

**אפשר לרכוש את ספרי שבת המקוצרים
ומתאימים לבזיזות הרבנות
אצל המוזבר
ירושלמי שמואל 054-8456-923**

תוכן עניינים

5	או"ז רמ"ב: להזהר בכבוד שבת, ובו סעיף אחד
8	או"ז רמ"ג: דין המשכיר שדה ומרוזץ לכותל, ובו ב' סעיפים
14	או"ז רמ"ד: איזה מלאכות יכול הגוי לעשות בעד הישראל, ובו ו' סעיפים
27	או"ז רמ"ה: ישראל וגוי שותפין, איך יתנהגו בשבת, ובו ו' סעיפים
36	או"ז רמ"ו: דיני השאלה והשכרה לגוי בשבת, ובו ה' סעיפים
48	או"ז רמ"ז: דין גויים המביאים כתבים בשבת, ובו ו' סעיפים
53	או"ז רמ"ח: דין המפליג בספינה וההולך בשיירא בשבת, ובו ד' סעיפים
64	או"ז רמ"ט: דינים השייכים לערב שבת, ובו ד' סעיפים
70	או"ז ר"נ: הכנת הסעודות לשבת, ובו ב' סעיפים
72	או"ז רנ"א: שלא לעשות מלאכה בערב שבת מן המנוזה ולמעלה, ובו ב' סעיפים
76	או"ז רנ"ב: מלאכות המותרים והאסורים להתזיל בע"ש כדי שיהיו נגמרים בשבת, ובו ז' סעיפים
90	או"ז רנ"ג: דין כירה ותנור ליתן עליה הקדירות בע"ש, ובו ה' סעיפים
118	או"ז רנ"ד: דיני תבשילין המוכנים מע"ש כדי להגמר בשבת, ובו ט' סעיפים
132	או"ז רנ"ה: הכנת האש קודם הכנסת שבת, ובו ג' סעיפים
135	או"ז רנ"ו: שיש תקיעות שהיו תוקעין בערב שבת, ובו סעיף אחד
136	או"ז רנ"ז: דיני הטמנת זמין, ובו ח' סעיפים
148	או"ז רנ"ח: שמותר לשים ערב שבת דבר קר על קדירה זומה, ובו סעיף אחד
149	או"ז רנ"ט: כמה דיני הטמנה וטילטולם, ובו ז' סעיפים
156	או"ז ר"ס: דיני הכנסת שבת, ובו ב' סעיפים
157	או"ז רס"א: זמן הדלקת הנרות לשבת, ובו ד' סעיפים
164	או"ז רס"ב: לקדש השבת בשלזון ערוך ובכסות נקיה, ובו ג' סעיפים
167	או"ז רס"ג: מי ומי המדליקין, ואם טעו ביום המעונן, ובו י"ז סעיפים
186	או"ז רס"ד: דיני הפתילה והשמן, ובו י' סעיפים
195	או"ז רס"ה: דין כלים הנתנים תזוזת הנר, ובו ד' סעיפים
199	או"ז רס"ו: דין מי שהזשיר לו בדרך, ובו י"ג סעיפים
208	או"ז רס"ז: דיני התפלה בערב שבת, ובו ג' סעיפים
211	או"ז רס"ח: דין הטועה בתפלת השבת, ובו י"ג סעיפים

או"ח – רמ"ב

- או"ח רס"ט: דין הקידוש בבית הכנסת, ובו סעיף אחד 219
- או"ח ע"ר: לומר משנת במה מרליקין, ובו ב' סעיפים 221
- או"ח רע"א: דיני קידוש על היין, ובו י"ז סעיפים 222
- או"ח רע"ב: על איזה יין מקדשים, ובו י' סעיפים 244
- או"ח רע"ג: שיהיה הקידוש במקום סעודה, ובו ז' סעיפים 255
- או"ח רע"ד: דיני בציעת הפת בשבת, ובו ד' סעיפים 264
- או"ח רע"ה: דברים האסורים לעשות לאור הנר בשבת, ובו י"ב סעיפים 267
- או"ח רע"ו: דיני נר שהדליק גוי בשבת, ובו ה' סעיפים 276
- או"ח רע"ז: שלא לגרום כיבוי הנר, ובו ה' סעיפים 285
- או"ח רע"ז: שיכול לכבות הנר בשביל הזוזה, ובו סעיף אחד 292
- או"ח רע"ט: דיני טלטול הנר בשבת, ובו ז' סעיפים 293
- או"ח ר"פ: תשמיש המטה בשבת, ובו ב' סעיפים 300
- או"ח רפ"ב: קריאת התורה והמפטיר בשבת, ובו ז' סעיפים 303
- או"ח רפ"ג: למה אין מוציאין שני ספרי תורה בשבת, ובו סעיף אחד 312
- או"ח רפ"ד: דיני הפטרה וברכותיה, ובו ז' סעיפים 312
- או"ח רפ"ה: לקרוא הפרשה שנים מקרא, ואזרזוג, ובו ז' סעיפים 318
- או"ח רפ"ו: דיני תפלת מוסף בשבת, ובו ה' סעיפים 323
- או"ח רפ"ז: ניזום אכלים וביקור זוללים בשבת, ובו סעיף אחד 329
- או"ח רפ"ז: דין תענית ודין תענית זוללים בשבת, ובו י' סעיפים 330
- או"ח רפ"ט: סדר סעודת שזרית של שבת, ובו ב' סעיפים 338
- או"ח ר"צ: בשבת ישלים מאה ברכות בפירות, ובו ב' סעיפים 341
- או"ח רצ"א: דין שלש סעודות, ובו ו' סעיפים 343
- או"ח רצ"ב: דין תפלת מנוחה בשבת, ובו ב' סעיפים 348
- או"ח רצ"ג: דיני ערבית במוצאי שבת, ובו ג' סעיפים 351
- או"ח רצ"ד: דיני הבדלה בתפלה, ובו ה' סעיפים 354
- או"ח רצ"ה: הבדלה שעושה ש"צ, ובו סעיף אחד 358
- או"ח רצ"ו: דיני הבדלה על היין, ובו ח' סעיפים 360
- או"ח רצ"ז: דיני בשמים להבדלה, ובו ה' סעיפים 369
- או"ח רצ"ז: דיני נר הבדלה, ובו ט"ו סעיפים 374
- או"ח רצ"ט: שלא לאכול ולא לעשות שום מלאכה קודם שיבדיל, ובו י' סעיפים 385
- או"ח ש': שישדר שלזנו במוצאי שבת, ובו סעיף אחד 396

או"ח – רמ"ב

או"ח ש"א: באיזה כלים מותר לצאת בשבת ואיזה מהם אסורים, ובו נ"א	
סעיפים	397
או"ח ש"ב: דיני נקוי וקפול הבגדים בשבת, ובו י"ג סעיפים	438
או"ח ש"ג: דיני תכשיטי אשה, ובו כ"ז סעיפים	453
או"ח ד"ש: על איזה עבד מצווה על שביתתו, ובו ג' סעיפים	471
או"ח ש"ה: במה בהמה יוצאת בשבת, ובו כ"ג סעיפים	476
או"ח ש"ו: באיזה זופצים מותר לדבר בשבת, ובו י"ד סעיפים	489
או"ח ש"ז: דיני שבת התלויים בדבור, ובו כ"ב סעיפים	502
או"ח ש"ח: דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת, ובו נ"ב סעיפים	525
או"ח ש"ט: טלטול ע"י דבר אזור אם מותר בשבת, ובו ה' סעיפים	577
או"ח ש"י: דיני מוקצה בשבת, ובו ט' סעיפים	585
או"ח ש"יא: דיני מות בשבת ושאר טלטול מן הצד, ובו ט' סעיפים	599
או"ח ש"יב: נצרך לנקביו במה מקנזו בשבת, ובו י' סעיפים	611
או"ח ש"יג: טלטול דלת וזולון והמנעול בשבת, ובו י' סעיפים	619
או"ח ש"יד: דברים האסורים משום בנין וסתירה בשבת, ובו י"ב סעיפים	
	636
או"ח ש"טו: דברים האסורים משום אהל בשבת, ובו י"ג סעיפים	653
או"ח ש"טז: צידה האסורה ומותרת בשבת, ובו י"ב סעיפים	672
או"ח ש"יז: דין קשירה ועניבה בשבת, ובו ז' סעיפים	690
או"ח ש"יח: דין המבשל בשבת, ובו י"ט סעיפים	704
או"ח ש"יט: דין הבורר בשבת, ובו י"ז סעיפים	739
או"ח ש"כ: דיני סזיטה בשבת, ובו כ' סעיפים	763
או"ח ש"כא: דיני תולש בשבת ודין טוון ודיני תקוני מאכל או מעבד ולש,	
ובו י"ט סעיפים	785
או"ח ש"כב: דין נולד בשבת, ובו ו' סעיפים	810
או"ח ש"כג: דיני השאלה וקנין צרכי שבת והדוזת הכלים ותיקון וטבילתן	
בשבת, ובו י' סעיפים	818
או"ח ש"כד: דיני הכנת מאכל לבהמה לשבת, ובו ט"ו סעיפים	829
או"ח ש"כה: גוי שעשה מלאכה בעד ישראל, ובו ט"ז סעיפים	837
או"ח ש"כו: דיני רזיזה בשבת, ובו י"ג סעיפים	858
או"ח ש"כז: דיני סיכה בשבת, ובו ד' סעיפים	870
או"ח ש"כח: דין זולה בשבת, ובו מ"ט סעיפים	874
או"ח ש"כט: על מי מוזללין שבת, ובו ט' סעיפים	917
או"ח ש"ל: דיני יולדת בשבת, ובו י"א סעיפים	924

- 936 או"ח ז' של"א: דין מילה בשבת, ובו י' סעיפים
- 946 או"ח של"ב: שלא לילד הבהמה בשבת, ובו ד' סעיפים
- 948 או"ח של"ג: שלא לפנות אוצר בשבת, ובו ג' סעיפים
- 950 או"ח של"ד: דיני דליקה בשבת, ובו כ"ז סעיפים
- 970 או"ח של"ה: דין זבית שנשברה, ובו ה' סעיפים
- או"ח של"ו: אם מותר לילך על גבי העשבים, וכן באילן, ובו י"ג סעיפים
- 975 או"ח של"ז: דין כבוד הבית ודבר שאינו מתכוין, ובו ד' סעיפים
- 991 או"ח של"ח: דברים האסורים בשבת משום השמעת קול, ובו ח' סעיפים
- 996 או"ח של"ט: כמה דינים פרטיים הנוהגין בשבת, ובו ז' סעיפים
- 1005 או"ח ש"מ: כמה דינים מדברים האסורים בשבת כעין תולדות מאבות, ובו י"ד סעיפים
- 1014 או"ח שמ"א: היתר נדרים בשבת, ובו ג' סעיפים
- 1027 או"ח שמ"ב: בין השמשות מותר לעשות דברים שאסרו זוז"ל משום גזירה, ובו סעיף אחד
- 1030 או"ח שמ"ג: דיני קטן בשבת, ובו סעיף אחד
- 1032 או"ח שד"מ: דין ההולך במדבר בשבת, ובו ב' סעיפים
- 1036

הלכות שבת

או"ח רמ"ב: להזהר בכבוד שבת, ובו סעיף אחד

הנושאים שבסימן זה:

סעיף א2: ללוש כדי שיעור חלה,
לאכול מוליתא 7

סעיף א1: צריך לזרו עצמו לכבד
השבת, מכבסים בחמישי בשבת 5

סעיף א1: צריך לזרו עצמו לכבד השבת, מכבסים בחמישי בשבת

סעיף א חלק 1: אפילו מי שצריך לאחרים, אם יש לו מעט משלו

צריך לזרז עצמו לכבד את השבת. ולא אמרו: עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, אלא למי שהשעה דחוקה לו ביותר. על כן צריך לצמצם בשאר ימים כדי לכבד השבת.

ב. מתקנת עזרא שיהיו מכבסים בגדים בחמישי בשבת, מפני כבוד השבת [ב"ק פב. ...]

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כ' הטור: אמר רבה הכל מודים בשבת דבעינן לכם דכתיב וקראת לשבת עונג וכו' (פי' שצריך לענג השבת באכילה ושתיה). וקשה שתיכף לאותה משנה – ר"ע אומר עשה שבתך חול ואל תזדקק לבריות (אף שאין לא לענג השבת)? ר"ע מייירי למי שהשעה דחוקה לו ביותר, אבל צריך אדם לזרז עצמו כגמר וכנשר לכבד שבתות ביותר.

כ התוס': ואל תזדקק לבריות – הני מילי כשאין לו לפרוע. כ"כ הרמב"ם – אינו חייב להצר עצמו ולשאול מאחרים כדי להרבות במאכל בשבת, אמרו חכמים הראשונים עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות.

והוסיף הטור – ע"כ צריך כל אדם לצמצם בשאר ימים השבוע כדי לכבד השבת ואל יאמר היאך אחסר פרנסתי כי אדרבה אם יוסיף יוסיפו לו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "לזרז עצמו לכבד את השבת"

כ' משנ"ב: יש בזה ג' דרגות

א. הא דאמרו דצריך לענגו בדגים גדולים וראשי שומן – דהיינו למאן

דאפשר ליה צריך לכבדו כפי יכולתו. (ב) הא דאמרו דאפילו דבר מועט שעשאו לכבוד שבת קיים מצות עונג שבת ואפי' כסא דהרסנא – היינו מי שאין לו כלום והוא מוטל הכל על הצדקה הרי הגבאים מחויבים ליתן לו ג' סעודות וכסא דהרסנא. א"נ שיש לו ממון כדי לקנות מזה מזון ג' סעודות, מחויב להוציא אותן על שבת כדי שיקיים ג' סעודות וכסא דהרסנא.

ג. הא דאמר ר"ע עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות – היינו מי שהשעה דחוקה לו ביותר היינו שאין לו רק מזון ב' סעודות, אל יצטרך לבריות. סיכם הרב יעקב יוסף זצ"ל: אדם עשיר – יעשה לפי עושר. אדם בינוני – אפי' סרדינים. אדם עני – כל שלא שנוקק עדיין לבריות יעשה אפי' כמו ימי החול, ואם כבר נזקק לבריות יקבל הכל מקופת צדקה.

משנ"ב (בביה"ל): אף מצוות עונג לא יהיה על חשבון אחרים, כגון שחייב לפועל שכרו, ואם ישלם לו לא יהיה לו לעונג שבת, עדיף שישלם לפועל, או שיפייסנו שיתרצה להמתין עד אחר השבת. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

"לכבד את השבת"

בפי' המשניות כתב דלא יאכל במ"ש כלום ויאכל סעודה ג' בשבת. ומ"מ אם אין לו אלא ב' סעודות לא יטול מן הצדקה לאכול סעודה ג'.

"כדי לכבד השבת"

משנ"ב (ד): דבמזונות של שבת ויו"ט אם מוסיף מוסיפין לו (כמ"ש רז"ל כל מזונותיו של אדם קצובין לו מר"ה ועד ר"ה חוץ וכו'). ולכן יש ליזהר שלא יוסיף בימי החול פן לא קצבו לו כ"כ חוץ מהוצאות שבת ויו"ט והוצאות בניו לת"ת שאם מוסיף מוסיפין לו (טור).
ואם שלחו לו דבר מאכל שיאכלנו בשבת לא יאכלנו בחול (ספר חסידים).

ב. "מכבסים בגדים בחמישי בשבת"

טעמו:

■ **מ"א** (ג) – שלא יכבסו בע"ש שיהיו פנוים לכבוד שבת. ולפ"ז אפשר לכבס אף קודם יום ה'.
■ **א"ר** – כדי שיהיו לבנים לשבת (לפ"ז דווקא ביום ה' שניכר לשבת – יד אליהו).
כ"כ מאמ"ר ומשנ"ב.
ילקוט יוסף: המקלים לכבס במכונת כביסה אוטמטית בע"ש יש להם על מה לסמוך.

משנ"ב (ב): טוב להיזהר שלא יפחות משני תבשילין (מ"א).

אכילת דגים

י"מ: האוכל דג ביום ד"ג (שבת שהוא יום שביעי, ג+ד) ניצול מד"ג (ר"ת – דין גיהנם).
כ' בתיקוני שבת – טוב שיאכל בכל סעודה מג' סעודות דגים. אלא אם כן שלא אוהב דגים או מזיקים לו (מ"א). כ"כ משנ"ב.
לפי הוזה"ק – יש עניין מיוחד לאכול בסעודה שלישית דגים.

ואם מייקרים מחירי הדגים:

כ' המ"א – נכון לתקן שלא יקנו דגים איזה שבתות עד שיעמוד השער על מקומו. וכ' גור אריה – ואם נתייקרו מחמת עצמן, אין לעשות תקנה.
עד כמה נקרא מייקרים: באה"ט – עד יותר משליש. וא"ר כ' – שאף בפחות יש לעשות תקנה משום עניים. כ"כ פמ"ג.
כ' משנ"ב – ואם תקנו לאסור לאכול דגים כמה שבתות ואחד קנה מקודם מותר.

"שהשעה דחוקה"

מ"א (ב): היינו שיש לו רק מזון י"ד סעודות לשבוע (ב' סעודות ליום), לא יטול מן הצדקה לאכול סעודה ג'. וברמב"ם

סעיף א²: ללוש כדי שיעור חלה, לאכול מוליתא

סעיף א חלק 2: ^אהגה: נוהגין ללוש כדי שיעור חלה צבית, לעשות מהם לחמים לצנוע עליהם צצת ויו"ט [סמך מהמרדכי], והוא מכבוד צצת ויו"ט, ואין לשנות.

ב. יס שכתבו שצמקת מקומות נהגו לאכול מוליתא, שקורין פשטיד"א, כליל צצת, זכר

למן שהיה מכוסה למעלה ולמטה [מהרי"ל, ולא ראיתי לחוש לזה].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "כדי שיעור חלה"

רמז בכתוב "והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו את אשר תאפו אפו", משמע דיש לאפות בע"ש.

כ' מ"א – אף לנוהגין לאכול פת פלטר של גויים בחול, מ"מ בשבת ויו"ט נכון ליזהר שלא לאכול כ"א מפת ישראל מפני כבוד השבת ויו"ט. כ"כ ח"א ומשנ"ב.

משנ"ב (ו): מלבד כבוד שבת ויו"ט, יש טעם נוסף כדי לקיים מצות חלה לפי שאיבדה את אדה"ר שהיה חלתו של עולם שנברא בע"ש. והוסיף בביה"ל – דיש לזה

או"ח רמ"ג: דין המשכיר שדה ומרוזץ לכותי, ובו ב' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: לא ישכיר מרחץ ותנור לגוי, אבל שדה ורחיים מותר.....9
סעיף ב: אם התפרסם במשך השנים שאין דרכו להשכיר פועלים מותר.....12

הקדמה לסימנים רמ"ג, רמ"ד (פסקי תשובות)

לישראל במקום דמי השכירות), לשבוע חודש או שנה, וכל הרווחים לגוי. נמצא שהגוי עובד בשביל עצמו (כדי להגדיל הכנסותיו), ולכן מותר אף בשבת, כשאין חשש למראית עין (כדלקמן). קבלנות – שוכר פועלים שיעבדו בעסקיו והרווחים לבעה"ב, ומשלם סכום קצוב למלאכה קצובה, הגוי עובד בזמנו החופשי. נמצא כיון שהרווחים לבעה"ב הרי הגוי כשלוחו ואסור בשבת.

סימן רמ"ד: שכירות – שוכר גוי שיעשה מלאכתו ומשלם לפי שעות או

• הנושאים שבסימנים אלו:

רמ"ג: מיירי בסעק המניב רווחים (מרחץ שדה וכו'). והשאלה כיצד מותר להעסיק גוי ולהנות מרווחים.

רמ"ד: מיירי לעשות במלאכות, עבודות בניה ותיקנים במוחבר או בתלוש, ע"י גוי בשבת.

• שכירות וקבלנות: יש חילוק רציני בין שכירות וקבלנות בסימן רמ"ג לסימן רמ"ד.

סימן רמ"ג: שכירות – משכיר את העסק לגוי תמורת סכום קצוב שמשלם הגוי לישראל (או שמשלם הגוי חלק מהרווחים

ימים – אסור דהוי שלוחו. ובשכירות אין חילוק אם עושה לטובת עצמו או לטובת בעה"ב.

קבלנות – נותן לקבלן תשלום קצוב לעבודה קצובה, ויכול לעבוד מתי שירצה – מותר, אף שהגוי יעבוד בשבת (כשאין חשש למראית עין) כיון שהגוי טורח עבור

עצמו.

סימן רמ"ה – מיירי דין שותף בעסק או מסחר עם הגוי. סימן רמ"ו – להשאיל או להשכיר כלי עבודה ובהמותיו לגוי.
 • כל מה מותר לקבל שכר או רווחים, דווקא שמקבל בהבעלת ימי חול, אבל לקבל רק שכר שבת אסור.

איסור אמירה לגוי

עצמו מותר, היינו "עביד לנפשי", כגון שעושה באריסות (אבל העושה לישראל אסור משום איסור אמירה לגוי). אלא אם כן:
 א. הדבר בפירסום, משום חשד שיאמרו שהגוי הוא שכירו (הפועל שלו).
 ב. שלא א"ל בפירוש לעשות.
 ג. אינו בביתו של ישראל.
 ד. שלא יקבל שכר אלא בהבלעה.
 • הרב יעקב יוסף זצ"ל: ישנה מחלוקת האם איסור אמירה לגוי הוא רק באיסורי שבת, או לכל איסור התורה.
 או"ז – אסור רק בשבת ולא בשאר איסורים.
 אבל הרמב"ן כ' – שבכל האיסורים אסור לומר לגוי לעשות, מדין שליחות לגוי לחומרא. כ"מ ממרן.
 • כ' הרמב"ם: אף לומר לגוי בע"ש לעשות בשבת אסור. כ"כ הרשב"א.

• איסור אמירה לגוי (יביע אומר ד, כו-ג). מכילתא: כל מלאכה לא יעשה בהם... אבל גוי יעשה מלאכתך. כ"כ הרמב"ן – שאיסור אמירה לגוי הוא מדרבנן. כ"כ ברכ"י בשם ישעיה ראשון.
 גרסה אחרת במכילתא: כל מלאכה לא יעשה בהם (אפי' ע"י אחרים)... אף גוי לא יעשה מלאכתך. כ"כ סמ"ג – שאיסור אמירה לגוי דאורייתא. כ"כ ס' היראים ושיטה מקובצת בשם הר"ן.
 להלכה: קי"ל שאסור מדרבנן.
 • טעם איסור אמירה לגוי:
 י"א – מהפסוק "ממצא חפצך מדבר דבר" שאסור לומר דברי חול בשבת.
 רש"י – יש שליחות לגוי לחומרא, ולכן אסור.
 רמב"ם – שמא יבוא הוא עצמו לעשות.
 • הכלל: כל מקום שעושה הגוי בשביל

סעיף א: לא ישכיר מרחץ ותנור לגוי, אבל שדה ורחיים מותר

סעיף א: לא ישכיר אדם מרחץ שלו לכותי, מפני שנקרא על שמו, וכותי זה עושה מלאכה בו בשבת, דסתם מרחץ לאו לאריסותא (פירוש אריס הוא העובד ליקח חלק ממה שישביח לבעליו) **עביד** (ול"ד לשדה, דאין דרך ליתן מרחץ באריסות

א"ח – רמ"ג

כמו בשדה – משנ"ב), ואמרי שכל הריוח של ישראל ושכר את הכותי בכך וכך ליום, ונמצא הכותי עושה מלאכה בשליחותו של ישראל (דאמירה לגוי שבות – משנ"ב).

ב. אבל שדה – מותר (שלא יחשידהו בשכיר יום), שכן דרך לקבל שדה באריסות, ואף על פי שיודעים שהוא של ישראל, אומרים: הכותי לקחה באריסות, ולעצמו הוא עובד.

ג. ותנור – דינו כמרחץ (שאסור שאינו באריסות), ורחיים – דינם כשדה (שדרכם באריסות).

ד. הגה: ואף על פי שלח לקחה הכותי רק לשליש או לרביע (פי' באריסות), ויש לישראל הנחה צמה שהכותי עובד בשבת – קרי, לכותי אדעתא דנפקיה עובד ב"י בשם מיימוני וב"י בשם סה"ת].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ע"ז (כא:): תניא, רבן שמעון בן גמליאל אומר: לא ישכור אדם מרחצו לעובד כוכבים, מפני שנקרא על שמו, ועובד כוכבים זה עושה בו מלאכה בשבתות ובימים טובים.

רשב"א אומר – לא ישכיר שדהו לעכו"ם.

ב. ובגמ': אבל שדהו לגוי מאי שרי (שלא כרשב"א), מאי טעמא אריסא אריסותיה קא עביד, מרחץ נמי אמרי אריסא אריסותיה קא עביד? אריסא למרחץ לא עבדי אינשי.

ד. ופרש"י: אבל שדהו לגוי שרי להשכיר ואף על פי שנקראת על שמו לא חשדי ליה דליהוי הגוי שלוחו, אלא אמרי אריסא הוא וקיבלה עליו (למחצה לשליש ולרביע ועליו מוטלת לעשות). אבל מרחץ

כיון דלאו לאריסותא עביד אמרי שכל הריוח לישראל ושכר את הגוי בכך וכך ליום ונמצא הגוי עושה מלאכה בשליחותו של ישראל.

✓ ופסק הרי"ף – כרשב"ג ששדהו מותר. כ"פ הרמב"ם, הרא"ש, סמ"ג וסה"ת.

וביאר הר"ן: בשדה מותר – טעמו, כיון שיש לגוי חלק בפירות השדה אף על פי שישראל נהנה ממלאכת שבת מותר דכיון דכולה מלאכה רמיא עליה דגוי כי קא עביד גוי אדעתא דנפשיה עביד. וכ"ש שמותר להשכיר שדהו לגוי בסך ידוע שאז הגוי עביד בדנפשיה. כ"ד הרמב"ם, וכ"ד הרא"ש – שהתיר להשכיר תנור ומרחץ.

ג. כ' הרמב"ן: תנור יש מסתפקים בו אם דרך להחכירו כמו שדה ושרי, או דומה למרחץ ואסור, ויש לאסור, שדווקא שדה אומרים ארעא לאריסות קיימא אבל

אר"ח – רמ"ג

תנור אינו עומד לאריסות ודינו כמרחץ. ובריחיים נהגו היתר שעומדין לאריסות. כ"כ הרא"ש והר"ן.

ורבינו הא"י כ' – שאם השכירו לשנים הרבה ונתפרסם הדבר מותר, וכן נהגו היתר בבבל. וכ"כ הרא"ש – ונראה שבכל כיוצא בזה הכל כמנהג המדינה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מרחץ שלו"

משנ"ב (א): בין שבנהו בעצמו או אפילו קנה וישב בה ונקרא שמו עליו (מ"א ג). לגוי – וכ"ש לישראל מומר אסור, דעובר נמי משום לפני עור לא תתן מכשול וטעם זה שייך אף בשדה ובכל דבר.

"מפני שנקרא על שמו"

מ"א (א): להשכיר לגוי לשנה או לחודש שרי, לפי שכל הרווח לגוי רק משלם שכירות. ואיסור דאמירה לגוי בודאי לא שייך בשכירות דלנפשיה הוא עושה. ואפילו אם יש לו לגוי רק חלק בריוח המרחץ (שליש או רביע) אדעתיה דנפשיה עביד. אבל כשמשכירה ליום, שיתן לו כל יום כו"כ, אף דגם זה אדעתיה דנפשיה עביד מ"מ מדינא אסור דהוי כשכר שבת. כ"כ משנ"ב.

מהר"ם שיק (צט): דווקא עסק או מפעל אסור להשכיר לגוי, אבל חנות ריקה והגוי מביא לשם סחורות או המכונות שלו מעשים בכל יום להתיר, כיון שהחנות שוב לא נקרא על שמו. כ"כ פסקי תשובות.

ילקוט יוסף: מותר להשכיר בית למחלל שבת, אף שמחלל בבית את שבת.

ב. "בשדה מותר"

משנ"ב (ו): להשכירה לגוי בדבר קצוב דאף דנקראת נמי על שמו כמו מרחץ, מותר דלא יחשדוהו בשכיר יום אלא יתלו באריסות ואריסות שרי דאדעתיה דנפשיה עביד.

"שכן דרך לקבל שדה באריסות"

ביה"ל: יש לעיין אם הפירוש שרוב העולם נותנין באריסות, וכ"כ הרא"ש שם בלשונו. אבל אם המנהג שווה לשכור פועלים כמו אריסות אסור דלא יתלו באריסות. או דילמא דבכה"ג ג"כ שרי ומה שאסור כשאין דרך ליתנו באריסות כלל.

ומהרמב"ם משמע כהרא"ש דלהתירא בעינן רובא, וכן משמע מלשון השו"ע בס"ב.

ג. "ותנור דינו כמרחץ"

משנ"ב (ז): פי' להשכיר תנורו לאפות בו דינו כמרחץ דתנור נמי אין דרך להשכירו וליתנו באריסות כמו מרחץ ויחשדו דשכיר יום הוא אצלו.

ורחיים דינן כשדה – משום שדרכו ליתנו באריסות כמו שדה ולפיכך מותר להשכירו.

משנ"ב (ח): מהר"ן משמע שאם אין דרך אנשי אותו המקום ליתן רחיים באריסות דינו כמו מרחץ לאיסור, דבאמת תלוי בכל אלו הדברים לפי מנהג המדינה בין להקל בין להחמיר וכדלקמיה בס"ב.

אר"ח – רמ"ג

ד. "ואף על פי... לשליש ולרביעי"

משנ"ב (ט): פי' מ"ש המחבר ריחיים דמיירי בשכירות, מוסיף הרמ"א דאף אריסות מותר. כ"ד המחבר.

"רק לשליש"

משנ"ב (י): ודווקא בזה שנותן לגוי חלק בתבואה, אבל נותן לו רק שכר לכל השנה והיהודי נוטל כל הפירות, אף שמדינא שרי, דהגוי אדעתיה דנפשיה עביד, (שהרי אף אם לא יזבל וכו' בשבת, יכול למהר לעשות בחול בשביל עצמו), מ"מ אסור דיבאו לחשדו בשכיר יום, כיון שיראו בסוף שאין לו שום חלק בפירות הארץ (ע"פ המ"א).

ודע דבמרחץ כה"ג שנותן לו שכר והיהודי נוטל כל הרווח, מדינא אסור (ב"י בשם מהרי"א ומ"א).

והוסיף המ"א – דה"ה בריחיים באופן זה שאסור מדינא. שדווקא בשדה דהמלאכה

קצובה ואפשר להשלימה בכל עת, אז אמרינן אדעתיה דנפשיה עביד. אבל במרחץ וריחיים שכל מלאכה ליומו, ואם לא יעשה יום אחד יפסיד הישראל, א"כ עיקר המלאכה בשביל ישראל הוא ומדינא אסור.

וכיון דמדינא אסור, אפילו נתפרסם ששכרו לשנה וגם הוא חוץ לתחום דאין בו משום מראית העין ג"כ אסור, ואין היתר אלא אם כן יש לגוי חלק ברווח, דאז אמרינן דאדעתיה דנפשיה עביד, ומותר (בריחיים במרחץ) במקום שנתפרסם הדבר.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: אם רוצה להשכיר מוניתו לגוי לעבוד בו בשבת – אסור, כיון ש: א). יסיע במונית גם ישראלים. ב). בד"כ משכירים מונית לימים ולא לשנה לכן אסור, ג). אפי' אם כל השכר מהשבת יהא לגוי אסור, מפני מראית עין.

סעיף ב: אם התפרסם במשך השנים שאין דרכו להשכיר פועלים מותר

סעיף ב: אפי' מרחץ או תנור, אם השכירם שנה אחר שנה ונתפרסם

הדבר על ידי כך שאין דרכו לשכור פועלים אלא להשכירם, ב"וכן אם מנהג רוב אנשי אותו המקום להשכירם או ליתנם באריסות – מותר להשכירם לכותי או ליתנם לו באריסות.

ג. הגה: ואפילו במקום האסור, אם אין המרחץ או התנור של ישראל רק שכרם מכותי וחזר והשכירם לכותי – שרי, דאין סם הישראל נקרא עליו [א"ז בשם גאונים].

ד. וכן אם יש מרחץ בבית דירה, ואין רוחלין במרחץ רק אותן שביתו והם יודעים

א"ח – רמ"ג

שִׁכְרוּ כוֹתִי, סָרִי [ב"י בשם מהרי"א ור"ח וא"ז].

ה. ואם עבר והשכירו במקום האסור, י"א שִׁכְרוּ מוֹתֵר [ב"י בשם הגאונים], וי"א שִׁכְרוּ [מרדכי], וכן עיקר (וע"ל סוף סימן רמ"ה).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כ' רבינו האי: אם השכירו שנים (ס"א לשנים) הרבה ונתפרסם הדבר (שאין דרכו לשכור פועלים אלא להשכיר) מותר וכן נהגו היתר בבבל.

ב"י: ונחלקו בפירוש דברי ר' האי:

• רי"ו – אם השכירו שנה אחר שנה, כל שנה לאחר, ונתפרסם.

• מהרי"א – אם השכירו לשנים רבות לאותו אחד ונתפרסם, נעשה כמכר ומותר.

ב. והוסיף הרא"ש: לפ"ז בגבולינו שמפורסם שמרחץ ותנור דרכן להשכיר לשנה או לחודשים – מותר. אבל משכירו לימים אסור לקחת שכר שבת.

ג. ב"י בשם הגאונים: אם קנה המרחץ מהגוי, וחזרו והשכירו לגוי – מותר, כיון שלא ישב בה אין שם ישראל עליו (רב נטרונאי).

ד. כתב הגאון מהר"י אבוהב בשם ר"ח: שאם יש לישראל דירה, ובתוכה מרחץ שאין רוחצין בו אלא שכני הדירה – מותר להשכיר לגוי, ונפקא מינה למקום שאין נוהגין להשכיר מרחץ ואפ"ה בכהאי גוונא שרי, משום דמאחר שאין רוחצין בו אלא שכני הדירה כבר ידוע

להם שהשכירו לגוי.

ה. עבר והשכירו במקום שאסור

ת' הגאונים – אף שעבר איסור שכרו מותר.

אבל הרמב"ם והמרדכי – שכרו אסור.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "מותר וכו' או ליתנם"

משנ"ב (יא): דתו ליכא חשדא, ואף דאין דרך אותו המקום ואותו האיש רק להשכיר מ"מ מותר גם באריסות דיתלו דהשכירו לו.

ג. "רק שכרם מעכו"ס"

משנ"ב (יב): כ' ב"י בשם תשובת הגאונים – דה"ה אם קנה מגוי ותיכף קודם שישב בה השכיר, דלא נקרא שמו עליו ויש לסמוך ע"ז (מ"א).

משנ"ב (יג): מעכו"ס – דאם היה של ישראל נראה דאסור, דעי"ז יחשדו אותו ישראל בעל המרחץ, שהגוי הוא שכיר יומו.

"וחזר והשכירם לכוֹתִי"

אם שכרם מהגוי וישב בה וחזר והשכירם לגוי אחר

א"ח – רמ"ג

והא"ר – מקל עוד, שאם הוא עומד ברשות אחר בפ"ע שלא בחצירו אז אפילו רוחצין בו גם אנשים אחרים אפ"ה שרי דמסתמא אין הכל יודעים שהוא שלו (שחושבים שהוא של גוי), רק אותן השכנים של המרחץ ומסתמא נתוודע שהשכירו לגוי.

ושה"צ (יה) – מפקפק בזה, דאם ישב בה כבר הישראל קודם שהשכירו, מאי מהני דהוא עתה ברשות אחר, הלא כבר נקרא שם ישראל עליו על ידי זה. ואם לא ישב בה מעולם, רק תיכף השכירו לגוי פשיטא אפילו אם הוא עומד ברשותו.

ה. "י"א ספקו מותר"

משנ"ב (טז): כ' המ"א – במקום שמותר מדינא כגון שהשכיר המרחץ לגוי לשנה או לחודש לא פליגי, שאינו אסור אלא משום מראית העין. לכן בדיעבד מותר לקבל השכר מהגוי. מה שאין כן אם השכירו לימים דמדינא אסור משום שכר שבת, לכן אפילו הביא הגוי מעצמו מעות אסור לקבל הימנו. כ"כ הב"ח, א"ר ועוד אחרונים. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

ילקוט יוסף: מותר לתת לגוי בגדו לכבסו, ואפילו יכבסו בשבת, כיון שלא ניכר דשל ישראל הוא.

• מהמ"א – משמע שאם ישב בה אסור, שאין להתיר רק שלא ישב בה. כ"כ מט"י ומאמ"ר.

• אבל הא"ר – כ' שאף בשכירות (ל"ד קניה) מותר, דלא נקרא שמו עליו. כ"כ נהר שלום וח"א. כ"פ ביה"ל.

ד. "צבית לירה"

משנ"ב (טז): היינו שהמרחץ אינו ברה"ר רק בחצירו באחד מהבית דירה שלו, שרוחצים בו רק אותן שבביתו, שאנשים אחרים לא יודעים שיש שם מרחץ, ואותן שבביתו היודעים מזה גם הם יודעים שהשכירו לגוי (א"ר).

אבל כשרוחצין בו גם אנשים אחרים הלא נתפרסם שיש שם מרחץ, ונקרא שמו עליו, וכשיראו אחר כך שעשן יוצא מביתו בימי השבת יתלו דבשליחותו הסיקו הגוי.

וכ"ז כשהוא בבית דירה שלו אבל אם הוא עומד ברה"ר אפילו רוחצין בו רק אותן שבביתו, מ"מ אסור דהא הכל יודעים שיש שם מרחץ ואין הכל יודעים שהשכירו לגוי. (כ"כ כנסת הגדולה, א"ר, מאמ"ר ועוד. לאפוקי המ"א דמחמיר שיהיה תרתי לטיבותא, שיהיה עומד ברשות אחר, ושלא ירחצו בו אלא שכני הדירה.)

או"ז רמ"ד: איזה מלאכות יכול הגוי לעשות בעד

או"ח – רמ"ד

הישראל, ובו ו' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: פוסק עם הגוי לעשות מלאכה, ובלבד בצנעה.....15
 סעיף א: מלאכת קבלנות.....17
 סעיף ב: לפסול אבנים לצורך מחובר.....19
 סעיף ג: בנו לו הגויים בית נכון להחמיר שלא להיכנס בו.....20
 סעיף ד: מלאכת פרהסיא אפי' המטלטלין אסור.....22
 סעיף ה: שכר את הגוי לכמה שנים לארוג לו בגדים.....23
 סעיף ו: יהודי שקנה המכס.....24

סעיף א: פוסק עם הגוי לעשות מלאכה, ובלבד בצנעה

סעיף א חלק 1: ^אפוסק (פירוש מתנה) עם הגוי על המלאכה, וקוצץ דמים, והגוי עושה לעצמו, ואף על פי שהוא עושה בשבת – מותר.
 ב. בד"א, בצנעה, שאין מכירים הכל שזו המלאכה הנעשית בשבת של ישראל היא, אבל אם היתה ידועה ומפורסמת, אסור שהרואה את הגוי עוסק אינו יודע שקצץ, ואומר שפלוגי שכר הגוי (כלומר ששכרו לימים וזה אסור מדינא – מ"א) לעשות מלאכה בשבת....

❖ שורשי הלכה (המקורות)

^אמ"ק (יב.): אמר שמואל מקבלי קיבולת (נכרי המקבל מלאכה לעשותה בקבלנות) בתוך התחום אסור, חוץ לתחום מותר.

כ"פ הרמב"ם – פוסק (פירוש מתנה) עם הגוי על המלאכה, וקוצץ דמים, והגוי עושה לעצמו, ואף על פי שהוא עושה בשבת – מותר.

כ"כ התוס' והרא"ש שם דמסיים בירושלמי הנזכר – בעיר אחרת בין כך ובין כך מותר. ומהו בין כך ובין כך? א"ר אילא

בין בתלוש בין במחובר ובלבד בקיבולת. וכן בשבת (יז): בית שמאי אומרים אין נותנין עורות לעבדן ולא כלים לכובס נכרי אלא כדי שיעשו מבעוד יום ובכולן בית הלל מתירין עם השמש (פי' התוס' – דס"ל קבלנא קבלנותיה עבד).

ב. מ"ק (שם): חוץ לתחום מותר – א"ר פפא ואפילו חוץ לתחום לא אמרן אלא דליכא מתא דמקרבא להתם (שאין עיר קרובה שלם, שאין רואים והוי בצנעא) אבל איכא מתא דמקרבא להתם אסור. כ"פ רמב"ם – ה"מ בצנעה, שאין מכירים

א"ח – רמ"ד

"בצינעה"

ב.

משנ"ב (ג): פ' המלאכה היא מלאכת צינעה לפי שאין הכל מכירין שהיא של ישראל וכמו שמפרש השו"ע. אבל אה"נ דאפילו אם הוא עושה אותה בפרהסיא שרי כיון דהמלאכה עצמה אין ידוע שהיא של ישראל. כ"כ שו"ע (רנב-ג) ומ"א שם.

"שאין מכירין הכל"

עולת שבת: ל"ד הכל, אלא ה"ה אם מקצת יודעם שהיא מלאכת ישראל אסור. שהרי אף לבני ביתו אסר הרמ"א. אבל המ"א (ב) כ' – שאף שקצת יודעים שרי, והרמ"א שאוסר מיירי במלאכת מחובר ותוך התחום. כ"כ משנ"ב. אמנם המאמ"ר – אוסר כהע"ש (שאף מקצת יודעם אסור), שאין הבדל בין מחובר לתלוש. כ"כ מט"י.

כ' מט"י: בבית הגוי (כגון מכבסה של גוי) מותר לתת לו לכבס אפי' בגדים היודעים של ישראל (כגון טלית או פראק). מיהו רו"ח – כשניכר דשל ישראל הוא יש להחמיר, דבעינן שתהיה המלאכה בבית הגוי ואינה מפורסמת דשל ישראל הוא. כ"פ כה"ח.

וילקוט יוסף פסק: שהמתיר כהמט"י יש לו ע"מ לסמוך, כיון שלא יודעים של מי הם. ובפרט שבימנו נוהגים הכל בקבלנות. ובלבד שלא ימסור לו הבגד סמוך לשבת ע"מ לקבלו מיד במוצאי שבת.

ילקוט יוסף: בית חרושת הפועל ע"י מכוונות אוטמטיות ללא מגע יד אדם, ויש הכרח להמשיך פעולות המכוונות, ובית

הכל שזו המלאכה הנעשית בשבת של ישראל היא, אבל אם היתה ידועה ומפורסמת, אסור שהרואה את הגוי עוסק אינו יודע שקצץ, ואומר שפלוגי שכר הגוי לעשות מלאכה בשבת. כ"כ עוד פוסקים.

לאפוקי ר"ת – שמפרש 'מתא דמקרבא להתם אסור', לעניין איסור עבודה לאבל שיושב שבעה. אבל רו"פ פירשוהו לעניין שבת.

שיטת ר"ת

ר"ת – מזה שמותר להשכיר שדהו לגוי בשבת, היה מתיר ר"ת לתת לגוי לבנות לו בית בקבלנות בשבת, ק"ו מה שדה שחלק ישראל משתבח במלאכת שבת מותר, כ"ש בקבלנות שאין בו שבח לישראל במה שעושה הגוי דווקא בשבת. מ"מ ר"י – דחה דברי ר"ת, ל"ד לשדה דלעולם רגילות לתת באריסות, אבל בניין לפעמים שוכרים מדי יום והרואה אומר שכיר יום הוא. כ"כ התוס', הרא"ש, והמרדכי – שאפילו ר"ת לא סמך על עצמו כשבא לבנות ביתו. וכ"מ הירושלמי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

"וקוצץ דמים"

כה"ח: פ' שקוצב לו סך ידוע עבור המלאכה, והגוי עושה מתי שירצה, וכיון שאין קפידא לישראל מתי יעשה, מותר לגוי לעשות בשבת, שאין הישראל נהנה ממה שעשה דווקא בשבת, שהגוי עושה ע"ד עצמו (מהמ"א ומשנ"ב).

או"ח – רמ"ד

החרושת נמצא חוץ לעיר והפיקוח על המכונות נעשה ע"י פועל גוי, יש מתירים בתנאי שבית החרושת סגור מבחוץ, ומשלם לגוי גם לשאר ימים. ויש לעשות שאלת חכם.

סעיף א²: מלאכת קבלנות

סעיף א חלק 2: א. לפיכך הפוסק עם הגוי לבנות לו חצירו או כותלו (סתם מחובר הוי כאלו ידוע ומפורסמת שהיא של ישראל – משנ"ב), או לקצור לו שדהו (בקבלנות):

• ואם היתה המלאכה במדינה (היינו בתוך העיר – משנ"ב) או בתוך התחום (שרגילין אנשי העיר לפעמים לילך לשם – משנ"ב), אסור לו להניחה לעשות לו מלאכה בשבת, מפני הרואים שאינם יודעים שפסק.
ב. הגה: ואפי' אם דר צין העובדי כוכבים, יק לחוש לאורחים הזכאים שם, או לצני ביתו שיחשדו אותו [ב"י בשם תשובת אשכנזים].

• ואם היתה המלאכה חוץ לתחום, וגם אין עיר אחרת בתוך תחומו של מקום, שעושים בו מלאכה (ואף שדר איזה יהודי בתוך התחום יש לאסור – משנ"ב), מותר.

ג. גוי שהכניס צאן של ישראל לדיר שדהו (ע"ל סימן תקל"ז סעיף י"ד).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

לו חצר או ליטע לו כרם:
• אם היתה המלאכה במדינה או בתוך התחום (תוך 2000 אמה מחוץ לעיר) אסור לו להניחם לעשות לו בשבת מפני הרואים שאינם יודעים שפסק.
• ואם היתה המלאכה חוץ לתחום מותר שאין שם ישראל שיראה את הפועלים כשהן עושין בשבת. כ"פ שו"ע.
כ' הרשב"א: ודווקא בביתו של גוי אבל בביתו של ישראל אפילו בקיבולת מטלטלין אסור. אף בבית הגוי דווקא בקיבולת אבל בשכירות אפילו בתוך

א. מו"ק (יב.): אמר שמואל מקבלי קיבולת (נכרי המקבל מלאכה לעשותה בקבלנות) בתוך התחום אסור חוץ לתחום מותר.

וכ"ה בירושלמי – בעיר אחרת בין כך ובין כך (בין תלוש או מחובר) שרי, ובלבד בקיבולת.

✓ כ"פ הרמב"ם – פ"כ הפוסק עם הגוי לבנות לו חצרו או כותלו או לקצור את שדהו או ששכרו שנה או שתים לבנות

א"ח – רמ"ד

כ' הט"ז – ואפילו אם מנהג העיר לשכור בקיבולת, יש להחמיר שלא להניח לגוי לעשות בשדה בשבת ויו"ט וכ"ש בבנין בית (שיחשדוהו בשכיר יום שגם זה הוא הרגילות).

וח' רעק"א כ' – שיש שמקילין בזה כשמנהג כל העיר הוא בקיבולת. ובבה"ל כ' – שבשדה יש לסמוך על דבריהם במקום הפסד (כיון שיש מקילים בשדה בקבלנות) אבל בבית (שרו"פ מחמירים בקבלנות) צ"ע אם יש להקל בזה שהוא נגד דעת כמה פוסקים.

"אסור לו להניחה לעשות"

משנ"ב (י): כ' בספר חסידים – מעשה באדם אחד ששכר גוי לבנות ביתו בקבלנות והיו מתרעמים עליו ולא חשש לכך, ולא היו ימים מועטים שלא נשאר הקרקע לא לו ולא לזרעו.

ב. "אם לר צין הגויים"

משנ"ב (יא): פי' שהוא דר מחוץ לתחום העיר וגם אין עיר אחרת בתוך תחומו, אפ"ה אסור דיש לחוש לאורחים שיבואו לבקרו ויחשדוהו (ב"י). ומה שמותר מחוץ לתחום היינו כשרק המלאכה היא שם אבל הוא בעצמו דר בעיר.

"חוץ לתחום – מותר"

משנ"ב (יג): דתו ליכא משום מראית העין וגוי כי קטרח בדידיה קטרח. ותוספת שבת כ' – וגם אין חשש לאורחים, דלא נפקי בשבת להתם, וע"י עירוב אינו שכיח, כי אין מערבין רק לצורך מצווה.

בתיים אסור, במה דברים אמורים בתלוש אבל במחובר לקרקע אסור.

ב.כ' בתשובות אשכנזיות (שו"ת מהר"ם): יהודי הדר בישוב לבדו אסור ליתן לגוי מעות להשכיר לו פועלים בשבת, כיון שמקרבא להתם וכן בני ביתו חשדי ליה ואורחים דמיקלעי לגביה חשדי ליה.

ג.שו"ע (תקלז-יד): אין מכניסין צאן לדיר בחול המועד לזבל השדה ואם הכניסן הגוי מעצמו – מותר אף בשבת, אפילו אם מחזיק לו טובה על שהכניסן, ובלבד שלא יתן לו שכר.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "חצירו או כותל"

מ"א (ד): משמע דווקא כשידוע שהוא שלו אבל אם הוא עומד במקום שאין ידוע שהוא שלו שרי, מ"מ נ"ל דאסור דיש לחוש לשכיניו שיודעים שהוא שלו ויחשדוהו שהוא שכירו, כמ"ש בהג"ה. כ"כ משנ"ב.

"לקצור לו שדהו"

מ"א (ה): אף על גב דדרך שדה לאריסות וא"כ יסברו שלקחה באריסות (כמ"ש סימן רמ"ג), ויהא מותר? י"ל דשאני (סימן רמ"ג) דכשיחקרו יודע להם האמת שקבלו באריסות, אבל הכא שיראו בעת הקציר שאין העכו"ם נוטל בריוח ידעו דלאו אריס הוא ויחשדוהו ששכיר יום הוא.

א"ח – רמ"ד

שהרי אף המ"א כתב לבסוף דבמקום שאין נוהגין היתר ברחוב אין להקל.

לבנות בית הכנסת בקבלנות בשבת (משנ"ב): הסכים המ"א שאין להתיר לבנות בהכ"נ בשבת בקבלנות (אף למ"ד דבשל רבים אין חשדא), מטעם אחר, כי בזמנינו שאין האומות שכנינו מניחים לשום אדם לעשות מלאכה בפרהסיא ביום חגם, אם אנחנו נעשה איכא חילול ה'. כ"כ א"ר ועוד אחרונים.

מ"מ שערי תשובה בשם באר היטב ותוספות שבת כ' – שאם יש חשש ח"ו שיתבטל הבנין בהכ"נ לגמרי מותר להניח לגוי לבנותו כשהוא בקבלנות, ובלבד שיהיה מפורסם לכל שהוא בקבלנות.

ומחוץ לתחום מותר, אף מיד בסוף התחום, וליכא למיחש שיראו את הגוי עושה מלאכה, דבזה לא שכיח.

לשכור גוי בקבלנות לפנות זבלו מחצר

בשבת (משנ"ב יג):

כ' ח"א – משמע שאסור לשכור גוי בקבלנות לפנות זבלו מחצר, אם עושה בשבת שהוא מתקן החצר בזה והוא בכלל מלאכת מחובר.

והמ"א כ' – דיש מקומות שנוהגין היתר אף שעושה בשבת, דבשל רבים ליכא חשדא, אבל בשכיר יום פשיטא דאסור. וא"ר ותוספת שבת – חלקו על טעם זה, ואין נפק"מ בזה העניין בין רבים ליחיד,

סעיף ב: לפסול אבנים לצורך מחובר

סעיף ב: א. לפסול האבנים ולתקן הקורות, אפי' בביתו של הגוי אסור, כיון דלצורך מחובר הוא. ואם עשו כן, לא ישקעם בבנין.

ב. הגה: וי"א לאסר אינו מפורסם שהוא סל ישראל, קרי (היינו שאינו צריך למחות בגוי – משנ"ב), [כל בו].

כיון דלצורך מחובר הוא, דהא במחבר כהאי גוונא פליגי. דאילו לעשות הבנין עצמו אפילו רבנן מודו דאסור דברשות ישראל הוא.

ופסק הטור – שאם עשו כן לא ישקעם בבנין.

ב"י: משמע מדבריהם שמדינא אסור, וכ"ד סמ"ג והגמ"י. מ"מ מרי"ו משמע – שאינו אלא חומרא בעלמא.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ירושלמי (שבת א, ח): אומנים גוים שהיו עושין עם ישראל: בתוך ביתו אסור, בתוך בתיהם מותר. אמר רבי שמעון בן אלעזר במה דברים אמורים בתלוש אבל במחובר (אף בבתיהם) אסור. ופסקו התוס' והרא"ש – דהלכה כרבי שמעון בן אלעזר שאף לפסול האבנים ולתקן הקורות אפילו בביתו של גוי אסור

או"ח – רמ"ד

משנ"ב (טו): כדי לשקעם בבנין, שנחשב כמחובר וצריך למחות בידו אם הוא בתוך התחום אפילו עושה רחוק מהבנין (סה"ת).

"לא ישקעם בבנין"

ביה"ל: בטור כתב דאסור לשקעם בבנין, ואילו בבניין בית כ' רק נכון להחמיר?

תירץ בתו"ש – דהכא שרוצה לשקעם בבנין חשוב כלכתחילה ולכן אסור. מ"מ ממ"א (י) משמע דג"ז חשוב כדיעבד. ולענ"ד – נראה דבכוונה שינה המחבר מלשון הטור ולא כתב בלשון אסור (אלא 'לא ישקעם בבנין'), וכוונתו דרק נכון להחמיר בזה ולא כדעת הטור.

ב. "וי"א שאם אינו מפורסם"

עולת שבת: י"א אלו מתירים אף בבניין בקבלנות אם אינו מפורסם, ולא אסרו בקבלנות אלא בסתמא (דמסתמא שם הישראל נקרא עליו). כ"כ א"ר ומשנ"ב, וכ"ד פמ"ג.

כ' הב"ח: אף המחבר מודה לי"א לעניין סיתות אבנים, אבל לעניין בניין, אפילו אם הבנין עומד במקום שאין ידוע שהוא שלו ג"כ אין להקל דיש לחוש לשכניו או לבני ביתו שיודעים שהוא שלו ויחשדוהו. כ"כ משנ"ב.

ב.כ' ד"מ (ב) בשם הכל בו – שאם אינו מפורסם שהוא של ישראל שרי. כ"פ הרמ"א.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)**א. "לפסול האבנים"**

דגול מרבבה: ודווקא כשאבנים וקורות של ישראל ונתנם לאומן גוי לסתתם, אבל אם הגוי מסתת אבניו, שהישראל עשה עמו קיבולת על הכל והברירה עדיין ביד הגוי לסתת אבנים אחרות ולהחזיק אלו לעצמו, אפילו עושה זה לצורך ישראל אם אינו בביתו של ישראל אף שהוא מפורסם שעשה זה לצורך ישראל – מותר שזה לא נקרא עדיין מלאכת ישראל. כ"כ שערי תשובה ומשנ"ב.

כ"כ בת' הרדב"ז – אך אם הגוי מסתת בשבת סמוך לבנין אין נכון הדבר, משום מראית העין שלא יאמרו שכירו הוא. כ"כ משנ"ב וכה"ח.

כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – מותר בשני תנאים: א). האבנים עדיין של הגוי, ב). עושה בבית הגוי. מ"מ יזהר לא לתת לגוי דמי קדימה.

"דלצורך מחובר הוא"

סעיף ג: בנו לו הגויים בית נכון להחמיר שלא להיכנס בו

סעיף ג: אם בנו גויים לישראל בית בשבת, באיסור, נכון להחמיר שלא יכנסו בו.

ב. הגה: מיהו אם התנה ישראל עם הגוי שלא לעשות לו מלאכה בשבת, והגוי עשאה צעל כרחו למהר להשלים מלאכתו, אין לחוש [מרדכי ורבינו ירוחם ובית יוסף, וע"ל סימן תקמ"ג].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. מו"ק (יב.): מר זוטרא בריה דרב נחמן בנו ליה אפדנא (בית) מקבלי קיבולת חוץ לתחום. איקלע רב ספרא ורב הונא בר חנינא ולא עאלו לגויה. ואיכא דאמרי הוא נמי לא על בגויה.

והא אמר שמואל מקבלי קיבולת בתוך התחום אסור חוץ לתחום מותר? אדם חשוב שאני, ואיכא דאמרי סיועי סייע בתיבנא בהדייהו (ולכן אסור).

פרש"י: סיועי הוה מסייע בתיבנא – שהיה נותן להם תבן למלאכה דהואיל והוא מסייע בהדייהו אסור.

כ' רי"ו: משמע שאם הוא אדם חשוב ובנו לו חוץ לתחום שלא יכנס שם.

והראב"ד פירש – ההיא עובדא דלא היתה קבלנות גמורה אלא היו לוקחים תבן ממקום של מר זוטרא שהיו מערבין בטיט הלבנים. ובנו לו בלא ידיעתו, לפיכך לא היה רוצה ליכנס לאותו בית. אבל אם היה קבלנות גמורה, חוץ לתחום שמותר, נראה שאף באדם חשוב מותר. כ"כ הט"ז, עולת תמיד, מט"י ומאמר.

סיכום: בנו לו בית האם מותר לגור בו

רי"ו – באדם חשוב אסור.

ראב"ד – אם מסייע אסור ואם לאו מותר.

ב"י: מדסתם הטור (בהלכות חוה"מ תקמג–ב) – נכון להחמיר, ולא חילק בין אדם

חשוב לשאינו חשוב, נראה שהוא סובר דכלישנא דסיועי סייע בתיבנא נקטינן, אפילו נבנה כבר הבית כיון שנבנה באיסור נכון להחמיר (ממדת חסידות) שלא יכנסו בו, וכ"ש לעניין שבת. כ"פ שו"ע.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"באיסור"**

משנ"ב (יט): היינו שהיה בקיבולת ובתוך התחום דהוא אסור רק משום מראית עין, אבל אם היו שכירי יום דמדינא אסור ולא רק 'נכון להחמיר', כ"פ המ"א.

אף לדעת הב"ח (בסמוך המתיר בקבלנות), לעניין שכיר יום אסור. כ"ד הח"א – שבשכיר יום אסור מדינא, ואסור לו לעולם ולאחרים בכדי שיעשו.

ויש מקילין, דאף בכה"ג אינו אסור מדינא כי אם בכדי שיעשו (כ"מ מהט"ז).

"נכון להחמיר"

כ' הב"ח: בדיעבד יש לסמוך בקבלנות על דעת ר"ת, ומותר לדור בו אפילו לעצמו, וכן בסיתות האבנים בקבלנות יש להתיר בדיעבד לשקעם בבנין. כ"כ הט"ז, ח"א ושאר אחרונים.

אבל הא"ר – אף הב"ח מודה למרן דנכון להחמיר, אלא שמדינא קאמר שמותר (והובא בכה"ח לג).

או"ח – רמ"ד

"שלא יכנסו בו"

ב.

"צעל כרחו"

משנ"ב (כב): פי' למרות שהתנה עמו, עבר על תנאו. על כן אין לו לחוש לזה וא"צ אפילו למחות בו.

ובמ"א (יב) – מפקפק בדין זה, דמשמע דלא מהני תנאי אלא במלאכת מטלטלין (דבזה מיירי המרדכי והר"י), אבל לא במחומר (דהוי מילתא דפרהסיא ואיכא חשדא דרואים).

ול"ד לרישא (שנכון להחמיר) לפי שהגויים עשו מעצמן לטובת מר זוטרא, מה שאין כן כאן שעשו לטובתן למהר מלאכתן. סיכם **משנ"ב** – כיון שהמ"א מפקפק בזה, אין להקל אלא יראה למחות לו ולמנעו מפעולתו.

משנ"ב (כא): לעולם ואפילו לאחרים (מ"א), וכ' א"ר – מ"מ מותר ליהנות ממנו ולמוכרה לגוי. כ"כ ח"א.

מ"א (יא): קשה בסימן (שכ"ה-יד) כתב – שאם עשה גוי בשבת ארון או קבר, בשביל ישראל, לא יקבר בו עולמית. ואינו אסור אלא לאותו ישראל שנעשה בשבילו, וכאן מותר לאחרים?

שאני כאן שהוא שכר גוי שיעשה לו, מיהו כאן כיון דקצץ לו מדינא שרי, לכן כתב דנכון להחמיר.

ילקוט יוסף: נכון להחמיר – י"א שאם בנו חנות (ולא בית) באיסור מותר להכנס בו.

סעיף ד': מלאכת פרהסיא אפי' המטלטלין אסור

סעיף ד': מלאכת פרהסיא, אפילו במטלטלין כגון ספינה הידועה לישראל, דינה כמו מלאכת מחובר.

במטלטלין אסור אם עושה אותה ברשות ישראל. אלא מיירי שלא בביתו. **כ' המ"א** (יג): כמו מלאכת מחובר – ודווקא אם עושה את הספינה במקום גלוי ומפורסם אבל בצניעה אין להחמיר. כ"כ **משנ"ב**.

כ' ביה"ל: כ' האחרונים (התו"ש הגר"ז והח"א) דהעיקר כמ"ש לאסור מדינא ולא כמו ששמע בסימן רנ"ב שאסור רק לחמורא.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

כ' בספר תורת האדם: אמר שמואל מקבלי קיבולת בתוך התחום אסור – הוא הדין למטלטלין כגון ספינה הידועה לישראל דמלאכת פרהסיא היא אסור.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)**"ספינה הידועה לישראל"**

משנ"ב (כג): מיירי שלא עושה אותה ברשות ישראל, שאם לא כן, אפילו דינו רק כמטלטלין אסור (כדמוכח רנ"ב-ב) דאף

סעיף ה: שכר את הגוי לכמה שנים לארוג לו בגדים

סעיף ה: א אם שכר גוי לשנה או לשנים שיכתוב לו או שיארוג לו

בגד – הרי זה כותב ואורג בשבת כאלו קצץ עמו שיכתוב לו ספר או שיארוג לו בגד, שהוא עושה בכל עת שירצה. והוא שלא יחשוב עמו יום יום (שלא ידקדק עליו אם מבטל איזה יום ממלאכתו – משנ"ב). [רמב"ם].

ב ולא יעשה המלאכה בבית ישראל (דבזה אפילו קבלנות גמורה אסור – סימן רנ"ב).

[ב"י בדעת הרמב"ם]

ג ויש מי שאוסר בשוכר גוי לזמן [ה"ה בדעת הראב"ד שהשיג עליו].

ד הגה: ודווקא ששכרו למלאכה מיוחדת, כגון בגד לארוג או ספר לכתוב, אבל כששכרו לכל המלאכות שיטרכך תוך זמן השכירות, לכ"ע אסור [ב"י וכמו שיתבאר סוף סימן רמ"ז].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

"שיכתוב לו"

משנ"ב (כ"ד): שכר גוי לשנה – כדרך השרים שיש להם סופר מיוחד או חייט מיוחד שבכל עת שצריך השר לכתוב כותב לו, ובעת שא"צ יושב בטל. שהרי הישראל אינו אומר לו לעשות בשבת, ואם רצה עושה למחר ואין הישראל מרויח במה שעושה בשבת (מ"א ס"ק יד). כ' תוספת שבת – אבל אם שכרו לארוג לו תמיד – אסור, אף שאין מדקדק עליו על ביטול איזה יום מ"מ הרי מרויח הישראל בעשייתו. כ"כ ח"א.

ומהט"ז משמע דגם בכה"ג מותר דחשוב קבלנות כיון שאינו מקפיד עליו אם יבטל איזה יום, אבל אם הוא מקפיד עליו שלא ישב איזה יום בטל אסור לכו"ע דהוי

כאילו ציווהו לעשות ביום השבת. כ"ד א"ר.

עוד כ' הט"ז – שאם שכרו לגמור ספר תוך אותו זמן, וידוע דא"א לגמור אם לא שיעשה גם בשבת – אסור, דהוי זה כמצווה לו לעשות בשבת. ולא התיר הרמב"ם אלא כשאין עליו לגמור המלאכה ואין מקפיד על בטולו.

ילקוט יוסף: מותר להזמין מהגוי שיתפור לו חליפה, ולקבוע עמו המחיר וזמן לבוא לקחתה, אף שהגוי תופר גם בשבת.

ג.

"ויש מי שאוסר"

כ' הט"ז: זו שיטת הראב"ד, שאף שאינו מדקדק עמו כשהוא בטל מ"מ אותה מלאכה מרויח בה ואינו דומה לקבלנות. משמע דגם הרמב"ם לא התיר בקוצץ לזמן אלא באינו מקפיד אם יבטל איזה

או"ח – רמ"ד

מטעם זה יש למחות ביד השפחות כשעושין מלאכת אדוניהן בשבת, אפילו כשעושין שלא בבית ישראל ושלא בצווי בעליהן, דהא הם שכורין לכל המלאכות. כ"פ ילקוט יוסף.

כ' הט"ז (כ): שרבינו שמחה אוסר להשפחה אפילו לעשות מלאכת עצמה בבית בעליה, שיאמרו שמלאכת ישראל היא עושה. והא"ר – הביא בשם סה"ת דמלאכת עצמה מותר ודעתו שגם רבינו שמחה מודה לזה. ובספר ח"א – כ' דלתקן השפחה בגדיה לכו"ע מותר בבית בעה"ב שהוא ניכר שמלאכת עצמה היא עושה. והובא במשנ"ב.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: אם משלם לגוי לפי פירון העבודה אסור, שהרי נהנה מעבודת שבת, ולכן צ' להתנות מראש שלא יעבוד בשבת.

יום אבל אם מקפיד עליו שלא ישב בטל אסור.

משנ"ב (כח): ביאור שיטת הראב"ד – לדעת הט"ז הטעם דס"ל דאף שאינו מקפיד על ביטולו מ"מ הרי ישראל מרויח על ידו. ולדעת המ"א (טו) טעמו דהישראל מרויח במה שעושה בשבת דשמו יצטרך גם למחר לכתוב ולא יוכל לעשות שניהם כאחד.

ביה"ל: להלכה דעת הא"ר כדעה הראשונה (הרמב"ם), ומ"מ לכתחילה טוב ונכון לצאת גם דעת הראב"ד שכן גם המ"מ נשאר אצלו דין של הרמב"ם בצ"ע.

ד. "כששכרו לכל המלאכות"

משנ"ב (כט): דאז קרוב הדבר לוודאי שיצטרך למחר מלאכה אחרת וא"כ מרויח ישראל במלאכת העכו"ם בשבת (מ"א).

סעיף ו: יהודי שקנה המכס

סעיף ו: א. יהודי הקונה מכס ומשכיר לגוי לקבל מכס בשבת, מותר אם הוא בקיבולת, דהיינו שאומר לו לכשתגבה מאה דינרים אתן לך כך וכך.

ב. הגה: וכן יוכל להשכיר המכס לכל השבתות לגוי, והגוי יקח הריוח של שבתות לעצמו, ולא חיישינן שיאמרו לצורך ישראל הוא עושה, דזמקום פסידא כי האי גוונא לא חששו [בית יוסף].

ג. וישראל הממונה על מטבע של מלך (שיש לו רשות להדפיס כסף), דינו כדין הממונה על המכס (שיוכל להשכיר לגוי להדפיס כסף בשבת), ואף על פי שממיעים קול בשבת בהכאת המטבע [הגהות מיימוני].

ד.ויזהר שלא יסב הישראל (המשכיר) אצל הגוי בשבת כשעוסק במלאכתו במטבע, או בקבלת המכס [מרדכי].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א.כ' המרדכי בשם רבינו מאיר:
היהודים הקונים המכסים ומשכירים לגוים לקבל מכס בשבת – נראה דבקיבולת מותר, דבית הלל מתירין עם השמש ליתן עורות לעבדן אף על גב דמלאכה דאורייתא היא, אבל בשכירות אסור כדגרסינן בירושלמי.
היכי דמי קיבולת? כגון שא"ל כשתגבה ק' תקבל כו"כ.¹

ב.ב"י: וא"ת איך התירו כאן שקובע מלאכת הגוי לשבתות, והוי פרהסיה? וי"ל שבהפסד התירו, כמו בשבת (קנג.) שהתירו לטלטל פחות פחות מד"א, שאם לא נתיר לו, ילך לגבות המכס בשבת ויבוא לכתוב ויעבור איסור דאורייתא.
כ' המ"א (יז) – לפ"ז במכס שאין כותבים, כגון שלוקחים מאכלים אסור. מ"מ יש להתיר משום הפסד. כ"כ א"ר.

כ"כ משנ"ב (לב) – מיהו בעצמו אסור לקבל אף המכס של מיני מאכל אפילו אם לא הובא מחוץ לתחום ולא שייך בו

חשש צידה ומחובר משום ממצוא חפצך.
ד.אבל לישב אצל הגוי המקבל המכס אסור. כ"כ המרדכי.
וביאר הרב יעקב יוסף זצ"ל – שאם לא יגבה בשבת כולם, יעבירו האנשים המכס בשבת בלי לשלם ונמצא מפסיד.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "הקונה מכס ומשכיר לגוי"

פי' השו"ע: השר מעמיד מוכס כדי שיגבה מכס מכל מעברי הגבול, והמוכס משלם לשר סכום קבוע. אם בשבת המוכס היהודי לא יעמוד לגבות, כל האנשים יעבירו הגבול דווקא בשבת, ונמצא היהודי מפסיד. לכן התירו שישכיר הגוי שיגבה המכס בקבלנות, שעל כל גביית 100 יתן לו כו"כ.

כ' המ"א בשם רש"ל: יהודי ששכר בישול המלח מן השר, מותר להשכיר גויים בקיבולת, שאם יעשה לו כך וכך מלח יתן לו כך וכך. כ"כ כנה"ג, עולת שבת, ומשנ"ב.

וכ' גר"ז – ואף על פי שהכלים והעצים הם של ישראל שרי, ובלבד שלא יביאו

ומיהו אפשר כיון דבשעת קניין לא עביד איסורא ולכי מטי שבת כיון דכבר קנוי הוא שרי להשכיר לו גוי בקיבולת לקבל לו המכס משום פסידא.

¹ **כ' הב"י:** אין דברי הר"מ אלא במי שכבר קנה המכס וצריך לעשות תקנה שלא יפסיד ממונו, אי נמי במי שחייב לו השר מעות וקונה המכס כדי להציל החוב מידו. אבל לקנות מכס להדיא לא שרינן ליה משום הרווחה.

או"ח – רמ"ד

שהוא משכירו לשבת לחוד משום דהרי כאילו קנה ממנו המכס.

משנ"ב (לה): דע דמשמע מכל הפוסקים דלא התיירו אפי' במקום הפסד גדול אלא בקבלנות, אבל בשכיר יום ממש אסור בכל גווני, ולכן אותן המחזיקים בית משקה שלוקחין מע"ש איזה גוי בביתן על יום השבת לעסוק במכירת – אסור אף בהפסד, וכ"ש כאן שהוא מניעת ריוח. ואין להתיר אלא שיקנה לו (במשיכה ובכסף) מע"ש כל הדברים שנותן לו למכור.

"דינו כדין"

משנ"ב (לו): ע"כ מותר ליתן הכסף לגוי מבעוד יום בקיבולת שאם יעשה לו מן הכסף כו"כ יתן לו כו"כ, או שישכיר לו הישראל הריוח שיעלה מזה בשבת (בסכום קבוע) משום פסידא.

כיו"ב כ' המ"א (יט) – מותר ליתן כסף לעכו"ם לתקן לו מעות כיון שאין כאן שמיעת קול שהיה של ישראל ואין לחוש כיון דעכו"ם עביד בשכרו (הג"מ).

פסקי תשובות: כן לעניין שאר ענייני מסחר ומפעלים וכיו"ב שאם לא נתיר להם לא יעמודו בנסיון, סידרו להם לפי הכללים: שימכרו העסק בשטר לשבתות (כדלקמן רמ"ה), או ע"י שותפות הגוי (כדלקמן רמ"ה), או ע"י קבלנות (כמו כאן).

"שלא יסב הישראל"

משנ"ב (לז) בשם הט"ז: מה שאסור לישב שם היינו כדי לידע מה היא ההתעסקות שעושה הגוי וכדי לקבל הימנו חשבון

עצים מרשות הישראל בשבת. שכל קבלנות אינה מותרת אלא אם כן מסר להם מע"ש.

וכ' ח"א – אבל אין לו היתר לשכור גוי לשבת ולחודש, שהרי מרויח הישראל במלאכתו ואין לו היתר אלא בקבלנות.

כ' המ"א: מיהו אסור ליהודי עצמו לקבל המכס.

מלאכת עשיית הזכוכית

זכוכית גולמית מתקבלת כתוצאה מחימום רכיבי התערובת שונים שבחול, את כל הרכיבים מערבבים במיכל ערבוב מיוחד ומחממים לטמפרטורה של $1,000^{\circ}$. מלאכה זו חייבת לעשותה אף בשבת. ורוצה לעשות ע"י גויים, נחלקו בזה האחרונים:

- נחלת שבעה – מותר ע"י גוי בקבלנות.
- מיהו ת' פמ"א – מסתייג מההיתר, אלא אם כן ימכור את כל החומר לגוי לפני שבת. כ"כ מט"י – לאסור אף בכה"ג.
- כ"כ רו"ח – לאסור אף בשותפות עם הגוי.

"אתן לך כך וכך"

משנ"ב (לג): דהיינו שאין מזכיר לו יום השבת כלל, א"כ לא הוי שכיר יום. וגם לית כאן שכר שבת, שכבר שכר מהשר המכס של כל השנה עם השבתות בכלל (פמ"ג).

"והגוי יקח"

משנ"ב (לד): דבזה ג"כ מדינא שרי שהגוי עביד אדעתא דנפשיה. וכ' המ"א – דגם משום שכר שבת ליכא בזה אף

או"ח – רמ"ד

"צמלכתו"

כ' המ"א (כ): לא מיבעיא כשהמכס הוא לישראל, אלא אפי' השכירו לעכו"ם לשבתות ואין לו עסק בכך ואפ"ה אסור שלא יאמרו לצרכו הוא עושה.

למחר, אבל אם אינו יושב שם אלא כדי לשמור שהגוי לא יגנוב מן המכס מותר. וכ"כ שארי אחרונים. אבל הא"ר – כ' שדעת הלבוש שאף היושב שלא יגנובו אסור. כ"כ נה"ש ומט"י.

או"ז רמ"ה: ישראל וגוי שותפין, איך יתנהגו בשבת, ובו ו'

סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: שותפות שדה תנור ומרחץ צ' להתנות מעיקרא 28
 סעיף א: אם לא התנו מתחילה 30
 סעיף ב: התנו בתחילה ולבסוף התרצה הגוי לחלק בשווה 32
 סעיף ג: אם לא התנו איך אפשר לתקן 33
 סעיף ד: לתת לגוי מעות להתעסק, אף שמתעסק בשבת 34
 סעיף ה: לתת סחורה לגוי למכור, תנור שלקח הישראל משכון מהגוי 35
 סעיף ו: אפו הגויים בע"כ בתנורו ונתנו לו פת בשכר התנור 36

הקדמה (משנ"ב א)

- דע דהיתר גמור הוא באם הישראל יש לו איזה עסק או מלאכה בשותפות עם הגוי שיתנו מתחילה קודם שלוקחין בשותפות: "עבוד עתה בשבת ותקח כפי מלאכתך הן רב או מעט, ואני אעבוד כנגדך יום אחד בחול ואטול כפי מלאכתי".
- ובשעת חלוקה יטול הגוי שכר עבור השבת והישראל יטול יום א' כנגדו הן רב או מעט.
- אבל אם לא התנו מתחילה, ובשעת חלוקה אומר לגוי טול אתה כנגד עמלך בשבת ואני בחול – ודאי אסור.
- ואם לא התנו מתחילה, ובשעת חלוקה חלקו סתם בשווה, זהו בעיא בגמרא ולא אפשריטא. ופסק הרמב"ם ומחבר – לחומרא, והרא"ש והרמ"א – לקולא בהפסד גדול.
- ואם התנו קודם שבאו להשתתף כנ"ל ובשעת חלוקה נתרצו לחלוק בשווה, אף להרמב"ם מותר (וכמש"כ בס"ב).
- אם התנו: טעם הדברים כיון דמתחילה

● ולפ"ז אם שותפו הגוי אינו עושה כלום רק גויים אחרים אופין בתנור ונותנים סך מה בשכרם – יכול הישראל לקבל משותפו שכרו המגיע לו לפי חלקו, ובלבד שלא יקח ממנו משכר שבת לבדו אלא בהבלעת שאר ימים.

בשעת עשיית השותפות היה מוטל המלאכה על שניהם יחדו, ולהכי אם לא התנו ואח"כ יאמר להגוי עשה אתה לבדך בשבת וטול לך כל הריוח, ואני אעשה לבדי יום אחד בחול כנגדו ואטול אותו לעצמי. הו"ל כאלו מעמיד את הגוי לפועל בידים, והוי שלוחו ממש (תוס').

סעיף א¹: שותפות שדה תנור ומרחץ צ' להתנות מעיקרא

סעיף א חלק 1: ^אישראל וגוי שיש להם שדה ^באו תנור או מרחץ או רחיים של מים בשותפות, ^גאו שהם שותפין בחנות בסחורה – אם התנו מתחילה (שאו לא הוטל על הישראל כלל מעיקרא לעשות בשבת ואין הגוי שלוחו – משנ"ב) בשעה שבאו להשתתף שיהיה שכר השבת לגוי לבדו, אם מעט ואם הרבה, ושכר יום א' כנגד יום השבת לישראל לבדו – מותר...

❖ שורשי הלכה (המקורות)

כן פרש"י: שקבלו שדה – באריסות מבעה"ב, ומשקבלוה הוטלה על שניהם לעסוק בה ביחד. לא יאמר ישראל טול חלקך בשבת – לפי שנעשה שלוחו על חצי היום המוטל עליו. ואם התנו מתחילה – קודם שהוטלה עליו. מותר – דהא לא קבל עליה ישראל עבודה בשבת ואין הגוי שלוחו.

ואם באו בחשבון אסור

פרש"י – שלא התנו מתחילה, ועשה הגוי בשבת והישראל בחול, ואח"כ באו לחשבון כמה ימי שבת נטלת ואני אטול כנגדם בחול – אסור, דשכר שבת נוטל, דגלי דעתו שהגוי שליחו. וכנ"ד הרמב"ם וסמ"ג. כ"כ רי"ו והטור. אבל הר"ן בשם ראב"ד כ' – כשהתנו

^אע"ז (כב.): ישראל וגוי שקבלו שדה בשותפות, לא יאמר ישראל לגוי טול חלקך בשבת ואני בחול. ואם התנו מתחילה מותר, ואם באו לחשבון אסור. כ' הב"י: דלא דמי למשכיר שדהו לגוי דשרי, דהתם כל עבודת השדה על הגוי, אבל הכא שניהם עובדים בשדה. והוי כאילו מעמיד הישראל פועל במקומו בשבת, ואסור כשלא התנו. ואם התנו מותר, דהוי כאילו אין לישראל חלק בשדה כלל ביום השבת אלא כולו של גוי בשבת, וביום חול כולו של ישראל, ונמצא שלא הוטלה מלאכת שבת על ישראל.

אר"ח – רמ"ה

המלאכה עושה הגוי, מותר ליהודי לקבל חלקו בהבלעה (שלא יהא שכר שבת). ולא חיישינן שיאמרו לצורך ישראל עושה הגוי, כיון שיש לגוי חלק בריוח. כ"כ הר"ן וכמ"ש ברמ"א, כ"פ מ"א והגר"ז.

"אם מעט אם הרבה"

משנ"ב (ד): דכיון דאינם מחשבין זה כנגד זה ליטול בשוה, משמע שאינם שותפים כלל ביום שבת וביום א' רק בשאר הימים. אבל אם מתנה עמו בשעת התנאי שלבסוף יבואו לחשבון שיהיה השכר לשניהם בשוה, אסור, דעל כרחק הוא שותף גם ביום השבת שאסור. **ביה"ל**: אם מעט – נראה דה"ה אפילו לא פירשו כן בפירוש דמסתמא כן הוא, ולא בא רק לאפוקי אם מתנה עמו שלבסוף יבואו לחשבון משני הימים דאסור.

אם בשעת חלוקה באו לחשבון שיחלקו

שיהיה לשניהן בשוה (משנ"ב):

■ **דעת המ"א** – לפסוק כדעת הראב"ד שמחמיר בזה משום דאיגלאי מילתא למפרע דהתנאי דמעיקרא הערמה בעלמא הוי.

■ **ויש מקילין** (דעת רש"י ותוס' ע"ז כב.) כיון דהתנו מעיקרא. כ"כ הט"ז בדעת הרמב"ם להקל. ובא"ר האריך ונשאר בצ"ע.

"מותר"

משנ"ב (ו): ואם לא נודע אח"כ ריווח של כל אחד ואחד על יומו כגון בחנות

מתחילה מיירי, ובאו בחשבון שתהא החלוקה בשווה, אסור. שנמצא מעיקרא הערמה בעלמא.

ב.

תנור בשותפות

● **ר"י** היה מתיר בתנור שקבלו בשותפות אפי' לא התנו, שדווקא בשדה אסור לפי שחלק ישראל מתעלה ומתרבה במלאכת הגוי בשבת, אבל בתנור שאין חלק ישראל מתעלה בכך מותר לחלוק ולומר יהא שלי בחול ושלך בשבת. והובא בתוס' והרא"ש.

● **ור"ת** – אסור.

כ' התוס' – שאף ר"י חזר בו, והביא ראיה לדברי רבינו תם דאין חילוק בין תנור לשדה, שהרי מרחץ כי תנור דמי ותני בתוספתא (דדמאי ו, יג) ישראל וגוי שלקחו מרחץ בשותפות לא יאמר ישראל לגוי וכו', דאף דבתנור ומרחץ אינו משביח אסור, וטעמו – כיון שהוא מחויב לעשות גם בשבת, וכשאומר לגוי עשה אתה בשבת הוי כמעמיד פועל.

ולכן הלכה כר"ת, כ"פ סמ"ג.

וכ' הרא"ש – דה"ה לריחיים של מים שאסור. כ"כ רי"ו וסמ"ג.

ג. **כ"כ הרמב"ם** – במשתתף עם הגוי במלאכה או בסחורה בחנות אם התנו בתחילה וכו' – מותר.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

"בשותפות"

ב"י בשם הריב"ש: אם היהודי בעל התנור לא עובד בתנור כלל, וכל

– רשאין לכתחילה לחלוק בשווה (מ"א בשם רלב"ח).

סעיף א²: אם לא התנו מתחילה

סעיף א חלק 2: ^אואם לא התנו בתחילה, כשיבואו לחלוק נוטל גוי שכר השבתות כולם, והשאר חולקים אותו. ואם לא היה שכר השבת ידוע, יטול הגוי לבדו שביעית השכר, וחולקים השאר.

^ב.הגה: ויט' מתירין השכר כדיעבד, אפילו לא התנו וחלקו סתם [הרא"ש ורבי' ירוחם]. ונ"ל דזהפסד גדול יט' לסמוך עלייהו.

^ג.וי"א שכל זה לא מיירי אלא בשותפות שכל אחד עוסק ביומו [ב"י], אבל כשניהם עוסקים ביחד כל ימי החול, ובשבת עסק הגוי לבדו – מותר לחלוק עמו כל השכר, דגוי אדעתא דנפשיה קא עביד, ואין הישראל נהנה במלאכתו בשבת, כיון שאין המלאכה מוטלת עליו לעשות. ומ"מ לא יטול שכר שבת אלא בהצלעה [ואף על גב דמותר, מ"מ מחזי כשכר שבת – משנ"ב] עם שאר הימים [ר"ן].

באו לחשבון – הזכיר לו ישראל של שבת באותה חלוקה וגלי דעתיה דשלוחיה הוא. הא סתמא – דאף בשעת חלוקה סתם מותר. (כ' המ"א: שרי"ו – פסק לקולא. והרמב"ם – פסק לחומרא).

ואם לא התנו ובאים לחלוק

^ב.הרא"ש – כיון דספיקא דרבנן הוא אזלינן לקולא וא"צ להניח לעכו"ם ליטול כל השבתות לבדו.

^א.אבל הרמב"ם – פסק לחומרא, ואם לא התנו בתחילה, כשיבואו לחלוק נוטל הגוי שכר השבתות כולן לבדו והשאר חולקין אותו. ואם אינו ידוע שכר השבת יראה

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ע"ז (כב.): ישראל וגוי שקבלו שדה בשותפות, לא יאמר ישראל לגוי טול חלקך בשבת ואני בחול. ואם התנו מתחילה מותר.

איבעיא להו: סתמא מאי? ת"ש: אם התנו מתחילה – מותר, הא סתמא אסור. אימא סיפא: אם באו לחשבון – אסור, הא סתמא מותר! אלא מהא ליכא למשמע מינה. ולא איפשטא.

פרש"י: סתמא מאי – שקיבלו סתם ועשו סתם עובד כוכבים בשבת וישראל בחד בשבת, ולא אמר ישראל מעולם טול אתה את השבת ואני בחול מהו לחלוק סתם בשווה ולא יזכיר ישראל את השבת. אם

אר"ח – רמ"ה

א. "ואם לא התנו בתחילה"

משנ"ב (ז): אסור בלא התנו – אפילו אם לא אמר לו עבוד אתה בשבת ואני בחול, וגם בשעת חלוקה לא הזכיר לו של שבת, אלא רוצה לחלוק עמו סתם בשווה – אסור כיון שלא התנו קודם שנשתתפו (א"ר).

"וחלקו סתם"

משנ"ב (ח): היינו שבשעת חלוקה לא א"ל תטול עמלך כנגד יום השבת ואני אטול כנגדו יום חול, אלא הגוי עשה מעצמו שלא בצוויו, וחלקו סתם בשווה (כ"ד מ"א מרש"י). וגם מיירי שלא אמר לו בתחילה עבוד אתה בשבת ואני אעבוד כנגדך בחול, אלא הגוי עשה מעצמו שלא בצוויו, דאל"ה אסור לכו"ע בכל זה דגלי דעתו דשלוcho הוא בשבת.

וכ' עוד (מהב"י): אם אין לגוי חלק בגוף התנור רק שהוא מקבל חלק בריוח בשביל שהוא אופה ומסיק התנור – י"א דלא מהני בזה אפילו כשמתנה בתחילה 'טול אתה חלקך בשבת ואני יום אחד בחול', דכיון שגוף התנור הוא של ישראל הו"ל כמשכיר לו תנורו לשבת שאסור (תוס' בשם ר' אלחנן).

וכ' המ"א (ג) – יש לחוש להחמיר כדעה זו, ודווקא באופן שאינו בהבלעה אבל א"ל טול אתה ב' וג' ימים שרי, כשהתנה זה בתחילת השותפות.

וי"א – דלא בעינן (כשאין לגוי חלק בתנור) התנו מעיקרא כיון שהוא בהבלעה (א"ר ופמ"ג).

שיטול הגוי שביעית השכר והשאר חולקין בשוה. כ"כ הר"ן בדעת הרי"ף. וכ"פ הב"י והשו"ע.

ג. כ' הר"ן: מרחץ שלקחוהו ישראל וגוי בשותפות וגוי מחממו בשבת בשביל חלקו ונותן מחצית מה שמשכר בו לישראל, ובימות החול שניהם מחממים אותו – ג"ל דשרי, דגוי עושה ע"ד מחצה שלו עושה, ואף שישראל משתכר במלאכה שלו הו"ל כבעל שדה לגבי אריס, וליכא משום שכר שבת כלל. וגם ליכא מפני שהיא נקראת על שמו דכיון שהכל יודעין שמרחץ זה יש לגוי חלק בו.

ול"ד (תוספתא דמאי ו ג) ישראל וגוי שלקחו שדה או מרחץ בשותפות לא יאמר לו טול חלקך בשבת? דהתם כיון שישראל נוטל בחול כנגדו נמצא שנעשה הגוי שלוחו בשבת. אבל הכא שניהם מחממים בחול, כשהגוי מחממו בשבת לאו שליחותא דישאל אלא אדעתא דנפשיה קא טרח כאריס וישראל.

כ' הב"י – שאין נראה כן דעת הרמב"ם, שהרי כ' – שאם לא התנו כשיבואו לחלוק נוטל הגוי שכר השבתות כולן. ומשמע דבחול שניהם עושים מלאכה עם כל זאת נוטל כל שכר השבתות.

ואפשר שהרמב"ם איירי שלא עוסקים יחד בחול, שכ"א עושה ביום אחר, ובשבת עושה הגוי לבדו, דאז הוי הגוי שלוחו שאסור. אבל כששניהם עוסקים יחד, ובשבת הגוי עושה לבד, ע"ד עצמו עושה, ואף הרמב"ם יודה שמותר.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

אר"ח – רמ"ה

ג.

"עוסק ביומו"

מ"א (ד): כיון שהישראל עושה כנגד מה שעשה העכו"ם בשבת ה"ל העכו"ם שלוחו בשבת, וה"ה כשהישראל מחויב לעסוק הכל, והעכו"ם מתעסק בשבת עבורו שאסור. כ"כ משנ"ב.

"אלדעתיה דנפשיה קעציד"

מ"א (ב): בשביל חלקו דהו"ל כאריס דמותר מדינא, וכמ"ש ברמ"ג (בתנור) דכיון שהוא לוקח בפירות עביד אדעתיה דנפשיה וחלק הישראל נשבח ממילא וה"ה כאן (אלא דשם אסור בתנור משום מראית העין שיאמרו שכירו הוא, וכאן ליכא שהכל יודעין שיש לגוי חלק בו). וכ"ה בר"ן, וכ"כ משנ"ב.

"ואין הישראל נהנה"

משנ"ב (יא): כיון דאין מוטל כלל על ישראל בזה לעשות בשבת, דהא בחול מחממין שניהם, ובשבת אין הגוי יכול לכופו שיעסוק עמו משו"ה בודאי אדעתיה דנפשיה עביד, דהנאתו של ישראל הוי רק דממילא.

נה"ש: בשו"ע לא סמך על הר"ן (וכמ"ש הרמ"א), אלא העתיק לשון הרמב"ם בסתם שאף שעוסקים שניהם כל השבוע והגוי בשבת – אסור. כ"פ מט"י שלא כהרמ"א. כ' מ"א (ד): כיון דהישראל עושה נגד מה שעשה העכו"ם בשבת ה"ל העכו"ם שלוחו, ולכך בעינן שיתנה מעיקרא. וה"ה כשהישראל מחויב לעסוק הכל והעכו"ם מתעסק בשבת שאסור.

משנ"ב (ט): ה"ה אם הגוי נתן מעות לישראל להתעסק בהם בחול (שהיהודי יפעיל התנור של הגוי בחול), ובשבת מתעסק הגוי, דאסור לישראל לקבל ממנו שכר מן הריחו שנולד בשבת, אלא אם כן יתנה הישראל עמו מעיקרא שלא יהיה מוטל עליו יום השבת כלל, דאל"ה כיון דהמלאכה הזאת מוטלת על ישראל והגוי עושה שליחותו אסור.

"עוסק ביומו"**סעיף ב: התנו בתחילה ולבסוף התרצה הגוי לחלק בשווה**

סעיף ב: היכא שהתנו בתחילה, אם אח"כ בשעת חלוקה נתרצה הגוי לחלק בשווה – מותר [ב"י ממהר"י אבוהב].

חלוקה נתרצה הגוי לחלק בשווה – מותר, ול"א דאיגלאי מלתא למפרע דהגוי היה שלוחו למלאכת שבת אלא מתנה נתן ליהודי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)**"נתרצה הגוי"**

משנ"ב (יג): פי' שהתנהו בתחילה שהגוי נוטל חלק השבת הן רב או מעט, ובשעת

אר"ח – רמ"ה

שמחמיר בזה משום דאיגלאי מילתא למפרע דהתנאי דמעיקרא הערמה בעלמא הוי, ויש מקילין (רש"י והתוס') בזה, כיון דהתנו מעיקרא. ובא"ר נשאר בצ"ע (כדלעיל משנ"ב סק"ה).

אבל אם הגוי נתרצה ע"י שבאו לחשבון (שהישראל אמר לגוי בשעת חלוקה את שקלית בשבת ק' זוזי ואנא שקילנא ביום החול נ' זוזי מלא לי החסרון) ועי"ז נתרצה הגוי להשלים לו – דעת המ"א לפסוק כדעת הראב"ד

סעיף ג: אם לא התנו איך אפשר לתקן

סעיף ג: א. היכא שלא התנו בתחילה, יש תיקון ע"י שיחזיר המוכר להם

דמי הקרקע (שצריך קנין חדש להקנות למוכר ולא סגי בזה שיחזיר לו הדמים והשטר מכירה, כמ"ש בחו"מ פ"ט – מ"א) או ימכרוהו לאיש אחר ויחזרו ויקנוהו בשותפות, ויתנו בשעת הקניה.

ואם נשתתפו בחנות ולא התנו, יחזור כל אחד ויטול חלקו, ויבטלו השותפות, ואחר כך יחזרו להשתתף, ויתנו בתחילה.

ואם קבל הקרקע לעשות בו מלאכה בשותפות, יבטלו השיתוף וימחלו זה לזה, ואחר כך יחזרו להשתתף ויתנו בתחילה [ב"י מהתוס'].

ב. הגה: ואם ירצה להשכיר לגוי חלקו בשבת, או לשכרו בקבוצת, שרי וכמו שנתבאר לעיל ס"ס רמ"ד לענין מכס ומטבע דשרי, וכ"ס כאן דשרי עם שותפות גוי [ד"ע].

דאי לא שרית ליה יעשה איסור גדול שיקבל בעצמו.

וכן המ"א – השיג על הרמ"א, ותירץ במסקנא דהכא איירי שמשכיר לו את חלקו בשבת בהבלעה (דהיינו שמשכיר לו כל ימי השבתות שלו עם ב' וג' ימים מימי החול).

כ"כ משנ"ב – מה דשרי בקיבולת מיירי ג"כ שלא ייחד לו שבת בהקיבולת אלא בסתמא כל אימת שתעשה בעצמך ותרויח לי כו"כ אתן לו כו"כ.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "אם ירצה להשכיר"

פי' מט"י: כשלא התנה וגם אי אפשר לבטל ולחזור, יש תיקון נוסף – שישכיר לגוי חלקו, היינו שיקח הגוי ריווח כל השבתות ויתן שכר (קבוע) לישראל. ה"ה בקבלנות שאומר לו: לכשתרויח מאה אתן לו כו"כ, אף שבעלמא אסור, כאן מותר כיון שיש לגוי חלק בקרקע.

והט"ז: תימה על הרמ"א שהתיר שכירות של שבת לחוד שלא בהבלעה, דהיתר זה לא מצינו רק במכס דלעיל מטעם פסידא

אר"ח – רמ"ה

וטול אתה לבדך בשבת, אבל לאחר שקבלהו אסור. וכן לשכרו בקיבולת נ"ל דבמקום שאין עושים בעצמן מלאכה רק שגובין שכר התנור ורחיים כיוצא בהן שרי, אבל במקום שעושין בעצמן מלאכה כגון שהן מסיקין אסור לשכור עכו"ם אפי' בקבולת דהוי כמעמיד פועל.

והרמ"א דקמ"ל דלא חיישינן בזה למראית עין שיאמרו לצורך ישראל הוא עושה כיון שידוע שיש לגוי חלק בו.

"להשכיר"

כ' המ"א (ח): נ"ל דווקא מעיקרא קודם שקבלהו רשאי לומר תן לי כך וכך מעות

סעיף ד: לתת לגוי מעות להתעסק, אף שמתעסק בשבת

סעיף ד: יכול ישראל ליתן לגוי מעות להתעסק בהם, ואף על פי שהגוי נושא ונותן בהם בשבת חולק עמו כל השכר בשוה, מפני שאין מלאכה זו מוטלת על ישראל לעשותה (שאם היה מוטלת עליו אסור מדינא כמ"ש בס"א שאם לא התנה שאסור – משנ"ב) שנאמר שהגוי עושה שליחותו. וכן אין העסק ניכר ממי הוא.

ב הגה: ודווקא ככי האי גוונא סגוי נושא ונותן לחוד עם המעות, אצל אס כל אחד עוסק בזומו וישראל כריך לעסוק נגד מה שעסק הגוי בשבת, אסור (אלא אם כן התנה עמו – משנ"ב), [ב"י בשם גאון].

ג וישראל שיש לו משכון מן הגוי, עיין לקמן סימן שכ"ה סעיף ז' וג' (אולי הכוונה שמ"ה-ה).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

לנו שביתת כלים. וכ' הב"י: לפי זה משמע דאפילו לכתחילה יכול ליתן מעות לגוי להתעסק, דמדמי ליה לשביתת כלים שאפילו לכתחילה מותר.

אלא שמדברי הרמב"ם שכתב 'הנותן' משמע דדווקא בדיעבד, מיהו אפשר דלישנא דה'נותן' אינו מדויק דאפילו לכתחילה נמי שרי, ולזה הדעת נוטה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א כ' הרמב"ם: נותן מעות לעכו"ם להתעסק בהם, אף על פי שהעכו"ם נושא ונותן בהן בשבת חולק עמו כל השכר בשוה, וכזה הורו כל הגאונים. כ"פ סמ"ג. כ' הרב המגיד: טעמו – משום דאין מלאכה זו מוטלת על ישראל שנאמר שהגוי עושה שליחותו, וכן אין העסק ניכר ממי הוא. והכל בו כ' – לפי שאין אותו שכר אלא שכר מעותיו והוא כשכירות כלים שאין

אר"ח – רמ"ה

היה ניכר ונקרא על שם ישראל היה אסור.

וכ' תוספת שבת – ודווקא כשלא יאמר לגוי להתעסק בשבת, אלא הגוי עושה בעצמו, כ"כ משנ"ב.

א. "שנאמר שהגוי עושה שליחותו"

משנ"ב (יז): ומיחזי כשכר שבת ליכא, דהרי הוא בהבלעה. וכן אין חשש שיאמרו שהגוי שכירו, שהרי אין העסק ניכר של מי הוא, שאם

סעיף ה: לתת סחורה לגוי למכור, תנור שלקח ישראל משכון

מהגוי

סעיף ה: א. מותר לישראל ליתן סחורה לגוי למכור, אם קצץ לו שכר

(דאז אמרינן אדעתיה דנפשיה עביד – משנ"ב), ובלבד שלא יאמר לו מכור בשבת [ת' הגאונים בשם רב שרירא גאון].

ב. תנור שלקחו ישראל משכון מהגוי (תמורת ההלוואה), וקיבל עליו הגוי שמה שיעלה שכר התנור יתן לישראל ברבית מעותיו – מותר ליטול שכר שבת (היינו אפילו שלא בהבלעה ואין צריך להתנות כלום – משנ"ב), לפי שהוא ברשות הגוי ואין לישראל חלק בו, וגם אין לישראל אומר לו לעסוק בשבת, והגוי כי טרח בנפשיה טרח, לקיים תנאו [הרא"ש והתוס'].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "ובלבד שלא יאמר לו למכור

בשבת"

משנ"ב (כא): ואם יום השוק בשבת אפילו בסתמא אסור דהוי כאלו אמר לי מכור לי בשבת (אחרונים מש"ז).

שו"ת חלקת יעקב: עסקאות הנעשות ע"י מכרזים בבעלות גויים, מותר ליהודי להגיש הצעת מחיר למכרו שמתקיים בשבת. כיון שעיקר הקנייה חל רק לאחר שבת (פסקי תשובות).

ב. "תנור שלקחו ישראל משכון"

כ' המט"י: מהתוס' והרא"ש נראה שצריך ג' תנאים להתיר:

א. כשהוא ברשות הגוי.
ב. שיטול ישראל כל השכר (לאפוקי אם גם הגוי נוטל חלק שאסור).

ג. אין לישראל חלק בתנור, שאם יש לו חלק אסור, שהרי נוטל שכר חלקו גם.

ונ"ל – שתנאי ב). אינו מעכב, ואדרבא אם נוטל גם הגוי חלק מותר יותר, שטורח הגוי גם לעצמו. וכנ"ד השו"ע שמותר.

סעיף ו: אפו הגויים בע"כ בתנורו ונתנו לו פת בשכר התנור

סעיף ו: אם אפו גויים בתנורו של ישראל בשבת, על כרחו, ונתנו לו

פת בשכר התנור (ה"ה אם נתנו לו מעות – משנ"ב) אסור ליהנות ממנו [מרדכי].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אם אפו הגויים"

משנ"ב (כג): כ' הב"ח – מיירי שאפו בו רק בשבת ובעל כרחו, אבל אם אפו בו עוד שאר ימים מותר לקבל מהם שכר שבת ג"כ בהבלעה.

ביה"ל – בזה מותר אפילו לא היה האפיה בע"כ, דאף דעשה איסורא במה שהרשה להם, מ"מ בדיעבד אין לאסור שכרו, שהוא רק משום מראית העין.

"על כרחו"

ביה"ל: כ' הב"ח – שלפי רש"י, שהטעם בבאו לחשבון אסור משום דמיחזי

כשלוחו, לא שייך אם היה בע"כ. ורבינו גרשון סובר דהטעם משום דמיחזי כשכר שבת וטעם זה שייך נמי אף בבע"כ. ונמצא דין זה במחלוקת.

ונ"ל – שרש"י לא חולק כאן ומודה לסברת רבנו גרשון דהיכא דאסור משום שכר שבת אסור אף בבע"כ ולכך סתם השו"ע את דינו בלי שום חולק (עיין שם). עוד כ' ביה"ל בשם בגדי ישע (שעל המרדכי): לפי גרסה אחת – דווקא לכתחילה אסור לו לקבל שכר שבת, אבל בדיעבד אם קבל מותר. מ"מ מהשו"ע לא משמע כן.

או"ז רמ"ו: דיני השאלה והשכרה לגוי בשבת, ובו ה' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: להשאל כליו לגוי, דין כלי שעושה מלאכה.....37
- סעיף ב: אסור להשאל לגוי בשבת עצמה.....40
- סעיף ג: אסור להשכיר בהמתו לגוי לשבת, להתנות עם הגוי.....41
- סעיף ד: השכירה לגוי ע"מ שיחזיר לו בשבת, ולא החזיר.....42
- סעיף ד: אם קיבל עליו הגוי כל מיני אחריות על הבהמה.....44
- סעיף ה: צדדי היתר כשהגוי וישראל שותפים בבהמות.....45

סעיף ה'2: עוד צדדי קולא.....47.

הקדמה – שביתת כליו בשבת

חיים, אבל אינו מוזהר על שביתת כליו, ולכן כל כלי שתוקן בערב שבת לכך, מותר שיפעל ויעשה מלאכה בשבת. בתוספתא מבואר טעם מחלוקתם, שבית שמאי דורשים: "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך" – שתהא כל מלאכתך גמורה מערב שבת, ובית הלל דורשים את הכתוב: "ששת ימים תעשה מעשיך" – עשה אותה כל ששה, ובשבת אסור לך לעשות, אבל מה שנעשה מאליו בשבת – מותר.

נחלקו תנאים אם יש שביתת כלים בשבת או אין שביתת כלים בשבת:

בית שמאי סוברים, שכשם שאדם מוזהר על שביתת בהמתו כך הוא מוזהר על שביתת כליו, כלומר שגם הכלים צריכים לשבות ממלאכה בשבת, ואסור שכלי של ישראל יעשה מלאכה בשבת, אף על פי שתוקן לכך עוד לפני כניסת השבת.

✓ בית הלל סוברים, שאדם מוזהר אמנם על שביתת בהמתו, שיש בה צער בעלי

סעיף א: להשאיל כליו לגוי, דין כלי שעושה מלאכה

סעיף א: ^אמותר להשאיל ולהשכיר כליו לגוי, ואף על פי שהוא עושה בהם מלאכה בשבת, מפני שאין אנו מצווים על שביתת כלים.

^בוי"א דכלים שעושין בהם מלאכה, כגון מחרישה וכיוצא בה, אסור להשכיר לגוי בע"ש (דמחזי כשלוחו – אבל בחינם לא מיחזי כשלוחו – מ"א). וביום ה' מותר להשכיר לו (כיון שהוא מופלג מהשבת לא נראה שלוחו – עו"ש), ^גובלבד שלא יטול שכר שבת אלא בהבלעה, כגון שישכיר לו לחדש או לשבוע.

^דולהשאיל לו – מותר אפילו בערב שבת.

^ההגה: וכן עיקר כסצרא האחרונה.

^וומותר להשאיל לו בערב שבת, אף על גב שמתנה שהגוי יחזור וישאיל לו, ולא אמרינן ככי האי גוונא דהוי כשכירות [הגמ"י].

^אשבת (יט): תנו רבנן: לא ישכיר אדם

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א"ח – רמ"ו

● **✓** לפי הרי"ף והרמב"ם – מותר בכל גוונא. כ"פ הב"י.

● **✓** לר' יונה והרא"ש – מותר רק בכלים שאינו עושה בהם מלאכה. כ"פ ד"מ.
● ולתוס' והר"ן – אסור בכל הכלים.
ב"י: כיון שהרמב"ם והרי"ף מסכימים לדעה ראשונה, הכי קי"ל.

ה. וד"מ פסק – כרו"פ (שכלי שעושה מלאכה אסור) ולא כהרמב"ם והרי"ף.

ג. כ' הג' מרדכי: דטעמא דאיסורא לפי שנראה כנוטל שכר שבת, אבל ברביעי ובחמישי מותר. ודווקא בהבלעה כגון שמשכיר לו לשנה או לחודש, או שכירות יום אפילו ברביעי ובחמישי אסור. וכדתניא (ב"מ נח.) השוכר את הפועל לשמור פרה או תינוק ואף על גב דהוי בהבלעה אסור בערב שבת מפני מראית העין, (דכיון דקרוב כל כך וסמוך לשבת נראה ששוכרו לשבת עצמה), כ"ד הרא"ש.

ד. כ' ספר המצוות: שדווקא להשכיר אסור משום שכר שבת, אבל להשאיל לו מותר אפילו בע"ש, כיון דקי"ל כבית הלל דשביתת כלים לאו דאורייתא. ומ"מ בשבת עצמה אסור להשאיל לו. כ"כ סמ"ג, סמ"ק, הגמ"י והמרדכי.

ו. כ' בהגמ"י: מותר להשאיל כליו לגוי על מנת שהגוי ישאיל לו כלי אחר לאחר השבת. כלומר שאף על פי שאינו משאילו חנם כיון דלא הוי בדרך שכירות ממש לומר אתן לך כך כדי שתשאילני כלי שלך שרי. כ"כ הב"י.

כליו לנכרי בערב שבת, ברביעי ובחמישי מותר.

פרש"י: לא ישכיר אדם כליו – לעשות בהן מלאכה, בערב שבת, דנראה שמשכירו לו לצורך השבת.

הרא"ש: הרי"ף השמיטה, דס"ל דאתיא כב"ש שאדם מצווה על שביתת כליו, אבל אנן קי"ל כב"ה דשרי.

כ"ד הרמב"ם שכ' – מותר להשאיל ולהשכיר כלים לגוי ואף על פי שהוא עושה בהם מלאכה בשבת, מפני שאין אנו מצווין על שביתת הכלים.

מ"מ אף לשיטה זו – אין היתר להשכיר רק בהבלעה אבל על שבת לחוד אסור, דזה הוה ודאי שכר שבת.

אבל התוס' כ' – איתא ככו"ע ולא משום שביתת כלים אלא שנראה כנוטל שכר שבת, אבל ברביעי ובחמישי מותר. ודווקא בהבלעה כגון שמשכיר לו לשנה או לחודש, הא שכירות יום אפילו ברביעי ובחמישי אסור. כ"כ הרא"ש, הר"ן, הרז"ה ועוד.

ב. וכ' הר' יונה: דווקא בכלים שעושה בהם מלאכה, שאם אינו עושה בהם מלאכה לא מסתבר לאסור, ואף שב"ה מתירים לתת עורות לעבדן עם חשיכה, דהגוי עושה לנפשיה כיון שקצץ לו, שאני התם שאין ריווח לישראל, אבל שכירות כלים שמקבל על כל יום, יש ריווח לישראל מהשבת. וכ"נ מרש"י – שכלים שעושה בהם מלאכה מותר אפי' ע"ש בהבלעה.

סיכום: להשכיר כליו לגוי

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מותר להשאיל ולהשכיר"

כ' כה"ח: לפי סתם מרן אין חילוק בין כלים שעושים בהם מלאכה או לא, בכל מקרה מותר. ולי"א – מותר רק כלים שאין עושים בהם מלאכה. מ"מ לכו"ע צריך להשכיר בהבלעה.

כ' עוד כה"ח – ואם הוא מפורסם שהוא של ישראל ובמקום מפורסם – אסור להשכיר, אלא אם כן קיימא לאריסות (כמ"ש ברמ"ג). כ"ד המ"א.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר – בתנאי שלא כתוב על המחרישה שם היהודי. אם משכיר לישראל רכב צ' להתנות עמו שלא יסע בשבת, מה שאין כן כשמשכיר לו דירה, שאף שיעשה חילול שבת בדירה, זה לא בגוף הדירה מה שאין כן ברכב.

וילקוט יוסף: מותר להשכיר מונית לגוי אף שהגוי מסיע גם בשבת. כיון ש

■ אין איסור שביתת כליו בשבת.

■ כיון שדרך במוניות היא באריסות, והכל יודעים שהגוי עושה ע"ד עצמו, ואינו שליחו של ישראל.

ואף שמספר הרכב ישראלי מותר, כיון שדרך מוניות באריסות. מ"מ צריך לקבל השכר בהבלעה.

ואם יש חשש שיסיע יהודים בכל מקרה אסור.

ב. "כגון מחרישה וכיוצא בה"

משנ"ב (ב): כגון ריחיים וכל כלי אומנות (הרא"ש). וכ' פמ"ג – דה"ה כלים שאין עושין בעצמן מלאכה כגון גיגית שהשכר נעשה בה או קדרה שמבשלין בה כיון שעכ"פ הגוי עושה בהן מלאכה מחזי כשלוחו של ישראל (ואסור). ולא ממעט ר' יונה אלא כשמשכיר לו חלוק וטלית וכיו"ב שמותר אף בע"ש. כ"כ משבצות זהב.

כ' ביה"ל: היינו דווקא דברים שעושה בהם מלאכה דאורייתא, אבל בעושה בהם מלאכה דרבנן מותר, כיון דלא מיחזי רק כעובר על שבות דשבות (חידושי רע"א).

ג. "אלא בהבלעה"

מ"א (ג): אבל ליטול שכר שבת לחוד אפילו בכלי שאין עושין בו מלאכה או שמשכיר לו חדר לגור בו אסור (כמו בסמ"ח ש"ו-ד). כ"כ משנ"ב.

ד. "ולהשאיל לו"

משנ"ב (ד): כיון שאין ריוח לישראל במלאכת הגוי לא יאמרו שלוחו, ומותר להשאיל לו אפילו ליום השבת לחוד (פרישה).

וכ' הלבוש – אפילו כלים שיעשה הגוי מלאכה בהן. כ"כ מ"א משנ"ב ועוד. לאפוקי הרוקח שאוסר בכלים שעושה בהם מלאכה בשבת (ב"י – דס"ל כב"ש). וכ"כ הב"ח להחמיר כהרוקח, כ"כ א"ר.

כ' ביה"ל: כלים שאין עושין בהם מלאכה אפילו בשבת מותר להשאיל לו באופן זה דלא מקרי שכר (ח' רע"א).

סעיף ב: אסור להשאיל לגוי בשבת עצמה

סעיף ב: אסור להשאיל שום כלי לגוי בשבת (עצמה), ואפילו בערב שבת אם הוא סמוך לחשיכה (ואסור אז אפילו למכור לו או ליתן לו במתנה – משנ"ב), כל שאין שהות להוציאו מפתח ביתו של המשאיל קודם חשיכה, מפני שהרואה סבור שישראל ציוהו להוציאו [סמ"ג].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"שום כלי"

משנ"ב (ו): היינו אפילו כלים שאין עושין בהן מלאכה, ואסור אפילו לדעה ראשונה (כיון שיש חשד שיאמרו שציוה להגוי להוציאו לרה"ר). וכ"ה ברמב"ם.

"ציוהו להוציאו"

מ"א (ו): להוציא לרה"ר, ואפילו לדידן דלית לן רה"ר גמורה אסור דאמירה לגוי שבות הוא אפילו במילי דרבנן. כ"כ משנ"ב.

אבל הט"ז כ' – משמע כשאין רה"ר אין איסור בזה, אע"ג דקי"ל אמירה לגוי שבות אפי' במילי דרבנן, מ"מ כאן דאין אלא גזירה משום מראית עין בהא לא גזרו. אלא מדלא חילקו בכך משמע בכ"מ אסור.

מ"א (ו): ואם העיר מוקפת חומה (פי' שיש לה עירוב) שמותר לטלטל בכולה, אם הגוי גר בעיר מותר להשאילו כלים שאין עושין מלאכה בהן, כ"כ הט"ז ומשנ"ב. והוסיף המ"א – אבל הרמב"ם כ' טעמו, דכשיצא מפתח ביתו בשבת יראה כמי שלוח לעכו"ם או משכנו או פסק עמו או מכר לו בשבת. וצ"ע על הב"י שהשמיט טעם הרמב"ם. ויש להקל בעת הצורך. והט"ז הקל בזה בפשיטות, כ"מ מא"ר וכ"כ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

כ' מ"א (סימן רנ"ב) – אבל למכור או להשכירו אסור, שיאמרו שמכר והשכיר לו בשבת. כ"כ פמ"ג, ומשנ"ב.

כ' פמ"ג – ואם הוא כלים שעושין בהן מלאכה אפילו להשאילו אסור, אלא אם כן יוציאם מפתח ביתו קודם השבת שלא יאמרו בשליחותו של ישראל עושה מלאכה בשבת. כ"כ משנ"ב.

הקדמה – שביתת בהמתו

– מכאן שאדם מצווה על שביתת בהמתו בשבת, והיינו שלא תעשה הבהמה. וכל בעלי חיים בכלל מלאכה בשבת עבור האדם, כגון לחרוש, לדוש ולהוציא משא מרשות לרשות.

• שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשָּׁבֵת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וְיִנְפֹּשׁ בֶּן־אִמְתֶּךָ וְהַגֵּר (שמות כג, יב).

• "שביתת בהמה" – השבתת בעלי חיים ממלאכה בשבת לצורך האדם. לְמַעַן יָנוּחַ

א"ח – רמ"ו

ג). איסור השתמשות בבע"ח, כגון לרכב ע"ג בהמה גזרה שמא יקטוף זמורה.
 ד). איסור מוקצה (סימן ש"ח-ט).
 • טעם שביתת בהמתו בשבת משום צער בעלי חיים. ולכן אפי' בהמה עושה מעצמה מלאכה יש למנוע הדבר. כגון שהניחה בשדה עם המחרישה והיא חורשת בשבת (משנ"ב ש"ה סקע"ז).

לא נצטוינו על שביתת בהמה אלא בבהמתו של ישראל (ואיסור מחמר אמור גם לגבי בהמת גוי).
 העובר על מצות "שביתת בהמה" עבר במצוות עשה, שפטור מעונשי בית דין.
 • פסקי תשובות: ד' איסורים יש בבע"ח בשבת:
 א). שביתת בהמתו (כמ"ש כאן).
 ב). מחמר (סימן שה – יח, יט).

סעיף ג: אסור להשכיר בהמתו לגוי לשבת, להתנות עם הגוי

סעיף ג חלק 1: א. אסור להשכיר או להשאיל בהמתו (אפילו ביום ראשון ואפילו בהבלעה – משנ"ב) לגוי כדי (צ"ל שמא – משנ"ב) שיעשה בה מלאכה בשבת, שאדם מצווה על שביתת בהמתו (וה"ה חיות ועופות שלו ואפילו על מינים שבים – ביה"ל).

ב. הגה: אצל יכול להשכירה או להשאילה, ולהתנות שיחזירנה לו קודם השבת (ואם לא החזירה טוב שיפקירנה בנו לבין עצמו להינצל מאיסור תורה), אצל לא מהני אם מתנה עם הגוי שתנוח בשבת, כי אין הגוי נאמן על כך [סמ"ג וסה"ת ומרדכי]...

מאחר שאין לוקח שכירות מותר, ואם ישראל רואה מוחה בידו.
 ב"י – ואין לו על מה שיסמוך.

להפקיר בהמתו

תוס' והרא"ש: לא מהני שיפקיר בהמתו וישכירנה לגוי, ולב"ש (שיש שביתת כלים) ולכן מפקיר קדרתו, שאני התם שאי אפשר בעניין אחר. ועוד ששם אין הדבר מפורסם. כ"כ מרדכי, רי"ו, וכן הסכימו רוב חכמי ישראל כ"כ סמ"ג.
 ב"י – ונראה דמיירי בהיפקר בינו לבין עצמו דומיא דהפקר כלים, אבל אם

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כ' הטור: אבל בהמתו אסור בין להשאיל בין להשכיר אפילו ביום ראשון שאדם מצווה על שביתת בהמתו. כ"כ ש"פ.

ב"י: אפילו ביום ראשון – כיון שאסור משום שביתת בהמתו כי השכירה מיום ראשון מאי הוי. כ"כ סמ"ג, סמ"ק, לבוש ועוד

לאפוקי הרוקח דס"ל – שבהמת ישראל ביד גוי אם הגוי עושה בה מלאכה בשבת

א"ח – רמ"ו

מ"א (ח): והוא איסור מדאורייתא, דקי"ל דשכירות לא קניא כ"א לענין אונאה (ונשארה ברשות ישראל). כ"כ הב"ח, הגר"ז ומשנ"ב.

וי"א (הג"א) – דשכירות קניא לחומרא, ולכן אם ישראל שכר מהגוי בהמה מצווה על שביתתה. כ"כ משנ"ב.

וצ"ע דהא אמרי' בגמ' ישראל ששכר פרה מכהן מאכילה כרשיני תרומה משום דלא קני לה, משמע דאפי' לקולא אמרינן שכירות לא קניא? ובתוס' תירצו – דמיירי שמזונותיה על הכהן.

סיים מ"א – ומ"מ נ"ל דאם שכרה מהגוי וחזר השכירה לעכו"ם מותר ממ"נ (אם שכירות לא קניא, עדיין מקרי בהמת גוי הראשון דלא קנאה ישראל השוכר, ואי שכירות קניא וקנאה ישראל השוכר, מכל מקום כיון שהשכירה שוב לגוי אם כן גם גוי שני קנאה, ומקרי בהמת גוי – מחצית השקל). כ"כ הגר"ז ומשנ"ב.

ג. "אין הגוי נאמן"

משנ"ב (יג): ומירתת נמי לא מירתת לעשות בה מלאכה כיון שהוא ברשותו ע"י שאלה או שכירות לא נתפס עליו כגנב, מה שאין כן ברישא כשמתנה שיחזירנה לו קודם שבת כבר כלה השאלה והשכירות קודם השבת (ומותר כיון דמירתת).

כ"כ הט"ז – ואם מסר לרועה ודאי מפחד להשתמש בה.

מפקיר הבהמה בפני שלשה אפשר דשרי להשכירה לכתחילה דכל בפני שלשה מיפרסמא מילתא.

ואפשר דאפילו בפני אחד נמי שרי דלא אסר אלא בינו לבין עצמו דווקא. אבל המרדכי והגהות כתבו – שאם השאיל בהמתו לגוי דיעבד צריך להפקירה בפני שלשה.

משמע שלכתחילה אפי' בפני ג' אסור. ויש לדחות דאין הכי נמי דשרי אלא שדברו בהווה שאין לך אדם שמפקיר לכתחילה בהמתו בפני שלשה.

ב.כ' הריב"ש: נראה שאם מתנה עם הגוי שיחזיר הבהמה לפני שבת, אפשר לסמוך על זה, ואם לא החזירה טוב שיפקירנה בנו לבין עצמו להינצל מאיסור תורה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אסור להשכיר"

ביה"ל: אם מכר בהמתו לגוי וקצב לו דמים ומסרו לו הבהמה לנסות אם יימצא בה מום יחזירה לו ואם רוצה בה יחזיק במקחו, כ"ז שלא גילה הלוקח דעתו שאינו חפץ בה הוי בחזקת הלוקח ולית ביה משום שביתת בהמתו (חידושי רע"א בשם הר"ן).

בספר תוספות ירושלים – הקשה ע"ז מירושלמי מפורש.

"שאדם מצווה"

סעיף ג2: השכירה לגוי ע"מ שיחזיר לו בשבת, ולא החזיר

סעיף ג חלק 2: **ד**. ואם השאילה או השכירה לגוי, והתנה עמו להחזירה לו קודם השבת ועיכבה בשבת, יפקירנה בינו לבין עצמו קודם השבת (ודבר תורה הפקר בפ"ע הוי הפקר – מ"א), או יאמר בהמתו קנויה לגוי, כדי שינצל מאיסורא דאורייתא.

ה. הגה: ואם רוצה, יכול להפקירה לפני ג' בני אדם כדין שאר הפקר, ואפילו הכי אין שום אדם יכול לזכות בה, דולאי אין כוונתו רק כדי להפקיע מעליו איסור שבת [טור].
י. ודווקא בשבת, אבל בי"ט אין אדם מלווה על שציתת בהמתו זיוס טוב [ב"י סימן ש"ה בשם שבולי הלקט].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

הפקר.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"פקירנה"

ד.

מ"א (ט): דווקא בדיעבד שכבר התנה עמו ועיכבה בשבת, אבל לכתחילה אסור להשכירה ע"ד שכשיגיע יום השבת יפקירנה. וכ' הט"ז – ואפילו אם יפקירנה בפני שלשה שאין הכל יודעים מן ההפקר ואתי לידי חשדא. כ"כ משנ"ב.

הוסיף המ"א – גם במכירה אין היתר אלא כשמוכר כל ימי השבת ולא בשבת אחד לחוד, וב"ח מתיר לכתחילה להפקיר לפני ג' (דמיפרסמא מילתא).

כ"כ משנ"ב – ובשעת הדחק אפשר שיש לסמוך על דבריו.

"בינו לבין עצמו"

משנ"ב (טו): שאז אינו מצווה על שביתתה כיון שאינו שלו שכבר הפקירה. ואף דהפקר בעינן שיהיה בפני שלשה? זהו מדרבנן אבל מדאורייתא אפילו בינו לבין עצמו סגי, והכא שכבר השכירה

ד. כ' הרא"ש בשם הר"ש: מהתורה אפילו להפקיר בפני אחד או בינו לבין עצמו מהני. הילכך אם השאיל בהמתו לגוי ולא החזירה לו קודם השבת, יכול להפקירה אפילו בינו לבין עצמו. ותמה עליו הרא"ש, נהי דלא בעינן בפני שלשה, מ"מ בפני אחד בעינן. וטוב הוא שיפקירם בפני אשתו או אחד מבני ביתו. ב"י – משמע שאין תיקון זה אלא היכא דאי אפשר בעינן אחר, אבל אין לסמוך על זה להשכירה לו לכתחילה ולהפקירה. מיהו אם מפקירה בפני ג' אפשר שמותר להשכירה לכתחילה.

ובספר המצות: התיר להשכירה בהבלעה ע"י הפקר, שמפקירה להפקיע איסור שביתת בהמה.

וכ' הר"פ – שיפרש בשעת הפקר שאינו מפקירה אלא ליום השבת או כל זמן שעושה מלאכה כדי שלא יזכה בה אחר, ואף על פי שאינו מפקירה לגמרי הוי

א"ח – רמ"ו

■ מהב"י משמע – שבשבת גופא הוי הפקר גמור. כ"כ עולת שבת – דאי לאו, לא היה מועיל להפקיע איסור שביתת בהמתו, דהא עדיין בהמתו היא. כ"ד הט"ז.

■ לאפוקי ע"ש ומ"א – שכ' דלא הוי הפקר גמור (כמ"ש בש"ח"צ כ). ולא קי"ל הכי, כיון שהאחרונים (מאמ"ר, החמד משה, בית מאיר, א"ר ופמ"ג) חלקו על המ"א – שצריך להיות הפקר גמור, כדעת הט"ז.

ו. "אין אדם מלווה... ביו"ט"

משנ"ב (יט): דשביתת בהמתו ילפינן דכתיב "למען ינוח שורך וחמורך כמוך" והאי קרא בשבת כתיב, מ"מ אף ביו"ט לא ישכירם אלא בהבלעה דלא יהיה שכר יום טוב.

וכ' המ"א (יב) – שהרש"ל חולק, יו"ט ושבת שוין בכל מלאכות. וגם הב"י (סימן צ"ה) מצדד לאסור, וע"כ יש להחמיר. כ"ד הגר"א. כ"כ משנ"ב.

והתנה עמו שיחזירנה ועיכבה, די בזה כדי להנצל מאיסורא דאורייתא (ב"י בשם הרא"ש).

כ' הב"י – שי"א שאף בדיעבד בעינן דווקא ג'. על כן טוב לזוהר בזה לכתחילה אם אפשרי. ועכ"פ יזהר להפקירה בפני אחד, דרבים סוברים דאף דאורייתא אינה הפקר עד שיפקירה עכ"פ בפני אדם אחד. ואפילו בפני אחד מאנשי ביתו די בזה.

"בהמתו קנויה להגוי"

מ"א (י): דווקא שאומר כן בפני הגוי, דכיון שהיא ברשות הגוי, קונה לו חצירו, אבל אם אומר כן שלא בפניו לא קנאה. כ"פ פמ"ג משנ"ב ועוד.

ה. "דולאי אין כונתו"

משנ"ב (ב): שלא היתה כוונתו שישאר הפקר לעולם כ"א ליום השבת, כדי להפקיע מעליו איסור שבת ולאחר השבת יחזור לרשותו.

מה דינו בשבת?

סעיף ד: אם קיבל עליו הגוי כל מיני אחריות על הבהמה

סעיף ד: ישראל שהשכיר שוורים לגוי לחרוש בהם, וחורש בהם,

א. יש מתירים (בשבת) אם קיבל עליו הגוי אחריות מיתה וגזילה וגניבה ויוקרא וזולא.

ב. וי"א דכיון שאין הגוי יכול למכרה אם ירצה, נקראת בהמת ישראל (שאסור) (ועיין למטה בסימן זה). (היינו דשני יש מתירין שבסעיף הבא – משנ"ב). [סמ"ג שאלה לרש"י].

משנ"ב (כ): דעי"ז הוי הבהמה כמו של גוי ומותר לחרוש בה בשבת, ואף על פי שמחזירה לו אחר כך.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

א. "אם קיבל עליו"

סעיף ה: צדדי היתר כשהגוי וישראל שותפים בבהמות

סעיף ה חלק 1: אם ישראל וגוי שותפין בבהמה:

• **א.** מותר לעשות בה הגוי מלאכה בשבת על ידי שיתנה עם הגוי בתחילה כשקנו אותה שיטול הגוי בשבת וישראל ביום חול, ואם לא התנו מתחילה – אסור, אף על פי שהתנו אח"כ.

• **ב.** ואם ילוה אותה לגוי בהלוואה גמורה, שיהא רשות בידו להוציאה אם ירצה, שלא ברשות ישראל, ויזקוף הדמים על הגוי ואחריות השוורים על הגוי – מותר.

• **ג.** ויש מתירים – אפי' לא יהא רשות ביד הגוי להוציא, ע"י שיזקוף הדמים על הגוי במלוה, ויחזור הגוי ויעשה אפותיקי (פירוש אפו תהא קאי כלומר לא יהא לך פרעון אלא מזה) לישראל, או ירהגם (פירוש משכון בלשון ישמעאל רהן) **אצלו**, ובלבד שלא יאמר לו: מעכשיו...

והיהודי מיום אחר – מותר. דכיון שהתנו מתחילה הרי כאילו הבהמות קנויות לגוי בשבת, ואין לישראל חלק בהם. אבל לא התנו אסור.

ב. והריצב"א כ' – צ' להלוות הבהמות לגוי בהלוואה גמורה שיהא רשות לגוי להוציאם שלא ברשות הישראל.

ג. עוד תקנה – אפי' לא יהיה לו רשות להוציאם, אם יזקוף הדמים על הגוי במלוה ויחזור הגוי וימשכן אותם לישראל מותר.

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

ישראל וגוי השותפים בבהמה

שה"ל: יתנו מתחילה (לפי קניית השוורים) שישראל נוטל ימי השבוע, והגוי של שבת.

אבל הריצב"א כ' – דלא מהני תנאי משום שסוף סוף חלק הישראל עושה מלאכה בשבת ואסור. כ"כ הכל בו. ופסק ילקוט יוסף – על כן אין להקל בזה.

א. כ' הריב"ש: ב' יהודים שותפים עם הגוי בבהמות לטחון ברחיים. אם התנו מתחילה שהגוי יקח החלק מהשבת,

א"ח – רמ"ו

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אם התנו בתחילה כשקנו"

משנ"ב (כב): דנמצא דלא קנויה הבהמה לישראל כלל ביום השבת, ולכן מותרין אפילו לחלוק בשווה ואין בזה משום שכר שבת כמ"ש סימן רמ"ה ס"ב, ואפילו אם אחריות שניהם בשווה כל ימות השבוע בין בחול ובין בשבת מותר (מ"א בשם רלנ"ח).

"ואם לא התנו – אסור"

טעמו:

• לבוש – אסור, שהרי חצי בהמה של ישראל ומצווה על שביתתו. משמע שגם בבהמת שותפות מצווה על שביתתו.
• מיהו הב"י בשם הריב"ש כ' – שאין בבהמת שותפות עם הגוי מצוות שביתת בהמתו. אלא שאסור משום שכר שבת. כ"כ מ"א, ומשנ"ב.
אמנם מט"י כ': שהשו"ע השמיט טעם הריב"ש ואסרו סתם משום שביתת בהמתו.

כ"כ פתח הדביר – שאף בהמת שותפות יש בו שביתת בהמתו.

והמ"א שכ' – שיש להקל בהפסד מרובה, חולק על סתם מרן, וכמ"ש הרמ"א (רמה-א). ודעת מרן – להחמיר.

ב. "ויזקוף הדמים"

משנ"ב (כה): היינו ששם אותם בדמים כפי מה שהיא עכשיו ואם תתיקר או תוזל יהיה הכל ברשותו, הגר"א כ' – שבנוסף

צ' להתנות שיהא רשות בידו להוציאה (דס"ל כדעת היש אומרים הנ"ל בס"ד דבעינן שיהא הגוי יכול למכרה).

ג. "אפי' לא יהא רשות"

עולת שבת: כיון שבכל זאת עדיין הבהמה ברשות הגוי, ולכן מותר. וכ' הב"י – שדעה זו אתיא כהמתירין לעיל בסעיף ד, כ"כ הגר"א ומשנ"ב. אבל המשנה למלך – כ' דאפילו האוסרים שם מודו כאן דשרי, ששם אין לו רשות למכרה מחמת שהיא בהמת ישראל עדיין, אבל הכא לגמרי הוא ברשות הגוי, רק מכח מה שמשכנה אין לו רשות למוכרה ולהכי שרי לכולי עלמא. כ"כ א"ר ותוספות שבת.

"יהרהנם אצלו"

משנ"ב (כז): פי' אף שיניחם הגוי ביד הישראל למשכון שיהיה יוכל להיפרע מהגוי אם לא יתן מעות עבורם, ונוטל אותם הגוי ועובד בהם – אפ"ה שרי (כיון דלא א"ל מעכשיו לא קנאה היהודי), דאכתי גוף הבהמה ברשות הגוי (מ"א).

"ובלבד וכו' מעכשיו"

משנ"ב (כח): פי' אפילו א"ל הגוי – אם לא אתן לך המעות לזמן פלוני יהיו שלך, כיון דלא אמר לו 'מעכשיו יהיו שלך' מותר, לא קנאם הישראל למפרע כשלא יפרענו הגוי, ואין לו עליהם עתה רק שעבוד בעלמא (לבוש ועולת שבת – שאם א"ל 'מעכשיו' הוי של ישראל למפרע ואסור).

סעיף ה: עוד צדדי קולא

סעיף ה חלק 2: א. ויש מתירים – ע"י שיזהיר את הגוי שלא יעשה בה מלאכה בשבת ואם יעבור ויעשה תהיה אחריות עליו ואפילו מהאונסים, ויכתוב כן בערכאותיהם (היינו לפרסומי מלתא – מ"א), דהשתא אם בא לעשות מלאכה בשבת אינה בהמת ישראל, שהרי קנאה הגוי להתחייב באונסיה.

ב. הגה: וכל כדדי היתרים אלו הלכתא נינהו ויכול לעשות איזה מהן שיראה, אפילו אם הבמה כולה של ישראל דינו כאילו היתה בשותפות הגוי, רק שיפרסם שפשה לך היתר.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כ' הסמ"ק: ויש מתירים אם קיבל הגוי אחריות (כ"ד הריצב"א), ויש אוסרים אם אין לגוי רשות למוכרם.

ב. ונראה שאם הישראל מזהיר הגוי שלא לעשות בהם מלאכה בשבת, ואם יעבור ויעשה תהיה אחריות עליו אפי' באונסים – שרי, שהרי אם יעשה בהם מלאכה קנאם ואינם של ישראל.

וכן שמעתי שהורה רבי הגדול מה"ר יעקב בי רב, אלא שהצריך לעלותו בערכאות ולכתוב שם כן (ויש להסתפק אם הצריך להעלות בערכאות משום איסור שבת לפרסם הדבר או כדי שלא יכפור הגוי ולא משום איסור שבת). והובא הד"מ (ו).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "תהא אחריות עליו"

כ' מט"י: בב"י כ' בשם הרמ"ה – "תהא אחריות שבת עליו". משמע אפי' לא קיבל אחריות כל הימים, אלא יום השבת סגי.

מיהו בשו"ע השמיט תיבת 'שבת', משמע דס"ל דבעינן אחריות כל הימים.

ב. "הלכתא נינהו"

משנ"ב (לא): ויותר טוב שבכל ההתירים יקנה אותם לו בחול במכירה גמורה ויתן לו אויפגא"ב (דמי קדימה) על זה ויתר הדמים יזקוף עליו במלוה, ויעשם אפותיקי לישראל שיהיה בטוח במעותיו. ועוד נכון שיעשה ענין המכירה בפני דייני העיר כדי שיעשה כדת וגם שיפורסם הדבר שלא יהיה חשש מראית העין.

עוד כ' שם: ואף שבקבלת אחריות בלחוד מהני אף דאין לו רשות לגוי למכרה (כסתם מרן בס"ד) יותר טוב שיעשה מכירה גמורה וכנ"ל, כדי לצאת גם דעת המחמירין שם, כי לדבריהם יש בזה חשש דאורייתא (שהרי דעת המ"א, דדעת המחבר שלא להקל באחריות כי אם על ידי שותפות).

א"ח – רמ"ו

ובשעת הדחק יש לסמוך על הב"ח שמתיר ע"י שיפקירם בפני ג' קודם השבת ויפורסם הדבר. וכן הסכים בד"מ בהדיא.

"אפי' בהמה כולה"

משנ"ב (לג): כ"ז דווקא שעושה הגוי מלאכת עצמו, אבל לעשות מלאכת ישראל בשבת אין היתר אפילו אם מכרה לו הבהמה במכירה גמורה. ולכן אם הסוסים הוא של ישראל וגם הגוי הוא שכירו לכל המלאכות אין היתר במכירת הסוסים לגוי, שהרי אסור לו להניח

לעשות מלאכתו, אלא אם כן הוא מושכר לו רק ליסע עם הסוסים (מ"א).

"רק ספרסס"

משנ"ב (לד) בביה"ל: אין כדאי להתיר ע"י כל ההתירים אלא בשעת הדחק, ולאפוקי מאלו האנשים שמוכרים בכוונה את שווריהן לגוי כדי שיעשה בהן מלאכה בשבת והמלאכה נקראת על שם ישראל, אף דאין למחות בידם מ"מ כל בעל נפש יחוש לעצמו. כ"כ כיו"ב כה"ח.

או"ז רמ"ז: דין גויים המביאים כתבים בשבת, וכו' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: שולח אגרות ביד גוי כשקצץ עמו, הדין כשלא קצץ 48
 סעיף ב: אף שלא קצץ, אם התנה שיתן לו שכר, בדידה טרח הגוי 50
 סעיף ג: שכרו לימים אלא שאינו מקפיד מתי ילך 51
 סעיף ד: אם הגוי מוליך בחינם 51
 סעיף ה: אם הגוי הולך ממילא ונותן לו הישראל האגרת 52
 סעיף ו: שכירו לשנה אסור לשלח בידו אגרת בע"ש 52

סעיף א: שולח אגרות ביד גוי כשקצץ עמו, הדין כשלא קצץ

סעיף א: א. שולח אדם אגרת ביד גוי, ואפילו בערב שבת עם חשיכה. והוא שקצץ לו דמים (דאז בדידה קטרח ולא בשביל ישראל – ט"ז), ובלבד שלא יאמר לו שילך בשבת.

א"ח – רמ"ז

ואם לא קצץ: אי לא קביע בי דואר (פירוש איש ידוע שכל כתב אליו יובל והוא משלחו למי ששלוח אליו) במתא – אסור לשלוח אפילו מיום ראשון. ואי קביע בי דואר במתא – משלחן אפילו בערב שבת, והוא שיהא שהות ביום כדי שיוכל להגיע לבית הסמוך לחומה (עיר שנשתלח שם כלומר לבית ראשון מבפנים – מ"א). [שבת יט. וכפסק הרי"ף והרא"ש]

ב. הגה: ויש מתירין אפילו לא קצץ, ואפי' לא קביע בי דואר צמתא, אם משלחו ביום ה' או קודם לכן. ויש לסמוך עליהם אם כריכים לכך "שם, כ"פ הר"ן והרא"ש, לאפוקי הרי"ף והרמב"ם שהשמיטו היתר זה, כ"ד שו"ע כהרי"ף].

אמר לו, וגוי אדעתיה דנפשיה קעביד (ב"י).

"לא קצץ...לא קביע בי דואר"

"אסור"

מ"א (ב): טעמו דאסור, כיון שבית הדואר אינו קבוע, שמא לא ימצא את בית הדואר (שהלך למקום אחר) יצטרך לילך אחריו בשבת, וכיון שכתב ידו של ישראל נושא וניכר מעשה ישראל יאמרו בשבת נתן לו להוליד, ולפ"ז: אגרת בכתב הגויים שרי להוליד אפילו בע"ש ובלא קצץ, כל שיכול להגיע שם מבעוד יום לבית ראשון הסמוך לחומה. כ"כ משנ"ב.

כ' עולת שבת: דווקא ששלח ביד גוי לבית הדואר, אבל כשאדם משלח אגרת לחבירו (ולא לבית הדואר) מותר, דאין לחוש שמא לא ימצאנו בביתו שילך אחריו בשבת, ואפילו בע"ש ובלא קצץ כל שיכול להגיע שם מבעוד יום מותר. וכן נוטה דעת מהר"ר אברהם מפראג המובא בב"ח.

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**

"אגרת"

א.

מ"א (א): ה"ה בכל מלאכות כשנותן לו ואין שהות לגמרו קודם השבת בעינן דווקא שיקצוב לו דמים בעד מלאכתו דאז אדעתיה דנפשיה קעביד ולא בשביל ישראל (כדלקמן רנב-ב). אלא נקט אגרת לאשמועינן דאי לא קצץ ולא קביע בי דואר במתא אסור (אפי' מיום א'). כ' פמ"ג בביאור המ"א – אבל שאר כלים אפילו אם לא קצץ אם יש שהות ביום להגיע למקום מי שנשתלח לו מותר, ולא חיישינן שמא לא ימצאנו בביתו ויצטרך לחפש אחריו בשבת (כמו באגרת).

"עם חשיכה"

א"ר בשם רי"ז: ב"ה מתירין עם חשיכה, היינו בעוד שהשמש זורח וגם צריך שיצא הגוי מפתח ביתו של ישראל קודם השבת (רמב"ם). כ"כ משנ"ב.

"ובלבד שלא יאמר לו"

משנ"ב (ג): ואם הגוי אמר מעצמו שילך בשבת, לית לן בה כיון שהישראל לא

א"ח – רמ"ז

הסמוך, מותר לשלוח אגרת בדי הגוי, אפי' כתב ישראל ולא קצץ, ואפילו ברור שלא יגיע קום השבת, כדי שלא תטרף עליו דעתו.

"ואפילו לא קביע"

מ"א (ד): ואפילו ידוע שלא יוכל להגיע לשם קודם שבת ג"כ שרי, כיון שהוא מופלג מן השבת לא מחזי כשלוחו. כ"כ משנ"ב.

"שלא יאמר לו שילך בשבת"

ב"י: ואם הגוי אומר בעצמו שילך בשבת א"צ למחות לו. כ"כ עולת שבת. הרב יעקב יוסף זצ"ל: בימינו מותר לשלוח מכתבים בדואר בין בארץ ובין לחו"ל, ואין חשש שיחללו עליו השבת, שיש כמה סיבות להתיר –
(א). שמא לא יחללו עליו שבת.
(ב). כיון שקצץ דמים מרא"ש, הם עושים ע"ד עצמם.
(ג). שהר המטוס טס מימלא אף בלא המכתבים.

ודעת הט"ז ומ"א – דגם בשולח אגרת לחבירו ג"כ יש חשש זה, וכ"ה בפירוש ר"ח. כ"כ משנ"ב.

כ' פמ"ג: ומיהו אם אמר לגוי שילך לשם וימסור לבני ביתו של אותו האיש אם לא ימצאו לכו"ע שרי אפילו בע"ש ובלא קצץ כל שיכול להגיע לבית ראשון הסמוך לחומה של העיר שהאיש שם. כ"כ משנ"ב.

"ואי קביע בי דואר"

משנ"ב (ח): היינו שהאיש הממונה ע"ז קבוע שם תמיד (כגון בתי דאר שלנו).
ב.

"ויס מתירין"

משנ"ב (י): הטעם, כיון שלא אמר לו ישראל בפירוש שילך בשבת אין לאסור כ"א סמוך לשבת דנראה כשלוחו, ואמירה לגוי שבות. אבל מופלג מן השבת קצת לא מחזי כאומר לו עשה מלאכה בשבת ולפיכך אין לאסור אלא בע"ש (הרא"ש).
פתח הדביר: כשיש חולה בע"ש והכביד חוליו, ורוצה שיקראו לאחיו מהכפר

סעיף ב: אף שלא קצץ, אם התנה שיתן לו שכר, בדידה טרח

הגוי

סעיף ב: אם התנה עמו שיתן לו שכרו, אף על פי שלא פירש כמה יתן לו, דינו כקוצץ (ומותר), דסמכא דעתיה דגוי ובדידיה קא טרח. אבל בסתם, אף על פי שיש בדעתו שיתן לו שכר – אסור, דלא סמכא דעתיה ובדישראל קא טרח [הרשב"א בת' ח"ג סי' שסח].

"אף על פי שיש בדעתו"

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א"ח – רמ"ז

מ"א (ה): פשוט שאם הגוי אינו מצפה שמצפה לשכר אסור כיון שהישראל לא לתשלום שכר כלל דאסור, אלא אפי' הבטיחו עדיין, לא עושה ע"ד עצמו.

סעיף ג: שכרו לימים אלא שאינו מקפיד מתי ילך

סעיף ג: אם שכרו לימים דבר קצוב בכל יום בהליכתו ובחזרתו, אלא שאינו מקפיד עמו מתי ילך, אם הוא בערב שבת (אבל ביום ה' מותר אפילו לא קצץ כלל, לדעת הרמ"א לעיל בהג"ה – משנ"ב), **אסור, דכשיוצא בשבת נראה כאילו התנה עמו כך** [שם כפירוש הר"ן].

עבד. אבל כששכרו לימים שקוצב לו שכר בעד כל יום, עדיף מלא קצץ כלל ומותר בד' וה'. מ"מ כששוכרו בע"ש אסור דכיון שיוצא תיכף בשבת נראה כאלו התנה עמו כך ובשליחתו הולך מאחר שנתן לו שכר בעד היום.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אם שכרו לימים"

משנ"ב (יג): ר"ל דאף שהתחנו לעיל בקצץ אפילו בע"ש, היינו כשקצץ סך קצוב לכל עבודתו, דאז אדעתיה דנפשיה

סעיף ד: אם הגוי מוליך בחינם

סעיף ד: א. אם הגוי מוליך הכתב בחינם, אפי' נתנה לו בערב שבת – מותר, שהרי הגוי מאליו הוא עושה זה, ואינו אלא להחזיק טובה לישראל מפני מה שקיבל ממנו, והוה ליה כאילו קצץ [מהרי"א].

ב. הגה: ויש חולקים וסבירא להו דכל שְׁעוֹשָׂה בְּחִינָם – אסור, וטוב להחמיר (ע"ל רנ"ב). [ד"מ רנב-ב].

ג. אבל במקום שהגוי מתחיל עם הישראל לומר שילך לו בחינם, ודאי דעתו על הטובה שיקבל ממנו, ושרי [ב"י].

מ"א (ז): משמע דדווקא כשהעכו"ם אומר מאליו לישראל להוליך לו הכתב אבל כשהישראל אומר לו לילך אסור אפילו בחינם, וכ"מ ממ"ש ס"ב. אבל מדברי

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "שהרי העכו"ם מאליו"

א"ח – רמ"ז

"ויש חולקין"

ב.

כ' הט"ז – שאפשר להקל כסברא ראשונה, כ"מ מהרמ"א שכתב רק "טוב להחמיר". אבל ד"מ (רנ"ב) – פסק כיש חולקין. כ"כ הלבוש וא"ר. משנ"ב (טז): על כן נכון לקצוץ לו איזה דבר כדי לצאת מהמחלוקת.

רמ"א בהג"ה משמע שהרב"י ס"ל דהכל שרי וכ"מ סי' רנ"ב ס"ב (וקשה). ותוספת שבת כ' – פי' דאין הישראל כופה אותו על כך אלא מעצמו הוא מתרצה להוליך האגרת, ותלינן שמה שנתרצה הוא מפני הטובה שקיבל ממנו מכבר ואדעתיה דנפשיה קעביד. כ"כ משנ"ב.

סעיף ה: אם הגוי הולך ממילא ונותן לו הישראל האגרת**סעיף ה: אם הגוי הולך מעצמו למקום אחר וישראל נותן לו אגרת,**

מותר בכל גוונא (ואם יודע שמרבה הדרך בשבילו אסור – ב"י). [מהרי"א והב"י].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)**"מותר בכל גוונא"**

דהליכתו בשביל עצמו מ"מ מה שנושא המכתב הוא בשביל ישראל. משנ"ב – ודע דליתן לו בשבת אסור לכו"ע אפילו בהולך מעצמו ואפילו קצץ לו שכר מבעוד יום עבור זה, אפילו במקום שיש עירוב. אך במקום הפסד גדול יש להתיר בכה"ג דהוי שבות דשבות במקום פסידא דמותר. פסקי תשובות: לפ"ז מנוי על עיתן של גויים, שמקבל אף בשבת ע"י שליח גוי יש לאסור, אלא אם כן יש בבניין גם גוי שמקבל עיתן זה.

משנ"ב (יח): היינו אפילו לא קצץ ליתן לו שכר אלא בסתמא, דקיי"ל בס"א דאסור לשלוח על ידו כשארין קבוע בי דואר, דחיישינן שמא לא ימצאנו בביתו וילך אחריו בשבת, אפ"ה כאן שרינן כיון שאין הגוי הולך בשליחותו אלא שמעצמו הולך לשם בודאי אם לא ימצאנו לא יחפש אחריו (מ"א). והוסיף המ"א (ח) – שדווקא אם יש שהות להגיע שם מבעוד יום אבל אם אין שהות להגיע שם מבעוד יום אסור, דאף

סעיף ו: שכירו לשנה אסור לשלח בידו אגרת בע"ש**סעיף ו: מי שיש לו שכיר גוי לשנה או יותר, אסור לשלחו ערב שבת**

באגרת [מהרא"י].

ב. הגה: ומיהו אם לא שכרו רק לשליחות אגרת – יש מתירין, כמו שנתבאר לעיל סימן רמ"ז 7 [ב"י].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ראשון, כיון סברא זו דזה לא חשוב כקצץ לא פסיקא ליה כ"כ, ולכן לא אסור אלא בע"ש.

א. "לשלוח ע"ש באגרת"

ב. "כמו שנתבאר לעיל רמ"ז ד"

מ"א (ט): אבל בד' וה' מותר כיון די"א דזה מיקרי קצץ (כמ"ש ברמ"ד).
וביאר בביה"ל – דמה שהוא שכירו לשנה לא נחשב כקציצה ודינו (כדלעיל ס"א) בלא קצץ, מ"מ לא אסור כבר מיום

משנ"ב (כ): היינו דעה הראשונה שם דס"ל דזהו נחשב כקצץ, מ"מ אסור לומר לו שילך בשבת.

או"ז רמ"ז: דין המפליג בספינה וההולך בשיירה בשבת,

ובו ד' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: להפליג בספינה קודם השבת 53
סעיף ב: טעם איסור הפלגה בספינה תוך ג"י לשבת 57
סעיף ג: אם נכנס לספינה מע"ש כדי להפליג בשבת 59
סעיף ד: היוצאים בשיירה במדבר 61

סעיף א¹: להפליג בספינה קודם השבת

סעיף א חלק 1: א. מותר להפליג (פ' להפליג מהיבשה לים, שמפליג עצמו מהישוב – פרישה) בספינה אפי' בערב שבת, אם הולך לדבר מצוה. ופוסק עמו שישבות, ואם אח"כ לא ישבות אין בכך כלום. אבל לדבר הרשות אין מפליגין בספינה

אר"ח – רמ"ח

פחות מג' ימים קודם השבת (וה"ה קודם יום טוב, דיו"ט כשבת, וכן ביום טוב שני אין מפליגין – מ"א).

ב־הגה: אבל קודם שלשה ימים (היינו יום ג' – מ"א) קרי, לפי' בספינה שמוסקים אותה ע"י צהמות (ול"ד להליכה בקרון דאסור ליסע בשבת אפילו אם ישב בהקרון קודם ג' ימים – משנ"ב), ואפילו אין צגוצה המים י' טפחים [מהרי"ק]. **ג**־ואפילו במקום שילטריך הישראל לעשות אחר כך מלאכה צצצת להוליך הספינה [ריב"ש]...

❖ שורשי הלכה (המקורות)

והרא"ש, כ"כ הב"י בשם כל הפוסקים.

ג' ימים קודם השבת

ב־י: משמע דג' ימים גמורים קודם שבת בעינן כלומר דמיום רביעי אסור להפליג ויום רביעי בכלל האיסור. וכ"נ מהר"ן שכ' בשם הרו"ה – דטעמא משום דכל ג' ימים קודם השבת קמי שבתא מיקרי ונראה כמתנה לדחות את השבת. כ"כ הריב"ש.

ומדברי הראש – משמע שביום ד' מותר.

ב־כ' ד"מ (ג) בשם מהרי"ק: ואם הולך ג' ימים קודם השבת שרי אפילו בספינה שמושכים אותה על ידי צהמות כגון בנהרות שסוסים מושכים הספינה על שפת הנהר ולא דמי לקרון.

ג־כ' הר"ן בשם הרו"ה: טעם איסור תוך ג"י לשבת – ים מקום סכנה הוא וג' ימים קודם השבת קמי שבתא מיקרי, ונראה כמתנה לדחות את השבת מפני שאין דבר שעומד בפני פיקוח נפש.

ריב"ש – לפ"ז, אף כשהספינה של ישראל ומלחיה וחובליה כולם ישראלים והם בעצמם העושים במלאכה מותר, כל שהוא

א־שבת (יט): תנו רבנן: אין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם לשבת. בד"א – לדבר הרשות, אבל לדבר מצווה – שפיר דמי. ופוסק עמו על מנת לשבות, ואינו שובת, דברי רבי. רבן שמעון בן גמליאל אומר: אינו צריך.

להלכה

- הטור – הלכה כרשב"ג שא"צ להתנות עם הגוי שישבות בשבת.
- **✓** אבל הרמב"ם – הלכה כת"ק שצריך להתנות עמו שישבות. כ"ד רי"ו.

אין מפליגים

- כתבו התוס' והרא"ש בשם רשב"ם – דזוהי שיטת ב"ש שאוסרים להתחיל מלאכה בע"ש ונגמרת בשבת. אבל לב"ה שמתירים עם השמש מותר להפליג.
- **✓** אבל הגמ"י כ' בשם ריב"א – שאף לב"ה אסור, דלא מסתבר לומר דפליגי רבי ורשב"ג אליבא דבית שמאי כי אם אליבא דבית הלל ואפילו הכי אסרי פחות מג' ימים קודם השבת. כ"כ הגמ"ר

אר"ח – רמ"ח

ג' ימים קודם השבת.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אפילו בע"ש... לדבר מצווה"

משנ"ב (א): היינו אף דבודאי לא יקיים עונג שבת (כמ"ש המחבר בס"ב), אפילו יש מקומות שהמים מועטין פחות מעשרה טפחים (שיוצא חוץ לתחום בשבת) התירו משום מצווה (א"ר).

מ"א (א): אבל לצאת בשבת אסור דהא לא יוכל לפסוק עמו שישבות. כ"כ משנ"ב (ב) – מיהו יש שמצדדים דאפילו בשבת שרי לדבר מצווה.

"ופוסק עמו שיפסוק"

ט"ז (א): אף ג"י קודם השבת צריך פסוק עמו. (כ"כ משנ"ב).

ול"ד לעורות לעבדן דב"ה מתירין עם השמש, וכן באיגרת לעיל היכא דקצץ דלא הצריכו לפסוק עמו אף על גב דידוע שילך בשבת! שאני הכא שהישראל עצמו יושב בספינה התקינו עליו שכל מה שאפשר לאפקועי מעליו יעשה.

משנ"ב: אם הגוי לא רוצה לשבות

• עו"ש – נסתפק אם אי אפשר לו לפסוק, כגון שהגוי אומר לו שלא ישבות וכה"ג אי מעכב או לא

• והסכימו רוב האחרונים – דהפסיקה הוא רק למצווה בעלמא ואינו מעכב. כ"כ א"ר, הגר"ז. ובפרט שהטור פוסק כרשב"ג וכ"פ הר"ח שזכינו עתה לאורו.

"פחות מג' ימים"

• מ"א (ב) – דהיינו ביום רביעי בשבת אסור, כ"כ הרבה אחרונים.

• אבל הגר"א – הביא בשם הרבה ראשונים דהג' ימים נחשבין עם השבת גופא וביום רביעי מותר, וכ' שכן מוכח מהתוספתא והירושלמי.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: אסור לנסוע באוניה שהצוות יהודים, נסיעה הכוללת שבת, אפי' מפליג מיום א' (שכיום אין סכנה לחנות בלב ים). ועוד שבימינו המלאכות שנעשות באוניה הם מלאכות דאורייתא.

וכן אסור לטוס במטוס אפי' מע"ש אם טס ונוחת בשבת, שהרי כל תוספת מגבירה צריכת דלק, ועוד אין היתר תחומים כמו באוניה, שהרי המטוס טס מעל היבשה י"ב מיל.

פסקי תשובות: אף רכבות חשמליות הנוסעות בעצמן בלי התערבות אדם, שאין בו חילול שבת, ואף שהוא תוך התחום – יש לאסור. שיש בו משום זלזול בקדושת השבת (פוסקי דורינו).

כבר פשט המנהג לא לרכוב על אופניים בשבת מכמה טעמים, אלא אם כן לקטן באופנים של קטנים (שמירת שבת כהלכתה ועוד).

ב. "ואפילו אין בגובה"

משנ"ב (ז): דהו"א דאסור משום תחומין, קמ"ל דלא, והטעם כיון שהתחיל קודם ג' ימים (ט"ז).

ג. "שאיננו הישראלי לעשות אח"כ"

אר"ח – רמ"ח

משנ"ב (ט): היינו דאין לו למנוע מחמת ע"י גוי שיעשה ע"י גוי. ימים, אבל מ"מ כל מה שיוכל לעשות זה מלישב בספינה כיון שהוא קודם ג'

סעיף א²: להפליג בספינה דרך מועט

סעיף א חלק 2: ^דואם הוא דרך מועט, כמו מצור לצידון שאין ביניהם כי אם מהלך יום אחד, מותר להפליג בערב שבת בבקר, מפני שאפשר שיגיע שם קודם השבת. ה"מקום שנהגו שלא להפליג בערב שבת כלל, אפילו דרך מועט – אין מפליגין.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

^דשם (יט): תנו רבנן – אין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם לשבת... ומצור לצידון, אפילו בערב שבת מותר.

פרש"י: לפי שאין בניהם רק מהלך יום. כ' הב"י – ונראה שאף על פי שלפעמים מתאחרים יותר מיום אחד, אם כשיש רוח טוב הולכים ביום אחד שרי להפליג בע"ש (דלא מיקרי מתנה לחלל שבת, כיון שאינו ודאי שיחלל שבת). כ"כ הסמ"ג והתרומה. וה"מ כשיוצא מיד בבוקר, אבל שהה שעה או שתיים אסור לו להפליג.

ה"כ' הרמב"ם: מקום שנהגו שלא להפליג בערב שבת כלל אין מפליגין. וכתב המגיד שלמד כן מדאמרינן (פסחים ג:): בני בישן נהוג דלא הוו אזלי מצור לצידון במעלי שבתא ואתו לקמיה דרבי יוחנן ואסר להו. כ"פ הר"ן.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ד. "שארין ביניהם וכו' יום אחד"

סה"ת: ואם יש ביניהם מהלך שני ימים מותר ביום ה'. כ"כ הב"ח, שכנה"ג, א"ר, וביה"ל.

הקדמה – הטעמים לאיסור נסיעה באוניה ג"י קודם השבת

ג). שיטת ר"ח: משום איסור תחומין. ולכן בספינה גדולה ההולכת למעלה מי"ט מותר. כ"כ רי"ו והרא"ש שי"א כן, כ"כ הרי"ף והרא"ש בשם י"א, כ"כ הגמ"י בשם ר"ת. ולפ"ז בים הגדול שהוא מעל י"ט מותר.

א). שיטת הרז"ה: שמא יצטרך הישראל לעשות מלאכה בעצמו בשבת משום פיקוח נפש דמקום סכנה הוא. ב). שיטת הרמב"ן: שיעשה הגוי בעל הספינה עבדו, מלאכה בקשירת הקלע ושאר חילולים

אר"ח – רמ"ח

(ד). שיטת הרי"ף: משום ביטול מצוות עונג שבת, דכל ג' ימים הראשונים יש להם צער מחמת נענוע הספינה שגופו משתבר. וכדכתיב "יחוגו וינועו כשכור", וגם מחמת סרחון העולה מן הימים המלוחין ואין רוחו חוזרת לבוא עד אחר ג' ימים שהורגל בזה.

ולכן בנהרות הנובעים שאין מצטער מותר.

ולפ"ז: אף שאין איסור תחומין, אסור מפני ביטול עונג שבת. ועוד שלפי זה במקום מצווה מותר, שהעוסק במצווה פטור ממצוות עונג שבת. כ"ד הרמב"ם.

(ה). שיטת התוס': הטעם שאסור להפליג בספינה הוא מפני שנראה כאלו צף ושט ע"פ המים בשבת, וזהו אסור לכו"ע מפני גזירה שמא יעשה חבית של שייטין (של"ט). וקודם ג' ימים שרי, דע"י שהוצרך להפליג זמן הרבה קודם שבת אית ליה היכרא ולא יבוא לעשות חבית של שייטין.

טעם היתר קודם ג"י:

לשיטות שהטעם הוא משום מלאכה או משום תחומין, י"ל דתוך ג"י מקרי קמא שבתא וחל עליו להזהר שלא יבוא לידי חילול שבת. אבל קודם ג"י מקרי בתר שבת העבר עדיין לא חל עליו אזהרת שבת הבאה, ואז אף אם יצטרך אח"כ לבוא לידי חילול שבת משום פיקוח נפש שרי.

דעת המחבר:

והמחבר כ' שיטת הרי"ף בס"ב, משום עונג שבת. מ"מ ס"ל גם כהפוסקים דקודם ג' ימים שרי אף במקום שיצטרך אח"כ לבוא לידי חילול שבת ע"י מלאכה (וכמ"ש ס"ד), אלא דס"ל דאף אם לא היה בו שום חשש מלאכה ותחומין (כגון שהיא כולה של גוי שעושה ע"ד עצמו, וגם במקום שעמוק יותר מעשרה טפחים דאין בזה איסור תחומין), אפ"ה אסור משום ביטול עונג שבת לחוד.

סעיף ב: טעם איסור הפלגה בספינה תוך ג"י לשבת

סעיף ב: ^אהא דאין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם השבת, הטעם משום עונג שבת, שכל שלשה ימים הראשונים יש להם צער ובלבול. ודווקא למפליגים בימים המלוחים, אבל בנהרות אין שום צער למפליגים בהם, ולפיכך מותר להפליג בהם אפילו בערב שבת (ואין צריך לפסוק עמו שישבות – משנ"ב) [שיטת הרי"ף].

^בוהוא שלא יהא ידוע לנו שאין בעומקם עשרה טפחים, אבל במקום שידוע לנו שמקרקע הספינה לקרקע הנהר פחות מעשרה טפחים, אסור (ללאת חוץ לתחום) משום איסור תחומין [שיטת הר"ח].

אר"ח – רמ"ח

ג. הגה: וכן בספינה שיאטרוך הישראל לזא לידי מלאכה בשבת (אפילו מלאכה דרבנן – משנ"ב), אסור ליכנס זה שלשה ימים קודם השבת, אפילו הם נהרות הנוצעים והיא למעלה מעשרה [ריב"ש ומהרי"ק], ד. אצל אין איסור כמה שהזהמות מוסכות הספינה בשפת הנהר, ולא דמי להליכה בקרון שאסור.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שיטת הרי"ף (ראה בהקדמה).

ב. איסור תחומין למעלה מי'

הגמ"י: עירובין (מג.) איבעיא לן – האם יש תחומין למעלה מעשרה, ולא איפשיטא ועבדינן לחומרא.

• רמב"ם בשם חכמי בבבלי – אסרו תחומין למעלה אף במים, דהוי ספק דאורייתא. כ"פ הרא"מ והר"ם.

• ✓ והרמב"ם עצמו – ספק הגמרא רק ביבשה, ולחומרא, אבל במים אין תחומין למעלה מי', דלא דמי למחנה ישראל. ואפילו בספק מותר, עד שיתברר הוא למטה מי'.

מהרי"ק כ': שג"י קודם בשבת מותר תחומין אף מתחת ל"ט, ואפילו אין בה ג"ט שרי, וכ' שכנ"ד הרי"ף.

✓ אך ה"י כ' – שנשמט ממנו ת' הרמב"ם שבאוניה אסור למטה מי"ט. ומסתמא שכן דעת רבו הרי"ף.

אבל ד"מ – פסק כמהרי"ק.

ושיטת הר"ח – ראה בהקדמה. כ"פ שו"ע לחשוש אף לשיטת הר"ח.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "משום עונג שבת"

הרב יעקב יוסף זצ"ל: לפי הרז"ה טעם האיסור שנראה כמתנה לחלל השבת, וההיתר מפני שהוא מקום סכנה. לפ"ז: אסור לנתח ביום ד' ה' ניתוחים קלים (נתוחי קוסמטיקה, ניתוח שבר וכו'), שמא יבוא לחילול שבת, ורק ניתוח דחוף או שמתפתל מחמת היסורים מותר. וכן מילה שלא בזמנה אין למול ביום ה', ו' (תשב"ץ לאפוקי הש"ך ביו"ד רס"ב). ואם עברו וניתחו והוצרכו לחלל שבת מותר. שם: עבר ונסע באוניה באיסור, כשתגיע האוניה לחוף בשבת, אסור לו לרדת ליבשה עד מוצאי שבת.

ב. "והוא שלא"

כ' ה"י: כיון דתחומין דרבנן הוא, ואפילו תחומין די"ב מיל בימים ונהרות אין בהן איסור דאורייתא (דל"ד לדגלי מדבר, ורק ביבשה אסור מדאורייתא) לפיכך תלינן בספיקו להקל שיש י"ט. כ"כ משנ"ב.

"שמקרקע הספינה"

כ' המ"א (ז): פי' אף על פי שהמים עמוקים עשרה אם הספינה משוקעת במים אין בין קרקע הספינה לקרקע המים י"ט אסור, אפילו אם הוא יושב בספינה

א"ח – רמ"ח

ד. "אין איסור צמה שהצחמות"

מ"א (ט): אף שהיושב בקרון והבהמה מושכת אותו אסור, שמא יחתוך זמורה להנהיגה, הכא הבהמות הולכות רחוק ואין חשש, ולכן מותר אף בתוך ג' ימים. כ"כ משנ"ב.

במקום גבוה שהוא למעלה מ"ט מקרקעית המים ג"כ אסור. והרא"ם כ' – שיש מתירין כשהוא יושב למעלה מ"ט, ואין רגליו תלויות למטה מ"ט (גר"ט). ויש לסמוך על דבריהם כשהוא צריך לכך (גר"ט). והובא במשנ"ב. יחזה דעת (ו' טז): אסור לנסוע ברכבת חשמלית המופעלת ע"י גויים בשבת, משום איסור תחומים.

סעיף ג: אם נכנס לספינה מע"ש כדי להפליג בשבת

סעיף ג: א. היכא דמותר להפליג מערב שבת, אם נכנס בספינה מערב שבת וקנה בה שביתה (היינו שישב שם כל בין השמשות עד שתחשך – משנ"ב), אף על פי שמפלגת בשבת (עצמה) – מותר, **ב. והוא שלא יצא מהספינה מעת שקנה שביתה.**

ג. הגה: וי"א דאפילו ילא מן הספינה – פרי, דמאחר שקנה בה שבתה מע"ש מותר אח"כ ליכנס בה בשבת ולהפליג. יס שעושין קידוש בספינה (אף לדעת זו בעינן גם שישב שם כל בין השמשות – מ"א), ואח"כ חוזרים לביתם ולנים שם, ולמחר חוזרין לספינה ומפליגין, וכן נהגו בקל"ת מקומות ואין למחות [ר"ן והריב"ש] ועיין לקמן סימן פל"ט ות"ל.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. להפליג בשבת עצמה

✓ כ' בה"ג: אם קנה שביתה בספינה מע"ש מותר ליכנס בה אפילו בשבת. ור"י – אסור הכל אפילו בתוך התחום, מפני שהוא נראה שט על פני המים שהוא אסור, גזירה שמא יעשה חבית של שייטין או שמא ינהיג הספינה ארבע אמות בכרמלית.

כמי ס"ל בה"ג?

כ' מהרי"א – בה"ג הולך לפי שיטת הרשב"ם, שהברייתא כב"ש, אבל לב"ה מותר להפליג אפי' ע"ש. והב"י כ' דלא נ"ל – אלא אפי' לב"ה אסור, מיהו היכא שקרקע הספינה גבוה עשרה טפחים מקרקע הנהר דליכא משום איסור תחומין וגם הם מים נובעים דלית בהו משום ביטול עונג שבת דמותר

אר"ח – רמ"ח

משנ"ב (יט): המחבר לא קאמר לעיל רק בע"ש, אבל בשבת לא. וכאן בא לחדש שפעמים אף בשבת מותר להפליג בהם.

ב. **"והוא שלא יצא"**

מ"א (י): דאם לא כן אסור ליכנס בה בשבת מפני שנראה כשט ע"פ המים וזה אסור (הרא"ש). כ"כ משנ"ב.

ג. **"ויוא דאפי' ילא"**

מ"א (יא): דמאחר שקנה שביתה ה"ל כביתו ומותר ליכנס בה בשבת. ועכ"פ כשמגיע ליבשה אסור לזוז מד"א.

כ"כ משנ"ב (כב) – אבל אם לא יצא מהספינה מעת שקנה שביתה מותר אח"כ לילך במקום שיגיע ליבשה עד אלפים לכל רוח (אחרונים).

הוסיף מ"א (יא) – בספינה גופא מהלך את כולה אפילו אם יצא מבערב לביתו אחר שקנה שביתה. **אפי' חל י"ט ע"ש שרי לקנות שביתה** (ואין בזה משום הכנה מיו"ט לשבת, ואינו מועיל לזה הקנין שביתה שקנה מעיו"ט – משנ"ב).

"וכן נהגו בקל"ת מקומות"

ביה"ל: ומיירי בנהרות הנובעין דווקא דקאי על דברי המחבר. ובאיזה מקומות נתפשט להקל להפליג ע"י קנין שביתה אפילו בים הגדול, ולא חיישי לטעם עונג שבת. אבל במ"צ כתב – דאין להקל נגד רוב הפוסקים (הביאו המ"א בסוף הסימן).

ומ"מ במקום שנהגו היתר בזה אין למחות, וכמ"ש הב"י דיש לסמוך על שיטת הרמב"ן (שרק ברובה ישראל אסור אבל

להפליג אפילו בערב שבת לדברי הכל. ובא בה"ג למימר דמותר ליכנס בה בשבת ולהפליג כל שקנה שם שביתה.

ג. **כ"כ** הר"ן סברת בה"ג – לפיכך נוהגים עכשיו שנכנסים לתוך הספינה מערב שבת ומסדרין שם שלחן ומדליקין את הנרות לקנות שם שביתה, ואחר כך חוזרין ונכנסין לה בשבת.

וטעמו – מפני שהספינה עתידה לצאת בשבת חוץ לתחום ויהא אסור [לזוז] בתוכה חוץ מארבע אמות לפי שלא שבת באויר מחיצות מבעוד יום. אבל כשנכנס מערב שבת נעשה כמערב ומהלך את כולה. כ"כ הג"א.

ב"י – אף בלא קידוש מהני כיון שעירב ברגליו (ועושה הקידוש רק לפרסם הדבר).

ב. **אבל הרשב"א** כ' – שאם יוצא מהספינה, וחוזר אח"כ לא מהני כלום. שמשעה שעלה ליבשה קנה שם שביתה אפי' בחצי שבת. כ"כ הב"י בשם התוס' והרא"ש.

ב"י – משמע שאם יכנס מבעוד יום וישאר שם כל השבת מותר. כ"כ הרא"ש וכמ"מ מהרשב"א.

ב"י: להלכה – תלוי במנהג המדינה, מקום שנהגו להקל מותר. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל שהמנהג להקל.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

א. **"היכא דמותר"**

אר"ח – רמ"ח

כשרובה א"י שרי), ולפ"ז אם הספינה יושביה ישראל בודאי אסור וכ"כ המ"א בסוף הסימן.
 כ' הרב יעקב יוסף זצ"ל: כשמפליגה הספינה בשבת צ' להיכנס אליה בע"ש. ולפי מרן – אסור שיצא עד ההפלגה, ולפי הרמ"א – יש להקל. והמנהג להקל כהרמ"א מ"מ רצוי להחמיר.
 ולכן חיילים שמשרתים בספינות רצוי להיכנס לספינה בע"ש.

סעיף ד: היוצאים בשיירא במדבר

סעיף ד: א. היוצאים בשיירא במדבר, והכל יודעים שהם צריכים לחלל שבת (אפי' באיסור דרבנן – מ"א בשם הריב"ש) כי מפני הסכנה לא יוכלו לעכב במדבר בשבת לבדם – ג' ימים קודם שבת אסורים לצאת, וביום ראשון ובשני ובשלישי מותר לצאת (והלילה השייך ליום ד' מקרי תוך ג' ימים – ביה"ל), ואם אחר כך יארע לו סכנה ויצטרך לחלל שבת מפני פיקוח נפש, מותר, ואין כאן חילול.

ב. והעולה לארץ ישראל, אם נזדמנה לו שיירא אפילו בערב שבת, כיון דדבר מצווה הוא – יכול לפרוש, ופוסק עמהם לשבות, ואם אחר שיהיו במדבר לא ירצו לשבות עמו, יכול ללכת עמהם חוץ לתחום, מפני פיקוח נפש. ואם נכנס לעיר אחת בשבת, מהלך את כולה. ואפילו הניחוהו מחוץ לעיר ורוצה ליכנס לעיר – מותר, דכיון דלדבר מצווה נפק יש לו אלפים אמה לכל רוח.

ג. הגה: י"א שכל מקום שאדם הולך לסחורה או לראות פני חבירו חשוב הכל דבר מצווה ואינו חשוב דבר הרשות, רק כשהולך לטייל. ועל כן נהגו בקצת מקומות להקל בענין הפלגת הספינות והליכת שיירא תוך שלשה ימים, כי חשובים הכל לדבר מצווה, ואין למחות בידן, הואיל ויש להם על מי סיסמוכו [ד"ע ע"פ ר"ת].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

תשובה: למדנו מהרז"ה, טעם דאין מפליגין בספינה, שכל פחות מג' ימים קודם השבת נקרא קמי שבת, ונראה כמתנה לדחות את השבת מפני שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש. וה"ה למפריש במדבר וכל מקום סכנה.

א. כ' הריב"ש: היוצאים בשיירא במדבר והכל יודעים שהם צריכים לחלל שבת, כי מפני הסכנה לא יוכלו לעכב במדבר לבדם בשבת, האם מותר לצאת?

אר"ח – רמ"ח

שנוהגים עכשיו להקל להפליג מע"ש.
 ב. כ"מ מהרי"ף והרא"ש שחולקים על
 ר"ת, וכ"מ ממעשה בני ביישן (פסחים נ:).
 ג. כ"כ בהדיא הריב"ש שקולא יתירה
 היא. מ"מ לעלות לארץ ישראל הוי שפיר
 לדבר מצוה. כ"כ תשב"ץ.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "וביום א' ב' ג'"

מ"א (יד): ומהריב"ל כ' – ואם יודע
 בודאי שיחלל שבת אסור. וכ"כ רדב"ז –
 שעפ"ז סומכין עכשיו שמסתכנין בעצמן
 קצת שלא לחלל שבת (כדי שלא יהיה איסור
 למפרע על מה שיצא). כ"כ משנ"ב.
 מיחו א"ר – דחה סברת הרדב"ז ופסק
 כהשו"ע.

"ואם אח"כ יארע"

משנ"ב (כו): טעמו, כיון דממילא נסבב
 הדבר לפיקוח נפש מותר, ואין כאן
 חילול.
 ופשוט דלכו"ע אסור לו להבטיח לשיירא
 בעת שישתתף עמם שיסייעם באיזה
 עשיית מלאכה בשבת ואפילו מלאכה
 דרבנן.

ב. "והעולה לארץ ישראל"

כנה"ג: ודווקא ע"ד להתיישב. ויש
 מתירים אפי' ע"מ לחזור כיון דאפי'
 מהלך ד"א בא"י מצווה היא. כ"כ מ"א
 (טו) ומשנ"ב.

"ופוסק עמהם לשבות"

משנ"ב (כט): והפסיקה כאן לעיכובא
 ואם לא יתרצו בזה לא ילך עמם. ול"ד

לפ"ז: כל היוצא למדבר ביום א' וב' וג'
 מותר לפי שאלו הג' ימים מתייחסים
 לשבת שעברה, ואם יצטרך לחלל השבת
 שרי, אבל בימים ד' ה' ו' שמתייחסים
 לשבת הבאה אסור.

ואף שהרי"ף והרמב"ם פירשו לעניין
 ביטול עונג שבת, מ"מ הדין אמת. כ"כ
 הר"ן והרשב"ץ.

ב. הרשב"ץ: העולה לארץ ישראל אם
 נזדמנה לו שיירא אפילו בערב שבת
 מותר לצאת, כיון דדבר מצווה הוא.
 ופוסק עמהם לשבות ואם לא ירצו לשבות
 עמו יכול ללכת עמהם יותר מתחום שבת
 מפני פיקוח נפש.

ואם נכנס לעיר אחת בשבת מהלך את
 כולה. לפי שעבר על התחום מפני פיקוח
 נפש, ויציאתו בערב שבת ברשות היתה,
 (והוי כמי שהוציאוהו גוים שאם נכנס לעיר
 מהלך את כולה).

ואפילו הניחוהו מחוץ לעיר ורוצה ליכנס
 בעיר מותר דכיון דלדבר מצווה נפק יש
 לו אלפים אמה לכל רוח (וכדאמרינן
 בעירובין מד:).

ג. שם: לדבר מצווה מותר.

כ' ר"ת: שכל מקום שאדם הולך כגון
 לסחורה או לראות פני חבירו חשיב הכל
 דבר מצווה, ואין חשובה דבר הרשות אלא
 כשהולך לטייל. כ"כ המרדכי והגהותיו,
 הגמ"י בשם רבינו תם וראבי"ה ואביו
 רבינו יואל.

והב"י – אין כל הפוסקים מודים לר"ת
 כיון ש –

א. שא"כ א"צ לכל טעמי ההיתר מה

אר"ח – רמ"ח

מ"א (יח): ואם יצא קודם ג' ימים אפי' יצא לדבר הרשות, כיון שאח"כ היה צריך לצאת מפני פיקוח נפש, יש לו אלפים אמה לכל רוח. ואם הלך תוך ג' ימים מפני שסבר שמותר לילך תוך ג"י ה"ל שוגג ויש לו אלפים אמה לכל רוח.

כ"כ משנ"ב (לג) – אבל יצא מתחילה לדבר הרשות אף שעתה היה מותר לו ללכת עמהם מפני פיקוח נפש, כיון שעבר מתחילה על דעת חכמים הרי הוא כשאר יוצא חוץ לתחום דאין לו אלא ד"א.

ג. "לסחורה... חסוב דכר מלווה"

משנ"ב (לד): אפילו יש לו מזונות והולך לסחורה להרוחה ולגבות מעות מא"י שהוא חולה כל עוד שאינו גוסס לא מקרי פסידא ודאית (מ"א).

והא"ר – מיקל בזה דלא גרע מהולך לסחורה. סיים משנ"ב – וע"כ מותר להפליג עבור זה בתוך ג' ימים.

"והלכות סוירא"

ודעת המ"א (כ): שבשיירא אין להקל (דהא כתב מ"א בס"ק י"ד דאפילו קודם ג' ימים אם יודע שיחלל שבת אסור – מחצית השקל).

א"ר: ואין למחות – מ"מ במקום שלא נהגו להקל אין כדאי לכתחילה להקל דכמה פוסקים סוברים דבעינן מצווה גמורה.

להפלגתו בספינה, דהפסיקה אינה לעכובא כיון דשם הוא למעלה מעשרה ואפילו אם נקל גם בלמטה מעשרה היינו דווקא שם בספינה דאינה רק מדרבנן, אפילו י"ב מיל. מה שאין כן בזה שהוא ד"א (ביה"ל).

"יכול ללכת עמהם"

מ"א (טז): אם מתיירא להתעכב במדבר שמא יפגשו בו חיות רעות או יפגעו בו לסטים וכיו"ב בכלל ספק פיקוח נפש ומותר לילך עמהם. כ"כ משנ"ב.

"חוץ לתחום"

כ' הב"י: ה"ה חוץ לי"ב מיל שרי עד שיגיע למקום שאין שם שוב חשש סכנה, ויפרד מהם וישובות שם ויש לו משם אלפים לכל רוח. כ"כ משנ"ב.

"ואם נכנס לעיר מהלך כולה"

משנ"ב (לב): דכיון דבאונס יצא חוץ לתחום מפני פיקוח נפש וגם מתחילתו ברשות נפק, לא הוי כשאר יצא חוץ לתחום דאין לו אלא ד"א (ב"י). כ"כ משנ"ב.

כ' המ"א – דדווקא כשהלך לדבר מצווה גמורה ולא כשהלך לסחורה (שלא כדעת ר"ת), ואף לדעת הרמ"א שכ' שגם זה מקרי צורך מצוה, מ"מ לא לענין שיהיה יכול להלוך בתוך כל העיר. וכן אין אלפים לכל רוח (פמ"ג).

"דלדבר מצווה נפק"

או"ח רמ"ט: דינים השייכים לערב שבת, ובו ד' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: לא ילך בע"ש יותר מג' פרסאות. 64.....
 סעיף ב: אסור לקבוע סעודה בע"ש. 65.....
 סעיף ג: דרך אנשי מעשה להתענות בע"ש. 68.....
 סעיף ד: תענית בע"ש האם צריך להשלים עד צאת הכוכבים. 69.....

סעיף א: לא ילך בע"ש יותר מג' פרסאות.

סעיף א: אין הולכים בערב שבת יותר מג' פרסאות (שהוא זמן נסעיה של כ 3.5 שעות – הרב יעקב יוסף זצ"ל), כדי שיגיע לביתו בעוד היום גדול ויוכל להכין צרכי סעודה לשבת, בין שהולך לבית אחרים בין שהולך לביתו.
 ב. וה"מ (במקום שכלו הג' פרסאות – משנ"ב) כשהוא ביישוב, במקום שיוכל להכין צרכי שבת, אבל אם במקום שהוא שם אי אפשר לו להכין צרכי שבת, או שאינו מקום יישוב בטוח – מותר לילך אפילו כמה פרסאות.
 ג. ואם שלח להודיעם שהוא הולך שם לשבת – מותר לילך כמה פרסאות בכל גוונא.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

לביתו אסור שלא יספיק להכין צרכי שבת (גמ'). לבית אורחים אסור מפני שמתביישים שלא הכינו מזון לאורחים (רמב"ם).

ב. כ' הב"י: נ"ל דווקא כשהוא ביישוב, במקום שיוכל להכין צרכי שבת, אבל אם במקום שהוא שם אי אפשר לו להכין צרכי שבת, או שאינו מקום יישוב בטוח, מותר לילך אפילו כמה פרסאות.

א. סוכה (מד:): אמר אייבו משום רבי אלעזר בר צדוק: אל יהלך אדם בערבי שבתות יותר משלש פרסאות.
 אמר רב כהנא – לא אמרן אלא לביתה אבל לאורחים מותר.
 א"ד – אף לאורחים אסור. כ"פ הרי"ף והרא"ש רמב"ם והטור.
 טעם האיסור:

א"ח – רמ"ט

מ"מ הרבה אחרונים (ב"ח, פרישה, א"ז, ח"א ושולחן עצי שטים) כ' – שצריך לזהר לכתחילה שלא ילך או יסע עד סמוך לערב מפני כמה סיבות: (א). פעמים שיגיע ממש סמוך לשקיעה ובני הבית ימהרו לבשל אף אחר השקיעה.

(ב). פעמים שתהיה תקלה בדרך, או פקקים או תאונות דרכים, ולא יצליח להגיע לפני כניסת בהשבת. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – כמ"א להקל, ובפרט שבימנו יש קופסאות שימורים, מ"מ לכתחילה כדאי שיצלצל ויאמר שמגיע. כ"פ ילקוט יוסף.

המוליך מזונותיו עמו (ביה"ל)

- עולת שבת – גם אם מוליך מזונותיו עמו אסור. כ"כ ביה"ל בדעת הב"י.
- אבל בא"ר – חולק עליו ומצדד להקל בזה. כ"כ הדרישה וכה"ח.

שאינו

משנ"ב (ה): דעמידה בדרך אינו מקום בטוח דכל הדרכים בחזקת סכנה (ב"י), ולכן אפילו יש עמו צידה כדי צרכי שבת מותר לו ליסע משם עד שיבוא למקום בטוח.

ג. כ' רי"ן: ואם שלח להודיעם שהוא הולך שם לשבת, מותר לילך כמה פרסאות בכל גוונא. כנ"ד הרמב"ם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"יותר מג' פרסאות"

רמב"ם: ג' פרסאות – מתחילת היום והוא קרוב לשליש היום כפי מהלך אדם בינוני י' פרסאות ביום. כ' מ"א (א): ואם נוסע בעגלה או רוכב על סוס דנוסע במהרה יוכל ליסע הרבה יותר מג' פרסאות, עד שליש היום, ומ"מ יזהר שיהיה יכול להגיע בעוד היום גדול (הב"ח).

ומהב"ח משמע – להקל בנוסע בעגלה ליסע אפילו אחר חצות היום ובלבד שיעמוד לשבות בעוד היום גדול.

אם נוסע ברכב (משנ"ב וכה"ח)

- פמ"ג – מותר עד זמן הליכת ג' פרסאות (זמן נסיעת 1/3 היום).

• מ"א – מהב"ח משמע להקל אפילו אחר חצות היום ובלבד שיעמוד לשבות בעוד היום גדול בכדי שיוכל להכין צרכי שבת.

"ויוכל להכין"

מ"א (ב): ובמדינות אלו רוב בני אדם מכינים בריוח ולכן אין נזהרים בזה (אגודה).

סעיף ב: אסור לקבוע סעודה בע"ש

סעיף ב: א. אסור לקבוע בערב שבת (וה"ה בעיו"ט – פמ"ג) סעודה ומשתה שאינו רגיל בימי החול, ואפילו היא סעודת אירוסין, מפני כבוד השבת, שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול, וכל היום בכלל האיסור.

ב. הגה: וסעודה שזמנה ערב שבת, כגון ברית מילה או פדיון הבן (וה"ה בסיום מסכתא – ביה"ל), מותר, כן נ"ל וכן המנהג פשוט.

ג. ולאכול ולשתות בלי קביעות סעודה, אפילו סעודה שרגיל בה בחול, כל היום מותר להתחיל מן הדין, אבל מצווה להמנע מלקבוע סעודה (ואם התחיל אינו מפסיק – משנ"ב מפסחים קז) שנהוג בה בחול, מט' שעות ולמעלה.

סיכום דברי השו"ע

סוג הסעודה	הדין
סעודה שלא רגיל בה	אסור, אף בסעודת מצווה והרמ"א – סעודה שזמנה קבוע (ברית, פדיון) מותר
סעודה שרגיל בה החול	מותר. ומצווה להימנע מט' שעות ומעלה.

סעודה שאינו רגיל בה בימי החול אסור כל היום.

והרמב"ם: אסור לקבוע סעודה ומשתה בע"ש מפני כבוד השבת ומותר לאכול ולשתות עד שתחשך ואעפ"כ מכבוד השבת שימנע אדם מן המנחה ולמעלה מלקבוע סעודה כדי שיכנס לשבת כשהוא מתאוה לאכול

ופ' ה"ה: בדעת הרמב"ם – ג' אופנים (א). סעודה ומשתה שאינו רגיל בה בימי החול – אסור כל היום. כ"פ שו"ע א.

(ב). לאכול בלא קביעות סעודה – מותר

כל היום, כר' יוסי (מדינא). כ"פ שו"ע ג.

ג). מצווה להמנע מתשע שעות ומעלה,

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. פסחים (צט:) תניא – לא יאכל אדם בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה, כדי שיכנס לשבת כשהוא תאב, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר: אוכל והולך עד שתחשך.
שם: היתה משפחה בירושלים שקבעה סעודתא בע"ש ונעקרה.

להלכה:

• הר"ן בדעת הרי"ף – הלכה כר' יוסי. כ"כ הרא"ש בדעת הרמב"ן וכ"ד הרא"ש עצמו.

• אבל בה"ג – גם ר' יוסי מודה שמשעה שמינית ומעלה אסור.

✓ כ' הטור: וה"מ באכילה בעלמא, אבל

אר"ח – רמ"ט

יש למנוע מלעשות כן כדי שיאכל לתיאבון בלילה (כ"מ מרש"י גיטין ל"ו:).
וכ' הרמ"א (רפח-ז) – שעשיר יעשה שינוי בסעודת היום להקדים או לאחר כדי שיהא מינכר יום השבת משאר ימי השבוע. כ"כ בביה"ל.

"אפי' סעודת אירוסין (אסור)"

משנ"ב (ט): פי' אם אירס קודם לכן אסור לעשות הסעודה בע"ש, דאף דסעודת אירוסין היא מצווה מ"מ היה לו להקדימה. אבל אם אירס בע"ש מותר לעשות הסעודה דכיון דאירוסין שריא בע"ש משום שלא יקדמנו אחר, ממילא שרי הסעודה לזה (מ"א והגר"א ושאר האחרונים).

סעודת נישואין בע"ש

מ"א – מותר, וכ"מ מהבבלי, כ"פ הגר"ז.
אבל מהירושלמי – משמע שאסור, כ"כ א"ר.

ופסק כה"ח: שמנהג ירושלים אף בסעודת אירוסין לדחות לסעודת ליל שבת.
וכ' המ"א (תקנ"א סק"י): דווקא בסעודת אירוסין אבל בסעודה שעושין בשידוכין שלנו לא הוי סעודת מצווה ואין לעשותה בע"ש. כ"כ בפמ"ג.

"שיכנס לשבת"

משנ"ב (יא): אף שאוכל בבוקר כיון שהוא מרבה בסעודתו שלא כרגילותו שוב לא יאכל בלילה לתיאבון.

ב. פדיון הבן שלא בזמנה

• מ"א (א) – אסור לעשות הסעודה בע"ש. כ"פ ילקוט יוסף.

אף בסעודה שרגיל בה (אף שמהדין מותר). כ"פ שו"ע. ד.

ירושלמי: אסור לעשות סעודת אירוסין ערב שבת.

ב. ופסק הרמ"א (כאן) – וסעודה שזמנה ערב שבת, כגון ברית מילה או פדיון הבן, מותר, כן ג"ל וכן המנהג פשוט.

ג. כ' ה"ה: ולאכול ולשתות בלי קביעות סעודה אפילו סעודה שרגיל בה בחול כל היום מותר להתחיל כרבי יוסי, ולקבוע סעודה שנהוג בה בחול מצווה להמנע מט' שעות ולמעלה לפי שסבור דאע"ג דקיימא לן כרבי יוסי דאמר אוכל והולך עד שתחשך, ה"ד בלי קביעות סעודה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"אסור לקבוע סעודה"**

טעמו:

שו"ע – שיכנס לשבת כשהוא תאב.
מ"א בשם ר"ת/ר"ח – שלא יטרד בסעודה ולא יכין צרכי שבת.
כה"ח נפק"מ, אם יש מי שיכין לו צרכי שבת: לפי השו"ע – אסור, ולר"ת – מותר.

ובפמ"ג: מצדד דאין הטעם משום לתיאבון אלא דעיקר הטעם הוא מפני שמזלזל בזה כבוד שבת שעושה ע"ש שווה בזה לימי השבת. והובא בביה"ל.

"שאינו רגיל בימי החול"

ביה"ל: אף בעשיר ביותר ועושה בכל יום סעודה רחבה כמו בשבת מ"מ בע"ש

א"ח – רמ"ט

מ"מ יש חולקים, דהוי ברכה שאינה צריכה (מ"א רמט סק"ו, אף בשבת אסור לגרום לברכה שאינה צריכה).

ויחזה דעת (ו, כו): מנהג יוצאי מרוקו לברך על הדגים קודם סעודת שבת אחר הקידוש, ויש להם על מה שיסמוכו.

"ואפילו סעודה שרגיל בה"

משנ"ב (טו): פי' לא מבעיא בלי קביעת סעודה כלל דזה ודאי מותר כל היום, ואפילו להמנע אין צריך. ואפילו בקביעות סעודה כיון שאינו עושה סעודה רחבה רק כמו שרגיל בה בחול מותר כל היום מן הדין אבל מצווה להמנע.

ביה"ל: מלקבוע סעודה וכו' – היינו לאכול פת כדי שביעה, אבל מעט להשקט רעבונו מותר, דאין זה בכלל קביעת סעודה.

"מט' שעות ולמעלה"

פמ"ג: היינו שעות זמניות והוא רביעית היום עד הלילה, ומ"מ בימות החורף בזמן שהימים קצרים, מצווה להמנע מלקבוע סעודה הרגילה אפילו קודם ט' שעות כל שהוא משער בנפשו שעי"ז לא יהיה תאב לאכול בלילה. כ"כ משנ"ב.

סעיף ג: דרך אנשי מעשה להתענות בע"ש

סעיף ג: דרך אנשי מעשה להתענות בכל ערב שבת [טור מעירובין מ:].

שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה. כ"כ מט"מ בשם תנחומא, בהגמ"נ, ובהגהות סמ"ק, ובשאלות.

■ מור וקציעה – מותר, כיון שמן הדין אפילו אחר ל' יום כל שעתא ושעתא רמיא חיובא עליה לפדותו ממילא מותר לעשות ג"כ הסעודה. כ"כ נשמת אדם.

מילה שלא בזמנה

מ"א (יב): מילה שלא בזמנה, כגון שהיה חולה בשמיני ונדחת, מ"מ מקרי זמנה קבוע דכל שעתא ושעתא זמניה הוא דאסור להניחו ערל אפילו יום אחד. כ"כ משנ"ב – ומ"מ לכתחילה מצווה להקדימה בשחרית משום כבוד שבת.

ג. "ולשתות בלי קביעות סעודה"

ט"ז: ואף ששותה הרבה מיני משקה עד שיהא שבע כי הוא בודאי מקלקל תאוות המאכל, מ"מ כיון שלפעמים יוכל להבטל ע"י שכרותו מסעודת שבת לגמרי, מצווה להמנע מזה, כ"כ א"ר ומשנ"ב.

"מותר"

ביה"ל: במקומותינו המנהג לאכול מיני מזונות לאחר קידוש קודם הסעודה כדעת הד"מ. וכ' שו"ע הרב – טעמם כדי להרבות ברכות בשבת.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)**"להתענות בכל ע"ש"**

מ"א (י): והב"ח כ' בשם הפוסקים והירושלמי – דאסור להתענות בע"ש

ומה שרוב אבין התענה, משום שהיה אוכל בלילה לתיאבון (אבל אדם אחר איסטניס ואם היה אוכל ביום לא היה אסור).

סעיף ד: תענית בע"ש האם צריך להשלים עד צאת הכוכבים

סעיף ד: א. אם קבל עליו להתענות בע"ש, צריך להתענות עד צאת הכוכבים, אם לא שפירש בשעת קבלת התענית עד שישלים הציבור תפלתו (ואם פירש שיתענה עד אחר מנחה גדולה מהני תנאו – משנ"ב). [עירובין מ:; ולפי הרא"ש שחייב להשלים]

ב. הגה: וי"א דלא יסלים, אלא מיד שיואלים מצית הכנסת, יאכל [טור ומרדכי בשם הר"מ והגהות מיימוני]. **ג.** לכן בתענית יחיד לא יסלים, וטוב לפרש כן נשעת קבלת התענית. ובתענית ליבור יסלים (ואפילו תנאי לא מהני דלאו בדידיה תליא מילתא – משנ"ב), והכי נהוג [ומהרי"ל].

ד. ואם הוא תענית חלום – צריך להתענות עד צאת הכוכבים [הגהות לאפוקי הג"א בשם האו"ז].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. וי"א דלא יסלים"

משנ"ב (כא): י"א זה ס"ל דבין בתענית יחיד ובין בת"צ כגון עשרה בטבת שחל בע"ש לא יתענה רק עד שיצא מבהכ"נ, ומקרי עי"ז השלמת התענית מה שמתענה עד אחר קבלת שבת. וה"ה בעיו"ט עד אחר קבלת יום טוב. והרמ"א מכריע בין תענית יחיד לת"צ.

וכ' א"ר – שציבור שגזרו על עצמן תענית בשביל איזה ענין, לא חמירא כ"כ ומהני תנאי. כ"כ משנ"ב.

ט"ז: ולענין תענית יאר צייט כ' רש"ל דנהגו להשלים בע"ש, אלא אם כן אירע

א. "צריך להתענות עד צאת

הכוכבים"

משנ"ב (יט): דינו כדין קבלת תענית בשאר ימי השבוע, עד צאת הכוכבים (וכדלקמן בסימן תקס"ב ס"א וב'). ואינו נחשב לאיסור במה שנכנס לשבת כשהוא מעונה.

"אם לא שפירש"

ביה"ל: לדעת המחבר אם חיוב התענית היה עליו מכבר (סתם תענית שצריך להשלים) ורצה לפרוע בתענית ע"ש אינו יוצא בזה כיון שלא השלימו כדין וצריך לצום יום אחר.

או"ח – רמ"ט

ויש פוסקים – שחולקין וס"ל דגם בתענית חלום די להמתין עד שיצא מבהכ"נ.

אבל האחרונים (הב"ח, מ"א וא"ר) – הסכימו עם השו"ע שאין להקל בזה, מפני הסכנה שמא לא יועיל לבטלו אם לא ישלים עד הלילה.

יא"צ הראשון בע"ש אז המנהג שלא להשלים ונתן טעם לזה (עיין בט"ז טעמו).

ד. "תענית חלום ישלים"

משנ"ב (כג): ואפילו הי"א הנ"ל מודו בזה שהרי אפילו בשבת עצמו יכול להתחיל ולהתענות ת"ח (וכדלקמן בסימן רפ"ח).

או"ז ר"נ: הכנת הסעודות לשבת, ובו ב' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף א: הכנות לכבוד שבת.....70

סעיף ב: ירבה בבשר ויין.....72

סעיף א: הכנות לכבוד שבת

סעיף א: ^אישכים בבוקר ביום ששי להכין צרכי שבת, ^בואפילו יש לו כמה עבדים לשמשו ישתדל להכין בעצמו (וה"ה בכל מצווה, מצווה בו יותר מבשלוחו – מ"א) שום דבר לצרכי שבת כדי לכבדו, כי רב חסדא היה מחתך הירק דק דק, ורבה ורב יוסף היו מבקעין עצים, ור"ז היה מדליק האש, ורב נחמן היה מתקן הבית ומכניס כלים הצריכים לשבת ומפנה כלי החול, ^גומהם ילמד כל אדם, ולא יאמר: לא אפגום כבודי, כי זה הוא כבודו שמכבד השבת.

^דהגה: ויש להשחזי הסכין בערב שבת, כי זהו מכבוד השבת שמכין עצמו לאכילה נכל בו וב"י בשם ספר חיי עולם].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א.כ' בשבלי הלקט: אמר רב חסדא (שבת קיז:) לעולם ישכים אדם להוצאת שבת, שנאמר 'והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו' והכינו לאלתר. וכן במדרש תנחומא – אמר רב חסדא כל המוציא יציאה לשבת מצווה שישכים ויוציא משחרית.

ב.כ' הטור: ואף אם יש לו כמה עבדים לשמשו ישתדל בעצמו להכין שום דבר לצרכי שבת כדי לכבדו. כדאיתא שבת (קיט:) – רב חסדא פרים סילקי פי' היה מחתך הירק לצורך סעודת שבת וכו'.

ג.ומהם ילמד כל אדם ולא יאמר לא אפגום כבודי כי זה כבודו שמכבד השבת.

ד.כ' הכל בו: משחיזין הסכין בכל ערב שבת, דתניא בספרי – 'וידעת כי שלום אהלך' (איוב ה כד) זו השחזת סכין. כ"כ בספר חיי עולם (ספר היראה לר"י).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"וישכים בבוקר"**

מ"א: ואם דרך המקום ההוא למכור בבקר ולא ימצא לקנות אחר לימודו לא יקבע למודו אלא אחר הקניה. ואם רגילין למכור השכם בבוקר קודם התפלה ולא ימצא לקנות אחר התפלה יקנה ואח"כ יתפלל. מ"מ יקרא קודם ק"ש אם הגיע זמנה. כ"כ משנ"ב.

מ"א (א): ואף שהכין בהשכמה מצווה היא שיוסיף גם בין השמשות שנאמר והיה משנה וכו'.

אמרו על שמאי הזקן שכל ימיו היה אוכל לכבוד שבת, היה מוצא בהמה נאה ואמר זו לשבת מצא אחרת נאה הימנה אוכל הראשונה ומניח השניה על שבת. אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה בו שהיה אומר ברוך ה' יום יום יעמס לנו צרכנו.

והסכימו הרבה פוסקים (אור זרוע, ד"מ וב"ח) שגם הלל מודה שכדברי ב"ש עדיפא טפי אלא שהיה בוטח בה' שבודאי יזמין לו לשבת מנה יפה, כדי לחזק מדת בטחונו. אבל בשאר כל אדם שאין בטחונו חזק כ"כ גם הוא מודה דכשמאי עדיפא טפי. כ"כ משנ"ב.

כ' ח"א: דבר שאינו שכיח לקנות כשיזדמן לו דבר שלא יהיה נפסד אזי יניח אותו לשבת. מצווה לטעום מכל תבשיל בע"ש כדי לתקן יפה כהוגן, כ' בספר שלחן שלמה – שהטעימה בע"ש שבת מכל מין בודאי היא מצווה ורמז לזה טועמיה חיים זכו, כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (ב): דבר שצריך הכנה רבה כמו בשר למלוח וכדומה יש לקנות ביום ה'. ומסתבר שבימים הקצרים כל מה שיכול להקדים ההכנה ביום ה' עדיף.

כ' רמב"ם: צריך לתקן ביתו מבעוד יום מפני כבוד השבת. משנ"ב – כגון: לפנות קורי עכביש (א"ר), ולכבד הבית מהאבק והעפר מבעוד יום וזהו הכל בכלל כבוד שבת (ח"א).

ג.

"ומהם ילמוד כל אדם"

לכבוד הש"י, מה שאין כן אם אין ניכר
כמו זקן ואינו לפי כבודו.

ירושלמי: 'טועמיה חיים זכו' מצווה
לטעם קודם השבת התבשילים לכבוד
השבת, כ"כ מט"מ, שכנה"ג, שער
הכוונות והמ"א.

כ"כ ילקוט יוסף – כדי לבדוק אם הם
מתוקנים.

ד. **"ויש להסכיז הסכין"**

משנ"ב (ה): כי אם קהה הסכין יוכל
לבוא לפעמים לידי קטטה.

כ' ח"א: היינו אפילו החשוב יותר,
משנ"ב – ובפרט בימים הקצרים, וכ"ש
כשרואה שכבר הוא סמוך לשבת שאז הוא
מחוייב לעסוק בכל כחו, כדי שלא יתחלל
שבת.

"כי זהו כבודו"

ביה"ל: הקשה בשו"ת חוות יאיר – איך
הקילו בכבודם, הא גדול כבוד הבריות
שדוחה ל"ת שבתורה? וי"ל דזהו כבודם
שעוסק בעצמו במצווה וניכר שעושה כן

סעיף ב: ירבה בבשר ויין

סעיף ב: ירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכלתו [רמב"ם].

מעבר יבוק: ראוי לענג השבת בכל
מיני בשמים (ועוד מפני שמרבה בברכות).

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**

"ירבה בבשר"

או"ז רנ"א: שלא לעשות מלאכה בערב שבת מן המנוזה

ולמעלה, ובו ב' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף א: איסור מלאכה בע"ש.....72

סעיף ב: איזה מלאכות מותר לעשות בע"ש.....74

סעיף א: איסור מלאכה בע"ש

סעיף א: **העושה מלאכה בע"ש מן המנחה ולמעלה אינו רואה סימן**

ברכה (ומונעין אותו אבל אין עונשין אותו – מ"א). **בי"ש מפרשים: מנחה גדולה** (היינו בשש ומחצה – מ"א), **ויש מפרשים: מנחה קטנה**.

ג. הגה: ודווקא כשעושה המלאכה דרך קבע, אבל אם עושה אותה דרך עראי (היינו אפילו בשכר – א"ר ומשנ"ב), לפי סעה, ולא קבע עליה, שרי [ב"י בשם א"ז].

ד. ולכן מותר לכתוב אגרת שלומים וכל כיוצא בזה [ד"ע].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. פסחים (נ:): דתניא – העושה מלאכה בערבי שבתות וימים טובים, מן המנחה ולמעלה – אינו רואה סימן ברכה לעולם.

ב. מן המנחה ולמעלה

• **מרדכי בשם הר"ם** – היינו מנחה גדולה, מ 6.5 ומעלה. כ"פ כל בו והשו"ע בשם י"מ.

• **רש"י** – מנחה קטנה, מ 9.5 ומעלה כ"פ שו"ע בשם וי"מ.

ג. ד"מ (ב: כ') באור זרוע – שאינו אסור אלא במלאכה קבועה, שאסור לקבוע עצמו במלאכה כדי להשתכר מפני שצריך לעסוק בצרכי שבת, אבל מלאכה בעלמא שהיא לשעה ואינו קובע עצמו עליה שרי.

ד. ד"מ: לכתוב אגרות שלומים

צ"ע אם מותר לכתוב אגרות שלומים? ונראה דשרי דלא עדיף מחוה"מ דשרי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "העושה מלאכה"

מ"א (א): אבל פרקמטיא שרי (כ"מ בגמ' בעובדא דבני בישן), מ"מ תקיעה שניה היתה לבטל העיר והחנויות (והוא לפני תקיעה שלישית להדלקת נרות). כ"כ הגר"ז, כנה"ג, משנ"ב וילקוט יוסף.

מיהו א"ר – אסר אף פרקמטיא. כ"מ מהמחבר שלא חילק.

"סימן ברכה"

מ"א (ג): סימן ברכה מאותה מלאכה שאף שירויח במקום זה יפסיד במקום אחר. כ"כ משנ"ב.

ב. "מנחה גדולה"

הרב יעקב יוסף זצ"ל: דעת מרן שאסור ממנחה קטנה ומעלה (2.5 שעות זמניות לפני השקיעה). דוהו י"א וי"א דקי"ל כי"א בתרא. כ"פ ילקוט יוסף.

משנ"ב (ב:) אבל פועל הנשכר אצל בעה"ב בסתם איתא בחו"מ סימן של"א דזמנו הוא סמוך לשקיעת החמה ורק כדי שילך לביתו למלאות לו חבית מים ולצלות לו דג קטן ולהדליק לו את הנר

ילקוט יוסף: מלאכת דבר האבד מותר עד כניסת שבת. כ"כ בביה"ל. יש מקילים לכבס במכונת כביסה אוטמטית גם אחר זמן מנחה קטנה, כיון שמכבסת מאליה.

אם לא במקום שיש מנהג קבוע לפסוק מקודם. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – הפועל עובד עד מנחה קטנה, מ"מ מקבל משכורת כיום עבודה שלם.

ג. "דרך עראי"

סעיף ב: איזה מלאכות מותר לעשות בע"ש

סעיף ב: א. לתקן בגדיו וכליו לצורך שבת – מותר כל היום. ב. הגה: וה"ה בגדי חזירו אם הוא לצורך שבת ואינו נוטל עליו שכר [ב"י].

ג. וה"ה למי שכותב ספרים לעצמו דרך למודו. ד. הגה: אבל אסור לכתוב לחזירו בשכר [מרדכי].

ה. ומסתפרין כל היום, אפי' מספר ישראל [כל בו וב"י].

ו. ויש לאדם למעט קלף בלמודו בע"ש, כדי שיכין לרכי שבת [שלטי גבורים וירושלמי].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כ' ראבי"ה: דווקא העושה מלאכה להשתכר אבל מתקן הוא בגדיו וכליו לצורך שבת וי"ט. כ"כ הרא"ש, הגהות ורי"ן.

וכ' הטור – משמע מסוף דבריו שאפי' אם אינו עושה להשתכר אם אינו עושה לצורך שבת אסור.

ב"י – היינו דבעינן תרתי: שאינו משתכר, והוא לצורך השבת.

ב. מיהו לאו דווקא בגדיו אלא ה"ה לבגדי חזירו כל שאינו נוטל עליהם שכר.

ג. כ' הרא"ש: וכן מי שכותב ספרים

לעצמו דרך לימודו מותר כל היום. ב"י – אף שאינו צורך שבת, מפני שהוא דבר מצווה.

ד. כ' מרדכי: אבל לכתוב לצורך חזירו בשכר אסור. כ"כ הר"מ.

ה. כ' הכל בו: נראה שאסור לספר מספר ישראל בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה, ואפשר להתיר תספורת מעשה הדיוט דלא גרע מחול המועד.

ב"י: והעולם נהגו היתר בדבר וכל מקום שהלכה רופפת בידיך הלך אחר המנהג. וכ' המ"א (ה) – טעמו של הב"י דשאני תספורת שניכר לכל שהוא צורך השבת, ולכן אפי' בשכר שרי.

אר"ח – רנ"א

אין ניכר בפעולה שהוא לצורך שבת. כ"כ מ"א.

להסתפר בע"ש אחר חצות

יחזה דעת (ד, כ): ישנה מחלוקת לפי הסוד אם מותר להסתפר בע"ש אחר חצות:

לפי ס' חמדת ימים – נכון לא להסתפר לפי שאז מתרבים הדינים. כ"כ מהרח"ו שהאריז"ל לא הסתפר, כ"כ חס"ל החיד"א ועוד.

ולפי ס' משחא דרבנותא – מותר, והאריז"ל שלא הסתפר כיון שעדיין לא התפלל מנחה. כ"כ משנת חכמים, א"ר והפמ"ג בדעת המ"א ומשנ"ב בדעת מהרח"ו. להלכה: אין לחוש אחר שהתפלל מנחה. כ"פ ילקוט יוסף.

ו. למעט צלימודו"

משנ"ב (ח): כ' כנה"ג – לכן אין קובעין ישיבה באיזה מקומות בע"ש. ובספר סדר היום – כתב דאם רגיל ללמוד דבר שיש לו קצבה (דלא גזרינן שמא ימשוך עד הלילה) או שלומד עם רבים אל יבטלנו. כ"כ מ"א.

"כלי שיכין"

כנה"ג: ואם יש לו משרת שיכין בשבילו אין צריך, וכ"ש אם הכין ביום ה' בודאי יוכל ללמוד כדרכו. מיהו מ"מ צריך לתקן איזה דבר לכבוד שבת. כ"כ עולת שבת ומשנ"ב.

י.כ' ד"מ (ד): ובמדרש משמע דאין קורין בכתבי קודש מן המנחה ולמעלה. וטעמו, משום שהוא ממשיך ויתבטל מלהכין צרכי שבת.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "לתקן בגדיו"

ביה"ל: ה"ה שמותר לתפור בגדים מחדש (א"ר ופמ"ג), ואף שהוא מלאכה גמורה ובערב פסח אסור. ומשמע מדבריהם – דאפילו לתפור מעשה אומן מותר. אולם בבאור הגר"א – משמע שאסור (שלמד כן מחזה"מ דשם מותר רק מעשה הדיוט). מ"מ שארי אחרונים לא משמע כן.

ב. "ואינו נוטל שכר"

משנ"ב (ה): ואם הוא עני שאין לו מה יאכל שרי, כמו בחזה"מ (תקמ"ב), כ"כ הט"ז. וה"ה כל המלאכות המותרות בע"פ ובחזה"מ מותרות גם בע"ש (אחרונים). ואפילו לענגו בבשר ודגים ומשקין טובים שרי. אבל בלא"ה יש לזהר בזה מאד כי משמע מכמה פוסקים דמלבד דאין רואה סימן ברכה יש חשש איסור בזה (פמ"ג).

ה. "אפי' מספר ישראל"

משנ"ב (ז): והטעם דנראה לכל שעושה המסתפר לצורך שבת ולכן שרי, ולא דמי לתיקון בגדים שאסור בנטילת שכר דהתם

או"ז רנ"ב: מלאכות המותרים והאסורים להתזויל בע"ש

כדי שיהיו נגמרים בשבת, ובו ז' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: להתחיל מלאכה בע"ש שתגמר בשבת מאליה 76
 סעיף ב: לתת בגדיו לכובס בע"ש 78
 סעיף ג: כשהמלאכה מפורסמת של ישראל ובמקום מפורסם 80
 סעיף ד: ללבוש הבגד שעשה הגוי בשבת 81
 סעיף ה: להתחיל דבר בע"ש שנגמר והולך בשבת 83
 סעיף ה: לטעון קורות על זיתים וענבים, וכן בוסר ומלילות 84
 סעיף ה: לתת חיטים לרחיים של מים 86
 סעיף ו: לא יצא סמוך לחשיכה במחטו, אבל תפילין מותר 87
 סעיף ז: למשמש בכיסו סמוך לחשיכה 89

סעיף א: להתחיל מלאכה בע"ש שתגמר בשבת מאליה

סעיף א: ^אמותר להתחיל במלאכה בע"ש סמוך לחשיכה, אף על פי שאינו יכול לגמרה מבעוד יום והיא נגמרה מאליה בשבת, כגון: לשרות דיו וסממנים במים והם נשרים כל השבת, ולתת אונין (פי' אגודות) של פשתן לתנור כדי שיתלבנו, ^בולתת צמר לתוך היורה שאינה על האש והיא טוחה בטיט, שאם היא על האש אסור שמא יחתה (פי' יגלה ויעור הגחלים במחתה), ואפי' אינה על האש אם אינה טוחה בטיט, אסור, שמא יגיס בה בכף. והמגיס בקדרה, אפי' אינה על האש, חייב משום מבשל. ומותר לפרוס מצודות חיה ועופות ודגים והם נצודים בשבת. ^גומותר למכור לגוי ולהטעינו סמוך לחשיכה ובלבד שיצא מפתח ביתו מבעוד יום [הכל שבת יז:].

^דהגה: ויש מתירין סיוליא הגוי צקצת אס יחד לו הגוי מקום מצעוד יום צצית ישראל (דהוי כאלו כבר מונח בביתו של גוי – מ"א ומשנ"ב), ויש להחמיר [מרדכי], וע"ל סי' סכ"ה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"לשרות דיו"

א.

משנ"ב (א): אף שלעשות כן בשבת אסור (משום מגבל או צובע), כיון שמתחיל בזמן המותר בע"ש, וממילא נגמר הפעולה בשבת שרי.

"אונין של פשתן לתנור"

מ"א (א): אפילו אין טוח כיסוי בטיט אפ"ה ולא גזרינן שמא יחתה דכיון דהרוח קשה להם לא יגלה התנור (גמ'). כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (ד): שמא יחתה – היינו אפילו יש זמן שיקלוט עין הצבע מבעוד יום אפ"ה אסור שמא יחתה כדי לקלוט היטב (כ"מ מהגר"א).

"שמא וכו' והמגיס חייב"

משנ"ב (ה): הנה אף דהמחבר השווה הגסה ביורה להגסה בקדרה, אינו שווה לגמרי דבקדרה אם היא מבושלת כל צרכו תו לית ביה איסורא ואילו ביורה אסור בכל גוונא להגיס בה (כמבואר לקמן בסימן שי"ח סי"ח).

"המגיס חייב משום מבשל"

פ' משנ"ב (ו): דע"י הגסה בקדרה רותחת מתקרב הבישול במהרה.

כ' המ"א (ב): משום מבשל – משמע דאם הוא מבושל כל צרכו מותר (כמ"ש בשי"ח-יח). אבל התוס' והרא"ש כתבו דהכא אסור מ"מ משום צובע דכשמגיס בה נקלט הצבע.

"ובלכל שילא"

ג.

משנ"ב (ח): שאם אין שהות שיצא אסור, ואם הגוי מתנה עמו שיקח ממנו בשבת גם אסור.

"מבעור יוס"

משנ"ב (ט): כדי שלא יהיה נראה שהישראל ציוהו להוציאו לחוץ (לתחום), והט"ז כ' – שלא יחשדו שמכר לו בשבת או משכנם בידו (רמב"ם). ולטעם זה אסור אפילו בעיר שיש עירוב. וכן הסכימו האחרונים (מ"א וא"ר) שלענין מכירה יש להחמיר אפילו במוקפת חומה. (ומח"א – משמע דבמקום צורך גדול יש להתיר למסור לו במקום שיש עירוב ולסמוך אטעם הראשון). **כ' ביה"ל**: אם הגוי השאיר החפץ אצלו ובא בלילה ללקחו – יש להקל בשעת הדחק, כיון שהאיסור הוא רק משום מראית עין אין להחמיר בזה שהוא רק חשד איסור דרבנן במקום שאין רואין (בלילה).

"יוס להחמיר"

ד.

משנ"ב (יא): כדי שלא להרגיל הגוי בכך.

וכ' המ"א והט"ז – אין להקל שהרי גבי חמץ (סימן ת"מ) לא מהני בייחד לו מקום, וגם דהרואה סבור שישראל ציוהו להוציאו, ע"כ אין להקל בזה אלא במקום הפסד וצורך גדול.

כ' הט"ז: ואם הגוי אלם יש להתיר אפילו בלא ייחד לו מקום דבכה"ג לא גזרו חכמים. כ"כ משנ"ב.

כתב עולת בשבת – נראה דאם השכיר את החדר לגוי בפרוטה על משך יום השבת אין להחמיר כלל. אבל המ"א (ה) ושאר

אחרונים כתבו דאפילו בשכירות החדר
 אין לסמוך להקל.
 הרב יעקב יוסף זצ"ל: מי שיש לו
 מאזניים אוטמטיים להשקל (שנתן בהם כסף
 ונשקל), או מכונה אוטמטית לשתייה
 וכיו"ב, אסור להשאירם בשבת במצב
 פועל, משום שמכשיל אחרים, דהוי מקח
 וממכר שאסור.

סעיף ב: לתת בגדיו לכובס בע"ש, ראהו עושה מלאכה בשבת

בטובת הנאה

סעיף ב: א. ומותר ליתן בגדיו לכובס גוי, ועורות לעבדן (פי' האומן שמעבד ומתקן העורות), סמוך לחשיכה **ב.** אם קצץ לו דמים או שעושה אותם בטובת הנאה, **ג.** והוא שלא יאמר לו לעשות בשבת (אפילו בנותן לו כמה ימים מקודם – ביה"ל), וגם שיעשה הגוי המלאכה בביתו [ה"ה בשם הרשב"א].
ד. הגה: ואם לא קלץ אסור בע"ש. וע"ל סי' רמ"ז דיך חולקין אם עושה לו בחינם, להיינו בטובת הנאה.
ה. ואם ראוהו עושה מלאכתו בשבת אם היה עושה בטובת הנאה, צריך לומר שלא יעשה בה בשבת. הגה: ואפילו נתנס לו כמה ימים לפני שבת.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב. כ' תוס': ודווקא שקצץ עמו שאם לא כן אסור. כ"כ הרא"ש, רמב"ם והר"ן.
 לאפוקי הגהות המרדכי – שכ' בשם התוס' דכלי לכובס ונתינת עור לעבדן מסתמא היינו קציצה שאינו עושה בחינם.
 ב"י: וטעמא דבעינן קצץ – דכל שלא קצץ מיחזי כאלו הוא שלוחו של ישראל, אבל כשקצץ גוי עביד בדנפשיה.
ג. ואף כשקצץ אסור לומר לגוי לעשות המלאכה בשבת. כ"כ סמ"ג, התרומה, הגאון מהר"י אבוהב בשם הרשב"א והכל בו.

א. שבת (יז:): בית שמאי אומרים: אין נותנין עורות לעבדן, ולא כלים לכובס נכרי אלא כדי שיעשו מבעוד יום, ובכולן בית הלל מתירין עם השמש.
 אמר רבן שמעון בן גמליאל: נוהגין היו בית אבא שהיו נותנין כלי לבן לכובס נכרי שלשה ימים קודם לשבת.
 פרש"י: עם השמש – בעוד החמה זורחת. כלי לבן – שהוא קשה לכבס, וצריך שלשה ימים, ומחמירין על עצמן כבית שמאי.

איזו טובה שעשה לו ישראל מתחילה וע"כ אדעתיה דנפשיה קעביד. וכ' מ"א (ז) – טובת הנאה, אבל מצפה לתשלום שכר ולא התנה עמו אסור דאדעתא דישאל קעביד (כמ"ש סימן רמ"ז).

"לא יאמר לו לעשות לעשות"

בשבת

"המלאכה בביתו"

משנ"ב (יז): ר"ל שלא בבית ישראל דאז מחזי כאלו הוא עושה בשליחות ישראל. ד.

"אס לא קלץ חסור בע"ש"

מ"א (ד): דכשנותנו לו בע"ש מחזי כאלו נותנו לו ע"מ שיעשה בשבת וכשקצץ אדעתיה דנפשיה קעביד. ואם יש שהות לעשותה מבע"י מותר אפי' לא קצץ. (משמע דבד' וה' מותר אפי' מלאכה שאין יכול לגומרה קודם השבת).

ודעת הב"י בסימן רמ"ז (לשלוח אגרות) לאסור אפי' בד' וה', אם לא קצץ. כה"ח – מ"מ דעת הרמ"א להתיר ביום ה' אף שלא קצץ (דשאני אגרות דהו"ל כאלו א"ל לילך בכל יום ואפי' בשבת, אבל זה שמקבל כלים לביתו אין קפידא לישראל מתי יעשה). כ"ד א"ר, ביה"ל ומשנ"ב.

"דיק חולקים אס עושה חניס"

משנ"ב (כ): וס"ל דדינו כלא קצץ ואדעתיה דישאל קעביד ואסור בע"ש. כ"ד הרמ"א (ד"מ).

"ואם ראהו עושה"

ה.כ' ברוקח בשם הירושלמי: שאם נתן כליו לכובס נכרי (בטובת הנאה) וראהו עושה בהם בשבת צריך למחות בידו, אלא אם כן קצץ (מהירושלמי).

ואם נותנו לו ביום ד' ה'

• הר"ן – מותר אף בלא קציצה. כ"כ הטור.

• הרי"ף – אסור אלא אם כן קצץ, כ"כ הרמב"ם.

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**

"ליתן בגדיו"

א.

משנ"ב (יב): ה"ה לשארי מלאכות, דכיון דקצב לו דמים ואינו מקפיד עליו שיעשנו תיכף, הגוי עושה ע"ד עצמו דשרי. כ' הב"י – אין חילוק בין אם הגוי עושה גמר מלאכה בכלי או עושה כל הכלי בשבת, וכן אין חילוק בין אם העצים של ישראל או שבקשו שיעשה הכל משלו. והובא בביה"ל.

ב.

"אם קצץ"

משנ"ב (יד): קצץ – היינו סך ידוע ולא שכיר יום. ואם התנה עמו שיתן לו שכר ויתפשר עמו אף על פי שלא פירש כמה יתן לו דינו כקצץ (רמ"ז-ב).

כ' מ"א (ו): בזמן הזה כלים לכובס קצבתן ידועה ולכן המנהג פשוט ליתנם ע"ש. כ"כ משנ"ב.

"או שעושה בטובת הנאה"

משנ"ב (טו): היינו שנתרצה הגוי לעשות לו בחינם, דאמרינן דמסתמא הוא בשביל

והמ"א (ט) – הקשה, הרי בשכר ולא קצץ גרע מבחינם שאסור ליתנם לו. ולכן נ"ל דצדקו דברי הרוקח דדווקא בקצץ א"צ למחות. אבל לא קצץ אסור ליתן לו כלל ומכ"ש שצריך למחות בידו.

והוסיף המ"א – דאם מצווה לגוי לעשות לו מנעלים וראהו עושה בשבת אפי' לא קצץ א"צ למחות בידו (שהרי עדיין לא נקרא שמו עליהם). כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (כב): אף שהמחבר הקיל למעלה ליתן לו אף בטובת הנאה מבע"י ואין לו לחוש מה שיעשה בשבת, מ"מ כשראהו עושה בשבת, כיון שאינו מקבל שכר ע"ז וצריך לומר לו שלא יעשה.

ב"י והב"ח – אבל אם התנה עמו מתחילה ליתן לו שכרו אף שלא פירש לו סך ידוע א"צ למחות בידו דבעבדתיה קעסיק כ"כ א"ר.

סעיף ג: כשהמלאכה מפורסמת של ישראל ובמקום מפורסם

סעיף ג: ואם היתה מלאכה מפורסמת וידוע שהיא של ישראל, ועושה אותה במקום מפורסם, טוב להחמיר ולאסור.

"ואם היתה מלאכה מפורסמת"

משנ"ב (כ"ד): עורות לעבדן וכלים לכובס סתמן אין ידוע שהוא של ישראל, ולכן אף שעושה במקום מפורסם, אין צ' למחות בידו כשקצץ.

אבל מלאכה ידועה שהוא של ישראל וגם הוא עושה אותה במקום מפורסם – צריך למחות שלא לעשות בשבת (דהרואה אינו יודע שקצץ).

חלוק של ישראל אך לא ידוע של איזה ישראל, שמכבסן ע"ג

הנהר (משנ"ב)

■ מ"א (י) – אסור, כיון דשם ישראל נקרא עליהם. כ"כ נתיב חיים והמחב"ר.

■ אבל תורת שבת – מתיר, כיון שלא נודע של איזה ישראל הן. כ"כ נשמת אדם.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ירושלמי: הא דשרי לתת עורות לעבדן וכו' דווקא כשהגוי עושה בביתו אבל אם עושה מלאכה בביתו של ישראל אסור. כ"כ תוס' הרא"ש סה"ת ועוד הרבה מפרשים.

משמע מדבריהם – דכל שעושה אותה הגוי בביתו אף על פי שהמלאכה ידועה ומפורסמת שהיא של ישראל שרי. כ"ד רי"ו – ואם אין המלאכה מפורסמת וידועה לבעליה כגון עורות לעבדן וכלים לכובס אפילו עושה אותה במקום מפורסם מותר.

כלומר לאסור דווקא מלאכה מפורסמת לבעליה וגם נעשה במקום מפורסם. כ"פ שו"ע.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"טוב להחמיר"

מ"א (י): דווקא בדבר שאין שם הישראל נקרא עליה רק שיצא הקול שעשאו לצורך ישראל הוי רק חומרא. אבל בדבר ששם הישראל נקרא עליה מדינא אסור. וקשה ב (רמ"ד ס"ד) כ' – בד"א (כשפוסק מותר), בצנעה, שאין מכירים הכל שזו המלאכה הנעשית בשבת של ישראל היא, אבל אם היתה ידועה ומפורסמת, אסור שהרואה את הגוי עוסק אינו יודע שקצץ, וכאן כאן רק שטוב להחמיר, וצ"ע?

כ"כ הרב יעקב יוסף זצ"ל – ולכן מותר לתת לגוי לכבס הטלית, שאף שיודעים דשל ישראל, מ"מ לא יודעים מי הבעלים. כ"כ יחזה דעת (ג, יז).

ולכן כשנותן רכב לגוי לתקן, אם יש עליו שלט פרסום של מי הוא אסור.

■ כ"כ ח"א – מותר, כיון שיודעים שקוצצים ואין מקום לחשד.

כ' המ"א: לכתחילה יכול לתת לגוי, ואין צריך לחשוש. ופמ"ג כ' – שאם ידוע שוודאי יעשה בשבת אסור. כ"כ ביה"ל.

סעיף ד': ללבוש הבגד שעשה הגוי בשבת

סעיף ד': א. כל שקצץ (באופן שלא היה איסור בנתינה כדלעיל ס"ב – משנ"ב) אף

על פי שיעשה הגוי מלאכה בשבת – מותר לישראל ללבוש הכלי בשבת עצמה, דכל שקצץ, אדעתיה דנפשיה קא עביד.

ב. הגה: ויש אוסרין ללבוש כל שידוע שהגוי גמרו בשבת (משמע דסתמא שיש ספק מותר – ט"ז) [הג"א, ומהרי"ל וב"י בשם רוקח], ג. וכריך להמתין זמ"ס ככדי שיעשה, והכי נהוג לכתחילה, אם לא שרכיך אליו בשבת (שאיין לו בגד לשבת – ביה"ל) שאז יש להקל. ואם יש לתלות שנגמר זע"ס, מותר בכל ענין [הגהות אלפסי].

ד. ודווקא אם שיגר לו הגוי לביתו, אבל אסור ליקח כלים מבית האומן בשבת ויו"ט [מרדכי, א"ז, הגמ"י, והג"א].

ה. וכל זה בכלים שעשה לישראל [ב"י], אבל גוי שעושה מנעלים על המקח, מותר לישראל המכירו לילך וליקח ממנו בשבת ולנועלם, ובלבד שלא יקאוץ עמו דמי המקח (דהוי מקח וממכר שאסור בשבת – משנ"ב), [הג"א].

האם מותר ללבושם בשבת
כשקצץ:

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)
כלים שנעשו ע"י הגוי בשבת

ביה משום מוקצה (מאור זרוע).
 כ' הב"י: ואף שאין מביאין כלים מבית
 האומן ביום טוב, שאני מנעלים דאין דרך
 בני אדם לתת לו מלאכה לעשות (ולא
 קצץ עמו) דבידיה קא טרח. כ"פ הרמ"א.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מותר ללבושו"

מ"א (יא): ולא דמי (לרע"ו ס"א בהג"ה)
 שגוי שהדליק הנר בשביל ישראל אפילו
 אם היה על ידי קציצה אסור להשתמש
 לאורה? דהכא אף על גב שהישראל נהנה
 בלבישתו ממלאכת שבת, מ"מ הגוי לא
 עבד בשבת בשביל הנאת ישראל רק
 אדעתיה דנפשיה למהר להשלים פעולתו,
 מה שאין כן התם הדלקתו בשבת היה
 כדי שישתמש בו הישראל עכשיו. כ"כ
 משנ"ב.

כ' פמ"ג – לפ"ז גם כאן אם הישראל אמר
 לגוי סמוך לחשיכה מדוע לא גמרת
 מלאכתי, וא"ל אעשה זאת למענך בשבת,
 יהא אסור ללבשו בשבת כמו גבי נר.
 כ"כ משנ"ב.

ובחזון עובדיה (ח"א נעמ' קנס) מיקל בזה,
 והר"ן חילק באופן אחר (עיי' שם).

ב. "ויש אוסרין"

משנ"ב (כח): טעמם דאסור לישראל
 ליהנות מהמלאכה בשבת, כיון שנעשה
 המלאכה בשבילו.

"סהגוי גמרו בשבת"

א. ✓ הר"ן – מותר, כל שקצץ אדעתא
 דנפשיה עביד. כ"כ האגור בשם שבולי
 הלקט, והר"מ

ב. ✓ הג"א – אסור. כ"פ הגמ"י
 ומהרי"ל.

הגהות אלפסי – כל שספק אם גמרו
 בשבת מותר.

כ' מרדכי בשם רב צמח גאון: חלוק שתפרו
 גוי או בגד שתפרו גוי אסור ליטול מן
 הגוי ביום טוב, אבל אם שיגר לו כלים
 תפורים שנגמרה מלאכתן מערב יום טוב
 מקבל ממנו.

כ' הג"א – משמע שאם לא נגמרה
 מלאכתן מערב יום טוב אף על פי שהגוי
 שיגר לו והוא לא הלך ליטלו מבית הגוי
 אסור.

ג. ד"מ (ד): ואם עשה בו הגוי מלאכה
 בשבת אסור למוצאי שבת בכדי שיעשו.
 ד"מ (ד*): כ' בהגהות דאם הוא ספק אם
 נגמר מערב שבת שרי.

ד. מרדכי בשם רב צמח גאון: (פסחים
 נה): – דאפילו בחול המועד אין מביאין
 כלים מבית האומן, אבל ודאי אם שיגר
 לו כלים תפורים שנגמרה מלאכתן מערב
 יום טוב מקבל ממנו.

ה. כ' הג"א: גוי שעשה מנעלים ביום
 טוב בסתם למכור לכל מי שירצה ובא
 יהודי אחד הרגיל אצלו ולקחם מהחנות:

• הרי"ט – אוסרם משום מוקצה.
 • ✓ וה"ר אליהו – מתירם, הואיל וגמרו
 בידי אדם ויכול לגמרו ביום טוב לית

וכ' המ"א (יד) – מטעם זה אפשר דאפילו ע"י גוי אסור להביאו דעובדא דחול הוא. כ"כ משנ"ב (אבל עולת שבת והגר"ז מתירים להביא ע"י גוי).

ביה"ל: הטעם שאוסר ליקח מבית האומן (א). נמ"י והר"ן – מפני מראית העין דיאמרו שנתן לגוי לתקנם. (ב). רש"י – משום טורח. (ג). תו"ש ופמ"ג – משום עובדא דחול. נפק"מ אם מביא מבית אומן ישראל: (לפי א). מותר, דבשבת ויו"ט לא חיישינן לחשדא זו באומן ישראל. (לפי ב). דלצורך שבת לא חיישינן משום טורח (כ"כ ב"י וא"ר). אבל לפי ג). אסור אף ע"י גוי, משום עובדא דחול.

ה. "אכל גוי סעושה... מותר ליקח ממנו" משנ"ב (לג): דהא אדעתיה דנפשיה עבד. וכ' הב"י והרמ"א – שאיסור הבאה מבית האומן דלא שייך בזה אף שהוא הולך אצלו משום דכיון שהכל יודעים שהגוי רגיל לעשות לעצמו. והמ"א (טו) חולק עליהם – גם בזה אסור לילך אצלו וליקח ממנו כמו משאר אומן, אלא אם כן הביא לבית ישראל. דמסתמא בעיר שרובה גויים לאו אדעתיה דישאל עבד (כן חלקו התוספת שבת וביאור הגר"א ופמ"ג).

ביה"ל: ודווקא במלאכה דאורייתא אבל מלאכה דרבנן אין להחמיר (פמ"ג בשם המ"א בסימן תקט"ו).

ג. "צכדי שיעשה"

מ"א (יב): כדי שלא יהנה ממלאכת שבת, ולפ"ז בשני ימים טובים של גליות אם עשה הגוי בראשון מותר בתחילת בשני בכדי שיעשה (וא"צ להמתין למוצאי יו"ט שני), ממ"נ: אם יום ראשון קודש השני חול ואם השני חול בודאי מותר. כ"כ משנ"ב – ואין חילוק בכל זה בין מי שנעשה בשבילו בין לאחרים, ובא"ר מקיל לאחרים בקצץ.

"ואס יס לתלות"

מ"א (יג): טעמו, דיש מתירין בכל ענין. ואם היה המנעל מתוקן בע"ש רק שתקנו והחליקו בשבת שרי, דהא היה יכול ללבשו בלא"ה. כ"כ משנ"ב – וה"ה כלי פשתן שנתן הגוי תחת המכבש בשבת (גיהוץ שלנו) שרי ג"כ מטעם זה (נתיב החיים).

ד. "ליקח כלים"

משנ"ב (לא): ואפילו יודע ודאי שנגמר קודם שבת אסור, ואפילו לצורך שבת, מפני מראית העין דיאמרו שבשבת עשאו ומדעת ישראל. כ' הלבוש – אפילו אם לא יביאם בידו אלא ילבשם שם בבית הגוי ג"כ אסור.

סעיף ה: להתחיל דבר בע"ש שנגמר והולך בשבת

סעיף ה' חלק 1: א. ומותר לפתוח מים לגינה והם נמשכים והולכים בכל

השבת (שפותח מים משפת המעין שילך לגינה להשקותה כל השבת – משנ"ב), ולהניח קילור (סם של רפואה שנותנין על העין) **עבה על העין** (אף שמתרפא והולך – משנ"ב) **אף על פי שאסור להניחו בשבת**, ב. ולתת מוגמר תחת הכלים והם מתגמרים מאליהם כל השבת ואפילו מוגמר מונח בכלי, דאין אדם מצווה על שביתת כלים, ג. ולתת שעורים בגיגית לשרותן [הכל שבת יז: יח.].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

וטוב לכתוב שלט שהדבר נעשה ע"י שעון שבת (ציץ אלעזר).
שעון מעורר: אם הוא מכני (ע"י קפיצים) מותר לכוונו אף ולהפסיקו בשבת, אבל שעון דיגטלי (שמופעל ע"י בטריות) מותר לכוונו מע"ש אבל אסור לכוונו בשבת.

א. "מותר לפתוח מים לגינה"

ילקוט יוסף: מותר לכוון שעון שבת שיפעיל את הממטרות להשקות בשבת,

סעיף ה' חלק 2: לטעון קורות על זיתים וענבים, וכן בוסר ומלילות

סעיף ה' חלק 2: א. וטוענין בקורת בית הבד והגת מבעוד יום על זיתים

וענבים, והשמן והיין היוצא מהם מותר (וע"ל סימן ט"כ סעיף ז'). [שבת יח.]

ב. וכן בוסר (ענבי בוסר שמוציא מהן משקה לטבל בו בשר – משנ"ב) **ומלילות** (שבולין שלא בשלו כל צרכן מרסקן וטוענין באבנים ומשקה זב מהן ומטבל בו – משנ"ב) **שריסקן מבעוד יום מותרים המשקים היוצאים מהם** [שם].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

- רבי יוסי ברבי חנינא אמר: רבי ישמעאל היא. דתנן – השום והבוסר והמלילות שרסקן מבעוד יום, רבי ישמעאל אומר: יגמור משתחשך, ורבי עקיבא אומר: לא יגמור.
- רבי אלעזר אמר: רבי אלעזר היא. דתנן: חלות דבש שריסקן בערב שבת ויצאו מעצמן – אסור, ורבי אלעזר מתיר.

א. שבת (יח.): משנה – ושויין אלו ואלו שטוענין בקורות בית הבד (קורות כבדין) ובעיגולי הגת (דפין עבין עשויין כעיגולים). כ"פ הרמב"ם.

ב. שבת (יט.): מאן תנא דכל מידי דאתי (שהמשקין זבין) ממילא שפיר דמי?

קודם שתשקע החמה. אך לענין משקה היוצא מהן אסור אלא אם כן טוען בעוד היום גדול שיוכל להתרסק קודם שבת, שאז אף שיסחוט אין חיוב חטאת ולכן המשקין היוצא מהן מותרים. אבל אם יטעון סמוך לשקיעה ממש דלא יתרסקו קודם השבת ע"י הקורות אסור המשקין היוצא מהן גזירה שמא יסחוט. כ"כ משנ"ב.

"והשמן והיין היוצא מהם מותר"

משנ"ב (מג): פי' המשקה היוצא בשבת מותר, ולא גזרינן שמא יסחוט כמו שגזרו במשקין שזבו מזיתים וענבים שלא נתרסקו (וכדלקמן ש"כ-א), דהתם יש חיוב חטאת אם יסחוט ע"כ גזרו אפילו בזבו מעצמן, אבל הכא שכבר נדרסו ע"י הטעינה, שאין איסור בסחיטה אלא מדרבנן, לא אסרו משקים.

"מותר... וכן בוסר ומלילות"

ביה"ל: הנה מדסתם המחבר משמע דס"ל כשיטת הפוסקים דאפילו בשלא נדרכו הענבים מקודם וכן בוסר ומלילות שריסקן אפילו הם מחוסרין עדיין דיכה – מותר היוצא מהן.

מותר לגמור בשבת.

אבל מפרש המשנה – מתניתין בשרסקן תחלה ואחר כך טען קורה עליהם דהשתא על ידי טעינת קורה הוא לה דיכה ואפילו לגמור בידים נמי שרי. אבל אם לא נתרסקו קודם טעינה דהשתא לא עלתה להם טעינה אלא לרסק ועדיין הם מחוסרין דיכה משקין היוצאין אסורין.

ורבי אלעזר מאי טעמא לא אמר כרבי יוסי בר חנינא? – אמר לך: לאו איתמר עלה, אמר רבא בר חנינא אמר רבי יוחנן (שלשה מיני מלאכות איכא בסחיטה. א. "ריסוק". ב. "דיכה" שהיא יותר מריסוק. ג. "שחיקה", שהיא יותר מדיכה): במחוסרין דיכה – דכולי עלמא לא פליגי (דאסורין), כי פליגי – במחוסרין שחיקה, והני נמי – כמחוסרין דיכה דמו (ובאלו לא שמעינן לרבי ישמעאל שמתיר).

הורה רבי יוסי בר חנינא כרבי ישמעאל. כ"פ שו"ע (שכא-יט): שום ובוסר ומלילות שריסקן מערב שבת, אם מחוסרים דיכה, אסור לגמור דיכתן בשבת, ואם אין מחוסרים אלא שחיקה, מותר לגמור בשבת.²

✓ כ' רי"ו: אבל אם לא נתרסקו קודם טעינה משקין היוצאין מהם אסורין אף על פי שיוצאין מעצמם. משמע שאם נתרסקו המשקה מותר. כ"פ שו"ע כאן.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "וטוענין בקורות בית הבד והגת" מ"א (יח): ואפילו לא נתרסקו מקודם מותר לטעון כיון שמתחיל פעולת הריסוק

².

הבנת המשנה

ה"ה בדעת הרי"ף – מיירי שריסקן בידים והוא כולל דיכה. ואינם מחוסרים אלא שחיקה, ולכן יגמור משתחשך כלומר יגמור אפילו בידים. כ"ד הרמב"ם.

כ"פ הטור להלכה: שום ובוסר ומלילות שריסקן מערב שבת אם מחוסרין דיכה אסור לגמור דיכתן בשבת ואם אין מחוסרין אלא שחיקה

"בוסר ומלילות"

ב.

מ"א (יט): קשה, הרי שאר פירות סוחטין לכתחילה (ס' ש"כ בשם התוס')? צ"ל דיותר עומדין למשקין משאר פירות. וצ"ע כיון שאם סחטם לא חייב חטאת (דד"ת חייב רק על דריכת זתים וענבים בלבד), המשקה היוצא מהם צ"ל מותר, אפי' לא ריסקן? וי"ל שבוסר הוא ענבים ומלילות הוא שבלים שסחיטתן מהתורה ולכן אם לא רסקן משקין היוצאין אסורין.

ומה דלקמן (בסימן שכ"א-יט) מחמיר במחוסר דיכה, שם הוא משום שעושה הפעולה בידים בשבת ע"כ אסור, משא"כ לענין המשקין היוצא מהן שמותר. אבל בא"ר כתב דלהלכה יש לתפוס כאידך פוסקים [היינו סה"ת וסמ"ג וסמ"ק והטור] דאינו מותר המשקה היוצא כ"א בשנידוכו קודם השבת. וכ"מ מביאור הגר"א.

על כן אין להתיר משקין היוצא מבוסר ומלילות אלא אם כן דכן מבעוד יום, וכן ע"י טעינת קורה צריך שיהיו מרוסקין קודם הטעינה דאז תחשב הטעינה כדיכה.

סעיף ה: לתת חיטים לרחיים של מים

סעיף ה חלק 3: **א. ומותר לתת חטים לתוך רחיים של מים, סמוך**

לחשיכה (ה"ה שמותר או בעצמו לפתוח את המסגרת של המים שעי"ז טוחנין הריחיים – משנ"ב). הגה: ולא חיישינן להשמעת קול, שיאמרו רחיים של פלוני טוחנות בשבת [שבת יח. כרב יוסף].

ב. ויש אוסרים צרחיים וככל מקום שיש לחוש להשמעת קול [תוס', הרא"ש, סמ"ג, סמ"ק, סה"ת, הגה"מ, תשובת מהרי"ו ואגור] והכי נהוג לכתחילה, מיהו במקום פסידא יש להקל כמו שנתבאר לעיל סוף סימן רמ"ז. [שבת יח. כרבה].

ג. ומותר להעמיד כלי משקולת שקורין זייגע"ר (שעון קיר) מערב שבת, אף על פי שמשמיע קול להודיע השעות בשבת, כי הכל יודעים שדרכן להעמידו מאתמול (טור), ועיין לקמן סימן של"ח. [האגור לאפוקי מהרי"ו שאוסר]

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

משנ"ב (מז): דשל בהמה אסור, דאדם מצווה על שביתת בהמתו. כ' מ"א (כ): אפי' נותן ישראל לרחיים בשבת ליכא חיוב חטאת, דהטחינה אחר

א. **"רחיים של מים"**

השכירו לגוי, ואם הישראל מסר לגוי התבואה מבעוד יום אז אף אם הגוי טוחן אותם בשבת שרי בקצץ.

"צמקום פסידא"

משנ"ב (כא): אף דלרבה שבמקום ספק אסור, להלכה יש להתיר (ליתן מבע"י אבל בשבת אסור) במקום הפסד כיון שיש בזה מחלוקת. לאפוקי עולת שבת.

"כי הכל יודעים"

משנ"ב (ג): מוכח כאן דאסור להכין השעון בשבת ואפילו לומר לגוי להעמידו בשבת וכוונתו לשם מצווה לידע זמן ק"ש ותפילה ג"כ צ"ע, דאפשר דיש בו מלאכה ד"ת.

כ' ילקוט יוסף: הקדמה ואיחור שעון מעורר בשבת:

להזיז מחוגי השעון <-- כדי – ↓	להקדים	לאחר
לכבות	מותר לצורך חולה	מותר
להדליק	מותר במקום מצווה, לימד תורה	מותר

ראה עוד לקמן (שיג-1).

כך ממילא אתי. עד שיטחון ברחיים של יד. וכ"מ בתוס' (י"ח ד"ה ולימא מר). וכ"כ הסמ"ג וסמ"ק בהדיא.

וביה"ל כ' – שכל האחרונים דחו ראייתו וכן בסמ"ג וסמ"ק שלפנינו לא נמצא שום רמז.

עוד כ' – וכל זה שהמים היו פתוחים קודם, אבל לפתוח המים בשבת עצמה אף להמ"א חייב, דהלא תיכף מתחיל להיטחון והוא עושה מעשה ממש שעל ידו מסבב גלגל המים והריחים, שהמים הם מכוחו. כ' תפארת ישראל: ריחים של רוח נ"ל דלכ"ע לית ביה חיוב חטאת אם נותן התבואה לתוך האפרכסת דהרי התראת ספק הוא שמא יפסוק הרוח.

ולא נהירא דאפילו אם יפסק הרוח תיכף מ"מ יטחון בודאי כגרוגרת לפני שיפסיק. אפילו אם יפסק כח הדוחף יהיה מתנענע מעצמו עוד במקצת.

"ויק אוסרים"

ט"ז: שפוסקים כרבה דאמר אפילו לב"ה אסור אף על גב דלית ליה שביתת כלים מ"מ אסור משום השמעת קול ואיכא זילותא לשבת.

משנ"ב (מח): ואם הרחיים של גוי בודאי שרי לתת לתוכה מבעוד יום, וה"ה אם

סעיף ו: לא יצא סמוך לחשיכה במחטו, אבל תפילין מותר

סעיף ו: ^אלא יצא אדם ע"ש סמוך לחשיכה במחטו בידו (וה"ה כשאוחז שאר חפץ בידו – משנ"ב), ולא בקולמוסו, שמא ישכח ויוציא (את החפץ משתחשך מרשות

לרשות או יעבירו ד"א ברה"ר – משנ"ב). **ב. אבל מותר לצאת בתפילין סמוך לחשיכה, לפי שאינו שוכחן.**

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (יא.): משנה – לא יצא אדם ע"ש סמוך לחשיכה במחטו, ולא בקולמוסו, שמא ישכח ויוציא. אבל מותר לצאת בתפילין סמוך לחשיכה, לפי שאינו שוכחן.

גמ' (יא.): דלרבא דאמר לא גזרינן כרמלית אטו רשות הרבים משום דהוי גזירה לגזירה, מתניתין דלא יצא החייט במחטו ביוצא בה בידו (דהוי דאורייתא) מיתוקמא אבל אם היא תחובה בבגדו כיון דבשבת גופיה לא מיתסר אלא משום שבות לא אסרינן ליה לצאת בה עם חשיכה.

והיינו בשאר כל אדם, אבל החייט עצמו פלוגתא דרבי יהודה ורבי מאיר היא: דלרבי יהודה – אם יצא בה בשבת תחובה בבגדו חייב חטאת (ולכן אסור לצאת בה בע"ש כשתחובה בבגדו) ולרבי מאיר פטור.

שיטות בהבנת המשנה:

לא יצא במחט:

• **רי"ו:** חייט וה"ה לכל אדם אסור, ול"ד בידו אלא אף בבגדו אסור (כלומר בכל גוונא אסור). כ"נ דעת הרי"ף שהביא המשנה כצורתה. ולא קי"ל כרבא (אלא הוי איסור דאורייתא).

• **שיטת הרי"ף והרא"ש:** לאומן אסור לצאת במחט התחובה בבגדו, אבל לאדם רגיל מותר, לצאת בידו לכו"ע אסור

(דס"ל כר"י וגם כרבא).

• **שיטת הרמב"ם והטור – הלכה כר"מ וכרבא,** שבבגדו פטור, ובידו בכל גוונא חייב.

סיכום השיטות:

אומן		שאר אדם	
בבגדו	בידו	בבגדו	בידו
אסור	אסור	אסור	אסור
אסור	אסור	מותר	אסור
מותר	אסור	מותר	אסור

ב. לצאת בתפילין:

אם יוצא בראשו ממילא מותר, כיון שאף בשבת פטור, כיון שהוא דרך מלבוש. ואף היוצא בידו, כיון שצריך למשמש בהם בכל שעה ואינו שוכח מותר.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "סמוך לחשיכה"

פמ"ג: חצי שעה לפני בין השמשות. כ"כ נהר שלום, והובא בבית"ל.

"במחטו בידו"

מ"א (כג): אבל בבגדו שרי שאפי' יצא בשבת אין חיוב חטאת, שאין דרך להוציא כן בחול (כמ"ש ש"א-יב), אף שבש"א-ח) פעמים יש חיוב חטאת ומיהו האידנא ליכא רה"ר ושרי סמוך לחשיכה. כ"כ משנ"ב (גב) והוסיף – מיהו לדעת הרבה פוסקים והמחבר מכללם גם בזה"ז איכא

שסמוך לשקיעה ממש אסור אף בדבר שבשבת גופא הוצאה דרבנן.

ב. "לצאת בתפלין"

משנ"ב (נד): מ"א פירש – דמיירי בתפלין שבראשו (שלא כהב"י שאף בתפלין שבידו מותר), ולא גזרינן שמא ישכח מלסלקם עד חשיכה ויצטרך אז לפנות ויסירם מעל עצמו וישאם בידו ד"א ברה"ר (כמ"ש סי' ש"א-ז), דמסתמא אינו שוכחם בראשו שמצווה למשמש בהם. אבל אם אוזון בידו אסור כמו שאר חפצים. כ"כ הב"ח.

רה"ר, ולכן אסור לצאת סמוך לשקיעה ממש אפילו לכרמלית.

ביה"ל: בידו – לאפוקי אם תחובה לו בבגדו ואפילו באומן מקרי שלא כדרך הוצאה ומותר, וכמו שמסיק בב"י דהלכה כר"מ.

והגר"א פסק כר"י דבאומן אפילו תחובה לו בבגדו חייב בשבת, וממילא יהיה אסור לו לצאת סמוך לחשיכה, גם המאירי והרע"ב פסקו כר"י.

עוד כתב הגר"א – כל הדיון אם גזרינן גזרה לגזרה הוא רק בסמוך לחשכה, אבל

סעיף ז: למשמש בכיסו סמוך לחשיכה

סעיף ז: מצווה למשמש אדם בכליו בערב שבת לחשיכה שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת [שבת יא.].

ולפי מה שמחלק הגר"א דמה דנקט חנניה עם חשכה לאו היינו סמוך לחשכה דמתניתין, אלא סמוך לשקיעה ממש, שאז חיובא איכא למשמש ואף כשיושב בביתו. כן חילק נהר שלום.

"למשמש בכליו"

משנ"ב (נה): בבגדיו ובכל מקום שדרכו להשתמש בו כגון בכיסין התפורין לו, והוסיף המ"א – ואף בחגורו במקום שהמנהג להניח בתוכו חפציו, דשמא יש בהם איזה דבר ויוציאנו לרה"ר או שמא יש דבר מוקצה ויטלטלנה בשבת.

משנ"ב (נו): אם הוא רוצה לצאת חוץ לעירוב, שצריך למשמש מתחילה, כיון שרגיל לשאת בכיסו בתוך העירוב.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מצווה למשמש"

ביה"ל: גם הטור כ' הלשון "מצווה". אמנם בגמרא איתא "חייב אדם למשמש". כ"כ הרמב"ם לשון "חייב".

ונראה דלהכי שינו הלשון משום שקשה שהרי המשנה לא אסרה אלא דווקא ברוצה לצאת עם החפץ, אבל לא למשמש בכיסו שמא יש שם דבר ויצא בו בשבת. ולכן כ' "מצווה".

וגם שם הלא לא גזרו רק כשרוצה לצאת בהחפץ חוץ לביתו ובזה משמע דאף כשיושב בביתו סמוך לחשכה ג"כ חייב למשמש, ולזה שינו הלשון וכתבו מצווה דהאי חייב אינו אלא מצוה.

שה"צ (מ) – ואף למ"ד שאין לנו רה"ר
אלא כרמלית, יחמיר למשמש שהרי דבר
קל הוא.

או"ז רנ"ג: דין כירה ותנור ליתן עליה הקדירות בע"ש, ובו

ה' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: מתי משהים בכירה שהסיקוהו בגפת ועצים..... 91
סעיף ב: כירה שהוסקה בקש וגבבא, כירות המתאימות..... 94
סעיף ג: דין התנור והכופח, ותנורים שלנו..... 95
סעיף ד: שכח או עבר והשהה..... 97
סעיף ה: שיטת רש"י כחנניה..... 99
סעיף ו: הטמנה ע"ג גחלים..... 101
סעיף ז: תנאים להחזיר על כירה גרופה או קטומה..... 102
סעיף ח: עוד תנאים להחזיר על הכירה..... 104
סעיף ט: עוד פרטים בעניין חזרה..... 108
סעיף י: תקנה למי שהקדיחה תבשילו בשבת..... 110
סעיף יא: לשפוך מים חמים לתוך תבשיל שבקדרה שהצטמק..... 112
סעיף יב: לתת ע"פ קדרת חמין כדי לחממו..... 113
סעיף יג: אמירה לגוי..... 116

הקדמה (משנ"ב ממחצית השקל)

- ישנם שני עניינים: שהייה וחזרה. מע"ש ע"ג כירה, אף שאינה גרופה וקטומה. שהיה – שנותן התבשיל מע"ש ע"ג כירה, ולא דרך הטמנה.
- חזרה – כשנטל בשבת מעל הכירה, ורוצה להחזירה ע"ג הכירה.
- מחלוקת חנניא וחכמים: עוד שם: כירה שהסיקוה בגפת ועצים לא יתן עד שיגרוף ויקטום.
- חנניא ס"ל – כל תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, מותר להשהותה והסתפקה הגמ' מהו "לא יתן" האם לא

יחזיר אבל לשהות מותר (כחנניא), או לא רש"י – פסק כחנניא, שכל שנתבשל ישהה (וכ"ש של יחזיר וכחכמים).
 • מחלוקת הפוסקים:
 הרי"ף – פסק כחכמים שאסור אלא אם והשו"ע פסק בסתם כהרי"ף והרמב"ם, כן גרף או קטם, כ"פ הרמב"ם.
 ובשם י"א (בסוף ס"א) – כרש"י והתוס'.

סעיף א: מתי משהים בכירה שהסיקוהו בגפת ועצים

סעיף א חלק 1: א. כירה שהיא עשויה כקדרה ושופתין על פיה קדרה למעלה, ויש בה מקום שפיתת שתי קדירות, אם הוסקה בגפת שהוא פסולת של זיתים או בעצים (וה"ה פחמין וגללי בהמה גסה) – אסור ליתן עליה (וכשמותר אף תוכה מותר – משנ"ב) תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה (דכל הני עבדי גחלים וחיישינן שמא יחתה בהם – משנ"ב).

כמה תנאים נוספים:

- ב. אלא אם כן נתבשל כל צרכו והוא מצטמק ורע לו (פי' כל דבר שאדם עצב כשיבש ומצטמק – מ"א), דליכא למיחש שמא יחתה.
- ג. או שהיה חי שלא נתבשל כלל דכיון שהוא חי מסיח דעתו ממנה עד למחר, ובכל הלילה יכול להתבשל בלא חיתוי. אבל אם נתבשל קצת ולא נתבשל כל צרכו, ואפי' נתבשל כל צרכו והוא מצטמק ויפה לו, חיישינן שמא יחתה ואסור להשהותו עליה.
- ד. אלא אם כן גרף דהיינו שהוציא ממנה כל הגחלים (חוץ לכירה – רמב"ם, אבל לר"ן סגי שיגרפם הצידה), או קטם דהיינו שכסה הגחלים באפר למעט חומם.
- ג. ואם נתן בה חתיכה חיה, מותר כאילו היתה כולה חיה דעל ידי כך מסיח דעתו ממנה.
- ה. ואפילו אינה גרופה (פי' שמשך הגחלים מהתנור) וקטומה (פי' שכסה הגחלים באפר) – מותר לסמוך לה קדרה בסמוך חוצה לה...

הקדמה: שבת (לח:) – כופה מקום שפיתת קדרה אחת, כירה מקום שפיתת

❖ שורשי הלכה (המקורות)

אר"ח – רנ"ג

שתי קדרות.

א. שבת (לו:): משנה. כירה שהסיקוה בקש ובגבבא – נותנים עליה תבשיל. בגפת ובעצים – לא יתן עד שיגרוף, או עד שיתן את האפר.

גמ' (לו:): איבעיא לן – האי 'לא יתן' לא יחזיר הוא אבל לשהות משהינן אף על פי שאינו גרוף וקטום, ומני חנניה היא, דתניא חנניה אומר כל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר לשהותו על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה, או דילמא לשהות תנן ואי גרוף וקטום אין אי לא לא וכל שכן להחזיר? ולא איפשטא.

דין מצטמק ויפה לו

שם (לו:): אמר רבי יצחק בר נחמני אמר רבי הושעיא – קטמה והובערה משהינ עליה חמין שהוחמו כל צרכן ותבשיל שבישל כל צרכו, ש"מ מצטמק ויפה לו מותר, ודחי שאני התם דקטמה.

עוד (לז:): אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן קטמה והובערה משהינ עליה חמין שהוחמו כל צרכן ותבשיל שבישל כל צרכו, ש"מ מצטמק ויפה לו מותר, ודחי נמי שאני הכא דקטמה.

ש"מ שאם לא בישל כל צרכו או אפילו נתבשל כל צרכו אם מצטמק ויפה לו אסור להשהות בלא גריפה וקטימה.

שם: אמר רב ששת א"ר יוחנן – כירה שהסיקוה בגפת ועצים משהינ עליה חמין שלא הוחמו כל צרכן ותבשיל שלא בישל כל צרכו. עקר לא יחזיר עד שיגרוף או עד שיתן את האפר. קסבר מתניתין

להחזיר תנן אבל להשהות משהינ אף על פי שאינו גרוף וקטום. ופירש"י ואמוראי נינהו ואליבא דרבי יוחנן.

שם: אמר רבא תרווייהו תננהי. לשהות תנינא – אין נותנין את הפת לתנור עם חשיכה אלא כדי שיקרמו פניה הא קרמו פניה שרי, להחזיר נמי תנינא בית הלל אומרים אף מחזירין, ועד כאן לא שרו בית הלל אלא בגרופה וקטומה אבל בשאינה גרופה וקטומה לא (וכ"ש שאסור להשהות באינה גרופה וקטומה).

ופרש"י: הא קרמו פניה שרי – והיינו לא בישל כל צרכו ותנור לא גרוף ולא קטום הוא.

להלכה:

• **ב. הרי"ף** – הלכה כחכמים (דר' חנניא) שאסור להשהות ע"ג כירה שאינה גרופה או קטומה, אלא אם כן נתבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו. כ"כ ר' יונה, שאילתות, ר"י ברצלוני, הר"ן, וכ"ד הרמב"ם וה"ה בדעת הרמב"ן והשו"ע.

כ"כ הר"ן – ואם היא גרופה או קטומה משהינ עליה כל דבר בין שבישל כל צרכו בין לא, וכל שכן מצטמק ויפה לו.

• **ורש"י** – פסק כחנניא, ומשהינן ע"ג אף שאינה גרופה, אף שלא בשיל כל צרכו. כ"כ הר"ן בשם רבינו האי, התוס' בשם ר"ח, ה"ה בדעת הרשב"א, כ"ד סמ"ג וסמ"ק והתרומה ועוד.

ג.

חתיכה חיה

שם (יח:): האי קדרה חייתא – שרי

אר"ח – רנ"ג

משנ"ב (ה): ה"ה אם היה כבר נתון צריך לסלק כשהגיע זמן חשיכה, אם לא נתבשל כל צרכה או שמצטמק ויפה לו.

"להשהות עליה" (אסור)

משנ"ב (ו): ואם משהה לצורך מחר
 ■ טור – דווקא כשמשהה לצורך הלילה יש חשש שיחתה. משמע שאם משהה לצורך מחר מותר (ביה"ל),
 ■ מיהו בב"י מסתפק, ולכן השמיט בשו"ע "לצורך הלילה". כ"כ הגר"ז וא"ר – שאף לצורך מחר אסור כיון שאפשר לגמור בלילה ע"י חיתוי. כ"ד המ"א (רנד, כ).
 יפה ללב – מ"מ בדיעבד מותר רק שלא יעשה באופן קבוע.

"מצטמק ורע לו"

ביה"ל: מים מצטמק ורע לו (כיון שמתאדה והולך לו).
 ת' גינת ורדים – קפה שנתבשל כל צרכו, אם ממשיך להתבשל מצטמק ורע לו.

ג. "חי שלא נתבשל כלל"

מ"א (ב): דווקא שנותנו סמוך לחשיכה ממש, שאם נתנו מבע"י אסור, דכבר נתבשל קצת. כ"כ א"ר ומשנ"ב.
משנ"ב (ט) – ודווקא בשר חי שאי אפשר להתבשל לצורך סעודת הלילה, אבל ירק ושאר דברים שהם קלי הבישול לא מהני מה שהוא חי (לאפוקי הרמב"ם).

"שלא נתבשל כלל"

כ' הט"ז: שאם נתבשל אפי' קצת אסור, דחיישנן שיחתה, אפי' לא הגיע למאב"ד.

לאנוחה ערב שבת עם חשיכה בתנורא, מאי טעמא – כיון דלא חזי לאורתא אסוחי מסח דעתיה מיניה, ולא אתי לחתויי גחלים.

ב"י: מהגמ' והפוסקים משמע – דווקא שנתן איבר חי, שלא יתבשל בלילה ומסיח דעתו. אבל הרמב"ם – התיר אף שנותן לתוכו ירק (אף שאפשר שיתבשל מבעוד יום), וטעמו שעשה מעשה יזכור לא לחתות (אבל בחיבורו כ' הרמב"ם אבר חי משמע דווקא בשר וכן ראוי להלכה – ט"ז).

ד. בשיל ולא בשיל אסור

שם: בשיל – שפיר דמי, בשיל ולא בשיל – אסיר. ואי שדא ביה גרמא חייא – שפיר דמי.

לדעת הרי"ף – מעת שהתחיל להתבשל בין שלא הגיע למאכל בן דרוסאי או לא, ואפילו נתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו מיקרי בשיל ולא בשיל ואסור, ורק כשנתבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו מיקרי בשיל ושפיר דמי לשהויי.

ולדעת רש"י – כל שהגיע למאכל בן דרוסאי מיקרי בשיל ושפיר דמי לשהויי, ורק כשהתחיל להתבשל ולא הגיע למאכל בן דרוסאי אסור.

ה. שם (לז): אבל מותר לסמוך לה קדרה חוצה לה, אפי' אינה גרופה או קטומה.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

א. "לא ליתן עליה"

אר"ח – רנ"ג

יעוממו מוכחא מלתא שאינו מקפיד בחתויה – רשב"א. כ"כ הרמב"ם והגר"ז ומשנ"ב. והוסיף כה"ח – ה"ה אם נתן דבר המפסיק בן הגחלים והקדרה (כגון סס ברזל) מותר. ה.

"מותר לסמוך לה"

משנ"ב (טו): מתי מותר לסמוך לה? רעק"א בכוונת המ"א – לא שרינן בהסמיכה רק בע"ש להשהותה משתחשך, אבל להחזיר בשבת אסור אפילו בסמיכה (ורק לסברא שניה המוזכר בסוף הסעיף מותר). אבל דגול מרבבה בכוונת המ"א – חזרה בסמיכה מותר לכ"ע.

ויש מקילים – ואפי' בסמיכה בשבת היכא שהקדרה עדיין חמה ומבושלת כל צרכו (בית מאיר).

משנ"ב (טז): לסמוך – היינו אפילו לא נתבשלה שליש דכיון דאינו אלא סומך לה מבחוץ לא חמיר האי כירה מגרופה וקטומה שמותר. אפילו אם היד סולדת במקום ההוא.

כ"כ א"ר. לאפוקי הב"ח – דס"ל כל שלא הגיע למאב"ד מקרי חי.

"מסיח דעתו ממנה עד למחר"

ביה"ל: אפילו התנור שחומו רב ויכול להתבשל באיזו שעות בלילה, אם אין דרכן של ב"א להמתין בסעודתם כ"כ בודאי אסוחי מסח דעתיה.

"או קטם שכסה הגחלים"

רמב"ן: וא"צ לקטום עד שאין ניכר שם אש כלל רק בכסוי אפר כל שהוא מלמעלה על פניהם סגי. כ"כ מ"א ומשנ"ב.

גמ' (לז): ואפי' הובערה אח"כ שרי, אפי' בגחלים של רותם. מ"א – טעמו דכיון שגילה דעתו שא"צ לגחלים סגי. כ"כ מ"א ומשנ"ב.

עוד שם (לז): וכן אם עממו הגחלים או שנתן עליה נעורת של פשתן דקה ה"ז כקטומה (דכיון שלא חשש ללבותן שלא

סעיף א²: כירה שהוסקה בקש וגבבא, כירות המתאימות

סעיף א חלק 2: ^אואם הוסקה בקש או בגבבא – מותר לשהות עליה אפילו אינה לא גרופה ולא קטומה.

ב. הגה: שתי כירות המתאימות זו אלל זו ודופן של חרס ציניהם, האחת גרופה וקטומה והשניה אינה גרופה וקטומה – מותר לשהות על הגרופה וקטומה אף על פי שמוסיף הבל משאינה גרופה וקטומה...

^אשבת (לז): משנה – כירה שהסיקה

❖ **שורשי הלכה (המקורות)**

אר"ח – רנ"ג

משנ"ב (יח): ה"ה בתוכה דכיון דכגרופה דמיא ומבעוד יום הוא נותנו לתוכה מה לי תוכה מה לי על גבה (רש"י).
ביה"ל – וה"ה להחזיר אפילו בשבת דכגרופה וקטומה דמיא.

"אפילו אינה גרופה או קטומה"

משנ"ב (יט): לפי שאין בה חשש חיתוי שמיד שכלה השלהבת כלה גם הגחלת (כל בו).

ב. אף על פי שמוסיף הבל"

משנ"ב (כ): פי' שהכירה שאינה גרופה מוסיפה הבל בכירה הגרופה, קמ"ל דל"א דלהוי כאינה גרופה. ואפילו בשבת מותר להחזיר עליה.

בקש ובגבבא (שאריות תבואה מגובבות בשדה) – נותנים עליה תבשיל.

ומסיפא (בגפת ועצים) משמע שכאן מותר אף שאינה גרופה וקטומה.

ב. גמ' (לז): שתי כירות המתאימות

(כלומר שהן מחוברות יחד וקיר של חרס מפסיק ביניהם) אחת גרופה וקטומה והאחרת אינה גרופה וקטומה, מותר להשהות על גבי גרופה וקטומה אף על פי שמוסיף בה הבל מאותה שאינה גרופה.

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**

א. "מותר לשהות עליה"

סעיף א³: דין התנור והכופת, ותנורים שלנו

סעיף א חלק 3: **א. ותנור, אפילו אם הוסק בקש וגבבא, אסור אפילו לסמוך לו, ב. אפי' אם הוא גרוף וקטום.** הגה: כ"ז שהיל סולדת זו [הגהות מרדכי].
וכ"ש שאסור לשהות בתוכו או על גבו.

ג. וכופת, שהוא מקום שפיתת קדרה אחת (לכן נפיש הבליה מכירה שהמקום צר): אם הוסק בקש או גבבא – דינו ככירה. בגפת או בעצים – דינו כתנור.

ד. (והתנורים שלנו דינם ככירה). [ר"ן וכל בו וכן משמע מפרש"י]...

נשמר לתוכו יותר מכירה. כ"כ המשנ"ב והש"ך.

שם: ואין סומכין לו, וכ"ש שבתוכו אסור. וכ' בהגהות מרדכי – מיהו אם אין היד סולדת בו שאינו חם כל כך נראה דמותר.

❖ **שורשי הלכה (המקורות)**

א. שם (לח): ובתנור אפי' בקש וגבבה לא יתן בין מתוכו בין על גביו. ופרש"י – מתוך שקצר למעלה ורחב מלמטה חומו

אר"ח – רנ"ג

ב. כ' הטור: אפילו התנור גרוף וקטום אסור. כ"מ מהגמ' – דלא מהני גריפה וקטימה בתנור, כ"כ ה"ה בשם הרמב"ן והרשב"א, וכ"כ הר"ן.³

כ"כ הרמב"ם – התנור אף שגרף או קטם או שהסיקוהו בקש או גבבא אין משהין בתוכו ולא על גביו ולא סומכין לו תבשיל שלא בישל כל צרכו או שבישל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, הואיל והבלו חם ביותר, אינו מסיח דעתו וחוששין שמא יחתה.

ולמה אסרו לשהות בתנור אף על פי שהוא גרוף מפני שהגרוף ואי אפשר לגרוף כל האש, ומפני שהבלו חם חיישנן שמא יחתה כדי לבער הניצוצות הנשארות.

ב"י: משמע במצטמק ורע לו מותר לשהות אפילו בתנור, כ"כ רי"ו, וכנ"ד הרי"ף, והרא"ש.

ג. שם (לח:): כופח שהסיקוהו בקש או בגבבא הרי הוא ככירה, בגפת או בעצים הרי הוא כתנור. ומפרש בגמ' שכופח הוא מקום שפיתת קדרה אחת ונפיש הבליה מדכירה וזוטר מדתנור.

כ' הב"י: משמע דכשהסיקוהו בגפת ועצים הרי הוא כתנור לגמרי ואסור אפילו גרף וקטם, וכשהסיקוהו בקש ובגבבא הרי הוא ככירה לגמרי ושרי בלא גריפה וקטימה, כ"ד הר"ן והרמב"ם.

³ ומ"ש הכל בו בשם בעל ההשלמה – דתנור גרוף וקטום שרי, נראה לי שטעמו משום

ד. דין התנורים שלנו

רש"י פירש: מתוך שקצר למעלה ורחב למטה נקלט חומו לתוכו טפי מכירה. משמע – שדווקא בתנור שפיו למעלה נפיש הבליה מכירה, וכמ"ש הר"ן בשם ר"ח – שבתנור דידן ככירה של נחתומין. כ"כ הכל בו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "אפילו אם הוא גרוף"

משנ"ב (כב): מלשון המחבר משמע דס"ל כדעת הטור דאפילו בקש ובגבבא וגם גרוף וקטום – אסור. וכן הוא דעת ה"ר יהונתן המובא בחידושי הר"ן.

אכן מלשון הרמב"ם משמע דבקש ובגבבא אינו אסור בתנור כ"א באינו גרוף (א"ר) וכן דעת הכל בו וחידושי הר"ן, ויש להקל בזה.

"סהיס"ב"

מ"א (ט): אבל אם אין היס"ב מותר ליתן אפילו על גביו אפילו בשבת ואפשר דאפילו אין גרוף וקטום. כ"כ משנ"ב.

מיהו מהרמ"א (ה) – משמע דאסור לתת לתוכו.

"וכ"ש שאסור להשהותו בתוכו"

משנ"ב (כ"ד): ודווקא בלא נתבשל כ"צ או במצטמק ויפה לו, אבל במצטמק ורע לו מותר, וכ' פמ"ג – וכן בקידרא חייטא

דתנורי דידן שפיהם מן הצד לא נפיש הבלייה וככירה דיינינן להו, אבל בתנור שדיברו חכמים לא מהניא גריפה וקטימה.

אר"ח – רנ"ג

שמסיקין בו תדיר וחומו רב, טוב להחמיר לדונו כתנורים שלהם.

דין פלאטה חשמלית שלנו

■ י"א שדינה כגרופה – שו"ת הר צבי, כיון שדרגת החום קבועה ואי אפשר להגדיל החום. כ"כ שו"ת אג"מ (א,צג). ועוד שאין דרך לבשל עליה. כ"פ יביע אומר – אין איסור שהייה ע"ג פלטה חשמלית, גם אם אין התבשיל מבושל כ"צ ומצטמק ויפה לו, כיון שא"א להגדיל את החום לא שייך בזה גזירת חיתוי. ושבות יצחק בשם הגריש אלישיב – יש לחמיר להניח עליה פח, כיון שאפשר לבשל עליה דברים קלים. ופסק פסקי תשובות (דף צט) מנהג העולם להקל.

ואפילו באינו גרוף וקטום. כ"פ כה"ת.⁴

"דינו ככירה"

ג.

משנ"ב (כו): ואפילו לא גרף את הקש ולא קטם מותר [הפוסקים לאפוקי הטור]. בגפת או בעצים דינו כתנור – שאפילו גרף וקטם אסור בין בתוכה בין ע"ג בין בסמיכה.

"ותנורים שלנו"

ד.

משנ"ב (כח): שפיהם מן הצד (ב"י) ועוד שרחבים ביותר (כל בו) – אין חומם רב כ"כ וע"כ דינו ככירה. ובספר תפארת שמואל כ' – שהרש"ל חולק וס"ל שדינם שווה לתנורים שלהם, וסיים משנ"ב דעכ"פ בתנור של נחתומין

סעיף א⁴: שכח או עבר והשהה

סעיף א חלק 4: ^אואם שכח ושהה (כ"ש אם שגג בדין – ראב"ד והרמב"ן): **אם** הוא תבשיל שבישל כל צרכו, מותר אפי' הוא מצטמק ויפה לו, ואם הוא תבשיל שהתחיל להתבשל ולא בישל כל צרכו, אסור עד מוצאי שבת (אף לאחרים אסור – מ"א). ^בואם עבר ושהה אסור בשניהם. הגה: על צכלי קיעסן [הגה"א ורמב"ם].

כבאר יצחק – שהמנהג להקל כרש"י שפסק כחנניא. כ"פ יחזה דעת (ו, כ). כ"פ ילקוט יוסף – אף בתבשיל שלא נתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, כדין גרוף. מ"מ לסגור חזרה דלת התנור אסור אם לא נתבשל כל צרכו. ובתנורים שמיד עם פתיחת הדלת מתלהט גוף החימום אסור להשהות בתוכו.

⁴הרב יעקב יוסף וצ"ל: מותר להשהות בתנורי גז שלנו, שאין בו חשש חיתוי, מ"מ טוב להדביק פתק על התנור שכתוב עליו 'שבת' שלא ישכח ויגביה האש. שיש כאן ס"ס להתיר: שמא הלכה כפמ"א – שבגז וחשמל לא גזרו כמו בגחלים שאינם הולכים ודועכים, ושמא

ג. ואם החזירה גוי בשבת (לצורך ישראל – משנ"ב), לינו כשכח ושהה [הג"א].

ד. ואם החזירו ישראל, לינו כעצר ושהה [הגהות מרדכי], ואם מלטמק ורע לו, מותר שהרי לא נהנה מן האיסור [ב"י], וע"ל רי"ק סי' רנ"ז...

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. **שבת** (לז:): בעו מיניה מרבי חייא בר אבא: שכח קדרה על גבי כירה ובשלה בשבת, מהו? ואסיקנא – לא יאכל משום דגזרו. כדאמר רב יהודה אמר שמואל: בתחילה היו אומרים המבשל בשבת בשוגג יאכל במזיד לא יאכל והוא הדין לשוכח, משרבו משהין במזיד ואומרים שכחים אנו חזרו וקנסו על השוכח.

שכח – באיזה אופן מדובר

שגזרו?

- רש"י ור"י – מיירי בבשיל ולא הגיע למאב"ד (שאם הגיע למאב"ד מותר אף לכתחילה בשבת).
- **✓** הרי"ף והרמב"ם – אף בהגיע למאב"ד, כל שלא נגמר בישולו לרוב בני אדם, אסור (ואם מבושל כל צרכו ומצטמק ויפה לו מחלוקת לקמן).
- התוס' – אפשר בלא בשיל כלל מיירי, דעד כאן לא שריא קידרא חייתא אלא בתנור אבל לא בכירה, כ"כ המרדכי.

[סיכום: בשוכח]

כמאב"ד: לרי"ף והרמב"ם – אסור. לרש"י ור"י מותר.

ומצטמק ויפה לו (במבשל כל צרכו): לראב"ד וכל בו – אסור, לרי"ף והרמב"ם – מותר.⁵

ב. עבר והשהה

שבת (לח:): עבר ושהה מאי? ולא איפשיטא.

• הרא"ש – מיירי כמו בשכח אלא שהשאלה האם לאחר הגזרה נאסר רק לעצמו, או אף גם לאחרים:

והטור כ' – אסור לכולם (נקטינן לחומרא). והמרדכי – נאסר רק לו ולאחרים מותר. • והרי"ף – גורס 'עבר ושכח' במקום עבר ושיהה, והשאלה כשנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, דאף על גב דקנסו על השוכח דילמא הני מילי בשלא נתבשל כל צרכו אבל בנתבשל כל צרכו אף שהוא מצטמק ויפה לו לא קנסו. ולא איפשיטא ולקולא.

וכן דעת הרמב"ם – בעבר ושכח, אם עבר ושיהה במזיד אסור לכולם. כ' הג"א

(שמא – כמאב"ד מותר כרש"י, ושמא – גם דעת מרן להתיר, ושמא – פתילת נפט אין לחוש שיגביר האש, ושמא שלצורך מחר מותר). מ"מ טוב להחמיר לתת טס מתכת. ובפלאטה שבת אף טס א"צ.

⁵. הרב יעקב יוסף זצ"ל: עבר ושיהה, אם היה מבושל כמאב"ד (1/3 בישולו) בדיעבד האוכל מותר.

יביע אומר (ו, לב): מותר להשהות ע"ג פתילת נפט אם נתבשל כמאב"ד לצורך מחר, מס"ס:

אר"ח – רנ"ג

כ' הלבוש – דדווקא שלא בידיעת ישראל, שאם לא כן מתחשב כמזיד ואסור.

והגר"א כ' – דמה שנעשה ע"י גוי במזיד לא חמיר ממה שנעשה ע"י ישראל בשוגג וע"כ אפי' אם מצטמק ויפה לו מותר כיון שנתבשל כל צרכו ואין נהנה ממנו כ"כ. והובא במשנ"ב.

ד. "החזירם ישראל... כעבר סיהה"

מ"א: (יד): אפי' בשוגג דינו כעבר ושהה ואסור אם מצטמק ויפה לו. כ"כ משנ"ב. ובהגמ"ר – משמע אפי' בשכח ושהה אסור במצטמק ויפה.

ומיהו נ"ל בזה דלאחרים שרי מאחר דבהג"א מסתפק אם יש לאסור אפי' לו מאחר שהיה מבושל קודם והיה שוגג.

"ואם מצטמק ורע לו מותר"

משנ"ב (לו): אף דלכתחילה אסור, בדיעבד מותר אפילו החזיר במזיד שהרי לא נהנה כלל (הגר"א).

– אסור עד למ"ש כדי שיעשו. וכנ"ד הרמב"ם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אפילו הוא מצטמק ויפה"

משנ"ב (ל): ואפילו הוא בתוך התנור, והטעם דלא נהנה ממנו כ"כ, כיון דבלא"ה היה ראוי לאכילה שנתבשל כ"צ וע"כ בדיעבד מותר (אחרונים).

"עד מוצאי שבת"

משנ"ב (לב): בהג"א מבואר דגם בכאן הוא בכדי שיעשה כמו בעבר ושהה (כמ"ש הרמ"א). פמ"ג כ' – שמלשון הרמב"ם לא נראה כן.

"עד כדאי שיעשו"

ביה"ל: כדי שלא יהנה ממלאכת שבת (רש"י), והרמב"ם כ' – כדי שלא ישתכר כלום ולא יבא להקל פעם אחרת.

ג. ואם החזירם גוי בציוי ישראל (ביאור הלכה)

סעיף א⁵: שיטת רש"י כחנניה

סעיף א חלק 5: א"י"א שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי (פי' שם אדם שהיה

אוכל מאכלו שלא נתבשל כל צרכו), או שנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו – מותר להשהותו ע"ג כירה (ובחי לגמרי לכ"ע שרי – מ"א), הגה: או אפילו ע"ג תנור (וה"ה בתוך התנור והכירה – משנ"ב). [המגיד הגמ"י וב"י].

אפי' הוסק בגפת ועצים אפי' אינה גרופה וקטומה, ולא הוזכרה גרופה וקטומה והוסק בקש וגבבא אלא כשהתחיל להתבשל ולא הגיע למאכל בן דרוסאי, וכן לענין אם נטל הקדרה מעליה ובא להחזירה עליה בשבת.

ב. ואם שכח ושהה תבשיל שהתחיל להתבשל ולא הגיע למאב"ד – אסור.

ואצ"ל אם עבר ושהה [לעיל א4].

ג. הגה: ונהגו להקל כסברא האחרונה...

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כ' הטור: כל זה לשיטת הרי"ף

אבל רש"י ור"י – פסקו דכל שהוא כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו על גבי כירה אפי' אם הוסקה בגפת ועצים ואפילו אינה גרופה וקטומה. וסומכים על חנניה. וכן תבשיל שנתבשל כל צרכו אפי' מצטמק ויפה לו מותר גם כן לשהותו עליה.

כ"כ הר"ן בשם הרב האי, התוס' בשם הר"ח, ה"ה בשם הרשב"א, סמ"ג, סמ"ק תרומה, והגמ"ל. כ"פ הטור.

כ"פ הרא"ש – כיון שישראל אדוקים במצוות עונג שבת לא ישמעו לנו להחמיר, והנח להם במה שנהגו כחנניה.

עוד שם (יח:): בשיל ולא בשיל אסור, כשאינו גרוף וקטום:

להרי"ף – כל שלא נתבשל כל צרכו או מצטמק ויפה לו נקרא בשיל ולא בשיל שאסור.

אבל לרש"י – כל שהגיע למאב"ד מקרי בשיל ומותר, ורק שהתחיל להתבשל ולא הגיע למאב"ד אסור.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "וי"א שכל שנתבשל כמאב"ד"

משנ"ב (לז): דכיון שנתבשל שראוי לאכול ע"י הדחק תו ליכא למיחש שמא יחתה דכיון שראוי לאכילה למה יחתה

בחינם. ולכך שרי אפילו באינה גרופה וקטומה, ורק כשעדיין לא הגיע למאב"ד או כשבא להחזירה בשבת דמחזי כמבשל אם אינה גרופה אסור. כ"כ תורת שבת.

"כמאכל בן דרוסאי"

משנ"ב (לח): י"א (רמב"ם) – חצי בישול וי"א (רש"י) – שליש בישול. ובשו"ע (רנ"ד-ב) סתם חצי בישול, ובמקום הדחק אפשר דיש להקל.

"או אפילו ע"ג תנור"

משנ"ב (לט): מה שאסור בכירה שאינה גרופה משום חשש חיתוי, אסרינן בתנור אפילו בגרוף דמשום חום התנור חשבינן ליה כאינו גרוף. אבל מה שהתירו בכירה אפילו באינה גרופה דלא אתי לחתות משום דכבר נתבשלה גם בתנור מותר.

"ולא הגיע מאב"ד"

משנ"ב (מג): ובהגיע למאב"ד מותר אפילו לכתחילה, ונראה דלענין דיעבד יש להורות דכמאב"ד הוא שיעור שליש שרבו העומדים בשיטה זו.

"נהגו להקל כסברא אחרונה"

כ"פ הלבוש, גר"ז חסד לאברהם, כ"פ כה"ח שהמנהג להקל.

בסימן (רנד-ב) פסק השו"ע שאם נצלה הבצל או הביצה כשיעור מאב"ד הרי מותר להשהותו כך בשבת ולא חיישינן דלמא אתי לחתוי. וזו שיטת חנניה שהתיר כשהגיע למאב"ד, כ"פ בספר

אר"ח – רנ"ג

שנהגו להקל שלא כדברי הרי"ף והרמב"ם, חזון עובדיה, ועוד אחרונים). מ"מ לכתחילה יש להחמיר כדעת מרן.

מנחת כהן שמרן פסק כחנניה, אולם אחרים דחו ראיה זו.

כ"פ רבים מהאחרונים הספרדים שהמנהג היה כדעת חנניה (זכ"ל בשם מהר"ם בן חביב

סעיף א⁶: הטמנה ע"ג גחלים

סעיף א חלק 6: ^אוכל זה בענין שהה, שהקדרה יושבת על כסא של ברזל (כעין פטפוט של שלש רגלים והגחלים מונחים תחתיו – משנ"ב) או ע"ג אבנים ואינה נוגעת בגחלים, אבל הטמנה ע"ג גחלים, לד"ה אסור.

^בהגה: וי"א לדפ"י אם הקדרה עומדת ע"ג האש ממך, כל זמן שהיא מגולה למעלה (שאין מכסה עליה בבגדים מלמעלה – משנ"ב) לא מקרי הטמנה, ושרי (כיון שהוא רק שהיה ומותר בשנתבשל מבעוד יום כמאב"ד), וכן המנהג. רק שנהרסים לנתקן קלת קודם השבת מן האש כדי שיוכל ישראל להסירו משם.

^גואם לא נתקן מן האש ונמלאו ע"ג האש נשבת, יש להסירו משם ע"י גוי, ואם ליכא גוי, מותר לישראל להסירו משם. ויזהר שיקחנו משם נחת ולא ינענע הגחלים, ואז אף אם ינענעו קלת, דבר שאין מתכוין הוא ושרי [מרדכי והגמ"י].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

^אכ' הטור: ושיהוי זה אינו הטמנה אלא כעין כסא של ברזל והקדרה יושבת עליו והיא תלויה באבנים וכיוצא בהם, אבל הטמנה ע"ג גחלים ד"ה אסור דקי"ל הטמנה בדבר המוסיף הבל אפילו מבע"י אסור. כ"כ הרא"ש, והר"ן בשם הגאונים – שיש חילוק בין שהייה להטמנה.

כ"כ ה"ה בדעת הרמב"ם – דהמשנה מיירי בלשהות בלא הטמנה. וכ"ד הגמ"י – שהטמנה אסורה אפי' מבושל כל צרכו. אולם ראבי"ה כ' כרש"י – שאין חילוק בין שהייה להטמנה ושניהם מותרים.

^בוהמרדכי כ' בשם אור זרוע – דמותר להשהות הקדרה על גבי גחלים ממש (שלא כמרן), וגם הישראל עצמו אפשר דמותר להסירה הואיל ואינו מנענע הגחלים ואינו מתכוין עליהם ואינו מזיזן ממקומן. ומשמע מלשונו ששולי הקדרה נוגעים בגחלים ואפילו הכי שרי משום דסבירא ליה כרש"י וראבי"ה (דלא מקרי הטמנה).

ובהגמ"י כ' דאומרים לגוי להסירה. ומיהו אם סלקו אין לאסור התבשיל.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

"הטמנה ע"ג גחלים"

משנ"ב (מז): המחבר ס"ל דאם שולי הקדרה נוגעין בגחלים מקרי הטמנה וממילא אסור אף בנתבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו (וכדלקמן רנז–ז). כ"כ תורת השבת.

ב.

"כל זמן שהיא מגולה מלמעלה"

משנ"ב (מז): ואפילו אם הקדרה עומדת בתוך התנור והתנור סתום לאו בכלל הטמנה היא (וכדלקמן רנז–ה).

ג.

"יש להסירו מסע ע"י גוי"

משנ"ב (נ): משום שקשה לישראל ליוזר שלא ינענע הגחלים בעת נטילתו את הקדרה.

"מותר לישראל"

משנ"ב (נא): ודווקא כשעומדת הקדרה ע"ג גחלים, אבל אם הגחלים מונחים סביב הקדרה – אסור לישראל, משום שע"י נטילתו בודאי יחתה בגחלים ונמצא מבעיר התחתונות ומכבה העליונות. ואפילו ע"י גוי יש מחמירין.

סעיף ב: תנאים להחזיר על כירה גרופה או קטומה**סעיף ב חלק 1: כירה שהיא גרופה וקטומה ונטל הקדרה מעליה אפי'**

בשבת – מותר להחזירה (אפילו מצטמק ויפה לו – ביה"ל).

(פסחה תנא'ט): ⁽¹⁾ כל זמן שהיא רותחת (שאל"כ יש בו איסור בישול – משנ"ב).

⁽²⁾ הגה: ועודה כילו [טור], ולא הניחה ע"ג קרקע, ⁽³⁾ ודעתו להחזיר...

❖ שורשי הלכה (המקורות)

גמ' (לה:): אמר רב ששת לדברי האומר מחזירין מחזירין אפילו בשבת. כ"פ הטור – כירה שהיא גרופה וקטומה ונטל הקדרה מעליה אפילו בשבת מותר להחזירה.⁶

אינה גרופה או קטומה אסור

ב"י: 'לא יתן' היינו לא יחזיר, ששאלת הגמ' האם הוא גם לשהות, אבל להחזיר

א. שבת (לו:): תנן כירה שהסיקה בקש או בגבבא נותנין עליה תבשיל בגפת או בעצים לא יתן עד שיגרוף או עד שיתן את האפר. בית שמאי אומרים – נוטלין אבל לא מחזירין. ובית הלל אומרים – אף מחזירין. ופרש"י אף מחזירין – הואיל וגרוף.

להחזירו משחשיכה, אבל כל שנטלו בשבת מותר להחזיר אפילו הניחו על גבי קרקע. ולא קי"ל כירושלמי זה.

⁶ ב' הר"ן: מהירושלמי משמע – דעד כאן לא אסר תלמודא אלא כשנטלו מבעוד יום ובא

אר"ח – רנ"ג

פשוט אסור.

וכ' הר"ן – אפי' מצטמק ורע לו אסור להחזיר כשאינה גרופה או קטומה. כנ"ד הרמב"ם.

(1)

כ"ז שהיא רותחת

כ' הטור: מחזירים כל זמן שהיא רותחת.

ב"י: שאם שהה בידו עד שנצטנן התבשיל אסור להחזירה משום דהוה ליה כמבשל, כ"כ הטור (שי"ח-ב), כ"כ רי"ו בשם ה"ר יונה – דכל שרובו רוטב ומצטמק ויפה לו והוא צונן כשהחזירו על גבי כירה ומצטמק הוי מבשל גמור. מ"מ אם לא נצטנן אפילו שינה מרתיחתו קצת מותר להחזיר.

(2)

ועודה בידו

שם: בעי ר' ירמיה – תלאן במקל, הניחן ע"ג המטה, מהו? תיקו. טור – נקטינן לחומרא דאסור, דבעינן עודה בידו.

הניחה ע"ג קרקע

שבת (לח.): א"ר זריקא – הניחן ע"ג קרקע, אסור להחזיר. ור' אמי – מתיר.

(3)

ודעתו להחזירה

שם: אמר חזקיה משמיה דאביי:

• לישנא קמא: הא דאמרת עודן בידו מותר לא אמרן אלא שדעתו להחזיר אבל אין דעתו להחזיר אסור. מכלל דעל גבי קרקע אף על פי שדעתו להחזיר אסור.

• לישנא בתרא: איכא דאמרי אמר חזקיה משמיה דאביי הא דאמרת על גבי קרקע אסור לא אמרן אלא שאין דעתו להחזיר

אבל דעתו להחזיר מותר, מכלל דבעודן בידו אף על פי שאין בדעתו להחזיר מותר.

סיכום: V – מותר להחזיר. X – אסור.

עודה	ל"ק	עליו	עליו
עודה	ל"ק	V	X
בידו	ל"ב	V	V
ע"ג	ל"ק	X	X
קרקע	ל"ב	V	X

להלכה:

- הר"ף – פסק כל"ק (לחומרא), שצריך שני תנאים: עודן בידו, ודעתו להחזיר. כ"כ הרא"ש, רי"ו, ה"ה בשם הגאונים.
- והגמ"י בשם סה"ת – כל"ב (לקולא), כל שדעתו להחזיר מותר, אף שהניחה ע"ג קרקע.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "שהיא גרופה וקטומה"

משנ"ב (נב): אבל אינו גרוף וקטום אסור אפילו במצטמק ורע לו, וכן בתנור אפילו גרוף וקטום אסור. ביה"ל – ואם הוסקה בקש או בגבבא דינה כגרופה וקטומה דשרי (רמב"ם).

"אפילו בשבת"

משנ"ב (נג): דלא תימא דלא התיירו חכמים אלא כשנטל מע"ש ומחזיר בע"ש סמוך לחשיכה, קמ"ל דמותר ליטול ולהחזיר אפילו בשבת גופיה ואפילו כמה פעמים (ר"ת, הרי"ף ור"ת).

(1)

"רותחת"

אר"ח – רנ"ג

ע"ג קרקע אסור דאז בטלה השהיה הראשונה אבל א"צ בעודה בידו, ולכן הניחה ע"ג ספסל וכדומה מותר. מיהו סה"ת – פסק לקולא, אף שהניחה ע"ג קרקע אם דעתו להחזיר מותר. כ"כ המרדכי, ריא"ז, מאירי ועוד.

[סיכום

הניחה ע"ג הקרקע ודעתו להחזירה: לפי מרן – אסור, ולפי סה"ת – מותר. עודן בידו ולא היה דעתו החזירה: לפי הרמ"א – אסור, לפי מרן – מותר.]

(3) "ודעתו להחזירה"

משנ"ב (נו): כיון שעיי"ז לא בטלה עדיין שהיה הראשונה שהשהה, כיון שהיה דעתו להחזיר עד שלא תצטנן. אבל אם בתחילה כשנטלה לא היה דעתו לזה ושוב נמלך להחזיר תיכף אסור אף שלא הניחה ע"ג קרקע בינתים דהו"ל כמושיב לכתחילה בשבת.

מ"א (כא): הב"י ס"ל דאפי' אין דעתו להחזיר שרי כמ"ש הרמב"ם. כ"כ ביה"ל בשם הרבה מהראשונים שמקילין בעודן בידו אפילו אין דעתו להחזיר.

מ"א (יט): רותחת שהיס"ב, ונהגו להקל אם לא נצטנן לגמרי (כמ"ש הרמ"א שי"ח – טו), כ"כ בשם רי"ו דלא כב"ת, אבל אם נצטנן אז הוי בישול. כ"כ משנ"ב.

(2)

"ועולה בידו"

משנ"ב (נה): טעמו, שאם הניחה בטלה לה השהיה הראשונה, ושוב כשמחזיר ומניחה ע"ג הכירה הו"ל כמושיב לכתחילה ע"ג הכירה, וחכמים לא התירו אלא חזרה אבל לא להושיב לכתחילה אף שכבר נתבשלה כל צרכה.

מ"א (כ): הב"י ס"ל דווקא כשהניחה ע"ג קרקע אסור אבל הניחם ע"ג מטה או ספסל או שפינן ממיחם למיחם שרי. אבל רמ"א ס"ל דכל אלו אסור דה"ל כמושיב בשבת לכתחילה.

ומשנ"ב (נה) כ' – אף אם הניחה ע"ג מטה או ספסל – אסור.

ביה"ל: לפי המחבר, אם הניחה ע"ג קרקע אף שהיה דעתו להחזירה אסור. בח' רעק"א כתב דאפילו אם זה המניח ע"ג קרקע אדם אחר אסור להחזיר.

"ולא הניחה ע"ג קרקע"

ביה"ל: לפי מה שהעתיק הרמ"א מקודם דבעינן עודה בידו' תו לא צריכין למכתב שלא יניח ע"ג קרקע (שהוא פשיטא), אבל למחבר שיטה אחרת, דווקא

סעיף ב: עוד תנאים להחזיר על הכירה

סעיף ב חלק 2: (4). ודווקא על גבה, אבל לתוכה אסור.

ב. ובתנור – אסור להחזיר אפי' הוא גרוף וקטום (אפי' הסיקו בקש וגבבא). **וה"ה לכופה, אם הסיקו בגפת ועצים** (דבתנור וכופה לא מהני גריפה – משנ"ב).
הוסיף הרמ"א תנאים נוספים: (5). הגה: ודווקא שהתבטל מצוקל כל כרכו [ב"י בשי"ח], (6).
 ואז מותר להחזיר, ואפילו לכירה אחרת, אבל אם לא נתבטל כל כרכו אסור, אפי' לאותה כירה [הגמ"י]...

❖ שורשי הלכה (המקורות)

(4). שם (לז.): א"ר חלבו אמר רב חמא בר גוריא אמר רב לא שנו אלא על גבה אבל לתוכה אסור.
 ב"י: ע"ג – ששולי הקדרה מונחים על דפנות הכירה וממלאים חללה. תוכה – כשהקדרה כולה בתוך חלל הכירה וממלאים כל חללה. כן פרש"י.
 אבל הטור פ"י: ע"ג – כגון על שפתה או על כיסוי שעל חללה (משמע ששולי הקדרה עומדים על דופן הכירה ולא כל חללה).
 תוכה – כששולי הקדרה ממלאים חלל הכירה (מלמעלה)

ב. להחזיר לתנור

משנה שם (לח:): תנור שהסיקוהו בקש וגבבא (וכ"ש בגפת ועצים) לא יתן בין מתוכו בין על גביו. כופה שהסיקוהו בקש או בגבבא הרי הוא ככירה בגפת או בעצים הרי הוא כתנור.
 ב"י – משמע בגמרא דבתנור ובכופה לא מהניא גריפה וקטימה. כ"מ מהפוסקים.
 כ' הרמב"ם: אין מחזירין לא לתנור ולא לכופה שהוסק בגפת או עצים אף על פי שגרף וכסה מפני שהבלן חם ביותר (דבהחזרה לא מהני גריפה).
 כ' הר"ן: אפשר שבתנורים שלנו דין כירה

להם (דמהני גרופה או קטומה).

(6). להחזיר לכירה אחרת

כ' הרמב"ם: מותר להחזיר מכירה לכירה אפילו מכירה שהבלה מועט לכירה שהבלה מרובה, אבל לא מכירה לטמינה ולא מטמינה לכירה
 ורי"ז כ' בשם הירושלמי – שאין מחזירין מכירה זו לכירה אחרת שאם נטלה מכירה אחת אסור להחזירה לכירה אחרת דהוי כנותן על גב הכירה לכתחילה בשבת, כ"כ התוס'. אבל מבעוד יום מחזירין בכל ענין מאחר שהיא גרופה וקטומה. כ"פ הרמ"א.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

(4). "דווקא על גבה"

מ"א (כב:): כ' הב"ח – אפילו אם תלה הקדרה לתוך אויר הכירה וקצת דפנותיה בולטין מלמעלה כדרך הקדרה שקצרה מלמטה ורחבה מלמעלה ג"כ הוי בכלל ע"ג, ולא מקרי תוכה אלא כשיושבת הקדרה על קרקעית הכירה. כ"כ משנ"ב.

"אבל לתוכה אסור"

אר"ח – רנ"ג

מיהו מרן – השמיט היתר זה, שדעתו לאסור. כ"פ מהריק"ש.

אבל ברכ"י – נטה להתיר כהרמב"ם.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: ולכן אם היה קצר חשמלי בדירה, לספרדים אסור להעביר לשכנים הקדרה אלא רק ע"ג מיחם אם הוא עוד חם 58 מעלות, והאשכנזים נהגו להקל.

כ"פ ילקוט יוסף – מ"מ בדיעבד, אם התבשיל יבש ומבושל כל צרכו מותר.⁷

הרב יעקב יוסף זצ"ל: הבדל בין ספרדים לאשכנזים בתנאי החזרה: לאשכנזים א"צ (3) יס"ב, אלא אפי' פושר מותר. וגם א"צ תנאי (5). מ"מ צריכים (7), (8).

הרב יעקב יוסף זצ"ל: להחזיר לתנור חשמלי בשבת: לפי שמירת שבת כהילכתה אוסר. מ"מ רוב הפוסקים מתירים כיון שאין חשש לחיתוי.

וכן עיקר כיון ש –

- (א). תנורים שלנו שפיהם צר מותר (הר"ן).
- (ב). כאן אין מושג ע"ג או בתוכה.
- (ג). חשמל ל"ד לגחלים ואין חשש לחיתוי.⁸

משנ"ב (נח): דכיון שהוא מעמיד לתוכה כדרך שמבשילין בה תדיר נראה כמבשל (רשב"א ור"ן).

שלטי גיבורים: בכירות שלנו שהן פשוטות, תוכה וגבה אחת הן, מותר בשניהן.

(5). **"דווקא מבושל כל צרכו"**

ט"ז: קאי עמ"ש שמותר להחזיר בשבת, היינו במבושל כל צרכו ולא נצטנן דאז אין שייך אחריו עוד בישול, אבל אם לא נתבשל שייך אחריו עוד בישול.

ביה"ל: מקור הב"י לפי מה שפסק בשי"ח ס"ד, וא"כ למ"ד דכשנתבשל כמאב"ד תו לא שייך בישול, כשהיא רותחת יהא מותר. ומ"מ קשה להקל כיון שנוגע בעניין דאורייתא.

(6). **"לכירה אחרת"**

מ"א (כג): אפי' הבלה מרובה מראשונה, אבל אם היתה בתחילה טמונה ובשבת בא להושיבו לכירה או מכירה לטמונה אסור, דזהו פעולה חדשה (רמב"ם).

להחזיר על גבה ולא לתוכה, (6). להחזיר לאותה כירה ולא לאחרת.

עצה טובה עוד שנים תנאים (לפי הרמ"א): (7). דעתו להחזירה, (8). בעודה בידו (ולא הניחה ע"ג ספסל).

ואם לא מוריד הקומקום מהאש, אלא רק מטה ולוקח מים חמים מותר ללא שום תנאי (חזו"א).

⁸ ילקוט יוסף: מותר להחזיר לפלאטה חשמלית בשבת אף שהניחו ע"ג קרקע, שאין בו מחזי

⁷ הרב יעקב יוסף זצ"ל: דיני החזרה בשבת

בהחזרה בשבת יש ג' בעיות:

(א). שמא יחתה. (ב). נראה כמבשל. (ג). בישול אחר בישול.

ולכן: בתבשיל יבש מספיקים התנאים (1). אש מכוסה, (2). מבושל כל צרכו.

בתבשיל עם רוטב צ' שישה תנאים:

(1). אש מכוסה, (2). מבושל כל צרכו, (3). בעודו חם שהיס"ב (4). לא הניחו ע"ג קרקע. (5).

א"ח – רנ"ג

כמבשל.

סעיף ב³: עוד פרטים בעניין חזרה

סעיף ב³ חלק 3: ^אוי"א לכל זה אינו אסור רק כשנטלו מן הכירה מבעוד יום, ולא החזירו עד שחשכה, אבל אם לקחו משם משחשכה, אפי' הניחו ע"ג קרקע מותר [ר"ן מהירושלמי וכל בו], וכן נוהגים להקל בתנורים שלנו שיש להם דין כירה, וסומכין על דברי המקילין, וטוב להחמיר. מיהו אם נלטנו, לכ"ע אסור [ב"י].

בוי"א לאס הוליא מאכל מן התנור – אסור להניחו בזכרים ובכסות (דזו גרע מלהחזיר לתנור דזהו כתחילת הטמנה הואיל ולא היו שם מבעוד יום – מ"א) [ד"מ ח' בשם הגמ"י שם מוהר"ם].

גוי"א לכל שהוא סמוך לחשיכה, או סמוך לזכרו שהוא קבלת שבת לדין [הגהות מרדכי], אם הוא סמוך כ"כ שאם נלטנו הקדרה אי אפשר להרתיחה מבעוד יום, דינו כמו בשבת עצמו. ויש מקילין בזה, והמנהג להקל, אך טוב להחמיר במקום שאין לורך כל כך.

דודוקא ע"ג כירה ממך (שרק בזה יש אוסרין חזרה סמוך לחשיכה – משנ"ב), אבל לסמוך, אפי' לאש, במקום שהיד כוללת בו (שאם אין היס"ב אפילו בשבת שרי – ב"י) – שרי אפילו סמוך לחשיכה [הגמ"ר והגמ"י].

הובתנור אין חילוק בין להחזיר עליו או לסמוך אלכו. ודוקא במקום שהיד כוללת, אבל אין היד כוללת שם, שרי אפי' בשבת, כמו שיתבאר לקמן סי' קי"ח.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

גשם: א"ר ששת – לדברי האומר מחזירים, מחזירים אף בשבת. כ' התוס': משמע שאף מבעוד יום נחלקו ב"ש וב"ה בגרופה וקטומה (אבל אינה גרופה או קטומה לא מחזיר אף מבעוד יום). כמה שיעור מבעוד יום? אם אין זמן שיכול להרתיח צונן זה אסור להחזיר. כ"כ הרא"ש, מדרכי וסמ"ג. כ' הרא"ש: טעמו, גזרה אטו שבת, מה שאסור בשבת אסור גם מבעוד יום בזמן

אכ' הר"ן: מהירושלמי משמע – שהמחלוקת כשסלקו מעל הכירה בע"ש ובא להחזירו משתחשך, אבל נטלן משחשכה מותר להחזיר בשבת, אפי' הניחו ע"ג הקרקע. ב"י – פשוט שאין כן דעת התוס' והרא"ש וסייעתם שאוסרים להחזיר אף מבעוד יום סמוך לחשיכה, וכ"ש שאסור להחזיר בשבת. כ"ד הרמב"ם.

אר"ח – רנ"ג

"וטוב להחמיר"

משנ"ב (סז): טוב להחמיר כיון שהרבה פוסקים חולקים על הר"ן. מ"מ יש ללמד זכות על המקילים כיון שאין בד"כ חוס שיכול להרתיע.

"אס נלטנו, לכ"ע אסור"

כ' הט"ז: דשייך בו ביטול חדש. כ"כ תוספת שבת.

כ' המ"א (לו): ואפי' בדבר שאין בו מרק (שהוא יבש) דלית ביה משום ביטול, אסור אם נצטנו, דה"ל כמניח לכירה לכתחילה בשבת דאסור, דלא התירו אלא חזרה.

"כרים וכסתות"

ט"ז: אם אינו טמון היטב בתוכם, שהוא פתוח מלמעלה שרי דזה לא מקרי הטמנה (כמ"ש הרמ"א ס"ס א').

"סמוך לזכרו"

מ"א (כו): רש"י והר"ן כ' – שמותר להדביק פת בתנור סמוך לברכו, אם יש שהות ביום שיקרמו פניה קודם שתחשך. וכ"כ המ"מ – דלא גזרינן שמא ירדה אחר ברכו דהא לא אסור מדאורייתא. וא"כ כ"ש שיש להקל בדין זה דהוא גופה אינו אסור אלא משום גזירה דאי שרית ליה מע"ש אתי להחזיר בשבת, ובשבת אסור שמא יחתה א"כ למה נגזור סמוך לברכו.

"אס הוא סמוך"

משנ"ב (עב): היינו אפילו הוא קודם שקיעת החמה איזה זמן דינו כמו בשבת. וה"ד לענין דבעינן גרופה וקטומה כמו

הזה. ולפ"ז – אם לא נתבשל מותר להחזיר מבעוד יום שלא שייך לגזור אטו שבת, שבזה כולם נזהרים. וכן אם נוטלה מבעוד יום ומחזירה לשם הטמנה ולא לשהייה – מותר.

אבל הר"ן – דחה דברי התוס', אפי' אינה גרופה או קטומה מותר מבעוד יום לכו"ע. כ"ד רש"י, רמב"ם, וכן המנהג.

(פ' משנ"ב סק"ע: התוס' והרא"ש ס"ל דאף בע"ש שייך דיני חזרה, דהיינו אם נטל מבעוד יום מהכירה או מן התנור אסור להחזיר עליו אלא אם כן הוא גרוף וקטום. 'ובעוד יום' הוא זמן שלוקח להרתיח צונן זה. וטעמו גזרה אטו שבת, שאם נתיר להחזיר יחזיר גם בשבת, ובשבת אסור שמא יחתה.

אבל דעת רש"י והר"ן להקל, דלא גזרו על חזרה כ"א משחשיכה ולא מבעוד יום).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "רק כשנטלה מהכירה מצע"י"

ט"ז (יא): טעמו דאז בטלה הטמנה הראשונה והוא כמטמין לכתחילה בשבת (משו"ה מצרכינן עכ"פ 'עודנה בידו' וכה"ג כי היכי דליהוי הכירא שאינו אלא חזרה), מה שאין כן בנוטל בשבת. כ"כ מ"א ומשנ"ב.

"אפי' הניחה ע"ג קרקע"

תו"ש: ואפילו לא היה דעתו להחזיר, והטעם שהרי הכל ידעו דכבר עמדה הקדרה בכירה ונתבשלה כבר. כ"כ משנ"ב.

"וכן נוהגים להקל בתנורים"

משנ"ב (סו): פי' שנוהגים להחזיר, מה שנתר להם אחר שלקחו מן החמין לתוך התנור בשבת כדי שלא יצטנו.

אר"ח – רנ"ג

"טוב להחמיר"

מ"א (כח): ולפ"ז אין ליטול הקדרה מכירה וליתנו ע"ג תנור שאינו גרוף וקטום סמוך לחשיכה, דאף דתנור שלנו דינו ככירה הא בכירה גופיה יש להחמיר. ואם הוא גרוף וקטום מותר אף בשבת.

ה. "ובתנור אין חילוק" (שאסור)

משנ"ב (עח): היינו בתנור של זמן התלמוד אבל תנורים שלנו שפתוחים מן הצד הם ככירה.

בשבת, אבל לענין דעתו להחזיר ושלל יניחנו ע"ג קרקע לא בעינן בזה (תו"ש והגר"א בשם הרא"ש). וגם חי לגמרי שרי להחזיר סמוך לחשיכה ממש אפילו לאינה גרופה וקטומה (מ"א).

משנ"ב (עג): דווקא אחר שנגמר כל בישול הקדרה אם נטלה אסור להחזירה. אבל אם לא נתבשל כל צרכה נוטלה ומחזירה, דלא שייך למיגזר דיחזיר גם בשבת לפי שהוא נזהר שזהו בישול (הרא"ש הטור). והסמ"ג – מחמיר גם בזה משום לא פלוג.

סיכום: דיני שהייה וחזרה (לפי השו"ע והרמ"א).

שהייה

הגרופה אף שהשניה אינה גרופה.

👉 תנור: אף בקש וגבבה אף גרוף וקטום אסור אפי' לסמוך, וכ"ש שבתוכה שאסור (הגה – כ"ז שהיס"ב)

👉 תנור: בקש וגבבה דינו ככירה, וגפת ועצים דינו כתנור.

הגה – תנורים שלנו דינם ככירה.

👉 שכח או עבר והשהה:

• בשוגג: מבושל כל צרכו אף שמצטמק ויפה לו – מותר, ואם לאו אסור עד מ"ש.

• במזיד: בגוי – מותר, בישראל אבוא עד מ"ש (הרמ"א)

(ב). שהיה לשיטת רש"י כחנניא – נתבשל כמאב"ד:

(א). שהייה – שיטת הרי"ף:

👉 כירה

כירה הסיקה בגפת ועצים: מתי מותר להשהות עליה מע"ש:

• נתבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו מותר.

• ואם הוא חי לגמרי מותר. ואף שנתן לתוכה חתיכה אחת חיה, דינה כחי.

• נתבשל קצת או נתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו – אסור שמא יחתה.

• גרוף וקטום מותר בכל גוונא.

• לסמוך לכירה מותר אף שאינו גרוף וקטום.

כירה הסיקה בקש וגבבה: מותר אף שאינה גרופה וקטומה.

כירות המתאימות – מותר להשהות על

אר"ח – רנ"ג

- כל שנתבשל כמאב"ד או כל צרכו מצטמק ויפה לו – מותר ע"כ כירה.
- אף שהוסק בגפת ועצים ואינה גרופה – כיון שנתבשל כמאב"ד, וכן הדין לעניין חזרה.
- שכח או עבר והשהה, אם לא הגיע למאב"ד אסור.
- אם שהה בהטמנה: לכו"ע אסור דהוי הטמנה. הגה – ואם מגולה בקרה למעלה לא מקרי הטמנה ושרי.

החזרה

- קרקע. 5). להחזיר על גבה ולא לתוכה, 6). להחזיר לאותה כירה ולא לאחרת. עצה טובה עוד שנים תנאים (לפי הרמ"א): 7). דעתו להחזירה, 8). בעודה בידו (ולא הניחה ע"ג ספסל).
- לאשכנזים א"צ (3) יס"ב, אלא אפי' פושר מותר. וגם א"צ תנאי (5). מ"מ צריכים (7), (8).**
- עוד דינים מהרמ"א:
- נטלה בשבת והחזירה בשבת – אף הניחה ע"ג קרקע מותר להחזיר.
 - ובתנורים שלנו דינם ככירה.
 - לסמוך לכירה (ולא על גבה) אפי' אצל האש שרי אף סמוך לחשיכה.
 - בתנור בין להחזיר עליו או לסמוך לו אסור.
- כירה גרופה וקטומה מותר להחזיר בשבת בכמה תנאים (לפי מרן והרמ"א):
- א). רק כל זמן שרותחת.
 - ב). הגה – בעוד בידו, מרן – ולא הניחה ע"ג קרקע.
 - ג). הגה – ודעתו להחזירה.
 - ד). דווקא על גבה לא לתוכה.
 - ה). הגה – דווקא מבושל כל צרכו.
 - ו). ואז מותר אף לכירה אחרת.
- הרב יעקב יוסף זצ"ל: 6 תנאים כדי להחזיר (לפי הספרדים):
- 1). תבשיל יבש מספיקים התנאים 1).
 - 2). מכוסה, מבושל כל צרכו.
 - 3). בתבשיל עם רוטב צ' שישה תנאים:
 - 1). אש מכסה, 2). מבושל כל צרכו, 3).
 - 4). בעודו חם שהיס"ב 4). לא הניחו ע"ג

סעיף ג: תקנה למי שהקדיחה תבשילו בשבת

סעיף ג: המשכים בבוקר וראה שהקדיחה תבשילו, וירא פן יקדיח יותר, יכול להסיר ולהניח קדרה ישנה (שבחדשה יש בעיית ליבון לחסנה) ריקנית (שאם יש בה תבשיל אסור להשימה על הכירה מחמת התבשיל – הגר"א) על פי הכירה ואז ישים הקדרה שהתבשיל בתוכה ע"ג הקדרה ריקנית. ויזהר שלא ישים קדירתו ע"ג קרקע, ושתהיה רותחת (ויש נהגו להקל אם לא נצטנן לגמרי – משנ"ב), [הג' מרדכי]. (וכבר נתבאר שנוהגים להקל אף אם נתנה על גבי קרקע).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"קדרה ישנה רקנית"

מ"א (ל): אבל חדשה אסור דמלבנה. ואף שהב"י פסק להקל (בס"ס תק"ב), היינו כשיש בה תבשיל אבל בריקנית אפשר שמודה דאסור.

וכ' בתו"ש – ובקדרות שלנו שכבר נגמר תיקונן ועשייתן בתנור של יוצרים אפשר שיש להקל במקום הדחק. כ"כ משנ"ב.

"ע"פ הכירה"

משנ"ב (פא): דאז הוי כירה כגרופה וקטומה שהרי הקדרה סותמת את פי הכירה (מ"א).

הוסיף המ"א – לפ"ז בתנורים שלנו שרי ליתן אפי' האש בתוך התנור כיון שיש מעזיבה המפסיק בין האש.⁹

שמעתי שיש מציעים: לתת לקדרה מע"ש שקית "קוקי" עם מים רותחים, ואם רואה בשבת שהקדיחה תבשילו ידקור השקית וישפכו המים לקדרה.

סעיף ד': לשפוך מים חמים לתוך תבשיל שבקדרה שהצטמק

סעיף ד': יש למחות ביד הנוהגים להטמין מבע"י קומקום של מים חמין ונותנים אותם לתוך הקדרה בשבת כשהתבשיל מצטמק (וע"ל סי' קי"ח).

9.

ויוזהר שלא יניח ע"ג קרקע

ביה"ל: שאם ישים ע"ג קרקע הוי תחילת הנחה (ולא החזרה) דאסור אפילו ע"פ כירה גרופה וקטומה.

וקשה: הרי בסעיף ה' התיר לתת פאנדי"ש לכתחילה ע"פ קדרת חמין אפי' בשבת כל שנתבשל כל צרכו, דאף שהקדרה התחתונה עומדת על האש כיון שהיא מפסקת ומעמיד הקדרה עליה אין דרך בשול בכך. וגם כאן יהיה מותר לתת על הקדרה הרקנית אף שהניח ע"ג קרקע והוי תחילת הנחה?

הפמ"ג תירץ – שבס"ה איירי שקדרת התבשיל עומדת על האש, וכששם הפאנדי"ש על גביו לא נקרא עומד ע"ג הכירה כלל, ולכן מותר אף לכתחילה, מה שאין כן כשהקדרה רקנית עומדת רק לסתום החום, נעשה רק כגרופה

שאסור להניח על גביו לכתחילה.

והמ"א תירץ – כאן התבשיל לח, אפי' רותח אסור (אא"כ לא הונח ע"ג קרקע דהוי כהחזרה ולא כתחילת הנחה) משום שיש לגזור שיניחנו צונן ויש בישול אחר בישול בלח. אבל בס"ה מיירי בתבשיל יבש מותר אף על קדרה רקנית. הרב יעקב יוסף זצ"ל: נפק"מ בין התירוצים להניח תבשיל יבש מבושל כל צרכו ע"ג פלאטה חשמלית (דהוי כמניח ע"ג קדרה רקנית): לפמ"ג – אסור, ולמ"א – מותר, והכי קי"ל.

כ"פ ביחזק דעת (ב, מה) – להתיר, ועוד שבפלאטה אין חשש שיחתה, ועוד שגזרו שמא יחתה בגחלים שדרכם לדעוך, מה שאין כן בפלאטה שחומה קבוע.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

לתת מים חמים לתוך קדרה

• כ' נמ"י בשם ר' יונה – מכשלה גדולה תחת מקצת העם שטומנין קומקום של מים חמים ליתן לתוך הקדרה בשבת כשהתבשיל מצטמק, ופעמים שהאחד אין היד סולדת בו והאחר היד סולדת בו ונמצאו מבשלין בשבת. ואף על פי שהן רותחין אם פסקה כח רתיחתן יש בהם משום בישול. כ"כ רי"ו.

• מיהו רי"ו בשם הרשב"א כ' – להתיר לתת מים חמין לתוך הקדרה אפילו בשהיא עומדת על הכירה.

הוסיף הכל בו: יש ליוהר מלתת מים חמין בעוד הקדרה על האש לפי שהן מערבות ומגיסות בקדרה כדי לערב יפה וקיימא לן דמגיס חייב משום מבשל כל זמן שהיא על האש.

כ"כ הר"ן – מטעם אחר, מדין הטמנה, אבל בתוס' כ' – שדבר המעורב לא שייכא הטמנה.

ותמה הר"ן על הרב יונה: ולא ידעתי מנין לו שהרי כל שבא בחמין מלפני השבת שורין אותו בחמין אף על פי שהוא צונן גמור ולא ידעתי הפרש בין מים מבושלים למבושל אחר.

ומהר"י אבוהב כתב – ולי נראה שה"ר יונה סובר דמאי דאמרינן כל שבא בחמין הוא בדבר יבש (כמו תרנגולתא דרבי אבא

שבת קמה:), אבל בדבר לח כמו מים או תבשיל אם פסק רתיחתן יש בהם משום בישול.

סיכום: ליתן מים חמים לתוך הקדרה

• נמ"י בשם ר' יונה – אוסר, כ"כ רי"ו, מהרי"א, כלבו (משום מגיס), והר"ן (משום מטמין)

• רי"ו בשם הרשב"א – מותר, כ"כ הר"ן.

✓ וסיים הב"י: וכ"כ הטור (שי"ח), ונכון למחות ביד הנוהגים היתר בדבר כיון דאיכא כמה רבוותא דאסרי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"הנוהגים להטמין"

משנ"ב (פד): ר"ל שהיו מנינין מבעוד יום מים חמין פן יצטרך לערות אותן לתוך התבשיל.

דעת השו"ע – לאסור, כי דפעמים אחד היד סולדת בו והשני אין היד סולדת בו וכשמערה אחד לחבירו מתבשלים זה עם זה.

ולמ"ש הרמ"א (שי"ח-טו) – דאנן נוהגין כהפוסקים שאם לא נצטנן לגמרי אפילו בדבר לח אין בו משום בישול, א"כ אפילו אם אחד אין היד סולדת בו ויתחמם ע"י התערובות, גם כאן שרי.

ופסק יחיה דעת (ד, כב): שלא שכנזים יש להקל, אבל הספרדים פוסקים כמרן לאסור.

סעיף ה': לתת ע"פ קדרת חמין כדי לחממו

סעיף ה' חלק 1: א. מותר לתת על פי קדירת חמין בשבת (אפילו היא עומדת

על האש – משנ"ב מהר"ן), תבשיל שנתבשל מע"ש כל צרכו, כגון פאנדי"ש וכיוצא בהן, לחממן, לפי שאין דרך בישול בכך. אבל להטמין תחת הבגדים הנתונים ע"ג המיחם – ודאי אסור.

ב. הגה: וה"ה ש"סאסור להניחו ע"ג כירה, אפי' גרופה וקטומה, דלא התיירו אלא חזרה וכדרך שנתבאר (דהנחה לכתחילה בשבת אסור אפילו רותח ומצטמק ורע לו – משנ"ב מהגר"א).

ג. וי"ס מתירין ליתן לתוך תנור ש"פ צ"ל מצע"י, דמאחר שלא הטמינו בו רק אפו צ"ל מצע"י לא נשאר בו רק הכל מעט ואין לחוש לצינור [כל בו], וכלצד שלא נכנסו לגמרי. וי"ס מחמירין בזה. וא"ס (שא"ס – משנ"ב) החוס כל כך בתנור שהיד סולדת בו, אסור ועיין לקמן סימן ס"ח...

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כ' הר"ן בשם הרשב"א: מותר לתת על פי קדירת חמין בשבת תבשיל שנתבשל כל צרכו, כגון פאנדי"ש וכיוצא בהם לחממן, ואף על פי שהיד סולדת בו לפי שאין דרך בישול בכך. ואף על פי שהקדרה נתונה על האש.

אבל להטמין תחת הבגדים הנתונים על גב המיחם ודאי אסור שהרי אסור להטמין משחשיכה אפילו תבשיל שנתבשל כל צרכו אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל.

סיים הר"ן – ואפשר שאף בכירה, דבר שאין דרכו לאפות ע"ג כירה (כגון פאנדי"ש) מותר לחממו ע"ג כירה, כל שצטמק ורע לו.

ב"י – דווקא ע"ג כירה אבל בתנור אסור כיון שדרכו לאפות שם.

ב. ב"י: ואין ההיתר בכירה ברור.

ג. להחזיר תבשיל לתנור בשבת

ב"י: יש שנוהגין בקצת מקומות להחזיר תבשיל לתוך התנור בשבת, מהירושלמי שכתב הר"ן – שלא נאסר החזרה אלא כשנטלו מבעוד יום, אבל נטלו בשבת מותר להחזיר, אפילו הניחו על גבי קרקע.

ואף דמירי בכירה גרופה וקטומה, אפשר שתנורים שלנו דמי לכירה (כמ"ש הר"ח). מ"מ אין להתיר להחזיר רק ע"ג ולא בתוכה. ועוד שלא התיירו להחזיר אלא בעוד הקדרה רותחת, ועוד דלא קי"ל כהירושלמי.

ומיהו אפשר למצוא להם היתר מצד אחר, לפי מ"ש הכל בו – בתנור שלנו דין חזרה בו כדין הכירה הגרופה והקטומה, ואחר שהוציאו ממנה הפת נשאר בקצת הבלו עד למחר אפשר לומר שהוא מותר לתת בתוכו להתחמם שם באותו הבל

אר"ח – רנ"ג

שאינו עושה אלא בשביל שיתחמם. ודעת ב"י משמע לאסור.

ג. "יש מתירין ליתן לתוך התנור"

משנ"ב (צ): פי' שנותן בשבת לתוך התנור התבשיל שנתבשל כדי שיתחמם. ואף שבתוך התנור והכירה, אפילו גרוף אסור להחזיר אלא על גבה! כאן כיון שלא הטמינו בו חמין אין בו למחר רק חום מועט ואין נראה כמבשל. משמע דאם היה טמון בו חמין מבערב דנפיש הבליה דתנור היה אסור ליתן בו בבקר (השבת) התבשיל.

אבל בד"מ וכן מהרמ"א לעיל (ב) משמע נוהגים להקל להחזיר לתוך התנור בכל גווני אלא שמסיים שם דטוב להחמיר.

"שלא נכטנן"

מ"א (לו): ואפי' בדבר שאין בו מרק דלית ביה משום בישול, אסור אם נצטנן דהו"ל כמניח לכירה לכתחילה בשבת דאסור דלא התיירו אלא חזרה.

אבל ביה"ל בשם הגר"א כ' – שלא משום דהוי כמניח לכתחילה בשבת, אלא דבעינן רותחת כדי להתיר להחזיר, וצונן אסור, שאם לא כן יש בו עוד בישול. כ"כ ד"מ ומשנ"ב.

"ויש מחמירים בזה"

משנ"ב (צב): דחזרה לתנור לעולם אסור בין אם החום שבתנור רב או מעט (מ"א). מיהו דווקא כשיש חום בתנור שהיד סולדת בו דאל"ה אין עליו שם תנור שהוסק כלל (ב"י).

המועט שבו שהרי אין שם חשש חיתוי. אבל לבי נוקפי בהיתר זה, מיהו בדבר שאין דרכו לאפות בתנור שרי, מ"מ נכון להחמיר.

וד"מ כ' – נ"ל שבדבר שעדיין חם אין לחוש.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מותר לתת ... פנאדי"ש"

משנ"ב (פו) אף שזו דעת הרשב"א דס"ל אין בישול אחר בישול בלח, לכן התיר, והשו"ע אוסר! כאן ההיתר משום שהפנאדי"ש דבר יבש (מ"א).

ועוד שם (פז) – אף דקי"ל שאסור ליתן לכתחילה בשבת על הכירה (אפילו נתבשל כל צורכו והוא דבר חם וגם הכירה גרופה וקטומה) התם משום דמחזי כמבשל בשבת דדרך בישול בכך. אבל הכא אין דרך בישול בכך כיון שיש הפסק קדרה ואין נראה כמבשל.

"אבל להטמין תחת הבגדים"

משנ"ב (פח): ר"ל דאם קדרת החמין או המיחם היה מכוסה מלמעלה בבגדים אפילו אם אין אש תחתיה ג"כ אסור להטמין, (דקי"ל דאסור להטמין בשבת אפילו תבשיל שהוא מבושל כל צרכו וחם ואפילו בדבר שאין מוסיף הבל).

ב. "שאסור להניחו"

מ"א (לד): כ' הר"ן – אפשר דבר שאין דרכו לאפות ע"ג כירה מותר לחממו ע"ג כירה כשמצטמק ורע לו, שהדבר מוכיח

סעיף ה: אמירה לגוי

סעיף ה חלק 2: ^א וכל הדברים שאסור לעשות מדברים אלו, אסור לומר לגוי. לכן אסור לומר לגוי להחם הקדירה אם נטען ואם עשה כן, אסור לאכלו אפי' לזמן [ב"י והרשב"א].

^ב אמנם אם לא נטען כ"כ, שעדיין ראויים לאכול, אם חממו אותו האינם יהודים, מותרין לאכול. לכן נוהגין שהאינם יהודים מוציאים הקדירות מן התנורים שמטמינים בהן ומוסיבין אותן אל תנור בית החורף או עליו ומבערת השפחה אח"כ התנור ההוא וע"י זה הקדירות חוזרים ונרתחים. אצל ע"י ישראל, אסור צה"ג [תרומת הדשן].

^ג אצל אם הקדירות עדיין חמות (אפילו אין היד סולדת בהן – משנ"ב), מותר להעמידן אל תנור בית החורף, מאחר שנתבאר לתנורים שלנו יש להם דין כירה, וסמיכה בכירה שאינה גרופה וקטומה כדין גרופה וקטומה (וכי היכא דהתם מותר להחזיר אפילו בשבת ה"נ מותר לסמוך בכירה ותנורים שלנו אף כשאינו גרופ – משנ"ב) לענין נתינה עליה.

^ד וכבר נתבאר שנהגו להקל בחזרה בשבת אפי' הניחה ע"ג חרקה, וה"ה לסמוך לתנור שאינו גרופ וקטום הואיל והקדירה עדיין חם ומבושל כל צרכו, וכן המנהג פשוט להתיר וע"ל סי' קי"ח.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

^א ב"י: כל שאסור בשבת, אסור לומר לגוי לעשותו.

כ' הרשב"א בת': מי שבישל תבשילו מערב שבת כל צרכו, ולמחר בשבת אמר לגוי להדליק אש ולחמם תבשילו – נראה לי דאסור (שכל שנעשה איסור דאורייתא בשבילו אסור באכילה).

ואף שעשאה גוי מעצמו שלא מדעת ישראל ולא נעשה בגוף המים מלאכת איסור. כגון התבשיל שכבר נתבשל מערב שבת וכמדומה שאפילו אחר שנצטנן אסור

לו לאותה שבת דקנסינן ליה כל שהזיד ואמר לגוי לעשות לו מלאכה דאורייתא בשבילו.

^ב כתוב בהגהות מרדכי: בחופה (חתונות) רגילין ליתן היורה מלאה תבשיל על הפטפוט מערב שבת והאש תחתיה ולהשהות שם עד למחר ביום השבת. ואם היורה מתקררת עבדים גוים מחממים אש תחתיה בשבת אם לא נתקררה כל כך, שאם היתה נשארת כך שעדיין היתה ראויה לאכול בלא חימום – אין חוששין בחימומה (כיון שלא נתקררה לגמרי). כ"כ

אר"ח – רנ"ג

הגמ"י, סמ"ג, סמ"ק והתרומה.

כ' תרומת הדשן: השפחה המוציאה החמין מן התנור ומושיבתו על גבי התנור שבבית החורף, ואז מבערת האש תוך התנור כדי לחמם בית החורף ועל ידי כך גירתחים החמין שעל גבי התנור – שרי, אפילו נתקרה לגמרי מאחר שעיקר כוונת השפחה לחמם בית החורף דשרו (שהכל חולים הם אצל הצינה). אף שכוונתה גם להרתית, מאחר שבשעה שהיא מושיבתו על התנור אין שום אש בתנור וההבערה היא מבערת אחר כך עיקר כוונתה היא לבית החורף שרי. כ"כ מ"א והמשנ"ב.

אמנם אין להתיר שישראל יושיב החמין על התנור והשפחה מבערת אחר כך התנור, דהוי כאחד נתן הקדרה ואחד הצית את האור שאסור (מה שאין כן באמירה לעכו"ם דשרי דהא עיקר כונתם לחמם הבית דשרי – מ"א).¹⁰

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"להחם הקלרה"**

משנ"ב (צה): אפי' לא נותן על גבי האש או הכירה ממש (שאו אין איסור חזרה, אעפ"כ אסור משום איסור בשול כיון שנצטנן לגמרי. כמ"ש הרמ"א ש"ח-ד).

כ' המ"א (לו) – בדיעבד יש להתיר התבשיל באופן זה שלא העמידו על האש ממש כ"א על התנור, מאחר דיש פוסקין

שמתירין אפילו לישראל (כמ"ש הרמ"א שם-טו).

"אפילו צונן"

משנ"ב (צו): אף דלא נהנה ממלאכת גוי, מ"מ קנסוהו שימתין עד לערב בכדי שיעשה הואיל ונעשה מלאכה ע"י צוויו (ב"י בשם הרשב"א). וכ' א"ר – ואם עשה הגוי כן מעצמו בשביל ישראל שרי לאכול צונן דלאו כל כמיניה לאסרו על ישראל, מיהו אם ישראל רואהו צריך למחות בידו (ד"מ).

ב. **"סעדיין ראוים לאכול"**

משנ"ב (צז): ולכן אף על גב שנהנה מהחימום שרי בדיעבד כיון שהיה יכול לאכול בלא חימום שרי (כ"מ מהגר"א). וכ' שולחן עצי שיטים – ואפילו העמידו הגוי ע"ג האש ממש בצוויו אעפ"כ אין לאסור התבשיל בדיעבד, כ"כ משנ"ב.

"לא נלטנן"

מ"א (לט): באגודה כתב שמעשה היה שהטמינה שפחה חמין משחשיכה ואסרו התבשיל שהיה צונן והתירו הבשר שהיה ראוי לאכול צונן. כ"כ משנ"ב.

"צכה"ג"

פת"ש (כ"ד): כ' שו"ת בית אפרים – קפה מבושל קר שהעמידה המשרתת ישראלית בשבת על תנור בית החורף קודם שהוסק

גרופה וקטומה. וזהו לדעת הרי"ף וסייעתו, אבל לדעת רש"י וסייעתו מותר כדין תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי דשרי, כ"כ הטור בסימן רנ"ז בשם רשב"ם.

¹⁰ כ' רי"ו: פירות הנאכלים חיים דינם כתבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי ומצטמק ויפה לו ואסור לשהותו על גבי כירה שאינה

אר"ח – רנ"ג

שמא יחתה אחר כך, והעולם נהגו היתר ליתן עליו קדרות חמין קודם היסק ויש להם ע"מ שיסמוכו. אבל אחר היסק לא ינהוג כן. כ"כ משנ"ב.

ד. "וכזכר נתבאר"

משנ"ב (קה): הוא ענין בפ"ע, כמו שלענין חזרה על גבי גרופה נתבאר לעיל דמותר אפילו הניחן ע"ג קרקע, ה"ה לענין לחזור ולסמוך אצל תנור שאינו גרופ הנ"ל אפילו אם העמידו מקודם ע"ג קרקע שמותר.

מותר לשתות רק שיזהיר על להבא שלא יעשו כן.

ג. "מותר להעמידן"

משנ"ב (קב): אפילו ישראל (מ"א). ואפילו לאחר שהוסק (דהא הטעם הוא משום חזרה).

"אלל תנור בית החורף"

מ"א (קג): אצל – אבל עליו וכ"ש בתוכו אסור כיון שאינו גרופ וקטום, ואפילו קודם היסק אסור ליתן עליו משום חשש

או"ז רנ"ד: דיני תבשילין המוכנים מע"ש כדי להגמר

בשבת, ובו ט' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: להשהות בשר לצלי אצל האש 118
 סעיף ב: לצלות בצל וביצה ע"ג גחלים 123
 סעיף ג: עבר או שכח ונצלה בשבת 124
 סעיף ד: להניח פירות הנאכלים חיים סביב הקדרה להתבשל 125
 סעיף ה: אין נותנין פת לתנור אלא אם קרמו פניה 126
 סעיף ה:2: נתן סמוך לחשיכה קודם שקרמו פניה 127
 סעיף ו: מותר לרדות קודם שיאפה 129
 סעיף ז: בתנורים שלנו מותר לרדות יותר מג' סעודות 130
 סעיפים זז–ט: לא יתן קערה עססיות או חבית של מים לתנור 131

סעיף א: להשהות בשר לצלי אצל האש

סעיף א: א. אף על פי שבשר חי מותר להשהותו, ה"מ בקדרה, אבל

בצלי שאצל האש אסור להניחו סמוך לחשיכה (אלא אם כן יש שהות מבעוד יום להיות נצלה כ"כ שיהיה מצטמק ורע לו, או ולדעה שניה (רנג-י) סגי אם נצלה מבע"י כמאכל בן דרוסאי – משנ"ב), שממהר להתבשל ואתי לחתוי.

ב. וה"מ בבשר שור או עז (שהוא בשר קשה לבישול וחיישינן לחתוי), אבל בשר גדי ועוף (שהם רכים) שהם מנותחים לאברים, מותר דלא חיישינן לחיתוי, שאם יחתה בגחלים יתחרך (פי' יצא מגדר הצלי ונכנס בגדר הנשרף) הבשר, שאינו צריך אלא חמימות האש בלבד.

ג. ואם הוא בתנור, וטח פיו בטיט, בין גדי ועוף שלמים בין בשר שור או עז – מותר דלא חיישינן לחיתוי שאם בא לפתוח התנור ולחתות תכנס הרוח ויצטנן התנור ויתקשה הבשר ויפסיד.

ד. הגה: ואין חילוק בזה בין אם הוא חי לגמרי או שנתבשל קצת [ב"י, כ"נ מהסמ"ג סמ"ק והתרומה].

ה. וכל זמן שחלל הגוף שלם, אף על פי שאין עליו ראשו וכרעיו, מקרי שלם [הגהות מרדכי].

ו. יוש מחמירין וסוצרין דבתנור טוח בטיט, הכל שרי, וע"ג האש שהוא מגולה, הכל אסור, ובתנור שפיו מכוסה אלא שאינו טוח בטיט, אז יס לחלק בין גדי ועוף לשאר בשר, כדרך שנתבאר, והכי נהוג כסברא זו. [טור והג"א וב"י בשם רש"י וסמ"ג וסמ"ק וסה"ת].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ירמיה מדיפתי – אסיר.
איכא דאמרי: דגדיא, בין שריק בין לא שריק – שפיר דמי, דברחא נמי ושריק – שפיר דמי, כי פליגי – דברחא ולא שריק: דרב אשי שרי, ורב ירמיה מדיפתי אסיר.

סיכום הדעות: V – מותר, X – אסור.

שבת (יח:): והשתא דאמר מר: כל מידי דקשי ליה זיקא (שהרוח מזיקה לבשר) לא מגלו ליה:
האי בשרא דגדיא ושריק (שפי התנור סתום בטיט) – שפיר דמי, דברחא ולא שריק – אסור. ולא פליגי אלא דגדיא ולא שריק, דברחא ושריק: רב אשי – שרי, ורב

אר"ח – רנ"ד

גחלים שרי, דלא חיישינן שיחתה).

ג. ובשור ועז – מותר בתנור שהוא טוח בטיט, שאם יפתח יכנס שם הרוח ויפסד (דכל מידי דקשה ליה זיקא היינו רק בעז ולא בגדי).

ו. שיטת התוס' והרא"ש – טעם ההיתר בגדי משום שקשה לו הרוח ולא יגלה פי התנור, ולכן מותר אף שלא טוח רק שמכוסה.

אבל בשור ועז שלא קשה להם הרוח אסור, אלא אם כן טוח בטיט שאז לא יטרח כולי האי.

ובשר אגומרי – היינו שהתנור אינו מכוסה כלל, אלא פתוח או מבחוץ (סמוך לגחלים) אז אסור אף בגדי. כ"כ הג"א, סמ"ג, סמ"ק, והתרומה.

נמצא מחלוקת הרמב"ם והרא"ש: בתנור ללא כיסוי או מבחוץ סמוך לגחלים: לרמב"ם – מותר, לרא"ש – אסור (בשר אגומרי).

מנותחים לאיברים

שבת (כ.): אמתניתין דמשלשלין את הפסח לתנור עם חשיכה מאי טעמא (הרי בשר אגומרי אסור)? משום דבני חבורה זריזים הם.

הא לאו הכי לא? והא אמר מר גדיא בין שריק בין לא שריק שפיר דמי? התם מנתח הכא לא מנתח.

פרש"י: התם מנתח – ואם פותח פי התנור עייל ביה זיקא וקשה ליה. הכא לא מנתח – ואי מגלה ליה לא קשה ליה זיקא.

ולהרמב"ם – הכי קאמר, התם מנתח ואינו צריך אלא חמימות האש ואם יחתה

	גדי		עז	
	שריק	לא שריק	שריק	לא שריק
ל"ק	V	X,V	X,V	X
ל"ב	V	V	V	X,V

X,V – מחלוקת: ר' אשי – מתיר, ר' ירמיה – אסור.

להלכה:

✓הרי"ף – הלכה כל"ב וכו' ירמיה שאוסר. כ"פ הרא"ש, רמב"ם והתוס'.

• סמ"ג – כל"ק וכו' אשי שמתיר. כ"פ סמ"ק, תרומה והר"ן בשם הרא"ה.

א. שם: ולרב אשי דשרי, והתנן – אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום? התם בבשרא אגומרי.

✓כ"פ הטור: אף על פי שבשר חי מותר להשהותו, ה"מ בקדרה, אבל בצלי שאצל האש אסור להניחו סמוך לחשיכה, שממהר להתבשל ואתי לחתויי. כ"פ התוס' והרא"ש בשם בה"ג, הר"ן וה"ה.

ב. שיטות הפוסקים (ע"פ ביה"ל)

✓רמב"ם – עיקר ההיתר בגדי שמותר בין שריק או לא, משום שבגדי א"צ אלא מעט חמימות, ולכן לא חיישינן שיחתה, שאם יחתה יתחרך, ולכן אפ' בחוץ סמוך לאש מותר, וכ"ש שבתנור בין שריק או לא, ואפילו בלא מכסה כלל שרי.

ובשרא אגומרי – כאשר מונח ע"ג הגחלים ממש, אף בגדי אסור, שכיון שהניחו ע"ג הגחלים בודאי אינו חושש רק שיצלה במהרה ולא איכפת לו שיחרך (וכ' ה"ה – ואם נתבשל כבר כמאב"ד אף ע"ג

אר"ח – רנ"ד

ביה"ל: כ"ז הוא לדעת השו"ע (שפסק כשיטת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש שפסקו כר' ירמיה), דברחא ולא שריק אסור.

אבל הרבה ראשונים (ר' האי, הר"ח, הרז"ה, הרשב"א, סה"ת והמרדכי) פסקו כרב אשי בל"ב דברחא ולא שריק שרי. ולכן כתב הב"ח דבדיעבד אם עבר או שכח ושהה בתנור מכוסה אף שאינו טוח בטיט מותר מאחר דיש מתירין לכתחילה (כ"כ המ"א סקי"א וא"ר).

"שאצל האש"

משנ"ב (ג): לאפוקי צלי קדר דינו כבקדרה (שמותר להשהותו בחי). כ"כ מ"א. וכ' הגר"א – וכשנותנו ע"ג האש ממש אפילו בבשר גדי אסור (וכדלקמן בס"ב).¹²

"אסור סמוך לחשיכה"

ט"ז: ומ"ש בס"ב דסגי כשנתבשל כמאב"ד, ה"ד כשמניחו ע"ג גחלים, שאם יחתה ישרוף הבשר, אבל כאן שמניחו סמוך לאש, לא סגי כמאב"ד (דחיישינן שמא יחתה).

"לפי שממהר להתבשל"

מ"א (ד): וה"ה לכל מיני קטניות שממהרין להתבשל (רי"ו, ועס"ח). כ"כ משנ"ב.

בגחלים יתחרך הבשר, הכא לא מנתח וצריך בישול ואם יחתה בגחלים לא יתחרך הבשר ומשום הכי חיישינן.

כ"כ הטור – אבל בשר גדי ועוף שהם מנותחים לאברים, מותר דלא חיישינן לחיתוי, שאם יחתה יתחרך.¹¹

ה.כ' הגהות מרדכי: טלאים שלנו, אף שצולים אותם בלא ראשו וכרעיו, אפ"ה מקרי שלם, כיון שחלל הגוף שלם והצלעות מגינות עליו מפני החום.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"אף שבשר חי מותר להשהות"**

משנ"ב (א): היינו שמותר ליתן לכתחילה להשהותו ע"ג כירה ותנור אפילו אם אינם גרופים וקטומים, דכיון שהוא חי מסיח דעתו ממנו עד למחר.

"אבל בצלי"

משנ"ב (ב): אפילו אם צולה את הצלי בתנור והתנור מכוסה אך שאינו טוח בטיט חיישינן שיגלה הכיסוי ויחתה שם בגחלים (דלא שרי בסעיף זה כי אם כשהוא טוח בטיט).

¹² הרב יעקב יוסף זצ"ל: ה"מ כשצולה ע"ג גחלים דחיישינן שמא יחתה, כיון שהגחלים הולכים ועוממים. אבל בתנורי חשמל שלנו שהחום קבוע אין חשש לחיתוי מותר לתת בשר שיצלה מע"ש. וכן מותר להכניס בצק לתנור שיאפה מע"ש.

¹¹ כ' הסמ"ג: דעוף שלם דינו כגדי שלם. כ"כ סמ"ק, התרומה, מרדכי, הגמ"י. וכן נראה מדברי הרז"ה. שם (יח): אמר רבינא האי קרא חייא שפיר דמי כיון דקשי ליה זיקא כבשרא דגדיא, כ"כ רי"ו.

ב.

"שהם מנותחים"

משנ"ב (ח): אבל אם אינו מנותח צריך בשול כשור ועז, וחיתוי לא יחרוך הבשר, חיישינן לחתוי.

"שאם יחתה... יתחרך"

משנ"ב (י): לפי טעם זה אין חילוק בין אם צולוהו בתנור שפיו מכוסה או פיו גלוי הכל שרי, אבל לפי הרמ"א (י) שיש מחמירין שלא מתירים בגדי ועוף רק כשצולוהו בתנור שפיו מכוסה (ורק שאינו טוח בטיט) דאז אמרינן דבגדי ועוף דקשה ליה זיקא ולא יפתח פי התנור, אבל כשצולוהו מגולה אצל האש גם בגדי ועוף חיישינן לחתוי.

ג.

"ויתקשה הבשר"

מ"א (יא): משמע שאם הוא בקדרה לא מהני, שהרי לא יתקשה הבשר. והרמ"א לקמן מסיק דהמנהג להקל בזה, דכיון שהוא סתום בטיט לא יבוא לחתות. כ"כ משנ"ב.

ד.

"ואין חילוק"

משנ"ב (יב): בכל גווני היתר או איסור המבוארים בסעיף זה, אין חילוק בין חי לנתבשל קצת. וה"מ בצלי, אבל לענין קדרה או צלי קדר (שדינו כקדרה) יש חילוק בין חי שמותר (בין בשר שור גדי או עוף), לנתבשלו קצת שאסור, (אפילו בשר גדי

ועוף שמא יחתה דלא שייך בו ההיתר שיחרך). וכ"ה במ"א.

ו.

"ויש מחמירים"

משנ"ב (יד): דעה זו חולקת על המחבר ומחמירה יותר. והא שכ' "ויש מחמירין" אף על גב דלענין זה הוא קולא, משום דבצלי דאנן קיימינן ביה הוא חומרא וכדלקמיה.

בטוח בטיט הכל שרי – אפילו בקדרה ונתבשל קצת דלא חיישינן שיפתחנו ויחתה כיון שהוא סתום.

כ' החזו"א: ה"ה אם סגר במנעול פתח התנור הרי זה כטח בטיט, כיון שצריך לעשות פעולה לפתוח המנעול.

פסקי תשובות: לפ"ז כ' אחרוני זמנינו דה"ה אם נעל כפתורי התנור המגדילים האש או הדביק נייר דבק עליהם נעשה כגרופה וקטומה. וה"מ לענין שהיה מע"ש להתיר תבשיל שלא הגיע למאב"ד, אבל להחזיר בשבת כל שהאש גלויה אסור דמחזי כמבשל.

"וע"ג האש... הכל אסור"

משנ"ב (ט): ע"ג האש – פי' סמוך לאש, דאילו ע"ג האש ממש אף למחבר אסור.

הכל אסור – דעת המחבר בבשר גדי שמותר אין חילוק בין אם צולוהו בתנור שפיו מכוסה או בגלוי אצל האש. ולדעת הרמ"א – אין היתר בגדי כ"א כשצולוהו בתנור שפיו מכוסה.

סעיף ב: לצלות בצל וביצה ע"ג גחלים

סעיף ב: א. אין צולין בצל וביצה (וה"ה שארי דברים שאין נאכלין חיין – משנ"ב) או בשר ע"ג גחלים, אלא כדי שיצלה מבע"י משני צדדיו, כמאכל בן דרוסאי שהוא חצי בישולו.

ב. אפי' הוא בשר גדי, דכיון שהניח ע"ג גחלים אינו חושש אלא שיצלה מהרה ואף על פי שיתחרך, הלכך חיישינן שמא יחתה.

ג. אבל כשנצלה כמאכל בן דרוסאי, לא חיישינן דלמא אתי לחתויי, אפילו אם הוא בשר שור, שמאחר שהוא ראוי לאכילה למה יחתה להפסידו.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (יט:): משנה – אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום גמ': וכמה? א"ר אלעזר אמר רב כדי שיצולו מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי. ב"י: אף דצלי שאצל האש אפילו חי אסור להניחו סמוך לחשיכה, קמ"ל כאן דבכדי שיצולו כמאכל בן דרוסאי שרי. הוי יודע שאם לא נצלה אלא מצד אחד כמאכל בן דרוסאי דלאו כלום הוא (מנחות נז.). וכ"כ הרמב"ם.

כ' הר"ן: לפי הרי"ף שאוסר להשהות כמאב"ד, הכא מיירי שמונחים על האש ממש, שכיון שהגיע למאב"ד אם יחתה יחרך. כ"ד הרמב"ם וה"ה.

ב"י – לפ"ז אם אינן מונחים ע"ג האש ממש אלא סמוך אסור, אלא אם כן מצטמק ורע לו. אבל לרש"י – כל שהגיע למאב"ד דינו כקדרה שמותר.

ב. כ' המגיד משנה: ומיירי בכל סוגי

הבשר, ואף בגדי, כיון שהניחו ע"ג הגחלים אינו חושש אלא שיצלה במהרה ואפילו יתחרך. הילכך חיישינן שמא יחתה.

ג. מיהו כשנצלה כמאב"ד שוב לא חוששים שמא יחתה אפי' בבשר שור, כיון שראוי לאכילה למה יחתה להפסידו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אין צולין"

משנ"ב (יז): דחיישינן שמא יחתה אפילו בבשר גדי, דכיון שהניחו ע"ג גחלים אינו חושש שיתחרך. אבל אם יצלה סמוך לגחלים לפי המחבר (א.) בבשר גדי ועוף או בצל וביצה לא חיישינן כלל לחיתויי אפילו אם לא יהיה נצלה מבע"י כמאב"ד. ובבשר שור ועז שהוא קשה בעינן שיהא נצלה כל צרכו מבע"י דאל"ה חיישינן לחיתוי.

אר"ח – רנ"ד

מ"א (ח): אף שביו"ד (קי"ג) פסק שהוא שליש בישולו, הכא פסק לחומרא משום חומרא דשבת.

ב. "אפי' הוא בשר גדי"

מ"א (ט): ואפי' שריק אסור לב"י בס"ה מה שאין כן לרמ"א שם שרי בשריק. משנ"ב (יח) – ואפילו מנותח דמקילינן לעיל בס"א הכא ע"ג גחלים שאני וכדמפרש והולך.

ג. "אבל כשנצלה"

ביה"ל: ואפילו האוסרין בריש ס' רנ"ג לעניין בישול דבעינן שיהא מבושל כ"צ, הכא לענין צלי לכ"ע סגי בכדי מאב"ד.

ודעת הרמ"א כהפוסקים דאין חילוק בין ע"ג הגחלים או בסמוך להן בין בבשר שור או בשר גדי ועוף השיעור שיצלה מבע"י כמאכל בן דרוסאי, ואם הוא טוח בטיט שרי בכל גווני ליתנו סמוך לחשיכה.

"על גבי גחלים"

מ"א (א): פי' סמוך לגחלים ולא ע"ג גחלים ממש, דהיאך יקח הבשר מעל הגחלים אולי אין נכבין עדיין. ולפי הרמב"ם שמניח ע"ג גחלים ממש, מיירי שממתין עד שכבו. כ"כ משנ"ב.

"חצי בישולו"

סעיף ג: עבר או שכח ונצלה בשבת

סעיף ג: אם עבר, או שכח, ונצלה בשבת באיסור, אסור.

"עבר או ששכח ונצלה"

משנ"ב (יט): שנתן במזיד סמוך לחשיכה ממש שלא היה שהות לצלות מבעוד יום כמאב"ד ונצלה בשבת אסור, כדי שלא יבוא להשהות במזיד ויאמר שכחתי. מ"א (יא) – ומיירי דווקא כשנתן ע"ג האש שהוא מגולה אבל כשנתן לתוך התנור מכוסה אפי' בשר עז שרי בדיעבד מאחר דיש מתירין לכתחילה (ב"ח).

"אסור"

מ"א (כ): בין לו בין לאחרים עד מוצ"ש בכדי שיעשו.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

כ' בהגהות אשר"י: אם עבר או שכח ונצלה בשבת באיסור אסור.
כ' בהגהות מרדכי – מתניתין דאין צולין בשר בצל וביצה בית שמאי היא, דבית הלל מתירין עם השמש.
ב"י – ואין דבריו נכונים, דמתניתין דברי הכל היא גזירה שמא יחתה, דגם לבית הלל גזרי שמא יחתה. וכן פסקו כל הפוסקים.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

סעיף ד': להניח פירות הנאכלים חיים סביב הקדרה להתבשל

סעיף ד': א. פירות שנאכלין חיים, מותר ליתנם סביב הקדרה אף על פי שא"א שיצלו קודם חשכה, ב. ומיהו צריך לזהר שלא יחזיר הכיסוי אם נתגלה משחשיכה, ושלא להוסיף עליו עד שיצולו, מפני שממהר לגמור בישולם בשבת.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א.

"סביב הקדרה"

משנ"ב (כא): אף שהפירות נוגעין באש וניצולין בשבת מותר, ול"ד לבשר בצל וביצה דאסור אלא אם כן ניצולו מבעוד יום כמאב"ד, דהכא כיון שנאכלין חיים הרי שהוא כתבשיל שנתבשל כמאב"ד, דיותר הם טובים בלא בישול כלל משאר תבשיל שנתבשל כמאב"ד ולא אתי לחתויי.

"שלא יחזיר הכיסוי"

משנ"ב (כג): אף דמצד הקדרה אם נתגלה בשבת הכיסוי שלו שכיסוהו מלמעלה שלא יצטנן מותר לחזור ולכסותו או להוסיף עליו (רנ"ז-ד), שם הקדרה כבר נתבשלה מבע"י, אבל הכא שהפירות מתבשלין והולכין בשבת ממהר לגמור בשולו – אסור.

ב.

"שממהר לגמור"

משנ"ב (כ"ד): וכ"ש שאסור להניחם בשבת גופא סמוך לתנור כדי לצלות, ואפילו אם נותנו קודם שהוסק, אבל קודם חשיכה מותר.

א. רשב"ם היה מתיר לתת פירות סביב הקדרה אף על גב שאי אפשר להם שיצלו קודם חשכה, דקי"ל כל שהוא כמאב"ד מותר להשהותו על גבי כירה אפילו אינה גרופה וקטומה, ופירות כיון שנאכלין חיים חשיבי כמאב"ד, שטובים בלא בישול כלל ממאב"ד, עד שיתבשלו כל צרכם. כ"כ מ"א ומשנ"ב.

ב. ומיהו צריך לזהר כשנותנים שם פירות שלא יחזיר הכיסוי אם נטלו משחשכה ושלא להוסיף עליו עד שיצולו מפני שממהר לגרום בישולם בשבת. וכ"ה בתוס', כ"כ הרא"ש, סמ"ג, סמ"ק, תרומה ורי"ן.

כ' רי"ו: ולא דמי לבצל וביצה שאסור עד שיצלה מבעוד יום, שהביצה – אין דרכה לגומעה חיה. בצל – אף שיש אוכלים אותו חי, אין טוב לאוכלו חי כמו תפוחים.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

סעיף ה' ¹: אין נותנין פת לתנור אלא אם קרמו פניה

סעיף ה' חלק 1: ^א. אין נותנין סמוך לחשיכה פת לתנור, אלא כדי שיקרמו (פי' שיעלה על פני הלחם קרום וקליפה מחמת האש) **פניה המדובקים בתנור** (דתו לא חיישינן שמא יחתה בגחלים – משנ"ב). **ולא חררה ע"ג גחלים, אלא כדי שיקרמו פניה שכנגד האש.**

^ב. הגה: וכל שפורסה ואין החוטין נמשכין, קרוי קרימת פנים [הג' מרדכי].

^ג. ופסטיד"א או פלאדי"ן, כריך שיקרמו פניה למעלה (לצד חלל התנור) ולמטה (לצד תחתית הכלי שנאפית), ויתצקל מה שצתוכה כמאכל זון לרוסאי [ב"י בשם סמ"ג והגהות מיימוני]...

❖ שורשי הלכה (המקורות)

^א. **שבת** (יט:): משנה – אין נותנין פת לתנור עם חשיכה ולא חררה על גבי גחלים אלא כדי שיקרמו פניה. רבי אליעזר אומר כדי שיקרום התחתון שלה. ומפרש בגמרא (כ.) – הכי קאמר רבי אליעזר אומר כדי שיקרמו פניה המדובקין בתנור. ופרש"י – וחומרא היא שפנים שכלפי האור ממהרים לקרום. **להלכה:**

פסק הר"ן: דהלכה כרבי אליעזר כ"פ ה"ה שהוא דעת הרמב"ם. וחזר בו ממ"ש בפירוש המשנה.

כ"כ ב"י בדעת הטור – בפת פניה המדובקים בתנור (כר"א) אבל בחררה פני

שכנגד האש.

וביאר רמב"ם: וכל שנתנה בכדי שיקרמו פניה לא חוששים שמא יחתה דמפסיד ליה.

^ב. כ' בהגמ"י בשם התוס': קרימת פנים היינו שפורסה ואין חוטין נמשכין הימנה.

^ג. כ' עוד בהגמ"י בשם סמ"ג: פשטיד"א או פלדון צריך לתתם מבעוד יום כל כך שיקרמו פניה העליון והתחתון ויתבשל מה שבתוכו כמאב"ד, כ"כ סמ"ק, והתרומה. ¹³.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

^א. **"המדובקים בתנור"**

דוקא בשאין לו מזון שלשה סעודות (שיש חשש שיחתה), אבל אם יש לו מותר, שהרי צריך רק למוצאי שבת, שבלא חיתוי נמי אפיה וה"ל בקדרה חיה.

¹³. כ' הג"א: אם התנור מכוסה ושריק נראה דשרי ליתן פת לתנור שלא בכדי שיקרמו פניה דלא גרע מברחא ושריק, שלא יבוא לחתות. כ' הכל בו: הא דאין נותנין פת לתנור וכו'

א"ח – רנ"ד

מ"א (טז): וכ"ז בשאין גרוף וקטום, (פמ"ג – או בתנור שלנו כשהוא גרוף וקטום, או כשסותם פי התנור בטיט), אבל בכירה או בתנור שלנו כשהוא גרוף וקטום או כשסותם פי התנור בטיט מותר ליתן הפת בתנור סמוך לשקיעה בכל גווני.

"למעלה ולמטה"

ג.

משנ"ב (כט): כ' המ"א (טז) – שלפי דעת המחבר לעיל סגי בשנקרם במקום אחד לבד. אמנם בביאור הגר"א כתב – כיון שהוא עב ואינו מתבשל מהרה לכך לכו"ע בעינן מלמעלה ומלמטה. כ"כ דגול מרובה שכו"ע מודים מטעם אחר, דכיון דפשטיד"א חלק עליון וחלק התחתון אינם מגוש אחד דהרי המולייתא שבתוכה מפריד ביניהם הוי כשני עוגות ובכל אחד צריך קרימת פנים וכ"כ בספר חמד משה.

משנ"ב (כו): מ"א וא"ר הסכימו דה"ה דסגי אם מתקרב פניה שכנגד האש, ואפשר דגם המחבר ס"ל הכי, והא דנקט פניה המדובקים ס"ל דזהו יותר בקל מתקרב.

ואין חילוק אם הוא נאפה בקרקע התנור או בתבנית.

ובפת עבה אינו מתבשל מהרה וצריך שיהיה נקרב הפנים התחתון שכנגד התנור וגם הפנים שלמעלה נגד חלל התנור. כ"פ כה"ח.

ב.

"ואין החוטין נמשכין"

משנ"ב (כז): ואפילו אם היה הפת עבה נמי סגי בזה השיעור לכו"ע דכיון דאין חוטין נמשכין בודאי נקדמו פניה היטב.

"קרוי קרימת פנים"**סעיף ה: נתן סמוך לחשיכה קודם שקרמו פניה**

סעיף ה חלק 2: ^אואם נתן אותם סמוך לחשיכה ולא קרמו פניהם: אם במזיד, אסור עד מ"ש בכדי שיעשו (היינו האכילה אבל הרדיה מן התנור מותר תיכף – משנ"ב), ^בואם בשוגג, אם אין לו מה יאכל, מותר לו לרדות ממנו מזון שלש סעודות, ואומר לאחרים שאין להם מה יאכלו: בואו ורדו לכם מזון שלש סעודות.

^גוכשהוא רודה, לא ירדה במרדה (פי' ברחת ובמזרה תרגום מרדה פאל"ה בלע"ז), אלא בסכין וכיוצא בו, שלא יעשה כדרך שעושה בחול. ואם אי אפשר לרדות בשינוי, ירדה במרדה.

^דואם נתנה בכדי שיקרמו פניה, כיון דלא עבד איסורא, וצורך שבת הוא, רודה כדרכו. ושלא לצורך היום, אסור אפילו בשינוי (שרדיה שבות – מ"א).

ה. הגה: וכל זה בתנור שאינו טוח בטיט [הג"א], אבל אם הוא טוח בטיט או שאינו אופה לצורך שבת רק למ"ס, דינן לו זמן לאפותו, מותר ללא גזרינן בכה"ג שמא יחתה [כל בו].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כ' הרמב"ם: ואם נתן אותם סמוך לחשיכה ולא קרמו פניהם: אם במזיד, אסור עד מ"ש בכדי שיעשו. ב"י: ולמד כן מדין עסיסיות ותורמוסין שיבוא בסמוך.

ב. שבת (ק"ז): תנו רבנן: שכח פת בתנור וקידש עליו היום – מצילין מזון שלש סעודות, ואומר לאחרים: בואו והצילו לכם.

ב"י: אף דבעסיסיות ותורמוסין משמע דאפילו בשוגג אסורין עד מוצאי שבת! הכא משום כבוד שבת לא קנסו לגבי ג' סעודות בשוגג.

כ' הר"ן: דהא דמרדה מזון שלוש סעודות ודווקא כשאין לו מזון מה יאכל, וכן לאחרים דווקא כשאין להם מה יאכלו היא, הא לאו הכי לא.

וכ"מ מהרי"ף – לא רדיית פת כששכח רק לצורך ג' סעודות לשבת ומשום כבוד שבת, אבל רדייה שלא לסעודת שבת לא שרו ליה רבנן.

ג. שם: וכשהוא רודה – לא ירדה במרדה אלא בסכין.

וכ' הר"ן – דווקא כשאפשר לשנויי בסכין, ואם אי אפשר לשנות שרי במרדה.

ד. הוסיף הר"ן: הני מילי היכא שנאפה הפת

באיסור שלא קרמו פניה מבעוד יום. אבל אם נתנו בכדי שיקרמו פניה כיון דלא עבד איסורא וצורך שבת הוא רודה כדרכו. כ"מ מהרמב"ם. ומיהו כל שאין בו צורך היום אסור אפילו בשינוי.

מיהו הרמב"ן כ' – אסור לרדות במרדה אפילו הדביק פת בתנור מבעוד יום בהיתר שיש שהות ביום כדי שיקרמו פניה. אלא אם כן בשינוי לצורך ג' סעודות.

וה"ה כ' – ולי נראה שמותר לרדות בסכין כל מה שירצה (ול"ד לג' סעודות). דלא אסרו רדיית הפת אלא ברודה במרדה שהוא כדרכו והיא עצמה מדבריהם.

ד"מ: כ"מ מהרא"ם – שבפל"א מותר לרדות פת כשקרמו פניה, ואין זה מרדה שבימהם.

ה. כ' הג"א: אם התנור מכוסה ושריק נראה דשרי ליתן פת לתנור שלא בכדי שיקרמו פניה.

והוסיף הכל בו: דווקא שהוא צ' לג' סעודות, אבל יש לו מותר, שהרי צריך למ"ש ועד אז בלא חיתוי נמי אפיה וה"ל כקדרה חיה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אם במזיד אסור"

ג. "א"א לרדות בשינוי, ירדה

במרדה

משנ"ב (לה): טעמו, דרדיית הפת לא הוי שבות גמור אלא משום עובדא דחול, ולכן היכא דא"א לשנות וצורך שבת הוא התירו.

משנ"ב (לו): רודה כדרכו – ובא"ר כ' דיש להחמיר כהפוסקים דס"ל דאפילו נתנה בהיתר צריך להיות הרדיה דווקא בשינוי (שהרי הרי הרבה פוסקים חלקו על הר"ן שהתיר, והם – הרמ"ך, הרמב"ן, הרב המגיד, הכל בו, והרא"מ שבדרכי משה – שה"צ סקל"ה).

ד. "דיק לו זמן לאפותו"

משנ"ב (לח): דאפילו בלא חתוי יהיה נאפה היטב.

ומ"ש המ"א – שבתנורים שלנו כיון דקי"ל לקמיה (בסעיף ז') דמותר לרדות מהם בשבת ולאכול אפילו יש לו הג' סעודות על שבת, א"כ חיישינן שמא ימלך לאכול מהפת שבתנור בשבת ויחתה בגחלים כדי שיתבשל מהרה (וכמו שחיישינן לענין תבשיל לכתחילה שלא ליתנו סמוך לחשיכה על סמך שיאכלנו במוצאי שבת, דחיישינן שמא ימלך לאוכלו בשבת ויחתה (הרמ"א רנ"א=א).

משנ"ב (לא): אסור לרדות אפילו ע"י שינוי ואפילו אם אין לו מה יאכל, ואפילו אם גוי רידהו שלא מדעתו אסור לו לאכול.

ב.

"ואם בשוגג"

מ"א (יז): והא דלא קנסין גם בשוגג כמ"ש ס"ח (בעסיסות), שאני הכא כיון דאין לו מה יאכל שרי (ב"י). וא"כ אפי' בתנורים שלנו אסור יותר מג' סעודות (כ') המשנ"ב – לפ"ז תבשיל שאין חיוב אכילה כמו פת אסור, ובאמת אם אין לו דבר אחר לאכול כלל כ"א אותו התבשיל בלבד שהשהה בשוגג מותר לו לאכלו שאסור להתענות בשבת).

וב"ח כתב – הטעם דלא שכיח שיתן פת בתנור סמוך לחשיכה דפת חמה אינה טובה כ"כ.

וא"כ בתנורים שלנו שרי אף יותר מג' סעודות. ול"נ להחמיר. כ"כ משנ"ב.

"מזון שלש סעודות"

משנ"ב (לד): ואם בפת אחד שהוציא יש בו כדי ג' סעודות, שוב אסור לרדות אף על גב דאין לו לכל סעודה ככר שלם ולחם משנה (מ"א).

"ואומר לאחרים שאין להם"

ביה"ל: אבל הוא עצמו אסור לרדות להם (אף דאומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה חברך, ה"מ להצילו מאיסור דאורייתא).

סעיף ו: מותר לרדות קודם שיאפה

סעיף ו: ואם נתנו בשבת, אפילו במזיד – מותר לו לרדות קודם שיאפה כדי שלא יבא לידי איסור סקילה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (ד.): אמר רב ביבי בר אביי: הדביק פת בתנור התיירו לו לרדותה קודם שיבא לידי איסור סקילה. כ"פ הטור והשו"ע.

פרש"י: הדביק פת בתנור – בשבת בשוגג, ונזכר שהוא שבת קודם שתאפה, וקי"ל דרדיית הפת שבות היא, שהיא חכמה ואינה מלאכה.¹⁴

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אפילו במזיד"

פי' הב"ח: דהו"א הלעיטהו לרשע וימות, קמ"ל דשרי, וכ"ש כשהדביק בשוגג דשרי כדי שלא יבוא לידי איסור חטאת. כ"כ משנ"ב.

והמ"א (כא) – אבל המ"מ כתב דשוגג הוי רבותא טפי, דהא כיון שנזכר ליכא חיוב חטאת (דבעינן שיהא תחילתן וסופן שגגה)

אפ"ה שרי לרדות קודם שיבוא לידי איסור חטאת (וא"צ למה שנדחק הב"ח). ומ"מ אם אפשר לעשות בשינוי יעשה. כ' רי"ז – דווקא הוא אבל אחרים אסורים לרדות, דאין אומרים לאדם עשה חטא קל בשביל שלא יעשה חברך איסור חמור כיון שחבירו פשע במה שהדביק. כ"כ מ"א ומשנ"ב.

משנ"ב (מ): וכ"ז לענין רדיה, אבל לענין בישול פשוט הוא דאם אחד שכח או עבר והנח קדרה סמוך להאש צריך גם אחר לסלקו כדי שלא יבוא חבירו לידי איסור. שהרי בסילוק הקדרה אין כאן איסור.

"מותר לו לרדות"

משנ"ב (מא): אפילו במרדה (הר"ן וה"ה). ומ"מ אם אפשר יעשה בשינוי. ודווקא שלא יצטרך להשהות שלא יבוא ע"י השהיה לידי קרימת פנים ויתחייב.

סעיף ז: בתנורים שלנו מותר לרדות יותר מג' סעודות

סעיף ז: בתנורים שלנו שאין בהם רדייה, מותר להוציא יותר משלש סעודות בסכין או בשום דבר שיתחוב בו, ומ"מ לא יוציא ברחת משום דמחזי כעובדין דחול.

שמותר ליטלו בסכין או בשום דבר שיתחוב בו או במקל, דלא גרע מחררה שטמנה בגחלים דשרי לתחוב בה כוש וליטלה בשבת. אבל ברחת נראה שאסור.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

כ' רי"ז: בתנורים שלנו שאין מדביקין בהם פת ואין צריך רדייה, אם נתן פת לתנור מבעוד יום וקדש עליו היום

¹⁴. כ' הג"א: דרדיית הפת דלאחר אפייה שרי לכתחילה ואינה אסורה אלא בעוד שהיא עיסה,

כ"פ פר"ח.

ולא נהירא לפר"י. וכ"ה בתוס'.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"שאינ בהם רדייה"

משנ"ב (מב): בתנוריהם שהיו מדבקין הפת בדפני התנור שייך רדייה, אבל בתנורים שלנו שהפת מונחת בשולי התנור לא שייך בהם רדייה.

"מותר להוציא יותר"

כ' המ"א (כג): דווקא בתנורים שלהם אסור להוציא רק לצורך ג' סעודות, מה שאין כן בשלנו דלא שייך רדייה מותר להוציא כל הפת אף שהוא יותר מג"ס שצריך לו לשבת. אבל שלא לצורך שבת אסור לרדות.

כ"כ משנ"ב – ונראה דע"י גוי מותר להוציא אף ברחת וא"צ שינוי.

סעיפים זז–ט: לא יתן קערה עססיות או חבית של מים לתנור

סעיף זז: א. לא ימלא אדם קדרה עססיות (פי' מיני קטניות הגדלות בא"י ולא

בבבל) ותורמוסין ויתן לתוך התנור ערב שבת סמוך לחשיכה, מפני שדברים אלו אינם צריכים בישול רב ודעתו עליהם לאכלם לאלתר, ומפני כך אף על פי שלא נתבשלו כל עיקר הרי הם כשאר תבשיל שהתחיל להתבשל ולא נתבשל כל צרכו שאסור להשהותו. וה"ה לכירה וכופח. הגה: כשאין גרופים וקטומים ואפסר לחתות [ב"י ובמסכת מגילה פ"ג].

ב. ואם עשה כן, אפילו בשוגג, אסורים למ"ש עד כדי שיעשו [ה"ה].

סעיף ט: ג. כיוצא בו לא ימלא חבית של מים ויתן לתוך התנור ע"ש עם

חשיכה (בתנורים שלנו שדינם כגרופ וקטום שרי – משנ"ב). **ואם עשה כן, אסורים למוצאי שבת בכדי שיעשו.**

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (יח:): ת"ר – לא תמלא אשה

קדרה עססיות ותורמוסין ותניח לתוך התנור ערב שבת עם חשיכה ואם נתנה למוצאי שבת אסורין בכדי שיעשו.

ג. כיוצא בו לא ימלא נחתום חבית של מים ויניח לתוך התנור ערב שבת עם חשיכה ואם עשה כן למוצאי שבת אסורין

בכדי שיעשו

גמ': טעמא גזירה שמא יחתה בגחלים.

שמא יחתה

רש"י פי' – שעססיות ותורמוסין צריכין בישול יותר, ויש חשש שיחתה.

והרמב"ם כ' – שאינם צריכים בישול רב, ודעתו לאוכלן לאלתר ולכן יש חשש שיחתה.

ב"י: ומפני כך אף שלא נתבשלו כל עיקר

להתבשל וחיישינן שמא יחתה בגחלים לצורך סעודת הלילה.

"לתוך התנור"

משנ"ב (מו): היינו אפילו הוא גרוף וקטום (כמ"ש רנ"ג-א), מיהו תנורי דידן דמיא לכירה דשרי גרוף וקטום. ואם הוא טוח בטיט שרי בכל ענין (מ"א).

"כשאין גרופים"

משנ"ב (מז): אכירה לבד קאי (ונקט לשון רבים אכירות דעלמא), דאילו כופח הלא מבואר בסימן רנ"ג דכשהסיקהו בעצים לא מהני גריפה וקטימה (מ"א).

"של מים"

מ"א (כו): אף על גב דמים ראויין לשתות חיים והיה ראוי להיות דינם כפירות הנאכלים חיים, מ"מ אינם טובים כ"כ כפירות ומהני להם החימום הרבה ויש בהם גזירת חיתוי. כ"כ משנ"ב.

(לא דמי לחתיכה חיה) דהוי כתבשיל שלא בישל כל צרכו שאסור לשהותו בתנור, אלא אם כן גרף או קטם.

טעם לאיסור במים

והטור פי' – שמא יתקרה סמוך לחשכה במ"ש ויחתה כדי שיתחמם לאלתר לכשתחשך.

אבל הרמב"ם – כיון שא"צ בישול רב, ודעתו עליהם לשתיה לאלתר, יש חשש שיחתה (כמו בעסיסיות).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"עסיסיות ותורמוסין"

מבאר משנ"ב (מה) ע"פ הרמב"ם: ה"ה לכל מיני קטניות ושאר דברים רכים שכולם אינם דומים לבשר, דקי"ל לעיל (ריש רנ"ג) דמותר ליתנו סמוך לחשיכה כשהוא חי לפי שבוודאי לא יתבשל לסעודת הלילה, ולסעודת מחר יתבשל אפילו בלא חיתוי, אבל אלו קלים

או"ח רנ"ה: הכנת האש קודם הכנסת שבת, ובו ג' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: לעשות מדורה מעצים סמוך לחשיכה 132
 סעיף ב: מדורה מפחמים 133
 סעיף ג: מדורה של זפת וכיו"ב, ושל קנים וגרעינים 134

סעיף א: לעשות מדורה מעצים סמוך לחשיכה

סעיף א: ^{א.} אין עושין מדורה מעצים סמוך לחשיכה עד שיצית בהן האור בענין שתהא השלהבת עולה מאליה בלי סיוע עצים אחרים (שא"צ לעצים דקים להצית האש). [שבת יט.].

^{ב.} ואם הוא עץ יחידי, צריך שיאחוז האור ברוב עביו וברוב הקיפו (פי' מבפנים קרי עוביו ורוב היקפו מבחוץ – מ"א). ואם לא הודלקה כל כך, אסור ליהנות בה בשבת (אפי' הודלקה אחר כך לגמרי – מ"א), גזירה שמא יחתה בה ויניד העצים כדי שתעלה השלהבת. [שם].

^{ג.} וכשהודלקה כשיעור (קודם השבת – מ"א), יכול להתחמם כנגדה בשבת ולהשתמש לאורה, בין אם הוא ע"ג קרקע או על גבי המנורה, ואפי' היא מדברים שאין עושין מהם פתילה לשבת [שבת כא.].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

^{א.} "אין עושין מדורה"

ול"ד לזה שמתירין להסיק בשבת ע"י גוי לכתחילה במדינות הקרות, דהתם אין לו עצה אחרת דמה שהסיק אתמול כבר נתקרב.

^{ג.} "יכול להתחמם"

משנ"ב (ז): כ' הט"ז (בסימן ער"ה) – מ"מ לא ישב בסמוך אצל זנבות האודים לפי שיש לחוש שמא יגע בהם לקרבם אצל המדורה. אבל הא"ר והתו"ש – לא חששו לזה, אלא בדבר שצריך עיון רב או לקרות כנגדה.¹⁵

תו"ש: וה"ה אם רוצה להסיק אז התנור של בית החורף נמי דינו כמדורה אלא אם כן התנור טוח בטיט דאז שרי. כ"כ משנ"ב – ומשמע דאם יש שיעור סמוך לחשיכה שתהא שלהבת עולה מאליה שפיר דמי אף בתנור שאינו טוח בטיט. ומ"מ לכתחילה יראה שיהיה אף גמר ההיסק בחול, דפעמים שנשאר אח"כ האודים בתנור ומוכרח הוא לכבותו לבסוף ע"י גוי.

סעיף ב: מדורה מפחמים

מאליה, שאם הפתילה לא ספוגה בנפט יש חשש שיגביה האש.

¹⁵ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מי שמדליק תנור נפט בע"ש, צ' להדליקה עד שתהא השלהבת עולה

סעיף ב: י"א שבפחמין אפילו לא אחז בהם האור אלא כל שהוא, שרי

מפני שהם דולקים והולכים [שבת יט: כר' יהודה שמפרש דברי ת"ק, כ"פ הטור לאפוקי הרמב"ם].

סעיף ג: מדורה של זפת וכיו"ב, ושל קנים וגרעינים

סעיף ג: א. מדורה של זפת (ה"ה שומן ושעוה וכל דבר הניתך – משנ"ב), ושל

גפרית, ושל קש וגבבא אפי' לא אחז בהם האור אלא כל שהוא, שרי.

ב. וכן מדורה של קנים, ושל גרעיני תמרים כשהם מפוזרים. אבל אם הקנים אגודות, והגרעינים בסל, צריכים שיצית בהם האור עד שתהא השלהבת עולה מאליה. ג. ויש אומרים בהיפך.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שם (כ:): תני רב יוסף, ד' מדורות אין צריכין רוב: של זפת, ושל גפרית, ושל גבינה, ושל רבב. במתניתא תנא: אף של קש ושל גבבא.

ב. שם: אמר רב כהנא: קנים שאגדן – צריכין רוב, לא אגדן אין צריכין רוב. גרעינין – צריכין רוב, נתנן בחותלות – אין צריכין רוב (ובגמ': בכל אחד יש טיבותא וריעותה: אגדן – לא נשרף טוב מ"מ לא מתפזר. ה"ה בגרעינים בחותלות).

חילופי גרסאות:

• הטור – מדורה של קנים שאגדן ושל גרעיני תמרים שהם בסל אין צריכין רוב אבל אם לא אגד הקנים ולא נתן הגרעינים בסל צריכין רוב. כן גרסת הרא"ש.

• וגרסת הרי"ף – (הפוך), כשהם מפוזרים אינם צריכים רוב לפי שהם דולקין מאליהם ואם אגד הקנים ונתן הגרעינים בסלים צריכין רוב לפי שאינם נוחים לידלק. כ"ד הרמב"ם.

• ולפי גירסת רש"י – קנים אינם צריכים רוב, אגדן צריכין רוב. ובגרעינין הוא איפכא דצריכין רוב ואם נתנם בסלים אינם צריכין רוב

סיכום: גרעינים וקנים שאגדן

נסמן: V – צ' רוב. X – א"צ רוב.

גרעינים		קנים		
לא אגדן	אגדן	לא אגדן	אגדן	
V	X	X	V	רש"י
V	X	V	X	ג. הרא"ש
X	V	X	V	ב. הרי"ף

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א"ח – רנ"ה

ב.

"כשהם מפוזרים"

חברתה לבערה והם כבים והולכים הילכך צריכים רוב מה שאין כן כשהם נאגדים יחד וכן בגרעינין.

ודעת רש"י – קנים שאגדן צ' רוב שלא נכנס בהם האש, כשלא אגדן כיון שהם ארוכים נתפס בהם האור. וגרעינים – בחותלות (פ' אגדן) א"צ רוב שנוחים להדלק, אבל בחותלות מתפזרים.

משנ"ב (יא): מפוזרים – הטעם דכיון שאחזו בהן האור קצת מבעוד יום שוב הם דולקין מאליהן, אבל כשהם אגודות או בסל שוב אין השלהבת יכולה ליכנס בהן. וזו דעת הרי"ף. ודעת הי"א שהוא דעת הרא"ש והטור הוא להיפוך, דכשהם מפוזרות כל אחת מהן לא תמצא את

או"ז רנ"ו: שש תקיעות שהיו תוקעין בערב שבת, ובו סעיף

אחד

סעיף א: תקיעות להבדיל העם ממלאכה

סעיף א: *כשהיו ישראל בישובן, היו תוקעין בע"ש שש תקיעות, כדי להבדיל את העם מן המלאכה [שבת לה:, כ"פ הרמב"ם].

ב. הגה: ונהגו בקהילות הקדושות, שכל שהוא סמוך לשבת כחלי שעה או שעה, שמכריז ש"ל להכין ע'למן לשבת, והוא במקום התקיעות דימיהם, וכן ראוי לנהוג בכל מקום.

הלילה, וכן ראוי לנהוג לשלח איש לבטל הבעלי מלאכות ממלאכתן. וגם ראוי לבעל החניות שיסגרו חנותן כמו שעה קודם השבת. כ"כ משנ"ב.

כיום: יש מנהג שיש ציפצוף לפני כניסת השבת (בירושלים 40 דקות לפני השקיעה ובשאר ערים 20 דקות, ויש מקומות שיש ציפצוף נוסף לפני).

ב. "ראוי להנהיג בכל מקום"

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

"סמוך לשבת"

כ' הב"ח: חצי שעה סמוך למנחה מכריזין והיא במקום תקיעה ראשונה. וברכו הוי במקום תקיעה שישית. **מ"א (א)** – ותקיעה שניה לבטל העם ממלאכה היתה לכל הפחות בזמן מנחה קטנה שהיא שתי שעות ומחצה קודם

א"ח – רנ"ו

ישראל (וכמו באלקנה, כשהיה עולה לרגל היה מזרז את ישראל לעלות לרגל, ואמר לו הקב"ה, אתה כיוונת לזכות את ישראל, אני אוציא ממך בן שיזכה את ישראל לפני, וזכה ויצא ממנו שמואל).

משנ"ב (ב): ובקהלות גדולות מאד שאי אפשר להכריז, נכון מאד שימצאו אנשים המתנדבים בעם לילך ולזרז על סגירת החנויות, כי מזכים את ישראל לאביהם שבשמים ויזכו עבור זה לבנים גדולי

או"ז רנ"ז: דיני הטמנת זומין, ובו ח' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: אסור להטמין בשבת אפי' דבר שאינו מוסיף הבל.....136
 סעיף ב: כשהתבשיל התבשל כל צרכו.....138
 סעיף ג: דברים מוספים ושאינם מוסיפים הבל.....139
 סעיף ד: טמן ונתגלה בשבת, להוסיף והחליף הטמנה.....140
 סעיף ה: פינה התבשיל לקדרה אחרת.....142
 סעיף ו: להטמין דבר צונן שלא יצטנן ביותר.....143
 סעיף ז: הטמנה בקדרה מבושלת כל צרכו.....143
 סעיף ח: להטמין קדרה בבגדים כשתחתיה אש.....145
 סעיף ט: כיצד ניתן להטמין בבגדים.....146

סעיף א: אסור להטמין בשבת אפי' דבר שאינו מוסיף הבל

סעיף א: אין טומנין בשבת, אפילו בדבר שאין מוסיף הבל. אבל בספק חשיכה, טומנין בו (דסתם קדירות בין השמשות רותחות הן וליכא למיגזר – מ"א). ואין טומנין בדבר המוסיף הבל אפילו מבע"י.

ב. ואם הטמין בדבר המוסיף הבל, התבשיל אסור אפילו בדיעבד. ודווקא בצונן, שנתחמם או שנצטמק ויפה לו (ה"ד דיעבד אבל לכתחילה אסור אפילו מצטמק ורע לו – מ"א), אבל בעומד בחמימותו כשעה ראשונה, מותר.

ג. הגה: י"א לאס ש"ח (ה"ה אם שגג בדין וסבר שמותר גם זה שוגג מקרי – משנ"ב) והטמין צקוגג צדצר המוסיף הצל – קרי לאכול [הגהות מרדכי].

ד.וי"א דכל זה אינו אסור אלא כשעושה לצורך לילה, אבל כשמטמין לצורך מחר, מותר להטמין מצד"י בדבר שמוסיף הכל [מרדכי וב"י]. וזדיעבד יס לסמוך על זה וכלבד שלא יהא רגיל לעשות כן (ואם רגיל בכך אף בדיעבד אסור – משנ"ב).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א.שבת (לד.): תנן – ספק חשיכה ספק אינה חשיכה... ומערבין וטומנין את החמין.

גמ': אמר רבא מפני מה אמרו אין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל משחשיכה? גזירה שמא ירתית, א"ל אביי אי הכי בין השמשות נמי ניגזר א"ל סתם קדרות רותחות הן.

ואמר רבא מפני מה אמרו אין טומנין בדבר המוסיף הבל ואפילו מבעוד יום? גזירה שמא יטמין ברמץ שיש בה גחלת, א"ל אביי ויטמין? (כלומר דהא מבעוד יום הוא), גזירה שמא יחתה בגחלים.

[סיכום: הטמנה

בע"ש – מותר להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל, אבל מוסיף אסור. בשבת – אף שאינו מוסיף הבל אסור, אבל בספק חשיכה טומנין. כ"פ שו"ע.]

ב. טמן בדבר המוסיף הבל בשבת

• הר"ן – התבשיל אסור אפי' דיעבד.

• ✓ והרמב"ן – אסור דווקא בצונן שנתחמם או מצטמק ויפה לו, אבל בעומד בחימיות כשעה ראשונה מותר.

ג.כ' ד"מ (א) בשם בהגהות מרדכי: עבר

(במזיד) והטמין אסור. אם שכח שוגג והטמין בדבר המוסיף הבל (בתבשיל המבושל כל צרכו – ב"י) שרי לאכול. כ"כ האגור. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – להתיר בדיעבד.

ד.מרדכי: מותר להטמין תפוחים ואגסים חיים, וה"ה ביצים חיים לצורך מחר, אבל לצורך הלילה אסור שמא יחתה בגחלים. ב"י – ולא משמע כן מהפוסקים, וכ"כ בסימן רנ"ג.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אין טומנין בשבת"

משנ"ב (א): לאחר שנתבשל התבשיל רוצה להטמינו בדבר שישמור חומו (בדבר שאינו מוסיף הבל כגון כרים וכסתות), אסור, יש חשש שמא ימצא קדרתו צוננת וירתיחה דחייב משום מבשל, ואפילו למ"ד דאינו חייב משום מבשל יש לגזור שמא יחממה ע"ג האש ויחתה בגחלים ויתחייב משום מבעיר (מ"א).

כ"כ הט"ז – אבל ספק חשיכה סתם קדירות רותחות הן. ובמוסיף הבל אפי' בע"ש אסור שמא יטמין ברמץ ויש חשש שיחתה בגחלים משחשיכה.¹⁶

להם דין מטמין.

¹⁶ ילקוט יוסף: בתנורים חשמליים שלנו אין

"המוסיף הבל אפי' מבעוד יום"

מ"א (ג): גזירה שמא יטמין באפר שיש בו גחלים ויחתה בשבת. כ"כ משנ"ב.
כ' הפמ"ג: ואפילו מבע"י – ואפילו אם הטמין בבוקר, אם משהה בהטמנה זו בשבת עובר על איסור, אלא צריך לסלקו. כ"כ משנ"ב – וגרע משהיה דעלמא שעל כירה, דאפילו בנתבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו אסור (שה"צ ה).

"התבשיל אסור"

מ"א (ד): מדסתם משמע דס"ל דאפי' בשוגג אסור (וכ"מ בהרמ"א). ואף דבשכח ושהא מתיר בסי' רנ"ג, מכל מקום בהטמנה מחמירים טפי. כ"כ משנ"ב.

"בעומד בחמימותו"

משנ"ב (ח): הטעם דהא לא אהני מעשיו. וכ' המ"א – דה"ה המטמין בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל דשרי בדיעבד, אף על גב דעשה איסורא דהא אינו אלא עומד בחמימותו.¹⁷

ג.

"וי"א... שרי לאכול"

הגר"א: הי"א דס"ל דהטמנה שווה בזה לשהייה שפסק המחבר לעיל (רנ"ג-א) דאם שכח ושהה אפילו תבשיל שמצטמק ויפה לו מותר לאכול. כ"כ משנ"ב.
משנ"ב (י): אבל המ"א והט"ז והגר"א – ס"ל שהמחבר אפילו בשוגג אוסר לאכול עד מ"ש. ולכך סתם הדבר. ומ"מ נראה דבמקום הצורך יש לסמוך על דעת הי"א הוזה שהרבה אחרונים מצדדים כן. ובפרט אם נתבשל כל צרכו.

ד. "אבל כשטמין לצורך מחר"

מ"א (ח): הטעם דעיקר מה שאסרו להטמין במוסיף הבל, משום שמא יבוא להטמין ברמץ ויחתה בגחלים, ולכן כיון שמתמין לצורך מחר לא שייך גזירה זו דאפילו אם לא יגיע התבשיל למאכל בן דרוסאי יתבשל ממילא כל הלילה.
כ"כ משנ"ב (יא) – וה"ה שמותר להטמין בנתבשל כ"צ דלא יבוא לחתות, ומותר בזה אף במטמין לצורך לילה (והוא כדעת היש מקילין לקמן בס"ז בהג"ה).

סעיף ב: כשהתבשיל התבשל כל צרכו**סעיף ב: אפילו תבשיל שנתבשל כ"צ – אסור להטמין בשבת אפילו**

בדבר שאינו מוסיף הבל (ומ"מ בדיעבד שרי וכן"ל בסק"ז – משנ"ב). ומ"מ לשום כלים על התבשיל כדי לשמרו מן העכברים, או כדי שלא יתסנף בעפרורית – שרי שאין זה כמטמין להחם אלא כשומר ונותן כיסוי על הקדרה [הר"ן].

בתחנת החשמל, לפי שהמקרה מונע המאכלים שלא יתקלקלו (שעומד במצבו).

¹⁷ הרב יעקב יוסף זצ"ל: עפ"ז התיר הרב פרנק להשתמש בשבת במקרה חשמלי, אף שעובדים

(וע"ל סי' רנ"ג).

משנ"ב (יד): לשום כלים – היינו אפילו בגדים שמעמידין את החום הקדרה שלא יצטנן אפ"ה שרי כיון שאינו מכוין לזה.

סעיף ג: דברים מוספים ושאינם מוסיפים הבל

סעיף ג: א. אלו הם דברים המוסיפים הבל: פסולת של זיתים או של שומשמין וזבל ומלח וסיד וחול, בין לחים בין יבשים, **ב.** ותבן וזגין ומוכין ועשבים בזמן ששלשתן לחין.

ג. ואלו דברים שאינם מוסיפים הבל: כסות (ה"ה כרים וכסתות וגיזי צמר – משנ"ב) ופירות (כגון חטין וקטניות – רש"י) וכן **פני יונה** (או שאר נולות) [מהר"א בהגהות] ונעורת של פשתן (דק דק שנוערין מן הפשתן – רש"י) ונסורת של חרשין (פי' הקש הדק הנופל מן העץ כשמגררים אותו במגירה).

ד. הגה: י"א דמותר להטמין בסלעים, אף על פי שמוסיפין הבל, דמלתא ללא סכיחא לא גזרו ביה רבנן [תוספות ומרדכי].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (מז:): משנה – במה טומנין ובמה אין טומנין? אין טומנין לא בגפת ולא בזבל ולא במלח ולא בסיד ולא בחול בין לחים בין יבשים, לא בתבן ולא בזגים ולא במוכים ולא בעשבים בזמן שהם לחים אבל טומנין בהם יבשים. ופרש"י: אין טומנין בדבר המוסיף הבל אלא בדבר המעמיד הבל. מוכין – כל דבר רך קרוי מוכין, כגון צמר גפן ותלישי צמר רך של בהמה וגרירת בגדים בלויים. והגמ': איבעיא להו גפת של זיתים תנן אבל דשומשמין שפיר דמי, או דילמא

דשומשמין תנן וכ"ש דזיתים. ולא איפשטא.

להלכה:

- משמע – כיון לא איפשטא, והוי מידי דרבנן הוא נקטינן לקולא.
- **אבל** הר"ן – פסק לחומרא שאף גפת של שומשמין אסור. כ"כ רי"ו כ"מ מהרמב"ם (שלא חילק).

ב. שם (מט:): 'לחין' דמתניתין לחין מחמת עצמן הוא או דילמא לחין מחמת דבר אחר? ת"ש לא בתבן ולא בזגין ולא במוכין. ואי אמרת לחין מחמת עצמן מוכין לחין מחמת עצמן היכי משכחת לה?

א"ח – רנ"ז

משנ"ב (יז): כל דבר רך קרוי מוכין כגון צמר גפן ותלישת צמר רך של בהמה וגרירת בגדים בלויים.

"שלושתם לחין"

משנ"ב (יט): דלחין יש בהן הבל הרבה יותר מיבשים. ומסתימת המחבר משמע דבין לחין מחמת עצמן ובין לחין מחמת ד"א שניהם אסורין (כהרמב"ם, כ"כ המ"א). אמנם מלבושי יו"ט והא"ר – הסכימו דדווקא לחין מחמת עצמן שהם מחממות יותר מלחין מחמת משקה שנפלו עליהן משיבשו (כהרי"ף).

"בסלעים"

משנ"ב (כ"ד): פ' פמ"ג – היינו אבנים קטנים שמוציאין מהם אש וקורין אותן אבני אש.

ומ"ש דלא שכיחא – היינו לא שכיח כלל שיטמין בסלעים משום שמשברים הקדרה או שמקלקלים המאכל, אבל דבר שלפעמים טומנין בהם אף על גב דלא שכיח גזרו בהו רבנן (מ"א בשם התוס'). כתב רש"ל – אפר חם הוא דבר שאינו מוסיף הבל, אלא אם כן מעורב בגחלים. כ"כ א"ר, תו"ש ושאר אחרונים. כ"כ משנ"ב.

ממרטא דביני אטמי (צמר שבין ירכותיה והוא לח מחמת עצמו מחמת הזיעה).

להלכה:

• הרי"ף – מחמת עצמן אסורים, מחמת דבר אחר מותר.

• **✓ והרמב"ם** (פ"ד) – בכל גוונא דלחין אסור.

ג. שם (מט.): משנה – טומנין בכסות, ובפירות, בכנפי יונה, ובנסורת של חרשים, ובנעורת של פשתן דקה: רבי יהודה אוסר בדקה ומתיר בגסה.

ד. ד"מ (ד): כ' המרדכי – דמותר להטמין בסלעים דאף אם מוסיפין הבל מילתא דלא שכיחא הוא ולא גזרו ביה רבנן. כ"כ התוס' מן הירושלמי (שבת פ"ד ה"א).

ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"אלו הם דברים המוסיפים הבל"**

מ"א (ט): טמן בקופה של צמר, אסור להניחו ע"ג גפת של זיתים, שהוא מיוחד שמעלה הבל לקופה שמעליו. אבל להניחה על שאר דברים המוסיפים הבל שרי (גמ' מח:). כ"כ משנ"ב.

ב. **"ומוכין"**

סעיף ד': טמן ונתגלה בשבת, להוסיף ולהחליף הטמנה

סעיף ד': א. אף על פי שאין טומנין בשבת אפילו בדבר שאין מוסיף הבל, אם טמן בו מבע"י ונתגלה משחשיכה – מותר לחזור ולכסותו.

ב. וכן אם רצה להוסיף עליו בשבת – מוסיף. וכן אם רוצה ליטלו כולו ולתת

אחר במקומו, בין שהראשון חם יותר מהשני בין שהשני חם יותר מהראשון, אפילו לא היה מכוסה אלא בסדין יכול ליטלו לכסותו בגלופקרין.

ג. והוא שנתבשלה הקדרה כל צרכה, אבל אם אינה מבושלת כ"צ, אפילו להוסיף על הכיסוי – אסור שתוספת זה גורם לה להתבשל.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (נא.): משנה – לא כיסהו מבעוד יום לא יכסנו משתחשך, כיסהו ונתגלה מותר לכסותו.

כיסהו ונתגלה

• תוס' והרא"ש – אם גילהו בידים מבעוד יום כדי שלא לכסותו משתחשך אסור לכסותו משתחשך דדמי לתחילת הטמנה. כ"כ רי"ו – לעולם מותר לכסותו משתחשך אלא אם כן גילהו מבעוד יום על דעת שלא לכסותו משתחשך.

• אב"ל סמ"ג – דווקא נתגלה משתחשך אבל נתגלה מבעוד יום אפילו ממילא אסור לכסותו משתחשך. כ"כ סמ"ק והתרומה. כ"מ מהירושלמי והרמב"ם. כ"פ הב"י – ראוי להחמיר לאסור. וכ"פ שו"ע 'ונתגלה משחשכה מותר לחזור לכסותה'.

ב. שבת (נא.): ת"ר – אף על פי שאמרו אין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל אם בא להוסיף מוסיף. כיצד רשב"ג אומר נוטל הסדינין ומניח הגלופקרין או נוטל הגלופקרין ומניח הסדינין. ופרש"י: גלופקרין – יש בו הבל יותר מהסדינין. ונחלקו בגירסה:

• רש"י גורס – 'כיצד', רשב"ג לא

חולק על ת"ק אלא מפרשו. ומותר בין להוסיף ובין להחליף.

• והתוס' – לא גרסו 'כיצד' שרק רשב"ג מתיר להחליף, אבל ת"ק מתיר רק להוסיף.

סיכום: האם מותר להחליף את ההטמנה?
 • רש"י – אף להחליף מותר, שרשב"ג לא חולק. כ"פ הרא"ש בשם ר' יונה, הרי"ף, הר"ן, ירושלמי, סה"ת, סמ"ק (שחזר בו) וה"ה בדעת הרמב"ן והרשב"א.
 • התוס' פסקו – כת"ק, מותר רק להוסיף, שרשב"ג חולק. כ"כ סמ"ג וסמ"ק (לפני שחזר בו).

עוד פוסקים כתבו בזה:

הר"ן: אשמועינן תרתי –

א). דלא מיבעיא דאם בא להוסיף מוסיף אלא אפילו נטל מה שהניח מבעוד יום דדמי כמטמין לכתחילה שמותר.

ב). אף שלא היה טמון מתחילה אלא בסדין בלבד דכמגולה דמי אפילו הכי שרי. וכ"ה בירושלמי.

הרמב"ם: מותר להחליף הכיסוי בשבת כיצד נוטל כסות ומניח כנפי יונה או נוטל כנפי יונה ומניח הכסות.

ה"ה – ס"ל שרשב"ג בא לפרש שלא התיירו להוסיף אלא ע"י חילוף הכיסוי. בטוב ממנו אבל להוסיף כיסוי אחר אסור. והב"י כ' – ולי נראה שאין בדבריו הכרע,

א"ח – רנ"ז

כשמכסה עליו בגלופקרין בשבת הו"ל כמטמין לכתחילה, קמ"ל דאף סדין מועיל עכ"פ במקצת (ירושלמי).

ג. **"גורם לה להתבשל"** (ביה"ל)

מ"א (יג): פשוט דכשטמונה בדבר שאין מוסיף הבל אין גורם בישול כלל. מה שחשש כאן מיירי שהקדרה עומדת ע"ג כירה שיש תחתיה גחלים קטומים (שמות) ולמעלה מכוסה בבגדים בענין שאין נוגעים בקדרה (כמבואר בס"ח – דמותר להטמין בדרך זו), ואז גורם בשול ע"י הוספת כיסוי.

מ"מ בספר בית מאיר חולק – מהטור והשו"ע משמע דמיירי בכל גווני וכ"כ בספר נהר שלום.

וטעמו (בית מאיר) – דכשטמין דבר רותח מתבשל, אף שטמין בדבר שאין מוסיף הבל אלא מעמידו בחמימותו וברתיחתו כל שעה מאריך הרתיחה, בהוספה גורם בישול.

אלא להחליף וכ"ש להוסיף. וכיון שאין הכרע בדברי הרמב"ם שומעין לדברי המקילין.

ג.כ' הסמ"ג: בלבד שנתבשלה הקדרה כל צרכה אבל אם לא נתבשלה כל צרכה אפילו להוסיף על הכיסוי נמי אסור שבתוספת זו גורם לה להתבשל. כ"כ סמ"ק והתרומה, והזכירוהו הגהות.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"ונתגלה משחשיכה"**

מ"א (יב): אבל אם נתגלה מבעוד יום אסור לכסותו בשבת דהוי ליה כמטמין לכתחילה בשבת (והב"ח מיקל). וכ' משנ"ב (כה) – וכ"ש דאם גילהו בידים מבע"י אפילו ע"ד לכסותו משתחשך שאסור לכסותו בשבת (לזה אף הב"ח מודה).

ב. **"אפילו וכו' בסדין"**

משנ"ב (כו): ר"ל דלא תימא סדין אינה חשובה הטמנה שאינו מועיל, וא"כ

סעיף ה: פינה התבשיל לקדרה אחרת

סעיף ה: אם פינה התבשיל בשבת מקדרה שנתבשל בה לקדרה אחרת, מותר להטמינו בדבר שאינו מוסיף הבל (דבדבר המוסיף הבל אפילו צונן אסור – משנ"ב).

ומפרש בגמ': טעמא דליכא למיגזר שמא ירתיח משום דהשתא אקורי מיקר לה

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שם: וכן היה רשב"ג אומר – לא אסרו אלא אותו מיחם אבל פינהו ממיחם למיחם מותר.

ארתוחי מרתח לה? ¹⁸.

פרש"י: לא אסרו להטמין משחשיכה אלא במיחם שהוחמו בו שיש לגזור שמא ירתיח אבל מפנה הוא ממיחם למיחם ומטמין.

פ' הר"ן בדעת רש"י – דווקא כשפינן כדי לקררן הוא דשרי משום דליכא למיגזר ביה דהשתא אקורי מוקר לה במתכוין אחומי קא מיחם לה.

אבל הרמב"ם – כ' היינו טעמא דשרי מפני שלא אסרו להטמין בשבת אלא דבר חם שהוא בכלי ראשון שנתבשל, אבל אם פינהו מותר כמו שהתירו להטמין את הצונן.

ב"י – וכן עיקר. כ"כ המ"א והט"ז.
כ' הטור – מותר להטמינו דווקא בשאינו מוסיף הבל. כ"כ הרמב"ם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים) "מותר להטמינו"

מ"א (יד): כמו בדבר הצונן, שלא אסרו להטמין אלא דבר חם שהיה בכ"ר שנתבשל בו אבל אם פינהו (אף שהיס"ב) מותר (רמב"ם ור"ן). ומטעם זה נראה אפי' החזירו לכלי ראשון נמי שרי דכבר אין לו דין כ"ר. ואפשר דאפי' בכ"ר אם נתקרב קצת (שאין היס"ב) שרי להטמינו.

סעיף ו: להטמין דבר צונן שלא יצטנן ביותר

סעיף ו: א. מותר להטמין בשבת דבר צונן בדבר שאינו מוסיף הבל כדי שלא יצטנן ביותר או כדי שתפיג צינתו [שבת נא. וכפירוש הרמב"ם]. **ב.** אבל בדבר המוסיף הבל, ואפילו להטמין צונן גמור ואפילו מבע"י, נמי אסור [הר"ן].

❖ ענפי הלכה (האחרונים) "מותר להטמין"

שמע רבי אמי ואיקפד, אמר רב יוסף מאי טעמא איקפד, כרבוותיה עביד כו', דאמר רב יהודה אמר שמואל מותר להטמין את הצונן כו', הוא סבר אדם חשוב שאני) וקמ"ל שלא קי"ל כרבי אמי. כ"פ משנ"ב.

מ"א (טו): אפי' אדם חשוב שרי (שם: אמר ליה רב נחמן לדרו עבדו אטמין לי צונן כו',

סעיף ז: הטמנה בקדרה מבושלת כל צרכו

¹⁸ מכ"ר לתוך התרמוס בשבת ואין בזה הטמנה.

¹⁸ יביע אומר (א, יד): מותר לערות מים חמים

סעיף ז: א. כל היכא דאסרינן הטמנה, אפילו בקדרה מבושלת כ"צ אסרינן, ואפי' מצטמק ורע לו (ובדיעבד מותר לכו"ע במצטמק ורע לו – משנ"ב). הגה: וכן עיקר.

ב. וי"ס מקילין ואומרים דכל שהוא חי לגמרי או נתבשל כל לרכו (ולדעת י"א אפי' נתבשל כמב"ד – מ"א), מותר בהטמנה כמו בשיהוי, וכמו שנתבאר לעיל סימן רנ"ג. ובמקום שנהגו להקל על פי סברא זו, אין למחות בידם. אבל אין לנהוג כן בשאר מקומות.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. רשב"ם: כל מה דאסרי הטמנה דווקא כשלא הגיע למאכל בן דרוסאי, שאם הגיע שרי.

ור"ת פי' – הטמנה חמורה משהייה, לפי שמטמין לצורך מחר וצ' יותר חיתוי שלא יתקרב (אבל בשהיה אפי' כשעושה לצורך מחר שרי דלא מהני מעט חיתוי). ולכן חוששים יותר ואסור אפי' נתבשל כמאב"ד. כ"כ תוס', הרא"ש, הר"ן ועוד.

ואם נתבשלה כל צרכה

✓ סמ"ג – אפי' נתבשלה כל צרכו ומצטמק ורע לו אסור ר"ת (דסתם קדרות בין השמשות מבושלות). כ"כ הר"ן. ורי"ו – לא פירש ר"ת מה דינו.

ב. ד"מ (ב): ובאור זרוע כ' – תימה על בני צרפת וריינוס שמטמינן בגחלים. מיהו ר' יוסף דאורליינ"ש קיים המנהג דלא אסור להשהות או להטמין בדבר המוסיף הבל אלא בקדרה שלא נתבשלה כל צרכה, אבל קדרה חיתא לגמרי או שנתבשל כמאכל בן דרוסאי שרי אפילו בגחלים. כ"כ הטור בשם רשב"ם.

והתוס' – ר"ת דחה סברא זו, אלא שאין למחות ביד הנוהגים היתר על פיו. ובד"מ הארוך יתבאר דרוב הפוסקים סבירא להו דאין לחלק ואסור בכל ענין.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "וכן עיקר"

ביה"ל: – שכן פסקו כל הפוסקים, ושיטת היש מקילין היא שיטה יחידאה.

ב. "וי"ס מקילין"

משנ"ב (לה): הקולא במטמין בדבר המוסיף הבל מבעוד יום. אבל להטמין בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל אפילו מבושל כל צרכו ומצטמק ורע לו אסור (דהא הטעם שמא ימצא קדרתו צוננת וירתיחנה) (הגר"א ופמ"ג).

"חי לגמרי"

משנ"ב (לו): ס"ל כיון שהוא חי אפילו אם היה מטמין ברמץ לא היה מתבשל ע"י החיתוי לצורך הלילה ועד למחר בלאו החיתוי יתבשל, ולכך לא חיישינן.

"כל לרכו"

ביה"ל: כ' במ"א – דלדעת הי"א אפילו נתבשל כמאב"ד. ובא"ר – חולק.
 בתו"ש כ' – הרמ"א כ' בכוונה כל צרכו, לאשמעין דבפחות מזה אף במקום שנהגו להקל יש למחות בידם מאחר דגם בשהייה יש דעות בזה.

סעיף זז: להטמין קדרה בבגדים כשאש תחתיה

סעיף זז חלק 1: א"א על פי שמותר להשהות קדרה ע"ג כירה שיש בה גחלים ע"פ הדרכים שנתבארו בסי' רנ"ג, אם הוא מכוסה בבגדים אף על פי שהבגדים אינם מוסיפים הבל מחמת עצמן מ"מ מחמת אש שתחתיהם מוסיף הבל (ונקרא מוסיף הבל) (ואסור).

בומיהו כל שהוא בעניין שאין הבגדים נוגעים בקדרה, אף על פי שיש אש תחתיה כיון שאינו עושה דרך הטמנה, שרי. הלכך היכא שמעמיד קדרה ע"ג כירה או כופה שיש בהם גחלים, ואין שולי הקדרה נוגעים בגחלים, שיהוי מקרי ומותר ע"פ הדרכים שנתבארו בסימן רנ"ג...

❖ שורשי הלכה (המקורות)

כ"כ סמ"ג, סמ"ק, התרומה והר"ן בשם הרב יונה והרשב"א.

• אבל הר"ן כ' – שיש חולקין, מה שאסור להניחה על גבי גפת דווקא היכא דלא מפסיק אוירא בין הקדרה והוי 'הטמנה'. אבל היכא דמפסיק אוירא 'שיהוי' מיקרי ולא הטמנה, ואף על פי שהקדרה למעלה טמונה בקופה שרי דמה שבקופה דבר שאינו מוסיף הבל הוא ונמצא שהשהה אותה על גבי דבר המוסיף וטמנה למעלה בדבר שאינו מוסיף דשרי. שהשיהוי שלמטה ענין לעצמו וההטמנה שלמעלה ענין לעצמו וכל חד מינייהו שרי. ומנהגנו עכשיו על פי סברא זו שטומנין את החמין בבגדים ובדבר שאינו מוסיף הבל, וקדרה עומדת על גבי כירה קטומה שהיא מוספת הבל. וזו היא שיטת

א"ש (מז:): אמר רבי זירא – קופה שטמן בה אסור להניחה על גפת של זיתים (שמעלה הבל).

• כ' התוס' – מכאן יש לאסור להניח גחלים תחת הקדרה, אפילו יתן עליהם אפר אין להטמין קדרה עליהם, שהרי הגחלים מעלים הבל למעלה כמו גפת של זיתים.

ב"י – כלומר דאף על גב דמותר לשהות על גבי כירה שיש בה גחלים ע"פ הדרכים שנתבארו בסימן רנ"ג, הכא שהיא מכוסה בבגדים אף על פי שהבגדים אינם מוסיפין הבל מחמת עצמם מכל מקום מחמת אש שתחתיה מוסיפין הבל ואסור.

אל"ח – רנ"ז

הרמב"ן.

ב"י: ולפ"ז כל שאין הבגדים נוגעים בקדרה אף שיש אש תחתיה שרי, שאינו דרך הטמנה, שין חשש שיטמין ברמץ.

ומהרי"א כ': שר' יונה מחמיר יותר מהרא"ש, ואינו מתיר בבגדים שאף שלא נוגעים הקדרה.

והב"י – ואינו נראה מהר"ן בדעת ר' יונה והרשב"א.

ג. ורי"ן כ' סברת התוס' והרמב"ן ולא הכריע ביניהם, וכתב ומכל מקום כולם מודים שמותר לתת כלי על גבי קדרה שכיון שאין הכלי נוגע בצידי הקדרה אין זה דרך הטמנה, כ"כ דלדעת ה"ר יונה והרשב"א (שיטת התוס') כשמשים עליה אותו כלי רחב על גבי הקדרה.

סיכום: הניח קדרה שעל הכירה שיש בה אש, והטמינה בבגדים:

• תוס' – יש לאסור, אף שהבגדים לא מוספים הבל, מ"מ מכח האש מוסיפים הוי ואסור.

• והרמב"ן – כשמפסיק אויר בין הקדרה לבגדים לא מיקרי מוסיף הבל ומותר.

ב. כ' הטור: כך היה נוהג א"א הרא"ש.

כירה שדפנותיה גבוהות ויש אויר בין דפנות הכירה לקדרה, נותן הקדרה לתוכה ומכסה פה הכירה בדף ונותן על הדף בגדים, לפי שאין זה דרך הטמנה, כיון שאין הקדרה נוגעת בשום דבר ויש הפסק אויר בינה לדפנות.

סעיף זז²: כיצד ניתן להטמין בבגדים

סעיף זז חלק 2^א: אם נתן על הקדרה כלי רחב שאינו נוגע בצדי הקדרה,

ונתן בגדים על אותו כלי רחב, מותר דכיון שאין הבגדים נתונים אלא על אותו כלי רחב שאינו נוגע בצדי קדרה, אין כאן הטמנה.

ב. וכן מותר להניח הקדרה בתנורים שלנו ע"י שיתן בתוכה חיה, והוא שלא תהא הקדרה נוגעת בגחלים, ואף על פי שמכסה פי התנור בבגדים, כיון שאין הבגדים נוגעים בקדרה לאו הטמנה היא, ושרי.

ג. הגה: והטמנה שעושין במדינות אלו, שמטמינים בתנור וטחין פי התנור צטיט, שרי לכ"ע [א"ז ותה"ד ואגור], וכמו שנתבאר לעיל סי' רנ"ד, ויתבאר לקמן סוף סי' רנ"ט.

ד. ומאווה להטמין לשבת, כדי שיאכל חמין בשבת, כי זהו מכבוד ועונג שבת. וכל מי שאינו מאמין בדברי החכמים ואוסר אכילת חמין בשבת, חיישינו שמה אפיקורס הוא [הר"ן וכל בו והאגור].

אר"ח – רנ"ז

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. הרא"ש: נוהגים לעשות חפירה אצל מקום האש מרוצפת בלבנים סביב ומסיקים אותה וגורפים הגחלים ומטמין בה קדרה ומכסה אותה. כיון שיש אויר הרבה בין הדפנות לקדרה לא דמי להטמנה. כ"כ מרדכי, סמק, תרומה ורי"ו.

כ"כ התוס' – ועוד שכאן אי אפשר להטמין כמו בקופה ע"ג גפת.

כ"כ הר"ן: לפי רש"י שכירה קטומה אינה מוסיפה הבל, בתנורים שלנו שדינם ככירה מותר להטמין אף שנוגעות בגחלים, שרק בגפת וכיו"ב אסור שכל שעה מוסיפים הבל, מה שאין כן בגחלים קטומות שעוממות והולכות, ולא די שאינן מוסיפות אלא שפוחות.

הר"ז – על פי סברא זו, נהגנו לאכול החמין הטמונין במקומותינו כמנהג הטמנתם.

ג. ד"מ (ז): הטמנה שעושים במקומינו שמטמינים בתנור וסותמים אותו וטוחין אותו בטיט – שרי לכולי עלמא בכל ענין בין גרוף בין אינו גרוף דליכא למיחש לחיתוי. כ"כ הגהות מרדכי בשם ראב"ן, האגור, תרומת הדשן, ואו"ז.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "וכן מותר להניח הקדירה בתנורים"

משנ"ב (מד): פי' עד עכשיו ביאר לענין כירה, ועתה בא לפרש דגם בתנור מותר

ליתן קדרה מבע"י (ואף שאינו גרוף וקטום כיון שנותן בה חתיכה חיה או אם היא מבושלת כ"צ דאל"ה אסור משום שהיה), דאף שהקדרה כולה נתונה בתוך התנור ומכסה את פי התנור בבגדים ובודאי מוסיף הבל ע"י חום התנור, אפ"ה אין שם הטמנה ע"ז ושרי כיון שאין הבגדים נוגעין בקדירה.

"שלא תהא הקדרה נוגעת בגחלים"

משנ"ב (מה): שאם שוליה נוגעין בגחלים ס"ל להמחבר דמחמת זה גופא מקרי מטמין בדבר המוסיף הבל, והרמ"א שם ס"ל דע"ז לא חשיב הטמנה.

ג. "והטמנה שְׁעוּסִים צמדינות אלו"

כ' הט"ז (מה): צריך לזהר שלא יעמיד הקדירה אצל דופן התנור דאז נראה כהטמנה, דהא עיקר ההיתר שיש הפסק אויר בין הקדירה לדופן, וגם הדף הסותם בתנור לא יגע בקדירה מטעם זה וכמו שכתב הטור שהיה הרא"ש רגיל להטמין בגומא ולכסות עליה, דההיתר משום שיש הפסק בין הקדירה לדופן.

אבל א"ר – א"צ להזהר כיון שהתנור טוח בטיט אין חשש שיחתה. כ"כ תו"ש.

"וטוחין פי התנור צטיט"

משנ"ב (מו): הנה לענין הטמנה אין צריך כלל טיח בטיט גם להרמ"א, אלא דבא לומר דבטיח שרי בכל ענין אפילו אין נותן בה חתיכה חיה.

ה. "ומאווה להטמין"

מ"א (כ): אבל מי שמזיק לו החמין מותר לאכול צונן (מט"מ), כ"כ משנ"ב, והרב יעקב יוסף זצ"ל.

אל"ח – רנ"ז

לחוש לדברי ר' יונה והרשב"א ומרן להניח כלי רחב על הקדרה ועליו יניח הבגדים.

יביע אומר (ו, לג): קדרה המונחת ע"ג פלטה חשמלית מותר להטמין מבעוד יום ע"י בבגדים, ורק בפתילת נפט נכון

או"ז רנ"ז: שמותר לשים ערב שבת דבר קר על קדירה

זזמה, ובו סעיף אחד

סעיף א: להניח דבר קר מע"ש על קדרה חמה

סעיף א: מותר להניח מבעוד יום כלי שיש בו דבר קר ע"ג קדירה חמה, שאין זה כטומן בדבר המוסיף הבל.

"קדירה חמה"

מ"א (א): ואם הקדירה התחתונה עומדת ע"ג האש יש לה דין שהיה (עיין רנ"ג).

"שאין זה כטומן"

משנ"ב (ב): אפי' כסה הכלי והקדרה בבגדים ובודאי ניתוסף חום על הדבר קר ע"י הקדרה, אפ"ה שרי דלא חשיב הקדרה כגפת ודומה לה המוסיפין הבל, שבגפת מוסיף הבל מחמת עצמו אבל הקדרה אין לה הבל מעצמה (ואדרבה כל שעה הולך חומה מתמעט) (ב"י).

ודווקא שמניח מע"ש, אבל להניחו בשבת על הקדרה תחת הכיסוי בגדים שעליה שיתחמם אסור, ואפילו אין החום כ"כ שיוכל לבוא ליד סולדת בו, דבשבת לא

❖ שורשי הלכה (המקורות)

כ' הטור: כלי שיש בו דבר חם יכול להניחו על הקדרה טמונה כדי שישמור חומו ולא יצטנן, ויכול לטוח פיו בבצק אם יש לו בצק שנילוש מאתמול. אבל אין מניחים כלי שיש בו דבר קר על גבי קדרה חמה בשבת שהרי מוליד בו חום בשבת. ✓ ואם הניחו בע"ש מותר שאין זה כטומן בדבר המוסיף הבל.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"כלי שיש בו דבר קר"

משנ"ב (א): ואפילו הוא דבר חי ויתבשל עתה ע"י חום הקדירה שתחתיה ג"כ שרי, כיון שמניח מבע"י (כ"מ מהב"י).

אר"ח – רנ"ח

אבל הרב יעקב יוסף זצ"ל – מתיר לתת בקבוק דייסא של תינוק לכ"ש של מים חמים לחממו. כ"פ ילקוט יוסף – אבל לכ"ר אסור. כ"כ חזון עובדיה.
כ' ביה"ל: ואם הקדרה התחתונה מונחת ע"ג האש, אז יש לזה דין מוסיף הבל ע"י האש וכדלעיל בסימן רנ"ז ס"ח ואסור אפילו מבע"י לכסות עליהן בבגדים.

התירו להטמין את הצונן אלא כדי שתפיג צינתו.
ואם אין הקדרה מכוסה בבגדים אין איסור להניח עליו הדבר קר אלא כשיוכל לבוא לידי יד סולדת בו.
כ' האחרונים (מהט"ז וחיי אדם ושולחן עצי שטים ושאר אחרונים) שאסור ליתן כלי עם משקה קר לתוך כלי מים חמים, כדי שיתחמם בתוכו, אפילו לא יוכל לבוא לידי יד סולדת בו שזהו דרך הטמנה ממש כיון שכולו טמון בתוכו.

או"ז רנ"ט: כמה דיני הטמנה וטילטולם, ובו ז' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: לטמון במוכין וגיזי צמר.....149
סעיף ב: לתת אבנים סביב הקדרה.....152
סעיף ג: להוציא הקדרה ולהחזירה כשטמן בדבר האסור או המותר.....152
סעיפים ד-ה: טמן וכיסה בדבר הניטל או לא ניטל.....153
סעיפים ו: להטמין באבנים ביו"ט שחל בע"ש.....153
סעיפים ז: לסתור פי התנור שטמנו בו, לחזור ולסותמו.....154

סעיף א: לטמון במוכין וגיזי צמר

סעיף א: א. מוכין (פי' כל דבר רך קרוי מוכין כגון: צמר גפן ותלישי צמר רך של בהמה וגרירת בגדים בלויים), **שטמן בהם דרך מקרה** (מוקצין הם למלאכה ואסור לטלטלן – מ"א) – אסור לטלטלן אלא מנער הכיסוי והן נופלות, וכגון שמקצתן מגולה, שאין זה טלטול אלא מצדו. ואם יחדן לכך, מותר לטלטלן [שבת מח, מט].

ב. אבל אם טמן בגיזי צמר (אין חשובים כמו מוכין – מ"א), אפילו לא יחדן לכך – מותר לטלטלן [גמ' שם כל"ק דרבא].

ג. וה"מ סתם גיזין שאין עומדין לסחורה, אבל אם נתנם לאוצר לסחורה, צריכין יחוד. ואם טמן בהם בלא יחוד – מנער הכיסוי והן נופלות דהיינו: לומר שנוטל כיסוי הקדירה שיש תורת כלי עליה, ואף על פי שהם עליה לא איכפת לן, דלא נעשית בסיס להן.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

להטמנה מטלטלין אותן. רבינא אמר – בשל הפתק שנו.

ופרש"י: רבינא אמר – לעולם כדקאמר רבא אם טמן בהם מותר לטלטל דכמאן דיחדן להכי דמי, ורבא לאו אמתניתין קאי דמתניתין בגיזין של הפתק דודאי עתיד להחזירן שם ולא יחדן לכך. הפתק – מערכה גדולה שעורכין ומושיבין להקצותן לסחורה.

סיכום: טמן בגיזי צמר אך לא יחדן לפי ל"ק דרבא – מותר לטלטלן, כ"כ רבינא (ורק לסחורה אסור). לפי ל"ב דרבא – אסור לטלטלן אלא אם כן יחדן.

האם אביי שאוסר מוכין חולק על

רבא (ל"ק) שמתיר בגיזי צמר?

• הרא"ש – אביי ורבא לא חולקים, דמוכין חשיבי מגיזי צמר, או בשל הפתק איירי. כ"כ הר"ן.

ואפשר דכי אמרינן דבשאינן של הפתק בטמן בהם בלחוד סגי דווקא לאותה שבת אבל לשבת אחרת לא, ומאי דאמרינן בקופה של מוכין שאסור לטלטלן היינו לשבת אחרת. וכן נראה מרש"י – דאביי ורבא לא פליגי דמוכין חשיבי מגיזי

א. שבת (מח.): בעא מיניה רב אדא בר

מתנא מאביי – מוכין שטמן בהם מהו לטלטלם בשבת? א"ל וכי מפני שאין לו קופה של תבן עומד ומפקיר קופה של מוכין (כלומר ולא בטלי להטמנה ואסור לטלטלן).

עוד שם (מט:): משנה – טומנין בשלחין (עורות), ומטלטלין אותן, בגיזי צמר ואין מטלטלין אותן. כיצד הוא עושה? נוטל את הכסוי והן נופלות. רבי אלעזר בן עזריה אומר: קופה – מטה על צדה ונוטל, שמא יטול ואינו יכול להחזיר. וחכמים אומרים: נוטל ומחזיר.

ב. ובגמ': גיזי צמר – אמר רבא לא שנו

(שאסור לטלטלם) אלא שלא טמן בהם (בשבת זו ולכן הם מוקצים), אבל טמן בהם מותר אף בטלטול.

איתיביה ההוא מרבנן, בגיזי צמר ואין מטלטלין אותם כיצד הוא עושה נוטל את הכיסוי והן נופלות (משמע שאף שטמן בהם בשבת זו אסורים בטלטול)?

אלא הכי איתמר: אמר רבא – לא שנו אלא שלא יחדן להטמנה אבל יחדן

אר"ח – רנ"ט

צמר.

תורת כלי עליה, ואף על גב שהן עליה, לא איכפת לן, דלא נעשית בסיס להן, שאין עשוי אלא לכסות קדרה (כלומר – רק כשהבסיס משמש למוקצה נעשה בסיס, כגון כסף שעל הכר, אבל כאן הצמר משמש לכיסוי (ולא הפוך) ולכן לא נעשה הכיסוי בסיס. כ"כ המ"א ותו"ש).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

"דרך מקרה"

משנ"ב (ב): לאפוקי אם רגיל להטמין בהן, נסתלק מהן שם מוקצה אף שלא יחדן בפירוש. ודעת הב"ח דאפילו בשני פעמים סגי לזה.

אסור לטלטלם – דסתמן חשובין הם ואדם מקצה דעתו מהן מפני שעומדין לעשות מהן לבדין, והוי מוקצה מחמת חסרון כיס, ולכן אף שטמן בהם דרך מקרה עדיין הם עומדין בהקצאתן ואינם בטלים להטמנה.

"שמקצתן מגולה"

משנ"ב (ד): כדי שיהיה לו מקום פנוי לאחוז הכסוי כדי שלא יצטרך לטלטל המוכין להדיא.

"ואם יחדן לכך מותר לטלטלן"

מ"א (ב): פי' יחדן לכך לעולם. כ"כ משנ"ב – ואפילו היה היחוד רק במחשבה בעלמא ולא בפה (לאפוקי פמ"ג שמצריך יחוד בפה).

ב. "אבל אם טמן בגיזי צמר"

משנ"ב (ו): אף דסתם גיזי צמר מוקצה הוא לטויה לאריגה, מ"מ אין חשובין כ"כ

● **אבל הרי"ף** – השמיט ל"ק דרבא ומימרא דרבינא (שגיזי צמר מותרים), וכ' רק ל"ב. משמע דלא שני ליה בין מוכין לגיזי צמר ולא בין של הפתק לאינן של הפתק, דבכל גוונא יחדן להטמנה מטלטלין אותן ואם לאו אין מטלטלין אותן, וכך הם דברי הרמב"ם.

מ"מ הרב המגיד כ' – שדעת הרשב"א בשם רבו לפסוק כרבינא וכדעת התוספות והרא"ש, כ"ד הטור.

להלכה:

● **הרי"ף** – רק כשיחדן מותר לטלטלן, אבל בסתם אפי' טמן אסור (כל"ב דרבא), כ"פ הרמב"ם.

● **אבל התוס'** כ' – אם טמן בגיזי צמר מותר לטלטלן (אלא אם כן בשל סחורה), ובמוכין אף רבא אסור, שחשובים יותר מגיזי צמר (כל"ק דרבא). כ"כ הרא"ש, הר"ן בדעת רש"י, ה"ה בשם הרשב"א.

✓ **ב"י**: ונראה דאע"ג דהרי"ף והרמב"ם הוו רוב בנין כיון דאיכא רוב מנין דפליגי עליהו, ומידי דרבנן הוא נקיטנן לקולא.

כ"כ הב"י בהקדמה – אחר שכ' שהולכים לפי הרי"ף הרמב"ם והרא"ש או לפי שנים מתוכם, כ': "אם לא במקצת מקומות שכל חכמי ישראל או רובם חולקים על הדעת ההוא, ולכן פשט המנהג בהיפך".

ג. **שם** (מט.): משנה – בגיזי צמר ואין מטלטלין אותם, כיצד הוא עושה נוטל את הכיסוי והן נופלות (מיירי בשל בפתק). פרש"י: נוטל כיסוי – של קדרה שיש

כמו מוכין, וכיון שטמן בהן כמאן דיחדן להכי דמי (רש"י).

"לסחורה"

משנ"ב (ז): דכיון שהם עומדים לסחורה מסתמא עתיד להחזירן לאוצר, ואין מבטלן להטמנה, והוי ממילא מוקצה אם לא שיחדן להטמנה מע"ש (רש"י).
מ"א (ד): לסחורה – ודווקא כשמקפיד עליהם. (ביה"ל – במשנ"ב השמטתיו, כיון דאבן העוזר והא"ר – חולקים עליו).

"שנוטל כיסוי"

משנ"ב (ח): וכגון שמקצתה מגולה, וכנ"ל גבי מוכין. ואם אינה מגולה כלל יכול לתחוב בכוש ולנער את הכיסוי. כ"כ א"ר בשם מרדכי.
מ"א (ו): דלא נעשית בסיס – דהא אין הכיסוי תשמיש להצמר אדרבה הצמר משמש להקדרה לחממו (ועיין ש"ט-ד).

סעיף ב: לתת אבנים סביב הקדרה

סעיף ב: הנותנים אבנים ולבנים סביב הקדירה צריך שייחדם לכך לעולם, שהרי כל זמן שלא יחדן אינם חשובים לו ומשליכן. הילכך אסור לטלטלן, אם לא שיצניעם ומיחדן לכך [הטור].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אבנים סביב הקדרה"

מ"א (ז): וה"ה עצים העומדים להסקה אסור לסתום בהן פי תנור דלא יוכל לטלטלן בשבת. ונ"ל דהאבנים המונחים ע"ג כירה שרי לטלטלו דמיוחדין לתשמיש. כ"כ משנ"ב.

ביה"ל: צריך שייחדם לכך לעולם – כ' הב"ח שאפילו הטמין כמה פעמים לא מהני בזה כ"ז שלא יחדן לעולם וזה גרוע ממוכין (דגבי מוכין אפילו לא יחדן בפירוש אלא שטמן בהן שתי שבתות חשוב כאילו יחדן בפירוש, אבל גבי אבנים כ' רבינו – דאפילו טמן בהן הרבה שבתות זו אחר זו אסור לטלטלן אם לא יחדן בפירוש, שהרי כל זמן שלא יחדן אינם חשובים לו ומשליכן תמיד).

סעיף ג: להוציא הקדרה ולהחזירה כשטמן בדבר האסור או המותר

סעיף ג: א. הטומן בקופה מלאה גיזי צמר שאסור לטלטל (היינו אותם שהוקצו לסחורה – משנ"ב) והוציא הקדירה, כל זמן שלא נתקלקלה הגומא יכול להחזירה (דחזרה מותר בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל – משנ"ב). ואם נתקלקלה, לא יחזירנה.

אר"ח – רנ"ט

ואפי' לכתחילה יכול להוציא על דעת להחזירה אם לא תתקלקל, ולא חיישינן שמא יחזירנה אף אם תתקלקל [שבת מט, נ. כרבנן, כ"פ הרי"ף והרא"ש].

ב.וי"א שאפילו טמן בדבר שמותר לטלטל, אם נתקלקל הגומא, לא יחזיר מפני שתצטרך הקדירה לעשות לעצמה מקום כשמחזירה ונמצא כמי שטומן בשבת [לפי טעם הרמב"ם].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אם נתקלקלה לא יחזירנה"

מ"א (ח): והכי גרע טפי מטילטול מן הצד דשרי, דהכא צריך לטלטל אילך ואילך כשרוצה להטמין (תוס'). ומחצית השקל בשם הרא"ש – טעם שאסור להחזירה, דודאי יטלטל הגיזין בידו. ועל ידי הקדירה לא יטלטל, פן ישפך התבשיל אם ינענע הצמר על ידי הקדירה. כ"כ

משנ"ב – לפי שמיזז את הגיזין שהם מוקצים.

ב. "ויש אומרים שאפילו טמן"

ביה"ל: להלכה

א"ר וש"א – כ' שהעיקר כדעה הראשונה (שאם טמן בדבר המותר, מותר להחזיר בכל גוונא), וכן משמע מהמחבר. ובבאור הגר"א – הביא ראיה מהירושלמי להיש אומרים.

סעיפים ד-ה: טמן וכיסה בדבר הניטל או לא ניטל

סעיף ד: א. טמן (מהצדדים) בדבר שאינו ניטל, וכיסה פיה בדבר הניטל, מגלה הכיסוי ואוחז בקדירה ומוציאה [שבת נא.].

סעיף ד: ב. טמן וכיסה בדבר שאינו ניטל, אם מקצת הקדירה מגולה – נוטל ומחזיר, ואם לאו – אינו נוטל [שבת נא.].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "טמן בדבר שאינו ניטל"

מ"א (ט): ואם טמן בדבר הניטל וכיסה בדבר שאינו ניטל, מפנה סביבותיה ואוחז

בקדירה ומוציאה דלא נעשית בסיס להן (כמ"ש סס"א, והר"ן). כ"כ משנ"ב.

סעיפים ו: להטמין באבנים ביו"ט שחל בע"ש

סעיף ו: כ' בסימלי הפקד: יום טוב שחל להיות בע"ש, א"י מי שאוסר להטמין באבנים (אפילו אם יחדן לכך ואין בו מוקצה – משנ"ב) משום דהוי כמו בנין [ר' יהודה בר נתן], ב"יש מתירים (ס"ל דמשום כבוד שבת לא גזרו. ואם אפשר להטמין בענין אחר אסור לכו"ע – מ"א), [הרב בנימין].

סעיפים ז: לסתור פי התנור שטמנו בו, לחזור ולסותמו

סעיף ז: א' תנור שמניחים בו החמין וסותמין פיו בדף ושורקין (פי' מחליקין) אותו בטיט, מותר לסתור אותה סתימה כדי להוציא החמין (כיון שלא נעשה לקיום כלל – ט"ז בשם המרדכי), ולחזור ולסותמו [תה"ד].
ב' ואם יש בו גחלים לוחשות, מותר ע"י גוי.

ג' הגה: ויש מחמירין שלא לסתור סתימת התנור הטוח בטיט ע"י ישראל, אם אפשר לעשות ע"י גוי. וכן אם אפשר לעשותו ע"י ישראל קטן לא יעשה ישראל גדול. ואם א"א יעשה גדול ע"י שינוי קלת, והכי נהוג [בעה"ת ואגור].

ד' ונ"ל הא דמותר לחזור לסתום התנור, היינו ציוס דכזר כל הקדירות מצושלות כל צרכן, אצל כלילה סמוך להטמנתו דיך לספק (לחוש לזה מסתמא) שמה הקדירות עדיין אינן מצושלות כל צרכן, אסור לסתום התנור דגורס צישול כמו שנתצאר סימן רנ"ז סעיף ד', ואפי' ע"י גוי אסור כמו שנתצאר לעיל ס"ס רנ"ג. (ושאר דיני חזרה בצפת ע"ל סי' קי"ח).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב. לחזור ולסותמו כשיש בו גחלים

האגור בשם מהר"י מולין: ולחזור ולסותמו אם יש בו גחלים לוחשות שמה הוי פסיק רישיה, אבל על ידי גוי מנהג פשוט להיתר, וע"י ישראל אם אינו סותמו לגמרי דילמא הוי שרי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מותר לסתור אותה סתימה"

כתב ב"י: הטעם בשם המרדכי דדווקא אם היה עושה לקיים שלא להסירן בשבת היה אסור, אבל דף זה אינו עשוי לקיום. וכ' בשם הגמ"ר דלא מקרי בסיס לאיסור

אר"ח – רנ"ט

מ"מ פתיחת פי התנור לכו"ע אסור ע"י ישראל אם ידוע שיש גחלים לוחשות דהרוח מבעיר את הגחלים.

ג. "ויש מחמירין"

משנ"ב (כב): טעמם כיון שטוח בטיט יש בזה קצת משום סתירת בנין ולכך יש להחמיר היכא דאפשר.

ד. "לגורס זינול"

מ"א (יב): ואפי' בדיעבד אסור התבשיל (ת' רמ"א). (ואם הגיע למאב"ד, אין לאסור בזה בדיעבד – משנ"ב). וע"י גוי יש לפקפק ולהתיר בדיעבד מאחר דבלא"ה נמי היה מתבשל.

וכ' בשל"ה – ואם עדיין לא חשכה אף על גב דמדינא מותר לומר לגוי מ"מ יש ליזהר משום לא פלוג.

"אסור לסתום התנור"

משנ"ב (כ"ד): דע"י סתימה מוסיף חום ומתבשל במהרה, אפילו אם התנור גרוף וקטום מן הגחלים. ואם התנור אינו גרוף וקטום מן הגחלים אסור לישראל לסתמו אף אם הקדרות כבר מבושלות כ"צ מבעוד יום, דבלילה מסתמא עדיין לא נתאכלו הגחלים ולוחשות הן ויש חשש כיבוי ע"י הסתימה (כ"מ מת' הרמ"א).

אלא כשלא היה בדעתו ליטלם. כ"כ הט"ז.

"ולחזור ולסתמו"

משנ"ב (כ): קמ"ל דלא צריך למיחש שמא יש בפנים גחלים לוחשות וכשיסתמנו יגרום שיכבו.

ב. "מותר ע"י גוי"

משנ"ב (כא): אבל ע"י ישראל אסור לסתום דמכבה הגחלים (מהרי"ל) ואף שאין מתכוין, דהוי פסיק רישא אבל באמירה לגוי לא קפדינן כולי האי. ואם אינו סותמו לגמרי אפילו ע"י ישראל שרי דאינו מכבה (אגור ומהרי"ל).

וכתב המ"א – היינו כשמניחו הרבה פתוח אבל אם מניחו רק מעט פתוח יש לאסור משום מבעיר יותר, שטבע הרוח להיות מפיח דרך נקב קטן.

כ' הא"ד: דבמקום הדחק מותר הישראל לסתום התנור אפילו ביש גחלים לוחשות כי יש לסמוך על תרומת הדשן דס"ל דלא הוי פסיק רישא שיכבו הגחלים, ואם אש בוער בתוכו אף לתה"ד אסור דהסתימה גורם לאש שיכבה מהר (מ"א).

או"ז ר"ס: דיני הכנסת שבת, ובו ב' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: לרחוץ להסתפר ליטול צפורניו בע"ש.....156
 סעיף ב: עשרתן עירבתן הדליקו את הנר.....157

סעיף א: לרחוץ להסתפר ליטול צפורניו בע"ש

סעיף א: א. מצווה לרחוץ (מפני כבוד השבת, מ"מ אין זה חובה גמורה – משנ"ב).
 הגה: כל גופו. ואם א"ל לו ירחוץ [טור] **פניו ידיו ורגליו בחמין בע"ש** [שבת (כה):]
 כך היה מנהגו של רבי יהודה בר אلعאי. **ב. ומצווה לחוף הראש ולגלח הצפרנים בע"ש** [מרדכי].

ג. הגה: ואם היו שערות ראשו גדולות, מכווה לגלח [א"ז].

ד. וכשנוטל צפורניו לא יטול אותן כסדרן. ויתחיל בשמאל, בקמיצה, וזימין, באלכע. וסימן לזה: דכהג"א, בשמאלו. ודלאג"ה, בימין [אבודרהם וספר המוסר].

"ערב שבת"

משנ"ב (ה): דווקא ע"ש אבל ביום ה' לא הוי כבוד השבת, אלא אם כן אי אפשר לו לרחוץ בע"ש.

ב. "לגלח הציפורניים"

א"ר: לא טוב ליטלן ביום ה', לפי שמתחילין לחזור ולצמות ביום ג' לגילוחן וא"כ אין זה תיקון כבוד שבת שחוזר לצאת. כ"כ משנ"ב. מ"מ ילקוט יוסף כ' – שיש להקל.

יש שכתבו שלא לקוץ צפרני הידים ורגלים ביום א', והנכון שיקוץ מן הרגלים ביום ה' ומן הידים ביום ו' (מ"א).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מצווה לרחוץ"

כ' העט"ז: וגם על הנשים שייך מצות רחיצה. כ"כ משנ"ב.
משנ"ב (א) – מאד יש לזהר שלא יבוא ע"י מצות הרחיצה לחשש חילול שבת, שגולש אחר השקיעה, ובא לידי סחיטה או סירוק השערות וכן כיו"ב.

"ורגליו"

משנ"ב (ד): דווקא במדינותיהם שהיו רגילין לילך יחף, מה שאין כן במדינותינו.

א"ח – ר"ס

ובספר הכוונות הביא שהאר"י ז"ל היה קוצץ ציפורני ידיו ורגליו ביום ו'.
ג. "לגלחין"

כ' המ"א: יש מקומות שאין מגלחין ואין נוטלין צפורנים בר"ח אפילו חל ביום עש"ק כי כן ציוה ר"י חסיד.
משנ"ב (ח): ובתשב"ץ כתוב שמהר"ם לא דקדק בזה, והאר"י היה מלעיג ע"ז, מ"מ יש לזהר לכתחילה (מ"א). כ"כ הט"ז.

סעיף ב: עשרתן עירבתן הדליקו את הנר

סעיף ב: כשיהיה סמוך לחשיכה (קודם בין השמשות בעוד ודאי יום ושיהיה בו עוד שהות להוסיף מחול על הקודש – משנ"ב) ישאל לאנשי ביתו בלשון רכה: עשרתם? ערבתם? הפרשתם חלה? ויאמר להם: הדליקו את הנר (לשון צווי ולא לשון שאלה). [שבת לד.]. ובמקום שאין מעשרין, אין כריך לומר: עשרתם [טור].

"הדליקו את הנר"

מ"א (ג): וה"ה שיזהירם שיפסקו מלעשות מלאכה, כ"כ משנ"ב – וצ' לשלוח אחר האנשים להזהירם על זה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"בלשון רכה"

מ"א (ב): אסור לאדם שיטיל אימה יתירה בתוך ביתו שמתוך היראה הם מחללין שבת ובאין לידי כמה עבירות. כ"כ משנ"ב.

או"ז רס"א: זמן הדלקת הנרות לשבת, ובו ד' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א1: מלאכות בספק חשיכה..... 158
סעיף א2: לומר לגוי בין השמשות להדליק נר..... 159
סעיף ב: צריך להוסיף מהחול על הקודש, זמן בין השמשות..... 160
סעיף ג: מי שאינו בקי בזמן השקיעה..... 162

סעיף ד: עניית ברכו הוי קבלת שבת, מזמור שיר ליום השבת 163

סעיף א¹: מלאכות בספק חשיכה

סעיף א חלק 1: **ספק חשיכה, והוא בין השמשות, (והיינו כלי שיעור הלוח ג' רביעי מיל אחר שקיעת החמה, ושיעור מיל הוא שליש שעה פחות חלק ל', (18 דקות. ולכן שיעור בין השמשות 13.5 דקות): אין מעשרים את הוודאי ואין מטבילין את הכלים ואין מדליקין את הנרות ואין מערבין עירובי תחומין (וע"ל סי' תט"ו ס"ז – בדדיעבד עירובו עירוב), אבל מעשרין את הדמאי וטומנין את החמין (בדבר שאינו מוסיף הבל – מ"א) ומערבין עירובי חצירות (אבל לשאר דברים דין בין השמשות כמו בשבת עצמה – מ"א) (וע"ל סי' קל"ג – דה"ה שיתופי מבואות)...**

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (לד.): משנה – ספק חשכה ספק אינו חשכה – אין מעשרין את הודאי, ואין מטבילין את הכלים, ואין מדליקין את הנרות. אבל מעשרין את הדמאי, ומערבין וטומנין את החמין.

פרש"י: אין מעשרין את הודאי – דתיקון מעליא הוא, אף על גב דשבות בעלמא היא, קסבר: גזרו על השבות אף על בין השמשות. ואין מטבילין את הכלים – אף דהוי נמי שבות, דנראה כמתקן כלי. ואין מדליקין את הנרות – כל שכן דספיקא דאורייתא היא. אבל מעשרין את הדמאי – דלא דמי למתקן, דרוב עמי הארץ מעשרין הן.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"בין השמשות"

מ"א (א): אף אם נסתפק אם הוא בין השמשות אסור (ב"ח). כ"כ משנ"ב.

ביה"ל – ולא הוי ס"ס (להקל), דספק חסרון ידיעה אינו נכנס כלל בגדר ספק (מה שאין כן בין השמשות עצמו דהוי ספק לכל העולם), ועוד דהוי ספק משם אחד ספק יום ספק לילה, דלא מקרי ס"ס. ובחזון עובדיה (עמ' רעד) – מיקל בזה.

"אין מעשרין"

מ"א (ב): דהו"ל כמתקן וה"ה דאסור להפריש חלה. **פמ"ג –** אפילו במעשר פירות דהוי דרבנן אסור. כ"כ משנ"ב.

ט"ז (א): אין מעשרין את הודאי – פירש"י שתיקון מעליא היא (ה"ה שאסור להפריש חלה אף בחו"ל – מ"א) ואף על גב דשבות בעלמא, גזרו על שבות אף בין השמשות, ה"ה טבילת כלים הוה שבות (דנראה שמתקן כלי).

וכתב ב"י דא"כ כיון דקי"ל (בסימן שמ"ב) דלא גזרו על שבות בין השמשות, מעשרין הודאי (אם הוא לצורך השבת), וכן

או"ח – רס"א

משנ"ב (ו): ואף לצורך מצווה (שיתבטל עי"ז מסעודת שבת) אסור, דהוי ספק דאורייתא. ואפילו בדיעבד אסור ליהנות ממנה כמו אם היה עושה אותה בשבת.

"אבל מעשרים את הדמאי"

רש"י: דרוב עמי הארץ מעשרין הן ולא מקרי תיקון, כ"כ משנ"ב. וכ' הב"ד – אבל בודאי חשיכה אסור.

לטבול הכלים. אלא שיש היתר אחר דהיינו ליתנו לעכו"ם במתנה. ואם הוא צריך לשבת ואין לו אחר יכול לטבול בין השמשות (כ"כ מ"א), ואף לברך כדין (פמ"ג).

מ"מ השו"ע (שכג, ז) פסק בסתם – מותר להטביל כלים אף בשבת (מ"מ טוב שישאלנו לגוי ויחזור ויקח ממנו במתנה), וכ"ש בבין השמשות.

"ואין מדליקין את הנרות"

סעיף א²: לומר לגוי בין השמשות להדליק נר

סעיף א חלק ²: ^א. ומותר לומר לגוי, בין השמשות, להדליק נר לצורך שבת, וכן לומר לו לעשות כל מלאכה שהיא לצורך מצווה או שהוא טרוד ונחפז עליה.

^ב. הגה: וכן מי שקבל עליו שבת שעה או שעתים קודם חשיכה יכול לומר לגוי להדליק הנר ושאר דברים שצריך [מהרי"ו], (וע"ל סי' שמ"ב).

מ"א (ו): אבל לעשר ולהטביל לא הוה מצווה ולכן אסור. ואם אין לו מה יאכל בשבת או שאין לו כלים מותר להטביל. מ"א (רעו סק"ז): אין להחמיר בבין השמשות אם הוא מצטער מזה, דהוא בכלל מה שכתב או שהוא טרוד ונחפז עליה.

משנ"ב (יד): המחבר אזיל לשיטתו דסבירא ליה לקמן (ש"ז-ה) דבשבת גופא אסור ע"י גוי במלאכה דאורייתא, אפי' אם הוא לצורך שבת.

"ונחפז עליה"

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

^א. כ' הב"י: וכיון דקיימא לן כמאן דאמר כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות (וכמו שכתב הטור בסימן שמ"ב) אם כן מעשרין את הודאי בין השמשות. וכ' הטור – שדווקא לצורך מצווה או שהיה טרוד והוא מדברי הרמב"ם. כ"פ הר"י – שמותר לומר לגוי בין השמשות להדליק הנר.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

^א. **"מותר לומר לגוי"**

ראוי להחמיר, אלא אם כן לצורך מצווה של רבים. כ"פ יב"א (יו"ד ו, כג-ב). ובחזון עובדיה (עמ' שמט) מיקל בזה.

"שעה או שעתיים"

משנ"ב (יז): דווקא שעה או שעתיים שיש הרבה מקומות שעדיין לא קיבלו שבת. אבל חצי שעה סמוך לחשיכה דאז אפשר דבכל מקומות ישראל קבלו עליהן השבת אסור אפילו לומר לגוי שיעשה מלאכה, מיהו לצורך מצווה שרי.

ואפילו לפי המחבר (לקמן בס"ד) דאחר קבלת שבת אסור לעבור אפילו על שבות במקום מצוה, מ"מ לענין אמירה לגוי לא מחמירין טפי מבין השמשות.

משנ"ב (טז): כ' רש"ל – היינו כל דבר שאם לא יהיה נעשה הוא מצטער בשבת שרי לעשות ע"י הגוי בין השמשות, מ"מ אם אינו צורך השבת רק לחול אין להתיר, אם לא שהוא הפסד מרובה או לצורך גדול שרי שבותין בבה"ש, ובפרט שבות דאמירה לגוי דלית ביה מעשה. וע"כ מותר לומר לגוי בין השמשות להדליק נר יא"צ מאחר שהעולם נזהרין בו חשבינן כלצורך גדול.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: לומר לגוי לעשות מלאכה בבין השמשות של מ"ש: מ"א בשם התוס' – אסור שמעמידים על חזקה יום. אבל הרשב"א ורוב הפוסקים מתירים. ובדעת מרן יש מחלוקת. ולכן

סעיף ב: צריך להוסיף מהחול על הקודש, זמן בין השמשות

סעיף ב: א י"א שצריך להוסיף מחול על הקודש (והוי מ"ע דאורייתא – מ"א),

וזמן תוספת זה הוא מתחילת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ עד זמן בין השמשות. ^ב והזמן הזה (שקיעה ראשונה) שהוא ג' מילין ורביע (כשיטת ר"ת), רצה לעשותו כולו תוספת, עושה. רצה לעשות ממנו מקצת, עושה, ובלבד שיוסיף איזה זמן שיהיה ודאי יום מחול על הקודש.

^ג ושיעור זמן בין השמשות הוא ג' רביעי מיל שהם מהלך אלף ות"ק אמות קודם הלילה.

^ד הגה: ואם כוונה להקדים ולקבל עליו הקצת מפלג המנחה ואילך, הרשות בידי [טור ואגור בשם תוס'] (וע"ל סי' רס"ז).

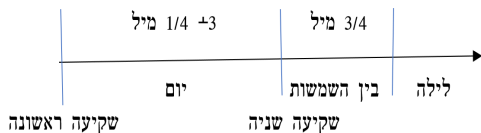
❖ שורשי הלכה (המקורות)

בתשעה לחדש, יכול יתחיל ויתענה בתשעה – תלמוד לומר בערב. אי בערב

א יומא (פא): 'ועניתם את נפשתיכם

או"ח – רס"א

הקשו התוס': כאן משמע שר' יהודה ס"ל שבין השמשות 3/4 מיל, ובפסחים (צד). משמע שהוא ד' מיל?
ואר"ת – התם תחילת שקיעה (ד' מיל) הכא סוף שקיעה (3/4 מיל).
ישנם שני שקיעות לר"ת:
שקיעה ראשונה, כשהשמש נכסית מעינינו, ומשם אחרי 3 ורבע מיל שקיעה שניה, ואז יש בין השמשות 3/4 מיל. עד שקיעה שניה וודאי יום, ומשקיעה שניה מתחיל בין השמשות ל 3/4 מיל, ואח"כ לילה ודאי.
כלומר:

- כ"פ כר"ת, הר"ן מהירושלמי, רמב"ן, הרא"ש מהרי"א.
- אך הרשב"א – הסתפק בזה.
- והגאונים – חלקו על ר"ת. מיד עם השקיעה הראשונה מתחיל בין השמשות מהלך 3/4 מיל, ואח"כ לילה.
- ושיטת הרא"ם – מהשקיעה מתחיל מיד לילה. 3/4 מיל קודם השקיעה הוי בין השמשות.

ב. זמן תוספת שבת

ה"ה בשם הרמב"ן: תוספת זו זמנה מתחילת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ, עד זמן בין השמשות והוא 3 ורבע מיל (כשיטת ר"ת).
וכ' התוס' – וזמן זה סגי בכלשהו. מ"מ לרא"ש לא סגי במשהו.

– יכול משתחשך – תלמוד לומר בתשעה. הא כיצד? מתחיל ומתענה מבעוד יום. מכאן שמוסיפין מחול על הקודש.
• כ"פ רי"ף, הרא"ש, הר"ן, וה"ה – דה"ה לשבתות ויו"ט.
• אבל הרמב"ם – לא כתב התוספת לעניין שבת (ה"ה – דס"ל שרק ביו"כ יש מצוות תוספת זו).

ג. זמן בין השמשות

- שבת (לד:): איזהו בין השמשות –
- רב יהודה אמר שמואל: משתשקע החמה כל זמן שפני מזרח מאדימין – יום, הכסיף התחתון ולא הכסיף העליון – בין השמשות, הכסיף העליון והשווה לתחתון – לילה.
- ר' נחמיה אומר – כדי הילוך מיל מהשקיעה.
- ר' יוסי אומר – בין השמשות כהרף עיין, זה נכנס וזה יוצא ואי אפשר לעמוד עליו.

מחלוקת בדעת ר' יהודה:

- ✓ רבה – איזהו בין השמשות משתשקע החמה כ"ז שפני מזרח מאדימים. הכסיף תחתון ולא העליון – לילה. והוא זמן מהלך 3/4 מיל (מהלך 1,500 אמות).
- רב יוסף – משתשקע החמה עד שפני מזרח מאדימים יום. הכסיף התחתון ולא העליון בין השמשות. הכסיף העליון והשווה לתחתון לילה. והוא מהלך 2/3 מיל.
- פסק הרי"ף – כרבה, כ"פ הרמב"ם, הרא"ש והטור.

שיטת ר"ת בשקיעה

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

"י"א שצריך"

ביה"ל: נקט בלשון י"א משום דהרמב"ם חולק ע"ז (שאין מצווה להוסיף מהחול על הקודש בשבת). כ"פ הרמ"א כהרמב"ם. מיהו הרדב"ז – אף הרמב"ם מודה שיש תוספת לשבת. תוס': אף הנשים חייבת להוסיף מהחול על הקודש.

ב.

"ג' רבעי מיל"

משנ"ב (כג): השו"ע פסק כאן שיטת ר"ת. אבל הרבה מהראשונים והגר"א ס"ל כשיטת הגאונים (דבה"ש מתחיל תיכף אחר תחילת השקיעה היינו משעה שהחמה נתכסה מעינינו ונמשך זמנו כדי ג' רבעי מיל). ולפ"ז יש לזהר מאד שלא לעשות מלאכה אחר שהחמה נתכסה מעינינו. ולכתחילה אין להמתין עד הרגע האחרון רק יקדים הדלקתם משעה שהשמש בראשי האילנות, ומי שמחמיר על עצמו ופורש עצמו ממלאכה חצי שעה או עכ"פ שליש שעה קודם שקיעה אשרי לו. (ובימינו מנהג ירושלים להלדיק נרות 40 דקות לפני השקיעה, והגר"ע זצ"ל פסק דסגי ב 20 דקות לפני השקיעה).

יביע אומר (ב, כא): ראוי להחמיר כר"ת במ"ש שלא לעשות מלאכה 72 דקות זמניות אחר השקיעה, לפחות במלאכה דאורייתא. מ"מ בכניסת שבת אין להקל כר"ת.

כ"כ הרב יעקב יוסף זצ"ל – אף שיש ס"ס להקל נגד ר"ת (שמא הלכה כהגאונים, ושמא שיטת ר"ת נאמרה רק לאופק אירופה ולא בשאר מקומות, כמ"ש פר"ח ועוד), מ"מ ראוי להחמיר כר"ת בדאורייתא. כיון שהרבה פוסקים פסקו כמותו.

ד. "להקדים לקבל... הרצות בידו"

משנ"ב (כה): ונאסר בעשיית מלאכה, אבל אם קיבל עליו השבת קודם פלג המנחה אין בקבלתו כלום. פלג המנחה נקרא שעה ורביע קודם הערב.

ושעות אלו זמניות (לעיל סימן רל"ג) דהיינו בין שהיום ארוך או קצר מתחילק ל"ב חלקים, וחלק ורביע קודם הערב הוא פלג המנחה.

ויש מחלוקת האם מונים קודם השקיעה או קודם צאת הכוכבים. ולכן בדיעבד שקבל על עצמו לשם תוספת שבת עד שעה ורביע שקודם השקיעה יש להחמיר שלא לעשות מלאכה.

סעיף ג: מי שאינו בקי בזמן השקיעה

סעיף ג: מי שאינו בקי בשיעור זה, ידליק בעוד שהשמש בראש האילנות (או בראשי הגגות הגבוהים), ואם הוא יום המעונן, ידליק כשהתרנגולין יושבים על הקורה מבע"י. ואם הוא בשדה, שאין שם תרנגולים, ידליק כשהעורבים יושבים מבע"י [שבת לה:].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"יום המעונן"

משנ"ב (כז): ואם יש לו שעון מדויק יכול לסמוך עליו אמתי שקיעה.

כ' רו"ח: והנכון להדליק הנרות שליש שעה (20 דקות) קודם השקיעה. כ"כ פתה"ד ויביע אומר.

סעיף ד: עניית ברכו הוי קבלת שבת, מזמור שיר ליום השבת

סעיף ד: אחר עניית ברכו, אף על פי שעדיין יום הוא, אין מערבין

ואין טומנין (אפי' לדבר מצווה – מ"א) משום שהוא קבליה לשבת עליה. ולדידן הוי אמירת מזמור שיר ליום השבת כעניית ברכו לדידהו.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

כ' המרדכי: אחר עניית ברכו אף על פי שעדיין יום הוא אין מערבין וכ"ש דאין טומנין, כיון דקבליה לשבת עליה. ב"י – ונראה לדידן מכי אמר מזמור דשבת קבליה לשבת עליה.

וד"מ (ב) – ובמדינות אלו אין נוהגין לומר מזמור בכניסת השבת לכן עניית ברכו הוי קבלת השבת.

ומ"א (יג) כ' – דעתה נוהגין לומר מזמור שיר ליום השבת, ואפ"ה אין מקבלין שבת ועושין כל מלאכות עד ברכו, דמעיקרא הכי קבלו עלייהו.

ופמ"ג כ' – אבל במקומותינו המנהג כהיום מיד שאומרים מזמור שיר מקבלין הציבור שבת עלייהו ואסור בכל המלאכות אפילו עדיין היום גדול. וכ' בספר דרך חכמה דה"ה במקומות שנוהגין לומר לכה דודי ומסיימין בואי כלה הוי קבלת שבת ממש. כ"כ משנ"ב.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"עניית ברכו"

משנ"ב (כח): לפי שאז הוא התחילת תפלת ערבית, והכל פורשין אז ממלאכה, דהוי כמי שקבל עליו קדושת שבת בפירוש. ואסור אז בכל הסייגים והגדרים שגדרו חז"ל לשבת.

דאפילו אותן דברים שהתירו בבין השמשות (כגון עירובי חצרות והטמנה) אסורים, שכיון שקיבל עליו שבת בפירוש חמור יותר מבין השמשות בלי קבלה (ולפ"ז ההתרים שבבין השמשות, דווקא במקום שאין שם ציבור שאם לא כן בודאי רוב הציבור קבלו כבר שבת בבין השמשות והמיעוט נמשכין אחריהן).

ביה"ל: דווקא ע"י ברכו שהוא קבלת שבת של ציבור, אבל אם יחיד שקיבל עליו שבת מבעוד יום לא חמיר מבין השמשות וכן משמע ממ"א ועוד אחרונים.

"שעדיין יום הוא"

מ"א (ז): אפילו הוא זמן הרבה קודם בין השמשות. דרך חיים – כל שהוא אחר פלג המנחה. כ"כ משנ"ב.

או"זו רס"ב: לקדש השבת בשלזון ערוך ובכסות נקיה, ובו

ג' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- 164 סעיף א: יסדר שולחנו מע"ש
 165 סעיף ב: בגדים נאים לשבת
 166 סעיף ג: ישמח בביאת שבת כיוצא לקראת חתן וכלה

סעיף א: יסדר שולחנו מע"ש

סעיף א: יסדר שולחנו (מע"ש) ויציע המטות ויתקן כל ענייני הבית, כדי שימצאנו ערוך ומסודר בבואו מבהכ"נ.
 ב. הגה: ויהיה שלחנו ערוך כל יום השבת, וכן המנהג, ואין לשנות. [טור ומרדכי והגהות מרדכי].

ויתקן כל ענייני הבית כדי שימצאנו ערוך ומסודר בבואו מבהכ"נ. כ"ה ברמב"ם.

ב. כ' ד"מ (א) בשם המרדכי: וגם יהא שלחנו מתוקן כל השבת כולה, וכן המנהג שכל השבת השולחן מכוסה במטפחת. וכ"ה בהגמ"י. כ"פ ילקוט יוסף.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "ויציע המטות"

משנ"ב (ב): שיושבין עליהן, וטוב שתהיה מוצעת גם המטה שישן עליה.

"ויתקן כל ענייני הבית"

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (ק"ט:): רבי יוסי בר יהודה אומר: שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו, אחד טוב ואחד רע. וכשבא לביתו ומצא נר דלוק ושלחן ערוך ומטתו מוצעת – מלאך טוב אומר: יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך. ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו. ואם לאו – מלאך רע אומר: יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך, ומלאך טוב עונה אמן בעל כרחו.

כ"פ הטור – ויסדר שולחנו ויציע המטות

או"ח – רס"ב

וליתא דהכוונה שבעת שיצאו יהיה צאתם לשלום ולא שדוחה אותם מעליו ופוטרים, ואין למחוק דבר שנהגו ברוב ישראל. ולכן הספרדים אומרים 'צאתכם לשלום' כשתצאו תצאו לשלום.

"כל יום השבת"

משנ"ב (ד): עד לאחר הבדלה (אגודה וא"ר). וכ' הרש"ל – יש נוהגין להיות ב' מפות על השלחן מלבד העליונה שעל הלחם, משום שכשמנערין המפה נמצא השלחן מגולה.

שער תשובה (א*): הנכון לתקן הכל מפלג המנחה קודם קצת או אח"כ קצת, ולא ביום הששי בבוקר או לעת ערב ממש כ"כ בשכנה"ג וברכ"י.

"בבואו מבה"כ"

שערי תשובה (ב): כ' ברכ"י בשם תוספת שבת – גדול אחד מחק בנוסח שלום עליכם 'צאתכם לשלום', והסכים עמו.

סעיף ב: בגדים נאים לשבת

סעיף ב: א. ישתדל שיהיו לו בגדים נאים לשבת. ב. ואם אי אפשר לו, לפחות ישלשל (פי' ישלשלם כלפי מטה שיהיו ארוכים כמדת העשירים היושבים בביתם, רש"י שם) בגדיו למטה דרך כבוד [שבת קיג.].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קיג.): 'וכבדתו מעשות דרכיך', וכבדתו – שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול. וכי הא דרבי יוחנן קרי למאניה מכבדותי.

ב. שם: אמר רב הונא – אם יש לו להחליף, יחליף, מתקיף לה רב ספרא, ואם אין לו להחליף, ישלשל בבגדיו, והא מיחזי כרמות רוחא, כיון דכל יומא לא קעביד, והאידנא הוא דקא עביד – לא מיתחזי כרמות רוחא.

ישלשל בגדיו למטה

• רש"י פי' – ישלשל בבגדיו כלפי מטה, שיראו ארוכים, והוא מדת עשירים

היושבים בביתם ואינם צריכים לסלק בגדיהם מן הארץ בשביל מלאכה, וכבוד שבת הוא. וכ"ה בציונים שבשו"ע.

• רי"ו פי' – ישלשל, שלא יגביהם למעלה ולא יקפלים על כתפו.

• והכל בו פי' – ישלשל, פירוש יתירם כדי שלא ילבשם כדרך שלובשם בחול מקופלים בחגורו כדי שלא יתלכלכו בטיט, מלשון המשלשל דפנות. כ"כ הט"ז.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"בגדים נאים לשבת"

משנ"ב (ה): וטוב שלא ילבש בשבת מכל מה שלבש בחול אפילו חלוק (האר"י). ואם

או"ח – רס"ב

ילבוש בגדי שבת כי אין המלבושים לכבוד הרואים כי אם לכבוד השבת (ח"א).

הרב יעקב יוסף זצ"ל: ע"פ הקבלה כל בגדיו יהיו לבנים. מ"מ א"ר כ' – בימנו לא לובשים לבן כיון שנראה כיוהרא.

אפשר לו טוב שיהיה לו גם טלית אחר לשבת.

כ' המ"א (ב) – שילך בבגדי שבת עד מ"ש אחר הבדלה (אגודה).

"בגדים נאים לשבת"

משנ"ב (ו): כפי יכולתו ואפילו אם הוא בדרך לבדו. אפי' הוא ובבית הגוי גם

סעיף ג': ישמח בביאת שבת כיוצא לקראת חתן וכלה

סעיף ג': יילבש בגדיו הנאים וישמח בביאת שבת כיוצא לקראת המלך וכיוצא לקראת חתן וכלה, דרבי חנינא מעטף וקאי בפניא דמעלי שבתא, ואמר: בואו ונצא לקראת שבת מלכתא, ר' ינאי אומר: בואי כלה, בואי כלה [הטור משבת קיט:].

ב. הגה: וילביש ענינו בצגדי שבת מיד אחר שרחץ ענינו, וזהו כבוד השבת. וע"כ לא ירחץ לשבת אלא סמוך לערב, קילביש ענינו מיד. [הגהות מרדכי החדשים].

כנה"ג – ונוהגין לעמוד כמו שמקבל פני אדם גדול. כ"כ משנ"ב.

כנה"ג: נהגו לא לקבל שבת (בלכה דודי) כיו"כ שחל בשבת, ויתכן שהוא ע"פ הקבלה שאין נשמה יתרה, מ"מ מזמור שיר ליום השבת אומרים. כ"כ משנ"ב.

"ירחץ... סמוך לערב"

משנ"ב (יב): סמוך לערב – דווקא כשרוחץ עצמו בביתו, אבל כשהולך לבית המרחץ צריך להקדים עצמו כדי שלא יבוא לחילול שבת.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"וישמח בביאת שבת"**

משנ"ב (ט): וכל המרבה לכבדו הן בגופו הן בבגדיו הן באכילה ושתייה הרי זה משובח. הזהירו מקובלים מאד שלא יהיה שום מחלוקת בשבת ובפרט בין איש לאשתו.

"כיוצא לקראת חתן וכלה"

כנה"ג: בקצת מקומות נוהגין לצאת מבהכ"נ לעזרה ואומרים בואו ונצא וכו'. ופמ"ג כ' – ואנו נוהגין שמהפכין פניהם לצד מערב כשאומרים בואי בשלום וכו'.

או"ז רס"ג: מי ומי המדליקין, ואם טעו ביום המעונן, וכו'

י"ז סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: יהא זהיר בהדלקת בנרות, ידליק ב' נרות, אישה ששכחה להדליק 167
- סעיף ב: א' אנשים וא' נשים חייבים בנר, ואם אין לו מחזור על הפתחים.... 169
- סעיף ג: נשים מוזהרות בו יותר, נר שבת קודם לקידוש או לנרות חנוכה..... 170
- סעיף ד: לא יקדים או יאחר להדליקו, להדליק מפלג המנחה..... 171
- סעיף ה: כשידליק יברך 172
- סעיף ה: לברך ביו"ט ויה"כ, מתי מברכים..... 173
- סעיף ו: בחורים הלומדים חוץ לביתם צריכים להדליק..... 175
- סעיף ז: אורח שאין לו חדר מיוחד משתתף בפרוטה..... 175
- סעיף זז: כמה בעלי בתים שאוכלים במקום אחד..... 176
- סעיף ט: המדליק בבית ואוכל בחצר. 177
- סעיף י: קבלת שבת בהדלקת הנר.... 178
- סעיף יב: שאר בני הבית לא מקבלים שבת בהדלקה, להזיז הנרות אחר ההדלקה..... 179
- סעיף יא: התפלל היחיד ערבית..... 180
- סעיף יב: רוב הקהל שקיבלו עליהם שבת..... 180
- סעיף יג: בא לעיר והקהל כבר קיבלו שבת..... 181
- סעיף יד: טעו ביום המעונן והדליקו והתפללו ערבית..... 181
- סעיף טו: אין להתפלל מנחה במקום שהקהל קבלו כבר שבת..... 183
- סעיף טז: להתחיל מנחה אף שיודע שבאמצע יקבלו הציבור שבת..... 184
- סעיף יז: מי שקיבל השבת מותר לומר לחבירו לעשות לו מלאכה..... 185

סעיף א: יהא זהיר בנרות, ידליק ב' נרות, אישה ששכחה להדליק

סעיף א: א. יהא זהיר לעשות נר יפה.

ב. ויש מכוונים לעשות ב' פתילות (ואם מדליק בנרות עושה שני נרות – ב"ח) אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור.

ג. הגה: ויכולין להוסיף ולהדליק ג' או ד' נרות, וכן נהגו.

ד. האשה ששכחה פעם אחת להדליק, מדלקת כל ימיה ג' נרות [מהרי"ל] כי יכולין להוסיף על דבר המכוון נגד דבר אחר, ובלבד שלא יפחות [אשר"י ומרדכי].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (כג:): אמר רב הונא: הרגיל

בנר, הויין ליה בנים תלמידי חכמים. רב הונא הוה רגיל דהוה חליף אפתחא דרבי אבין, חזא דהוה רגיל בשרגי טובא, אמר: תרי גברי רברבי נפקי מהכא. נפקי מינייהו רב אידי בר אבין ורב חייא בר אבין.

ולכן פסק הטור – שיהא זהיר לעשות נר יפה.

ב. כ' הטור: ויש שמכוונים לעשות שתי פתילות א' כנגד זכור וא' כנגד שמור.

כ' הכל בו: מצאתי במדרש תנחומא – כל מילי דשבת כפול, שני כבשים, מזמור שיר ליום השבת, לחם משנה, זכור ושמור, ונראה שהמנהג על זה להדליק שני נרות.

ד"מ (א): כ' מהרי"ל – אשה ששכחה ולא הדליקה נר בשבת צריכה כל ימיה להוסיף נר ממה שהיתה רגילה, וצריכה תענית ווידוי וכו'.

וכל זה אינו אלא חומרות רחוקות ואדרבה נראה דכל המוסיף על הנרות גורע ומפסיד הכוונה של זכור ושמור. אבל הנשים נוהגות כדברי מהרי"ל שכל ששכחה פעם אחת מדלקת כל ימיה ג' נרות.

ג. ונראה דסמכו אדברי מרדכי דכתב דיכולין להוסיף על דבר המכוון, כ"כ האשירי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "יהא זהיר לעשות נר יפה"

תוס': עיקר הדלקת הנר הוא חובה משום מצות עונג שבת. וכ' הב"ח – ומחמת הידור מצווה יראה לעשותו יפה. כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (ב): עבור זה זוכה לבנים תלמידי חכמים דכתיב כי נר מצווה ותורה אור ע"י נר מצווה דשבת בא אור דתורה (גמ' שם) ולכן כ' האחרונים – שתתפלל אחר ההדלקה והברכה שיתן לה הקדוש ברוך הוא בנים זכרים מאירים בתורה.

מ"א (א) – ותדליק בכל החדרים שהולכת שם בשבת, כדי שלא תכשל בעץ או באבן מיהו הברכה תברך על הנר שבמקום אכילה. כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (ד): מותר להדליק מהנר ואין בזה משום בזוי מצווה דכולן של מצווה הם, אבל אסור להדליק קיסם או נר של חול מנר של שבת משום בזוי מצווה.

ב. "אחד כנגד זכור"

מ"א (א): יעשה נרות כרוכים דזכור ושמור בדבור אחד נאמרו (לאפוקי עולת שבת – דכ' דהוי כמדורה).

כ"כ משנ"ב (ה) – והוסיף, שאסור להדליק נרות של שבת משעוה הבאה מבית תיפלתם, משום דמאיס. וכ' פמ"ג – ואם אין לו נר אחר רק זה של בית תיפלתם דשרי ומ"מ לא יברך על זה.

ג.

"להוסיף"

(ב"ח). ולכן אם נאנסה ולא הדליקה א"צ להוסיף. כ"כ משנ"ב.

וכ' הא"ר – באשה עניה יש להקל בששכחה שתוסיף כל ימיה מעט שמן בנר, ואם היא מדלקת נרות תדליק תמיד נר אחד מעט יותר ארוך מבתחילה. כ"כ משנ"ב.

והרב יעקב יוסף זצ"ל – בימנו שיש אור החשמל לא קונסים אותה להדליק נר נוסף, שהרי במציאות היה אור. ה"ה אישה שהדליקה רק נר אחד אין קונסים אותה.

משנ"ב (ח): דבר המכוון – פי' שאף שב' נרות כנגד דבר המכוון (זכור ושמור), מותר להוסיף, בלבד שלא יפחות¹⁹.

משנ"ב (ו): ויש נוהגין להדליק ז' נרות כנגד ז' ימי השבוע, ויש עשרה כנגד עשרת הדברות (מא). ואין צריכין להיות כולן על השלחן (של"ה).

וילקוט יוסף כ' – שיש נוהגים להדליק כמספר הנפשות של בני הבית (וכן הוא מנהג חב"ד).

חייל הנמצא באוהל סיירים שיש סכנה בהדלקת הנרות, ידליק החשמל ויכוון לשבת.

ד.

"ששכחה פעם א' להדליק"

מ"א (ג): ואם שכחה כמה פעמים צריכה להוסיף נר אחד בכל פעם, כי הדבר משום הכיר שתהיה זהירה מכאן ולהבא

סעיף ב: א' אנשים וא' נשים חייבים בנר, ואם אין לו מחזור על**הפתחים**

סעיף ב: אחד האנשים ואחד הנשים, חייבים להיות בבתיהם נר דלוק

בשבת, אפי' אין לו מה יאכל שואל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק את הנר, שזה בכלל עונג שבת הוא [רמב"ם].

לקנות לחם לשבת, וקידוש יעשה על הפת.

אלא הכוונה שאין לו לאכול משל עצמו שהוא מתפרנס מקופת הצדקה, שצריך להשתדל להשיג גם נר לשבת.

כ' יחזה דעת (ב, לא): אין לברך שהחיינו על הדלקה ראשונה של האישה (שאין לברך שהחיינו רק מצווה הבאה מזמן לזמן).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)**"אפי' אין לו מה יאכל"**

מ"א (ד): אין הכונה דאין לו כלל מה יאכל דבזה מוטב שיחזור על הפתחים כדי

¹⁹ ילקוט יוסף: אם אחר שהדליקה כבו הנרות, למנהג הספרדים שאין מקבלים שבת בהדלקה, אם ברור שלא שקעה החמה תחזור ותדליק בלא ברכה.

אר"ח – רס"ג

"על הפתחים"

מ"א (ה): שהנר הוא עיקר עונג סעודת שבת. ומיהו אין צריך לזה רק בשביל נר אחד. כ"כ משנ"ב.

לחם לסעודת שבת קודם לכל, וכשיש לו לחם נר לשבת קודם ליקח משאר מאכלים דאף דשאר מאכלים גם בכלל עונג שבת מ"מ נר עדיף יותר משום שלום בית (מ"א).

סעיף ג: נשים מוזהרות בו יותר, נר שבת קודם לקידוש או לנרות חנוכה

סעיף ג: א. הנשים מוזהרות בו יותר, מפני שמצויות בבית ועוסקות בצרכי הבית.

ב. אם אין ידו משגת לקנות נר לשבת ולקידוש היום – נר שבת קודם (אף דקידוש דאורייתא מ"מ קידוש על היין דרבנן – מ"א). וכן אם אין ידו משגת לקנות נר לשבת ונר לחנוכה – נר שבת קודם משום שלום הבית, דאין שלום בבית בלא נר.

ג. (ואם אין ידו משגת לקנות יין לקידוש ולקנות נר חנוכה ע"ל סימן תרע"ה – שניר חנוכה עדיף משום פירסומא ניסא).

מוזהרות להדליק נרו של עולם.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "הנשים מוזהרות"

מ"א (ו): ואפילו אם ירצה הבעל להדליק בעצמו, האשה קודמת (ב"ח). (אלא אם כן יש הרבה נרות יכול הוא ג"כ להדליק – פמ"ג). וכשהיא יולדת בשבת ראשונה מדליק הבעל ומברך (מנהגים). ובימי נדותה האשה מברכת בעצמה (אחרונים). כ"כ משנ"ב.

"מפני שמצויות"

א. שבת (לא:): משנה – על שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן: על שאינן זהירות בנדה, בחלה, ובהדלקת הנר. גמ': הדלקת הנר, מ"ט? נשמה שנתתי בכם קרויה נר – על עסקי נר הזהרתי אתכם. אם אתם מקיימים אותם – מוטב, ואם לאו, הריני נוטל נשמתכם.

✓ כ"פ הרמב"ם: הנשים מוזהרות בו יותר, מפני שמצויות בבית ועוסקות בצרכי הבית. כ"פ שו"ע.

וכ' הטור: במדרש מפני שכבתה נרו של עולם, פירוש גרמה מיתה לאדם הראשון,

"משום שלום הבית"

מ"א (ט): ואם יש לו נר אחד סגי, ויוציא המותר לקידוש או לנר חנוכה. וגם לחנוכה בנר אחד סגי. משנ"ב – ואם יש לו נר אחד לשבת ונר אחד לחנוכה ויש לו עוד מעט מעות נ"ל דטוב יותר לקנות עוד נרות לחנוכה להיות מן המהדרין. כ' עוד המ"א – נ"ל דסומא גם תברך שהרי נהנית ממאורות (וק"ו היא מנר חנוכה כמ"ש ססי' תרע"ה). ומ"מ אם יש לה בעל פקח יברך הבעל. כ"כ משנ"ב.

מ"א (ז): ומ"מ טוב שהאיש יתקן הנרות (כתבים ע"פ הקבלה). כ"כ משנ"ב. ילקוט יוסף: אף אישה רווקה הגרה לבד בבית, או גבר, צריך להדליק בבית ולברך.

"נר שבת קודם"

הרב יעקב יוסף זצ"ל: ובזמנינו שיש חשמל, נר חנוכה קודם, וידליק החשמל לנר שבת. כ"פ ילקוט יוסף.

סעיף ד: לא יקדים או יאחר להדליקו, להדליק מפלג המנחה

סעיף ד: א לא יקדים למהר להדליקו בעוד היום גדול שאז אינו ניכר שמדליקו לכבוד שבת, וגם לא יאחר.

ב ואם רוצה להדליק נר בעוד היום גדול ולקבל עליו שבת מיד, רשאי כי כיון שמקבל עליו שבת מיד אין זו הקדמה, ובלבד שיהא מפלג המנחה ולמעלה שהוא שעה ורביע קודם הלילה.

ג הגה: וע"ל סימן רס"ז. ואם היה הנר לזמן מצעוד היום גדול, יכבדו ויחזרו וידליקו ללכוד שבת [טור בשם ר"ת].

פרש"י: לא יקדים – שלא ניכר שלכבוד שבת הוא.

כ' התוס': רב צלי של שבת בערב שבת, מפלג המנחה ולמעלה היה מדליק, ומקבל עליו שבת מבעוד יום, ומ"ש ובלבד שלא יקדים אין זו הקדמה כיון שהיה מקבל עליו שבת באותה שעה כי יכול לקבל עליו שבת מבעוד יום ובלבד מפלג המנחה ולמעלה, כ"כ והרא"ש, ה"ר

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א שבת (כג:): אשתו של רב יוסף היתה מאחרא ומדלקת לה, אמר לה רב יוסף: תניא לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה, מלמד שעמוד ענן משלים לעמוד האש, ועמוד האש משלים לעמוד הענן. סברה לאקדומה, אמר לה ההוא סבא: תנינא, ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר.

יונה והמרדכי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "לא יקדים למחר להדליקו"

ביה"ל: והקדמה נקרא היכא שמקדים הרבה קודם זמן התוספת שבת, ואיחור נקרא היכא שמדליק בצמצום עם זמן התוספת, שמא יחלל השבת. ואם רוצה להדליק מפלג המנחה צ' לקבל עליו אז שבת. כ' משנ"ב – ומי שפורש עצמו ממלאכה חצי שעה או עכ"פ שליש שעה קודם השקיעה אשרי לו (שלא נקרא מאחר) דהוא יוצא בזה ידי כל הראשונים.

ב. "מפלג המנחה ולמעלה"

משנ"ב (יח): אבל קודם פלג המנחה אין קבלתו קבלה אף בדיעבד (מ"א).

"שעה ורביע קודם הלילה"

משנ"ב (יט): קודם הלילה

■ י"א – שעה ורביע קודם צאת ג' כוכבים.

■ ודעת הלבוש והגר"א – שעה ורביע קודם השקיעה.

ולכו"ע שעה ורביע זו היא שעה זמנית (פ' שמתחלק כל יום לי"ב חלקים, וכל חלק הוא שעה, בין שהוא ארוך בקיץ, או קצר בחורף). להשו"ע מתחלק מעה"ש עד צאת הכוכבים ולהלבוש והגר"א מזריחת השמש עד השקיעה.

ג. "היה ללוק מצעוד היום גדול"

משנ"ב (כ): אפילו אם היה דלוק אחר פלג המנחה, כיון שהיה דלוק לענין אחר לא מהני. אבל אם הדליק לצורך שבת אף שלא קבל עליו שבת בהדלקתו מ"מ אין צריך לכבותו, אף דלכתחילה לא היה לו להדליק כ"כ מקודם שאינו ניכר שמדליקין לצורך שבת, מ"מ בדיעבד ש"ד.

סעיף ה: כשידליק יברך

סעיף ה חלק 1: כשידליק, יברך: בא"י אמ"ה אקב"ו להדליק נר של

שבת (אף על הרבה נרות מברך להדליק 'נר' של שבת, כי עיקר החיוב הוא נר אחד – משנ"ב), אחד האיש ואחד האשה...

❖ שורשי הלכה (המקורות)

הביא הטור בשם י"א: וי"א שאין לברך על הדלקת הנר, שהרי אם היתה דלוקה ועומדת אין צריך לכבותה כדי לחזור ולהדליקה וגם לא להדליק אחרת, ואין נראה –

(א). שהרי גבי כסוי הדם תנן כסהו הרוח אינו חייב לכסותו, ואפ"ה מברכין על הכסוי.

(ב) ועוד אומר ר"ת – שאם היה דלוק ועומד צריך לכבותו ולחזור ולהדליקו, וכן כתב רב עמרם המדליק נר של שבת מברך

כ"כ הרא"ש, הר"ן, מרדכי ועוד.

✓ כ"פ פסק הטור: וכשדליק יברך בא"י אמ"ה אקב"ו להדליק נר של שבת אחד האיש וא' האשה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"כשדליק יברך"

משנ"ב (כא): להדליק ולברך אחר כך – כ' מהר"ש בשם מהר"מ – כשיש חופה בע"ש ומאחרין בה עד אחר שקיעת החמה והאשה אינה רוצה לקבל שבת (בהדלקה) לפני החופה, פן תצטרך לעשות עוד איזה דבר האסור בשבת – תדליק הנר בלא ברכה קודם החופה. ואח"כ בחשיכה תפרוס ידיה על הנרות ותברך, ואם הוא עדיין בין השמשות תאמר לגוי להדליק והיא תברך.

■ ותמה מ"א – דלא שייך ברכה בדלוקה ועומדת, ובפרט דעתה הוא זמן איסור להדליק ואיך תאמר וצונו להדליק. ח' רקע"א – ומ"ש שתאמר לגוי להדליק ג"כ קשה, הא אין שליחות לגוי וא"כ היא אינה מדלקת ואיך תברך. אלא העצה – כיון דקיי"ל דיכולה לברך ולהתנות עכ"פ בלצורך שאינה מקבלת שבת בהדלקה, גם כאן תדליק ותברך קודם שהולכת לחופה ותתנה שאינה מקבלת שבת בהדלקה. כ"כ ח' רעק"א כ"מ מא"ר ופמ"ג. וכ' א"ר ופמ"ג – ה"ה באשה שחל ליל טבילתה בע"ש תדליק ותברך קודם הליכתה לבית הטבילה ותתנה שאינה מקבלת שבת עד אחר רחיצה וחפיפה. כ"כ כל זה משנ"ב.

סעיף ה': לברך ביו"ט ויה"כ, מתי מברכים

סעיף ה' חלק 2: א. גם ביום טוב צריך לברך: להדליק נר של יום טוב

[הגמ"י והמרדכי בשם הירושלמי].

ב. וביום כיפור בלא שבת – יש מי שאומר שלא יברך, וע"ל סימן תר"י.

ג. הגה: יס מי שאומר – שמצרכין קודם ההדלקה, ויס מי שאומר – שמצרכין אחר ההדלקה [מרדכי], וכדי שיהא עוזר לעשייתו לא יהנה ממנה עד לאחר הצרכה, ומשימין היד לפני הנר אחר הדלקה ומצרכין, ואח"כ מסלקין היד וזה מקרי עוזר לעשייה, וכן המנהג [מהרי"ל].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב. יוה"כ שלא חל בשבת

• תוס' כ' – שאין לברך על הדלקת הנר.

כ"פ כאן בשם י"א.
• והרא"ש כ' – שיברך. כ"פ שו"ע (תר"י – ב).

ג.

מתי מברך על הנר

✓ רמב"ם – מברך קודם על ההדלקה ואח"כ מדליק, שכל המצוות מברך עליהם עובר לעשייתן. כ"כ או"ח, כל בו, ראבי"ה, ה"ה בשם כל האחרונים, ועוד. **✓ מהרי"ו** – מקצת נהגו שמברכות אחר ההדלקה, ושמות את הידיים על העיניים שתהא עובר לעשייתן, ולא רצו לברך קודם שאז יקבלו השבת ולא יוכלו להדליק יותר. כ"ז לבה"ג שקבלת השבת תלויה בהדלקה (כדלקמן ס"י), אבל לפי רוח"פ שאין הקבלה תלויה בהדלקה (רמב"ן, רשב"א, ריטב"א רא"ש ועוד), מברך ואח"כ מדליק.²⁰

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

גם ביום טוב

שערי תשובה (כא): ואין צריך לברך זמן על ההדלקת נר בליל יו"ט. מיהו במקום שנהגו אין למחות בידן. כ"כ ח' רעק"א ומשנ"ב. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – שאין לברך שהחיינו ביו"ט על הנרות, שאם תברך כשיברך הבעל בקידוש הוי לה הפסק עם טענה אמן. **משנ"ב** (כ"ד): ואם חל יום טוב בשבת אומר של שבת ושל יום טוב (ח"א).

"וביום הכיפורים שבלא שבת"

שו"ע (או"ח תר"י-א): מקום שנוהגים להדליק נר בליל יום הכיפורים, מדליקין. מקום שנהגו שלא להדליק, אין מדליקין. ואם חל להיות בשבת, חייבין הכל להדליק. **סעיף ב:** יש מי שאומר שמברך על הדלקת נר יום הכפורים (היינו במקום שנוהגים להדליק). הגה: וכן המנהג במדינות אלו. וכ' משנ"ב (כאן סק"ה) – דאף שאין בו אכילה ושתייה ואין שייך עליו מצות עונג, אפילו הכי שייך בו משום שלום בית. **משנ"ב** (שם סק"ז): הגה-וכן המנהג. דהיינו שנוהגין לברך 'אקב"ו להדליק נר של יוה"כ'. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל. וכ' שה"צ: פרי מגדים כ' – ודע דהפר"ח וכן הגר"א הסכימו שלא לברך, כיון דתלוי במנהגא, אכן בהרבה אחרונים שראיתי כולם העתיקו דברי הרמ"א לדינא. ד.

"קודם הסדלקה"

משנ"ב (כו): כשאר כל המצות שמברכין עליהן עובר לעשייתן. אחר ההדלקה – דס"ל דאם תברך הוי כאלו קבלה לשבת בפירוש ושוב אסורה להדליק. וא"כ ביום טוב דלא שייך זה

ולהלכה קי"ל כמין לברך עובר לעשייתן. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – ואם מברכת אחר ההדלקה הוי ברכה לבטלה ואין לענות אחריה אמן.

²⁰ יחזקיה דעת (ב, לג): להלכה נחלקו האחרונים: ר"פ – פסקו לברך לפני ההדלקה, לאפוקי ברכ"י ובן א"ח שפסקו כהרמ"א להדליק קודם.

לכ"ע תברך ואח"כ תדליק. ודעת המ"א (יב) דלא פלוג, אבל הרבה אחרונים ס"ל כמ"ש מתחילה.

סעיף ו: בחורים הלומדים חוץ לביתם צריכים להדליק

סעיף ו: בחורים ההולכים ללמוד חוץ לביתם, צריכים להדליק נר שבת בחדרם (אפילו החדר מיוחד רק ללון שם ואוכלים בבית אחר – משנ"ב) ולברך עליו, אבל מי שהוא אצל אשתו א"צ להדליק בחדרו ולברך עליו, לפי שאשתו מברכת בשבילו [מרדכי].

בלילה, ובלא"ה הוי ברכה לבטלה (דרך חיים).

בירידים שמתאכסנים הרבה בחדר אחד ואין הבעה"ב עמהם בחדרם, חל עליהם חובת הדלקה, אפילו אם נשיהם מדליקין בביתם, ע"כ ישתתפו כולם וידליק אחד ויברך ויוציא כולם. ואם הבעה"ב עמהם בחדרם אין צריך להשתתף עמו בפריטי כיון שנשיהם מדליקים בביתם (וכדלקמן בס"ז).

"אצל אשתו א"צ להדליק ולברך"

מ"א (יד): אבל להדליק צריך שלא יכשלו בעץ או באבן. כ"כ משנ"ב. וילקוט יוסף כ' – שמעיקר הדין א"צ להדליק בכל החדרים, בפרט בימנו שיש חשמל.

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**

"בחורים"

משנ"ב (כח): היינו שיש להם נשים אלא שהולכין חוץ לביתם ואף שאשתו מדלקת בביתו אינו נפטר בברכת אשתו, כיון שיש לו חדר מיוחד, וכ"ש אם אינו נשוי דמחויב להדליק (כ"כ העולת שבת והתו"ש והפמ"ג והח"א וש"א). לאפוקי דרך חיים – דס"ל שמי שנשוי פטור, ורק בחורים הלא נשואים חייבים להדליק.

"ולברך עליו"

משנ"ב (ל): כיון שהדלקת נר חובה משום שלום בית, צריכים להיות הנרות ארוכים שידלקו עד שיבואו לביתם

סעיף ז: אורח שאין לו חדר מיוחד משתתף בפרוטה

סעיף ז: אורח שאין לו חדר מיוחד וגם אין מדליקין עליו בביתו, צריך להשתתף בפרוטה [הגהות מרדכי בשם ראבי"ה שלמד כן מנרות חנוכה].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"שאין לו חדר מיוחד"

משנ"ב (לב): הא אם היה לו חדר מיוחד צריך להדליק ולברך אפילו אם מדליקין עליו בביתו (וכנ"ל בס"ו).

"להשתתף"

משנ"ב (לג): כ' המ"א (ריש תרע"ז) לענין גרות חנוכה דגם הבחורים צריכין להשתתף, ודווקא כשאוכל בפ"ע אבל אם סמוך על שלחן בעה"ב הרי הוא בכלל ב"ב (רש"ל). כ"כ תוספת שבת לעניין שבת.

בפרוטה – וה"ה אם הבעה"ב מקנה לו חלק בנר שלו במתנה, כמו בנר חנוכה.²¹

סעיף זז: כמה בעלי בתים שאוכלים במקום אחד

סעיף זז: ב' או ג' בעלי בתים אוכלים במקום א', י"א – שכל אחד מברך על מנורה שלו, ויש מגמגם בדבר. ונכון ליזהר בספק ברכות ולא יברך אלא אחד [ב"י]. הגה: אצל אנו אין נוהגין כן.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. מ"כ בתשובה אשכנזית (שו"ת

מהרי"ל): ב' וג' בעלי בתים אוכלים במקום אחד כל אחד מברך על מנורה שלו אף על פי שכבר יש אורה מרובה. אף דהאור זרוע – גמגם בזה (דבלא"ה יש שם אורה מרובה מגרות שהדליק הראשון – משנ"ב). מכל מקום יש נוהגים כך, דכל מה דמיתוסף אורה אית ביה שלום בית טפי ושמחה יתירה להנאת אורה בכל זוויות.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"שכל אחד מברך"

מ"א (טו): מה שנוהגת מקצת נשים כשהיא ליל טבילה (בליל שבת) והמקוה סמוכה לבה"כ (וצריכה לחפוף מבעוד יום) ואינם רוצים לילך לביתם (להדליק הנרות) שלא יטנפו, ולכן מדליקין גרות שלהם בבית הכנסת.

אבל גרות המיוחדות בלא"ה לבה"כ (שעשויות רק לכבוד) אין לברך עליהם דאין עשויה להאיר. ומיהו אם משמש המקום

לאכול אצל קרוביו וחוזר לישון בפנימיה, צ' להדליק בחדרו (כבר מפלג המנחה ויקבל עליו השבת) ולתת הרבה שמן שידלוק עד שיחזור. וכן חיילים היוצאים לשמירה.

²¹. הרב יעקב יוסף זצ"ל: בת המתארחת אצל אמה, או כלה אצל חמותה, א"צ לברך, אלא אם כן נתנים להם חדר שלא נכנסים לשם בלא רשותה. כ"פ ילקוט יוסף. כ' ילקוט יוסף: בחור הלומד בפנימיה והולך

כה"ח: פי' שאין נוהגים כמרן, אלא כ"א מברכת לעצמה, וכמהרי"ל שעל תוספת אורה מברכים. כ"פ הע"ש וברכ"י בדעת הא"ר.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: למנהג הספרדים אין לכ"א לברך, אלא אחת תברך ותפטור כולן, ולכן הנמצאים בבית מלון שאסור להדליק בחדרים, אלא מדליקות במקום מרוכז, אחת תברך לכולן.²²

גם לשמש שמא חשיב לצורך סעודה ומותר.

"כ"א מברך במנורה שלו"

מ"א (טו): לא יברכו שנים במנורה א' שיש להן קנים הרבה (של"ה).

והא"ר (יח) – זקני פסק שמותר לברך שנים במנורה אחת, דכל מה דמתוסף אורה חשוב הנאה טפי.

ופמ"ג – יש להקל בנשים עניות שאין להם כי אם מנורה אחת.

"אין נוהגין כן"

סעיף ט: המדליק בבית ואוכל בחצר

סעיף ט: המדליקין בזויות הבית ואוכלים בחצר, אם אין הנרות ארוכות שדולקות עד הלילה הוי ברכה לבטל [ת' אשכנזית בשם האגודה].

ברכה לבטלה. מ"מ מצווה מן המובחר שיעשה נרות ארוכות שיהיו דולקות עד הלילה אף שרוצה לאכול מבעוד יום. כ"כ משנ"ב.

"הוי ברכה לבטלה"

משנ"ב (מא): שכיון שאינו יכול לעשות שום תשמיש אצלן כשחוזר אח"כ לביתו בלילה שלא יכשל בעץ ואבן, לית ביה משום שלום בית (א"ר).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"ואוכלים בחצר"

מ"א (רעג סקט"ו): ודווקא במצטער הרבה הא לאו הכי צריך לאכול במקום נר (מ"ב בשם רש"ל).

ומשנ"ב (שם לב) בשם פמ"ג – יותר טוב שיקדש בבית ויאכל מעט ואח"כ יגמור סעודתו בחצר.

מ"א (טז): משמע דאם אוכל בבית אף שאין דולקת עד הלילה סגי ולא הוי

²² החשמל, ותדליק הנר ותכוון גם על החשמל, ואח"כ תדליק החשמל (שאם החשמל דלוק נחשב כתוספת אורה שלא מברכים).

²² יביע אומר (ב-טז, יד): אם הדליקה חשמל ולא התכוונה לצאת י"ח נר שבת, יכולה להדליק הנר לברך עליו. וכ' הרב יעקב יוסף זצ"ל – לכתחילה תכבה

סעיף י¹: קבלת שבת בהדלקת הנר

סעיף י חלק 1: א. לבה"ג, כיון שהדליק נר של שבת חל עליו שבת ונאסר במלאכה.

ב. ועל פי זה נוהגות קצת נשים שאחר שברכו והדליקו הנרות משליכות לארץ הפתילה שבידן שהדליקו בה, ואין מכבות אותה. וי"א – שאם מתנה קודם שהדליקה שאינה מקבלת שבת עד שיאמר החזן ברכו, מועיל. וי"א – שאינו מועיל לה.

ג. ויש חולקים על בעל בה"ג ואומרים שאין קבלת שבת תלוי בהדלקת הנר אלא בתפלת ערבית, שכיון שאמר החזן: ברכו, הכל פורשין ממלאכתם. ולדידן, כיון שהתחילו מזמור שיר ליום השבת הוי כברכו לדידהו...

❖ שורשי הלכה (המקורות)

קבלת שבת בהדלקת נרות שבת

• א. בה"ג – מקבל שבת בהדלקת הנרות. כ"פ הר"ן בדעת מרדכי, ד"מ בשם או"ז, כל בו בדעת הרי"ף.

• ג. והתוס' – קבלת שבת לא תלויה בהדלקת הנר, אלא בתפילת ערבית. כ"כ הרמב"ן, רא"ש, רי"ו, ה"ה בשם הרשב"א, סמ"ג, וכ"מ מה"ה והגמ"י. כ' רי"ו: בעניית ברכו הוי קבלת שבת. כ"כ הגמ"י ומרדכי.²³

ב. לפי שיטת בה"ג

שה"ל: יש נשים שאחר שברכו והדליקו משליכין הפתילה לארץ (ולא מכבים).

להתנות שלא מקבלת השבת בהדלקה:

• הגהות בשם הר"מ – הנהיג וצוה להתנות קודם שידליק שאינו מקבל שבת עד שיסיר מידו הנר שהדליק בו או עד התפלה. כ"כ במנהגים, מרדכי.

• מיהו כל בו בשם הרי"ף – לא מהני תנאי למדליק עצמו, אלא רק לבני הבית, שאין קבלה גדולה מזו של הדלקת הנר.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ג. "אין קבלת שבת תלוי בהדלקה"

מנחה, יכול לענות. ולא מפסיד מנחה. והרב יעקב יוסף וצ"ל כ' – בימנו שלא מכוונים לקבל שבת בברכו, אף שענה ברכו, אם התחיל להתפלל מנחה אין מפסיקים אותו.

²³ יחזה דעת (ו, יח): כששומע ברכו לפני תפילת מנחה של ע"ש לא יענה, שאם יענה לא יוכל להתפלל מנחה, אלא ערבית שנים. מ"מ אם ביום חול השומע ברכו לפני שהתפלל

תנאי מהני. בדיעבד שלא התנתה מותר במלאכות הכרחיות.
מ"מ האיש שמדליק א"צ להתנות שאין בדעתו לקבל שבת בהדלקה.²⁴

הרב יעקב יוסף זצ"ל: לפי שיטת מרן אין קבלת שבת תלויה בהדלקת הנר. מ"מ טוב שתתנה פעם בשנה שאינה מקבל שבת בהדלקה, דמהני מס"ס: שמא כמרן שלא מקבלת בהדלקה. ושמא –

סעיף י²: שאר בני הבית לא מקבלים שבת בהדלקה, להזיז הנרות אחר ההדלקה

סעיף י חלק 2: א. הגה: והמנהג שאותה אשה המדלקת מקבלת שבת בהדלקה, אם לא שהתנה תחילה, ואפילו תנאי כלל סגי [מרדכי]. אבל שאר בני הבית מותרין במלאכה עד ברכו.

ב. ועיקר הדלקה תלויה בנרות שמדליקין על השלחן (כי הם באים לכבוד שבת), אבל לא בשאר הנרות שצבית (ע"כ ידליקם באחרונה) [א"י].

ג. ואריך להניח הנרות במקום שמדליקין, לא להדליק במקום זה ולהניח במקום אחר [מרדכי].

ההדלקה, ולא להדליק במקום זה ולהניח במקום אחר.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "והמנהג"

מ"א (יח): ואם האיש מדליק אפילו כשהוא מברך על הדלקתו, ליכא מנהגא ומותר במלאכה ומ"מ טוב להתנות (ב"ח). כ"כ משנ"ב.

"מקבלת שבת"

המזון רצה (שהולכים לפי תחילת האכילה שהיתה בחול), אף לאשכנזים שמקבלים שבת בהדלקת הנר לא יזכירו רצה בברכת המזון.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כ' הסמ"ג: אחרים אינם מקבלים שבת בהדלקת הנר, אבל המדליק עצמו מקבל.

ב. ד"מ (ד): כ' באור זרוע – הדלקה הוי קבלת שבת, ונראה שעיקר הנרות של שבת הן אותן שמדליקין על השלחן כי הם באים לכבוד על כן ידליק אותן הנרות באחרונה.

ג. כ' המרדכי: דצריך להניח הנרות במקום

²⁴ ילקוט יוסף: אישה שהדליקה, ואח"כ נזכרה שלא ברכה ברכת המזון. לא תזכיר בברכה

א"ח – רס"ג

ג. "במקום שמדליקין ולא במקום אחר" לבוש: כיון שאינו ניכר שמדליק לכבוד שבת.

מ"א (כג): לפ"ז –

(א). אם עמד שעה מועטת על מקומו רשאי אח"כ להניחה במקום אחר.

(ב). ה"ה דמותר ליטלו ממקומו ולהניחה במנורה גבוהה התלויה דהא ניכר שעושה לכבוד שבת. כ"כ משנ"ב.

כ' משנ"ב (מח) – היינו שאסור להדליק במקום שאין משתמשין בו ולהניח הנר במקום שמשתמשין בו (מ"א), משום דקי"ל הדלקה עושה מצווה וכיון שהדליק במקום שאין משתמשין בו שאינו מקום חיובא לא מהני הדלקתו כלום. וצריך לכבות ולחזור ולהדליק.

אבל אם הדליק בבית במקום שמשתמשין בו מותר לטלטלם אח"כ ולהניח במקום אחר דכל הבית הוי מקומם. והלבוש מחמיר אף בזה ובמקום הצורך יש להקל.

מ"א (יט): ותתפלל מנחה תחילה (מ"ב). כ"כ משנ"ב (מג) – דהואיל דכבר קבלה שבת שוב אי אפשר להתפלל תפלה של חול. ואם אין זמן, טוב יותר שתתפלל ערבית שתים.

ולוית חן – כ' שאין דבריו מוכרחים. שאף אחר שהדליקה יכולה להתפלל מנחה, לפי שקיבלה שבת ביחידות. ול"ד לענתה ברכו, דשם קבלת שבת היתה בציבור.

"סתתנה תחילה"

מ"א (כב): ואין להתנות כי אם לצורך מאחר שיש חולקין וסוברין דלא מהני תנאי. כ"כ משנ"ב.

ב. "ועיקר הדלקה... שעל השלחן"

משנ"ב (מה): היינו שיברך עליהן ולא על שאר הנרות לפי שעיקר המצווה לכתחילה הן הנרות שאוכלין לאורן (לבוש, מ"א).

סעיף י"א: התפלל היחיד ערבית

סעיף י"א: אף על פי שלא התפללו הקהל עדיין, אם קדם היחיד והתפלל של שבת מבע"י (היינו מפלג המנחה ולמעלה – משנ"ב) – חל עליו קבלת שבת ואסור בעשיית מלאכה ואפי' אם אומר שאינו רוצה לקבל שבת [טור והב"י].

משנ"ב (נ): ואף דבהדלקה י"א דמהני תנאי (וכדלעיל בס"י), בתפילה שאני כיון שהזכיר בה קדושת שבת.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)
"ואפילו אומר"

סעיף י"ב: רוב הקהל שקיבלו עליהם שבת

סעיף יב: אם רוב הקהל קבלו עליהם שבת, המיעוט נמשכים אחריהם

על כורחם [מרדכי והריב"ש].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אם רוב הקהל"

אבל אם עושה מנין בביתו אפי' מנין קבוע בטל אצל הרוב. כ"כ משנ"ב. הרב יעקב יוסף זצ"ל: במושב קטן או בבסיס צה"ל או בבית חולים שיש רק בית כנסת אחד, שהתפללו, היחיד נגזר אחריהם.

מ"א (כ"ד): ואם רוב הקהל לא היו בבהכ"נ אין נמשכין אחר המיעוט וכן בעיר שיש בה בתי כנסיות הרבה אין אחת נמשכת אחר חברתה. והוסיף דרך החיים – ואפילו אם באחת יש רוב הקהל,

סעיף יג: אדם שבא לעיר והקהל כבר קיבלו שבת

סעיף יג: אדם שבא לעיר בע"ש וכבר קבלו אנשי העיר עליהם שבת,

אף על פי שעדיין היום גדול, אם היו עליו מעות או שום חפץ, מניחו ליפול [שיבולי הלק"ט].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מניחו ליפול"

מ"א (כה): פי' שהולך לחדר ומניחו ליפול שם להצניעו (וכמ"ש רס"ו-יב). כ"כ משנ"ב.

סעיף יד: טעו ביום המעונן והדליקו והתפללו ערבית

סעיף יד: א. אם ביום המעונן טעו ציבור וחשבו שחשיכה והדליקו נרות

והתפללו תפלת ערבית של שבת, ואח"כ נתפזרו העבים וזרחה חמה – א"צ לחזור ולהתפלל ערבית אם כשהתפללו היה מפלג המנחה ולמעלה. ואם יחיד הוא שטעה בכך – צריך הוא לחזור ולהתפלל תפלת ערבית.

ב. ולענין עשיית מלאכה בין ציבור בין יחיד – מותרים, דקבלת שבת היתה בטעות.

ג. וי"א – שאותם שהדליקו נרות אסורים בעשיית מלאכה ושאר אנשי הבית

מותרין.

ד.וי"א – שאותו נר שהודלק לשם שבת אסור ליגע בו ולהוסיף בו שמן, ואפי' אם כבה אסור לטלטלו.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ברכות (כז:): אמר ליה רבי ירמיה לרב מי בדלת (ופרש"י – שהתפלל רב של שבת בע"ש, מן המלאכה הואיל וקבלת שבת בתפלתך)? אמר ליה אין בדילנא. והא אביי שרי ליה לרב דימי לכברויי סלי (פרש"י – לעשן אותן בגפרית לאחר שהתפלל של שבת בערב שבת)? ומשני טעותא הוה (פרש"י – שלא קבל עליו תוספת שבת מדעת אלא יום המעונן היה וכסבור חשיכה ואחר כך זרחה השמש). האם בטעות חוזרים להתפלל?

אמר אבידן – פעם אחת נתקשרו שמים בעבים כסבורים העם לומר חשיכה הוא ונכנסו לבית הכנסת והתפללו של מוצאי שבת בשבת, ונתפזרו העבים וזרחה החמה, ובאו ושאלו את רבי, ואמר הואיל והתפללו א"צ להתפלל שנית (ופרש"י – אלמא תפילה היא). וא"כ גם בכניסת שבת שהתפללו והוי תפילה? שאני ציבור דלא מטרחינן להו (לחזור להתפלל).

כ' הב"י – ודווקא כשהתפללו מפלג המנחה ואילך. וביחיד אפילו התפלל מפלג המנחה ולמעלה כיון דבטעות הוה שהיה סבור שכבר חשכה לא עלתה לו

תפילה. אבל קודם פלג המנחה אפילו ציבור נמי מחזירין כיון דלאו זמן תפילת ערבית הוא, וכ"נ דעת רבינו.

ב. לעניין עשיית מלאכה

וכתב הרא"ש: שאני ציבור דלא מטרחינן להו להתפלל שנית כמו דמטריחין ליחיד, אבל מלאכה אלו ואלו מותרין, דקבלה בטעות אינה קבלה, כ"כ הרשב"א, תלמידי ה"ר יונה, ורי"ו.

ג.כ' המרדכי בשם הגאונים: שפעם אחד היה יום המעונן וסבורין העם שחשכה והדליקו נרות ולא הספיקו להתפלל מנחה עד שנתפזרו העבים וזרחה החמה, והתחילו הנרות לכבות – והורו חכמי הדור שאותם שהדליקו אסורין להדליק ולעשות מלאכה שכבר קבלו שבת, ושאר אנשי הבית מותרין. כ"כ שיבולי הלקט.

ב"י – ומשמע דסבירא ליה דעדיפא קבלת שבת על ידי הדלקת נר שהוא מעשה מקבלה בתפילה.

ד.שם: אבל אותו הנר שהודלק לשם שבת אסור ליגע בו ולהוסיף בו שמן ואפילו אם כבה אסור לטלטלו עד מוצאי שבת.²⁵

מקבלים על עצמן שבת ע"י אמירה דהיינו ע"י

²⁵כ' בבית"ל: ולפי טעם זה של הב"י, אם היו

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "יחיד... צ' לחזור"

תו"ש: אף דקי"ל (בסימן רל"ג) שאם התפלל ערבית מפלג במנחה יצא, מ"מ כאן שהתפלל ע"ד שהוא לילה לא יצא. ובסימן רל"ג ידע שהוא יום והתפלל ערבית יצא. כ"כ לב"ש וביה"ל כיו"ב. כ"כ משנ"ב (נה) – וה"ה בחול נמי דינא הכי כיון שהוא נוהג תמיד להתפלל מעריב בזמנו כרבנן, והיום בטעות התפלל (כ"כ מ"א, א"ר, פמ"ג ושאר אחרונים, ודלא כעולת שבת).

ב. "עשיית מלאכה מותרים"

כ"פ הרא"ש, רשב"א, ר' יונה והלבוש. אמנם א"ר כ' – שיש חולקים על הרא"ש, וס"ל שקבלה בטעות הוי קבלה ואסורים במלאכה, ואין לסמוך בזה על השו"ע. כ"כ מ"א שמהרמ"ט כ' בשם המרדכי – אף שאין המיעוט נמשכים אחריהם. כ"כ תו"ש.

ג. "שאותם שהדליקו"

מ"א (כו): ומהרמ"ט כתב דהמרדכי ס"ל דבקבלה בטעות בציבור שמה קבלה, אף שאין המיעוט נמשכים אחריהם, כ"כ הרש"ל. ואין להקל נגד אלו הפוסקים. ובמקום הדחק יש לסמוך על דעה קמיתא שבשו"ע.

ד. "אסור ליגע בו"

מ"א (כז): כ' הא"ז – היינו אפילו אחר שלא הדליק עדיין ולא קבל שבת. וטעמו, דאזיל לשיטתיה דקבלת ציבור בטעות שמה קבלה וא"כ הוקצה הנר למצותו, וכיון שהוקצה לבעלים הוקצה לכל וגם אסור ליגע בו דחיישינן שמא ישתמש בו. כ"כ משנ"ב. וכ' דרך חיים – שלצורך מצווה יש להקל. כ"כ משנ"ב. כ' הפמ"ג – מי שהדליק נר שבת בעוד היום גדול והתנה שלא לקבל שבת, אפ"ה הוקצה הנר למצותה ואסור להשתמש בו תשמיש חול ואפילו אחרים.

סעיף טו: אין להתפלל מנחה במקום שהקהל קבלו כבר שבת

סעיף טו: א"מי ששהה להתפלל מנחה בע"ש עד שקבלו הקהל שבת – לא יתפלל מנחה באותה בהכ"נ אלא ילך חוץ לאותו בהכ"נ ויתפלל תפלה של חול [תה"ד].

בטעות אינה כלום), לכן הקבלה שבאה ע"י התפילה אינה כלום משא"כ בקבלה דהדלקה. א"כ לפ"ז במזמור שיר או בסתם קבלה בע"פ דינו כמו בהדלקה.

מזמור שיר ליום השבת והיתה בטעות כנ"ל, היו מותרים לכ"ע במלאכה. אבל לפי טעם הגר"א (שהי"א דס"ל דקבלה בטעות הוי קבלה. ומתפילה אין ראייה דתפילה

ב. והוא שלא קיבל שבת עמהם, אבל אם ענה (ברכו) וקיבל שבת עמהם אינו יכול להתפלל תפילת חול, אלא יתפלל ערבית שתיים [מרדכי].

"תפילה של חול"

פמ"ג: לא קשה מסעיף י"ב דיחיד נגרר אחר הרוב, רק לענין מלאכה אבל לענין תפלה כל שלא ענה עמהם ברכו מתפלל תפלה של חול חוץ לבהכ"נ. כ"כ בביה"ל.

"שתים"

משנ"ב (סא): היינו מתחילה לשם שבת ותפילה שניה לתשלומי מנחה, ואם הפך אפשר דיצא הואיל ועדיין יום הוא וזמן מנחה, כ"כ הפמ"ג.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "עד שקבלו הקהל"

משנ"ב (נח): היינו באמירת ברכו (מ"א), או במזמור שיר ליום השבת כל מקום לפי מנהגו (דרך חיים).

"ילך חוץ לאותו בהכ"נ"

הרב יעקב יוסף זצ"ל: ה"ד יחיד, אבל אם באו ציבור חדש, יכולים להתפלל באותו בית הכנסת שוב מנחה וערבית (כמו שעושים כן בבית כנסת מוסיוף בירושלים).

סעיף טז: להתחיל מנחה אף שיודע שבאמצע יקבלו הציבור שבת

סעיף טז: אם בא לבהכ"נ סמוך לקבלת הציבור שבת, מתחיל להתפלל מנחה ואף על פי שבעודו מתפלל יקבלו הציבור שבת אין בכך כלום, הואיל והתחיל בהיתר [תה"ד].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מתחיל להתפלל מנחה"

משנ"ב (סב): ולא ימתין עד שיענה ברכו דאם יענה שוב לא יוכל להתפלל אח"כ מנחה (שו"ת אגרות משה). ורעק"א כ' – אלא אם כן עשה תנאי בדיבור שאינו רוצה לקבל שבת.

ויחזה דעת (ו, יח) פסק – שאם ענה ברכו יתפלל ערבית שתיים, ולא מהני לעשות תנאי שאינו מקבל שבת.

"הואיל והתחיל בהיתר"

משנ"ב (סג): ואף על פי שהיה יודע שלא יוכל לגמור, אפילו חצי התפלה קודם ברכו ומיקרי התחיל באיסור, מ"מ הכא לא קפדינן כולי האי הואיל ואינו אלא חומרא בעלמא, ומקרי התחיל בהיתר

(מ"א), ומ"מ טוב יותר באופן זה שיצא לחוץ בהכ"נ ויתפלל שם.

סעיף יז: מי שקיבל השבת מותר לומר לחבירו לעשות לו מלאכה

סעיף יז: א"י"א שמי שקיבל עליו שבת קודם שחשכה מותר לומר לישראל חבירו לעשות לו מלאכה.

ב. הגה: ומותר ליהנות מאותה המלאכה בלילה. וכ"ס במו"ק (שהרי יכול בכל שעה להתפלל ולהבדיל, וכ"ס שמותר לומר – מ"א).

ג. מי שמאחר להתפלל במו"ק או שממשיך סעודתו כלילה, מותר לומר לחבירו ישראל שכבר התפלל והבדיל לעשות לו מלאכתו להדליק לו נרות ולבשק לו, ומותר ליהנות ולאכול ממלאכתו, כן נ"ל.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כ' הרשב"א בשם התוס': ומדאמרין (שבת קנא.) שמותר לאדם לומר לחבירו שמור לי פירות שבתחומך, מהא שמעין דישאל שקיבל עליו שבת קודם שחשכה מותר לומר לישראל חבירו (שלא קיבל שבת) לעשות לו מלאכה פלונית.

והר"ן כ' – דל"ד, דשאני התם (שבת קנא:) דאם יש שם בורגנין הוא עצמו שומר (ולכן אין להתיר).

והב"י כ' – ואיני מבין דבריו דהכא נמי איכא למימר אם לא היה מקבל שבת הוא עצמו היה מותר לעשות לו מלאכה (כ"כ הט"ז – שאינה טענה, דלא מהני סברא זו שיש היתר בלא"ה אלא כל שיש היתר עכשיו, אבל לא מהני לומר כן למפרע דהיה יכול להיות תחילה בענין שיהיה עכשיו היתר דמ"מ עכשיו דאין לו היתר).

ב. ד"מ (ח): ולזה נראה גם כן דמותר ליהנות באותה מלאכה שעשו לו אחרים, אף שהוא עצמו עדיין אסור במלאכה מידי דהוה אמי שלא הניח עירוב תבשילין דמותר ליהנות ולאכול ממה שאחרים אופין ומבשלין לו.

ג. וד"מ כ': אף לדברי הר"ן דאוסר, היינו דווקא בתוספת של הכניסת שבת דאי אפשר לו לעשות בעצמו, אבל בתוספת של מוצאי שבת דאפשר לו לעשות בעצמו שיתפלל ויבדיל, שרי. וכתב מהר"י ווייל – אם קיבל עליו שבת שעה או ב' קודם הלילה, יכול לומר לגוי להדליק נר, דהרי מקצת ישראל עדיין עושין מלאכה כל שכן דלדידיה אמירה שריא.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

או"ח – רס"ג

א.

"י"א שמי שקיבל"

כה"ח: כ' בשם י"א כיון שהר"ן חולק, מ"מ דעת השו"ע כהרשב"א שכתב כאן. כ"פ הגר"ז וח"א.

"מותר לומר לישראל חבירו"

מ"א (ל): דהא אי בעי לא היה מקבל שבת עליו ועושה בעצמו, וכל שיש לו היתר מותר אמירה לחבירו (כמ"ש סי' ש"ז ס"ח).

והט"ז כ' – דכיון שלחבירו מותר אין איסור אמירה שייך בזה. כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (סד): כאן מיירי כשיש שהות הרבה עד בין השמשות, שאם הוא סמוך לבין השמשות בודאי קבלו רוב אנשי העיר שבת והמיעוט נגרר אחריהן. כשמגיע סמוך לבין השמשות אין להמתין מלומר מזמור שיר ליום השבת בשביל איזה אנשים העוסקים עדיין בביתם בעניניהם ומשהין לבוא לבהכ"נ (כ"מ ממ"א בשם ס"ח).

הרב יעקב יוסף זצ"ל: תייר הנמצא בארץ (שצ' לשני יו"ט שני), מותר לומר

לישראל לעשות לו מלאכה (ר' יעקב קסטרו).

ג.

"ומותר ליהנות"

משנ"ב (סז): והלבוש אוסר, אלא א"כ בירך (ברכת המזון) והסיח דעתו מהשבת. מ"מ האחרונים הסכימו עם השו"ע. ואם אמר המבדיל בין קודש לחול באמצע סעודתו לכו"ע שרי.

כ' הפמ"ג – במו"ש אין היחיד נגרר אחר הרוב אף על פי שכולם לא התפללו ולא הבדילו יכול הוא להבדיל ולעשות מלאכה משיגיע הזמן. כ"כ משנ"ב.

שערי תשובה (כג) בשם הב"ח: גם הר"ן לא נחלק אלא באמירה, אבל אם חבירו עשה מעצמו מותר לאותו שמשכה סעודתו להנות ממנו אליבא דכ"ע.

ילקוט יוסף: מי שלא הניח תפילין ביום שישי, ונזכר אחר שהתפלל ערבית או קיבל השבת ועוד היום גדול, יניח אז בלא ברכה.

או"ז רס"ד: דיני הפתילה והשבין, ובו י' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף א: פתילות פסולות להדלקה, הדין בדיעבד, אם יש בנוסף נר כשר 187
סעיף ב: כרך דבר שמדליקין בו על דבר שאין מדליקים בו 189.....

או"ח – רס"ד

190	סעיף ג: שמנים הפסולים להדלקה.....
191	סעיף ד: לתת שמן כשר לשמנים הפסולים.....
191	סעיף ה: חלב מהותך וקרבי דגים.....
192	סעיף ו: דין שאר שמנים.....
193	סעיף ז: כרך זפת או שעה סביב הפתילה.....
193	סעיף זז: צ' להדליק רוב הפתילה היוצאת מהנר.....
194	סעיף ט: א"צ להבהב הפתילה.....
194	סעיף י: אין מדליקים בסמרטוטין.....

סעיף א: פתילות פסולות להדלקה, הדין בדיעבד, אם יש בנוסף נר כשר

סעיף א: א. אין עושין פתילה לנר של שבת, ב. בין נר שעל השלחן בין כל נר שמדליק בבית, מדבר שהאור אינו נאחז בו אלא נסרך סביביו והשלהבת קופצת כגון: צמר ושער וכיוצא בהם, ג. אלא מדבר שהאור נתלה בו, כגון: פשתה נפוצה ובגד שש וצמר גפן וקנבוס וכיוצא בהן.

^ד הגה: ואם הדליק בדצרים האסורים (בין פסול פתילות ובין שמנים – משנ"ב) – אסור להסתמך לאורו [תשובת הרשב"א].

^ה וי"א לא יס נר אחד מדצרים המותרים, מותר להסתמך לאור האחרים. וכן דבר שאפשר בלא נר (כגון לשכב בחדר או למשוך יין מן המרתף – משנ"ב), מותר לעשות אפילו אלל נרות האחרים.

^ו ולצורך שבת יס להקל בדיעבד [הגהות מרדכי].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת מכל דבר שהאור מסכסך בו, פי' שאינו נאחז אלא נסרך סביביו והשלהבת קופצת ודולגת.

ואלו הן: לכש – מין ארז וכמו צמר גפן גדל בין העץ ובין הקליפה. חוסן – פשתן שלא נופץ. כלך – פסולת של משי. אידן – מין ערבה ויש כמו צמר גפן בין קליפה לעץ. פתילת המדבר – מין עשב ארוך

א. שבת (כ:): (פסולי פתילות) אין מדליקין לא בלכש, ולא בחוסן, ולא בכלך, ולא בפתילת האידן, ולא בפתילת המדבר, ולא בירוקה שעל פני המים. תנא – והוסיפו עליהם של צמר ושער (שפסולים). ופי' הטור: אין עושין פתילות לנר של

או"ח – רס"ד

מפתילות כשרות. כ"כ רי"ו, הגמ"י.
ב). ראבי"ה – לא צריך אלא בנר שעל
השלחן שאוכלים בו.

✓ מ"מ הסמ"ג והגמ"י – כל הנרות שבבית
צ"ל מפתילות כשרות. כ"כ כל גדולי
צרפת וכן נהג הר"ם והמרדכי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אין עושין פתילה"

משנ"ב (א): טעמו – לפי שאין מאירין
יפה וחיישינן שמא יטה הכלי שיבוא
השמן שבתוכו אל הפתילה כדי שידלק
יפה וחייב משום מבעיר (גמ' שם). כ"כ
הט"ז.

ביה"ל: ואף בנרות שעווה צ' שהפתילות
יהיו כשרים, כמ"ש המ"א (יג).²⁶

ג. "כגון... קנבוס וכיו"ב"

והא"ר כ': דנכון להחמיר לכתחילה
בקנבוס אם אפשר באחר. כ"כ משנ"ב.

ד. "אסור להסתמך"

משנ"ב (ד): אפי' תשמיש שאין צריך
עיון אסור, שמא יטה. דאילו בדבר
שצריך עיון אסור לעשות בשבת לאור
הנר אפילו בנר יפה.

וכ הט"ז (תרע"ג): בפתילות פסולות אסור
אפילו ביש אחר עמו שרואה אותו, דא"א
ליזהר שלא יטה. כ"כ משנ"ב.

ה. "מותר להסתמך"

מצווה מהמובחר שמן זית, גם נרות שעווה
כשרים.

ומוך שבתוכו ראוי להדליק בו, ירוקה
שעל פני המים – הירוק שגדל סביב
הספינה כששוהה לעמוד במקום אחד על
פני המים.

ג. כ' הרמב"ם: אין מדליקין – אלא מדבר
שהאור נתלית בו, כגון פשתה נפוצה
ובגדי שש וצמר גפן וכיוצא בהן,
והמדליק צריך שידליק ברוב היוצא מן
הפתילה.

קנבוס וצמר גפן

שם (כו:): כל היוצא מן העץ אין מדליקין
בו אלא פשתן.

• כ' רש"י – שאין מדליקין בקנבוס ולא
בצמר גפן.

• ✓ ור"ת והתוס' – התירו. כ"כ הר"ן,
הרא"ש ות' הגאונים, סמ"ג, תרומה,
רי"ו, והרמב"ם.

ב. כ' המרדכי: בין נר שעל השלחן
(שאוכל לאורו) ובין שאר נרות שבבית צ'
להדליק בפתילות הכשרים.
כ' הב"י – לאפוקי –

ה. א). הגמ"ר בשם מהר"ם – אם יש נר
אחד כשר, עי"ז יזכור ולא יטה נרות
האחרים. כ"פ הרמ"א.

והשר מקוצי כ' – דבר שיכול לעשות
בלא נר כמו להוציא יין מהמרתף מותר
בפתילות הפסולים.

✓ מ"מ הטור – פסק כהמרדכי שהכל צ"ל

²⁶. הרב יעקב יוסף זצ"ל: בימנו השמנים
המצויים כשרים, כגון שמן סויה וכיו"ב. מ"מ

או"ח – רס"ד

ו. "ולאורך שבת יס להקל"

מ"א (ד): "ל דאם יש נר א' כשר ועומד אצלו נר פסול מותר להשתמש (אפילו שלא לצורך שבת – משנ"ב), רק שלא יהא אלא נר אחד בלחוד.

כ"כ משנ"ב (ח) – ודווקא בדיעבד שכבר הדליק יש להתיר כיון שיש לו נר כשר. אבל אין להקל מטעם זה להדליק לכתחילה נר כשר עם פסול (פמ"ג ולבו"ש).

מ"א (ב): אפילו הנרות עומדות בחדר אחר דכיון שיש במקום אחד נר כשר יזכור ולא יטה גם במקומות אחרים. ובא"ר כ' – שכוונת הרמ"א היינו דווקא באותו חדר עצמו.

"מותר לעשות" (משנ"ב)

א"ר פירש – דווקא כשיש עכ"פ נר אחד כשר בבית שע"ז מותר אפילו בחדר אחר.

אבל שארי אחרונים פי' – דאפילו אין נר כשר כלל מותר (כן מוכח ממגן אברהם והגר"א, וכן כתב בתוספות שבת).

סעיף ב: כרך דבר שמדליקין בו על דבר שאין מדליקים בו

סעיף ב: א. כרך דבר שמדליקין בו על דבר שאין מדליקין בו: אם נתכוין להעבות (פי' לעשותה עבה) הפתילה כדי להוסיף אורה – אסור. ואם נתכוין להקשות הפתילה כדי שתהא עומדת ולא תשלשל למטה – מותר.

ב. ומטעם זה מותר לכרוך דבר שמדליקין בו על גבי גמי או קש כדי ליתן הפתילה בעששית.

ג. הגה: נותנין גרגיר של מלח (שהמלח צולל השמן שתמשך אחר הפתילה – רש"י) וגריס של פול (כדי להניח הפתילה עליו – לבוש) ע"פ הנר צע"ס כדי שיהא דולק יפה בשבת [הגמ"י].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (כ"ד): כרך דבר שמדליקין בו על גבי דבר שאין מדליקין בו – אין מדליקין בו. במה דברים אמורים – להדליק, אבל להקפות – מותר.

להקפות

רש"י: לא היו מדליקים בו, אלא סומך עליו הפתילה להציפה שלא תטבע בשמן. כ"כ הרי"ף (לפי הגרסה שלנו ברי"ף): להדליק לעבות הפתילה כדי להוסיף אורה. להקפות להקשות הפתילה.

✓ כ"פ הרמב"ם: הכורך דבר שמדליקין בו על גבי דבר שאין מדליקין בו, אם

או"ח – רס"ד

• מרדכי והתרומה – ראוי להדלקה, ולכן אסור לכרוך בו.

ב"י: מיהו בקש לכו"ע אין ראוי להדליק בו, ולכן מותר לכרוך בו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "לעבות... להוסיף אורה אסור"

משנ"ב (ט): אף דעתה ע"י הכריכה האור נאחז ומאיר יפה ולא אתי להטות, אפ"ה אסור גזירה שמא ידליק בו לבדו (הרא"ש). מ"א (ה): נתכוין להקשות – אפי' מדליק שניהם יחד מותר, דכשמכוין להקשות לא גזרינן שמא יטה. כ"כ משנ"ב.

ב. "ומטעם זה"

מ"א (ו): כ' בב"י דזה לכ"ע שרי כיון דגמי או קש לא חזי לפתילה בעינייהו ליכא למיגזר שמא ידליק בהן בעינייהו, וא"כ אפי' נתכוין להעבות הפתילה שרי.

להעבות הפתילה כדי להוסיף אורה אסור, ואם להקשות הפתילה כדי שתהא עומדת ולא תשתלשל למטה מותר.

• הרא"ש: לפי רש"י – לא תלוי בכוונתו, אלא אם מדליק בו או לא. ולפי הרי"ף – תלוי בכוונתו, אם מתכוון להדליק אסור, ואם מתכוון להקפות מותר, אף שמדליקם יחד.

• וה"ה כ' – שרש"י פי' כפירוש הרי"ף (שאין מחלוקת) ולשניהם הכל תלוי בכוונה. ב"י – שאף לרש"י (לפי הבנת הרא"ש) יש להתיר בדבר שאינו ראוי להדליק בפ"ע כשכורכן בדבר שמדליקים בו, שאין חשש שידליקו בפ"ע.

ב. האם גמי ראוי להדליק בו

• ✓ רשב"א – אין ראוי להדליק בפ"ע, ולכן מותר לכורכו (שאין חשש שידליקו בפ"ע). כ"כ סמ"ק.

סעיף ג: שמנים הפסולים להדלקה

סעיף ג: א. אין מדליקין נר לשבת אלא משמן הנמשך אחר הפתילה, ולפיכך אין מדליקין בזפת ולא בשעווה ולא בשמן העשוי מצמר גפן (שמן קיק) ולא באליה ולא בחלב [שבת משנה כ:].

ב. וכן אין מדליקין בעטרן מפני שריחו רע ויניחנו ויצא (וחובה לאכול בשבת אצל הנר – מ"א מהתוס'). [שם כה].

ג. ולא בצרי מפני שריחו נודף שמא יסתפק ממנו ונמצא מתחייב משום מכבה [שם כה:].

א. "אין מדליקים בזפת"

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

או"ח – רס"ד

משמנים הכשרים ומהני. מ"מ לכתחילה יזהר להדליק בשמנים כשרים אחרים, שפעמים נשאר בנר שומן ונותן חמאה ומבשלן ועובר על איסור בישול בשר וחלב. כ"כ משנ"ב.

ג. **"ולא בצרי"**

משנ"ב (טז): והוא שמן אפרסמון וריחו טוב מאד, ויש חשש שיסתפק ממנו. וכ' המ"א (ט) – שיש עוד טעם בגמ' ובתוס', שהוא נדבק בכותלי הבית ומבעיר הבית.

מ"א (י): היינו שיניחם בנר ויתן הפתילה בתוכם כמו שעושין בשמן, ואין מדליקין בשמרי שמן דהוא עב ואינו נמשך היטב אחר הפתילה. כ"כ משנ"ב (יג) – אבל נרות (שעווה) כעין שלנו שרי (כמבואר בס"ז).

"ולא בחלב"

משנ"ב (יד): ושומן הבהמה הוא ג"כ בכלל חלב לענין זה. פמ"ג וא"ר: ולענין חמאה, שדרך להתך החמאה והשומן קודם שמדליקין בו, יש עצה לזה שיתן לתוכם מעט

סעיף ד: לתת שמן כשר לשמנים הפסולים

סעיף ד: אפי' נתן מעט שמן זית בשמנים אלו שאינם נמשכים ואז נמשכין, אין מדליקין בהם (גזירה שמא לא יתן בהם שמן – טור) [שבת כא.].

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"נתן מעט שמן"

תורת שבת (לד): טעם האיסור רש"י – גזרה שמא ידליקנו בלא תערובת שמן כשר. כ"כ הטור, הט"ז ומ"א. והרמב"ם כ' – התערובת אסורה מדינא ולא מגזרה.

משנ"ב (יח): אבל אם היה רובו משמנים הכשרים ומיעוט מהפסולים בטל ברוב ומותר (פמ"ג).

סעיף ה: חלב מהותך וקרבי דגים

סעיף ה: חלב מהותך וקרבי דגים (שנימוחו – גמ') **אין מדליקים בהם, ואם נתן בהם מעט מאחת משמנים שמדליקין בהם – מותר להדליק בהם.**

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

גמ' (כא.): אמר רב ברונא אמר רב: חלב מהותך וקרבי דגים שנמוחו, אדם נותן לתוכו שמן כל שהוא ומדליק. וטעמו: חלב מהותך עצמו נמשך אחר

שבת (כ): משנה – אין מדליקים... ולא בחלב.

או"ח – רס"ד

ב"י – פי' קרביים שנימוחו מסננין אותו ומוציאין הצלול, וזהו שמן צלול שמתירה המשנה. אבל קרבי דגים דהכא היינו כל שלא הוציאו הצלול (שפסול, אלא אם כן בתערובת שמן כשר).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"חלב מהותך"

משנ"ב (כ): שהתיכו אותו על האש (מ"א כפרש"י) או שהוא חלב מחוי ממעי הבהמה והוא שעדיין לא נקרשו (כפי' הב"י), אבל אם נקרשו הר"ן אוסר אפילו בנתינת שמן לתוכו. כ"כ א"ר, כ"כ בחידושי הרמב"ן והרשב"א והריטב"א והביאו ראייה מירושלמי.

"וקרבי דגים"

א"ר: ושמן צלול שעושין מגלגל עינו של דג או מברשו מותר אפילו בעיניה. כ"כ משנ"ב.

הפתילה, אלא שגזרו משום חלב שאינו מהותך (שלא נמשך אחר הפתילה). וכשנתן בו שמן לא גזרינן אטו לא נתן, דהוי גזרה גזרה. כ"פ הרי"ף, הרא"ש, הרמב"ם והגמ"י.

לאפוקי סמ"ג וסמ"ק שלא פסקו כן.

חלב מהותך

פרש"י – חלב מבושל. כ"כ הרמב"ם. והר"ן – חלב מבושל אסור (שהרי המשנה אסרה מבושל) ואפי' בתערובת אסור, ומהותך היינו מחוי שלא נקרש עדיין. כ"כ הרשב"א.

קרבי דגים

• תוס' – לא שמן דגים, דשמן דגים שרי. אלא קרבי דגים שנימוחו ואינם צלולים אסור להדליק אלא בתערובת שמן כשר.
• ורש"י פירש – שמן דגים של המשנה היינו מקרבי דגים שנימוחו.

סעיף ו: דין שאר שמנים

סעיף ו: שאר כל השמנים, חוץ מאלו, מדליקים בהם. ומ"מ שמן זית

מצווה מן המובחר (שהוא נמשך אחר הפתילה יותר מכולם – משנ"ב). [שבת כד וכחכמים].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"שאר כל השמנים"

הרב יעקב יוסף זצ"ל: נפט שלנו כשר להדלקה. כ"כ ילקוט יוסף – כיון שהוא מזוקק, ואין בו סכנה ולא ריח רע.

"שמן זית מן המובחר"

מ"א (יב): ואם אין שמן זית מצוי, מצווה בשאר שמנים והן קודמין לשעוה (כיון

דיש אוסרין בשעוה), ומ"מ נר שעוה קודם לנר חלב. וכ' הב"ח – אף הגאונים לא החמירו אלא בשעוה עם הפסולת אבל בשעוה שלנו לא, שהרי עינינו רואות שאורן צלול. כ"כ משנ"ב.

פמ"ג: ושמן של איסור הנאה כגון של ערלה, אסור לנר שבת (דלא שייך מצות לאו ליהנות ניתנו דעיקר המצווה משום עונג הוא), והובא בביה"ל.

סעיף ז: כרך זפת או שעוה סביב הפתילה

סעיף ז: כרך זפת או שעוה או חלב סביב הפתילה, מדליקים בהם.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (כ:): לא בזפת ולא בשעוה – תנא עד כאן פיסול פתילות, מכאן ואילך פיסול שמנים. פשיטא? שעוה איצטריכא ליה מהו דתימא לפתילה נמי לא חזיא קא משמע לן.

✓ **פרש"י:** שעוה איצטריכא – לפי שרגילין לעשות כמין פתילה ארוכה והפתילה לתוכה כמו שאנו עושין (נרות שעוה שלנו שכשר). כ"ד התוס' – להתיר נרות שעוה. כ"כ הרא"ש (מנהג אשכנז), הר"ן, כ"נ מר' יונה סמ"ג סמ"ק תרומה והגמ"י.

וחכמי נרבונא – אוסרים נר שעוה שלנו. כ"כ הר"ן בשם תשובות רב שרירא גאון והרי"ף דנר של שעוה אסור להדליק בו. כ"ד הרמב"ן

כ' המרדכי: דהוא הדין בשל זפת או חלב שרי לדעת רש"י שכשר עם שעוה. כ"כ

רי"ו, סמ"ג ועוד.

כ' ד"מ (ב) – כן נוהגין שמדליקין בנר של חלב.

ופסק הב"י: מאחר שהרא"ש וכמה גדולים אחרונים התירו, וגזירה דרבנן הוא יש לסמוך עליהם, ועוד שדעת הרי"ף בהלכותיו להתיר. וכן עמא דבר.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"כרך זפת"

משנ"ב (כ"ד): דלא אסרו אלא אם היו נתונים בכלי ונותן הפתילה בתוכם כמו שעושין בשמן, שאז אין נמשכים אחר הפתילה. אבל בזה נמשך שפיר עם הפתילה שבתוכו.

"סביב הפתילה"

משנ"ב (כה): דווקא אם הפתילה כשרה אבל אם היא פסולה לא מהני הכריכה סביב לה (מ"א).

סעיף זז: צריך להדליק רוב הפתילה היוצאת מהנר

סעיף זז: המדליק צריך שידליק רוב מה שיוצא מן הפתילה מהנר (מראש

הפתילה חוץ לנר – רש"י). [שם כ:].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"רוב היוצא"

משנ"ב (כו): צריך שידליק – כדי שיהא

הלהב עולה יפה מיד שיסלק ידו כמו שהיה הענין בהדלקת המנורה (לבוש). מ"א (יד) – וה"ה בנר של שעוה צריך להדליק רוב היוצא (ש"ג).

סעיף ט: א"צ להבהב הפתילה

סעיף ט: א"צ להבהב הפתילה (פי' ענין הבהוב יפול על דבר שאינו נשרף לגמרי וגם לא קיים לגמרי).
ב. הגה: ומ"מ נהגו להדליק הפתילה ולכבותה כדי שתייה מחורכת ותאחז בה האור יפה [טור].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (כח:): תנן פתילת הבגד שקפלה ולא הבהבה: ר"א אומר – טמאה היא ואין מדליקין בה. ור"ע אומר – טהורה היא ומדליקין בה.
 גמ': אמר רבא היינו טעמא דר"א לפי שאין מדליקין בפתילה שאינה מחורכת.
 פרש"י: הבהבה – באש כדי שתהא מחורכת ותדלוק יפה.
 להלכה:

• **✓ תוס'** – בחינם נהגו הנשים להדליק הפתילה ולכבותה כדי שתהא מהובהבת, דהא לא קיימא לן כר"א דשמותי הוא. כ"כ הגמ"י, הרמב"ם, ומרדכי בשם ספר המצוות.
 • ומרדכי בשם בה"ג – אין מדליקין בסמרטוטין ולא בפתילה שאינה מחורכת. וכ"ה בתוספתא.

• ור"י – שבחירוך ששפשפה באור דרך העברה דכולי עלמא מודו דצריך לעשותו, אבל הבהוב גמור להדליק ולכבות אין צריך.
ב. הרא"ש – כתב כדברי התוס': ונוהגות הנשים להדליק הנר ולכבותה כדי שתהא מהובהבת ויאחז בה האור היטב ומנהג יפה הוא, ומיהו הלכה כר"ע שמדליקין אף על פי שאינה מחורכת. כ"כ הטור.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "ומ"מ נהגו"

משנ"ב (כח:): ואף בנר הכרוך כעין שלנו עושין כן. וזה יעשה האיש מתחילה ויהיה תועלת שלא תשהה האשה בהדלקתה בהגיע זמנה.
 כ' המ"א (טו) – ואף בנר הכרוך עושין כן.

סעיף י: אין מדליקים בסמרטוטין

סעיף י: אין מדליקין בסמרטוטין, אפי' מחורכין [רי"ו בשם התוס'].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"בסמרטוטין"

או"ח – רס"ד

של זכוכית או של חרס מצופה שרי (רש"ל).
ובאיש עני שאין לו, מותר, ממה שיתבטל
מנר שבת דהוא חובה (פמ"ג).

משנ"ב (כט): היינו בלאי בגדי פשתן
הגסים, ומטעם שאין האור נאחז יפה בהן
(מ"א).
ואין מדליקין על השלחן בנר חרס ישן
דמאיס אלא אם כן הסיקו באור, ואם הוא

או"ז רס"ה: דין כלים הנתנים תזוזת הנר, ובו ד' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: ליתן כלי מנוקב מלא שמן הנוטף לנר 195
סעיף ב: לתת ראש השני של הפתילה לקערת שמן לשאוב ממנה 195
סעיף ג: לתת כלי תחת הנר לקבל שמן הנוטף, ליגע בנר התלוי 196
סעיף ד: לתת כלי תחת הנר לקבל ניצוצות 198

סעיף א: ליתן כלי מנוקב מלא שמן הנוטף לנר

סעיף א: אין נותנין כלי מנוקב מלא שמן ע"פ הנר כדי שיהא נוטף
בתוכו, גזירה שמא יסתפק ממנו ויתחייב משום מכבה. ואם חבירו לו בסיד
או בחרסית – מותר דכיון שהוא כלי אחד בדיל מיניה משום איסור שבת[משנה
וגמ' שם כט:].

ומ"מ אף לר"ש (שאין חייב על כיבוי אלא
כשעושה פחמים) אסור, דגזרו ביה רבנן הך
גזירה. כ"כ משנ"ב.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"ויתחייב משום מכבה"

מ"א (א): היינו להרמב"ם שפסק כר"י
דאמר מלאכה שא"צ לגופה חייב עליה.

סעיף ב: לתת ראש השני של הפתילה לקערת שמן לשאוב ממנה

סעיף ב: לא ימלא קערה שמן ויתננה בצד הנר ויתן ראש הפתילה

או"ח – רס"ה

בתוכה בשביל שתהא שואבת, גזירה שמא יסתפק ממנו [שם כט:].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"ראש הפתילה"

משנ"ב (ג): ר"ל קצה השני מהפתילה שאינו דולק יתן בקערה לשאוב השמן וסד"א כיון דהפתילה מונחת גם בקערה

יהיה בדיל מניה, קמ"ל דאפ"ה גזרינן (רמב"ם).

"שמא יסתפק ממנו"

משנ"ב (ד): גם כאן אם חבירו בסיד או בחרסית מותר.

סעיף ג: לתת כלי תחת הנר לקבל שמן הנוטף, ליגע בנר התלוי

סעיף ג: א"י נותנין כלי בשבת תחת הנר לקבל שמן הנוטף, מפני שהוא מבטל כלי מהיכנו, ומותר ליתנו מבע"י, והשמן הנוטף אסור להסתפק ממנו בשבת [שבת מב:].

ב"הגה: ואסור ליגע בנר דולק כשהוא תלוי, אף על פי שאינו מטלטלו ואין בו משום מוקלה בנגיעה בעלמא, מ"מ אסור פן יתנדנד קלת מנגיעתו ויטה (השמן אל הפתילה ויתחייב משום מבעיר – משנ"ב. ובנר של שעה לא חיישינן – מ"א). [א"ז].

מתוך הכלי לא חשיב מבטל כלי מהיכנו, ולא דמי לשמן שאינו רוצה לנערו ולהפסידו ומשום הכי הוי מבטל כלי מהיכנו. כ"כ המ"א.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"לקבל שמן"

משנ"ב (ה): ולהעמיד כלי תחת הפחם שבראש הפתילה שיפול לתוכו אסור (מ"א). אם לא במקום הפסד (פמ"ג).

"מפני שהוא מבטל"

ביה"ל: כ' פמ"ג – דאפילו כלי שמלאכתו לאיסור, אף דמתחילה היה ג"כ עליה קצת שם מוקצה אעפ"כ אסור

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב"כ' באור זרוע: ר"ת התיר ליגע בנר תלוי בשעה שהוא דולק דמאחר שאין מכוין להבעיר הוי דבר שאין מתכוין, ומשום מוקצה ליכא דהא טלטול מן הצד הוא.

ובמלכותינו בארץ כנען נזהרים שלא ליגע בנר תלוי, וכ"ש בנר של שמן שכולו נמשך אחר הפתילה ובקל מתנדנד ומחייב משום מכבה ומבעיר. ואפשר דאף ר"ת לא קאמר להיתר מעשה אלא לפלפול בעלמא.

כ' בהגהות אשר"י: מותר לתת כלי תחת נר של שעה דכיון דאפשר לנער האיסור

או"ח – רס"ה

מ"א (ז): ואם לא נטף לתוכו שמן כלל לא נאסר הכלי לטלטל במחשבה בעלמא. כ"כ משנ"ב.

כ' הא"ר – ואם נטף שמן לתוכה מבע"י מתקיים מחשבתו שחשב עליה ומקרי עי"ז כלי שמלאכתו לאיסור אף אם אח"כ נשפך השמן (וכמו אם הניח מעות על הכלי מבע"י אף שנטלו מבע"י מ"מ הוי מיוחד לאיסור והוי מוקצה). כ"כ משנ"ב.

"אסור להסתפק"

פמ"ג: אפילו היה הרבה שמן של היתר בכלי מבע"י, אסור להסתפק דדבר שיש לו מתירין לא בטיל. משנ"ב.

משנ"ב (ט): אסור... בשבת – שכבר הוקצה בין השמשות, וכ' א"ר – שאף הכלי אסור בטלטול ע"י השמן שנעשה בסיס לה.

"פן יתנדנד"

משנ"ב (י): משמע מזה דבלא חשש הטייה אין לחוש משום איסור טלטול מוקצה ע"י הנדנדוד. וכתב המ"א – דמיירי שדבר היתר מונח עליו ורוצה ליקח ממנו והוי טלטול מן הצד דמותר, אבל ליגע בו ממש אסור, בא"ז שממנו נובע הדין של הרמ"א מצאתי דאפילו נוגע ממש במנורה תלויה מקרי טלטול מן הצד (ביה"ל). הרב יעקב יוסף זצ"ל: נר הדולק – משמע שאחר שכבה מותר לנגוע בו.

להעמידה לקבל שמן הנוטף, דמתחילה היתה הכלי מותר לטלטלה עכ"פ לצורך מקומה ועכשיו אסור לגמרי (מחמת השמן שבתוכו שהוא מוקצה מחמת איסור).

לבטל כלי מהיכנו לחצי שבת

(מ"א ס"ק ב)

אין מבטל כלי מהיכנו לחצי שבת (ולכן מותר לטלטל שעה שנטף בשבת). וכ' הב"י – דזהו דעה הי"א בסי' ש"ט ס"ד.

אבל לדעה הראשונה – הוי בסיס לדבר האיסור ואסור לנער. כ"כ הר"ן שאסור לבטל כלי מהיכנו לחצי שבת. כ"ד הרשב"א – אלא במקום הפסד. כ"כ הרמב"ם.

אבל הרי"ף והרא"ש וטור סברי אפי' שלא במקום הפסד שרי.

* עיין עוד ב (מ"א רסו סקי"ד).

עצות לפטור את הבעיה

מ"א – לתת בכלי דבר המותר, שאז מותר, שהכלי נעשה בסיס לדבר האסור והמותר שמותר לטלטלו.

ב. ב"י בשם ת' אשכנזית – ליתן הכלי מע"ש תחת השלחן, ואחר הסעודה יזיז השלחן ויפלו הניצוצות מהנר לתוך הכלי ממילא, ואף שגורם לבטל כלי מהיכנו לא אסור כה"ג. כ"ד המ"א.

ג. לתת בגד בלוי שיפול השמן הנוטף בתוכו, דלא שייך בהכי בסיס, ומותר (הנר שלום).

"והשמן הנוטף"

סעיף ד': לתת כלי תחת הנר לקבל ניצוצות

סעיף ד': א. נותנים כלי תחת הנר (אפי' בשבת – גמ') לקבל ניצוצות מפני שאין בהם ממש ואין כאן ביטול כלי מהיכנו.

ב. אבל לא יתן לתוכו מים אפי' מבע"י (אפי' קודם שמדליק השמן – מ"א), מפני שמקרב זמן כיבוי הניצוצות.

ג. ומ"מ מותר ליתן מים בעששית שמדליקים בה בערב שבת כיון שאינו מתכוין לכבוי אלא להגביה השמן (וא"כ לא גזרינן שיעשה כן בשבת – תוס' והמ"א).

ד. הגה: וי"א אפילו מתכוין לכבוי, קרי מאחר שאין המים צעין אלא תחת השמן לא הוי אלא גרס כיבוי, וכן נוהגין [סמ"ג].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (מז:): משנה – נותנין כלי תחת הנר לקבל ניצוצות (שלהבת הנוטפת מן הנר כדי שלא יודלק מה שתחתיו – רש"י). ולא יתן לתוכו מים, מפני שהוא מכבה. גמ': והא קמבטל כלי מהיכנו? אמר רב הונא בריה דרב יהושע: ניצוצות אין בהן ממש (ב"י – כלומר ומשום הכי אם נפלו לתוכו מותר ליטלו משכבו).

כ' בכל בו: לתת כלי תחת הנר לקבל פחם שבראש הפתילה – יש מתירין דמדמו ליה לניצוצות – ויש אוסריין לפי שיש ביטול כלי מהיכנו לפי שיש בהם ממש.

ב. שם: ולא יתן לתוכו מים, מפני שהוא מכבה.

גמ' – מפני שמקרב זמן הכיבוי הניצוצות, ולכן אפי' ליתנו מע"ש אסור. פי' התוס': מקרב את כבוי – פירוש

דגזרינן ע"ש אטו שבת ובשבת יכול לבוא לידי כיבוי אם יגביה הכלי בשעת נפילת הניצוצות (ואם תאמר מאי שנא שריית דיו וסממנים דשרינן עם השמש. תירץ הרב פור"ת: דהתם ליכא למיחש שמא יעשה כן בשבת דהא אב מלאכה הוא, אבל הכא איכא למיחש דלא דמי איסור כל כך במה שמניח כלי תחת הניצוצות, ויבוא לידי כיבוי שיתחיל ליתן המים קודם נפילת הניצוצות וקודם גמר הנתינה יפלו ומכבה בידים או שיגביה הכלי עם המים כנגד הניצוצות, כ"כ המ"א).

ג. תוס': מ"מ מותר להדליק בעששית, אף שנותן מים בתחתיתו.

טעמו:

תוס' – כיון שאינו מתכוין לכיבוי, אלא להגביה השמן לא שייך למיגזר מידי שמא יעשה בשבת.

ורי"ו בשם הרמ"ה – כי כל מה שעשה מערב שבת אין בו משום גורם כיבוי. ות' הגאונים בשם רב נטרונאי – משום

או"ח – רס"ה

לעשית אם מדליקה גוי לצורך חולה ובא"ר חולק ע"ז.

כ' שערי תשובה (א*): כ' במחב"ר דבמקומות שנוהגים להדליק בעשיות ונותנין תחילה מים ואח"כ שמן וכשקורין עכו"ם עושה כן מעצמו כמנהג העיר מותר כו' וכן ראיתי מעשה בארץ הצבי.

ה. **"וי"א אפי' מתכוון לכיבוי"**

מ"א (י): מהסמ"ג משמע שאם מתכוון לכיבוי אסור. וכ"ה בהדיא בסמ"ק. ודברי הרמ"א צ"ע.

ומדברי כולם למדנו דאסור ליתן מים לתוך הקנה שעומד בו נר שעוה כדי שיכבה כשיבא עד המים דהא מתכוין לכיבוי, והאש נופל לתוכו ממש והמים בעין. אך בד"מ כ' בשם א"ז – כיון שנותן המים קודם שמדליק השמן שרי וכנ"ל דליכא למיגזר שיעשה כן בשבת. כ"כ משנ"ב – להקל במקום הצורך. שדווקא כשהמים בכלי אחר אסור שמא יעשה כן בשבת אבל באותו נר עצמו לא שייך למיגזר שהכל יודעין שאסור ליגע בנר הדלוק. ולכ"ע מותר לתחוב הנר בע"ש לתוך החול וכיוצא בענין שכשיגיע האור לשם יכבה שגרם כיבוי הוא (אחרונים).

דשמן כולו דולק ומים אין גורמין לו כיבוי שאינו כבה עד שיכלה השמן ואין נעשה כיבוי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אין בהם ממש"

א.

משנ"ב (יד): ממש – בניצוצות, מיד הן כבין. וכ' המ"א – שמותר לטלטל את הכלי אף אחר שנפלו לתוכו ואין כאן ביטול כלי מהיכנו אף לשעה מועטת, מיהו האפר של ניצוצות אסור לטלטלן דהוי נולד.

ב.

"מפני שמקרב"

משנ"ב (טז): כ' הא"ר בשם או"ה – כשיש סכנת דליקה ח"ו מותר ליתן כלי מלא מים לקבל הניצוצות. ולפ"ז אם רואה נר שנכפף ועומד ליפול על השלחן רשאי להעמיד תחתיו כלי מלא מים. ויש להקל במקום הדחק ע"י קטן.

ג.

"כיון שאינו מתכוין"

ביה"ל: וברא"ש כ' טעם נוסף, דבשמן אין כיבוי כלל דאפילו לא יתן לתוכה מים כשיכלה השמן תכבה הפתילה. וכ' המ"א דלפ"ז אף בשבת מותר ליתן מים

או"ז רס"ו: דין מי שהזשיך לו בדרך, ובו י"ג סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף א: מי שקידש עליו היום, מה יעשה עם כיסו	200
סעיף ב: אין עמו גוי מניחו על החמור, לרכוב חוץ לתחום	201
סעיפים ג-ה: חמור, חרש, שוטה, וקטן למי יתן	202
סעיף ו: האם החש"ו וקטן צ' להניח עליו כשהולך ויטול כשעומד	203
סעיף ז: טלטלו פחות מד"א	203
סעיף זז: שכח והוציא מביתו סמוך לחשכה	204
סעיף ט: פריקת החמור בחצר המשתמרת	205
סעיף י: חשכה לו הדרך ותפילין בראשו	206
סעיף יא: היתה חבילתו על כתיפו וקדש עליו היום	206
סעיף יב: התר ריצה בכיסו	207
סעיף יג: מצא ארקני בשבת	208

סעיף א: מי שקידש עליו היום, מה יעשה עם כיסו

סעיף א: מי שהיה בא בדרך וקדש עליו היום והיה עמו מעות ויש לו חמורו וגם יש עמו גוי – לא יניח כיסו על חמורו, מפני שהוא מצווה על שביתתו, אלא נותן כיסו לגוי להוליכו לו, ולמו"ש לוקחו ממנו [שבת קנג.].^ב ואפי' לא נתן לו שכר על זה ואף על פי שנתנו לו משחשיכה [דלכתחילה צריך ליתן מבעוד יום משום איסור מוקצה – הגר"א], מותר [כשיטת הרא"ש והרמב"ם].

^ג אבל אם מצא מציאה אינו יכול ליתנה לגוי אלא אם כן באה לידו מבע"י דהשתא הויא ככיסו [שם כל"ק, כ"פ הר"ן].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

חייב במזונות ובאחריות החמור), א"כ פשיטא דאינו מצווה על שביתת החמור. כ"כ משנ"ב – אך יזהר שלא יהיה מחמר (שלא יגער בבהמה שתלך מקולו), דאיסור מחמר שייך אפילו על הבהמה שאינה שלו. א"ר: אף בזמן הזה דליכא רה"ר לכמה פוסקים נמי דינא הכי. כ"כ תו"ש ומשנ"ב, דלא כהמ"א.

א. "לא יניח על חמורו" מ"א (א): דווקא חמור, אבל אם החמור של גוי יניחנו עליו דאין מצווה על שביתתו. ומיהו אם שכר החמר מהגוי י"א דמצווה עליו (די"א דשכירות קניא לחומרא). אבל אם שכר הגוי עצמו שיוליכנו למקום פלוני, א"כ לא שכר החמור (דהרי הגוי

"נותן כיסו לגוי"

משנ"ב (ב): אף שהגוי שלוחו לישא בשבת, מ"מ הקילו חכמים משום דקים להו שאדם בהול על ממונו ואי לא שרית ליה אתי לידי איסור חמור שיוליך ד' אמות ברה"ר.

משנ"ב (ג): ואם המשא כבד ואי אפשר ליתנו לגוי וגם אי אפשר ליזהר לסלק המשא בכל פעם שתתחיל הבהמה ללכת

– יראה להקנות מבע"י החמור לגוי כד"ת, ואם אין בקי בדרכי הקנינים, יפקירנו בפני שלשה או עכ"פ בינו לבין עצמו דאז אין עובר על איסור שביתת בהמה, ויזהר שלא יהיה מחמר.

"אינו יכול"

משנ"ב (ה): כיון דלא טרח בה לא חייס עלה ולא אתי לאתויי ד' אמות ברה"ר אפילו אי לא שרית ליה ליתן לגוי.

סעיף ב: אין עמו גוי מניחו על החמור, לרכוב חוץ לתחום

סעיף ב: א אם אין עמו גוי, מניחו על חמורו, וכדי שלא יהא חייב משום מחמר (פי' מנהיג את החמור) אי איכא עקירה והנחה, מניחו לאחר שעקרה יד ורגל ללכת, דלאו עקירה היא, וכשהיא עומדת נוטל הימנה ולאחר שתחזור ותעקור רגלה יניחנו [שבת קנג.].

ב וי"א שצריך ליזהר מלהנהיג בקול רם כל זמן שהכיס עליה [רמב"ם לאפוקי הרשב"א].

ג הגה: והוא לא ירכב על החמור, אלא ילך כרגליו. ואם הוא צריך לכאת חוץ לתחום מפני שמתירא מן הלסטים, או שאר סכנה ואפילו הוא תוך התחום (שאו אין איסור בהולך ברגליו אלא דווקא אם רוכב, אפ"ה) יכול ליטע על החמור ולרכוב (מפני הסכנה – ט"ז). [ריב"ש וב"י בשם תשב"ץ].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אם אין עמו גוי"

מ"א (ד): ה"ה אם אינו מאמין לגוי מניחו על חמורו (סה"ת). כ"כ משנ"ב.

"משום מחמר"

מ"א (ה): אף שבהמה אינה שלו צריך ליזהר בכך משום מחמר, ואם היא שלו, יש גם בעיה של שביתת בהמתו (ר"ן והריב"ש). כ"כ משנ"ב.

"ולאחר שתחזור"

משנ"ב (ט): ואם מעצמה אינה מתחלת לילך, יכול לזרזה שתתחיל לילך בתנאי

או"ח – רס"ו

הגמ"ר כ' – הרוכב על סוס מוטב לו לרכוב דאינו עובר אלא משום שבות (דהאוכף טפל לגבי הרוכב) אבל אם ירד יעבור על שביתת בהמתו ומחמר. ולחר"מ – נראה דלא ירכב, ויזרוק האוכף, דמשום הפסד מועט דאוכף לא נתיר לו לרכב. וכ"כ מהרא"י.

ב"י: ואפשר שמוטב לרכב כיון שיש ספק אם יש תחומים למעלה מעשרה, אבל למטה יש, ולכן עדיף לרכב. מיהו תוך התחום לא ירכב (דתחומים תוך י"ב מיל דרבנן, וגם רכיבה אסור מדרבנן). ואם הולך בקרון כל שהוא רחב ד' אף על פי שהיא למעלה מ' כארעא סמיכתא, ומוטב לילך ברגליו. כ"כ משנ"ב.

שאינ עליה שום משא (אף לא אוכף ולא עגלה), ואף שהפקיר בהמתו. אף שאין איסור שביתת בהמתו מ"מ יש בעיה של מחמר.

"וכשהיא עומדת"

ביה"ל: משמע מפשטא דלישנא דהיינו לאחר שעמדה.

והרמב"ם – פסק כשהיא רוצה לעמוד קודם שתעמוד כדי שלא יהיה לא עקירה ולא הנחה. כ"כ הלבוש. אך הרשב"א בחדושו כתב על דברי הרמב"ם שאינו נראה כן (תורת שבת).

ג. אם צריך לילך חוץ לתחום
(מ"א סק"ז)

סעיפים ג-ה: כשיש חמור, חרש, שוטה, וקטן למי יתן

סעיף ג: א. היה עמו חמורו וחרש שוטה וקטן, יניחנו על החמור ולא יתננה לאחד מאלו (כיון דאלו בני אדם כמותו ואתי לאחלופי באדם אחר המחוייב במצות – גמ') [שבת קנג.].

סעיף ד: ב. היה עמו חרש ושוטה, יתננו לשוטה לפי שאין לו דעת כלל (אבל חרש דעתא קלישתא אית ליה – גמ'). [שבת קנג.].

סעיף ה: ג. שוטה וקטן, יתננו לשוטה שהקטן יבא לכלל דעת. חרש וקטן, יתננו למי שירצה [שבת קנג. אבעיא וכפסק הרי"ף הרא"ש והרמב"ם].

כ' הפמ"ג – דווקא שהקטן אינו בנו, אבל בנו שהוא בר חינוך מדרבנן יתננו לחרש ושוטה. ומסתפק שם דאפשר אפילו אם החרש ושוטה הוא בנו שאינם בר חנוך כמו קטן. והובא בביה"ל.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

ג. **"למי שירצה"**

משנ"ב (יג): דכל אחד יש לו מעלה בפני עצמו וכנ"ל.

סעיף ו': האם בהחש"ו וקטן צ' להניח עליו כשהולך ויטול כשעומד

סעיף ו': א.וי"א שכשנותנו לאחד מאלו מניחו עליו כשהוא מהלך ונוטלו

ממנו כשהוא עומד [ה"ה בשם הרמב"ן].

ב.הגה: ודווקא כשנותן להם משחשכה, אבל כשנותן להם מצע"י, מותר בכל ענין [שם].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

"ויש אומרים"

כה"ח: כ' בשם י"א כיון שהב"י הסתפק בדעת הרמב"ם.

"כשהוא מהלך"

משנ"ב (יד): וכמו בבהמה בס"ב, והטעם כדי שלא יעשו החש"ו איסור דאורייתא על ידו. ואף על פי שאינו מצווה על שבתתם כמו בבהמה, מ"מ הרי אסור להאכילם איסור בידים.

"מבעוד יום"

משנ"ב (טו): שמבעוד יום לא נקרא מאכיל בידים כיון עדיין מותר, ומה שהחש"ו עוקר ומניח אחר חשיכה מעצמו עושה.

אבל בבהמה שהוא מצווה על שבתת בהמתו וגם שהוא מחמר אחריה, אף שהניח עליה מבע"י חייב ליטול הימנה אחר חשיכה כשעומדת ולחזור ולהניח עליה אחר שכבר עקרה רגליה. והמ"א (ח) מצדד להחמיר אף מבעוד יום ונראה דבכרמלית יש להקל.

סעיף ז': טלטלו פחות פחות מד"א

סעיף ז': א.אם אין עמו שום אחד מכל אלו, יטלטלנו פחות פחות מארבע

אמות [שם כ"פ הרי"ף הרא"ש והרמב"ם]. ב.ודווקא כיסו או מציאה שבאה לידו (מבעוד יום), אבל אם לא באה לידו, לא [ה"ה בשם המפרשים לאפוקי הרמב"ם].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

"אם אין עמו א' מכל אלו"

התירו, מפני שאדם בהול על ממונו וכנ"ל. ולכך לא התירו חז"ל אלא דווקא

משנ"ב (טז): כיון דשבות חמור הוא מאד, דילמא לא יצמצם בשעורו ויבוא להוליך ד' אמות ברה"ר, בקושי רב

כשאין לו שום אחד מכל אלו הדרכים.²⁷

"יטלטלנו פחות פחות מד"א"

ט"ז (ד): וזה אינו מועיל אלא לעניין טלטול ד"א ברה"ר או כרמלית. אבל הוצאה מרשות לרשות אפי' בחצי אמה אסור. כ"כ הרש"ל. ולכן בתינוק למול, יוציאנו ע"י גוי מרשות לרשות ואח"כ

יטלטלנו בפחות מד"א, ולבהכ"נ יכניסו ג"כ ע"י גוי. כ"כ משנ"ב – ולהמ"א (של"א סק"ה) גם זה אין להתיר כיון שאפשר למול בביתו. וכ' הב"ח – לכן כאן כשבא סמוך לביתו שהוא רה"י יזרוק הכיס כלאחר יד לביתו כדי שלא תהיה הכנסה גמורה, כ"כ א"ר.²⁸

סעיף זז: שכח והוציא מביתו סמוך לחשכה

סעיף זז: י"א דווקא מי שהחשיך לו בדרך שהיה סבור שעדיין יש שהות ביום (דחשיב קצת אונס – משנ"ב), אבל מי שיצא מביתו סמוך לחשכה ושכח והוציא לרשות הרבים לא התירו לו שום אחד מהדרכים האלו [רי"ו].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"סמוך לחשכה שכח והוציא"

משנ"ב (כא): לא התירו – דפושע הוא דהיה לו לחוש שמא ישכח ויטלטלנו ברה"ר (לבוש), אבל כשיצא מבע"י שרי ע"פ הדרכים הנ"ל (מ"א).

ד"מ (ב): כ' הכל בו – דווקא מי שהחשיך לו בדרך אבל אם שכח כיסו עליו מתיר חגורו והכיס נופל, ולא יאמר לגוי להצניע דאמירה לגוי שבות הוא.

ובאגודה כ' – ואם הוא בביתו יכול לילך עמו לחדרו להצניעו, אבל אם הוא בשוק אסור להביאו אלא מתיר והוא נופל. ויכול לומר לגוי לשמרו.

"לא התירו לו"

א"ר: והרשב"א חולק, גם בזה יש לסמוך על כל הדרכים הנ"ל. ויש לסמוך עליו. כ"כ משנ"ב.

²⁸ הרב יעקב יוסף זצ"ל: סדר עדיפויות למי לתת כיסו בדרך מהקל לכבד: (א). שני בנ"א שאחד עוקר ושני מניח. (ב). לגוי. (ג). על הבהמה, (ד). לשוטה. (ה). לקטן. (ו). חרש אילם. (ז). פחות פחות מד"א. נפק"מ לחיילים הנמצאים בשדה בלא עירוב.

²⁷ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מי שיצא עם חפץ לרה"ר, לא יעמוד אלא תוך כדי הליכה ינחנו על גופו בשינוי, כגון תחת כובעו, דהו שבות דשבות (כיון שאין הנחה הוי דרבנן, ועוד שמטלטל כלאחר יד), ובמקום הפסד מרובה שרי.

סעיף ט: פריקת החמור בחצר המשתמרת

סעיף ט: א. הגיע לחצר החיצונה המשתמרת, נוטל מעל החמור כלים הנטלים, ושאינם נטלים מתיר את החבלים והשקים נופלים [שבת קנג.].

ב. ואם היתה טעונה כלי זכוכית שאסור לטלטלם, כגון שהם כוסות של מקיזי דם שאין ראויים בשבת לכלום לפי שהם מאוסים ואם יפלו לארץ ישברו – מניח תחתיהם כרים וכסתות [שם קנד.].

ג. ודווקא במשאות קטנים שיכול לשמטן מתחתיהן, אבל אם הם גדולות שאינו יכול לשמוט הכרים מתחתיהן – אסור להניחם תחתיהן מפני שמבטל כלי מהיכנו (פי' מהתשמיש שהיה מוכן לו) אלא פורקן בנחת שלא ישברו, ולא יניחם על הבהמה משום צער ב"ח [שם].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "הגיע לחצר"

הקשה המ"א (יא): הרי כשמגיעה הבהמה לפני הפתח עומד מעט, ומעביר מרה"ר לרה"י? תירץ משנ"ב (כג) – דצ"ל דגבי בהמתו לא החמירו כ"כ. ויש מתרצים – דיזהר ליטול מהבהמה תיכף בבואה לחצר בעודה מהלכת כדי שלא תהיה ההנחה.

"מעל החמור"

מ"א (יב): ואפילו הם יותר מט"ו סאין שרי משום צער בע"ח, אבל מעל העגלה אסור (כמ"ש בשל"ג). כ"כ משנ"ב.

"לפי שהם מאוסים"

מ"א (יג): אף על גב דמוקצה מחמת מיאוס מותר לטלטל, היינו היכא דחזי

לכסויי ביה מנא, אבל הני לא חזי לכסות שאם יפלו ישתברו (ר"ן), כ"כ משנ"ב.

ג. "שיכול לשומטן"

מ"א (יד): ולא נאסרו מטעם בסיס לדבר האסור כיון שלא היו עליהן בין השמשות. ועוד שלא נתנן תחתיהן אלא ע"ד לשמטן (המאור).

לבטל כלי מהכנו לשעתו:

■ מהמאור (לעיל) – משמע שמותר. כ"ד הרי"ף והרא"ש.

■ אבל הר"ן – כתב דאפי' לבטל כלי מהיכנו לפי שעה אסור, והכא שרו משום הפסד מרובה. כ"כ הרמב"ם, רי"ו. וצ"ע על הרב"י שהשמיטו.

וא"ת למה כופין הסל לפני האפרוחים (הרי הם מוקצים ומבטלים כלי מהכנו)? שאני אפרוחים עשויים לפרוח משם מיד וליכא ביטול כלי כלל (ב"י סי' ש"י).

מסכם המ"א: כלל דמילתא בשלופי זוטרתו שיכול לשמטן דאינו מבטל הכלי אלא לפי שעה עדיף מפריקה בנחת דעכ"פ מטלטלן קצת. ופריקה בנחת עדיף מביטול כלי לכל השבת. והכל שרי במקום הפסד מרובה. עוד כ' המ"א – ומ"מ אסור לסמוך על הבהמה כשפורק דהוי משתמש בבעלי חיים. כ"כ משנ"ב.

ואפשר דעת הרי"ף והרא"ש והטור והשו"ע כהרמב"ם (לאסור לבטל כלי מהכנו אפי' לשעתו) מסכם המ"א להלכה: וכן יש להורות שאין לבטל כלי מהכנו אפי' לפי שעה אלא במקום הפסד מרובה. כ"כ משנ"ב. לבטל כלי מהכנו לכל השבת בהפסד מרובה: הר"ן – אוסר. אבל המ"מ – מתיר, כ"כ בש"ג בשם הריא"ז וכ"כ ברש"י.

סעיף י: חשכה לו הדרך ותפילין בראשו

סעיף י: א חשכה לו בדרך ותפילין בראשו, או שיושב בבה"מ בשדה וחשכה לו – מניח ידו עליהם (מפני הרואים ומשום בזיון התפילין – מ"א) עד שמגיע לביתו [ביצה טו.], ^בואם יש בית סמוך לחומה שנשמרים בתוכו, מניח שם [שם]

להשאיר שם בדרך או בבה"מ מפני בזיון התפילין. ע"כ התירו לו חכמים לנשוא עליו דרך מלבוש עד ביתו, אך צריך לכסותם שלא יראוהו שהוא נושא עליו התפילין בשבת.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

א. "חשכה לו"

משנ"ב (כח): מיירי שנעשה בין השמשות ואי אפשר לו לישא אותם בידו לביתו מפני קדושת שבת. וגם אי אפשר

סעיף יא: היתה חבילתו על כתיפו וקדש עליו היום

סעיף יא: היתה חבילתו מונחת על כתיפו וקידש עליו היום, רץ תחתיה עד ביתו. ודווקא רץ, אבל לילך לאט, לא, כיון דלית היכירא אתי למעבד עקירה והנחה (אם עמד לתקן המשאוי פטור, דזה לא מקרי הנחה – מ"א), דזמנין קאי ולא אדעתיה אבל רץ אית ליה היכירא (דעביד שינוי בהליכתו וע"י כן יזכור שבת ולא יעמוד – משנ"ב).

וכי מטי לביתה כי היכי דלא קאי פורתא (לפני שיעמוד) ואשתכח דקא מעייל מרשות הרבים לרה"י, זורק לה כלאחר יד דהיינו שלא כדרך זריקה, כגון מכתפיו ולאחריו [שבת קנג:].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"רץ תחתיה"

ולדידן דלית לן רה"ר גמורה אפשר דשרי בכל ענין.

"כלאחר יד"

משנ"ב (לב): דהיינו שמהפך אחוריו כלפי החצר וזורקו מכתפיו. וכ"ה ברוקח דכלאחר יד ליכא איסורא דאורייתא ומשום הפסד חבילתו התירו לו דבר זה.

כ' א"ר בשם התרומה: כל שלא עמד אין כאן עקירה בשבת. ודווקא כשאין עמו גוי ולא בהמה ולא חש"ו וגם במקום שאין יכול להוליכו פחות פחות מד' אמות (שמתירא מליסטים). כ"כ משנ"ב (כט) –

סעיף יב: היתר ריצה בכיסו

סעיף יב: א"י"א [הר"ן בשם הרמב"ן] – דדווקא בחבילה התירו לעשות כן אבל לא בכיסו (דכיון שהוא קל אין לו היכר – מ"א), וי"א [הה"ה בשם הרמב"ן] – דה"ה לכיסו.

ב. הגה: ומי ששכח כיסו עליו בשבת אם הוא צדיתו יכול לילך עמו לחדר להתיך חגורו וליפול קס להניעו, ואם הוא צקוק אסור להציאו לצדיתו רק מתיר חגורו צקוק והוא נופל, ואומר לגוי לשומרו, ואם מציאו אין לחוש [אגודה ב"י סימן ש"ט].
ג. וע"ל סי' ק"י אם הכיס תפור בצגדו מה דינו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "וי"א דה"ה בכיסו"

משנ"ב (לה): דכיון שהמוקצה בידו יכול לילך עמו לכל מקום שירצה. והגר"א בבאורו החמיר בזה.

כ' בביה"ל: בדרך החיים הכריע – כי שיש עליה תורת כלי והוא לא נעשה בסיס להמעות כיון שהניחה בשכחה ומותר לטלטלה לצורך מקומה, לכן אם היה בידו יכול להוליכו לתיבה. אבל דברים המוקצין בגופן (כגון מעות ואבנים)

משנ"ב (לד): וכ' הט"ז – דהמיקל כהי"א לא הפסיד, כ"פ א"ר. וכ' המ"א בשם הש"ג – דלדידן דלית לן רה"ר אפשר דלכו"ע שרי בכל ענין.

ב. "יכול לילך"

אסור לילך עמהן למקום אחר רק יזרוק מ"א (כ): ואם מתירא דהעכו"ם יקחוהו מיד. בשוק רשאי לרוץ.

ומשנ"ב (לז) כ' – ואם מתירא לסמוך עליהם רשאי לצוותם להוליך לביתו. "ואם הוא צוק"

סעיף יג: מצא ארקני בשבת

סעיף יג: מצא ארקני בשבת, אסור ליטלו אף על פי שירא פן יקדמנו אחר [הרא"ש והר"ן בשם התוס', כ"כ הגמ"י ורי"ו].

כ"כ ח' רעק"א – שמותר רק ההגבהה ע"י הגוי, אבל לא לצוותו להוליך לביתו, אך אם הגוי בעצמו מביאו, אין למנעו.

"פן יקדמנו אחר"

ביה"ל: וע"י טלטול ברגל יש להקל. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – יטלטלנו ברגלו למקום סתר עד מ"ש. כ"פ ילקוט יוסף.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"אסור ליטלו"

משנ"ב (לח): אפי' לא מעביר ד"א אסור, משום מוקצה. ולא שייך להתיר משום פסידא כיון שעדיין לא זכה בה. כ' המ"א – אפילו לומר לגוי ליטלו אסור. וא"ר – מקיל ע"י גוי כ"כ פמ"ג.

או"ז רס"ז: דיני התפלה בערב שבת, ובו ג' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: אין נפילת אפיים במנחה ע"ש.....208.
 סעיף ב: מקדימין להתפלל ערבית יותר מבימי החול.....209.
 סעיף ג: חתימת ברכת השכיבנו.....210.

סעיף א: אין נפילת אפיים במנחה ע"ש

סעיף א: בתפלת המנחה בע"ש אין נופלין על פניהם [הטור].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אין נופלין"

שע"ת (א): כ' מחב"ר בשם תלמידי האר"י, אף הנוהגים להניח תפילין במנחה, בע"ש אין להניח.

משנ"ב (א): מפני שהוא סמוך להכנסת שבת. כ"כ הלבוש. כ' פמ"ג ונראה – אף במנחה גדולה אין נופלים על פניהם.

סעיף ב: מקדימין להתפלל ערבית יותר מבימי החול

סעיף ב: א. מקדימין להתפלל ערבית יותר מבימות החול, ב. ובפלג המנחה יכול להדליק ולקבל שבת בתפלת ערבית ולאכול מיד. ג. (וע"ל סי' רל"ג כיצד משערין שיעור פלג המנחה).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (ק"ח): אמר רבי יוסי: יהא חלקי ממכניסי שבת בטבריא וממוציאי שבת בצפורי. פרש"י: ממכניסי שבת בטבריא – מפני שהיא עמוקה, ומחשכת מבעוד יום, וסבורין שחשכה. וממוציאי שבת בצפורי – שיושבת בראש ההר, ובעוד כשהחמה שוקעת נראית שם אור גדול, ומאחרין לצאת.

כ"כ הרמב"ם – ויש לו להתפלל תפלת ערבית של לילי שבת בערב שבת קודם שתשקע החמה. כ"כ הרא"ש. לאפוקי הרי"ץ גיאת שכ' – שכיון שנהגו כל ישראל כרבנן שאין מתפללין ערבית אלא משחשכה אין להתפלל של שבת בערב שבת ולא של מוצאי שבת בשבת. ואין לקדש ולהבדיל אלא בכניסת היום. ופסק הב"י: ולענין הלכה כיון שהרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן

ודלא כרי"ץ גיאת.

ב. כ' התוס': מפלג המנחה ולמעלה יכול להדליק הנר ולקבל שבת בתפלת ערבית, רק שימתין לקרות שמע עד עונתה שהוא צאת הכוכבים. ואין בזה משום 'ובלבד שלא יקדים' דאין זה הקדמה כיון שמקבל עליו השבת באותה שעה. כ"כ הטור.

מתי אוכל?

כתב מהרי"א: יראה שיכול לקבל שבת ולאכול מיד. שדווקא אכילת מצה הוא משתחשך דאיתקש לפסח, אבל אכילת שבת נראה שיכול לאכול אפילו בזה הזמן. כ"כ רי"ו.

וא"ת הרי אסור לאכול לפני ק"ש? וי"ל – כיון שי"א דמפלג המנחה ואילך הוי זמן קריאת שמע (כ"כ הרא"ש), אף שי"א דלא הוי זמנה עד צאת הכוכבים ולכן חוזר לקרותה משתחשך, מכל מקום לא מיקרי אוכל קודם קריאת שמע. והמ"א (ב) חולק – כשיגיע חצי שעה סמוך

כשהוא מתפלל מעריב עכ"פ בבין השמשות ובשעת הדחק, אבל לא כשהוא עדיין ודאי יום, וק"ש יחזור ויקרא כשהוא ודאי לילה.

משנ"ב (ד): ופלג המנחה י"א – דהוא שעה ורביע קודם הלילה. וי"א – דהוא שעה ורביע קודם השקיעה.

"ולאכול מיד"

משנ"ב (ה): הטעם כיון שקבל עליו שבת והוסיף מחול על הקודש נחשב כשבת לענין זה דיכול לקדש ולאכול מיד ויוכל לגמור סעודתו מבע"י (מ"א והט"ז). ויש חולקין וסוברין שיזהר למשוך סעודתו עד הלילה ויאכל כזית בלילה (ס' חסידים והב"ח). ונכון לחוש לדבריהם.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: טוב לעמוד בחצי קדיש שלפני ברכו של ליל שבת אף לספרדים, והוא ע"פ הקבלה.

יש חותמים בברכת השכיבנו "ועל י"ם עיר הקודש", ואין נכון לאומרו, דאין חותמים בשניים.

לזמן ק"ש אסורין להתחיל לאכול דהם לא נפקי כלל בק"ש דיממא, כ"פ משנ"ב.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מקדימין"

א.

כ' הב"ח: כיון שנוהגים לקבל שבת בברכו של ש"צ, נהגו להקדים להתפלל ערבית כדי להקדים הקבלת שבת. וה"ה דיכול לקבל עליו שבת קודם תפלת ערבית (מ"א). כ"כ משנ"ב.

ב. "ובפלג המנחה יכול להדליק"

משנ"ב (ג): משמע מדברי המ"א דאפילו הנוהגין להתפלל מעריב בזמנה מותרים להתפלל בליל שבת מבע"י, ובלבד שיהיה מפלג המנחה ואילך. אך יש להיזהר להתפלל מנחה קודם פלג המנחה כדי שלא יהיה תרתי דסתרי אהדדי.

ודרך החיים כ' – וי"א דבציבור יש להקל להתפלל מעריב מבע"י אף אם התפלל מנחה אחר פלג המנחה.

וסיכם משנ"ב: נ"ל שאין לסמוך על זה רק

סעיף ג: חתימת ברכת השכיבנו

סעיף ג: בברכת השכיבנו אינו חותם בה 'שומר עמו ישראל' (כי השבת

בעצמו הוא השומר אותנו – משנ"ב), אלא כיון שהגיע לובצל כנפיק תסתירנו אומר: 'ופורס סוכת שלום עלינו ועל ירושלים עירך, בא"י הפורס סכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים' [הטור].

כל בו: ואם שכח ואמר שומר עמו ישראל, תחת הפורס סוכת שלום, אם נזכר תכ"ד יאמר מיד אחר תיבת לעד

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אינו חותם שומר עמו ישראל"

הפורס, ואם לא אינו חוזר (כ' כה"ח וכ' פמ"ג – המנהג לומר אחר סיום שיהרהר אח"כ ופרוס עלנו). כ"פ משנ"ב הברכה ושמרו בני ישראל וגו', במועדים וילקוט יוסף. וידבר משה וגו', ברה"ר תקעו וגו', וביזה"כ כי ביום הזה וגו'. כ"כ משנ"ב.

או"ח רס"ז: דין הטועה בתפלת השבת, ובו י"ג סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: אומר ויכלו בתפילה 211.
 סעיף ב: טעה והתחיל תפילת חול 212.
 סעיף ג: מתי נקרא התחיל תפילה של חול 212.
 סעיף ד: התפלל כל התפילה של חול בשבת 214.
 סעיף ה: התפלל של חול בשבת ונזכר בסיום התפילה 214.
 סעיף ו: החליף תפילת שבת זו בזו 215.
 סעיף ז: חוזרים לומר ויכלו אחר התפילה 216.
 סעיף ז: ברכה מעין שבע 216.
 סעיף ט: יו"ט שחל בשבת לא מזכיר יו"ט בברכה מעין ז' 217.
 סעיף י: מעין שבע בבית חתנים 217.
 סעיף יא: מעין ז' בשבת שאחר יו"ט 218.
 סעיף יב: לא לדבר בברכה מעין ז' 218.
 סעיף יג: לצאת ידי חובתו בברכה מעין ז' 218.

סעיף א: אומר ויכלו בתפילה

סעיף א: אומר ויכלו בתפלת ערבית [שבת קיט: כ"פ הטור].

שבת (קיט:): כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכלו שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם מניחין ידיהן על ראשו ואומרים

❖ ענפי הלכה (האחרונים)
 "אומר ויכלו"

המנהג לומר בליל שבת וינוחו 'בה' וביום וינוחו 'בו' ובמנחה וינוחו 'בס' (שכנה"ג). וילקוט יוסף – בכל התפילות יש לומר 'בו' חוץ מערבית שאומר 'בה'. ילקוט יוסף: טעה ש"צ בליל שבת אחר ערבית ואמר מיד קדיש, יסיים ואח"כ יאמר ויכלו.

לו וסר עונך וחטאתך תכפר. תניא, רבי יוסי בר יהודה אומר: שני מלאכי השרת מלוין לו לאדם בערב שבת מבית הכנסת לביתו, אחד טוב ואחד רע. וכשבא לביתו ומצא נר דלוק וכו', מלאך טוב אומר: יהי רצון שתהא לשבת אחרת כך. ומלאך רע עונה אמן בעל כרחו... משנ"ב (א): בדיעבד שלא אמר ויכלו בתפילה אינו חוזר. וכ"ש לדידן דאומרים בקידוש ויכלו (פמ"ג).

סעיף ב: טעה והתחיל תפילת חול

סעיף ב: א. אם טעה והתחיל תפלת החול, גומר אותה ברכה שנזכר בה שטעה ומתחיל של שבת (וה"ה לענין יום טוב – א"ר) [ברכות כא.], ב"ל"ש נזכר בברכת אתה חונן ל"ש נזכר בברכה אחת משאר הברכות, בין בערבית בין בשחרית, מוסף ומנחה [הרב יונה והרא"ש, לאפוקי הרא"ש מלוניל]. ג. וי"א דבמוסף פוסק אפילו באמצע ברכה [הרב יונה].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ביה"ל: טעה והתחיל – היינו אפילו רק תבה אחת בלבד הברכה צ' לגמור את כל הברכה. ורק בברכה ראשונה (אתה חונן) יש נפק"מ בזה משום דתיבת 'אתה' שייך ג"כ לשבת (כמ"ש ס"ג). הרב יעקב יוסף זצ"ל: התחיל 'אתה' חונן' ובמקום לסיים חזר מיד לשל שבת יצא.

א. "טעה והתחיל תפלת החול"
כ' השל"ה: ומי שאירע לו כן, ידאג בכל אותה שבוע, ויפשפש במעיו. כ"כ א"ר.
ג. "פוסק אפילו"

משנ"ב (ה): וכן פסקו האחרונים משום ספק ברכה לבטלה (הב"ח ואליה רבה ושאר אחרונים).

סעיף ג: מתי נקרא התחיל תפילה של חול

סעיף ג: א. אם היה סבור שהוא חול והתחיל אדעתא דחול, ומיד כשאמר

תיבת 'אתה' נזכר קודם שאמר חונן – הוה ליה התחיל בשל חול וגומר אותה ברכה. אבל אם היה יודע שהוא שבת, ושלא בכוונה התחיל תיבת 'אתה', אפילו אם הוא בתפלת שחרית שאינה פותחת באתה – אינו גומר ברכת אתה חונן דחשבינן ליה כטעה בתפלת שבת בין זו לזו [תרומת הדשן].

ב. הגה: דהרי יכול לומר אתה קדשת או אתה אחד [תרומת הדשן].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

משנ"ב. 29.

מחב"ר: ואם בשבת התחיל תפילת יו"ט יפסיק מיד ויחזור לשבת.

"דחשבינן ליה כטעה בתפילת שבת"
ביאר משנ"ב (ח): לפי שבתית 'אתה' אינו ניכר שהוא לשם אתה חונן דהרי יכול לומר אתה קדשת ואתה אחד, וזהו כוונת הרמ"א שסיים 'דהרי יכול לומר וכו' וע"כ דינו כמו שאם היה מתחיל בשחרית אתה קדשת או אתה אחד ונזכר באמצע הברכה דפוסק ומתחיל תיכף 'ישמח משה'. וה"נ כשאומר 'אתה' הוי כאומר 'אתה קדשת' ופוסק ומתחיל 'ישמח משה' ולא הוי כאומר 'אתה חונן' לגמור הברכה.

א. **"כשאמר תיבת אתה"**

ב"י בשם תה"ד – אפילו בערבית ומנחה שיכול לסיים באתה קדשת ואתה אחד מ"מ כיון שכוונתו היתה לתפלת חול מקרי התחיל בשל חול וגומר ברכת אתה חונן. כ"פ ילקוט יוסף.

והמ"א (ג) – חולק, דס"ל דדווקא בתפלת שחרית שאינו מתחיל בתיבת אתה ומינכר בדבורו שהוא לשם חול, אבל בערבית ומנחה כיון דלא מינכר בדבורו לא מקרי ע"י זה התחיל בשל חול ויאמר אתה קדשת ואתה אחד. כ"ד פמ"ג ודרך החיים. כ"כ פר"ח, גר"ז, ח"א ועוד. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

כה"ח: ואם כבר אמר "אתה חונן" לכו"ע יסיים הברכה ויחזור לשבת. כ"פ

29.

טעות בתוך טעות

ברכת השנים, ואם סיים יחזור מיד לשל שבת. והרב יעקב יוסף זצ"ל: אם הוא בחורף שהזכיר ברכנו יזכיר במקום שנזכר 'תן טל ומטר' ויחזור לשבת. ואם הוא בקיץ שהזכיר מטר שהוא סימן קללה, דינו כנמצא ב'רפאנו' ושאר ברכות לבטלה, ויחזור מיד לשבת. כ"פ ילקוט יוסף.

התחיל בשל חול והמשיך, וסיים ברכת השנים ונזכר שהוא שבת וגם שהם ימות החמה הזכיר גשמים (שע"ת בס"ג)?
הלק"ט – תחילה יחזור ויתקן ברכת השנים, ואח"כ יחזור לשבת.
וח"א – אם לא סיים ברכת השנים יחזור לתקן

ילקוט יוסף: ש"צ שהתחיל בחזרה
 "אתה חונן", פוסק מיד וחוזר לשל שבת.
 כ"כ חק"ל ושלמי ציבור.

סעיף ד: התפלל כל התפילה של חול בשבת

סעיף ד: א. מי שהתפלל תפלה של חול בשבת (ה"ה ביום טוב ראשון או שני – מ"א) ולא הזכיר של שבת – לא יצא. ואם הזכיר של שבת בתוך י"ח אף על פי שלא קבע ברכה לשבת – יצא [רמב"ם].

ב. הגה: צמוסק אפילו לא אמר רק ונעשה לפניך את חובותינו צתמילי יום וצקרצן מוסק' – ילא [ב"י בשם הרא"ש].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "של חול בשבת"

ואינו חוזר להתפלל, ואף בנדבה לא יכול להתפלל שאין תפילת נדבה בשבת.

ב. "רק ונעשה לפניך חובותינו"

משנ"ב (יא): ר"ל שאמר באחת מן הברכות יהי רצון שנעשה לפניך וכו', וכ"ש אם אמר הנוסח של המוסף כהלכה רק שחיסר הפסוקים של הקרבנות דיצא (אחרונים).

א"ר: ואם ספק לו אם התפלל של חול או של שבת ג"כ צריך לחזור דמסתמא התפלל כהרגל לשונו. כ"כ ח"א, משנ"ב והרב יעקב יוסף זצ"ל. וילקוט יוסף כ' – כיון שיש חולקים שא"צ לחזור (כל בו, מחבר"ר, ועוד) קי"ל סב"ל

סעיף ה: התפלל של חול בשבת ונזכר בסיום התפילה

סעיף ה: א. טעה והתפלל של חול בשבת, ולא הזכיר של שבת: אם עקר רגליו – חוזר לראש. ואם לא עקר רגליו אף על פי שסיים תפלתו – אינו חוזר אלא לשל שבת [סמ"ק והגמ"י].

ב. (וש"ס ששכח של שבת צחקרית עיין סימן קכ"ו).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "לא עקר"

מ"א (ו): מיירי שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו (כמ"ש תכ"ב סס"א).

או"ח – רס"ח

"לשל שבת"

ב.

"ענין סימן קכ"ו"

שו"ע (או"ח קכו-ג): ש"צ שלא הזכיר יעלה ויבא בשחרית ר"ח עד שהשלים תפלתו, אין מחזירין אותו, מפני טורח הציבור, שהרי תפלת המוספין לפניו שהוא מזכיר בה ר"ח. אבל אם נזכר קודם שהשלים תפלתו, חוזר לרצה ואין בזה טורח ציבור. הגה: י"א דאם טעה בשחרית של שבת וי"ט, דינו כמו בר"ח, והכי נהגו.

משנ"ב (יג): ואפילו נזכר קודם מודים לא יכלול אותה בעבודה לומר 'רצה נא במנוחתנו ביום השבת', שלכתחילה צריך לומר ברכה לקדושת היום ובדיעבד יצא (כ"מ מח"א).

כ' ד"מ (ב) בשם אור זרוע: מותר להתפלל אלהי נצור בשבת אף על פי שהיא בקשה, כן הוא המנהג פשוט.

סעיף ו: החליף תפילות שבת זו בזו

סעיף ו: הטועה בתפלת שבת והחליף של זו בזו – אינו חוזר (לפי שעיקר ברכה רביעית היא רצה נא במנוחתנו). **וי"א – שאם החליף של מוסף באחרת, או אחרת בשל מוסף, חוזר** [שבולי הלקט בשם הרב בנימין].

• לפי סתם מרן – יצא. כ"כ מחב"ר בדעת הרמב"ם, ושלמי ציבור.
• מרן בשם י"א – לא יצא, כ"כ מ"א, חק"ל, ח"א ועוד.
פסק הרב יעקב יוסף זצ"ל – שיצא. ולכן: אם נזכר קודם סיום הברכה חוזר "תכנת שבת", נזכר באמצע רצה יאמר שם "והשב העבודה לדביר ביתך ושם נעשה לפניך וכו'", ואם סיים תפילתו יצא. מ"מ יכוון לחזרת הש"צ.

"שאם החליף של מוסף"

מ"א (ח): נ"ל (שאם במקום שחרית התפלל מוסף) יצא ידי מוסף ומתפלל אח"כ שחרית (כמ"ש הרמ"א רפ"א שאם התפלל מוסף קודם תפלת שחרית, יצא).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)**"תפילות שבת... אינו חוזר"**

משנ"ב (ז): ואם נזכר באמצע ברכה פוסק ומתחיל האחרת (תרומת הדשן).

"וי"א"

הקשה המ"א (ט): למה כתב בשם י"א הרי אין חולק בדבר?
מיהו המחב"ר כ' – די"ל שהרמב"ם חולק, שאף שהתפלל שחרית במקום מוסף יצא. אבל התפלל מוסף במקום שחרית לא יצא. והכי נקטינן גסתם מרן.

אמנם קי"ל – שאם התפלל שחרית במקום מוסף לא יצא וצ' לחזור ולהתפלל מוסף. סיכום: התפלל שחרית במקום מוסף

סעיף ז: חוזרים לומר ויכלו אחר התפילה

סעיף ז: חוזרים לומר ויכלו, משום יום טוב שחל להיות בשבת שאין אומרים אותו בתפלה, וגם להוציא למי שאינו יודע, ואומרים אותו בקול רם ומעומד [תוס', מרדכי וסה"ת].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מעומד"

משנ"ב (יט): לפי שבזה אנו מעידים להקב"ה במעשה בראשית, ודין עדים בעמידה כדכתיב ועמדו שני האנשים (מ"א). וכ' הט"ז – וטוב לומר אותה ביחד בציבור דעדה שלמה בעינן להעיד להקב"ה ועכ"פ יהיה בשנים, כ"כ מ"א (כדי לצאת לפי ת"ק דס"ל דצריכין להעיד כאחד דווקא, ובאמת קי"ל בח"מ סימן כ"ח דאין צריכין להעיד ביחד).
האם יחיד אומר ויכלו (משנ"ב)?

ט"ז – אינו חוזר לומר ויכלו דאין עדות ליחיד.
וא"ר – יחיד יכול לומר אבל אין צריך עמידה.
וטוב שגם היחיד יאמר אבל לא יתכוין לשם עדות אלא כקורא בתורה.
כתב מטה משה: אם יחיד שכח לומר בבהכ"נ יאמר אותו שבקידוש מעומד והמנהג לומר אותו שבקידוש מעומד אף אם אמרו בבהכ"נ (פמ"ג).
הרב יעקב יוסף זצ"ל: אם היחיד לא סיים תפילתו וסיימו הציבור 'ויכלו', יבקש מחבירו לומר יחד 'ויכלו'.

סעיף זז: ברכה מעין שבע

סעיף זז: א. ואומר ש"צ ברכה אחת מעין שבע [הטור משבת כד:], ב. ואין היחיד אומר אותה [ראבי"ה].

ג. הגה: מיהו אם היחיד רוצה להחמיר על עצמו יכול לאומרה כלל פתיחה וכלל חתימה, וכן נוהגין הציבור לאמרה עם ש"ל כלל פתיחה וחתימה [אבודרהם וכל בו].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "ברכה מעין שבע"

הרד"א: כיצד מעין שבע –
א. מגן אבות בדברו – מגן אברהם.

ב. מחיה מתים במאמרו – מחיה המתים.
ג. האל הקדוש שאין כמוהו – האל הקדוש
ד. המניח לעמו – רצה נא במנוחתינו.
ה. לפניו נעבוד – רצה שהיא העבודה.

או"ח – רס"ח

ו. ונודה לשמו – מודים.

ז. לאדון השלום – שים שלום.

ברכה מעין ז' בליל פסח שחל

בשבת

שו"ע (או"ח פתז-א): אין אומרים מעין ז' בליל פסח, כיון שנתקנה בשביל המאחרים שלא יוזקו, בליל פסח שימורים הוא. כ"כ ר' ניסים, כל בו, ועוד הרבה פוסקים. כ"פ חזון עובדיה.

ולפי המקובלים – יש לאומרו, שיש טעם בסוד למה אומרים. כ"כ הרד"א, רש"ש ועוד.

ג. **"ובלא חתימה"**

מ"א (יא): דהיינו שמתחיל מגן אבות עד זכר למעשה בראשית בלבד. כ"כ משנ"ב. משנ"ב (כב) – מה שנוהגין באיזה מקומות שהש"ץ אומר בקול רם רק עד קונה שמים וארץ ואח"כ אומר בלחש לא יפה הן עושין, אלא אחר שסיימו הקהל יתחיל הוא מגן אבות בקול רם.

סעיף ט: יו"ט שחל בשבת לא מזכיר יו"ט בברכה מעין ז'

סעיף ט: יום טוב שחל להיות בשבת, אינו מזכיר של יום טוב בברכה מעין שבע [שם כד:], (פי' אל עליון קונה וכו').

סעיף י: מעין שבע בבית חתנים

סעיף י: אי אפשר ברכה מעין שבע בבית חתנים ואבלים, דליכא טעמא דמאחרין לבא שיהיו ניוזקין [מהרי"א בשם ספר המנהגות והריב"ש].

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"בבית חתנים"

ס"ת אצלם (א"ר) וכמו בירידים דומה לבהכ"נ קבוע ואומרים.

(ולכן במגפת הקורונה שהיו מתפללים בחוץ, לאחר זמן שנעשה קבוע היו מברכים מעין ז').

"דליכא טעמא"

מ"א (יד): ובמקום שנוהגין לאמרה אין למחות בידם (רדב"ז ורלב"ח).

אבל הפמ"ג – מפקפק בזה דהוי ספק ברכה לבטלה. כ"כ משנ"ב.

מ"א (יג): אבל בבית המדרש מקום שמתקבצין שם התלמידים אומרים אותו (רדב"ז וח"א).

משנ"ב (כ"ד): בבית חתנים – פי' כשמתפללין בביתם במנין, וכ"ש אותן שמתפללין לפרקים במנין בבית אבל כשיש קביעות על איזה ימים (ט"ז) ויש

מנהג ירושלים:

הרב יעקב יוסף זצ"ל – וה"מ בשכונות
הישנות, אבל בשכונות החדשות (כגון
רמות, הר נוף שאין דינן כ"ס לעניין פורים)
לא מברכים.

יביע אומר (ד, כא-ב): מנהג ירושלים
לברך מעין ז' בבית חתנים, מ"מ שאר
מקומות אסור לברך. ובחזון עובדיה כ'
לברך רק בעיר העתיקה.

סעיף יא: מעין ז' בשבת שאחר יו"ט

סעיף יא: אף בשבת שאחר יום טוב אומרים ברכה מעין שבע [ריב"ש
בשם ספר המנהיג].

סעיף יב: לא לדבר בברכה מעין ז'

סעיף יב: אין לדבר בשעה שאומרים ויכלו, ולא בשעה שאומר ש"צ
ברכה מעין שבע [טור ממעשה בספר חסידים].

סעיף יג: לצאת ידי חובתו בברכה מעין ז'

סעיף יג: אם התפלל של חול ולא הזכיר של שבת, או שלא התפלל
כלל ושמע מש"צ ברכה מעין שבע מראש ועד סוף, יצא (משום דתפלת ערבית
רשות מקילינן בה – ב"י). [רב עמרם בשם רב משה גאון]

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"יצא"

מ"א (טו): ולכתחילה יש לומר עם הש"ץ
מלה במלה, ואם כבר אמר הש"ץ צריך
לחזור ולהתפלל לבדו, ולא יאמר ביחיד
ברכת מעין שבע. ואם אמרה ביחיד יצא
וא"צ להתפלל ז' (ל"ח והגר"ז, והגר"א כ'
שאף בדיעבד לא יצא, כ"ד א"ר).

ופסק המשנ"ב (כח) – לכתחילה אין לשמוע
מש"צ לצאת י"ח, כיון שיש חולקים שלא
יוצא (הטור). אלא יתפלל לעצמו תפילת
העמידה.

כ' הרב יעקב יוסף זצ"ל – מ"מ בספק
התפלל, יש לסמוך לכוון בברכה מעין ז'.

"צא"

א"ר: וה"מ בשבת לחוד, אבל ביום טוב
שחל להיות בשבת אין יוצא בברכת מעין

שבע הואיל ואין מזכיר יום טוב בברכת מעין שבע.

או"ז רס"ט: דין הקידוש בבית הכנסת, ובו סעיף אחד

סעיף א: קידוש בבית הכנסת

סעיף א: א. נוהגין לקדש בבהכ"נ, ב. ואין למקדש לטעום מיין הקידוש אלא מטעימו לקטן, דאין קידוש אלא במקום סעודה (וע"ל סי' רע"ג).

ג. ומעיקרא לא נתקן אלא בשביל אורחים דאכלי ושתי בבי כנישתא (פי' במקום הסמוך לבית הכנסת, שבבית הכנסת אסור לאכול – מ"א), להוציאם י"ח, ועכשיו אף על גב דלא אכלי אורחים בבי כנישתא לא בטלה התקנה, זהו טעם המקומות שנהגו לקדש בבהכ"נ. ד. אבל יותר טוב להנהיג שלא לקדש בבהכ"נ, וכן מנהג ארץ ישראל.

ה. הגה: ונהגו לעמוד כשעה שמקדשין בבית הכנסת.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. המנהג לקדש בבית הכנסת

פסחים (קא.): למה צ' לקדש בבית הכנסת?

להוציא אורחים ידי חובתן, שאוכלים ושותים וישנים בבית הכנסת.

קשה: כיום שאין אורחים בבית כנסת, למה מקדשים, הרי קי"ל כשמואל שאין קידוש אלא במקום סעודה?

• רבנו יונה תירץ – מקדשים להוציא מי

שאינו יודע לקדש, אף שאינו במקום סעודה, כיון שקידוש הוא מהתורה, ואילו קידוש במקום סעודה רק מדרבנן. ולכן הברכה אינה לבטלה.

והרא"ש דחה דבריו, דהא אין קידוש אלא במקום סעודה משמע שאינו קידוש כלל.

• ג. והר"ן תירץ – דכיון דמעיקרא איתקן

משום אורחים, אף שאין אורחים לא בטלה התקנה (וכמו ברכת מעין ז' אף שכיום אין סכנה לא בטלה, וכמו החזרת ש"צ אף שכיום כולם בקיאים, וכן כל כו"ב). כ"כ

ה"ה.

כ"כ הרשב"א – מחזירין על היין לקדש עליו בבית הכנסת שתקנה קבועה היא וצריך לחזור אחריה.

• ורב גטרונאי כתב – שמקדשין בבהכ"נ, אף שאין קידוש אלא במקום סעודה, מפני שטעימת יין של קידוש של שבת רפואה ליתן על עיניהם.

והטור – דבריו תמוהים, היאך יוצאין אפילו בטעימה כיון שאינו מקום סעודה. וגם שלא מצינו תקנה זו.

ב.כ' הרא"ש: והמקדש בבית הכנסת אין לו לשתות ממנה (כיון שאינו אוכל שם), אלא יתן לתינוק ושפיר דמי. כ"כ רי"ו, הגמ"י, והמרדכי בשם מור"ם.

ועוד תקנה – שישתה הגדול כוס יין שלם (לפחות רביעית) ויצא י"ח קידוש במקום סעודה (כשיטת הגאונים).

אף שה"ר שמואל אומר בשם השר מקוצי שמותר המקדש לשתות במקום אחר ולא חשיב כשותה קודם קידוש. כ"כ סמ"ק, נהגו העולם כדברי האוסרים לשתות שלא במקום סעודה.³⁰

ד.ב"י: ובארץ ישראל נהגו שלא לקדש בבית הכנסת והוא הנכון.

כ"כ הרא"ש והטור – כיון שאין קידוש במקום סעודה הוי ברכה לבטלה. כיון שאין שם אורחים.

ה.כ' ד"מ (ב) בשם הכל בו: נהגו לעמוד בשעה שמקדשין בבית הכנסת.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "מטעימו לקטן"

משנ"ב (א): י"א שיזהר ליתן רק לקטן שלא הגיע לחינוך. אבל המ"א כתב בשם הפוסקים דמותר ליתן אפילו לקטן שהגיע לחינוך, ואדרבה אם יתן רק לקטן שלא הגיע לחינוך יהיה ברכת המברך לבטלה דהא לא הגיע לחנכו בברכה.

וכ' המ"א (א) – אף דלקמן (שמ"ג) אסור להאכיל בידים לקטן? היינו בדבר שיש בו לאו אבל קידוש אינו אלא עשה (הג"מ בשם מהר"ם). ואף שנתבאר שם שאף איסור דרבנן לא ספי ליה בידים? י"ל כיון די"א דאפי' גדול מותר לשתות דיוצא בקידוש זה אף על גב דלא קי"ל הכי מ"מ לקטנים שרי, א"נ כיון דא"א בע"א שרי.

משנ"ב (א): וה"ה דמותר להאכיל לקטנים בשבת בשחרית לפני קידוש ואסור לענותו. כ"כ לוית חן (ט).

"דאין קידוש אלא במקום סעודה"

משנ"ב (ב): היינו דאין המקדש יוצא בקידוש זה כיון שאינו במקום סעודתו משו"ה אסור לו לטעום כלום עד שיקדש במקום סעודתו.

זרקו ממתקים בבית הכנסת, מותר לקטן לאכול מהם לפני קידוש, כיון שיש מתירים אף לגדול (ראב"ד לאפוקי הרמב"ם) יש להתיר לקטן.

³⁰ הרב יעקב יוסף זצ"ל: אם צ' לקדש לאלמנה, טוב שתשמע את כל הקידוש ואח"כ תשתה ממנו ותאכל במקום.

ג.

"להוציאם י"ח"

יין שיקדשו עליו בבית הכנסת, שכיון שכבר נתקנה, תקנה קבועה היא. ואין לבטל המנהג כי הרבה גאונים יסדוהו. כ"כ משנ"ב.

כ"פ יחיה דעת (ב, לד) – אין לבטל המנהג, רק יזהרו שהמקדש ישתה רביעית מהיין ויברך ברכה אחרונה או יטעימו לקטן. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – במקום שיש עמי ארצות שלא מקדשים בביתם יקדש להם, וטוב שיביא ב' חלות ויאכל כזית.

משנ"ב (ד): ואף דהמקדש עצמו לא יצא מוציא את האחרים, כמ"ש סימן רע"ג, דבקידוש יכול לברך לאחרים אף על פי שאינו אוכל עמהם (תוספת שבת).

ד.

"יותר טוב להנהיג"

אבל מ"א (ג) כ': במדינתנו נוהגין לקדש בבהכ"נ בשבת ויו"ט (מלבד ליל א' של פסח). גם הרשב"א כ' שמחזירין אחר

או"ז ע"ר: לומר משנת במה מדליקין, ובו ב' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף א: משנת במה מדליקין..... שגיאה! הסימניה אינה מוגדרת.

סעיף ב: מתי אין אומרים אותו..... 222

סעיף א: משנת במה מדליקין

סעיף א: נוהגים לומר פרק במה מדליקין, והספרדים אומרים אותו קודם

תפלת ערבית, והוא הנכון [טור והב"י].

במקומות שנוהגין לאמרו אחר תפילת ערבית, כתב במנהגי מהרא"ק כדי שאם איחר לבא לבהכ"נ יסיים תפלתו בעוד שאומרים אותו ולכן א"א אותו בשבת חוה"מ, שאין מאחרין כל כך דאין עושין מלאכה כל כך.

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)****"קודם תפלת ערבית"**

מ"א (א): כדי שידעו במה מדליקין. וצ"ל דלפי שלא נהגו להדליק במדינות אלו בשמנים ובפתילות (הפסולים) אין חוששין לזה.

סעיף ב: מתי אין אומרים אותו

סעיף ב: א"י – שאין אומרים אותו ביום טוב שחל להיות בערב שבת

[הטור], **ב"י** שאין אומרים אותו בשבת של חנוכה [מהרי"א]. הגה: ואין נוהגין כן בחנוכה. [ב"י].

ג. ובשבת של חול המועד אין אומרים אותו [מנהגים]. וכן ביום טוב שחל להיות בשבת, אין אומרים אותו [מהרי"ל].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "ביו"ט שחל להיות בע"ש"

אמנם הכל בו: בספרד נהגו לאומרו, וכנ"ל. כ"כ הב"ח בשם הרש"ל.

ב. "א"א אותו בשבת של חנוכה"

ב"י (יו"ד שצג): גם בבית האבלים אין אומרים אותו (כל בו).
ביאר הרב יעקב יוסף זצ"ל – כיון שאם הנפטרת היא היולדת אין להזכיר ג' דברים שנשים מתו, לכן אין אומרים בכל בית אבל.

או"ז רע"א: דיני קידוש על היין, ובו י"ז סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף א: ימהר לאכול מיד	223
סעיף ב: חיוב הנשים בקידוש	224
סעיף ג: יין לקידוש הלילה עדיף מכיבוד היום	225
סעיף ד: לטעום קודם קידוש. אם התחיל סעודה מבעוד יום צ' לפסיק לקדש	226
סעיף ה: היו שותים ואמרו בואו ונקדש, בירך המוציא לפני הקידוש	229
סעיף ו: גמר סעודתו וקידש היום	230
סעיף ז: טעם לפני הקידוש יקדש אחר כך	233
סעיף זז: לא קידש בלילה יקדש ביום	233
סעיף ט: צ' לפרוס מפה על הפת ותחתיו	234
סעיף י: כוס מלא, עמידה בקידוש, הסתכלות בנרות ובכוס	235
סעיף יא: כשיש לו רק כוס אחד, יש לו שני כוסות מצומצמים	237

או"ח – רע"א

סעיף טו: שח בין קידוש לטעימה, נשפך
היין לפני טעימה. 242
סעיפים טז – יז: לא יטעמו לפני שיטעם
המקדש, שפיכה מכוס המקדש לכוסות
המסובים 244

סעיף יב: נטל ידיו לפני קידוש יקדש
על הפת. 238.....
סעיף יג: צ' לשתות מכוס של קידוש
כמלא לוגמיו. 240.....
סעיף יד: מי צ' לשתות מלא לוגמיו 241..

סעיף א: ימהר לאכול מיד

סעיף א: כשיבא לביתו ימהר לאכול מיד.

לכן יקדש בצדק. וכ"כ בתשובות
מהרי"ל. ומשנ"ב השמיטו.
אם אינו תאב לאכול יכול להמתין
מלקדש עד שירעב, שהרי זכר את השבת
בתפלתו ויוצא בזה המ"ע דאורייתא
להרמב"ם. כ"כ משנ"ב (א) – ומ"מ כשיש
בזה משום שלום בית או שיש לו בביתו
משרתים או שאר אורחים, לא יוכל
לעכבם בשביל זה.

"ימהר לאכול מיד"

מ"א (ב): ומ"מ מהנכון לקרות ק"ש
מקודם אם מסתפק אם קראה בזמנה
בבהכ"נ.
והט"ז כ' – לאכול מיד, ואפי' קודם
שתחשך.
וכ' בביה"ל – ול"ק, שלפי המ"א יש
להחמיר בתוך זמן חצי שעה דקודם לילה
שאז חובת ק"ש (אבל לפני זה יכול לאכול).

מצוות קידוש

כ' הרמב"ם: מצוות עשה לקדש את יום
השבת בדברים שנאמר זכור את יום
השבת לקדשו (זכרהו זכירת שבת וקידוש),
ומדברי סופרים שתהא זכירה זו על כוס

❖ שורשי הלכה (המקורות)

פסחים (קו.): 'זכור את יום השבת
לקדשו' זכרהו על היין בכניסתו.
ומפרש הטור – תיכף שנכנס צריך לקדשו
על היין.
וכ' הרא"ש – בשבתות וימים טובים יכול
להוסיף מחול על הקודש ולאכול קודם
שתחשך, כדאמרין (ברכות כז:) מתפלל
אדם של שבת בערב שבת ואומר קידוש
על הכוס.

כ"כ הרמב"ם – יש לו לאדם לקדש ערב
שבת מבעוד יום אף שלא נכנס השבת.
כ"כ הרשב"א בשם רב האי והראב"ד –
דהא דאמר שמואל מתפלל אדם של שבת
בערב שבת ואומר קידוש על הכוס, מיד
קאמר ואפילו קודם שתחשך ומותר לאכול
בשבת על ידי קידוש זה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"לאכול מיד"

מ"א (א): וכתוב בתקוני שבת – יקדש
קודם לילה, כי בתחילת ליל שבת הוא
מזל מאדים ובסוף יום ו' הוא מזל צדק

הגדול התפלל כבר. ואולם יש לפקפק בזה, דמסתמא לא כיון לצאת י"ח הקידוש בתפילה. ולכן כדאי לקדש בעצמו על היין. כ' הב"ח – לא נהגו לקדש עד שתחשך. וילקוט יוסף – פסק שמותר לכתחילה מבעוד יום (עיין שם).

של יין. וכ"כ התוספות – שעל היין הוא רק מדרבנן. וכתב המ"א (א) – לפ"ז מדאורייתא בקידוש שאומר בתפלה סגי, וקידוש במקום סעודה מדרבנן. וכ' פמ"ג – ולכן בספק קידוש א"צ לחזור דספיקא דרבנן לקולא. כ"כ משנ"ב – וכן קטן שהגיע לחינוך יכול להוציא אפילו לגדול בקידוש אם

סעיף ב: חיוב הנשים בקידוש

סעיף ב: נשים חייבות בקידוש אף על פי שהוא מצות עשה שהזמן גרמא (פי' מצות עשה התלויה בזמן), משום דאיתקש זכור (שמות כ, ח) לשמור (דברים ה, יב), והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה בזכירה^ב ומוציאות את האנשים הואיל וחייבות מן התורה כמותם.

משנ"ב (ג): דזכור (מצוות עשה, הקידוש) את יום השבת לקדשו האמור בדברות הראשונות, ושמור (שמירה ממלאכות) את יום השבת לקדשו האמור בדברות אחרונות, שניהם בדיבור אחד נאמרו. וכשם שבאיסור מלאכה בודאי גם נשים מוזהרות גם בעשה דזכור נשים מצוות. **מ"א** (ב): ופשוט דקטן אינו מוציא האשה, ואפילו בן י"ג שנה חיישינן שמא לא הביא ב' שערות דבמילי דאורייתא לא סמכינן אחזקה שהביא ב' שערות עד שיתמלא זקנו, לכן תקדש האשה לעצמה. **כ"כ משנ"ב** (ג) – אבל אם התפללה לדעת המ"א הנ"ל כבר יצאה ידי קידוש דאורייתא בזה יש לסמוך על נער בן י"ג שנים שיוציאה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ברכות (כ:): אמר רב אדא בר אהבה: נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה. אמאי? מצות עשה שהזמן גרמא הוא, וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות? אמר רבא: אמר קרא זכור ושמור – כל שישנו בשמירה (איסורי שבת) ישנו בזכירה, והני נשי, הואיל ואיתנהו בשמירה – איתנהו בזכירה. **ב. וכתב הכל בו** – ואף מוציאות את האנשים הואיל וחייבות מן התורה כמותם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"דאיתקש זכור לשמור"

או"ח – רע"א

הגר"א וש"א (ודלא כרש"ל וב"ח שמחמירין בזה). וכ' א"ר – ומ"מ יש להחמיר לכתחלה שלא תוציא אשה אנשים שאינם מבני ביתה דוילא מילתא, כ"כ דרך החיים.³¹

ולוית חן (ט) – בדיעבד יש לסמוך להקל אפי' לא התפללה, אבל לא לכתחילה.

ב. "ומוציאות את האנשים"

משנ"ב (ד): וכן הסכימו הט"ז, המ"א,

סעיף ג: יין לקידוש הלילה עדיף מכיבוד היום

סעיף ג: א. אם אין ידו משגת לקנות יין לקידוש ולהכין צרכי סעודה לכבוד הלילה ולכבוד היום ולקידוש היום – מוטב שיקנה יין לקידוש הלילה ממה שיכין צרכי הסעודה או ממה שיקנה יין לצורך היום.

ב. והא דתניא: כבוד יום קודם לכבוד לילה, היינו דווקא בשאר צרכי סעודה אבל אם אין לו אלא כוס אחד לקידוש, כבוד לילה קודם לכבוד יום (בין לצרכי סעודה היום ובין לקידוש היום – משנ"ב).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. פסחים (קה.): קידוש לילה קודם לכבוד (מאכל) יום ולכבוד לילה (כגרסת הרא"ש).

כ' הב"י – דווקא קידוש הלילה קודם שהוא מהתורה. אבל קידוש היום דרבנן לא דוחה כבוד היום והלילה.

כ"פ הטור – אם אין ידו משגת לקנות יין לקידוש ולהכין צרכי סעודה לכבוד הלילה ולכבוד היום ולקידוש היום, מוטב שיקנה יין לקידוש הלילה ממה שיכין צרכי הסעודה או ממה שיקנה יין לצורך היום.

ב. כ"כ שבולי הלקט: תניא – כבוד היום קודם לכבוד הלילה, ודווקא בשאר צרכי סעודה, אבל אם אין לו רק כוס אחד לקדש, כבוד הלילה קודם. (סיכום: לעניין יין – של לילה עדיף, ולעניין סעודה – של יום עדיף).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מוטב שיקנה יין לקידוש הלילה"

משנ"ב (ז): דקידוש הוא מ"ע דאורייתא ולהכין צרכי סעודה הוא מצות עונג מדברי קבלה.

יביע אומר (ה, יב-א): השומע קידוש מאחרים ואינו מבין אינו יוצא י"ח, אלא יאמר מילה מילה אחר המקדש.

³¹ ילקוט יוסף: סומא חייב בכל המצוות ומוציא בני ביתו בקידוש. מ"מ אם יש פקחים גדולים כדאי שיקדשו הם.

א"ח – רע"א

משנ"ב (ט): כגון שיש לו מעט מיני מגדים טוב יותר שיניחם לצורך סעודת היום (רש"י). וביש"ש – קורא תגר על שאין נזהרים בזה ואדרבה מוסיפין בליל שבת.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: סיכום סדר העדיפויות בקנייה לשבת:
(א). לחם – שאפילו אין לו יין יקדש על הפת, ובנוסף יש עונג שבת בלחם.
(ב). יין – אפי' אין לו בשר ודגים. ומה שכיבוד יום עדיף, שישאיר את האוכל הטוב ליום, אבל קידוש של לילה עדיף מאשר בשר ודגים ליום.

ואף שקיום מ"ע של זכור נוכל לקיים בתפילה, ועל היין אינו אלא מד"ס, אפ"ה כיון דעיקר קידוש הוא מן התורה גם יין שלו קודם.

מ"א (ג): דווקא כשיש לו פת, אבל אם אין לו פת מוטב שיקנה פת ויקדש עליו דהא אין קידוש אלא במקום סעודה, ועוד דחייב לאכול פת. ואם אין ליום לקידוש ולסעודה, לסעודה עדיף, שקידוש היום דרבנן. מ"מ אפשר דדי לו בפת והמותר יקנה לו יין לקידוש היום. כ"כ משנ"ב.

ב. **"בשאר צרכי סעודה"**

סעיף ד: לטעום קודם קידוש. אם התחיל סעודה מבעוד יום צריך להפסיק לקדש

סעיף ד: א. אסור לטעום כלום קודם שיקדש, אפי' מים.

ב. ואפי' אם התחיל מבעוד יום, צריך להפסיק, שפורס מפה ומקדש.

ג. ואם היו שותים יין תחילה, אינו אומר אלא קידוש בלבד בלא ברכת היין, ואח"כ מברך ברכת המוציא. ואם אין לו יין ומקדש על הפת, אינו מברך המוציא.

ד. וי"א שאף כשמקדש על היין אינו מברך המוציא (דס"ל דקידוש לא הוי הפסק).

כ"כ הרמב"ם.

לשתות מים

- ה"ה בדעת הרמב"ם – מים מותר לשתות לפני קידוש כמו בהבדלה.
- **✓** אבל הרשב"א ע"פ הירושלמי כ' – שאסור. כ"כ הגמ"י בשם הר"מ, כ"ד הטור.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. פסחים (קו:): איכא מאן דאמר טעם אינו מקדש.

ב"י – אף דאסיקנא טעם מקדש מכל מקום משמע דלכתחילה אסור לטעום. עוד שם (קה.) – שבת קבעה נפשה (כלומר קובעת לקידוש שאסור לטעום עד שיקדש).

✓הרי"ף – חוזר לברך המוציא. כ"כ הרא"ש, ר' יונה, רי"ץ גיאת והר"ן.

[וביאר הרא"ש דעת הרי"ף: אף שביין ס"ל שלא מברך, בפת מברך, כיון שלעניין אכילה קידוש הוא הפסק, שהרי לפני שמקדש אינו יכול לאכול, ולכן חוזר לברך המוציא.

אבל לענין ברכת היין לא הוא הקידוש הפסק, שהרי סדר קידוש כך הוא, ולכן על היין חוזר מברך].

ג. כשאין לו יין ומקדש על הפת,

האם מברך המוציא בקידוש?

הרא"ש: קשה על הירושלמי – כיון שצריך להפסיק לקידוש נאסר לו לאכול ולשתות עד שיקדש, והו"ל הפסק וצריך לחזור ולברך על היין? וי"ל שקידוש אינו הפסק לברכת היין, שהרי כשמקדש מברך על היין תחילה ואח"כ על היום ואינו הפסק. ה"ה לכאן שבירך על היין בתחילת הסעודה עולה לו ליינן ששותה אחר הקידוש.

וכ' הב"י שמהטור משמע – דכשאין לו יין ומקדש על הפת דינו שא"צ לברך על הפת (שהרי כשמקדש על הפת מברך תחילה המוציא, ואח"כ קידוש היום, ולא הוא הפסק). ✓הלכך לא יחזור לברך המוציא כשעושה קידוש את הפת.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אסור לטעום"

משנ"ב (יא): והוא איסור דרבנן, דכיון שחל חיוב קידוש מיד בכניסת שבת ואפילו לא קיבל עליו שבת בהדיא.

ב"י: כן אפשר לפרש דברי הרמב"ם, שמה שכתב לשתות מים מותר לא קאי אקידוש אלא אהבדלה לחודה.

ב. שבת (ק.): אמר רב יהודה אמר שמואל אין הלכה כרבי יהודה דאמר מפסיקין לשבתות (כלומר שמפסיק סעודתו ועוקר השלחן ומקדש ואחר כך גומר סעודתו). ולא כרבי יוסי דאמר גומר סעודתו ואחר כך מקדש. אלא פורס מפה ומקדש.

ג. אם היו שותים יין בתחילה חוזר

ומקדש

ברכת היין בקידוש:

• ✓ה"ה בשם הירושלמי – מקדש, אך לא מברך על היין. כ"כ הרא"ש בדעת הרי"ף והרי"ץ גיאת.
• אבל הרמב"ם – צריך לברך גם על היין. כ"כ רי"ו וכ"מ מהמהרי"ק.
פסק הב"י: כיון שלירושלמי א"צ לברך. כ"כ הרא"ש ושכן דעת הרי"ף, הכי קי"ל, ועוד דסב"ל.

ברכת המוציא:

• ✓הרי"ף – חוזר ומברך המוציא.
• ד"אך הרז"ה – חוזר לאוכל בלי לברך המוציא, שאם צריך לברך צריך תחילה לברך ברכת המזון על האכילה הראשונה.
• והרמב"ם – לא הזכיר ברכת המוציא. וכ' ה"ה – שמשמע שא"צ לברך.

סיכום: לברך ברכת המוציא כשחוזר לאכול:

ד. הרז"ה – אינו מברך, כ"כ ה"ה ושכ"ד הרמב"ם.

או"ח – רע"א

המ"א (כ) – וה"ה שאין צריך לברך על היין שבתוך הסעודה דהא אין שום היסח הדעת בין שתיית הכוס של קידוש לשתיית היין שבתוך הסעודה.

"בלא ברכת יין"

הט"ז (ד): דכיון דבירך כבר עליו אין הקידוש מפסיק לומר שיברך שנית.

ובברכת המוציא הביא מחלוקת:

דיעה א' – צריך לברך המוציא, טעמו כ' הרא"ש: דודאי איסור האכילה גורם לקידוש דהוי הפסק להצריך המוציא, אבל בורא פרי הגפן שהוא קודם הקידוש בשביל איסור שתיה לא הוי הפסק.

פי' דבריו: דאף דשתיה אסורה כמו אכילה מ"מ תרתי בעינן: שיש איסור לאכול וגם עבד מעשה הפסק דעשה קידוש. מה שאין כן ביין דאין בו אלא איסור לחוד ולא שום מעשה, שהרי בשעה שיש לו לברך בפה"ג מחמת הקידוש עדיין לא אמר הקידוש, ע"כ אותו הכוס שמקדש עליו א"צ לברכת היין, מה שאין כן בברכת הלחם שזמנו אחר קידוש דכאן נחשב הקידוש גמר וסילוק על האכילה שאכל כבר, כיון שרובץ עליו האיסור לאכול עד שיעשה קידוש.

והי"א ס"ל – דגם הקידוש לא הוי הפסק לחזור ולברך המוציא דכאן לא נאסר עליו האכילה, אלא מצד שיש עליו מונע מצד אחר דרמיא עליה לעשות קידוש, וכל שהלך המונע חוזר לענינו הראשון.

יש להקל, מס"ס: שמא רק מהמעיינות יש סכנה ולא בברזים שלנו. ושמא הלכה כר"ת שעדיין אינו בין השמשות.

כ' המ"א (ה): ואם רוצה לקבל שבת מבע"י ולקדש ולאכול ואח"כ בלילה להתפלל ערבית רשאי, וכ' א"ר – ובתנאי שיהיה חצי שעה קודם זמן מעריב (שאל"כ חל עליו חיוב ק"ש ואסור לאכול, כדלעיל רל"ה-ב). כ"כ משנ"ב. כ"פ יביע אומר.

כ' הב"ח: אסור לטעום משחשיכה, ואם קיבל עליו שבת קודם אסור לטעום מהקבלה. כ"כ מ"א, א"ר ועוד, כ"פ יביע אומר (ב, יט-א).³²

"צריך להפסיק"

מ"א (ו): ואף דבסימן תרנ"ב גבי לולב אינו פוסק כשהתחיל בהיתר, שאני הכא דקידוש מקמי סעודה אתקין ובמקום סעודה (ר"ן והתוס'). כ"כ משנ"ב.

"שפורס מפה ומקדש"

מ"א (ז): שפורס – לכסות הפת עד אחר הקידוש ואח"כ יסירנה, כדי שיראה שבאה עכשיו הסעודה לכבוד שבת (והתו"ש כ' – כדי שלא יראה הפת בושות).

כ"כ משנ"ב – ואף אם לא ישב עדיין לאכול ג"כ דינא הכי דצריך פריסת מפה בעת הקידוש, אלא דקמ"ל בזה דאף שהוא באמצע אכילתו די בפריסת מפה.

"בלא ברכת היין"

משנ"ב (ט): דכיון דבירך כבר בתוך הסעודה בתחילת שתיתו שוב א"צ לברך עתה בורא פה"ג קודם הקידוש (ט"ז). וכ'

³² הרב יעקב יוסף זצ"ל: לשתות מים בליל שבת בבין השמשות יש סכנה סגולית בנוסף לבעיית טעימה לפני קידוש. מ"מ בשעת הדחק

מה שאין כן כשאין לו יין ומקדש על הפת שזמן ברכת המוציא שלו הוא קודם קידוש ולא היה עדיין הפסק שיהיה צריך מחמת זה לברך שנית לכן א"צ לברך המוציא לכו"ע (מ"א).

ד. "וי"א... אינו מברך המוציא"

כ' האחרונים: להלכה קי"ל סב"ל ולא יברך, כ"פ משנ"ב, והרב יעקב יוסף זצ"ל.

וכיון דספק ברכות להקל ודאי לא יברך גם המוציא.

"ואח"כ מברך ברכת המזון"

משנ"ב (יז): היינו כשבא לגמור אח"כ סעודתו מברך ברכת המוציא מחדש, דאינו יוצא בהמוציא שבירך בתחילת הסעודה לפי שהקידוש שבינתיים שהיה צריך לאמרו מפני שנאסר באכילה עד שיקדש זה הוי הפסק, לפיכך צריך לברך שנית ברכת המוציא.

סעיף ה: היו שותים ואמרו בואו ונקדש, בירך המוציא לפני הקידוש

סעיף ה: א' שנים שהיו שותים ואמרו: בואו ונקדש קידוש היום, נאסר עליהם לשתות עד שיקדשו. ואם רצו לחזור ולשתות קודם שיקדשו, אף על פי שאינם רשאים, צריכים לחזור ולברך תחילה בפה"ג, ואח"כ ישתו [רמב"ם].
ב' הגה: אדם ששכח לקדש עד לאחר שצרך ברכת המוציא ונזכר קודם שאכל – יקדש על הפת (שיאמר ברכת אשר קדשנו) ואח"כ יאכל. אבל בהזדללה יאכל תחילה, דהרי אין מצדילין על הפת [הגהות אלפסי ומרדכי].

"ואם רצו"

משנ"ב (כא): כ' המ"א – הטעם דאסחו דעתייהו מלשתות עוד קודם קידוש, ולכן דומה לאומר קודם בהמ"ז הב לן ונברך דצריך השותה אח"כ לחזור ולברך. ומ"מ על כוס של קידוש א"צ לברך בורא פה"ג דלא אסחו ממה ששתו לפני (במה שאמרו בואו ונקדש).

וכ' או"ז – ונראה דא"צ לברך ג"כ על היין שישתה אחר כוס של קידוש דהא לא אסח דעתיה רק מהשתיה שקודם

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"ואמרו בואו ונקדש"**

מ"א (י): ומיירי הכא מבעוד יום, דאילו בספק חשיכה וכ"ש בודאי חשיכה, אפילו לא אמרו בואו ונקדש ממילא חל חובת קידוש ואסור לאכול ולשתות. כ"כ משנ"ב.

כ' הגר"ז: עד שיקדשו – דע"י אמירת בואו ונקדש חלה עליהם חובת קידוש היום ונאסר עליהם לשתות. כ"כ משנ"ב.

או"ח – רע"א

כן יהיה בורא פה"ג הפסק בין ברכת המוציא לאכילה, שאם שטעם יקדש על היין. מיהו צריך להביא לפניו עוד לחם משנה וזה לא מקרי הפסק דהוי מצורך סעודה.

"אכל כהכל תחילה"

משנ"ב (כו): יאכל – פי' פרוסת המוציא כדי שלא תהיה הברכה לבטלה (שהרי מברכים על הפת), ואח"כ צריך להפסיק ולהבדיל (מ"א).

הרב יעקב יוסף זצ"ל: ואם לא הבדיל בתפילה, לא יטעם, דעדיף שתהיה ברכתו לבטלה, שלא יצטרך לחזור ולהתפלל.

קידוש. כ"פ משנ"ב (כא) – ולפי שיש דעות הרבה בדינים אלו ראוי לכל בעל נפש ליזהר שלא יבוא לידי כך.

"אף על פי שאינם רשאים"

משנ"ב (כב): היינו מטעם דחלה עליהם קדושת היום. כ' הט"ז – כשלא אמרו בואו ונקדש אלא שהחשיך אם רצו לחזור ולשתות אין צריכין לחזור ולברך, אף דאסור מחמת שהוא קודם קידוש האיסור לבד אין עושה היסח הדעת.

"קודם שאכל"

משנ"ב (כג): היינו קודם שטעם פרוסת המוציא (שאז עושה קידוש על הפת, דאם לא

סעיף ו: גמר סעודתו וקידש היום

סעיף ו: א אם גמר סעודתו וקידש היום קודם שברך בהמ"ז – מברך בהמ"ז על כוס ראשון, ואח"כ אומר קידוש היום על כוס שני.

ב וצריך להזכיר של שבת בבהמ"ז, אף על פי שמברך קודם קידוש. הגה: וי"א לאינו מזכיר של שבת, לאזלינן בתר תחילת הסעודה, וכן עיקר כמו שנתבאר לעיל סוף סימן קפ"ח.

ג ויז מחלוקת אם יטעום מכוס של ברכת המזון קודם שיקדש, גם אם צריך לאכול מעט אחר הקידוש כדי שיהא הקידוש במקום סעודה.

ד וי"א דאף בגמר סעודתו אינו מברך בהמ"ז תחילה, אלא פורס מפה ומקדש, ומברך המוציא ואוכל מעט, ואח"כ מברך ברכת המזון. הגה: והכי נהוג להוליא את נפשיה מפלוגתת סברא ראשונה.

שהיו מסובין וקדש עליהן היום – מביאין לו כוס של יין, ואומר עליו קדושת היום ושני אומר עליו ברכת המזון, דברי רבי

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

א פסחים (קב.): תנו רבנן – בני חבורה

או"ח – רע"א

- **✓ או"ח בשם התוס' – אין מזכיר, שהכל הולך אחר תחילת הסעודה.**

ג. **שתיית כוס ברכת המזון**

- **הרא"ש בשם ר"י מטראני – אסור לטעום מכוס ברכת המזון, כיון שטרם קידש.**
- **מ"מ הרי"ף – לא חשש לזה. כ"ד הרמב"ם.**

ארחות חיים: היה אוכל וגמר סעודתו עם הכנסת שבת מברך ברכת המזון על כוס אחד, ולא יברך עליו בורא פרי הגפן ולא ישתה ממנו, שאסור לטעום קודם שיקדש ואחר כך מקדש על כוס שני ושותה משניהם.

אכילה אחר קידוש

הר"ן: והשני אומר עליו קידוש היום, ואף על פי שאינו אוכל כלל לאחר קידוש היום כיון שגמרו שם סעודתן מקום סעודה מיקרי. והרא"ש – דחה סברא זו.

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**א. **"גמר סעודתו"**

מ"א (יג): משמע מהרי"ף, הרא"ש ורי"ו שדווקא כשהתחיל ליטול מים אחרונים ס"ל להרי"ף דצריך לברך תיכף, אבל אם לא נטל עדיין כ"ע מודו דפורס מפה ומקדש, ואפשר דאפי' אמרו הב לן ונברך מקדשין ומברכין בפה"ג על הכוס. כ"כ משנ"ב.

ב. **"מזכיר של שבת"**

יהודה. רבי יוסי אומר: אוכל והולך עד שתחשך.

גמרו סעודתן, כוס ראשון מברך עליו ברכת המזון, והשני אומר עליו קדושת היום. אמאי? ונימרינהו לתרוייהו אחדא כסא! אמר רב נחמן בר יצחק: לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות.

להלכה:

- **א. ✓ הרי"ף:** אף דהרישא נדחתה, מ"מ קי"ל כהסיפא, ונפק"מ באופן שגמרו קודם שקידש היום, ועד שנטלו מים אחרונים קידש היום, שמברכים ברכת המזון על כוס א' ואח"כ אומר קידוש על כוס שני (כר' יוסי שמתיר לאכול לפני קידוש). כ"כ הרמב"ם.

• **ד. ✓ אך הרא"ש – תמיה לי, לדברי הרי"ף דעל כרחך צריך לאכול מיד אחר הקידוש (אליבא דשמואל דאמר (קא:) אין קידוש אלא במקום סעודה) וכיון דצריך לאכול מיד ברכת המזון למה לי, לפרוס מפה ולקדש ואח"כ יברך ברכת המזון.**

• **וה"ר ישעיה מטראני כ' – דודאי לרבי יוסי דאמר גומר סעודתו ומתיר לאכול ולשתות קודם קידוש לדידיה מברכין ברכת המזון קודם קידוש. אבל לשמואל (שאוסר לאכול ולשתות קודם שיקדש), היאך ישתה כוס של ברכת המזון קודם קידוש. וסיים הרא"ש – הילכך אין חילוק בין גמר קודם שחשכה ובין לא גמר אלא לעולם פורס מפה ומקדש.**

ב. **היה אוכל וקדש היום**

- **✓ הרא"ש – מזכיר רצה בברכת המזון.**

אר"ח – רע"א

משנ"ב (לב): די"א (הר"ן לדעת הרי"ף) – כיון שאכל בתחילה הוי קידוש במקום סעודה ושוב א"צ לאכול, וי"א (הרא"ש) – דאינו נחשב למקום סעודה כיון שהיתה של חול וצריך עתה בשבת לאכול עכ"פ מעט.

ד. "דאף בגמר סעודתו אינו מברך"

משנ"ב (לג): כיון שצריך לאכול מיד אחר הקידוש כדי שיהא נחשב למקום סעודה, דסעודה שאכל מתחילה אינה מועלת לזה. וכיון צריך לאכול בהמ"ז שבינתיים למה לי, (שדינו כמו המקדש באמצע סעודתו הנ"ל בס"ד שפורס מפה ומקדש), (הרא"ש).

"ומקדש ומברך המוציא"

משנ"ב (לד): ולא דמי לדלעיל בס"ד די"א דא"צ לברך המוציא, דהכא שאני דהא מיירי שנטל ידיו למים אחרונים, וכבר נסתלק לגמרי מאכילה ראשונה. ומטעם זה גם בפה"ג צריך לברך על הכוס של קידוש ואינו יוצא בברכת בורא פה"ג שבירך על היין ששתה מתחילה בתוך הסעודה (מ"א), ואם לא נטל ידיו דינו כמו לעיל בס"ד.

"ואוכל מעט"

כ' פמ"ג: לפחות כזית כדי שיהא נחשב למקום סעודה. כ"כ משנ"ב.

"להוילא את נפשו"

משנ"ב (לו): היינו דאם יעשה כדעה ראשונה יכנס לספיקות: אם להזכיר של שבת, אם יטעום מכוס בהמ"ז, אם צריך לאכול אחר הקידוש. ואף דעתה אינו

משנ"ב (כט): דאזלינן בתר השתא כיון דבשעה שהוא מברך כבר נתקדש היום. וכ' המ"א (יד): אף על גב דבססי' קפ"ח פסק דאזלינן בתר התחלת הסעודה, י"ל דספוקי מספקא ליה ומספיקא בכל ענין צריך להזכיר דאין קפידא אם מזכיר שלא לצורך.

והט"ז (ח) – כ' טעמו, מידי דהוי אמי שלא התפלל מנחה בע"ש מתפלל שתיים של שבת.

וכ' פמ"ג: ומ"מ פשוט דלכו"ע אם לא הזכיר של שבת אינו חוזר. כ"כ משנ"ב.

"ויא לאינו מזכיר"

משנ"ב (לז): בתר תחילת הסעודה – שהיה בזמן חול. וכ' המ"א (טו) – וה"מ כשלא אכל משחשכה מאומה אבל אם אכל מעט גם משחשכה לכו"ע צריך להזכיר של שבת.

ג. "יך מחלוקת אס יטעום"

משנ"ב (לא): שי"א – שמברך בפה"ג וטועם תיכף (כמו בכל כוס של בהמ"ז) ולא חשיב טועם קודם קידוש משום דהכוס שייך לסעודה שהיה קודם חובת קידוש וממילא שוב א"צ לברך לדידהו בפה"ג על כוס שני של קידוש רק ברכת אשר קדשנו בלבד. וי"א – שאינו טועם ממנו משום דאסור לטעום קודם קידוש, וממילא אינו יכול לברך עליו בפה"ג אלא מברך תחילה בפה"ג על כוס של קידוש ומקדש ושותהו ואח"כ שותה כוס זה של בהמ"ז בלא ברכה (מ"א).

"וגם אס צריך לאוכל מעט"

יוצא ידי דעה ראשונה דס"ל דצריך לברך ראשונה יש חשש ברכה שא"צ לדעה שניה בהמ"ז מיד, הא עדיפא דאם יעשה כדעה שיצטרך לברך בהמ"ז ב"פ. כ"כ פמ"ג.

סעיף ז: טעם לפני הקידוש יקדש אחר כך

סעיף ז: אף על פי שאסור לו לטעום קודם קידוש, אם טעם, מקדש

[פסחים קו: כרבא].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אם טעם מקדש"

קודם הטעימה. ומשמע בפוסקים דלאו דווקא טעימה בעלמא אפילו אם עבר ואכל ושתה ג"כ צריך לקדש אחר כך. כ"כ הגר"ז בן א"ח, ילקוט יוסף. כה"ח – וצ' לאכול אחר הקידוש כזית פת.

משנ"ב (לז): פי' כל אימת שנזכר אפילו בלילה (מ"א), ולא נימא שימתין עד למחר בבוקר קודם האכילה כדי שיהיה הקידוש

סעיף זז: לא קידש בלילה יקדש ביום

סעיף זז: א. אם לא קידש בלילה, בין בשוגג בין במזיד, יש לו תשלומין

למחר כל היום (ובעינן שיהיה ג"כ מקום סעודה כמו בלילה – משנ"ב).

ב. הגה: ואומר כל הקידוש של לילה [ב"] מלכד ויכלו [אורח חיים בשם תוספות].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. פסחים (קו:): אמר רבא הלכתא –

ב. ב"י: וצריך לקדש קידוש של לילה. כ"כ המכתם.

וכ' או"ח בשם התוס': מ"מ ויכולו אין אומר, לפי שבליילה היתה גמר מלאכת השי"ת.

טעם מקדש ומי שלא קידש בערב שבת מקדש והולך כל יום כולו.

כ"פ הרמב"ם – אם לא קידש בלילה בין בשוגג בין במזיד מקדש והולך כל היום

✓ והרמב"ם – אף המזיד יש תשלומים. כ"פ המחבר. והכי קי"ל – ולכן מי שחזר בתשובה ביום השבת ולא קידש בליל שבת, יקדש אז.

³³. הרב יעקב יוסף זצ"ל: תשלומים למי שלא קידש במזיד: שאלות – אין תשלומים אלא לשוגג ולא למזיד.

א"ח – רע"א

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

"כל היום"

קידוש בלי הזכרת שם ומלכות בפתיחה וחתימה.

וכ' בשח"צ (מז) – היינו כשהתפלל, דחשש לדעת המ"א דיוצא בתפילה, אבל אם לא התפלל יברך ברכה גמורה בשם מלכות. כ"פ לוית חן (טו).

משנ"ב (לט): עד בין השמשות, ובבין השמשות מצדד הפמ"ג שיאמר הנוסח של

סעיף ט: צריך לפרוס מפה על הפת ותחתיו

סעיף ט: צריך שתהיה מפה על השולחן תחת הפת, ומפה אחרת פרוסה על גביו.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

פסחים (ק:): שאין מביאין את השולחן אלא אם כן קידש, ואם הביא – פורס מפה ומקדש.

וכ' התוס': דדווקא בימיהם שהיו להם שלחנות קטנים כל אחד שלחנו לפניו ולא היה עליהם טורח להפסיק ולהביא השלחן אחר הקידוש. אבל לדידן ששלחנות שלנו גדולים וטורח להביאם אחר הקידוש, נוהגין להביאם לכתחילה קודם הקידוש ולפרוס מפה ולקדש. כ"כ מרדכי, הרא"ש והר"ן.

● משמע שהטעם לפירסת מפה, כדי שיהא ניכר שהוא לכבוד שבת (שאם לא היה פורס מפה, נראה שהשלחן היה כבר לפני לימי החול).

● והירושלמי הביא טעם אחר – כדי שלא יראה הפת בושתו (שכיון שהפת קודם בפסוק היה להקדימו בברכה). כ"כ הרא"ש, מרדכי והגמ"י.

● והתוס' – הביאו טעם נוסף, זכר למן שהיה מונח בקופסא מלמטה ומלמעלה.

כ"כ סה"ת וטור – ולכן יתן מפה מלמטה ומפה ע"ג הפת מלמעלה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"צריך שתהיה... פרוסה"

מ"א (כ): שאם היתה מגולה צריך להקדימה (כמ"ש רצ"ט-ט) שהיא קודמת לזין, ולכן מכסהו.

ולפ"ז מיד כשבירך בפה"ג רשאי לגלותו. אבל לפי הטעם כדי שיהא ניכר שהוא לכבוד שבת (טעם הראשון) לא יגלהו עד אחר הקידוש.

כ' הרב יעקב יוסף זצ"ל: גם אם אוכל עוגות צ' לכסותן בשעת הקידוש. ואפשר לכסות החלות אף במפת נייר.

כ' הט"ז: לפי טעם הירושלמי שלא יראה הפת בושתו, אם מקדש על הפת א"צ לכסותו במפה. אבל עיקר הטעם שהוא זכר למן (שהיה מונח בקופסא טל למעלה וטל למטה), אף במקדש על הפת צריך לכסות במפה וכן אנו נוהגין. כ"פ

הרב יעקב יוסף זצ"ל.³⁴

סעיף י': כוס מלא, עמידה בקידוש, הסתכלות בנרות ובכוס

סעיף י': א. מקדש על כוס מלא יין שלא יהיה פגום (שאם שתה ממנו פגמו – משנ"ב), וטעון כל מה שטעון כוס של בהמ"ז.

ב. ואומר ויכלו מעומד, ואח"כ אומר בפה"ג ואח"כ קידוש.

ג. הגה: ויכול לעמוד בשעת הקידוש, ויותר טוב ליטב [כל בו]. ^ד ונוהגים ליטב אף בשעה שאומר ויכלו (דכיון שאמרוהו כבר בבהכ"נ מעומד – משנ"ב), רק כשמתחילין עומדין קלת לכבוד הקס, כי מתחילין יום הקסי ויכלו השמים ונרמז הקס בר"ת.

ה. וכשמתחיל יתן עיניו בנרות [מהרי"ל ושכל טוב], ובשעת הקידוש כוס של ברכה, וכן נראה לי. ע"ל סימן קפ"ג סעיף ד'.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

פסחים (קו.): רב אשי אמר – טעמו פגמו משום דכוס של ברכה צריך שיעור. ב"י: אף שלא הזכיר אלא בכוס של ברכת המזון, ה"ה לכוס של קידוש והבדלה. כ"כ הרי"ף כוס שטעם ממנו לא יקדש עליו. ולא יבדיל עליו.

כ"פ הרמב"ם – שיש לו כל דיני כוס של ברכת המזון: שטיפה והדחה, מלא ואוחזו בימין, מגביהו מהארץ טפח ולא יסיע בשמאל.

ב. כ' הטור: ויאמר ויכולו, אף על פי שאמרו בתפלה חוזר ואומר אותו להוציא

בניו ובני ביתו, ובורא פה"ג. כ"כ הרא"ש טעם זה. וכ"כ או"ח.

ג. כ' הכל בו: היה לנו לקדש מעומד לכבוד המלך שאנו יוצאין לקראתו. אך לפי שאין קידוש אלא במקום סעודה צריך לישב, דאי קאים ויתיב מיחזי כי חוכא ואטלולא ע"כ.

ב. והב"י כ' – ולי נראה דמקדש מעומד, כיון דסמוך לשולחן הוא שפיר מיקרי במקום סעודה, שהרי לדעת הרמב"ם בחג הסוכות צריך לקדש מעומד.

ד. כ' ד"מ (ט): וראיתי מהמדקדקים שעומדים מעט כשמתחילים לקדש לכבוד

ומקדש.

³⁴ כה"ח – היינו שמכסהו כשאומר ויכלו, ואח"כ מגלהו ושם ידיו עליו ומברך המוציא

או"ח – רע"א

כ"פ ילקוט יוסף – בדיעבד שאין לו יכול לקדש עליו.

ב. **"ואומר ויכולו"**

מ"א (כא): ואם שכח לאומרו אומרו תוך הסעודה (מט"מ). (והוסיף משנ"ב – שאומרו על הכוס תוך הסעודה). כ"פ ילקוט יוסף.

"מעומד"

משנ"ב (מה): לפי שהוא עדות על בריאת שמים וארץ ועדות בעינן מעומד. ואף שאמרו בתפילה, חוזר ואומרו כדי להוציא בניו ובני ביתו (טור). וברוקח הביא בשם מדרש דצריך לומר ויכולו ג' פעמים אחד בתפילה ואחד לאחר התפילה ואחד על הכוס.

כ' הט"ז: ואומר ויכולו – הא דאין אומרים 'אשר בחר בנו' בשבת, לפי ששבת נתנה במרה ועדיין לא בחר לנו לגמרי עד אחר נתינת התורה (ב"י בשם א"ח).

ג. **"ויותר טוב ליטב"**

לבושי שרד (מהכל בו): דכיושב מקרי טפי קידוש במקום סעודה, וכ"כ הגר"א מטעם אחר – דכיון שאחד פוטר חברו בעינן קביעות שיקבעו יחד ובישיבה. ולפי דבריו גם השומעים צריכין לישב. ועכ"פ צריך ליזהר שיקבעו השומעים עצמן יחד בעת הקידוש כדי לצאת ולא שיהיו מפוזרים. כ"כ משנ"ב.

השם בן ד' אותיות הנרמז בראשי תיבות (יום השישי ויכולו השמים).

כתב מהרי"ל: בשעת הקידוש יתן עיניו בנרות ויראה בהן, כי ב' פעמים נר עולה ת"ק (500) והיא רפואה לפסיעה גסה, שנוטל אחת מחמש מאות ממאור עיניו. והקשה ד"מ – וצ"ע דנראה דצריך ליתן עיניו בכוס כמו בכוס של ברכת המזון (קפ"ג) (ולא בנרות)? ונראה דכשאומר ויכולו נותן עיניו בנרות, ובשעת הקידוש בכוס דאז יוצא ידי שניהם. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**

א. **"על כוס מלא"**

משנ"ב (מב): ואם איננו מלא ואין לו כוס אחר לערות בתוכו מותר לקדש עליו כיון שיש שיעור רביעית ביין שבתוכו. הרב יעקב יוסף זצ"ל – מלא ל"ד על כל גדותיו שישפך, אלא אפי' פחות מעט.³⁵

"שלא יהיה פגום"

משנ"ב (מג): בשעת הדחק שאין לו אלא כוס פגום מברכים עליו. ובאשל אברהם כ' – בקידוש של לילה אפשר שטוב יותר שיקדש על הפת ולא על כוס פגום. הרב יעקב יוסף זצ"ל: לקדש על כוס חד פעמי מחלוקת, לכן כדאי להמנע, אלא אם כן מייחדו לכך לשימוש קבוע.

הביא שעדיף של כסף.

³⁵ הרב יעקב יוסף זצ"ל: סוג הכוס ע"פ הקבלה:

היעב"ץ כ' – שכוס של זכוכית עדיפה, וכה"ח

או"ח – רע"א

ובשער הכוונות כ': שצריך לעמוד בשעת הקידוש. כ"כ פרי עץ חיים – מורי (האר"י ז"ל) היה נוהג לעמוד בקידוש ואח"כ יושב וטועם מהכוס. כ"פ יחזה דעת (ד, כו), כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

ד. "כי מתחילין יום השק"י"

מ"א (כב): ועוד (הסיבה שמתחיל מ"יום השישי) להשלים ע"ב תיבות שבקידוש.

סעיף יא: כשיש לו רק כוס אחד, יש לו שני כוסות מצומצמים

סעיף יא: א. אם אין לו אלא כוס אחד, מקדש בו בלילה ואינו טועם ממנו, שלא יפגימנו, אלא שופך ממנו לכוס אחר וטועם יין של קידוש מהכוס השני, ולמחר מקדש במה שנשאר בכוס ראשון. ואם לא היה בו אלא רביעית בצמצום ונחסר ממנו בלילה, מוזגו למחר להשלימו לרביעית.

ב. והיינו דווקא כשיש לו כוס אחד להבדלה, שאם לא כן מוטב שיניחנה להבדלה, שאי אפשר בפת, משיקדש עליו ולא יהא לו יין להבדלה.

ג. ואם יש לו שני כוסות מצומצמים אחר מזיגה, יקדש בלילה באחד ויבדיל על השני, ולא יקדש ביום, דקידוש דלילה עדיף.

ג. אם יש לו יין לב' כוסות מצומצמים אחר מזיגה, יקדש בלילה ויבדיל עליהם, וביום לא יקדש דקידוש דלילה עדיף.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"טועם יין של קידוש מהכוס השני"

מ"א (כ"ד): לפי השו"ע טועם מהכוס השני. אבל התוס' כ' דכוס של חובה צריך לטעום מכוס שיש בו רביעית (פ' שישתה מהכוס הראשון), וכ"כ האגודה.

וא"כ הכא טועם מהכוס הראשון ואחר כך מוסיף עליו מהכוס הב' (לתקנו), ומקדש על כוס הראשון למחר, ובודאי אילו ראה הרב"י דברי התוספות באותו פעם היה פוסק כותיהו. כ"כ משנ"ב.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כ' רי"ו: מי שאין לו אלא כוס אחד מקדש בו בלילה ושופך ממנו לכלי אחר כדי לטעום מיין של קידוש, ואינו שותה בכוס עצמו שלא יפגימנו. ולמחר מקדש במה שנשאר בכוס. ואם אין בו אלא רביעית בצמצום ונחסר ממנו בלילה – מוזגו למחר (במים) להשלימו לרביעית. וכ"כ הרא"ש בשם הירושלמי – רבי יונה טעים כסא ומתקן ליה.

ב. וה"ד כשיש לו כוס אחד להבדלה שאם לא כן מוטב שיניחנו להבדלה, שאי אפשר בפת.

או"ח – רע"א

"רביעית בצמצום"

משנ"ב (נג): פי' דאפילו בזה (שלא נשאר רביעית) יש לו תקנה ע"י מזיגת מים, ומיירי כשהיה היין חזק שאחר המזיגה יוכל לקדש עליו.

ב.

"והיינו דווקא"

משנ"ב (נד): קאי אדלעיל שכתב דכשיש לו כוס אחד מקדש בו בלילה ואשמעינן דהיינו דווקא וכו'.

"שיניחנה להבדלה"

משנ"ב (נו): והמ"א (כה) בשם התוס' והאגודה כ' – שקידוש הלילה עדיף מהבדלה. ואפילו לדעת השו"ע אם יש לו שכר להבדלה מוטב לקדש על היין, שהרי:

סעיף יב: מתי נוטל ידיו

סעיף יב: א. אחר שקידש על כוס, נוטל ידיו (ולא יטול קודם קידוש שלא

יפסיק בין נט"י להמוציא – משנ"ב) ומברך ענט"י.

ואם נטל ידיו קודם קידוש גלי דעתיה דריפתא חביבא ליה, לא יקדש על היין אלא על הפת.

ב. הגה: וי"א דלכתחילה יס ליטול ידיו קודם הקידוש ולקדש על היין [הרא"ש ומרדכי והג' מרדכי והטור]. וכן המנהג פשוט במדינות אלו ואין לשנות רק בליל פסח (משום שמפסיקין הרבה באגדה – מ"א), כמו שיתבאר סי' תע"ג.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ברכות (נא:): בית שמאי אומרים: נוטלין לידיים ואחר כך מוזגין את הכוס, ובית הלל אומרים: מוזגין את הכוס ואחר

כך נוטלין לידיים.
כ"פ רב עמרם: לאחר שמקדש על הכוס נוטל ידיו ומברך על נטילת ידיים.

ב. קידוש על הפת

א"ח – רע"א

מקדשין על הפת כלל, כמו דעת רב ברונא, דס"ל יש קידוש שלא במקום סעודה וחיישינן שמא יפליג ויצא לחוץ. רב יצחק דוחה – כשחביב עליו פת מקדש על היין לאכול מיד פת (ולא הוי הפסק), וכשחביב עליו יין מקדש על היין אף שאינו מתכוון לאכול.

● והר"ן בשם הרז"ה – דס"ל לרב ברונא דאם טעם אינו מקדש ואף זה שנטל ידיו גילה בדעתו שקפץ לאכילה וזלזל בקידוש היום, והוה ליה כאילו טעם ולא יקדש הוא, אבל אחרים מקדשין לו.

ור"י דחה – דכיון דאפשר לקדושי אריפתא אין זה זלזול בקידוש היום ומקדש על איזה מהם שירצה, וכל שכן אנן דקי"ל טעם מקדש לא חיישינן להא דרב ברונא כל עיקר.

ב"י: להלכה

ב"כ' הטור שמנהג הרא"ש היה ליטול קודם קידוש. כ"כ ר"ת, ר"י, רשב"א והגמ"י.

ואינו כן מכמה וכמה טעמים (עיין שם).

א. וולכן לכתחילה יקדש ואח"כ יטול ידיו לסעודה. כ"פ בשו"ע.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אחר שקידש יטול"

משנ"ב (כח): אבל בני ביתו שאינם מקדשין בעצמן אלא יוצאין בשמיעתן מבעה"ב יוכלו ליטול ידיהם קודם (דשמיעת הקידוש לא הוי הפסק). (מ"א בשם

פסחים (קו:): אמר רב ברונא אמר רב הנוטל ידיו לא יקדש (אלא ישמע קידוש מאחר. כי הקידוש הוי הפסק בין הנטילה לסעודה, דהוי כהיסח הדעת, ויצטרך ליטול ידיו שוב).

אמר ליה רב יצחק – רב זימנין דחביבא ליה ריפתא מקדש אריפתא, זימנין דחביבא ליה חמרא מקדש אחמרא (וכשהיה מקדש על הפת, הרי בוודאי נטל ידיו לפני הקידוש, משמע שהקידוש אינו הפסק בין הנטילה לאכילה, דרב ס"ל יש קידוש שלא במקום סעודה ולא שייך הקידוש לסעודה הלכך הוי הפסק).

פירוט השיטות:

● שיטת הרי"ף – בחביבותא תליא מילתא וכן הלכתא.

וכ' הר"ן: שמפרש כך הגמ' – נטל ידיו לא יקדש משום דכיון דאין נוטלין ידיהם לפירות, וגלי דעתיה דחביבא ליה. ולכן לפי רב ברונא שאין מקדשין על הפת – הילכך לא יקדש, שעל הפת אי אפשר לקדש, ועל היין לא יקדש כיון שאינו חביב.

ואסיקנא כל זמן שפת חביבה מקדש על הפת. וגם לפי רב ברונא אם כבר נטל ידיו יקדש על הפת (שהרי בזה לא הקשו עליו). כך הם דברי הרמב"ם, וזהו דעת רב עמרם.

● והרשב"ם פירש – לפי רב ברונא, נטל ידיו לא יקדש כדי שלא יסיח דעתו (בין נטילה לאכילה). ור"י דוחה, לפי רב לא הוי הפסק.

ומיהו לכתחילה מקדשין ואחר כך נוטלין כבית הלל.

● והתוס' כ' – נראה לרבינו תם שאין

הגמ"ר). מ"מ המנהג שכולם מקדשים ואח"כ נוטלים.

"דריפתא... על הפת"

משנ"ב (נט): דווקא הכא דאיכא ג"כ חשש הפסק שמקדש על היין אחר נטילה, אבל בעלמא דלא נטל ידיו מותר לקדש על היין אף דריפתא חביבא (מחצית השקל בשם הב"י).³⁶

ב. "וי"א ללכתחילה יטול קודם"

מ"א (כז): דס"ל דאין הקידוש מקרי הפסק כיון דצורך סעודה הוא (ולכך יטול ויקדש על היין וישתה הכוס ואח"כ יברך המוציא ויבצע הפת). כ"כ משנ"ב.

וכ' א"ר – טעמו של הרמ"א דטוב ליטול תחילה משום דכשאינן לו יין ומקדש על הפת נוטל ידיו לפני הקידוש, ולכן טוב לנהוג כן תמיד באופן אחיד.

וסיים הרמ"א – ולמזוג את הכוס בחמין אחר הנטילה קודם המוציא ודאי אסור, כיון דצריך לדקדק יפה שימזוג כדרכו שלא יחסר ושלא יותיר הוי היסח הדעת, כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (סג): כ' בדרך חיים – אם מקדש על הפת להוציא גם השומעים, צריכין השומעים שיכוונו לצאת גם בברכת המוציא, דאם לא יכוונו לברכת המוציא רק לצאת בקידוש, אח"כ שיברכו לעצמם המוציא עושין איסור דמהפכין סדר הקידוש ע"ש (ולפ"ז צריכין גם ליזהר ליטול ידיהם בשווה עם הבעה"ב, דאם לא כן איך יכוונו לצאת בברכת המוציא שלו).

"ואין לשנות"

משנ"ב (סב): ויש חולקים, דטפי עדיף לכתחילה לקדש על היין קודם נט"י וכדעת המחבר, ובכמה מקומות נהגו כדבריהם. מיהו אם כבר נטל ידיו קודם קידוש בזה יש לעשות כהרמ"א דאעפ"כ יקדש על יין.

כ"פ הט"ז, והב"ח – שיקדש תחילה. כ"כ ח"א, הגר"א ומאמ"ר.

וכן כה"ח כ' בשם האריז"ל שהקידוש צריך להיות לפני נטילה ע"פ הסוד (לפי שהקידוש גמר מה שנעשה בתפילה).

סעיף יג: צריך לשתות מכוס של קידוש כמלא לוגמיו

סעיף יג: צריך לשתות מכוס של קידוש כמלא לוגמיו, דהיינו כל שיסלקנו לצד אחד בפיו ויראה מלא לוגמיו, והוא רובו של רביעית [פסחים קז. וכהתוס'].³⁶

³⁶ אמנם ילקוט יוסף – פסק שיקדש על הפת.

³⁶ והרב יעקב יוסף זצ"ל – פסק שאף שננטל ידיו, יקדש, ומיד יברך המוציא ויטעם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"לשתות... כמלא לוגמיו"³⁷

כה"ח: אם שתה פחות מרוב רביעית (44 גרם) נחלקו הפוסקים:

■ הטור כ' – דלא יצא, כ"כ הלבוש – והוי ברכה לבטלה. כ"כ משנ"ב (סד) – כדאיתא בגמ'.

■ כבר השיגו האחרונים – שברכה ראשונה סגי במשהו, וחכמים תקנו מלא לוגמיו, כ"כ הב"י – שלא יצא ידי המצווה כתיקונה.

כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – שבדיעבד יצא, מ"מ לכתחילה שלא יכול לשתות יקדש על הפת. כ"פ ילקוט יוסף.

ביה"ל: צריך לשתות – קמ"ל שאף לכתחילה די בזה ולא בעינן שישתה כל הכוס.

"רובו של רביעית"

כ' המ"א (כט): היינו באדם בינוני, ובגדול לפי גדלו (תוס' יומא פ). וכ' הר"ן דמ"מ לא בעי טפי מרביעית (ב"ח ואגודה). כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (סח): מלא לוגמיו – וצ' לשתות בלי הפסק הרבה בינתיים, לא יותר מכדי שתיית רביעית (תוס'). ועכ"פ לא יפסיק זמן רב כדי אכילת פרס (כ"ד הגר"א), ואם הפסיק בכדי אכילת פרס אף בדיעבד לא יצא, ולכן כשמקדש על יי"ש (ארק) צריך להזהר בזה, שאז מצוי להכשל בזה.

סעיף יד: מי צריך לשתות מלא לוגמיו

סעיף יד: א. אם לא טעם המקדש, וטעם אחד מהמסובין כמלא לוגמיו (פי' מלא פיו) – יצא, ואין שתיית שנים מצטרפת למלא לוגמיו, ומ"מ מצווה מן המובחר שיטעמו כולם.

ב. וי"א – דכיון שבין כולם טעמו כמלא לוגמיו יצאו, דשתיית כולם מצטרפת לכשיעור.

ג. והגאונים סוברים – שאם לא טעם המקדש לא יצא, וראוי לחוש לדבריהם. ודווקא בקידוש (שהוא ד"ת – לבוש), אבל בשאר דברים הטעונים כוס מודים הגאונים דסגי בטעימת אחר.

מי צריך לשתות מלא לוגמיו?

שיעור רביעית נחלקו: חזון איש כשיטת הצ"ח – 150 גרם. ודעת הרמב"ן והר"ן – סגי ב 86 גרם, והכי קי"ל.

³⁷ הרב יעקב יוסף זצ"ל: כיון שיש בזה מחלוקת (ר"ע והתוס') ישתה לכתחילה כל הרביעית.

"שיטעמו כולם"

ט"ז: היינו טעימה בעלמא וא"צ מלא לוגמיו רק לאחד. וכ"ה במגיד, כ"כ א"ר. וכ' מ"א (ל) – אם יש מעט יין מוטב שיטעום א' כשיעור, ויניח השאר לקידוש היום או להבדלה (ואף על גב ד"א דשתיית ב' מצטרפין היינו בדיעבד אבל לכתחילה צריך שיטעום המקדש כשיעור, ושה"צ כ' הטעם, דדבר זה שיטעם א' כשיעור הוא לעכובא לכמה גדולי ראשונים).

ב. "וי"א דכיון שבין כולם"

משנ"ב (עב): היינו בדיעבד אבל לכתחילה לכו"ע צריך שיטעום המקדש כשיעור (מ"א).

ג. "והגאונים"

משנ"ב (עג): לחוש לדבריהם – היינו להיזהר לכתחילה שישתה המקדש מלא לוגמיו, ובדיעבד הסכימו הרבה אחרונים דאפילו שתיית כל המסובין מצטרפין למלא לוגמיו (כ"כ א"ר, שלחן עצי, דרך החיים וח"א), אך שלא ישהה ע"י שתיית כולם יותר מכדי אכילת פרס.

• **א. הרא"ש** – או המקדש או אחר ששתה מלא לוגמיו. אבל שנים ששתו לא מצטרפים למלא לוגמיו. מ"מ מצווה שיטעמו כולם.

• **ב. הריטב"א בשם התוס'** – אם בין כולם שתו כמלא לוגמיו יצאו י"ח. ששתיית כולם מצטרפת למלא לוגמיו.

• **ג. הגאונים** – המקדש צריך לשתות מלא לוגמיו, אבל אחר ששתה לא מהני. שדווקא בשאר דברים הטעונים כוס סגי בטעימת אחר. כ"כ בה"ג.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)**א. "אחד מהמסובין"**

משנ"ב (סט): דכיון שהמסובין שמעו מתחילה את הברכה והוא כוון עליהם להוציאן מהני טעימתן לכולם. אבל אם שתה אחר שלא כיוון בברכה ואותו האחר בירך מחדש משמע שאין יוצאין בטעימתו (ודינו כאלו נשפך הכוס לקמן).

"ואין שתיית שתיים מצטרפת"

משנ"ב (ע): דבעינן שיטעום בעצמו או אחד מהמסובין שיעור הנאה שתתישב דעתו עליו.

סעיף טו: שח בין קידוש לטעימה, נשפך היין לפני טעימה

סעיף טו: א. קידש, וקודם שיטעום הפסיק בדיבור – חוזר ומברך בפה"ג

ואין צריך לחזור ולקדש [בה"ג].

ב. ופ"י ז"ה: וה"ה אם נשפך הכוס קודם שיטעום ממנו, יביא כוס אחר ומברך עליו בפה"ג, וא"צ לחזור ולקדש [ב"י].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

"הפסיק בדיבור"

מ"א (לא): כ' התוס' שאם שח בין קידוש לשתייה צריך לחזור ולברך (בפה"ג), אלא אם כן שח בדברים השייכים לסעודה (וכ"ש בדברים השייכים לקידוש – משנ"ב). משמע אף על גב דאינו שייך לקידוש כיון דשייך לסעודה לא הוי הפסק. כ"כ משנ"ב.

ב.

"וה"ה אם נשפך הכוס"

ביה"ל: ואפילו אם לא נשפך לגמרי כיון שלא נשתייר בו מלא לוגמיו צריך להביא כוס אחר.

"כוס אחר ומברך עליו"

משנ"ב (עז): דעל הכוס האחר לא היה דעתו מתחילה. וכ' המ"א – דאם היתה דעתו בתחילה בשעת ברכה לשתות יין יותר א"צ לברך בפה"ג אלא ישתה תיכף כוס אחר בלא ברכה ובלבד שלא יפסיק בדיבור שלא מענין הקידוש.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: ואם רגיל לשתות, אף ששח בין בפה"ג לטעינה,

אינו חוזר לברך אלא שותה הכוס.³⁸

"וא"צ לחזור ולקדש"

משנ"ב (עח): טעמו, כיון שקידש מתחילה על היין כדין וגם לבסוף טעם כשיעור (מכוס האחר), ודווקא שלא הסיח דעתו בינתיים אבל אם כבר יצא ממקומו בינתיים קודם שטעם מכוס אחר צריך לחזור ולקדש.

כתבו הפוסקים (הרדב"ז) אם קידש על הכוס וסבר שהוא יין ונמצא שהוא חומץ או מים, יקח כוס אחר של יין ויברך בפה"ג ויקדש שנית דכיון שלא היה יין נמצא שלא קידש על הכוס כלל.

ואם נמצא שכר או שאר משקה שהיה חמר מדינה – א"צ ליקח כוס אחר לקידוש אלא יברך עליו שהכל וישתה. וי"א דה"ה אם אין יין לפניו והיה הפת מונח לפניו, א"צ לקדש מחדש אלא יבצע תיכף אחר הקידוש על הפת (ח"א מהרדב"ז).

מ"א (לב): אם קידש שחרית על שכר ונשפך הכוס א"צ להביא כוס אחר, אלא מברך המוציא על הפת ודיו. כ"כ משנ"ב, – והגרע"א בחידושו חולק ע"ז.

³⁸ שהמקדש טעם כבר. כ"פ הרוקח. מ"מ מרן בב"י פסק שצ' לחזור ולברך. ולכן לכתחילה לא יטעם שלא יכנס לספק.

³⁸ הרב יעקב יוסף זצ"ל: אם אחד מהמסובים הפסיק בדיבור לפני שטעם: הרמ"א (קס"ז) פסק – א"צ לחזור ולברך, כיון

סעיפים טז – יז: לא יטעמו לפני שיטעם המקדש, שפיכה

מכוס המקדש לכוסות המסובים

סעיף טז: א. לא יטעמו המסובין קודם שיטעום המקדש אם הם זקוקים

לכוסו ושפך ממנו לכוסות שבידם ריקנים או פגומים, אבל אם היו להם כוסות יין שאינם פגומים רשאים לשתות קודם שישתה המקדש.

סעיף יז: ב. א"צ לשפוך מכוס המקדש לכוסות יין שלפני המסובין, אלא

אם כן היו פגומים שאז צריך לשפוך (קודם שישתה המברך – ב"י) לכל כוס וכוס, כדי שישתו כולם מכוס שאינו פגום.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "כדי שישתו כולם"

משנ"ב (פג): אף דשתיית כל המסובין לא מעכבא, מ"מ מצווה לכתחילה שישתו מכוס שאינו פגום.

ביאר שה"צ (פט) – כששותין כולם מכוס של ברכה, אף דהוא שותה מתחילה, מקרי מכוס שאינו פגום, דחשובין כמקדש גופא, ורק כששופך מכוסו לכוסן בעינן שישפך קודם שישתה בעצמו (כמ"ש הרא"ש).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כ' התוס': ואחר שישתה המקדש ישתו המסובין מכוסותיהם ולא קודם.

ב. אלא אם כן הכוסות שלפניהם פגומים. כ"כ הרא"ש.

כ"כ תלמידי ר' יונה – שאם יש לכל אחד כוסו לפניו יכולין לשתות קודם המברך, ואם אין להם המברך נותן מהיין שמברך בו בכוסות של אחרים, שאז אין רשאים לשתות ממנו עד שישתה המברך.

או"ז רע"ב: על איזה יין מקדשים, ובו י' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף א: לקדש על יין שריחו רע ועל יין מגולה 245

או"ח – רע"ב

246	סעיף ב: לקדש על יין מגתו.....
246	סעיף ג: יין שבפי ובשולי החבית, יין שחור ומתוק ושריחו חומץ.....
247	סעיף ד: לקדש על יין לבן.....
248	סעיף ה: לקדש על יין חי.....
249	סעיף ו: לקדש על יין צימוקים.....
250	סעיף ז: לקדש על יין משמרים או מחרצנים.....
250	סעיף זז: לקדש על יין מבושל ויין שיש בו דבש.....
251	סעיף ט: במקום שאין יין מצוי או לא יכול לשתות יין.....
254	סעיף י: יין של קידוש פוטר יין שבסעודה.....

סעיף א: לקדש על יין שריחו רע ועל יין מגולה

סעיף א: א אין מקדשין על יין שריחו רע, אף על גב דריחיה וטעמיה חמרא, ולא על יין מגולה אפילו האידנא דלא קפדינן אגילוי [ב"ב צו.].

ב. הגה: ואין מקדשין על היין דריחיה חמרא וטעמיה חלא (דבתר טעמא אזלינן – משנ"ב), [טור מב"ב שם, כ"פ הרמב"ם].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אין מקדשין על יין שריחו רע"

שער אפרים: אפילו בדיעבד אם קידש משמע מדברי הרמב"ן שהובא בב"י דלא יצא (אלא יקדש על הפת). כ"כ משנ"ב. מיהו כה"ח (ה) פסק – שבדיעבד יצא, כיון שקידוש על היין מדרבנן. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל בשם הריטב"א ורו"פ.

לעניין הבדלה

• **שער אפרים** – אפשר שמבדילים עליו. כ"כ הגר"א.

• **ובח' רעק"א** – מסתפק אם מותר להבדיל על יין זה (שהרי לדעת הרמב"ן דאין מקדשין על יין לבן, אפ"ה מבדילין משום דלא גרע משכר, אפשר דה"ה כאן).

• **ומשנ"ב (א) פסק** – שפשוט שאסור, כ"פ ערך השלחן. ול"ד ליין לבן שאף שאינו יין הוי שכר, אבל כאן הטעם הוא משום הקריבהו נא לפחתך. כן מצאתי בברכ"י בשם ספר בית יהודה. וגם מה שהסתפק אם מותר לקדש בשחרית על יין שריחו רע, פשוט שאסור. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – אלא יבדיל על השכר.

הטור והשו"ע: פסקו שמקדשים על שאר יינות אף שלא קרבים ע"ג המזבח, ורק יין מסריח לא מקדשים עליו. אבל הרמב"ם פסק – כל שלא קרב ע"ג המזבח אין מקדשים עליו.

"דלא קפדינן אגילוי"

או"ח – רע"ב

יהיה זהיר בזה. ונראה דבאין לו אחר אין להקפיד בדיעבד גם בשכר כמו ביין.

ב. "וטעמיה חלא"

מ"א (ב): כל שבני אדם נמנעין לשתותו משום חמיצותו. כ"כ משנ"ב.
כ' הט"ז – פשוט הוא דאפילו בורא פרי הגפן אין מברכין.

משנ"ב (ג): משום שאין מצויין אצלנו נחשים אפ"ה אסור משום הקריבהו נא לפחתך. וכ' המ"א (א) – מיהו אם עמד שעה מועטת מגולה אין להקפיד האידנא כ"ז שלא נמר טעמו וריחו. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל. וכ' הח"א – שדווקא במקום שהיין ביוקר דלא קפדי כולי האי בגילוי מועט, אבל המקדש על השכר

סעיף ב: לקדש על יין מגתו

סעיף ב: יין מגתו מקדשין עליו, וסוחט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום [ב"ב צז.].

מ"א (ג): ומ"מ מצווה מן המובחר ביין ישן, פמ"ג – והיינו כשכבר עבר עליו מ' יום.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"יין מגתו"

סעיף ג: יין שבפי ובשולי החבית, יין שחור ומתוק ושריחו חומץ

סעיף ג: א. מקדשין על יין שבפי החבית, אף על פי שיש בו קמחין (היינו נקודות לבנות – משנ"ב). ב. הגה: ויש אוסרין לקדש עליו חלא יסננו תחילה להעציר הקמחין [הגהות מרדכי, ב"י בשם א"ח ותוס']. ועל יין שבשולי החבית, אף על פי שיש בו שמרים, ג. ועל יין שחור, ועל יין מתוק (מקדשים).

ד. ועל יין דריחיה חלא וטעמיה חמרא (מקדשים). ה. ומ"מ מצווה לברור יין טוב לקדש עליו.

דאם הביא כשר לנסכים, לקידוש לכתחילה נמי כשר.

ב. ואו"ח בשם התוס' – אסור לקדש על יין המעלה קמחין, ואם אי אפשר

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ב"ב (שם): תני ר' חייא – מפיה (מפני הקמחין) ומשוליה (סמוך לשמרים) לא יביא (לנסכים), ואם הביא כשר. ב"י – וכיון

או"ח – רע"ב

מ"א (ד): קמחין – ומ"מ אם יש עליו קרום לבן שקורין קאני"ק אין מקדשין עליו (ב"ח). כ"כ משנ"ב
אך הט"ז – אף שיש עליה הקרום שקורין קאני"ק מקדשים עליו.
וכ' א"ר – וכשהסיר הקרום אין להחמיר. כ"כ משנ"ב.

כ' לב חיים: יין שהתליע הרבה, ולא נשתנה במראה ולא בטעמו, מקדישים עליו אחר סינון. כ"כ כה"ח.

"ועל יין מתוק"

משנ"ב (ח): מדסתם משמע בין שהם מתוקים כיון שנתבשלו הענבים בחמה יותר מדאי, ובין שהיין מתוק מאד מחמת הפירות עצמן – היין גרוע ופסול לנסכים, ואפ"ה כשר לקידוש.

"ומ"מ מצווה"

משנ"ב (ט): היינו אף דמקדשין אכל הני אף לכתחילה, מ"מ מצווה מן המובחר לברור יין טוב. וכ' הב"ח והט"ז – ע"כ טוב שלא יקח מסתם יין שבמרתף לקידוש עד שיראה מתחילה אם אינו מקולקל. כ"כ א"ר הגר"ז.

יסננו. כ"כ ד"מ שם הג' מרדכי והגמ"י.

ג. שם (צו): יין כושי (שחור), בורק (לבן ורע הוא), היליסטון (יין מתוק וחלש מאוד), של מרתף (כלומר סתם יין שלא נבדק אם טוב הוא), ושל צימוקים – לא יביא, ואם הביא – כשר.

ד. שם (צו): ריחיה חלא וטעמיה חמרא:

✓ ר' יוחנן אמר – דינו כיון. וריב"ל אמר – דינו כחומץ. והיכלתא כר' יוחנן שדינו כיון. כ"פ הרי"ף, הרמב"ם, הרא"ש והרשב"ם.

וכ' הרמב"ם – אבל ריחו יין וטעמו חומץ דינו כחומץ.

ה. יוכ' הטור – ומ"מ מצווה מן המובחר לברור מן היין טוב לקדש עליו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מקדשין על יין שבפי החבית"

כה"ח (כ): היינו יין גמור, שטעמו וריחו יין, אלא שיש בו קמחים.

סעיף ד: לקדש על יין לבן

סעיף ד: א. מקדשין על יין לבן, ב. והרמב"ן פוסלו לקידוש אפי' בדיעבד, ג. אבל מבדילין עליו, ומנהג העולם כסברא ראשונה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

חמר חיריין מהו אמר ליה 'אל תרא יין כי יתאדם' (משלי כג לא). כלומר דאינו קרוי יין אלא אדום.

ב"ב (שם): בעא מיניה רב כהנא מרבא

להלכה:

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מקדשין על יין לבן"

ב"י לפי הירושלמי: ולכו"ע מצווה לכתחילה לחזר אחר יין אדום, וכ' הטור – אלא אם כן אין לו אדום או הלבן משובח ממנו. כ"כ משנ"ב.

ג. "אבל מבדילין עליו"

ח' רעק"א: דלא גרע מחמר מדינה, לפ"ז מותר לקדש עליו בשחרית לכו"ע (כמ"ש לקמן בסעיף ט', שבשחרית נוהגין להקל לקדש על כל משקה שהוא חמר מדינה). כ"כ משנ"ב.

"כסברא ראשונה"

ובא"ר: משמע דביין שהוא לבן יותר מדאי נכון לחוש לדעת הרמב"ן שלא לקדש עליו אלא בשעת הדחק שאין לו אדום. כ"כ משנ"ב.

כ"כ הרב יעקב יוסף זצ"ל – מ"מ בדיעבד שאין לו אלא יין לבן, יש להקל (מס"ס: שמא אפשר לקדש אף חמר מדינה, ושמא הלבן כשר). ואף יכול לברך שבס"ס במצווה דאורייתא אפשר אף לברך.³⁹

• ב. הר"ן בשם הרמב"ן – פסול אף לקידוש, ואפ' בדיעבד לא יוצא בו. מדאמרינן לגבי ד' כוסות (ע"פ קה:): עד שיהא בהם טעם ומראה יין, משמע אף בדיעבד לא יוצא.

• ובירושלמי (דשקלים ג, ב) – אמר ר' ירמיה מצווה לצאת ביין אדום שנאמר אל תרא יין כי יתאדם. משמע רק לכתחילה אבל בדיעבד יוצא. כ"כ הר"ן בדעת הירושלמי.

• א. הרי"ף, רא"ש והרמב"ם – השמיטו זה, משמע שרק לנכסים פסול אבל לקידוש כשר (משמע אף לכתחילה). כ"ד הטור – כשיין הלבן משובח הוא קודם. כ"פ הרוקח והתשב"ץ.

וכ' הריטב"א: יין חיוורן שבגמ' מיירי ביין אדום שהתקלקל והלבין. אבל יין שהיה לבן במקורו כשר.

ג. כ' התשב"ץ: ואפילו לדעת הרמב"ן מבדילין עליו דלא גרע משיכרא.

סעיף ה: לקדש על יין חי

סעיף ה: יין חי אפי' אם הוא חזק דדרי (פי' שראוי למזוג) על חד תלת

מיא, מקדשים עליו. ומ"מ יותר טוב למזוג (כדי שיהיה ערב לשתיה – ב"י), ובלבד שיהא מזוג כראוי [בה"ג מברכות נ.]. הגה: ויינות סלנו יותר טובים הם כלל

³⁹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מ"מ אם יש לו מעט אף לתת מעט מי סלק ללבן כדי שיתאדם, ובלבד שלא ישנה טעמו.

³⁹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מ"מ אם יש לו מעט יין אדום יתן ביין הלבן ואף לכתחילה יכול

מזיגה [טור].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"שיהא מזוג כראוי"

בו אלא מתיקות בעלמא וטעמו כמים מברכים לבטלה ואינם יוצאין ידי קידוש. ילקוט יוסף: כראוי – לפי הספרדים צריך שיהא בו לפחות 51% יין. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

משנ"ב (יד): היינו שלא יחלישנו יותר מדאי. וכ' ח"א – המברכין על היין שאין

סעיף ו: לקדש על יין צימוקים

סעיף ו: א. יין צימוקים מקדשין עליו. ב. (והוא טיט בהן לחלוחית קצת בלא

סרייה) [טור מב"ב צו:].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"יין צימוקים"

א.

משנ"ב (טז) – יתן צימוקים יותר משישית כנגד המים.

וכה"ח – לפי הספרדים צריך לתת יותר מחצי הכמות צימוקים.

לפי מה משערים הצימוקים

משנ"ב (טז) – משערים הצימוקים כפי עת נתינתן למים ולא כפי נפיתן אח"כ. וכה"ח – משערים לאחר שהתנפחו מהמים.⁴⁰

ב. "לחלוחית קצת"

משנ"ב (יז): שאם אינו יוצא מהם שום לחלוחית אף אם ידרכום ברגל או יעצרום

עדיין לעיל (או"ח רב-יא) ביתר הרחבה. ט"ז (יו"ד קכג) בשם הרלב"ח: אופן עשיית יין צימוקים – לוקח הצימוקים וכותשן ונותנין עליהם מים ותוסס אז נקרא יין אחר שנשתהו ג' ימים. כ"כ משנ"ב.

הרב יעקב יוסף זצ"ל – ומקדש עליהם לאחר שהוציא מהם הצימוקים. ואפשר במקום שריית ג"י במים, לבשל הצימוקים במים (עד 70 מעלות).

כמות הצימוקים

שמתירים, שכאן חוזר לטעמו הראשון לא ע"י נתינת חומרי טעם, אלא ע"י סינון (ולא מקרי פנים חדשות), וכן יש להורות (לקדש על יין תירוש).

הרב יעקב יוסף זצ"ל – יש לחוש לא לקדש על יין זה.

⁴⁰ ילקוט יוסף: ישנם יינות שעוברים תהליך עיבוד, שנותנים לתוכם גפרית לשם הפסקת התסיסה, ואז אינם ראויים לשתייה, ואח"כ מסננים וחוזר הטעם שלהם: יש אוסרים לקדש כיון שלא היו ראויים, ועכשיו פנים חדשות באו לכאן, ואינם יין. ויש

בקורה אין מקדשין עליו ואפילו בורא
פה"ג אין מברכין עליו (מ"א ה).

סעיף ז: לקדש על יין משמרים או מחרצנים

**סעיף ז: שמרי יין או חרצנים שנתן עליהם מים, אם ראוי לברך עליהם
בפה"ג מקדשין עליו.** (וע"ל סי' ר"ד סעיף ה').

רמא תלתא ואתא ארבעה אינו מברך עליו
בפה"ג.

ונראה שמשערים בשיעור שמוזגים יין
שבאותו מקום. הגה: ובלבד שלא יהא
היין אחד משה במים, כי אז ודאי בטל
[אגור].

עייין שם (סעיפים ד' ה' ו') ביתר הרחבה.
ועייין עוד בספרי 'שלחן שמואל תפילה
וברכות'.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שו"ע (או"ח רד-ה): שמרי יין, מברך
עליהם בורא פרי הגפן.

נתן בהם מים: אם נתן שלשה מדות מים
ומצא ארבעה – הוה ליה כיון מזוג ומברך
בורא פרי הגפן, אם מצא פחות, אף על
פי שיש בו טעם יין, קיוהא בעלמא הוא
– ואינו מברך אלא שהכל.

והיינו ביינות שלהם שהיו חזקים, אבל
יינות שלנו שאינן חזקים כל כך, אפילו

סעיף זז: לקדש על יין מבושל ויין שיש בו דבש

סעיף זז: א. מקדשין על יין מבושל ועל יין שיש בו דבש (ואפילו אם נשתנה
טעמיה וריחיה עי"ז – ב"י), **ב. וי"א שאין מקדשין עליהם** (ומברך רק שהכל – טור).

ג. הגה: והמנהג לקדש עליו אפילו יס לו יין אחר רק שאינו טוב כמו המבושל או שיש
בו לזכך [אגור].

המבושל

• **הגאונים** – מכאן שאין מקדשים על
יין מבושל. כ"כ ר' ישעיה בשם ר' שלמה,
רב האי, הרמב"ם, רש"י והר"ש –
שהבישול משנה היין לגריעותא.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב"ב (צז.): אמר רב זוטרא בר טוביה
אמר רב: אין אומרים קידוש היום אלא
על היין הראוי לינסך על גבי המזבח.

נחלקו הראשונים מה דין יין

א"ח – רע"ב

כ"פ יחזה דעת (ב, לה): שאף לכתחילה אפשר לקדש על יין מבושל ואף לברך בפה"ג ואין אומרים סב"ל כיון שכבר נתפשט המנהג. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.⁴¹

ב. "אין מקדשין עליהן"

משנ"ב (כא): לפי דעה זו הנותן סוכר ביין אין מקדשים עליו (פמ"ג). כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – שיין עם סוכר הוא גרוע מאוד ואין לקדש עליו לכתחילה.⁴²

ג. "המנהג לקדש עליו"

משנ"ב (כב): ולכן מותר לבשל הצימוקים ולסנן היין ולקדש עליו (ח"א). ויש מחמירין דלא נקרא יין עד שיהיה תוסס ג' ימים אחר בישול הצימוקים (ספר החיים).

א. תוס' בשם הירושלמי – מקדשים עליו, שהרי בליל פסח כשר לד' כוסות, כ"כ ר"ת, ר"י, כ"כ הרא"ש – שיין מבושל נשתנה למעליותא, כ"כ ה"ה בשם הרמב"ן והרשב"א, אגור שכן מנהג אשכנז, ועוד.

יין שיש בו דבש (קונדיטון)

ב. רמב"ם – פסול, כ"כ ריא"ג.

א. רמב"ן – כשר, וכ"ה לפי הירושלמי, כ"כ הרשב"א, ריטב"א ועוד.

ג. כ' האגור: מנהג אשכנז וכל גדוליה לקדש על יין מבושל אם אין לו אחר ואפילו יש לו אחר שאינו טוב.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מקדשים על יין מבושל"

סעיף ט: במקום שאין יין מצוי או לא יכול לשתות יין

סעיף ט: א. במקום שאין יין מצוי, י"א – שמקדשים על שכר ושאר

משקין, חוץ מן המים. וי"א – שאין מקדשין.

ב. ולהרא"ש – בלילה לא יקדש על השכר אלא על הפת, ובבקר יותר טוב

הלכה כהתשב"ץ, שיין מבושל רק שרתח עד שנתמעט. ועוד אף שמברך בפה"ג אינו שקר.

⁴² הרב יעקב יוסף זצ"ל: סדר עדיפויות ביין בסדר עולה:

א. הטוב ביותר – יין ביתי. ב. מיץ ענבים. ג. מיץ צימוקים. ד. יין לבן. ה. יין שבשלו.

⁴¹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: ואף שמאמ"ר כ' שאילו מרן היה רואה את ת' הרי"ף שאוסר, היה חוזר ובו ואוסר יין מבושל שהרי גם הרמב"ם אוסר, מ"מ יש כמה ספקות להתיר. א. שמא מרן לא היה חוזר בו כיון שיש רוב מניין נגד הרמב"ם והרי"ף. ב. שמא אפשר לקדש על חמר מדינה, ויין מבושל לא גרע מחמר מדינה. ג. שמא

ד' ומי שאינו שותה יין משום נדר – יכול לקדש עליו וישתו אחרים המסובין עמו. ואם אין אחרים עמו יקדש על הפת ולא על היין, או (ילך אצל אחרים שמקדשין לעצמן ו-) ישמע קידוש מאחרים.

(כיון שלפי הגמ"י – מחזר אחר יין. ולפי תשובת מיימוני – מקדש על הפת. לכן כ"ל החילוק אם אוכל לבדו ואם אוכל עם אחרים).

● הוסיף הב"י – כשאין יין ישראל מצוי, אף שיש יין נוכרים, הוי שכר חמר מדינה.

ב. ה"רא"ש: אף שמקדשים על חמר מדינה, מ"מ טוב יותר בלילה לקדש על הפת, כיון שהסעודה באה לכבוד שבת. אבל

א"ח – רע"ב

מ"א (ו): דווקא במקום דהוי חמר מדינה דהיינו שאין יין מצוי בכל העיר בשנה הזו, ועיקר. ואם יש שם יין אלא שהוא ביוקר מקרי מצוי ואסור לקדש על השכר. ואם אין יין ישראל מצוי אף על פי שיין גוי מצוי לא מקרי מצוי עי"ז (ב"י, כ"כ משנ"ב).

"ושאר משקין"

שערי תשובה (בסימן רצ"ו בשם הברכי יוסף): וחלב ושמן אין בכלל זה דהא אינו חמר מדינה דאין רגילין לשתותו למשקה. ומ"ש חוץ מן המים קמ"ל שאף ששתיית כל המקום רק מים, אפ"ה לא מקרי חמר מדינה. כ"כ משנ"ב.

ילקוט יוסף – מ"מ בבוקר שאין לו שכר יברך על קפה שהכל כדי שיהא היכר.

"וי"א שאין מקדשין"

כ"פ יביע אומר (ג, יט-א) – שאין לקדש על השכר בלילה, רק בבוקר. כ"פ ילקוט יוסף.

"ולהרא"ש"

כ' ח"א: ולדינא יש ליזהר לכתחילה שלא לקדש בלילה על שום משקה חוץ מן היין או פת, אפי' אין יין בעיר, שלהרבה גדולי הראשונים אינו יוצא בזה ידי קידוש וגם המחבר לא הכריע בזה להלכה. כ"כ משנ"ב.

"על הפת"

מ"א (ז): ומניח ידיו על הפת עד גמר הקידוש, כיון שצריך לאחוזו בידו הכוס

ד"ב"י: אף שמצווה מדברי סופרים לקדש על היין, אי חביבא ליה ריפתא מקדש אריפתא (גמ'), כ"כ הרמב"ם. לפי זה מי שאינו שותה יין אינו צריך לחזור אחר יין לקידוש דהא ודאי חביבא ליה ריפתא.

אבל הגמ"י כ' – דהא דמקדשין על הפת בשאין לו יין דווקא, ואף מי שאינו שותה יין מחזור אחר יין לקידוש, כ"כ הב"י.

וד"מ (ג): מחזור אחר יין – קשה, שהרי הגמ"י ובאו"ז כ' – דמי שאינו שותה יין לא יקדש עליו אלא על הפת (וא"צ לחזור על היין)?

וי"ל שצריך לחזור אחר היין דווקא כשאוכל עם בני ביתו או עם אחרים (דאף שהוא לא שותה, אחרים ישתו) מקדשין על יין. אבל כשמקדש לעצמו אין לקדש רק אפת כדברי הפוסקים, כן נראה לי.

לקדש על הפת

פסחים (קו:): דזמנין חביבא ליה לרב ריפתא מקדש אריפתא.

ונחלקו הראשונים בביאור הגמ':

- **ר"ת פי'** – שמקדש על היין לאכול את הפת מיד, אבל אין לקדש על הפת כלל.
- **ורשב"ם פי'** – שמקדש על הפת. כ"כ רש"י רמב"ם ועוד הרבה ראשונים. ופי' רב עמרם – שאומר ויכולו ומברך המוציא ואינו פורס הפת אלא גומר הקידוש ופורס ואוכל.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"שמקדשין על שכר"**

א"ח – רע"ב

הסעודה הוא היכר שהוא לכבוד השבת, מה שאין כן אם יברך על הפת אין כאן היכר כלל שהרי בבוקר אין אומרים נוסח הקידוש.

ג. "לא יקדש על הפת"

משנ"ב (לב): לא יקדש – כדי לחוש לדעת ר"ת שסובר דאין מקדשין על הפת כלל (מ"א). וכ' הגר"א – ודע דאפילו להרא"ש שמותר לקדש על הפת מודו דבמקום שיש יין אין מקדשין על הפת. מ"מ אם הפת חביב לו יותר מיין מודים שמותר לקדש על הפת אפילו יש לו יין (ב"י). וכן פסק דרך חיים.

ד. "יכול לקדש עליו ויטתו אחרים"

מ"א (ט) הכריע – דאסור לקדש ע"מ שישתו אחרים כיון שהם יודעים לברך בעצמן בפה"ג, אלא הם יקדשו בעצמן והוא יקדש על הפת.

של קידוש כך צריך לאחוז הפת בידו כשמקדש על הפת. כ"כ משנ"ב.

"בבוקר טוב לקדש על השכר"

ט"ז: במדינתנו שהיין ביוקר ורוב שתיית המדינה הוא משאר משקין, לא נהגו אפילו הגדולים להדר אחר יין ביום, שהקידוש שלו הוא רק מדרבנן, לכו"ע וסומכין עצמן על דברי המקילין בזה. כ"כ משנ"ב.

"שיברך על שכר שהכל"

ח"א: ואם חביב לו שכר יכול לקדש עליו ביום לכתחילה במדינתנו שהוא חמר מדינה. אך שיוהר ליקח כוס מחזיק רביעית ולשתות ממנו מלא לוגמיו (כ"פ ילקוט יוסף), ובדיעבד או בשעת הדחק שאין יכול לשתות כמלא לוגמיו אפילו שתיית כל המסובין מצטרפין למלא לוגמיו. כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (לא): טוב לקדש על השכר – טעמו, שהברכה שהוא מוסיף קודם

סעיף י: יין של קידוש פוטר יין שבסעודה

סעיף י: א. ברכת יין של קידוש פוטר יין שבתוך הסעודה [תוס' והרא"ש],

ב. ואינו טעון ברכה לאחריו דבה"מ פוטרנו בין שהוא על הכוס בין שאינו על הכוס (וע"ל סי' קע"ד סעיף ו').

❖ שורשי הלכה (המקורות)

כיון דאכתי לא אסח דעתיה דהא אית ליה כוס של ברכה לא בעו לברוכי אחר כוס של קידוש שנפטר בברכה של ג'. והטור – ואינו נראה לי. שאם בירך ברה"מ שנפטר מלברך על הקידוש, למה מחייבו לברך ברכה אחרונה על של

א. כ' ר"ע גאון: כוס של קידוש כל זמן שלא בירך ברה"מ חייב לברך עליו ברכה אחרונה, וה"מ שאין לו כוס לברה"מ אבל אם יש לו כוס לברה"מ

או"ח – רע"ב

קידוש.

מ"א (קעד) – ה"ה שפוטרת יין שלאחר הסעודה קודם בהמ"ז. כ"כ משנ"ב. הרב יעקב יוסף זצ"ל – פוטר יין שבסעודה, דווקא שרגיל לשתות בסעודה, שאם לא רגיל הוי נמלך וצריך לברך שנית.⁴³

אלא כ' הרא"ש – לעולם כוס של קידוש צרכי הסעודה ונפטר בברכת המזון וא"צ לברך עליו ברכה אחרונה, בין שהוא על הכוס או לא. וכ"ש קידוש הוא צרכי סעודה נפטר בברכת המזון.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "וע"ל סי' קע"ד"

משנ"ב (לח): דשם מבואר דאפילו לא היה לו יין כלל בתוך המזון ג"כ פוטר הבהמ"ז לכוס של קידוש.

א. "יין שבקידוש פוטר יין שבסעודה" לבוש: דכיון שהוא במקום הסעודה צרכי סעודה הוא ומחמתה הוא בא. כ"כ משנ"ב.

או"ז רע"ג: שיהיה הקידוש במקום סעודה, ובו ז' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: קולות בקידוש במקום סעודה.....256
 סעיף ב: קידוש כאן ונמלך לאכול במקום אחר.....259
 סעיף ג: קידוש ולא סעד כלל. קידוש ע"ד לאוכל לאלתר.....259
 סעיף ד: לקדש לאחרים להוציאם י"ח.....260
 סעיף ה: שתיית כוס היין להיקרא קידוש במקום סעודה.....262
 סעיף ו: לשמוע קידוש מבית שכנו.....263
 סעיף ז: לקדש לאור הנרות.....263

הברכה נפטר מלברך על המשקאות. אבל שו"ת קול אליהו – כל שלא שתה רביעית צריך לברך על המשקאות. להלכה קי"ל כספר דרך חיים.

⁴³ ילקוט יוסף: שמע קידוש בבית הכנסת בבוקר ואכל כזית מזונות, האם צריך לברך על המשקאות ששותה או נפטר מברכת היין של המקדש?
 ס' דרך החיים – אם שתה כלשהו מכוס של

סעיף א: קולות בקידוש במקום סעודה

סעיף א: א. אין קידוש אלא במקום סעודה:

קולות בקידוש במקום סעודה:

- **ב. ובבית אחד מפנה לפנה חשוב מקום אחד, שאם קידש לאכול בפנה זו ונמלך לאכול בפנה אחרת (אבל לכתחילה לא יעשה כן דהא יש אוסרים – מ"א), אפי' הוא טרקלין גדול, א"צ לחזור ולקדש.**
- **ג. הגה:** ומצית לסוכה חשוב כמפנה לפנה [מרדכי].
- **ד. וי"א שכל שרואה מקומו, אפילו מבית לחצר, א"צ לחזור ולקדש.**
- **ה. וי"א שאם קידש במקום אחד על דעת לאכול במקום אחר, שפיר דמי (וע"ל ריש סי' קע"ח), והוא שיהיו שני המקומות בבית אחד (היינו תחת גג אחד אף על פי שאין רואה מקומו – משנ"ב), כגון מחדר לחדר או מאיגרא לארעא, (וכן עיקר).**

❖ שורשי הלכה (המקורות)

קולות בקידוש במקום סעודה:

- **ב. שם:** סבור מינה: הני מילי – מבית לבית (אסור), אבל ממקום למקום בחד ביתא – לא. אמר להו רב ענן בר תחליפא: זימנין סגיאיין הוה קאימנא קמיה דשמואל, ונחית מאיגרא לארעא, והדר מקדש.

להלכה – מפינה לפינה:

- **✓ הרא"ש – גורס כמו הגירסה בגמ' שלנו, סבור מינה הני מילי מבית לבית אבל ממקום למקום בחד ביתא לא (ואסור), אמר ליה רב ענן זימנין סגיאיין הוה קאימנא קמיה דשמואל ונחית מאיגרא לארעא והדר מקדש. פי' – ואפילו מאגרא לארעא הוה מקדש והוא הדין**

פסחים (ק:): אותם בני אדם שקידשו בבית הכנסת. אמר רב: ידי יין – לא יצאו, ידי קידוש – יצאו. ושמואל אמר: אף ידי קידוש לא יצאו, שאין קידוש אלא במקום סעודה. דכתיב "וקראת לשבת עונג", במקום קריאה שם תהא עונג. כ"כ כמה אמוראים.

פרש"י: ידי יין לא יצאו – שאם יש להם יין לשתות בביתם – חייבין לברך שוב בורא פרי הגפן, שאינם פטורין בברכת הכוס מאחר שעקרו ממקומן. אין קידוש אלא במקום סעודה – ואם קידש ולא סעד לא יצא ידי קידוש.

הרי"ף: פסק כשמואל, כ"פ הרמב"ם, הרא"ש והתוס'.

אר"ח – רע"ג

שרואה מקומו מותר אפילו מבית לחצר, ואם לא רואה מקומו אסור. כ"כ ה"ה בשם הגאונים והר"ן בשם י"א.

• **ה. ורב נסים כ':** שדווקא שלא היה דעתו תחילה לאכול במקום אחר, אבל אם קידש כאן על דעת לאכול במקום אחר ש"ד.

ב"י: קשה שלפי הבבלי משמע שאין תנאי מועיל לאוכל במקום אחר, ולפי הירושלמי מהני?

• **כ' התוס' – הבבלי שאוסר מיירי מבית לבית, והירושלמי שמתיר מיירי כששני המקומות בבית אחד ולכן מהני תנאי.**

כ"פ הטור – דווקא כששני המקומות בבית אחד כגון מחדר לחדר או מאגרא לארעא אבל מבית לבית לא מהני תנאה.

• **והר"ן – הירושלמי חולק על הבבלי ומתיר כשהתנה אף בשני מקומות, אבל הבבלי אוסר אף בשני מקומות בבית אחד.**⁴⁴

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**

א. **"אין קידוש אלא במקום סעודה"**

פתח הדביר: ואם אחר שאכל במקום סעודה, הקיא הכל, א"צ לחזור לקדש,

מחדר לחדר, אבל מפינה לפינה בבית אחד אפילו טרקלין גדולים אינו צריך לברך. כ"כ התוס', הרמב"ם.

• **והרי"ף – גורס אבל מפינה לפינה לא (אסור), אמר ליה רב ענן זימנין סגי אין וכו' ואפילו מאגרא לארעא הוה מקדש. ופירש הר"ן – כיון דמבית לבית לאו דווקא אלמא אין הקביעות תלוי בבית אלא במקום סעודה ומעתה אפילו מפינה לפינה אסור.**

[סיכום: האם מפינה לפינה מותר?

לפי הרא"ש – מותר, לפי הרי"ף – אסור].

• **ב"י:** ולענין הלכה כיון שהרמב"ם והרא"ש מסכימין בכך (שמפינה לפינה מותר) הכי נקטינן וכל שכן שהתוס' סוברים כן וגם כי דברי הרי"ף אפשר להתפרש כן וכמו שפירש הרב המגיד. כ"פ הטור – קידש לאכול בפינה זו ונמלך לאכול בפינה אחרת לא הוי שינוי מקום אפילו הוא גדול הרבה.

• **ג. כ' ד"מ (א) בשם המרדכי:** מבית

לסוכה הוה כמפינה לפינה (שמותר).

כ' שו"ת מהרי"ל – דאפילו באותו מקום שקידש אם אין דעתו לאכול שם לאלתר מיקרי שלא במקום סעודה.

• **ד. ורב שר שלום כתב – כל זמן**

⁴⁴ הרב יעקב יוסף זצ"ל: ג' מחלוקת בקידוש

במקום סעודה:

(א). מפינה לפינה: הרי"ף אוסר, אבל התוס' ורו"פ מתירים.

(ב) רואה מקומו הראשון: רב שלום – מתיר,

ויש – אוסרים.

(ג). קידש כאן ע"מ לאוכל במקום אחר: ר"נ

גאון – מתיר, ויש – אוסרים.

להלכה: א' יש להתיר. אך ב' או ג' יש לאסור,

אלא אם כן ב' עם ג'. וכן יש להתיר ג' עם

ב'. או ג' עם א' (מס"ס).

א"ח – רע"ג

לסוכה כשפוסקין הגשמים לכן אף על גב דלא אתני כאתני דמי (הובא בביה"ל).

משנ"ב: כיון שהדבר לא יצא ממחלוקת טוב כשרוצה לעקור אחר קידוש את דירתו לסעודה שישתה מתחילה רביעית יין במקום ההוא.

ד. "שכל שרואה מקומו"

מ"א (ג): כיון שמקום שסועד רואה המקום שקידש אפילו דרך חלון ואפילו רק מקצת מקומו חשיב הכל כמקום אחד. כ"כ משנ"ב.

"אפילו מבית לחצר"

משנ"ב (ז): וה"ה מבית לבית אם רואה מקומו ואין שביל היחיד קבוע בימות החמה ובימות הגשמים מפסיק ביניהן (דרך החיים).

ואין לסמוך על דעת הי"א הזה רק לענין דיעבד בשעת הדחק, אבל בלא"ה יזהר מאד שלא להקל מבית לבית. כי יש אחרונים שמחמירין אפילו בדיעבד (גר"ז).

ה. "וכן עיקר"

ביה"ל: ומ"מ לכתחילה לא יעשה כן אלא במקום דוחק, שהרי המ"א (א) מחמיר אף מפנה לפנה (אף שלא קי"ל הכי מ"מ לענין מחדר לחדר נכון להחמיר). ועוד שהר"ן מחמיר בזה, מיהו כשרואה מקומו יש להקל אפילו לכתחילה אם דעתו לזה בעת הקידוש.

ואם אפשר שישמע מאחרים. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

ב. "ונמלך לאכול בפנה זו"

משנ"ב (ב): כ"ש אם קידש על דעת לאכול בפנה אחרת דשפיר דמי (כ"מ מהב"י).

פנה אחרת – אבל אם נמלך לאכול בחדר אחר, אף שהוא באותו בית צריך לחזור ולקדש כיון שלא היה דעתו לזה בעת שקידש.

ג. "ומצית לסוכה"

מ"א (ב): כגון שירדו גשמים. כיון שאין המחיצה עשויה לתשמיש אלא לשם מצות סוכה חשוב כמו מפנה לפנה בלא מחיצות (מרדכי) ומותר אפי' לא היה דעתו לכך.

ודווקא כשאין שם מחיצה אחרת כגון שהסוכה בתוך הבית, אבל אם מחיצות הבית מפסיקות ה"ל כמחדר לחדר שאסור, אם לא שרואה את מקומו הראשון.

א"ר, הגר"א ומאמר מרדכי – חלקו על רמ"א המקיל, כיון שבסוכה היא עשויה מחיצה בפני עצמה חשיבא כמחדר לחדר וצריך לחזור ולקדש אם לא היתה דעתו לזה מתחילה.

מאיך הלבוש – מיקל יותר מהרמ"א, דאפילו כשהסוכה עשויה חוץ לביתו שמחיצת הבית מפסקת ביניהן א"צ לחזור ולקדש, אפילו לא היתה דעתו לזה מתחילה דמסתמא, כיון דדרך הוא ליכנס

סעיף ב: קידש כאן ונמלך לאכול במקום אחר

סעיף ב: אם קידש בבית אחד ע"מ לאכול שם (לא אכל שם כזית – משנ"ב), ואח"כ נמלך לאכול במקום אחר (אפילו בחדר אחר שבאותו בית – משנ"ב), צריך לחזור ולקדש במקום שרוצה לאכול שם.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ולקדש אף לרב נסים גאון. הרב יעקב יוסף זצ"ל: אם רוצה לחזור למקומו ולאכול, אם לא עבר זמן של שעה ו 12 דקות, א"צ לחזור ולקדש. ואם עבר לפי הרמ"א צ' לחזור ולקדש, אבל קי"ל סב"ל.

פסחים (קא.): ר"ה אחר שקידש כבה הנר, הלך לביתו של רבה בנו וחזר וקידש וטעם. ב"י – משמע שאם קידש בביתו לאכול שם ונמלך והלך למקום אחר צ' לחזור

סעיף ג: קידש ולא סעד כלל. קידש ע"ד לאכול לאלתר

סעיף ג: א. אם קידש ולא סעד, אף ידי קידוש לא יצא.

ב. הגה: וכריך לאכול במקום קידוש לאלתר, או שיהא דעתו לאכול סם מיד, אצל כלאו הכי אפילו אכל במקום קידוש אינו יולא [מהר"י מולין].

ג. ואם היה דעתו שלא לאכול סם מיד, ונמלך ואכל, ילא [ב"י].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

מקדש כאן ולא אוכל כלל גם לא יצא. ב"ד"מ (א) בשם מהר"י מולין – אפילו באותו מקום שקידש אם אין דעתו לאכול שם לאלתר מיקרי שלא במקום סעודה (ואין לחלק בין זמן קצר לזמן ארוך), אבל אם היה דעתו לאכול שם מיד אפילו שהה בדרך זמן גדול עד שמגיע לשם חשוב במקום סעודה.

א. פסחים (קא.): אמר אב"י – כשלמדתי אצל רבה, כי הוה מקדש, אמר לן: טעימו מידי כאן בביתי, דילמא עד שתגיעו לאכסנייתכם יכבה שם הנר, ולא תוכלו לעשות שם קידוש ולא לאכול. ובקידוש זה לא יצאתם, דאין קידוש אלא במקום סעודה.

ב"י – משמע שלא רק כשמקדש כאן ואוכל במקום אחר לא יצא, אלא אפי'

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אף ידי קידוש לא יצא"

"אכל כלל"ה"

משנ"ב (יד): היינו שלא היתה דעתו לאכול מיד, כגון שדעתו להפסיק בדברים אחרים – לא יצא (אף שאח"כ אכל שם) (מ"א). וכ' דרך החיים – ואפילו היה ההפסק אח"כ מחמת אונס אף שאכל אח"ז במקום קידוש לא יצא. סיים משנ"ב – ונראה דאם היה ההפסק מחמת הדברים שהם צורך סעודה לא חשיב הפסק.

ג. "שלא לאכול קס מיד"

משנ"ב (טו): פי' מתחילה כשקידש היה בדעתו שלא לאכול כלל עד אחר זמן, ואף אם היה בדעתו שלא יאכל בבית זה כלל אלא בבית אחר, מ"מ כיון שאח"כ נמלך ואכל מיד במקום הקידוש אין צריך לחזור ולקדש (הגר"ז ודרך החיים).

תוספת שבת: קמ"ל דלא תימא דווקא אם רוצה לאכול במקום אחר לא יצא אבל אם אינו רוצה לסעוד כלל יצא עכ"פ ידי קידוש קמ"ל דלא. כ"כ משנ"ב.

"לאכול... לאלתר"

משנ"ב (יב): כתב בשכנה"ג – אם אחר קידוש יצא לחוץ ואח"כ חזר למקומו, אין צריך לחזור ולקדש מחמת שיצא לחוץ, כיון שלבסוף היתה הסעודה במקום הקידוש. ויש חולקין בזה, לכן לכתחילה יזהר לא לצאת

"או שיהא בדעתו לאוכל קס"

משנ"ב (יג): משמע דמעיקרא לא מיירי כשהיה בדעתו בפירוש בשעת קידוש לאכול לאלתר אלא בסתמא, ואפ"ה יצא כיון שאכל לאלתר. והדר אשמועין דאם היה בדעתו בשעת קידוש לזה אפילו אם ארעו אח"כ אונס ולא אכל מיד אלא אח"כ ג"כ יצא.

סעיף ד': לקדש לאחרים להוציאם י"ח

סעיף ד': א. יכול אדם לקדש לאחרים אף על פי שאינו אוכל עמהם (ואפילו אם כבר יצא לעצמו – משנ"ב), דלדידהו (להם) הוי מקום סעודה [הרא"ש].

ב. ואף על גב דבברכת היין אינו יכול להוציא אחרים אם אינו נהנה עמהם, כיון דהאי בפה"ג הוא חובה לקידוש, כקידוש היום דמי ויכול להוציאם אף על פי שאינו נהנה. והוא שאינם יודעים [ר"ה כט:].

ג. הגה: ואפילו בקידוש קל יוס כשחריית כשצת, מותר לעשות כן (להוציא אחרים), [רבינו ירוחם וב"י בשם הרי"ף והרא"ש והטור].

ד. ואם עדיין לא קידש לעצמו, יזהר שלא יטעום עמהם, שאסור לו לטעום

עד שיקדש במקום סעודתו [הרא"ש לאפוקי הר"ש מקוצי].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. הרא"ש: יכול אדם לקדש לאחרים אף על פי שאינו אוכל עמהם דלדידהו הוי קידוש במקום סעודה. וכ"מ מדאמרין התם דמקדשין בבית הכנסת להוציא אורחין ידי חובתם ומסתמא אחד מבני העיר מקדש להם (אף שלא אוכל עמהם).

ב. ר"ה (כט:): תני אהבה בריה דרבי זירא: כל הברכות כולן, אף על פי שיצא – מוציא, חוץ מברכת הלחם וברכת היין, שאם לא יצא – מוציא, ואם יצא – אינו מוציא.

בעי רבא: ברכת הלחם של מצה, וברכת היין של קידוש היום, מהו? כיון דחובה הוא – מפיק, או דלמא ברכה לאו חובה היא? תא שמע: דאמר רב אשי: כי הוינן בי רב פפי הוה מקדש לן, וכי הוה אתי אריסיה מדברא הוה מקדש להו.

ג. ומיהו המרדכי כ': שבקידוש דשחרית אינו יכול להוציא אחרים (אם אינו טועם) כיון שאינו מברך אלא ברכת הנהנין לבד.

ד. אבל רי"ו כ' – אף שאינו מברך אלא ברכת הנהנין כיון דמשום דמצווה לקדש הוא מברך מוציא את אחרים. והכי נקטינן.

ה. כ' הרא"ש: וצריך ליזהר שלא יטעום עמהם שאסור לו לטעום עד שיקדש במקום סעודתו. כ"כ רי"ו, מרדכי בשם

מהר"ם. והר"ש בשם השר מקוצי מתיר.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "לקדש לאחרים"

מ"א (ז): וה"ה דלקטנים מותר לקדש אף על פי שאינו אוכל עמהם כדי לחנכם במצות, כ"כ משנ"ב – והוא שאינם יודעים לקדש בעצמם.

"אינו אוכל עמהם"

משנ"ב (יח): דקי"ל כל ברכות הנהנין אין אדם מוציא את חבירו, אלא אם כן נהנה עמהם, ורק בדבר חוב כגון קידוש וכיוצא בו אדם מוציא חבירו (מדין ערבות).

לברך ברכת המוציא לאלמנה

אחר הקידוש

הלבוש – מותר אף שאינו טועם, שגם הוא חובה, שאין קידוש אלא במקום סעודה.

אבל הב"ח – אוסר, כיון שכבר יצא י"ח קידוש בלא המוציא, שבברכת המוציא אין החוב עליו משום מצווה אלא כדי שיהנה מסעודת שבת ואין לזה המצווה עצמה חוב. כ"כ הט"ז מ"א וש"פ.

כה"ח: מ"מ אם מקדש על הפת מותר.

"והוא שאינם יודעים"

משנ"ב (כ): דאם יודעים לקדש בעצמם אינו יכול להוציאם בקידוש שלו.

והפר"ח (בסימן תקפ"ה) – חולק וס"ל דבכל גווני יוכל להוציאם כ"כ בספר ארצות

אורח – רע"ג

כיון שאינה סועדת שם כלל, אלא יכנס אחר לביתה לקדש לפניה ומהני זה אף שהוא אינו יוצא עתה בהקידוש.

החיים (כ"כ ביה"ל – דבדיעבד מוציא בכל גווני דכל הברכות אף על פי שיצא מוציא אפילו לבקי).

ואשה אלמנה שאינה יודעת בעצמה לקדש לא תוכל ליכנס בבית אחר לשמוע קידוש

סעיף ה: האם שתיית כוס היין נקרא קידוש במקום סעודה

סעיף ה: א. כתבו הגאונים הא דאין קידוש אלא במקום סעודה, אפי'

אכל דבר מועט (היינו כזית – מ"א), או שתה כוס יין שחייב עליו ברכה, יצא ידי קידוש במקום סעודה וגומר סעודתו במקום אחר. ודווקא אכל לחם או שתה יין, אבל אכל פירות, לא [הגאונים].

ב. הגה: ולפי זה היה מותר למוהל ולסנדק לשותות מכוס של מילה בשבת בשחרית, אם שותין כשיעור [ב"י] אבל נהגו ליתן לתינוק [הגמ"י].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

"כתבו הגאונים"

ספר מעשה רב כ' שהגר"א אף בקידוש היום לא היה מקדש אלא במקום סעודה גמורה ולא מיני תרגימא או יין (והובא בביה"ל).

"וגומר סעודתו"

משנ"ב (כג): לכתחילה לא יעקור ממקומו בלי ברכת המזון, אך בדיעבד כשעקר א"צ לברך בהמ"ז מקודם אלא אחר גמר הסעודה (קע"ח ס"ב בהג"ה). גומר סעודתו במקום אחר – ושם א"צ לברך עוד על הכוס קודם שיסעוד, דהא כבר יצא ידי קידוש (מ"א).

"או שתה יין"

ח' רעק"א והתו"ש: הוכיחו דלכמה ראשונים אינו יוצא ידי קידוש במקום סעודה ע"י כוס יין. כ"כ משנ"ב – וע"כ נראה שאין להקל בזה אלא במקום הדחק. משנ"ב (כה): או שתה יין – וכ"ש אם אכל מיני תרגימא מה' מינים דיצא דהם דחשיבי טפי לסעודת שבת מיין, אבל שכר ושאר משקין אפילו אם היו חמר מדינה אין יוצא בהם במקום סעודה דלא סעיד הלב כמו יין (מ"א). מ"מ הרב יעקב יוסף זצ"ל – פסק שבליילה יש להחמיר רק בפת.

"אבל פירות לא"

מ"א (יא): בשלטי גבורים כתב דאף בפירות די דכל סעודת שבת נחשבת קבע, אך דעת הטור ושו"ע עיקר.

א"ח – רע"ג

שישתה עוד כוס מלבד הכוס של קידוש, והשתיה השניה נחשבת לסעודה. כ"כ הט"ז, א"ר, הגר"ז ומשנ"ב. ומטה יהודה כ' – דסגי שישתה כוס אחד, וכדעת מרן, וכ"מ מהרמ"א ומשנ"ב כאן בסתם. כ"פ ערך השלחן, אבן העוזר, גו"ר, ח"א וברכ"י, כ"פ פרי אדמה מנהג ירושלים. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

כ"פ משנ"ב (ו) – אך אם חלש לבו קצת ואין לו עתה מחמשת המינים לסעוד אחר הכוס יש לסמוך על הש"ג בשחרית דסגי בפירות (ח"א).
ב. **"שותין כשיעור"**

משנ"ב (כז): דהיינו שישתה שיעור רביעית. והלבוש וב"ח כתבו: דבעי

סעיף ו: לשמוע קידוש מבית שכנו

סעיף ו: ואם קידש בביתו ושמע שכנו ושלחנו ערוך לפניו, יוצא בו (שכינו) דשפיר הוי מקום סעודה [ריו, סמ"ק והגהות]. וכגון שנתכוין השומע לצאת, ומשמיע להוציא [כדאיתא ר"ה כט.].

בבית אחר, אפילו הוא אינו אוכל בעצמו (אם שכנו אינו יודע בעצמו לקדש). וה"ה כשמקדש על הפת שיכול לברך להם המוציא. כ"כ משנ"ב.

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**
"ואם קידש"

מ"א (יג): וה"ה דאפילו לכתחילה יכול לקדש בביתו כדי שישמע שכנו הדר

סעיף ז: לקדש לאור הנרות

סעיף ז: י"א שאין מקדשים אלא לאור הנר, וי"א שאין הקידוש תלוי בנר ואם הוא נהנה בחצר יותר מפני האויר או מפני הזבובים, מקדש בחצר ואוכל שם (אבל לא יקדש בבית ויאכל בחצר – משנ"ב) אף על פי שאינו רואה הנר, שהנרות לעונג נצטוו ולא לצער, והכי מסתברא.

• יש רוצים להביא ראיה מכאן שאין מקדשין אלא לאור הנר, שלכן א"ל שמא מתעקרא לכו שרגא ולא תוכלו לקדש בלא נר. כ"כ המרדכי. כ"פ שו"ע בשם י"א.
• וליתא – דהכי פירוש, במציאות לא

❖ **שורשי הלכה (המקורות)**

פסחים (קא.): אמר אב"י כי הוינא בי מר וכו' דילמא מתעקרא לכו שרגא ולא מתקדיש לכו ולא מתאכיל לכו וכו'.
כתב הרא"ש:

או"ח – רע"ג

הוא נהנה בחצר יותר מפני האויר או מפני הזבובים פשיטא שמותר לאכול.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"הכי מסתברא"

מ"א (טו): והיינו במצטער הרבה דאל"ה צריך לאכול דווקא במקום נר. וכ' פמ"ג – יותר טוב שיקדש בבית ויאכל מעט ואח"כ יגמור סעודתו בחצר. כ"כ משנ"ב. כ"כ הרב יעקב יוסף זצ"ל – מ"מ יכול לכוון בברכת הנרות גם על החשמל, ואז יוכל לאכול בחצר שיש שם חשמל, ונמצא אוכל לאור הנרות.

תאכלו בלא נר, אבל אם תרצו אתם רשאים לאכול בלא נר. כ"כ רי"ו. כ"פ שו"ע בשם 'וי"א'. כ"כ רי"ו – ושלם כדברי המרדכי.

עוד בשבת (כה:): הדלקת נר בשבת חובה.

• ופירשו התוס' והמרדכי – שצריך לאכול במקום הנר, וכן נראה מפירוש רש"י.

• מיהו כתב המרדכי שרבינו שמחה – היה רגיל להדליק נר בבית ולאכול בחצר, כ"כ הגמ"י שהר"ם כתב להתיר. כ"כ בהגהות חדשות – שהשיב ר"י שהנרות לעונג נצטוו ולא לצער, ואם

או"ז רע"ד: דיני בציעת הפת בשבת, ובו ד' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

264	סעיף א: לחם משנה.....
266	סעיף ב: לבצוע פרוסה גדולה.....
266	סעיף ג: לטעום לפני שיטעם הבוצע.....
267	סעיף ד: מתי יש חיוב פת.....

סעיף א: לחם משנה

סעיף א: ^אבוצע על שתי ככרות (סלימות), שאוחז שתיהן בידו ^בובוצע התחתונה.

^גהגה: ודווקא כלילי שבת [ד"ע], אבל כיום השבת או כלילי יום טוב בולע על העליונה. [כל בו והגהות מיימוני], והטעם הוא על דרך הקצלה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (ק"ז:): אמר רבי אבא – בשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות, דכתיב "לחם משנה". אמר רב אשי: חזינא ליה לרב כהנא דנקט תרתי ובצע חדא, אמר: "לקטו" כתיב.

רבי זירא הוה בצע (פרוסה גדולה) אכולה שירותיה (לכל הסעודה). אמר ליה רבינא לרב אשי: והא מיחזי כרעבתנותא? אמר ליה: כיון דכל יומא לא עביד, והאידנא הוא דקעביד – לא מיחזי כרעבתנותא. פרש"י: לקטו כתיב – דמשמע אחיזה, אבל בבציעה לא כתיב 'משנה'.

על מה בוצע תחילה

כתב הכל בו: על איזה לחם בצע תחילה?

- **ב. יש נוהגים לבצוע התחתון ולא העליון.** כ"כ ב"י בשם הגדולים וע"פ הקבלה. כ"פ שו"ע.
- ואנו נוהגין לבצוע העליון. כ"כ הגמ"י.

ג. ד"מ (א): מ"ש הב"י שראה גדולים שבצעו התחתונה, ה"ד בליל שבת אבל ביום השבת או בליל יום טוב יש לבצוע על העליונה, וזהו הנכון לעשות על פי הקבלה כן נראה לי. כ"פ הרמ"א.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"שתי ככרות"

משנ"ב (א): זכר למן דכתיב לקטו לחם משנה, וגם ביום טוב צריך לבצוע על שתי ככרות (רמב"ם). וכ' הרד"א – שגם

הנשים מחויבות בלחם משנה שהיו ג"כ בנס המן.

"סלמות"

משנ"ב (ב): לחם שנשרף קצת ועדיין לא נחתך ממנה יש אומרים דיוצאין בו לענין לחם משנה (שערי תשובה). כ' ח"א – ובדיעבד שאין לו פת שלמה אינו מעכב ויכול לקדש אפילו על כזית פת.

וכ' הרב יעקב יוסף זצ"ל – אם יש לו שני חצאים יחברם שיהא נראה לחם שלם. כ"פ כה"ח וילקוט יוסף.

"ובוצע"

משנ"ב (ד): שהרי לא נאמר לחם משנה אלא בלקיטה (ולכן די בבציעת פת אחת). ורש"ל ושל"ה נהגו לחתוך שניהם (כפירוש הרשב"א וכן הסכים הגר"א).

ואם רוצה לחסוך, יעשה ג' חלות, וג' קטנות ובכל סעודה בוצע אחת גדולה ואחת קטנה מ"מ העולם נוהגין כהשו"ע.

"התחתונה"

מ"א (א): וב"ח כתב לבצוע על העליונה כאשר נהגו הזקנים משנים קדמונים דאין מעבירין על המצות. כ"כ ילקוט יוסף – ע"פ האריז"ל יש לבצוע העליונה. כ"פ כה"ח והרב יעקב יוסף זצ"ל.

והט"ז כ' – להניח התחתון קרוב אליו יותר מן העליון (אולי בשיפוע) ונמצא שפוגע תחילה בתחתונה.

והוסיף המ"א (א) – שבשעת המוציא יקח העליונה בידו ויניחנה למטה ויבצע עליו.

א"ח – רע"ד

משבצות זהב: ואם נזהר מפת עכו"ם, מ"מ יכול להניחו ללחם משנה. הרב יעקב יוסף זצ"ל – לפ"ז יכול להניח לחם קפוא ללחם משנה (לאפוקי שבט לוי כיון שאינו ראוי לאכילה, שרו"פ חלקו עליו). או מצה ללחם משנה.

המדקדקים נוהגים לרשום בסכין קודם ברכה (כיון שבסימן קס"ז ס"א בהג"ה שלא יחתוך בככר עד אחר הברכה כדי שיהיו הככרות שלמות), (ב"ח בשם רש"ל וכ"כ בספר ת"ח).

סעיף ב: לבצוע פרוסה גדולה

סעיף ב: מצווה לבצוע בשבת פרוסה גדולה שתספיק לו לכל הסעודה
[שבץ קיז: לפי פרש"י]. (וע"ל סי' קס"ז).

רביעית יין או יאכל פת כסנין. כ"כ תו"ש וכ"ה במ"א (ב). מ"מ כה"ח כ' – שלפי הזוהר יש חובה לעשות סעודה בלילה ע"פ הסוד. הרב יעקב יוסף זצ"ל: מי שלא אכל בלילה יאכל ג' סעודות ביום, מ"מ לכתחילה יאכל לפחות כזית פת בלילה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)
"מצווה לבצוע"

מ"א (ב): וב"ח כ' לחתוך ב' הככרות ולחלקם להמסובין. גר"ז: מי שאנוס יכול לדחות הסעודה למחר, ובלבד שיעשה קידוש וישתה

סעיף ג: לטעום לפני שיטעם הבוצע

סעיף ג: א. אין המסובין רשאים לטעום עד שיטעום הבוצע [ברכות מז.],
ב. ואם יש לפני כל אחד לחם משנה יכולים לטעום אף על פי שעדיין לא טעם הוא [הרב יונה].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)
א. "לטעום"

ב. "לחם משנה"
לבוש: ואף שהוא מוציאם בברכתו יכולים לטעום קודם לו. אבל כשאין לפני כ"א לחם משנה אף על פי שכל אחד אוכל מככרו, צ' להמתין שיאכל קודם

משנ"ב (ז): ואף על פי שנתן הבוצע לפני כל אחד ואחד את חלקו, אסור לטעום לפני המברך.

המקדש שיש לפני לחם משנה. כ"כ משנ"ב.

סעיף ד: מתי יש חיוב פת

סעיף ד: סעודה זו ושל שחרית אי אפשר לעשותה בלא פת [תוס' והרא"ש].

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"סעודה זו ושל שחרית"

הרב יעקב יוסף זצ"ל: כיון שסעודה הלילה ושחרית חובה בפת, אם שכח רצה חוזר, אבל סעודה שלישית אינו חוזר. ואף הנשים חייבות בב' סעודת ולחם משנה, ולכן אם שכחה 'רצה' חוזרת, שאף הן היו באותו נס של לחם משנה (ר"ת).

משנ"ב (ט): ואף לדעת המקילין לקמן (רצ"א-ה) בסעודה שלישית שאין צריך לעשותה דווקא בפת, באלו שתי סעודות מודו כו"ע דהם עיקר כבוד השבת (תוס').

או"ח רע"ה: דברים האסורים לעשות לאור הנר בשבת,

ובו י"ב סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף ז: לקרות במה מדליקין לאור הנר
273
סעיף זז: לקרות בליל יו"כ במחזורים
273 לאור הנר
סעיף ט: לקרות ההגדה לאור הנר 273
סעיף יא: לבדוק לאור הנר בגדים
274 הדומים
סעיף יב: שמש הבודק כוסות לאור הנר
274

סעיף א: לקרות לאור הנר 268
סעיף ב: שנים שקורים לאור הנר 269
סעיף ג: להעמיד שומר שלא יטה 270
סעיף ד: באדם חשוב מותר 271
סעיף ה: לקרוא לאור המדורה 271
סעיפים ו,י: קריאה לאור הנר לתלמידים
ולרב 271

סעיף א: לקרות לאור הנר

סעיף א: א. אין פולין (פי' לבער את הכנים מהבגדים), ואין קורין בספר לאור

הנר (ה"ה שאין בודקין הציצית – מ"א) ואפילו אינו מוציא בפיו – שמא יטה.

ב. ואפי' הוא גבוה עשר קומות שאינו יכול ליגע אליו, שלא חלקו חכמים בדבר.

ג. ומטעם זה יש לאסור אפי' הוא בעששית או קבוע בחור שבכותל, וכן בנר של שעה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (יא.): לא יפלה את כליו ולא יקרא לאור הנר. גמ' (יב.) – שמא יטה, ב"י – כלומר שמא יטה השמן לראש הפתילה שידליק יפה ונמצא מבעיר בשבת.

ב. שם: ואפי' הוא גבוה עשר קומות (שאינו יכול ליגע אליו), שלא חלקו חכמים.

ג. כ' הרב ר' פרץ: ומטעם זה יש לאסור אפי' הוא בעששית או קבוע בחור שבכותל. כ"כ סמ"ק.

כ' הג"א: מספקא לי, נר של שעה שאין שייך בו הטייה אם יכול לקרות לאורה. והב"י כ' – ולי נראה פשוט לאסור, דהא שייך ביה שימחוט ויחתוך ראש הפתילה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "ואפילו הוא גבוה"

ט"ז: יש לחלק בין דבר שנאסר שאז לא פלוג ובכל מקרה אסור, לבין מה שנאסר

על האדם (כגון שלא יקרא לאור הנר) שלא נאסר אלא על איש כזה מעולם.

וכ' ביה"ל – ע"כ יש חילוק בין אדם חשוב לאינו חשוב, ובין ענין אחד לב' ענינים. ולפ"ז פשוט דאם הוא גידם בשתי ידיו או שהיו ידיו קשורות מאיזה סיבה דמותר לקרות לאור הנר.

ג. "בעששית"

מ"א (ב): ואם היא סגורה במפתח מותר, וכן עשו מהרא"ש ומהר"ם ותלמידיהם וכ"פ בהגמ"נ, והב"ח אוסר.

וביאר משנ"ב (ב) – שדווקא כשגבוה הנר 'קומות אסרו משום דדרכו כן לפעמים כדי שעי"ז יראה מה שבגבוה (ואין כאן שינוי). מה שאין כן לסגור בעששית שאין דרכו כלל אם לא משום איסור שבת אית ליה היכרא ולא יבוא להטות.

וא"ר – מצדד להתיר כשמסר המפתח לאדם אחר דדמי לאומר לחבירו תן דעתך עלי שלא אטה שמותר (מ"מ הט"ז אוסר).

"וכן בנר"

א"ח – רע"ה

איסורא דאורייתא, וכ"כ הט"ז. מ"מ הא"ר כתב בשם המלבושי יום טוב – שגם בנר של שעה שייך שמא יטה. כ"כ בביאור הגר"א.

וסיים משנ"ב – שבנרות של שעה שלנו (שקורין סטארין) שהם טובים מותר לקרות, דלא שייך שמא יטה כלל, וכ"ש דלא שייך בו שמא ימחוט דאורו צלול מאד ואין צריך כלל לזה. כ"פ הרב יעקב יוסף וצ"ל – ובפרט אם שם פתק 'שבת'⁴⁵.

משנ"ב (ג): פי' דגם בזה גזרו שלא לקרות, אף שהוא כרוך על הפתילה, ולא שייך בו שמא יטה – אעפ"כ יש לחוש שמא ימחוט (שמסיר ראש הפתילה להסיר חשכה) ונמצא שהוא מכבה.

משנ"ב (ד): של שעה – והב"ח בשם רש"ל כתב דנהגו להקל לבדוק כלים וציצית ולקרות אצל נר של שעה, דבזה לא שייך שמא יטה (רק שמא ימחוט וכיבוי הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה ולא הוי

סעיף ב: שנים קורים לאור הנר

סעיף ב: א. ודווקא אחד, אבל שנים קורים ביחד, שאם בא האחד להטות (פי' להטות הנר כדי שיגיע השמן לפתילה), יזכירנו חברו. והוא שקורים בענין אחד, שאז ישגיח האחד במה שיעשה חברו, אבל בשני עניינים לא.

ב. הגה: וי"א דצנני ספרים, אפילו צננין אחד אסור (שכל אחד מעיין בספרו ואינו משגיח על חברו – משנ"ב), [ב"י]. **ג.** ולכן אסור לומר פיוטים כליל יום טוב שחל להיות צצת, צצהכ"נ, וכן נהגו [מרדכי וסה"ת וסמ"ג והגהות].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (שם): ולא יקרא לאור הנר. חד הוא דלא ליקרי הא תרי שפיר דמי, והא תניא לא אחד ולא שנים? אמר רבי אלעזר לא קשיא כאן בענין אחד (מותר) כאן בשני ענינים.

ופרש"י: בשני ענינים – כגון בשתי פרשיות, הואיל וכל אחד מעיין לעצמו

אין מכיר במעשה חברו.

ב. ומשמע דכל שקורא כל אחד בספרו אף על פי ששניהם קורין בענין אחד דינם כקורין בשתי ענינים ואסור משום דכל אחד מעיין בספרו ואינו משגיח במה שחבירו עושה.

ג. כ"ד הטור שכ': שיש אוסרים לומר פיוטים כליל יום טוב שחל להיות בשבת

חשמל שאפשר להגביר האור אין לגזור שמא יטה, שאור החשמל קבוע ואינו מחשיך והולך.

⁴⁵ יחזה דעת (ג, כ): מותר לקרות לאור ממורת החשמל שאין שייך בו שמא יטה. ואף בממורת

א"ח – רע"ה

מפלה והשני משמרו שזה ודאי מותר.
כ"כ מ"א ומשנ"ב.

"יזכירנו חבירו"

משנ"ב (ו): כ' פמ"ג – שדווקא לענין קריאה שהוא מלתא דמצווה התיירו בזה אבל לא לענין רשות. כ"כ המ"א. ומדברי הט"ז (ג) משמע – שמתיר אף לדבר הרשות.

ג. "אסור לומר פיוטים... צבהכ"נ"

ט"ז: פי' אפילו בבית הכנסת שיש רבים חיישינן להטייה וכ"ש יחיד בביתו דאסור. אבל שאר התפילה מותר לקרות בסידור לאור הנר, לפי שתפילה שגורה בפי הכל. כ"כ משנ"ב.

בבית הכנסת. הרי שאע"פ שכל הציבור קורין בענין אחד אסור מפני שכל אחד מעיין בספרו ואינו משגיח במה שעושה חבירו. כ"ד המרדכי, התרומה והגמ"י. אמנם ספר המצוות – מתיר לומר פיוטים בליל שבת, משום שנותנים לב זה על זה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אבל שנים קורין"

ט"ז (ג): משמע דלענין פולין אין חילוק דאפי' בשנים אסור דכל אחד שהוא מפלה ובודק אחר כנים במקום אחר, וה"ל כמו לענין קריאה בב' ענינים אם לא שאחד

סעיף ג: להעמיד שומר שלא יטה

סעיף ג: אם יש אחר עמו, אפי' אינו קורא, ואומר לו: תן דעתך עלי שלא אטה – מותר, וה"ה אם אומר כן לאשתו (ול"א דאשה דעתה קרובה אצלו ואינה משמרתו – משנ"ב).

"ואומר לו"

עולת תמיד: דווקא באומר לו, אבל בסתמא אפילו יש בני בית הרבה חיישינן שלא ישגיחו עליו ויבוא להטות. כ"כ משנ"ב.

"אפילו אינו קורא"

ביה"ל: נקט לשון 'אפילו' משום שבעל התרומה סובר דדווקא בקורא מקילינן אבל באינו קורא לא מהני, קמ"ל הטור והמחבר דאף שאינו קורא מהני.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

לתת שומר שלא יטה

- בעל התרומות – מי שאינו יודע כלום או אשתו לא מהני שיהיו שומרים עליו. כ"כ סמ"ג והגהות.
- ר"י – מתיר באחר. סמ"ג – אבל באשתו אסור.
- ✓ ושבולי הלקט בשם הרב בנימין – מתיר בכל עניין. כ"כ ה"ה שכן המנהג.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

סעיף ד: באדם חשוב מותר

סעיף ד: *pe: אדמ חשוב, שאין דרכו בחול להטות, מותר בכל גוונא (רש"י).*

וכתב הפמ"ג – ועכשיו אין להתיר באדם חשוב כי כמה פעמים ראינו שמתוך עיון שוכחים ומטים ומוחטים. ומ"מ בהצטרף לזה ג"כ נר של שעה וחלב נראה דאין להחמיר בזה.

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**

"שאיין דרכו"

ט"ז: פי' שברור הוא שאין דרכו אף בעת הלימוד אבל מסתמא לא אמרינן כן, דיש גם באדם חשוב שדרכו להטות בחול.

סעיף ה: לקרוא לאור המדורה

סעיף ה: *pe: אדמ ר"ה – במדורה, אפילו עשרה – אין קורין (אפילו בענין אחד דלאור הנר שרי, כאן אסור – משנ"ב), מס' e: משום דהואיל ויושבים רחוקים זה מזה, ועוד שזנבות האודים סמוכים להם, אין זה מכיר כשבא חבירו להבעיר ולחתות.*

זנבות האודים כי יש לחוש שיגע בהם כדי שיבערו היטב. כ"כ משנ"ב. והא"ר – כ' דלא חיישינן שיבוא לזה. כ"כ התו"ש.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: בתנורי חימום שלנו יש קולא נוספת, שאינו דועך, ולא צובר פחם, ולכן מותר להתחמם כנגדו.

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**

"שזנבות האודים סמוכים להם"

ט"ז: ואין זה מכיר כשבא חבירו – לפ"ז אם יושבים סמוכים זה לזה שרי. אבל בטור כ' – שבקל יכול להטות קודם שירגיש בו חבירו, משמע דגם בסמוכים אסור.

ולפ"ז – אף שמותר להתחמם נגד המדורה (ס"ס רע"ו) מ"מ אין לישב בסמוך אצל

סעיפים – ו,י: קריאה לאור הנר לתלמידים ולרב

סעיף ו: *א' תינוקות של בית רבן קוראין לאור הנר, מפני שאימת רבן עליהם.*

סעיף י: ב. הרב יכול לראות לאור הנר מהיכן יקראו התינוקות, ג. ולסדר

ראשי הפרשיות בפיו בספר, וקורא כל שאר הפרשה על פה.

ד. וראשי פרשיות לאו דווקא, אלא כל שיודע הפרשה ע"פ ובקצת צריך לראות בספר – שרי, שמאחר שאינו מעיין בספר תמיד אית ליה היכירא ולא אתי להטויי [ב"י].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (יא.): באמת אמרו החזן (מלמד תינוקות) רואה מהיכן התינוקות קורין אבל הוא לא יקרא.

גמ' (יב.): מאי רואה? מסדר ראשי פרשיותיו (פרש"י: שמריצם בפיו שמתוך כך הוא נזכר בכולה למחר ומסייע את הקורים). ופריך: וכולה פרשה לא? מיתיבי רבן שמעון בן גמליאל אומר – התינוקות של בית רבן היו מסדרין פרשיות וקורין לאור הנר?

ב. איבעית אימא ראשי פרשיות. כ"פ בס"י.

א. ואיבעית אימא שאני תינוקות הואיל ואימת רבן עליהם ולא אתו לאצלווי (פרש"י: שאין פושטין יד לשום דבר ואפילו בחול אלא ע"פ רבן). כ"פ שו"ע כאן. **ב"י:** ומשמע ששני התירוצים אמת והם להלכה. כ"פ הטור ושו"ע שניהם. **ה"ה:** כ' הרשב"א דאפילו אין רבן עומד עליהם, דכל שעה אימתו עליהם.

ואין נראה כן דעת הרמב"ם.

ג. ראשי פרקים

משמע – שמותר לסדר ראשי פרקים אף שמוציא מפיו. כ"כ רש"י (מריצם בפיו), וכ"נ מהפוסקים.

לאפוקי הג"א – שהתיר ראשי פרקים רק במחשבה, מ"מ כל הפרשה אסור אף במחשבה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "שאימת רבן עליהם"

ט"ז: מחלוקת רמב"ם והרשב"א

רמב"ם והטור כ' – שתינוקות לפני רבן. אבל ה"ה בשם הרשב"א כ' – דאפי' שלא לפני רבן.

כ' הט"ז: מסתימת השו"ע משמע שסובר כהרשב"א, דאפילו אין רבן עמהן שרי דכל שעה מתיראין שיבוא רבן ולא יטו. כ"כ מ"א, ב"ח, גר"ז ומשנ"ב.

מיהו הלבוש כ' – שהרבה פוסקים חולקין על הרשב"א. כ"כ א"ר.

סעיף ז: לקרות במה מדליקין לאור הנר

סעיף ז: מותר לקרות (משנת) במה מדליקין לאור הנר, שהרי הוא מזכיר איסור שבת ואיך ישכח [הטור].

עניני איסור הדלקה ואיך ישכח וידליק, אבל שארי הלכות שבת לא. הרב יעקב יוסף זצ"ל – ה"ה אם לומד הלכות אלו מותר לקרוא לאור הנר, שיזכור ולא יבוא להטות.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

משנ"ב (טז): לקרות במה מדליקין – משמע דדווקא במה מדליקין ששם נזכר

סעיף זז: לקרות בליל יו"כ במחזורים לאור הנר

סעיף זז: נוהגים לקרות בליל יו"כ במחזורים, מפני שאימת יוה"כ עליהם [בעה"ת].

סעיף ט: לקרות ההגדה לאור הנר

סעיף ט: ליל פסח שחל להיות בשבת, מותר לקרות ההגדה בספר משום דהוי כעין ראשי פרקים, דאין ע"ה שלא תהא שגורה בפיו קצת [שבולי הלקט בשם הרב בנימין, כ"כ ד"מ המנהג. לאפוקי בעה"ת שאוסר].

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"דאין ע"ה שלא תהא שגורה בפיו"

פמ"ג: אם הוא ע"ה שלא למד מעולם ואין שגור בפיו בלי סידור, ואין לו שם שום אדם שיבקשהו שיתן דעתו עליו שלא יטה, עם כל זאת אפשר דיש להקל שלא לבטל מצות הגדה שהוא מן התורה. כ"כ משנ"ב.

ט"ז: ולכן אף תפילה מותר לאור הנר, שהיא שגורה יותר מההגדה. כ"כ להתיר מטעם זה החיד"א לקרוא תהילים. הרב יעקב יוסף זצ"ל: אם לפני ברכת המזון אירעה הפסקת חשמל בליל שבת, אסור לברך ברכת המזון לאור הנר, אלא אם כן היא שגורה בפיו. ואם אכל ושבע שחייב מהתורה מותר לברך לאור הנר (אף שאינה שגורה בפיו). מ"מ כדאי שיברכו שנים יחד.

סעיף י"א: לבדוק לאור הנר בגדים הדומים

סעיף י"א: כלים הדומים זה לזה וצריך עיון להבחין ביניהם, אסור לבדקן לאור הנר ואפילו להבחין בין בגדיו לבגדי אשתו אם הם דומים, אסור לבדוק [שבת יב.].

משנ"ב (יט): וצריך עיון – ברמב"ם איתא וצריך עיון 'רב', וכתבתי בבבא"ל דיש לסמוך ע"ז לפני נר של שעוה וחלב דבלא"ה יש מקילין.

סעיף י"ב: שמש הבודק כוסות לאור הנר

סעיף י"ב: א. שמש שאינו קבוע אסור לו לבדוק כוסות וקערות לאור הנר, מפני שאינו מכירן (וצ' עיון רב ויש חשש שיטה הנר), בין בנר שמן זית בין בנר של נפט (פי' מין זפת לבן וריחו רע) שאורו רב (פי' אף שאורו רב אפ"ה חיישינן שמא יטה כיון שהוא שמש שאינו קבוע). ב. הגה: ויש מתירין כשל נפט (היינו משום דמאס ג"כ – מ"א), אפילו כשמש שאינו קבוע [טור וב"י בשם הפוסקים].

ג. אבל שמש קבוע מותר לו לבדוק לאור הנר (של נפט – משנ"ב) כוסות, מפני שא"צ עיון הרבה. ואם היה נר של שמן זית, אין מורין לו לבדוק ואף על פי שהוא מותר, גזירה שמא יסתפק ממנו.
ד. הגה: נהגו לכסות הקטנים שלא יהיו ערומים בפני הנרות, מקום ציזוי מלוא. וכ"כ הרוקח.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (יב:): תני חדא – שמש בודק קערות וכוסות לאור הנר, ותניא אידך – לא יבדוק? לא קשיא כאן בשמש קבוע – כאן בשמש שאינו קבוע. ואיבעית אימא הא והא בשמש קבוע ולא קשיא הא בדמשחא הא בדנפטא. איבעיא להו שמש שאינו קבוע בדמשחא

מאי? אמר רב הונא הלכה ואין מורין כן. ורב ירמיה בר אבא אמר הלכה ומורין כן.

ישנם ג' גרסאות:

- גרסת רש"י: שמש קבוע – אסור מפני שאימת רבו עליו וחיישינן שמא יטה כדי לבדוק יפה, ואפילו הכי שרי בדנפטא. באינו קבוע – לא רמי עליה כולי האי,

א"ח – רע"ה

ומשום הכי שרי אפילו בדמשחא.

ואיבעיא להו שמש שאינו קבוע במשחא – כיון שאינו קבוע אינו מטה, או שמא כיון שאינו מאוס דרכו להטות? מותר ואין מורין כן שלא יבואו לזלזל. כלומר: לפי רש"י

נפט	שמן	
מותר	אסור	קבוע
מותר	מותר (ואין מורין)	אינו קבוע

• גרסת הרי"ף והתוס': אב"א הא והא בשאינו קבוע. איבעיא להו – שמש שאינו קבוע חמור יותר. כלומר: לפי הרי"ף והתוס'

נפט	שמן	
מותר	מותר (ואין מורין)	קבוע
מותר	אסור	אינו קבוע

• ✓ גרסת הרמב"ם: אב"א הא והא בשמש קבוע (כמו רש"י) אבל אינו קבוע בנפט אסור. איבעיא להו – שמש קבוע בדמשחא מאי (כהרי"ף) (מה שאסור בשמש קבוע דווקא להורות אבל להלכה שרי). או אפשר לפרש: האם הלכה כל"ק לשמש קבוע מותר אף בשמן, או כל"ב שבשמן אסור לשמש קבוע. כלומר: לפי הרמב"ם

נפט	שמן	
מותר	מותר (ואין מורין)	קבוע
אסור	אסור	אינו קבוע

ראה בסוף הסעיף סיכום כל הדעות.

חילוק בין שמן לנפט

- רש"י – שמן יש חשש שיטה, אבל נפט אין חשש כיון שהוא מסריח.
- הרי"ף והרא"ש – נפט מאוס אבל אורו רב. ב"י: אורו רב – ולא חיישינן שיטה, מאוס – ואין חשש שיסתפק.
- אבל הרמב"ם – שמן אסור שמא יסתפק ממנו, ובנפט מותר שאורו רב.

קבוע / אינו קבוע

- רש"י – קבוע אימת רבו עליו, שמא ימצא דבר מגונה ואסור. אינו קבוע לא רמיא עליה כולי האי.
- והרי"ף והרא"ש – שאינו קבוע מדקדק יותר שמא ימצא חן וישכירוהו ואסור.
- והרמב"ם – שאינו קבוע צ' עיון יותר לפי שאינו בקי בהם וחיישינן שמא יטה, כ"כ הר"ן והטור.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "לבדוק כוסות וקערות"

מ"א (ח): ר"ל לבדוק כוסות הדומין זה לזה ולידע איזה מהן להניח על השלחן, שמש שאינו קבוע אינו מכירן וצריך לזה עיון הרבה וחיישינן שיטה. והר"ן פי' – שהבדיקה היא לראות אם הם נקיים, שמש קבוע יודע איזה כלי אינו נקי. כ"כ משנ"ב.

ב. "ויש מתירים בשל נפט"

משנ"ב (כב): טעמם דלהטייה לא חיישינן לפי שאורו רב, ולשמא יסתפק לא חיישינן משום דמאס. ובשמן זית – לכו"ע אסור. ולעת הצורך יש לסמוך על

או"ח – רע"ה

דעה זו כי כן דעת הרבה ראשונים וכ"כ בספר שלחן עצי שטים.

"שא"צ עיון"

מ"א א (י): ואף דאפילו להבחין בין בגדיו לבגדי אשתו אסרו, הכא התיירו משום נקיות (ר"ן והרמב"ן והריטב"א). כ"כ משנ"ב.

"שמא יסתפק"

ג.

מ"א (יא): שמא יסתפק – ואף דלענין הדלקה לא אסרו משום זה, שאני הכא דע"י שהוא מתקרב לנר ביותר לבדוק חיישינן טפי.

"לכסות הקטנים"

ד. ילקוט יוסף: לחתל הקטנים לאור הנר מותר, ולא חיישינן שיבוא להטות. מ"מ בנר של מצווה ראוי להימנע שזהו תשמיש בזוי. כ"כ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

סיכום: מחלוקת רש"י הרי"ף והרמב"ם

נפט	שמן		
מותר	אסור	קבוע	רש"י
מותר	מותר ואין מורין	לא קבוע	
מותר	מותר ואין מורין	קבוע	רי"ף
מותר	אסור	לא קבוע	
מותר	מותר ואין מורין	קבוע	✓רמב"ם
אסור	אסור	לא קבוע	

או"ז רע"ו: דיני נר שהדליק גוי בשבת, ובו ה' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: 1: גוי שהדליק נר בשביל ישראל 277
 סעיף א: 2: גוי שעשה מדורה לצורכו 278
 סעיף ב: הדליק הגוי נר במסיבה, שבות במקום מצווה 280
 סעיף ג: אמר לעבדו או לגוי לילך עמו עם הנר והדליקו הנר 282
 סעיף ד: היה נר דלוק ובא הגוי והדליק נר נוסף 283
 סעיף ה: להדליק מדורה ע"י גוי בארצות הקרות 284

סעיף א¹: גוי שהדליק נר בשביל ישראל

סעיף א חלק 1: **א. גוי שהדליק את הנר בשביל ישראל – אסור לכל, אפי' למי שלא הודלק בשבילו** [שבת קכב. וכהתוס' שאסור לכל].

ב. הגה: ואין חילוק בזה בין קצב לו שכר או לא קצב, או שעשאו בקבלנות או בשכירות, דהואיל והישראל נהנה ממלאכה עכמה בשבת, אסור בכל ענין [הג"א וב"י בשם סמ"ג וסה"ת].

ג. אבל אם הדליקו לצרכו או לצורך חולה ישראל (דלא שייך שמא יאמר לו להדליק בשביל חולה שהרי מותר לומר אף לכתחילה – משנ"ב), **אפי' אין בו סכנה**, (הגה: או לצורך קטנים שהוא כחולה שאין בו סכנה), [מרדכי] – **מותר לכל ישראל להשתמש לאורו...**

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב. כ' הסמ"ג: לישראל אסור – אפי' קצץ לו שכר על זה אסור, ולא דמי לשילוח אגרות (לעיל סי' רמז) דשרי בקצץ דהתם אין גוף ישראל נהנה מגוף השליחות אבל הכא גוף הישראל נהנה ממלאכת שבת הנעשית בשבילו. כ"כ התרומה והגהות אשיר"י.

ג. שם: הדליק הגוי את הנר (לצרכו) ישתמש בו ישראל.

כ' סמ"ג – ה"ה הדליק הגוי לצורך חולה שאין בו סכנה מותר לישראל, כיון שהודלק בהיתר.

כ' ד"מ בשם מרדכי – ה"ה הדליק לצורך תינוק שהוא כחולה שאין בו סכנה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"גוי שהדליק"**

משנ"ב (א): ה"ה לכל מלאכה שיעשה הגוי בשבת בשביל ישראל דאסור לכל ישראל. אסור לכל – מדרבנן, דאם יהא מותר ליהנות יאמר לו להדליק (רשב"א). וכ' ביה"ל – דהיינו אסור לעשות לפני הנר דבר שלא היה יכול לעשות בלא נר (א"ר), וללמוד או לאכול בפני הנר ג"כ בכלל זה לאיסור (ת' ריב"ש בשם הרמב"ן). הרב יעקב יוסף זצ"ל: אסור לכל – מ"מ דבר שיכל לעשות אף בלא האור מותר לעשות.

"אפילו למי שלא הודלק בשבילו"
ביה"ל: ודווקא במלאכה דאורייתא כעין הדלקה, אבל במלאכה דרבנן שרי לאחר (כמו בהבאה מחוץ לתחום).

ב. **"בין קצב"**

משנ"ב (ח): אפילו הוא מכירו, ולא חיישינן שמא ירבה בשבילו דנר לאחד נר למאה (גמ'), אין חילוק בין אם הגוי הדליק הנר בביתו או בבית ישראל.⁴⁶

מ"א (ב): ששכרו סתם להדליק לו נר בשבת והיינו קבלנות, ושכירות שנותן לו בכל יום כך וכך. וכ' **משנ"ב** (ד) – וקמ"ל דלא אמרינן הגויי אדעתא דנפשיה עביד.

ג. **"להשתמש לאורו"**

סעיף א²: גוי שעשה מדורה לצורכו

סעיף א חלק 2: **א"וה"ה לעושה** (הגוי) **מדורה** **לצרכו או לצורך חולה.**

ב. **ויש אוסרים במדורה, משום דגזרינן שמא ירבה בשבילו.**

ג. **הגה:** מיהו אם עשה הגוי צבית ישראל, מדעתו, אין הישראל צריך לכאת (לא הטריחוהו לצאת מהבית בשביל זה – מ"א) אף על פי שנהנה מן הנר או מן המדורה [טור].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קכב.): גוי שמילא מים להשקות בהמתו, משקה אחריו ישראל. במה דברים אמורים בשאינו מכירו אבל מכירו אסור גזירה שמא ירבה בשבילו. (ול"ד להדליק גוי נר לצרכו דמוטר לישראל להשתמש לאורו, דשאני התם דנר לאחד נר למאה).

להנות ממדורה שעשה הגוי

• **א"ב"י:** לפ"ז במדורת אש דשייך בה ריבוי חיישינן שמא ירבה בשבילו ואסור להנות ממנו.
כ"כ האגור – שר"ת אסר ליהנות במדורה שהרבה הגוי לצורך ישראל. כ"כ שיבולי

הלקט והמרדכי בשם י"א והרוקח.
ב"י: ולפ"ז אף שאינו מכירו אסור, שעכשיו שיושב אצלו מכירו וירבה בשבילו.

• **ב. אבל סמ"ג,** סה"ת, מרדכי והגמ"י – מתירים אם הדליק לצורך עצמו או לצורך חולה וכמו בנר.

ב"י: וטעמם כשם דבהדלקת הנר לא חיישינן שמא ירבה משום דבנר אחד סגי למאה, הכי נמי באש מועטת סגי להתחמם מאה בני אדם. וא"ת שאינם מתחממים כל כך כמו באש גדולה, אף בהדלקת נר אינו מאיר להם כל כך בנר

(ב). רש"י – לפי שהגוי שלוחו.

(ג). וי"א – שאמירה לגוי הוי דיבור חול בשבת שאסור.

⁴⁶ הרב יעקב יוסף זצ"ל: טעם איסור אמירה לגוי:

(א). רמב"ם – שלא תהא שבת קלה בעניו, ויבוא לעשות בעצמו.

אחד כמו בעשרה נרות.

"ויש אוסרים"

ביה"ל: ולדבריהם אפילו אם נעשה בשביל חולה שיש בו סכנה אסור לשאר אנשים להתחמם נגדה משום חשש דשמא ירבה (ב"י). ולעת הצורך יש לסמוך אדעה הראשונה וכן סתם המחבר בסוף הסימן להקל.

ט"ז (א): הקשה ב"י – במילא עכו"ם מים לבהמתו (סימן שכ"ה) מחלקים בין מכירו או לא, וכאן לא חילק? וי"ל – שסמך על מ"ש שם לחלק.

ועי"ל – דאפי' לא הכירו מעולם עכשיו שיושב אצל אש שלו הו"ל כמכירו ואסור. ולי נראה: מה שמצריכים מכירו בסימן שכ"ה מפני חשש שמא יביא עכו"ם מים פעם אחרת בשביל ישראל, וזה אסור רק כשמכירו, אבל כאן יש חשש שמא יחתה אף שאינו מכירו, לפי שכבר מונחים להרחיב האש בשביל ישראל ובוזה אין טורח.

ג. "דגזרינן שמא ירבה"

מ"א (ג): משום דעכשיו כשיושב אצל אש שלו נעשה מכירו [ב"י], וב"ח כתב דמסתמא כשיושב אצל האש שלו הוי מכירו מקודם דאין העכו"ם מניח לישב איש נכרי אצל האש.

מ"א (ג): ואם ידוע שאין מכירו שרי. כ"ד הב"ח. כ"כ משנ"ב. ואם הסיק התנור כ"ע מודו דרשאי הישראל ליכנס לבית החורף דחימום לאחד חימום למאה, וכמו נר דשרי.

ד. "בבית ישראל מדעתו"

ג. ירושלמי: גוי שהדליק בביתו של

ישראל, האם מותר להנות ממנו?

ת"ש – שמואל התארח בבית פרסי אחד וכבה הנר, ובא הגוי והדליקו, הפך פניו שמואל הנר (שלא יהנה ממנו), כיון שראה שהגוי מתעסק בשטרותיו לאור הנר, הפך פניו חזרה.

א"ר יעקב – מכאן שלצורכו ולצורך ישראל אסור. אמר רבי יונה שניא היא שאין מטריחין על האדם לצאת מביתו. אמר רבי אליעזר אי משום שאין מטריחין על האדם לצאת מביתו למה הפך שמואל אפוי?

✓ הרב פרץ: ס"ל שר"א לא חולק על ר' יונה (רק הקשה עליו), ולכן גוי שהדליק ע"ד עצמו נר בביתו של ישראל בשביל ישראל לא מטריחים הישראל לצאת מביתו. כ"פ הטור.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "העושה מדורה לצרכו"

משנ"ב (ט): סתם מרן מתיר אפילו הוא מכירו משום דמדורה קטנה נמי מחממת הרבה אנשים והוי כמו נר לאחד נר למאה והי"א – ס"ל דבמדורה גזרינן שמא ירבה ולא דמי לנר, משום דלפי ריבוי אנשים שמסובין אצל המדורה צריך להוסיף ולהגדיל המדורה.

וכ' המ"א (ג) – ואם הסיק הגוי התנור לצרכו – כו"ע מודים דרשאי הישראל ליכנס לבית החורף דחימום לאחד חימום למאה והוי כמו נר דשרי. כ"כ משנ"ב.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: גוי או אפי' ישראל שהדליק את האור בחדר מדרגות, מותר ליהודי לעלות במדרגות, כיון שגם בלא האור יכל לעלות.

מ"א (ד): וזה דווקא בפעם הראשונה, אבל אחר כך מחוייב למחות בידו, כיון שהעצים של ישראל והוא ראה ושתק אדעתא דישראל קעביד. ואם העכו"ם עושה בע"כ חייב לגרשו. כ"ד משנ"ב.

סעיף ב: הדליק הגוי נר במסיבה. שבות במקום מצווה

סעיף ב: א. ישראל וגוי שהסיבו יחד והדליק הגוי נר, אם רוב גויים, מותר להשתמש לאורו. ואם רוב ישראל, או אפי' מחצה על מחצה, אסור [שם קכ.].

ב. ואם יש הוכחה שלצורך גוי מדליקה, כגון שאנו רואים שהוא משתמש לאורה (מיד – פמ"ג), אף על פי שרוב ישראל, מותר [שם כשמואל].

שבות במקום מצווה:

ג. הגה: י"א דמותר לומר לגוי להדליק לו נר לסעודת שבת מקום דסבירא ליה דמותר אמירה לגוי אפי' במלאכה גמורה במקום מצווה (שמתיר שבות אחת במקום מצווה) [ר"ן בשם העיטור], שעל פי זה נהגו רבים להקל בדבר לכוות לגוי להדליק נרות לצורך סעודה, בפרט בסעודת חתונה או מילה, ואין מוחה בידם (דמוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין – ב"ח ומ"א). ויש להחמיר במקום שאין צורך גדול, להא' רוב הפוסקים חולקים על סברא זו, וע"ל סי' ק"ז.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קכ.): נר הדלוק במסיבה, אם רוב נכרים – מותר להשתמש לאורה, אם רוב ישראל – אסור. מחצה על מחצה – אסור.

ב. שם: שמואל איקלע לבי אבין תורן, אתא ההוא נכרי אדליק שרגא. אהדינהו שמואל לאפיה. כיון דחזא דאייתי שטר וקא קרי, אמר: אדעתא דנפשיה הוא

דאדליק. אהדינהו איהו לאפיה גבי שרגא.

כשיש הוכחה... מותר

• מרש"י משמע – דווקא כשיש במחצה על מחצה ישראל.

• הרא"ש – אף שרוב ישראל מותר. כ"כ ב"י שכ"מ מהגמ'.

• וה"ה – מסתפק.

ב"י: להלכה כהרא"ש וכדמשמע מהגמ', ועוד דמיירי בדרבנן לקולא.

ב. "הוכחה שלצורך עכו"ם"

מ"א (ו): אבל אם עשה לצורך שניהם אסור (כמ"ש תקט"ו-ו).

ג. "לסעודת שבת"

מ"א (ז): פי' שיושב בחושך ואין יכול לאכול סעודת שבת, אבל אם כבר אכל פשיטא דאסור. ה"ה אם יש לו נר א' אסור לומר לעכו"ם, דהוי שבות שלא במקום מצווה, אבל אם הדליק מותר ליהנות (בעוד שהנר הראשון דולק – משנ"ב) דלא מקרי הנאה (שהרי יש כבר נר).

"אמירה לגוי"

משנ"ב (כא): אבל שבות דישראל עצמו לכו"ע אסור אפילו במקום מצווה (עירובין סח:).

"במקום מלווה"

מ"א (ח): ודווקא שגופו נהנה ממנו, אבל לומר לעכו"ם שיכנה בית הכנסת אסור, כ"מ מהגמ' (ספט"ו דשבת) דלא התירו שבות רחוקה.

ובפמ"ג מסיק – משום דהוי מצווה שאינה עוברת שיכול לבנותו בחול.

"ויש להחמיר במקום שאין לורך גדול"

משנ"ב (כ"ד): והשל"ה החמיר אף לצורך גדול, ושכן ראה נוהגים בקהילות חשובות שיושבים בחשכה במוצאי שבת אפילו בחתונה עד שאמרו הקהל ברכו.

הוא גם לבתי חולים שיש בהם פיקוח נפש. ב) אף בבתיים פרטיים ישנם חולים הזקוקים לחשמל (כגון למכשירי הנשמה וכי"ב).

ג. שבות (אמירה לגוי) במקום מצווה

- העיטור – שבות במקום מצווה מותר.
- אבל הרמב"ם והשו"ע – אין להתיר אלא בשבות דשבות במקום מצווה. כ"כ הפוסקים בש"ז.

ומשנ"ב (כה): פסק שבמקום מצווה דרבים (כגון לחבר עירוב שנקרע) יש להתיר בשבות אחד. כ"כ לוית חן (יז) בשם הפוסקים (רשב"ש, המכתם, המכריע ועוד).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אם רוב גויים"

משנ"ב (טו): דמסתמא אדעתא דרובא קעביד (גמ'). ואפילו אם אח"כ נתברר ישראל ונתוספו עליהן או שהלכו להן הגויים וכן להיפוך ברוב ישראל מותר. הרב יעקב יוסף זצ"ל – וכן בחו"ל שרובם גויים מותר להנות מהחשמל, שהגויים מטפלים בתחנות הכח.⁴⁷

"מחצה על מחצה אסור"

משנ"ב (טז): טעמו – שאי אפשר לדעת ע"ד מי הדליקו. וי"א משום דבמחצה על מחצה מסתמא לשם שניהם נעשה. שם (יז) – ואם יש הוכחה שנעשה לצורך ישראל אחד (מסוים) אסור, מ"מ בביה"ל מאריך, ומסקנתו שמי שמיקל אין למחות בו (עיין שם).

⁴⁷ הרב יעקב יוסף זצ"ל: שימוש בחשמל בארץ בשבת. יש מקילים משני סיבות: א). החשמל

לוית חן (יז): ובמקום צורך רבים מותר אף בשבות אחד. ולכן אם נפסק בחשמל בבית הכנסת באמצע תפילה מותר לומר לגוי להדליק. מ"מ עדיף לומר לגוי שיאמר לגוי אחר להדליק. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – ואף לצורך גדול יש להתיר בשבות אחד.

ובפמ"ג מצדד להקל להדליק ע"י גוי במ"ש לצורך מצווה, וכ"ש בערב שבת בין השמשות לצורך מצווה. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – שאין להתיר אלא בשבות דשבות במקום מצווה.⁴⁸

סעיף ג: אמר לעבדו או לגוי לילך עמו והדליקו הנר

סעיף ג: א. אם אומר אדם לעבדו או לשפחתו לילך עמו והדליקו הנר,
אף על פי שגם הם צריכים לו, אין זה לצורך הגוי (ואסור), כיון שעיקר ההליכה בשביל ישראל (כיון שהם עבדיו משרתים אותו, הדליקו לצורכו). [טור מהגמ"י]
ב. הגה: ומותר לומר לגוי (שאינו עבדו) לילך עמו לטול נר ללוק כזכר, הואיל ואינו עושה רק טלטול הנר בעלמא [רבנו ירוחם והגהות מרדכי והגמ"י].

שהיא חייבת להדיחם, לצרכה היא מדלקת ומותר להשתמש לאורה.
כ"כ ילקוט יוסף – לכן אם עובדת הזרה שוטפת כלים במדיח חשמלי אין בה איסור, כיון שלא ציוו עליה להדיח במדיח החשמלי.
הרב יעקב יוסף זצ"ל: ובפנס אין בעיה שאף ליהודי מותר לטלטלו מהצד.
ב. "לומר לגוי"

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"לילך עמו"

משנ"ב (כז): דווקא לילך עמו, אבל אם משלחם בשליחותו שילכו בעצמם, והדליקו את הנר להאיר להם אין זה מקרי לצרכו ומותר להנות מהנר (כיון שאין גופו נהנה מהנר בעת ההדלקה).
כיו"ב כ' הט"ז: שפחה שמדלקת הנר כדי לשטוף הכלים, לא מיקרי לצורך ישראל כיון שאין גוף הישראל נהנה ממנו, וכיון

לטלטל לצורך סעודת שבת. מותר לומר לגוי להדליק מזגן (שאיסורו דרבנן) לצורך לימוד תורה.
ואם יש ג' שבות דשבות (כגון שיש בנוסף גרמא) מותר אף ע"י ישראל במקום מצווה.

⁴⁸ הרב יעקב יוסף זצ"ל: דוגמאות שמותר בשבות דשבות לצורך מצווה: מותר לומר לגוי (שבות) להדליק ביו"ט (איסור דרבנן) לצורך מצווה. מותר לחיילים שנמצאים בשדה (שהיא כרמלית שאיסורו מדרבנן) לומר לחייל דרוזי

משנ"ב (כט): ואין להתיר אלא לבני תורה דילמא אתי למיסרך ולהקל יותר (רדב"ז והמ"א סק"י).

סעיף ד: היה נר דלוק ובא הגוי והדליק נר נוסף

סעיף ד: ^אאם יש נר בבית ישראל ובא גוי והדליק נר אחר – מותר להשתמש לאורו בעוד נר ראשון דולק, אבל לאחר שיכבה הראשון אסור להשתמש לאור השני. וכן אם נתן שמן בנר הדולק, מותר להשתמש עד כדי שיכלה השמן שהיה בו כבר, ואח"כ אסור [הגמ"י, סמ"ג, סה"ת והמרדכי].

^בהגה: ומותר למחות בגוי שצא להדליק נר או להוסיף שמן [כל בו וטור].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אם יש נר"

ב"י: ה"ה אם יש מדורה דולקת והרבה עליה הגוי עצים, מותר להנות ממנה (דנר לאחר נר למאה). אבל לדעת הי"א בסעיף א' שאוסר במדורה גם כאן אסור. אבל הב"ח – אף לי"א בסעיף א' דווקא אחר שכלו הראשונים, אבל קודם מותר (דלא גזרינן בהא שמא ירבה כיון שלאחר שכלו הראשונים אסור להתחמם כנגדו שוב לא יוסיף העכו"ם עצים). כ"כ המ"א ומשנ"ב.

משנ"ב (לב): מותר – ר"ל אף דעתה נתגדל האור יותר אפ"ה מותר, כיון שיכול מתחילה להנות קצת לאור הנר הראשון ולכן שרי ובלא"ה אסור.⁴⁹

ב. "ומותר למחות"

מאי קמ"ל?

מ"א (יג) – קמ"ל שאם אחר כך עשה בע"כ מותר להשתמש לאורו, דהוי כעשה המלאכה לצרכו (ב"ח), ובלבד שלא יערים, כ"כ משנ"ב. **ומשנ"ב** (לה) – דסד"א להחמיר בזה כדי שלא לדבר בענין הדלקה כלל, קמ"ל שמותר למחות (ב"י).

"שצא להדליק נר"

מ"א (יד): דווקא כשהנר של הגוי אבל כשהנר של ישראל צריך למחות (ולא רק מותר למחות). כ"כ משנ"ב.

היתר לא נתקלקל אח"כ דבתר התחלה אזלינן. אבל לדעת האוסרים (טור והשו"ע) לא אזלי בתר התחלה, ואסור אחר שכבו העצים הראשונים.

⁴⁹כ' הט"ז: לדעת המתירים במרבה על האש שנעשה תחילה בהיתר מותר אף אחר שיכבה הראשון. שהרי באש אי אפשר לידע מתי כלה האש הראשון, ומותר כיון שבתחילה היה לנו

סעיף ה': להדליק מדורה ע"י גוי בארצות הקרות

סעיף ה': ^א. בארצות קרות, מותר לגוי לעשות מדורה (וה"ה להסיק תנור בית החורף – משנ"ב) בשביל הקטנים ומותרין הגדולים להתחמם בו, ואפי' בשביל הגדולים מותר אם הקור גדול, שהכל חולים אצל הקור.

^ב. ולא כאותם שנוהגים היתר אף על פי שאין הקור גדול ביום ההוא.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

^א. לעשות מדורה בשבת ע"י גוי

• הגהות מרדכי בשם רבינו שמחה – מדורות שהשפחות עושות בבית אדוניהם שאם ראה ישראל ושתק אדעתיה עבד כיון שהעצים שלו, ואסור.

• ובתשובת רבינו ישראל – מתיר להתחמם כנגד מדורת הגוי הנעשה בשביל ישראל, כי ראה אביו ורבינו משולם שהיו פרושים, שמתחממים וכן גדולי עולם. וטעמא משום דהכל חולים אצל הקור, ואם אינם חולים לפחות הם מצטערים.

ולולי יתמהו עלי הייתי מתיר אפילו האמירה בפירוש, כל שכן אם הגוי עצמו עושה בשביל ישראל.

• הגמ"י – אם עשה הגוי מדורה לצורך תינוק או חולה מותר להתחמם בו אף לגדולים. כ"כ סמ"ג והתרומה. ואפילו להחם בשביל הגדולים התיר ה"ר יום טוב, כי הכל חולים אצל קור.

כ"כ רי"ו שהר"מ כתב – שרבי יעקב מאורלינ"ש היה אומר לגוי להדליק האש ולתקנו בשבת משום דהכל חולים אצל

האש לישיב בקרירות.

ב"י: מצאתי בתשובה אשכנזית (שו"ת מהרי"ל) – מנהג שלי לחמם בעת שהוא קר כל כך דמצערנא אף על גב דמהר"ם אסר, הלא הוא עצמו כתב בתשובה שסובר כדברי המתירין אלא דחשיב ליה דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור. ואם כן כיון דבזמן הזה אין שום אדם נוהג איסור אדרבה מתחזי כיוהרא. ולהרמב"ם שכ' – שאין עושין מדורה לחולה בשבת אלא אם כן הקיז דם ונצטנן, אפשר שבארצות קרות מאד מודה, דכל אדם הוי כהקיז דם ונצטנן.

סיכום: לעשות מדורה במקומות הקרים

- ר' שמחה – אוסר. כ"כ הרמב"ם.
- הגהות מרדכי בשם ר' ישראל – מותר, שהכל חולים אצל הצינה. כ"כ הגמ"ר, הגמ"י ורי"ו.

- ^א. **והגמ"י** בשם סמ"ג ותרומה – אם עושה לצורך קטן או חולה מותר אף לגדול להתחמם בו. ואפילו לצורך גדול התיר הרב יו"ט בקור גדול. כ"כ רי"ן בשם מהר"ם.

^ב. כ' רי"ו: ובאותם ארצות שאינן קרות

כל כך אסור, שאינם חולים אצל האש.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "ומותרין הגדולים"

משנ"ב (לט): כיון דהעיקר נעשה בשביל הקטנים, מותר גם לגדול, אבל אם נעשה בשביל שניהם ביחד פוסק השו"ע (לקמן שכ"ה-ו) דאסור.

ב. "שהכל חולים אצל הקור"

הב"ח: ולהסיק אחר מנחה בשבת שיהא למ"ש אסור, מאחר דכבר נתחמם בבוקר, ואף על פי שכבר נתקרר אינו קר כ"כ שיהא האדם נחשב כחולה אצל קרירות. וכ' עולת תמיד – ומ"מ הכל תלוי לפי הקור ולפי בית החורף. מטה יהודה – וצריך להכין מבע"י הפחמים שיהיו מזומנים בשבת לפני הגוי. כ"כ משנ"ב.

ב. "ולא כאותם"

מ"א (טו): אפי' עשה הגוי מדעתו צריך למחות בו. ואפשר דהעולם סומכין על הגהות מרדכי שכתב שאפילו במצטער שרי שבות (כמ"ש בשכ"ח – לג) אבל בסי' ש"ז ס"ה פסק להחמיר ודווקא שבות דשבות שרי. והב"י כ' – ומ"מ אין למחות בהם דמוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין. כ"כ משנ"ב.

"שאין הקור גדול"

מ"א (טו): ועכ"פ יזהרו שלא לומר לו בשבת בפירוש להסיק, אלא יקצבו עמו בקבלנות שיסיק לו כל ימות החורף בעת שיהיה קר, דהו"ל כאלו עשה מדעתו. כ"כ משנ"ב.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: במקום שהחום גדול ויש קטנים או גדולים שסובלים הרבה מהחום, מותר לומר לגוי (שבות) להדליק המזגן בשבת (איסור דרבנן).

או"ח רע"ז: שלא לגרום כיבוי הנר, ובו ה' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: לפתוח דלת שמאחוריו מונח נר 286
 סעיף ב: אסור לפתוח דלת כנגד מדורה 288
 סעיף ג: שכח נר ע"ג טבלא 289
 סעיף ד: להניח נר ע"ג האילן מע"ש 291

סעיף ה: לכפות כלי ע"ג הנר 291

סעיף א: לפתוח דלת שמאחוריו מונח נר

- סעיף א: א. נר** (ואין חילוק בין נר של שמן או שעה וחלב – משנ"ב) **שמונה** אחורי הדלת, אסור לפתוח הדלת (כללכו), [רמב"ם ומרדכי וב"י בשם סמ"ג] **שמא** יכבנו הרוח.
- ב.** אבל לנעול הדלת כנגדו, מותר (שבזה אינו עושה כלום לא מכבה ולא מבעיר – משנ"ב), [ת"ה]. וה"ה בחלון שכנגד הנר שעל הסלחן [מרדכי וב"י בשם תוספות וטור].
- ג.** ואם הוא קבוע בכותל שאחורי הדלת, אסור לפתוח הדלת ולנעולו כדרכו שמא תהא הדלת נוקשת עליו ותכבנו, אלא פותח ונועל בנחת.
- ד.** ואם הוא קבוע בדלת עצמו, שפתיחתו ונעילתו מקרב השמן לנר או מרחיקו ממנו, אסור לפתחו ולנעולו.
- ה.** הגה: וזנר של שעה מותר לפתוח ולנעול אף על פי שהוא קבוע בדלת [ב"י].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

- מבעיר לא לייט רב עליה. כ"ד התוס', תרומת הדשן והמרכי.
- **ג. ור"ח פי'** – שהנר מונח בכותל שאחורי הדלת וכשפותח הדלת נוקש בכותל ואיכא למיחש שמא יכבה הנר. כ"כ ה"ה בדעת הרמב"ם.
 - **ב"י:** לפי ר"ח לא נאסר אלא כשפותח כדרכו, אבל בנחת מותר. כ"כ הרמב"ם וסמ"ג – שפותח בנחת מותר.
 - **ד. ור"י פי'** – שהנר קבוע באחורי הדלת (עצמה) ובפתיחת הדלת ובנעילתו מרחיק את השמן מן הפתילה או מקרבו אל הפתילה.
- והטור: הבא כל ג' הפירושים.

- שבת (קכ:):** תנא נר שאחורי הדלת פותח ונועל כדרכו ואם כבתה כבתה. לייט עלה רב, משום דאפילו רבי שמעון דשרי בדבר שאין מתכוין מודה בהא דאסור משום דהוי פסיק רישיה.
- ופסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם – כרב.
- הרא"ש:** נר שאחורי הדלת, ג' פירושים:
- **א. רש"י פי'** – שהנר מונח אחורי הדלת (ממול הדלת) וחיישינן שמא יכבנו הרוח.
 - **ב. ב"י:** לפירוש רש"י פשיטא דלא מיתסר אלא לפתוח אבל לנעול ליכא שום איסורא שהרי מאחר שאינו לא מכבה ולא

א"ח – רע"ז

להכבות ע"י הרוח המנשב מבחוץ (מ"א והב"ח).

הרב יעקב יוסף זצ"ל – אבל בגז הדולק מותר לפתוח הדלת, כיון שאין מתכוון לכבות (שאינו פסיק רישא) והוא גחלת של מתכת איסור כיבוי דרבנן שלא גזרו (דהוי פ"ר דלא ניה"ל בדרבנן שמותר). וכן בנר שאינו פ"ר שיכבה מותר כיון שאינו מתכוון.

כ' הר"ח: דבר שהוא פ"ר, הוי כדבר שמתכוון.⁵⁰

"כלרכו"

כ' המ"א (א): נ"ל שט"ס הוא, הגה זו צ"ל בסוף הסעיף (ד'), דכאן אפילו אם הוא פותח הדלת בנחת מ"מ הרוח מבחוץ מנשב ואסור, כ"כ הב"ח וכמה אחרונים (א"ר, שלחן עצי שטים, הח"א, הגר"ז ועוד).

"שמא יכבנו הרוח"

■ מ"א (תק"ד סק"ט) – דאפילו אם אין הרוח מנשב עתה, ג"כ יש לאסור דבכל רגע ורגע הרוח מנשב וא"א להבחין בזה. ■ והא"ר ומט"י – הקילו, (שהסכימו לדברי המהרי"ל והרמ"א שסוברים שם דכשאנו רואין שאין רוח אין לחוש שינשב באותו רגע רוח מבחוץ), מ"מ כאן החמירו א"ר והמט"י מטעם אחר דפתיחת הדלת גופא גורם שיבא עי"ז רוח.

ב). עוגה שיש עליו אותיות מותר לאוכל אף שמוחק האותיות, דהוי פ"ר דלניח"ל בדרבנן. ג). ספר שכתוב בעוביו אותיות, מותר לפותחו בשבת. ד). מותר לומר לגוי לפתוח מקרר אף שידלק האור.

ב"י: חילוקים בין הפירושים

• דינו של רש"י לכולי עלמא איתיה דודאי אסור לפתוח כל היכא שהנר מונח במקום שיוכל לכבות (מדין פתיחת דלת כנגד המדורה), והתוס' לא חולק רק בפירוש נר שאחורי הדלת.

• ה"ב"י – לפי פר"י בנר של שעה מותר, דלא חיישינן משום מכבה ומבעיר.

• כ' הגמ"י – שה"ר שמואל היה מניח הנר בדלת עצמה, והיה אומר דלא אסור לפתוח ולנעול דמשום מוקצה, כיון שהדלת בטלה לגבי הבית חשיב כמחובר לקרקע ואין כאן טלטול. וגם לא חיישינן שמקרב או מרחיק השמן אל הפתילה, דהוי דבר שאין מתכוין.

כ"כ הטור – דלא כפירוש ר"י, במ"ש שאף שמקרב השמן לפתילה או מרחיקו שרי (שהר"י אוסר), אבל במ"ש שאין בו משום מוקצה גם ר"י מודה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אחורי הדלת"

א.

משנ"ב (ב): כגון דלת שנפתחת לפנים ומאחריה בבית מונח נר דלוק. ודווקא כשהוא נגד פתיחת הדלת ממש וקרוב אל הדלת בענין שכשיפתח הדלת יוכל

⁵⁰ רב יעקב יוסף זצ"ל: פ"ר דלנחי"ל בדרבנן שרי, ולכן:

(א) מותר לפתוח את הפריזר כשהמנוע לא פועל, ונכנס בו אויר חם וגורם למנוע לפעול, דהוי פ"ר דלא ניה"ל בדרבנן (גרמא).

ובפמ"ג – יישב דברי המחבר, דמיירי שנועל בכח דעי"ז מתנדנד הכותל כולו ויבא לכבוי.

ד. "מקרב השמן"

משנ"ב (ז): ויש בזה משום מבעיר או מכבה, ואף על גב דאינו מכוי"מ מ"מ פסיק רישיה הוא. וכ' מ"א – ואם פותח ונועל בנחת בענין שלא יהא פסיק רישיה מותר. כ"כ הב"ח ומשנ"ב.

והט"ז כ' – ולא מהני פתיחה ונעילה בנחת כיון שהוא בדלת עצמה בקלות ינדנד קצת ויקרב או ירחיק השמן.

משנ"ב (ז) בשם המרדכי: ואין איסור בטלטול הדלת משום הנר הקבוע בה, לפי שהדלת לא נעשית בסיס לנר לפי שהיא חשובה שמשמשת לבית ובטלה אצלו ולא להנר.

ד. "של שְׁעוה מותר לפתוח"

משנ"ב (ח): טעמו, שאין בהם משום מקרב השמן או מרחק (הרי אין בו שמן). ואם הוא בענין שיש לחוש שע"י הפתיחה ונעילה יכבה לגמרי אף בשל שְׁעוה אסור (ט"ז).

משנ"ב (ג): ולכן יש להקל בזה כשפותח הדלת בנחת לאט לאט.

ב. "אצל לנעול הדלת כנגדו"

מ"א: אפי' האוסרים לסתום התנור (רנט) כאן מותר, שלא שייך בנר שאין הרוח מבעיר אותו, כ"כ התו"ש. ביאר מחצת השקל – למעלה בפי התנור דרך להיות נקב קטן, וע"י סתימת פי התנור דומה למפוח ומבעיר ביותר, מה שאין כן בנר.

ג. "קבוע בכותל"

משנ"ב (ה): פי' שהנר קבוע בכותל וכשפותח הדלת תנקוש ותגיע אל נר שלאחוריה, ועלולה לכבותה (פמ"ג).

"ולנעלו כדרכו"

מ"א (ד): וב"ח כתב דבזה לנעול שרי (שלא כתבו לר"ח איסור נעילה, כי אם איסור פתיחה), גם מ"ש הרמב"ם איסור נעילה ס"ל כר"י שהנר קבוע בדלת עצמה (ולא ס"ל כר"ח, ולא כמו שפירש הב"י דדעת הרמב"ם כר"ח). כ"כ משנ"ב.

סעיף ב: אסור לפתוח דלת כנגד מדורה

סעיף ב: אסור לפתוח הדלת כנגד המדורה שהיא קרובה קצת אל הדלת ואפי' אין שם אלא רוח מצויה [שם כאביי].

ב. אבל אם היה פתוח כנגדה, מותר לסוגרו ואין בו משום מכבה [תוס'].
 מה אהבתי תורתך

או"ח – רע"ז

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

"כנגד המדורה"

משנ"ב (ט): מפני שהרוח המנשב גורם להבעיר המדורה, ואף שאינו מכויין מ"מ פסיק רישיה הוא (רש"י).

"ואפילו אין שם אלא רוח מצויה"

משנ"ב (י): ואף שברוח מצויה אין דרך המדורה להבעיר יותר, אפ"ה אסור דגזרינן אטו רוח שאינה מצויה. וכ' המ"א (תקי"ד/ט), שאם אין שם רוח כלל מותר.

ותו"ש כ' – ולא גזרינן שמא תהיה רוח שאינה מצויה, דהוי גזרה לגזרה.

ב.

"מותר לסגרו"

משנ"ב (יא): ואף על פי שהרוח היה מבעירה אין בו משום מכבה שאינו עושה כלום אלא עוצר הרוח ואם תכבה תכבה. והמ"א (י) כ' – ואפי' להאוסרין בססי' רנ"ט, הכא שרי דבבית יש אויר הרבה ול"ד למפוח.

סעיף ג: שכח נר ע"ג טבלא

סעיף ג: א. שכח נר על הטבלא, מנער את הטבלא והוא נופל, אפי' אם

הוא דולק, רק שלא יכוין לכבותו. ב. הגה: וטוב לעשותו ע"י גוי, במקום שאל"ל כ"כ [כל בו].

ג. ובלבד שיהא נר של שיעור וכיוצא בו, או שלא יהא בו שמן (שדולקת רק הפתילה וכבר כלה שמן – משנ"ב), אבל אם יש בו שמן אי אפשר שלא יקרבונו אל הפתילה ונמצא מבעיר (ואסור).

ד. ואם הניחו עליה מדעת, אסור לנערה שהרי הטבלא היא בסיס (פי' דבר הנושא דבר אחר, תרגום ואת כנו (שמות לא, ט) וית בסיסיה), לדבר האיסור.

ה. הגה: ומ"מ מותר ליגע בטבלא הואיל ואינו מטלטל הנר. וה"ה שמותר ליגע במנורה שצבהכ"נ והנרות דולקות עליו, ובלבד שלא ינענע [מרדכי].

טור – רק שלא יכוין לכבותו (דלרבי שמעון דבר שאינו מתכוין מותר).

ב. הכל בו: כ' הר"מ כשנופל נר או פתילה על השולחן: התלמוד שלנו –

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קכ:): ת"ר – נר (הדולק) שעל גבי טבלא, מנער את הטבלא והיא נופלת, ואם כבתה, כבתה.

א"ח – רע"ז

משנ"ב (יד): מיירי כשצריך לטבלא. ואף על גב דאפשר שיכבה הנר ע"י הנפילה אפ"ה מותר דלא הוי פסיק רישיה (גמ') וקי"ל דדבר שאין מתכוין מותר. וכ' המאירי – שדווקא אם הוא מנערו בנחת שאם לא כן הוי פסיק רישיה, וכן משמע במהרי"ל והביאו הא"ר. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

ביה"ל – אף דהוי פסיק רישיה דלא ניחא ליה, מ"מ איסורא איכא לרוב הפוסקים.

"ע"י גוי"

מ"א (ז): ואז אפילו בנר של שמן שרי, דבמקום שאין מתכוין שרי ע"י גוי אפילו הוא פסיק רישיה. ואם אין גוי מזומן יראה לעשות ע"י קטן (מהרי"ל). כ"כ משנ"ב.

ג. "אי אפשר שלא יקרבונו לפתילה"

פמ"ג: ודווקא בניעור הוי פסיק רישיה, אבל לטלטל הטבלא או השלחן בנחת ממקום למקום שרי אפילו מונח עליו נר של שמן דלא הוי פסיק רישיה. כ"כ משנ"ב.

ד. **"הניחם מדעת"**

משנ"ב (יח): בסימן ש"ט יתבאר שיש מחלוקת אימת נקרא מדעת: לפי ר"ת – אם הניחם מע"ש ע"ד ליטלם בשבת לא מקרי בסיס (כ"פ סה"ת ועוד), אבל לרש"י הוי בסיס.

לפ"ז הנרות שאנו מדליקין דעתנו ליטלם למחר ע"י גוי ולדעת הי"א המקילין שם אין דינו כמניח ולא נעשה השלחן בסיס.

מתיר לנער את השולחן ואם כבתה כבתה. ואף על פי שהירושלמי אוסר, קי"ל כהבבלי.

והגיה ה"ר פרץ – מיהו טוב ליזהר כי אם על ידי גוי.

ג. תוס': ובלבד שיהא נר של שעה או שלא יהא בו שמן, אבל יש בו שמן אי אפשר שלא יקרבונו אל הפתילה ונמצא חייב משום מבעיר. כ"כ הרא"ש הר"ן וה"ה.

ד. שם: אמרי דבי רבי ינאי – לא שנו אלא בשוכח, אבל במניח – נעשה בסיס לדבר האסור.

פרש"י: אלא בשוכח – דשכחו מבעוד יום על הטבלא שלא מדעת. אבל מניח נעשית הטבלא בסיס לדבר האסור, ואסור לטלטלה כדי לנערה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)**"שכח נר"**

א.

משנ"ב (יב): שכח מבעוד יום שלא מדעת, וכ' מ"א (שט, ו) – ואפילו אם הניחו על הטבלא בכוונה אך לא היה דעתו שישאר שם בשבת ואח"כ שכחו שם הוא ג"כ בכלל שוכח.

"על הטבלא"

ביה"ל: ה"ה המונח על השלחן עם הנרות. ואף שהא"ר בשם הפרישה שכ' – דשלחן חשוב ולא נעשה בסיס לנר. מ"מ הב"ח והט"ז והמ"א ושאר הרבה אחרונים משמע דלא סברי כן.

"מנער הטבלא"

אופנים שונים של היתר (משנ"ב)

■ כ' הב"ח – אם נפל נר של שעה או חלב על השלחן ואין גוי או קטן מזומן – שרי לנער בעצמו, דבמקום פסידא סמכינן על ר"ת דלא מקרי בסיס.

■ ואם היה מונח על השלחן בין השמשות גם ככרות פשיטא דהם חשובים יותר מן הנר (דהיינו מן שלהבת הנר הדולקת) והוי בסיס לדבר המותר והאסור דשרי לטלטל (ש"י-ח) ושרי לנער.

■ כ' מ"א – ואם אי אפשר לנער במקומו (משום איזה פסידא) רשאי לטלטל השלחן

למקום אחר ולנערו שם, כיון שהיה מונח עליו הלחם הצריך לשבת לא נעשה בסיס לאיסור. ומזה המנהג הטוב שהנשים שנוהרות ליתן ככר הצריך לשבת על השלחן קודם הדלקת הנרות, כדי שיהיה מותר לטלטל את השלחן כשיהיה צריך לו. ורק יזהר לטלטל בנחת בנר של שמן.

ה. "צמנורה טבצית הכנסת"

משנ"ב (יט): היינו בקבועה על מקום אחד אבל אם היא תלויה אפילו ליגע בה אסור שבקל ינענע. כ"כ הט"ז.

סעיף ד: להניח נר ע"ג האילן מע"ש

סעיף ד: מותר להניח נר של שבת מבע"י ע"ג אילן וידלק שם בשבת דליכא למיחש דלכשיכבה לשקליה מיניה ונמצא משתמש במחובר, אבל אין מניחין נר של יום טוב ע"ג אילן, דשקיל ומנח ליה ונמצא משתמש באילן [שבת מה.].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ביאר משנ"ב (כ): מניחין בשבת – דהא קי"ל דנר שהדליקו בו באותה שבת אסור לטלטלו אפילו לאחר שכבה (וכדלקמן רע"ט). ולכן אין חשש שיבוא לטלטלם ונמצא משתמש באילן. אבל אין מניחים

ביו"ט – כיון שביו"ט מותר לטלטל הנר, חיישינן שיבוא ליטול משם וגם זהו בכלל שימוש.

כ' ברכ"י – ואם נוהג להתנות מתחילת השנה לטלטל הנר אחר שכבה, א"כ אף בשבת אסור להניח הנר ע"ג אילן שמא ישתמש באילן.

סעיף ה: לכפות קערה ע"ג הנר

סעיף ה: מותר לכפות קערה ע"ג הנר בשבת (וצריך שיניח מעט אור תחתיה שאם לא כן יכבה הנר – מ"א) כדי שלא יאחז האור בקורה [שבת קכא.].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"לכפות קערה"

משנ"ב (כב): לפי הרמב"ם – דווקא של חרס אבל של מתכות אסור כי המחממו

חייב משום מבעיר (אם לא במקום שיש לחוש לסכנה).

הרב יעקב יוסף זצ"ל – וכן מותר לכפות כלי שלא יפריע לו האור לישון.

או"ז רע"ז: שיכול לכבות הנר בשביל הזוזה, ובו סעיף

אחד

סעיף א: מותר לכבות הנר בשביל שישן החולה שיש בו סכנה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (כט:): משנה. המכבה את הנר מפני שהוא מתירא מפני נכרים ומפני ליסטים, מפני רוח רעה, מפני החולה שישן – פטור (ואסור).

גמ' (לא:): מתניתין ר' יהודה היא, דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה ומתניתין בחולה שיש בו סכנה, ובמשנה פטור ומותר, דמיירי בחולה שיש בו סכנה. אבל כשאין בו סכנה חייב חטאת. אבל ר"ש – ס"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, ולכן בחולה שיש בו סכנה מותר, ובחולה שאין בו סכנה פטור ואסור.

להלכה:

• הטור פסק – כר"ש, כ"פ רמב"ן, הר"ן, ה"ה, כ"ד הרי"ף והרשב"א. וכן סתם מרן (שט"ז-ח).

• והרמב"ם – פסק כר' יהודה שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

מ"א (א): הבדל בין פסיק רישא למלאכה שאינה צריכה לגופה (ר' אברהם בנו של הרמב"ם):

פסיק רישא – אינו מכוין למלאכה כל עיקר, כגון שסגר פתח ביתו וצבי ניצוד מאליו.

ומלאכה שא"צ" לגופה – הוא מכוין לגוף המלאכה אלא שאינו מכוין לתכליתה (כגון הכא שמכוין לכיבוי ואינו מכוין לעשות פחמין).

"מותר לכבות הנר"

כ' הרמב"ם: דווקא בשאי אפשר להוציא החולה למקום אחר או להסתיר האור או להוציא הנר. דאל"ה בודאי יותר טוב לטלטל מוקצה מלעבור על איסור כיבוי (לפי שאיסור כיבוי, מלאכה שאינה צריכה לגופה, חמור מטלטול מוקצה).

כ"כ משנ"ב – וכשיקיץ החולה אחר כך מותר להדליק הנר חזרה בשבילו, ואם יש גוי יעשה ע"י הגוי.

"החולה שיש בו סכנה"

משנ"ב (ג): וה"ה כשמתירא מפני לסטים שלא יבואו עליו ויהרגוהו ואין לו עצה להסתיר את האור ג"כ מותר לכבות (פרש"י). כ' תו"ש – אף חולה שיש בו ספק סכנה מותר.

גמ': אבל לחולה שאין בו סכנה אסור לכבות. אף למ"ד דאין על כיבוי חיוב חטאת משום דהוי מלאכה שאין צריך לגופא אפ"ה אסור מדברי סופרים.

מאי מלאכה שאינה צריכה לגופא? כגון כיבוי שאין צריך לגופה, שהוא מכבה מפני איזה ענין, כגון כדי שיישן החולה או שהוא חס על השמן שבנר, או שמכבה עצים דולקים מפני שחס עליהם, או שמכבה את הדליקה מפני שחס על ממונו, כ"ז מקרי אינו צריך לגופו שהרי אינו מכוינ לתכלית המלאכה עצמה. וכן בשאר מלאכות, כגון החופר גומא וא"צ אלא לעפרה שהמלאכה היא הגומא וא"צ לגומא. וה"מ לשאר פוסקים, אבל הרמב"ם פסק דמלאכה שאין צריך לגופה חייב עליה.

או"ז רע"ט: דיני טלטול הנר בשבת, ובו ז' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: לטלטל נר אחר שכבה 293
 סעיף ב: לטלטל הנר לצורך גופו ומקומו, לטלטלו משום דמאס 295
 סעיף ג: לטלטל נר ע"י שמניח עליו לחם 296
 סעיף ד: להתנות מע"ש שיטלטל הנר כשיכבה 296
 סעיף ה: נר שהודלק בשבת מותר לטלטלו כשיכבה 297
 סעיף ו: לטלטל נר שהוא מאוס 298
 סעיף ז: לטלטל מנורה של פרקים 299

סעיף א: לטלטל נר אחר שכבה

סעיף א: ^אנר שהדליקו בו באותה שבת, אף על פי שכבה, אסור לטלטלו. ^בוכן מותר השמן שבנר שהדליקו בו באותה שבת, אסור לטלטלו

ולהסתפק ממנו באותה שבת.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (מד.): משנה – מטלטלין נר חדש אבל לא נר ישן, ר"ש אומר כל הנרות מטלטלין חוץ מן הנר הדולק בשבת. ופרש"י: נר חדש – שלא הדליקו בו מעולם. אבל לא ישן – דמוקצה מחמת מיאוס הוא.

ובגמ': ת"ר – מטלטלין נר חדש אבל לא ישן דברי רבי יהודה, רבי מאיר אומר כל הנרות מטלטלין חוץ מן הנר שהדליקו בו בשבת, רבי שמעון אומר חוץ מן הנר הדולק בשבת. כבתה מותר לטלטלה.

ופרש"י: חוץ מן הנר שהדליקו – ואף שכבה אסור דאית ליה לרבי מאיר מוקצה מחמת איסור ולית ליה מוקצה מחמת מיאוס. חוץ מן הנר הדולק בשבת – בעוד שהוא דולק אסור שמא יכבה. כבה מותר לטלטלו – דלית ליה אפילו במוקצה מחמת איסור מגו דאיתקצאי לבין השמשות איתקצאי לכולי יומא.

כ' הרי"ף והרא"ש: אף דקי"ל כר"ש דלית ליה מוקצה, בהא לית הלכתא כוותיה.

דגרסינן (שבת קנז): פליגי בה רב אחא ורבינא, ח"א – בכל השבת כולה הלכה כרבי שמעון לבר ממוקצה מחמת מיאוס ומאי ניהו נר ישן. וח"א – במוקצה מחמת מיאוס נמי הלכתא כוותיה לבר ממוקצה מחמת איסור ומאי ניהו נר שהדליק בה באותה שבת וקי"ל כדברי המיקל.

הלכך נר שהדליקו בו באותה שבת אף על פי שכבה אסור לטלטלו דמוקצה

מחמת איסור הוא. כ"פ הרמב"ם.

ב. שבת (מד.): מותר השמן שבנר ושבקערה אסור, ורבי שמעון מתיר. פי' הר"ן: אסור להסתפק – משום דאיתקצאי לבין השמשות מחמת איסור (שהרי המסתפק מן השמן שבנר חייב משום מכבה), איתקצאי לכולי יומא אפילו לאחר שכבה, ור"ש מתיר דלית ליה אפילו במוקצה מחמת איסור מגו דאיתקצאי. ולא קיימא לן כרבי שמעון.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "שהדליקו בו באותו שבת"

ט"ז (א): זהו כרבי יהודה דאוסר במוקצה מחמת איסור, ולא כר"ש דמתיר גם בזה ואין איסור אלא כל זמן שהוא דולק עדיין.

"אף על פי שכבה"

משנ"ב (א): והיינו אפילו לא נשאר בו שמן כלל, והטעם דכיון דביה"ש היה אסור בטלטול לפי שנעשה הנר והשמן והפתילה בסיס לשלהבת שהוא דבר האסור בטלטול, ומיגו דאיתקצאי לביה"ש איתקצאי לכולי יומא (וזהו הנקרא בגמרא מוקצה מחמת איסור).

מ"א (א): ואם יש אימת עכו"ם (שאסור להדליק נרות) מותר לטלטלו אחר שכבה (ש"ג), אבל רש"י פי' שעת הדחק סכנה משמע דבשלא במקום סכנה אסור.

ב. "מותר השמן שבנר אסור לטלטלו"

משנ"ב (ב): וה"ה מותר הנר העשוי מחלב ושעוה שהדליקו בו באותה שבת וכבה אסור (הטעם משום דאסור להסתפק בביה"ש כשהיה דולק), (מ"א ואחרונים).

סעיף ב: לטלטל הנר לצורך גופו ומקומו, לטלטלו משום דמאיס

סעיף ב: ^אנר זה שאמרנו שאסור לטלטלו, אפילו לצורך גופו ולצורך מקומו אסור. ויש מי שהתיר, ולא נראו דבריו.

ב.הגה: וי"א דמי שהו"א איסטניס והנר מאיס עליו מותר להוליאו (דווקא שמונה במקום ישיבתו – משנ"ב) להוי לדידיה כגרף של רעי, והמחמיר לא הפסיד (צ"ל והמחמיר יחמיר והמיקל לא הפסיד – מ"א), [מרדכי].

שהדליקו בו באותו שבת משום דהוי כגרף של רעי. ואין זה נכון כי כל השוטים יאמרו דאנינא דעתייהו, ואינו מותר אלא למי שהוא אסטניס, והמחמיר לא הפסיד.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אפי' לצורך גופו ומקומו"

ב"י: לפי שנעשה בסיס לשלהבת בבין השמשות נאסר לכל היום.

והט"ז – לדידן שאנו מתכוונים להורידו לאחר שיכבה, לא נעשה בסיס (לפי בעה"ת) ומותר לטלטלו לאחר שכבה לצורך גופו ומקומו.

מ"מ ביאור ההלכה – אסור לטלטלו (כמ"ש מרן), כ"כ התו"ש.

"ויש מי שמתיר"

הרב יעקב יוסף זצ"ל: ולכן מותר ע"י קטן, דקי"ל כל מקום שיש מי שמתיר, אף דקי"ל שלגדול אסור, יש להקל לקטן.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א.כ' המרדכי: נר שהדליק בו באותה שבת מותר לטלטלו לצורך גופו או מקומו (כמו המסר הגדול). כ"כ האגור בשם הרב ישעיה.

ב"י – ואין נראה כן מהרמב"ם שכ' – כלי שהוקצה מחמת איסור אסור לטלטלו כגון נר שהדליקו בו בשבת, אף על פי שכבה, שכל כלי שהיה אסור לטלטלו בין השמשות (שנעשה בסיס לשלהבת) נאסר לטלטלו כל השבת כולה. אבל כלי שהוקצה מחמת מיאוסו וכו' מותר לטלטלן בשבת. כ"נ משאר הפוסקים.

וטעם האיסור – שכלי שמלאכתו לאיסור לא נאסר בין השמשות כיון שהיה ראוי לטלטלו לצורך גופו או מקומו, מה שאין כן בנר הדולק בין השמשות שהיה אסור אף לצורך גופו ומקומו, ולכן התקצה לכל השבת.

ב.כ' המרדכי: יש מתירין להוציא נר

עליו שרי לסלקו מעל השלחן. ומשמע מהב"ח דלא הקיל אלא בנר של חרס שהוא מאוס בודאי, אבל של מתכת לא מאיס. ובדרך חיים משמע דיש להחמיר באינו איסטניס וכדעת הרמ"א.

אם נשפך השמן, מותר לנקותו כדי שלא יחליקו בשמן ויבוא לנזק.

ב. **"דמי שהוא איסטניס"**

משנ"ב (ה): והב"ח ומ"א פסקו דאף מי שאינו איסטניס אם הוא אומר שמאוס

סעיף ג: לטלטל נר ע"י שמניח עליו לחם

סעיף ג: א. לטלטל נר ע"י שנותנין עליו לחם בשבת – אסור. ב. ואם נתן עליו הלחם מבע"י, יש מי שמתיר לטלטלו בשבת ע"י לחם זה, ואין לסמוך עליו.

יותר מהשמן.

וכ' הב"י: ואין לסמוך עליו שהשמן שבנר חשיב יותר מן הלחם לפי שצריך לו, וא"כ בטל דבר ההיתר נגד האיסור. וביאר המ"א (ה) – ועוד אפי' נתן שם דבר חשוב, אין היתר זה ברור לפי שהשמן שבנר חשוב לו לעולם יותר מהדבר שנותן בו, לפי שהוא צריך לו עתה בעוד שהוא דולק. אלא שי"ל שה"ז כאלו התנה וכמ"ש ס"ד שמותר לטלטל אחר שכבה.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

א. **"אסור"**

מ"א (ד): הטעם דכבר איתקצאי בביה"ש לפני שהניח הפת. כ"כ משנ"ב.

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

א. כ' רי"ן: נשים שמשימות מעט פת בנר כדי לטלטלה, טועות הן שלא התירו על ידי ככר אלא למת בלבד, כ"כ הרא"ש בשם רב ניסים גאון, כל בו בשם בעל ההשלמה והטור.

ב. כל בו: אבל קצת חכמי צרפת התירו אם מניח הפת מע"ש דל"א (קמב:) 'ככר או תינוק אלא למת בלבד', אלא כשמניח בשבת עצמו.

כ"כ הריב"ש – וטעמו, שאין טלטול הנר אלא מפני שנעשה בסיס לדבר האסור, ולכן אם מניח בנר דבר המותר הרי נעשה בסיס לדבר האסור והמותר שמותר לטלטלו. מיהו צריך שיהא הלחם חשוב

סעיף ד: להתנות מע"ש שיטלטל הנר כשיכבה

סעיף ד: א. אם התנה מע"ש על נר זה שיטלטלנו משיכבה, מותר לטלטלו

אחר שכבה (כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל).

ב. הגה: וי"א ללא מהני תנאי, וכן נוהגין במדינות אלו. ודין התנאי ע"ל סי' תרל"ח

[הג"א, ר"י והכל בן]. ונוהגין לטלטלו ע"י גוי (אף כדי שלא יגנב או שלא יפסד מותר –

משנ"ב) ואין בזה מקום איסור אמירה לגוי הואיל והמנהג כך הוי כאילו התנה עליו

מתחילה וקרי כנ"ל.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כ' הר"ן: מה שנר שהדליקו בה

באותה שבת אסור לטלטלה, דווקא כשלא

התנה עליו, אבל התנה עליו שיטלטלנו

לאחר שיכבה שרי לטלטלו משכבה. כ"כ

הרמב"ן מהירושלמי, רשב"א, ה"ה,

ריב"ש ואו"ח בשם הרא"ש.

ב. אבל רי"ז כ' – שי"א שלא מהני תנאי.

וכ"נ מהתוס'.

ב"י: להלכה – כיון שמוקצה מדרבנן יש

להקל. אך ד"מ כ' – לא ראיתי נוהגים

כן. כ"פ הרמ"א.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אם התנה... מותר לטלטלו"

סעיף ה: נר שהודלק בשבת מותר לטלטלו כשיכבה

סעיף ה: נר שהדליקו בשבת לחיה ולחולה וילדה החיה ונתרפא החולה,

מותר לטלטלו אם כבה (דאין מוקצה לחצי שבת אלא אם כן היה מוקצה בין השמשות –

מ"א). וה"ה למדליק בשבת בשוגג וכבה, שמותר (רשב"א).

"מותר לטלטלו"

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

הגר"ז: אף שהדליקו מע"ש לצורך חיה, כיון שהיה מותר לטלטלו בין השמשות לחיה, מותר אחר שיכבה. כ"כ משנ"ב.

"בשוגג"

מ"א (יא): אפי' במזיד שרי דלא מקרי דחיה בידים, אלא אם כן הדליקו מע"ש. כ"כ משנ"ב.

הגר"ז: אף שהדליקו מע"ש לצורך חיה, כיון שהיה מותר לטלטלו בין השמשות לחיה, מותר אחר שיכבה. כ"כ משנ"ב.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: ה"ה בגד שנרטב בשבת דהוי מוקצה, אחר

סעיף ו: לטלטל נר שהוא מאוס

סעיף ו: נר שלא הדליקו בו באותו שבת, אפילו הוא של חרס דמאים ואפילו הוא של נפט דמסריח, מותר לטלטלו דמוקצה מחמת מיאוס מותר.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (מד.): ת"ר – מטלטלין נר חדש אבל לא ישן, דברי רבי יהודה. **✓** רבי מאיר אומר: כל הנרות מטלטלין, חוץ מן הנר שהדליקו בו בשבת. רבי שמעון אומר: חוץ מן הנר הדולק בשבת. כבתה – מותר לטלטלה.

שם (מו.): אמר רב יהודה: שרגא דמשחא – שרי לטלטולה, דנפטא – אסור לטלטולה. רבה ורב יוסף דאמרי תרויהו: דנפטא נמי שרי לטלטולה.

✓ כ"פ הרי"ף, הרמב"ם והרא"ש – שמוקצה מחמת מיאוס מותר לטלטל (בין של שמן ובין של נפט). כ"פ הטור – אף של חרס שהוא מאוס.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"שלא הדליקו בו באותה שבת..."

מותר"

ביה"ל: דווקא לצורך גופו ומקומו מותר, דלא עדיף משאר כלי שמלאכתו לאיסור (מ"א).

וכ' א"ר – ואם לא הדליקו בו מעולם רק ייחד אותו להדלקה הוא בכלל כלי שמלאכתו להיתר, ומותר לטלטלו אף שלא יפסד ושלא יגנב.

לטלטל כלי מחמת מיאוס:

הפמ"ג – מצדד דלדעת הרמב"ם מוקצה מחמת מיאוס אפילו אם הכלי אין מלאכתו לאיסור רק שהוא מאוס לבד מותר רק לצורך גופו ומקומו.

אך דעת המאור והר"ן משמע דלא ס"ל כוותיה בזה.

משנ"ב (כ): מותר – הואיל ואיכא תורת כלי עליה וחזי לכסויי ביה מנא (גמ').

הרב יעקב יוסף זצ"ל: תנור חימום של נפט שמעשן ומסריח מאוד, מותר לטלטלו ולהוציאו החוצה.

סעיף ז: לטלטל מנורה של פרקים

סעיף ז: מנורה, בין גדולה בין קטנה, אם היא של פרקים אין מטלטלין אותה דחיישינן שמא תפול ותתפרק ויחזירנה ונמצא עושה כלי. ואפילו אם אינה של פרקים אלא יש בה חריצים סביב ודומה לשל פרקים, אסור לטלטלה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (מה:): הורה ריש לקיש בצידן – מנורה הניטלת בידו אחת מותר לטלטל בשתי ידיו אסור לטלטל, ורבי יוחנן אמר אנו אין לנו אלא בנר כרבי שמעון אבל מנורה בין ניטלת בידו אחת בין ניטלת בשתי ידיו אסור לטלטלה.

ומחלוקתם בכעין חוליות דאית ביה חידקי (חיתוכים סביב לה ודומה לחוליות). הילכך בשל חוליות ממש בין גדולה או קטנה אסור. כעין חוליות: בגדולה אסור גזרה גדולה של חוליות. ובקטנה: ר"י – סבר גזרינן, ר"ל – סבר לא גזרינן.

השיטות בהבנת הסוגיה:

• **רש"י** – בחוליות חיישינן שתפול ותתפרק ויחזירנה ונמצא עושה כלי. גדולה הואיל ודרכה לעשות חוליות. קטנה – כולם יודעים שהיא רק חידקי. כ"כ הרא"ש והתוס'.

✓ **ב"י:** כל מנורה של חוליות אסורה, ואף שיש בה רק חידקי גם אסורה כדקי"ל כר' יוחנן.

• **אבל הר"ף** – השמיט כל זה.

וכ' הר"ן: דס"ל שהגמ' כמ"ד יש בניין וסתירה בכלים, אבל אנן קי"ל שאין

בניין בכלים אפי' של חוליות מותר.

• **והרמב"ם** – מנורה של חוליות, בין גדולה או קטנה אסור. של חידקי גדולה הניטלת בשני ידיים אסור לטלטלה, קטנה מותר לטלטלה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מנורה"

מ"א (יד): ואם דרכה להיות רפויה שרי (כמ"ש שי"ג-ו).

"אסור לטלטלה"

משנ"ב (כא): אפילו היא חדשה שלא הדליקו בה מעולם.

הקשה הט"ז (ה): האיך משתמשים אנו בכוסות של כסף בשבת שרובן של פרקים ולא חיישינן לזה? וכ' הטור (שי"ג) – דבכוס אין דרך להדקו בחוזק ושרי.

ט"ז (ו): ונמצא עושה כלי – אף שבסימן שי"ד אמרינן אין בנין בכלים? שאני הכא דהוי כעושה כלי מחדש כנלע"ד.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: כל כלי העשוי מחלקים שמחברים אותם בחוזקה, חיישינן שמא יתפרק וחוזר וירכיבנו, ונמצא מתקן כלי.

לכן: ראש של הברז שנפל אסור להחזירו בשבת, כיון שבד"כ מבריגו בחוזקה. וכן ידית של דלת שנפלה, אלא אם כן עושה כן תמיד בחול שמחזירו בלא בורג.

אבל דבר שאין דרכו להחזיר בחוזקה מותר (ט"ז). ולכן מותר להבריג בלון של סיפולוקס, וכן מותר לילדים לשחק בלגו.

או"ח ר"פ: תשמיש המטה בשבת, ובו ב' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף א: תשמיש המטה בליל שבת..... 300.
סעיף ב: לבעול בתולה בשבת..... 300.

סעיף א: תשמיש המטה בליל שבת

סעיף א: תשמיש המטה מתענוגי שבת הוא, לפיכך עונת תלמידי חכמים הבריאים (לאפוקי חלושי כח שאינם שחייבין רק לפי כחן – משנ"ב) מליל שבת לליל שבת (מלבד ליל טבילה שחייב לשמש – משנ"ב), [רמב"ם מכתובות סב:].

(תקנת עזרא). אמנם בספר חסידים כ' – דשומים מבטלים תאוה, רק שומים צלויים מרבים זרע. וכן כל דברים מלוחים ממעטים וכן קטניות. ועדשים מבושלים כשאין מלוחים מרבים (א"ר).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"עונת תלמידי חכמים"

משנ"ב (א): ויהיה זהיר לקיים עונתו (טור). ומצווה לאכול שום בע"ש או בליל שבת וה"ה שאר דברים המרבים זרע

סעיף ב: לבעול בתולה בשבת

סעיף ב: מותר לבעול לכתחילה בתולה בשבת ואין בו משום חובל ולא משום צער לה [כתובות ז.].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מותר לבעול"

והב"ח – במלכותינו המנהג לאסור לבעול בשבת.
אמנם הט"ז – אין שום איסור בדבר, וכן נהגו גדולים וחסידים, והמחמיר הוא מן המתמיהים. כ"כ עולת תמיד, התו"ש ועוד.

"משום חובל"

משנ"ב (ד): לקמן (של"ט סק"א) כ' המ"א – דלכתחילה ראוי ליחדן אחר החופה יחוד גמור קודם השבת, די"א שחופה שלנו לא מקרי חופה (וא"כ כשיתחדו אח"כ בשבת יהיה אח"כ כקונה קנין בשבת).

או"ז רפ"א: שלא יכרע בולך אנזונו מודים, ובו סעיף אחד

סעיף א: לא יכרע בולך אנחנו מודים, סדר תפילת שבת

סעיף א: א. אין לשחות ב"ולך לבדך אנחנו מודים", שאין לשחות אלא במקומות שאמרו חכמים [ר' יונה].

ב. הגה: ונוהגים שבצבת מאחרין יותר לבא לצהכ"נ מבחול, משום דבתמיד של ימות החול נאמר 'צבקר' (במדבר כה, ד). ואכל שבת נאמר 'וביום השבת' (במדבר כה, ט) למשמע איחור [מרדכי].

ג. ונוהגין להרבות בזמירות של שבת כל מקום לפי מנהגו.

ד. ובכל דבר אם לא אמרו (היינו כל דבר שמוסיפין בשביל שבת ואפילו נשמת – משנ"ב) אין מחזירין אותו, מלבד אם לא אמר 'לאל אשר שבת וכו' מחזירין אותו.

ה. ויש להאריך ולהנעים בזמירות ואין למחות במאריך זהם (ובלבד שלא יעבור זמן ק"ש ותפילה – משנ"ב), אף על פי שהמוחה מכוין משום ביטול תורה [א"ז]. ומ"מ בצבת ויו"ט לא יאריך יותר מדאי, כדי שיאכלו קודם שעה שקית כדלקמן סי' רפ"ח.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

הטור: סדר תפילת שבת:

- בשחר משכימין לבהכ"נ ומסדרין הברכות ופרשת הקרבנות ומשנת איזהו מקומן ומוסיפין וביום השבת.
- ואומרים ברוך שאמר מיד אחר איזהו מקומן ואחר ופסוקי דזמרה.
- ונוהגין באשכנז לומר מיד ברוך שאמר אחר משנת איזהו מקומן ואח"כ כל המזמורים, ובטוליטולא אומרים המזמורים תחילה ואח"כ ברוך שאמר. ויותר נכון מנהג אשכנז, כדי שיהא לכולם ברכה לפניהם וברכה לאחריהם.
- ונוהגין להוסיף בשבת מזמורים לפי שאין בו ביטול מלאכה לעם. ובאשכנז אין אומרים מזמור לתודה בשבת לפי שאין תודה קריבה בשבת.
- ואחר שירת הים מוסיפין 'נשמת כל חי' שיש בו מענין יציאת מצרים לכך סמכוהו אצל השירה, וחותרמין בישתבח, ואומר ש"ץ קדיש וברכו וקורין שמע בברכותיה. ומוסיפין בברכה ראשונה של יוצר שבח ותהלה להקב"ה.
- ונוהגין באשכנז ובצרפת לומר "לאל אשר שבת". כ"כ רב עמרם, ובטוליטולא א"א אותו.
- ועומדין להתפלל ומתפלל שלש ראשונות ושלש אחרונות וקדושת היום באמצע וחותרם מקדש השבת.
- ואם לא הזכיר של שבת מחזירין אותו. אם עקר רגליו חוזר לראש, ואם לא עקר רגליו חוזר לשל שבת.
- ומחזיר ש"צ התפלה ואומרים באשכנז

בקדושה של שחרית "ממקומך מלכנו ואז בקול רעש גדול", וכ' רב נטרונאי לומר לומר בקדושה כתר יתנו לך וממקומך מלכנו ואז בקול רעש גדול.

- ואומר ש"צ קדיש שלם ומנהג בספרד לומר "אתה הראת" קודם ס"ת.

פירושים על התפילה:

"וקרא לשמש ויזרח אור ראה והתקין צורת הלבנה" – פירוש כשקרא לשמש להאיר וראה שיבאו העולם לטעות אחריו לעבדו אז התקין צורת הלבנה כדי שלא יטעו, כאשר יראו כי הם שנים וצריכה הלבנה לעזור את השמש בלילה להודיע שלא יספיק לעולם בשמש לבד.

פי' "ישמח משה" – כשהיו אבותינו במצרים וראה משה כובד השיעבוד שהכבידו עליהם בקש מפרעה שיתן להם יום אחד שינוחו בו, ובחר ביום השביעי. וכאשר נצטוו על יום השבת שמח משה שבחר בו וזהו "ישמח משה במתנת חלקו".

וי"מ – ע"פ המדרש ב (שבת י:): אמר לו הקב"ה למשה – מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל לך והודיעם, ועל כן תקנו "ישמח משה" באותה מתנה.

ויש בו נ"ה תיבות כנגד נ"ה תיבות שיש מ"אך את שבתותי תשמורו... ויתן אל משה ככלותו".

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אין לשחות"

או"ח – רפ"א

משנ"ב (ג): ל"ד מחזירין, אלא לאחר תפלת ח"י יאמרנה בלי ברכה, ויתחיל משבח נותנים וכו', מה שאין כן שאר זמירות אם שכח אין חיוב לאמרן אחר התפלה (מ"א).

ואם נזכר קודם שאמר בא"י יוצר המאורות, יחזור מ'לאל אשר שבת' (פמ"ג, ונשאר בצ"ע). מ"מ לא ידלג לכתחילה הנוסח דלאל אשר שבת או הכל יודוך כדי להתפלל בציבור, שהרי כ"ז נזכר בזוהר, ש"מ שנוסח ברכה כך היא (ח"א).

"ולהנעים בזמירות"

משנ"ב (ד): היינו לאמרם בנגון שיש בו נעימה, אבל לא להאריך הרבה להפריד אות מחברתה ותיבה מחברתה (מ"א). וכ' פמ"ג – וביותר מצוי קלקול ע"י הניגונים שמאריכים בסיום הברכה כשעונין הקהל אמן קודם סיום הברכה. ילקוט יוסף: אין אומרים "מזמור לתודה" בשבת (כ"כ שה"ל בשם רש"י) אלא אומר במקומו מזמור שיר ליום השבת.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: מ"מ בעלינו לשבח שוחים ב"אחנחנו משתחווים", וכן בברך שמיה כשאומר "דסגידנא קמיה".

"מאחרין"

משנ"ב (א): ומ"מ צריכין ליזהר שלא לעבור זמן ק"ש (מ"א), וברש"י (מגילה כ"ג) משמע שגם בשבת מצווה למהר לקרוא ק"ש כותיקין.

ד. "ונכלל דבר חס לא אמרו"

ביה"ל: אפילו נשמת (ד"מ). ואם נזכר קודם שסיים ישתבח עד שלא אמר בא"י אל מלך וכו' יחזור לנשמת.⁵¹

ואם איחר לבוא לבית הכנסת, ידלג מפסוקי דזמרה ולא ידלג נשמת (ח"א). והרב יעקב יוסף זצ"ל כ' – ואם גם זה לא מספיק ידלג אף נשמת כדי להספיק תפילה עם הציבור.

"לאל אֶסְרָה שְׁכֵנִת... מחזירין אותו"**או"ח רפ"ב: קריאת התורה והמפטיר בשבת, ובו ז' סעיפים**

בשם מכתם לדוד, והובא בשע"ת. וכן התוספת שביוצר אם שכח ונזכר קודם הברכה יחזור ויתקן.

⁵¹ והרב יעקב יוסף זצ"ל כ': שאף שחתם ישתבח, יאמר נשמת בין ישתבח ליוצר, כ"כ ברכ"י

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: כמה קוראים עולים בשבת 304.
 סעיף ב: לקרוא מה שקרא כבר חברו 305.
 סעיף ג: הכל עולין למנין שבעה, ע"ה נכבד, עבד וממזר 306.
 סעיף ד1: גומרים הקריאה עם ז' עולים והמפטיר עולה אח"כ 307.
 סעיף ד2: מתי אומרים קדיש אחר ס"ת 308.
 סעיף ה: לעלות אחד מהקוראים גם למפטיר 309.
 סעיף ו: סיים הפרשה עם השישי 310.
 סעיף ז: דילג פסוק בפרשה 311.

סעיף א: כמה קוראים עולים בשבת

סעיף א: ^אמוציאין ס"ת וקורין בו שבעה, ואם רצה להוסיף, מוסיף
 [מגילה כא.].

^בהגה: וה"ה ביום טוב מותר להוסיף על מנין הקוראים [רמב"ם ותשובת מהר"ם וב"י].
^גוי"א דביו"ט אין להוסיף [הר"ן], וכן נהגו במדינות אלו מלבד בשמחת תורה שמוסיפין הרבה. גם בכל יום טוב אין המפטירין ממנין הקוראים, כדלקמן.

אין פוחתין משבעה

ב"י: בכל יומי, דאין פוחתין לכל אחד משיעור הקצוב לו, אבל מוסיפים רק בשבת ויום טוב ויום הכפורים אבל בשאר ימים אין מוסיפין.
 כ' בשבלי הלקט בשם הגאונים: למה קורין ז' בתורה שאם יארע לאדם אונס שלא בא לבית הכנסת כל ז' ימי השבוע ולא שמע ברכו יאזין מפי הקורין ז' פעמים

❖ שורשי הלכה (המקורות)

^אמגילה (כא.): כל שיש בו מוסף ואינו יום טוב – קורין ד'. ביום טוב ה'. ביום הכפורים – ו', בשבת – ז'. אין פוחתין מהן, אבל מוסיפין עליהן.

אבל מוסיפים עליהם

^במרש"י משמע – שמותר להוסיף בין בשבת, בין ביוה"כ ויו"ט. כ"כ ת' מהר"ם, רמב"ם והטור.

^גאבל הר"ן כ' – שי"מ שרק בשבת אפשר להוסיף.

ברכו ויצא ידי חובתו.⁵²

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מוציאין ס"ת"

א.

משנ"ב (א): יש לומר בריך שמיא בפתיחת הארון, כ כה"ח – והאריז"ל היה נזהר בזה מאוד.

משנ"ב (ב): וקורין בו ז' – והיא מצווה מד"ס והיא תקנה קדומה ממש רבינו (וכמ"ש בסימן קל"ה).

"ואם רצה להוסיף מוסיף"

מ"א (א): ומשמע בכל הפוסקים שאפילו האידנא שכולם מברכין מותר להוסיף שהרי גם בזמן התלמוד היה כל אחד מברך. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל. והרשב"ץ כ' – דעכשיו דכולם מברכין אין להוסיף משום ברכה שא"צ. וכן ראוי לנהוג אם לא במקום חתונה או ברית. כ"כ משנ"ב.

"מוסיף"

משנ"ב (ה): ונכון שלא להוסיף הרבה מפני טורח הציבור (אליה זוטא). ובמקום שיש לחוש לתרעומות איזה אנשים כשלא

יקראו להם לתורה א"צ לדקדק בזה (ומותר להוסיף).

כתבו האחרונים – שבשבת שקורין ב' פרשיות יש לקרות מנין חצי הקרואים מהשבעה בכל סדרה, דהיינו שקורא להרביעי קצת מהסדר א', ומהסדר ב' ג' פסוקים.

ג. "לדביו"ט אין להוסיף"

מ"א (ב): אבל כשחל יו"ט בשבת לכ"ע מותר להוסיף (לבוש). ושמעתי שקצת גדולים הורו שלא להוסיף ביו"כ אפי' כשחל בשבת משום שראשי הפרשיות מכוונים שמסיימים במילי דכפרה לכן טוב שלא לשנותם. כ"כ משנ"ב.

"מלבד בשמחת תורה"

משנ"ב (ז): כדי שיזכה כל אחד לקרוא בתורה בעת סיום התורה אוקמי אדינא כרוב הפוסקים שמתירין להוסיף ביום טוב.

"אין המפטירין ממנין הקרואים"

משנ"ב (ח): ר"ל שהמפטיר קורא פרשה בפני עצמה בחובת היום (פרשת היו"ט). (אף בשבת רגילה שהמפטיר לא עולה למניין ז', חוזר וקורא מסוף הפרשה, כדלקמן ס"ד).

סעיף ב: לקרוא מה שקרא כבר חברו

סעיף ב: א. מותר לקרות עולים הרבה אף על פי שקרא זה מה שקרא

זה וחוזר ומברך, אין בכך כלום. [ריב"ש, כ"כ הב"י המנהג].

(א) שישי יסוד. (ב) שלישי תפארת, (ג) כהן חסד, (ד) לוי גבורה. (ה) רביעי נצח, (ו) חמישי הוד, (ז) שביעי מלכות. כ"כ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

⁵² כה"ח: אמנם לפי האריז"ל ז' עולים כנגד ז' ספירות (חג"ת נהי"מ), וסדר מעלות העליות:

ב. הגה: ויש אוסרים [מרדכי], וכן נהגו במדינות אלו, חוץ מבשמחת תורה, שנהגו להרבות בקרואים ונהגו כסברא הראשונה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אין בכך כלום"

כמרן והריב"ש, יר"ש יזהר שיקראו לו כמה פסוקים חדשים.

ב. "חוץ משמחת תורה"

כ' משאת בנימין: ה"ה בחתונה, אבל המ"א (ד) כ' – מנהגנו שלא לקרוא לזה מה שקרא כבר אחד אף בחתונה, לבד בש"ת נוהגין כרמ"א (פמ"ג).

מ"א (ג): ומ"מ אינו עולה מן המנין, מחצית השקל – אם לא שהוסיף לכל הפחות שני פסוקים חדשים. וברכ"י – חולק על הריב"ש ומרן, אין ראיותיו מכריעות, ולכן אף שנוהגים

סעיף ג: הכל עולים למנין שבעה. ע"ה נכבד. עבד וממזר

סעיף ג: א. הכל עולים למנין שבעה, אפילו אשה וקטן שיודע למי מברכין

(מגיל 6 ומעלה – יחזה דעת ד, כג), אבל אמרו חכמים: אשה לא תקרא בציבור מפני כבוד הציבור.

ב. הגה: ואלו דווקא מטטרפים למנין הקרואים, אבל לא שיהיו כולם נשים או קטנים [ר"ן וריב"ש].

ג. ודין עבד כנעני כדין אשה, אבל אם אמו מישראל (דהוי ישראל מעליא – מ"א) מותר לעלות [הגמ"י].

ד. ואסור לקרות בראש מגולה (אפילו הוא קטן – מ"א).

ה. ואין איסור לקרות ע"ה נכבד, עשיר וגדול הדור לפני ת"ח, כי אין זה בזיון לת"ח רק כבוד לתורה שמתכבדת באנשים גדולים [ד"מ ג' בשם א"ז].

ו. וממזר מותר לעלות לס"ת (שהוא חייב בכל המצות שבתורה כשאר איש ישראל – משנ"ב) [מהר"א מפראג]. וע"ל סימן קל"ז מסדר הקרואים.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. מגילה (כג.): ת"ר – הכל עולין למנין

שבעה, ואפילו קטן ואפילו אשה. אבל

או"ח – רפ"ב

אמרו חכמים: אשה לא תקרא בתורה, מפני כבוד ציבור.

כתבו הגמ"י בשם הירושלמי: מאימתי קטן עולה למנין שבעה? ח"א – כדי שידע בטיב ברכה. ✓ וח"א – משידע למי מברכין, וכן פסק מהר"ם.

ב. כ' הר"ן: הכל עולין למנין ז' ואפילו קטן – פירוש עולין להשלים קאמר, ולא שיהיו כולם קטנים ולא נשים, דכיון דלאו בני חיובא נינהו לא מפקי לגמרי.

ד. כ' ד"מ (ג) בשם או"ז: אסור לקטן לקרות בראש מגולה וכל שכן גדול, דלא כמנהג צרפת דקורין בראש מגולה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "למנין שבעה"

מ"א (ה): אבל לא למנין שלשה, ובעולת שבת כתב – דה"ה דאין עולין הכל למנין שבעה בר"ח, יו"ט ויוה"כ (אלא בשבת).

"וקטן שיודע למי מברכים"

מ"א (ו): קטן עולה – אבל לא יכול לקרוא להוציא הרבים י"ח רק כשהביא ב' שערות (ר"מ מלונדרש).

כ"כ משנ"ב (יג) – מ"מ כשאין שם קורא אחר, מסתפק הפמ"ג דאפשר דיש להקל, ובדרך חיים מיקל ג"כ בשעת הדחק. כ"פ יחזה דעת (ב, כב).

אם אין שם רק כהן קטן:

■ רי"ט – מעלים קטן, כ"כ הרדב"ז (רק למניין ז' ולא למניין ג').

■ והמ"א (ו) כ' – שיעלו ישראל, דמ"ע דוקדשתו לא נאמר על כהן קטן, כ"כ משנ"ב המנהג.

והוסיף המ"א: שנוהגין כהיום שאין קורין קטן כלל לשום עליה אפילו אם כבר נשלם מנין הקרואים אלא למפטיר. אמנם יחזה דעת (ד, כג) כ' – שקטן עולה בין באמצע בין בסוף, אלא במקום שיש מנהג שלא לעלות.

כ' עוד המ"א בשם מסכת סופרים: שהנשים אף על פי שאין חייבות בת"ת מ"מ חייבות לשמוע קריאת ס"ת כאנשים (כמו מצות הקהל), ואין נוהגות ליזהר בזה.⁵³

סעיף ד¹: גומרים הקריאה עם ז' עולים והמפטיר עולה אח"כ

סעיף ד חלק 1: נוהגים לקרות שבעה ולגמור עמהם הפרשה ואומר קדיש, וחוזר וקורא עם המפטיר מה שקרא השביעי.

⁵³ בקב"ה: בני ציון – מתיר לעלותו לס"ת, אבל ר"א שפירא – אוסר. ולכן לכתחילה יתנו לו עליית מוסיף (מעבר לז' עולים).

⁵³ הרב יעקב יוסף זצ"ל: גוי פסול לעלות לס"ת. ולכן פסק בה"ג – שמחלל שבת בפרהסיא אין לעלותו לס"ת. ואם הוא רשע אלא שמאמין

הגה: וכן נוהגים כיום טוב שאין מפטיר ממנין הקרואים (מפני שי"א שמותר להוסיף, וכמו בשבת – מ"א), לזל בחול שאסור להוסיף על מנין הקרואים, השלישי הוא מפטיר...

משנ"ב – מ"מ ח"ו להתקוטט בעבור זה שכל אותיות התורה הם כולם קדושים.

"לקרות שבעה ולגמור הפרשה"

משנ"ב (יט): מה שעולים ז' ומסיימים הפרשה, לחשוש למ"ד מפטיר אינו עולה המניין. וכדי להודיע לכל שהמפטיר אינו ממנין העולים תקנו שהשביעי אומר קדיש, וממילא מוכרח לגמור הסדרה מתחילה כדי שלא יפסיק בקדיש באמצע הקריאה.

ולגמור עמהם הפרשה – ה"ה דיכול להוסיף עוד על השבעה, אך העיקר אשמועין דנהגו שלא להשלים בהמפטיר את הפרשה ואח"כ לומר קדיש, אלא יאמר קדיש קודם קריאת המפטיר וממילא מוכרח לגמור כל הסדרה מתחילה קודם אמירת הקדיש.

"ואומר קדיש"

ט"ז (ב): לפי שאין המפטיר ממנין העולים שאינו קורא בתורה אלא מפני כבוד התורה, ע"כ מפסיקים בקדיש בין קריאתו לקריאת העולים.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

מגילה (כג.): איבעיא להו: מפטיר מהו שיעלה למנין שבעה? ולא איפשטא.
כ' הרי"ף והרא"ש: שממסכת תענית (ל.) משמע דעולה, וכן הלכה, כ"פ הרמב"ם.
כ' הטור: לפיכך בימים שאין מוסיפים עולים (ב, ה, תענית, יוה"כ במנחה, ט"ב) השלישי מפטיר. אבל בשבת ובי"ט ויוה"כ שיכולין להוסיף נוהגין שהוא עולה נוסף (בשבת השמיני, יוה"כ שביעי וביוט השישי) ואז בין למ"ד עולה בין למ"ד אינו עולה אתי שפיר.

✓ הלכך קורא שבעה וגומר עמהם הפרשה ואומר קדיש וחוזר וקורא עם המפטיר מה שקרא הז'. כ"כ התוס', הרא"ש, המרדכי בשם ר"ת ור' משולם, הגאונים וסמ"ג.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"נוהגים לקרות ז"**

משנ"ב (יח): מה שנהגו למכור ששי בפני עצמו יש קצת סמך מהזהר שלח לך (מ"א). וכ' פמ"ג – ואחרון מוכרים בפ"ע דאחרון חביב שמסיים בו. וסיים

סעיף ד²: מתי אומרים קדיש אחר ס"ת

סעיף ד חלק 2: ^אוכיום שמוציאין ז' ספרים לו ג', המפטיר קורא באחרונה

[ב"י בשם הראב"ד].

ב. וקטן יכול לקרות צפרצת המוספין או צד' פרשיות שמוסיפין צאדל, וכן נוהגים נר"ן ומרדכי], אף על פי שיש חולקים.

ג. ואומרים קדיש קודם שפולה המפטיר, ואין חילוק בזה בין הוסיפו על מנין הקרואים או לא ובין מוסיפין ס"ת א' או ג' [ב"י בשם הר"ר ישעיה והרא"ש ורבינו ירוחם].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב. כ' המרדכי: אין להקשות על מנהגינו

שקטן קורא במוספין דהא קטן עולה למנין שבעה וכל שכן שקורא לפרשת המוספין (וכן לד' פרשיות שקוראים באדר).

פרשיות מיוחדות

• ובתשובה אשכנזית (שו"ת מהרי"ל) – על פרשת זכור קצת לבי מגמגם, אם קטן יכול לקרות.

• וריב"ש כ' בשם ר"ת – בפרשה שבאה חובה ליום קטן יכול להצטרף למניין ז', אלא שיקראנה גדול.

• ויש מקומות שנהגו כשהמפטיר קטן, עולה גדול במקומו וקורא בתורה, והקטן קורא ההפטר, ואינו קורא בתורה – ואינו נכון, שמי שקורא ההפטר צריך לקרוא בתורה. כי שמא מה שקרא הגדול התורה הוא מוסיף, ולא בשביל ההפטר, ואין כאן כבוד התורה.

ב"י – ואנו לא ראינו מי שנהג כדברי הריב"ש אלא כמנהג אותם מקומות שהגדול קורא בתורה והקטן קורא ההפטר.

ג. קדישים אחר ס"ת

בשבולי הלקט בשם הראב"ד: בשבת שיש בו ספר תורה אחד יאמר השביעי קדיש, והמפטיר יקרא בתורה ויפטיר.

ובשבת שיש בו ב' ספרי תורות וכן ביום טוב – המפטיר יאמר קדיש על ס"ת השני. (שאם יקדיש על הראשון ויקרא המפטיר על השני בלא קדיש חוששין אנו לפגם הספר השני, אבל לפגם הראשון אין לחוש שהכל יודעין שקריאת הספר הראשון שעלו ה', ו' עולין הוא העיקר).

וה"ר ישעיה כתב: דווקא בד' פרשיות ופרשת ר"ח שהם חובה יאמר קדיש אחר ס"ת שני.

והריב"ש כתב – נהגו בני ספרד שאומרים קדיש אחר ס"ת ראשון ושני. ובר"ח שחל בשבת (שיש ג' ס"ת), אין אומרים קדיש אחר ס"ת א' לפי שעדיין לא גמרו חובת היום, אלא אחר ס"ת ב' וג'. כ"כ הרא"ש, רי"ו וד"מ שכן המנהג. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – כשיש כמה ס"ת יאמרו קדיש אחר כל ס"ת, ובתנאי שגמרו לקרוא חובת היום. ולכן בר"ח טבת שחל בשבת (שיש ג' ס"ת), שאחר ס"ת ראשון, עדיין לא גמרו חובת יום לא יאמרו קדיש אלא אחר ס"ת ב' וג'. כ"פ ילקוט יוסף.

סעיף ה: לעלות אחד מהקרואים גם למפטיר

סעיף ה: א אם לא נמצא מי שיודע להפטיר אלא אחד מאותם שעלו לקרות בתורה, וכבר אמר ש"צ קדיש אחר קריאת הפרשה, זה שרוצה להפטיר צריך לחזור ולקרות ויברך על קריאתו תחילה וסוף [ריב"ש].

ב הגה: אבל אם לא אמר קדיש, יפטיר מי שעלה לשביעי אם יודע, ואם יש אחרים שיודעים להפטיר לא יפטיר מי שעלה כבר [א"ז].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

"אם לא נמצא"

המ"א (טז) – והקדיש יאמר אחר קריאת הפטרה וברכותיה. כ"כ משנ"ב.

כתב הפמ"ג – דה"ה בכל מפטיר כששכח לומר הקדיש מקודם ונזכר אחר שכבר קרא המפטיר בתורה לא יאמר הקדיש עד לאחר קריאת הפטרה וברכותיה. כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (ל): אם יודע – ואם השביעי אינו יודע ועולה אחד מהקודמים בכל גווני יחזור לקרות ולברך בתורה לשם מפטיר.

משנ"ב (לא): בשבת חזון במקום שהמנהג שקוראים הרב למפטיר לא יקראוהו מקודם לשלישי (מ"א ותו"ש).

משנ"ב (לב): אם קראו לאדם לתורה בבית הכנסת אחרת ונזדמן לו אותה הפרשה שקרא היום צריך לחזור ולברך. כ"כ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

משנ"ב (כז): וה"ה בשבת חזון אפילו נמצא מי שיודע להפטיר בנביא רק שלא ידע לקונן כנהוג ג"כ דינא הכי (מ"א).

ביה"ל: ביום שמוציאין ב' ס"ת וקראו ז' בראשונה, ושניה למפטיר ואין מי שיודע להפטיר – אסור לקרוא לשביעי שוב לקרוא ולהפטיר (משום פגמו של ס"ת ראשון), אלא יקחו אותם הקודמים.

ב.

"יפטיר מי שעלה"

לבוש: היינו שיפטיר השביעי בנביא וא"צ לחזור ולקרות בתורה (אלא מה שקרא בשביעי בסיום הפרשה עולה גם למפטיר), וכ'

סעיף ו: סיים הפרשה עם השישי

סעיף ו: א אם טעה ש"צ וסיים הפרשה עם השישי ואמר קדיש, א"צ לקרות עוד אחר אלא יקרא עם המפטיר מה שקרא עם השישי, דקי"ל מפטיר עולה למנין שבעה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

כ' הר"מ מרוטנבורק: אם טעה ש"צ

או"ח – רפ"ב

פסוקים לשם ההפטר, ועולה גם למניין ז'.

דאחרי שאמר קדיש בסיום הפרשה אינו קורא אחר כך רק לשם מפטיר לבד כמו שרגיל תמיד אחר הקדיש והוא יהיה עולה למנין שבעה.

וכ' שכנה"ג – אבל אם נזכר קודם שאמר הקדיש אז צריך לקרות אחר לשביעי ממה שקרא כבר ויסיים הפרשה עמו ויאמר קדיש ואח"כ יחזור לקרות איזה פסוקים למפטיר כמו שרגיל תמיד.

ויסיים הפרשה עם השישי ואמר קדיש, אין צריך לקרות עוד אחר אלא יקרא עם המפטיר מה שקרא עם השישי ויאמר אחריו קדיש, שהרי מפטיר עולה למנין. והרא"ש – היה אומר שאין לומר קדיש פעם אחרת. כ"כ מרדכי, כל בו, שבולי הלקט, הלבוש, ומשנ"ב. כ' התוס' – ואם עדיין לא אמר קדיש, יחזור ויקרא שביעי.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"א"צ לקרות עוד אחד"

משנ"ב (לג): ר"ל שא"צ לקרות עוד שביעי בנפרד, אלא המפטיר קורא

סעיף ז: דילג פסוק בפרשה

סעיף ז: קרא הפרשה בתפלת שחרית בשבת ודילג פסוק אחד (ה"ה תיבה אחת – מ"א), חוזר וקורא הוא ושנים עמו, ואפילו הפטיר והתפלל מוסף, חוזר וקורא (ויברך לפניה ולאחריה על הג' פסוקים – משנ"ב).

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

ואם לאו חוזר. אבל בשבת אפילו דילג פסוק אחד חוזר וקורא הוא ושנים עמו ואפילו הפטיר והתפלל מוסף מפסיק מיד וקורא, והוא ממסכת סופרים (י"א-1).⁵⁴

כ' בהגמ"י: אם קרא ודילג פסוק אחד ולא קראו: אם הוא במנחה בשבת או ב', ה' וקרא עשרה הפסוקים בלא פסוק המדולג – אינו חוזר (שהרי ישרים בשבת)

לחזור ולקרוא, ה"ה אם דילג בפרשת מועדות שהרי קרא או יקרא במועד.

⁵⁴ הרב יעקב יוסף זצ"ל: ואם דילג בתחילת הפרשה, עד שני, שקוראים בימי ב', ה' – א"צ

או"ח רפ"ג: למה אין מוציאין שני ספרי תורה בשבת, ובו

סעיף אחד

סעיף א: מה שאין מוציאין בשבת ספר שני לקרות פרשת המוספים, מפני שאין בה אלא שני פסוקים.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

תוס': מה שאין מוציאין בשבת ב' ספרים לקרות המוספין וביום השבת וגו' כמו שקורין בי"ט פרשת קרבנות המוספין, לפי שאין בפרשת קרבנות מוסף שבת רק ב' פסוקים (וגם אי אפשר להוסיף פסוקים אחרים שאין לקרות אלא מענינו של יום), כ"כ הרא"ש, מרדכי והר"ן. עוד כ' התוספות – לפי שצריך להפטיר

בכל שבת מעניינו של יום ואי קרינן בשל שבת אם כן יהא צריך להפטיר בדסליק מיניה והיינו בשבת ואם כן יהיו כל ההפטרות מענין אחד. ועוד טעם אחר דאיתא במס' תענית (כז ב) אמר הקדוש ברוך הוא לאברהם תקנתי להם סדר קרבנות בזמן שקורין אותם לפני מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני ומוחל אני על כל עונותם, ובמוסף שבת אין קרבן לכפר שכולם עולות.

או"ח רפ"ד: דיני הפטרה וברכותיה, ובו ז' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: מפטירין בנביא אחרי קריאת התורה. 313
 סעיף ב: הזכרת ר"ח שחל בשבת. 314
 סעיף ג: עניית אמנים בברכת התורה וההפטרה. 315
 סעיף ד: קטן מפטיר, קראו למפטיר מי שאינו יודע להפטיר. 315
 סעיף ה: נשתתק המפטיר איך משלים האחר ההפטרה. 316
 סעיף ו: אין להפטיר רק אחר גלילת הס"ת. 316
 סעיף ז: כשהפרשיות מחוברות מפטירין בשני, הזכרת נשמות. 317

סעיף א: מפטירין בנביא אחרי קריאת התורה

סעיף א: **א.** מפטירין בנביא מענינה של פרשה. ואין פוחתין מכ"א פסוקים, אלא אם כן סליק ענינא בבציר מהכי כגון: עולותיכם ספו על זבחיכם (ירמיהו ז, כא).

ב. הגה: ודווקא בשבת דעינן כ"א פסוקים, ג"פ לכל א' מן הקרואים, אבל ביום טוב שקורין ה' (עולים) סגי בט"ו פסוקים [מהר"ם פאדוא"ה].

ג. ולא נתקנה ההפטרה רק בצכור, אחר שקראו בתורה [תשובת הרמב"ן], אבל בליל הכי אסור לקרות עם הדרכות שלפניה ולאחריה, אבל בליל ברכה שרי [ב"י].

כשלשה לפי שאחר שתרגמו המתרגם חוזר וקורא אותו פעם שנית.⁵⁵

ג.ת' הרמב"ן (המיוחסות): אסור לקרות ההפטרה במקום שלא קראו בספר תורה, שלא נתקנה אלא אחר קריאת ספר תורה. ב"י – ה"ד בברכה, אבל בלי ברכה אפשר להפטיר.

❖ ענפי הלכה (האחרונים) הקדמה – הפטרה

לא תקנו אלא ז', אלא כדאיתא במסכת סופרים שהיו נוהגין לומר שם דברי שבח וריצוי. שנייה – רחם והיא חותמת בברוך ואינה פותחת בברוך כדין ברכה הסמוכה לחבירתה. וכן השלישית – שהיא שמחנו וחותרם בא"י מגן דוד (פסחים ק"ז): דבצללותא מצמיח קרן ישועה דאפטריתא מגן דוד). הרביעית – על התורה וחותרם בא"י מקדש השבת.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. מגילה (כג.): המפטיר בנביא לא יפחות מעשרים ואחד פסוקין כנגד שבעה שקראו בתורה. מתקיף לה רבא: והרי "עולותיכם ספו", דלא הויין עשרין וחד, וקרינן? שאני התם דסליק ענינא. כ' הטור: ומפטירין בנביא מענינה של פרשה. ואי איכא תורגמן אפי' לא קרא אלא י' פסוקים שפיר דמי שכל אחד חשוב כשנים הוא ותרגומו והאחרון חשוב

⁵⁵ כ' הטור (ממסכת סופרים פ"ד ה"א): ותקנו למפטיר ז' ברכות כנגד ז' שקראו בתורה: ג' לפני ההפטרה: ב' מהם על קריאת התורה, ואחד שלפני ההפטרה אשר בחר בנביאים טובים וכו' ופותחת וחותרת בברוך. וד' לאחריה: הראשונה פותחת בברוך וחותרת בברוך, ומה שמפסיקין כשמגיעין לכל דבריו אמת וצדק לא מפני שהוא סיום ברכה שהרי

אר"ח – רפ"ד

כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – ראוי שיהא לקהל ספר הפטרות על קלף כמו ס"ת, אבל אינו מעכב.

ג. "רק צליבור"

פמ"ג: ואם התחילו ההפטרות בעשרה ויצאו מקצתן אפ"ה מותר לגמרה עם ברכותיה, אבל אם יצאו מקצתן קודם שהתחילו ההפטרות אף שבעת קה"ת היו עשרה אין מפטירין, דהפטרות בנביא ענין אחר הוא, והובא בביה"ל.

"אצל כלל"ה חסור לקרות"

כ' הב"י: כגון שלא היה להם ס"ת כלל, אבל אם קראו בס"ת ונמצאת אחר הקריאה שהיא פסולה – מפטירין בברכה. כ"כ משנ"ב (יב).

אבל בחידושי רעק"א – משמע דבאופן זה הוי כלא קרא כלל ואין להפטיר אח"כ בברכה וכן מסתברא.

משנ"ב (נג): אם אין עירוב, ואין יכולין להביא הנביא לבהכ"נ להפטיר, אלא הולכין עשרה ומפטירין בבית שמונה שם וקוראים בברכות, שהרי קראו בתורה תחילה אף על פי שלא היה באותו מקום (מ"א).

כ' הב"ח (כל זה בפרק הקורא עומד): והטעם דפעם אחת גזרו שמד שלא לקרות בתורה ותקנו לקרות בנביאים מעניינה של פרשה, והיו קורין בנביאים כ"א פסוקים כאילו היו קורין בתורה (ג' פסוקים לכ"א מהשבעה). וגם היו מברכין על ההפטרות ז' ברכות. על כן גם לאחר כך שנתבטל השמד תקנו שהמפטיר יהא קורא בנביאים, ותקנו שיהא קורא בתורה תחילה מפני כבוד התורה. כ"כ הט"ז ומשנ"ב.

א. "מעניינה של הפרשה"

לכתוב ההפטרות על הקלף כמו

ס"ת (משנ"ב סק"א)

כתב הלבוש – שצריך לכתוב ההפטרות כדין ספר, שנ"ל שאין יוצאין כלל בקריאת ההפטרות בחומשים הנדפסין. והט"ז ומ"א – אף ע"י דפוס וגם על הנייר ושלא בגלילה מותר. מ"א – מ"מ יעשו מתוך נביא שלם. כ"ד הא"ר.

ומ"מ אם אין להם רק הפטרות הנדפסת בחומש יש לסמוך להקל שלא לבטל קריאת הפטרות, אך לכתחילה ראוי שיהיה לכל ציבור נביאים שנכתבין בקלף, וכן הנהיג הגר"א בקהלתו.

סעיף ב: הזכרת ר"ח שחל בשבת

סעיף ב: אם חל ר"ח בשבת, אין המפטיר מזכיר של ר"ח כלל. וי"א שאע"פ שאינו מזכיר בחתימה של ר"ח, מזכירין אותו בתוך הברכה שאומר את יום המנוח הזה ואת יום ר"ח הזה, והמנהג כסברא הראשונה [שבת כד. כ"פ התוס'].
מה אהבתי ותרתי

סעיף ג: עניית אמנים בברכת התורה וההפטרה

סעיף ג: צריך לכוין לברכות הקוראים בתורה ולברכות המפטיר ויענה אחריהם **אמן** (לכן יברכו העולים בקול רם – משנ"ב), ויעלו לו להשלים מנין מאה ברכות שחיסר מנינם **בשבת** [הרא"ש והר"ן בשם ר"י].

שאינ לענות **אמן** אחר 'אמת וצדק' שבברכות ההפטרה שאין זה סיום ברכה. וכן אין לענות **אמן** אחר 'הנאמרים באמת' שבברכה הראשונה, שהכל ברכת אחת. כ"פ ילקוט יוסף.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"אחריהם **אמן**"

כ' משנ"ב (ו): דע"י עניית **אמן** חשוב כאלו היה מברך לעצמו. וכ' הטור –

סעיף ד: קטן מפטיר, קראו למפטיר מי שאינו יודע להפטיר

סעיף ד: א. קטן יכול להפטיר [מגילה כג.].

ב. הגה: ואם קראו למפטיר מי שאינו יודע לומר ההפטרה יכול אחר לאומרה, אצל לכתחילה אסור לעשות כן.

שהוא בעצמו שקרא בתורה לשם מפטיר יאמר אח"כ ההפטרה וברכותיה.

ב. אצל לכתחילה

משנ"ב (ח): פי' שאין קורין למפטיר מי שלא ידע לקרות ההפטרה. כ' ח"א – בימינו שיש כמה מקומות שכותבים ספר ההפטרות על קלף ובגלילה כס"ת, אפילו לכתחילה מותר לקרות למפטיר אפילו מי שאינו יודע לקרות בנביא בעצמו, דהוא יאמר כל הברכות והש"ץ יקרא ההפטרה ויוציא את הציבור כמו שקורא בס"ת. כ"כ משנ"ב.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

א. "מי שאינו יודע לומר ההפטרה"

משנ"ב (ז): היינו שקרא מתחילה הקטן בתורה לשם מפטיר ואח"כ נמצא שאין יודע לומר ההפטרה, וכן בגדול כה"ג – יכול אחר לומר ההפטרה וברכותיה. ואף שהמפטיר צ' לקרוא בתורה תחילה, כיון שאמרו כבר קדיש ניכר שמה קראו בתורה אחר כך היה לכבוד התורה (מ"א). והפמ"ג – כ' דאם יכול עכ"פ יאמר מלה במלה כשמקרינ אותו. מ"מ טוב יותר

היתום אף שהוא קטן כדאי שיעלה למפטיר.

עוד כ' – כדאי שאותה שקרא בתורה יקרא ההפטרה, ולא יפצלו.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: בעליית המפטיר יש עילוי נשמה לנפטר, ולכן

סעיף ה: נשתתק המפטיר איך משלים האחר ההפטרה

סעיף ה: א. אם נשתתק המפטיר באמצע ההפטרה, הבא לסיימה לא יתחיל ממקום שפסק הראשון, אלא צריך לחזור להתחיל ממקום שהתחיל הראשון, כמו בס"ת [הריב"ש בת'].

ב. הגה: ושנים לא יאמרו ההפטרה צפעס אחת דתרי קלי לא משתמעין [ריב"ש].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "למקום שפסק"

האם חוזר לברך לפנייה?

ב"י בשם הריב"ש – חוזר ומברך. כ"כ החיד"א בספרו לדוד אמת. מיהו כה"ח כ' – ה"מ למנהג שהמפטיר קורא לבדו ולהוציא הציבור (כמ" בס"ת) אבל למנהגינו שכ"א קורא לעצמו, ורק מאזין לצאת י"ח הברכות, א"כ ברכת ההפטרה להוציא הציבור והוי כברכות השופר שאינו חוזר ומברך.

מהר"ש בן הרשב"ץ: אם המפטיר סיים ההפטרה ונשתתק, המחליף יקרא רק הברכות ולא צ' לחזור לקרוא ההפטרה. כ"כ ברכ"י והרב יעקב יוסף זצ"ל.

ב. "ושנים לא יאמרו"

מ"א (ה): כתוב בכתבי האר"י שאין די בשמיעת ההפטרות אלא צריך לקרות מתוך הספר, והברכות ישמע מהקורא. כ"כ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

כ' תו"ש – נכון לכתחילה לקרות בלחש מתוך הספר עם הקורא. כ"כ שער אפרים. ובספר מעשה רב כ' – מ"ש המ"א שיקראו הציבור בלחש מתוך הספר עם הקורא היינו דווקא כשהקורא קורא מתוך החומש. אבל כשקורא מתוך הנביא יקרא הוא לבד וכולם יהיו שומעין.

ובסימן ק"מ (הלכות קריאת התורה) כ' פר"ח: דמעיךר הדין אסור לעסוק בשום דבר ואפילו בשמו"ת בשעת הקריאה ואפי' איכא עשרה דצייתי זולתו. כ"כ המ"א בשם של"ה שמחמיר בזה אלא צריך לשתוק ולשמוע הקריאה מפי הש"ץ וכן דעת הגר"א במעשה רב.

סעיף ו: אין להפטיר רק אחר גלילת הס"ת

סעיף ו: אין המפטיר מפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הס"ת [סוטה לט:].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"לגלול הס"ת" – טעמו

כ' עוד בשבלי הלקט בשם הגאונים: כשמברך אחר ההפטר אנו רשאי לסלק ספר הנביאים, אלא ישאירנו כדי שיראה ויברך על מה שהפטיר. כ"כ מ"א. ומשנ"ב. והב"י כ' – ואיני מוצא לו טעם.

- מרדכי בשם הר"ש – כדי שגם הגולל יבין את המפטיר, כן פרש"י.
- ובשבלי הלקט כ' – משום דאיכא בזיון ספר תורה שלא נגלל עדיין והם קורים בנביא.

סעיף ז: כשהפרשיות מחוברות מפטירין בפרשה שניה, הזכרת

נשמות

סעיף ז: א. בשבת שהפרשיות מחוברות, מפטירין בהפטר פרשה שנייה

(שבה מסיימין את הקריאה – משנ"ב). הגה: וע"ל סי' תכ"ח (סעף ה – מי"ז בתמוז ואילך מפטירין ג' דפורענותא, ז' דנחמתא, תרתי דתיובתא וכו'. עיין שם).

ב. ונהגו להזכיר אחר קריאת התורה נשמת המתים ולברך העוסקים בצרכי לבור, כ"מ לפי מנהגו [שבולי הלקט והגהות מרדכי].

ג. ונהגין לומר: יקום פורקן, ואין בזה משום איסור תחינה בשבת. וג"כ נוהגין לומר: אב הרחמים, ובכל יום שאין אומרים בו לו"ל אין אומרים אותו, וכן כשיש חתונה או מילה. ויש מקומות שא"ל אותו כשמזכרין החדש, מלכד בימי הספירה, והולכים ככל זה אחר המנהג.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שניה. כ"כ שבלי הלקט שכך הוא הנכון שהרי בה אנו מפסיקין. כ"כ הרמב"ם. כ"כ ב"י המנהג.

ב. כ' בשבלי הלקט: אחר קריאת התורה נהגו להזכיר נשמות ולברך העוסקים בצרכי ציבור.

א. מרדכי והגמ"י: בשבת שהפרשיות מחוברות:

- י"א – להפטיר בהפטר פרשה ראשונה.
- וי"א – שאומרים הפטרת פרשה

א"ח – רפ"ד

חסדים וכו'. והחי יתן אל לבו כמה גדול שכר העוסקים בתורה ובמצות.
כ' הטור: ונוהגים בספרד לומר מזמור "הבו לה' בני אלים" כשמחזירין הספר, מפני שנאמר על מתן תורה, וגם ז' ברכות של שבת נתקנו כנגד שבעה קולות שנאמרו בו.

וכתב ה"ר בנימין – לפי ששבת הוא יום מנוחה דוגמא לעתיד לבא ויום שגם המתים נחים בו ואינם נדונין ראוי להזכירם למנוחה. כפר לעמך ישראל אלו החיים אשר פדיתה אלו המתים מכאן שהמתים צריכין כפרה, וקבעו בשבת שהכל נמצאים בבהכ"נ. וכן מברכים על העוסקים בצרכי ציבור וצדקה וגמילות

או"ז רפ"ה: לקרוא הפרשה שנים מקרא, ואזור תרגום,

ובו ז' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף א: לקרוא שמו"ת	318
סעיף ב: פרש"י חשוב כתרגום	319
סעיף ג: זמנה מיום ראשון	320
סעיף ד: עד מתי משלים שמו"ת	321
סעיף ה: לקרוא שמו"ת בשעת הקריאה	322
סעיף ו: שמו"ת למלמדי תינוקות	322
סעיף ז: קריאת פרשת יו"ט, ההפטרות	322

עיין בשולחן שמואל הלכות שבת המורחב בו תמצא פירוט מלא של כל הסוגיות

סעיף א: לקרוא שמו"ת

סעיף א: אף על פי שאדם שומע כל התורה כולה כל שבת בציבור, חייב לקרות לעצמו בכל שבוע פרשת אותו השבוע (ולא יקדים ולא יאחר – משנ"ב) שנים מקרא ואחד תרגום אפילו עטרות ודיבן. (במדבר לב, ג).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. "שנים מקרא ואחד תרגום" (מ"א)

(א)

■ של"ה – יקרא כל הפרשה ב"פ ואח"כ יקרא פעם אחת תרגום. כ"פ רש"ל.

■ והל"ח כ' – שיקרא כל פסוק ב"פ והתרגום עליו. וכ"ה בשער הכוונות בשם האריז"ל והמ"א. והפסוק האחרון אחר התרגום חוזר וקורא שוב המקרא.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: ובדיעבד שעשה כמו השל"ה יצא.

ש' הכוונות: האריז"ל היה נוהג לקרות ביום שישי אחר התפילה, והיה קורא מתוך ס"ת כשר. ואמר המגיד לב"י שיקרא בנחת וירגיש בדקדוקה ויתרץ אותם.⁵⁶

לצאת י"ח מש"צ בשבת כדי פ"א מקרא משנ"ב (ב) – צריך לקרות ב"פ מקרא חוץ ממה ששמע מהש"ץ, אם לא שקרא אז ג"כ בפיו.

והמ"א (ח) בשם לחם חמודות – בדיעבד יוצא פ"א במה ששמע מהש"ץ. ויש אחרונים שמחמירין אפ"י דיעבד (עולת שבת פרישה ושכנה"ג).

ילקוט יוסף: יש מקילים לקרוא בכל יום מקצת הפרשה שמו"ת, וכן נהג הגאון. וכן מי שזמנו דחוק יש מקילים לקרוא שמו"ת בליל שבת.

א. ברכות (ח.): אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי אמי: לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום, אפילו: עטרות ודיבן, שכל המשלים פרשיותיו עם הציבור מאריכין לו ימיו ושנותיו.

ישלים פרשיותיו

- הגמ"י בשם הראב"ן – היינו יחיד שאינו שומע קריאת התורה, אבל בעיר שיש מניין ושומע עם הציבור אין צריך.
- ✓ והגמ"י עצמו – דחה דבריו. כ"פ הרמב"ם, והשו"ע.

ב. אפילו עטרות ודיבון

רש"י – שאין בהם תרגום (שהתרגום חוזר על הפסוק כמות שהוא). כ"כ הרמב"ם. ולפ"ז אף 'ראובן ושמעון' צריך לקרות שמו"ת (אף שאין תרגום). כ"פ המ"א. וי"מ – אפילו 'עטרות ודיבון' כיון שיש עליהם תרגום ירושלמי (מְכַלְלָתָא מְדַבְּרָתָא ומְבַרְרָא). כ"ד ר' יונה. ולפ"ז: 'ראובן ושמעון' (שאין עליהם תרגום כלל) א"צ לקרות שמו"ת.

✓ פסק הרא"ש: מ"מ נהגו להחמיר כפרש"י.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

סעיף ב: פרש"י חשוב כתרגום

לקרוא שמו"ת.

⁵⁶ ילקוט יוסף: אף מי שעסוק בלימודו יפסיק

סעיף ב: אם למד הפרשה בפירוש רש"י חשוב כמו תרגום, וירא שמים יקרא תרגום וגם פירוש רש"י.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

כ' הרא"ש: הקורא הפרשה עם פרש"י יוצא בו ידי תרגום כיון שמפרש בו כל מלה ומלה, כ"כ סמ"ג.
כ"כ הטור – אם למד הפרשה בפירוש"י חשיב כמו תרגום, שאין כוונת התרגום אלא שיבין הענין. אבל אם קורא בשאר לעז לא.

מיהו ר"י – אין נראה, שהתרגום זכה, לפי שניתן מסיני. כ"כ ר"ע ורב נטרונאי.
וירא שמים יצא את כולם ויקרא התרגום ופירוש רש"י.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"בפירש"י"

מ"א (ג): שהוא עיקר שהוא בנוי על יסוד התלמוד.
ומשנ"ב (ד) – שהוא מפרש את המקרא כמו שמפרש התרגום ויותר ממנו.

אבל אם קראה בשאר לעז (שמפרש רק את המילים) לא יצא, שהתרגום מפרש כמה דברים שאין להבין מתוך המקרא.
מ"א (ד): מי שאין בידו תרגום יקרא ב"פ מקרא ואח"כ כשיהיה לו תרגום יקרא (סדה"י).

"תרגום וגם פירש"י"

משנ"ב (ו): כי התרגום יש לו מעלה שניתן בסיני וגם הוא מפרש כל מלה ומלה, ופירש"י יש לו מעלה שהוא מפרש את הענין ע"פ מדרשי חז"ל יותר מהתרגום.

לא יקרא התרגום תחילה ואח"כ מקרא אלא יקרא לכתחילה שנים מקרא מקודם ואח"כ תרגום (ל"ח).

הרב יעקב יוסף זצ"ל: לפי מרן יכול לקרות תרגום או פרש"י. מ"מ לפי הוזה"ק תרגום עדיף.

סעיף ג: זמנה מיום ראשון

סעיף ג: מיום ראשון ואילך חשוב עם הציבור (כיון שמתחלים הפרשה במנחה בשבת), [תוס' והרא"ש].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מיום ראשון"

מ"א (ה): ושל"ה כתב שיקרא אותה ביום ו' אחר חצות דווקא, ויש עוד דעות שונות.

סעיף ד: עד מתי משלים שמו"ת

סעיף ד: א. מצווה מן המובחר שישלים אותה קודם שיאכל בשבת, ואם לא השלים קודם אכילה ישלים אחר אכילה עד המנחה (דממנחה ולמעלה מתחילין הציבור לקרות פרשת שבוע הבא – מ"א).

ב. וי"א עד רביעי בשבת. ג. וי"א עד שמיני עצרת (דהיינו כסמחת תורה, קאז משלימים הליצור).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ג. וההגהות בשם רבינו שמחה – שאם לא השלים פרשיותיו עם הציבור ישלים ביום שמיני עצרת שבו גומרים הציבור. כ"כ שו"ע בשם וי"א.

וכ' ד"מ (ג) בשם באבודרהם – שטוב להשלימה שנים מקרא ואחד תרגום בעשרת ימי תשובה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "שישלים אותה קודם שיאכל"

משנ"ב (ט): מ"מ פשוט דאין לעכב מחמת זה האכילה עד אחר חצות, דזהו רק מצווה בעלמא ולכתחילה. ילקוט יוסף: אבל יקרא שמו"ת בשבת שבתוך האבילות (לפי דעת מרן ביו"ד).

פרשת 'זאת הברכה' יקרא בהושענא רבה, ואם שכח יקרא בשמחת התורה.

ג. "שאז משלימין הציבור"

מ"א: ויש לו לקרות אז שנים מקרא ואחד תרגום ודלא כאותן שקורין מקרא לחוד. כ"כ משנ"ב.

תוס' והרא"ש: מצווה מן המובחר שישלים אותה קודם שיאכל, מדאמרינן במדרש שצוה רבי את בניו אל תאכלו לחם בשבת עד שתגמרו כל הפרשה, ומשמע מדבריהם שלא יאחרו מלקרותה, אבל אם הקדימו בכלל מצווה מן המובחר הוא. וכ"נ מהרמב"ם.

אבל מהגמ"י משמע – שדווקא בשבת קודם אכילה הוא דהוי מצווה מן המובחר ולא קודם לכן.

ב"י – וראיתי המדקדקים שמתחילים לקרותה בערב שבת וגומרים אותה בשבת.

ב. כ"כ הכל בו בשם הר"פ – דאחר מנחה שוב עבר זמנה, כיון שקראו הפרשה. אבל הגמ"י בשם הר"מ – דבדיעבד יכול להשלים עד רביעי בשבת, דג' ימים הראשונים שייכים עדיין קצת לשבת שעבר, כמו בהבדלה. כ"פ שו"ע בשם וי"א.

סעיף ה: לקרוא שמו"ת בשעת הקריאה

סעיף ה: יכול לקרות הפרשה שמו"ת בשעת קריאת התורה [מרדכי, לאאפוקי הרמב"ם]. (וע"ל סימן קמ"ו).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"יכול לקרות"

מ"א (ח): ואם שמע פעם א' מש"ץ, וקרא פעם א' (מקרא ותרגום) יצא, אבל אין לסמוך לכתחילה על השמיעה.

"בשעת קה"ת"

מ"א (קמ"ו-סק"ה) בשם השל"ה – הכל צריכין לשמוע הקריאה מפי הש"ץ. כ"ד

הגר"א – שצריך לשמוע כל תיבה ותיבה ולראות בחומש ולא יסייע להקורא כלל. משנ"ב (יד) – ומ"מ נראה דלקרוא בלחש מלה במלה עם הש"ץ אין להחמיר בזה כיון שמכוין אז גם לשמוע כל תיבה מפי הש"ץ. והמ"א (כאן) הביא שם בשם משה משה דלכתחילה נכון לעשות כן, וכ"כ כמה אחרונים.

סעיף ו: שמו"ת למלמדי תינוקות

סעיף ו: מלמדי תינוקות א"צ לחזור ולקרות הפרשה בשבת [מרדכי, הגמ"י בשם או"ז והג"א].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מלמדי תינוקות"

משנ"ב (טז): מלמד תינוקות שקורא הפסוקים הרבה פעמים עם התינוקות (ויוצא י"ח המקרא), אבל לעניין תרגום – בימיהם שהיו לומדים פירוש המקרא עם התינוקות ולכך יוצאין בזה גם ידי

תרגום, אבל אם לומד פירוש המלות לחוד לא יצא ידי תרגום, וצריך לומר תרגום בעצמו (מ"א לפי מחה"ש).

"אין צריכין"

פמ"ג: מכאן שניגון הטעמים אינו מעכב לגבי שמו"ת. כ"כ משנ"ב.

סעיף ז: קריאת פרשת יו"ט, ההפטרות

סעיף ז: א"צ לקרות פרשת יום טוב (שהרי כבר קרא כל התורה מידי שבת

בשבת – מ"א. [תה"ד].

ב. הגה: וכן א"ל לקרות ההפטרות [מרדכי], ומ"מ נהגו לקרות ההפטרות [מהרא"י].

ג. ובשבת של חתונה יקרא ההפטרות של שבת ולא שוש אשיש [פסקי מהרא"י].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "נהגו לקרות ההפטרות"

משנ"ב (יט): טעם המנהג שמא יקראוהו למחר למפטיר ויהא בקי ורגיל בה, מה שאין כן בפרשיות של יום טוב ששם החזן הוא הקורא (מ"א).

ג. "של שבת ולא שוש אשיש"

משנ"ב (כ): שיש מנהג באיזה מקומות שקורין בציבור לבד הפטרת הסדרה עוד איזה פסוקים מהפטרת שוש אשיש (משום דכתיב בה כחתן יכהן פאר), וקמ"ל דבשעה שקורא לעצמו ההפטרות אין צריך לקרות אלו הפסוקים משום שהוא מצוי ושגור בפי הכל. ובד' פרשיות יקרא הפטרת דד' פרשיות.

או"ז רפ"ו: דיני תפלת מוסף בשבת, ובו ה' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: זמן תפילת מוסף, התפלל מוסף לפני שחרית..... 324
- סעיף ב: יחיד מתפלל מוסף. צריכים לעשות חזרה..... 325
- סעיף ג: לטעום קודם תפילת מוסף..... 326
- סעיף ד: היו לפניו מנחה ומוסף מי קודם..... 327
- סעיף ה: לומר ברכו אחר קדיש בתרא..... 328

הקדמה – תפילת מוסף (הטור)

- ולאחר שיחזרו הספר יאמר ש"צ קדיש ויתפללו הציבור תפלת מוסף: שלש ראשונות ושלש אחרונות וקדושת היום באמצע.
- ונוהגין בספרד לומר 'למשה צוית', ובאשכנז נוהגין (כן נוהגים הספרדים) לומר 'תכנת שבת', מיוסדת על אלפא ביתא של תשר"ק, על שם הגאולה דכתיב 'אשרקה להם ואקבצם'. ויש בה כ"א תיבות עד אז מסיני, כנגד וביום השבת ועולת שבת

- שיש בה כ"א תיבות.
- 'רצית קרבנותיה' בשביל שצריכין לחלל עליו השבת תיקנו לומר רצית קרבנותיה פי' אף על פי שיש בה חילול שבת רצית בהן.
 - ומחזיר ש"צ התפלה, ואומר קדושה רבה, וכ"כ רב שרירא גאון. ואין אומרים
- קדושה רבה בי"ט ובשבת אלא במוסף ולא בשחרית ובמנחה.
- ואומר קדיש שלם.
 - ונוהגין לומר בספרד משנת פרק אחד ואומר אחריו קדיש ונפטרינן לבתיהם לשלום.⁵⁷

סעיף א: זמן תפילת מוסף, התפלל מוסף לפני שחרית

סעיף א: א. זמן תפלת מוסף מיד אחר תפלת השחר.

ב. ואין לאחרה יותר מעד סוף ז' שעות (דעיקר זמן הקרבת המוסף היה לכתחילה עד סוף שבע – לבוש). ואם התפלל אותה אחר שבע שעות נקרא פושע ואעפ"כ יצא י"ח מפני שזמנה כל היום.

ג. ואם שכח ולא התפלל עד שעבר כל זמנה, אין לה תשלומין.

ד. ויש בה נשיאות כפים.

ה. הגה: ואם התפלל אותה קודם תפלת שחרית, ילא [ספר אוהל מועד בשם הרשב"א ור"י].

שלש ראשונות ושלש אחרונות וקדושת היום באמצע.⁵⁸

תוס' והרא"ש: זמן תפלת מוסף מיד אחר השחר. כ"כ ר' יונה והרמב"ם.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כ' הטור: ולאחר שיחזרו הספר, יאמר ש"צ קדיש ויתפללו הציבור תפלת מוסף

⁵⁸. יביע אומר (ב, ו-ז): נשים פטורות ממוסף שהוא זמן גרמא, ולא יברכו, מ"מ מוסף ר"ה ויוה"כ דרחמים נינהו שרי. ואף בנעילה יש להתיר להן להתפלל. ובחזון עובדיה (ח"ב עמ' רד) – פסק שנשים מתפללות מוסף, כ"פ אור לציון (ח"ב תשובה כ"ד) וכה"ח (רפו ז).

⁵⁷. ילקוט יוסף: שבת שלפני ר"ח ("שבת מברכין") פשט המנהג להכריז את החודש אחר קריאת התורה מעומד, וכ"ה בשה"ל, אבודרהם מחזור ויטרי והיראים. יש מקומות שמכריזים המולד, והספרדים לא נהגו בזה. וכן מכריזים אם חל צום בשבוע הקרוב (י"ז תמוז או י' בטבת, ולא בשאר צומות שהם מפורסמים).

אר"ח – רפ"ו

קרבן המוסף אינו ראוי להתפלל אלא בזמן הקרבת המוסף.

ד. תענית (כו.): ויש בה נשיאות כפים.

ה. כ' הרשב"א: נראה מהתוספתא שאם הקדים תפלת מוסף לשל שחרית יצא. כ"כ בספר אוהל מועד בשמו.⁵⁹

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ד. "ויש בה נשיאת כפים"

משנ"ב (ד): היינו דנושאים כפים במוסף וכנ"ל בסימן קכ"ט. וכ' הרמ"א (קכ"ח-מ"ד) דבכל מדינותינו אין נוהגין לישא כפים בשבת כלל.

ה. "אס התפלל קודם... ילא"

משנ"ב (ה): דקרבן מוסף זמנו מתחילת היום עד הערב, אלא דאסור להקדים שום קרבן לכתחילה לקרבן תמיד של שחר, ובדיעבד יצא (מנחות מט.).

משנ"ב (א) – כמו קרבן מוסף שזמנו לכתחילה אחר התמיד.

ב. ברכות (כו.): תנן – ושל מוספין כל

היום רבי יהודה אומר עד שבע שעות. ובגמ' (כח.): תפלת המוספין כל היום, אמר רבי יוחנן ונקרא פושע. (ופרש"י ונקרא פושע המאחר כל כך).

ואמר רבי יהושע בן לוי – כל המתפלל תפלת המוספין לאחר שבע שעות, עליו הכתוב אומר (צפניה ג יח) 'נוגי ממועד אספתי'.

✓ כ"פ הרמב"ם – המתפלל תפלת המוספין לאחר שבע שעות אף על פי שפשע, יצא ידי חובתו מפני שזמנה כל היום.

ג. רשב"ם: ואם שכח ולא התפלל עד שעבר כל זמנה אין לה תשלומין. כ"כ התוס', והרא"ש ור' יונה. וטעמא משום שדווקא בתפלת י"ח שהיא של רחמים יש לה תשלומין שאין זמן בקשת רחמים עובר, אבל מוסף כיון שמזכיר בתפלה

סעיה ב: יחיד מתפלל מוסף. צריכים לעשות חזרה

סעיה ב: א. כל יחיד חייב להתפלל תפלת המוספין בין אם יש ציבור

בעיר או לא [ברכות ל. כחמים]. ב. הגה: ואח"כ חוזר הס"ז התפלה כמו צא"ר תפלות [ב"י בשם שבולי לקט].

⁵⁹ וכ' ריא"ג: אין ללמוד בין שחרית למוסף. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – שמא ימשך ולא יתפלל מוסף כלל.

⁵⁹ כ' הרא"ש: אם התפלל י"ח ברכות במקום מוסף, וחידש בה דבר מועט יצא (כדאמרינן בירושלמי אפילו אמר ונעשה לפניך את חובותינו תמידי יום וקרבן מוסף יצא).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"כל יחיד"

משנ"ב (ו): דלא תימא דהואיל דהוא במקום הקרבת הקרבן לא הוטלה המצווה רק על הציבור שבעיר ולא על היחיד, קמ"ל דלא אמרינן הכי.

"חזור הש"ץ התפילה"

שערי תשובה (ב*): הנוהגים לומר קדושת כתר בשבת יאמרו 'עם עמך

ישראל' כו' ובר"ח יאמר 'ועמך ישראל', כ"כ גן המלך. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל. כ' ש"צ – 'תמידים כסדרן' ולא 'תמידין'. ב"י בשם ת' הגאונים: הסיבה שהתקינו לומר 'שמע' בקדושת הכתר, לפי שבימי רב גזרו לא לומר שמע ישראל, הבליעוהו כאן. וש' הכוונות – וגם יש סוד בדבר.

סעיף ג: לטעום קודם תפילת מוסף

סעיף ג: מותר לטעום קודם תפילת המוספין, דהיינו אכילת פירות או אפילו פת מועט אפילו טעימה שיש בה כדי לסעוד הלב, אבל סעודה אסור.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ברכות (כה:): אר"ה – אסור לטעום קודם תפילת מוסף. ולית הילכתא כוותיה.

כ' הרשב"א: ומותר לטעום קודם תפילת המוספין. והראב"ד כ' – די"א דווקא טעימה ולא אכילה. והוא ז"ל פירש – דאפילו טעימה שיש בה כדי לסעוד את הלב מותר.

כ' ר' יונה: דווקא טעימה אינה אסורה כגון אכילת פירות או אכילת פת מועט אבל סעודה אסורה.

ב"י – ומשמע דהכי נמי מתפרש מאי דאמרינן דלית הלכתא כרב הונא.

אבל רבינו ירוחם כ' – אסור לטעום כלומר לאכול קודם תפילת מוסף.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מותר לטעום קודם מוסף"

כ' הב"ח: כיון שאחר מוסף התחייב בקידוש יעשה קידוש, וכ' המ"א – ודי שישתה הכוס להיות קידוש במקום סעודה, ואח"כ יטעם. כ"כ עולת שבת משנ"ב ועוד.

כ' ביה"ל – ואפילו בכהן שצריך לישא כפיו במוסף ג"כ מותר לשתות רביעית יין שלנו דבודאי יש בו ג"כ מים.

וכ' א"ר: ואם אין לו יין ופת רק פירות וחליש לביה רשאי לטעום קודם קידוש קודם מוסף. כ"כ משנ"ב (ט).

"פת מועט"

מ"א (ב): דהיינו כביצה דכ"ז הוא בכלל אכילת עראי. כ"כ משנ"ב – וכ"ש אם אוכל מיני תרגימא מחמשת המינים דשרי.

"כדי לסעוד הלב"

דאם חלש לבו יכול גם פת לאכול עד שתתישב דעתו אף שהוא יותר מכביצה.

משנ"ב (ט): דהיינו שאוכל פירות הרבה דאכילת פירות לא מקרי קבע. ונראה

סעיף ד: היו לפניו מנחה ומוסף מי קודם

סעיף ד: א. היו לפניו שתי תפלות, אחת של מנחה ואחת של מוספין, כגון שאיחר מלהתפלל תפלת מוסף עד ו' שעות (ומחלה, טור) שהוא זמן תפלת מנחה, צריך להתפלל של מנחה תחילה (שהוא תדיר) ואח"כ של מוסף. ב. הגה: ומיהו אם הקדים של מוסף, יל"א (תדיר קודם רק למצווה לכתחילה ולא לעיכובא בדיעבד – משנ"ב, [ב"י בשם הרשב"א].

ג. וי"א דהיינו דווקא שצריך עתה להתפלל שתיהן, כגון שרוצה לאכול ואסור לו לאכול עד שיתפלל מנחה, אבל אם א"צ עתה להתפלל מנחה יכול להקדים של מוסף.

ד. הגה: ומיהו אם הגיע מנחה קטנה יתפלל מנחה תחילה [הר"י והרא"ש בשם ירושלמי].

ה. ויש מי שהורה שאין עושים כן בציבור להקדים תפלת מנחה לתפלת מוסף, כדי שלא יטעו (פי' בשאר ימים להתפלל מנחה קודם מוסף אפילו קודם חצות – משנ"ב).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ברכות (כה.): תנו רבנן – היו לפניו שתי תפלות, אחת של מנחה ואחת של מוסף – מתפלל של מנחה ואחר כך מתפלל של מוסף, שזו תדירה וזו אינה תדירה. רבי יהודה אומר: מתפלל של מוסף ואחר כך מתפלל של מנחה, שזו מצווה עוברת וזו מצווה שאינה עוברת. אמר רבי יוחנן, הלכה: מתפלל של מנחה ואחר כך מתפלל של מוסף כ' התוס' – כגון שאיחר להתפלל מוסף

עד שש שעות ומחצה. כ"כ הרא"ש. כ"מ מהבבלי.

ודלא כירושלמי – דלא אמרינן מתפלל של מנחה תחילה אלא כשאיחר עד זמן מנחה קטנה אבל קודם לכן מתפלל של מוספין תחילה (והביאו הר' יונה והרא"ש).

ב. כ' הרשב"א: מסתברא שאם עבר והקדים תפלת המוספין לתפלת המנחה ואפילו במקום שיש לו להתפלל תפלת המנחה יצא, ואין צריך לחזור ולהתפלל של מוספין שניה, משום דמוספין זמנו כל היום.

קודם, דעכ"פ זמנה היא. וכמ"ש שאם רוצה לאכול סעודה האסורה קודם מנחה גדולה רשאי להתפלל מנחה גדולה.

ג. כגון שרוצה לאכול

משנ"ב (יב): ולפי מה דמסיק הרמ"א (רל"ב-ב) שאין לאסור לאכול כשהגיע זמן מנחה גדולה אלא בסעודה גדולה וסעודת שבת לא מקרי סעודה גדולה, ולכן מותר לאכול. ובפרט האידנא דסומכין על קריאה לבהכ"נ למנחה א"צ להתפלל עתה מנחה.

ד. אם הגיע מנחה קטנה

משנ"ב (יג): ואם הוא סמוך לערב ואין לו שהות להתפלל שתייהן, יתפלל מוסף דמנחה יש לה תשלומין בערבית. כ"כ מ"א.

מיהו בספר דגול מרבבה חולק עליו מהירושלמי מפורש להפך. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – יקדים מנחה כיון שמנחה תדירה. כ"פ ילקוט יוסף.

ג. תוס' והרא"ש: וי"א דהיינו דווקא... אבל אם אינו צריך עתה להתפלל תפלת מנחה יכול להקדים של מוסף ולאחר של מנחה עד דמדומי חמה כ"ד ר' יונה והרשב"א. והתוס' אינם מחלקים.⁶⁰

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. עד שש שעות ומחצה

פמ"ג: יש להסתפק אם איחר עד סמוך לשבע אולי בזה בכל גווני מוסף קודם, שלא יעבור על מצוותו הראויה ויהיה פושע (והובא בביה"ל).

"של מנחה תחילה"

הרב יעקב יוסף זצ"ל: מיהו לפי האריז"ל צ' להתפלל מוסף תחילה, וכן הוא להלכה.⁶¹

מ"א (ג): קשה דבסימן רל"ג פסק דאין להתפלל לכתחילה מנחה גדולה (וא"כ יתפלל עכשיו מוסף)? י"ל כיון שצריך להתפלל מוסף, בהכרח יתפלל מנחה

סעיף ה: לומר ברכו אחר קדיש בתרא

סעיף ה: בשבת ויו"ט אין אומרים ברכו אחר קדיש בתרא [ריב"ש, ולי שער הכוונות צריך לומר]. (וע"ל סי' קל"ג).

⁶¹ ילקוט יוסף: ואם לא התפלל לא שחרית ולא מוסף והגיע זמן מנחה, יתפלל מנחה ומוסף, ושחרית יתפלל תשלומים.

⁶⁰ כתב הרא"ש: בתפלת מוסף אם התפלל י"ח ברכות וחידש בה דבר מועט יצא.

או"ח רפ"ז: ניוזום אבלים וביקור זוללים בשבת, ובו סעיף אחד

סעיף א: א. יכולים לנחם אבלים בשבת, וכן יכולים לבקר את החולה.

ב. ולא יאמר לו כדרך שאומר לו בחול (דמצטער ומעורר הבכי דאסור בשבת – משנ"ב), אלא אומר לו: 'שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא ורחמיו מרובים ושבתו בשלום'.

ג. הגה: וי"א דאין כריך לומר ורחמיו מרובים וכו', וכן נהגו [רמב"ם פרק כ"ד].

להלכה:

- **ג. הרמב"ם פסק – כת"ק, 'שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא' (ולא הזכיר ורחמיו מרובים).**
- **ב. והטור כ' – 'שבת היא מלזעוק רפואה קרובה לבא ורחמיו מרובים ושבתו בשלום', נראה דס"ל דשבנא לא בא לחלוק אלא לפרש דברי ת"ק.**
- **והרמב"ן פסק – כרבי יוסי. ולא נהגו כן.**

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"יכולים לנחם אבלים"

משנ"ב (ב): אמרינן בגמרא בקושי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת. ולכן כ' המ"א – שלא יפה עושין אותן שכל ימי השבוע אין הולכין רק בשבת.

"וכן יכולים לבקר"

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (יב.): אין מנחמין אבלים ואין מבקרין חולים בשבת דברי בית שמאי, ובית הלל מתירין.

ב. שם (יב.): תנו רבנן הנכנס לבקר את החולה אומר 'שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא'. ורבי מאיר אומר – 'יכולה היא שבת שתרחם בזכותה'. רבי יהודה אומר – 'המקום ירחם עליך ועל חולי עמו ישראל'. רבי יוסי אומר – 'המקום ירחם עליך בתוך חולי עמו ישראל'.

✓ שבנא איש ירושלים אומר – בכניסתו אומר 'שלום'. וביציאתו אומר 'שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא ורחמיו מרובין ושבתו בשלום'.

פי' הר"ן: שבת היא מלזעוק – אינו יכול לבקש רחמים עכשיו שעל ידי כן יעורר בכי ויצטער, אלא אומר להם דברי תנחומין שלא יצטערו.

שערי תשובה (א*): מי שבימות החול טרוד ויש לו פנאי בשבת, הולך לחולה אוהבו שידע בו שיש לו נחת מזה שהוא בא אליו לבקרו מצווה קעביד ואין לו למנוע מללכת בשבת.

ומי שהוא רך הלבב ומיצר על יסורי החולה אין לו לילך בשבת לבקר, דלעונג ניתן ולא לצער.

"אומר לו שבת היא מלזעוק"

משנ"ב (ז): מיירי בביקור חולים, ובניחום אבלים יאמר לו 'שבת היא מלנחם ונחמה קרובה לבוא' (ט"ז). ויש מקילים דרשאי לומר 'המקום ינחמך' (מ"א).

הרב יעקב יוסף זצ"ל: חולה מסוכן שמבקש שיבואו משפחתו לבקרו מיד, אומרים לגוי יסיעם כדי להביאם לחולה.

כ"פ שו"ע (שו-ט).

או"ח רפ"ז: דין תענית ודין תענית זלום בשבת, ובו י'

סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: אסור להתענות בשבת אחר ו' שעות..... 330
 סעיף ב: מי שמזיק לו האכילה, מי שיש לו עונג בבכי..... 331
 סעיף ג: אדם שמתענה בכל יום וצער לו לאכול בשבת..... 331
 סעיף ד: תענית חלום בשבת..... 332
 סעיף ה: על איזה תענית חלום מתענים בשבת..... 334
 סעיף ו: המתענה אומר עננו..... 335
 סעיף ז: להקדים או לאחר הסעודה..... 335
 סעיף ח: אין מתענין על הצרות..... 336
 סעיף ט: על מה צועקין ומתריעין..... 336
 סעיף י: להתפלל ולצעוק על החולים..... 337

סעיף א: אסור להתענות בשבת אחר ו' שעות

סעיף א: אסור להתענות בשבת עד ו' שעות [ירושלמי].

ב. הגה: ואפילו לומד ומתפלל, אסור [מרדכי לאפוקי ראהי"ה].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אסור להתענות"

מ"א (א): ולשם תענית אפי' שעה א' אסור (מהרי"ל), כ"כ רש"י, וא"כ שלא כדין עושים מקצת קהלות שמתענים בשבת עד חצות על הגזירות. כ"כ משנ"ב.

וכ' פמ"ג – ואם טעם משהו קודם תפלת מוסף מותר להתאחר יותר משש שעות. כ"כ משנ"ב.

ט"ז (א): עד שש שעות – דגם בחול האוכל אחר שש שעות כזורק אבן לחמת ע"כ נקרא כמו תענית בשבת.

ב. "ומתפלל אסור"

משנ"ב (ב): ולכן אין לש"צ להאריך יותר מדי עד אחר ו' שעות, ובפרט בחורף שהימים קצרים ומכ"ש ביום טוב. מלבד בר"ה (ב"ח). ובא"ר – מצא סמך להקל בלומד ומתפלל להתאחר עד אחר חצות.⁶²

סעיף ב: מי שמזיק לו האכילה, מי שיש לו עונג בבכי

סעיף ב: י"א שאדם שמזיק לו האכילה, דאז עונג הוא שלא לאכול –

לא יאכל [האגור ולמד כן מר' עקיבא].

הגה: וכן מי שיש לו עונג אם יצכה, כדי שילך הצער מלצו, מותר לזכות בנצח [אגור בשם שבולי הלקט].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "לא יאכל"

פמ"ג: וכמעט קרוב לאיסור האכילה כיון שמשער שיזיק לו. כ"כ התו"ש.

כ"כ משנ"ב – והיינו אם גם כזית קשה לו לאכול.

סעיף ג: אדם שמתענה בכל יום וצער לו לאכול בשבת

אדם שיודע שיאריכו התפילה עד אחר חצות, כדאי שישתה לפני התפילה. כ"פ ילקוט יוסף.

⁶² הרב יעקב יוסף וצ"ל: וכן אסור לנדד שינה מעניו בשבת שצער מניעת שינה גדול מצער תענית (פתח הדביר, ורח"פ).

סעיף ג: אדם המתענה בכל יום ואכילה בשבת צער הוא לו מפני שינוי וסת (פי' דבר קבוע), י"א שראו כמה חסידים ואנשי מעשה שהתענו בשבת מטעם זה, וכן אמרו שכך היה עושה הר"י החסיד ז"ל [הגמ"י].

משנ"ב (ה): צער לו – אבל כשאין לו צער אף שמתענה על עונות ומחמת תשובה אסור (ב"י וא"ר).

הקדמה – חלומות (הרב יעקב יוסף זצ"ל)

פסוק אחד אומר "בחלום אדבר בו" (במדבר יב) שיש בחולם 1/60 שבנבואה. ופסקו אחר אומר "חלומות שוא ידברו", הא כיצד? כאן ע"י מלאך כאן ע"י ש"ד. ואנו שלא נמצאים בדרגה שמלאך יתגלה עלינו, אין לחשוש, ומי שאין נפשו עגומה עליו לא יתענה (אף בחול). ועוד שידוע הדבר שאדם מהרהר ביום

חולם עליו בלילה (כמו בדינאל "מחשבותיך על משכביך עולים"). כ"פ יחזה דעת (ד-כד) – א"צ להתענות אפ' ראה מג' חלומות, אלא יאכל ויקרא תהילים וימנע משיחת חולין. אלא אם כן אדם שנפשו עגומה עליו, וכשיתענה ירגיש טוב יותר מותר לו להתענות.

סעיף ד: תענית חלום בשבת

סעיף ד: א. מותר להתענות בו תענית חלום כדי שיקרע גזר דינו [ברכות לא:].

ב. וצריך להתענות ביום ראשון, כדי שיתכפר לו מה שביטל עונג שבת. ואם תשש כחו ואינו יכול להתענות ב' ימים רצופים, לא יתענה ביום א' ויתענה אחר כך [תענית יב.].

ג. הגה: וכ"ש אם היה ציוס א' חנוכה או ר"ח או פורים או יום טוב אפילו יום טוב שני של גלויות שאין להתענות עד אחר כך [תה"ד].

ד. וי"א מי שישן שינת כהרים וחלם לו חלום רע, יתענה מחלי היום עד חלי הלילה ואז יבדיל (נ"ל דאינו מתפלל ענינו – מ"א), וביום הראשון יתענה כאילו התענה כל יום השבת [ד"מ – מ"כ בשם מהרי"ח].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מותר להתענות"

א.

מ"א (ב): ואם חבירו ראה עליו חלום רע אין להתענות בשבת.
כנה"ג – אבל אם אירע כן בחול יתענה. כ"כ מ"א וא"ר.

"תענית חלום"

משנ"ב (ז): כ' א"ר – גם יבלה כל היום בתורה ובתפלה ויתכפר. כ' בסדר היום – דיוכל להתודות על עונותיו כשמתענה כמו בחול.
ועוברות ומניקות אין להורות להן להתענות אפילו בחול אלא יתנו פדיון נפשם לצדקה ובפרט אם הן חלושות.
וכ' הט"ז – אם הרבה ביום וחלם לו בלילה מענין ההרהור אין לו להתענות בשבת, דההרהור גרם זה ולא הראוהו מן השמים.

"ביום ראשון"

משנ"ב (ח): ואם ביום ראשון הוא תענית חובה:

■ משאת בנימין כ' – אינו עולה לו כיון שאף אם לא היה מתענה בשבת היה מתענה יום זה, וצריך ליתן יום אחר.
כ"כ מ"א (ג) וא"ר, עו"ת, והגר"ז.

■ והט"ז כ' – אף כשיש תענית חובה ביום ראשון עולה לו, ויכווין שתענית החובה יעלה לשניהם. כ"כ כנה"ג.

סיים משנ"ב – ומי שקשה לו התענית יכול לסמוך על המקילין דעולה לו.

ג.

"חנוכה או ר"ח ופורים"

משנ"ב (ט): דווקא בימים שמדינא אסור להתענות בהם, אבל יום שאיסור התענית בו אינו אלא מנהג יכול להתענות תענית לתעניתו, וכן מותר להתענות בהם ת"ח (כגון יומי דניסן או סיון או אסרו חג או בין יוה"כ לסוכות).

"או ר"ח"

משנ"ב (י): דווקא שאר ראשי חדשים אבל בר"ח ניסן, נחלקו האחרונים:

■ דעת המ"א – דיכול להתענות בו מפני שהוא תענית צדיקים. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – ה"ה אם התענה בר"ח או ר"ה א"צ כפרה, כיון שיש ספק אם מותר להתענות בהם.

■ ובתו"ש – חולק עליו, דהא כתב המ"א לקמן דמי שאינו רגיל להתענות תענית צדיקים ואירע לו איזו צרה ח"ו, אל יתענה בו.

ד.

"עד חצי הלילה"

מלבושי יו"ט: יש להקל שלא יתענה רק עד הלילה ויש לסמוך ע"ז כשהיה יום טוב במוצאי שבת (א"ר).

כ"כ משנ"ב – ואם חלם בתחילת הלילה וניעור: השל"ה – החמיר שלא לטעום גם בלילה והביאו המ"א. והא"ר צידד להתיר שהתענית אינו מתחיל רק כשיאיר היום.

"וביום ראשון יתענה"

מ"א (י): ואפילו אם חלם אחר שכבר קיים סעודה ג' אחר חצי היום, וא"כ אפילו בלא החלום אי בעי שלא לאכול

עוד הרשות בידו, מ"מ כיון שהתענה לשם תענית עבירה היא בידו וצריך למיתב תענית ע"ז. כ"כ משנ"ב.

סעיף ה: על איזה חלום מתענים בשבת

סעיף ה: א"י"א שאין להתענות ת"ח בשבת אלא על חלום שראהו תלת

זימני [מרדכי בשם הרא"ם].

ב.וי"א שבזמן הזה אין להתענות ת"ח בשבת, שאין אנו בקיאים בפתרון חלומות לידע איזה טוב ואיזה רע [טור בשם ר"ע ור" קלונימוס, וראב"י].

ג.כ' הג"י: והעולם אומרים שנמצא בספרים קדמונים שעל שלשה חלומות מתענים בשבת, ואלו הן: הרואה ס"ת שנשרף (וה"ה תפילין – מ"א), או יוה"כ בשעת נעילה, או קורות ביתו או שיניו שנפלו (ואם היה לו כאב שינים לא יתענה, דמסתמא הרהר ביום – משנ"ב). וי"א הרואה יוה"כ אפילו שלא בשעת נעילה, וי"א הרואה שקורא בתורה, וי"א הרואה שנושא אשה.

ד.כ' מדק הבית: והא דרואה שיניו שנפלו דווקא שיניו, אבל הרואה לחייו שנשרו, חלום טוב הוא דמתו היועצים עליו רעה.

ה.כ' הג"י: ונ"ל שהחלומות שאמרו בפרק הרואה שהם רעים, גם עליהם מתענין בשבת (ודווקא אם נפשו עגומה עליו – משנ"ב).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ג. "שעל ג' חלומות מתענין"

מ"א (ז) בשם השל"ה: ואף באלו הג' אין להתענות בשבת אלא אם כן נפשו עגומה עליו שהתענית עונג לו, וכשיתענה ימצא נחת רוח. לאפוקי אם הוא אדם דלא קפיד בחלום רע אסור להתענות.

והוסיף הריב"ש – או שהתענית קשה עליו ומצטער יותר בתעניתו ממה שמצטער בפרק החלום אסור להתענות. וב"ח כ' – דאם נפשו עגומה עליו יש להתענות בכל חלומות, ובאלו ג' יתענה אפי' אין נפשו עגומה. והמ"א כ' – נ"ל להקל שלא להתענות, דהא איסור דאורייתא הוא להתענות בשבת. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

משנ"ב (כ): ולא יתענה על חלומות שהם הפסד ממון אלא דווקא על דברים שמחליין עליהם שבת (מ"א בשם ס"ח).

משנ"ב (טו): הוסיף בשם של"ה שאף באלו הג' אין להתענות בשבת אלא יתענה ב' ימים בחול.

ה. "שהם רעים"

סעיף ו: המתענה אומר עננו

סעיף ו: א. המתענה בשבת אומר: עננו, אחר סיום תפלתו בלא חתימה, וכוללו באלהי נצור (קודם יהיו לרצון האחרון – משנ"ב).
ב. הגה: ויאמר אחר תפלתו: רצון העולמים גלוי וכו' כמו בחול [א"ז].

בפ"ע.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. מתי אומר ענינו

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אומר ענינו"

מ"א (יא): ומותר לומר בשבת אלהי עד שלא נוצרתי וכו', דאינו אסור שאלת צרכיו אלא כשמבקש על חולי או פרנסה, ודומה לו שיש צער לפניו, אבל חרטת עונות טוב לומר בכל יום. כ"כ משנ"ב.

- תוס' בשם בה"ג – אומר ענינו באלוקי נצור, ואפילו קובע ברכה לעצמו, כיון שאינו בתוך י"ח.
- ✓ והרא"ש – כוללה באלוקי נצור בלא ברכה. כ"פ הטור כדי לצאת מהמחלוקת.
- ובירושלמי – מזכיר בהודאה ברכה

סעיף ז: להקדים או לאחר הסעודה

סעיף ז: א. אם הקדימה לאכול הוא עונג לו כגון שנתעכלה סעודת הלילה, יקדים. ואם האיחור עונג לו, כגון שעדיין לא נתעכל, יאחר [שבת קיט: כפירוש הטור].

ב. הגה: וכן מי שיש לו סעודות כל יום כמו בצצת, יסנה בצצת להקדים או לאחר (וכדי שיהיה מינכר שהוא לכבוד שבת – משנ"ב), [גמ' פכ"ב וטור].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

מ"א (יב): פי' שעה מועטת כדי שלא יצטער. כ"כ משנ"ב.

ב. "להקדים או לאחר"

סעיף זז: אין מתענין על הצרות

סעיף זז: אין מתענין על שום צרה מהצרות כלל [תענית יד, וכ"פ הטור].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

כשיש מאורע וצריך אדם לרחמים מותר לבקש וליפול על פניו ביחיד, שהרי אף ת"ח מתענים בשבת (ת' מהר"ם והמ"א).

"על שום צרה"

משנ"ב (כה): היינו אפי' על אותן שמבואר בסמוך שזועקין ומתחננין עליהן (ב"י).

סעיף ט: על מה צועקין ומתריעין

סעיף ט: אין צועקים ולא מתריעין בו על שום צרה:

א. חוץ מצרת המזונות שצועקים עליה בפה בשבת, ולא בשופר [ב"ב צא. רמב"ם והטור].

ב. וכן עיר שהקיפּוה אנסין או נהר וספינה המטרפת בים, ג. ואפילו על יחיד הנרדף מפני אנסין או לסטים או רוח רעה, זועקין ומתחננין בתפלות בשבת. ד. אבל אין תוקעין אלא אם כן תוקעין לקבץ העם לעזור אחיהם ולהצילם (וע"ל סי' תקע"ו סי"ג).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

בשופרות מי שרי? פרש"י: לעזרה – צועקים לבני אדם שיבואו לעזרה. ולא לצעקה – בתפילה, שאין אנו בטוחים שתשמע תפילתינו כ"כ.

ב"י: משמע דלתפלה הוא דאמרינן הכי אבל לעזרה פשיטא דשרי שהרי אפילו

ב. תעניות (יט.): על אלו מתריעין בשבת: על עיר שהקיפּוה גוים, או נהר, ועל ספינה המטרפת בים. רבי יוסי אומר לעזרה אבל לא לצעקה. שם (יד.): דהאי התרעה בפה היא דאילו

אר"ח – רפ"ח

חילול גמור מחללין.

ופסק הרמב"ם – כת"ק, שכ': שזועקים עליהם ומתחננים בשבת ומתריעים עליהם לעזור אותם, כ"ד סמ"ג, סמ"ק ורי"ו.

ג. תענית (כב:): ועל יחיד שנרדף מפני נכרים או מפני לסטין, ומפני רוח רעה.

פרש"י: רוח רעה – שנכנסה בו, שרץ והולך, ושמא יפול לנהר ויטבע או יפול וימות.

ד. רמב"ם: אין תוקעין אלא אם כן תוקעין לקבץ העם לעזור לאחיהם להצילם. ב"י – שכאן פסק כר' יוסי, שת"ק לא חולק כיון שהוא פיקות נפש.

סעיף י: להתפלל ולצעוק על החולים

סעיף י: א. נרדף מפני רוח רעה שאמרו, לאו דווקא, דה"ה לכל חולה שיש בו סכנת היום זועקים ומתחננים. וכן נהגו לומר: מצלאים בשבת על חולים המסוכנים סכנת היום [הר"ן].
ב. הגה: וכן מותר לכרך החולה המסוכן, זו ציוס [ליקוטי מהר"י ברי"ן וב"י בשם הר"ן].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "לומר מצאליים"

כ' הכל בו: מצאלין – תפילה ארוכה להציל עם ישראל: מצלאין אנחנא ותבעין רחמי קדם אלוה שמיא... לפנות ולפדות לכונן ולחנן למלט ולפלט כל קהלות הקודש אשר ביד פריצים וכו'.
וכ' הפרישה: פירוש מצלאין נוסח של ברכת הלועזים לחולים מתחיל מצלאין אנחנא כמו שמתחיל שלנו מי שבירך.

ב. "לברך חולה מסוכן"

משנ"ב (יד): אבל שאינו מסוכן ביומו אסור לברכו, כ"כ מהרי"ו, והב"ח.
ותימה למה נהגו האידנא שאומר החזן מי שבירך לחולה ואמר המקום ישלח

לו רפואה שלימה וכו' דהרי אסור לומר כך בשבת?
ואפשר שסומכין על הרמב"ן שסובר שמותר לומר המקום ירחם עליו בתוך שאר חולי עמו ישראל, אבל לומר יותר מזה לכ"ע אסור. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל ושכ"כ מרן באבקת רוכל.
ויש להנהיג לומר בנוסח "מי שבירך" שבת היא מלזעוק.

"המסוכן בו ביום"

משנ"ב (כח): אבל מי שאינו מסוכן לא, וכשעושין מי שבירך לחולה שאין בו סכנה אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא. ולברך המקשה לילד בודאי מותר דהא בכלל מסוכנת היא וכן היולדת בתוך שבוע ראשון ג"כ נראה דלכו"ע אין להחמיר.

או"ח רפ"ח ט: סדר סעודת שזזרית של שבת, ובו ב' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף א: קידוש היום 338

סעיף ב: לקדש על שאר משקים בבוקר 340

סעיף א: קידוש היום

סעיף א: א. יהיה שלחנו ערוך ומטה מוצעת יפה ומפה פרוסה כמו בסעודת הלילה, ב. ויברך על היין בפה"ג והוא נקרא קידושא רבא (ואינו דאורייתא – מ"א). ג. ואחר כך יטול ידיו (וע"ל סי' רע"א סעיף י"ז בהג"ה). ד. ויבצע על לחם משנה כמו בלילה ויסעוד. ה. וגם זה הקידוש צריך שיהיה במקום סעודה ושלא יטעום קודם לו כלום כמו בקידוש הלילה. ו. ומיהו לשתות מים בבוקר קודם תפלה מותר, מפני שעדיין לא חל עליו חובת קידוש. הגה: וע"ל כל דיני קידוש סי' רע"א ער"ב רע"ג.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כ' הטור: ויהיה שולחנו ערוך ומטה מוצעת יפה ומפה פרוסה על הפת כמו בסעודת הלילה.

ב. פסחים (קו.): רב אשי התארת,

ובקשו ממנו בבוקר לעשות "קידושא רבה", ולא הבין כוונתם, ברך בפה"ג והמתין לראות מה הם עושים, כשראה אותם טועמים והבין שלקידוש היום קוראים קידושא רבה (כיון שיש בו רק בפה"ג).

א"ח – רפ"ט

ג. קידוש ונטילה מה קודם?

הטור – יטול ידיו ויקדש בפה"ג ואח"כ יברך המוציא.

✓ אבל הרמב"ם – יקדש ואח"כ יטול ידיו ויברך המוציא. כ"כ הגמ"י בשם מנהג הר"ם.

ד. שבת (קיו): אמר רבי אבא – בשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות, דכתיב לחם משנה. כ"פ הרמב"ם – ואף בסעודת הבוקר כן.

ה. רמב"ם: ואסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיקדש, וגם קידוש זה לא יהיה אלא במקום סעודה. הראב"ד – חלק עליו והתיר לטעום קודם קידוש דשחרית. והרב המגיד טען בעד הרמב"ם.

ו. כ' הטור: וא"א הרא"ש ז"ל היה שותה מים בבוקר קודם תפלה, שכיון שלא חל עליו עדיין חובת קידוש עד לאחר התפלה אינו אוסרו מלטעום ומשום ואותי השלכת אחרי גויך, דבמים ליכא גאווה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "ומטה מוצעת"

משנ"ב (א): ודווקא לצורך השבת כדי שישן או שלא יהא בזיון אם לא יציע המטות, אבל בלא"ה אסור.

ב. "ויברך... בפה"ג"

משנ"ב (ב): יש נוהגין לפתוח מתחילה פסוק ושמרו בני ישראל וגו' או זכור את יום השבת עד ויקדשהו. אבל לומר "על כן ברך" ושלא כדין הוא דכל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן.

וילקוט יוסף כ' – שכבר פשט המנהג לומר פסוק 'על כן בירך ה' את יום השבת'.

"קידושא רבא"

משנ"ב (ג): ונקרא בלשון זה שהוא כמו שקורין סגי נהור (הר"ן), וכ' המ"א – ואינו דאורייתא רק שתקנוהו לכבוד שבת ואסמכוהו אקרא.

ג. "וע"ל סימן רע"א סי"ב"

משנ"ב (ד): דשם מבואר ברמ"א דנוטלים לידיים קודם קידוש, וכמה אחרונים כתבו שם דטוב יותר לנהוג כדעת המחבר.

ד. "ויסעוד"

כ' הרוקח: אחר שאכלו יש מזמרים זמירות ושבת להקב"ה. וטוב ללמוד תורה במקצת קודם אכילה (א"ר). כ"כ משנ"ב.

ה. "אסור לטעום קודם קידוש" הרב יעקב יוסף זצ"ל: כ"ד הרמב"ם שאסור, אבל הראב"ד מתיר בבוקר לטעום קודם קידוש, ולכן יש להתיר לקטן.

ו. "לא חל עליו"

הרב יעקב יוסף זצ"ל – ולכן אישה שלא מתפללת שחרית, חל עליו מיד חובת קידוש, ואסור לשתות עד שתקדש (פמ"ג).

אבל בחזון עובדיה (ב עמ' קסז) – מתיר לנשים לשתות תה או קפה אף שלא מתפללות.

משנ"ב (ז): דקידוש אין שייך אלא בזמן הסעודה (ולא בשתיית מים), ומשום קודם התפלה לא שייך במים (וכדלעיל בסימן פ"ט). כ"פ ילקוט יוסף – ולכן מותר לו לשתות קודם התפילה תה או קפה עם סוכר, מכל מקום טוב להחמיר בחלב, אלא אם כן הוא חלש. ביה"ל: ומי שהותר לו לאכול ולשתות קודם תפלה כגון שהוא לרפואה (פ"ט – ג) פשוט דצריך לקדש מתחילה.

סעיף ב: לקדש על שאר משקים בבוקר

סעיף ב: א. במקום שאין יין מצוי הוי שכר ושאר משקין, חוץ מן המים, חמר מדינה ומקדשין עליו. ב. ואם אין לו שכר ושאר משקין, אוכל בלא קידוש.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. מסימן רעב – ט:

משנ"ב (ח): משמע דבמקום שיש מצוי אין לקדש על השכר ושאר משקין. ולעיל (רע"ב סקכ"ט במ"ב) – כתבנו שנוהגין להקל בזה בשחרית במדינותינו, ומ"מ מצווה מן המובחר על היין.

"חמר מדינה"

מ"א (ג): משמע אבל היכא דלא הוי חמר מדינה לא. ובב"י כ' דבטור משמע אפילו במקום שאינה חמר מדינה, אם אין לו יין מקדש על שאר משקים אחרים משום היכר.

ב"י: אם אין לו יין, יברך (בבוקר) על השכר או שאר משקים. ודווקא שהוא חמר מדינה, טוב יותר שיברך על השכר ולא על הפת (לפי שאינו ניכר שמקדש). משמע שאף שאינו חמר מדינה עדיף מפת מטעם זה. והראב"ד – ואם בא לקדש ביום על הפת, מקדש ותחשב המוציא במקום היין. אב"ל הרא"ש – אינו מקדש על הפת לפי שאינו ניכר.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

לכן. לדעת הראב"ד – אם אין לו גם פת אוכל בלא קידוש ואין לו לבטל מצוות עונג שבת בשביל זה (מ"א – והבדלה שאני דאפוקי יומא מעיולי יומא). ובליילה אם אין לו חתיכת פת ויין ושאר משקין לקדש ימתין איזה שעות ועכ"פ א"צ להמתין יותר מחצות, ואם הוא אדם חלש א"צ להמתין.⁶³

ופסק משנ"ב (ט) – משקה שאינו חמר מדינה הסכימו הרבה אחרונים (פרישה שלחן עצי שיטים ועוד) דאין מקדשין אפילו בשחרית דדומיא דקידוש הלילה.

ב. **"אוכל בלא קידוש"**

משנ"ב (י): פי' כשיש לו פת (ואפילו חתיכת פת ולא פת שלם) אומר המוציא על הפת ואסור לאכול דבר אחר קודם

או"ח ר"צ: בשבת ישלים מאה ברכות בפירות, ובו ב' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף א: ירבה ברכות בשבת 341

סעיף ב: קובעים מדרש ואסור לקבוע סעודה באותה שעה 342

סעיף א: ירבה ברכות בשבת

סעיף א: ^אירבה בפירות ומגדים ומיני ריח, כדי להשלים מניין מאה ברכות (שנחסר לו כמה ברכות, שבתפלת שבת יש רק ז' ברכות – משנ"ב), [מנחות מג. כ"פ הרי"ף והרמב"ם].
^בהגה: ואם רגיל צקנת להרים אל יצטלנו, כי עונג הוא לו [סור].

"ירבה בפירות"

א.

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**

לקדש על כוס קפה שיהא ניכר, וישתה רוב רביעית.

⁶³הרב יעקב יוסף זצ"ל: אף שבמ"ש אין להבדיל

על השכר, מכל מקום בשבת בבוקר יש להקל

כתבו הספרים בשם הזהר שמצווה על האדם לחדש חידושי תורה בשבת. ומי שאינו בר הכי לחדש ילמוד דברים שלא למד עד הנה.

משנ"ב (ד): כי עונג וכו' – אבל לא יאמר נלך ונישן כדי שנוכל לעשות מלאכתנו במו"ש שמראה בזה שנח וישן בשביל ימות החול (מ"א).

משנ"ב (א): וגם בליל ש"ק טוב שישלים בממאה ברכות (לפי שמניין ברכות מתחיל מהלילה).

ב"ח: ואין בזה משום ברכה שאינה צריכה, שכל פעם חוזר ונהנה.
ב. **"אל יצטלנו"**

משנ"ב (ג): ומ"מ לא ירבה בו יותר מדאי שלא יביאנו לידי ביטול תורה.

סעיף ב: קובעים מדרש ואסור לקבוע סעודה באותה שעה

סעיף ב: אחר סעודת שחרית קובעים מדרש לקרות בנביאים ולדרוש

בדברי אגדה, ואסור לקבוע סעודה באותה שעה [מדרש וכ"כ הטור].

הגה: ופועלים וצ"צ שאינן עוסקים בתורה כל ימי שבוע, יעסקו יותר בתורה בשבת מת"ח העוסקים בתורה כל ימי השבוע, והת"ח ימשיכו יותר בעונג אכילה ושתיה קלת, דהרי הם מתענגים כלמדם כל ימי השבוע [ב"י סי' רפ"ח בשם ירושלמי].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"ולדרוש"

משנ"ב (ו): והעיקר ללמד לרבים את חקי האלהים ואת תורותיו להורות הלכות שבת והאסור והמותר.

"ואסור לקבוע"

משנ"ב (ז): איתא בירושלמי לא ניתנו שבתות ויו"ט לישראל אלא כדי לעסוק בהם בתורה, מפני שכל ימות החול הם

טרודים ובשבת הם פנוים ויכולים לעסוק בה. לפיכך אסור לו לפנות עצמו מד"ת ולקבוע סעודתו בשעה שדורשין. וכ"ש שצריך לזהר שלא יגרום עי"ז ביטול ת"ת דרבים, כגון מה שמצוי בעו"ה לאיזה אנשים שמזרזין ללומדים בשבת בקיץ אף שעוד היום גדול להתפלל מנחה ולקיים הסעודה ג', וגורמים שכל אנשי בהמ"ד יפסיקו מלימודם.

או"ז רצ"א: דין שלש סעודות, ובו ו' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: יזהר לקיים ג' סעודות..... 343
 סעיף ב: מתי זמן סעודה ג', לשתות מים בבין השמשות..... 344
 סעיף ג: לפצל סעודת הבוקר לשנים כדי לקיים ס"ג..... 345
 סעיף ד: קידוש ולחם משנה בס"ג..... 346
 סעיף ה: במה עושים ס"ג..... 347
 סעיף ו: נשים חייבות בס"ג..... 348

סעיף א: יזהר לקיים ג' סעודות

סעיף א: ^איהא זהיר מאד לקיים סעודה שלישית [שבת קיח:], ^בוואף אם הוא שבע יכול לקיים אותה בכביצה (ל"ד אלא יותר מעט מכביצה – מ"א). [הר"ם בשם בה"ג], ^גואם אי אפשר לו כלל לאכול אינו חייב לצער את עצמו (דהסעודה לעונג ניתנה ולא לצער – משנ"ב). [רמב"ם].

^דוהחכם עיניו בראשו שלא ימלא בטנו בסעודת הבוקר, כדי ליתן מקום לסעודה שלישית [הטור].

^ההגה: ומי שלל אכל כליל שבת, יאכל שלש סעודות ביום השבת [הרא"ש].

משנ"ב (ב): וי"א שאפילו בכזית יוצא ידי הסעודה, ונכון להחמיר (כביצה) לכתחילה אם אפשר לו (א"ר).

ה. "מי שלל אכל כליל שבת"

משנ"ב (ה): וגם צריך לקדש בשחרית כל הקידוש של לילה מלבד ויכלו, כ' המ"א (ב) – וה"ה ביום טוב מי שלא אכל כליל יום טוב צריך לאכול שתי

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "לקיים ג' סעודות"

זוה"ק: מי שמבטל א' מהסעודות פוגם למעלה ועונש רב, שכל סעודה יש לה שורש למעלה לפי הסוד.

ב. "בכביצה"

או"ח – רצ"א

סעודות למחר, ויאמר כל קידוש של סעודות ביום – ואם שכח רצה הלילה. בבהמ"ז בסעודה שניה מצדדים האחרונים שלא לחזור ולברך.

סעיף ב: מתי זמן סעודה ג', לשתות מים בבין השמשות

סעיף ב: א. זמנה משיגיע זמן המנחה דהיינו משש שעות ומחצה ולמעלה, ואם עשאה קודם לכן לא קיים מצוות סעודה שלישית.

ב. הגה: י"א לאסור לשתות מים בין מנחה למעריב בלילה, לאז חוזרים הנשמות לגיהנם, וע"כ אין לאכול סעודה שלישית בין מנחה למעריב (פן יבוא גם לשתות – משנ"ב), אלא יאכל אותה קודם מנחה [תוספות והרא"ש ומרדכי]. וי"א דיותר טוב להתפלל מנחה תחילה [רמב"ם וסור והגמ"ר והגמ"י ואגור], וכן נוהגים לכתחילה בכל מדינות אלו (ואסור לאכול עד שיתפלל – מ"א, והדעה הראשונה ס"ל דסעודה קטנה שרי – משנ"ב).

ג. ומ"מ אין לשתות מים מן הנהרות, אבל בצית קרי וכ"ס שאר משקין דקרי [הגמ"י].
ד. וי"א לאין אסור אלא תוך י"ב חודש על אביו ואמו [אגודה ומרדכי]. וי"א לאסור זה של סתיית מים אינו רק בע"ס [תוספות והרא"ש ומרדכי בשם ר' משולם והגמ"י].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

סעודה שלישית קודם המנחה. אבל הרמב"ם כ' – מתפלל מנחה ואח"כ קובע סעודה.

ג. הגהות: אף האוסרים לשתות מים ה"מ מהנהרות, אבל בבית שרי.

ד. מ"כ בשם האגודה: השותה מים בין השמשות גוזל קרוביו המתים, ויש מפרשים בין השמשות של ערב שבת ויש מפרשים דווקא בשנים עשר חדשים ראשונים של אביו ואמו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. זמן סעודה שלישית

- כ' הר"ן בשם בעל הלכות – דאפילו מפסיק באמצע סעודה (הבוקר) ופורס מפה ומברך ואוכל כביצה (לצורך ס"ג) ומברך שפיר דמי.
- ✓ אבל התוס' – אין זמנה אלא מן המנחה ולמעלה, כ"כ הגמ"י.

ב. ור"ת הנהיג: שלא לאכול בשבת בין מנחה לערבית משום דאיתא במדרש כל השותה מים בשבת בין השמשות כאילו גוזל המתים וע"כ הנהיג לעשות

"משש שעות ומחצה"

חצות (כ"כ משנ"ב). אבל אם יודע
שתמשוך סעודתו עד אחר חצות אסור.

מ"א (ג): ואם התחיל קודם חצות ואכל
עד אחר חצות יצא דהא עכ"פ אכל אחר

סעיף ג לפצל סעודת הבוקר לשנים כדי לקיים ס"ג

סעיף ג: א. אם נמשכה סעודת הבוקר עד שהגיע זמן המנחה יפסיק
הסעודה ויברך בהמ"ז, ויטול ידיו ויברך ברכת המוציא ויסעוד (שוב) ונכון
הדבר שאם לא היה עושה כן, מאחר שנמשכה סעודת הבוקר עד אותה שעה,
לא היה יכול לאכול אח"כ אלא אכילה גסה (אבל עכשיו בשעת אכילה האצטומכא
פתוחה – מ"א).

ב. הגה: אבל מי סידע שאפשר לאכול אחר שיתפלל מנחה עם הציבור, לא יעשה סעודה
שלישית קודם מנחה, מיהו אם עשה, ילא.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. הרא"ש: ראיתי רבותי נוהגים
כשנמשכה סעודת הבוקר עד זמן מנחה
היו מברכים ברהמ"ז ושוב נוטלים ידים
ומברכים המוציא, וזה יותר טוב שאחרת
לא היה יכול לאכול אחר כך אלא אכילה
גסה. וכן אני נוהג אחריהם.
אף שתוס' כתבו שר"י אומר שאין להפסיק
באמצע סעודה משום איסור ברכה שאינה
צריכה, תירץ הוא ז"ל דכיון שהוא מפסיק
לכבוד שבת אין כאן משום מרבה בברכות
שלא לצורך.

מ"מ אין לדרוש כן בציבור דכיון שאם
אוכל קודם חצות אינו יכול להפסיק אין
הציבור בקיין בזה.
וכתוב בתשב"ץ: שמהר"מ בחורף שהימים
קצרים היה עושה סעודה שלישית על

השלחן מיד אחר ברכת המזון.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)
"יפסיק הסעודה"

מ"א (ו): ויקום וילך וימתין מעט בנתיים
ואותן שנשארים במקומן לא יצאו י"ח
דהוי כסעודה א' (מהרי"ל).

ב. "אבל מי שידע"

משנ"ב (טז): היינו שמשער בנפשו שלא
תהיה אז אכילתו אכילה גסה.

"אחר שיתפלל מנחה"

מ"א (ח): ואפילו אם חל יום טוב במו"ש
שהרי ראוי לו להמנע מלקבוע אז סעודה
בעיו"ט, מ"מ אם יודע שיוכל אז לאכול
עכ"פ כשיעור ביצה ויותר, לא יחלק
סעודת שחרית לשנים דהא י"א דאסור

לעשות כן משום ברכה שאינה צריכה.
כ"כ משנ"ב.

סעיף ד: קידוש ולחם משנה בס"ג

סעיף ד: א"צ לקדש בסעודה שלישית (ובתיקוני שבת כתב לברך על היין

(אבל לא לקדש – מ"א), **כי אבל צריך לבצוע על שתי ככרות.**

ג. הגה: ואם סועד הרצה פעמים נצטת כריך לכל סעודה ז' ככרות [אבודרהם ומיימוני],

ד. ולפחות לא יהיה לו בסעודה שליטת פחות מככר אחד שלם [שור ומרדכי].

ה. ומזה פשט המנהג להקל לזנוע בסעודה שליטת רק בככר א' שלם, אבל יס להחמיר ליקח פנים.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

לקדש בסעודה שלישית

• כ' הרמב"ם – שגם בסעודה שלישית קובע על היין ובצוע על שתי ככרות (משמע שצריך לקדש). כ"כ שבולי הלקט בשם הר"מ

• ורי"ו בשם הרמ"ה כ' – שאין צריך לקדש, כ"כ המרדכי, ר' יונה, ובתשובות (הרשב"א המיוחסות) להרמב"ן שהר"מ לא היה מברך בורא פרי הגפן בסעודה שלישית קודם.

הרא"ש: איתקש יום ללילה לענין קידוש מה לילה סגי בחד זימנא אף ביום כשתקנו חכמים לקדש סגי נמי בחד זימנא.

ב"י: באמת שאין לשון הרמב"ם מבואר שצריך לקדש בסעודה שלישית, דקובע על היין שכתב איכא לפרושי דהיינו לומר שישתה יין בסעודתו. וכיון שכל

הפוסקים סוברים דאין צריך לקדש וגם לשון הרמב"ם אינו מבואר שיצריך לקדש אין מקדשין, ומכל מקום המקדש לא הפסיד.

ב. לחם משנה בסעודה ג'

רמב"ם: בוצע על שתי ככרות. כ"כ המרדכי, ורי"ו, ות' (הרשב"א המיוחסות) להרמב"ן, הרב המגיד בשם גאון.

ד. ואיתא במכילתא – דבסעודה שלישית צריך לפחות ככר אחד שלם, כ"כ המרדכי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ד. "פחות מככר אחד"

משנ"ב (יט): דביום ששי ירד הזמן לכל אחד שני עמרים ומכל עומר עשו ב' ככרות הרי ד' לב' עמרים, אכל אחד

בע"ש ואחד בליל שבת ואחד בבוקר הרי
נשאר לו רק אחד שלם לסעודה ג' (ט"ז).

סעיף ה: במה עושים ס"ג

סעיף ה: א. צריך לעשותה בפת.

- וי"א – שיכול לעשותה בכל מאכל העשוי מאחד מחמשת מיני דגן.
- וי"א – שיכול לעשותה בדברים שמלפתים בהם הפת כבשר ודגים, אבל לא בפירות.
- וי"א – דאפילו בפירות יכול לעשותה. וסברא ראשונה עיקר, שצריך לעשותה בפת אלא אם כן הוא שבע ביותר.

ב. הגה: או במקום שא"א לו לאכול פת, כגון בערב פסח שחל להיות בשבת שאסור לו לאכול פת לאחר מנחה כדלקמן בהלכות פסח [מהרי"ל].

שחל להיות בשבת יש לסמוך אמאן דאמר
דיוצאין בפירות.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"וי"א שיכול לעשות בכל"

ב"ח: לכתחילה יעשה בפת ושני ככרות,
אלא דפליגי לענין דיעבד אם יצא באלו.
כ"כ משנ"ב.

"מאחד מחמשת"

מ"א (י): שמברכין עליהם בורא מיני
מזונות. כ"כ משנ"ב.

כ' התו"ש – טעם דעה זו כיון דאין דרך
לאכול סעודה ג' לתיאבון סגי בהכי, וזהו
ג"כ טעם שאר הדעות שמקילין בזה, כ"כ
משנ"ב.

ב. "ע"פ שחל בשבת"

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. במה עושה סעודה שלישית

- טור בשם הר"י – כיון דילפינן ג' סעודות מג"פ "היום" שכתוב במן, צ' לעשותה דווקא בפת. כ"פ התוס' הרא"ש וסמ"ג.
- וי"א – אף במיני תרגימא. כ"כ הר"ן והר"י בשם רבני צרפת.

ונחלקו מהו מיני תרגימא:

הרא"ש והגהות – מאכל העשוי מה' מיני דגן.
התוס' – דברים שמלפתים בהם הפת, כמו בשר ודגים.
ורש"י והר"ן, רי"ו ושה"ל – פירות.
שה"ל: מנהג ר"י לעשותה בפירות מז' המינים.

ב. ד"מ (ה) בשם מהרי"ל: בערב פסח

משנ"ב (כה): ע"כ יקיים אותה במיני טיגון שעושין ממצה כתושה או בבשר ודגים או פירות (ח"א).

סעיף ו: נשים חייבות בס"ג

סעיף ו: נשים חייבות בסעודה שלישית [הר"ן המרדכי בשם ר"ת].

הרב יעקב יוסף זצ"ל: שכח לומר רצה בס"ג – כיון שיש מחלוקת האם צ' לאכול פת, א"כ יש מחלוקת אם לא אמר רצה מעכב. להלכה קי"ל סב"ל ואינו חוזר (וכ"ה בשו"ע קפח-ח).

או"ז רצ"ב: דין תפלת מנוחה בשבת, ובו ב' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף א: קוראים בתורה..... 349
סעיף ב: צדקתך בשבת. לא לקבוע מדרש בין מנחה לערבית..... 350

הקדמה – תפילת המנחה (הטור)

- מתפללין שלש ראשונות ושלש אחרונות וקדושת היום באמצע אתה אחד וכו', ויש בו נ"ד תיבות. מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ.
- איתא במדרש ג' מעידין זה על זה הקב"ה ישראל ושבת. הקב"ה וישראל מעידין על השבת שהוא יום מנוחה. ישראל ושבת מעידין על הקב"ה הוא שהוא אחד. הקב"ה ושבת מעידין על ישראל שהן יחידין באומות, ועל פי זה נתקן אתה אחד.
- למה תקנו בשבת ג' ענייני תפלות 'אתה קדשת', 'ישמח משה', 'אתה אחד'. ובי"ט לא תקנו אלא אחת אתה בחרתנו? מפני שאלו ג' תפלות תקנום כנגד ג' שבתות: 'אתה קדשת' כנגד שבת בראשית, כמו שמוכיח מתוכו. 'ישמח משה' כנגד שבת של מתן תורה, לפי שבשבת ניתנה תורה. 'ואתה אחד' כנגד שבת של עתיד.

סעיף א: קוראים בתורה

סעיף א: ^אבמנחה (אומרים אשרי וזא לכיון ואני תפלתי וגו') [טור] ^בומוציאין ס"ת וקורין ג' אנשים י' פסוקים מפרשה הבאה. ^גואפילו חל יום טוב להיות בשבת, קורין בפרשה הבאה ולא בשל יום טוב.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

^אכ' הטור: אומר ש"צ אשרי ובא לציון וקדיש, ואומר פסוק 'ואני תפלתי לך ה' עת רצון', ע"פ המדרש 'שיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר' וכתוב בתריה 'ואני תפלתי לך ה' עת רצון וגו'. אמר דוד לפני הקב"ה: רבש"ע אף על פי ששתינו ואני תפלתי לך ה'. ובספרד נוהגין לכפלו ואין נוהגין כן באשכנז ובצרפת.

^בירושלמי: עזרא תיקן להם ישראל שיהיו קורים בתורה שבת מנחה שני וחמישי.

מגילה (כא): תנו רבנן – מקום שמפסיקין בשבת שחרית שם קורין במנחה, במנחה – שם קורין בשני, בשני – שם קורין בחמישי, בחמישי – שם קורין לשבת הבאה, דברי רבי מאיר.

[✓]רבי יהודה אומר: מקום שמפסיקין בשבת שחרית – שם קורין במנחה, ובשני ובחמישי ולשבת הבאה.

^גירוקח: יום טוב שחל להיות בשבת קורין במנחה פרשת השבוע ולא של יום טוב, שאלמלא שבת אין קריאה במנחה ביום טוב.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

^א. "אומרים אשרי וזא לכיון"

משנ"ב (א): מפסיקין בקדיש קודם ואני תפלתי. ואמירת ובא לציון במנחה הוא במקום סדר קדושה דחול, לפי שבשבת שמאריכין הרבה בשחרית ומוסף הניחוח עד מנחה (כל בו).

"ואני תפלתי"

מ"א (א): הוא על פי המדרש שאמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע אין אומה זו כעו"ג ששותין ומשתכרים ופוחזים, ואנו לא כן אף על פי שאכלנו ושתינו 'ואני תפלתי וגו'. אבל במנחה של יום טוב אין אומרים אותו כיון דאין קורין בתורה שהוא עת רצון עי"ז, כ"כ הט"ז. וכ' הב"י – ומיהו בשבת נהגו לאמרו אף במקום שאין ס"ת וכן אפילו ביחיד.⁶⁴

ילקוט יוסף.

ואומרים 'ברוך שמי' שכל יום שיש בו קדושת

⁶⁴הרב יעקב יוסף זצ"ל: אף בבית האבל אומרים פסוקים אלו, רק שהאבל לא יאמרם, כ"כ

או"ח – רצ"ב

מיהו משנ"ב (ב) כ' – שבשבת נהגו לאמרו אף במקום שאין ס"ת וכן אפילו ביחיד (אחרונים – א"ר וש"צ בשם מהרצ"ו שאפילו יחיד בביתו). לאפוקי מ"א.

שערי תשובה: כ' המחבר – שנהגו לעמוד באמירת פסוק זה, כ"כ בעמק ברכה ובהגהת בנו בעל של"ה. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל ע"פ הקבלה, וצריך לאומרו ב"פ.

"שלשה אנשים"

ב.

מ"א (ב): ואין אומרים קדיש אחר הקריאה רק לפי העמידה, וקאי נמי אס"ת. דאם יאמרו קדיש אחר הקריאה אין מה שמפסיק בין הקדישים.

מ"א (א): ואני תפילתי – ובמקום שאין ס"ת אין אומרים אותו.

סעיף ב: צדקתך בשבת. לא לקבוע מדרש בין מנחה לערבית

סעיף ב: א. אומרים: צדקתך ב. ואם חל בו יום שאילו היה חול לא היו אומרים בו במנחה נפילת אפים, אין אומרים צדקתך.

ג. הגה: ונהגו שלא לקבוע מדרש בין מנחה למעריב [טור], ד. חזל אומרים פרקי חזות בקיץ ושיר המעלות בחורף, וכ"מ לפי מנהגו.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כ' הטור בשם הרב שר שלום: ונוהגין בכל המקומות לומר ג' פסוקים של צדקתך, והטעם שתקנו לומר צדוק הדין על שמת משה רבינו באותה שעה.

ג. וגם נהגו שלא לקבוע מדרש בין שתי תפלות משום חכם שמת כל בתי מדרשות בטילין. ויש מדרשים שמוכיחים שלא מת באותה שעה ומה שאומרים צדקתך בשביל הרשעים שחוזרים לגיהנם במ"ש. כ"כ הרא"ש והמרדכי.

כ' הטור: ונוהגים באשכנז לומר, תחילה

צדקתך צדק לעולם, ואחריו וצדקתך אלהים, ואחריו צדקתך כהררי אל. ובספרד אומרים תחילה צדקתך כהררי אל, ואחריו וצדקתך אלהים, ואחריו צדקתך צדק לעולם, וזה נכון יותר שבזה הסדר כתובות בס' תהלים.

ב. כ' הטור: נוהגים באשכנז כשאין תחנה ביום ראשון, שאין אומרים בשבת צדקתך.

כ"כ ד"מ (א) שכ"ה במרדכי, ובמנהגים שלנו – כל יום שאם אירע בחול לא היה בו תחנון אם אירע בשבת אין אומרים בו צו"צ, ה"ה אם אירע ביום ראשון, וכ"ה

כתר אומרים בריך שמיא.

בהגמ"י.

ג. "ונהגו שלא לקבוע מדרש"

מ"א (ה): ואינו אלא מנהג לזכרון בעלמא, ודווקא שלא ללמוד בחברותא אבל שנים שנים לומדים בבתיים (כמ"ש ביו"ד סימן שד"מ-יח לענין נשיא שמת). כ"כ משנ"ב.

"בין מנחה למעריב"

משנ"ב (ט): נראה דבזמנינו אין למנוע, כיון שידוע שמצוי בעו"ה באיזה מקומות שעוסקין אז כמה אנשים בבהמ"ד בשיחה בטלה ובודאי טוב יותר לשמוע אז דברי מוסר כדי שלא יבואו לזה.⁶⁵

ד. כ' הטור: נוהגין באשכנז לומר פרקי אבות במנחה וכ"כ רב עמרם, ובספרד אומרים אותם בשחרית.

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**

ב. **"במנחה נפילת אפים"**

מ"א (ג): פי' בין שיום השבת הוא ר"ח בין שיום א' שאחריו הוא ר"ח וא"כ אילו היה חול לא היו אומרים במנחה נפילת אפים, שכבר חל במקצת יום שלאחריו ולכן גם עתה א"א צדקתך. כ"כ משנ"ב.

או"ז רצ"ג: דיני ערבית במוצאי שבת, ובו ג' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף א: מאחרין תפילת ערבית 351
 סעיף ב: זמן צאת השבת 352
 סעיף ג: מי שאנוס, מתפלל ומבדיל מפלג המנחה של מ"ש 353

סעיף א: מאחרין תפילת ערבית

סעיף א: מאחרין תפילת ערבית, כדי להוסיף מחול על הקודש [שבת קיח:].

וכאשר בטלוהו התקנו מזמור זה (ניצוצי אורות).
 וי"א – מזמור זה במקום שיר שהיו הלווים אומרים על דוכן בקורבן מנחה.

⁶⁵ ילקוט יוסף: אחר קדיש תתקבל אומר המזמור "הללויה אודה ה' בכל ללב", וטעמו: שהוא במקום הפטרה שנהגו לומר בזמנם,

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מאחרין"

משנ"ב (א): אף דמן הדין מותר כבר לעשות מלאכה מזמן המבואר בס"ב, מ"מ

לכתחילה ראוי ונכון וכן מנהג כל ישראל לאחר את התפלה כדי שיתוסף יותר מחול על הקודש. המנהג לזמר קודם מעריב המזמור 'אלהים יחננו'.

סעיף ב: זמן צאת השבת

סעיף ב: א. צריך ליזהר מלעשות מלאכה עד שיראו ג' כוכבים קטנים,

ב. ולא יהיו מפוזרים אלא רצופים (משום תוספת שבת – ב"י ומ"א), ואם הוא יום מעונן ימתין עד שיצא הספק מלבן [הר"ן].

לעשות שום מלאכה עד שיראו שלשה כוכבים קטנים. ואם הוא יום מעונן ימתין עד שיצא הספק מלבן.⁶⁶

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "עד שיראו ג' כוכבים קטנים"

ב"י ומ"א (א): וקודם לכן אסור משום ספק יום, ומדינא סגי בג' כוכבים בינונים אלא שאין אנו בקיאים בזה ושמא הן גדולים הנראין ביום לכן אנו מצריכין קטנים. כ"כ משנ"ב.

ב. "אלא רצופים"

משנ"ב (ה): משום תוספת שבת. וה"ה כשרואה ג' כוכבים קטנים שאינם רצופים

❖ שורשי הלכה (המקורות)

כ' הטור: זמן יציאת השבת משישלים בין השמשות דר' יוסי והוא אחר בין השמשות דר' יהודה שהוא ג' חלקי מיל אחר שקיעת החמה (שהוא 13.5 דקות זמניות). נמצא אחר שקיעת החמה כדי להלך אלף ות"ק אמה מותר בעשיית מלאכה.

א. שבת (לה:): כוכב אחד יום, שנים בין השמשות שלשה לילה. וכוכבים שאמרו לא כוכבים גדולים הנראים ביום ולא כוכבים קטנים שאינם נראים אלא בלילה אלא בינוניים.

כ' הר' יונה: וכיון שאין הכל בקיאים בין גדולים לבינוניים, צריך ליזהר שלא

הרב יעקב יוסף זצ"ל – כדאי להחמיר לצאת מהשבת בזמן ר"ת, 72 דקות אחר השקיעה לפחות במלאכות דאורייתא.

⁶⁶ ילקוט יוסף: זמן יציאת שבת כ 20 דקות אחר השקיעה, ויש מוסיפים עד חצי שעה. ואין לסמוך על ראית כוכבים וסגי בשעונים שלנו. כ"כ ברכ"י ומשנ"ב.

או"ח – רצ"ג

משנ"ב (ו): מה שלא זכר השו"ע שימתין מלאכה, דעיקר טעם הרצופין משום תוספת וכיון שהמתין מעט הרי הוסיף (דגול מרבבה).
משום הענן.

וממתין מעט אחרי כן מותר לעשות מלאכה, דעיקר טעם הרצופין משום תוספת וכיון שהמתין מעט הרי הוסיף (דגול מרבבה).

"עד שיצא הספק מלבו"

סעיף ג: מי שאנוס מתפלל ומבדיל מפלג המנחה של מ"ש

סעיף ג: א מי שהוא אנוס, כגון שצריך להחשיך על התחום לדבר מצווה, יכול להתפלל של מו"ש מפלג המנחה (שעה ורבע לפני צאת הכוכבים – הרב יעקב יוסף זצ"ל) ולמעלה ולהבדיל מיד (מ"מ ימתין מלקרות ק"ש עד צה"כ – מ"א).
ב אבל לא יברך על הנר, וכן אסור בעשיית מלאכה, עד צאת הכוכבים.
ג הגה: ונוהגים לומר: והוא רחום וזרכו בצריכות נועם, כדי להוסיף מחול על הקודם [א"ז].

מ"ש בשבת.
 אבל הרמב"ם – מתפלל ערבית של מ"ש בשבת לפי שערבית רשות, ובלבד שיקרא ק"ש בזמנה אחר צאת הכוכבים.
ב הטור: אבל לא יברך על הנר וכן אסור בעשיית מלאכה עד צאת הכוכבים.
ג ד"מ (ב) בשם באור זרוע: במוצאי שבת אומרים והוא רחום וזרכו במשך גדול, כ"כ ר"ע בסידורו, ור' אלעזר מזורמ"ש. כ"כ הרוקח – לפי שאין הנשמות חוזרות לגהינם עד יאמרו ישראל ברכו, כ"כ א"ר לפי הזוה"ק.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"כגון שצריך"

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ברכות (כו:): אמר רב יהודה אמר שמואל: מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת, ואומר הבדלה על הכוס. וכ' הטור – והיו מבדילים על הכוס.
 וכ' רב האי – וכגון שהיה להם שום אנוס שלא היה להם יין להבדיל או שהיו צריכין להחשיך על התחום לצורך מצווה כגון על עסקי מת או כלה כי דבר פשוט הוא שלא היו ממהרין להתפלל. כ"כ התוס', הרא"ש, ר' יונה והמרדכי.
 כ' ר"י: דס"ל שמפלג המנחה זמן ערבית (כר' יהודה) ולכן התפללו אז, אלא שהמתינו לק"ש עד צאת הכוכבים.
 והריא"ג כ' – כיון נהגו כרבנן אין להתפלל אלא משחשיכה ואין להבדיל של

או"ח – רצ"ג

הערב בודאי מדינא אסור להקדים מעריב במו"ש.

ג. **"וברכו באריכות נועם"**

שערי תשובה (א*): כ' בה"ג – צריך להאריך ב'ברוך ה' המבורך' במ"ש כדי להינצל מהיזק. וכ' ברכ"י – שראה מטהרת יד הקודש מהרח"ו בשם רבינו האי גאון – קבלה להצלחה כשמושך אדם ומאריך באומרו ברוך ה' המבורך ביציאת השבת.

משנ"ב (ח): היינו שהולך מביתו מבע"י עד סוף התחום ויושב שם עד הערב כדי שמיד שיחשך ילך לדבר מצווה הנחוץ לו. וכ' המ"א (ג) – ומיירי ששם לא ימצא לו כוס להבדיל עליו.

"יכול להתפלל"

מ"א (ד): והרש"ל והב"ח כ' – שאין לעשות כן דדבר תמוה הוא לרבים, ואיכא נמי למיחש שמא יבא להקל גם במלאכה. כ"כ משנ"ב (ט) – ובפרט בימנו דנוהגין לעשות תמיד כרבנן שמתפללין מנחה עד

או"ז רצ"ד: דיני הבדלה בתפלה, ובו ה' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: לא הבדיל בתפילה, טעם קודם הבדלה על הכוס 354
 סעיפים ב–ג: לא הבדיל בתפילה ואין לו כוס. ולא הבדיל במוצאי ט"ב 356
 סעיף ד: כשאין חוזר מיד כשסיים הברכה אינו חוזר 357
 סעיף ה: אם רצה לחזור 357

סעיף א: לא הבדיל בתפילה, טעם קודם הבדלה על הכוס

סעיף א: א. אומרים הבדלה בחונן הדעת, ב. ואם טעה ולא הבדיל משלים תפלתו ואינו חוזר (ועכ"פ אסור במלאכה עד שיאמר המבדיל על הכוס – מ"א. או יאמר המבדיל בין קודש לחול – א"ר), מפני שצריך להבדיל על הכוס.

ג. ואם טעם קודם שהבדיל על הכוס צריך לחזור ולהבדיל בתפלה.

א. ברכות (לג.): משנה – מזכירין הבדלה

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א"ח – רצ"ד

קודם שיבדיל כל הכוס, אף דקי"ל טעם מבדיל, שאני התם שהבדיל בתפילה, אבל הכא שאכל באיסור (שלא הבדיל התפילה וגם טעם) קנסוהו וחזור. ב"י – ותימה שהרמב"ם לא הזכיר דין זה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אומרים הבדלה"

משנ"ב (א): אף אם הבדיל על הכוס מקודם תפילה, צריך להבדיל בתפלה (גמ').

"בחונן הדעת"

מ"א (א): וקבעו בברכה זו מפני שאסור לתבוע צרכיו קודם הבדלה (ירושלמי). (עוד טעם בגמרא, מפני שהיא ברכת חכמה, להכיר להבדיל בין קודש לחול, לכן קבעו בברכת חכמה). ומנהג פשוט לומר אתה חונן וכו' עד לאנוש בינה ואח"כ אתה חוננתנו וכו' וחננו מאתך וכו'. ואם התחיל מאתה חוננתנו ואילך יצא. כ"כ משנ"ב.

אם שכח להתפלל ערבית, מתפלל שחרית שתים ואינו מזכיר אתה חוננתנו לא בראשונה ולא בשניה (רדב"ז). בד"א כשכבר הבדיל מאתמול על הכוס.

כ' משנ"ב (ב): אבל אם לא הבדיל כלל דיש עליו עדיין חיוב מצוות הבדלה יזכיר אתה חוננתנו בשחרית בתפלה שניה שהיא להשלמה ואח"כ צריך להבדיל ג"כ על הכוס.⁶⁷

בחונן הדעת. ר"ע אומר: אומרה ברכה רביעית בפני עצמה. רבי אליעזר אומר: בהודאה. והלכה כת"ק.

כ' בארחות חיים: אין מתחילין מיד באתה חוננתנו לפי שהמשנה מטבע שטבעו חכמים בברכה אינו אלא טועה, אלא מתחיל אתה חונן עד וחננו מאתך, ואז אומר: אתה הבדלת בין קודש לחול. כ"כ הרמב"ם, בסדר רב עמרם.

✓ והב"י – והעולם נוהגים לומר אתה חוננתנו שאין זה נקרא שינוי מטבע שהכל ענין אחד הוא. ברכות (כט.): על כן אין מתפללין הבינונו במוצאי שבת, לפי שצריך להזכיר הבדלה.

ב' ברכות (לג.): טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת – אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה על הכוס (דקיימא לן המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס).

אם טעה ורק סיים הברכה: תלמידי ה"ר יונה – כל זמן שלא התחיל בברכה אחרת חוזר לתחילת הברכה ומבדיל בה דכאילו עומד עדיין באמצע הברכה.

ור"י אומר – כיון שכבר סיים כל הברכה ולא נזכר אין מחזירין אותו דכמי שטעה והתחיל האחרת דיינינן. כ"ד הרא"ש.

ג' שם: טעה בו ובזו מהו? א"ל חוזר לראש (התפילה ומזכיר הבדלה בחונן הדעת). פי' הר' יונה והרא"ש – שטעה וגם טעם

להזכיר אתה חוננתנו בשחרית, ולפי המ"א צ' להזכיר בתפילה שניה בשחרית, לא הבדיל

⁶⁷ וביאר בביה"ל: שלפי שיטת הרדב"ז א"צ

ג. "צ' לחזור ולהבדיל בתפילה"

הרב יעקב יוסף זצ"ל: כן פירשו רש"י ורו"פ. אבל ספר בתי כהונה והגאונים פירשו דמיירי שאין לו כוס כלל, לכן חוזר ומתפלל, אבל כשיש לו כוס אינו חוזר.

ולכן מ"ש מרן שחוזר, צ' להתנות תנאי של נדבה (משום סב"ל), כ"פ ילקוט יוסף.

לא הבדיל בתפילה וגם עשה מלאכה לפני הבדלה על הכוס

■ ח' הרשב"א – יחזור להתפלל ויבדיל בתפילה (כמו בטעם לפני ההבדלה), כ"כ א"ר ועוד פוסקים.

■ קובץ על הרמב"ם – דעת הרמב"ם שא"צ לחזור. כ"כ ביה"ל בדעת רש"י ואו"ז. הרב יעקב יוסף זצ"ל: קי"ל סב"ל, אלא אם כן הוא מכוון טוב יחזור בתורת נדבה.

סעיפים ב-ג: לא הבדיל בתפילה ואין לו כוס. ולא הבדיל

במוצאי ט"ב

סעיף ב: א. טעה ולא הבדיל בתפילה, ואין לו כוס בלילה וסובר שאף למחר לא יהיה לו, צריך לחזור ולהתפלל.

סעיף ג: ב. וולפי זה: תשעה באב שחל להיות באחד בשבת, טעה ולא הבדיל בתפילה א"צ לחזור ולהתפלל, כיון שמבדיל על הכוס במוצאי תשעה באב.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כ' הבה"ג: כיון שהטעם שאין צריך לחזור ולהתפלל מפני שצריך להבדיל על הכוס, אם כן אם אין לו כוס צריך לחזור ולהתפלל. כ"כ תר"י והרא"ש.

כתב הר"י: אף אם אין לו כוס בלילה וסבר שיהיה לו למחר אין צריך לחזור ולהתפלל, אלא אם כן סבור שאף למחר לא יהיה לו.

ב. וולפי זה אף בתשעה באב שחל באחד בשבת אם טעה ולא הבדיל בתפילה אין צריך לחזור ולהתפלל כיון שמבדיל על הכוס במוצאי ט"ב.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "וסובר שאף למחר"

משנ"ב (ה): אבל אם מצפה שיהיה לו למחר, א"צ להחזיר התפילה.

יבדיל עתה בתפילה שניה.

מאתמול כלל שיש עליו עדיין עצם החיוב,

או"ח – רצ"ד

"צריך לחזור"

והוסיף משנ"ב (ו) – אף אח"כ אם לא סיים עדיין תפלתו חוזר לברכת אתה חונן.

מ"א (ג): ואם נזכר קודם ש"ת יאמרנה בש"ת, דבזה יש לסמוך על הטור והגמ"נ בשם מהרי"ל. אבל כשיש לו כוס לא יאמרו בש"ת.

סעיף ד: כשאינו חוזר מיד כשסיים הברכה אינו חוזר

סעיף ד: במקום שאמרו שאינו חוזר להתפלל, מיד כשסיים הברכה (היינו שהזכיר השם – משנ"ב) אין לו לחזור, אף על פי שלא פתח בברכה שלאחריה.

חוזר.

• (ב). הרב אלחנן – כ"ז שלא פתח בברכה הסמוכה חוזר. כ"כ והמרדכי בשם ראבי"ה.

• (ג). לפי ר"ת – אפי' פתח בברכה שאחריה אם ירצה יכול לחזור. וכן עשה ר"ת מעשה וחזר אחר שהגיע למודים.⁶⁸

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ברכות (לג.): לא הבדיל באתה חונן, אינו חוזר מפני שאומרה על הכוס.

ג' דעות

• (א). הר"י, ר' יונה והרא"ש – אף שלא פתח בברכה הסמוכה שוב אינו

סעיף ה: אם רצה לחזור

סעיף ה: במקום שאמרו שאינו חוזר, אם רצה להחמיר על עצמו לחזור, אם סיים תפלתו, רשאי (בתורת נדבה), אבל אם עדיין לא סיים תפלתו, אינו רשאי לחזור.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

אם רצה לחזור

• לפי ר"ת – יכול לחזור.

• (אבל הרא"ש – כל שלא גמר תפילתו אין יכול לחזור. מיהו אם סיים תפילתו יכול לחזור להתפלל שנית, דלא גרע

הדעת יזכיר לפני סלח לנו. ג). המשיך, יזכיר בש"ת, ד). נזכר אח"כ חוזר לאתה חונן, ה). נזכר אח"כ חוזר לראש.

⁶⁸ ילקוט יוסף: שלבי התיקון כשלא הזכיר ואין לו כוס: א). אמר בא"י לחתום חונן הדעת יסיים למדני חוקיך ויחזור. ב). חתם אתה חונן

מנדבה. אבל באמצע אינו חוזר, דכיון שא"צ לחזור הוי הפסק.

או"זו רצ"ה: הבדלה שעושה ש"צ, ובו סעיף אחד

סעיף א: סדר מ"ש, ש"צ מבדיל להוציא מי שאין לו יין

סעיף א: א. הגה: ואומרים ויהי נועם וסדר קדושה באריכות, כדי לאחר סדר קדושה שאז חוזרים רשעים לגיהנם [סור].

ב. ובזמן שאין אומרים ויהי נועם כגון שחל יום טוב בשבוע, אין אומרים סדר קדושה אצל אומרים ויתן לך [כל בו].

ג. מבדיל ש"צ כדי להוציא מי שאין לו יין.

ד. הגה: ונהגו לומר ולהזכיר אליהו הנביא במו"ס, להתפלל שיצא ויבשרנו הגאולה [סור].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כ' הטור: ונוהגין לומר ויהי נועם לפי שהוא מזמור של ברכה שבו בירך משה לישראל בשעה שסיימו מלאכת המשכן.

ונוהגין לכפול פסוק אורך ימים אשביעהו שע"י כן נשלם השם היוצא ממנו.

ואומרים סדר קדושה לפי שהוא זמן חזרת רשעים לגיהנם ששבתו בשבת, ולכן מאריכין בעניני תפלות כי ממתינין להם שיסיימו כנסיה אחרונה של ישראל תפלתם, כדי להאריך לרשעים מלחזור

לגיהנם. ועל כן מאריכים הרבה בויהי נועם וסדר קדושה.

כ"כ ר"ע – דבמ"ש צועק הממונה על הרוחות חזרו לגיהנם שכבר השלימו ישראל את סדריהם.

ומתחילים בואתה קדוש (ולא בבא לציון גואל) לפי שאין גאולה בלילה.

ב. הטור: ונוהגין באשכנז כשא"א ויהי

נועם כגון שחל י"ט באמצע השבוע, אז אין אומרים ג"כ סדר קדושה.

כ"כ רב שר שלום – שאין אומרים ויהי נועם אלא ממ"ש לחול לא במוצאי י"ט, ואפילו חל י"ט באמצע שבת, או צום

א"ח – רצ"ה

ודווקא יום טוב גמור אבל פורים או ערב פסח שחל בימי החול אין למנוע מלומר ויהי נועם במו"ש שלפניו (שע"ת ופמ"ג). ובשערי תשובה (ב): ובברכ"י כ' – כי ע"ד האמת מוכרח אמירת ויהי נועם בכל מ"ש, אפי' במ"ש שחל בחוה"מ, וכ' שאילת יעבץ – כשחל יום טוב אחר השבת אף אם הוא צום כפור י"ל ויהי נועם במ"ש שלפניו והביאו ברכ"י. וכן מנהג הספרדים.

משנ"ב (ד): דויהי נועם שייך למלאכת המשכן שבו בירך משה לישראל בשעה שסיימו מלאכת המשכן ועי"ז שרתה שכינה, וזהו שמסמיכין פסוק ואתה קדוש יושב תהלות ישראל, ולכך בזמן שאין אומרים ויהי נועם אין אומרים ממילא כל סדר קדושה (ט"ז).

"אין אומרים סדר קדושה אצל"

כה"ח: ולפי הזוהר – אומרים הכל, כ"כ כנה"ג מנהג קושטא. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

"מי שאין לו יין"

משנ"ב (ו): אבל מי שיש לו יין יותר טוב שיבדיל בביתו כדי להוציא את כל בני ביתו.

ד. "להזכיר אליהו צמו"ס"

משנ"ב (ז): שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי ימי טובים מפני הטורח (שמניחין צרכי שבת והולכין להקביל פניו), וע"כ מתפללים כיון שעבר השבת ויכול לבוא שיבוא ויבשרנו.

כפור דליכא ששת ימי המעשה, כיון דאומר ומעשה ידינו תרי זימני בעינן שיתא יומא כולא דחול, וכל היכא דליכא ויהי נועם אין אומרים סדר קדושה. ואין נוהגין כן בספרד אלא מתחילין פסוק אורך ימים אשביעוהו וגו' ואתה קדוש.

ג. הטור: ומבדיל ש"צ להוציא מי שאין לו יין שיוצא בזה י"ח, ואף שמבדילין בתפלה צריך להבדיל על הכוס.

ד. ורגילין להזכיר אליהו הנביא, וכ' בעל העיטור טעמו לפי שאלהו עתיד לבשר הגאולה ואיתא בעירובין (מג:): מובטח להן לישראל שאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי י"ט, וע"כ אנו מתפללין כיון שעבר השבת ויכול לבא שיבא ויבשרנו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "ואומרים ויהי נועם"

ש' הכוונות: ויהי נועם הוא להמשיך תוספת קדושת שבת לכל ימי השבוע. וצריך לאומרו בעמידה. כ"כ שע"ת. **משנ"ב** – ונוהגין לכפול פסוק ארך ימים לאומרו מעומד. ויש מקומות שא"א ויהי נועם בבית האבל רק מתחילין יושב בסתר.

ב. "כגון שחל יום טוב"

משנ"ב (ג): היינו אפילו חל ביום שישי (טור והט"ז), דבעינן שכל השבוע יהיה ראוי למלאכה משום דכתיב בו ומעשה ידינו כוננה עלינו וגו'.

או"ח – רצ"ה

ובא"ר – הביא טעם אחר, משום שבכל מ"ש נכנס אליהו לגן עדן וכותב זכויות ישראל (והוא עת רצון שיבוא ויבשר הגאולה).

או"ז רצ"ו: דיני הבדלה על היין, ובו ח' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

360	סעיף א: סדר הבדלה
362	סעיף ב: להבדיל על הפת או על השכר
364	סעיף ג: אין לו לא יין ולא שכר
366	סעיף ד: אין ידו משגת לקנות רק כוס אחד
366	סעיף ה: שמן לנר חנוכה ויין להבדלה מי קודם
366	סעיף ו: הבדלה מיושב, אוחז בימינו מה שמברך
367	סעיף ז: הבדלה בבית
368	סעיף זז: חיוב נשים בהבדלה

הקדמה – מהטור

וא"ר יוחנן – ג' מנוחלי העוה"ב הדר בא"י והמגדל בניו לתלמוד תורה והמבדיל על היין במ"ש. שבועות (יח:): א"ר חייא בא אבא א"ר יוחנן – כל המבדיל על היין במ"ש הוי ליה בנים זכרים. ריב"ל אומר – בנים הראויים להוראה.

פרקי ר"א (כ): ר' צדוק אומר כל מי שאינו מבדיל על היין במוצ"ש או שאינו שומע מאחרים שמבדילין אינו רואה סימן ברכה לעולם. אבל המבדיל על היין, הקדוש ברוך הוא קוראו קדוש ועושהו סגולה, שנאמר והייתם לי סגולה מכל העמים ואומר ואבדיל אתכם מן העמים.

סעיף א: סדר הבדלה

סעיף א: סדר הבדלה: יין, בשמים, נר, הבדלה וסימנך יבנ"ה. ^בוצריך ליזהר שלא יהא הכוס פגום.

ג. הגה: ונהגו לומר קודם הבדלה שעושים בצית: הנה אל ישועתי וגו' כוס ישועות אשא וגו' ליהודים היתה אורה וגו', לסימן טוב. ובשעת הבדלה יתנו עיניהם זכוס וזכר.

ד. ונוהגין לשפוך מכוס של יין על הארץ, קודם שסיים צפה"ג, כדי שלא יהיה הכוס פגום. וטעם השפיכה, לדמרינו: כל בית שלא נשפך בו יין כמים אין בו סימן ברכה, ועושין כן לסימן טוב בתחילת השבוע.

גם שופכין מן הכוס לאחר הבדלה (היינו לאחר שתיה, שלא יהא הפסק – מ"א) ומכזין בו הנר ורוחלים בו עיניו, משום חיבוב המלווה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ברכות (נא:): סדר הבדלה לפי ב"ה: יין, בשמים, נר והבדלה (סימנך יבנ"ה).

ב. פסחים (קה:): כוס של ברכה צריך שיעור... טעמו פגמו. כ"פ הטור – מברך על כוס של יין שלם שלא יהיה פגום.

ב"י – אף דבגמ' מיירי בכוס של ברכה, קידוש והבדלה בכלל כוס של ברכה הם. כ"מ מהרי"ף והרמב"ם.

ג. כ' בד"מ (א): ונהגו עכשיו לומר הנה אל ישועתי וגו' (ישעיה י"ב ב'), כוס ישועות אשא וגו' (תהלים קט"ז י"ג), ליהודים היתה אורה וגו' (אסתר ח' ט"ז), והכל לסימן טוב ואין חובה בדבר.

האם הבדלה דאורייתא?

• הנה הרמב"ם כ' – שהבדלה דאורייתא, כמו קידוש והוא בכלל זכור את יום השבת לקדשו שצריך לזכור אותו ולקדשו בין בכניסתו ובין ביציאתו בכניסה

בקידוש וביציאה בהבדלה. כ"כ הסמ"ג והחינוך.

• והרב המגיד כ' שיש מפרשים, שהוא מד"ס ואסמכוהו אקרא. וצריך להיות ג"כ בכוס כמו בקידוש, ואם הבדיל בתפלה לכו"ע הבדלה על הכוס דרבנן. כ"כ או"ח, אבודרהם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "וסימנך יבנ"ה"

רשב"ץ: טעם דסדר ההבדלה הוא ע"פ חושי האדם:

יין – בפה, חוש הטעם, הוא גם הגם ביותר.

בשמים – באף, חוש הריח שמגיע לאף אף שאינו נוגע בו.

נר – בעיין, שרואה אף לרחוק.

הבדלה – בדעת, מבחין אפי' מעבר לראיה.

וגם מסודר זה למעלה מזה, הפה הוא התחתון, מעליו האף, מעליו העיין והעליון מכולם השכל.

ב. "שלא יהא הכוס פגום"

או"ח – רצ"ו

שישפך על הארץ, וזה לסימן יין שנשפך כמים, וכן נהגתי מעודי. כ"כ עוד אחרונים.

ולעיקר הדין – לא נראה דצוו חכמים לשפוך יין, דאדרבה יש איסור בזה. אלא כוונת רז"ל שאם נשפך היין לא יתרגז ע"ז, שנחשב בעניו רק כמים, דבכל בית שיש בו רוגז הוא סי' עניות. וא"כ אין ראייה מכאן לשפוך יין לאיבוד אף על גב שמתכוין לסימן ברכה.

כ"כ מ"א (ג) – שב"ש כתב לבטל השפיכה לגמרי משום ביזוי משקה. ולדידן צריך לומר דדבר מועט אין קפידא.

כ"פ הרב יעקב יוסף וצ"ל – שאין לשפוך היין על הקרקע דהוא בזיון ליינ (אלא יניח תחת הכוס צלוחית שיקבל היין – ברכ"י). והנוהגים לכבות הנר ביין, בשנת שמיטה שיש ביין קדושת שביעית לא יעשה כן.

"סופכין מן הכוס"

מ"א (ד): היינו לאחר שתיה משום הפסק. נהגו הנשים שלא לשתות מכוס הבדלה (של"ה). והמבדיל שותה כל הכוס כולו ואין משקה ממנו בני הבית. כ"כ משנ"ב (ו) – ונראה שהטעם כדי שיוכל לברך ברכה אחרונה דכששתה רק מלא לוגמיו יש ספק ברכה אחרונה.

ב"י: היינו שאם שתו מהכוס נפגם להבדלה (וכמו לענין קידוש רע"א-י). ואם הכוס בעצמו פגום אין להקפיד עליו אם אין לו אחר (א"ר ופמ"ג).

ש' הכוונות: ע"פ הסוד אין להטיל מים לכוס של הבדלה. כ"פ ילקוט יוסף.

"יתנו עיניהם"

מ"א (א): פי' העונים אמן (טור). והוסיף משנ"ב (ג) – גם המבדיל, כדי שלא יסיחו דעתם (דרך חיים).

"לשפוך מכוס היין"

מתי שופך מהכוס?

ט"ז בשם הלבוש: אינו שופך קודם שמתחיל הברכה כדי שלא יברך תחילת הברכה על כוס פגום. מ"א – ואחר סיום הברכה ג"כ לא יוכל לשפוך שיש ביזוי לכוס של ברכה, ולכן שופכין קודם סיום הברכה.

ט"ז (א): קשה – הא אין שייך פגום אלא אם כן שותה ממנו, ותו נראה דאין מנהג זה יפה לברך ברכה ולשפוך על הארץ דאין לך בזיון ברכה גדול מזה. ונראה לנהוג לפי מה שמצאתי (בשם החסיד מהרי"א שעפטלש): שבשעה שממלאין הכוס של ברכה להבדלה ימלאנו על כל גדותיו

סעיף ב: להבדיל על הפת או על השכר

סעיף ב: ^א ואין מבדילין על הפת, אבל על השכר מבדילין אם הוא חמר מדינה וה"ה לשאר משקין (שהם חמר מדינא – ברכ"י), חוץ מן המים.

ב. הגה: וטוב יותר להבדיל על כוס פגוס של יין, מעל סכר [אבודרהם].

ג. ונהגו להבדיל במו"א פסח על סכר ולא על יין, משום דחזיב עליו.

ד. וביו"ט שחל להיות במו"ש, שיש בו קידוש שהוא נאמר על הפת: י"א – שאגב הקידוש מבדילין ג"כ עליו. וי"א – שיותר טוב לומר הקידוש והבדלה שניהם על השכר. (הגה: והסכר רחשונה עיקר).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

להבדיל על הפת

כ' רב עמרם: אין מבדילין על הפת. כ"כ התוס' והרי"ף, וכן הסכימו כל הפוסקים. ולא דמי לקידוש משום דכיון דאין קידוש אלא במקום סעודה, פת מענינא דקידוש הוא אבל אינו מענין הבדלה.

להבדיל על השכר

פסחים (קז.): תנו רבנן: אין מקדשין על השכר. משום רבי אלעזר בר רבי שמעון אמרו: מקדשין. שם: אמרין דרבין אבדיל אשיכרא היכא דהוי חמר מדינה. להלכה: מבדילים על חמר מדינה אבל לא מקדשים.

ב. ד"מ (ב): משמע מדברי אבודרהם דטוב יותר להבדיל על כוס פגוס של יין מלהבדיל על שכר.

ד. טור: כ' הגאונים – אף על פי שאין מבדילין על הפת אם חל י"ט במ"ש מבדילין עליו, כיון שמקדשין עליו הקידוש עיקר ואגב הקידוש מבדילין ג"כ עליו.

והרי"ף – דחה סברא זו, שאין מבדילין

על הפת כלל. כ"ד הרא"ש, דיותר טוב לעשות יקנה"ז על השכר ממה שיעשה על הפת שיעשה הבדלה שלא כהלכתא מטעם טפילה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "על השכר מבדילין"

לבוש: אם אין לו יין, ואם יש לו יין הוא קודם לכל המשקין (או"ז), וחז"ל הפליגו ג"כ בגודל המצווה ואמרו: המבדיל על היין הקב"ה קוראהו קדוש ועושהו סגולה. כ"כ דרך חיים ומשנ"ב.

"חמר מדינה"

משנ"ב (ט): עיין לעיל (רע"ב-ט) מהו חמר מדינה. ה"ה לשאר משקין משקין שרגילין לשתותו אבל משקין שרגילין רק בפסח אינו חמר מדינה כיון שאין רגילין לשתותו כל השנה. ואפילו מי דבש לא הוי חמר מדינה אלא במדינות שרגילין לשתותן תמיד (מ"א).

ועל יי"ש (כמו ארק שלנו) אין כדאי להבדיל דהא אינו יכול לשתות ממנו כשיעור, אך כשאין לו משקה אחר יכול להבדיל עליו ואך שיזהר לשתות ממנו רוב רביעית.

"חוק מן המים"

משנ"ב (י): אף אם רוב שתיית המדינה הוא המים, משום דלא חשיב.

"וטוב יותר"

משנ"ב (יא): והמ"א (ה) מצדד במקום שהשכר הוא חמר מדינה יש להעדיף שכר מכוס יין פגום. וכ' הגר"א דהרמ"א מיירי שהשכר אינו חמר מדינה.

"ונסהגו להבדיל"

מ"א (ו): ודווקא במקום שהשכר הוא חמר מדינה, אבל בארץ אשכנז דלא הוי חמר מדינה לא מהני מה שהוא חביב ואסור להבדיל עליו. כ"כ משנ"ב.

ד. "מבדילין ג"כ"

משנ"ב (יד): ר"ל אף דבעלמא אין מבדילין על הפת, הכא אגב קידוש שהוא העיקר אומרים כל היקנה"ז על הפת.

"והסכרל לאסונה עיקר"

מ"א (טו): טעמו משום דהרבה ראשונים ס"ל דאין מקדשין על השכר, לכך טוב יותר לעשות כל היקנה"ז על הפת. ומ"מ לכתחילה ידקדק לחפש אחר יין. והרב יעקב יוסף זצ"ל פסק – שיטול ידיו ויברך כל היקנה"ז על השכר וישתה ויברך מיד המוציא ויאכל, שהמוציא חל גם על השכר וגם על הלחם.⁶⁹

סעיף ג: אין לו לא יין ולא שכר

סעיף ג: א – אם אין לו יין ולא שכר ושאר משקין: י"א – שמותר לו לאכול. וי"א – שאם מצפה שיהיה לו למחר לא יאכל עד למחר שיבדיל.

ב – ואם אין לו אלא כוס אחד ואינו מצפה שיהיה לו למחר – מוטב שיאכל קודם שיבדיל, ויברך עליו בהמ"ז ואח"כ יבדיל עליו, ממה שיברך ברכת המזון בלא כוס לדברי האומרים דבהמ"ז טעונה כוס. ולדברי האומרים דאינה טעונה כוס, לא יאכל עד שיבדיל.

ג – ומיירי שכוס זה לא היה בו אלא רביעית בצמצום, וכבר היה מזוג כדינו שאם היה משים בו מים יותר לא היה ראוי לשתייה, שאם לא כן לד"ה מבדיל תחילה ושותה ממנו מעט (היינו כמלא לוגמיו – משנ"ב) ומוסיף עליו (שימזגנו במים) להשלימו לרביעית, ומברך עליו בהמ"ז.

⁶⁹ שלא על מיץ.

⁶⁹ יחזה דעת (ב, לח): אין להבדיל וכ"ש שלא

לקדש על כוס חלב או תה או קפה, וכ"ש

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. פסחים (קז.): א"ל מר ינוקא לרב אשי, זמנא חדא איקלע אממר לאתרין ולא הוה לן חמרא אייתנין ליה שכרא ולא אבדיל ובת טות (ישן כשהוא מעונה), למחר טרחנא ואייתנא ליה חמרא ואבדיל וטעים מידי.

וקשה: הרי כשאין לו אלא כוס אחד מניחו לאחר ברכת המזון. אלמא מותר לאוכל לפני הבדלה?

תירץ ר' ניסים – דהכא מיירי כשאכל מבעו"י עד שחשיכה לו.

ור"י (תוס' הרא"ש) תירץ – דודאי אם אין לו כוס ומצפה למחר למצוא לו כוס לא יאכל כל הלילה אלא ימתין עד למחר שיבדיל על הכוס.

להלכה:

• תוס' בתירוצו שני – מותר לאכול, ואממר מחמיר על עצמו היה. כ"פ הר' יונה, האגור בשם שה"ל וכ"ד הרמב"ם. כ"פ שו"ע בשם "י"א".

• הרא"ש – אסור, שמדינא עשה כן אממר. כ"כ הר"ן, תוס', הר' יונה בדעת הגאונים, וכ"מ מהרי"ף. כ"פ שו"ע בשם "וי"א".

ב"י: משמע מהתוס' שאם אינו מצפה שיהא לו יין למחר מותר לכו"ע לאכול בלא הבדלה. כ"פ הכל בו.

ב. פסחים (קה.): תניא: הנכנס לביתו במוצאי שבת – מברך על היין, ועל המאור, ועל הבשמים, ואחר כך אומר

הבדלה על הכוס. ואם אין לו אלא כוס אחד – מניחו עד לאחר המזון, ומשלשלן כולן לאחריו.

ג. כ' הרא"ש: ומה שאינו מבדיל ושותה ממנו מעט ועל המותר יברך ברכת המזון משום דאין מברכין על כוס פגום. או מיירי דאין בו אלא רביעית בצמצום. ומה שלא מבדיל על הכוס ויתקננו במים ויכשירנו לברכת המזון, וי"ל דמיירי כגון שכבר היה מזוג כדינו ואם ישם בו מים יותר לא היה ראוי לשתיה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "ולא שכר"

א"ר: וה"ה אם יש לו שכר אלא שאינו חמר מדינה. כ"כ משנ"ב.

"שמותר לו לאכול"

מ"א (ז): וכתב הרא"ש דדי לו בהבדלה שבתפילה. בתשו' מהר"מ כתב – שיאמר ברכת המבדיל בלא כוס. מ"מ פמ"ג כ' – שאין להורות כן, כ"כ משנ"ב.

כ' הב"י: והא דאמרינן דאממר לן בתענית עד למחר, ס"ל לדעה זו דמחמיר על עצמו היה. כ"כ משנ"ב.

"שיהיה לו למחר"

משנ"ב (יט): היינו בבקר אבל בערב אינו מחויב להמתין כ"כ. והגר"ז מצדד – דאפשר דאפילו יותר מחצות היום אינו מחויב להמתין.

לא יאכל – ואפילו במ"ש חל יו"ט לא יאכל אם אין לו כוס (מ"א). וכ' האחרונים

– דמיירי בשאין לו פת, דאם יש לו פת הלא הכריע רמ"א לעיל בס"ב דיכול להבדיל על הפת.

"עד למחר שיבדיל"

כ' א"ר: ויש להחמיר כסברא אחרונה. וכ' הגר"ז – אם לא באדם חלש שקשה לו התענית יכול לסמוך אדעה ראשונה. כ"כ משנ"ב.

ב.

"ואינו מצפה"

מ"א (ט): אבל אם מצפה שיהיה לו למחר עוד כוס יבדיל עכשיו על כוס זה, ובאכילה ימתין עד למחר כדי שיברך על הכוס (למ"ד דבהמ"ז טעונה כוס). מיהו משנ"ב (כב) כ' שהמ"א בריש סי' קפ"ב חולק ע"ז, דבשביל כוס בהמ"ז שלא יהיה לו אינו מחויב למנוע עצמו מלאכול.

סעיף ד: אין ידו משגת לקנות רק כוס אחד

סעיף ד: מי שאין ידו משגת לקנות יין לקידוש ולהבדלה יקנה להבדלה, משום דקידוש אפשר בפת [הטור].

סעיף ה: שמן לנר חנוכה ויין להבדלה מי קודם

סעיף ה: אם אין ידו משגת לקנות שמן לנר חנוכה ויין להבדלה, נר חנוכה קודם [שבת כג:].

סעיף ו: הבדלה מיושב, אוחז על מה שמברך בימנו

סעיף ו: א. אומר הבדלה מיושב (כיון פוטר חבירו צ' קביעות בישיבה – ט"ז).
ב. הגה: וי"א מעומד [אגודה וכל בו ואגור], וכן נוהגין במדינות אלו.
ג. ואוחז היין בימין וההדס בשמאל ומברך על היין, ושוב נוטל ההדס בימין והיין בשמאל ומברך על ההדס, ומחזיר היין לימינו.

לויה מעומד.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. והתוס' כ' – צ"ע היאך אנו פוטרין זה את זה מדין ומהבדלה אחר שאין אנו לא

ב. כתוב הכל בו: נכון להבדיל מעומד לכבוד המלך שאנו מלוין אותו, ודרך

א"ח – רצ"ו

ומברך על ההדס, ומחזיר היין לימינו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "וכן נוהגין"

א"ר: ויקנה"ז לכו"ע טוב לברך מיושב כמו בשאר קידוש. כ"כ משנ"ב.

ג. "ואותו היין בימין"

ט"ז: וכן בכל דבר שמברך עליו צריך לאחזו בימינו בשעת הברכה. כ"כ משנ"ב. משנ"ב (ל): והיין בשמאל – ואינו מניחו אז מידו משום דכל הברכות של הבדלה מצווה להיות על הכוס.

א"ר: ומברך על ההדס – ומניחו ורואה בצפרנים ומברך בורא מאורי האש ואח"כ מחזיר היין לימינו וגומר ההבדלה. כ"כ משנ"ב.

סעיף ז: הבדלה בבית

סעיף ז: אפי' שמעו כל בני הבית הבדלה בבהכ"נ, אם נתכונו שלא

לצאת מבדילים בבית [ב", כ"כ תר"י].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"כל בני הבית"

משנ"ב (לב): וכ"ש אם יש אחד מבני הבית אפילו קטן שהגיע לחינוך שלא שמע עדיין הבדלה, יוכל להבדיל בשבילו אף שהוא בעצמו יצא כבר ידי חובת הבדלה בבהכ"נ (פמ"ג).

"אם נתכונו שלא לצאת"

מ"א (י): אם נתכוון לצאת בברכת הבדלה מהש"צ, אף על פי שלא נתכוין בברכת היין יצא ידי הבדלה, דברכת המבדיל הוא העיקר אלא דאסור לטעום מהיין אלא אם כן יברך פה"ג, כ"כ משנ"ב.

כ' הלבוש: האידנא מסתמא מתכוין כל אחד מבני הבית שלא לצאת בהבדלה שמבדילין בבהכ"נ שסומכין על הבדלה שבבית. כ"כ משנ"ב.

סעיף זז: חיוב נשים בהבדלה

סעיף זז: א. נשים חייבות בהבדלה כשם שחייבות בקידוש.

ב. ויש מי שחולק. הגה: ע"כ לא ידלילו לעצמן רק יקמיעו הצדלה מן האנשים.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

חיוב נשים בהבדלה

ב. או"ח – אין נשים מבדילות לעצמן דאין הבדלה תלויה בשמירת שבת, אלא רבנן אסמכוה אקרא. **א. וה"ר יונה כ'** – דכשם שחייבות בקידוש כך חייבות בהבדלה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"נשים חייבות"

משנ"ב (לד): אף דהוי מצווה שהזמן גרמא, בדיני שבת איש ואשה שוין דאיתקש זכור לשמור, והבדלה נמי בכלל זכור הוא. **ויש מי שחולק ס"ל** – דהבדלה כיון שהיא בחול אינה תלויה בעניני דיני שבת והיא

בכלל שאר מצוות שהזמן גרמא דנשים פטורות (פמ"ג).

ב. "לא ידלילו לעצמן" ⁷⁰.

וקשה: שהרי הרמ"א (תקפ"ט) פסק שהמנהג שהנשים מברכות על מ"ע שהזמן גרמא, למה כאן לא יברכו לעצמן? הב"ח כ' – באמת אף שהן פטורות רשאיות להמשיך על עצמן חיוב ולהבדיל לעצמן בברכה, כמו בשופר ולולב. כ"פ מ"א.

והט"ז כ' – לא מברכות, כיון שאף האנשים חייבים רק מדרבנן (ול"ד לשופר שהאנשים חייב מהתורה), יש כאן תרתי לפטור שהוא מדרבנן אפילו באנשים, והוא מצוות עשה שהזמן גרמא.

"יקמיעו ההבדלה מן האנשים"

י"ח יכול לחזור ולהבדיל לאשתו, וכן פשט המנהג.

והרב יעקב יוסף זצ"ל פסק – שלא יכול לחזור ולהבדיל לה, אלא אם כן לא יודעת להבדיל לעצמה. ויכול להתנות בבית הכנסת שאם אשתו לא שמעה עדיין ההבדלה אינו מתכוון לצאת ואז יוכל להבדיל לה.

⁷⁰ ויחזה דעת (ד, כג) – שו"ע חולק על הרמ"א, נשים חייביות בהבדלה, ויכולת לברך לעצמן מכח ס"ס (שמא הבדלה מהתורה כמ"ש הרמב"ם, ולכן חייבות, ואת"ל מד"ס שמא – תיקנו מצוות הבדלה לנשים כמו בקידוש כמ"ש המרדכי, וכיון שיש עיקר המצווה מהתורה מברכים מס"ס). כ"פ שו"ע כאן שנשים חייבות בהבדלה, לאפוקי הרמ"א כאן. ולכן אף שיצא

או"ח – רצ"ו

להבדיל בשביל הנשים. מ"מ למה לנו להכניס עצמן בחשש ספק לענין ברכה אחרי דהיא יכולה להבדיל בעצמה. מ"א (יא): דפשוט דרשאיות לברך לעצמן על הבשמים ועל הכוס דברכת הנהנין הם (אבל לא ברכת הנר לאו ברכת הנאה הוא – ביה"ל).

מ"א (יא): ואם האנשים כבר הבדילו לעצמם, לא יבדילו כדי להוציא הנשים, דלהיש חולקין הוא ברכה לבטלה. כ"כ משנ"ב (לו) – והנה בספר זכור לאברהם וברכ"י הביאו כמה פוסקים דס"ל דאפילו מי שהבדיל כבר יכול

או"ז רצ"ז: דיני בשמים להבדלה, ובו ה' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: מברך על הבשמים וא"צ לחזור אחריהם 370
 סעיף ב: על איזה בשמים ונר לא מברכים 370
 סעיף ג: לברך על בשמים ששמו ביין של גויים 371
 סעיף ד: המנהג לברך בשמים על הדס 372
 סעיף ה: מי שאינו מריח 373

הקדמה – ברכת הבשמים

לפי זה אין מברכים ברכת הריח במוצאי יום טוב, שהרי ביום טוב אין נשמה יתירה (תוס'). גם כשחל יום טוב במוצאי שבת, אין מברכים על הבשמים במוצאי שבת, כיון שיש לו מאכלים חשובים וטובים מיישב דעתו ממילא בלא ריח בשמים. כ' הב"ח: שלא תיקנו לברך על הבשמים אלא בדאיכא תרתי: אבידת הנפש וגם התחילת אש של גיהנם דשורף ומסריח, דהשתא כיון דחלשא דעתא דאדם דאבדה

ביצה (טז): אמר רבי שמעון בן לקיש: נשמה יתירה נותן הקדוש ברוך הוא באדם ערב שבת, ולמוצאי שבת נוטלין אותה הימנו, שנאמר שבת וינפש, כיון ששבת ווי אבדה נפש. ולכן כיון שיש חלישות הנפש מריחים בבשמים שמחזיקה את הנפש. כ"כ הרמב"ם – ולמה מברכים על הבשמים במוצאי שבת מפני שהנפש דואבת ליציאת שבת, משמחין אותה ומיישבין אותה בריח טוב.

לו הנפש, בקל יגיע לידי חולשא מסרחון
אשו של גיהנם.

סעיף א: מברך על הבשמים וא"צ לחזור אחריהם

סעיף א: א. מברך על הבשמים אם יש לו [טור מברכות נא:], **ב. ואם אין לו**

א"צ לחזור אחריהם [הרא"ש מברכות נג:]

לכתחילה טוב יותר שיקח לבשמים דבר
שברכתו בורא מיני בשמים.
אך ילקוט יוסף – מנהג הספרדים לברך
על כל מין ברכתו הראויה (עצי עשבי או
מיני) כמ"ש כה"ח.

ב. **"א"צ לחזור אחריהם"**

משנ"ב (ב): לפי שאין מברכין עליהם
אלא להשיב הנפש. כ' המ"א – אף מי
שמתענה בשבת צריך לברך על הבשמים
במו"ש מה שאין כן ביוה"כ אף כשחל
בשבת אין צריך לברך במוצאי יוה"כ.⁷¹

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

א. מה מברך על הבשמים?

משנ"ב (א): הברכה הוא 'בורא מיני
בשמים על כל המינים (מ"א בשם השל"ה),
אף שבימי החול צריך לברך על כל מין
כברכתו (עצי בשמים, עשבי בשמים, מיני
בשמים). מ"מ במו"ש שהכל מברכים,
מברכים רק בורא מיני בשמים, שפוטר
הכל, כדי שלא יבואו לטעות, שאין הכל
בקיין בכל מיני הברכות. ומ"מ

סעיף ב: על איזה בשמים ונר לא מברכים

סעיף ב: א. אין מברכין על בשמים של בית הכסא, ולא על של מתים
(ולווקא) הנתונים למעלה ממטתו של מת.

ב. **ולא על בשמים שבמסיבות עובדי כוכבים, דסתם מסיבתן לעבודת כוכבים.**

ג. **הגה: ואם צריך על צמחים אלו לא יאחזק לחזור ולברך על אחרים [ב"י בשם א"ח].**

⁷¹ בורא מיני בשמים אף תוך ז'.

⁷¹ ילקוט יוסף: האבל יכול להבדיל ואף לברך

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ברכות (נא:): אמר ר"ה – אין מברכין על הנר ועל הבשמים של מתים. ובגמ' (נג.) אמר ר"ה – ולא של בית הכסא. וטעמו משום דלאעבורי ריחא הוא דעבידי ולא לריחא.

פרש"י: בשמים של מתים – עבידי לעבורי ריח דסרחונו של מת. ושל בית הכסא – עבידי להעביר ריח בית הכסא. **ירושלמי**: דווקא למעלה ממתו, אבל הנתונים לפני מטתו מברכין שאני אומר לכבוד חיים הם עשויים. כ"פ משנ"ב.

ב.שם (נא:): אין מברכין על הנר ועל הבשמים של גוים. **שם** (נב:): – בשמים מאי טעמא לא? אמר רב יהודה אמר רב הכא במסבת גוים עסקינן מפני שסתם מסבת גוים לעבודה זרה. ופרש"י מסיבת גוים. לאכילה לסעודה.

מה דין סתם בשמים של גויים?

- **לפי רש"י** משמע – סתם בשמים מותר, כל שאינה במסיבה. כ"כ הרמב"ם.
- **אבל הרי"ף** והרא"ש כ' – שאין מברכים על בשמיים של גויים, דסתם מסיבתן לע"ז.

וכ' ה"ר יונה: אף שעכשיו אינם עומדים הבשמים במסבה של עבודה זרה אסור

לברך שהבשמים שלהם סתמן למכרן למסיבת עבודה זרה.

כ' הב"י: כל הני דאין מברכין על הבשמים, אפילו בלא הבדלה (כגון בימי החול) נמי אין מברכין עליהם כמבואר בסימן רי"ז.

ב.כ' באו"ח בשם הרשב"א: כל שבירך עליהם אפילו בדיעבד לא יצא וצריך לחזור ולברך.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "של בית הכסא"

הרב יעקב יוסף זצ"ל: ולכן ריח מטהר אויר אין לברך עליו.

ב. "שבמסיבת עובדי כוכבים"

משנ"ב (ה:): היינו שמסובין לאכילה לסעודה אבל אם לא היו מסובין כלל מותר לברך על בשמים שלהן. כ"פ הט"ז (בסימן רצ"ח סק"ה).

ומ"מ כתב לבסוף – דטוב לכתחילה לחוש לדעת רבינו יונה דס"ל דסתם בשמים של עובדי כוכבים עומד לבסוף למכרן לע"ג ואין לברך עליהן, אלא אם כן בתגר שדרכו למכור אותם לאנשים הרבה, שאז אין איסור לברך עליהם אפילו לדעת ר' יונה.

סעיף ג: לברך על בשמים ששמו ביין של גויים

סעיף ג: שקים מלאים בשמים שמשימים העובדי כוכבים תוך קנקני היין,

אף על פי שמותר להריח בהם אין מבדילין עליהם (דמאיס לגבוה – ט"ז). [רשב"א].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"שמותר להריח בהם"

ועוד שאין מכוין לריח היין אלא לריח התבלין. כ"כ משנ"ב.

ט"ז (ו): שאין היין נותן בהם טעם אלא אדרבא הם נותנים טעם ביין. וכ' הגר"א,

סעיף ד: המנהג לברך בשמים על הדם

סעיף ד: א. נהגו לברך על ההדס כל היכא דאפשר (כ"כ הזוהר – מ"א).

ב. הגה: וי"א לאין לברך על הדם היצק לאינו מריח, רק על שאר צמחים [טור בשם הר"ר אפרים והר"א מפראג], וכן נהגו צמדינות אלו. ונ"ל דיך להניח גם ההדס עם הצמחים, לאז עושין ככ"ע.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. הטור: ונהגו לברך על עצי הדס –

וסמך לדבר – "כל שומר שבת מחללו" וסמך ליה "תחת הסרפד יעלה הדס". טעם אחר – כיון דאיתעביד ביה חדא מצווה של הלולב ניעביד ביה מצווה אחרית.

ב"י לפי הקבלה – יש סוד בהדס לברך עליו במ"ש.

ב. כ' ה"ר אפרים: אני איני מברך על הדס 'שוטה' שלבו יבש ואין בו לחלוחית של ריח, אלא יש לי זכוכית קטנה ובה מיני בשמים ועליה אני מברך. הובא דבריו במרדכי.

כ"כ ד"מ (ב) – המנהג באלו המדינות כדברי הר"ר אפרים שלא לברך על הדס כלל, וזהו כדברי מוהר"ר אברהם מפראג, ומיהו נראה דטוב להניח הדס באותו כלי של בשמים ואז יוצאים ידי כולן.

כ' מהרי"ק: הדס שוטה – שההדס הכשר שומרים ללולב ולא היו מברכים עליו שמא ינשרו עליו, ומש"ה לא רצה לברך על השוטה לפי שאין בו ריח כ"כ. כ' הטור: מיהו נהגו בכל המקומות לברך על ההדס ומנהג אבותינו תורה (מהתוס').

ב"י – מיירי שיש בו קצת ריח אלא שהוא יבש.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "על ההדס"

משנ"ב (ח): פי' דשל לולב כיון דאיתעביד ביה חדא מצווה ליעביד ביה מצווה אחריתא. אבל בסוכות דהוקצה למצוותו אסור.

ומיירי שיש בו קצת ריח, שאם לא כן אסור לברך עליו.

ב. "שאר צמחים"

עליהן. אף שא"צ יחוד לזה שאפשר לברך על הבשמים שהיו מונחים בבית לצורך תבשיל, כיון שנוטלן עתה בידו להריח בהן. מ"מ רבינו אפרים עשה זה למצווה מן המובחר שיחד אותם מתחילה לשם ריח מצווה. וכך נוהגין רוב העולם שמיחדין כלי לזה. כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (ט): ואם אין לו יכול לברך גם על עשבים שיש להם ריח טוב (ט"ז וא"ר). והוסיף הרב יעקב יוסף צ"ל – יכול גם לברך על הלימון הנותן ריח טוב בפירות.

"דאז עושין ככו"ע"

הט"ז: רבינו אפרים היה לו זכוכית מיוחדת שהיו בה מיני בשמים והיה מברך

סעיף ה: מי שאינו מריח

סעיף ה: מי שאינו מריח אינו מברך על הבשמים, אלא אם כן נתכוין להוציא בני ביתו הקטנים שהגיעו לחינוך או להוציא מי שאינו יודע (וצריכין שיריחו תיכף אחר ברכתו – משנ"ב).

דאע"ג דאינו חובה כיון שחכמים קבעו אותו מנהג הוה ליה מצווה ודמי לקדושא וברכת המוציא של מצווה.⁷²

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מי שאינו מריח"

משנ"ב (יא): היינו שאין לו חוש הריח. כ' הלק"ט – אף מי שיש לו נזלת ואינו מריח, לא יברך, שהרי הריח אינו עולה.

"להוציא מי שאינו יודע"

משנ"ב (יג): כל האחרונים (ט"ז, מ"א, א"ר, תו"ש, דרך חיים, וכן הגר"א הניח בצריך עיון)

חולקין ע"ז וסוברין שדווקא להוציא ב"ב הקטנים הוא דשרי שמוטל עליו כדי

❖ שורשי הלכה (המקורות)

כ' ה"ר אפרים: מי שאינו מריח ומברך על הבשמים הוי ברכה לבטלה, ואף להוציא בני ביתו אינו יכול. ולא דמי לקידושא ואבדלתא וברכת המוציא של מצווה שהן חובה אבל זה אינו אלא מנהג בעלמא.

✓ והטור כ' – דלא נהירא שהרי פורס אדם פרוסה לבני ביתו אף ע"פ שאינו אוכל עמהם, והתם מאי חובה איכא. כ"פ הרא"ש.

ב"י – אין מכאן קושיא לה"ר אפרים דההיא בני ביתו הקטנים היא, כדי לחנכן למצוות.

מכל מקום אפשר לקיים הוראת הרא"ש

ב"י: וליבי נוקפי שלא לברך כלל, שהרי הגמ' לא הזכירה זה כלל.

⁷² לברך בשמים על הפת החמה

כל בו – מברך בורא מיני בשמים.

הרד"א – שנתן ריח טוב בפת.

(ול"ד לקידוש והבדלה שיכול להוציא לאחרים אף על פי שאינו חייב בדבר, כיון שהם חובה, מה שאין כן בבשמים שהוא רק מנהג החכמים).

לחנכם במצוות, אבל לא להוציא מי שאינו יודע דכיון שהוא אינו חייב בדבר אינו יכול להוציא אחרים ידי חובתו.

או"ז רז"ז צ: דיני נר הבדלה, ובו ט"ו סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף זז: אור היוצא מאבנים במ"ש
ובמוצאי יוה"כ 380
סעיף ט: לברך על גחלים 381
סעיף י: אור של הכבשן 381
סעיף יא: כשיש אדם חשוב בבית הכנסת
או שמש 382
סעיף יב: נר של מתים 383
סעיף יג: האם סומא מברך על הנר 383
סעיף יד: בבית המדרש אחד מברך
לכולם 384
סעיף טו: נר בתוך פנס או עששית ... 384

סעיף א: לברך על האש במ"ש או
במוצאי יוה"כ 374
סעיף ב: לברך על אבוקה 376
סעיף ג: להסתכל בכפות הידיים
והצפורניים 376
סעיף ד: לא יברך עד שיאותו לאורו. 378
סעיף ה: אין לברך על נר שלא שבת
ממלאכת עבירה או על נר של ע"ז 378
סעיף ו: גוי שהדליק מישראל או הפוך,
וגוי שהדליק מגוי 379
סעיף ז: ראה אור חוץ לכרך 380

סעיף א: לברך על האש במ"ש או במוצאי יוה"כ

סעיף א: ^אמברך על הנר: 'בורא מאורי האש', אם יש לו. ^בוא"צ לחזור
אחריו. וה"מ במוצאי שבת, אבל במוצאי יוה"כ י"א שמחזיר אחריו.

^גהגה: מי שאין לו כוס להצדיל, כשרואה האש מצדך עליו, וכן הצמנים [טור].

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

הקב"ה דיעה באדם הראשון והביא שני
אבנים וטחנן זה בזה ויצא מהן האור.
ברכות (נא): אלו דברים שבין ב"ש
וב"ה:

^אפסחים (נד): מברך על הנר במ"ש
משום שתחילת ברייתו היה במ"ש, שנתן

א"ח – רח"צ

לחזור אחריו, התם הלא מותר לברך גם על אש חדשה שהוציאו עתה מן האבנים, ולא שייך בו הבדלה, מה שאין כן במוצאי יום הכפורים שאין מברכין אלא על אור ששבת מבעוד יום, שבו שייך הבדלה, שכל היום אסור באש זו ועכשיו מותר. כן תירץ הפרישה).

והמ"א (ב) תירץ – היינו להורות שיום זה קדוש משאר י"ט שנאסר להבעיר אור. והט"ז (א) כ' – במוצאי י"ח הוי ברכת הבדלה שמברך לבורא יתברך שהבדיל לנו בין זה היום לשאר הימים שכל היום היינו אסורים להשתמש בו ועכשיו אנו מותרים, אבל במ"ש אין הטעם משום שהיה אסור ביום אלא משום זכר בעלמא.

"בורא מאורי האש"

כ ה"ח: ואם אמר 'מאור האש' לא יצא אפילו בדיעבד. ואם אמר ברא מאורי האש לשון עבר יצא. כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (ג): וא"צ לחזור אחריו – שאין מברכין אלא לזכר שנברא האור במו"ש, וע"כ יוכל לברך על הכוס אפילו בלא גר ומתי שיזדמן לו אח"כ יברך בורא מאורי האש, ודווקא בליל מו"ש ולא יותר דעבר זמנו.

"מי שאין לו כוס"

ח' רעק"א: ואם משער שיזדמן לו כוס בלילה ורוצה ללמוד קודם שיבוא לידו הכוס, לא יברך עתה על הנר וטוב יותר שיסדרם על הכוס. כ"כ משנ"ב.

ברכ"י: מי שכבר יצא י"ח הבדלה, ומברך להוציא אחרים, מברך אף על הנר. כ"כ שע"ת, ב"ד ועוד לאפוקי הגר"ז. והרב יעקב יוסף זצ"ל – חשש

ב"ש אומרים – שברא מאור האש, וב"ה אומרים – בורא מאורי האש.

שם (נד:): טעמו של ב"ה – דהרבה מאורות יש באש, אדומה, לבנה וירקרקת (ולכן אומר בלשון רבים 'מאורי').

ב.שם (נג:): אמר רב יהודה אמר רב: אין מחזרין על האור כדרך שמחזרים על המצוות. אמר רבי זירא: מריש הוה מהדרנא, כיון דשמענא להא דרב יהודה אמר רב – אנא נמי לא מהדרנא, אלא אי מקלע לי ממילא – מבריכנא.

כתב הרא"ש: טעמו, דברכה זו אינה אלא לזכר בעלמא שנברא האור במוצאי שבת, דאי משום הנאת האור מברך, היה צריך לברך בכל פעם כשנהנה.

וכ' הרשב"א בשם הראב"ד – ה"מ במ"ש אבל במוצאי יום הכפורים איכא למימר דמהדר בתר האור. כ"כ ה"ה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)**א. "מברך על הנר"**

מ"א (א): משום דתחילת ברייתו הוי במו"ש, כדאמרינן בפסחים דף נ"ד במו"ש נתן הקדוש ברוך הוא דעה באדה"ר וטחן ב' אבנים זו בזו ויצא מהן אור. כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (א) בשם הרשב"א: והא דמברכין במוצאי יו"ח אף כשאינו חל במו"ש מפני שהוא כעין הבדלה, שכל היום היה אסור להשתמש בזה האור ועכשיו מותר ולכך דעת הי"א דצריך לחזור אחריו כמו להבדלה (שה"צ – ואף דבשבת גם כן היה אסור להשתמש באור, ואפילו הכי אין צריך

לחולקים, ולכן יברך אחר על מאורי האש.⁷³

סעיף ב: לברך על אבוקה

סעיף ב: א. מצווה מן המובחר לברך על אבוקה [פסחים קג:].

ב. ויש מי שאומר שאם אין לו אבוקה צריך להדליק נר אחר לצורך הבדלה חוץ מהנר המיוחד להאיר בבית [תוס'].
ג. הגה: ונר שיש לו שתי פתילות מיקרי אבוקה [אגודה].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

"על אבוקה"

מ"א (ג) בשם כוונות האריז"ל: שאורה רב וטוב להדר שיהיה של שעה.

"נר אחר"

הגר"א: משום היכר שהוא לשם מצווה. כ"כ משנ"ב (ו) – ונראה דמיירי באופן שאינו יכול לקרב את הנר הזה לנר שבביתו דאם לא כן הרי יכול לקיים מצוות אבוקה.

ג.

"ונר שיש לו ב' פתילות"

כ' הט"ז: סתם נר שבגמרא של שמן וקמ"ל דכיון שאורותיהן מגיעין זה לזה למעלה הוי אבוקה. וכ' הלבוש – ובנר שלנו אם מונח שם כמה פתילות הוי כמו פתילה עבה ואינה חשובה אבוקה, אלא אם כן מפריד ביניהם שעה, כגון הנרות קלועים יחד או שמדביק יחד שתי נרות להדדי בעת הברכה דהוי חשיב כאבוקה. כ"כ פמ"ג ומשנ"ב.
 משנ"ב (ח) – מהמ"א משמע שאם יגיעו המאורות להדדי דאז חשיב אבוקה. הרב יעקב יוסף זצ"ל: ומי שאין לו אבוקה יכול לקחת שני גפרורים ולהדליקם יחד דהוי כאבוקה.

סעיף ג: להסתכל בכתוב הידיים והצפורניים

סעיף ג: א. נוהגים להסתכל בכתוב הידיים ^{ב. ובצפורניים.}

שוכוכית הוי הפסק, מ"מ מי שרגיל במשקפיים א"צ להורידם לפני הברכה, כיון שהאש מגולה.

⁷³ יחיה דעת (ב, לט): אין לברך על האש במנורת חשמל, שיש לחשוש לראשונים

ג. הגה: ויש לראות בצפרני יד ימין ולחחז הכוס ביד שמאל, ויש לכפוף האצבעות לתוך היד קלז רואה הצפרנים עם הכפות צבת אחת ולא יראה פני האצבעות צפנים [זוהר פ' בראשית ובפ' ויקהל].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב. פרקי ר"א: נוהגין להסתכל בצפרנים, וסמך מהא דתנן אין מברכין על האור עד שיאותו לאורו, ועל כן מסתכלין בצפרנים לראות שיוכל ליהנות ממנו, להכיר בין צפורן לבשר. כ"כ ר"ע.
א. כ"כ ר' נטרונאי – נהגו בשתי ישיבות מביטין לכפות הידים. ונהגו הראשונים להביט בשרטוטי הכפים עד שיכיר ביניהן מפני שהן מצויות ושמענו מזקנים שאומרים שיש בשרטוטי פסת היד סי' להתברך בו.

עוד כ' הטור: עוד מנהג אצלנו להביט בצפרנים ואומרים מפני שהן פרות ורבות לעולם (שהוא סימן טוב בהתחילת השבוע – ר' יונה). כ"כ הרא"ש.

כ"כ המרדכי בשם תשובות הגאונים – וטעמו, לפי שאין מברכין על האור עד שיאותו לאורו, שמרגיש בוהק אור נר של הבדלה בצפרנים. ועוד זכר לצפרניו של אדם הראשון.

ג. כ' בשבלי הלקט: כך הוא המנהג, תחילה מכניס אצבעותיו לתוך ידיו ומחשיך תחתיהן ואחר כך פושטן והנה אור במקום חשך ומברך שכבר הוא נאות מן האור.

כ"כ ד"מ (ב) – ואני אומר כי מנהגן של ישראל תורה היא שנוהגין לכפוף האצבעות ולראות בצפרנים ולא לפשוט האצבעות ולראות פני האצבעות רק אחורי אצבעות במקום הצפרנים. ויש בדבר סוד (זוהר פרשת ויקהל ר"ח ב). ויש להסתכל ביד ימין.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. סיכום: מדוע מסתכלים דווקא

בצפרנים

■ הטור בשם ר' האי – לפי שהצפרנים פרות ורבות לעולם. כ"כ הרב יונה – מפני שהם גדלים והם סימן ברכה.
■ מרדכי – שזוכרים צפורני אדם הראשון, שהיה כל גופו מכוסה בצפורניים, ואחר חטא אדם הראשון ירדו ונשארו על כפות הידיים והרגליים.

ב. "לכופף האצבעות"

כה"ח: האריז"ל נהג

א. לזקוף האצבעות כלפי מעלה כשפני היד כלפי פניו.

ב. אח"כ יכפוף אצבעותיו תוך כף היד, כשהאגודל מכוסה ע"י אצבעותיו ויסתכל בצפורניים ובכף היד כנגד הנר. כ"פ ילקוט יוסף.

סעיף ד: לא יברך עד שיאיתו לאורו

סעיף ד: אין מברכין על הנר עד שיאיתו לאורו, דהיינו שיהיה סמוך לו בכדי שיוכל להכיר בין מטבע מדינה זו למטבע מדינה אחרת.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

הרמב"ם.

ברכות (נג): אין מברכין על הנר עד שיאיתו לאורו.⁷⁴

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"דהיינו שיהיה סמוך"

משנ"ב (יב): ואפילו אם הוא עומד חוץ לבית כל שהאור גדול שיוכל להכיר במקום שעומד מקרי דבר זה נהנה לאורה ויכול לברך (גמ').

ואם הוא יוצא ע"י שמיעה מאחר, צ' להתקרב לנר כשיעור שיוכל להנות מאורה.

הרב יעקב יוסף זצ"ל – ואם לא יכול להתקרב לנר, יתכוון לא לצאת ידי ברכה, ואחר שיוכל להתקרב יברך.

• אמר רב יהודה אמר רב לא יאיתו יאיתו ממש אלא כל שעומד בקרוב ומשתמש לאורו ואפילו ברחוק מקום. וכן אמר רב אשי.

• **ורבא** אמר יאיתו ממש, וכמה? אמר עולא כדי שיכיר בין איסר לפונדיון וכו'.

להלכה:

• או"ח בשם הרשב"א – כר' יהודה.

• ✓ **והרי"ף** והרא"ש – כתבו המשנה כצורתה משמע דסבירא להו כרבא. כ"פ

סעיף ה: אין לברך על נר שלא שבת ממלאכת עבירה או על נר

של ע"ז

סעיף ה: אין מברכין על הנר שלא שבת ממלאכת עבירה (שהודלק באיסור בשבת – משנ"ב), לאפוקי אור שהודלק לחיה ולחולה שכיון שלא הודלק לעבירה מברכין עליו, אבל אם הדליקו אינו ישראל (היינו אפילו לצורך עצמו – משנ"ב) **בשבת** (אפי' מסתמא אמרינן שהדליקו בשבת – ב"ח ומשנ"ב) כיון שאם היה מדליקו ישראל היה עובר, לא שבת ממלאכת עבירה מיקרי [ברכות נב:].

זמן מצוותם (שו"ע תרפ"א).

⁷⁴ ילקוט יוסף: ולכן אין לברך על נרות חנוכה,

שהרי אסור להנות מהם, אלא אם כן הם אחר

ב. ואין מברכין על אור של עבודת אלילים [שם כ"כ הטור].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

"אין מברכין"

מ"א (ו): ואפי' בדיעבד לא יצא כמ"ש סימן רצ"ז סס"ב. כ"כ משנ"ב. כ"כ הרב יעקב יוסף זצ"ל – אלא אם כן היה שם גם אור חשמל (שי"א שיוצא י"ח הבדלה באור חשמל).

"לחיה ולחולה"

מ"א (ז): אם אין בהם סכנה דווקא ע"י גוי, ואם יש בו סכנה אפי' ע"י ישראל. כ"כ משנ"ב.

ב.

"של עבודת גלולים"

משנ"ב (יט): ואפילו אם לא הודלק רק במו"ש אסור, משום שהודלק לכבוד ע"ז. וכ' מ"א (ח) – ואסור ליהנות ממנו ודווקא כשהשלהבת קשורה בנר או בגחלת של ע"ז דכיון שהגחלת יש בו ממש והשלהבת קשורה בו חל האיסור גם על השלהבת. אבל אם ישראל הדליק מנר של ע"ז שרי, דבזה אין כאן ממשו של איסור רק השלהבת לחוד והשלהבת אין בו ממש (רש"ל). כ"כ משנ"ב. ובפמ"ג – מצדד שלכתחילה אסור לישראל להדליק נרו מנר של ע"ז, אלא דאם הדליק רשאי לברך עליה. כ"כ משנ"ב.

סעיף ו: גוי שהדליק מישראל או הפוך, וגוי שהדליק מגוי

סעיף ו: א. עובד כוכבים שהדליק במו"ש מישראל, או ישראל מעובד כוכבים, מברכין עליו (דעל תוספת דהתירא הוא מברך – משנ"ב). אבל עובד כוכבים שהדליק מעובד כוכבים, אין מברכין עליו.

ב. ובמוצאי יוה"כ אין מברכין על נר שהדליק ישראל מעובד כוכבים (וע"ל סי' תרכ"ד סעיף ה').

❖ שורשי הלכה (המקורות)

גזרה משום נכרי ראשון ועמוד ראשון. ופרש"י: גזירה – אי שרית בגוי שהדליק מגוי משחשכה אתי לברוכי בגוי שהדליקו מבעוד יום ובאותו אור עצמו שלא ניתוסף משחשכה כגון שמברך עליו סמוך

א. ברכות (נג.): תנו רבנן נכרי שהדליק מישראל וישראל שהדליק מנכרי – מברכין עליו, נכרי מנכרי – אין מברכין עליו. מאי שנא נכרי מנכרי דלא – משום דלא שבת, אי הכי ישראל מנכרי נמי לא שבת?

לחשכה מיד.⁷⁵

ב.כ' הרב המגיד בשם הרמב"ן: ישראל שהדליק מגוי אין מברכין עליו במוצאי יום הכפורים, שאף שבמוצאי שבת מברכין עליו, כיון שעל תוספת ההיתר הוא מברך, והוי כאש היוצא מעצים, אבל ביום הכפורים אין מברכין אלא על אור ששבת ממשי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "גוי מגוי אין מברכין עליו"

מ"א (יא): בדיעבד שבירך יצא בזה כיון דאינו אלא גזירה.

משנ"ב (כג): אם הוציא הגוי אש מעצים ואבנים במו"ש מותר לברך, דלא שייך למיגזר, אבל אם הדליק הגוי נר מזה האש יש לצדד להחמיר דאתי למיחלף ולהתיר גם בנר שהודלק בנר שלא שבת (א"ר ודה"ח דלא כרמ"ע).

ב. "אין מברכין על נר"

משנ"ב (כ"ד): מפני שנעשתה בו עבירה, ואף דבמו"ש מברכין עליו, התם מפני שמברך על תוספת שניתוסף ע"י הדלקת הישראל, והוי כאור היוצא מעצים ואבנים שמברך במ"ש, מה שאין כן במוצאי יוה"כ"פ.

סעיף ז: ראה אור חוץ לכרך

סעיף ז: היה הולך חוץ לכרך וראה אור, אם רובן עובדי כוכבים, אין מברכין עליו. ואם רובן ישראל, או אפילו מחצה על מחצה, מברכין עליו [שם כג.].

משנ"ב (כה): ואם רובן ישראל – ותלינן שהאור הוא של ישראל, וכ' המ"א (יב) – דמיירי שהוא סמוך כ"כ שיכול להשתמש לאורו כמ"ש ס"ד.

סעיף זז: אור היוצא מאבנים במ"ש ובמוצאי יוה"כ

סעיף זז: אור היוצא מהעצים ומהאבנים מברכין עליו, אבל במוצאי

הגוי במסיבה, שאם לא כן אסור מפני שהוא לע"ז. כ"כ הב"ח, שכנה"ג והתו"ש. וכ' האחרונים – אבל ישראל הדליק מהגוי מותר אפי' הגוי במסיבה, כיון שעל תוספת אורה הוא מברך.

⁷⁵ י"ב הב"י: ולפי זה פשוט שאין לברך סמוך לחשיכה אור שהדליק ישראל בעבירה, אבל שנתוסף משחשיכה אפשר שמברכים שלא גזרו רק בגוי ולא בישראל.

ואף גוי שהדליק מישראל שמותר, דווקא שאין

אורח – רח"צ

יוה"כ אין מברכין עליו [פסחים כ"ד, כ"פ הרי"ף].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אור היוצא מהעצים מברכין עליו"

הב"ח: הטעם שתחילת בריית האש במוצאי שבת היה על ידי שתי אבנים שהכין אדם הראשון זו בזו ויצא מהן אור, אם כן באור היוצא מן העצים ומן האבנים איכא רמז נכון. אבל ביום הכפורים שמברכין על האור לפי שכל יום הכפורים היינו אסורים להשתמש בו, הלכך צריך

לברך על האור שהיה בעולם ביום הכפורים. כ"כ המ"א והמשנ"ב.

יוה"כ שחל בשבת

■ הרמ"ע – מברכים על אש חדשה. כ"כ כנה"ג, עו"ת וא"ר. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – ובמיוחד אם דלק החשמל מערב יוה"כ.

■ מ"א – אין מברכים עליו. כ"כ א"ר בשם הלבוש והגר"ז.

סעיף ט: לברך על גחלים

סעיף ט: גחלים הבערות כ"כ שאילו מכניס קיסם ביניהם הוא נדלק,

מברכין עליהם [ברכות נג:], והוא שעשויים להאיר [הרא"ש ולמד כן מברכות נא:].

משנ"ב (כו): שעשויים להאיר – אבל אם עשויין כדי להתחמם אין מברכין עליהן (גר"ז).

הרב יעקב יוסף זצ"ל: ולכן אין לברך על הגז, שהוא עשוי לבשל ולא להאיר, וכן אסור לברך על תנור חימום, שנועד לחמם ולא להאיר.

סעיף י: אור של הכבשן

סעיף י: אור של כבשן בתחילת שריפת הלבנים, אין מברכין עליו שאז

אינו עשוי להאיר, ואחר שנשרפו אז עשוי להאיר ומברכין עליו.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שם: תני חדא: אור של כבשן מברכין עליו, ותניא אידך: אין מברכין עליו! לא קשיא, הא – בתחילה, הא – לבסוף.

■ ✓ פרש"י והטור – אור של כבשן בתחילת שרפת האבנים אין מברכין עליו

שאז אינו עשוי להאיר ולבסוף אחר שנשרפו אז נעשה להאיר ומברכין.

■ והרשב"א בשם רבינו האי – פ' בתחילה עד שלא אחז האור ברוב העצים אין מברכין עליו משום דסליק קוטרא ולא צאיל נהורא אבל לבסוף צאית נורא וצאיל נהורא.

סעיף י"א: כשיש אדם חשוב בבית הכנסת או שמש

סעיף י"א: א. נר בהכ"נ, אם יש שם אדם חשוב מברכין עליו. ואם לאו, אין מברכין עליו. וי"א בהיפך.

ב. ואם יש שמש שאוכל שם מברכין עליו, והוא שלא תהא לבנה זורחת שם.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ברכות (נג.): אור של בית הכנסת: תני חדא – מברכין עליו, ותניא אידך – אין מברכין עליו! לא קשיא: הא – דאיכא אדם חשוב, הא – דליכא אדם חשוב.

ואי בעית אימא: הא והא דאיכא אדם חשוב, ולא קשיא: הא דאיכא חזנא, הא דליכא חזנא,

ב. ואי בעית אימא: הא והא דאיכא חזנא, ולא קשיא: הא דאיכא סהרא, והא דליכא סהרא.

אדם חשוב

פרש"י – אם יש אדם חשוב אין מברכין עליו, לפי שנעשה לכבוד ולא להאיר, ואם אין אדם חשוב מברכין. כ"פ שו"ע בשם י"א.

והרמב"ם – הפוך, כשיש אדם חשוב מברכין, שנעשה להאיר, וכשאינן אדם חשוב נעשה לכבוד השכינה ואין מברכין עליו. כ"כ רש"י בשם י"א. כ"פ שו"ע בשם וי"א.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "נר של בית הכנסת"

משנ"ב (כח): נר של בהמ"ד שבימנו מסתברא דתלוי לפי המקום, אם לומדים שם ומדליקין בשביל זה הרי נעשה להאיר ומברכין עליו.

"אם יש שם אדם חשוב"

משנ"ב (כט): אם יכבנו ויחזור וידליקנו לצורך הבדלה לכו"ע שרי בכל ענין (א"ר ותו"ש). כ' הב"י – בארצותינו נוהגין להדליק בבהכ"נ נר מיוחד כדי להבדיל עליו.

כ' א"ר – גם בביתו אם מדליק לכבוד אדם חשוב שבא אליו אין מברכין עליו. כ"כ משנ"ב.

"מברכין עליו"

משנ"ב (ל): כ' הרא"ש – דהאידנא אין מברכין כלל על נר של בהכ"נ שאין מדליקין בו רק לכבוד שהרי דולקין הנרות אף ביום, וכ' דרך חיים – הכונה על אותן שדולקין לפני העמוד שהם רק לכבוד אבל אותן שלוקחין כ"א בידו להאיר מברכין.

סיים משנ"ב – ופשוט דעל נר יארציי"ט אין לברך שאינו עשוי להאיר רק לזכר נשמת המת.

"שמש שאוכל"

ב.

או"ח – רח"צ

"שלא תהא לבנה"

משנ"ב (לא): שאם יש לבנה א"צ השמש לאור הנר ולא נעשה אלא לכבוד השכינה.

מ"א (טו): שעשוי להאיר לאכילתו ומיירי שאוכל בבית הסמוך לבהכ"נ והחלונות פתוחים לו, דבבהכ"נ אסור לאכול (כמ"ש סימן קנ"א). כ"כ משנ"ב.⁷⁶

סעיף יב: נר של מתים

סעיף יב: אין מברכין על נר של מתים (וה"ה נר של חתנים – מ"א), שאינו עשוי להאיר (רק שמדליקין אותן לכבוד המת – משנ"ב), הילכך מת שהיו מוליכין לפניו נר אילו הוציאוהו ביום והוציאוהו בלילה בנר, אין מברכין עליו [ברכות נג.].

סעיף יג: האם סומא מברך על הנר

סעיף יג: סומא אינו מברך (דבעינן שיאותו לאורו – מ"א).

❖ שורשי הלכה (המקורות)**האם סומא מברך על הנר**

(במרדכי פרק ב' דמגילה סי' תשצט)

• רבינו יהודה ב"ר קלונימוס – מסופק אם סומא מברך בורא מאורי האש כיון דקיימא לן כרבנן דאמרי (מגילה כד:): סומא פורס על שמע כיון דאית ליה הנאה מיניה.

• **✓ ולראבי"ה** – נראה דלא מברך (דהכא לאו בהנאה גרידא תליא מילתא דאין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו, אבל בפורס על שמע בהנאה תליא מילתא ואפילו מאחריני).
• **הרשב"א** בת' בשם הגאונים (רי"ף גיאות)

❖ ענפי הלכה (האחרונים)**"סומא אינו מברך"**

מ"א (יז): מכאן משמע שדווקא על הנר אינו מברך אבל שאר הבדלה אומר, וכ"מ בטור ובמרדכי, כ"כ משנ"ב. דלא כהרשב"א – דס"ל פטור מכל ההבדלה.

הכנסת אין מברכים, כיון שהשמש משתמש רק לאור החשמל ולא לאור הנרות.

⁷⁶ הרב יעקב יוסף וצ"ל: כשיש שמש מברכים – והאידינא שיש חשמל אף שיש שמש בבית

סעיק יד: בבית המדרש אחד מברך לכולם

סעיק יד: היו יושבים בבה"מ והביאו להם אור, אחד מברך לכולם [ברכות

נג. כבית הלל].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"היו יושבין"

משנ"ב (לה): מיירי שהבדילו כבר, ועכשו מברכים על הנר.

שערי תשובה (ד*): כ ברכ"י ומהר"י פראג"י – מי שכבר בירך בורא מאורי האש יכול לחזור ולברך להוציא בני ביתו

(דאפילו ר"א דפליג בבשמים שעיקרו להנאת הנפש אבל בנר דהוא מצווה מודה).

"אחד מברך"

מ"א (יח): ואף דצריכים כולם לשתוק ולשמוע והוי ביטול בית המדרש, מ"מ הא עדיפא משום ברוב עם הדרת מלך (גמ').⁷⁷

סעיק טו: נר בתוך פנס או עשית

סעיק טו: נר בתוך חיקו או בתוך פנס (פי' כלי שנותן בו הנר שלא תכבה) או

בתוך אספקלריא, רואה את השלהבת ואינו משתמש לאורה (כגון שעומד מרחוק – מ"א), משתמש לאורה ואינו רואה את השלהבת (כגון שעומד מן הצד – מ"א) – אין מברכין עליה עד שיהא רואה את השלהבת ומשתמש לאורה [ירושלמי].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אספקלריא... פנס"

מ"א (כ): אספקלריא של זכוכית מקרי שפיר רואה השלהבת ומשתמש לאורה, מה שאין כן בפנס הוי אינה רואה השלהבת ולא משתמש לאורה, דמיירי שיש לו מחיצות ברזל (אף שיש בה נקבים, לא מקרי רואה בהדיא).
ילקוט יוסף: א"צ להסיר המשקפיים בשעת שמברך על הנר.

נר בתוך עשית מזכוכית (אספקלריא)

■ ב"י – לא מברך, כ"מ מהירושלמי. כ"כ ד"מ, שיטת מקובצת, משנ"ב והבן א"ח. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – ולכן לא יברך על החשמל (בדיעבד שבירך יצא י"ח).
■ והרשב"א – מברך, כ"פ המ"א, א"ר וח"א.

הנר כשבעלה מברך עליו.

⁷⁷ ילקוט יוסף: אישה נידה מותר לה להחזיק

או"ח רצ"ט: שלא לאכול ולא לעשות שום מלאכה קודם שיבדיל, ובו י' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

391 סעיף ז: הסועד מיד אחר הבדלה.....	385 סעיף א: לאכול ולשתות לפני הבדלה
סעיף זז: סעד אחר ההבדלה האם מברך	סעיף ב: היו שותים ואמרו בואו ונבדיל
392 ברכה אחרונה על כוס ההבדלה.....	387.....
סעיף ט: לא יביא הפת של הסעודה	סעיף ג: כשמפסיק לא יברך בפה"ג
393 בשעת ההבדלה.....	388.....
סעיף י: איסור מלאכה קודם הבדלה.	סעיף ד: כוס על ברכת המזון וכוס על
סעיף יב: יש מתירים הדלקת הנר קודם	הבדלה.....
אמירת 'המבדיל', לדלות מים במ"ש ...	389.....
395	סעיף ה: טעם קודם שהבדיל.....
	סעיף ו: עד מתי מבדיל, קיבל עליו
	תענית מיד במ"ש איך יבדיל.....
	389.....

סעיף א: לאכול ולשתות לפני הבדלה

סעיף א: אסור לאכול שום דבר, או אפילו לשתות יין או שאר משקין

חוץ ממים, משתחשך עד שיבדיל [פסחים קה.].

ב. אבל אם היה יושב ואוכל מבעוד יום וחשכה לו – א"צ להפסיק (אפילו מסתייה) [ב"י]. ואם היה יושב ושותה וחשכה לו – צריך להפסיק [שם].

ג. וי"א דה"מ בספק חשיכה, אבל בודאי חשיכה אפילו היה יושב ואוכל – פורס מפה ומבדיל וגומר סעודתו.

ד. הגה: והמנהג פשוט כסצרא הראשונה.

עקיבא: כל הטועם כלום קודם שיבדיל – מיתתו באסכרה. רבנן דבי רב אשי לא קפדי אמיא.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. פסחים (קה.): תנא משמיה דרבי

א"ח – רצ"ט

מ"א (א): אפי' בספק חשיכה אסור (רס"א).

ומשנ"ב (א) כ' – נ"ל דלענין אכילת סעודה שלישית אם לא אכל מקודם בודאי צריך לאכול אפילו אחר שקיעה. ואפילו לשאר אכילה אם הוא תאב לאכול ולשתות ג"כ אין להחמיר עד חצי שעה שקודם צה"כ.

והט"ז פסק כהרא"ש, דמפרש דמיירי אפי' בודאי חשכה א"צ להפסיק בשביל הבדלה. ולפ"ז יש קולא גם בהתחילה בספק חשיכה דמותר להתחיל ולא אמרו שאין להתחיל אלא בודאי חשיכה (עיין שם טעמו).

מ"א (שם): ונ"ל דאם התפלל ערבית מבע"י, אסור לאכול עד שיבדיל (וכמ"ש סימן ער"א ס"ד). כ"כ משנ"ב.

"יושב ואוכל"

משנ"ב (ב): ואפילו רק בירך ברכת המוציא מבע"י ונשתהה לאכול עד שחשכה יש להתיר (אחרונים).

"מבעוד יום"

משנ"ב (ג): דווקא שהתחיל לאכול בהיתר אבל אם התחיל באיסור פוסק ומבדיל (כ"כ המ"א – ודווקא למ"ד הבדלה דאורייתא, אבל למ"ד דרבנן לא מפסיק. אבל נהר שלום הקשה עליו, אף למ"ד דרבנן מפסיק).

"א"צ להפסיק"

מ"א (ב): ואפשר דאם התפלל תוך הסעודה חל עליו חובת הבדלה ואסור לאכול עד שיבדיל.

ב.שם: רב חנינא בר שלמיא ותלמידי רב הוו יתבי בסעודתא (בשבת), וקאי עליהו ר"ה סבא, ואמרו ליה: זיל חזי אי מקדיש יומא נפסיק (הסעודה). אמר להו: לא צריכיתו (א"צ להפסיק כדי להבדיל), שבתא קבעה נפשה.

והני מילי – לענין מיפסק, דלא מפסקינן. אבל אתחולי – לא מתחלינן. ומיפסק, נמי לא אמרן אלא באכילה, אבל בשתיה (שאם קבעו לשתיה) – לא. ושתיה נמי לא אמרן אלא בחמרא ושיכרא, אבל מיא – לית לן בה (שאפשר לשתות לפני ההבדלה).

ב"י: משמע שמפסיק לשתיה דווקא שקבע רק לשתיה, אבל קבע לאכילה א"צ להפסיר אפי' לשתיה. כ"כ התוס'.

ג.סמ"ג: הרי"ף מפרש סוגיה זו בספק חשכה אבל ודאי חשכה פורס מפה ומבדיל וגומר סעודתו. כ"כ הרא"ש בשם בעל העיטור.

ודחה הרא"ש דבריו – אפילו חשכה ודאי אינו מפסיק. אבל מהרי"ק פסק כדברי הרי"ף וסמ"ג.

סיכום: ודאי חשיכה האם צ' להפסיק

• רמב"ם והרא"ש – א"צ להפסיק, כ"פ מרן והרמ"א.

• הרי"ף – צ' להפסיק, כ"פ סמ"ג, בעה"ט ומהרי"ק. כ"פ מרן בשם י"א.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"משתחשך"

א.

מ"מ לענין לכתחילה לכו"ע אסור להתחיל לאכול אפילו בספק חשיכה.

סיכום: להתחיל לאכול בבין השמשות של מ"ש לפני הבדלה (לוי' חן כז):

■ מ"א – אוסר, כ"כ הב"ח, כ"ד הרי"ף הרמב"ם (וי"א שהרמב"ם והרי"ף אוסרים רק בודאי חשיכה) ועוד.

■ והרז"ה – מותר כהט"ז, וכ"ד הרא"ש. וכ"ד סתם מרן.

ופסק לוי' חן (כז): אם לא הספיק לאכול סעודה שלישית מותר להתחיל בבין השמשות (תוך 13 דקות אחר השקיעה), כ"כ מנחת אלעזר שכן המנהג, כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.⁷⁸

משנ"ב (ד) – ואפילו לק"ש ותפלה א"צ להפסיק באמצע סעודתו, כיון שהתחיל מבע"י דהיה בהיתר. ואין להחמיר בזה להפסיק, שנראה כמגרש המלך.

"יושב ושותה וחשכה לו"

ח' רעק"א: לפי המ"א – היינו שישיב לשתות מבע"י וחשכה לו ואפילו אם רק נעשה ספק חשיכה צריך להפסיק. רש"י – דשתיה לאו דבר חשוב הוא שתועיל התחילתו מבע"י.

"וי"א דה"מ"

משנ"ב (ו): לפי סתם מרן כשהתחיל מבע"י אין צריך להפסיק אפילו כשנעשה ודאי חשיכה, הי"א חולק, צריך להפסיק.

סעיף ב: היו שותים ואמרו בואו ונבדיל

סעיף ב: א. היו שותים ואמרו: בואו ונבדיל, אם רצו לחזור ולשתות

קודם הבדלה א"צ לחזור ולברך [רמב"ם]. ב. ויש מי שחולק בדבר [הרי"ף – צריך לחזור ולברך בורא פרי הגפן.]

שאמרו בואו ונבדיל אין מזיק לזה ורשאי לאכול ולשתות וא"צ לחזור ולברך שלא הסיחו דעתם ע"י אמירה זו. אבל כשהיו עוסקים בשתיה לבד שצריך להפסיק כשחשכה, ולכן אם אמרו בואו ונבדיל, צריכים לחזור ולברך (לפי מסקנת הט"ז). והי"א – ס"ל אף שהיו יושבים לאכול

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"היו שותים"**

משנ"ב (ז): היינו שהיו שותים בתוך אכילתן והתחילת אכילה היתה מבעוד יום ולכך ס"ל להדעה קמיתא דכיון שלא היו צריכים להפסיק אף שחשכה, האמירה

ולא הבדיל בתפילה, שלא יטעם, שאם יטעם צריך לחזור ולהתפלל.

⁷⁸ יחווה דעת (ד, מא): טעה ובירך על מאכל לפני הבדלה, יטעם שלא תהיה ברכתו לבטלה. כ"כ הרב יעקב יוסף זצ"ל – אלא אם כן טעה

ואמרו באו נבדיל הוי סילוק, וצריך לחזור ולברך.⁷⁹

סעיף ג: כשמפסיק לא יברך בפה"ג בהבדלה

סעיף ג: כשמפסיק להבדיל א"צ לברך בפה"ג על כוס של הבדלה, וי"א שצריך.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ואם צריך לברך בורא פרי הגפן על כוס של הבדלה (כשהוא מפסיק).

✓ הטור (סימן רע"א) – אינו מברך.

אבל מהרי"ק – להרי"ף וסמ"ג דמפסיקין אף להבדלה בודאי חשכה, פשיטא שצריך לחזור ולברך. ואפילו לדברי התוס' שסוברים דתפלה לא הוי סילוק הכא כיון שנאסר באכילה אין לך סילוק גדול מזה. וכתוב באותה תשובה שכן עשה הוא מעשה ובירך בורא פרי הגפן באמצע סעודה לפני הבדלה לאחר שנזכר ממנה דכיון דחשכה ודאי היה צריך להפסיק והוי סילוק. וכן עשיתי מעשה. ב"י – ותימה, שהרי לטור אפילו במפסיק לקידוש אינו צריך לברך בורא פרי הגפן. כ"כ הרא"ש דלדעת הרי"ף. והכי נקטינן.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"כשמפסיק להבדיל א"צ לברך בפה"ג"

משנ"ב (ט): אפילו אם היה קבוע לשתייה לבד דמחוייב להפסיק, אפ"ה א"צ לברך עתה בפה"ג, וכ"ש כשהיה באמצע אכילתו שא"צ מן הדין להפסיק ורוצה עתה להבדיל על היין שא"צ לברך עליו בפה"ג (לפי שבירך כבר בסעודה). וכן אם מבדיל על השכר בתוך הסעודה א"צ לברך, שברכת המוציא פוסלת אותה.

"א"צ לברך"

ביה"ל: וגם ברכת המוציא א"צ לברך כשחוזר לגמור סעודתו אחר הבדלה, כיון שמדינא לא היה צריך להפסיק באמצע הסעודה להבדיל.

להפסיק כשחשכה, וממילא כשאמר בואו ונבדיל צריך לחזור ולברך. ולענין הלכה אין נפק"מ, בזה דלא מיבעיא לטעם הגר"א דכבר כתב הרמ"א מקודם דהמנהג כסברא הראשונה, ואפילו לטעם הט"ז ומ"א הלא המחבר נקט לדעת הרמב"ם שהוא דעה הראשונה בסתמא ובלא"ה ספק ברכות להקל.

⁷⁹ ביה"ל: טעם החולקים –

הט"ז והמ"א ס"ל – דכיון שאמרו בואו ונבדיל אסתלק סעודתייהו והוי בכלל היסח הדעת, והוא דעת הראב"ד דס"ל דאף שאין צריכין להפסיק מ"מ צריכין לחזור ולברך משום היסח הדעת.

ובבאור הגר"א – טעם היש מי שחולק הוא סברת מהרי"ק דס"ל כהי"א שבסעיף א' דצריך

ב.

"וי"א שצריך"

ופסקו א"ר וש"א – דהעיקר כדעה ראשונה. כ"פ משנ"ב.

מ"א (ו): טעמים דס"ל דכוס של הבדלה הוא ענין בפ"ע ואין שייך לסעודה.

סעיף ד: כוס על ברכת המזון וכוס על הבדלה

סעיף ד: א. כשהיה אוכל וחשכה, שאמרנו שא"צ להפסיק, גומר סעודתו ומברך בהמ"ז על הכוס ואח"כ מבדיל עליו. ב. ואם יש לו שני כוסות, מברך בהמ"ז על אחד ומבדיל על אחר (דאין אומרים שתי קדושות על כוס אחד – משנ"ב).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

"ומברך ברכת המזון"

מ"א (ז): ומותר לשתות מכוס של ברכת המזון לפני ההבדלה (דכוס של בהמ"ז שייך לסעודה). והיינו למ"ד כוס ברכת מזון טעונה כוס, אבל למ"ד שאינה טעונה כוס לא ישתה. כ"כ משנ"ב.

"ואח"כ מבדיל עליו"

משנ"ב (יב): ואינו טועמו עד אחר הבדלה כדי שלא יפגמנו (מאמ"ר). (כיון שאין לו כוס אחר).

א. כ' הרמב"ם: גומר סעודתו ומברך ברכת המזון על הכוס, ואחר כך מבדיל עליו. והרב המגיד כ' – שהראב"ד חולק עליו לומר דתרי כוסות בעינן. (וטען ה"ה בעד הרמב"ם, עיין שם).

ב. ומ"מ אם יש לו שתי כוסות מברך על אחד ומבדיל על האחר כדברי הגאונים.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

סעיף ה: טעם קודם שהבדיל

סעיף ה: טעה ואכל קודם שהבדיל יכול להבדיל אחר כך (וה"ה אם הויד ואכל מבדיל כל הלילה – רמב"ם), [פסחים קה.].

סעיף ו: עד מתי מבדיל, קיבל עליו תענית מיד במ"ש איך יבדיל

סעיף ו: א. שכח ולא הבדיל במו"ש, מבדיל עד סוף יום ג'. וי"א שאינו מבדיל אלא כל יום ראשון ולא יותר (דהיום הולך אחר הלילה של מו"ש – משנ"ב).

ב. ודווקא בפה"ג והמבדיל בין קודש לחול, אבל על הנר ובשמים אינו מברך אלא במו"ש.

ג. ויש מי שאומר דהא דקי"ל טעם מבדיל ה"מ היכא דהבדיל בליל מו"ש, אבל אם לא הבדיל בלילה כיון שטעם שוב אינו מבדיל. הגה: והעיקר כסכר הרשונה.

ד. ומי שמתענה ג' ימים וג' לילות – יקמע הצדלה מאחרים, ואם אין אחרים אכלו יכול להבדיל בשבת מצע"י ולשתות ולקבל אחר כך התענית עליו [תרומת הדשן].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. פסחים (קו.) אמרי בני רבי חייא מי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל השבת כולה, ועד כמה אמר רבי זירא עד רביעי בשבת. ועוד שם (קו.) – אמר רבא מי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל היום כולו. כן גרסת הרי"ף, הגאונים. אבל התוס' והרא"ש – גורסים 'כל השבת כולה' ופירשו דהיינו עד יום רביעי. וכ"ד הרמב"ם – אלא שכ' עד סוף יום רביעי, ובגמ' משמע דעד יום רביעי ולא יום רביעי בכלל.

סיכום: עד מתי מבדיל

- הרי"ף – כל יום א', כ"כ הגאונים, ה"ה בשם האחרונים ורי"ג. כ"פ מרן בשם וי"א.
- תוס' – עד סוף יום ג'. כ"כ הרא"ש ור"ע. כ"פ מרן סתם.
- רמב"ם – עד סוף יום ד'.

ב. פסחים (קו.): מבדיל והולך כל השבת כולה אמר רבי יעקב בר אידי אבל לא

על האור.

כ"פ הטור – אבל על הבשמים ועל האש אינו מברך אלא במוצאי שבת. ב"י – ולמד הטור, דכ"ש לבשמים, שהרי אינם אלא להשיב הנפש שדואגת על יציאת שבת ולא שייך אלא סמוך ליציאתו.

ג. כ' בה"ג: הא דמבדיל ביום ראשון דווקא שלא טעם אבל טעם מבדיל רק בלילה אבל למחר שוב אינו מבדיל. וכ' הטור – ואיני יודע מה יש בין לילה ליום לענין אי טעם מבדיל. כ' הגהות – אבל הרי"ף כ' שאפילו למחר מבדיל אפילו טעים ביום.

ד. כ' בתרומת הדשן: מי שמתענה ג' ימים רצופים לילה ויום, איך יעשה הבדלה?

תשובה: ישנם ג' דרכים:

- א. יבדיל מבעוד יום וישתה, שלא מקבל עליו אז התענית עד הלילה.
- ב. יבדיל בסוף יום שלישי בתחילת ליל רביעי, אף שלכתחילה יום ד' לא יכול להבדיל, כאן שאי אפשר יש להקל. ומיהו

א"ח – רצ"ט

אין דרך זה מחזור כל כך.

ג. וְהַטּוֹב בְּיוֹתֵר יִשְׁמַע בַּמִּשְׁכָּן הַבְּדֵלָה מאחר אף שאינו טועם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מבדיל עד סוף יום ג"

משנ"ב (טז): דכל אלו הג' ימים שייכים עוד לשבת העבר ומכאן והלאה שייכים לשבת הבאה (גמ'). ומ"מ מהרמב"ם משמע – שלכתחילה יקדים להבדיל ביום א' דזריזין מקדימין למצוות. וגם דאסור לו לאכול קודם שיבדיל.

כ' בח' רעק"א בשם ספר לשון חכמים, שבמיו"ט אין להבדלה תשלומין, דרק בשבת שייך לומר דהג' ימים ראשונים שייכים עוד לשבת שעבר, מ"מ רעק"א עצמו מצדד שם דכל יום א' שאחר יום טוב יכול להבדיל. כ"כ משנ"ב.

ב. "אבל על הנר ובשמים"

עו"ש: טעמו, דברכת על האור משום דבמיו"ש הוא זמן בריאתו, ועל הבשמים נמי משום כדי להשיב נפש, וכ"ז לא שייך אחר מו"ש. כ"כ משנ"ב (יח).

ג. "כסברא הראשונה"

א"ר: ואתרווייהו יש אומרים קאי דעיקר כסברא ראשונה (פי' גם על י"א שמבדיל רק

יום א', וגם על י"א דווקא שלא טעם – קי"ל כסברא ראשונה). כ"כ משנ"ב.

ד. "מתענה ג' ימים וג' לילות"

א"ר: ה"ה מתענה יום או יומים והלילות, יכול להבדיל בעצמו אחר תענית, מ"מ יותר טוב שישמע במו"ש הבדלה מאחרים להקדים ההבדלה. כ"כ משנ"ב.

להבדיל ולתת לאחרים לשתות

■ הרמ"א (רעב-ט) – ומי שאינו שותה יין משום נדר, יכול לקדש עליו וישתו אחרים המסובין עמו. ולפ"ז פסק מ"א (כאן סק"ח) דה"ה כאן.

■ אמנם הרמ"א שם – שדי בזה נרגא, דזה אינו מותר רק דווקא כשאחרים בעצמן אין יודעים לברך ולכן עצה זו עדיף טפי.

"מבעוד יום"

משנ"ב (כב): היינו אחר פלג המנחה ויתפלל ג"כ מעריב מקודם (וכדלעיל רצ"ג-ג). מ"א – ואפ"ה מותר לאכול ולשתות היין שלא קיבל עליו את התענית, שהולכים אחר לשון בני אדם ובלשון ב"א גם אחר שהבדיל מקרי יום (מתרומת הדשן).

אף בשאר ימי החול אין חל עליו חובת תענית מבע"י אף שכבר התפלל ערבית.

סעיף ז: הסועד מיד אחר הבדלה

סעיף ז: א. המבדיל על היין על שלחנו, אפילו הבדיל קודם שנטל ידיו, פוטר היין שבתוך המזון שא"צ לברך עליו [רבנו יונה].

ב.וי"א דלא פטר אלא אם כן נטל ידיו קודם שהבדיל. הגה: (ולכן) ואם הבדיל תחילה לריך לברך לאחריו ברכה מעין ג' [תוס' ומרדכי].

וכ"ה בשו"ע (קעד-ד): המבדיל על השלחן, פוטר היין שבתוך המזון. וי"א שאין ברכת יין הבדלה פוטר, אלא א"כ נטל ידיו קודם הבדלה, הילכך המבדיל קודם נטילה יכולין שלא להוציא יין (וע"ל סי' רצ"ט סעיף ז') שבתוך הסעודה, ובדיעבד שלא כוון כך, פוטר יין שבתוך הסעודה, דספק ברכות דרבנן להקל.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

"על שלחנו"

ב.

"ואם הבדיל תחילה"

משנ"ב (כו): הגה זו היא מסקנת הי"א דס"ל דאם הבדיל קודם הנטילה, אין היין שייך למה שישתה תוך המזון, ולכן צריך לברך ברכה אחרונה על היין של ההבדלה, ולברך מחדש על היין שתוך הסעודה.

ולהלכה קי"ל סב"ל, ולכן פטור מברכה אחרונה, וגם לא יברך על היין שבסעודה (ט"ז וכן הכריע המחבר בעצמו לעיל, כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל).

משנ"ב (כ"ד): לאו דווקא, אלא ה"ה באותו חדר חשוב על שלחנו שבדעתם לשתות אח"כ בסעודה (ט"ז).

ב.

"אלא אם כן נטל ידיו"

משנ"ב (כה): שנט"י היא התחילת קביעות הסעודה ושייכא לסעודה.

והקשה המ"א (קעד סק"ו): א"ת היאך שרי להפסיק ולהבדיל בין נט"י להמוציא? י"ל

סעיף זז: סעד אחר ההבדלה האם מברך ברכה אחרונה על כוס

ההבדלה

סעיף זז: א. (הסעד אחר הבדלה) כשפוטר היין שבתוך המזון שא"צ לברך עליו גם א"צ לברך ברכה אחרונה על כוס של הבדלה [הרא"ש].

ב.ואם אין לו אלא כוס אחד וסבור שיביאו לו יין יותר והבדיל על אותו כוס (ושתה) ואח"כ לא הביאו לו יותר ובירך בהמ"ז בלא כוס, יש מי שאומר שצריך לברך ברכה אחרונה על כוס של הבדלה [הטור].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

"שצריך לברך"

מ"א (יא): אם היה לו יין בתוך המזון אף על פי שבירך בלא כוס מכל מקום אין צריך לברך ברכה אחרונה על כוס של הבדלה, שברכת המזון פוטרנו דכולה שתיה אחת היא. ואף שבקידוש (קעד-ו) אפילו לא היה לו יין תוך המזון אין צריך ברכה, שאני הכא שאין היין בא לצורך אכילה אלא לצורך מצווה, ובקידוש צורך סעודה דאין הקידוש אלא במקום סעודה.

ב. "וסבור שיביאו לו יין" כ' הפרישה: דאל"ה הלא מבואר (ברצ"ו-ג) – די"א דיאכל קודם הבדלה ואח"כ יברך בהמ"ז ויבדיל על כוס אחד. א"נ עדיף לברך ברכה אחרונה תיכף אחר שתיית הכוס ולא להמתין לברך אותה אחר שיסעוד ויברך בהמ"ז, כ"כ פמ"ג. ומשנ"ב.

"יש מי שאומר שצריך" ביה"ל: ואם הבדיל בתוך הסעודה אפשר דלכו"ע א"צ לברך ברכה אחרונה דבהמ"ז פוטרנו (פמ"ג).

כ"כ משנ"ב (כו) – ואם אין לו כוס לבהמ"ז ולא יין בסעודה, י"א דאינו נפטר בבהמ"ז וצריך לברך ברכה אחרונה על כוס הבדלה.

אמנם כה"ח כ' – שלפי מרן (רח"י) בכל מקרה שבירך ברכת המזון אפי' בלא כוס,

סעיף ט: לא יביא הפת של הסעודה בשעת ההבדלה

סעיף ט: אם רוצה לסעוד תיכף [ב"י] להבדלה צריך ליוזר שלא יביא לחם לשלחן קודם הבדלה, ואם הביא פורס עליו מפה ומכסהו, לפי שהוא מוקדם בפסוק וצריך להקדימו אם לא יכסנו [הרמ"מ הב"י].

מ"א (יב): אף דאסור לאכול קודם הבדלה, מ"מ הדין נותן בעלמא להקדימו, וא"כ הוי ביזוי לפת שיקדים לו דבר אחר לכן יש לכסותו. כ"כ משנ"ב. הט"ז – ועי"ל, דזהו גופיה הוה בושט דמראה שאין מעלה להפת כמו יין (שא"א להבדיל על הפת) והוא מוקדם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"לסעוד תיכף"

ב"י: אבל אם אינו סועד תיכף א"צ לכסותו דלא שייך קדימה בזה, כ"כ משנ"ב.

"וצריך להקדימו"

סעיף י¹: איסור מלאכה קודם הבדלה

סעיף י' חלק 1: א. **אסור לעשות שום מלאכה קודם שיבדיל** (אפילו משתחשך

כיון שלא הבדיל עדיין – משנ"ב).

ב. **ואם הבדיל בתפלה מותר אף על פי שעדיין לא הבדיל על הכוס. ואם צריך לעשות מלאכה קודם שהבדיל בתפלה אומר: 'המבדיל' (בין הקודש ובין החול) בלא ברכה, ועושה מלאכה...**

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. **שבת** (קנ.): תנן – מחשיך לשמור פירותיו וכו' ומביא פירות בידו (כלומר שתולשם מן המחובר).

גמ' (שם): אף דלא אבדיל? והאמר רבי אליעזר בן אנטיגנוס משום רבי אליעזר בן יעקב – אסור לאדם שיעשה חפציו קודם שיבדיל? וכי תימא דאבדיל בתפילה והאמר רב יהודה אמר שמואל המבדיל בתפילה צריך שיבדיל על הכוס?

ב. **אמר ליה רב אבא לרב אשי – במערבא אמרינן הכי 'המבדיל בין קודש לחול' ועבדינן צורכין.**

פרש"י: המבדיל בין קודש לחול – להיכרא בעלמא ללוות את המלך ועבדינן צורכין. ואחר כך אנו מברכין על הכוס ברכה גמורה דהבדלה, וכל שכן דאי אבדיל בתפלה מותר לעשות צרכיו וחוזר ומבדיל על הכוס.

להלכה: אם כבר הבדיל בתפילה

- דעת הרא"ש והרמב"ם – עם כל זאת אסור לעשות מלאכה עד שיבדיל על הכוס או יאמר "המבדיל בין קודש לחול".
- אבל ה"ה כ' בשם הגאונים – אם כבר הבדיל בתפילה יכול לעשות מלאכה,

וא"צ לברכה אחרת. וכן הסכימו מהאחרונים, וכן עיקר. כ"כ הגמ"י ורי"ו.

✓ **ב"י:** להלכה אף שלא"ש והרמב"ם אף שהבדיל בתפילה, אסור עד שיבדיל על הכוס, כיון דסוגיין דעלמא דלא כוותייהו, וכיון שהבדילו בתפלה עושין מלאכה, וכדברי הגאונים והאחרונים וכיון דמידי דרבנן הוא שפיר דמי למינקט כוותייהו לקולא.

אומר 'המבדיל בין קודש לחול'

✓ **לפי רש"י** – אומר בלא שם ומלכות. כ"פ הב"י דקי"ל סב"ל. אבל לפי הרא"ש – אומר בשם ומלכות, כ"מ מהרי"ף ובה"ג.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"שום מלאכה"**

א"ז: אפי' האסורים מדברי סופרים. כ"כ כנה"ג, וא"ר ומשנ"ב.

ב. **"אומר המבדיל"**

מ"א (יג): ומ"מ אסור לאכול עד שיבדיל על הכוס (אבודרהם). וביו"ט שחל במ"ש אומר המבדיל בין קודש לקודש (מהרי"ו).

סעיף י' 2: יש מתירים הדלקת הנר קודם אמירת 'המבדיל', לדלות

מים במ"ש

סעיף י' חלק 2: א. הגה: וכן נסים שאינן מבדילין בתפלה יס ללמדן שיאמרו 'המבדיל בין קודש לחול' קודם שיעשו מלאכה [כל בו].

ב. וי"א דכל זה במלאכה גמורה כגון כותב ואורג, אבל הדלקת הנר בעלמא או הולאה מרשות לרשות א"ל לזה [רי"ו], ומזה נתפשט המנהג להקל שמדליקים נרות מיד שאמרו הקהל ברכו, אבל העיקר כסברא ראשונה.

ג. וי"א לדלות מים בכל מו"ס, כי בארה של מרים סובב כל מו"ס כל הצורות ומי שפוגע בו ויטתה ממנו יתרפא מכל תחלואיו [כל בו]. ולא ראיתי למנהג זה.

ד. וע"ל סימן רס"ג מי שמוסיף מחול על הקודש אם מותר לומר לאחר שהבדיל לעשות לו מלאכה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב. כ' רי"ו: כל זה מיירי במלאכה כגון אורג או כותב וכיוצא בו, אבל להדליק נר או להוציא מרשות לרשות אינו צריך כל זה.

ב"י – ואיני יודע מניין לו. כ"כ ד"מ בשם המרדכי שלא כרי"ו.

עיין בענפי הלכה שביאר הט"ז דברי רי"ו.

ג. כ' הכל בו: נהגו הנשים לדלות מים במוצאי שבת תכף ששמעו ברכו, שמצינו

באגדה (ויקרא רבה פר' כב סי' ד במדבר רבה פר' יח סי' כב) – שבארה של מרים בימה של טבריא וכל מוצאי שבת מחזירין על כל בארות ועל כל מעינות, וכל מי שהוא חולה ויזדמן לו המים ויטתה אפילו כל גופו מוכה שחין מיד נרפא.⁸⁰

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "וכן נסים"

מ"א (טו): נשים שנוהגות שלא לעשות מלאכה במ"ש אינו מנהג אלא עד שיסיימו הציבור תפלתן (מנהגים טור).

כיון שבאה אצל בעלה כעס עליה ונפלה כדה משכמה ונשברה, ונפלו מטיפי המים על בשרו, ובכל מקום שנתזו המים נרפא השחין.

⁸⁰ המשך הכל בו: ומעשה באדם אחד שהיה מוכה שחין והלכה אשתו במוצאי שבת לשאוב מים ונתעכבה, ונזדמנה לה בארה של מרים,

אלא דחכמים הצריכו לתקן ולהבדיל על הכוס. ומסתבר שלא הצריכו לזה אלא במלאכה שהיא מלאכת אומן, אבל הדלקת נר והוצאה דאין שייך אומן לזה, מותר אף בלא אמרית 'המבדיל'.

"העיקר כסדרא הראשונה"

משנ"ב (מ): כ' המ"א – ובעל נפש יעשה כמ"ש בדרכי משה בשם אור זרוע ובזוהר שלא להדליק נר עד אחר סדר קדושה. כ' א"ר – אבל חזן הכנסת מותר להדליק נר (ה"ה כשהחשמל קפץ שמותר להדליקו) אחר שהבדיל בתפלה או אמר ברוך המבדיל בין קודש לחול משום כבוד הציבור שיושבין בחושך.

ומיהו נהגו הנשים שלא לעשות מלאכה כל מ"ש (אבודרהם).

ב. "אבל הדלקת הנר בעלמא"

כ' הלבוש: אין מקום למנהג שכ' הרמ"א. כ"כ המ"א – ולכן יש ללמוד הנשים לומר 'המבדיל בין קודש לחול'. ובעל נפש יחמיר.

ובזה"ק כ' – לא יעשה מלאכה עד אחר סדר קדושה. כ"כ ד"מ בשם הא"ז.

"אבל הדלקת הנר בעלמא"

ט"ז (ט): ונ"ל טעמא דהא מן הדין אין כאן איסור מלאכה כלל אפי' אם לא התפלל עדיין, כיון דכבר יצאה השבת,

או"ז ש': שישדר שלחנו במוצאי שבת, ובו סעיף אחד

סעיף א: סעודת מלווה מלכה

סעיף א: לעולם יסדר אדם שלחנו במו"ש כדי ללוות את השבת, אפילו אינו צריך אלא לכזית [שבת קיט: וכ"כ שבולי הלקט].

דטוב לכתחילה להדר אותה בבשר או בשאר תבשילין. ואם חושש לאכילה גסה, יקיימה במזונות או עכ"פ בפירות. ילקוט יוסף: גם הנשים חייבות בסעודת מלווה מלכה.

"כדי ללוות"

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"יסדר אדם שלחנו"

משנ"ב (א): היינו לפרוס מפה על שלחנו וכיו"ב. אבל אינו מחוייב לבשל תבשילין ולהכין יותר ממה שצריך לאכול (ט"ז). ומשמע בגמ' שיקבע סעודה זו על הפת לכתחילה כמו בשאר סעודות, וגם משמע

ואמרו הקדמונים דאבר אחד יש באדם ונסכוי שמו וזה האבר נשאר קיים בקבר עד עת התחיה ואפילו אחר שנרקבו בו כל העצמות, וזה האבר אינו נהנה משום אכילה כ"א מסעודת מלוה מלכה.

משנ"ב (ב): טוב להקדים סעודה זו שתהיה סמוכה ליציאת השבת, מ"מ לא יאחרנה יותר מחצות.

או"ז ש"א: באיזה כלים מותר לצאת בשבת ואיזה מהם

אסורים, ובו נ"א סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

411 סעיף יז: סומא לצאת במקלו.	398 סעיף א: לרוץ בשבת.
412 סעיף יט: מי שאסור בכבלים.	399 סעיף ב: אם מתענג בריצה מותר.
..... סעיף כ: דברים שהלצנים יוצאים בהם	399 סעיף ג: לדלג על אמת המים.
412 סעיף כא: לצאת תיבה קופה ומחצלת, או	 סעיף ד: מתי מותר לעבור במים בשבת
412 בשק יריעה וחמילה.	400 סעיפים ה-ו: לעבור במים בשבת.
413 סעיף כב: לצאת במוך שעל המכה	 סעיף ז: לצאת דבר שאינו תכשיט ואינו
..... סעיף כג: לצאת בדברים הארוגים	401 דרך מלבוש.
414 בבגדים.	402 סעיף זז: לצאת במחט.
415 סעיף כד: לצאת בעשבי מרפא.	403 סעיף ט: לצאת בטבעת.
..... סעיף כה:1 אתמחי גברא אתמחי קמיע	404 סעיף י: טבעת עם חותם.
416 סעיף כה:2 קמיע מומחה של עיקרים	 סעיף יא: דבר העשוי לתכשיט ולשימוש
417 סעיף כו: נאמנות הרופא לומר שהוא	405 סעיף יב: לא יצא החייט במחט התחובה
418 מומחה	407 לו בבגדו.
418 סעיף כז: רפאות סגוליות	408 סעיף יג: לא יצא הזב בכיס שלו.
419 סעיף כז: לצאת במטבע על המכה	 סעיף יד: דרך מלבוש אף שהוא אצולי
419 סעיף כט: לצאת בטלית מקופלת.	408 טינוף מותר.
420 סעיף ל: טלית סביב הצוואר.	409 סעיף טו: האם הקיטע יוצא בקב שלו.
421 סעיף לא: קיפול הטלית על גופו.	 סעיף טז: קיטע בכסא שלו, מנעל של
..... סעיף לב: לצאת במעות הצדורים לו	409 עץ, ללכת יחף.
422 בסדינו.	411 סעיף יז: חגור הצריך למקלו.

אר"ח – ש"א

סעיף לז: לצאת במעות התפורים לו	סעיף מז: המוצא ס"ת במקום שלא
בבגדו..... 423	משתמרים..... 432
סעיף לז: לצאת בסודר המקופל על	סעיף מז: להציל מהדליקה..... 432
כתפיו..... 423	סעיף מז: נרטבו בגדיו מותר להלך
סעיף לה: לצאת בלבדים..... 425	עמהם, ולא ישטחם ליכוש..... 433
סעיף לו: לצאת בשני מלבושים זה ע"ג	סעיף מז: אסור להניח בגדים רטובים
זה..... 425	סמוך לאש..... 434
סעיף לז: לצאת בשבת בכפפות..... 427	סעיף מז: לא ישטח בגדיו מהזיעה..... 435
סעיף לז: לצאת בטלית שאינה מצוייצת	סעיף מז: מסתפג במגבת ומביאה לביתו
כהלכתה או בלא תכלת..... 427	 435
סעיף לט: לצאת בכילה..... 428	סעיף מז: לרחוץ ידין בנהר..... 436
סעיפים מ-מא: כובע שיש בשפתו רוחב	סעיף נ: לצאת בפאה נוכרית..... 436
טפח..... 429	סעיף נא: לצאת במצנפת שתולים בה יד
סעיף מב: המוצא תפילין במקום שלא	שיש בה מכה..... 437
משתמרים..... 431	

סעיף א: לרוץ בשבת

סעיף א: א. אין לרוץ בשבת (וה"ה שאסור לקפוץ – משנ"ב). [שבת קיג.]. **ב. אלא**

אם כן הוא לדבר מצווה כגון לבהכ"נ או כיוצא בו [ברכות ו.].

ג. הגה: ואסור לפסוע יותר מאמה צפסיעה אחת, אם אפשר לו צפחות [א"ז והג"א].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

"אין לרוץ"

מ"א (א): ואף בחול אסור פסיעה גסה דנוטלת א' מ 500 ממאור עיניו. מחצית השקל – אלא דבשבת איכא נמי איסורא משום מעשות דרכיך (מהרש"א).⁸¹

ג.

"יותר מאמה"

מ"א (ב): פי' שיהא חצי אמה בין רגל לרגל, וכפ' רגל אחת הוא ג"כ חצי אמה וזהו באדם בינוני ששיעור פסיעה בינונית שלו הוא אמה. וסיים משנ"ב (ג) – ואדם הגדול ביותר כפי שיעור פסיעה שלו.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: ואם יש גשם מותר לרוץ.

⁸¹ ילקוט יוסף: אף לעיוור אסור לרוץ בשבת

מהטעם 'שלא הילוכך של שבת כשל חול'.

סעיף ב: אם מתענג בריצה מותר

סעיף ב: בחורים המתענגים בקפיצתם ומרוצתם – מותר (אפילו לכתחילה שזהו עונג שלהם – מ"א). [סמ"ק]. וכן לראות כל דבר שמתענגים בו (וכן מותר לטייל) [ב"י].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "וכן לראות"

משנ"ב (ד): פי' אף על פי שאסור לראות דיוקנאות (ש"ז – טו) מ"מ אם הראיה עונג לו מותר לראות. והב"ח פי' – דמותר לרוץ כדי לראות דבר עונג.

"כל דבר שמתענגים בו"

ביה"ל: בטור מסיים 'ומותר לראות', בב"י שכתב דהני שתי תיבות מיותרות ולכן השמיטו בשו"ע. ובספר חמד משה

– מיישבו דה"ק, דווקא דבר שמתענג בו ומותר לראות, לאפוקי דבר האסור לראות (כגון לילך לבתי תרטיאות וכה"ג) דבודאי לא הותר דבר איסור משום עונג שבת.

"מותר לטייל"

משנ"ב (ז): אפילו אם כונתו להתעמל ולהתחמם משום רפואה, מ"מ שרי כיון דלא מוכחא מילתא שעושה כן לרפואה, אבל אסור לרוץ כדי שיתחמם לרפואה כיון דמוכחא מילתא (מ"א). וא"ר – מחמיר אפילו בטיול אם כונתו להתעמל לרפואה.

סעיף ג: לדלג על אמת המים

סעיף ג: היה הולך והגיע לאמת המים יכול לדלגו ולקפוץ עליה אפילו אם היא רחבה שאינו יכול להניח רגלו ראשונה קודם שיעקור שנייה, ומוטב שידלג ממה שיקיפנה מפני שמרבה בהלוך. ואסור לעבור בה, שלא יבא לידי סחיטה [שבת קיג:].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"לדלגו ולקפוץ"

הגר"א: דילוג מקרי שמפסיק רגליו ברחבה, וקפיצה הוא היכי שקופץ שתי רגליו בב"א. כ"כ משנ"ב.

"ממה שיקיפנה"

א"ר: וכשאי אפשר בדילוג וקפיצה, מותר לו להקיף. ב"ח – אבל לעבור בה אסור דיש בזה חשש סחיטה. כ"כ משנ"ב.

סעיף ד: לעבור במים בשבת

סעיף ד: א. היה הולך לדבר מצווה כגון: להקביל פני רבו או פני מי שגדול ממנו בחכמה (ה"ה פני אביו – משנ"ב), יכול לעבור בה (באמת המים). [יומא עז:]

ב. ובלבד שיעשה שינוי, כגון שלא יוציא ידו מתחת שפת חלוקו, כדי שיזכור ולא יבא לידי סחיטה (וע"ל סי' תרי"ג סעיף ה' וזכ"ח זה"ה). [כטעמו של הרא"ש].

ג. ואסור לעבור בסנדלו, דכיון דאינו יכול להדקו ולקשרו יפה חיישינן דלמא נפל ואתי לאתויי. אבל במנעלו, מותר [שם].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "להקביל פני רבו"

מ"א (ז): שחייב להקביל פניו ברגל, ואשה שווה לאיש בזה.

"או פני מי שגדול"

משנ"ב (יא): לאפוקי הרב אצל תלמידו דאסור. וכ ה"ט"ז – ואם הוא תלמיד שצריך לו רבו באיזה דברים (שיש לו שמועות מגדולים אחרים) – מותר לו לעבור

בנהר, דעכ"פ בגדול ממנו באיזה דברים, ובתו"ש – אסר בזה.

ב. "ענין תרי"ג/ה, ח זה"ה"

משנ"ב (יב): היינו דשם מבואר דאפילו יש דרך להקיף מוטב לעבור במים מלהרבות בהילוך כיון שהוא עובר לדבר מצווה.

אבל האחרונים (מהרש"ל, ב"ח, ט"ז ומ"א) הסכימו שם דכיון דיכול להקיף טוב יותר להקיף מלעבור במים.

סעיפים ה-ו: לעבור במים בשבת

סעיף ה: א. ההולך לדבר מצווה מותר לעבור במים אף בחזרה, כדי שלא תהא מכשילו לעתיד לבא [יומא עז:].

סעיף ו: ב. ההולך לשמור פירותיו מותר לו לעבור במים בהליכה, אבל לא בחזרה [שם].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

דאינו דבר מצווה, ואין בו משום מכשילו לעתיד לבוא, דבודאי לא ימנע מללכת לשמור דאדם בהול על ממונו (ט"ז).

ב. "לשמור פירותיו"

משנ"ב (יד): דשמירת ממונו נמי הוי קצת מצווה (מ"א), ומ"מ לא התירו בחזרה

סעיף ז: לצאת בדבר שאינו תכשיט ואינו דרך מלבוש

סעיף ז: א. כל היוצא בדבר שאינו תכשיט ואינו דרך מלבוש והוציאו

כדרך שרגילין להוציא אותו דבר (היינו שלא בשינוי – משנ"ב) – חייב. וכל תכשיט שהוא רפוי שאפשר לו בקל ליפול (ויבוא לסלטל ד"א ברה"ר), אסור לצאת בו ואם יצא – פטור. ואשה לא תצא בתכשיטים שדרכה לשלפם ולהראותם. [רמב"ם מהגמרות שבת].

ב. הגה: ועיין לקמן סימן ט"ג סעיף י"ח חס חסור חפילו בחכר או צבית.

ג. הלכך לא יצא איש לא בסייף ולא בקשת ולא בתריס (פי' מגן) ולא באלה ולא ברומח ולא בכלים שאינם תכשיט, ואם יצא – חייב חטאת (שכן דרך הוצאה בחול – משנ"ב), ולא בשריון ולא בקסדא (פי' כובע של ברזל) ולא במגפים (שיחשדוהו הרואים שרוצה להלחם בהם – משנ"ב), ואם יצא – פטור שהם דרך מלבוש [שבת ס, סג].

ד. ולא יצא בתפילין, מפני שצריך להסירם כשיכנס לבית הכסא [שם].

ה. ולא יצא קטן במנעל גדול (פי' המנעל גדול לו) דלמא נפל ואתי לאתויי, אבל יוצא הוא בחלוק גדול [שבת קמא:].

ו. ולא יצא במנעל אחד אם אין לו מכה ברגלו, דלמא מחייכי עליה ואתי לאתויי, אבל אם יש לו מכה ברגלו יצא באותו שאין בו מכה [שבת ס.].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. דבר שאינו מלבוש ולא תכשיט מקרי משוי ואסור מן התורה. ואם הוציאו שלא כדרך הוצאתו בחול אסור מדרבנן.
ב. דבר שהוא מלבוש או תכשיט מותר מן התורה אלא שיש כמה דברים שאסרו:

ביה"ל: כללי דיני הוצאה לסימנים ש"א וש"ג:

והתראה חייב סליקה, ואם אין (עדים) חייב כרת, ובשוגג (ששכח שהוא שבת או שלא ידע שמלאכה זו אסורה) חייב חטאת. ואם שכח איזה דבר אצלו והוציאו בשוגג לר"ה אינו חייב עליה דמלאכת מחשבת אסרה תורה (שמוציאו בכוונה אלא שאינו יודע שהיום שבת או שמלאכה זו אסורה). כ"כ משנ"ב.⁸²

ו. באותו שאין בו מכה

משנ"ב (כט): הטעם משום דתו לא מחייכי עליה דידעי שאי אפשר לו לנעול המנעל בהרגל שבה המכה דמכתו מוכחת עליו (כדעת חייא בר רב שם בגמ'). ט"ז (ד): המחבר פסק כחייא בר רב, אבל בהגהות רש"ל בשם ת' מהר"מ – פסק כר"ה דנפק באותו שיש בו מכה. ולכן פסק הב"ח – שיש להחמיר שלא לצאת כלל במנעל אחד בין שיש בו מכה בין באין בו.

■ כשיש חשש שתשלפם להראות לחבירתה ותטלטל ד"א ברה"ר (ויש בזה מחלוקת, בס"ט, האם גם באיש חיישינן).

■ כשהוא רפוי דילמא משתליף ממילא ואתי לאתויי.

■ כשיש חשש שיצחקו עליו.

■ ויש כמה דברים שאסרו משום מראית העין.

■ לאישה: דברים החוצצים בטבילה, שמא יזדמן לה טבילה ותורידים ותבוא לטלטל ברה"ר.

■ כל דברים שאינם עשויים למלבוש גמור רק לאצולי טנוף, מקרי משא אך אם הוא מלבוש גמור אף שהוא עשוי להציל מן הגשמים מקרי מלבוש ולא משא.

■ ודע דאף תכשיט גמור אם נושאו בידו מקרי משוי ודרך הוצאה וחייב עליה.

א. "חייב"

מ"א (ט): דע דכל מקום שנאמר בהלכות שבת חייב, אם עשה במזיד בעדים

סעיף זז: לצאת במחט

סעיף זז: א. לא יצא במחט התחובה לו בבגדו בין נקובה בין שאינה

נקובה (ובידו בכל גוונא חייבים, בין איש או אשה בנקובה ובשאינה נקובה – מ"א).

ב. ואם יצא בנקובה חייב, ובשאינה נקובה, פטור. ג. וי"א בהפך [הכל שם סב.].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (סב.): סיכום השיטות

שיש סכנת נפשות.

⁸². הרב יעקב יוסף זצ"ל: ולכן אין לצאת

באקדה או רובה בשבת אלא אם כן במקום

אר"ח – ש"א

באינה נקובה פטור דלאו דרך הוצאה היא להוציא כשהוא תחוב בבגדו כ"א בידו. ודעת הי"א: בהיפך, דס"ל דבאיש מחט נקובה לאו דרך הוצאה היא כשהיא תחובה בבגדו שגנאי הוא לו שיאמרו עליו שהוא חייט, אבל באינה נקובה דרך הוא לפרקים אף בחול כשמוצאה בשוק לתחוב בבגדו כשיש לו צורך לחצות בו שיניו.

כ' המ"א – שהכל לפי הזמן אם דרכן לצאת כך בחול ולא הוא תכשיט הוי דרך הוצאתו בכך וחייב, ואם אין דרך הוצאתו בכך בחול פטור אבל אסור משום דאינו תכשיט. כ"כ משנ"ב.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: בגד קרוע שתחב בו המחט לחבירו, אין זה משוי ומותר לצאת אף לאה"ר (עיין ביה"ל).

לא נקובה	נקובה	
פטורה	חייבת	אישה
חייב	פטור	איש
פטור	פטור	רי"ף ולרמב"ם
פטור	חייב	בדעת רש"י:
		להרא"ש
		לה"ה

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "לא יצא"

ב"י: כאן לא מיירי באומן, שדין אומן יתבאר בסי"ב. כ"כ משנ"ב.

ב. "בנקובה חייב"

ביאר משנ"ב (לג) השיטות:

דעה ראשונה: באיש דינו כמו באשה (לקמן בש"ג ס"ט), דנקובה הוי דרך הוצאה לפרקים כשהיא תחובה בבגדה, אבל

סעיף ט: לצאת בטבעת

סעיף ט: א. לא יצא בטבעת שאין עליה חותם, ואם יצא חייב [שם סב.].

ב. ואם יש עליה חותם: לרש"י – פטור (אבל אסור), ולר"ת ולהרמב"ם – מותר (אף לכתחילה) דאינו תכשיט אלא לאיש.

ג. אבל דבר שהוא תכשיט לאיש ולאשה אסור גם לאיש (וע"ל סימן ק"ג – דמשמע דאין למחות באיש הנושא אותם – משנ"ב). [ירושלמי].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (סב.): תנן – ואם יצתה אשה במחט נקובה או בטבעת שיש עליה חותם – חייבת חטאת. אמר עולא – וחילופיהן

באיש (באיש כשאין חוטם חייב – רש"י).

ב. וחילופיהן באיש (כשיש עליה חותם) (הערה: טבעת שיש עליה חותם הוי תכשיט לאיש ולא לאשה).
• רש"י – כשיש עליה חותם פטור (אבל

אסור), אין עליה חותם חייב.

• אבל ר"ת כ' – באיש מותר (לגמרי), כשיש עליה חותם, דלא גזרו דילמא שליף ומחוי לפי שאין דרכו. (וחילופהן באיש דווקא כשאין עליה חותם שחייב חטאת). כ"ד הרא"ש. כ"כ המרדכי, סמ"ג, תרומה, והגמ"י, כ"ד הרמב"ם. לאפוקי הר"ן שחלק על ר"ת.

[סיכום: לצאת בטבעת לאיש

א. כשאין עליה חותם לכו"ע חייב.

ב. כשיש עליה חוט: לרש"י פטור אבל אסור, לר"ת מותר.]

ג. ירושלמי: האיש כיון שאינו שחץ מותר לצאת בתכשיט. והרי ר"ג ירד לטייל בחצרו עם מפתח של זהב (שהוא תכשיט) וגעו בו חבריו? הדא אמרה העשוי לכך ולכך (לתכשיט ולפתוח בו הדלת אסור), הדא אמרה אחד האיש ואחד האשה. כ' הרז"ה – שאני מפתח שהוא עשוי לתכשיט לאיש וגם לאישה, אסרו ולא חילקו. אבל דבר שהוא תכשיט לאיש ולא לאשה מותר. כ"ד הרא"ש.⁸³

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

סעיף י': טבעת עם חותם

שו"ע לא חילק.

• ורי"ז כ' – אף שבימנו טבעת שאין בה חותם הוי תכשיט לאיש, יש לאסור מדרבנן, כיון שהוא גם תכשיט לאישה.

⁸³.

טבעת ללא חותם בימנו לפי ר"ת

• הר"ן – בימנו שהאנשים יוצאים בטבעת שאין עליה חותם והוא להם לתכשיט מותר לאיש לצאת בו.
• אבל הרמב"ם – לא חילק, חייב חטאת. כ"ד

א. "שאין עליה חותם"

משנ"ב (לד): דהוי תכשיט רק לאשה ולא לאיש, דהוי משוי. ומיירי שהוציאו כשהוא מונח על אצבעו, דאי בידו ממש אפילו יש עליו חותם חייב לכו"ע.

"ואם יצא חייב"

משנ"ב (לה): ומקרי דרך הוצאה על אצבעו מפני שלפעמים נותנת אשה לבעלה להוליכה לאומן לתקנו ומניחה באצבעו עד שמגיע לשם וא"כ אף בחול הוי דרך הוצאה בכך וחייב (מ"א מהגמ').

ב. "לרש"י פטור"

משנ"ב (לו): פטור אבל אסור מדרבנן, דאף דטבעת שיש עליה חותם הוא תכשיט לאיש שכן דרכו בחול לחתום בו באגרות, מ"מ אסור דגזרינן דילמא שליף ומחוי.

"לר"ת... דאינו תכשיט אלא לאיש"

משנ"ב (לז): דס"ל דבאיש לא גזרינן דילמא שליף ומחוי. אבל דבר שהוא תכשיט לאיש ולאשה, גם לדידהו אסור משום דלא פלוג רבנן ואסרוהו גם באיש (הרז"ה).

סעיף י': טבעת שקבוע בה אבן, וכן אם כתובים בה אותיות – אין עליה חותם מיקרי, שלא נקרא חותם אלא אם כן חקוקים בה אותיות או צורות (כדי שיהא במה שחותמין בה חותמה בולט, דיכול לחתום בה אגרות).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

אותיות לרפואה ואין בהם חותם – נראה דאסור להוליכן בשבת אם לא התמחו היטב כקמיע מומחה.
הקשה המ"א (ז): ביו"ד (קמ"א ס"ה) אסר בבולטת אפי' ביום חול?
והא"ר תירץ – התם דווקא בצורת אדם שלם ולא בצורת פרצוף או גוף לבד, וכן בצורת בהמה חיה ועוף מותר.

כ' הכל בו: טבעת שקבוע בה אבן וכן אם כתובים בה אותיות...
ב"י – ונראה לי דחותמה בולט לאו דווקא שהוא הדין אם מה שחותמין בה חותמה שוקע אלא דנקט אורחא דמילתא. שבלי הלקט: טבעות שכותבים בהם

סעיף י"א: דבר העשוי לתכשיט ולשימוש

סעיף י"א: ^אדבר העשוי לתכשיט ולהשתמש בו כגון מפתחות נאות של כסף כמין תכשיט, אסור, שהרואה אומר שלצורך תשמיש מוציא (והוי משוי).
[ירושלמי כ"פ הרא"ש והטור]. ^בויש מתירים אם הוא של כסף [הרא"ש].
^גהגה: ומ"מ אסור ללכת בתיק של בתי עינים שקורין צרילין אף על פי שהתיק הוא של כסף, להבתי עינים בעלמם הם מקוין [ב"י].
^דואם המפתח של נחשת וברזל, אפילו מחובר וקבוע בחגורה – אסור [מרדכי, וב"י בשם תשובת הרשב"א]. ויש שכתבו שנוהגין בזה להתיר [ב"י בשם תשובה אשכנזית הרי"ף והאגודה וכן משמע בא"ז].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

וי"מ – העשוי לתכשיט ולתשמיש אחר, כגון מפתח של כסף, שהרואה אומר לתשמישו הוא מוציא (והוי משוי).
✓ כ"פ הטור – דבר העשוי לתכשיט ולהשתמש בו כגון מפתחות... כ"פ שו"ע.

^אירושלמי (לעיל): מעשה בר"ג...
העשוי לכך ולכך.
הרא"ש פ' – לאיש ולאשה אסור לצאת בו, אחד האיש ואחד האישה.

שהוא של כסף, דאדרבה בתי עינים הם עיקר דאין אומרים נעשה בתי עינים לתיק אלא נעשה תיק לבתי עינים. [פ' אין לטלטל המשקפיים אגב תיק כסף שלהם].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "לתכשיט ולהשתמש"

מסכם הט"ז (ו): בירושלמי – הדא אמרת עשוי לכך ולכך, פי' דאסור. י"מ – דהיינו עשוי לתכשיט ולהשתמש שאסור. וי"א – דהיינו שעשוי לאיש ולאשה אז דווקא אסור אבל בזה מותר כיון דעשוי עכ"פ לתכשיט ובאיש לא גזרינן דלמא אתי לאחוי.

"אסור"

משנ"ב (מא): היינו אפילו אם כוונתו עתה לתלות על צווארו לתכשיט ולנוי אסור מפני הרואה (שיחשבו שמוציא לתשמישו דהוי משוי). וכ' הט"ז – ואפילו לדעת ר"ת והרמב"ם לעיל בס"ט דמתיר בתכשיט לאיש או דמיירי שהמפתח קבוע היטב בשלשלת (ואין בקל למשלף אותו) – אפ"ה אסור מפני מראית עין.

ב. "ויש מתירים אם הוא של כסף"

משנ"ב (מב): דכיון דאין דרך לעשות מפתח מכסף, הרי עיקרו נעשה לתכשיט. ואף שגם משתמשין בו מ"מ עיקרו לתכשיט עשוי ומותר כשמוציאו לשם תכשיט.

סיים משנ"ב: אף שמדברי השו"ע (בסתם) משמע דדעתו לאסור, מ"מ אין למחות

ב. כ' הרא"ש: ובאשכנז נוהגות שעושות מפתחות ותולות אותו הנשים בצואריהם בשלשלאות או בחוטי צבעונין ויוצאין בהם.

ב"י – לפי הי"מ פשוט שמפתחות אלו אסורים, אבל הרא"ש לא ס"ל כהי"מ.

כ"כ סמ"ג, סמ"ק, התרומה והגהות – דרגילות נשים עשירות להוציא בשבת מפתח של כסף או של זהב ויש בו מחט וסוגרת בה מפתחי חלוקה שבצוארה (פי' שראשה האחד חד כמין מחט וראשה השני עב ועשוי בו מפתח).

ד. ומהר"ם כ': דשל כסף מותר, אבל של נחושת וברזל אסור. כ"כ הגמ"י והמרדכי. ב"י בשם בת' אשכנזית: מפתח כסף המתוקן בחגור אי הוי תכשיט לאשה אפילו של ברזל נהוג עלמא להתיר כדברי רבינו פרץ ואגודה. אף כי מהר"ם קורא תגר. והב"י – אין להתיר.

[סיכום: מפתח העשוי גם לתכשיט

- הטור – בכל מקרה אסור. כ"ד רשב"א.
- הר"ם – בשל כסף מותר.
- הרא"ש – אף בחוטין צבעוניים מותר כ"כ בת' אשכנזית.
- ספר המצוות – אם מובלע בחגורו מותר.]

ג. ב"י: יש מתירין לעשות תיק בתי עינים מכסף ולקבעו בשלשלת כסף ויוצאין בו בשבת. ואפשר שרצו ללמוד כן מדין מפתח כסף וכדברי המתירים. ואין הנדון דומה לראיה דשאני התם שהבתי עינים שבתוך התיק הם גוף בפני עצמו והוי משוי (כשאנם על עיניו), ואין לומר שבתי העיניים בטלים לגבי התיק

ובספר המצוות – התיר אם המפתח מובלע בבית יד של מפתח בענין שאי אפשר להפרד משם, שהם כחתיכה א'. וכמ"ש ב"י בשם תשו' אשכנזית דנהגו להקל בזה אפי' בשל ברזל.

"סנוהגיס בזה להתיר"

מ"א (יח): דווקא כשקובע בראש החגורה ועשוי כמין זענק"ל לחגור בו (שנעשה הכל כגוף אחד), בטל המפתח לגבי החגורה. אבל כשקובע באמצע חגורו אסור, דאין המפתח בטל לגבי האזור דאין שייך להאזור כלל (ב"ח וכ"מ בד"מ). כ"כ משנ"ב. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – אם המפתח מחובר לחגורה, שלשון החגורה יהיה המפתח מותר.

משנ"ב (מה): ואם המפתח הוא של כסף והוא קבוע בחגורה באמצע, אף דבזה אינו גוף אחד עם החגורה מ"מ יש מתירין מצד שהוא תכשיט, ויש אוסרים וכנ"ל בסי"א.

במקילים, אחר שכ' הד"מ בשם האגור דבאשכנז נוהגין כהמתירין בשל כסף.

ג. "אסור ללאת צתיק של צתי העיניים"

ביאר משנ"ב (מג): היינו תיק של כסף וקבוע בשלשלת ולתלות על צוארו לתכשיט, דאילו שמוציאם בידו בלא"ה אסור אפילו תכשיט גמור.⁸⁴

ד. "של נחשת וברזל"

ט"ז (ז): הר"מ התיר אם הוא עשוי מכסף אבל לא בשל ברזל ונחשת, וספר המצוות כתוב מפתח אסור אם אין עשוי ברצועה מובלעת בתוך יד של מפתח ביאור דברים: שיש שני דרכים להתיר בענין זה.

א). מצד שהוא תכשיט (כמ"ש ב"י על תשובת הרשב"א).

ב). שנית מצד שהוא בטל לגבי דבר אחר כגון שקשור בסוף האיזור (בגוף אחד). ומהר"ם – התיר בשל כסף מצד שהוא תכשיט.

סעיף יב: לא יצא החייט במחט התחובה לו בבגדו

יוסף זצ"ל.
כן מותר לצאת במכונת שמיעה, כיון שמהודק היטב.
ילקוט יוסף – וכן מותר לצאת עם עדשות מגע שבעיניו. מ"מ אם עדיין לא התרגל להם, ורגיל להוציאם מדי פעם אסור. כ"כ שש"כ.
וכן מותר לסומא לצאת עם העיין התותבת שלו.

⁸⁴ לוית חן (כט): מותר לצאת בשבת עם משקפיים כשצריך להם לראיה, ובלבד שיהיו מהודקים באוזניו, כמו המשקפיים שלנו. כ"פ ילקוט יוסף.

ילקוט יוסף: לצאת בשבת עם משקפי שמש: הר צבי – אסור, כיון שאינם לראיה יש חשש שיסירם ויטלטלם. כ"כ שש"כ.
ויש – מקילים (שו"ת שו"מ).
והמקל יש לו על מה לסמוך, כ"פ הרב יעקב

סעיף יב: לא יצא החייט במחט התחובה לו בבגדו, ולא נגר בקיסם שבאזנו, ולא סורק במשיחה שבצוארו, ואם יצא – פטור [שבת יא:].

להכריז על עצמו שהוא אומן אז מוציא בכך אבל לא בשאר פעמים.
מ"א (יט) – ומיירי שתחובה בבגדו במקום שאין דרך הוצאתו לגמרי בכך, רק שעשה להראות שהוא אומן, אבל במקום שדרך לתחוב בו בחול לפרקים חייב (כמ"ש ש"ג ס"ט).

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**
"במחט התחובה"

משנ"ב (מו): כל אלו הם שנותנים בני האומנות לסימן מאיזו אומנות הם בצאתם לשוק כדי שיכירום (הט"ז).

"ואם יצא פטור"

משנ"ב (מז): דאין דרך הוצאה בכך אלא בידו, דאפילו אומן דווקא כשהוא רוצה

סעיף יג: לא יצא הזב בכיס שלו

סעיף יג: א. לא יצא הזב בכיס שעושה להצילו מזיבתו שלא יטנף בה [שבת יא:], ב. וכן אשה נדה שקושרת (דבלא קשירה לא מתקיים – מ"א) בגד לפניה שלא תתלכלך בדם נדותה אסורה לצאת בו אם לא יהא סינר עשוי כעין מלבוש. אבל אם קושרתו כדי שלא יכאב לה הדם ולא תצטער, מותר לצאת בו [שם כפירוש התוס'].
ב.

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**
"כעין מלבוש"

מ"א (כ): מלפניה ומלאחריה כעין מכנסים בלא שולים שהוא דרך מלבוש, אבל רק מלפניה או רק מאחוריה וקושרתו ברצועות, לא מקרי מלבוש ואסור (הג' מרדכי). כ"כ משנ"ב.

א.
"לא יצא הזב"

משנ"ב (מח): שדרך הוצאה הוא לאיש זה בחול, ולא מקרי מלבוש דהוא עשוי רק להצילו מטינוף וכל אצולי מטנוף משוי הוא.

סעיף יד: דרך מלבוש אף שהוא אצולי טינוף מותר

סעיף יד: א. דבר שהוא דרך מלבוש, אפי' אם אינו לובשו אלא משום

אצולי טינוף – מותר לצאת בו בשבת [ב"י].

ב. הגה: ולכן מותר ללבוש בגד מפני הגשמים (מעיל גשם) או כובע על ראשו, אצל אסור לחשה ליתן בגד על כעיפה מפני הגשמים דאין זה דרך מלבוש [הגמ"י].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

"אם אינו לובשו"

מתעטפת בו גם קצת מגופה הוי גם דרך מלבוש ושרי (והנה לפי המ"א משמע דסגי אף בעיטוף הראש לבד, ופמ"ג מצריך אף חלק מגופה – שה"צ).

"דאין זה דרך מלבוש"

משנ"ב (נד): ואם כוונתה שלא יצערו אותה הגשמים שרי בכל ענין, אף שממילא ניצולת עי"ז מטנוף בגדיה ובלבד שתקשרנה יפה.

משנ"ב (נה): מלבוש – וע"כ אסור לאיש לכסות הכובע במטפחת (ח"א).⁸⁵

משנ"ב (נב): ר"ל שלובשו מלמעלה על בגדיו כדי שלא יטנפו (כמו מעיל גשם) אעפ"כ מותר כיון שהוא דרך לבוש. הרב יעקב יוסף זצ"ל – וכן מותר לנעול ערדליים על מנעלו.

ב. **"אסור... בגד על כעיפה"**

משנ"ב (נג): כיון שאינו דרך מלבוש רק שמונח על ראשה לבד (מ"א), אבל אם

סעיף טו: האם הקיטע יוצא בקב שלו

סעיף טו: אין הקיטע יוצא בקב שלו דהיינו שעושה כמין דפוס של רגל וחוקק בו מעט לשום ראש שוקו בתוכו ואינו עושה זה להלך בו, שעל כל פנים צריך הוא למקלו אלא כוונתו כדי שלא יראה חסר רגל אלא נכה רגל, כיון דאינו צורך הילוכו, אסור (דחיישינן דילמא משתליף מרגלו ואתי לאתויי ד"א – משנ"ב). [שבת סה:].

סעיף טז: קיטע בכסא שלו, מנעל של עץ, ללכת יחף

סעיף טז: א. קיטע שאינו יכול לילך כלל על שוקיו אלא יושב על כסא,

⁸⁵ הגשמים. אלא אם כן הניילון מיוחד למגבעת. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל. וכ"ה ביביע אומר (ה, כ"ד).

⁸⁵ ילקוט יוסף: אסור לצאת לרה"ר (במקום שאין עירוב) בשקית ניילון על המגבעת מפני

אר"ח – ש"א

וכשנעקר ממקומו נסמך על ידיו ועל שוקיו ונדחף לפניו ועושה סמוכות של עור או עץ לראשי שוקיו או רגליו התלולים וכשהוא נשען על ידיו ועוקר עצמו נשען גם על רגליו קצת – אין יוצאים בהם בשבת דאידי דתלולים ולא מנחי אארעא זמנין דמשתלפי [שבת 10.]. ^ב. אבל בכסא וספסלים הקטנים שבידיו מותר לצאת [רי"ו].

^ג. קטע בשתי רגליו ומהלך על שוקיו ועל ארכבותיו ועושה סמוכות של עור לשוקיו, יוצא בהם בשבת (דלא שייך כאן דילמא משתלפי – משנ"ב). [שם משנה].

^ד. הגה: וכן מותר ללכת צמנעל של עץ שהרגל נכנס בו, וליכא למיחש סיפול [ר' ירוחם]. וכן בפנטני"ס דמשתלפי במהרה וממילא [רשב"א]. ויש מחמירים (בפנטני"ש, דילמא משתליף), ואוסרים [אגור].

^ה. ולא ילך אדם יחף בשבת במקום שאין דרך לילך יחף, ולא ילך אדם בשבת כמו שהוא יולך בחול כלתי דבר אחר שיזכור על ידו שהוא שבת ולא יבא לחללו [כל בו].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "וספסלים הקטנים שבידיו"

משנ"ב (נז): היינו שנשען עליהם בעת שנדחף לפניו ושרי דהוא דומיא דחיגר עם מקל (סעיף י"ז). ⁸⁶.

ד. "מנעל של עץ"

משנ"ב (מט): היינו אף שאין בו עור כלל אפ"ה מקרי מנעל. ביה"ל: שהרגל נכנס בו – ר"ל אף על גב דבגמרא משמע דבשל עץ גזרינן

דילמא משתמיט מרגלו מפני שאין מהודק, היינו בזמנם שהיה קשור העיקר בשוק ולא היה הרגל נכנס בו, מה שאין כן בשלנו.

"וכן בפנטני"ש"

משנ"ב (ס): היינו מה שקורין בלשוננו פאנטאפי"ל (נעלי בית), מ"מ כיון דמחופה עור מהודק קצת ולא חיישינן שמא יפלו, והט"ז כ' – דלא חיישינן לזה דהא אין דרך לילך יחף ברה"ר.

"לא ילך יחף במקום שאין דרך"

ילקוט יוסף – ואם הולכים בלי הפסקה מהבית לבית הכנסת (שאר הנחה בדרך) יש להקל אף ע"י ישראל כיון שלפי רו"פ הוי דרבנן ובמקום מצווה.

⁸⁶. הרב יעקב יוסף זצ"ל: מי שמשותק מותר להסיעו בעגלת נכים במקום שיש עירוב, אבל במקום שאין עירוב אסור, אלא אם כן ע"י גוי או בעיר שאין 60 ריבוא הולכי רגל. כ"פ

ומשנ"ב (סב): ובד"מ משמע דאפילו במקום שדרכם לילך יחף בחול, בשבת ילבש מנעלים כדי שיזכור שהוא שבת. ובב"ח כ' – שיש בזה גם משום עונג שבת, ועיין סימן ב' – שגם בחול מידת צניעות הוא שלא לילך יחף.

ואיתא בפסחים (קיג): – ולעולם ימכור אדם מה שיש לו ויקח מנעלים לרגליו, ושבעה כמנודים למקום ואחד מהן ההולך יחף.

סעיף יז: חיגר הצריך למקלו

סעיף יז: חיגר, שאינו יכול לילך בלא מקל, מותר לילך בו (דהו"ל כמנעל ידיה – משנ"ב מהרא"ש) אפי' אינו קשור בו, אבל אם אפשר לו לילך זולתו, ואינו נוטלו אלא להחזיק עצמו, אסור. (וחולה שצמד מחליו (שאי אפשר לו לילך בלא מקל) לינו כחיגר). [הטור].

מצינו שמותר לישא תכשיט בידו. אבל במקום שיש עירוב, מותר לצאת אף שאינו נושאו אלא לכבוד.

"ואינו נוטלו"

משנ"ב (סה): אם הולך במקום שיש חשש שיפול מחמת שירדו גשמים והמקום משופע, או שהולך בחורף על המים הנגלדים ומפחד שמא יפול – מותר לצאת במקל דדמי לחיגר (כ"כ הט"ז). וא"ר כ' – שאין דבריו מוכרחים, כ"ד עוד אחרונים שאין להתיר רק במקום שיש עירוב.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אבל אם אפשר"

מ"א (כו): וכן זקן ההולך בביתו בלא מקל ורק כשיוצא נשען על מקלו מחמת תשות כחו – אסור, דהוי המקל אצלו כמשוי כיון דבביתו הולך בלי מקל. אלא אם הזקין כ"כ דאי אפשר לו לילך כלל בלי מקל. כ"כ משנ"ב.

והוסיף המ"א – ולפ"ז מה שנהגו החשובים לילך במקל שבידם אסורים לצאת בהם בשבת (ואף אם נאמר דהוי כתכשיט, לא

סעיף יז: סומא לצאת במקלו

סעיף יז: סומא, אסור לו לצאת במקל [ביצה כה:].

והרא"ש כ' – משום דאפשר לו בלא מקל (אינו נוטלו אלא ליישר פסיעותיו – משנ"ב).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ביצה (כה:): סומא אסור לצאת במקלו. פרש"י – דהוי דרך חול, ואיכא זילותא.

כ"כ הר"ן.⁸⁷

סעיף יט: לצאת בכבלים

סעיף יט: מי שהוא אסור וכבלים (פי' כעין טבעות גדולים שסוגרים בהם הרגלים) ברגליו, מותר לצאת בהם (דהוי כמו מלבוש – מ"א). [טור].

סעיף כ: דברים שהליצנים יוצאים בהם

סעיף כ: אין יוצאים באנקטמין, והוא כמין חמור שעושים הליצנים ונראה כרוכב עליו והוא נושאו והולך ברגליו. ולא בקשרים, והם עצים גבוהים שיש בהם מושב לכף הרגל והולכים בהם בטיט. ולא בפרמי, והם כמין צורת פרצוף שנותנים על הפנים להפחיד התינוקות [שבת סו.].

וכן בקב הקיטע הנ"ל פטור מפני שלא הוציא כדרך המוציאין.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"אין יוצאין באנקטמין"

משנ"ב (ע): ובכל זה הטעם מפני שאין זה דרך מלבוש (רמב"ם). ואם יצא בזה

סעיף כא: לצאת תיבה קופה ומחצלת, או בשק יריעה וחמילה

סעיף כא: אין יוצאים בתיבה וקופה ומחצלת (להגן מפני גשמים), אבל יוצאים בשק ויריעה וחמילה (פי' בגדים גסים). [תוספתא שבת]

משנ"ב (עא): כגון שרוצה להגן על עצמו מפני הגשמים, והטעם דכל הני לאו דרך מלבוש הוא אלא משוי הוא.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"בתיבה וקופה ומחצלת"

שהוא סומא ונוזהרים עליו. וכן מותר לו לצאת בכלב נחיה.

⁸⁷ הרב יעקב יוסף זצ"ל: בימנו שיש מכוניות מותר לצאת במקלו, שעפ"ז מזהים הנהגים

בשק ויריעה – מפני שדרך הרועים לצאת בהם מפני הגשמים וכיון דחשיב מלבוש להני, מותר גם לכל אדם לצאת בהם (גמ') אפילו שלא מפני הגשמים (הרא"ש).

סעיף כב: לצאת במוך שעל המכה

סעיף כב: יוצאים במוך וספוג (שנתנו מבעוד יום – משנ"ב) **שעל המכה לפי שהם מרפאים, הילכך הוי כמו תכשיט, וכן בקליפת שום ובצל, או באספלנית ומלוגמא ורטייה שעליה, ואם נפלו מעליה לא יחזירנה וכ"ש שלא יתנם בתחילה.**
אבל אסור לכרוך חוט או משיחה על המכה לצאת בו, דכיון שאינם מרפאים הוו משוי.

אבל באגוד שכורך על הרטייה שלא תפול מעליו, יכול לילך בו וקושרו ומתירו (דהלא באגד אין בה משום רפואה – משנ"ב), [הכל תוספתא שם ה"ג, כ"פ הרי"ף והרא"ש].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"יוצאים במוך וספוג"

ביה"ל: השו"ע העתיק כאן לשון הטור. אלא שסיים הטור – 'לפי שהם מרפאים', בע"כ מיירי התוספתא בספוג ומוך ישנים שהם מרפאים, ואזיל לשיטתיה דס"ל דדבר שאינו מרפא אף על גב דמגין על האדם מצער, הוי משאוי ואסור. ולהטור ע"כ מיירי שנתנו כבר מבע"י ולא נפל דאם לא כן אסור להחזיר בשבת משום רפואה.

אבל דעת הרמב"ם – דאף בדבר שאינו מרפא אלא שמועיל כדי שלא ישרט המכה ג"כ מותר לצאת בו, ומירי אף במוך וספוג חדשים שאינם מרפאים אלא שמועיל כדי שלא ישרט המכה, ולכן גם מותר להחזיר אותם לכתחילה בשבת.

"באספלנית"

משנ"ב (עה): מטלית של בגד שמושחין אותו במשיחה ומשימין אותו על המכה. לא יחזירנה – דהוי כמו נתינה לכתחילה דאסרו רבנן לעשות רפואה בשבת.

"לכרוך חוט על המכה"

משנ"ב (עז): וה"ה אם ירצה לכרוך אותם על המוך וספוג ורטיה ג"כ אסור, שדווקא באגד שכורך על הרטיה יכול לילך בו שהוא אגד של סמרטוטין דדרך להשליכו כשמתירו וע"כ אינו חשיב ובטיל לגבי הרטיה, אבל בחוט או משיחה דחשיבי ואינו בטיל לגבי המוך והוי משוי.
כ' בביאור הגר"א – שלדעת הרמב"ם אינו אסור בחוט ומשיחה כ"א כשכורכו על המוך וספוג לצאת בו (דמשום דחשיבי לא בטלי) אבל על המכה ממש אפילו היה

כרוך חוט ומשיחה מותר לצאת בו דאף המכה.⁸⁸
דאינו מרפא מ"מ הרי מועיל שלא יסרט

סעיף כג: לצאת בדברים הארוגים בבגדים

סעיף כג: א. הבנים יוצאים בזגין (פי' כמין פעמונים קטנים) **הארוגים להם בכסותם, אבל אם אינם ארוגים, לא.** [שבת 10.].

ב. הגה: ולא מהני הא למחוזר לכסות רק בדבר שדרכו להיות מחובר סם. אבל אם חיבר סם דבר שאין דרכו בכך, אסור [הגמ"י וב"י בשם תשובת רשב"א ומרדכי].

ג. וואותן עיגולים ירוקים (כעין מה שקוראים 'הטלאי הצהוב') שגזרה המלכות שכל יהודי ישא א' מהן בכסותו, מותר ללכת בהן אפילו אינו תפור בכסותו רק מחובר סם קלת [א"ז].

ד. וכן מותר ללכת במטפחת שמקנחין בו האף, שקורין פלולי"ט, אם מחובר לכסות. והא למותר ללכת בזגין הארוגין דווקא שאין בהם ענבל ואין משמיעין קול [הגהות אלפסי].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אינם ארוגים לא"

משנ"ב (פ): ואפילו הם קשורים לכסות (מ"א), וכ"ש בזוג שבצוארו דאסור לצאת דחיישינן דילמא מיפסק מהכסות או מצווארו ואתי לאתויי, וכ"ש אם הם של זהב דחיישינן דילמא מחייכי עליה להתזיקו כיוהרא דאינו עשוי אלא לעשירים ואתי ליטלן ולאתויי ביד (רש"י).

מ"א (לב): אף שבקטנים אפי' בידיים אין איסור, גזרינן שמא יצחקו עליו וישמע אביו ויביאם בידו.

ב. "שדרכו להיות מחובר"

משנ"ב (פא): דהיינו כגון זוג שהדרך היה בזמניהם להיות בכל הבגדים לנוי לכך שרי באריג, שלא גזרו אטו אינו אריג כיון שהוא נוי לבגד לא הטריחו חז"ל להפסיד אותו ולהתגנות (מ"א).

"שאין דרכו בכך"

⁸⁸ מותר לצאת בו לרה"ר.

⁸⁸ ילקוט יוסף: תחבושת על הפצע או גבס

ומשנ"ב (פד) – כ' טעמו, לא חשיב כמשוי דרך היה בזמניהם לתפור כן להכסות, הלכך בטל הוא לגבי בגד ולפ"ז בזמנינו שאין דרך להיות המטפחת תפורה בבגד לא בטיל ואסור. ויש שכתבו (שה"ג לעיל) לפי שהוא דבר שאינו חשוב בטל הוא לגבי הכסות כשתפור בו.

מ"א (לד): ודווקא שתפורה בב' תכיפות אבל קשירה אינה מועיל. והגר"א כ' – בעינן שיהיה מבע"י תפור היטב להכסות. שה"צ (קא): ולכאורה משמע דחולק על המגן אברהם, או אפשר דגם ב' תכיפות הוא בכלל זה.

"ואין משמיעים קול"

מ"א (לה): צ"ע דהא קי"ל (של"ח) דלא אסר אלא קול של שיר בלבד? וי"ל דמיירי דווקא בתינוק דקבעי ליה לקול של שיר.⁸⁹

משנ"ב (פב): היינו דגזרו מחובר אטו אינו מחובר. וסיים במרדכי – דאפשר דבכלל משוי וחיוב חטאת, דאינו בטל לגבי הבגד כיון שאין דרכו בכך. וכ"מ מת' הרשב"א שכל דבר שאין צורך להבגד ואין תשמיש להבגד אינו בטל לגבי הבגד והרי הוא כאלו מוציאן לבדו בלא הבגד וחייב (ט"ז).

ג. "מותר לכאף כהן"

משנ"ב (פג): דחשיב מלבוש כיון שדרך לצאת בו כל ימי השבוע, ולא חיישינן דילמא יתבייש ושקיל ליה ואתי לאתויי, שאימת מלכות עליו (או"ז).

ד. "מטפחת... מחובר לכסות"

שה"ג בשם סמ"ג: טעמו, שכל שמחובר לכסות הוא ככסות, אף שאינה מלבוש ולא תכשיט כיון שאינה חשובה בטלה לגבי הכסות. כ"כ הב"ח והט"ז.

סעיף כד: לצאת בעשבי מרפא

סעיף כד: יוצאים במיני עשבים שקושרים אותם בקשרים ותולין אותם

לרפואה [שבת 10:].

משנ"ב (פו): דהוא בכלל קמיע מומחה (הגר"א) כדאיתא לקמן (בסכ"ה) – דאחד קמיע של כתב ואחד קמיע של עיקרין),

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"שקושרים אותם בקשרים"

ילקוט יוסף: כל דבר שהוא דרך מלבוש מותר לצאת בו, כגון: כפתורים שבשרוולי החליפה, וכן כובע המחובר למעיל ע"י כפתורים.

⁸⁹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: כל חפץ, קישוט או סמל שדרך לחברו לבגד תמיד מותר לצאת בו, כגון דרגות, כנפי צניחה וכיו"ב. וכן מותר לצאת במטפחת קישוט ששמים בכיס החליפה.

ותכשיט הוא לחולה כאחד ממלבושיו (רש"י).

סעיף כה¹: אתמחי גברא אתמחי קמיע

סעיף כה חלק 1: א. אין יוצאין בקמיע שאינו מומחה. ואם הוא מומחה יוצאין בו. לא שנא אתמחי גברא ולא קמיע כגון שכתב לחש אחד בשלש אגרות ורפאו שלשתם שלשה בני אדם שאיתמחי גברא לאותו לחש בכל פעם שיכתבנו (אפילו לאדם אחר – משנ"ב) אבל לא לשאר לחשים, וגם אין הקמיע מומחה אם יכתבנו אחר.

ב. לא שנא אתמחי קמיע ולא גברא כגון שכתב לחש אחד באגרת אחת וריפא בו ג' פעמים (אפילו רק לאדם אחד) שאותה אגרת מומחה לכל אדם.

ג. וכ"ש אי איתמחי גברא וקמיע כגון שכתב לחש אחד בג' אגרות וכל אחת הועילה לג' אנשים או לאדם אחד שלשה פעמים (כדי שיהיה גם איתמחי קמיע – משנ"ב), איתמחי גברא ללחש זה בכל אגרת שיכתבנו ואתמחו אגרות הללו לכל אדם.

ה. הגה: ודווקא שזאו צ' המחלות ביחד, חבל אם איתמחי גברא תחילה ואח"כ עשה קמיע וריפא ג"פ לא תלינן בהמחלת הקמיע רק בהמחלת הגברא שזכר אתחזק [הג"א וכן משמע מתוס' מהביאור שכתב ב"י].

ד. אבל אם כתב ג' קמיעים לאדם אחד (היינו שלש אגרות אף שהם לחש אחד – משנ"ב) ורפאו ג' פעמים, לא איתמחי לא גברא ולא קמיע [הכל שבת ס, סא. עיין שולחן שמואל בהלכות שבת המורחב ביאור הסוגיות והשיטות]...

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "לא שנא אתמי גברא"

מבאר משנ"ב (פט): אתמחי גברא או קמיעא:

דאיתמחי גברא – לא נקרא אלא ע"י שריפא ג' בני אדם מחולי אחת בשלש

איגרות, שהיה כתוב בכולן לחש אחד, ואפילו לכל אחד רק פ"א, ואז נעשה גברא זה מומחה אף לשאר אנשים שיש להם חולי זה אם יכתוב לחש זה, דהלא נתחזק בשלשה בני אדם שהוא מומחה לרפאות בלחש זה (אבל לשאר לחשים לא

אר"ח – ש"א

ולא הקמיע, אבל כיון שהועילה כל אגרת פעם אחת לג' אנשים גם האגרת נתמחאה.

ד. "לא גברא"

מ"א (לס): דאמרינן מזלא דחולה גרם, וא"כ אף הוא עצמו אסור לצאת בו. משנ"ב (ק): ולא קמיע – דקמיע לא איתמחי רק כשאגרת אחת רפאה ג' פעמים.

ה. "שתי המחאות ביחד"

משנ"ב (צו): כגון שכתב אגרת וריפא לראובן ג' פעמים ועוד אגרת לשמעון ג' פעמים ועוד אגרת וריפא לשמעון עוד ב' פעמים, (עדיין לא איתמחי גברא לפי שלא ריפא ג' אנשים וגם לא אתמחי קמיע) ואח"כ ריפא באותה אגרת השלישית גם ללוי ונמצא שבאו שתי המחאות ביחד (מ"א).

"לא תלינן בהמחאת הקמיע"

מ"א (לח): ונפק"מ שאם הפסיד הרופא המחאתו, כגון שכ' ג' אגרות ולא הועילו אז גם הקמיע אסורה. מה שאין כן כשבאו שנים ביחד או שבא המחאת קמיע תחילה, אז אף על פי שהפסיד הרופא המחאתו, המחאת הקמיע במקומה עומדת. כ"כ משנ"ב.

נעשה מומחה לעולם דלא איתמחי רק על לחש זה שכבר נתברר המחאתו).

ומומחה קמיע – כגון שכתב לחש אחד באגרת אחת וריפא באותה אגרת ג"פ, שעי"ז נעשה אגרת זו מומחה שכל אדם מחולי זה שישא האגרת הזה יתרפא, ודווקא אותה אגרת בעצמה אבל אם יהיה כתוב הלחש הזה גופא באגרת אחרת לא מהני דלא איתחזק הלחש הזה כ"א באגרת הזו.

ואפילו אם יכתוב אותו גברא בעצמו שכתב האגרת הראשון ג"כ לא מהני דהלא לא איתמחי גברא בשלש אגרות.

ב. "לכל אדם"

משנ"ב (צג): פי' שכל אדם שיש לו אותה החולי, אף שלא רפואה אלא לאדם אחד שהרי נתחזקה בהמחאתה ג' פעמים. אבל אם יכתוב לחש זה באגרת אחרת אסורה אפילו אם אגרת הראשונה רפואה שלשה בני אדם דלא נתחזקה רק אותה האגרת אבל גברא לא איתמחי לאגרת אחרת.

ג. "הועילה לג' אנשים"

משנ"ב (צד): דאי לא הועילה כל אחת רק לאדם אחד לא הוי אלא איתמחי גברא

סעיף כה: קמיע של עיקרים

סעיף כה חלק 2: ומותר לצאת בקמיע מומחה ל"ש הוא של כתב או של עיקרים (שרשי סימנין), בין בחולה שיש בו סכנה בין בחולה שאין בו סכנה. ולא שנכפה כבר ותולוהו לרפואה, אלא אפילו לא אחזו החולי אלא שהוא ממשפחת נכפין ותולוהו שלא יאחזנו, שרי.

וקושרו ומתירו ברשות הרבים, ובלבד שלא יקשרנו בשיר או בטבעת ויצא בו לרשות הרבים, שאז יאמרו שיוצא בו לשם תכשיט וזה אסור, דלאו תכשיט הוא [שבת סא.].

❖ ענפי הלכה (האחרונים) "של כתב"

בעור, שאם לא כן חיישינן דילמא יצטרך לפנות ויסירם מעליו ואתי לאתויינהו ד"א, ואם הוא חולה שיש בו סכנה שאין צריך להסירם, בכל גווני מותר לצאת (ד"מ). כ"כ משנ"ב.

מ"א (מא): ואם הוא מכתבי הקודש אסור לצאת בה לרה"ר אלא אם כן מחופה

סעיף כו: נאמנות הרופא לומר שהוא מומחה

סעיף כו: נאמן לומר הרופא על עצמו שהוא מומחה [ירושלמי, כ"פ הרא"ש הר"ן והמרדכי].

משנ"ב (קג): שהוא מומחה – וה"ה שנאמן על הקמיע לומר שהיא מומחית דלא חשדינן ליה שיכוין להכשיל.

סעיף כז: רפאות סגוליות

סעיף כז: "יוצאין בביצת החרגול ובשן של שועל ובמסמר הצלוב בין בחול בין בשבת, ואין בו משום דרכי האמורי."
ב. וכן בכל דבר שהוא משום רפואה. אבל אם עושה מעשה ואין ניכר בו שהוא משום רפואה, אסור משום דרכי האמורי [שבת סז.].

ג. אבל כל לחש, מותר. ולא אסרו אלא באותם שבדקן ואינם מועילים [הר"ן].
ד. ויש מי שחשש בכל קמיע שאינו מומחה משום דרכי האמורי (ואף בחול אסור).
[ר' יונה]

❖ ענפי הלכה (האחרונים) ג. "כל לחש מותר"

לבוש: ואפילו אם עדיין לא אתמחי ואין אנו יודעין שמרפאין אפ"ה מותר בחול, דכיון דידעינן שיש לחשים שמרפאים אמרינן שמא גם בזה ירפא. ואין איסור

אלא באותן שידענו שאינן מועילים
(מהר"ן). כ"כ משנ"ב.

סעיף כ"ז: לצאת במטבע על המכה

סעיף כ"ז: מי שיש לו מכה בפיסת רגלו וקושר עליה מטבע להגין
שלא ינגף ברגלו, וגם הוא מרפא, מותר לצאת בו [שבת סה.].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

מותר. כ"כ בתו"ש בשם מהרש"ק, והגר"א
בדעת הרמב"ם.
כ"כ משנ"ב (קח) – על כן אם חתך אצבעו
בשבת, כורך חתיכת בגד (ועדיף סמרטוט)
עליה שלא ישרט. תו"ש – מיהו בכל
גווני צריך לרחוץ מקודם הדם שבאצבעו
כדי שלא יצטבע עי"ז.

מ"א (מא): משמע דאם אינו מרפא אלא
שעושה כדי שלא ינגף אסור.
ובא"ר – הביא בשם כמה פוסקים (רי"ו,
שלטי גבורים ומהרי"ל) – דאפילו אם אינו
מרפא אלא שעושה כדי להגין מצער גם

סעיף כ"ט: לצאת בטלית מקופלת

סעיף כ"ט: א. היוצא בטלית מקופלת על כתפיו, דהיינו שלאחר שנתנה
על ראשו מגביה שוליה על כתפיו – חייב חטאת (דאין זה דרך מלבוש וה"ל משוי
– ט"ז ומשנ"ב).

ב. אבל אם אינה מקופלת על כתפיו, אלא משולשלת ברחבה למטה מכתפיו,
שרי שמאחר שהוא מתעטף בטליתו ומתכסה בה כתפו וגופו אף על פי
שמתקצר קצת מלמטה, מותר.

ג. ועפ"ז מותר להתעטף בטליתו תחת הגלימא להביאו לבהכ"נ.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

על ראשו הגביה שיפוליה על כתפיו חייב
חטאת שאין זה דרך מלבוש.
ב"י: מיהו כל שאינם מקופלים על
כתפם אלא משולשלים ברחבם למטה
מכתפיהם שרי.

שבת (קמז.): אמר רבי יוחנן היוצא
בטלית מקופלת מונחת לו על כתפו
בשבת חייב חטאת.
ופרש"י: בטלית מקופלת – לאחר שנתנה

ג.כ' הרוקח: מותר להתעטף בטליתו תחת המקטורן ולהביאו לבית הכנסת.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"דהיינו שלאחר"**

משנ"ב (קי): וכ"ש כשהסירה לגמרי מעל עצמו וקיפלה ונתנה על כתפו דחייב.

ב. **"למטה מכתפיו"**

א"ר: היינו אפילו אם אינו מכסה בה רוב גופו כ"כ הלבוש. והט"ז – מחמיר שיהא מכסה בה רוב גופו, כ"כ הגר"ז.⁹⁰

כ' שבלי הלקט בשם ר"ת: היוצא בטלית מקופלת ומונחת לו על כתפו – פירוש שלאחר שנתנה על ראשו הגביה שוליה על כתפו אבל להתעטף בטליתו אף על פי שמתקצר קצת מלמטה ומתכסה בו כתפו וגופו מותר, וגאון אחר כתב – שאסור לקפל אדם טליתו על ראשו ועל כתפיו בשבת בין מפני החמה בין מפני הגשמים.

אבל לפר"ח – משמע שאינו אסור אלא כשמסירה כולה מעליו ומקפלה ונושאה על כתפו.

סעיף ל': טלית סביב הצוואר

סעיף ל': א. **מותר לצאת ברשות הרבים בטלית סביב הצוואר** [רשב"א בת'].⁹⁰

ב. הגה: אף על פי שמניח לזימן על כתפו של סמאל, דרך ללכסו כך ולא הוא אלא להתנאות וסרי [ב"י].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"בטלית סביב הצוואר"**

משנ"ב (קטו): ואין זה סותר לסעיף הקודם, דמיירי במדינות שנהגו לצאת כן בחול בבתייהם, דרך מלבוש הוא להם, והוא כעין סודר (צעף) שהתיר השו"ע לקמן בסל"ד (מ"א ותו"ש).

ב. **"לזימן על כתפו של סמאל"**

משנ"ב (קטו): מקומה של הגה זו שייך לסוף סכ"ט, כ"כ באר הגולה. אבל ביאור הגר"א כ' – שמ"ש בשו"ע בטלית שסביב הצוואר היינו ששני צדי העליון היה מקובץ ומונח סביב הצוואר אבל שוליה התחתון שמאחוריה היה משולשל למטה (כמ"ש התוס'), ולזה סיים

שלילה לאו זמן ציצית. כ"כ הרב יעקב יוסף זצ"ל – שהרי מ"מ דרך מלבוש הוא.

⁹⁰ יחזה דעת (ה, ב-יא): מותר לצאת בשבת לרה"ר בט"ק שאין בו שיעור, וכן בבגד שחיובו רק מדרבנן. וכן מותר לצאת בליל שבת, אף

הרמ"א דאע"פ שמניח צד ימין על כתפו כך והוא להתנאות. כ"כ עו"ש והגר"ז של שמאל ג"כ שרי משום דדרך ללבשו שהגה זו מקומה כאן.

סעיף לא: קיפול הטלית על גופו

סעיף לא: א. היוצא מעוטף בטליתו וקיפלה מכאן ומכאן בידו או על כתפו: אם נתכוין לקבץ כנפיו כדי שלא יקרעו או כדי שלא יתלכלכו – אסור. ואם קבצם להתנאות בה כמנהג אנשי המקום במלבושן – מותר.

ב. וה"מ בטליתות שלהם שהיו יריעה אחת מרובעת (כמו טלית מצווה שלנו), אבל מלבושים דידן כשהוא לבוש בהם ומוציא ידיו מתוכה מותר לתפוס קצתם בידו ולהגביה כדי שלא יתלכלכו שוליו בטיט או כדי שלא יעכבוהו ללכת.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קמז.): אמר רבי אלעי: אסור לעשות מרזב בשבת. מאי מרזב? אמר רבי זירא: כיסי בבלייתא. אמר רב פפא: נקוט האי כללא בידך: כל אדעתא דלכנופי – אסור, כל דלהתנאות – שרי.

מרזב

פרש"י: מרזב – מסלקין בגדיהם מן הארץ כשהן ארוכין, וכופלין אותו כלפי מעלה, ומחזיקין אותו על ידי חוטין, והיינו כמין כיס וכמו מרזב. אסור – משום תקוני מנא. לכנופי – שיהא מתוקן תמיד להעמיד קיפולו לעולם. להתנאות – לפי שעה.

✓ אבל התוס' והרא"ש כ' – לא משום תקוני מנא, אלא איסור הוצאה, לפי שאינו דרך מלבוש והוי משוי. כ"כ רי"ו לפי הרמב"ם.

ופרשו התוס' – מרזב, כמו טלית של ד' כנפות ולוקח שני צידי רוחב טליתו של צד ימינו ונותן על כתף השמאלית ואינו פושטו על כתף אלא מקופל ומונח על כתפו, והיינו כיסי בבלייתא שיש בהם כיסים הרבה.

אדעתא דלהתנאות שפיר – היינו כשאין צידי טליתו מקובצין אלא צד אחד מונחת על כתפו אצל צוארו וצד האחר נופל על שכמו עד הזרוע ואין בו שום כיסוי. כ"פ הערוך והרא"ש ורי"ו.

✓ והרמב"ם – המתעטף בטליתו וקיפלה מכאן ומכאן בידו או על כתפו אם נתכוון לקבץ כנפיו כדי שלא יקרעו או כדי שלא יתלכלכו אסור, ואם קבצן להתנאות בהם כמנהג אנשי המקום במלבושן מותר היוצא בטלית מקופלת ומונחת על כתפו חייב.

ב. כ' הב"י: משמע שמלבושין שלנו מותר לתפוס קצתן בידו ולהגביהן כדי

אר"ח – ש"א

כמו שמתעטפים התימנים). ולא דמי לסכ"ט דהתם כל שולי הטלית שלאחריו מקופלת ומונח על כתפו, מה שאין כן הכא דרק הקצוות מוקפלין ומונחין על כתפיו. ותלוי בכונתו אם להתנאות מותר.

ב. "ומוציא ידיו מתוכה"

מ"א (מד): משמע דכשאינו מוציא ידיו מתוכן כגון מענטלי"ק (שכמיה) של נשים או שול מאנטי"ל (שכמיה של בית הכנסת) של אשכנזים אסור להגביהם דלאו דרך מלבוש הוא. ומ"מ נראה דאין להחמיר אלא להגביה הרבה אבל לא מעט כדי שלא יתלכלך דעדיין דרך לבישה הוא. כ"כ משנ"ב.⁹¹

שלא יתלכלכו, ודווקא בטליתות שלהם שהיו יריעה אחת מרובעת כעין טליתות של מצווה, א"נ במלבושים דידן אם אינו לובשן כדרכן להוציא ידיו מתוכן אלא מתעטף בהם ומקפלן ומניחן על כתפו. אבל מלבושין דידן שמוציא ידיו מתוכם אפילו מגביה שוליו לעולם דרך מלבוש הווי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "נתכוין לקבץ כנפיו"

משנ"ב (קטו): היינו שנטל שני הקצוות שלפניו ולאחריו לצד ימין וכן של צד שמאל וקיפלן והגביהן על ידו או על כתפו (וגוף הטלית על כתפיו ואחורי גופו,

סעיף לב: לצאת במעות הצרורים לו בסדינו

סעיף לב: א. היוצא במעות הצרורים לו בסדינו – חייב (דרך הוצאה היא

– משנ"ב). [שבת קמז.]. ב. הגה: אבל צבית מותר אם כריך לו, ואפילו אינו כרוכים רק קהם מנוקצים [מהרי"ל].

צריכות הסדין בעלמא לא הותר לו לטלטל (וכ"ה לפי המ"א).

"רק קהם מנוקצים"

משנ"ב (קכא): מנוקבים – שאין עליהם שם מוקצה לפי שראוי לתלותו בצוואר בתו לתכשיט.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "מותר אם כריך לו"

משנ"ב (קכ): צריך – להיות לבוש בסדין הזה (א"ר ופמ"ג לפי פירוש הט"ז). ותו"ש כ' – אם צריך לו היינו שירא להניחו שלא יבוא לגזלו, אבל משום

עירוב.

⁹¹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: השם מעיל על כתפיו ולא הכניס ידיו בשרוולים אסור במקום שאין

סעיף לג: לצאת במעות התפורים לו בבגדו

סעיף לג: א. אסור לצאת בשבת במעות או בכסף וזהב התפורים בבגדו

[ת' מהר"ם].

ב. הגה: ויש מתירים במקום פסידא קירא שיגזלנו ממנו אם יניחם צבית וילך מהם [אגור ואיסור והיתר הארוך].

וכן נוהגין להקל אם כריך ללכת (כגון שירא שאם ישב בבית כל היום ירגישו בו שהוא שומר מעותיו ויבואו לגזלו – משנ"ב), אבל אם יוכל להיות יושב צבית ולא ללכת, לא ילא. במקום שא"ל לו ויוכל להניחם צבית, יא להחמיר (שלא ללבוש הבגד דחיישינן שמא יצא בו – משנ"ב).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

איסור דרבנן משום דלאו דרך הוצאה היא (מ"א והט"ז). וכ"ש בזמן הזה דלהרבה פוסקים לית לן רה"ר דאורייתא הקילו במקום פסידא, דאדם בהול על ממונו ואם לא נתיר באופן זה יבוא לעבור על איסור תורה.

כ' הט"ז – דה"ה אם לא תפרן מבעוד יום יוכל להוציאן בשבת ע"י שינוי אחר שיהיה שלא כדרך הוצאה. כ"כ פמ"ג – ומ"מ לכתחילה טוב יותר לתפור בבגדו מבעוד יום. כ"כ משנ"ב.⁹²

א. "אסור לצאת"

משנ"ב (קכב): אסור – דלא בטלי לגבי בגד כמו שאר דבר התפור בתוך הבגד משום דחשובים (ב"י). ומ"מ לית בהו חיובא כמו בצרורין למעלה אלא איסורא משום דלאו דרך הוצאה היא (תשובת מהר"ם).

ב. "במקום פסידא"

משנ"ב (קכג): היינו בתפורים בתוך בגדו מע"ש וטעמם דכיון דלית ביה אלא

סעיף לד: לצאת בסודר המקופל על כתפיו

(של"ד-ב) שאסור להציל מעות מהדליקה אף "בהפסד מרובה".

⁹² הרב יעקב יוסף זצ"ל: לפי מרן אף בהפסד ממון, ותפורים בבגדו אין להתיר. כ"פ בשו"ע

סעיף לד: א. יוצא אדם בסודר (כעין צעיף) המקופל על כתפיו אעפ"י

שאינ נימא כרוכה לו על אצבעו.

ב. ואם אין הסודר חופה ראשו ורובו אסור לצאת בו אלא אם כן קשר שני ראשיו למטה מכתפיו זה עם זה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קמז:): יוצאין בסודרין שעל כתפו, אף שאין נימא כרוכה על אצבעו שרי, סכניתא – צריך לקשר שני ראשיה למטה מהכתפיים. כ"פ הרמב"ם לאפוקי רי"ו בשם הר"ח.

סכניתא

הרמב"ם פי' – שהיא קצרה שאינה רחבה ומשום הכי אסור לצאת בה אלא אם כן קשר שני ראשיה למטה מכתפיים שנמצאת כמו אבנט ומותר לצאת בה. אבל רש"י פי' – סודר גדול שתלוי לו בין כתפיו וראשו עטוף בו וכו'.

ב"י: לפרש"י – צ' שיתכסה בה ראשו ורובו ואם לאו אסור משום דאינו דרך מלבוש, אלא אם כן קשר שני ראשיו למטה מכתפיו, כדאמרינן בסכניתא. ומיהו בסודר המקופל על כתפו שרי שדרך לבישתו בכך.

ב. שם (קמז:): אמר רבי יוחנן – האולירין מביאין בלרי (בגדי) נשים לבי בני (לבית המרחץ) ובלבד שיתכסה בה ראשו ורובו סכניתא, צריך לקשור שני ראשיה למטה מן הכתפיים. ונראה שהרמב"ם מפרש ובלבד שיתכסה

בה ראשו ורובו כלומר שתהיה רחבה כדי לכסות בה ראשו ורובו. שכ' "כל סודר שאינו חופה ראשו ורובו אסור" דס"ל שכל שהיא רחבה אף על פי שלא כסה ראשו ורובו שרי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "המקופל על כתפו"

משנ"ב (קכו:) אף על גב דבטלית אסור במקופל כמ"ש בסכ"ט, בסודר שרי דסודר דרך לבישתו כך בחול לקפלו על כתפיו (ב"י והמ"א), וכ"ז מיירי במקומות שדרך איזה אנשים לילך כן לפעמים (פמ"ג).

"אף על פי שאין נימא"

משנ"ב (קכח:) לאפוקי ממ"ד בגמ' דבעינן דווקא שיהא נימא יוצא מהסודר וכרוכה על אצבעו להחזיקו שלא יפול מכתפיו.

ב. "ואם אין הסודר"

משנ"ב (קכט:) והיינו שהוא קצר ואין בו שיעור כדי לחפות ראשו ורובו לכך צריך לקשור שני ראשיו למטה מכתפיו, דהוי כמו אבנט. אבל אם יש בהסודר שיעור כדי לחפות ראשו ורובו אז אף אם מקפלו על כתפיו שרי, דמקרי מלבוש ודרך לבישתו בכך (ע"פ הרמב"ם).

סעיף לה: לצאת בלבדים

סעיף לה: לבדים הקשים אסור להביאם ברשות הרבים או בכרמלית כשהוא מעוטף בהם. ואם אינם קשים הרבה, מותר [שם קמו:].

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"לבדים הקשים"

משנ"ב (קלא): אינם קשים הרבה מותר – להביאם דרך עיטוף אפילו ברה"ר ומשמע ברמב"ם דדווקא אם הם גם דקים כמו הבגדים.

משנ"ב (קל): שאין דרך מלבוש מלבדים הקשים והוי כמשוי ואסור. ומשמע ברמב"ם דאפילו אם הם דקין אסור כיון שהוא קשה.

סעיף לו: לצאת בשני מלבושים זה ע"ג זה

סעיף לו: ^אמותר לצאת בשבת בשני מלבושים זה ע"ג זה:

בין לצרכו בין לצורך חבירו, בין שהם שני חלוקים בין שהם שני סרבליים (פי' סרבל כסות העליון).

^בבין שהם שתי חגורות זו ע"ג זו, ואפי' אין מלבוש מפסיק ביניהם.

^גהגה: ויש אומרים שתי חגורות זה על זה, אלא אם כן מלבוש מפסיק ביניהם [א"ז ותוספות ומרדכי], וכן ראוי לנהוג.

^דומותר ללבוש שני כובעים זה על זה [א"ז], וכן שני אנפילאות [אגור].

זה על זה. ב"י – טעמו, ששני חלוקים אין בהנאה בהם, ואין דרך ללבושן והוי משוי, וכמ"ש התוס' לגבי שני חגורות זו על זו.

אבל התוס' – גבי סכינתא פירש שהוא דק מאוד ואינו נראה למלבוש, ועם כל זאת כשקושר מותר.

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

כ' הטור: מותר לצאת בשני מלבושים זה על זה:

- רוקח: מותר להוציא מלבוש לצורך חבירו אם ילבשנו על כל מלבושיו אבל בשני חגורים אסור. כ"כ הכל בו.
- הטור (ס"ה): אסור לצאת בשני חלוקים

✓ הרי התירו כשקושר אף שהוא דק ואין בו הנאת מלבוש, כיון שנושאו דרך מלבוש. ה"ה שגם החלוקים מותר.

• תוס' והרא"ש: מותר לצאת בשני סרבלים זה על זה. כ"כ טור, מרדכי, סמ"ג, סמ"ק, תרומה וד"מ בשם הכל בו והרוקח.

ב"י – אף שיש חולקים נקטינן כרבים להתיר.

• שני חגורות זו ע"ג זו

שבת (נט:): אמר ליה רבינא לרב אשי קמרא עילוי המיינא מאי? אמר ליה תרי המייני קאמרת?

ג. ✓ פרש"י: תרי המייני (חגורות) קאמרת – הא ודאי משוי הוא ואסור. כ"ד התוס', הרא"ש והכל בו בדעת היראים.

✓ תוס' – ואף דבשבת (קכ.) פונדא וחגור שמותר לצאת בדליקה, ופרש"י דפונדא הוא אזור? היינו כגון שיש בגד מפסיק בנתיים אבל תרי המייני זה על גבי זה אסור, מה הנאה יש לו בשני חגורות זו ע"ג זו. ובעל היראים – אוסר אפילו מלבוש מפסיק ביניהם.

ב. ✓ והרי"ף והרמב"ם – השמיטו הא דתרי המייני וגם הרמב"ם משמע שהם מפרשים 'תרי המייני קאמרת' הא ודאי שרי. וכיון ששניהם מסכימים להתיר הכי נקיטנן.

ד. כ' באור זרוע: מותר לצאת בשני כובעים, שכן דרכו בחול לשום כובע גדול על כובע קטן וכן המנהג. כ' האגור – יש מתירים לצאת בשני אנפילות (גרביים) ובשני סודרים מפני הצינה. כ"כ שה"ל. והובא בב"י.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "בב' מלבושים"

ב"י בשם שה"ל: נשים שיש להם כתנות שבהם תפורות חגורות, ואח"כ חוגרת עוד חגורה של משי או כסף – טוב שלא תחגורנה החגורות בכתנות, ומ"מ אין חשובין כמשוי כיון שהם מחוברים בכתנות בטלי לגביהו. כ"כ מ"א ומשנ"ב.⁹³

משנ"ב (קלב): בין לצורך חבירו – אף על גב שאין לו שום שום הנאה בזה אפ"ה לא מחזי כמשוי כיון דדרך מלבוש הוא (עירובין צה:).

ג. "ויס' אוסרים סתי חגורות"

משנ"ב (קלג): ולא דמי לשני מלבושים שדרך אדם ללבוש אותן מפני הקור, אבל תרי חגורות מה הנאה יש והוי משוי. ומשמע בפוסקים (סה"ת) דלכו"ע אין איסורו אלא מדרבנן כיון שעכ"פ דרך לבישה הוא.

שהוא דרך מלבוש, ועוד שמחמם הרגל יותר ומונע רטיבות. כ"פ ילקוט יוסף. וכן מותר לצאת עם כיפה ועליה מגבעת, שזה דרך לבישה אף בחול.

⁹³ הרב יעקב יוסף זצ"ל: לצאת בניילון על המגבעת מפני גשמים: בניילון המיוחד לו מותר, ובסתם ניילון אסור. וכן מותר לצאת בערדליים על נעליו, לפי

סעיף לז: לצאת בשבת בכפפות

סעיף לז: א. מותר לצאת בשבת בבתי ידים הנקראים גואנטי"ש (כפפות).

[שבולי הלקט]

ב. ויש מי שמחמיר להצריך שיתפרם מע"ש בבתי ידים של מלבושיו או שיקשרם בהם בקשר של קיימא יפה, וראוי לחוש לדבריו [סיום דברי שבולי הלקט].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"בבתי ידים"

ברה"ר (ב"י).⁹⁴

"שיתפרם"

ב.

מ"א (נ): שמא ישכח ויעבירו ד"א ברה"ר. ועכשיו נהגו להקל כיון שאין לנו רה"ר, וטוב להחמיר (ב"ח). מ"מ ראוי לכל בעל נפש להחמיר (ב"ח והט"ז). כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (קלח): טעם המתירים – שהם מלבוש גמור שעשויין להגין מפני הקור. וטעם המחמירים – משום דלפעמים צריך למשמש בידיו להסיר ממנו כנה או פרעוש העוקצתו (וצ' להוריד הכפפות) וחיישינן שמא ישכח ואתי לאתויי ד"א

סעיף לז: לצאת בטלית שאינה מצוייצת כהלכתה או בלא תכלת

סעיף לז: א. היוצא בשבת בטלית שאינה מצוייצת כהלכתה – חייב

מפני שאותם החוטים חשובים הם אצלו (לא בטלי אגב הטלית והוי משוי – משנ"ב) ודעתו עליהם עד שישלים ויעשהו ציצית.

ב. ואם היא מצוייצת כהלכתה, אף על פי שאין בה תכלת (קי"ל תכלת אין מעכב את הלבן – משנ"ב), מותר לצאת בשבת (וע"ל סי' י"ג).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קלט:): אמר רב הונא אמר רב היוצא בטלית שאינה מצוייצת כהלכתה

הפרעוש (עם הכפפות) וכיו"ב מותר, אלא אם כן הם כפפות בלא מקום לאצבעות שיש לאסור.

⁹⁴ ופסק הרב יעקב יוסף זצ"ל: כפפות שלנו שיש מקום להכניס גם האצבעות, שאז יכול להסיר

תכלת

- הרמ"מ – היה מחמיר שלא לצאת בה.
- **✓ אבל הרא"ש** – היה יוצא בה, כ"כ ש"פ.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"היוצא בטלית"**

שע"ת (יח*): יש להקל לצאת אפי' בליל שבת (אף שאינו זמן ציצית), כיון שזה דרך מלבשו בחול (ת' הרי"ף, בזקן אהרן ובת' הרדב"ז).⁹⁵

וכ' בשאגת אריה – אם רואה חברו שנפסק לו ציצית ברה"ר – חייב להגיד לו שיפשוט מעליו ואין נדחה מפני כבוד הבריות.

בשבת – חייב חטאת. משום דציצית לגבי טלית חשיבי ולא בטלי.
 ופרש"י: חייב חטאת – ואילו לא היתה מצויצת כלל לא מחייב דהא לבוש הוא, אלא הציציות הויין לו משוי הואיל ואינם מצווה אינם צריכין לו ומן הבגד ממש לא הוו דלחשביה כותיה.

חשיבה ולא בטלי

- רש"י – משום תכלת שבו.
- **✓ תוס' בשם ר"ח** – כיון שדעתו ליתן בה ציצית רביעית.
- נפק"מ: בזמנינו שאין תכלת, לפי רש"י מותר לצאת בהם. לפי תוס' ורה"ח – אסור.

ב. **טלית מצויצת כהלכה ללא**

סעיף לט: לצאת בכילה

סעיף לט: א. כילה (פי' יריעה כעין אהל) **שיש בה רצועות שמותחין אותה בהם, מותר להתעטף בה ולצאת לרשות הרבים, ואין הרצועות חשובות כמשאוי שמבוטלות אגבה** [שבת קלט:]

ב. **הילכך מותר לצאת ברצועות התלויות באבנט (חגורה) אף על פי שאין המנעלים קשורים בהם, דלא חשיבי ובטלי אגב האבנט** [תוס' ורה"ש]. אבל אם הם של משי, חשיבי ולא בטלי ואסור אם אין המנעלים קשורים בהם (ואם קשורים בהם הוו בכלל תשמיש לבגד ומותר בכל גווני – משנ"ב). [רא"ש ורי"ו].

ג. **וה"ה לכל דבר שנפסק מן הבגד וראשו אחד מחובר, כגון לולאות, ואינו חשוב, מותר לצאת בו. ואם חשוב הוא, אסור לצאת בו** [ס' המצוות, סמ"ג ועוד].

⁹⁵ מדרבנן.

⁹⁵ כ"פ יחווה דעת (ה-ב, א): וכן מותר לצאת בט"ק שאין בה שיעור, או בגד שחיובו רק

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קלט:): אמר רב אבין בר רב הונא אמר רב חמא בר גוריא: מתעטף אדם בכילה ובכסכסיה ויוצא לרשות הרבים בשבת, ואינו חושש. מאי שנא מדרב הונא, דאמר היוצא בטלית שאינה מצויצת כהילכתה בשבת – חייב חטאת? ציצית לגבי טלית – חשיבי, ולא בטלי. הני לא חשיבי – ובטלי.

פרש"י: מתעטף אדם בכילה – שהוא כסדין, ומתעטף בה דרך מלבוש. וכסכסיה – רצועות התלויות בה, ולא אמרינן הך רצועות לאו לצורך עיטוף נינהו והוה משוי ההוא שעתא.

ב. תוס' והרא"ש: הילכך מותר לצאת ברצועות התלוים באבנט אף על פי שאין המנעלים קשורים בהן דלא חשיבי ובטלי אגב האבנט.

כ' הרא"ש ורי"ו: אבל אם הם של משי, חשיבי ולא בטלי ואסור אם אין

המנעלים קשורים בהם.

אבל בספר התרומה ובמרדכי – נסתפקו בהם משום דאי בעי ילבש אנפלאות ברגליו ויהיה צריך לרצועות, וגם הם ראויות לקשור בהם אחד מראשי המכנסים התלויים למטה להגביהם מן הארץ כמו שהוא מנהג.

וסמ"ג – התיר להדיא. כ"כ הגמ"י.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "התלויות באבנט"

שיבולי הלקט: דרכן היה לקשור ראש הרצועה האחת במנעלים ולמתוח אותן למעלה וראש השני היה קושר באבנט, ונשאר הרצועה תלויה באבנט.

ג. "אסור לצאת בו"

משנ"ב (קנ): כיון שאין משמשת כלום לבגד מחמת שנפסק ראשו אחד הרי הוא משוי, ואינו בטל לגבי הבגד כיון שהוא חשוב.

סעיפים מ-מא: כובע שיש בשפתו רוחב טפח, כובע מפני

גשמים

סעיף מ: **א.** כובע שהוא מתפשט להלן מראשו טפח, אסור להניחו בראשו אפילו בבית, משום אהל.

סעיף מא: **ב.** לצאת בשבת בכובע שבראשו העשוי להגין מפני החמה, יש מי שאוסר משום דחיישינן שיגביהנו הרוח מראשו ואתי לאתויי ד"א ברשות הרבים אלא אם כן הוא מהודק בראשו או שהוא עמוק שראשו נכנס

לתוכו ואין הרוח יכול להפרידו מראשו או שהוא קשור ברצועה תחת גרונו, דבהכי ליכא למיחש למידי.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קלח:): האי סיאנא שרי. והאיתמר: סיאנא אסור? לא קשיא, הא – דאית ביה טפח, הא – דלית ביה טפח. אלא מעתה, שרביב בגלימא טפח הכי נמי דמיחייב? אלא (הגמ' חוזרת בה) לא קשיא, הא – דמיהדק, הא – דלא מיהדק. פרש"י: סיאנא – כובד לבד. הא דאית ביה טפח – שהוא מתפשט להלן מראשו טפח – אסור משום אהל. אלא מעתה שרביב בגלימיה טפח – הניח טליתו על ראשו כדרך שהוא מתעטף, והרחיקה להלן מראשו טפח.

ב. אלא טעמא לאו משום אהל הוא, אלא משום שלא יגביהנו הרוח מראשו, ואתי לאתויי ארבע אמות, הלכך: מיהדק בראשו שפיר – שרי, לא מיהדק – אסור.

א. אבל הרא"ש בשם ר"ת – לא גורס 'אלא' (וטעמו כמקודם משום אוהל). הא דמהדק – שלא נכפף שהוא קשה ובולט טפח. לא מהדק – אלא נכפף ולא הוי אוהל. כ"פ ר"ח כ"ד הרמב"ם.

[סיכום: האיסור בכובע

לפי רש"י – אסור שמא יעוף ברוח. לפי התוס' – אסור משום אוהל].

שמא יעוף ברוח, מתי מותר?

(א). ב"י: אף דלא מהודק, אם קשור תחת גרונו שרי, דתו ליכא למיחש שיפול. כ"כ התוס', הגמ"י בשם או"ז.

(ב). הגמ"י בשם או"ז: כן אם הוא עמוק שראשו נכנס לתוכו ואין הרוח יכול להפרידו מראשו מותר בלא רצועה. כ"כ סה"ת והמרדכי.

(ג). ב"י: ונ"ל דלרש"י אינו אסור אלא סיאנא כיון שעשוי להגן מפני השמש, אבל כובע שמכסה ראשו (מין כיסוי ראש) אפי' לא מיהדק שרי, שאף אם יפול לא ילך בגילוי הראש. כ"כ הט"ז.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "שהוא מתפשט... טפח"

משנ"ב (קנא): ודווקא כשהיה השפה שהוציאה קשה ביותר ואינו נכפף אז חשוב כמו אהל (ט"ז והמ"א), ואי לא"ה הרי הוא כגלימא בעלמא ובסעיף שאח"ז דמתיר כשהוא מהודק על ראשו.

"משום אהל"

משנ"ב (קנב): אף שאין אהל בלא דפנות, מ"מ חשיב אהל עראי ואסור מדרבנן (מ"א), כיון שנעשה השפה להיות לצל להגן מפני.

וכובע שקורין בריטלי"ך (כובע בעל שוליים רכים) אף על פי שמתפשט להלן מהראש ברוחב טפח ונוהגין בו להקל, מכמה סיבות:

(א). כיון שאינו קשה ונכפף למטה אין בו חשש איסור.

אר"ח – ש"א

הר"ח והרמב"ם והערוך והר"ת והר"מ). וכן נהג האר"י להחמיר.

ב. "כובע... אסור"

מ"א (נב): ובכובע שאין בו טפה, ואין דרך בני אדם לילך ברחוב בלא כובע זה שרי דודאי לא ישאנו בידו.
כ"כ משנ"ב (קנג) – ואם מנהגם ללכת עם כובע קטן תחת הכובע יהיה אסור, שיש חשש שיפול ויבוא לטלטל (ב"י).
אלא אם כן הוא מהודק.⁹⁶

ב). ואפילו אם הוא קשה הלא אינו מתכווין בלבישתו להיות לצל רק מכווין לכסות ראשו.

ג). ואם השפה עשויה בשפוע ג"כ יש לצדד דלא מקרי אהל באופן זה.

ד). ובא"ר כתב שטעם העולם הוא משום דסומכין עצמם על שיטת רש"י וסייעתו דס"ל שאין בכובע איסור אהל כלל.

ולפ"ז אפילו בקאפעלו"ש (שהוא קשה ויש ברוחבו טפה) אין למחות במקום שנוהגים להקל, אך במקום שלא נהגו להקל בזה בודאי יש להחמיר כדעת השו"ע (שהיא

סעיף מב: המוצא תפילין במקום שלא משתמרים

סעיף מב: א המוצא תפילין בשבת בבזיון, במקום שאין משתמרים: אם יש סכנה שגזרו שלא להניח תפילין – מכסן והולך לו [עירובין צה].

ב. ואם אין סכנה, אם יש בהם רצועות שבכך ניכר שהם תפילין ולא קמיעות והן קשורות שיכול ללבשן, מכניסן זוג זוג (א' של יד וא' של ראש) דרך לבישה עד שיכניסן כולם [שבת צו:; וכמ"ש הרי"ף].

ג. ואם היו רבים, שלא יספיק ללבשן ולהכניסן זוג זוג, יחשיך עליהם עד הלילה ויביאם (לא ילבש כלל להביאם בשבת – משנ"ב). [שם].

ד. ואם ירא להחשיך מפני לסטים, מוליכם פחות פחות מד"א, או נותנם לחבירו וחבירו לחבירו עד שמגיע לחצר החיצונה [שם צז:].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

כ' המ"א (סימן י"א): בזמנינו אין מצוי לעשות קמיע כעין תפילין, וע"כ אפילו באלו שאין להם רצועות צריך עכ"פ

ב. "שהם תפילין ולא קמיעין"

חיישינן שתבוא לטלטלו. וכיפה של ילד צ' להיות מהודק, שיש חשש שיפול ויבוא לטלטלו.

⁹⁶ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר לאישה נשואה לצאת עם כיסוי ראש אף שהוא רפוי, ולא

בל תוסיף אינו עובר כיון דאינו מכווין בלבישתו לשם מצווה (גמ').

כ' המ"א (נד): דאשה המוצאת תפלין אסורה להכניסן בשבת אף דרך מלבוש דכיון דאינה רגילה להניחם בחול הו"ל משוי לגבה.

וכ' משנ"ב (קנח) – ויש מאחרונים חולקים עליו וס"ל דכיון דמדינא דגמרא אין עליהן איסור בזה רק דלכתחילה אין נכון שתניחם, לא מקרי משוי לגבה.

עוד כתב המ"א (נד) לשיטתו – אם יצאה אשה בטלית מצויצת חייבת חטאת דכיון דאין אשה רגילה לילך בטלית כזה הוי משוי לגבה. וסיים משנ"ב – וגם בזה יש שחולקים עליו.

לשמרן ולהחשיך עליהן (לבוש). כ"כ משנ"ב.⁹⁷

"והן קשורות"

משנ"ב (קנז): פי' שיש בהם קשר של ראש וקשר של יד ומתוקן לפי מידתו [ולא גדול יותר] שיהא יכול ללבושו. שאל"כ לא יכול ללבושו, שאין קושרים בשבת. וא"כ לא יוכל להכניסן דרך לבישה וצריך להמתין עד שתחשך ולהביאם.

"ווג זוג"

משנ"ב (קנח): אף דקי"ל שבת לאו זמן תפלין הוא, מ"מ כדרך שהוא לובש בחול לאו בכלל משוי הוא אלא תכשיט. ועל

סעיף ב'ג: המוצא ס"ת במקום שלא משתמר

סעיף ב'ג: המוצא ס"ת בשדה, אם אינו שעת סכנה יושב ומשמרו ומחשיך עליו (לשון הרמב"ם: וסכנה מניחו והולך לו). ואם היו גשמים יורדים, מתעטף בעור וחוזר ומכסה אותו, ונכנס בו [רמב"ם וה"ה בשם התוספתא].

משנ"ב (קס): גשמים יורדים – שתתקלקל הס"ת התירו לו להתעטף וחוזר ומתעטף בבגדים מלמעלה ונכנס שזהו כבודה שלא תתקלקל בגשמים.

סעיף ב'ד: להציל מהדליקה

סעיף ב'ד: הבא להציל כליו מפני הדליקה לובש כל מה שיכול ללבוש, ועוטף כל מה שיכול לעטוף, ופושט, וחוזר ולובש ומוציא (עיין בדיני דדליקה שלד-ח). [שם קכ].

⁹⁷ ואם משער שהתפילין פסולות מכסן והולך.

⁹⁷ הרב יעקב יוסף זצ"ל: ואין הבדל בין תפילין של רש"י או ר"ת.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"לובש מה שיכול ללבוש"

לבוש: שאם לא נתיר לו להציל מהדליקה, יבוא לכבות. וכ' תו"ש – ורק בדליקה התירו ולא במקום אחר. הרב יעקב יוסף זצ"ל: במקום שיש גז או חשמל הוי סכנה ומותר לכבות.

סעיף ביה: נרטבו בגדיו מותר להלך עמהם, ולא ישטחם ליבוש

סעיף ביה: א. מי שנשרו כליו במים (בין ע"י מי הגשמים או שנפל בנהר – ב"ח

ומשנ"ב), הולך בהם ואינו חושש שמא יבא לידי סחיטה. ולא ישטחם לנגבם, מפני מראית העין, שלא יחשדוהו שכבסן בשבת. ואפילו בחדרי חדרים, שאין שם רואים, אסור.

ב. ולא אסרו אלא לשטחן בשבת, אבל אם שטח מע"ש כלים המכובסים, אינו חייב לסלקן בשבת.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קמז:): מי שנשרו כליו במים מהלך עמהם ואינו חושש. הגיע לחצר החיצונה שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם (שלא יחשדוהו שכבסן בשבת).

ובגמ': אמר רב יהודה אמר רב כל מקום שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור, והתנן שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם?

תנאי היא: שוטחן בחמה אבל לא כנגד העם, רבי אלעזר ורבי שמעון אוסרים.

להלכה:

• רבינו ניסים גאון פסק – כסתם מתניתין (שמותר).

• ✓ והרא"ש פסק – כר"ש, כיון דקאי רב כוותה (בברייתא). כ"פ הרי"ף, הרמב"ם

והסמ"ג, וכ"ד הר"ן – שאפילו בחדרי חדרים אסור.

ב. כ' הרשב"א: כלי פשתן שבאו מהכביסה ושטחן מעוד יום, יכול להשאירם שם בשבת, שלא אסרו מפני מראית עין דווקא ששטחן בשבת.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "הולך בהם"

הב"ח ופמ"ג כ': שלא אסרו על האדם הבגדים שלובש אותן. ואפילו לכתחילה

חדרים מותר). כ"כ מ"א הט"ז ושאר אחרונים.

ח"א: ובגדים המלפפים בהם תינוקות מותר לשטחן בביתו שיתנגבו ואפילו בחמה בחצר, דכיון דיש עליהם גם צואת הקטן מוכח שלא כבסן, אפילו אין עליהם צואה אם לא נשרה כולן בהמי רגלים שרי, דהכל יודעין שדרך התינוקות להשתין. ובלבד שלא ישטחן נגד התנור במקום שהיד סולדת בו. כ"כ משנ"ב. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.⁹⁸

ב. "אינו חייב לסלקן"

לבוש: עיקר החשד אינו אלא כששטחן בשבת דאז יש רגלים לחשדו דכבסן היום, דאם כבסן מאתמול היה שוטחן מאתמול. כ"כ משנ"ב.

מותר ללבוש בגדיו שנשרו במים, משנ"ב – ודווקא שאין לו בגדים אחרים.⁹⁸

"ולא ישטחם"

מ"א (נה): דווקא כשנשרו במים אבל אם נפלו מים מועטים מותר לשטחן דבמים מועטים ליכא למיחש לכיבוס. אמנם הא"ר – סובר דאין לחלק בזה, כ"כ שולחן עצי שטים, וכן משמע מח"א ושולחן שלמה. כ"כ משנ"ב.

"בחדרי חדרים"

משנ"ב (קסה): כ' התוס' והרא"ש – שדווקא במקום שיש חשש שיחשדוהו הרואים שעשה איסור דאורייתא (כגון כאן בכיבוס), אבל באיסור דרבנן לא החמירו לאסור בזה כ"א בפרהסיא (אבל בחדרי

סעיף ב' מו: אסור להניח בגדים רטובים סמוך לאש

סעיף ב' מו: א. בגדים השרוים במים, אסור לנגבם (פי' להניחם) סמוך לאש.

קב. הגה: ואסור לטלטלם שמא יצא לידי סחיטה, והוא שמקפיד על מימיו [מרדכי].

ג. ואסור לילך בשבת במקום שיוכל להחליק וליפול במים, שמא ישרו כליו ויצא לידי סחיטה.

וכן מגבות שתלחלחו מחמת רוב הניגוב מותר לתלותם על החבל, אם ניכר בהם קצת זוהמה. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל. הרב יעקב יוסף זצ"ל: בגד מעור או ניילון שאין בו איסור כביסה מותר לתלות. ולכן מותר לתלות מעיל גשם שאין דרך לכבסו (ה"ה חליפה שלא מכבסים אלא רק בניקוי מותר לתלות).

⁹⁸ הרב יעקב יוסף זצ"ל: כביסה התלויה מע"ש והתייבשה מותר לטלטלה. שדין מקלות כביסה ככלי שמלאכתו איסור שמותר לצורך גופו ומקומו (פמ"ג), ולכן מותר להוריד הכביסה מהמקלות.

⁹⁹ ילקוט יוסף: אף בגדים יבשים אסור לתלות, שהאנשים לא יודעים שהוא יבש. כ"כ בן א"ח.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כ' המרדכי: אסור לנגב הבגדים ששרויין במים סמוך לאש משום שני סיבות: (א). מלבן, (ב). משום מבשל.¹⁰⁰

ג. שבת (קמז:): אין יורדין לקורדימא (שם אותו מקום) וכו'. מאי טעמא? – משום פיקא.

פרש"י: משום פיקא – טיט של אותו נהר מחליק, ובגדי האדם נישורין במים כשהוא נופל, ואתי לידי סחיטה.

ב"י: בסימן שאחר זה הוזכרו קצת דיני כיבוס, ובסימן זה הוזכרו קצת דיני סחיטה, ועוד יבא תשלום דיני סחיטה בסימן ש"כ.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אסור לנגבם"

משנ"ב (קסט): בחמה אסור משום מראית העין לחוד, וכנגד האש יש איסור תורה משום מבשל ומשום מלבן (לבוש). ומטעם זה אסור לעמוד נגד האש במקום שהיס"ב אף שהוא לבוש בהם.

כ' מ"א (נז) – ובמקום שאין היס"ב ליכא משום בישול ולא משום ליבון. כ"כ משנ"ב (קע) – והוא שלא יניחם דרך שטיחה דאם שוטחם כדרכם אסור בכל גווני וכן"ל בסעיף הקודם.

ב. "ואסור לטלטלס"

משנ"ב (קעא): דווקא כשנשרו במים מרובין, אבל במים מועטים לא חיישינן שיבוא לידי סחיטה (וכדלקמן הרמ"א ש"ב–ט).

והוא שמקפיד על מימיו – פי' שאין רוצה שיהיה בהם מים, אבל המטלניות ששרוים תמיד במים אין לחוש ומותר בטלטול.

סעיף ב'ז: לא ישטח בגדיו מהזיעה

סעיף ב'ז: לא ישטח אדם את כליו בשבת, אפילו מן הזיעה [תוס'].

סעיף ב'ז: מסתפג במגבת ומביאה לביתו

סעיף ב'ז: א. מסתפג אדם באלונטית (פי' בגד שמסתפגין בו לאחר שרוחצין)

ומביאה בידו, ולא חיישינן שמא יבא לסחוט. ב. ולא ימסור לבלנים שהם חשודים על הסחיטה [שם קמז].

עליו ויטלטלם ד"א בכרמלית. אבל ההולך במטר ומטר יורד עליו ועל לבושו שרי.

¹⁰⁰ כ' הטור (שכו): הרוחץ בנהר צריך שינגב גופו יפה כשעולה מן הנהר מפני המים שישארו

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מסתפג אדם"

משנ"ב (קעג): משמע ממ"א דבזה"ז טוב להסתפג בדבר שאין מקפיד על מימיו. ובביאור הגר"א משמע דסתם אלונטית הוא דבר שאין מקפיד על מימיו.

"ומביאה בידו"

מ"א (נח): אף דמבואר לעיל בהג"ה דאסור לטלטל דבר השרוי במים, שאני

הכא כיון דהתירו הסיפוג ולא חששו לסחיטה משום דא"א בלי סיפוג לכך התירו גם להביא לביתו. ולפ"ז אחר שהביאו לביתו והניחו על מקומו שוב אסור לטלטלו, אבל בא"ר הביא בשם ספר התרומה דסיפוג באלונטית לא מחשב אלא כמים מועטים. ולא גזרו על טלטולו משום שמא יסחוט. וכן משמע בביאור הגר"א.

סעיף מט: לרחוץ ידיו בנהר**סעיף מט: מותר לרחוץ ידיו בנהר בשבת, ובלבד שלא יוציאם עם**

המים שעליהם חוץ לנהר ד"א [רי"ו בשם ר"מ].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"לרחוץ ידיו בנהר"

הרב יעקב יוסף זצ"ל: מ"מ יש להחמיר לא לטבול בנהר כל גופו, כיון שאי אפשר להמתין כ"כ עד שיתייבש כל גופו.

משנ"ב (קעו): נקט ד"א משום דסתם שפת ימים ונהרות הוא כרמלית, אבל אם על שפתו היה רה"ר אסור להוציא ידיו מן הנהר ולחוץ, אלא ינגבם מתחילה היטב זו בזו עד שיסורו המים, כי הנהר הוא כרמלית ואסור להוציא מכרמלית לרה"ר.

"חוץ לנהר ד"א"**סעיף נ: לצאת בפאה נוכרית****סעיף נ: יוצאים בפשתן סרוק וצמר מנופץ (היינו פאה נוכרית) שבראשי**

בעלי חטטין (פי' בעלי נגעים). אימתי, בזמן שצבען וכרכן או שיצא בהם שעה אחת מבע"י (שאינם מקוצה). [שבת נ. כפירוש הרמב"ם]

ולקמן (שח-כ"ד): פשתן סרוק וצמר מנופץ שנותנים על המכה (כפרש"י), אם חשב עליהם מבע"י לתתם על המכה, או שישב בהם שעה אחת מבע"י, או שצבען בשמן דגלי דעתיה דלמכה קיימי, או שכרכן במשיחה ליתנם על המכה בשבת תו לית בהו משום מוקצה, ומשום רפואה נמי ליכא

שאינו אלא כמו מלבוש שלא יסרטו בגדיו. וי"א דלא סגי במחשבה לחוד.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"בעלי חטטין"

מ"א (ס): ומניחין פשתן שיהא נראה כשער (המגיד משנה). כ"כ משנ"ב.

"שצבען וכרכן"

כ' מהרש"ל: היינו שצבען לנוי וכרכן במשיחה דאז נחשב כמלבוש. כ"כ משנ"ב.

"או שיצא"

משנ"ב (קעט): דגלי דעתיה דלמלבוש קיימי. וכ' המ"א (נ) – ואם לא צבען ולא יצא אף לטלטלן אסור משום מוקצה.

סעיף נא: לצאת במצנפת שתולים בה היד שיש בה מכה

סעיף נא: מותר לצאת במצנפת שתולים בצואר למי שיש לו מכה בידו

או בזרועו, וכן בסמרטוטין (פי' חתיכות בגד בלוי) הכרוכים על היד או על האצבע שיש בו מכה [כל בו בשם הראב"ד].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"הכרוכים על היד"

סיים הכל בו בשם הראב"ש: היינו שיצא בה שעה אחת מבע"י כ"כ הט"ז ומשנ"ב.¹⁰¹

"שיש לו מכה"

▪ לבוש – ודווקא שיצא בהם שעה לפני שבת, דידעי דלהכי הכינו. כ"כ הט"ז והתו"ש.

▪ אבל המ"א – אפי' לא יצא מבעוד יום. כ"כ א"ר בדעת שה"ג, כה"ח בדעת מרן שסתם.

ילקוט יוסף: לכתחילה טוב לצאת איזה זמן קודם השבת, ואם אי אפשר יש להקל. כ"כ כה"ח.

לצאת עמה בשבת, כיון שאי אפשר בלא זה.

¹⁰¹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מי שנשברה ידו ומניח ידו במטפחת שקשורה סביב צווארו, מותר

או"ז ע"ב: דיני נקוי וקפול הבגדים בשבת, ובו י"ג סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף א: לנער טליתו מהטל ועפר שעליו	סעיף זז: לגרד מנעל
438.....	447.....
סעיף ב: הלוקט יבולות שע"ג הבגדים	סעיף ט: שריית בגדים במים
440.....	448.....
סעיף ג: לקפל בגדים בשבת	סעיף י: יסיר המים מידיו לפני שמגנבם
441.....	450.....
סעיף ד: להוציא בגדים שהיו כבושים	סעיף יא: לקנח בדבר שאינו מקפיד
במכבש.....	עליו, כגון זנב בסוס
443.....	451.....
סעיף ה: לשפשף בגדים אחר הכביסה	סעיף יב: לנגב כוס שהיה בו מים או יין
443.....	452.....
סעיף ו: לקנח רגליו מהטיט	סעיף יג: להסתכל במראה בשבת
444.....	453.....
סעיף ז: לשפשף טיט שעל בגדו	
446.....	

סעיף א: לנער טליתו מהטל ועפר שעליו

סעיף א: ^אהמנער טלית חדשה, שחורה, מן הטל שעליה – חייב שהניעור יפה לה כמו כיבוס. והוא שמקפיד עליה שלא ללבשו בלא ניעור.

^בהגה: וכ"ס שאסור לנער בגד שנשר צמים או שירדו עליו גשמים. ודווקא צגד חדש שמקפיד עליו [כל בו].

^גי"א לאסור לנער בגד מן האצק שעליו, אם מקפיד עליו (היינו דווקא בשחור וחדש – מ"א), וטוב לחוש לדבריו [שיטת רש"י וא"ז].

^דאבל מותר להסיר הנואות מן הצגד בשבת [א"ז]. וע"ל סימן קל"ז.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

^אשבת (קמז:): אמר רב הונא המנער טליתו בשבת חייב חטאת.

המנער טליתו

● ^ברש"י פ"י – המנער טליתו מן העפר חייב דוהו ליבונה

● ^אור"ח פ"י – המנער טליתו מן הטל שעליו, שזהו כיבוסו. כ"כ התוס' (אין כיבוס מן העפר), הרא"ש, מרדכי, ראב"ד, הר"ן וה"ה בדעת הרשב"א.

באלו תנאים:

גמ' (קמז:): ולא אמרו אלא –
(א). בחדשים, אבל ישנים מותר.

אר"ח – ש"ב

כעין נוצות המבואר לקמן בהג"ה, משום דעומדין מלמעלה ולא נכנסין בתוכו. והובא בביה"ל.

ב. "גשמים"

משנ"ב (ג): ובוזה אין חילוק בין שחור לשאר צבעונים, שדווקא בטל שהוא מועט אין מקפיד לנער אלא באוכמי אבל בכאן שהמים מרובין הדרך להקפיד לנער בכל הבגדים ויש בזה משום סחיטה. כ"כ הגר"א.

"חדש שמקפיד עליו"

מ"א (ב): לפי שמתקצר במים (כל בו). משמע דסתם חדש מקפיד עליו אף על גב דגבי טל אמרינן בגמ' והוא דקפיד כו' מים שאני שמתקצר. ובספר הזכרונות אוסר בכל הבגדים.

כ"כ משנ"ב (ד) – ואפילו אם הבגד ישן צריך לזוהר שלא לנערו בחוזק בענין שיבוא לידי סחיטה (ש"ג והביאו הא"ר).

ג. "לנער בגד מן העפר"

משנ"ב (ה): נקט בלשון איסור לאשמעין דאם אינו מקפיד אפילו איסורא לית בה.

"וטוב לחוש לדבריו"

משנ"ב (ו): והא"ר כ' – שאסור מדינא, כיון שיש הרבה ראשונים סוברין כשיטת רש"י. ומ"מ נראה דיש לסמוך על דעה ראשונה להקל ע"י גוי ובפרט דאיכא

ב). אף בחדשים דווקא ששחורים אבל צבעונים מותר

ג). והוא שמקפיד עליו.

טור: ואם חסר אחד מהתנאים מותר.

פירוט התנאים:

חדשים

ב"י: לכאורה דווקא כ"ז שלא נתכבסו מיקרי חדשים. אבל מהרמב"ם משמע – כל שלא נשתמש בהם כ"כ אלא עדיין היא בחידושה.

שחורים

פרש"י: שחורים האבק מקלקל מראיתם. ולפר"ח – חדשים שניעורים מהטל מיפה אותם וניכר כיבוסם.

והוא דקפיד עלייהו

פרש"י: שמקפיד שלא ללובשם עד שינער, אבל לא מקפיד, ואפילו בלא ניעור היה לובשם, לא חשיב כיבוס ומותר לנער לכתחילה.

וה"ה – פי' שמי שמקפיד הוי פסיק רישא, וכשאינו מקפיד אינו אלא דבר שאינו מתכוון שאינו כיבוס גמור. כ"כ הרשב"א.

ג. ד"מ (א): כ' האו"ז – יש לחוש לדברי רש"י במקום שמקפיד עליו.

ד. ובגד שיש עליו נוצות מותר להסירם בשבת.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מן הטל שעליה"

א"ר בשם אגודה: ה"ה שלג, ונ"ל דאם עדיין השלג לא נמס כלל מותר דהוא

לפעמים משום כבוד הבריות בזה.¹⁰²

ד. "מותר להסיר הנולות"

לבוש: שאין זה דומה לליבון שאין הנוצות תחובין בתוכו כמו המים והעפר אלא עומדין מלמעלה ולכן מותר אפילו בחדש ומקפיד עליו. כ"כ משנ"ב. והמ"א (ד) כ' – שבספר הזכרונות חשש לאיסור קורע. לפיכך מי שנסתבכו לו בגדיו בקוצים מפרישן בזהירות שלא יקרעו ואם נקרעו אינו חייב שהרי לא נתכווין.

"עייין לקמן סימן סל"ז"

ביה"ל: ר"ל דאף באופן המותר להסיר ממנו האבק (כגון בבגד ישן או אינו מקפיד) או בענין הסרת הנוצות שמתיר בכל גווני, מ"מ אסור להסירם ע"י מכבדת העשויה מקסמים דקים כדי שלא ישברו (מאמ"ר).

והרב יעקב יוסף זצ"ל – לשיטת מרן מותר אף במברשת, ולא חיישינן לתלישת שערות.

סעיף ב: הלוקט יבולות שע"ג הבגדים

סעיף ב: הלוקט יבולות שע"ג בגדים כגון אלו היבולות שבכלי הצמר הנשארים בהם מן האריגה, חייב משום מכה בפטיש. והוא שיקפיד עליהם, אבל אם הסירם דרך עסק, פטור.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (עה): אמר רב יהודה האי מאן דשקל אקופי מגלימא חייב משום מכה בפטיש. והני מילי דקפיד עליהו. פרש"י: אקופי – ראשי חוטים התלויים ביריעה במקום קשורים כשניתק בה חוט וקשרוהו, וכן קשים וקסמים דקים שנארג בה בלא מתכוין ונוטלין אותם ממנה לאחר אריגה גמר מלאכה הוא וחייב משום מכה בפטיש.

✓ והרמב"ם פי' – הלוקט יבולות שעל גבי הבגדים כגון אלו היבולות שבכלי הצמר חייב משום מכה בפטיש, והוא שיקפיד עליהם, אבל אם הסירם דרך עסק הרי זה פטור. ופי' הב"י – נראה שמפרש והוא דקפיד שמסירם בכוונה כדי ליפות הדבר, אף שלא היה נמנע מללבשו אם לא היה מסירם חייב. עוד כ' הרמב"ם – המנער טלית חדשה שחורה כדי לנאותה ולהסיר הצהוב הלבן

בשינוי או ע"י גוי. ילקוט יוסף: מותר לנקות העפר מעל הנעליים.

¹⁰² הרב יעקב יוסף זצ"ל: לנער מהטל יש איסור גמור ואסור אף בשינוי, ומן העפר יש להקל

אר"ח – ש"ב

על הכלי אחר שנגמרה להשוות עקמימותה.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: דיני מכה בפטיש

▪ אם בשעת אריגה, ארגו בו קשים או קסימים, אם נוטלים חייב משום מכה בפטיש. ואם אחר האריגה נתחב בו קוץ מותר להוציאו בנחת.

▪ בגד שקשר בו הציציות בע"ש ולא גמר להתיר סביכתו אסור להתירו בשבת. אבל אם כבר נגמר ואח"כ אחר הכביסה נסתבכו החוטים מותר להתירם בנחת.

"והוא שיקפיד עליהם"

משנ"ב (י): פירוש שמסירים בכוונה כדי ליפות הבגד ולא כמתעסק, ואף שלא היה נמנע מללבושו כך, ול"ד לס"א משום דהכא הוי מלאכה טפי, ולכן אינו פטור אלא במתעסק.

"דרך עסק פטור"

משנ"ב (יד): כ' בה"ג – ישב לו זרע פשתן או תבשיל על כסותו מותר לקלפו. ונראה דאם הוא בגד חדש ושחור אינו מותר לקלפו רק באינו מקפיד. ואם הוא לח מקנחו בסמרטוט וכדלקמן.

הנתלה בה כדרך שהאומנין עושין חייב חטאת, ואם אינו מקפיד מותר.

כ"כ משנ"ב – ופירוש מקפיד לענין זה ג"כ כל שכוונתו כדי ליפות וכמו לענין יבלת.

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**

"הלוקט יבולות"

לבוש: יבלת לשון גבשושית. ה"ה קשין וקסמין דקין שנארגו בבגד בלי מתכווין דינן כיבלת.

כ"כ משנ"ב (ח) – דה"ה דאסור להסיר השלל שעושין החייטים בתחילת התפירה (חוט מכלב) כדי לחבר החתוכים (אחרונים), ואפשר דחייב נמי יש בזה שדרך האומנין להסיר בעת גמר מלאכה.

פמ"ג נסתפק אי דווקא כשלוקט כל היבלת שיש שם או אפילו ביבלת אחד חייב אף שנשאר שם עוד.

וביה"ל הוכיח – שמכה בפטיש חייב אפילו בעושה רק מקצת מהגמר מלאכה כיון שהוא מהפעולות הנעשים בגמר.

מכה בפטיש

מבאר משנ"ב (ט): כל העושה דבר שע"ז נגמר המלאכה, חייב משום מכה בפטיש (הט"ז), שכן דרך האומן להכות בפטיש

סעיף ג: לקפל בגדים בשבת

סעיף ג: א. מקפלים כלים בשבת לצורך שבת (שאם לא יקפלו מתקמטים –

משנ"ב) ללבשם בו ביום. ודווקא באדם (אחד), ובחדשים שעדיין לא נתכבסו, ולבנים, ואין לו להחליף. ואם חסר אחד מאלו התנאים, אסור.

ב. ויש מי שאומר – דלקפלו שלא כסדר קיפולו הראשון מותר בכל ענין, ונראין דבריו.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קיג:): משנה. מקפלין את הכלים אפילו ארבעה וחמשה פעמים. אבל לא משבת למוצאי שבת.

גמ': אמרי דבי רבי ינאי: לא שנו אלא באדם אחד, אבל בשני בני אדם – לא, ובאדם אחד נמי – לא אמרן אלא בחדשים, אבל בישנים – לא. וחדשים נמי לא אמרן אלא בלבנים, אבל בצבועים – לא. ולא אמרן אלא שאין לו להחליף, אבל יש לו להחליף – לא.

פרש"י: בשני בני אדם – כשמקפלין אותן מפשטין קמטיהן, ונראין כמתקנין. ישנים – קיפולן מתקנן יותר מן החדשים, שהחדשים קשין מאליהן, ואין ממהרין לקמוט. צבועין – קיפולן מתקנן. יש לו – אחרים להחליף היום, לא.

ב. כ' המרכי: דלא אסר לקפל אלא בסדר קיפולו הראשון אבל שלא בסדר קיפולו נראה דמותר.

וכ' הכל בו – ועכשיו שנהגו לקפל כל הכלים, אפשר דקיפול דידן לא דמי לקיפול שלהם שהיו מקפדין מאד לפשט קמטיו ולהניחו תחת המכבש ולא כן אנחנו עושים.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "ללבשם בו ביום"

מ"א (ו): ולכן אסור לקפל הטלית אף שמצוות ציצית כל היום ויכול להתעטף בו, מ"מ כיון שאין בדעתו להתעטף בו אסור. א"ר – אם לא במקום שנהגו להתעטף בטליתות במנחה.

עוד שם: אין מציעין המטות משבת למ"ש (משנה ורמב"ם). ונ"ל דמטה העומדת בחדר שדר שם ואיכא בזיון ודבר מגונה שיעמוד כך מותר להציעו דלצורך שבת הוא. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

"באדם אחד"

משנ"ב (יד): אבל לא בשני בני אדם משום דבשנים מתפשטין הקמטים ונראה כמתקן מנא, וכ' א"ר – ואם מקפל על הספסל דינו כמקפל בשנים.

לא נתכבסו – לפי שכל שלא נתכבסו הם קשים ואין ממהרין לקמוט ואין חשוב הקיפול תיקון כ"כ עד שיהיה נראה כמתקן מנא. ולבנים – דבצבועים הקיפול מתקן יותר.

ואין לו להחליף – אבל אם יש לו להחליף בגד אחר לשבת אף שאין יפה כזה לא התירו, וכ"ש אם אין דעתו ללבוש כלל בו ביום דאסור.

ב. "מותר בכל ענין"

לבוש: שאין לקיפול זה שום קיום ואין כאן מתקן כלל ולפיכך מותר אפילו אין בו אחד מאלו הד' פרטים. א"ר – ואפילו אין דעתו ללבשו בו ביום. כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (יט): ונראין דבריו – וכן סתמו האחרונים לדינא. ומי שרוצה להחמיר על עצמו שלא לקפל כלל ודאי עדיף (מחה"ש).¹⁰³

סעיף ד: להוציא בגדים שהיו כבושים במכבש

סעיף ד: מכבש (הוא כלי שכובשין בו בגדים אחר הכביסה, והם שתי לוחות זה על זה והבגדים ביניהם), של בעל הבית – מתירין אותו ליטול ממנו בגדים לצורך השבת, ושל אומן – אסור מפני שהוא תחוב בחזקה והתרתו דומה לסתירה.

אם היה מותר (של האומן) מע"ש לא מחזי סתירה. כ"כ רי"ו.
 • **אבל הרמב"ם** – לא קי"ל כר"י. כ"ד השו"ע שהשמיט קולא זו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים) "ושל אומן"

מ"א (ז): ואפי' היה מותר מע"ש אסור לשמוט כליו גזירה שמא יבא להתירו. והרמב"ם פי' משום שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס ואסור לטלטלו (ה"ה). וא"ר כ' – שיש להתיר. אבל אם היה מותר כולו לכו"ע מותר לשמוט כליו משם (חדושי רע"א), כ"כ משנ"ב.
 הרב יעקב יוסף זצ"ל: ספר המונח תחת מכבש בכריכה אסור להתירו.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קמא): מכבש של בעלי בתים, מתירין, אבל לא כובשין. ושל כובסין, לא יגע בו.

פרש"י: מתירין – את המכבש, שנוטל את היתד והוא ניתר, דהיינו צורך שבת, שנוטל את הכלים. אבל לא כובשין – דהיינו צורך חול. ושל כובסין לא יגע בו – מפני שהוא עשוי לתקן הבגדים, ותוחבו בחזקה ומיהדק, והתרה שלו דומה לסתירה.

שם: רבי יהודה אומר – אם היה מותר (של האומן) מערב שבת – מתיר את כולו ושומטו.

להלכה:

• טור – ר"י לא חולק על ת"ק, ולכן

סעיף ה: לשפשף בגדים אחר הכביסה

י"ם.
 הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר לקפל הכביסה ולהכניס לארון, בתנאי שישתמש באחד מהבגדים.

¹⁰³ יחזקיה דעת (ב, מה): מותר לקפל טלית בשבת שלא כסדר קיפולו הראשון. והנהוגים להתיר אף כסדר קיפולו הראשון יש לו על מה לסמוך, כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל שכן מנהג

סעיף ה: א. חלוק לאחר כביסה הוא מתקשה ומשפשפים אותו בידים לרככו, מותר לעשותו בשבת שאינו מתכוין אלא לרככו (אבל אסור לגלגל ע"י כלי כמנהג – משנ"ב). אבל סודר – אסור (בין לשפשף בפנים או מבחוץ – משנ"ב), מפני שמתכוין לצחצחו והוי כמלבן (ואם מתכוין גם בחלוק לצחצחו אסור – עו"ש ומשנ"ב).

ב. הגה: וכובעים ושאך כלי פשתן דינן כסודר (שאסור) [ב"י בשם שבולי הלקט].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קמ.): מהו לכסכסו כיתניתא (חלוק) בשבתא? לרכוכי כיתניתא קא מיכוין – ושפיר דמי, או דילמא: לאולודי חיורא קמיכוין, ואסיר? – אמר ליה: לרכוכי קא מיכוין, ושפיר דמי. וסודרא אסור.

ב"י: ✓ לפי גרסתינו סודר אסור. כ"כ הרא"ש, רש"י, רמב"ם, ושבלי הלקט. אבל הר"ן בשם הראב"ד – מתיר בסודרא.

ב. שבולי הלקט: אלו הכובעים דקים של פשתן אסור לכסכס אותם בידיו מעט משום דלליבוננו הוא צריך, כ"כ ה"ר יאשיה. והוא הדין לחלוק ומכנסים וכל בגדי פשתן דכיבוסן זהו ליבונן.

ב"י – טעמו משום שהוא גורס דסודר אסור ומפרש דכל בגד פשתן בכלל סודר

וכתניתא דשרי התם היינו בגד שאינו של פשתן, ונכון להחמיר כיון דדבר שאין בו צורך כל כך הוא.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "כובעים"

משנ"ב (כה): היינו של פשתן והטעם שהחמירו בכלי פשתן מפני שהם קשים אחר רחיצתן וריכוכן זהו ליבונן, וכ' א"ר שבחלוק מותר אפילו בשל פשתן מפני שהוא מלבוש תחתון ואינו נראה מבחוץ מסתמא הוא מתכוין לרככו.

"ושאך כלי פשתן"

מ"א (ח): ומנהג העולם לכסכסן בידים. ובא"ר – תמה על מנהג זה שהוא שלא כדין.

ביה"ל: ונראה דאין שומעין להמנהג כי אם בחלוק. אבל לא בשאר כלי פשתן.

סעיף ו: לקנח רגליו מהטיט

סעיף ו: טיט שעל רגלו, ^ה(או על מנעליו) [ב"י ור' ירוחם], ^אמקנחו בכותל אבל לא בקרקע, דלמא אתי לאשוויי גומות. ^בויש מי שאוסר אף בכותל.

^גהגה: ויש מי שמתיר צשניהם [הרא"ש].

ד. וה"ה דמותר להסירו במעט חרס (ובזה לכו"ע שרי), הראוי לטלטל (שיש בו כדי לכסות פי כלי – ט"ז), [רבי ירוחם].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קמא.): טיט שעל גבי רגלו:

- אביי ואיתימא רב יהודה – מקנחו בקרקע, ואין מקנחו בכותל.
- רבא אמר – מקנחו בכותל, ואין מקנחו בקרקע, דילמא אתי לאשוויי גומות.
- מר בריה דרבינא אמר – אחד זה ואחד זה – אסור.
- רב פפא אמר – אחד זה ואחד זה מותר.

להלכה:

א. ובה"ג והרמב"ם – בכותל מותר בקרקע אסור.

ב. והרי"ף בשם י"א – שניהם אסורים.

ג. והרא"ש ורי"ו – שניהם מותרים. כ"פ הרמ"א.

ה. מהרי"א: נראה שאם טיט על נעליו אינו יכול לקנחו, כדאמרינן לקמן (קמא): אין מגרדין לא מנעל חדש ולא מנעל ישן.

ולי נראה דלא דמי דההיא דאין מגרדין טעמא משום דכשגורר המנעל בגבי הסכין או בצפורן הוא ממחק, אבל בקינוח בכותל או בקורה או בקרקע אינו ממחק ואפילו ימחק לית לן בה דלאו פסיק רישיה הוא (כלומר אף במנעל מקנחו בכותל וכו').

ד. כ' ר' ירוחם: הוא הדין שיכול לקנחו במעט חרס הראוי לטלטלו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"טיט שעל רגלו או על מנעליו"

משנ"ב (כו): ולא דמי למה דאיתא בס"ח אין מגרדין מנעל בין חדש בין ישן להסיר הטיט, שהתם מיירי על גב סכין שע"י הגרירה ממחק העור, מה שאין כן בקינוח בכותל או בקורה אין הכרח שיהיה ממחק (ב"י).

וכ' הט"ז – ולפ"ז מה שיש בפתחי בתי כנסיות ברזל חד שמקנחין המנעלים – אסור לעשות, דדמי לגב הסכין שאסור לכו"ע.

והמ"א – מחמיר אפילו היה הברזל עב ורחב בראשו ולא היה לו חוד, דלא גרע מגב הסכין, אלא יקנח בכותל או בקורה או בחידודי המדרגות. אך אם הוא מקנח בנחת אין להחמיר.

א. **"אתי לאשוויי גומות"**

מ"א (י): פי' שישכח ויכוין לאשוויי גומות דאם לא כן הוי דבר שאין מתכוין ושרי דלאו פסיק רישיה הוא (תוס' וה"ה).

ב. **"אף בכותל"**

משנ"ב (כו): כותל – של אבנים משום דמחזי כמוסיף על הבנין ומחזקו. ולדידיה

אר"ח – ש"ב

בקרקע שלא יקנח במקום גומא שעי"ז ישוונה.

ולענין הלכה כ' הט"ז – דבמידי דרבנן יש לסמוך על המקילין דמותר בשניהם. והב"ח וא"ר ועוד אחרונים כ' – שנכון להחמיר לאסור בשניהם. וסיים משנ"ב – ונראה דבכותל בודאי יש לסמוך להתיר כדעת המחבר שכן דעת רוב הראשונים.

אין מקנחין אלא בקורה (ט"ז), או ע"ג אבן וה"ה דשרי בכותל של עץ (מ"א).

"מתיר בשניהם"

משנ"ב (כח): דלמוסיף על הבנין לא חיישינן משום דבניין גרוע של בעלי הכפרים (מ"א). ולשמא יקנח במקום הגומא וישוונה ג"כ לא חיישינן. ומ"מ אפילו לדידהו צריך ליזהר כשמקנח

סעיף ז: לשפשף טיט שעל בגדו

סעיף ז: א. טיט שעל בגדו (בין משי פשתן או צמר, לאפוקי שה"ל – משנ"ב) משפשפו מבפנים (שאוחזו הבגד בפנים נגד מקום הטיט ומשפשף זה בזה – משנ"ב) **דלא מוכחא מלתא לאתחזווי כמלבן, אבל לא בחוץ דדמי למלבן, ב. ומגררו בצפורן.**

ג. ויש מפרשים דה"מ לח, אבל יבש אסור (אפי' מבפנים) דהוי טוחן.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב"י: בצפורן – ל"ד, ה"ה בסכין דשרי. כ"כ הרא"ש ורי"ו. ולפי זה אפשר דאפילו בחודה של סכין נמי שרי דדמי לצפורן. והרי"ף והרמב"ם – לא הזכירו אלא צפורן כלישנא דברייתא.

ג. כ' הטור: וה"ר פרץ הביא תוספתא דהני מילי לח אבל יבש הוי טוחן אף על גב דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה אסור מדרבנן. כ"כ סמ"ק והגמ"י. מ"מ הכל בו – מתיר אף ביבש.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ג. **"דהוי טוחן"**

א. שבת (קמא.): אמר רב כהנא: טיט שעל גבי בגדו – מכסכו מבפנים ואין מכסכו מבחוץ.

פרש"י: מכסכו – משפשפו. מבפנים – דלא מוכחא מילתא לאתחזווי כמלבן ומלבן ממש לא הוי דאין נותן שם מים. וכ' שבלי הלקט בשם ר"ת – של פשתן קאי דמחזי כמלבן אבל של צמר או של משי מותר.

ב. ברייתא (שם): טיט שע"ג מנעלו מגררו בגב הסכין ושעל בגדו מגררו בצפורן.

אבל כשיש רק מראה הטיט והוא מגרר שם לבטל המראה מותר דלא דמי לטוחן. ומשנ"ב (לו) – יש לעיין בזה טובא, דנהי דמשום טוחן ליכא הרי עכ"פ מכוין בזה ליפות הבגד ולצחצחו שלא ישאר עליו שום רושם לכלוך והוי כמלבן. ול"ד לטיט שעל בגדו שמשפשו להורידו, דשם כוונתו משום טיט.

משנ"ב (טז): אף דמלאכה שא"צ לגופה הוא איסורא מיהא איכא (מ"א). וע"י גוי שרי דהוי שבות דשבות משום כבוד הבריות.¹⁰⁴

ט"ז: נ"ל דווקא ביש ממשות טיט על הבגד שנופלים פרורי הטיט ודמי לטוחן,

סעיף זז: לגרד מנעל

סעיף זז: אין מגרדין (בסכין או בצפורן) מנעל (אפי' כוונתו לגרד הטיט שעליו אסור, דפסיק רישא הוא – משנ"ב), **בין חדש בין ישן, מפני שקולף העור והוי ממחק [שם].**

לא כן דמי לסכין שקולף העור. ומ"מ יש להחמיר דהא אפי' בגב הסכין אסור, והב"ח אוסר אף בקורה.¹⁰⁵

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**

ברזל העשוי לקנח המנעלים

מהרי"ל – היה מקנח מנעליו בהם.

מ"א – נ"ל דהיה עב ורחב בראשו, שאם

הקדמה – מלבן (ממשנ"ב)

(ב). המכבס בגדים הוי תולדת מלבן וחייב, וכן הסוחטן שהסחיטה ג"כ מצרכי כיבוס היא.
(ג). וה"ה דכיבוס שייך בעורות הרכין, וי"א אף בקשין.
(ד). בגד שרייתו במים הוא כיבוסו, מה

(א). המלבן הוא מאבות מלאכות, וליבון שייך בין בצמר ובין בפשתן ובכל שאר מינים שדרכן להתלבן.
וליבון מקרי בכל דבר שדרך הצמר והפשתן להתלבן עי"ז, ושיעורו בחוט שהוא ארוך ד' טפחים.

ולכן מותר לרסק כדור לשתותו לרפואה. או לרסק ביסקוויט או מלח שהתייבש.
¹⁰⁵ הרב יעקב יוסף זצ"ל: דווקא נעלים עם סוליית עור, אבל סוליה מגומי קשה מותר.

¹⁰⁴. הרב יעקב יוסף זצ"ל: דהוי טוחן – להלכה יש להתיר מכמה סיבות: (א). אין טוחן אחר טוחן. (ב). שעושה כן בשינוי ע"י ציפורן. (ג). הוי מלאכה שא"צ לגופא. (ד). דעת מרן כסתם ולא כ"א זה. כ"פ הליכות עולם וחזון עובדיה.

אר"ח – ש"ב

• רשב"ם: אפילו אין עליהם לכלוך כלל אמרינן דשרייתן היא כיבוסן. וכ' הטור בשם ר"ת – דווקא שהוא דרך כבוס, אבל דרך לכלוך שרי, כגון שנטל ידיו במים ומקנחן במפה.

• רא"מ: ויש מחמירין עוד שאם היו המים מרובין אפילו כשהוא דרך לכלוך אמרינן שרייתו היא כיבוסו. ולפ"ז: כשנטל ידיו ורוצה לנגבן במפה יראה לנער ידיו עד שלא ישאר עליהם רק מעט מים ואז מותר.

שאין כן דבעורות לא מקרי כבוס עד שיהיה כיבוס גמור. ל"ש בבגדים לבנים ולא שנא צבועים.

(ה). מתי שרייתו הוא כיבוסו?

• סה"ת ואו"ז – דווקא כשיש איזה דבר לכלוך על הבגד דהשרייה מעביר הלכלוך, אבל אם אין שם לכלוך ואפילו הושחר מחמת לבישה לא מקרי כבוס ע"י שרייה, אם לא שמכבסן ממש, מ"מ אסור לשרותן מדרבנן גזירה שמא יבוא לסחיטה.

סעיף ט: שריית בגדים במים

סעיף ט: א. מותר ליתן מים ע"ג מנעל לשכשכו, אבל לכבסו, דהיינו שמשפשף צדו זה על זה – אסור (וחיובא נמי איכא דכיבוס שייך אף בעורות – משנ"ב).

ב. אבל בגד שיש עליו לכלוך (אפי' רוק וכ"ש מי רגלים וצואה – משנ"ב) – אסור אפילו לשכשכו (פי' אפי' ליתן עליו מים אסור), דזהו כבוסו, ^גאלא מקנחו בסמרטוט בקל ולא בדוחק, פן יסחוט.

ג. הגה: ובגד שאין עליו לכלוך, מותר לתת עליו מים מועטים ולא מרובים, שםא יסחוט [ב"י בשם סמ"ג וסמ"ק וסה"ת והרא"ש].

ד. ויט' אוסרים בכל ענין [ב"י בשם הטור ותוס' והגהות].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. זבחים (צד:): מנעל של עור – שיכשוך במים מותר, שיפשוף אסור. כ"פ הרי"ף והרא"ש.
פרש"י: כיבוס אסור – לשפשף צדו זה על צדו זה כדרך המכבסים בגדים.

ב. שבת (קמב:): היתה עליו לשלשת מקנחה בסמרטוט, היתה על של עור נותנין עליה מים עד שתכלה.
פרש"י: היתה – על הכר. לשלשת – דבר מיאוס כגון רוק או צואה. מקנחה בסמרטוט – ולא יתן עליה מים דסתם כר של בגד הוא ובגד שרייתו במים הוא

אר"ח – ש"ב

נקרא שכשוך. כ"כ משנ"ב. וכ' הגר"ז – ה"ה בכל שאר כלי עור.

ב. **"שיש עליו לכלוך"**

ביה"ל: דעת מרן – שרייה בבגד נקי –
■ משו"ע (שב-ט) – משמע שמותר. כ"כ
מ"א לפי שו"ע (י). והרמ"א (במים
מועטים).

■ אבל התו"ש כ' – שאסור, כ"מ משו"ע
(שלד-כ"ד). כ"ד הגר"א. כ"פ הרב יעקב
יוסף זצ"ל – שאף בבגד נקי שרייתו הוי
כיבוסו.

ג. **"לחת עליו מים"**

משנ"ב (מו): דשריה לא הוי כיבוס אלא
כשיש עליו לכלוך, ומ"מ אסור במים
מרובים משום חשש דשמא יסחוט. ואם
מתכוון לכבסו אף במים מועטים אסור.
כ"כ הא"ר.

מ"א (יט): ולא מרובים – ואם הוא דבר
שאין מקפיד על מימיו ומניחו כמה זמן
עם המים לא גזרינן שמא יסחוט בזה
(כמ"ש סימן ש"א סמ"ו). כ"כ משנ"ב.

ד. **"ויש אוסרין"**

סיכום המחלוקת: שרייתו זה כיבוסו בבגד
נקי:

■ דעת הרא"ש – שבבגד נקי ל"א שרייתו
הוא כיבוסו. כ"כ התוס'.

■ אבל הרשב"ם – אף בגד נקי שרייתו
הוא כיבוסו, אלא אם כן הוא דרך
ליכלוך. כ"ד הטור והגמ"י בשם רא"ם
ובה"ג ומ"א.

כ"כ משנ"ב – ומ"מ אם נתינת מים על

כיבוסו. כר של עור – לאו בר כיבוס
הוא, ונותן עליה מים עד שתכלה. ומיהו
לכבס אסור דסתם כרים וכסתות רכים
נינהו שייך למימר בהו כיבוס בעורות
רכים, ומיהו שרייתן לא זהו כיבוסו.
וכ"ה בזבחים (צד): בגד שרייתו הוא
כיבוסו.

ג. כ' הגמ"י בשם סמ"ק: יש למחות
בנשים שלא לשפוך מים על בגדיהן
שטנפו התינוקות דשרייתו זהו כיבוסו.
אך טוב ליקח סמרטוט ולחוף על מקום
הטנוף בקל ולא בדוחק פן יסחוט. כן
נראה לרבינו פרץ.

ורבי"א כתב: שאם נתזו מי רגלים על
בגדיו בטופח על מנת להטפח שאינו
יכול לברך ולהתפלל – מותר לתת
עליהם מים כדי לבטלם, כיון שאינו
מכוין כי אם לטהרם ולא לצחצוח וכיבוסו.
אבל אם צואה על בגדיו אסור דאז מכוין
לצחצח כדי להעביר הלכלוך.

ד. ב"י: מהטור (שלד) משמע שאף בגד
שאין בו לכלוך שייך שרייתו הוא
כיבוסו. כדברי הרשב"ם. כ"כ הגמ"י בשם
רא"ם ובה"ג. אבל סמ"ג, וסמ"ק כ' –
דכל שאין בו טינוף לא אמרינן שרייתו
זהו כיבוסו.

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**א. **"לשכשכו"**

לבוש: כשיש על מנעל איזה דבר לכלוך
נותן עליו מים עד שיכלה הלכלוך וזה

הבגד הוא דרך לכלוך שרי. ויש לחוש ליש אוסרים להחמיר בשל תורה. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.¹⁰⁶

סעיף י: יסיר המים מידיו לפני שמגנבם

סעיף י: א. הרוחץ ידיו, "טוב" לנגבם בכח זו בזו ולהסיר מהם המים

כפי יכלתו קודם שיקנחם במפה [הגמ"י והמרדכי לפי מנהג הרמ"מ].

ב. הגה: ויש שכתבו דאין לחוש לזה, דלא אמרי' שריית בגד זהו כזכורו כפי האי גוונא, דאין זה רק דרך לכלוך, וכן נוהגין [טור וב"י ואגור].

ג. ולכן מותר לנגב ידיו בצגל (שנוטל ידיו במים ומגנבם בבגד – משנ"ב) שהטיל בו תינוק מי רגלים, כדי לצטלם שאין זה רק דרך לכלוך בעלמא [טור]. אבל אסור ליתן מים ממק על המי רגלים כדי לצטלם [הגמ"י והתוס'].¹⁰⁷

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ג. תינוק ליכלך בגדיה במי רגלים

הטור בשם ר"ת: מותר שתטול ידיה ותקנחם באותו מקום לבטל המי רגלים, שאין זה דרך ליבון אלא דרך לכלוך, וגם אינה מכוונת אלא לבטל מי רגלים. כ"כ הריב"א.

וכ' הגמ"י בשם סמ"ק – אבל אסור לשפוך עליהם מים שזהו כיבוס, אלא תקח סמרטוט ותחוף על מקום הטינופת בקל. וכנ"ד רבינו פרץ (אבל ריב"א מתיר אף ליטול מים על בגדיה).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

אלא בבגד פשתן אבל לא בשל צמר, ומטעם זה התיר ליתן מים על בגד צמר שנפל עליו יין. ואני תמה אם אמרו שיש חילוק בין צמר לפשתן שאינו מחלק בגמרא אלא בין עור לבגד אבל כל בגדים שווים.

א. הגמ"י והמרדכי: הרמ"מ היה נוהג לנגב ידיו בכח זו בזו ומסיר המים כפי יכולתו, ואח"כ מגנבם במפה, משום דשרייתו הוי כיבוסו. כ"כ שבולי הלקט בשם הרא"ם.

ב. י: וכבר נתבאר בשם התוס' והרא"ש שמותר לקנח ידיו במפה לפי שהוא דרך לכלוך. כ"כ סה"ת, כן התיר הסמ"ג – ונתן טעם משום דאין שם רק מעט מים ואינו מתכוין ללבן. כ"כ האגור דהמנהג להקל.¹⁰⁷

¹⁰⁶ הרב יעקב יוסף זצ"ל: שלחן מלוכלך, מותר לשפוך עליו מים, ולנגבו במגב גומי.

¹⁰⁷ כ' הטור: ראיתי כתוב על שם הר"ם מרוטנבורק דלא אמרינן שרייתו זהו כיבוסו

א.

"טוב לנגב"

מ"א (כא): אבל מדינא שרי, לשתי דעות הנ"ל בהג"ה לקנח במפה. כ"כ משנ"ב.

"לנגבם בכח"

משנ"ב (ג): הוא כדי לצאת גם דעת היש מחמירין (דס"ל דבכל גווני אמרינן שרייתו זו היא כיבוסו, אף שהוא דרך לכלוך, אלא אם הוא מעט מים). וכ' בספר היראים – שאף שאין בזה משום חשש כיבוס מ"מ כיון שאין אנו בקיאים איזה מיקרי מעט לכך כתבו דמנהג כשר שינגב ידיו בכח.

ב.

"לחין לחוש... לרך לכלוך"

משנ"ב (נא): ודווקא במפה וכיוצא בהן שאין דרך להקפיד על המים הטפוחים, אבל לנגב בדבר שדרך להקפיד בחול על מימיו הבלועים בו אסור, שמא יבוא לידי סחיטה, כ"כ המ"א.

אבל הפמ"ג – הכריע שדווקא במים מרובים אבל במים מועטים כמו שמצוי ע"י סיפוג הידים לא חיישינן לסחיטה, כ"פ הא"ר ותו"ש להקל בסיפוג הידים.

ג.

"צנגל שהטיל"

מ"א (כג): וטוב שלא ליקח תינוק בחיקו אלא על כר (פן ישתין). הרוחץ תינוק במים לא ישים הבגד במים.

מ"א (כ"ד): אבל כשיש עליו צואה אסור להעבירו בניגוב הידים. וביאר משנ"ב – דאף שהוא דרך לכלוך, הוי כיבוס שהיה מלוכלך יותר מקודם ועתה מעבירו. מה שאין כן מי רגלים אין מאיס כ"כ. ועוד דשם אין מתירין אלא משום דכוונתו רק כדי לבטלן ולא לכבס וללבן הבגד.

"כלי לצטלס"

מ"א (כה): כיון דדבר מועט הוא בטלים בניגוב הידים (ב"י).

וצ"ע דבסי' ע"ז כתבתי בשמו דאין חילוק בין רב למעט דלעולם בעינן רביעית? וצ"ל דהכ' שאני דאינם בעין רק שהם טופח להטפיה וכשמנגב בהן ידיו הוי טופח להטפיה מכח המים ושרי. כ"כ משנ"ב.

מ"א (כו): אסור ליתן מים – ואפי' ליטול ידיו עליהם אסור וזהו כיבוסו (ב"י). וכ' משנ"ב – דאף דאין מכווין לכבס רק לבטל המי רגלים מ"מ פסיק רישא הוא דשרייתו זהו כיבוסו.

שע"ת (טז) – אבל מי רגלים על הארץ מותר ליתן שם מים כדי שיוכלו להתפלל. כ"כ משנ"ב.

סעיף יא: לקנח בדבר שאינו מקפיד עליו

סעיף יא: מי שנתלכלכה ידו בטיט, מקנחה בזנב הסוס ובזנב הפרה ובמפה הקשה העשויה לאחוז בה קוצים (וכן בסמרטוט שאין מקפיד עליו אם יתלכלך

– משנ"ב). אבל לא במפה שמקנחים בה ידים, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבא לכבס המפה [רמב"ם וה"ה בשם התוספתא].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"קנחה בזנב הסוס"

כ' תו"ש: דהיינו שאינם מחוברין בבהמה דאם לא כן הא קי"ל דאסור לטלטל בע"ח אפילו מקצתו.

וכ' ביה"ל – ואפשר דלא אסרו רק גופן של בעלי חיים ולא בשערן שהוא מחובר להן דלא חשיב כגופן בזה וצ"ע. וכה"ח כ' – אפשר דמיירי בכלי שעשוי מזנב הסוס.

סעיף יב: לנגב כוס שהיה בו מים או יין

סעיף יב: אסור לנגב כוס שהיה בו מים או יין, במפה, משום דאתי

לידי סחיטה [תשב"ץ בשם הר"מ].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מים או יין"

כ' מחצית השקל (כו): דבסחיטה איכא תרי איסורי, חדא משום תולדה דדש, אך כשאנו צריך למשקים היוצאין ליכא משום דש, עוד יש טעם משום דהוי תולדה דמלבן. אולם בשאר משקין כיון דאפילו לאחר סחיטה רשומן ניכר בבגד, ליכא משום מלבן.

הקשה המ"א (כו): לפמ"ש (של"ד-כ"ד) דבשאר משקין לא גזרינן שמא יסחוט ולמה כאן אסור לנגב כוס שהיה בו יין (וכיון דכאן ליכא בסחיטה משום תולדה דדש, כיון דהם משקים מועטים ואזלי לאיבוד, וליכא כי אם משום מלבן, א"כ למה אסר המחבר ומהר"ם לנגב כוס שהיה בו יין משום סחיטה)? ואפשר דסבירא ליה דיין נמי מלבן (ומיירי ביין לבן, כמ"ש הר"ן, אבל הב"י לא ס"ל כהר"ן). א"נ – י"ל דה"ק כיון שהכוס צר

אי אפשר דלא אתי לידי סחיטה והוי פסיק רישיה (והוי כסוחט בידיים, ובוה בכל מקרה אסור), וא"כ אפי' בדבר שאין מקפיד על מימיו (כמו בשאר משקים) אסור (כלומר: מרן אסר במים ויין, וה"ה בשאר משקים, כיון דהוי פסיק רישה). כ' עוד: דבשאר משקין מותר לנגב את הכוס ואין חוששין שמא יבוא לסחיטה (דלא שייך בהו שמא יסחוט שאין הבגד מתכבס ומתלבן על ידם). כ"כ משנ"ב – ודעת הרבה אחרונים דאף ביין אין לחוש. ובכוס צר יש להחמיר אף בשאר משקין. משנ"ב (נט): ובתשובת רדב"ז כתב – לענין ניגוב כוס וקערה דהעולם אין נזהרין בזה, ולדינא אין לחוש דאין דבוק בדופני הכלי מים כ"כ שיבוא לידי סחיטה, אלא אם כן מנגב בה כלים הרבה דאז קרוב הדבר שיבוא לידי סחיטה. והמ"א כ' – שבסמרטוט המיוחד לכך שאין מקפיד עליו לסוחטו לכו"ע שרי.

"דאתי לידי סחיטה"

משנ"ב (ס): כ' מ"א ושאר האחרונים, שבכוס צר אין לנגבו אפילו בסמרטוט

המיוחד לכך דא"א שלא לבוא לידי סחיטה. אבל דבר רחב כגון שנשפך מים על שלחן וספסל לכו"ע מותר לקנחו בדבר שאין מקפיד עליו.

סעיף יג: להסתכל במראה בשבת

סעיף יג: א. אין מסתכלין בשבת במראה של מתכת שהיא חריפה כאיזמל (פי' כעין סכין קטן חד וחריף), **דחיישינן שמא ישיר בה נימין המדולדלין. ואפילו אם היא קבוע בכותל** (דלא חלקו חכמים במראה של מתכות בין קבוע לשאינה קבוע – משנ"ב). [שבת קמט.]

ב. אבל מותר להסתכל במראה שאין בה חשש זה (שאינו של מתכת), **אפילו אינה קבועה** [הרי"ף והרא"ש כת"ק].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)**א. "שהיא חריפה"**

משנ"ב (סא): פי' ששפת המראה חדה ועשויה לשם כך להסיר בה בחול את הנימין המדולדלין. ויש לחוש שיעשה כן בשבת.

ב. "שאיין בה חשש זה"

משנ"ב (סג): כגון במראה של זכוכית כעין שלנו, והטעם כיון דאינה עשויה כלל להשיר בה נימין לא גזרו כלל עליה, ולא חיישינן שמא כשיראה במראה שהן מדולדלין ילך אחר ספרים כדי להעבירם, דאדהכי והכי מדכר שהוא שבת.

ילקוט יוסף – לכן בימנו מותר להסתכל במראה בשבת (שמראות שלנו אינן עשויות להשיר נימין).

או"ז ש"ג: דיני תכשיטי אשה, ובו כ"ז סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף יז: לצאת לחצר עם מפתח בחגורתו	סעיף א: לא תצא בתכשיטים שבראשה
463	454
סעיף יז1: כל שאסרו ברה"ר אסרו בחצר	סעיף ב: לצאת בחוטין שבצוואה, טוטפת
463	455
סעיף יז2: האידנא נהג ולצאת בתכשיטים	סעיף ג: לא תצא בכיפה או איצטמא..
464	456
סעיף יז3: בדבר שיש חיוב חטאת אסור	סעיף ד: לצאת בעיר של זהב
465	456
אף לכרמלית	סעיף ה: לצאת בכלילא
סעיף יט: לטלטל מחט שניטל חודה או	סעיף ו: לצאת ברסוקיא
465	457
הראש שלה	סעיף ז: לצאת בקטלא
סעיף כ: הבנות יוצאות בקסמים ובחוטים	סעיף זז: לצאת בנומי האף והאוזן
466	458
שבאוזניהם	סעיף ט: לצאת במחט
סעיף כא: יוצאת האשה רעולה	459
466	סעיף יא: לצאת בכוליאר וכובלת
סעיף כב: לפרוף בשבת	459
466	סעיף יב: לצאת בשן תותבת
סעיף כג: פרפה אגוז והוציאתו	460
467	סעיף יג: לצאת במנעל קרוע או חדש.
סעיף כד: לצאת באבן תקומה	460
467	סעיף יד: לצאת בחוטי שער
סעיף כה: להעביר סרק על פניה או	460
לכחול עיניה	סעיף טו: לצאת בקשר לעין הרע ובמוך
468	וכיו"ב
סעיף כו: לקלוע ולהתיר קליעת	461
השערות, לחלק שיערה	סעיף טז: להתיר דברים הקשורים
469	463
סעיף כז: לסרוק במסרק	
470	

סעיף א: לא תצא בתכשיטים שבראשה

סעיף א: א. לא תצא אשה בחוטי צמר ולא בחוטי פשתן ולא ברצועות שבראשה, מפני שצריכה להסירם בשעת טבילה חיישינן שמא תוליכם ד' אמות ברשות הרבים [שבת נז.].

ב. ואם הם קלועות בשערה, מותר [ר"ת]. ויש מי שאוסר [רש"י].

ג. ואם הם מעשה אריגה, מותר שא"צ להסירם בשעת טבילה [שם].

ד. הגה: וכלכל קלא יהיו מטונפות או מוזהזים דאז מסירן כדי קלא יתטנפו צמים טור והרא"ש וסמ"ג.

עיין שלחן שמואל הלכות שבת המורחב פירוט נרחב בנושא.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"שצריכה להסירם"

א.

ט"ז: ולא פלוג רבנן בתקנתא ואפילו זקנה ובתולה (שלא טובלות) לא תצא. כ"כ ברכ"י, משנ"ב והרב יעקב יוסף זצ"ל.

"שמא תוליכם"

מ"א (ג) בשם התוס': ודווקא בדברים קטנים כאלו חיישינן כיון דאף בחול לפעמים היא נושאת בידה, אבל דברים שהם עיקר מלבושים לא חיישינן להכי דאין דרכה לילך בלעדהם ובודאי תלבשם אחר הטבילה. כ"כ משנ"ב.

ב. "קלועות בשערה מותר"

ב.

מ"א (ב): שאין לחוש שתטלטל שהרי אסורה לסתור קליעת שערה (דדמי לבנין) כמ"ש בסכ"ו. כ"כ משנ"ב (ד) – וטעם היש מי שאוסר הוא דדלמא כשתרמי לה טבילה של מצווה תסתור הקליעה ע"י גוי ותוציא החוטין ואתיא אח"כ לאתויינהו (ט"ז).

והגר"א כ' – דלמא מתרמיא טבילה בשבת, תרפס כבר מע"ש.

ג. "מעשה אריגה"

משנ"ב (ה): דהני לא מיהדקי שפיר ולא חייצי. כ' מ"א (ד) – ביו"ד (קצח-ג) סתם דדווקא כשמעשה אריגה שהם חלולים אז א"צ להסירם.

סעיף ב: לצאת בחוטין שבצוואה, טוטפת וחבק

סעיף ב: א. מותר לצאת בחוטין שבצוואה, שהם רפויים וא"צ להסירם

בשעת טבילה, אבל בקטלא שבצוואה – אסור, מפני שצריכה להסירם בשעת הטבילה לפי שהיא מהדקת אותה כדי שתראה בעלת בשר, וחיישינן דלמא אתי לאתויי ד"א ברשות הרבים.

ב. ולא תצא בטוטפת, והוא כמין ציץ ומגיע מאוזן לאוזן, ולא בשרביטין, והוא ג"כ ציץ ואינו מגיע אלא עד לחיים שכורכתו על ראשה ותולה לה על לחייה מכאן ומכאן (דמיני תכשיט הם). והוא שאינם תפורים בשבכה, דחיישינן דלמא שלפא לאחויי ואתי לאתויי ד"א ברשות הרבים. אבל אם תפורים (אפילו קשורים שפיר דמי – טור) ליכא למיחש להכי, ומותר (הכל שבת נז.).

ג. הגה: וי"א דבתולה שאינה חוששת לגילוי ראשה, אפילו תפורה בצצכה אסור, דחיישינן שמא תסירה עם הצצכה, ואתי לאתויי [א"ז].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "בקטלא שבצוואה"

א.

א"ח – ש"ג

ט"ז (ה): כאן הטעם משום דהוי חציצה בטבילה לפי שהוא מהודק, ובסעיף ז' דטעמו דלמא שלפא ומחוי מייירי שהוא תכשיט ואינו מהודק. וכאן דלא חיישינן

דילמא שלפא, כיון שרוצה להראות בעל בשר, ואפ"ה אסורה משום דצריכה להסירה משום חציצה. כ"כ משנ"ב.¹⁰⁸

סעיף ג: לא תצא בכיפה או איצטמא

סעיף ג: א. לא תצא בכיפה של צמר, דהיינו חוטי דעמרא דגדילין ועבידי **כי הוצא** (פי' ככלים העשויים מעלי לולבי הדקלים שהם באריגה, משא"כ איצטמא העשויה כמין לבד כדאיתא בגמרא שם), **ורחבים כשתי אצבעות כשיעור ציץ** (והוא תכשיט וחיישינן דילמא שלפא ומחויא – משנ"ב), [שבת נז. כפירוש הרי"ף]. ב. **ולא באיצטמא** דהיינו מטלית שתולין בו חוטין של צבעונין ותולין אותו לכלה להפריח ממנה הזבובים (וזה אינו לא תכשיט ולא מלבוש והוי כמשא – משנ"ב). [שבת נז:].

סעיף ד: לצאת בעיר של זהב

סעיף ד: לא תצא בעיר של זהב, ופירש"י שהוא תכשיט עגול ומציירין בו כמין עיר, ויש באמצע לשון שמחברים אותו למלבוש, ור"ת פי' שהוא כעין עטרה לראש [משנה שם].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"שמחברים אותו"

"תכשיט עגול"

לבוש: ואינו חבור גמור ויכולין לשלפה וכיון שהוא תכשיט חיישינן דילמא שלפא ומחוי וזה הטעם הוא גם לפירוש ר"ת. כ"כ משנ"ב.

תו"ש: ואף שאין דרך לילך בה אלא אשה חשובה, מ"מ חיישינן גם בה דילמא אתיא לאחויי שחשיב טפי מכלילא דלקמן. כ"כ משנ"ב.

סעיף ה: לצאת בכלילא

שערה.

¹⁰⁸ ילקוט יוסף: ומותר לה לצאת בסיכה שמחזקת שערה ובסרט או קשת שקושרת

סעיף ה: כלילא, והוא תכשיט שמניחתו על פדחתה מאוזן לאוזן וקושרתו ברצועות התלויות, מותרת לצאת בו [שם]. בין שהיא עשויה מחתיכות של זהב חרוזות בחוט בין שאותן חתיכות קבועות במטלית [הרי"ף].

ובשאר תכשיטים שכל הנשים רגילות בהן אף חשובה אסורה לצאת בהן דלא פלוג רבנן בתקנתם (בין אישה חשובה או לא).

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"בין שהיא עשויה"

מ"א (ו): הטעם דמאן דרכה למיפק בזה אשה חשובה והיא לא שלפא ומחויא (גמ').

סעיף ו: לצאת ברסוקיא

סעיף ו: רסוקיא, דהיינו חתיכת מעיל רחבה, אם יש בה רצועות קצרות תלויות בה לקושרן בהם ולהדקן סביבותיה דמהדק – שרי, ואם אין לו רצועות, אסור (דחיישינן שמא יפול ואתי לאתויי – משנ"ב), [שם].

סעיף ז: לצאת בקטלא

סעיף ז: לא תצא בקטלא (משום דילמא שלפא ומחויא – משנ"ב), דהיינו בגד שיש לו שנצים כעין מכנסים ומכניסים בו רצועה רחבה וקושרה סביב צוארה והבגד תלוי על לבה (שלא יפול מה שהיא אוכלת על בגדיה – ט"ז), והוא חשוב ומצוייר בזהב [שבת נט: ופרש"י].

סעיף זז: לצאת בנזמי האף והאוזן

סעיף זז: לא תצא בנזמי האף (דילמא שלפא ומחוי) אבל יוצאה בנזמי האוזן [שם נז:]. הגה: מפני שאזניה מכוסות.

ובמקום שנוהגין לגלות האזנים, אסור ללכת בנזמים שצאוזן היכא דדרך להוליאם מס [א"ז].

סעיף ט: לצאת במחט

סעיף ט: א. לא תצא במחט נקובה, ואם יצאה – חייבת.

ב. ושאינה נקובה, אם מעמדת בה קישוריה – מותר לצאת בו, ואם אינה מעמדת בה קישוריה – אסור.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (סב.): ולא במחט שאינה נקובה ואם יצתה אינה חייבת חטאת.

ב"י – משמע שבכל גוונא שיצאה חייבית אף להעמיד קישוריה, כיון שאין דרך להעמידה בנקובה, והוי משוי.

ב.שבת (נז.): ולא במחט שאינה נקובה ואם יצתה אינה חייבת חטאת.

גמ' (ס.): למאי חזיא? אמר רב יוסף הואיל ואשה אוגרת בה שערה.

תירוצ' אחר – אלא תרגמה רב אדא הואיל ואשה חולקת בה שערה.

כתב הרא"ש: אבל מחט שהאשה מעמדת בה קישוריה שרי לצאת בה בשבת דהוי כמחט שאוגרת בה שערה.

ב"י – משמע דהיינו דווקא באינה נקובה אבל בנקובה אסור.

כ"כ רי"ו וסמ"ג – דמחט נקובה אסור לצאת בה לרשות הרבים לסגור חלוקו סביב צוארו או לקשור צעיפה אבל במחט שאינה נקובה מותר לצאת, כשיש לה ראש מצד אחד הוא נקרא תכשיט. **כ"כ** סה"ת ובהגהות מרדכי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "ואם יצאת חייבת"

מ"א (ז): כ' הב"י – אפי' מעמדת קישוריה, שאין דרך להעמיד במחט נקובה. **והב"ח כ'** – פטור, שאין דרך הוצאה בכך. ולא דק. **כ"כ ט"ז ותו"ש.**

ב. "שאינה נקובה מותר"

משנ"ב (כ"ד): יש מאחרונים (מ"א והט"ז לפירוש התוס') שכתבו שדווקא כשהמחט אינו עשוי להתקשט בו ואז מותר שהוא לצורך לבישה. אבל אם עשוי להתקשט, כגון שראשה אחד עב ועשוי כעין תכשיט אסור מדרבנן להעמיד בה הקישורים דילמא שלפא ומחויא לחברתה.

וי"א (ב"י והלבוש) – דבכל גווני שרי דכיון דלצניעות עבידא לא שלפא ומחויא. וכן מצדד הגר"א – שעיקר טעם ההיתר במעמדת קישוריה משום דלצניעות עבידא.

וע"כ אין למחות ביד הנוהגין להקל בזה.

"אינה מעמדת קישוריה אסור"

משנ"ב (כה): אסור – לצאת בה כשהיא תחובה בצעיפה או בבגדה, אפילו אם היא מתקשטת בה כגון שראשה עב, יש

איסור מדרבנן דילמא שלפא ומחויא. דנחשב משא וחייבת חטאת.¹⁰⁹ וכ"ש דאם אינו עשוי כעין תכשיט

סעיף י': לצאת בטבעת

סעיף י': לא תצא בטבעת שיש עליה חותם, ואם יצאה, חייבת. וכשאינ עליה חותם לא תצא, ואם יצאה, פטורה [שם משנה].

להצניע בקופסא ומניחה באצבעה עד שמוליכתו לשם.

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**
"חייבת"

"שאינ עליה חותם... לא תצא"

משנ"ב (כז): דילמא שלפא ומחויא, ובדיעבד פטורה לפי שהוא תכשיט לאשה (תו"ש).

משנ"ב (כו): דאין דרך אשה לשאת עליה טבעת שיש עליה חותם וע"כ לא הוי כתכשיט. וכ' המ"א (ט) – מ"מ דרך הוצאה היא בכך על אצבעה (ולכן חייבת), דלפעמים נותן לה הבעל טבעתו בחול

סעיף י"א: לצאת בכוליאר וכובלת

סעיף י"א: לא תצא בכוליאר (ואם יצאת חייבת חטאת – משנה), והוא תכשיט שקושרת בו מפתחי חלוקה. ולא בכובלת, והוא קשר שקשור בה בושם שריחו טוב [שם משנה ופרש"י].

מותר לכתחילה דהוי תכשיט, ולא שייך דילמא שלפא ומחויא דא"כ תגלה בשרה.

"ולא בכובלת"

משנ"ב (ל): אישה שריחה רע שמה עליה בשמים, אינה חייבת עליו מפני שהוא תכשיט, אבל לכתחילה אסור דילמא שלפא ואתיא לאתויי.

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**
"שקושרת בו"

משנ"ב (כט): פי' שדרכו של הכוליאר לכך, אבל עתה אינה סוגרת בו מפתחי חלוקה, לכן חייבת חטאת דחשיב משוי. אבל אם גם עתה סוגרת בו מפתחי חלוקה

בשבת. ואף לכתחילה מותר לחברו בסיכת בטחון, ואין בזה חשש תופר (לאפוקי משנ"ב שמחמיר בזה). כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

¹⁰⁹ ילקוט יוסף: מי שנקרע בגדו וחיברו בסיכת בטחון (אבל לא במחט רגילה), מותר לצאת בו

"שקשור בה בושם"

הקשר (הכלי) גופא ולא אמרינן דהוי תכשיט מפני שקלט הריח.

גמ': ודווקא שיש בה בושם אפילו כל שהוא ואם אין בה בושם כלל חייבת על

סעיף יב: לצאת בשן תותבת

סעיף יב: אם חסר אחת משיניה ומשימה אחר במקומו, אם הוא של זהב, לא תצא בו דכיון שמשונה במראה משאר שינים דלמא מבזו לה ושקלה ליה וממטיא. אבל של כסף שדומה לשאר שינים, מותר, וכ"ש שן דאדם.

פרש"י: דשל זהב שמשונה במראה משאר שינים ודילמא מבזו לה ושקלא ליה בידה וממטיא, אבל של כסף שדומה לשאר השיניים דברי הכל מותר. וכתב הרא"ש – וכל שכן שן דאדם דמותר

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (סה.): שן תותבת שן של זהב רבי מתיר וחכמים אוסרין. אמר רבי זירא: לא שנו אלא של זהב, אבל בשל כסף – דברי הכל מותר. ¹¹⁰.

סעיף יג: לצאת במנעל קרוע או חדש.

סעיף יג: ^אלא תצא במנעל הקרוע למעלה, דמחכו עלה ואתיא לאתויי. ^בולא במנעל חדש, שמא לא יבא למדתה אלא אם כן נסתה ללכת בו מאתמול שהוא למדתה (שלפא ליה ואתיא לאתויי – משנ"ב). אבל איש מותר, שאין מקפיד כ"כ (שבת קמא:).

^גהגה: ובשאר מלבושים אין לחוש, אפילו באשה [כל בו].

סעיף יד: לצאת בחוטי שער

מותר לצאת. לכן מותר לצאת בסתימה זמנית. ה"ה בעדשות מגע מותר לצאת. בשיניים תותבות שאפשר לשולפם: בשבוע הראשון שעדיין כואב לה יש חשש שישלפם ואסור, ואחר כך מותר.

¹¹⁰הרב יעקב יוסף זצ"ל: שינים תותבת של ימנו:

בימיהם שנים תותבות היו נשלפות, אבל בימנו שהם קבועות אין חשש שישלוף ויטלטל, לכן

סעיף יד: יוצאת בחוטי שער בין שהם עשויים משערה או משער חברתה ואפילו משער בהמה, ובלבד שלא תצא זקנה בשל ילדה ולא ילדה בשל זקנה [שבת סד:].

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"בחוטי שער"

משום תכשיט אבל הכא הוא רק חוטין בעלמא.

וכן ולא דמי לחוטי צמר ופשתן דאסרינן בסעיף א, דהתם הטעם משום חציצה, והכא לא שייך חציצה, דשער על גבי שער לא חייצי (גמ').¹¹¹

משנ"ב (לו): שמהדקתן על ראשה, ואין זה פאה נכרית המבואר לקמן בסי"ח דאסורה לצאת בה לרה"ר דהתם יש בה

סעיף טו: לצאת בקשר שעושים לעין הרע ובמוך וכיו"ב

סעיף טו: א. יוצאת בקשר שעושים לרפואת קיטוף עין הרע שלא ישלוט [שם נז:].

ב. ובמוך הקשור ומהודק באזנה (העשוי לבלוע ליחה של צואת האוזן – משנ"ב), ובמוך שבסנדלה הקשור בסנדלה (לתענוג), ובסנדל ומנעל הסתומים מכל צד, אפילו אינו קשור, מותר [שם סד:].

ג. ובמוך שהתקינה לנדתה. הגה: שלא יפול דם עליה וילערנה (ובשביל אצולי טנוף להציל בגדיה שלא יטנפו אסור, לאפוקי רש"י), [ב"י בשם הפוסקים], אפילו אינו קשור, דכיון שהוא מאוס לא חיישינן דלמא שקלה ליה אפילו יש לו בית יד [שם].

ד. ובפלפל ובגרגיר מלח ובכל בושם שתתן לתוך פיה (פלפל לריח הפה ומלח לחולי השיניים – משנ"ב), ובלבד שלא תתנם לכתחילה בשבת. ואם נפל, לא תחזיר [שם].

ה. ובבתי שוקיים שקושרים במשיחה סביב שוקיה, אף על פי שאין המשיחה קשורה בהם ולא חיישינן שמא ישתלשלו למטה [הר"י].

ול"ד לפאה נכרת שבסעיף יח.

¹¹¹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר לאישה לצאת

לרה"ר עם פאה נוכרית (ועליה מטפחת). ולא

י. ויוצאה באצעה שמניחין בזרוע או בשוק, והוא שתהא דבוקה לבשר ולא תשמט. ויש מי שאוסר בשל זרוע [רמב"ם].

"ואם נפל לא תחזיר"

משנ"ב (נ): הטעם משום דמחזי כאלו מערמת להוציא וכנ"ל (מ"א). וי"א דעיקר הטעם הוא רק משום דזה דומה כנתינה לכתחילה ויש לגזור גם בזה משום שחיקת סממנים (ולפי טעם זה אין לאסור להחזיר כ"א בנפלה ע"ג קרקע ולא בנפלה ע"ג כלי, כמבואר לקמן בסימן שכ"ח סכ"ה לגבי רטיה שנפלה).

"בבתי שוקיים"

מ"א (יב): לפי שאינן תכשיט ולא שלפא ומחויא. אבל לרש"י הוי תכשיט אלא דלא שלפא כיון שהוא לצניעות, ולכן בשל זרוע אסור.

"באצעה שמניחין בזרוע"

משנ"ב (נג): מיירי שמניחה ומהדקה על בשרה ולא על הכתונת מלמעלה ולכן לא חיישינן שתשלוף ותחוי דלא יתגלה זרועה, וזה הטעם הוא ג"כ על שוקה. והי"א ס"ל דדווקא בשוק מקילינן מטעם זה ולא בזרוע.¹¹³

והרב יעקב יוסף זצ"ל – יש להקל אף בזרוע.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"לרפואת קיטוף"

א.

משנ"ב (לט): נראה משום דבזמנא היה זה בדוק לרפואה והוי כקמיע מומחה ולא שייך בזה שליף ומחוי שאינו דבר של נוי.

ב.

"באזנה"

ילקוט יוסף: מי שיש לו כאב אזנים ומניח באוזנו צמר גפן, מותר לצאת עמו לרה"ר, בתנאי שיתחב הצמר גפן עמוק באוזנו שלא יפול. כ"כ שו"ת מהרש"ג.

"מכל צד"

משנ"ב (מד): לאפוקי פנטינ"ש (נעלי בית) שלנו יש חששא באינו קשור דילמא נפיל ואתי לאתויי.¹¹²

ד. "ובלבד שלא יתנם לכתחילה"

משנ"ב (מט): דבכל רפואה גזרו משום שחיקת סממנים, א"נ משום דמחזי כאלו מערמת להוציא. מה שאין כן במוך הנ"ל מוכחא מילתא דצריכה לכך ולא מתחזי כמערמת להוציא (א"ר).

¹¹³ ילקוט יוסף: מי יש לו אוכל בפיו אסור לצאת לרה"ר.

¹¹² הרב יעקב יוסף זצ"ל: ולכן מותר לצאת בספידות שבנעלים, מ"מ בסנדלים אסור שמא יפלו ויבוא לטלטלם.

סעיף טז: להתיר דברים הקשורים

סעיף טז: בכל מה שיכולה לצאת יכולה להתירו ברשות הרבים, ולא חיישינן דלמא מתיא ליה [תוס' והרא"ש].

דברים שמותרת לצאת בהן מביתה משום שאינה רגילה להסירן מותרת לקשור ולהתיר ברה"ר, דממ"נ אם תהיה זכורה שבת בשעת התרה לא אתיא לאתויי ואם לא תהיה זכורה שבת אפילו אם נאסור להתיר ולהסיר לא יועיל (תוס').

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

משנ"ב (נה) יכולה להתירו – כגון חגורתה, והטעם דכל הדברים שרגילין להסירן אסרו לצאת בהן שמא כשתסירנה תשכח שהוא שבת ואתיא לאתויי. אבל

סעיף יז: לצאת לחצר עם מפתח בחגורתו

סעיף יז: יש אוסרים להביא מפתח אפילו בחצר הבית כי אם בידו, אבל לא בחגורתו, שמא ישכח ויוציאנה לרשות הרבים [רי"ו בשם הרמב"ן והרשב"א].

משנ"ב (נז): כשהוא בידו לא ישכח ויוציאנו לרה"ר (שאם כן יהא אסור לטלטל בבית ובחצר שמא ישכח ויוציאנו). אבל במה שנתיר לו להוציאו דרך מלבוש מצוי שישכח ויוציאנו לרה"ר. וזהו הטעם של הדעה שניה שבסי"ח דס"ל דכל תכשיט שאסרו לצאת בו לרה"ר דרך מלבוש אסור להתקשט בו גם בבית ובחצר.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"בחצר הבית"

מ"א (יג): היינו אפילו בחצר המעורבת, ודעה זו היא הדעה השניה בסי"ח שבסמוך שס"ל דכל שאסרו לצאת בו דרך מלבוש ברה"ר אסור לילך בו אפילו בבית ובחצר המעורבת. כ"כ משנ"ב.

"כי אם בידו"

סעיף יז: כל שאסרו ברה"ר אסרו בחצר חוץ מכבול ופאה

סעיף יז: חלק 1: ^אכל שאסרו חכמים לצאת בו לרשות הרבים, אסור לצאת בו לחצר שאינה מעורבת, חוץ מכבול ופאה נכרית, דהיינו קליעת שער שקלעה בתוך שערה [שם סד: כהרמב"ם].
ב.וי"א דכל שאסרו לצאת בו, אפילו להתקשט בו בבית אסור, וכ"ש לצאת

בו לחצר המעורבת, חוץ מכבול ופאה נכרית [ה"ה בשם הרשב"א והר"ן].
ג.וי"א שהכל מותר לצאת בו בחצר, אפילו אינה מעורבת [שיטת התוס'...]...

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (סד:) משנה – יוצאה אשה בכבול ובפאה נכרית לחצר.

גמ': אמר רב – כל שאסרו חכמים לצאת בו לרשות הרבים – אסור לצאת בו לחצר, חוץ מכבול ופאה נכרית. רבי ענני בר ששון משמיה דרבי ישמעאל: הכל

ככבול (שמותר).

סיכום: לצאת לחצר (שבת סד:)

מערבת	לא מעורבת	
מותר הכל	מותר רק בכבול ופאה	א. רמב"ם
אסור הכל אף בבית, חוץ מכבול ופאה		ב. רמב"ן
מותר הכל		ג. תוס'

סעיף יז²: האידנא נהגו ולצאת בתכשיטים

סעיף יז חלק 2: והאידנא, נשי דידן נהגו לצאת בכל תכשיטין [תוס'].

1846:

- ויש שאמרו דמדינא אסורות, אלא שכיון שלא ישמעו, מוטב שיהיו שוגגות ואל יהיו מזידות.
- ויש שלימדו עליהם זכות לומר שהן נוהגות כן ע"פ סברא אחרונה שכתבתי שלא אסרו לצאת בתכשיטין לחצר שאינה מעורבת, והשתא דלית לן רשות הרבים גמור הוה ליה כל רשות הרבים שלנו כרמלית ודינו כחצר שאינה מעורבת, ומותר.
- הגה: וי"א עוד טעם להתיר דעכסיו סכיחי תכשיטין ויוצאין בהם אף בחול וליכא למיחש דילמא סלפא ומחויא כמו בימיהם סלא היו רגילים ללכת בהן רק בשבת ולא הוי סכיחי [תוס' והגהות אלפסי]...

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"נהגו לצאת"

ביאר משנ"ב (סב) דברי השו"ע ע"פ הב"י: נהגו לצאת אפילו ברה"ר שלנו. ואח"כ מבאר המחבר: שהוא מדינא, שאף

שאין לנו רה"ר (מחמת שאין שישים רבוא בוקעין בו) מ"מ לא גריעא מכרמלית שבזמן השס' אסור. ואח"כ מלמד עליהם זכות: דכיון דהשתא לית לן רה"ר כלל לכמה פוסקים וליכא למגזור אטו רה"ר,

שכרמלית שלנו דינה כחצר שאינה וכ' בביה"ל – המחבר (בסימן שמ"ה-ז) סתם מעורבת ושריא.¹¹⁴ שם כדעה הראשונה דגם בזה"ז יש רה"ר. א"כ כ' כאן בשם י"א וליה לא ס"ל.

סעיף יז:³ בדבר שיש חיוב חטאת אסור אף לכרמלית

סעיף יז חלק 3: אומיהו טבעת שיש עליה חותם לאשה ושאין עליה חותם לאיש, דתנן בה חייב חטאת – אף בכרמלית אסור אפילו לדידן. והוא הדין לכל מאי דאתמר ביה חיוב חטאת [בעה"ת].

ב. ויש מי שאומר שבזמן הזה שנהגו האנשים לצאת בטבעת שאין עליה חותם, ה"ז להם כתכשיט, ושרי. ולפי זה אפשר דכיון שנהגו עכשיו הנשים לצאת בטבעת שיש עליה חותם הרי הוא להן כתכשיט, ושרי [ב"י לפיר"ת].

ג. ומ"מ צריך להזהיר לנשים שלא תצאנה אלא במחטים שהן צריכות להעמיד קישוריהן ולא יותר (דמחט שאינה מעמדת הקישורים אינה תכשיט כלל, והדעות שהקילו רק בתכשיט הקלו), כי בזה שאין להן תועלת בו ישמעו לנו [מהרי"א].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "הרי זה להם כתכשיט שמותר"

משנ"ב (סה): ובח' רע"א כ' – דאף שאין למחות בזה שיש לו על מי לסמוך, מ"מ בעל נפש יחוש לעצמו שלא לצאת בטבעת כלל והיינו חוץ לעירוב (דאילו דבתוך העירוב דהוי כחצר המעורבת, בודאי יש לסמוך להקל).

א. "ומיהו"

משנ"ב (סג): כשנושא דבר שהוא לבוש אין בו משום משא ולית ביה רק איסור דרבנן (דילמא שלפא), מה שאין כן בטבעת שיש עליה חותם שאסור מהתורה אף בכרמלית, וה"ה דאפילו בחצר אסור.

סעיף יט: לטלטל מחט שניטל חודה או הראש שלה

לצאת בידה תיק או ארנק אף שעשוי לנוי.

¹¹⁴ כ"פ ילקוט יוסף: האידנא נהגו הנשים לצאת לה"ר שלנו בכל מיני תכשיטים. אבל אסור

סעיף יט: צריך להזהיר לנשים שלא יטלטלו מחט שניטל חודה או עוקצה לשום בצעיפים, אלא אם כן ניטל מע"ש חודה ועוקצה (ויחדה) לשום כך [מרדכי בשם ר"י], (וע"ל סי' ט"ח סי"א – שמחט שניטל חודה אסור לטלטל).

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**
"מחט שניטל חודה או עוקצה"
 משנ"ב (סח): מיירי במחט שאינה נקובה שיש בראשה קשר עב (כמו סיכת בטחון), ואם ניטל חודה או ראשה נתבטל ממנה שם כלי.
 והמ"א (טו) – חולק על השו"ע, במחט שאינה נקובה לא נתבטל שם כלי ממנה עד שינטלו שניהם דהיינו חודה ועוקצה.

סעיף כ: הבנות יוצאות בקסמים ובחוטמים שבאוזניהם

סעיף כ: א. הבנות קטנות שנוקבים אזניהם כדי לתת בהם נזמים כשיגדלו, וכדי שלא יסתמו הנקבים נותנים בהם קסמים, מותר לצאת בהם (דאורחא בהכי ולא משוי הוא – רש"י). [שבת סה.].

ב. וה"ה אם נותנין חוטים באותם נקבים, שמותר לצאת בהם אם אינם צבועים, אבל אם צבועים, אסור. [גמ' שם].

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**
"צבועים אסור"
 משנ"ב (ע): דחשובין הן ודילמא שלפא ומחויא. והמ"א – מצדד לומר דאפילו בצבועין אין לאסור כ"א בבתולה שדרכה להיות אזניה מגולות אבל בנשואה שדרכה להיות אזניה מכוסות מותר.
 מ"א (טז): אף על גב דנזמים מותר כמ"ש ס"ח? שאני חוטין דקל יותר ליטלם (תוס').

סעיף כא: יוצאת האשה רעולה

סעיף כא: יוצאת אשה רעולה, והוא שמעטפת כל ראשה חוץ מהפנים (כ"כ הטור, ורש"י גרס 'חוץ מהעינים'), [משנה שם].

סעיף כב: לפרוף בשבת

סעיף כב: א. פורפת (פי' קושרת) בשבת על האגוז ועל האבן שיחדתו לכך, ויוצאת בו, ב. אבל על המטבע אסור לפרוף בשבת, דלאו בר טלטול הוא ולא מהני בה יחוד. ג. ואם פרפה עליו מע"ש, מותר לצאת בו בשבת (דמעשה מועיל יותר מיחוד – משנ"ב). [שבת סה. סה:]

❖ ענפי הלכה (האחרונים) "פורפת בשבת"

כ' המ"א (ש"ח ס"ק כג) – ומיירי כשהאבן עגולה דאורחא בהכי לפרוף עליו, לכן מהני בה יחוד אפילו רק לשבת אחת, אבל אם אינה עגולה לא מהני בה יחוד לשבת אחת (כמ"ש סימן ש"ח–כ"ב), אלא אם כן יחדה לכך לעולם וזה מהני אפילו במטבע. והביאוהו התו"ש וח' רעק"א, כ"כ משנ"ב.

"ולא מהני בה (באבן) היחוד"

תו"ש: היינו לשבת אחת אבל אם יחדה לעולם גם במטבע מהני דשוב אזיל מיניה איסור טלטול. כ"כ ח' רעק"א ומשנ"ב.

מ"א (יז): ולא מחזי כמי שמתכוונת להוציא האבן או האגוז, דנודע לכל שהיא צריכה לכך (לטלית), מה שאין כן בגרגיר מלח דבסט"ו שאין הכל יודעים שהיא צריכה לכך ולכן יש אומרים שם דמשו"ה אסור (תוס'). כ"כ משנ"ב.

"שיחדתו לכך"

משנ"ב (עג): שיחדתו מבעוד יום (פי' יחדתו אבל פרפה בו בשבת) דאם לא כן גם האבן מוקצה כמו מטבע.

סעיף כג: פרפה אגוז כדי להוציאה

סעיף כג: אם היתה צריכה להוציא אגוז לבנה ופרפה עליו כדי להוציאה, אם לרשות הרבים, אסור. ואם לכרמלית, מותר [שבת ס: וכהרמב"ם].

❖ ענפי הלכה (האחרונים) "אסור"

מפני שנראה כמערמת להוציא בשבת (גמ').

משנ"ב (עו): מדרבנן לעשות כן, אף שהוא דרך מלבוש ואין דרך הוצאה בכך,

סעיף כד: לצאת באבן תקומה נגד הפלה

סעיף כד: יוצאה באבן תקומה (פי' הערוך אבן ידועה שכשהיא על אשה לא תפיל), ובמשקל ששקלו כנגדו, שלא תפיל, ואפילו לא נתעברה עדיין (שחוששת שמא תתעבר ותפיל), [שם סו:].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"באבן תקומה"

ובמה ששקל כנגדו – ששוקלין איזה דבר כנגד האבן תקומה שהוא ג"כ מועיל, ודווקא שנמצא החפץ מאליו מכוון למשקל האבן ולא חיסרו ממנו או הוסיפו עליו, והטעם בכל זה להתיר משום שהוא כקמיע מומחה.

משנ"ב (עז): כ' בביאור מהרש"ל על הסמ"ג – שמצא המעתיק שהוא אבן חצץ וחלל בתוכו ואבן קטן בתוך החלל כעינבל בזוג, וכך נברא. כ"כ א"ר.

סעיף כה: להעביר סרק על פניה או לכחול עיניה

סעיף כה: א. אסור לאשה שתעביר בשבת סרק על פניה, משום צובע. ב. ומטעם זה אסורה לכחול (עיניה) בשבת, ג. ומטעם זה אסורה לטוח על פניה בצק, דכשנוטלתו מאדים הבשר.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

אומרים: מתקנת שיערה במסרק או בידיה, ויש שמפרשין: טחה כמין בצק על פניה, וכשנוטלו מאדים הבשר.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "משום צובע"

מ"א (יט): כיון שדרכה בכך מקרי צובע, מה שאין כן באיש, ומ"מ אף באישה אינו אלא מדרבנן, דאין צביעה מדאורייתא על

א. שבת (צה.): אשה לא תעביר סרק על פניה, מפני שצובעת. פרש"י – צבע אדום ששמים על הפנים.

ב. משנה (צד): הכוחלת (עיניה), רבי אליעזר מחייב, וחכמים אוסרין משום שבות, משום צובע. רמב"ם פסק: כחכמים שפטורה. אבל מסמ"ג משמע – שחייבת.

ג. שם (צד): וכן הפוקסת אסור כמו גודלת וכוחלת. פרש"י: וכן הפוקסת – יש מרבתי

עור האדם.¹¹⁵

ג.

"לטוח על פניה"

מאמ"ר: ויש שנוהגין להחליק שערותיהם בחלב מהותך ומעורב במיני בשמים, וחוששני להם מחטאת, שיש בזה משום ממרח. כ"כ משנ"ב.

סעיף כו: לקלוע ולהתיר קליעת השערות, לחלק שיערה

סעיף כו: אסור לקלוע האשה שיערה בשבת, ולא להתיר קליעתה (נדמי לסותר – משנ"ב).

אבל יכולה לחלוק שיערה. הגה: ויש אוסרים לחלוק שיערה, דהיינו לעשות הסייט"ל (פי' לחלק שיערה), [רש"י וא"ז]. וכן נהגו לאסור לעשות ע"י כלי, אצל צאצבע בעלמא נהגו להקל.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (צד:): וכן הגודלת (אסור). פי' הב"י היינו קליעת השער. שם (צה:): גודלת ופוקסת – משום בונה. כדדרש ר"ש בן מנסיא: "ויבן ה' אלהים את הצלע", מלמד שקילעה הקדוש ברוך הוא לחוה והביאה אצל אדם, שכן בכרכי הים קורין לקלעיתא בניתא.

להתיר קליעתה

כ' התוס' והרא"ש: כמו שאסור לקלוע שיערה כן אסור להתירה, דסברא הוא דכי

היכי דיש איסור בעשיית קליעה ה"נ יש איסור בסתירתה. כ' הכל בו: והאידנא נהגו לקלוע שערן ואין מי שימחה בידן, לפי שמוטב שיהו שוגגות, שאי אפשר למנען שלא יתגנו על בעליהן. וכ' בדק הבית – שאין טעם בדבר שהרי השער מכוסה הוא ומאי שלא יתגנו איכא? ואנו לא שמענו מי שנהג כן, ואם ימצא מקום שנוהגות כן ראוי לגעור בהן. ב"כ' התוס': אבל יכולה לחלוק שיערה. כ"כ הרא"ש והר"ן.

(ד, כח).

ילקוט יוסף: מותר לתת על פניה מי ורדים או שאר בושם, ולא מקרי מוליד ריחא, שהזיעה מעבירתו.

יחיה דעת (ב, מז): מותר לצאת בשבת עם משקפיים שצבען משתנה מחמת השמש. כ"פ אגרות משה.

¹¹⁵ הרב יעקב יוסף זצ"ל: אסור לצבוע שפתיה באודם, או לכחול עפעפיה או שיערה. וכן אסור למרוח משחות על פניה שיש בזה חשש ממרח. וכן אסור לצבוע ציפורניה.

אבל לתת פודרה על פניה מותר, שאין אבקת הפודרה צובעת פניה אלא נמצא על העור, וכשנופלת הפודרה אינו נצבע. כ"פ יחיה דעת

א"ח – ש"ג

משום שהוא מחובר בראשו, ועוד דאין סופה להתקיים שעומדת לסתירה (מ"א בשם התוס').¹¹⁶

וחקולעת שער פאה נכרית אף דאין בזה משום בונה, אסור עכ"פ משום אורג, דאף אם נימא דאין סופה להתקיים עכ"פ מדרבנן מיהו אסור.

ב. **"כולה לחלוק"**

מ"א (כא): דאינה מתכוונת לתלוש השער (ולאו פסיק רישא הוא). משנ"ב (פד) – ויש אוסרין משום חשש תלישה.

ודלא כרש"י – שכ' שבשבת אינה חולקת שעה.

כ"כ ד"מ (ח) בשם אור זרוע – דאסור לחלוק שערוותיהן. כ"פ הרמ"א.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"אסור לקלוע האשה שעה"**

משנ"ב (פב): מדרבנן (רמב"ם), משום דדמי לבנין (שלמדו מהפסוק ויבן ה' אלהים את הצלע וכו', עיין בב"י), אבל הקולע נימין בתלוש חייב משום אורג (כמ"ש הרמב"ם). והכא בשער לא חשיב אריגה

סעיף כז: לסרוק במסרק

סעיף כז: אסור לסרוק במסרק בשבת (משום תלישת שער הגוף דהוי תולדה בגוויז – ריב"ש), ואפילו אותו שעושים (המסרק) משער חזיר, שא"א שלא יעקרו שערות.

ב. אצל מותר לחוף ולפספס זיל [ב"י].

אבל לא סורק ואוקימנא, אפילו לר"ש (שדבר שאינו מתכוין מותר) דכל הסורק להשיר נימין מתכוין. ופרש"י אבל לא סורק במסרק – דודאי משיר שער ומודה ר"ש בפסיק רישיה. ג. כ"כ הרא"ש – הא דשרי לקרד הבהמה ביום טוב (כג.), תימא והרי תולש שערות והוי פסיק רישיה? וי"ל – שמסרקים שלהם לא היו תולשים.

בשבת (דלא חשיב כמתיר הקליעה, שבהתרתן נשארות השערות קלועות), מיהו אסור לתת הסיכות בשבת.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב"י: אסור לסרוק השערות במסרק בשבת, ויש לדבר כמה ראיות ברורות: א. מהתוס והרא"ש משמע – דלא שרי אלא לחלוק שעה דכיון דאינה תולשת שער, אבל לסרוק במסרק לכולי עלמא אסור.

ב. תנן (נזיר מב.) – נזיר חופף ומפספס

¹¹⁶ ילקוט יוסף: סיכות מיוחדות שנותנות הנשים בשערן מע"ש (שנקרא רול) כדי שהשערות יהיו מסולסלות – מותר להסירן

"שאי אפשר שלא יעקר"

הריב"ש: הבחורות מתקנות מעט שער ראש בכלי העשוי משער חזיר והדבר ידוע שאין בו משום השרת שער אבל במסרק אסור. כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (פ): שאי אפשר שלא יעקר – ואף אם אינו מכוין לתלישת השער ג"כ אסור דהוי פסיק רישא, דכל הסורק מתכוין להשיר נימין המדולדלין מתכוין, ומתכוין כדי להפריד היטב שערתיו, ונפק"מ דאפילו במסרק רך שאינו פסיק רישא גם אסור אם לא באופן שאין מכוין להשיר הנימין.

וכתב בספר ישועות יעקב – ראיתי אנשים מקילים לסרוק ראשם בשבת וכמעט נעשה הדבר כהיתר אצלם, ואוי לעינים שכך רואות לעבור בשאט נפש לחלל שבת בידיים.

"ולפספס ביד"

משנ"ב (פח): היינו שמבדיל בידיו שערותיו זו מזו (רש"י). וברמב"ם איתא חופף על שעריו בידו וחוכך בצפרניו ואף אם נפל שער עי"ז אינו חושש שהרי אין כוונתו להשיר ואפשר שלא ישיר.

כ"כ הכל בו – אין מעבירין על הראש המסרק ואפילו שער של פיל, ואפילו מסרק שעושין משער החזיר שאי אפשר שלא יעקרו שערות.

(ד). ויש מהנדזין לומר דלא מודה ר"ש בפסיק רישיה אלא בדניחא ליה, אבל היכא דלא נחא ליה לא (וכאן לא נח"ל). ויש לדחות דבריהם, דכיון שהוא רוצה להשוות שעריו שיהא חלק ויפה נחא ליה, ואי אפשר להשוותו אלא אם כן ישיר קצת שערות הוי פסיק רישיה דניחא שאסור. כ"נ מרי"ו.

(ה). ויש ראייה לדבר מנדה (ס:): דאשה חופפת (היינו סירוק) בערב שבת וטובלת במ"ש, מפני שאינה יכולה לחוף בשבת (כן פירושו מפרשים שם).

הרי בהדיא דאסור לסרוק הראש בשבת או ביום טוב, וזו היא ראייה שאין עליה תשובה. כן מצאתי בת' הריב"ש שהאריך להוכיח דאסור לסרוק.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)**"אסור לסרוק במסרק"**

הרב יעקב יוסף זצ"ל: אבל מותר לסרוק פאה נוכרית.

או"ז ד"ש: על איזה עבד מצווה על שביתתו, ובו ג' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף א: עבד היוצא בחותם..... 472

סעיף ב: א"ל אדונו שיוון עצמו..... 475

סעיף ג: כותי גמור שהוא שכיר אצלו..... 476.

הקדמה – מצוות שביתת העבד (משנ"ב)

ג' מינים עבדים הם: א. עבד שמל וטבל וקיבל עליו מצוות. כתיב: "למען ינוח עבדך ואמתך כמוך", זה קאי על עבד שמל וטבל לשם עבדות וקיבל עליו כל מצוות עבדים דהיינו כל מה שאשה חייבת. וא"כ גם מצוות שבת בכלל, ואסור לעשות מלאכה בשבת. ובא הפסוק להורות דשביתת העבד מוטל גם על רבו שהוא מצווה עליו למנעו מעשות מלאכה, אפילו לצורך עצמו של העבד. ב. עבד שלא מל ולא טבל, רק קיבל ז' מצוות בני נח: כתיב "וינפש בן אמתך והגר" ודרשו חז"ל דקאי על עבד הקנוי לישראל קנין

הגוף אבל לא מל וטבל רק קיבל עליו ז' מצוות בני נח, דגם לזה צריך רבו למנעו מלעשות מלאכה עבורו בשבת וה"ה דאסור מן התורה לכל ישראל לצוות לו לעשות מלאכה עבורם בשבת, אבל לעצמו מותר עבד כזה לעשות מלאכה בשבת כיון דשבת אינו נכלל תוך ז' מצוות בני נח. ודינו כגר תושב דינו מוזהר על השבת.

ג. ועבד הקנוי לישראל קנין גוף ולא מל ולא טבל וגם לא קיבל עליו אפילו ז' מצוות בני נח, בזה נחלקו הפוסקים אם גם ע"ז מצווים אנו על שביתתו וכמו שיתבאר.

סעיף א: עבד היוצא בחותם

סעיף א חלק 1: אדם מצווה על שביתת עבדו שמל וטבל לשם עבדות

וקיבל עליו מצוות הנוהגות בעבד (היינו כל המצוות שהאשה חייבת – משנ"ב).
 • אבל אם לא מל (ולא) וטבל אלא קיבל עליו שבע מצוות בני נח, הרי הוא כגר תושב ומותר לעשות מלאכה בשבת לעצמו, אבל לא לרבו.
 • ואסור לכל ישראל לומר לו לעשות מלאכה בשבת לצורך ישראל, ואפילו מי שאינו רבו [מהרי"א בשם הרשב"א]. [הכל מיבמות מח: וכפירוש הרמב"ם].

ב. ואם (פי' ואפילו) לא קיבל עליו שום מצווה אלא עדיין הוא כותי גמור דינו שווה לקבל עליו שבע מצוות (כיון שגופו קנוי ליהודי).

• ולפ"ז צרכי חולה שאין בו סכנה, דקי"ל אומר לכותי ועושה, וכן מת ביום טוב ראשון דקי"ל יתעסקו בו עממין, אסור לומר לעבד ישראל אפילו הוא עובד עבודת אלילים, דכיון דמלאכת העבד אסורה מן התורה, לא

- הותרה בדבר שאין בו פקוח נפש. ויש חולקים ומתירים בזה.
- ומ"מ אם היה עושה מלאכת רבו שלא מדעתו, וניכר שאינו עושה לדעתו, מותר וא"צ להפרישו. (אפילו קיבל עליו סבב מלוות).
 - ולישראל אחר שאינו רבו אפי' עושה לדעת ישראל – מותר כל שאין שם אמירת ישראל. ובלבד שלא יהנה ישראל בשבת מאותה מלאכה [רשב"א]...

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

"על שביתת עבדו"

– אפילו מלאכה דרבנן גם אסור. והתו"ש כ' – שיש להקל אם לא ציווהו רבו, כיון שהוא רק מלאכה דרבנן.

• "ואסור לכל ישראל"

מ"א (ד): היינו מן התורה. משנ"ב – דכיון דכבר קיבל עליו שבע מצוות לכו"ע הוי דינו כגר תושב דאסרה התורה לישראל לעשות מלאכה על ידו.

ב.

"ואם לא קיבל"

משנ"ב (ח): ר"ל דה"ה גם אם לא קיבל עליו שום מצווה, כיון שהוא עבד ישראל הקנוי לו קנין הגוף, ס"ל לדעה זו דדינו שווה לקיבל עליו שבע מצוות ואסור לעשות מלאכה בשביל שום ישראל.

"לומר לעבד ישראל"

משנ"ב (ט): שדווקא אמירה לסתם גוי שאינו אלא שבות התירו בדברים אלו, אבל בעבד גוי של ישראל שמוזהרין עליו מן התורה אין לו היתר אלא בפיקוח נפש.

"ויש חולקים ומתירים בזה"

משנ"ב (י): דעה זו חולקת עמ"ש לעיל, דס"ל לדעה ראשונה דהוא שווה לקבל עליו שבע מצוות דאסור אפילו לישראל אחר לומר לו לעשות לו מלאכה. וע"ז חולקים וס"ל דבזה לא אסרה התורה אלא

מ"א (א): וכשעושה העבד מלאכה (אף מלאכה לעצמו) הרב עובר, כמו על שביתת בהמתו.

משנ"ב (ב): מותר להשכיר עבדו לגוי בימי החול אם מתנה עמו שלא יעשה בו מלאכה בשבת (ול"ד לבהמה דאסור להשכירה לגוי, דאין הגוי נאמן על כך, אבל הכא הגוי לא יעשה מלאכה בע"כ של עבד ויש לעבד נאמנות ע"ז – פמ"ג).

"הרי הוא כגר תושב"

משנ"ב (ד): גר תושב מקרי כל שקיבל עליו לקיים שבע מצוות בני נח, והוסיף פמ"ג – וגם שלא לעבוד ע"ז אפילו בשיתוף.

"לעשות מלאכה לעצמו"

מ"א (ב): היינו מלאכת עצמו כגון תפירת בגדיו ותיקון מנעליו וכיו"ב. לבוש – או שעושה להשתכר כדי שיהיו לו מזונותיו ברווח יתר על הספקת אדוניו. כ"כ משנ"ב.

"אבל לא לרבו"

משנ"ב (ו): אפילו לא ציווהו עליו רבו גם אסור דמסתמא על דעת רבו הוא עושה, והזהירה התורה למנעו. וכ' המ"א

אר"ח – ד"ש

ישראל כל שלא צוהו ועושה מעצמו אדעתיה דנפשיה עביד להרויח לבסוף ממלאכתו ומותר.

"מותר כל שאין שם אמירת ישראל"
מ"א (ז): ועיין (רנ"ב-ב) דלפעמים צריך למחות (אם היה עושה בטובת הנאה, צריך לומר שלא יעשה בה בשבת).

"ובלבד שלא יהנה"

מ"א (ח): והיינו מדרבנן. כ' משנ"ב – דלא עדיף העבד משאר אינו יהודי דעלמא שעשה מלאכה לדעת ישראל שאסור לישראל ליהנות מאותה המלאכה בשבת.

מ"א (ח): ופשוט דמומר ישראל דינו כישראל ואסור לומר לו לעשות מלאכה, דעובר משום לפני עור (פמ"ג). כ"כ משנ"ב.¹¹⁷

לעשות מלאכה בשביל רבו, אבל לשאר איש ישראל לא עדיף משאר גוי דעלמא דאינו אסור רק מדרבנן, וממילא לצורך חולה אפילו אין בו סכנה מותר (ע"ש), והמ"א פקפק על הע"ש). כ"כ הגר"א ונהר שלום.

• "עושה מלאכת רבו שלא מדעתו"

משנ"ב (יא): אף שמצווה על שביתת עבדו בין כשקיבל עליו ז' מצוות ובין כשלא קיבל עליו שלא יעשה מלאכה עבורו! היינו דווקא בדניחא ליה במלאכה זו, מה שאין כן כשניכר שאין עושה לדעתו הוי כמלאכת עצמו ואינו מוטל עליו למנעו.

• "ולישאל אחר שאינו רבו"

משנ"ב (יב): שדווקא רבו שהוא עבדו דמסתמא כל שעושה על דעת רבו עושה, מה שאין כן בזה אף שהוא עושה לדעת

סעיף א חלק 2: ג.וי"א שכל שלא קיבל עליו ז' מצוות ב"נ, כיוון דכותי גמור הוא, אין רבו מוזהר עליו. ולפי זה צרכי חולה שאין בו סכנה וכן צרכי מת ביום טוב ראשון מותר לומר להם לעשותו [מהרמב"ם].

ד.הגה: וכל עבד שמצווה על שביתתו – אסור ללכת בחותם שטעה לו רבו להראות בו שהוא עבדו, ואם הוא של טיט מותר ללכת בו שתלוי בלואו, אבל לא בכסותו. ובשל מתכת בכל ענין אסור [שור משבת נח.]. ואם העבד עושה החותם לעצמו, אפילו בשל טיט, בכל ענין, אסור [המגיד].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ג. **"וי"א שכל שלא קיבל"**

הדין לצדוקים או קראים, אבל השומרונים דינים כגויים.

¹¹⁷כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל: גם למחלל שבת בפרהסיה אסור לומר לעשות לו מלאכה, וכן

א"ח – ד"ש

אסור לצאת בחותם שעשה לו רבו – לא שנא אם הוא בכסותו או בצווארו, כיוון שהוא חשוב ורבו מקפיד עליו חיישינן דילמא מפסיק ואתי לאתויי. של טיט מותר – דלא חיישינן שיביאו בידו שירא מרבו.

אבל לא בכסותו – דילמא מיפסק החותם ומירתת מרבו שיאמר שהסירו כדי להראות לכל שהוא בן חורין, ויקפל טליתו כדי שלא יתראה מקום החותם וישאנו על כתפו, ודמי הטלית על כתפו כמשאוי.

ובשל מתכות אסור – דכיון שהוא חשוב וקפיד עליו רבו שלא יאבד חיישינן דילמא מיפסק ואתי לאתויי ד' אמות ברה"ר.

עשה העבד לעצמו, אפילו בשל טיט אסור, דחיישינן שמא יביאה בידו דלא מתירא מרבו כיון שהוא עשה לעצמו.

משנ"ב (טו): דס"ל דלא הזהירה התורה על עבד של ישראל לענין שבת אלא ביש עליו עכ"פ קצת מצוות, דהיינו שבע מצוות בני נח. כ' א"ר – דלמעשה יש להחמיר כסברא הראשונה.

ד. "אסור ללכת"

משנ"ב (יז): אם יש בו תרתי למעליותא דהיינו שהחותם היה של טיט (ואין חשש אם ישבר ויבאינו בידו), והוא תלוי בצווארו (שאין חשש שיורידנו ויטלטלנו, שאימת רבו עליו) – מותר לצאת בו.

אבל אי אית ביה חדא למעליותא שהיה תלוי החותם בכסותו או שהיה החותם של מתכות שהוא חשוב אסור לצאת בו לרה"ר, וכדלקמיה.

ביאור דברי הרמ"א

אסור לצאת וכו' – הנה מתחילה סתם הדבר ואח"כ ביאר.

סעיף ב: א"ל אדונו שיזון עצמו

סעיף ב: והיכא דמותר העבד לעשות מלאכה לעצמו, אם אמר לו האדון שיעשה לעצמו ויזון עצמו ביום השבת כיון שהתנה עמו מבעוד יום עושה הוא לצרכי מזונותיו ובלבד בצנעה, שלא יהא בדבר חשש רואים [נמ"י בשם ריטב"א והרא"ש].

"כיון שהתנה עמו מבע"י"

משנ"ב (כב): לאפוקי להתנות בשבת דאסור.

ואם לא אמר ליה כלל אלא העבד עושה מעצמו ורוצה לזון ממנו, ישנה מחלקת:

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"אם אמר ליה האדון"

משנ"ב (כא): שאם ירצה שלא לזונו ושיחזור העבד על הפתחים הרשות בידו וא"כ עושה העבד לעצמו.

משנ"ב (כג): אף בבית רבו כיון שהוא בצינעא, וכ"ש אם מרוויח אצל הגוי. אבל לא יעשה לצורך ישראל אחר אפילו בצינעא דהא מ"מ עבד ישראל הוא.

א"ר בשם ספר משאת בנימין – מותר כיון שאין ישראל אומר לו שיעשנה. ובלבושי שרד – משמע דאין להקל בזה.

"עושה הוא וכו"

סעיף ג: כותי גמור שהוא שכיר אצלו

סעיף ג: כותי גמור שהוא שכיר אין רבו מצווה על שביתתו [ב"י ממהרי"א].

רבו אינו אסור מדאורייתא שאיננו בכלל עבדו, והמלאכות המותרות לכתחילה ע"י גוי מותר גם על ידו.

"אין רבו מצווה"

משנ"ב (כו): במקום שהמלך גזר שאין שום אדם חוץ מדתם יכולין לקנות עבד ואמה, העבדים והשפחות יכולין להבעיר אש בשבת דהויין כשכיר בעלמא (רשד"ם וריב"ל). ויש חולקים וס"ל דאף עתה גופן קנוי לישראל.

ועכשיו שפורעים מס בעד העבדים והשפחות, לכו"ע גופן קנוי ואסורים במלאכה.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"גוי גמור"

משנ"ב (כ"ד): אבל אם קיבל עליו שבע מצוות הלא הוא גר תושב ואסור לעשות מלאכה לישראל אף למי שאינו רבו. כ' הרמב"ם – אין מקבלין גר תושב בזמן שאין היובל נוהג, וכן אין מקבלים עבד שמקבל רק ז' כמו גר תושב.

"שהוא שכיר"

משנ"ב (כה): ואפילו אם הוא שכיר לכמה שנים, מ"מ הרי אינו קנוי לו קנין עולם. ע"כ אפילו אם הוא עושה מלאכת

או"ז ש"ה: במה בהמה יוצאת בעיבת, וכו' כ"ג סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף ב: לקשור פי הסוס בחבל 478

סעיף ג: חמור בפרומביא 478

סעיף א: בהמה יוצאת במה שמשמרת בו

477

סעיף טו: לא יקשור גמלים זה אחר זה	סעיף ד: בהמה שעסקיה רעים.....479
ויליכם.....483	סעיף ה: בעלי שיר יוצאים בשיר.....479
סעיף טז: כשמושך בהמה באפסר יזהר	סעיף ו: לצאת הבהמות בדבר המועיל.....479
שהחבל לא יצא תחת ידו טפח.....483	סעיף ז: חמור יוצא במרדעת ולא באוכף
סעיף יז: סוגי בהמה במה יוצאים.....484	480
סעיף יז: אין רוכבים ע"ג בהמה, לרכב	סעיף זז: ליתן או להוריד מרדעת או
על קרון.....485	אוכף מעל הבהמה.....480
סעיף יט: לעלות בהמה שנפלה לבור מים	סעיף ט: להוריד אוכף שעל החמור....481
.....485	סעיף י: לטלות טרסקל בצוואר הבהמה
סעיף כ: לומר לגוי לחלוב בשבת.....486	481
סעיף כא: גבינות שעושות השפחות	סעיף יא: בהמות שיוצאות עם דברים
מחלב ישראל.....487	שלא לצורך כל כך.....482
סעיף כב: נער גוי של יהודי מותר	סעיף יב: לא תצא בחותם.....482
לרכוב על הבהמה בשבת.....488	סעיף יג: לא יצא הגמל במטוטלת.....483
סעיף כג: למסור סוס לרועה גוי.....488	סעיף יד: לא תצא עקוד ולא רגול....483

סעיף א: בהמה יוצאת במה שמשמרת בו

סעיף א: א. בהמה יוצאת במה שמשמרת בו, אבל אם אינה משמרת

בו אז הוי נטירותא יתירתא ביותר והוי משאוי [שבת נא.].

ב. וכן כל דבר שהוא לנוי ולא לשימור – לא תצא בו [שבת נב. וקרב].

ג. הילכך: נאקה – יוצאת בזממא דפרזלא, שהוא טבעת של ברזל ונוקב חוטמו ומכניסו בו. וחמרא לובא – בפגא דפרזלא דהיינו בריג"א. והגמל – באפסר שהוא קבישטר"ו. ופרד וחמור וסוס – יוצאים באפסר או ברסן שהוא פרינ"ו, אבל לא בשניהם.

ד. ומותר לכרוך חבל האפסר סביב צווארה ותצא בו. ומותר לטלטל האפסר (ה"ה הרסן) וליתנו עליה, ובלבד שלא ישען עליה [הכל שם].

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

א.

"בהמה יוצאת"

כ' הרמב"ם והתוס': כתיב למען ינוח שורך וחמורך וגו' הרי הזהירה התורה שגם בהמת ישראל תנוח בשבת. ולאו דווקא בהמה ה"ה עופות וכל בעלי חיים.

משנ"ב (ה): היינו בפרומביא הכתוב בס"ג, ודווקא חמרא לובא אבל חמור אחר לא, דהו"ל אצלו נטירותא יתירתא ואסור (טז, וכמ"ש בסעיף ג').
חמרא לובא יוצא אף באפסר דגם בזה משתמר (גמ').

"והגמל באפסר"

משנ"ב (ו): אבל לא בזממא דפרזלא שהוא לו שמירה יתירה. ובפגא דפרזלא – המ"א מסתפק, והט"ז פסק לאיסור, וא"ר מצדד להקל.

"ופרד וחמור וסוס – יוצאים באפסר"
מ"א (ב): צ"ל וגמלא באפסר וכן פרה וחמור, וסוס יוצא ברסן (וכ"ה בטור), אבל חמור אסור לצאת ברסן. כ"כ משנ"ב.

"אבל לא בשניהם"

משנ"ב (י): דדי לה באחד והשני משוי הוא, ואם עסקיו רעים שאין משתמר באחד מותר לצאת בשניהם (מדדכי).

וכ' רש"י – דווקא בדבר שנשמרת לו הוי תכשיט ומותר לצאת, אבל דבר שאינו לשמירה או שמירה יתרה הוי משוי ואסור לצאת בו. כ"כ משנ"ב.

"הוי נטירותא יתירתא ביותר"

ט"ז: לאפוקי שאם הוא דבר שיש בו שמירה בינונית אפילו אם היתה נשמרת בדבר מועט מזה מותר דאין יכול לכווין השמירה ולצמצמה שלא להוסיף מעט. כ"כ משנ"ב.

"הילכך"

משנ"ב (ד): נקט תחילה הבהמות החזקות שצריכות שמירה ביותר ולא די להם בשמירה קלה, כגון נאקה (שהיא גמלא נקבה לבנה) שצריך לשמירתה, לכך צריכה דווקא זממה דפרזלא בחוטמה, ולא די לה בפגא דפרזלא. וחמרא לובא (הוא חמור הבא ממדינת לוב) בפגא דפרזלא אבל לא בזממא דזה הוא לה נטירותא יתירתא.

"בפגא דפרזלא"

סעיף ב: לקשור פי הסוס בחבל

סעיף ב: אם קשר חבל בפי הסוס, הרי זה משאוי לפי שאינו משתמר בו (דנשמט מפיו, ול"ד לאפסר הקשור בו שאינו נשמט – ב"י), [רמב"ם].

סעיף ג: חמור בפרומביא

סעיף ג: לצאת חמור בפרומביא (פי' רסן קל כרזל), **אסור** (שדווקא חמור לובא מותר ולא סתם חמורים – ט"ז).

סיכום: במה בהמה יוצאת ובמה אינה יוצאת

א"ח – ש"ה

סוג הבמה	סוג שמירה שמותר	סוג שמירה שאסור
נאקה	זממא דפרזלא בחוטמה	רסן ברזל או אפסר – אסור דלא הוי שמירה
חמור לובי	פגא דברזלא (רסן), ואף באפסר	זממא הוי שמירה יתרה
פרד וחמור	אפסר	רסן הוי שמירה יתרה
גמל	אפסר	זממא דפרזלא הוי שמירה יתרה פגא דברזלא (רסן): מ"א – מסתפק, והט"ז – אוסר
סוס	ברסן	חבל בפיו – לא מהני.

סעיף ד: בהמה שעסקיה רעים

סעיף ד: כל בהמה שעסקיה רעים, אף על פי שאין בנות מינה צריכות לאותה שמירה והיא צריכה, מותר לצאת בה [מרדכי וה"ה בשם המפרשים].

סעיף ה: בעלי שיר יוצאים בשיר

סעיף ה: בעלי השיר כגון כלבים של ציידים (וה"ה דסוס יוצא בשיר – משנה) וחיות קטנות שיש להם כמין אצעה סביב צוארן וטבעת קבועה בה ומכניסין בה רצועה ומושכין אותם בה (אבל חתול אסור דסגי לה בחבל קטן – משנ"ב), מותר שיצאו בשיר הכרוך על צוארן ויכולים למשכם בהם [משנה ופרש"י].

סעיף ו: לצאת הבהמות בדבר המועיל

סעיף ו: א. אילים יוצאים לבובים והוא עור שקושרים להם תחת זכרותם שלא יעלו על הנקבות, והרחלות יוצאות שחוזות והוא שקושרין אליהן כלפי מעלה כדי שיעלו עליהן הזכרים, ויוצאות כבונות והוא שקושרים בגד סביבן לשמור הצמר שיהיה נקי [שבת נג. וכפרש"י].

ב. והעזים צרורות והוא שקושרים ראשי דדיהן, ודווקא כשקושרים אותם כדי שיצטמקו דדיהן ולא יחלבו דאז מהדק שפיר, אבל אם קשר כדי לשמור חלבן שלא יפול לארץ – אסור דלא מהדק שפיר וחיישינן דלמא נפל ואתי

לאתווי [שם נב: וכרב].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"ראשי דדיהן"

ובריאותם וטובתם הוי להו כמלבוש ולא למשא הוא להם ומותרין לצאת בהן. כ"כ משנ"ב.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר לצאת עם סימן היכר קבוע באוזן הבהמה, כגון מספר זיהוי, כיון שלא ניתן להוציא הסימן מגופה.

לבוש: וטעם כל אלו דאף שאין נעשין להם לשמירה שלא לברוח, מ"מ כיון שנעשין לשמירת גופן לשמרן מפני הצער שלא יהיו מוכחשים או מפני צמרן

סעיף ז: חמור יוצא במרדעת ולא באוכף

סעיף ז: א. חמור יוצא במרדעת (פי' כמין אוכף קטן סמניחין על החמור כל

היום כולו כדי סיתחמם, בלבושי שרד כ' שצ"ל כמין אוכף "גדול") והוא שתהא קשורה לו מע"ש, ושאר כל הבהמות אסורות (לפי שאין הצינה קשה להן והוי המרדעת משוי – משנ"ב). ב. ולא יצא באוכף אעפ"י שקשור לו מע"ש [שבת נב:].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"שתהא קשורה לו מע"ש"

רש"י פי' – שאם אינה קשורה מע"ש לא גלי דעתיה מאתמול שצריך למלבוש (והוי מוקצה).

והרא"ש בשם הירושלמי – משום שמשתמש בבעלי חיים בשבת.

סעיף זז: ליתן או להוריד מרדעת או אוכף מעל הבהמה

סעיף זז: א. מותר ליתן מרדעת על החמור (רק בחצר – רש"י, ומשנ"ב) מפני

הצינה (דמשום זה לא חיישינן לטרחא דשבת) ובלבד שלא יקשרנו בו, מפני שכשקושר צריך ליקרב אליו ונמצא משתמש בב"ח. אבל על הסוס, כיון דלית ליה צער צינה אסור ליתן עליו מרדעת כלל [שם].

ב. ולהסיר מרדעת בשבת בין מן החמור ובין מן הסוס – אסור, כיון דלית ליה צער אם לא יסירנה. ואוכף אסור בין ליטול בין להניח בין לחמור בין לסוס [סמ"ג].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "על הסוס... אסור ליתן עליו"

משנ"ב (לב): משום דהוי טרחא שלא לצורך (פמ"ג). ובביאור הגר"א כ' – שלדעת רש"י גם על הסוס וכן לכל הבהמות מותר ליתן מרדעת בחצר דגם להם יש צער צינה ומועיל החימום. וכ' הט"ז – בשעה שהקור גדול גם לסוס קר, שהרי רואים שמזיק לסוס, וכן בימות החמה שהזבובים רבים ומצערם להסוס לכו"ע מותר להניח בחצר המרדעת או שאר בגד עליו דלא גרע מחמור, ובלבד שיהיה זהיר שלא יסמוך על הבהמה בשעת הכיסוי. כ"כ משנ"ב.

ב. "ולהסיר מרדעת"

מ"א (ד): דהוי טרחא שלא לצורך. ואפילו אם כבר נתחממה ע"י משאוי שנשאה מבע"י (רש"י). כ"כ משנ"ב. משנ"ב (לה): להניח הטעם דכיון דאינו מחמם רק מעט הוי טרחא שלא לצורך. כ' ביה"ל: המחבר סתם בזה כדעת הסמ"ג. וביאור הגר"א כ' – שדעת רש"י דמכל הבהמות מותר להסיר המרדעת וכן האוכף, שדווקא מן החמור דאית ליה קרירות ביותר ויצטנן ממילא אפילו אם לא נסיר מעליו אין לו צער, מה שאין כן בשארי בהמות.

סעיף ט: להוריד אוכף שעל החמור

סעיף ט: אוכף שע"ג החמור שבא מן הדרך ונתיגע וצריך להסירו לצננו, לא יטלנו בידו אלא מתיר החבל מתחתיו ומוליכו ומביאו בחצר והוא נופל מאליו [שם, וכך הגמ"י בשם הסמ"ק].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"לא יטלנו בידו"

יסירנו אסור. כ"כ משנ"ב – ואף שכבר כתבו בסעיף הקודם, שנאו משום סיפא. והט"ז כ' – אף שיש לו קצת צער מחימום המשווי של האוכף עליו, מ"מ מאליו יצטנן כשיניח כן אמרינן בגמ'.

רש"י והתוס': ואף דיש להחמור עונג בהסרתו מ"מ כיון דלית ליה צער אם לא

סעיף י: לתלות טרסקל בצוואר הבהמה

סעיף י: אין תולין לחמור טרסקל (פי' כלי של ערבה קלופה ומכוסה בעור) בצוארו ליתן מאכל בתוכו שיאכל משם. אבל עגלים וסייחים שצוארן קטן ומצטערים לאכול ע"ג קרקע, שרי בחצר אבל אין יוצאים בו [שבת נג.].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אין תולין לחמור"

משנ"ב (לח): אין יוצאין בו – אפילו אם היה תלוי עליהן מבעוד יום דהוי משוי.

ט"ז (ח): טעמו משום חשש שיבוא לסמוך על הבהמה וישתמש בב"ח דכל מה שאינו מוכרח לבהמה חששו כן. כ"כ משנ"ב.

סעיף יא: לצאת בדברים שלצורך הבהמה עצמה**סעיף יא: לא יצא הסוס בזנב שועל שתולין בין עיניו שלא תשלוט בו**

עין הרע, ולא בזהורית שעושים לו לנוי, ולא עזים בכיס שבדדיהם שקושרים אותם שלא יסרטו דדיהם בקוצים, ולא פרה בחסום שבפיה שחוסמים פיה שלא תרעה בשדות אחרים, ולא כל בהמה בסנדל שנועלים ברגליה שלא תנגף.

אבל יוצאה באגד שע"ג מכה, ובקשקשים שע"ג השבר והם לוחות שקושרים להם סביב העצם הנשבר בהן, ובשליא שיצאה מקצתה ותלויה בה.

ופוקק זוג שבצוארה ומטייל בה בחצר, אבל לא תצא בו לרשות הרבים אף על פי שהוא פקוק בין אם הוא בצוארה בין אם הוא בכסותה [שבת נג.].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"ופוקק"**"לא תצא בו"**

משנ"ב (מג): משום דמחזי כמוליכו בשוק למכור (גמ'). משמע דבאלו דלא שייך זה כגון בחתולים ועופות וכה"ג שאין דרך להוליכן למכור בזוג מותר כשפקוק. ובסמ"ג משמע דאסור אף באלו לצאת משום משוי.

מ"א (ה): אבל אם אינו פוקק אסור מפני שמוליד קול (רש"י). וצ"ע דהא פסקינן בסימן של"ח דווקא קול של שיר אסור? ונ"ל כשיקשקש וישמע קול מיחזי כמאן דאזיל לחינגא.

סעיף יב: לא תצא בחותם**סעיף יב: לא תצא בחותם, בין שהוא בצוארה בין שהוא בכסותה (גזרה**

שמה יפסק ויבוא לטלטלו), [שם נח.].

סעיף יג: לא יצא הגמל במטוטלת

סעיף יג: אין הגמל יוצא במטוטלת, והוא כמין כר קטן שנותנים תחת זנבו, אפילו היא קשורה לו בזנבו, אלא אם כן היתה קשורה בזנבו ובחטוטרותו או בשליתה [שבת נד. ורש"י].

סעיף יד: לא תצא עקוד ולא רגול

סעיף יד: לא תצא שום בהמה לא עקוד ולא רגול [שם נד:], פי' עקוד שקושר ידה אחת עם רגלה, ורגול היינו שקושר אחת מרגליה כלפי מעלה (על עצמה) שלא תלך אלא על ג' רגלים [פי' הגמ' שם].

ח"א – ודווקא ידה אחת אבל כשקושרים שני ידיה או שתי רגליה כדי שלא יברחו מותר לצאת בהן דנטירותא הוא לה ולא הוי משוי. כ"כ משנ"ב.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"ידה אחת"

ח"א: דמכל זה יש צער גדול לבהמה (ואסור לצערה) ומשוי הוא לה. והגר"ז כ' – משום דילמא נפל החבל ומייתי לה. כ"כ משנ"ב.

סעיף טו: לא יקשור גמלים זה אחר זה ויוליכם

סעיף טו: א. לא יקשור גמלים זה אחר זה והוא תופס באפסר הראשון וכולם נמשכים על ידו [שבת נד.].
ב. אבל אם תופס כמה אפסרי גמלים בידו – מותר [ב"י]. ויש מי שאוסר גם בזה, ולא התיר אלא להוציא בהמה אחת לבדו והוא מושכה בחבל [הטור].

סעיף טז: כשמושך בהמה באפסר יזהר שהחבל לא יצא תחת ידו

טפח

סעיף טז: המוציא בהמה והוא מושכה באפסר, צריך לזהר שלא יצא

ראש החבל מתחת ידו טפח למטה (לכתחילה, ובדיעבד לא עבר רק בטפחים – משנ"ב), דדמי כמו שנושאה (אבל החבל) בידו ולא מתחזיא מאפסר הבהמה, וגם לא יניח הרבה מן החבל בין ידו לבהמה כדי שלא יכביד עד שלא יגיע בטפח הסמוך לארץ (שאו לא נראה שהבהמה נמשכת בה – משנ"ב). ואם הוא ארוך יכרוך אותו סביב צוארה [שם ופרש"י].

סעיף יז: סוגי בהמה במה יוצאים

סעיף יז: אין חמור יוצא: במרדעת בזמן שאינה קשורה לו מע"ש. ולא

בזוג אעפ"י שהוא פקוק. ולא בסולם שבצוארו, והן לוחות שקושרים סביב צוארו שלא יחכך מכתו. ולא ברצועה שברגלו, והוא כמין טבעת עבה שעושים מקש וקושרים ברגלי הבהמה שפסיעותיה קצרות ומכה רגליה זו בזו ועושים לה זה להגין שלא תכה זו בזו.

• ואין התרנגולים יוצאים: בחוטים שקושרים ברגליהם לסימן. ולא ברצועה שקושרים ברגליהם כדי שלא ישברו הכלים.

• ואין האילים יוצאים בעגלה שתחת אליותיהם שעושים להם כן כדי שלא תהא האליה נגררת בארץ.

• ואין העזים יוצאות בעץ ידוע שנותנים בחוטמיהם כדי שיתעטשו ויפלו תולעים שבראשיהם.

• ולא העגל בעול קטן שנותנים על צוארה. ולא בזמם שמניחים בחוטמו של עגל כדי שלא יינק.

• ולא פרה בעור שנותנים על דדיה שלא יינקו השרצים. ולא ברצועה שבין קרניה, בין אם היא לשימור בין אם היא לנוי [משנה סב: ופרש"י].

• ולא תצא פרה או שור בחבל שבצוארה לפי שא"צ שמירה [הגמ"י].

• אבל עגלים מותרים לפי שהם מורדים בקל [מרדכי].

• הגה: הבהמה יולאה בקמיע מומחה לבהמה, אבל לא בקאוינה מומחה אף על פי שהיא מומחה לאדם [ב"י ור' ירוחם ורמב"ם].

סעיף יז: אין רוכבים ע"ג בהמה, לרכב על קרון

סעיף יז: א. אין רוכבין ע"ג בהמה ולא נתלים עליה, ואפי' בצדה אסור להשתמש. אבל צדי צדדין, כגון שדבר אחד מונח על צדה והוא משתמש בו, מותר [ביצה לו:].

ב. ואם עלה עליה, אפי' במזיד, ירד משום צער ב"ח (אבל באילן לא ירד, כדלקמן של"ו-א), [רמב"ם].

ומטעם זה (דצער בעלי חיים) פורקין משאוי שעליה. כיצד עושה, מכניס ראשו תחת המשאוי ומסלקו לצד אחר והוא נופל מאליו [שבת קנד:].

ג. הגה: ואסור ליטב על קרון שהגוי מנהיגו בשבת, משום שמשתמש בבהמה. גם שלא יחתוך זמורה. [תוס', הרא"ש, מרדכי, הגהות וב"י בשם סמ"ג].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "ולא נתלים עליה"

משנ"ב (סב): ואפילו במקום דליכא למיחש שמא יחתוך זמורה, כגון במדבר דליכא זמורה אסור, או לשפשף את התינוק על גב הבהמה כדי לשעשע אותו ג"כ אסור דלא פלוג רבנן במילתייהו (הגמ"י וכ"כ מ"א).

"צדי צדדים... מותר"

משנ"ב (ג): היינו שסומך את עצמו בצד אותו דבר, אבל אם משתמש על גב אותו דבר המונח על צדה הרי הוא כמשתמש על צדה ממש שאסור (כמ"ש הרמ"א לעניין קרון).

ב. "מכניס ראשו"

מ"א (ט): מיירי אפי' כשהמשוי הוא מוקצה, אף על גב דמקצת טלטול אסור, מ"מ משום צער ב"ח שרי (ר"ן). כ"כ משנ"ב – ומ"מ לא רצו להקל מטעם צער בעלי חיים לסלקו בידים כיון דאפשר לסלקו שלא בידים.

ג. "שהגוי מנהיגו"

משנ"ב (יט): דאם ישראל בעצמו מנהיגו יש בלא"ה איסור תורה משום מחמר. ואם הבהמה של ישראל עובר גם על שביתת בהמתו.

"שמשמש בבהמה"

מ"א (י): ולא נקרא צדי צדדין מפני שהעגלה מחוברת בצדי הבהמה כיון שהוא משתמש ע"ג העגלה ודינו כמו על צדי הבהמה ממש. כ"כ משנ"ב.

סעיף יט: לעלות בהמה שנפלה לבור מים

סעיף יט: א. בהמה שנפלה לאמת המים, אם המים עמוקים ומפני כך אינו יכול לפרנסם במקומם, מביא כרים וכסתות ונותן תחתיה משום צער ב"ח אף על פי שמבטל כלי מהיכנו [שבת קכח:].

ב. דין קירוד בהמה בשבת, כמו ביום טוב [מרדכי]. (וע"ל סי' תקכ"ג ס"ז).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מביא כרים וכסתות"

דאיכא צער בע"ח אסור דאין לנו לדמות גזירות חכמים זה לזה. כ"כ התו"ש. ובא"ר כ' – שיש פוסקים שמקילים אף להעלותה בידים אם אי אפשר ע"י כרים וכסתות. וע"י גוי לכו"ע מותר להעלותה וזה עדיף יותר מהנחת כרים וכסתות ושאר כלים תחתיה.

ב. "דין קירוד בהמה בשבת"

שו"ע (או"ח תקכג-ב): אין מגרדין בהמה במגרדת ב"ט, מפני שמשרת שער. הרב יעקב יוסף זצ"ל: מת דג באקווריום ואם לא יוצאו יסריחו המים וימותו שאר דגים, מותר להוציאו, ויתן לכלב שמזונותיו עליו. אקווריום הנמצא בשמש ויש צער לדגים מותר להזיזו לצל.

משנ"ב (סט): ה"ה דיכול להניח שאר כלים תחתיה כדי שתוכל לעלות. ונקט כרים וכסתות לרבותא אף דלא יהיו ראויים להשתמש בהן ע"ז בעוד שעליהן לחות המים אף לכשתעלה הבהמה, אפ"ה מותר דאתי צער בע"ח דהוא דאורייתא ודחי איסור ביטול כלי מהיכנו שהוא רק מדרבנן (מ"א).

"ונותן תחתיה"

מ"א (יא): אבל אסור להעלותה בידים דכל בעלי חיים הם מוקצים ואף על גב

סעיף כ: לומר לגוי לחלוב בשבת

סעיף כ: א. מותר לומר לגוי לחלוב בהמתו בשבת משום צער בעלי חיים שהחלב מצערה, והחלב אסור בו ביום [הרא"ש].

ב. י"א שצריך לקנותו מן הגוי בדבר מועט (אפי' אינו שווה פרוטה – ביה"ל), שלא יהא נראה כחולב לצורך ישראל [הר' יונה].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מותר לומר לגוי"

מ"א (יב): ה"ה שמותר משום צער בע"ח לומר לגוי להמרות האווזות שהורגלו כבר בהמראה, ואין יכולין שוב לאכול

אר"ח – ש"ה

והישראל קונה אחר השבת, והעולם נוהגין כסברא הראשונה דמשום צער בע"ח שרי אמירה לגוי לחלוב בין לגוי מן השוק ובין להשפחות שנשכרות לכל השנה. ומ"מ טוב שיחלוב הגוי לתוך אוכל דהו"ל שבות דשבות (מ"א).

אבל הב"ח כ' – דנ"ל דבשפחות מושכרים לשנה א"צ לזה דלהכי נשכרות מתחילה אבל באומר לגוי אחר לחלוב הבהמה צריך לזה. כ"כ הט"ז.¹¹⁹

בעצמן, אבל מותר רק פ"א ביום, ואם אין גוי שרי ההמראה ע"י ישראל, כיון שאין יכולין לאכול בעצמן, וטוב לעשות ע"י קטן. כ"כ משנ"ב.

"והחלב אסור"

משנ"ב (עב): משום משקין שזבו מפירות העומדים לסחיטה (דקי"ל בסימן ש"כ ס"א דאסורין).¹¹⁸

ב. **"וי"א שצריך לקנותו מהגוי"**

משנ"ב (עג): דאמירה לחלוב לא הותר כלל כ"א כשהגוי חולב לצורך עצמו

סעיף כא: גבינות שעושות השפחות מחלב ישראל

סעיף כא: גבינות שעושות השפחות מעצמן מחלב של ישראל, מותר

כיון שאינו אומר להן שיעשו [הגמ"י בשם הר"ם].

שניחא ליה בזה, ואפילו תעשה אחר כך בבית הגוי מחוייב למחות בידה וכ"ש שהיא עושה זה בבית ישראל. ובא"ר ובפמ"ג – הסכימו דכונת השו"ע הוא רק אם עשתה לפעמים דרך מקרה שמותר אחר השבת ליהנות מהם, אבל אם היא עושה כן תמיד מחוייב למחות.

לינק.

כשחלב ע"י גוי, החלב אסור עד מ"ש, כמו משקים שזבו בשבת.

¹¹⁹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: חליבה באישה.

אישה מנקת שיש לה עודף חלב, הדבר מצערה, מותר לומר לגויה לחלוב לה, או שתחלוב לאיבוד. אבל אסור לחלוב לכלי ריק, אלא אם כן מעבירה החלב לבנק החלב.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)**"מותר כיון שאינו אומר"**

משנ"ב (עד): היינו דמסתמא אדעתא דנפשה קעבדה.

והמ"א – חולק על דין זה. כיון שנוטלת החלב של ישראל ורואה הישראל ושותק, מסתמא אדעתא דישראל קעבדה שיודעת

¹¹⁸ הרב יעקב יוסף זצ"ל: איסור חליבה דאורייתא משום דש. מ"מ מותר לחלוב ע"י מכונת חליבה, שמלביש המכונה על הדר לפני ששעון השבת מפעיל את המכונה.

כשאין גוי ולא מכונת חליבה יחלוב ע"ג קרקע, או לתוך דלי שיש בו ליזול, דהוי מלאכה שא"צ לגופא במקום צער בעל חיים. ואם יש עגלים אין היתר, שהרי העגלים יכולים

סעיף כב: נער גוי של יהודי מותר לרכוב על הבהמה בשבת

סעיף כב: מי שיש לו נער גוי ורוכב על הבהמה בשבת כשמוליכה

להשקותה, א"צ למונעו, שהחי נושא את עצמו (ולפי הירושלמי שיש שביתת בהמתו אף ברכיבה, אסור). אבל צריך למונעו שלא יתן עליה בגדיו ולא שום דבר (אבל באוכף ליכא קפידא דבטל לגבי הרוכב – משנ"ב), [מרדכי].

ב"י – ואף שחי נושא אסור מדרבנן, ולכן אסור לאדם לישא תינוק בשבת, לא גזרו שבות זה בבהמה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"שהחי נושא עצמו"

משנ"ב (עה): ר"ל דאין חל ע"ז שם משא שיהיה צריך למונעו מפני שביתת בהמתו.

סעיף כג: למסור סוס לרועה גוי

סעיף כג: מותר למסור סוס או פרד או חמור לרועה אינו יהודי, ואף

על פי שהאינו יהודי משתמש בהם בשבת, אין בכך כלום כיון דשלא מדעת ישראל הוא עושה ואינו ממתין שכירות ממנו, ואם רואהו משתמש בה בשבת, מוחה בידו [שבולי הלקט בשם רב האי].

ב. הגה: וכ"ס לאין לחוש שהרועה יוליא אותם חוץ לתחום, דהא תחומין לרבנן [הגמ"ר].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"ואינו ממתין לשכירות ממנו"

ב. "וכ"ס לאין לחוש"

לבוש: ואפילו אם הוא רואה אין צריך למחות דדווקא להוציאה בידיים אסור. משנ"ב (עט): וכ"ז כשהא"י מוציאה מעצמו, אבל לצוותו בשבת להוציאה חוץ לתחום לרעות מסתפק פמ"ג, ונכון להחמיר, וכ"כ בח"א. ומטעם זה אם מוליכין שוורים למכור למקום אחר, אסור למסור להם בשבת, דהוי כמתנה

משנ"ב (עח): פי', הטעם שמותר למסור לכתחילה בשבת, כיון שלא השכיר לו, דהרועה מירתת להשתמש בה בשבת שלא יענש ע"ז בדיניהם, כיון שלא מסרה לו למלאכה כלל (רק לרעות). אבל להשכיר ולהשאיל לא"י אסור אפילו אם מתנה עמו שתנוח בשבת, דכיון שהשכירה לו למלאכה אינו מירתת.

א"ח – ש"ה

הו"ל כאלו ישראל קורא לה דשרי (כמ"ש סי' ש"ו ס"ב).

לבוש: במה שנוהגין למסור שוורים לעכו"ם להוליכן, אף שפעמים מוליכין אותן חוץ ל"ב מיל (דהוי דאורייתא), ואפשר דס"ל כרש"י והרמב"ן דגם י"ב מיל הוי דרבנן.

ובד"מ כתוב בשם הגמ"ר – דאפי' למ"ד תחומין דאורייתא שרי כיון דליכא בו כרת וסקילה לא עבר על שביתת בהמתו.

עמו להוליך חוץ לתחום, אבל ערב שבת מותר למסור לו.

"חין לחוש סהרועה יוליא חותם"

משנ"ב (פ): ויש מחמירין בדבר, שלא למסור לו בשבת (מהר"מ אלשקר וכדעת רב האי גאון המובא בבית יוסף), והעולם נוהגין היתר בדבר (כנה"ג).

"להא תחומין לרצנן"

מ"א (יח) בשם האגודה: אף שאסור להביאה בידו, מ"מ מה שעכו"ם מוליכה

או"ז ש"ו: באיזה חפצים מותר לדבר בשבת, ובו י"ד סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף ט: לומר לגוי שילך חוץ לתחום 498
סעיף י: להחליף משכון לגוי בשבת ... 498
סעיף יא: לקנות בית בא"י ולחתום ולעלות בערכאות 498
סעיף יב: להכריז על אבידה בשבת, להתיר חרמים בשבת 499
סעיף יג: להכריז על קרקע שנמכר או על יין 500
סעיף יד: לצאת לדרך להציל ביתו שנלקחה לשמד 501

סעיף א: לעיין בנכסיו בשבת, להחשיך על התחום 489
סעיף ב: לקרות לבהמתו שתכנס לתוך התחום 491
סעיף ג: להחשיך לצורכי מצווה 492
סעיף ד: שכר שבת 493
סעיף ה: לשכור חזנים בשכר לשבת... 494
סעיף ו: לצורך מצווה מותר, אבל לשכור ממש אסור 495
סעיף ז: למדוד לצורך מצווה 497
סעיף זז: להרהר בעסקיו 497

סעיף א: לעיין בנכסיו בשבת, להחשיך על התחום

סעיף א: ^א”ממצוא חפצך” (ישעיה נח, יג): חפצך אסורים. אפי' בדבר שאינו עושה שום מלאכה, כגון: שמעיין נכסיו לראות מה צריך למחר, או לילך לפתח המדינה כדי שימהר לצאת בלילה למרחץ, וכן אין מחשיכים על התחום לשכור פועלים. הגה: וה”ה לאסור לטייל למלא סוס או ספינה או קרון ללאת בו, [מרדכי].

ב. אבל מחשיך על התחום להביא בהמתו. ^ג”וי”א שאם אין הבהמה יכולה לילך ברגלים, כגון שהוא טלה קטן, אינו רשאי להחשיך דאינו רשאי להביא דאסור לטלטל בע”ח שהם מוקצים.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קנ.): ”ממצוא חפצך ודבר דבר”, חפצך – אסורים, חפצי שמים – מותרין. עירובין (לח:): לא יהלך אדם לסוף שדהו לידע מה היא צריכה, כיוצא בו לא יטייל על פתח מדינה כדי שיכנס למרחץ מיד.

שבת (קנ.): תנן – אין מחשכין על התחום לשכור פועלים.

כ' המרדכי: מכאן משמע שלא יטייל אדם בשבת למצוא סוס או ספינה או קרון לצאת בהם.

ב. ברייתא (קנא.): תנו רבנן: אין מחשיכין על התחום להביא בהמה. כן גרסת התוס'.

✓ ויש גורסים ”מחשיכין”, לפי שאם יש בורגנין הולך ומביא. בתוספתא (שבת פ”ח ה”ו) גרסינן אין מחשיכין.

^ג”ב”י: ויש לומר דאיירי בבהמה שאינה יכולה לבא ברגליה כגון טלה קטן אלא אם כן ישאוהו בכתף שאז אסור, דאסור לטלטל בעלי חיים שהם מוקצים, ולכן אין מחשיכים.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **”חפצך אסורים”**

הרב יעקב יוסף זצ”ל: אסור להכנס למקום עבודתו כדי להתחיל לעבוד מיד במ”ש. ¹²⁰.

”שמעיין נכסיו”

להסתכל בחלונות ראווה את מחירי המוצרים אם מתכוון לקנות אחר השבת. כ' ילקוט יוסף: נהג ששואל אותו בשבת איך מגיעים למקום פלוני, אסור לסייע לו, ואף שע”י כך מרבה בנסיעה לחפש את הכתובת.

¹²⁰. עוד דוגמאות שאסור להחשיך

הרב יעקב יוסף זצ”ל: אסור ללכת לתחנת אוטובוס להמתין לנסוע במ”ש (אלא אם כן נכנס לתחנה מפני הגשמים – ילקוט יוסף). וכן אסור ללכת לראות דירה שרוצה לקנות. אסור

ויש להקל כהמ"א.

"אין מחשיכין... להביא פועלים"

משנ"ב (ב): היינו לקרב עצמו לסוף התחום לשכור שם במ"ש פועלים (רש"י). והטעם דכל דבר שאסור לעשותו בשבת אפילו הוא איסור מד"ס, אסור להחשיך בשבילו (א"ר).

ב. **"להביא בהמתו"**

משנ"ב (ג): אף שהיא עומדת עתה מחוץ לתחום ואי אפשר להביאה בשבת, מ"מ לא מיקרי זה מחשיך בשביל דבר האסור, כיון שאם היו בורגנין (הם סכות השומרים סמוכים זה לזה בתוך שבעים אמה ושיריים) יכול להביאה. כ"כ הט"ז.

ג. **"וי"א שאם"**

א"ר: הוא לכו"ע, ומה שכ' בלשון י"א מפני שכן דרך המחבר במקום שלא נמצא דין זה מפורש בשאר פוסקים. כ"כ תו"ש, מאמ"ר ומשנ"ב.¹²¹

מ"א (א): ודווקא שניכר הדבר. משנ"ב (א) – כגון שעומד אצל שדהו הצריכה חרישה, שניכר הדבר שעומד שם לעיין בצרכיה, וכן לילך ולהחשיך על פתח המדינה כיון שדרך שהמרחצאות שם חוץ למדינה, שניכר שלצורך המרחץ מחשיך. אבל אם לא ניכר הוי בכלל הרהור בעסקיו שמותר. כ"כ משנ"ב.

"שמעיין נכסיו"

ביה"ל: ואפילו תוך התחום אסור, כן הסכימו כל האחרונים.

ונחלקו הפוסקים כשלא ניכר הדבר: לפי המ"א – האיסור דווקא כשניכר (אבל לא ניכר אין איסור). כ"כ הרבה אחרונים. וח"א – החמיר שאף שלא ניכר אסור. נשמת אדם: דין זה הוא מחלוקת כבר בראשונים:

לפי הרמב"ן – אסור רק שניכר, כדעת המ"א. כ"כ הרשב"א והריטב"א. אבל הרמב"ם והסמ"ג כ' – שבכל גוונא אסור.

סעיף ב: לקרות לבהמתו שתכנס לתוך התחום

סעיף ב: היתה בהמתו עומדת חוץ לתחום, יכול לקרות לה כדי שתבוא

[שם].

משנ"ב (ד): אפילו חוץ לתחום של בהמתו, דאין אדם מוזהר על תחום בהמתו (סס"י ש"ה), אבל אסור להביאה

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"עומדת חוץ לתחום"

מצוות ישוב ארץ ישראל).

¹²¹ ילקוט יוסף: מותר ללכת לראות קרקע או בית שרוצה לקנות מהגוי בארץ ישראל (משום

להכניסה ע"י ישראל אפילו ישראל אחר שאין בעליה, שאצלו הוא בתוך התחום, דקי"ל הבהמה והכלים כרגלי הבעלים (ולא כרגלי האחר), ע"כ כיון שיצאת חוץ לתחום שלה אסור לכל ישראל להזיזה בידים מד"א שלה.

בידו אם היא חוץ לתחום שלה דאין לה אלא ד"א.

"יכול לקרות לה"

משנ"ב (ז): ולא גזרינן דלמא יצא בעליה חוץ לתחום כדי להכניסה לתוך התחום. ואם הבהמה אינה שומעת לו לבוא מותר להכניסה ע"י גוי, אבל אסור

סעיף ג: להחשיך לצורכי מצווה

סעיף ג: א. מחשיכין על התחום לעשות צרכי כלה, או צרכי מת להביא לו ארון ותכריכין.

ב. ויכול לומר לחבירו שיחשיך כדי שיביא לו (פי' שיתקנן שם ויביא לו – משנ"ב), ויכול לומר לו: לך למקום פלוני למחר ואם לא מצאת במקום פלוני לך למקום פלוני, לא מצאת במנה קח במאתים. ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח, כלומר: ג. שלא יאמר לו סך ידוע שלא להוסיף עליו (פי' שאין בקציצה שום מצווה רק הצלת ממונו ולכך אסור – משנ"ב). ד. וכן אם לקח ממנו בשמונה, לא יאמר תן לי עוד בשנים ואהיה חייב לך עשרה (שצירוף סך זה אין בו צורך למצווה – משנ"ב).

ה. הגה: ואם אי אפשר לו אלא אם כן יזכור לו סכום מקח, מותר בכל ענין דהא צרכי מלווה הוא [הגמ"ר]. ויש אוסרים בכל ענין, וכן עיקר [ב"י בשם הר"ן ומרדכי].

רבי יוסי ברבי יהודה אומר: ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח.

פרש"י: סכום מקח, מנה ומאתים.

להזכיר לו סכום מקח:

• רמב"ן – הלכה כת"ק, שאף שמזכיר לו סכום דמים שרי (שרבי יוסי ב"ר יהודה פליג אתנא קמא).

• אב"ל הרמב"ם כ' – ובלבד שלא יזכיר

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קנא.): משנה – מחשיכין על התחום לפקח על עסקי כלה ועל עסקי המת להביא לו ארון ותכריכים.

ב. שם: ואומרים לו: לך למקום פלוני, ואם לא מצאת במקום פלוני, הבא ממקום פלוני. לא מצאת במנה, הבא במאתים.

אר"ח – ש"ו

לו סכום מקח.

ונחלקו בהבנת הרמב"ם:

• ג. הרב המגיד – דעתו שת"ק ור"י לא חולקים, וסכום מקח – פי' סך ידוע שלא להוסיף עליו.

• ד. והר"ן – סכום מקח היינו שאם לקח בשמונה לא יאמר לו תן לי עוד שתיים ואהיה חייב לך 10.

ה. כ' בהגמ"ר: אם אי אפשר בלא הזכרת דמים מותר אפילו לקצוץ דמים בשבת לדבר מצווה. אבל הר"ן – אסור לקצוץ דמים בשום

פנים. כ"מ מה"ה, כ"כ כל בו, הגמ"י בשם מהר"ם, רמב"ן, רמ"מ וד"מ בשם המרדכי והגמ"י.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "לך למקום פלוני"

משנ"ב (י): פי' לילך שם ולקנות, דאסור לומר בשביל דבר הרשות ובדבר מצווה שרי. אבל הליכה גרידא אפילו לדבר הרשות שרי לומר (ש"ז-ח).

ה. "ויש אוסרין"

מ"א (ו): פי' אפי' אי אפשר בענין אחר אסור להזכיר סכום מקח.

סעיף ד: שכר שבת

סעיף ד: א. השוכר את הפועל לשמור זרעים או דבר אחר אינו נותן לו שכר שבת, לפיכך אין אחריות שבת עליו. היה שכיר שבת (היינו של כל השבוע ביחד – משנ"ב), שכיר חודש, שכיר שנה, שכיר שבוע, נותן לו שכר שבת, לפיכך אחריות שבת עליו.

ב. ולא יאמר: תן לי של שבת, אלא אומר: תן לי שכר השבוע או החודש [הרי"ף הרמב"ם והרא"ש].

ג. (ואם שכרו לחודש והתנה לשלם לו כל יום כך וכך, מקרי שכיר יום) [ר"ן], או יאמר לו: תן לי שכר עשרה ימים.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ב"מ (נח.): השוכר את הפועל לשמור לו פרה לשמור את התינוק לשמור את הזרעים אין נותנין לו שכר שבת לפיכך אין אחריות שבת עליו (שאם אירע בהן

קלקול בשבת אינו חייב לשלם – רש"י), היה שכיר שבת שכיר חדש וכו' נותנין לו שכר שבת לפיכך אחריות שבת עליו.

ב. כ"כ הרי"ף והרא"ש – וסיימו בה: ולא יאמר לו תן לי שכרי של שבת אלא אומר לו תן לי שכרי של עשרה ימים. כ"כ

אר"ח – ש"ו

הרמב"ם, והסמ"ג.

ג.כ' בדק הבית בשם שבלי הלקט: אם אומר לו כך וכך תתן לי בחדש, שיבא כך ליום, הוי נמי כשכר שבת שאסור. ואין נראה כן מדברי הפוסקים.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"השוכר את הפועל"**

משנ"ב (טו): מיירי ששכרו כ"כ לכל יום, והוא שמר גם בשבת, שא"צ לשלם לו עבור יום השבת. בטור מוכח – שאפילו אם הוא רוצה ליתן לו, אסור לו להשכיר ליקח השכר, אלא אם כן הוא נותן לו דרך מתנה (פמ"ג).

ג. **"לשלם לו כל יום"**

משנ"ב (יט): היינו שהתנה עמו שישלם לו לפי חשבון הימים. והלשון מורה שיוכל הבעה"ב לחזור באמצע השבוע ולא

יצטרך לשלם לו בעד כל השבוע אלא בעד הימים שעברו, ולכן אסור לו לקבל שכר שבת לבסוף, אפילו אם משלם לו עבור כל החודש ביחד.
"מקרי שכיר יום"

מ"א (ז): וכ"כ בבד"ה בשם שבולי וכתב עליו ואין נראה כן מדברי הפוסקים. ואפשר דלא ראה דברי הר"ן שכתב הטעם שאם יסלקו באמצע השבוע א"צ לשלם לו בעד השבוע כולו אלא בעד הימים שעברו, ולכן מקרי שכיר יום והוי שכר שבת.

"תן לי שכרי לעשרה ימים"

כ ח"א: מי שנתן ליהודי בע"ש לשמור העגלות שלא יגנבו, ודאי הוי שכר שבת, ולכן ראוי שיתנה עם השומר שישמור גם ביום ע"ש ובמו"ש איזה שעות ואז הוי כשכר שבת בהבלעה ושרי. כ"כ משנ"ב.

סעיף ה: לשכור חזנים בשכר לשבת

סעיף ה: א. אסור לשכור חזנים להתפלל בשבת (משום שנוטל שכר שבת –

משנ"ב), ויש מי שמתיר (מ"מ אינו רואה סי' ברכה – שו"ע תקפ"ה-ה).

ב. הגה: ואם שכרו לשנה או לחודש, לכ"ע פרי (פי' שיתפלל גם בימות החול ומשלם לו לחודש, בהבלעה – מ"א) [ד"ע].

הטור.

• וה"ר שמואל אומר – דאין איסור דהא נותנים שכר לקיים המצוות להתפלל.
ב"י: טעמו, כיון שאינו אסור רק מדרבנן

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א.כ' המרדכי: שכר שבת לחזנים

• ה"ר ברוך – יש לי חשש על החזנים שמשכירים אותם להתפלל בשבת. כ"ד

והחושש לדברי האוסרין לא יקצוב בתחילה השכר די"ל שהוא דרך מתנה. ומילדת בודאי מותרת ליקח שכר שבת. וכ' פתה"ד – שכן מותר לרופא ליטול שכר שבת. וכ"כ הרב יעקב יוסף זצ"ל – שמותר למוהל בשבת ליטול השכר. מסכם כה"ח: לפ"ז לכל דבר מצווה שרי. יביע אומר (ה, כה): במקום מצווה יש להקל לקבל שכר שבת. ולכן יש להקל לחזנים לקבל שכר שבת, וכן משגיחי כשרות שמשגיחים רק בשבת, וכן אחיות ורופאים, וכן מי שתוקע בראש השנה יש להתיר.

במקום מצווה לא העמידו דבריהם.¹²²

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"ויש מי שמתיר"**

משבצות זהב בשם הב"י: ומ"מ אסור לשכור החזן או התוקע בשבת ויו"ט גופא רק מע"ש. כ"כ משנ"ב.

"ויש מי שמתיר"

ב"ח: בב"י (תקפ"ה) כ' בארוכה להתיר. והכי נהוג. כ"כ מהר"י ברונא שמהרי"ל השכיר חזן לשבת. כ"כ שכנה"ג. כ"כ משנ"ב (כ"ד) – שאחרונים כתבו שנהגים להקל לשכור לשבתות לחוד,

סעיף ו: לצורך מצווה מותר, אבל לשכור בשבת ממש אסור

סעיף ו: א חפצי שמים מותר לדבר בהם, כגון: חשבונות של מצווה, ולפסוק צדקה (– לעניים או לבהכ"נ – משנ"ב), ולפקח על עסקי רבים, ולשדך התינוק ליארס וללמדו ספר או אומנות (דהוי מצווה, דאם אין לו אומנות עוסק בגזל), [שבת קנ.].

ב ודווקא לדבר אם רוצה להשתכר, אבל לשכרו ולהזכיר לו סכום מעות אסור.

ג הגה: י"א דבמקום שנהגין ליתן לקורא בתורה מי שצריך, ונודר ללדקה או לחזן, לאסור בצבת לפסוק כמה יתן (אלא יעשה רק מי שבירך – מ"א), [א"ז]. והמנהג להקל, דהא מותר לפסוק לדקה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב כ' הרמ"מ: ודווקא לדבר אם רוצה

שהוזעק לטפל החולה שיש בו סכנה מותר לקבל השכר או שכר מילדת, וכן לכל דבר מצווה מותר לקבל שכר שבת.

¹²² ילקוט יוסף: וכן מי שמוסר שיעור רק לשבת, או שמלמד בנו רק בשבת, וכן רופא

"חשבונות של מצווה" – ומותר לחשוב מה שצריך לסעודת מצווה (מ"א).

"ולפסוק צדקה"

מ"א (יא): ונהגו להקל לנדב איזה חפץ לבהכ"נ, אף דאמרינן דאין מקדישין בשבת (לקמן של"ט), היינו דווקא הקדש מזבח או לבדק הבית, אבל הקדשות דידן מותר דאין שם הקדש עליהן אלא חולין הן. כ"כ משנ"ב (כז) – מ"מ לכתחילה נכון ליוזהר (כיון שהט"ז חולק על המ"א) כשמקדיש איזה חפץ ידוע בשבת שיקדישנו בפיו מע"ש, ואז אפילו מביאו בשבת לבהכ"נ אינו אלא מפרסם ההקדש שהקדיש מע"ש.

ולפסוק מעות לצדקה ולא חפץ ידוע – לכו"ע מותר (דהטעם דאסור להקדיש הוא משום דהוי כמקח וממכר שמוציא החפץ מרשותו לרשות אחר וזה אין שייך במעות).¹²³

"עסקי רבים"

מ"א (יב): אסור לעשות מלאכה ולא שבות אחר בשביל עסקי רבים, דרק הפקוח וההתעסקות בדברים בלא מלאכה מותר. כ"כ משנ"ב.

ג. "לפסוק צדקה"

משנ"ב (לז): ואפילו החזן עשיר כיון שנותנין לו זה כדי שיתפלל לפני העמוד הוי צורך מצווה. ובענין הכרזת מצוות (מכירת עליות) בבהכ"נ יש אוסרין, ויש מתירין דלא

להשתכר, אבל לשכרו ממש, ולהזכיר לו סכום מעות אסור. כ"כ הכל בו, הגמ"י בשם הר"ם, הרמב"ן, הר"ן וה"ה. אבל הגמ"ר – אפי' לקצוץ דמים לדבר מצווה מותר, מ"מ כשאפשר בלא קציצה אסור.

ג. כ' הר"ן: תימה, איך פוסקים צדקה בשבת, דהתנן (ביצה לו): אין מקדישין? פי' ר"ח – שלא אסרו אלא להקדיש כלי ידוע משום דמחזי כמקח וממכר, אבל לא אסרו לחייב עצמו בדיבורו. וקשה, שהרי אין מעריכין, וזה אינו כלי ידוע הוא ואפילו הכי אסור? ונ"ל דמערין למקח וממכר דהוי כקונה איש זה מאחר שנודר ליתן ערכו להקדש.

והכל בו כ' בשם גאון – שדווקא הקדש מזבח או בדק הבית אסור שיוצא מרשותו לרשות גבוה, אבל כשנודר להקדשות ספר תורה וכיו"ב מותר, לפי שעדיין אין מיחדין שם דבר שיוצא מרשותו ואינו דומה למקח וממכר. ב"י: וזה כדברי הר"ח. ולפ"ז להקדיש טס להקדש אסור, שהוא דבר ידוע.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "חפצי שמים"

משנ"ב (כה): דכתיב "אם תשיב משבת רגלך ממצוא חפצך", ודרשו חפצך אסורין חפצי שמים מותרין.

מע"ש נתן לאחרים לזכות בו לבית הכנסת.

¹²³. הרב יעקב יוסף זצ"ל: אסור לתרום חפץ ולהביאו לבית הכנסת בשבת, אלא אם כן

א"ח – ש"ו

אסור (מ"א).¹²⁴

אסור ליתן מתנה לחבירו דדמי למקח וממכר שהרי יוצא מרשותו, אלא אם כן הוא לצורך שבת ויו"ט (מ"א). או יזכה לו מע"ש ע"י אחר (יחזה דעת ג, כא).

שייך מקח וממכר אלא בחפץ הנקנה. ובמקום שנהגו היתר אין למחות בידן. וקניית מקומות בבהכ"נ וכן קניית אתרוגים מן הקהל אחר גמר מצוותן שקונין אותם לאכילה או להריח – לכו"ע

סעיף ז: למדוד לצורך מצווה

סעיף ז: מותר למדוד בשבת מדידה של מצווה, כגון: למדוד אם יש במקוה מ' סאה [שבת קנז], ולמדוד אזור מי שהוא חולה וללחוש עליו כמו שנוהגים הנשים, מותר דהוי מדידה של מצווה [הגמ"י ומרדכי].

כ"כ משנ"ב (לה) – וה"ה דמותר למדוד כדי לשער שיעור שישים לבטל איזה איסור, דכיון דהוא להתלמד ע"ד הוראה לא הוי כעובדין דחול (פמ"ג).

"ולמדוד אזור מי שהוא חולה"

משנ"ב (לו): כיון שהוא לצורך רפואת הגוף הוי מצווה. וגזירת שחיקת סממנין לא שייך בזה אלא ברפואה שיש בה ממש כגון משקה או אוכל (א"ר).
כ' פתח הדביר: וכן מותר לשקול לצורך מצווה, כגון ששכח לשקול המצה ערב פסח, מותר לשקול ביו"ט אף שחל בשבת.

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**

"מדידה של מצווה"

מ"א (טז): ואף דלא הותר שבות אפילו במקום מצווה, שאני מדידה דלא הוי איסור כ"כ אלא משום דהוי כעובדא דחול (תוס'), ולהכי שרי במקום מצווה.

עוד כ': ה"ה שמותר למדוד חור שיש בכותל המפסיק אם יש בו פותח טפח להביא הטומאה מהחדר שהמת בו לחדר הסמוך, ואף שיכולין הכהנים לצאת ממנו, מ"מ כיון שמודד שעורי תורה לא מחזי כעובדא דחול.

סעיף זז: להרהר בעסקיו

סעיף זז: הרהור בעסקיו – מותר. ומ"מ משום עונג שבת, מצווה שלא יחשוב בהם כלל ויהא בעיניו כאילו כל מלאכתו עשויה [שבת קנ. ורכבנו יונה].

– ועוד שמונע מחלוקת מי יעלה לתורה. וכן מותר לערוך מגבית לצדקה.

¹²⁴ יחזה דעת (ב, מא): מותר למכור העליות בשבת, כיון שהוא דבר מצווה (כ"פ ילקוט יוסף

❖ ענפי הלכה (האחרונים)
"הרהור בעסקיו"

שערי תשובה (ה*): כ' שאלת יעב"ץ –
שהרהור מתוך הכתב אסור (שמעיין בכתבי
נכסיו, וכתבי משא ומתן). כ"כ ברכ"י.

סעיף ט: לומר לגוי שילך חוץ לתחום

סעיף ט: אסור לומר לגוי שילך חוץ לתחום בשבת אחר קרובי המת
שיבואו להספידו, אבל חולה דתקיף ליה עלמא ואמר שישלחו בעד קרוביו,
ודאי שרי [מרדכי והגמ"י].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)
"אסור לומר לגוי"

משנ"ב (מא): אפילו לשכור גוי רץ
שירוצ כמה פרסאות בשבת להביא קרוביו
במו"ש ג"כ שרי כדי שלא תטרף דעתו
עליו (מ"א).

מ"א (יז): ודווקא לומר לעשות אחר
השבת מותר (ס"ג), אבל לעשות בשבת
אפי' א"ל מע"ש לעשות בשבת אסור אפי'
לצורך כלה או מת (ר"ן).

סעיף י: להחליף משכון לגוי בשבת

סעיף י: להחליף משכון לגוי בשבת, מותר אם הוא מלבוש, ויוציאנו
הגוי דרך מלבושו [רי"ו, לאפוקי המרדכי שאוסר אם לא במקום הדחק וע"י גוי], (וע"ל
סי' סכ"ה – בס"ג בהג"ה דטוב שהגוי יקח המשכון בעצמו ויניח אחר במקומו ולא יגע בו
ישראל).

מ"א (שכה-ג): דרך מלבושו – הא לאו הכי אסור דכיון שהוא ממושכן לישראל, הוי
כאלו היא של ישראל, ואסור משום מראית עין דמחזי שהישראל ציוהו להוציאו.

סעיף יא: לקנות בית בארץ ישראל ולחתום ולעלות בערכאות

סעיף יא: ^אמותר לקנות בית בארץ ישראל (וסוריא כא"י לדבר זה – רמב"ם) מן הגוי בשבת, וחותרם ומעלה בערכאות. ^בהגה: פלהס, זכתז פלהס, דאינו אסור רק מדרכנן, ומשום יסוז א"י לא גזרו [א"ז].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

^אב"ק (פ.): והלוקח בית בארץ ישראל – אומר לנכרי וכותב עליו שטר אפילו בשבת, ואף על גב דאמירה לנכרי שבות היא, משום ישוב ארץ ישראל לא גזרו ביה רבנן.

וכ' בהג"א – כיצד הוא עושה מראה הוא לו כיסים של דינרין, והגוי חותרם ומעלה לערכאות.

^אד"מ (ה) בשם האור זרוע: לא שרי אלא כשכותבים בכתיבה של גוים דאינה אסורה אלא מדרבנן, אבל בכתיבה שלנו שהיא דאורייתא אסור.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

^א"מותר לקנות בית"

מ"א (טו): ובמ"ץ כתב בשם הריב"ש והרא"ש – דאסור לקנות (ליתן מעות אלא מע"ש). כ"כ משנ"ב.

ב. "זכתז פלהס"

■ או"ז – כ' שלהם אסור מדרבנן (ולמד כן מהירושלמי), דאז הוי שבות דשבות במקום מצווה. כ"כ ד"מ, מ"א והרמ"א כאן.

■ אבל בשבת (קג.) – הכותב בכל לשון חייב (משמע אף בכתב של גויים). כ"מ מהרמב"ם רש"י והרי"ף שכתב הגויים אסור מהתורה, כ"כ הרא"ש ועוד.

וההיתר כאן שהתירו בשבות אחד במקום מצוות ישוב א"י. כ"כ הרמב"ן – שמצוות ישוב א"י היא מצווה של רבים ולכן התירו בשבות אחד. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

סעיף יב: להכריז על אבידה בשבת, להתיר חרמים בשבת

סעיף יב: ^אמותר להכריז בשבת על אבידה אפילו היא דבר שאסור לטלטלו [רשב"א].

^בהגה: ומותר להתיר חרמי ליצור בשבת, אף על פי שאינו לאורך שבת, הואיל והוא יום כנופיא לרבים הוי כעסקי רבים דקרי לדבר צם [אגור].

^גאבל אין מחרימין בשבת כי אם מדבר שהוא לאורך שבת [אגודה].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

"על אבידה"

לצורך יחיד מתירין לו, משום דבחול לא יוכל לקבץ הקהל בקל שיתירו לו. וכן מצדדים האחרונים להלכה. כ"כ משנ"ב והרב יעקב יוסף זצ"ל.

ג.

"אכל אין מחרימין בשבת"

משנ"ב (נב): המ"א הוכיח דדין החרם והתרתו שווה, דליחיד אסור להחרים אם עבר עבירה, אלא אם כן חילל שבת דהוי כמו לצורך שבת.

ולצורך ציבור מותר אפילו אינו לצורך שבת דאם לא יחרימו בשבת לא יתאספו ביום אחר ויתבטל הדבר.

והא"ר – מצדד דאף לצורך רבים אין כדאי להחרים ביום השבת (דכתיב בו ברכה).

ב.

"חרמי ציבור"

מ"א (כב): ה"ה נידוהו בחלום מותר להתירו בשבת (רדב"ז).

"הוי כעסקי רבים"

מ"א (כג): משמע דאם הוא לצורך יחיד להתיר לו מה שהחרימוהו הציבור אסור, כשאינו לצורך שבת.

אבל מבדק הבית בשם רבינו ירוחם וכן מתשובת הרשב"א משמע – דאפילו

סעיף יג: להכריז על קרקע הנמכר או על יין

סעיף יג: להכריז בשבת על קרקע הנמכר, שכל מי שיש לו זכות עליו

יבוא ויגיד וא"ל יאבד זכותו – אסור [ת' הריב"ש והר"ן].

הגה: וכן אסור להכריז יין בשבת (שיש אצל פלוני ופלוני יין למכור – משנ"ב), להוי כמקח וממכר [מהרי"ל].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)**"להכריז בשבת"**

מ"א (כה): בקושטנטינא נוהגין להכריז מי שרוצה להשכיר בית או לקנות. ובתשובת הגאונים אסור זה. כ"כ משנ"ב – אפילו בשל הקדש ויתומים.

"ואם לאו יאבד"

מ"א (כו): דווקא בכה"ג אסור דהוי כדן את הדין. אבל אם מכריז רק 'כל מי שיש לו זכות יבא ויגיד', אינו כדן את הדין ומותר, ומ"מ לכתחילה אין לנהוג כן דהוה דבורא דחול (ריב"ש). כ"כ משנ"ב.

"אסור להכריז יין"

מ"א (כז): דווקא במקום ששכיח יין טובא אבל במקום שאין מצוי כ"כ, הוי הכרזה

על יין צורך מצווה בשביל קידוש. ומ"מ אסור להזכיר סכום מקח בכל גווני. והרש"ל כ' שיכריו קודם ברכו ואם שכח

להכריז עד אחר ברכו לא יזכיר סכום מקח. כ"כ משנ"ב.

סעיף יד: לצאת לדרך להציל ביתו שנלקחה לשמד

סעיף יד: מי ששלחו לו שהוציאו בתו מביתו בשבת להוציאה מכלל ישראל – מצווה לשום לדרך פעמיו להשתדל בהצלתה. ויוצא אפילו חוץ לשלש פרסאות. ואי לא בעי, כייפינן ליה (וע"ל סי' סכ"ח סעיף י').

לתירוץ השני דמחלק בין פשע ללא פשע, הכא נמי לא פשעה.

✓ והילכך יש מצווה לחלל עליה את השבת, ואי לא בעי למיעבד כייפינן ליה. ואפילו לחלל שבת בדברים האסורים מן התורה נראה דשפיר דמי דלגבי שלא תשתמד ותעבור כל ימיה חילול שבת אמרינן איסורא זוטא הוי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"שהוציאו בתו"

משנ"ב (נו): בתו ל"ד, ה"ה אחר רשאי לחלל שבת כדי להצילה מהאיסור הגדול. ודווקא שהוציאוה מביתו באונס שלא פשעה, אבל אם פשעה אין לו לאביה לחלל שבת עבודה, דאין אומרים לו לאדם חטוא כדי שיזכה חברך (עו"ת ומ"א). וכ' הא"ר – ודווקא באיסור דאורייתא אבל באיסור דרבנן יש להקל לעבור כדי להצילה.

"חוץ לשלש פרסאות"

מ"א (כט): אף למ"ד דהוי איסור דאורייתא.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ת' הרשב"א: מי שלקחו בתו בחזקה מביתו על ידי ישראל משומד להוציאה מכלל ישראל, האם מותר לצאת לדרך אפי' חוץ לג' פרסאות, בשבת פן יפחידוה ותשתמד?

תשובה: הדבר צריך תלמוד, ודעתי נוטה שאין דוחין שבת על הצלה מהעבירות, שאין אומרים לאדם עמוד וחטוא בשביל שיזכה חבירך.

והתוס' הקשו – והתנן (גיטין מא:): מי שחציו עבד וחציו בן חורין כופין את רבו ועושה אותו בן חורין, אף כל המשחרר את עבדו עובר בעשה?

וי"ל – דשאני פריה ורביה דמצווה רבה היא. ועי"ל – שדווקא היכא שפשע שהדביק פת בתנור סמוך לחשיכה אבל היכא דלא פשע מידי שרי למיעבד איסורא זוטא כי היכי דלא ליעביד חבריה איסורא רבה.

ב"י: והשתא אם לתירוצא דמצווה רבה הדבר ברור שאין לך מצווה רבה מלהצילה שלא יפחידוה ותשתמד. וגם

א"ח – ש"ו

לא ישתדל להצילה תשאר כן גם בגדלותה. כ"כ משנ"ב.

"וע"ל סימן קכ"ח ס"י"

משנ"ב (נח): קשה: דשם בהג"ה איתא, דמי שרוצים לאנסו שיעבור עבירה גדולה אין מחללין עליו שבת כדי להצילו? וי"ל – דשאני התם שרוצים לאנסו שיעבור עבירה פ"א, אפי' בעבירה חמורה כמו לעבוד ע"ז, דחילול שבת ג"כ כעובד ע"ז. מה שאין כן כאן שתשאר מומרת ותחלל שבת לעולם.

ואף שצריך לחלל שבת באיזה מל"ט מלאכות, דכאשר תמיר את הדת לגמרי תחלל שבת ותעבוד ע"ז כל ימיה, ואם יחלל שבת פ"א נקרא איסורא זוטא נגד זה (ב"י).

הסתפק המ"א (כט): אם הבת קטנה ורוצים להוציאה מכלל ישראל, אם יעשה הגדול חטא בשבילה דהא אין ב"ד מצווין להפרישה מאיסור, או דילמא כמו בפיקוח נפש שמחללין על הקטן דאומרים חלל עליו שבת אחד כדי שישמור שבתות הרבה, כן הדבר כאן. ובא"ר – מקל, דאם

או"ז ש"ז: דיני שבת התלויים בדבור, ובו כ"ב סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף יב: לקרוא מתוך רשימת אורחים
514 שוימן שבת
סעיף יג: לקרוא בשטרי הדיוטות 516
סעיף יד: לקרוא באגרת השלוחה לו.. 517
סעיף טו: לקרוא כתב שתחת הדיוקנאות
518
סעיף טז: לקרוא מליצות ומשלים של
שיחות חולין 518
סעיף יז: ללמוד בשבת דברי חול 520
סעיף יז: לשאול מן השד בשבת 520
סעיף יט: לקרוא לגוי כשהסחורה הנפסדת
521
סעיף כ: אמר לגוי עשה מלאכה בשבת
522
סעיף כא: לומר לגוי לבשל לעצמו בשר
של האדון או שלו 522
סעיף כב: שבות דרבנן בבין השמשות 523

סעיף א: דבר האסור בשבת אסור לדבר
עליו 503
סעיף ב: לשכור פועלים או לומר לגוי
לשכור 504
סעיף ג: לתת מעות לגוי שיקנה לו
בשבת 505
סעיף ד: לתת מעות לגוי שיקנה לו... 506
סעיף ה: שבות דשבות במקום מצווה... 508
סעיף ו: לחשב חשבונות 509
סעיף ז: האם תוכל לבוא אלי לערב... 510
סעיף זז: דבר שאסור לעשותו היום אסור
לומר שיעשה מחר 510
סעיף ט: להחשיך לתלוש פירות שבתוך
התחום 512
סעיף י: שמור לי פירות שבתחומך
ואשמור פירותיך שבתחומי 513
סעיף יא: לשון הלוואה או השאלה 513

סעיף א: דבר האסור בשבת אסור לדבר עליו

סעיף א: א. "ודבר דבר" (ישעיה נח, ג): שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול. **ב.** הלכך אסור לומר: דבר פלוני אעשה למחר או סחורה פלונית אקנה למחר, **ג.** ואפילו בשיחת דברים בטלים אסור להרבות.

ד. הגה: וזני אדם שסיפור שמועות ודברי חדושים הוא עונג להם (ואסור לספר בשבת איזה דבר שמצטער בו – משנ"ב), מותר לספרם כשצט כמו בחול (ומ"מ לא ירבה בהם מאוד משום ביטול תורה – משנ"ב). אבל מי שאינו מתענג, אסור לאומרם כדי שיתענג זהם חזילו [תרומת הדשן].

אלא שעושה כן לרצון חבריו יש חשש איסור לאותם שאינם מתענגים.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "ודבר דבר"

ש' הכוונות: מורי היה נוהר לא לדבר בלשון לעז בשבת, ולא לדבר שיחת חולין.

ואיתא בויקרא רבא: אמו של רשב"י היתה מדברת הרבה בשבת, וא"ל אמא "שבת היום" ושתקה. ובירושלמי – בקושי התירו שאילת שלום בשבת.

ב. "אעשה למחר"

משנ"ב (א): ודווקא אם הוא דבר שאסור לעשותו בשבת ואפילו אם הוא רק איסור דרבנן (רא"ש).

האם מותר לדבר מצווה (משנ"ב סק"א)?

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (ק"ג): "דבר דבר" – שלא יהא דיבורך של שבת כדבורך של חול. דיבור – אסור, הרהור – מותר. כ"פ הטור – שלא יהא דיבורך של שבת כדיבורך של חול.

ב. וכתב הטור: הלכך אסור לומר דבר פלוני אעשה למחר, או סחורה פלונית אקנה למחר (והיינו אם הוא דבר שאסור לעשותו בשבת).

ג. ירושלמי: אפילו בשיחת דברים בטלים צריך שלא להרבות. כ"כ התוס', הרא"ש, הר"ן, הרמב"ם, והסמ"ג.

ד. כ' בתרומת הדשן: לספר שמועות מענייני מלכים ושרים וערך מלחמות וכיוצא בזה אם הוא מתענג בסיפורים שרי. אבל אם המספר אינו מתענג בכך

א"ח – ש"ז

כ' א"ר – אם הגוי חייב לו וירא שמא יסע בשבת יכול להתראות אליו כדי שיתן בשבילו לחבירו הגוי. כ"כ משנ"ב.

שע"ת (א): כ' ברכ"י בשם רדב"ז – שאסור לקרות בספר בשבת כדי להכיר מקום הצריך הגה להגיה אותו למחר, אבל אם מכוון לקרות ואם ימצא טעות יגיה למחר מותר.

ג. **דברים בטלים**

משנ"ב (ב): אפי' שאין בהם זכר לעשיית מלאכה ולעסקים כלל, ואפי' אין בהם דברי גנאי וקלות ראש אסור.

ד. **מותר לספרם**

משנ"ב (ה): לאו משנת חסידים היא והנשמר מלדבר דברי חול קדוש יאמר לו, כ"כ א"ר.

של"ה – בשבת יאמר לחבירו 'שבת שלום' כדי לקיים זכור את יום השבת.

מ"א – אסור, כ"פ כנה"ג.

ו"א"ר – לדבר מצווה (כגון אכתוב מחר ס"ת) מותר, כ"פ מאמ"ר וברכ"י.

להלכה: נכון לכתחילה להחמיר כשאין צורך לזה בדיבורו היום, ואם מתיירא שיתרשל בדבר אז לכו"ע שרי לזרוזי נפשיה דאמירה לגבוה הוי כנדר (תו"ש).

מ"א (א): כ' האגודה – אסור לעכב העכו"ם בשבת בשביל החוב, אבל יכול לומר בחול לשופט מדוע לא עכבת העכו"ם בשבת, אסור לעכב נכסי ראובן ביד שמעון (רשד"מ). כ"כ משנ"ב.

כ"כ כיו"ב הב"ח – מי שיש לו חוב אצל האנס, ובשבת נודע לו שהוא ילך מן העיר ואפשר שלא ישוב – מותר לילך בשבת לקבול עליו אצל השר שיפרענו, דבמקום פסידא לא גזרו.

כ"כ משנ"ב (א) – והוסיף, גוי שהיה תפוס אצל השופט בשביל יהודי שהיה חייב לו, יוכל לומר להשופט שיקבל ערבות מהגוי ויניח התפוס, אבל לא יאמר לו שיכתוב בערכאות (אחרונים).

סעיף ב: לשכור פועלים או לומר לגוי לשכור

סעיף ב: א. אסור לשכור פועלים ולא לומר לגוי לשכור לו פועלים בשבת (אפי' לומר שישכור לו פועלים אחר השבת אסור – משנ"ב), אף על פי שאין הישראל צריך לאותה מלאכה אלא לאחר השבת, שכל מה שהוא אסור לעשותו אסור לומר לגוי לעשותו.

ב. ואפילו לומר לו קודם השבת לעשותו בשבת – אסור.

ג. אבל מותר לומר לו אחר השבת: למה לא עשית דבר פלוני בשבת שעבר,

אף על פי שמבין מתוך דבריו שרצונו שיעשנה בשבת הבאה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קנא): משנה – לא ישכור אדם פועלים בשבת, ולא יאמר אדם לחבירו לשכור לו פועלים.

כ"פ הרמב"ם – אף לומר קודם השבת ואף על פי שאינו צריך לאותה מלאכה אלא לאחר השבת, אסור, והוא מדברי סופרים כדי שלא תהיה שבת קלה בעיניהן ויבואו לעשות בעצמן.

ב. כ' הרא"ש בשם רב סעדיה: אפי' לומר לו קודם בשבת לעשות בשבת אסור.

כ"כ נמ"י בשם הרשב"א.

כ"כ הר"ן – והראיה, מדאיצטריך היתרא למי שהחשיך לו בדרך ליתן כיסו לנכרי לפי שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, הא בלאו הכי אסור. כ"כ עוד ראשונים.

ג. כ' הסמ"ג והסמ"ק: מותר לומר לגוי אחר השבת, למה לא עשית דבר פלוני בשבת שעברה, ואף שמבין מתוך דבריו שרצונו שיעשנו בשבת הבאה. וכ"כ בעל התרומה, והגהות. והטור כ' – ומסתברא

קצת לאיסור.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אסור לשכור פועלים"

משנ"ב (ז): הסעיפים הבאים מדברים באיסור ממצוא חפצך דהכל בכלל עשיית חפציו.

ביה"ל: ולא לומר לגוי – אפי' לא קוצב השכר, אלא מדבר עמהם אם רוצים לעבוד אסור (ת' חו"י).

מ"א (ב): אבל בדבר שאינו אלא חומרא בעלמא שרי לומר לגוי (רד"ך), כ"כ משנ"ב.

ג. "אף על פי שמבין"

משנ"ב (י): אפ"ה מותר כיון שאינו אומר לו רק דרך רמז. ול"ד למ"ש הרמ"א (כב) דאפילו דרך רמז לעשות בשבת אסור? דתם כשמרמז לו בשבת גופא ע"ז חמיר טפי (פמ"ג).¹²⁵

שרצונו שיעשנה – ומ"מ לא יהנה הישראל מאותה מלאכה עד אחר השבת כדין גוי שעשה מלאכה לצורך ישראל.

סעיף ג: לתת מעות לגוי שיקנה לו בשבת

כ' ילקוט יוסף: מותר לשכור גוי שיעשה מלאכות המותרות בשבת (כגון מלצר), ובלבד שלא יזכיר לו שם דמים.

¹²⁵ הרב יעקב יוסף זצ"ל: לרמוז בימי החול שיעשה מלאכה בשבת שרי. כגון שנותן לו מעות שיקנה סחורה, כיון שיכול לקנות בימי החול.

סעיף ג: אסור ליתן לגוי מעות מע"ש לקנות לו בשבת, אבל יכול לומר לו: קנה לעצמך ואם אצטרך אקנה ממך לאחר השבת.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כתוב בפסקי הרא"ש בשם רב סעדיה: אסור לומר לגוי מערב שבת הילך מעות וקנה לי כך וכך בשבת. כ"כ רי"ו.

כ"כ הגמ"י – ולא דמו לכל הנהו דשרו בית הלל עם השמש (יז): דכולהו אי בעי עביד מחר אי בעי ימתין ונמצא דגוי אדעתא דנפשיה קא עביד. אבל הכא אי אפשר כי אם למחר ביום השוק. ב"י – ויום השוק לאו דווקא אלא כל

שאומר לו לקנות לו בשבת אסור.

ב. כ' בהגהת מרדכי בשם ר"ש ב"ר ברוך – אבל יכול לומר לו קנה לעצמך ואם אצטרך אקנה ממך לאחר שבת.¹²⁶

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מעות מע"ש לקנות בשבת"

משנ"ב (יב): מע"ש – וה"ה דאפילו מתחילת השבוע אסור כיון שייחד לו על שבת (א"ר), וכ' ד"מ – ואפילו קצץ לא מהני בזה, כיון שא"ל לו לקנות שבת.

סעיף ד: לתת מעות לגוי שיקנה לו

סעיף ד: מותר לתת לגוי מעות מע"ש לקנות לו, ובלבד שלא יאמר לו: קנה בשבת. הגה: וכן מותר ליתן לו בגדים למכור, ובלבד שלא יאמר לו למכרן בשבת [ב"י בשם סמ"ג].

ב. מי ששכר גוי להוליך סחורתו, וזא הגוי ולקחה מבית ישראל בשבת, אסור. והיו עונשין העושה [רבינו ירוחם].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כ' מרדכי: פסק סמ"ג – דמותר לתת

לגוי מעות מערב שבת לקנות מה שירצה ובלבד שלא יאמר לו קנה בשבת. וכן מותר למסור לו בגדים למכור ובלבד

אצטרך ואקחנו ממך אחר הפסח. וכ' הב"ח וא"ר – דאפילו אם מבטיחו שיקנה ממנו אחר כך ג"כ מותר כיון דעכשיו קונה לעצמו. כ"כ משנ"ב והרב יעקב יוסף זצ"ל.

¹²⁶ וכמ"ש בשו"ע (או"ח תמ"ח-ד) – רשאי ישראל לומר לגוי בשעה חמישית או קודם: עד שאתה לוקח חמץ במנה קח במאתים שמה

א"ח – ש"ז

אסור. ובמקום שמצוי קצת גם בשאר ימים אין איסור אלא אם כן מזכיר בפירוש יום השבת.

וכ' הט"ז – וכן אם אמר לו הישראל ראה שאני צריך לילך לדרכי במו"ש הוי ג"כ כמזכיר יום השבת בפירוש שאסור. כ"כ משנ"ב.¹²⁷

האם מותר להנות כשמתירים:

הט"ז – ומה שהתירו (כשלא זכר לו שיקנה בשבת) מ"מ לא יהנה הישראל ממנו באותה שבת דעכ"פ עשה בשביל ישראל דאף שקוצץ לו שכר.

אבל הא"ר והתו"ש – חולקין ומתירים. כ' בספר חסידים: אל ידור אדם בעיר שיום השוק הוא בשבת כי אי אפשר שלא יחטא ואם השוק אינו בשכונתו שרי. כ"כ משנ"ב.

"מי ששכר"

משנ"ב (טז): ואף שקצץ לו שכר עבור זה ולא ייחד לו שיוליכנו בשבת, והגוי ע"ד עצמו לוקח בשבת, אפ"ה אסור כיון שלוקח מבית ישראל בשבת (וכדלעיל בסיומן רנ"ב-א). וכאן שהסחורה היא של

יאמר לו לכבס בשבת. ובט"ק שיודעים שהוא של ישראל (אך לא יודעים איזה ישראל) יש מחלוקת ויש להתיר.

למסור לגוי רכב ע"ש ע"מ לקבלו במ"ש – מותר, בתנאי שקצב הסכום, ואין על הרכב שם הבעלים. וכ"ז כשאין מוסך של ישראל, שאם לא כן אסור לתקן אצל הגוי. מ"מ האשכנזים מחמירים בכל זה כהמ"א והט"ז.

שלא יאמר לו מכור בשבת, אלא כשתחפז.

ובסמ"ק – מתיר ליתן לגוי מערב שבת מלבושים למכור כל שקצץ לו שכר דדמי למשלח אגרות ביד גוי וקצץ לו שכר דשרי.

ב"י – ומשמע מדבריו שאם לא קצץ לו שכר אסור דומיא דאגרות. אלא אם כן נתן לו ברביעי ובחמישי דומיא דאגרות. זולתי לדעת הרמב"ם והרי"ף – שבאגרות אוסרים אף מיום ד', ה'.

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**

"מע"ש לקנות לו"

משנ"ב (יד): ודווקא בשקצץ לו שכר עבור זה דאז עושה אדעתיה דנפשיה, דבלא"ה אסור כמבואר סיומן רמ"ה-ה (מ"א). וכ' בביה"ל – שאם היה אפשר לו לקנות ולמכור מבעוד יום מותר אפילו בלא קצץ.

"ובלבד שלא יאמר"

ט"ז: ואם יום השוק שם בשבת ובאותו מקום אינו מצוי לקנות כ"א ביומא דשוקא כמו שרגיל בעיירות קטנות, הו"ל כמזכיר לו יום השבת בפירוש ואסור (כ"כ מ"א עו"ש). א"ר – ואפילו בתחילת השבוע

¹²⁷ הרב יעקב יוסף וצ"ל: ודעת מרן שאף כנה"ג מותר, שהרי כ' "ובלבד שלא יאמר לו: קנה בשבת", וכל שלא א"ל בפירוש מותר. ולהלכה יש להקל כמרן בצירוף שיטת הרשב"א שאם א"ל בחול שרי. כ"פ ר' אברהם הכהן ושול"ת רב פעלים.

ולכן מותר למסור לגוי כביסה בע"ש ע"מ לקבלה במ"ש (כשהדבר קצוב), ובלבד שלא

ישראל אפילו ייחד לו מקום והניח שם הסחורה לא מהני (מ"א).

"מבית ישראל בשבת"

מ"א (ה): אבל אם לקחה קודם שבת אף על פי שמפליג בשבת מחוץ לתחום שרי,

פמ"ג – כיון שקצץ לו שכר ואדעתא דנפשיה קעביד. כ"כ משנ"ב.

מ"א (ו): עונשין – לפי עשרו בממון או במלקות אם אין לו ממון. ואם טעה וסבר שמותר אין עונשין אותו ונאמן לומר שוגג הייתי. כ"כ משנ"ב.

סעיף ה: שבות דשבות במקום מצווה

סעיף ה: א. דבר שאינו מלאכה, ואינו אסור לעשות בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לגוי לעשותו בשבת, והוא שיהיה שם מקצת חולי, או יהיה צריך לדבר צורך הרבה, או מפני מצווה. כיצד: אומר ישראל לגוי בשבת לעלות באילן להביא שופר לתקוע תקיעת מצווה, או להביא מים דרך חצר שלא עירבו, לרחוץ בו המצטער.

ב. ויש – אוסרין. הגה: ולקמן סי' תקפ"ו פסק להתייר.

ג. וע"ל סי' רע"ו דיט מקילין אפילו צמלכא דאורייתא, וע"ס ס"ב.

אמירה לגוי באיסור דרבנן

א. הרמב"ם כ' – אמירה לגוי מותרת בשבות דרבנן בדבר שיש בו צורך מצווה (דהוי שבות איסור דרבנן, דשבות אמירה לגוי, במקום מצווה דשרי), כגון שאומרים לו לעלות באילן להביא שופר לתקוע בו תקיעה של מצווה, או שיש בו קצת צורך חולי (להביא מים דרך חצר שלא עירבו לרחוץ בו התינוק או המצטער).

ב. אבל התוס' כ' – אסור לומר לו להביא שום דבר אפי' דרך כרמלית, אפי' ספר ללמוד בו שיש בו מצווה שלא התיירו אמירה לגוי אלא לצורך מילה שהיא גופה דוחה השבת.

ג. בה"ג והעיטור – אף באיסור דאורייתא מותר לומר לגוי במקום מצווה (פ' אפי' שבות אחד במקום מצווה שרי). (כ"פ הרמ"א רע"ב: י"א דמותר לומר לגוי להדליק לו נר לסעודת שבת משום דסבירא ליה דמותר אמירה לגוי אפי' במלאכה גמורה במקום מצווה).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אלא משום שבות"

משנ"ב (יט): אבל דבר שאיסורו מהתורה אסור ע"י גוי אפילו לדבר מצווה (כדלקמן בסימן של"א-ו), ח"א – וע"כ אסור לומר לגוי להדליק נר כדי ללמוד ולהתפלל.

אר"ח – ש"ז

"מקצת חוליי"

מ"א (ז): דאילו בחולי ממש הכולל כל הגוף או שיש בו סכנת אבר אפילו ישראל עושה שבות (לחד דעה כבסימן שכ"ח-יז). כ"כ משנ"ב.

ודע שאין מדמין דבר לדבר בענין השבותין, ואין לך בם להתיר אלא מה שאמרו חכמים. שהרי לגבי מילה לא התירו שבות דאמירה לגוי במקום מלאכה דאורייתא (של"א-ו), וגבי קונה בית בא"י מותר אפי' בשבות אחד (שו-יא).

"צורך הרבה"

משנ"ב (כב): במ"א שמיסק שדווקא במקום הפסד גדול, אבל בלא"ה אין להקל כלל.

ובא"ר – מפקפק אפילו באופן זה (ו"צורך

הרבה", אפשר דווקא בדבר שהוא צער הגוף, כמו שמסיים לרחוץ בו המצטער – שה"צ סקכ"ד).¹²⁸

"ויש אוסריין"

מ"א (ח): דס"ל במילה דשרי שבות דשבות שאני שהיא עצמה דוחה שבת. כ"כ משנ"ב.

בלבוש ובא"ר – פסק כדעה ראשונה.

ג. "אפילו במלאכה דאורייתא"

משנ"ב (כ"ד): פי' ע"י גוי במקום מצווה. מיהו כבר כתב רמ"א לעיל דיש להחמיר בזה. כ"פ הט"ז – כי דעה זו היא רק דעת יחידאה, והרי"ף והרא"ש והרמב"ם ועוד כמה גדולי ראשונים חולקין עליה.¹²⁹

סעיף ו: לחשב חשבונות

סעיף ו: אסור לחשוב חשבונות אפילו אם עברו, כגון: כך וכך הוצאתי על דבר פלוני. ודווקא שעדיין שחר הפועלים אצלו, אבל אם פרעם כבר, מותר (דחשבונות שא"צ מותר לחשבן בשבת – משנ"ב), [שבת קנ:].

"ודווקא שעדיין"**❖ ענפי הלכה (האחרונים)**

ילקוט יוסף: מותר לומר לגוי לעשות מלאכה כשאינו מתכוון, ולכן מותר לומר לגוי לפתוח המקרר אף שתדלק הנורה (שהרי הגוי לא מתכוון להדליק הנורה).

¹²⁹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: שבות אחד במקום מצווה דרבים שרי, כגון להדליק את האור לצורך לימוד תורה של רבים. וכן מותר בשבות אחד במצוות ישוב ארץ ישראל.

¹²⁸ הרב יעקב יוסף זצ"ל: שבות דשבות במקום מצווה, כגון: לומר לגוי להדליק ביו"ט (איסור דרבנן) לצורך מצווה. וכן מותר לגוי לעשות מלאכה לצורך חולה שאין בו סכנה. וכן שבות דשבות ע"י ישראל גם יש להתיר. כשיש הפסד מרובה יש להתיר אפי' שבות אחד ע"י שירמוז לגוי. וגוי שאומר לגוי הוי רק שבות אחד.

"מותר"

משנ"ב (כז): כ' הרמב"ם חשבונות שאין בהם צורך מותר לחשבון, כיצד: כמה סאין תבואה היה לנו בשנה פלונית, כמה דינרין הוצאנו בחתונת בננו, כך וכך חיילותיו של מלך, וכיוצא באלו שהן שיחה בטלה שאין בהן צורך כלל. ופי' המגיד משנה – רמז הרב שיש למנוע מזה מצד שיחה בטלה, ואפילו בחול אינו יפה כ"כ לת"ח.

משנ"ב (כה): דהא בעי למידע כמה צריך ליתן להם והו"ל חשבונות שצריכין ואסור, מטעם ודבר דבר.

"שכר הפועלים אצלו"

ט"ז: ואפילו אם אחר כך נתברר לו ע"פ חשבוננו שאין מגיע להם ממנו כלום, מ"מ כיון דמתחילה לא ידע יש בו איסורא. אבל אם גם מתחילה היה יודע שאין מגיע להם ממנו כלום הוי חשבונות של מה בכך ושרי. ואם החשבונות האלו יש בהן צורך לחבירו וחושב החשבונות האלו לצרכו אסור. כ"כ משנ"ב.

סעיף ז: האם תוכל לבוא אלי לערב

סעיף ז: א· מותר לומר לחבירו: הנראה בעיניך שתוכל לעמוד עמי לערב, אף על פי שמתוך כך מבין שצריך לו לערב לשוכרו [שבת קנ.], **ב**· אבל לא יאמר לו: היה נכון עמי לערב [רמב"ם].

והתוס' – דחו זה, לפי שטעם ההיתר דהוי הרהור, ולכן גם בגוי מותר. כ"כ מ"א, א"ר, תו"ש ועוד.

"אף שמתוך כך מבין"

כ' הרדב"ז: רמיזה מותר רק במלאכה למחר, אבל למלאכה בשבת אין חילוק בין אמירה לרמיזה שאסור. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א· "מותר לומר לחבירו"

ב·: כיון שלא מפרש בהדיא מותר (דהוי הרהור).

כ' הג"א – אבל לגוי אסור לומר, לפי שרוצה לדעת באיזה מלאכה מדובר.

סעיף זז: דבר שאסור לעשותו היום אסור לומר שיעשה מחר

סעיף זז: א· יכול לומר לחבירו: לכרך פלוני אני הולך למחר, וכן מותר לומר לו: לך עמי לכרך פלוני למחר, כיון שהיום יכול לילך ע"י בורגנין.

וכן כל כיוצא בזה שיש בו צד היתר לעשותו היום, יכול לומר לחבירו שיעשנו למחר, ובלבד שלא יזכיר לו שכירות [רש"י והטור].

ב. אבל בדבר שאין בו צד היתר לעשותו היום, אפילו אם אין בו אלא איסור דרבנן, כגון: שיש לו חוץ לתחום פירות מוקצים (אף תוך התחום אסור, כיון דא"א להביאם משום אסור מוקצה – מ"א), כיון שאי אפשר לו להביאם היום – אסור לומר לחבירו שיביאם לו למחר. ג. וכן אסור לו להחשיך בסוף התחום כדי שימהר הלילה לילך שם להביאם (פי' להביא פירות המוקצים, אבל פירות שלא מוקצים מותר להחשיך – משנ"ב), [שם משנה]. הגה: וכן לא יאמר: אעשה דבר פלוני למחר [הרא"ש].

ד. אבל יכול להחשיך בסוף התחום כדי למהר לילך שם לשמרם, שאפילו היום היה יכול לשמרם אם הם היו בתוך התחום, ואם לא כוון להחשיך אלא לשמרם, יכול אף להביאם.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

מביא? מיירי בפירות מחוברים.

✓ וכתב הרא"ש: כל דבר שיש בו צד היתר שיכול לעשותו בשבת יכול לומר אעשה זה למחר, ובלבד שלא יזכיר לו שכירות. ודבר שאין לו היתר לעשות היום אפילו אין בו אלא איסורא דרבנן אסור לומר אעשה דבר זה למחר או לומר לחבירו עשה לי.

ד. שם (קנ.): אבל מחשיך הוא לשמור ומביא פירות בידו.

ופירש רש"י: אבל מחשיך – להיות קרוב לצאת לשמור פירותיו וזה דבר המותר בשבת לשמור פירותיו אם היה בתוך תחומו. ומביא פירות בידו – אף שצריך לתולשם, כיון שעיקר כוונתו בהחשכה היה בתחילה רק בשביל השמירה (משנ"ב).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. שבת (קנ.): אמר רב יהודה אמר שמואל מותר לאדם לומר לחבירו לכרך פלוני אני הולך למחר, שאם יש בורגנין הולך.

פרש"י: בורגנין – מ 70 אמה ל 70 אמה. הילכך אפי' בשבת כיון שיש לו תקנה מותר לומר. אפי' במקום שאין שם היתר זה. כ"כ הפוסקים – אף שאין שם היתר זה.

כ. התוס' – ה"ה שיכול לומר לחבירו לך מחר לכרך פלוני. כ"כ הרא"ש, הר"ן, ה"ה בשם הרמב"ן והרשב"א.

ג. שם: תנן אין מחשיכין על התחום לשכור פועלים ולהביא פירות. בשלמא לשכור פועלים בשבת לא מצי אגר, אלא להביא פירות לימא שאם יש שם מחיצות

א"ח – ש"ז

א.

"יכול לומר"

משנ"ב (ל): דבר שאסור לעשות בשבת אסור לומר שיעשה זאת למחר, וקאמר הכא דאף דבשבת אסור לילך מחוץ לתחום, אלא יאמר לכרך פלוני אני הולך למחר כיון דעל עצם הליכה אין איסור אלא שמחוסר בורגנין (ט"ז ומ"א). מיהו אסור לומר אני רוכב למחר או נוסע, כיון שרכיבה ונסיעה אסור בשבת (דהא אין מועיל בורגנין לזה).

"בורגנין"

ט"ז (י): פי' סוכות שומרים שכל א' מובלעת בתוך ע' אמה וד' טפחים של חבירתה, שע"ז יכול לילך כמה פרסאות.

"וכן כל כיו"ב"

משנ"ב (לב): כגון שיאמר לחבירו שיביא לו למחר מחוץ לתחום פירות (תלושים שאינם מוקצה), אף דאי אפשר להביאם היום מטעם איסור תחומין מותר לומר כיון שיש בו צד היתר דאלו היה מחיצות היה יכול להביאם (גמ').

ביה"ל – ואם אמר לו סתם להביא לו פירות למחר שרי אף שידוע לכל שכוונתו על פירות המוקצים מ"מ כיון דדיבורו משמע נמי דבר המותר בשבת מקרי רק הרהור ושרי (תו"ש).

ג.

"וכן לא יאמר"

משנ"ב (לו): הגה זו קאי על מה שכתב בתחילה דאסור לומר לחבירו שיביאם לו למחר, וקמ"ל של"ד כשמדבר ומתייעץ עם חבירו אסור, אבל לדבר בינו לבין עצמו שאין לו צורך בכך שרי, קמ"ל כיון דהוא דבר האסור לעשות בשבת אף כשמדבר בינו לבין עצמו מקרי דיבור חול ואסור.

ד. **"שאפילו היום יכל לשומרם"**

משנ"ב (לז): כיון שעצם השמירה הוי מלאכה המותרת, ומחשיך בשביל דבר המותר. וכ' הב"ח – ומה שהוא חוץ לתחום הלא היה יכול לילך ע"י בורגנין אם היה לו.

סעיף ט: להחשיך לתלוש פירות שבתוך התחום

סעיף ט: מותר להחשיך לתלוש פירות ועשבים מגנתו וחורבתו שבתוך התחום, ולא אסרו להחשיך אלא בסוף התחום משום דמינכרא מלתא [ב"ב בשם התוס', וכ"מ מהרמב"ן, הרשב"א והרמב"ם].

עמידתו שרוצה לעשות בה איזה דבר במ"ש שאסור (כדלעיל בסימן ש"ו-א).

"אסור להחשיך... משום דמינכרא

מילתא"

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"לתלוש פירות"

משנ"ב (לט): מיירי שאינו עומד אצל הגינה דאם לא כן הרי ניכר מילתא ע"י

א"ח – ש"ז

לזה לראות מה צריך לעשות למחר, ואפילו אם היא בתוך התחום אסור שם דהתם מינכרא מילתא בכל גוונא שהוא מחשב לעשות בה איזה פעולה. כ"כ משנ"ב.

מ"א (יג): אבל בתוך התחום לא מינכרא מילתא על מה הוא מחשיך, ולא דמי למש"כ סימן ש"ו ס"א דאסור לעיין בנכסיו כגון לילך בתוך שדהו וכדומה

סעיף י: שמור לי פירות שבתחומך ואשמור פירותיך שבתחומי

סעיף י: מותר לומר לחבירו: שמור לי פירות שבתחומך ואני אשמור פירותיך שבתחומי [שבת קנא.].

תו"ש: שמור לי – כיון אין שום צד איסור בשמירה, וכן מחוץ לתחום שרי כיון שיש היתר ע"י בורגנין. משנ"ב – היינו אפילו היום, וקמ"ל דלא נימא דהוי כמו ששוכרו.

סעיף יא: לשון הלוואה או השאלה

סעיף יא: א. השואל דבר מחבירו לא יאמר לו: 'הלוויני', דמשמע לזמן מרובה ואיכא למיחש שמא יכתוב, אלא יאמר לו: 'השאילני' [קמ"ח. משנה וגמ'].
 ב. ובלשון לע"ז שאין חילוק בין הלוויני להשאילני, צריך שיאמר: 'תן לי' (ומותר ג"כ לסיים ואחזור ואתן לך – ט"ז).
 ג. הגה: וכשלוה בשכר ואינו רוצה להאמינו יניח משכון אצלו, אצל לא יאמר לו: הילך משכון, דהוי כעובדא דחול [ב"י בשם או"ח].
 ד. כסם שאין לוין בשכר, כך אין פורעין בשכר [אשיר"י].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ג. שבת (קמח.): ואם אינו מאמינו מניח טליתו אצלו ועושה עמו חשבון לאחר השבת. כ' או"ח בשם הרשב"א – שמניחו אצלו סתם אבל לא יאמר לו הילך טליתי אצלך שזהו כמעשה חול. כ"כ ד"מ בשם הכל בו – כשלוה בשבת

ב. כ' הרב פרץ: ובלשון לעז הכל לשון אחד (ולא ביאר אם מותר אם אסור). והר"ן בשם התוס' כ' – ולכן צריך שיאמר 'תן לי'. כ"כ סמ"ג.

ואינו רוצה להאמינו מותר לתת לו משכון.

ד.כ' ד"מ (ה) בשם תשובות בר ששת – כשם שאין לוין בשבת כך אין פורעין.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "לזמן מרובה"

מ"א (יד): דסתם הלואה ל' יום ויש לחוש שמא יכתוב המלוה הלואתו לזכרון (רש"י). אבל שאלה דזמנה לאלתר אין חשש שמא יכתוב. ובמקום שנוהגין שסתם הלואה רשאי לתבוע לאלתר כמו שנוהגין במדינתנו רשאי לומר הלויני. כ"כ משנ"ב.

"ואיכא למיחש"

כ' פמ"ג בשם הרשב"א: לשון הלואה לא מהני אפילו אם מתנה עמו שמלוהו רק לזמן מועט דלא פלוג רבנן. ואפילו אם לזה ספרים שהוא דבר מצווה ג"כ לא יאמר לשון הלואה. כ"כ משנ"ב.

ג. "יניח משכון אצלו"

משנ"ב (מה): ודווקא יין ושמן ודבר שהוא צורך שבת אבל דבר שאינו צורך שבת אסור להניח עליו משכון (מ"א).

ד. "כך אין פורעין"

משנ"ב (מו): היינו אפילו אם לווה ממנו כדי יין ושמן לזמן מרובה אסור לפרועם דגזרינן שמא ימחוק החוב (תו"ש). והתוס' כתבו דאם אומר בלשון חזרה ולא בלשון פריעה מותר דאית ליה הכירא (כ"פ ילקוט יוסף). וכ"ז דווקא בדבר שהוא מאכל וצורך שבת אבל בלא"ה אסור בכל לשון (אחרונים).

מ"א (טו): כ' הריב"ש – אסור לפדות הבן דלא יהא אלא פורע חובו שאסור. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – אף לא יתן לו משכון כפרעון, אלא לפני השבת. וכן אין נותנים מעות לכהן לפדות הבן.¹³⁰

סעיף יב: לקרוא מתוך רשימת אורחים שזימן

סעיף יב: א. זימן אורחים והכין להם מיני מגדים וכתב בכתב כמה זימן וכמה מגדים הכין להם – אסור לקרותו בשבת אפילו אם הוא כתוב ע"ג כותל גבוה הרבה, משום גזירה שמא יקרא בשטרי הדיוטות, דהיינו שטרי חובות וחשבוניות (לפילו לעיין בהם כלל קריאה אסור) [הרא"ש ור"ן וטור].

ב. אבל אם חקק בכותל חקיקה שוקעת – מותר, אבל בטבלא ופנקס אפילו

¹³⁰ פרע י"א שיפרע בשבת שלא יעבור על שבועתו, ועדיף לתת לו משכון לפרעון.

¹³⁰ ילקוט יוסף: הנשבע לפרוע חובו ביום פלוני וחל בשבת: יפרע קודם השבת, ואם לא

אם הוא חקוק, אסור לקרותו.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קמח): מונה אדם את אורחיו ואת פרפראותיו מפיו אבל לא מן הכתב. גמ' (קמט.): מאי טעמא אבל לא מן הכתב? רב ביבי אמר – גזרה שמא ימחוק. **✓** אביי אמר – גזרה שמא יקרא בשטרי הדיוטות.

מאי בינייהו? איכא בינייהו – דכתב אכותל ומדלי: לשמא ימחוק – ליתא, ושמא יקרא – איתא. ופסק הרי"ף והרא"ש והרמב"ם – לית הלכתא כרב ביבי משום דפליג עליה רבא שאסור לקרוא לאור הנר אפילו גבוה שתי קומות.

ב. שם: מונה אדם את אורחיו ואת פרפראותיו... מכתב שעל גבי הכותל (שחקק בכותל) אבל לא מכתב שעל גבי טבלא ופנקס. וטעמו: דגודא בשטרא לא מיחלף אבל כתוב מיכתב אסור. כ"כ הרי"ף והרא"ש.

וכ' רי"ו – דווקא שחקק בכותל כתיבה שוקעת דליכא למיחש שמא ימחוק אבל אם הוא בולט אסור דחיישינן שמא ימחוק.

ופירש הר"ן: בדחייק מיחך דליכא למיחש למחיקה ולשמא יקרא בשטרי הדיוטות ליכא למיחש דכותל בשטרא לא מחלף.

✓ אבל מכתב שעל גבי טבלא ופנקס אפילו חייק מיחך אסור אף על גב דלמחיקה ליכא למיחש כיון דחייק מיחך,

איכא למיחש שמא יקרא בשטרי הדיוטות דטבלא ופנקס בשטרא מחלפי. אבל הרמב"ם כ' – כל דחייק מיחך כיון דליכא למיחש למחיקה שרי אפילו בטבלא ופנקס.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אסור לקרותו"

משנ"ב (מז): ישנם שני טעמים לדבר, (א.) שמא ימחוק מן האורחין ומן המגדים (שלפעמים רואה שלא הכין להם כל צרכם ומוחק חלק מהאורחים שלא יקראם השמש). (ב.) שמא יבוא לקרות גם בשטרי הדיוטות.

כ' הב"ח – ומה שנוהגין שהשמש קורא מתוך הכתב לסעודה יש מחמירים דנהי דלשמא ימחוק ליכא למיחש אלא כשבעל הסעודה בעצמו קורא, מ"מ הלא איכא למיגזר משום שמא יקרא בשטרי הדיוטות. והמ"א כ' – שבסעודה של מצווה יש להקל הקריאה להשמש דהוי בכלל חפצי שמים.

אמנם שע"ת (טז) – כ' ליישב המנהג להקל להשמש לקרוא מתוך הכתב אפילו לסעודת הרשות, דעל השמש מעיקרא לא גזרו. והתירו לו לזמן מתוך הכתב שלא יטעה (ויהא כמו קמצא ובר קמצא).

"גבוה הרבה"

משנ"ב (מח): גבוה – שאינו מגיע לשם למחוק, ועיקר הטעם שמא יקרא בשטרי הדיוטות.

ב.

"חקק בכותל"

משנ"ב (מט): דמשום שמא ימחוק ליכא דחיקה קשה להמחק. ומשום שמא יקרא בשטרי הדיוטות נמי לא גזרינן דלא מיחלף בשטר, אבל טבלא ופנקס שהם מטלטלים מיחלף בשטרי הדיוטות (ט"ז).

"חקיקה שוקעת"

מא (יז): אבל בולטת אסור דגזרינן שמא ימחוק ואפי' גבוה הרבה דלא פלוג. כ"כ משנ"ב.

סעיף יג: לקרוא בשטרי הדיוטות

סעיף יג: א שטרי הדיוטות, דהיינו שטרי חובות וחשבונות ואגרות של שאלת שלום (משום דמיחלף בשטרי הדיוטות – משנ"ב), אסור לקרותם, **ב** ואפי' לעיין בהם בלא קריאה, אסור [טור].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

לעיל (קמט.). וגמ' (קמט.): מאי טעמא אבל לא מן הכתב? אמר אביי – גזרה שמא יקרא בשטרי הדיוטות.¹³¹

שטרי הדיוטות

- רש"י (פ' השואל) – של מקח וממכר (משום דכתיב "ממצוא חפצך ודבר דבר").
- **✓** ורש"י (פ' כל כתבי) – שטרות של חשבונות או אגרות שלומים. והתוס' – שטרי חובות ולא אגרות שלומים.

ואגרות שלומים

- **✓** רש"י – אף אגרות שלומים אסור. כ"פ הרא"ש בשם ר' יונה, הר"ן, ה"ה בשם הרשב"א והרמב"ם, ועוד ראשונים. • והתוס' – אגרות שלומים מותר. כ"כ

❖ ענפי הלכה (האחרונים)**א. "שטרי חובות וחשבונות"**

משנ"ב (נא): י"א (הרא"ש בשם ר"י) – משום ממצוא חפצך. וי"א (רמב"ם) – משום שמא ימחוק.

ב. "ואפילו לעיין בהם"

משנ"ב (נג): דאי אפשר שלא ישא ויתן בעניני השטרות (לבוש). ומיירי כשיודע מכבר מה כתיב בה וכדמוכח לקמיה (סי"ד).

לחלק קבלות של הנדרים בשבת.

¹³¹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר לחלק הזמנות לבר מצווה או חתונה בשבת, וכן מותר לגבאי

סעיף יד: לקרוא באיגרת השלוחה לו

סעיף יד: א. לקרות באיגרת השלוחה לו, אם אינו יודע מה כתוב בה מותר ב. ולא יקרא בפיו אלא יעיין בה. ג. ואם הובאה בשבילו מחוץ לתחום, טוב ליזהר שלא יגע בה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. לעיל: מחלוקת אם אגרות שלומים הוי שטרי הדיוטות, ומרן פסק לחומרא. ונחלקו הראשונים כשקיבל אגרת ולא יודע מה כתוב בה: **✓** הר"ן – מותר לקרוא בה שמא יש בה דבר הצריך, ולא מקרי שטרי הדיוטות אלא באגרות ישנות (שכבר קרא בהם), וכן נהגו רבותי. לאפוקי דעת הטור – שאף בחדשים אסור לקרוא בה.

ב. לקרוא בה בעיון בלבד (ולא בפה)

✓ הגמ"י בשם או"ז – מותר, ויניחו ביד הגוי ויקרא. הרא"ש – אסור, שהרי אסור להסתכל בכתב שתחת הדיוקנאות.

ג. מדין מוקצה שבא מחוץ לתחום

הרמ"מ – אסור ליגע בה, אבל לקרוא בה מותר.

✓ והתוס' – מותר אף לטלטלו. כ"כ הגמ"י והמרדכי בשם ראבי"ה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "לא יקרא בפיו"

ד"מ בשם הג' אלפסי: ואם יש בו ד"ת מותר לקרוא בו, אף שהובא כבר מע"ש. כ' הרב יעקב יוסף זצ"ל – ולכן מותר לעיין במחברת של ד"ת שלו. כ"פ ילקוט יוסף.

"אם אינו יודע... מותר"

משנ"ב (נד): דשמא יש בה דבר שהוא צורך הגוף ואינו דומה לשטרי הדיוטות שהם רק צורך ממנו.

ג. "טוב ליזהר"

משנ"ב (נה): משום מוקצה שהובא מחוץ לתחום (ובלא"ה אין שם מוקצה, שראוי לצור ע"פ צלוחיתו), כ"כ התוס'. ויפתחנו הגוי והוא יעיין בה. ואף דדבר שהובא מחוץ לתחום קי"ל דאסור להנות ממנו מי שהובא בשבילו, התם טעמו משום גזירה שמא יאמר לגוי שיביא לו מחוץ לתחום, אבל הכא באגרת לא שייך גזירה זו (הגר"א). וגם דלא חשיב הנאה כיון שאינו נהנה מגופה של מלאכה.

"שלא יגע בה"

והמ"א (כ): חולק, אין בזה משום מוקצה כלל כדקיי"ל בסימן תקט"ו דדבר הבא

ואומרים לו שיניח ע"ג קרקע או ע"ג שלחן (והט"ז – חולק, אין זה אסור רק ברה"ר אבל בכרמלית שרי).

ואם האגרת היא חתומה אומר לגוי איני יכול לקרותו כ"ז שאינו פתוח, וממילא יבין הגוי ויפתחהו, ולא יאמר לגוי בהדיא לפתחו, אם לא לצורך גדול. כ"כ משנ"ב.

מחוץ לתחום אין בה איסור מוקצה אפילו למי שהובא בשבילו (ואף דאסור לו ליהנות ממנו, הואיל וראוי לישראל אחר). כ"כ משנ"ב.

והוסיף המ"א בשם הרא"ש – ואם מקפיד על אגרת להשתמש בו כדרך הסוחרים המניחים אגרת המסחר במקום המוצנע שלא יאבדו הם מוקצים ואסור לטלטלם. כתבו האחרונים נהגו שלא לקבל האגרת מיד הגוי, שיהא עקירה והנחה ע"י הגוי,

סעיף טו: לקרוא כתב שתחת הדיוקנאות

סעיף טו: כותל או וילון שיש בו צורות חיות משונות או דיוקנאות של בני אדם של מעשים, כגון מלחמות דוד וגלית וכותבים זו צורת פלוני וזה דיוקן פלוני – אסור לקרות בו בשבת.

שטרי הדיוטות.¹³²

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"אסור לקרות בו בשבת"

מ"א (כא): אבל בחול מותר דכיון דדבר מועט הוא ליכא למיחש לאמשוכי (מהרש"א).

שבת (קמט.): כתב המהלך תחת הצורה ותחת הדיוקנאות אסור לקרותו בשבת. ופרש"י: כגון בני אדם המציירים בכותל חיות משונות או דיוקנאות של בני אדם, כגון מלחמת דוד וגולית וכותבין זו צורת פלוני וזו דיוקן פלוני. וטעמא משום דהוי

סעיף טז: לקרוא מליצות ומשלים של שיחות חולין

סעיף טז: א. מליצות ומשלים של שיחת חולין ודברי חשק, כגון ספר עמנואל, וכן ספרי מלחמות – אסור לקרות בהם בשבת, ואף בחול אסור

דיוקנאות אלא של ע"ז כמ"ש התוס'. וכן יש להקל לחלק לילדים הבאים לתהילים תמונת רבנים אף שכתוב תחתיהם שמות הרבנים.

¹³². ילקוט יוסף: מותר להסתכל באלבום תמונות משפחתיות, או תמונות הרבנים, שאין איסור

משום מושב לצים, ועובר משום 'אל תפנו אל האלילים' (ויקרא יט, ד) לא תפנו אל מדעתכם (אל אשר אתם עושים מדעת לבכם – רש"י). ובדברי חשק, איכא תו משום מגרה יצר הרע. ומי שחיברן ומי שהעתיקן, וא"צ לומר המדפיסן, מחטיאים את הרבים [הרא"ש בשם ר' יונה].

ב. הגה: ונראה לדקדק הא' לאסור לקרות בשיחת חולין וספורי מלחמות, היינו דווקא אם כתובים בלשון לע"ז, אבל בלשון הקודש, שרי. (וכנ"ל מלשון שכתבו התוספות פרק כל כתבי, וכן נהגו להקל בזה).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב. כ' התוס': אותן מלחמות הכתובות בלשון לע"ז נראה לר"י לאסור לעיין בהם, דלא גרע מכתב שתחת הצורה. ואפילו בחול לא ידע ר"י מי התיר דהו"ל מושב לצים.

וכ' ד"מ (ח): ויש לדקדק מדבריהם דלא נאסר לקרות בשטרי הדיוטות אלא כשכתובים בלשון לע"ז, אבל אם כתובים בלשון הקודש מותר לקרות בהן דהלשון בעצמו יש בו קדושה ולומד ממנו דברי תורה.

מ"מ לא נראה כן לדעת מקצת רבוותא דאסרו לקרות בספרי חכמות חיצוניות אף על גב דמסתמא הם כתובים בלשון הקודש.

מיהו נראה מאחר דאינו אלא איסור דרבנן דיש לסמוך אדקדוק דברי התוס' להקל כשכתובים בלשון הקודש.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "ושיחות חולין"

משנ"ב (נח): ואין בכלל זה יוסיפון וספר יוחסין ודברי הימים של ר"י כהן ושבת

יהודה שמהם ילמדו דברי מוסר, אפילו כתובים בלע"ז.

"משום מושב לצים"

מ"א (כב): וכ"ש ההולך לטרטאות וקרסיאות ושאר מיני תחבולות אין להתיר. כ"כ משנ"ב.

"אל תפנו אל האלילים"

כ' המ"א (כג): התוס' והרא"ש כתבו דדווקא בדיוקנא העשויה לשם ע"ז עובר, אבל לנוי שרי. אבל התוס' (ע"ז ג) כ' – דאפי' בכל דיוקנא אסור, ונ"ל דראיה בעלמא שרי.

"ואצ"ל המדפיסן"

משנ"ב (סא): וכן מוכרי ספרים הסוחרים וממציאין אותם לקונים הם בכלל זה. דארז"ל גדול המחטיא לאדם יותר מן ההורגו. ועוד אחז"ל כל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה (ביה"ל).

"לקרות בשיחת חולין"

ט"ז: ובדברי חשק שהוא מגרה יצה"ר לכו"ע אסור אפילו בלה"ק, וכל שאסור לקרותו אסור אפילו לטלטלו.

"אבל בלשון הקודש שרי"

הלשון בעצמו אין בו קדושה, ותו דאכתי לא יצאנו מן מושב לצים אף על פי שכתובים בלה"ק. כן חולק השל"ה, האגודה, הב"ח ומשנ"ב.

והט"ז כ': שאין ראייה מהתוס', דתוס' נקטו כן למראה מקום על אותן מלחמות ונתנו בהם סימן שכתובים בלשון לע"ז אבל

סעיף יז: ללמוד בשבת דברי חול

סעיף יז: א·אסור ללמוד בשבת ויו"ט, זולת בד"ת, ואפילו בספרי חכמות אסור [רמב"ם].

ב·ויש מי שמתיר. וע"פ סברתו מותר להביט באצטרלו"ב בשבת [רשב"א], (ולהפכה ולטלטלה כלקמן סי' ט"ח).

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

א·"אסור ללמוד בשבת"

ש' הכוונות: טוב ללמוד בשבת קבלה, כה"ח – אף שאינו מבין טוב שיקרא זוהר. הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר ללמוד בשבת דקדוק, כדי שידע איך לבטא נכון.¹³³

ב·"ויש מי שמתיר"

כ' לבוש: וכן נוהגין להקל (כ"כ שולחן עצי שטים והגר"ז). וכ' א"ר – דירא שמים ראוי להחמיר בזה כי הרמב"ם והר"ן אוסרים. כ"כ משנ"ב.

"מותר להביט באצטרלו"ב"

משנ"ב (סו): הוא כלי של החוזים בכוכבים (רשב"א). דמה לי להבין החכמה מן הספר או מן הכלי.

סעיף יז: לשאול מן השד בשבת

סעיף יז: לשאול מן השד (לשם רפואה), מה שמותר בחול מותר בשבת [רי"ו].

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

מ"א (סו): מה שמותר – ר"ל דיש דברים שאסורים אף בחול מפני שהם בכלל כישוף ויש דברים שאסורים מפני הסכנה,

¹³³ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר ללמוד לבחינה בדברי קודש.

לדעת ר' יוסי כדאיתא סנהדרין קא.
ודווקא משום רפואה שרי אבל בלא"ה
אסור משום ממצוא חפצך. כ"כ משנ"ב.

סעיף יט: לקרוא לגוי כשהסחורה הנפסדת

סעיף יט: א. סחורה הנפסדת בשבת ע"י גשמים או ד"א, או אתי בידקא

(פי' נחל או אגם מים) דמיא ומפסיד ממונו, או שנתרועעה חבית של יין והולך לאיבוד – מותר לקרות לגוי, אף על פי שודאי יודע שהגוי יציל הממון. וכן מותר לומר לגוי: כל המציל אינו מפסיד, כמו בדליקה שהתירו לומר: כל המכבה אינו מפסיד.

ב. ויש מי שאומר שלא התירו אלא בדליקה דווקא. (וע"ל סי' סל"ד).

ג. (ולכסות סחורה או פירות או ד"א מפני הגשמים ע"ל סי' סל"ה סעיף ז').

כ"פ הרא"ש – בדליקה התירו לומר כל המכבה אינו מפסיד. וכ' בה"ג דה"ה לבידקא דמיא. וכן כל היזק הבא לאדם פתאום, כגון אם נתרועעה חבית של יין והולך לאיבוד ויראה שיכול לקרות הגוי וכשיבא הגוי ממילא יכבה. ופסק הטור (בשל"ד) – כיון דאיסורא דרבנן הוא כדאי הם בה"ג והרא"ש לסמוך עליהם. כ"פ שו"ע בסתם.

ג. מפני הגשמים

שו"ע (שלד-ב): ואפילו לומר לגוי לטלטל סחורה הנפסדת מחמת גשמים יש מי שאוסר (הגה – וע"ל סימן ש"ז סעיף י"ט).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "סחורה הנפסדת"

משנ"ב (סח): ומסיים ע"ז דיכול לקרות

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קכא.): אמר רבי אמי – בדליקה התירו לומר כל המכבה אינו מפסיד (דנכרי מדעתיה ידיה עביד ושריא – רש"י). ופרשי (כתובות ע:): דמתוך שאדם בהול על ממונו אי לא שרית ליה, אתי להציל בעצמו ולעשות מלאכה דאורייתא.

לרמוז לגוי בסחורה הנפסדת

ב. כ' הרשב"א: סחורה הנפסדת בספינה על ידי גשמים – אסור לומר לגוי להוציאה שלא התירו לומר כל המכבה אינו מפסיד אלא דווקא בדליקה. כ"כ האגור בשמו, כ"ד סמ"ג והתרומה.

א. ובה"ג כ' – שאין חילוק בין דליקה לשאר איסורי שבת, ובכל גוונא שרי. כ"כ סמ"ק.

אר"ח – ש"ז

לגוי, ואפילו אם יצטרך לזה לעשות מלאכה דאורייתא (להוציא מרה"י לרה"ר), דאילו טלטול מוקצה בעלמא או מרה"י לכרמלית אפילו לצוות לגוי בהדיא מותר, בהפסד גדול.¹³⁴

"כל המציל"

משנ"ב (ע): ולומר לו בלשון נוכח 'אם תציל לא תפסיד' – אסור (א"ר).

"ויש מי שאומר"

ב.

מ"א (כו): והמיקל לא הפסיד (לבוש). כ"כ משנ"ב (עא) – וכן סתם המחבר (של"ד – כו). וכ' עו"ש – שלקרות לגוי להראות לו ולא לומר לו, לכו"ע שרי, כ"כ א"ר.

סעיף כ: אמר לגוי עשה מלאכה בשבת

סעיף כ: ישראל שאמר לגוי, לעשות לו מלאכה בשבת – מותר לו ליהנות בה לערב (במ"ש) בכדי שיעשו.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

כ' הרמב"ם: ישראל שאמר לגוי לעשות לו מלאכה זו בשבת אף על פי שעבר ומכין אותו מכת מרדות מותר לו ליהנות באותה מלאכה לערב אחר שימתין בכדי שיעשה.

ואסרו עד שימתין בכדי שיעשו, שאם תאמר יהא מותר מיד, שמא יאמר לגוי לעשות לו וימצא הדבר מוכן מיד, וכיון

שאסרו עד שימתין בכדי שיעשו לא יאמר לגוי לעשות לו שהרי אינו משתכר כלום מפני שהוא מתעכב לערב בכדי שיעשה דבר זה שנעשה בשבת. לאפוקי רי"ו – שאסרו לעולם (משום קנס). וכ' המ"א (כח): ואם עשאו בפרהסיה שיודעים כולם שעשה לישראל, אסור לעולם (כמ"ש שכה-יד).

סעיף כא: לומר לגוי לבשל לעצמו בשר שלו או של אדונו

טרמוסטט לבוילר), וכשאין גוי מותר לומר לקטן לפתוח ברז המים החמים כדי שיכנסו מים קרים ולא יתפוצץ. שכת לכבות את הנורה במקרה יאמר לגוי, ואם אין גוי יאמר לקטן לנתק המקרה כשהמנוע לא עובד, אבל אין להקל לגדול ע"י שינוי.

¹³⁴ ילקוט יוסף: גז הדולק אחר שהורידו הקדרות, מותר לרמוז לגוי לכבות (כגון 'חבל על הגז'), אבל גז שנכבה מותר לסגור הברז אף ע"י ישראל מחשש סכנה. שכת לכבות את הבוילר החשמלי מותר לומר לגוי לכבות מחשש התפוצצות (כשאין

סעיף כא: אסור לומר לגוי בשבת: הילך בשר זה ובשל אותו לצרכך,

ואפילו אין מזונותיו עליו [הרא"ש].

ב. הגה: אצל מותר לומר לו לעשות מלאכה לעצמו [הגהות מרדכי והרמב"ן].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

"אסור לומר לגוי"

משנ"ב (עג): אסור – כיון שמה שאומר לגוי שלו אסור לעשות, הוי בכלל אמירה לגוי שבות ואסור, ואף שאינו נהנה מהמלאכה. אבל מותר לומר לגוי לבשל בשר של עצמו, כיון שהבשר אינו שלו. והגוי עושה בשביל עצמו לא גזרו עליו איסור דאמירה לגוי.

א. הגהת מרדכי: מותר לומר לגוי בשבת עשה מלאכתך. כ"כ הרמב"ן.

והרא"ש כ' – אסור בשבת לומר לגוי שאין מזונותיו עליך הילך בשר זה ובשל אותו לצרכך בשבת.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

סעיף כב: שבות דרבנן בבין השמשות

סעיף כב: כל שבות דרבנן מותר בין השמשות לצורך מצווה, כגון

לומר לגוי להדליק לו נר בין השמשות, או אם היה טרוד והוצרך לעשר בין השמשות.

ב. הגה: כל דבר שאסור לומר לגוי לעשותו בשבת, אסור לרמוז לו לעשותו (בשבת), אצל מותר לרמוז לו לעשות מלאכה אחר שבת [א"ז].

ג. גויים המביאים תבואה בשבת לישראל שחייבים להם, והישראל נותן לו מפתחו לאוכלו והגוי נותנו לשם ומודדים ומונים: יס מי – שמתיר משום דגוי במלאכת עצמו עוסק ואינו של ישראל עד אחר המדידה, וסיחשוב עמו אחר כך [אגודה].

ד. וכן גוי העושים גבינות בשבת והישראל רואה, יקנה (פי' יכול לקנות) אותם ממנו דמ"מ הגוי אדעתא דנפשיה קעביד אף על פי שהישראל עומד בעדר חודק או חדקים ואדעתא למכרם לישראל קא עביד, קרי [ב"י בשם ת' מהר"ם ואו"ח].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. עירובין (לב:): נתנו לעירוב באילן

אר"ח – ש"ז

מקודם היה יכול לקרות לאורו. כ"כ משנ"ב.

ג. "תבואה נשכרת... צמלכת עלמו"

מ"א (לב): אבל אם התבואה של ישראל אסור לומר לגוי לפנותו, וה"ה בכל דבר המוקצה דהו"ל שבות דשבות (שאסור רק לדבר מצווה). כ"כ משנ"ב.

"עד אחר המדידה ושיחשוב"

משנ"ב (עח): גוי שהביא חפציו בשבת לבית ישראל אפילו הם אסורים בטלטול והביאם בשביל ישראל, כיון שהם ביד גוי רשאי לומר לו לפנותן לאיזה מקום שירצה (מ"א בשם המ"מ).

ד. "רואה ויקנה"

משנ"ב (עט) בשם השלטי גבורים: פי' – אף שהישראל עומד בעת עשיית גבינות ובעת חליבת החלב כדי שיוכל אחר כך לקנותם ממנו, אפ"ה שרי לקנות ממנו, דבעת העשייה הגוי אדעתיה דנפשיה קעביד (אף שהש"ך יו"ד סימן קט"ו חולק על רמ"א מדין חלב עכו"ם, דמתיר כהאי גוונא, אך המנחת יעקב מסכים עם הרמ"א, כ"פ נו"ב וחכ"א – שה"צ סק"צ).

"ואלדעתא למכרס"

מ"א (לג): ואפילו אם הגוי אינו עושה הגבינות כ"א בשבת, אם הישראל מקבלם בחובו ושואם לא יקבלם יפסיד חובו שרי, דבעת העשייה עדיין הם שלו. כ"כ משנ"ב.

למטה מעשרה טפחים עירובו עירוב, כרבי דאמר כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות.

ב"י – משמע דדווקא לדבר מצווה לא גזרו עליו, אבל במקום דליכא דבר מצווה בין השמשות נמי גזרו משום שבות.

כ"פ הרמב"ם – ובלבד שיהא לדבר מצווה, או בשעת הדחק, או שהיה טרוד ונחפז ונצרך לדבר.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אם היה טרוד"

עיין בשו"ע (או"ח שמ"ב) פירוש ההלכות בזה.¹³⁵

ב. "אסור לרמוז"

משנ"ב (עו): לרמוז – דגם זה הוא בכלל אמירה לגוי, כיון שע"י רמיזתו עושה בשבת. וכ' המ"א (לא) בשם רקנט"י – דה"ה שאסור לומר לו בשבת איזה דבר שיבין מתוך כך שיעשה מלאכה, כגון לומר לגוי שיקנה חוטמו כדי שיבין שיסיר הפחם שבראש הנר.

כ' כנה"ג – אך כשאומר ברמיזה שלא בלשון צווי (מ"א), כגון שאומר הנר אינו מאיר יפה או איני יכול לקרות, והגוי מתקנו שרי דאין זה בכלל אמירה. פמ"ג – ואין לאסור מטעם שנהנה ממעשה הגוי, דאין זה הנאה כ"כ, דגם

¹³⁵ שיש חזקת היום, כ"פ בלוית חן.

¹³⁵ הרב יעקב יוסף וצ"ל: אף שבות בבין השמשות של מוצאי שבת מותר בדרבנן, אף

או"ח ז"ז ש"ז: דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת,

ובו נ"ב סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

558	סעיף כז: לטלטל עצמות וקליפים.....	527	סעיף א: מוקצה מחמת חסרון כיס.....
560	סעיף כז: לטלטל חבילי קש.....	529	סעיף ב: כלי גדול לא הוי מוקצה.....
	סעיף כט: מתי מותר לטלטל מאכל בהמה		סעיף ג: כלי שמלאכתו לאיסור, נגיעה
560	חיה ועוף.....	530	במוקצה.....
561	סעיף ל: לטלטל גרעיני תמרים.....		סעיף ד: לטלטל כלי שמלאכתו להיתר,
	סעיף לא: לטלטל בשר חי או בשר מסריח	532	טילטול תפילין ושופר.....
562			סעיף ה: לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור ע"י
564	סעיף לב: לטלטל דג.....	534	ככר או תינוק.....
564	סעיף לג: לטלטל קמיע שאינו מומחה.....	535	סעיף ו: לטלטל שברי כלים.....
564	סעיף לד: לטלטל גרף של רעי.....		סעיף ז: שברי כלי חרס, צרורות ואבנים..
	סעיף לה: להחזיר גרף של רעי לאחר	538	סעיף זז: דלתות הכלים שנתפרקו.....
565	שפינהו.....		סעיף ט: להוציא דלת של כלים או של לול
566	סעיף לו: לעשות לכתחילה גרף של רעי..	539	של תרנגולים.....
	סעיף לז: לקבוע דירתו אצף גרף של רעי	540	סעיף י: כיסוי וגילוי בורות.....
567	כדי להוציאו.....	542	סעיף יא: לטלטל מחט.....
568	סעיף לז: להכניס עפר לשימוש בשבת....	543	סעיף יב: שיירי מחצלאות.....
569	סעיף לט: לטלטל בהמה חיה ועוף בשבת	543	סעיף יג: שיירי מטלניות.....
570	סעיף מ: לדדות בעלי חיים.....	544	סעיף יד: לשמוט המנעל מעל הדפוס.....
571	סעיף מא: לדדות בנה.....	544	סעיף טו: סנדל נפסקה הרצועה שלו.....
573	סעיף מב: לגעת במוקצה בלא להזיזו.....		סעיף טז: חלוק שכיבסו, כירה שנשמטה
573	סעיף מג: לטלטל מוקצה ע"י נפיחה.....	545	רגלה.....
573	סעיף מד: ליטול חרס מכל שנתרועע.....	547	סעיף יז: לבנים שנשארו מהבניה.....
574	סעיף מה: לשחק בכדור בשבת.....	548	סעיף יז: קוץ ברה"ר.....
	סעיף מו: לשאת תחת אציליו זרע תולעי	549	סעיף יט: טלטול סולם בשבת.....
574	משי.....	550	סעיף כ: לטלטל חריות של דקל.....
574	סעיף מז: לטלטל בגד שעטנז.....	552	סעיף כא: לישב על נדבך אבנים.....
	סעיף מוז: לטלטל מניפה להבריה הזבובים	553	סעיף כב: ליחד אבן לשמוש בשבת.....
575		555	סעיף כג: יחוד ענף להבריה הזבובים.....
575	סעיף מט: מכבדות שמכבדים הקרקע.....	555	סעיף כד: לתת סוגי תחבושות על המכה.....
	סעיף נ: לטלטל האצטרלו"ב וספרי החכמות	556	סעיף כה: לטלטל עורות.....
576		557	סעיף כו: לטלטל נסרים.....
576	סעיף נא: לטלטל השעון.....		

סעיף נב: מוקצה לעשירים הוי מוקצה לעניים..... 577

הקדמה לדיני מוקצה

וכיו"ב.

(ד). בסיס לדבר האסור – כלי היתר שהונח עליו מוקצה מחמת גופו (שט-ב ואילך). כגון חבית שיש עליה אבן.
(ה). דבר שהיה בין השמשות מחובר או מחוסר צידה.

(ו). מוקצה מחמת מצווה, כגון עצי סוכה ונויה.

☞ אופנים שמותר לטלטל מוקצה:

(א). מוקצה מחמת חסרון כיס – אין לו היתר כלל (שח-א).

(ב). כלי שמלאכתו לאיסור – מותר לצורך גופו ומקומו, ואסור מחמה לצל (שח-ג).

(ג). מוקצה מחמת גופו – י"ג דרכי היתר:

(1). יש דברים שמותר לטלטלם ע"י מחשבה. כגון חריות של דקל ונסרים של אומן וכיו"ב (שח-כ, כו, יז, כח).

(2). יש דברים שצריך הכנסה ויחוד מקום. כגון מכניס אדם מלא קופתו עפר ועושה בהם צרכיו, והוא שייחד לו קרן זוית (ש"ח-לח).

(3). יש דברים שצריך שיפשוף, כגון נדבך של אבנים (שח-כא).

(4). כסוי הבור ודות ניטלים אם יש להם בית אחיזה (שח-י).

(5). התירו טלטול באבנים מקורזלות לצורך בית הכסא (שי"ב-א).

(6). התירו טלטול גרף של רעי ע"י

רמב"ם: כמו שהזהירו הנביאים שלא יהא הילוכך של שבת כחול, ולא דיבורך של שבת כשל חול, קל וחומר שלא יהא טילטול שבת כטילטול חול.

☞ טעמים לאיסור מוקצה (רמב"ם):

(א). כדי שלא יהא בעיניו כחול ויבוא להגביה ולתקן כלים מפניה לפינה ולהצניע אבנים וכיו"ב ונמצא שלא שבת בשבת.

(ב). אם יטלטל כלים שמלאכתן לאיסור אפשר שיתעסק בהם מעט ויבא לידי מלאכה.

(ג). ועוד מפני שמקצת העם אינם בעלי אומניות אלא בטלים כל ימיהם כגון הטיילין ויושבי קרנות שכל ימיהם הם שובתין ממלאכה, ואם יהיה מותר להלך ולדבר ולטלטל כשאר הימים נמצא שלא שבת שבתה הניכרת.

והראב"ד כ' – טעם אחר, שאסור לטלטל מוקצה מפני גדר ההוצאה.

☞ שישה סוגי מוקצה

(א). מוקצה מחמת חסרון כיס – דהיינו שאדם מקפיד עליו שלא יפגם (שח-א). כגון סכין של שחיטה או מילה ושל סופרים.

(ב). כלי שמלאכתו לאיסור (שח-ג).

(ג). מוקצה מחמת גופו – כל שאינו כלי ולא מאכל אדם ולא מאכל בהמה (שח-א). כגון אבנים, מעות, קנים, עצים

אר"ח – ש"ח

והמעות נופלים, דטלטול מהצד לצורך המותר שרי.
 וכן כלכלה נקובה שנסתם הנקב באבן (שט-ב).
 (2). היתה חבית בין החביות שאינו יכול להטותה, מגביהה עם האבן ומניחם במקום אחר, כיון שלא הונחו שם מדעת (שט-ד).
 (3). יש ביד בנו אבן ויש לו געגועים על אביו, מותר לקחת בנו והאבן בידו, אבל בדינר אסור (שט-א).
 (4). אבן בקרויה שממלאים בה מים, אם האבן מהודקת מותר לטלטלה עם האבן לפי שהאבן הוא כדופן (שט-ב).
 (5). כל היתר שיש עליו היתר ואיסור ואי אפשר לנערו, כגון כלכלה שיש בה אבן ופירות רכים שאי אפשר לנערם, מותר לטלטלם (שט-ג). וכן כנונא אגב קיטמא (שי-ח).
 והוא שהמותר חשוב מהאיסור, והוא שצריך לגוף הדבר המותר או למקום הכלכלה.

שיתן בתוכו מים (שח-לה).
 (7). התירו טלטול מת מפני הדליקה (שי"א-א).
 (8). התירו טלטול המת מפנ החמה ע"י ככר או תינוק (שי"א-ו).
 (9). התירו טלטול קוץ המונח ברה"ר שלא יזוקו בו רבים (שח-יח).
 (10). התירו טלטול הרעי עצמו בין ע"י כלי בין שלא ע"י כלי (שח-ל"ד).
 (11). התירו טלטול קליפי אגוזים ע"י סילוק הטבלה וניעורו (שח-כז).
 (12). התירו טלטול שברי כלים אף דדמי לצרורות, ובלבד שיהיו עושים מעין מלאכה (שי-ו).
 (13). התירו טלטול האיסור בגופו, כגון קש שעל המיטה שמנענעו בגופו (דהוי טלטול מהצד), אבל בידו אסור (שי"א-ח).
 ד). בסיס לדבר האסור יש ה' אופנים שאפשר לטלטל.
 (1). אם לא הונחה שם מדעת אלא שכחם, מותר להטות החבית כדי שתפול האבן (שט-ד). ולנער הכר

סעיף א: מוקצה מחמת חסרון כיס

סעיף א: א. כל הכלים (אפי' כלי מלאכתו לאיסור לצורך גופו ומקומו – משנ"ב)
 נטלים בשבת חוץ ממוקצה מחמת חסרון כיס.
 ב. כגון סכין של שחיטה או של מילה, ואיזמל של ספרים, וסכין של סופרים שמתקנים בהם הקולמוסים, כיון שמקפידים שלא לעשות בהם תשמיש אחר, אסור לטלטלו בשבת.
 ג. ואפילו לצורך מקומו או לצורך גופו (שצריך לגוף הדבר למלאכה אחרת של היתר).

ד. הגה: ואפי' תחובים בנדן עם שאר סכינים, אסור לטלטלו [מהרי"ל].

ה. וה"ה לקורנס של בשמים שמקפידים עליו שלא יתלכלך.

י. הגה: וה"ה כלים המיוחדים לסחורה ומקפיד עליהם (אם אינו מקפיד עליהם אף שהם מיוחדים לסחורה שרי – משנ"ב). [ב"י בשם מיימוני והמגיד].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קכג:): משנה – רבי יוסי אומר כל הכלים ניטלין בשבת חוץ מן המסר הגדול ויתד המחרישה. ופרש"י – משום דקפיד עלייהו ומייחד להם מקום דלא חזו למלאכה אחריתא. שם (קנו:): וזה מקרי מוקצה מחמת חסרון כיס, ואף ר"ש מודה שאסור.

ב. גמ' (קכג:): אמר רב נחמן: חרבא דאושכפי (סכין של רצענין), וסכינא דאשכבתא (סכין שמקצבין בו בשר במקולין), וחצינא דנגרי (המעצד של הנגר), כיתד של מחרישה דמי (שמקפיד עליהם שלא יפגמו ומוקצה להו בידיים).

והתוס' כ: שיש מפרשים סכינא דאשכבתא סכין ששוחטין בו שמקפיד שלא תפגם. והרא"ש הוסיף – סכין של מילה ואיזמל של ספרים וסכין של סופרים שמתקנים בהם הקולמוסין כיון שמקפידים שלא לעשות בהם תשמיש אחר אסור לטלטלם בשבת.

ג. כ' התוס': מוקצה מחמת חסרון כיס יש לזוהר שלא לטלטלו אפילו לצורך גופו. כ"כ הרא"ש בתשובות – כיון דלצורך גופו אסור כל שכן לצורך

מקומו. כ"ד הטור הרמב"ם וד"מ בשם רי"ו. לאפוקי ד"מ בשם מרדכי – שמתיר. ד. דמ' (א): כתב מהרי"ל – אפילו אם אותו סכין תחוב בנדן אצל שאר סכינים אסור לטלטלו. כ"פ הרמ"א. ה. שבת (קכב:): תנן – נוטל אדם קורנס לפצוע בו אגוזים.

ובגמ' (קכג:): רבי חייא בר אבא אמר ר' יוחנן – קורנס של זהבים שנינו (אבל של בשמים אסור שמקפיד עליו יותר). רב שמן בר אבא אמר קורנס של בשמים שנינו (וכ"ש של זהבים שמותר). ופסקו הרי"ף והרא"ש – כר' יוחנן, דשל זהבים מותר, אבל של בשמים אסור. כ"ד הרמב"ם.

י. כלים המוקצים לסחורה

כ' הרמב"ם: כל כלי שמקפיד עליו שמא יפחתו דמיו, כגון כלים המוקצים לסחורה וכלים היקרים ביותר שמקפיד עליהם שמא יפסדו אסור לטלטלן בשבת. והרב המגיד כ' – אם יש לו כלים המוכנים לסחורה (שאינו מקפיד עליהם) והוצרך להם מותר לטלטלם וכל שכן הוא מפירות המוכנים לסחורה שהותרו אפילו באכילה. כ"מ מכרכי דווי (קנו:): ומהתוס'.

אר"ח – ש"ח

עם שאר סכינים לא קפיד עליה, קמ"ל דאסור, אבל הנדן עם הסכינים שרי לטלטל אף שהוא ג"כ בתוכו דהא נעשית בסיס לאיסור ולהיתר (כדלקמן ס' ש"י). כ"כ משנ"ב (ה) – ומותר לנער ג"כ את הסכין הזה מתוכו ואם הסכין הזה חשוב יותר מסכינים דהתירא אסור אז לטלטל הנדן כלל (כדלקמן ס"ס ש"י).

"שמקפידים עליו"

משנ"ב (ו): ואם הוא אינו מקפיד לא הוי לדידיה מוקצה מחמת חסרון כיס, והמ"א (ב) כ' – אבל במקום שאין מקפידים עליו שרי (וכ' מחצית השקל – אפשר דלשון במקום שאין מקפידים שכתב מ"א הוא לאו דווקא, דאפילו מקפידים באותו מקום רק אותו אדם אינו מקפיד עליו גם כן מותר, וכמ"ש משנ"ב).

ב"י – וצריך לומר שהרמב"ם מיירי בכלי סחורה שמקפיד עליהם שמא יפסדו, אבל אינו מקפיד אף שהם לסחורה אינם מוקצים, וכדברי הרב המגיד.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מחמת חסרון כיס"

משנ"ב (ג): ה"ה שארי דברים שמקפיד עליהם שלא להשתמש בהם תשמיש אחר כדי שלא יתקלקלו, כגון מגרה גדולה (מסור) שמנסרין בה את הקורות, או סכין של רצענים, או נייר חלק שעומד לכתובה.¹³⁶

ד. "בנדן... אסור לטלטלו"

מ"א (א): פי' אותו הסכין של סופרים אסור לטלטלו, דהו"א הואיל והוא תחוב

סע"ף ב: כלי גדול לא הוי מוקצה

סע"ף ב: כל כלי, אפי' הוא גדול וכבד הרבה (אם יש תורת כלי עליה – מ"א, מיוחדים לתשמיש – תו"ש), לא נתבטל שם כלי ממנו לא מפני גדלו ולא מפני כבדו.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

עירובין (קב.): ההיא שריתא (קורה) דהוה

כלי שמלאכתו לאיסור. וכן תמונות יקרות ביותר אינן מוקצה. ערב פסח שחל בשבת אסור לטלטל מזה שמורה, כיון שמקפיד עליה ואינה עומדת לשימוש. סכין שמל בו בשבת, כיון שטלטלו לצורך מילה מותר להניח מיד אחר המילה במקום שירצה.

¹³⁶ ילקוט יוסף: מוקצה מחמת חסרון כיס הוא בכלי שמלאכתו לאיסור ומקפיד להשתמש בו שימוש אחר שמא יתקלקל, אבל כלי שמלאכתו להיתר, אף שיקרים שעומדים לנוי או לסחורה או למצווה אין להם דין מוקצה (כ"כ יביע אומר ז, לט). ולכן תכשיטים אף היקרים ביותר אינם מוקצים כיון שעומדים לשימוש ולא הוי

אר"ח – ש"ח

לטלטלה וכל שגדולה כל כך אסור לטלטלה בשבת, אבל קורה זו דרכן היתה לטלטלה בכל שעה לסגור הדלת. והרי"ף והרמב"ם השמיטו דין הכוורת, דס"ל שאינו להלכה (מכח סוגיא דערובין הנ"ל).

משנ"ב (ח): נראה דאם בימות החול הוא זהיר להניעה ממקומה כדי שלא תפסד ותתקלקל ממילא הוא בכלל מוקצה מחמת חסרון כיס ואסור לטלטלה. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.¹³⁷

בי רבי פדת דהוה מדלו לה בי עשרה (שהיה צריך 10 בני אדם להזיזה) ושדו לה אדשא (והיה משעינים אותה על הדלת) ולא אמר להו ולא מידי, אמר תורת כלי עליה.

ההיא אסיתא (מכתש מאבן גדולה) דהוה בי מר שמואל דהוה מחזקה אדריבא (חצי כור) שרא מר שמואל למישדייה אדשא אמר תורת כלי עליה. כ"פ הרי"ף והרא"ש. הקשה הרב המגיד – הרי כוורת בת ד' כורין אסור לטלטלה לכו"ע (שבת לה.)? ותירצו בתוספות – כוורת אין דרכה

סעיף ג: כלי שמלאכתו לאיסור, נגיעה במוקצה

סעיף ג: א. כלי שמלאכתו לאיסור, מותר לטלטלו, ב. (ואם נסתמס לאיסור בזין הסמסות כגון נר שהולק ע"ל סי' רע"ט), בין לצורך גופו כגון קורנס של זהבים או נפחים לפצוע בו אגוזים, קורדם לחתוך בו דבילה, בין לצורך מקומו דהיינו שצריך להשתמש במקום שהכלי מונח שם.

ג. ומותר לו ליטול משם ולהניחו באיזה מקום שירצה.

עוד א. אבל מחמה לצל דהיינו שאינו צריך לטלטלו אלא מפני שירא שישבר (שיבקע בחמה) או יגנב שם, אסור (וע"י גוי שרי – פמ"ג ומשנ"ב).

ד. הגה: כל מוקצה אינו אסור אלא בטלטולו, אבל בנגיעה בעלמא שאינו מנדנדו, שרי. ולכן מותר ליגע במנורה שצבית הכנסת שנרות דולקות עליו, או בתנור שדולק בו אש. וכן מותר ליקח דבר היתר המונח על דבר מוקצה [מרדכי, רי"ו, המגיד והכל בו].

ה. וכן מותר לטלטל דבר מוקצה ע"י נפות, ללא הוי טלטול אלא כלאחר יד, ולא מיקרי טלטול [תשובת מהרי"ל].

על גלגלים (ואין המנוע אסור, דכיון שהמחובר בתקע לקיר. מחשיבו מחובר לקרקע ואין מוקצה במחובר לקרקע).

¹³⁷ הרב יעקב יוסף זצ"ל: לכן מותר להזיז תיבה שבבית הכנסת, וכן מותר להזיז מקרר שרוכב

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קכד.): תנן – כל הכלים ניטלין לצורך ושלא לצורך. רבי נחמיה אומר אין ניטלין אלא לצורך. וידוע דהלכה כתנא קמא.

גמ': ונחלקו אביי ורבא

✓רבא:

כלי שמלאכתו להיתר – מותר בין לגופו בין למקומו בין מחמה לצל. וכלי שמלאכתו לאיסור – לצורך גופו ומקומו מותר, מחמה לצל אסור.

ואביי:

כלי שמלאכתו להיתר – מותר בין לגופו בין למקומו אבל אסור מחמה לצל. וכלי שמלאכתו לאיסור – מותר לצורך גופו, אבל לצורך מקומו או מחמה לצל אסור.

(*) ראה בסוף הסעיף טבלת סיכום מחלוקת אביי ורבא.

כ' הרמב"ם: אבל דבר שאינו כלי, כגון אבנים וכיו"ב (מוקצה מחמת גופן) אפי' לצורך גופו או מקומו אסור.

ב. כ' המרדכי: נר שהדליקו בו באותו שבת מותר לטלטלו לצורך גופו או מקומו כדין כלי שמלאכתו לאיסור. והבי' – וכבר כתבתי בסימן רע"ט שאין כן דעת הרמב"ם והרא"ש ורבינו ירוחם, והכי נקטינן שאסור.

כ"פ שו"ע (רעט-א): נר שהדליקו בו באותה שבת, אף על פי שכבה, אסור לטלטלו.

ג. כ' ה"ה בשם המפרשים: כשמטלטל כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו או מקומו, אינו חייב להשליכו מידו, אלא מוליכו למקום שירצה ומניחו שם. כ"כ התוס' והר"ן.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "שמלאכתו לאיסור"

מ"א (ה): כלומר שמיוחדת לדבר שאסור לעשות בשבת. כ"כ משנ"ב – ואפילו אם רק רוב מלאכתו לאיסור אסור (פמ"ג). (ביה"ל – ולענ"ד דווקא אם עיקרה רק למלאכת איסור ורק לפעמים משתמש בה להיתר, אבל אם דרך הכלי להשתמש בה לשניהם ורק שלאיסור משתמשין בה יותר, יש להקל, וצ"ע). ואפילו באיסור דרבנן (פמ"ג).

"נשתמש בו לאיסור"

מ"א (ו): פי' שהיה מונח עליו בין השמשות דבר איסור (כגון נר שהודלק) ונעשה אז בסיס לדבר האסור, אבל אם עשה מלאכה בקורנס פשיטא דמותר לטלטלו בשבת לצורך גופו ומקומו. כ"כ משנ"ב.

"בין לצורך גופו"

משנ"ב (יב): ומיירי שאין לו כלי היתר אחר לתשמיש זה, דאל"ה אין לו להשתמש בכלי זה.

ג. "להניחו באיזה מקום"

מ"א (ז): כיון שהוא בידו שנטלה לצורך גופו או מקומו רשאי לטלטלה יותר. ה"ה אם שכח ונטלה בידו רשאי לטלטלה

אר"ח – ש"ח

כ"כ מ"א (ז) – שמותר לטלטל מוקצה ברגליו דרך הילוכו, וכ"כ במלחמות. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

"אבל מחמה לצל"

מ"א (ח): איתא בירושלמי – כשרוצה להשתמש בו מותר לטלטלו אפי' עיקר כונתו מחמה לצל. כ"כ משנ"ב.

ד. "אכל כנגיעה בעלמא"

מ"א (ש"י-ו): כשהנגיעה לצורך המוקצה (כגון שכופה כלי על המוקצה לשמרה) צריך ליזהר שלא ליגע בה. והגר"א – פסק כהרב המגיד דנגיעה בכל גווני שרי אם לא יבוא לנדנדוד, כ"כ בדה"ח ומשנ"ב.

"ליקח דבר היתר"

כ' פמ"ג: ואפילו כשהמוקצה תלוי וע"י לקיחת ההיתר מתנדנד שרי (שהרי לא נוגע במוקצה), דזה מקרי טלטול מן הצד לצורך דבר המותר. כ"כ משנ"ב.

יותר אף שהנטילה היה שלא לצורך גופה ומקומה (למ"א אף במוקצה מחמת חסרון כיס דינא הכי, וכמו שכתב בסימן של"א לענין איזמל מילה – פמ"ג). כ"כ משנ"ב.

כ' דרך החיים – היתר זה שייך רק בכלי שמלאכתו לאיסור ולא במוקצה מחמת גופו (כגון מעות ואבנים וכיוצא בהן). כ"כ אבן העוזר. כ"כ משנ"ב. ודלא כהמ"א.

ובביאור הגר"א (רס"ו-יב) – חולק על המ"א, וס"ל דלא התירו אלא כשהתחיל לטלטל ברשות, כ"מ מהר"ן. והעתיקו משנ"ב.

כ' משנ"ב (יג) – לפי מ"ש בסימן שי"א ס"ח דטלטול מוקצה בגופו אפילו לצורך דבר המוקצה מותר דזה לא נקרא טלטול כלל, אם מונח איזה דבר מוקצה על הארץ מותר לדחפו ברגליו כדי שלא יבוא להפסד.

* סיכום מחלוקת אביי ורבא (V – מותר, X – אסור)

כלי שמלאכתו לאיסור			כלי שמלאכתו להיתר			
מחמה לצל	מקומו	גופו	מחמה לצל	מקומו	גופו	
X	V	V	V	V	V	✓ רבא
X	X	V	X	V	V	אביי

סעיף ד: לטלטל כלי מלאכתו להיתר, טלטול תפילין ושופר

סעיף ד: כלי שמלאכתו להיתר, מותר לטלטלו אפי' אינו אלא לצורך הכלי שמא ישבר או יגנב. אבל שלא לצורך כלל – אסור לטלטלה.

ב. כתבי הקודש (פי' ספרים שמותר לקרות בהם – מ"א) ואוכלין – מותר לטלטלם אפי' שלא לצורך כלל.

ג. הגה: ותפילין אין לטלטלם כי אם לכורך [תרומת הדשן ועיין בב"י].

ד. וסופר אסור לטלטלו כי אם לכורך גופו או מקומו [הג"א].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

לטלטל תפילין בשבת וביו"ט, אם יש שום צורך בדבר. (והראיה ביצה טו. משלחין תפילין ביום טוב).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "שמלאכתו להיתר"

מ"א (ט): וה"ה אם היה מלאכתו לאיסור ולהיתר ג"כ לא מקצה דעתו מניה (ש"ג). וכ' פמ"ג (מהרשב"א) – קדרה שמבשלים בה רק לפעמים משתמשים בה לפירות היא בכלל כלי שמלאכתה לאיסור אם לא שיש בה מהתבשיל. כ"כ משנ"ב. וכ' בביה"ל – אף אחר שפינו ממה התבשיל מותר לטלטלה לפנותו דהוי גרף של רעי.

הרב יעקב יוסף זצ"ל – ועוד שלצורך גופו ומקומו מותר לטלטלו לכיור.

"אבל שלא לצורך כלל"

ט"ז: שלא יצטרך לו כלל, אבל אם יצטרך לו באותו יום והוא מטלטלו כדי שיהא מוכן לו בשעתו שרי. כ"כ משנ"ב.

ב. "כתבי הקודש"

שע"ת (ט): כ' הא"ר – מגילה דינה ככתבי הקודש (שמותר בטלטול). ופר"ח (תרפח) כ' – שאסור לטלטלו בשבת שחל פורים בה.

א. שבת (קכג:): אמר רבא: התירו דבר

שמלאכתו להיתר בין לצורך גופו ובין לצורך מקומו, וחזרו והתירו מחמה לצל. כתב הרב המגיד: מדברי הרמב"ם נראה שאין לטלטל שום כלי שלא לצורך כלל אפילו אם מלאכתו להיתר, ושכן דעת הרשב"א. ויש – מתירין לטלטל כלי שמלאכתו להיתר אפילו שלא לצורך כלל. ואין להם על מה שיסמוכו.

ב. כ"ד הר"ן – לאסור, מ"מ בכתבי הקודש ואוכלין אפילו שלא לצורך נמי מותר לטלטלם.

ג. לטלטל תפילין בשבת

ספר המקדש: אסור לטלטל תפילין בשבת. מיהו לצורך גופו ומקומו מותר, דלא גרע מכלי שמלאכתו לאיסור.

והר"ר לוי' חביב כ' – שי"א שהוא מוקצה מחמת מצווה, ובעיני נראה שהוא שיבוש, שהמחבר הזכיר המצווה לסיבת היתר הטלטול. כ"ד הרא"ש – שלא הזכיר תפילין בדיני מוקצה. כ"ד התוס' רש"י והר"ן שאפשר להניח תפילין בשבת. וממילא אינם מוקצים.

✓ כ"כ תרומת הדשן (ע): היתר גמור הוא

ושו"ע (ל"א) שפסקו שיש איסור בהנחתן כדברי הוזהר, יהא אסור לטלטל תפילין בשבת. וצ"ע.

"כ"א לצורך"

משנ"ב (כ"ד): היינו כדי שלא יגנבו או שלא יתקלקלו בחמה. והט"ז ומ"א – מחמירין דס"ל דתפלין מקרי כלי שמלאכתו לאיסור דהרי אסור להניחן, א"כ אסור לטלטלם אלא לצורך גופו (שישמר מהמזיקים) או לצורך מקומו ומ"מ במקום הדחק יש להקל כדעה הראשונה.¹³⁸

"וקופר אסור לטלטלו"

משנ"ב (כה): כיון שהוא מיוחד לתקיעה שהוא אסור בשבת, והוי כלי שמלאכתו לאיסור. וכ' תו"ש – שלולב אסור לטלטלו אפילו לצורך גופו ומקומו דאין עליו שם כלי כלל, כ"כ דרך החיים וחיי אדם.

מ"א (י): נייר חלק הוי מוקצה מחמת חסרון כיס דכיון דעומד לכתובה קפיד עליהו.

"אפי' שלא לצורך כלל"

משנ"ב (כג): וה"ה כוסות וקערות וסכין שע"ג השלחן דתדירין בתשמיש לא חלה עליהו תורת מוקצה כלל וכאוכלין וכתבי הקודש דמי. וע"כ מותרין לטלטלן אפילו שלא לצורך כלל (שלטי גיבורים). ויש מחמירין אפילו בכלים אלו (כן משמע מהרמב"ם בפרק כ"ה).

ג. "ותפילין אין לטלטל כ"א לצורך"

ט"ז (ג): ב"י הביא דברי מהר"ל חביב שמותר לטלטל תפילין, דלא כספר המקדש שאוסר הטלטול מטעם מוקצה כיון שאסור בהנחת תפילין. שהרי התוס' כ' שאין איסור בהנחתן בשבת. ותימה – כיון דהיתר הטלטול תלוי במה שאין איסור בהנחתן, א"כ לפי הב"י

סעיף ה: לטלטל כלי מלאכתו לאיסור ע"י ככר או תינוק

סעיף ה: יש מתירים לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור אפי' מחמה לצל ע"י ככר או תינוק.

עליה שום מטלטלין אותה. ואף דלא אמרו (קמב:) ככר או תינוק אלא למת? התם במוקצה מחמת גופו כאבנים וכיוצא בהם דהוו דומיא דמת. אבל מדוכה כיון

❖ שורשי הלכה (המקורות)

כ' הרא"ש: כלי שמלאכתו לאיסור יש לו היתר אפילו מחמה לצל על ידי ככר או תינוק, כמו במדוכה (שבת קכג:) שיש

מהשקית וישאיר שם התפילין.

¹³⁸ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מי ששכח התפילין בכיס הטלית מע"ש, בשבת יוציא את הטלית

אר"ח – ש"ח

אבל הרבה מהראשונים (בעל השלמה והמאור והרשב"א והכל בו), חולקין ע"ז וס"ל דלא התירו ככר ותינוק אלא למת בלבד. וכן הכריעו הרבה אחרונים (ט"ז, הגר"א ודרך החיים). מ"מ ג' הגר"ז – דבהפסד מרובה יש להקל.¹³⁹

ודווקא שמניח בכלי דבר שאינו מיוחד לה אבל אם מונח שם דבר המיוחד לה כמו שום במדוכה ששוחקין בה או שמונח בקדירה קצת מהתבשיל לכו"ע מותר לטלטל הכלי אגב המאכל (מהגמ').

שיש עליה תורת כלי שרי לטלטלה אגב אוכלין שעליה. כך נראה לראב"ן. ויש מי שמתרץ מדוכה היינו טעמא דשרי לטלטלה אגב שום שעליה מפני שהמדוכה לשום כקדרה לתבשיל, הילכך שרי לטלטלה אפילו מחמה לצל. והכל בו כ' שדעת בעל ההשלמה לאסור.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"ע"י ככר או תינוק"

משנ"ב (כו:): כ' המ"א (יג) – לאו דווקא ככר הוא הדין אם נתן שאר חפץ המותר בתוכה. זו דעת הרא"ש.

סעיף ו: לטלטל שברי כלים

סעיף ו: א. כל הכלים שנשברו, אפי' בשבת, מותר לטלטל שבריהם ובלבד שיהיו ראויים לשום מלאכה כגון שברי עריבה לכסות בה החבית ושברי זכוכית לכסות בה פי הפך. אבל אם אינם ראויים לשום מלאכה, לא.

ב. הגה: ואם נשברו במקום שיכולים להזיק, כגון זכוכית שנשברה על השלחן או במקום שהולכין – מותר לטלטל השברים כדי לפנותם שלא יזקו בהם [כל בו והגהות מרדכי וב"י בשם ארחות חיים].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

– ובלבד שיהיו עושין מעין מלאכתן, שברי עריבה לצוק לתוכן מקפה שברי זכוכית לצוק לתוכן שמן.

גמ': אמר רב יהודה אמר שמואל – מחלוקת שנשברו בשבת דמר סבר מוכן הוא ומר סבר נולד הוא, אבל מערב שבת דברי הכל מותרין הואיל והוכנו למלאכה

א. שבת (קכד:): כל הכלים הניטלין בשבת שבריהם ניטלין עמהן, ובלבד שיהיו עושין מעין מלאכה, שברי עריבה לכסות בהם את החבית, שברי זכוכית לכסות בהם את הפך. רבי יהודה אומר

¹³⁹ תינוק, ורק במוקצה חמור (מוקצה מחמת גופו) אסור מלבד במת. כ"פ ילקוט יוסף.

¹³⁹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: קי"ל כמרן שמותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור ע"י ככר או

א"ח – ש"ח

גופן ומקומן, דגם בזה סגי כשהם ראויין לשום מלאכה (פמ"ג).

"לשום מלאכה"

מ"א (טו): ולמ"ד נולד אסור (תצ"ה) צריך שיהא ראוי למלאכתו ראשונה. וה"ה אם עכו"ם עושה כלי בשבת אסור לטלטלו לדעת זה (משום נולד).

כ' ביה"ל – שהרבה אחרונים (הב"ח וט"ז וא"ר ותו"ש) חולקים על המ"א, דכיון דעדיין ראוי לשום מלאכה לאו נולד הוא.

"שלא יוזקו כהן"

מ"א (טז): אבל אם הוא של חרס אסור לפנותו (דאין מצוי כ"כ היזק). ואף אם ידרוס עליהם וישברם, מותר לדבר שאין מתכוין הוא.

כ"כ משנ"ב (ל) – והוסיף שדווקא לפנותו בידים אסור, אבל מותר לדחותו ברגליו דלטול מוקצה בגופו מותר (שי"א-ח).

אחרת מבעוד יום.

ופסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם – כת"ק.

ב.כ' או"ח: י"א – שאף על פי שאינם ראויים למלאכה כלל ניטלין אם הם במקום הנזק, כגון על השולחן או באמצע הבית מותר לפנותן מידי דהוה אקוץ בכרמלית.¹⁴⁰

כ"כ ד"מ (ה) – בשם הכל בו, ובהגהות מרדכי – דכל דבר דאית ביה היזק שרי לטלטולי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)**"אפילו בשבת"**

משנ"ב (כז): ול"א כיון דמאתמול כלי זו לאו להאי מלאכה קאי הו"ל נולד (גמ').

ביה"ל: כל כלים – אף בכלים שמלאכתן לאיסור מותר לטלטלן שבריהם לצורך

סעיף ז: שברי כלי חרס, צרורות ואבנים

סעיף ז: א. חתיכת חרס שנשברה ב. בחול מכלי וראויה לכסות בה כלי – מותר לטלטלה אפי' במקום שאין כלים מצויים שם לכסותם בה.

ג. ואם זרקת לאשפה מבע"י – אסור לטלטלה כיון שבטלה מהיות עוד כלי.

ד. הגה: ואפילו חזי לעני הואיל והקצוהו הצעלים שלו אף על פי שהם עשירים, דמוקצה לעשיר הוי מוקצה לעני כמו שיתבאר סוף הסימן [ר"ן מגמ' שם מז.].

¹⁴⁰ יעקב יוסף זצ"ל.

¹⁴⁰ ילקוט יוסף: ואם נשבר באחד החדרים שאין עוברים שם בני אדם אסור לפנותם. כ"כ הרב

ה' ודווקא חתיכת חרס משום דאתיא משברי כלי (דכיון דמעיקרא היתה כלי עדיין תורת כלי עליה – משנ"ב), אבל דבר שאין בו שייכות כלי כגון צרורות או אבנים אף על פי שראויים לכסות בהם כלי, אסור לטלטלם.

ה' הגה: וכל דבר שאינו כלי כלל, אסור לטלטלו אפילו לצורך גופו, כ"ס לצורך מקומו [מרדכי].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קכד:): אמר רב נחמן אמר שמואל חתיכת חרס קטנה מותר לטלטלה בחצר אבל בכרמלית לא, ורב נחמן ידידיה אמר אפילו בכרמלית אבל ברשות הרבים לא (שלא מצויים כלים שראויים לכסותם). ורבא אמר אפילו ברשות הרבים (תוך ד"א).

ופרש"י: בחצר – דשכיחי ביה כלים שהחרס הזה ראוי להם לכיסוי ותורת כלי עליו. אבל לא בכרמלית – אפילו בתוך ארבע אמות דלא שכיחי ביה מאני ולא חזי לכסויי. ורבא אמר אף ברשות הרבים (שאינן מצויים כלים לכסותם) – כיון דבחצר כלי הוא, בעלמא נמי לא פקע שם כלי מיניה.

ופסקו הרי"ף והרא"ש כרבא.

ב. כ' התוס': מיירי בהנך דנשברו מערב שבת דאי נשברו בשבת אית ליה לרבא מוקצה וכל שכן נולד (שבת קמג.). הקשה הב"י – כיון דחזי לכסות כלי אפילו נשבר בשבת נמי לאו נולד הוא, כדלעיל ס"ו?

וי"ל – כשנשברה חתיכה מהכלי והכלי עדיין ראוי לשימוש, החתיכה הוי נולד, אבל אם נשבר לגמרי ובטל משימוש

ראשון לא הוי נולד.

ג. שם: זרקה לאשפה מבעוד יום בטלה מתורת כלי, אבל זרקה משקדש היום לא בטל ממנה שם כלי, מאחר שבין השמשות היה מוכן.

ד. כ' הרמב"ם: כל שאינו כלי כגון אבנים ומעות וקנים וקורות וכיוצא בהם אסור לטלטלן ואפילו לצורך גופן. כ"כ המרדכי בשם רבינו מאיר.

וכ"נ מהטור שכ' – כל דבר שאינו כלי כגון צרורות שבחצר וכיוצא בהם אסור לטלטלן, וכ"מ מהגמ' (שם) – דלא שרי לצורך גופו ומקומו אלא במידי דכלי הוא.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "חתיכת חרס שנשברה"

משנ"ב (לא): שו"ע משלים כאן שני עניינים מהסעיף הקודם:

א. מה דסגי במה שיהיה השבר ראוי לכסות בה, מהני אפילו במקום שאין מצויים כלים לכסות בה (כרמלית או ברה"ר, וכגון שנוטלו לקנח בה מנעלו מטיט), והטעם דכיון דאיכא תורת כלי עדיין על השבר בחצר גם ברה"ר אין שם מוקצה עליו.

ב). דאם זרקה לאשפה מבעוד יום שוב שם מוקצה עליה ואסור לטלטלה.

"שנשברה בחול"

מ"א (יז) בשם ד"מ: וה"ה שנשברה בשבת (כמ"ש ס"ו), אלא דנקט בחול משום סיפא דזרקה לאשפה מבעוד יום דאם זרקה בשבת שרי לטלטלה אפילו כשנשברה מבע"י, דלא כבית יוסף. כ"כ משנ"ב.

ב"ה"ל: אם זרקה – היינו אפילו כשהיא עדיין ראויה למלאכתו הראשונה. לאשפה – נראה דלאשפה לאו דווקא דה"ה אם זרקה מפתח ביתו לרחוב. מבע"י – ואם המוצא אינו יודע אם נזרקה בע"ש או בשבת אפשר דיש להקל. ואם הוא מוצא ברה"ר או בכרמלית שלא במקום האשפה בודאי יש להקל: ראשית – שמא לא נזרקה כלל מבית רק אחד שבר כלי במקום הזה. שנית – שמא היום נזרקה ולא אתמול.

ה. "שאינ בו שייכות כלי"

משנ"ב (לד): וכגון חתיכת ברזל וטבלא וכן חתיכת עץ, כיון שאינו כלי אסור לטלטלו אפילו לצורך גופו או מקומו, אם לא שעשה בו קצת מעשה תיקון קודם שבת (ט"ז).

ופתילה נקראת כלי ואפילו נדלקה קצת ממנה בשבת (כיון שראויה עוד לשימוש) ודינה ככלי שמלאכתו לאיסור, אבל שברי פתילה שאינן עומדים עוד להדלקה, הרי הן כצורות ואבנים שאסור לטלטלן (מ"א).

כ' מ"א (יח): יש החושבים שמותר לטלטל נר שלם של חלב או של שעוה, וטועים הם, שאינו מותר רק לצורך דבר היתר, כ"כ משנ"ב.

אבל מו"ק כ' – כיון שלא ראוי למאכל או לתשמיש הו"ל כאבנים שאף לדבר ההיתר אסור, כ"כ שע"ת.

והתו"ש – מתיר לצורך גופו או מקומו.

סעיף זז: דלתות הכלים שנתפרקו

סעיף זז: כל הכלים הנטלים בשבת, דלתותיהן שנתפרקו מהם נטלים בין נתפרקו בחול בין נתפרקו בשבת [שבת קכב:].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"בין נתפרקו בחול"

משנ"ב (לה): כשנתפרקו בשבת מותר כיון שבכניסת שבת היו מחוברים לאביהם, אלא אפילו נתפרקו בחול מותר, כיון שראויים להתחבר עם הכלי (ט"ז),

ולכן מותר לטלטלן אפילו מחמה לצל (פמ"ג).

וכ"ז בדלתות הכלי דכיסוי כלי חשובין, אבל בדלתות הבית או החלונות אף על פי שראוין לאיזה תשמיש וככלי חשובין, מ"מ כיון שלא הוכנו לכך אסורים בטלטול דסתמן עומדין להתחבר עם

כלים המוקצים שנשברו בשבת, אסור שבטלה סיבת הוצאתם (כגון שהיה מוקצה מחמת חסרון כיס דכשנשברה שוב אין מקפיד), אפ"ה אסורים משום מיגו דאתקצאי לביה"ש איתקצאי לכולי יומא (מ"א סקי"ט).

הבית, ולכן אסור בין נתפרקו בחול ובין בשבת (רמב"ם).
כ' א"ר בשם האגודה – ודלתות של לול תרנגולין כדלתות הבית חשובין שאסורים בטלול.

סעיף ט: להוציא ולהחזיר דלת של כלים או של לול של תרנגולים

סעיף ט: דלת של שידה תיבה ומגדל יכולים ליטלה מהם (דאין בנין וסתירה בכלים – מ"א) ואסור להחזירה גזירה שמא יתקע. ושל לול של תרנגולים אסור בין ליטול בין להחזיר דכיון דמחובר לקרקע אית ביה בנין וסתירה.

והקשה הה"ה, ותימה כלול החיוב משום בונה וסותר, למה צריך לטעם שמא יתקע?
ותירף הב"י – דלמסקנא י"ל שמחובר לקרקע אינו כקרקע ואין בו בנין וסתירה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אסור להחזירה גזירה שמא יתקע" רש"י – יתקע ביתד או במסמר בחזקה וחייב משום מכה בפטיש דהו"ל גמר מלאכה.

והר"ן (לפירוש הרי"ף והרמב"ן) – גם בכלים הוי משום בונה, היכא דהוא עושה ע"י תקיעה דהוא מעשה אומן.

"דכיון דמחובר לקרקע"

מ"א (כב): ומחייב משום בונה, וא"כ גם החלונות אסור ליטול ולהחזיר דמחוברין

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שם: ת"ר – דלת של שידה תיבה ומגדל נוטלין אבל לא מחזירין, ושל לול של תרנגולין לא נוטלין ולא מחזירין.
ומסבירה הגמ': כלול אסור לפי שיש בניין וסתירה בקרקע. אבל בשידה וכו' שאין בניין וסתירה בכלים, האיסור להחזיר שמא יתקע.

ופרש"י: גזירה שמא יתקע – בחזקה בסכין ויתדות והוה ליה גמר מלאכה וחייב משום מכה בפטיש.

והרי"ף כ' סתם: גזירה שמא יתקע.

ונחלקו בפירוש דברי הרי"ף:

הר"ן כ' – דלא קאי אלא אדלת שידה תיבה ומגדל דאין מחזירין אבל דלת של לול של תרנגולין הוי טעמא משום דכיון דמחובר לקרקע הרי הוא כקרקע.
וה"ה כ' – דקאי אף אלול של תרנגולים.

א"ח – ש"ח

הם. ואפילו ע"י גוי אסור משום שבות, כ"כ משנ"ב.

שבנאה מתחילה במחובר לקרקע, דאם היתה מתחילה כלי בפ"ע אלא שחיברה אח"כ לקרקע, דינו כמ"ש בסעיף יו"ד.¹⁴¹

"אית ביה בניין וסתירה"

משנ"ב (מ): צ"ל דלול דהכא מיירי כגון

סעיף י: כיסוי וגילוי בורות

סעיף י: א. כסוי בור ודות אין ניטלים אלא אם כן יש להם בית אחיזה דאז מוכח שהוא כלי.

ב. ושל כלים, אפילו הם מחוברים בטיט, יכולים ליטלם אפילו אין להם בית אחיזה. **ג.** והוא שתיקנם (את כיסוי כלים) ועשה בהם מעשה והכינם לכך, או שנשתמש בהם מבע"י.

ד. וכסוי חביות הקבורות בקרקע לגמרי, צריכות בית אחיזה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קכו:): כל כיסוי הכלים שיש להם בית אחיזה ניטלין בשבת. א"ר יוסי במה דברים אמורים בכיסוי קרקעות אבל בכיסוי הכלים בין כך ובין כך ניטלין. גמ': מחלוקת –

כיסוי קרקעות – אם יש להם בית אחיזה אין, אי לא לא. כיסוי הכלים – ואף שאין להם בית אחיזה שרי. כי פליגי – בכלים דחברינהו בארעא מר סבר גזרינן ומר סבר לא גזרינן.

כ"פ הטור: כיסוי בור ודות אין נוטלים

אותם אלא אם כן יש להם בית אחיזה דאז מוכח שהוא כלי.

ב. בכלים דחברינהו בארעא

• הרי"ף פסק – כת"ק, כלים שחיברם לקרקע אסור ליטלם, אלא אם כן יש להם בית אחיזה.

וכ' הרא"ש: נ"ל שיש ט"ס, וצ"ל "לית הלכתא כתנא קמא", שהרי הרי"ף עצמו (בדף מח: – כמאן מטלטלין האידנא כיסוי תנורא דמתא מחסיא דלית ליה בית אחיזה, כראב"י) כ' שלא כת"ק (עיין שם).

• **✓** ופסק הטור – ושל כלים אפילו הן

להחזירה שמא יתקע, וכן ראש הברז שנפל (אלא אם כן דרכו בחול תמיד). מי שנסגר בחדר ונפלה הידית מותר לקחת כף ומזלג לפתוח הדלת, שאין חשש שמא יתקע.

¹⁴¹ הרב יעקב יוסף וצ"ל: וכן אסור להוציא או להחזיר דלת או חלון הזזה, ואפילו לצורך מצווה. וכן ידית של דלת שנפלה אסור

אר"ח – ש"ח

בבבין (רש"י) והוא ג"כ בתוך הקרקע, אלא שלמעלה קצת גלוי (פמ"ג).¹⁴²

"אין ניטלים"

משנ"ב (מב): אף שתקנם ועשה בהם מעשה המוכיח שעומד לכסות או שמשתמש בהם תמיד (ואין להם שוב שם מוקצה), אפ"ה אסור הוי כבונה או סותר. אבל כשיש להם בית יד לאחוזו במ מוכח דהוא כיסוי לכסות ולהוריד ולא הוי כבונה וסותר.

כ' המ"א (כג) – מ"ש המחבר 'אינם ניטלים' היינו דאסורים משום מוקצה, אפילו אם נתפרקו מע"ש, וכ"ש דאסור ליטלם בשבת מהבור, כיון שהם עומדים ומוכנים לכיסוי קרקעות אינם מן המוכן לטלטל. כ"כ משנ"ב.

"מחוברים בטיט"

ט"ז (ט): ר"ל שהכלי מחובר לקרקע בטיט מלמטה. כ"כ משנ"ב (מג) – ואף דבעלמא מחובר לקרקע הרי הוא כקרקע הכא כיון דכיסוי אינו מחובר בציר להכלי והכלי מגולה למעלה לא מחזי כבונה. מה שאין כן בכיסוי חביות הקבורות בקרקע כיון דהם טמונות כולן בקרקע גזרו רבנן אטו כסוי בור ודות.

"והכינם לכך"

יעשו תשליך אף שהבור סגור. ילקוט יוסף: בור הפתוח ברה"ר ויש חשש שיפלו שם, מותר לכסותו בכיסוי אף שלא מוצא כיסוי עם בית אחיזה.

מחוברין כגון תנור שחיברו בטיט יכולין ליטלו אפילו אין לו בית אחיזה.

ד' אבל הר"ן כתב: שאפשר לתרץ מ"ש הרי"ף כת"ק, בכלים דחבריהו בארעא כגון חביות הקבורים בקרקע לגמרי דתנא קמא אסר מפני שאינם נראים והרי הם ככיסוי קרקעות, אבל בכיסוי הכלים המגולים אף על פי שמחוברין לקרקע לא פליג תנא קמא. וזהו דעת הרמב"ם – שלכיסוי חבית הטמונה בארץ הצריך בית אחיזה ולכיסוי התנור לא הצריך. כ"כ ה"ה בשם הרשב"א.

ג' שבת (קכו:): והוא שיש תורת כלי עליהם. כ"פ הרמב"ם.

תורת כלי עליהם

פרש"י – שיהיה ראוי לתשמיש אחר.

✓ **והתוס' בשם ר"ת פי'** – דאיכא תורת כלי עליהם שתיקנו ועשה בו מעשה והכיננו לכך אפילו אינו ראוי לדבר אחר. כנ"ד ה"ה, כ"כ הרא"ש בתשובה.

✓ **והר"ן** – ואם נשתמש בהם מבעוד יום היינו תורת כלי שלהם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"בור ודות"**

משנ"ב (מא): בור – בחפירה, ודות –

¹⁴² הרב יעקב יוסף זצ"ל: אבן שהונח על בור לכסותו לעולם, אסור לגלותו בשבת דהוי כסותר, אלא אם כן יש לו ידית. ולכן כשעושים 'תשליך' בראש השנה אין לגלות הבור רק כשיש בית אחיזה, ואין אין לו ידית

משנ"ב (מה): שהכינם לכסות הכלי. וכ' התו"ש – אף שרק יחדו (בלא מעשה) מע"ש

לכסוי ג"כ סגי דבכל זה הוסר שם מוקצה (כדלקמן בס"כ גבי חריות).

סעיף יא: לטלטל מחט

סעיף יא: מחט שלימה מותר לטלטלה ליטול בה את הקוץ, ניטל חודה או חור שלה, אסור. וחדשה שלא ניקבה עדיין – מותר.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קכב:): נוטל אדם מחט של יד ליטול בה את הקוץ.

גמ' (קכג.) אמר רב יוסף – דאפילו ניטל עוקצה או חור שלה. ✓ ורבא אמר – ניטל עוקצה או חור שלה אסור לטלטלה. והא תניא – מחט בין נקובה בין שאינה נקובה מותר לטלטלה בשבת? ותרגמא אביי אליביה, בגולמי עסקינן זימנין דמימליך עליהו ומשוי להו מנא, אבל היכא דניטל חררה או עוקצה אדם זורקה לבין גרוטאות.

ופרש"י: בגולמי – גולמי מחטין העומדות לינקב דנקובה נגמרת מלאכתה ושאינה נקובה אינה נגמרת, הלכך לענין טומאה הוא דלא הוי כלי אבל בטלטול שריא דחזיא לקוץ. ומימליך – ולא נקיב לה. ומשוי לה מנא – כמו שהוא ולנטילת קוץ.

ופסקו הרי"ף והרא"ש – כרבא.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מחט שלימה מותר לטלטלה"

משנ"ב (מו): הוא מחט מיוחד לתפירה והוי ככל כלי שמלאכתו לאיסור ומותר לטלטל לצורך גופו דהיינו ליטול הקוץ. וה"ה שמותר לטלטלה לצורך מקומה וכ"ש שמותר לטלטלה אם מצאה מונחת במקום שיכולין ליזוק בה אנשי ביתו (דבזה אפילו בניטל חורה שאין עליה שם כלי כלל ג"כ מותר לטלטלה).

"או חור שלה אסור"

מ"א (כ"ד): וא"ת ומ"ש משברי כלים (כמ"ש ס"ז)? וי"ל – שדוקא בשברי כלים שרגילים להשתמש בהם תשמיש אחר שרי לטלטלם, מה שאין כן במחט דרגילין לזורקו בין הגרוטאות כשנשברה.

"וחדשה"

מ"א (כה): מותר – דלפעמים נמלך להשתמש כמות היא לטול קוץ ואינה נוקבה (גמ'). ט"ז – אבל ניטל חורה או עוקצה בטל מינה שם כלי, דאז דרך לזרוק אותה בין שברי מתכות. כ"כ משנ"ב.

כ' פמ"ג – ואם יחדה מבעוד יום לאיזה תשמיש הוי כלי ומותר לטלטלה כדין כל כלי שמלאכתו להיתר. כ"כ משנ"ב.

סעיף יב: שיירי מחצלאות

סעיף יב: שיירי מחצלאות, מותר לטלטלם (אפילו אין בהם ג' על ג' ואפילו מחמה לצל מותר – משנ"ב) דחזי לכסות בהו טינופא, ואם זרקן לאשפה מבע"י, אסור לטלטלם.

"שירי מחצלאות"

רש"י: שנפרדו מן מחצלת ישנה. וכ' משנ"ב – ובין שנפרדו מע"ש ובין שנפרדו בשבת.

"ואם זרקן לאשפה"

משנ"ב (נא): דבטלה מהיות עוד כלי. ובמחצלת שלמה אפילו זרקן לאשפה מותר דבטלה דעתו אצל כל אדם.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קכה.): אמר שמואל קרומיות של מחצלת מותר לטלטלן בשבת. ומפרש טעמא משום דחזיין לכסויי בהו טינופא. כ' הרב המגיד בשם הרמב"ן – ואם זרק הקרומיות לאשפה מבעוד יום, אסורין דהוו להו כצורורות שבחצר ודמיא לשברי כלים שזרקן לאשפה מבעוד יום דאסירי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

סעיף יג: שיירי מטלניות

סעיף יג: א. שיירי מטלניות שבלו, אם יש בהם ג' אצבעות על ג"א מותר לטלטלן (כ"ז שלא זרקן לאשפה – משנ"ב), ואם לא – אסור (אפילו לצורך גופו ומקומו אסור, שאין ע"ז שם כלי).

ב. ויש מתירין אפי' אין להם ג' על ג' (דחזי לקנח בו מידי – מ"א), ובלבד שלא יהיו טליתות של מצווה (לפי שאדם בודל מהם מלהשתמש בתשמיש מגונה – משנ"ב).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

בטליתות של מצווה מפני שאדם בודל מהן ואינו רוצה להשתמש בהן תשמיש המגונה, אבל שירי שאר בגדים מותר לטלטלם דחזו לקינוח דלא גרעו מחרס קטנה.

ה"ה – ואין כן דעת הרמב"ם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. שבת (קכה.): א"ר זירא אמר רב שירי, פרוזמיות אסור לטלטלן בשבת. ואמר אביי במטלניות שאין בהם שלש על שלש דלא חזיין לא לעניים ולא לעשירים.

ב. וכתב הר"ן וה"ה בשם הראב"ד – דווקא

"ג' אצבעות"

אסור לטלטלן דלהם לא חשיבי שירי מטלניות, אלא אם כן יש בהם ג' טפחים על ג' טפחים.

משנ"ב (נב): דיש בזה קצת חשיבות דחזיין לעניים. וכ' האחרונים – לעשירים

סעיף יד: לשמוט המנעל מעל הדפוס

סעיף יד: מנעל חדש מותר לשמטו מעל הדפוס, אף על פי שמלאכתו לאיסור, כיון דשם כלי עליו (על הדפוס) מותר לטלטלו לצורך מקומו.

❖ שורשי הלכה (המקורות)**"מנעל חדש"**

משנ"ב (נו): אף שהחדש מהודק על הדפוס ואינו יכול לשמטו מעליו אלא אם כן מטלטל גם הדפוס בידים, אפ"ה שרי, שכלי שמלאכתו לאיסור (הדפוס) שצריך למקומו דהיינו המנעל שהדפוס מונח בו מותר (ט"ז). וכ"ש כשהמנעל ישן שהוא רפוי ויכול לשמוט המנעל מעליו בלי טלטול הדפוס בידים דשרי.

שבת (קמא:): ר"א אומר – מנעל חדש אסור לשמטו מעל הדפוס. ורבנן – מתירים. והלכה כרבנן דשרו. גמ': אף דדפוס מלאכתו לאיסור, מותר לטלטלו לצורך מקומו דהיינו מנעל שהדפוס נתון לתוכו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)**סעיף טו: סנדל שנפסקה הרצועה שלו**

סעיף טו: א. סנדל שנפסקה רצועה הפנימית, עדיין תורת כלי עליו ומותר לטלטלו, נפסקה החיצונה בטל מתורת כלי ואסור לטלטלו.

ב. ואם הוא בכרמלית (דשם אין נשמר ע"כ התירו לו לכרוך כדי שלא יאבד – משנ"ב), מותר לכרוך עליו גמי לח שהוא מאכל בהמה לתקנו שלא יפול מרגלו, ג. ובחצר שהוא נשמר שם, אסור.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

✓ רבי יהודה אומר – נפסקה פנימית טמא חיצונה טהור. ואמר ר' יוחנן כמחלוקת לענין טומאה כך מחלוקת לענין שבת. ופרש"י: תרסיות – מקום קביעות

א. שבת (ק"ב): תניא סנדל שנפסקה אחת מאזניו או אחת מתרסיותיו (עדיין) טמא.

אר"ח – ש"ח

מ"א (כח): דגנאי הוא לתקנו כיון שניכר מבחוץ.

והקשה המ"מ – מ"ש מכל שברי הכלים דשרי? וי"ל דלא חזי לכסות כלים משום דממאיס (ב"י. והמ"א חלק ע"ז ויישב ע"פ לבושי שרד שהובא במשנ"ב דדרך לזורקו). ונ"ל דבמנעלים שלנו אף על פי שנפסקה הרצועה עדיין חזי ללבישה, ותורת כלי עליו, שדווקא במנעלים שלהם שהיו פתוחים לגמרי מלמעלה וצדדיו של עץ או של עור והרצועה נקשרת על גבי הרגל, שאם נפסקה לא היה יכול לנועלו מה שאין כן שלנו.

גמי לח

מ"א (כט): ובחוט או משיחה אסור דלמא מבטל ליה התם והוי קשר של של קיימא, משנ"ב – אך לענוב אותו בעניבה לכו"ע מותר.¹⁴³

נשמר שם אסור

מ"א (ל): ונ"ל דאם רבים שם וגנאי לו לילך בלא מנעל שרי משום כבוד הבריות.

הרצועות והם שתיים אחת מבחוץ ואחת מבפנים לבין הרגלים כעין שיש למנעלים שלנו. וכשנפסק הפנימי ראוי הוא לתקנו, כשנפסקה החיצונה אינו הגון שוב לתקנו (דרך לזורקו לאשפה – תו"ש).

ב. שם: ר' ירמיה הוא קאזיל בתריה דר' אבהו בכרמלית, איפסק ליה רצועה בסנדלו. א"ל מאי נעביד? א"ל שקול גמי לח דחזי לבהמה וכרוך עליה.

ג. שם: אביי הוה קאי קמיה דרב יוסף, איפסיק ליה רצועה (חיצונית), אמר ליה מאי אעביד ליה? אמר ליה שבקיה. אמר ליה מאי שנא מדרבי ירמיה? התם (בכרמלית) לא מינטר הכא (ברשות היחיד) מינטר.

כ"פ הרי"ף והרא"ש.

אבל מהרמב"ם – משמע שמותר אף בחצר, מדשהשמיטו.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

א. בטל מתורת כלי"

סעיף טז: חלוק שכיבסו, כירה שנשמטה רגלה

סעיף טז: ^אחלוק שכבסו אותו ותחבו בו קנה לייבשו יכול לשמטו מעל הקנה, אבל ליקח הקנה מתוכו, אסור לפי שאינו כלי. ואם תחבו בו כלי (גגון קנה המיוחד לאיזה תשמיש – משנ"ב), מותר ליטלו מתוכו אפילו הוא מלאכתו לאיסור.

¹⁴³ הרב יעקב יוסף זצ"ל: אסור לתקן נעלים בשבת, לכן אם יש לו בתוך הנעל מסמר בולט

אין לדופקו כדי שלא יזוק, אלא ישים בנעל ניירות עד מ"ש.

ב. כירה שנשמטה אפילו אחת מירכותיה – אסור לטלטלה (דגורין שמא יתקע הרגל לשם והוי בניין – מ"א).

ג. הגה: וכן ספסל ארוך שנשמט א' מרגליה, כ"ס שחיס, דאסור לטלטלה ולהניחה על ספסל אחרת ולישז עליה אפילו נסצרה מצע"י [תרומת הדשן], אלל אס כן יסז עליה כך פעס אחת קודס השצת [ב"י]. גס אסור להכניס הרגל לשס משוס צנין [ב"י].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ספסל ארוך שנשמט אחת מירכותיה אפילו בחול, דאסור לטלטלה ולהניחה בצדה הנשבר על גבי ספסל אחרת, מיהו נראה לי אם ישב עליה מבעוד יום מותר לישב עליה בשבת דלא גרע מחריות של דקל. וכ' הב"י – דכל שכן דאסור להחזיר הרגל לתוכה אף על פי שהוא רפוי דחיישינן שמא יתקע.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "ותחבו בו קנה"

משנ"ב (סג): מיירי שנתייבש קצת מבע"י דאם היה טופח ע"מ להטפיה בבין השמשות אסור לטלטל החלוק כל השבת דמיגו דאתקצאי לביה"ש.¹⁴⁴

קשה: הרי בסי"ד פסק מה שהתיר להוריד המנעל מעל הדפוס הוא בגלל שדפוס כלי שמלאכתו לאיסור, וא"כ כאן שאינו כלי למה מותר?

א. שבת (קמ.): אמר רב חסדא: האי כיתניתא (כותונת), משלפו לדידה מקניא (לשלוף אותה מהקנה ששמו עליה לייבוש) – שרי, קניא ממנה (לשלוף הקנה ממנה) – אסור (לפי שהוא מוקצה). אמר רבא: ואם כלי קיואי (כלי אורגים) הוא – מותר (כלי שמלאכתו לאיסור לצורך למקומו של הכלי דהיינו החלוק).

ב. שבת (קלח:): תניא כירה שנשמטה אחת מירכותיה – מותר לטלטלה, שתים – אסור. **✓** רב אמר: אפילו חד נמי אסור, גזירה שמא יתקע. פרש"י: מירכותיה – פטפוטים שלה, כעין רגלים. שמא יתקע – כשמחבר לה הרגל יתקענה בחווק והוי בונה, אבל היכא דלא נשמטה אלא אחת – לא חייש למתקע כולי האי.

ג. ד"מ (ו): כתב בתרומת הדשן – ה"ה

אדם.

אף שמקלות כביסה מוקצה (כלי שמלאכתו לאיסור) אם דעתו ללבוש הבגד בשבת מותר להורידם מעל הכביסה (דהוי לצורך מקומו). כ"פ ילקוט יוסף.

¹⁴⁴ והרב יעקב יוסף זצ"ל: כביסה שתלה מע"ש רטובה והתייבשה בשבת מותר ללבושה, שמעולם לא חלה עליה שם מוקצה, שגם כשהיתה רטובה אפשר לטלטלה ע"י 10 בני

א"ח – ש"ח

מדרבנן, בפרט במקום שהוא צורך בית המשתה בשבת. כ"כ משנ"ב.

ג. "לטלטלה ולהניחה על ספסל אחר"

א"ר: ובישיבה לחוד אם אינו מטלטל פשיטא דמותר. כ"כ משנ"ב.

ביה"ל – ואם חושש שמא יפול הספסל ויזיק לאדם מותר לטלטלו ולפנותו משם.

"אלא אם כן יסב"

מ"א (לג): דלא גרע מחריות של דקל (ד"מ). ולכאורה התם משום מוקצה ולהכי מהני ישב, מה שאין כן הכא דגזרינן שמא יתקע, ונ"ל דכיון שישב עליה כך פעם א' בלא רגל שוב לא יתקע. כ"כ משנ"ב.

"אסור להכניס"

מ"א (לד): ואם הוא לעולם רפוי שרי. ה"טז (טו) כ' – שאפי' שלא בחוזק אסור, משום חשש בנין אם יתקע. כ"כ משנ"ב – וכ"ז אפילו בישוב על הספסל כבר פ"א קודם השבת, דבלא זה אסור הספסל אפילו בטלטול.

■ תירץ התו"ש – שכאן הוי טלטול מצד שמותר (שיא-ח).

■ וכה"ח כ' – שבדפוס שהוא מהודק מאוד והוי טלטול מעליא, מה שאין כן כאן שהוא רפוי.

■ ומשנ"ב בשם א"ר כ' – שכאן מיירי שיכול לשומטו בלי לטלטל הקנה.

"אבל ליקח"

מ"א (לא): ואף שכבר נשתמש בו מבע"י עדיין לא נעשה כלי בכך, דלא היה דרכם ליחודי קנים להכי (ר"ן). ולפ"ז לדידן דדרך ליחד קנים לתלות עליהן שרי בהכי (אחרונים). כ"כ משנ"ב.

ב. "אסור לטלטלה"

ט"ז (יד): הטעם בגמ' שמא יתקע כשיחבר לה רגל. ולכן אם הרגל נשבר שלא שייך שמא יתקע, אלא צריך לעשות רגל אחר ולזה לא חיישינן (ומ"ש הרמ"א אפי' אם נשברה מבע"י לאו דווקא הוא אלא נשמט קאמר). ועוד נ"ל דאם הרגל אינו כאן מותר לסמוך אותו על ספסל אחר דלא שייך שמא יתקע, ועוד שהוא רק

סעיף יז: לבנים שנשארו מהבניה

סעיף יז: לבנים שנשארו מהבנין, מותר לטלטלם דמעתה לא קיימי לבנין אלא למזגא (פי' לסמוך ולשבת עליהן) **עליהו. ואם סידרן זה על זה, גלי אדעתיה שהקצן לבנין ואסור לטלטלם.**

בשבתא הואיל וחזו למיזגא (לסמוך ולשבת עליהן) עליהו (הוי תורת כלי עליהם). שרגינהו (סדרן זה על גב זה שגילה דעתו שמקצה לבניין) ודאי אקצינהו.

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

שבת (קכד:): הני ליבני דאייטור מבניינא (לבנים שנשארו מבניין) שרי לטלטולינהו

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"למזגא עליהו"

משנ"ב (עג): והוי תורת כלי עליהו דכל דראוי למידי ועומד לכך תורת כלי עליה. ומותר לטלטל אפילו מחמה לצל כדין כלי שמלאכתו להיתר (פמ"ג). ומשמע שסתמיהו עומד לכך וא"צ מחשבה מע"ש (א"ר). ויש מחמירין בזה (תו"ש).

כ' הפמ"ג – ואם נשברו הלבנים כל שראוי למידי הוו כדין שברי כלים (כדלעיל).

"ואסור לטלטלם"

משנ"ב (עד): אפילו לצורך גופו ומקומו, דליכא תורת כלי עליהן (מ"א), ודינייהו כדין אבנים המבואר לקמן בסכ"ב דלא מהני מחשבה מע"ש לזה.¹⁴⁵

סעיף יז: קוץ ברה"ר

סעיף יז: [שבת מב. אמר רבינא –] **קוץ המונח ברשות הרבים, מותר לטלטלו**

פחות פחות מד' אמות. ובכרמלית מותר לטלטלו להדיא.

[כ"י – וטעמו:] **משום דחיישינן שמא יוזקו בו רבים, ובמקום הזיקא דרבים לא גזור רבנן שבות.**

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"קוץ המונח ברשות הרבים"

שו"ע (או"ח שלד-כז): גחלת המונחת במקום שרבים ניזוקים בה יכול לכבותה, בין אם היא של מתכת בין אם היא של עץ, והרמב"ם אוסר בשל עץ.

מ"א (לז): כ' הריב"ש – ודווקא קוץ שאינו נראה וכן גחלת של מתכת אין חומה ניכר שאף בתר דאזיל סומקא יש

בה כח לשרוף, אבל גחלת של עץ כל זמן שיהיה בה כח לשרוף תהיה אדומה ויכירו בה. ה"ה אבן גדולה הנראה לעינים אסור לטלטלה (עכ"ל הריב"ש). וצ"ע דאמרינן בגמ' שפוד של עץ שרי לטלטלה שלא יוזקו בו.¹⁴⁶

וכ' משנ"ב (עה) – ובתו"ש מיישב דברי הריב"ש ומצדד להורות כמותו. ובספר שלחן עצי שטים כ' – דבטלטול מן הצד מותר גם בזה.

¹⁴⁶ הרב יעקב יוסף זצ"ל: באבן שעל הכביש יש סיבה אחרת שמותר לפנותה, שמא יעבור רכב ויתז האבן על האנשים שבמדרכה. אם נפלו חוטי חשמל יש בזה סכנת נפשות ומותר לצלצל להודיע על כך.

¹⁴⁵ הרב יעקב יוסף זצ"ל: חול של בניה הוי מוקצה, ואף לילדים אסור לשחק משום מוקצה, וגם עושים גומות והוי חורש. מ"מ בארגז חול שבגן שעשועים לא הוי מוקצה, מ"מ יש בעיית חורש.

משנ"ב (עז): וקשה לעיל (הרמ"א ס"ו) דאם יש שברי זכוכית בבית מותר לסלקו ולפנותו, אף שסתם בית אין מצוי בו רבים? וי"ל ששם הוא רק איסור מוקצה, אבל כאן טלטול ד"א בכרמלית או פחות מד"א ברה"ר חמור מזה (כן מצדד הפמ"ג).

משנ"ב (עז): מהמ"א משמע – שדווקא אם לא היה הקוץ מונח שם מע"ש, דאם לא כן היה לו לסלקו מע"ש. אבל הא"ר חולק עליו – וס"ל דאפילו מונח שם מע"ש מותר ליטלה בשבת.

"ובמקום הזיקא דרבים"

סעיף יט: טלטול סולם בשבת

סעיף יט: סולם של עלייה שהוא גדול ועשוי להטיח בו גגו – אסור לטלטלו.

אבל של שובך מותר לנטותו ממקום למקום, אבל לא יוליכנו משובך לשובך כדי שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבוא לצוד.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (ט:): תנן בית שמאי אומרים אין מוליכין את הסולם משובך לשובך אבל מטהו מחלון לחלון ובית הלל מתירין. ובגמ' (ט:): אמר רבי יהודה – בד"א בסולם של שובך אבל בסולם של עלייה דברי הכל אסור.

והקשו התוס' והרא"ש: דב(עירובין עז): משמע שמותר לטלטל סולם אפילו גדול הרבה, ולמה כאן אסרו בשל עלייה? וי"ל – דהכא ביום טוב שמותר להוציא הסולם לרשות הרבים, והרואה אומר להטיח גגו הוא צריך, וכיון דאסור ברשות הרבים אפילו בחדרי חדרים אסור. אבל בשבת דאין דרך להוציא לרשות הרבים הילכך בבית מותר.

והרא"ש בשם ר"ת כ' – דהתם בסולמות של בית שדרך לטלטלן מזוית לזוית ולא דמו לסולמות של עלייה שהיו גדולים וחזו

להטיח בהם גגו.

✓ **אך** הרמב"ם – כ' סולם של עלייה אסור לטלטלו שאין עליו תורת כלי. אבל של שובך מותר לנטותו ממקום למקום וכו'.

שם: רבי דוסא אומר – מטהו מחלון לחלון. ופרש"י – מה שמתיר ר' יהודה בסולם של שובך להוליכו, ר' דוסא מתיר רק בהטיחה.

✓ **כ"פ** הטור – של שובך מותר להטותה אבל לא להוליכה. ב"י – טעמו, דלא יעשה כדרך חול שלא יבוא לצוד.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"של עלייה"

משנ"ב (עח): אבל סולמות שבבית שעשויים לטלטל מזוית לזוית לצורך איזה תשיש מותר, דלא אתי למימר להטיח גגו הוא צריך. והט"ז (סי' תקיח) – התיר סולם אפי' גדול.

"אסור לטלטלו"

ולדעת הרשב"א – לא אסרו חכמים כלל רק להוליכו ממקום למקום אבל לא בטלטול בעלמא. כ"כ הטור להתיר בטלטול. כ"ד הגר"א.

מ"א (לה): שאין עליו תורת כלי (רמב"ם), ונ"ל דטעמא דהוי כאחד מדלתות הבית. וכ' הפמ"ג – דלפי דעת הרמב"ם אפילו לצורך גופו ומקומו אסור. כ"כ משנ"ב.

סעיף כ: לטלטל חריות של דקל

סעיף כ: א. חריות (פי' ענפים) של דקל שקצצם לשריפה (מ"א – משמע שסתמא

לא אסירי) – מוקצים הם ואסור לטלטלם. ב. יושב עליהם מעט מבע"י – מותר לישב עליהם בשבת. ג. וכ"ש אם קשרן לישב עליהם, או אם חשב עליהם מבע"י לישב עליהם, אפילו בחול.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כ' הטור: חריות של דקל שקצצן לשרפה מוקצין הן ואסור לטלטלן.

שבת (נ.): תני רבה בר בר חנא – חריות של דקל שגדרן לעצים (להסקה) ונמלך עליהן לשיבה – צריך לקשר. רשב"ג אומר – אין צריך לקשר. והלכה כרשב"ג.

כ"פ הרמב"ם: חריות של דקל שגדרן לעצים ונמלך עליהן מערב שבת לשיבה מותר לטלטלן (וא"צ לקשר).

ב. שם: איתמר – רב אמר: קושר, ושמואל אמר: חושב, ורב אסי אמר – ישב אף על פי שלא קשר ולא חשב.

ופרש"י: צריך לקשר – לקשרן יחד מבעוד יום להוכיח שלישיבה עומדין, ואם לא קשרם יחד אסור לטלטלן למחר דלא הוי יחוד במחשבה. ורב אסי אמר ישב –

עליהם מבעוד יום. ואף על פי שלא חשב – עליהם לישב למחר גלי דעתיה דלישיבה קיימי.

להלכה:

- תוס' בשם ר"ת – כרב, דצריך מחשבה.
- ✓ והתוס' בשם ור"ש הזקן – פסק כרב אסי דצריך ישיבה מאתמול. כ"פ הרי"ף הרא"ש והרמב"ם.

כ' הג"א: ומה שפסק ר"ת כרב, מ"מ לצורך מצוות בית המשתה או בית המדרש סגי במחשבה לכולי עלמא.

ג. לרב אסי אם רק חשב

✓ הר"ן בשם רבי האי – כ"ש שמותר. וכ"מ דעת ה"ר יונה. כ"כ הרא"ש והרמב"ם.

אבל הרמב"ן כתב – דלרב אסי דווקא ישב אבל חשב לא מהני. ולא נראו לי דבריו.

א"ח – ש"ח

מחשבה להוציאה מתורת מוקצה, אך דבמחבור לא שרינן אפילו בקשורה אלא כשהזמורה הוא פחות מג' טפחים סמוך לארץ, דאל"ה אסור משום משתמש באילן.

"ואסור לטלטלם"

משנ"ב (פב): היינו טלטול ממש אבל לישב עליהם כשאין מזיון ממקומן ודאי שרי. מ"א – ואפילו כשמזיון ע"י ישיבתו יש להקל דלטול מן הצד הוא כל זמן שאין מזיון בידים.¹⁴⁷

"ישב עליהם מבעוד יום מותר"

רש"י: ואף שלא חישב עליהם מבע"י, בזה שישב גלה דעתו דלישיבה קיימא והוסר מעליהם שם מוקצה, ומותר. כ"כ משנ"ב (פד) – אפילו לטלטלם כדי לישב עליהם מותר.

משנ"ב (פה): אם קשרן – או אם חשב, כלומר דבזה שעשה מעשה מבעוד יום (קשרן) או שחישב בדעתו בהדיא לשיבה בודאי ביטל מעליהם שם מוקצה.

"לישב עליהם אפילו בחול"

והא"ר הביא בשם כמה ראשונים דס"ל דמחשבה לא מהני, אלא אם כן חישב לישב עליהם בשבת דווקא. כ"כ משנ"ב.

כ"כ הטור – כ"ש אם חשב עליהם מבע"י לישב עליהם אפי' בחול או שקשרן לישב עליהם.

וכ' הרא"ש: לפי דברי ר"י משמע דבעי מחשבה לצורך השבת. ולא משמע אלא דאפילו בחול מהניא הך מחשבה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)**"שקצצן לשרפה"**

מ"א (לט): משמע דסתמא לא אסירי. ובסק"מ כתבתי דעצים שלנו סתמא עומדים להסקה. כ"כ משנ"ב.

רמב"ם: זמורה שיש בראשה עקמימות כעין מזלג שראוי לתלות עליו דלי ולמלאות בו, אף שחישב עליו מע"ש למלאות בה אסור למלאות בה בשבת אלא אם כן היא קשורה בדלי מע"ש, דחיישינן שמא תהא ארוכה ויקטמנה מתוך שהיא רכה ונוחה לקטום ונמצא עושה כלי וחייב משום מכה בפטיש. וכ' התו"ש – ואם הוא קשה משמע דשרי אפילו אם רק יחד הזמורה לכך (איתא בש"ס). כ"כ מ"א. **כ"כ משנ"ב** (פא) – ואם הוא מחובר לקרקע אפילו הוא קשה דליכא חשש שמא יקטום אפ"ה אסור להשתמש בה, אלא אם כן היא קשורה בדלי משום מוקצה, דבמחבור לקרקע לא מהני

¹⁴⁷ הוי טלטול לצורך גופו דשרי. ולכן גם שרי לפתוח דלת המכונית (אם לא נדלקת הנורה), או לשבת ברכב בשבת, כשאין יש חשש למראית עין.

¹⁴⁷ ילקוט יוסף: מותר להישען על מכונית בשבת, לפי ש –
(א). לפי המ"א מותר לישב על חריות אף שמזיון דהוי טלטול מהצד. (ב). תזוות הרכב לא שמיה טלטול שהרי הגלגלים לא זיזים ממקומם. (ג).

סעיף כא: לישב על נדבך אבנים

סעיף כא: א. אבל נדבך של אבנים אף על פי שחשב עליו מבע"י, אסור לישב (עליהם) (שאין מחשבה מועיל לאבן לעשותו כלי – ט"ז), אלא אם כן למדום (פי' סדרום).

ב. הגה: וי"א דלין חזנים כלין חריות, וכן עיקר. [מרדכי והמגיד בשם הרי"ף, וכן יש לפרש הרא"ש].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קכה:): בשם רבי חנינא פעם אחת הלך רבי למקום אחד ומצא נדבך של אבנים ואמר לתלמידיו צאו וחשבו כדי שנשב עליהם למחר. ולא הצריכן למעשה. ורבי יוחנן – אמר הצריכן רבי למעשה. מאי מעשה?

רבי אמי אמר – צאו ולמדום (סדרום). ורב אסי אמר – צאו ושפשפום.

והרמב"ם פסק כרבי אמי אליבא דרבי יוחנן שכ': נדבך של אבנים שחשב עליו מבעוד יום אם למדום מותר לישב עליהן למחר ואם לאו אסור.

ב. כ' ה"ה: והרי"ף השמיט הא דנדבך, דס"ל שדינו כדין נדבך שאין צריך מעשה, ובמחשבה לחוד סגי. ודעת הרמב"ם – דשאני חריות דאיכא דקיימי לשיבה ואיכא דקיימי לעצים, וכאן לא נאסרו אלא מפני מחשבתו שגדרן לעצים ומפני כך מחשבת ישיבה מוציאה מידי מחשבה לעצים, אבל נדבך של אבנים ליכא דקאי לשיבה ולפיכך צריך מעשה

להוכיח שהן לשיבה.

ב"י – ולי נראה שאף שהשמיט הרי"ף דין נדבך אין ספק שהוא מחלק בין חריות לאבנים (כמ"ש הרמב"ם, דלכו"ע אבנים לא סגי בחשב), ולא השמיטה הרי"ף להא דנדבך אלא לפי שסמך לו על מה שכתב בשבת (נט: עיין שם).

וה"מ (ח) כ': אבל במרדכי פסק בהדיא דאין חילוק בין אבנים לחריות, ואדרבה כתב דיש אומרים דווקא בחריות של דקל פליגי משום דמזיזן כשיושב עליהן אבל אבנים שרי דאין מזיזן.

[סיכום: האם דין נדבך כדין חריות?

● וה"ה בדעת הרי"ף – דינם שווה, ובנדבך גם סגי במחשבה כמו בחריות. כ"כ ד"מ בשם המרדכי, וכ"פ הרמ"א כאן.

● והב"י בדעת הרי"ף – אין דינם שווה, בנדבך לא סגי המחשבה אלא צריך גם מעשה. כ"פ הרמב"ם והשו"ע. והרב יעקב יוסף זצ"ל.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אסור לישב"

מ"א (מ) מסכם: דבשלמא חריות איכא דקיימו לשיבה ואיכא דקיימו לעצים,

"אלא אם כן למדום"

משנ"ב (פט): מלשון המחבר משמע דבזה סדרם מבעוד יום כדי לישב עליהם הוא בכלל מעשה גמור ומותר שוב לטלטלם למחר אפילו להדיא, אבל המ"א (מא) מצדד כשיטת רש"י דהסידור לא מהני אלא כדי שלא יצטרך ליגע בהם למחר.

ב.

"וכן עיקר"

ובמ"א (מא): השיג על הרמ"א, וסבירא ליה דאבן חמור מחריות כמו שכתב בסעיף כ"ב דבעינן דווקא יחוד לעולם. כ"כ משנ"ב שכן משמע דעת שאר אחרונים.

ולא נאסרו החריות אלא מפני מחשבתו שקצצן לשריפה ומפני כך מחשבת ישיבה מוציאה מידי מחשבת שריפה. אבל נדבך של אבנים ליכא דקאי לישיבה לפיכך צריך מעשה להוכיח שהן לישיבה (המגיד משנה).

א"כ בעצים שלנו שאין עומד בשום פעם לישיבה אלא להסקה, נמי בעינן שיעשה בהם מעשה מבע"י. כ"כ משנ"ב.

"אסור לישב עליהם"

משנ"ב (פח): פירש המ"א (מא) דהיינו לטלטלם בשבת כדי לישב עליהם, אבל ישיבה לחודא שרי בכל ענין. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

סעיף כב: ליחד אבן לשימוש בשבת

סעיף כב: אסור לכסות פי חבית (ה"ה לסמוך הדלת) באבן או בבקעת,

או לסגור בהן את הדלת, או להכות בהן בברזא (פירוש הקנה שמשימים בחבית להוציא היין ממנו). אף על פי שחשב עליה מבע"י – אסור, אלא אם כן יחדה לכך לעולם. אבל יחדה לשבת זה בלבד, לא.

ב. וה"מ, בדבר שאין דרכה לייחדה לכך, כגון: הני דאמרן, אבל בכל מידי דאורחיה בהכי, כגון: לפצוע בה אגוזים, ביחוד לשבת אחת סגי. ג. ויש מי שאומר דלא שנא (ובשניהם בעינן יחוד לעולם – משנ"ב).

ד. וי"א שצריך שיעשה בה שום מעשה של תיקון מבע"י (וע"ל סימן כנ"ט דביחוד סגי, וא"צ מעשה).

לאבן לעשותה כלי, ודווקא שאינו מייחדה לכך לעולם, אבל כל שיחדה לעולם לכסות בה כלי וכיוצא מותר לטלטלה (דלא גרע ממכניס מלא קופתו עפר

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

לייחד אבן לשימוש בשבת

א. כ' הרשב"א בת': אין הזמנה מועיל

אר"ח – ש"ח

- ב. הר"ן – בדבר שדרכו בכך (לפצוע אגוזים באבן) סגי ביחוד לשבת אחת.
- ד. מרדכי והר"ן – צריך תיקון מעשה כלשהו. [

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אע"פ שחשב עליה מבעוד יום"

משנ"ב (צב): וכ"ש אם לא חשב רק שעשה הפעולות האלו מבעוד יום דלא מהני, ולא דמי לחירות דקיימא לישיבה, אבל דהכא אין דרך כלל להזמין אבן לכוסת פי חבית, ע"כ בעינן שיחיד לעולם (מ"א).

"יחדה לכך לעולם"

משנ"ב (צג): ואם היה רגיל בימות החול להשתמש בהן איזה תשמיש – סגי, אפילו לא יחדן בפירוש. והאי יחוד שכתוב בשו"ע נראה דאפילו במחשבה בעלמא ולא בעינן שיפרש בפה.

"אבל יחדה לשבת זו"

מ"א (מב): אלא אם כן עשה בהן מעשה המוכיח שעומדין להשתמש. כ"כ משנ"ב. סגי – ולא דמי לסכ"א (נדבך של אבנים), דשאני התם שאין האבן עשויה לישוב עליה מה שאין כן הכא דאורחא בהכי דסגי ביחוד לשבת אחת. כ"כ משנ"ב.

ב. "שאין דרכה לייחדה לכך"

ילקוט יוסף: הכלל בזה, דבר שאין דרכו להשתמש בכך – צריך יחוד לעולם, אבל דבר שדרכו בכך סגי יחוד לשבת אחת. ולכן מותר להניח אבן ליד הדלת אם יחדה לכך בע"ש.

שעושה בה כל צרכיו). דכל שיחדה לשבת זו בלבד לא מהני (דהיינו ההיא דמניח אבן על פי חבית (שבת קמב): דנעשה בסיס לדבר האסור לפי שלא יחדה לכך לעולם).

כ' עוד הרשב"א – דאפשר שצריך גם שישתמש בה פעם אחת מבעוד יום, כפקורין וציפה דבסמוך.

ב"י – ומיהו להרא"ש דסבר דבפקורין וציפה נמי סגי בחשב אפשר דהוא הדין לאבן.

ב. אבל הר"ן כ' – דווקא על פי חבית לא מהני יחוד שבת אחת לפי שאין דרכה ליחדה לכיסוי, אבל בכל מידי דאורחיה בהכי כגון לפצוע בה אגוזים, ביחוד לשבת אחת מהני, וכן פרש"י.

ג. והב"י כ' – שלרשב"א שמצריך יחוד לעולם, אף באבן לפצוע אגוזים צריך יחוד לעולם.

ד. והמרדכי כ': שצריך לעשות בה שום מעשה כדי לטלטלה למחר (ולא מהני יחוד), שהרוצה להשתמש באבן או בבקעת בשבת לסגור בהם הדלת או להכות בהם הברזא צריך שיעשה שום מעשה של תיקון מבעוד יום ואם לאו אסור.

כ"כ רי"ו – דאבן שעל פי חבית נעשה בסיס לדבר האסור, ולא דמי לחירות של דקל דמותר לישוב עליהם ואין צריך לקשור, דאבן שאני דצריך מעשה הניכר מערב שבת.

[סיכום: מה צריך לעשות להתיר טלטול אבנים

- א. רשב"א – צריך ליחדם לעולם.

ד.

"ביחוד סגי"

וכ' משנ"ב (צז) – ולענין מידי דאורחיה בהכי נראה דבמקום הצורך יש לסמוך להקל דסגי ביחוד לשבת אחת.

שו"ע (רנט-ב): הנותנים אבנים ולבנים סביב הקדירה צריך שייחדם לכך לעולם (וא"צ מעשה).

סעיף כג: יחוד ענף להברית הזבובים

סעיף כג: מותר לחתוך ענף מן הדקל מבע"י, ומותר להניף בו על השלחן בשבת להברית הזבובים, כיון דלצורך חתכו (והיינו דיחדו לכך), עשאו כלי גמור.

ט"ז (יז): ה"ה לאיים על התינוקות, אבל אסור לומר לגוי בשבת שיתלוש לו ענף מן המכבדות שמכבדין הבית, אלא אם כן הוציאו מן המכבדת מבע"י ויחדו לכך. כ"כ משנ"ב.

"דלצורך חתכו"

משנ"ב (ק): לאו דווקא כשחתכו לצורך דה"ה כשחתכו לשרפה והוי מוקצה, ואח"כ יחדו לכך מבע"י כיון דאורחיה הוא מהני יחוד לשבת זו (תו"ש ופמ"ג).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

כ' שבולי הלקט: מותר לחתוך ענף מן הדקל מבעוד יום ומותר להניף בו על השולחן בשבת להברית הזבובים כיון דלצורך חתכו עשאו כלי גמור. כ"כ ד"מ (**ח) בשם הכל בו – ובלבד שיזהר שלא יהרוג הזבובים כשמבריהם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"להברית הזבובים"

סעיף כד: לתת סוגי תחבושות על המכה

סעיף כד: א. פשתן סרוק וצמר מנופץ שנותנים על המכה, אם חשב עליהם מבע"י לתתם על המכה, או שישב בהם שעה אחת מבע"י, או שצבען בשמן (פי' טבול בשמן – משנ"ב) דגלי דעתיה דלמכה קיימי, או שכרכן במשיחה ליתנם על המכה בשבת – תו לית בהו משום מוקצה (טעמו כמו בחריות, דכיון שחשב או ישב הוסר מעליהם שם מוקצה – משנ"ב), ומשום רפואה נמי ליכא שאינו אלא כמו מלבוש שלא יסרטו בגדיו (במכה).

ב. וי"א דלא סגי במחשבה לחוד.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שאינם מוכנים.

חשב עליהם מבעוד יום

ב. הר"ן בשם ה"ר יונה – לא הני מחשבה דלא מוכחא מילתא דמייחדן לישב עליהם, מה שאין כן בחריות.

✓ אבל הרא"ש בשם ר"י – כ"ש דמהני מחשבה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "וי"א דלא סגי"

מ"א (מו): צ"ע דהא הר"ן בשם הר"י אסר אלא לצאת בהן משום דלא מוכחא מילתא דמייחדן למכתו ומחזי כמוציא בשבת, אבל לטלטלן לכ"ע סגי במחשבה כמו חריות בס"כ, והרב ב"י שפתח בטלטול וכתב וי"א כו' דבריו צ"ע? ומשנ"ב (קד) כ' – שא"ר יישב קושיתו.¹⁴⁸

א. שבת (נ.): תניא יוצאים בפקורין ובציפה, אימתי בזמן שצבען בשמן וכרכן במשיחה. לא צבען בשמן ולא כרכן במשיחה אין יוצאין בהם. ואם יצא בהן שעה אחת מבעוד יום אף על פי שלא צבען בשמן ולא כרכן במשיחה מותר לצאת בהן.

ופרש"י: פקורין – פשתן סרוק שנותנין על המכה. בציפה – צמר מנופץ הניתן על המכה. בזמן שצבען בשמן – גלי דעתיה דלמכה קיימי, שלא ישרטו מלבושיו את מכתו והוי ליה כמלבוש, אבל לא צבען בשמן לאו מלבוש גינהו והוה ליה משאוי.

ואם יצא בהן שעה אחת – היינו כרב אסי דאמר ישב אף על פי שלא קשר ולא חשב.

כ' התוס' – אבל לא צבען בשמן אין יוצאין בהם, ואפילו לטלטלן אסור לפי

סעיף כה: לטלטל עורות

סעיף כה: א. עורות יבשים, בין של אומן (אף שעומדת למכירה לא אמרינן דקפיד עלייהו מלהשתמש בהן – משנ"ב) בין של בעה"ב, מותר לטלטלן.

ב. הגה: וי"א דווקא עורות צהמה גסה דחזי ליסב עליהם, אבל מצהמה דקה, אסור,

ג. אלא אם כן חסב ליסב עליהם מצע"י [רש"י].

וכן צמר גפן הוי מוכן ולא הוי מוקצה, ומעיקר הדין מותר אף לחותכם, מ"מ ראוי לחותכם מע"ש.

¹⁴⁸. הרב יעקב יוסף זצ"ל: תחבושות של ימנו מיועדים לחבישה ואינם מוקצים, מ"מ אסור לגזורם.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (מט.): תנן – טומנין בשלחין ומטלטלין אותן.
ונחלקו בגמ': האם דווקא של בעל הבית תנן אבל לא בשל אומן משום דקפיד עליהו, או דילמא אפילו בשל אומן נמי שרי.

ופסקו הפוסקים (רמב"ם) – כרבי יוסי דשרי אף בשל אומן.

וקשה: איתא (בקטז): שאסור לטלטל עור בלא בשר?

• **א**. ור"ת כ' – ביבישין מותר ובלחין אסור.

• **ב**. רש"י כ' – עור בהמה דקה אסור ושל בהמה גסה מותר.

• והתוס כ' – אם יחדה לישיבה שרי ואם לאו אסור.

ג. וד"מ (ט) כ': ואם חישב עליהם גם מותר, כדלעיל. כ"פ הרמ"א.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "עורות יבשים"

משנ"ב (קה): לשיטה זו מותר אפילו בדקה. ולחים דלא חזי לישיבה אסור בשניהם, אלא אם כן חישב עליהן לישיבה מבעוד יום (נחלת צבי וא"ר).

"בין של אומן"

לבוש: אף שעומדת למכירה ל"א דקפיד עליהו מלהשתמש בהן. כ"כ משנ"ב.

ב. "וי"א דווקא עורות בהמה גסה"

מ"א (מז): גסה – לשיטה זו אפילו לחין שרי. משנ"ב (קה) – אבל בדקה בעינן חישב בין בלחים ובין ביבשים.

כ' הב"ח: להלכה נקטינן להחמיר כשני הפירושים (רש"י ור"ת) ואין להתיר אלא בעור בהמה גסה ויבשה.

והא"ר פסק – כסברא ראשונה. כ"כ האגודה, הר"ן, תו"ש ור"ז. כ"פ משנ"ב.

סעיף כו: לטלטל נסרים

סעיף כו: נסרים של בעה"ב – מותר לטלטלן, ושל אומן – אסור, אלא אם כן חשב עליהם מבע"י ליתן עליהם פת לאורחים או תשמיש אחר [שם].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"ושל אומן אסור"

מ"ב (קט): דבהו קפיד האומן שלא יתקלקלו. ונסרים של סוחרים שנתנום לאוצר אפשר דאסור ג"כ לטלטלם דקפדי

עליהו ג"כ שלא יתקלקלו ויתעקמו כמו אומן, אף על גב דלא החליקן ברהיטני (פמ"ג).

הרב יעקב יוסף זצ"ל – קרשים של סוכה מוקצים, דקפיד עליהו.

סעיף כז: לטלטל עצמות וקליפים

סעיף כז: א. עצמות שראויים לכלבים, וקליפים שראויים למאכל בהמה, ופרורים שאין בהם כזית מותר להעבירם מעל השלחן. אבל אם אין הקליפים ראויים למאכל בהמה (כגון קליפי אגוזים וביצים – משנ"ב), אסור לטלטלם אלא מנער את הטבלא והם נופלים.

ב. ואם יש פת על השלחן, מותר להגביה הטבלא ולטלטלה עם הקליפים שאינם מאכל בהמה, שהם בטלים אגב הפת.

ג. ואם היה צריך למקום השלחן, אפילו אין עליה אלא דברים שאינם ראויים למאכל בהמה, מותר להגביה ולטלטלם.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קמג.): תנן (לאחר תיקון הגרסה בגמ') – בית הלל אומרים מעבירין מעל השולחן עצמות וקליפין (כר"ש) ובית שמאי אומרים מסלק את הטבלא כולה ומנערה (כר"י).

פרש"י: מעבירין – בידים מעל השולחן. עצמות – הקשים שאינן ראויין לכלב. וקליפין – של אגוזים דלית להו מוקצה. מסלק את הטבלא – שיש תורת כלי עליה אבל לא יטלטל הקליפים בידים כרבי יהודה.

והתוס' כ': לא כפרש"י, עצמות וקליפין אפילו קשין ואין ראויין לאכילת כלבים, שהרי כרבי שמעון סבירא ליה, ורבי שמעון בעי לכל הפחות ראויין למאכל בהמה. כ"כ הרי"ף, והרא"ש, הר"ן והרמב"ם.

שבת (קמג.): משנה – מעבירין מלפני השלחן פירורין פחות מכזית. ופרש"י וכל

שכן אם יש בהן כזית ופשוט הוא. וביאר משנ"ב (קיא) – היינו שמפני קטנותן סתמא עומדין רק למאכל בהמה ועופות.

ב. כ' הרא"ש: מותר להגביה שולחן ומפה עם עצמות וקליפין אפילו קליפי אגוזים שאינן ראויין למאכל בהמה, מפני שהם בטלים אגב הפת. אבל סמ"ג כ' – דברים שאינן ראויים למאכל בהמה אסורין להגביהן אלא לנער השולחן או המפה.

ב"י: ולא פליגי, דסמ"ג – מיירי כשאין בשולחן רק קליפי אגוזים ועצמות בלא פת, ולכן אסור להגביהה ולטלטלה. והרא"ש מיירי – כשיש בשולחן פת ומשום הכי שרי לטלטל אגב הפת.

[סיכום: להגביה השולחן עם קליפות ועצמות: אם יש בו גם פת – מותר כמ"ש הרא"ש. ואם יש רק קליפות אסור, כמ"ש סמ"ג.]

דלא הוי בסיס כיון שלא היו עליו בבין השמשות.

"מנער את הטבלא"

משנ"ב (קטו): הוא דף המונח על השלחן או מפה הפרוסה, וטעם ההיתר הוא כיון דלא מטלטלו בידים.

וכ' הט"ז – ה"ה שמותר להעבירם ע"י דבר אחר, לגרר אותם ע"י סכין מן המפה דמותר, אם הוא צריך להשתמש במקום שמונח שם העצמות והקליפין דזה מקרי טלטול מן הצד ושרי (פמ"ג).

וסיים משנ"ב – ואם נתקבצו הרבה והוא מאוס מותר להעבירן בידים דהוה ליה לדידיה כגרף של רעי (כ"מ מהגמ').

"ואם יש פת"

משנ"ב (קטז): אפשר שאפילו לכתחילה מותר להניח פת כדי להגביה הטבלא אם קשה ליה הניעור (שכ"כ מ"א סקנ"א – דאף לא היה הפת בשעת מעשה, רשאי להניח שם אוכלין והם בטלים אגב הפת – הרא"ש. מ"מ הביא סתירה מהרא"ש במקום אחר). כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

וכ' פמ"ג (נא) – כ' ט"ז (ש"י אות ח') כהאי גוונא, דאם בין השמשות לא היה בסיס, רק בשבת, שרי להניח היתר אצלו והוה בסיס להיתר ולאיסור, דאין מוקצה לחצי שבת (כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל). ולתוס' – לא הוה בסיס הואיל ואין מקפיד היכן נפלו, אף שהיו בין השמשות על השולחן שרי, דלא הוה בסיס.

וכ' הגהות חת"ס – ולכן עדיך לתת פת לפני שיזרוק שם קליפות והעצמות.

ג.סמ"ג: ומיהו אם הוא צריך למקום השולחן, לכולי עלמא מותר להגביהה כמות שהוא דבמעוות שעל הכר נמי שרי כהאי גוונא.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "עצמות שראויים לכלבים"

משנ"ב (קי): אפילו אם נתפרקו מן הבשר בשבת דמבעוד יום לא היה מוכן לכלבים אפ"ה שרי (מ"א – היינו למ"ד נולד שרי), וכ"ש אם נתפרקו מבע"י.

"אין ראויים"

משנ"ב (קיד): דווקא אם נתפרקו לגמרי לאפוקי אם נשתייר מקצת בשר על עצמות מותר לטלטל אותם אגב הבשר (ריא"ז והמאירי).

"מנער את הטבלא"

והקשו התוס' (ביצה ב.) – הרי הוי בסיס לדבר האסור?

וי"ל – דלא הוי דעתו להניחו שם כל היום לא הוי בסיס (ר"ת ולקמן ש"ט-ד).

א"נ – כיון דהוי שם אוכלין הוי בסיס לאיסור ולהיתר.

ועוד – דאין זה מניח בכוונה דאינו חושש היכן יפלו.

מ"א (ג): וכ' התוס' – אפי' מניח בשבת אסור לנער. ולפמ"ש (רס"ו-ט) ולא הוי בסיס אלא א"כ היו עליו בבין השמשות (כ"מ רס"י שי"א), ומ"מ אף התוס' מודו דאם נטלו המוקצה משם מותר לטלטלו

סעיף כז: לטלטל חבילי קש

סעיף כז: חבילי עצים וקש שהתקינן למאכל בהמה (שהם רכים דחזו למאכל בהמה – משנ"ב), אפילו הם גדולים הרבה, מותר לטלטלן.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קכח.): תנו רבנן – חבילי קש וחבילי עצים וחבילי זרדים, אם התקינן למאכל בהמה, מטלטלין אותן, ואם לאו, אין מטלטלין אותן. רשב"ג אומר – חבילין הניטלין ביד אחד – מותר לטלטלן, בשתי ידים – אסור לטלטלן. **טור:** הלכה כת"ק – אפילו הם גדולים הרבה, מותר לטלטלן. **כ' ה"ה:** דווקא שהתקינן למאכל בהמה, אבל סתמא להסקה קיימי, ואסור לטלטלם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"שהתקינן"

משנ"ב (ק"ח): היינו שהזמינן, אבל בלא הזמנה אסור לטלטלן דסתמא עומדים להסקה (ט"ז) ואסור לטלטלם (אף שראויים לבהמה). **כתב המ"א** (נג) – קש שלנו סתמא עומד לשכיבה או למאכל בהמה (שמותר בטלטול). וכ' התו"ש – הדבר תלוי במנהג המקומות, ובמקומות שחבילי תבן סתמן עומדין לבנין הם מוקצה וצריך הזמנה. כ"כ משנ"ב.

סעיף כט: מתי מותר לטלטל מאכל בהמה חיה ועוף

סעיף כט: א' כל שהוא ראוי למאכל חיה ועוף המצויים, מטלטלים אותו, ואם אינו ראוי אלא למאכל חיה ועוף שאינן מצויים, ב' אם יש לו מאותו מין חיה או עוף, מותר לטלטל מאכל הראוי לאותו המין, וא"ל אסור. ג' הגה: ולפי זה מותר לטלטל עצמות שנתפרקו מן הבשר מע"ס אם ראויים לכלבים, דהא כלבים מצויים (אף שלו אין כלבים – משנ"ב), [ב"י דלא כהר"ן].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א' שבת (קכו.): אין מטלטלין את הלוף ולא את החרדל. רשב"ג – מתיר בלוף מפני שהוא מאכל לעורבים. ואוקימנא

בגמרא (קכח.) לרשב"ג בשיטה ואין הלכה כמותו.

שם: תנו רבנן – מטלטלין את החצב מפני שהוא מאכל לצביים ואת החרדל מפני שהוא מאכל ליונים. רשב"ג אומר אף

אר"ח – ש"ח

✓ ולכו"ע אין מטלטלין אלא מה שראוי לבעלי חיים המצויים אצלם.

ב"י: ופשוט שאף שאינם מצויים, אם לו יש מאותו המין מותר לטלטל דבר הראוי להם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "שאינם מצויים"

משנ"ב (ק"ט): פי' שאינם מצויים אצל רוב בני אדם, ומה דעשירים מגדלין אותו המין בבתיהם לא נחשב מצוי.

ג. "נתפרקו מהבשר מע"ס"

מ"א (נד): בד"מ כתב דהר"ן ס"ל דכשנתפרקו מע"ס אסור, אלא אם כן יש לו כלבים, ולכן כתב כאן דשרי, אבל כשנתפרקו בשבת פשיטא דשרי, ופשוט דאם אין כלבים מצויין בכל ענין אסור.

מטלטלין שברי זכוכית מפני שהוא מאכל לנעמיות. אמר ליה רבי נתן אלא מעתה חבילי זמורות יטלטלו מפני שהוא מאכל לפילין?

ומשמע דת"ק דברייתא בשיטת רשב"ג אמרה, ומשום הכי פסק הטור דאין מטלטלין חצב ולא חרדל דכיון שאין הלכה כרשב"ג, כ"כ ה"ה שהרשב"א פסק כתנא קמא דמתניתין.

אבל הרמב"ם כתב – מותר לטלטל חצב וחרדל ואף על פי שאין לו צביים ולא יונים. כ"כ ה"ה בשם הרי"ף.

וקשה: למה פסקו כהברייתא ולא כהמשנה?

וכ' הר"ן – די"ל שהמשנה והברייתא לא חולקות, אלא הכל תלוי במקומו. בברייתא – היו רגילים לגדל יונים וצביים, לכן התירו בחצב וחרדל. ובמשנה – לא היו רגילים, לכן אסור.

סעיף כ': לטלטל גרעיני תמרים

סעיף כ': א. גרעיני תמרים, במקום שמאכילים אותם לבהמה מותר לטלטלן. ב. ואדם חשוב צריך להחמיר על עצמו שלא לטלטלן אלא דרך שינוי.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

פי' הרי"ף: ארמייתא – הם רכים ונאכלים עם התמרה עצמה, דפרסייתא – הם קשים ואינם נאכלים עם התמרים. פירוש אחר תמרי ארמייתא – קשין הם ובהמה אוכלתן עם הגרעינין ולפיכך מטלטלין אותן. ותמרי פרסייתא – רכין הן ואין הבהמה אוכלת אותם ולפיכך אין

א. שבת (קמג.) גרעיני דתמרי, ארמייתא שרי לטלטולינהו הואיל וחזיין אגב אימייהו ודפרסייתא אסור. שמואל מטלטל להו אגב ריפתא, רבה מטלטל להו אגב לקנא דמיא.

מטלטלין אותן.

ודווקא במקום שמאכילין את התמרים לבהמות אבל במקום שאין מאכילין התמרים לבהמות אלו ואלו אסור לטלטלן (אף לר"ש).

וכתב הרא"ש: הך סוגיא כרבי יהודה ואנן קיימא לן כרבי שמעון דלית ליה מוקצה ושרי לטלטולינהו. ב. ואדם חשוב מיבעי ליה לאחמורי אנפשיה כשמואל אביי ורבא.

אבל הרמב"ן – כתב דהני גרעינין להסקה הם עומדים, אף לר"ש אסור בשבת שאין עומדים להסק.

והרמב"ם כ': כל הקליפין והגרעינין הראויין למאכל בהמה מטלטלין אותן, ושאינן ראויין, אוכל את האוכל וזורקן לאחריו ואסור לטלטלן.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "במקום שמאכילים אותם לבהמה"

משנ"ב (קכב): אבל מקום שאין דרך להאכילם לבהמה אסור לטלטלם אף על גב דחזו לבהמה. 149.

ב. "אדם חשוב צריך להחמיר"

מ"א (נה): הטעם משום דיש מקומות שאין מאכילין אותם אפילו לבהמה. לבוש – וגם דלא חזו לבהמה רק ע"י הדחק ע"כ אדם חשוב צריך להחמיר. כ"כ משנ"ב.

"אלא דרך שינוי"

א"ר השם רי"ו: כגון לזורקן בלשונו או לטלטלן אגב פת.

סעיף לא: לטלטל בשר חי או בשר מסריח

סעיף לא: בשר חי, אפילו תפל שאינו מלוח כלל, מותר לטלטלו משום דחזי לאומצא. וכן אם הוא תפוח (פי' מסריח, רש"י), מותר לטלטלו משום דראוי לכלבים.

שם: בשר תפוח מותר לטלטלו, מפני שהוא מאכל לחיה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"דחזי לאומצא"

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קכח.): תנו רבנן: דג מליח – מותר לטלטלו, דג תפל – אסור לטלטלו. בשר, בין תפל ובין מליח – מותר לטלטלו,

אגב התמר. גרעיני שאר הפירות (זית אפרסק שתוכם מר) מוקצים הם.

149. הרב יעקב יוסף זצ"ל: גרעיני תמרה אם הם רכים ומאכילים לבהמתו מותר לטלטל. ואם יש עליהם קצת מהתמרה פשוט שמותר לטלטל

אר"ח – ש"ח

מ"א (נו) – אסור, שאין דעתו לתת לכלבים מאכל המיועד לאדם. וא"כ בשר דלא חזי לאכול חי אסור לטלטל וה"ה שאר דברים כיוצא בו כגון שומן צונן. (דלא כהב"ח שמתיר, שמוכן לאדם הוי מוכן לכלבים) כ"כ לבוש, עו"ש, ביה"ל בדעת כמה פוסקים. והט"ז כ' – כיון שראוי לכלבים, אף שלא נותנים לכלבים, אינו מוקצה.¹⁵¹

בשר שלא הודח לפני מליחה, וחל יום ג' בשבת (שאם לא ידיחנה יאסור בבישול, כמ"ש ביו"ד), האם מותר להדיחו בשבת? מ"א (או"ח שכא, סק"ז) – אסור להדיחו כיון שאינו רוצה לאוכלו בשבת, ואין להקל אפילו ע"י גוי כיון דליכא הפסד שהרי מותר בצלי. אמנם א"ר בשם זקנו – יש להתיר אפילו ע"י ישראל כשאי אפשר ע"י גוי. כ"כ נודע ביהודה (או"ח ג), פתחי תשובה (כט). כ"פ הליכות עולם (ו, עמוד ריב) – יאמר לגוי להדיחו בשבת (שלא כמ"א), וטוב שיאמר לגוי שיאמר לגוי אחר שידחו. ואם אין גוי מותר לישראל להניח הבשר בכיור ויטול ידיו עליו בשפע. וכ"כ נודע ביהודה, הרב יעקב יוסף זצ"ל ועוד פוסקים.

כ"פ ביו"ד (סז-ב): מותר לאוכל בשר חי בהדחה בלא מליחה, דקי"ל דם האברים שלא פירש מותר.

משנ"ב (קכה): חזי לאומצא – לפי שיש בני אדם שדעתם יפה וכוססין בשר חי (ואין איסור באכילתו משום דם אחר שהודח כשאוכלו כשהוא חי כמ"ש ביו"ד סימן ס"ז). כ' מ"א (נו) – דווקא במין בשר הרך (כגון יונה ובר אווזא) אבל בשר בהמה אינו חזי לכוס ואסור לטלטלו.

אבל בט"ז – פוסק דאפילו בשר בהמה טפל מותר לטלטלו. כ"כ הא"ר וביאור הגר"א.

ופסק משנ"ב – שאף שהרבה אחרונים שהעתיקו דברי המ"א לדינא במקום הדחק יש לסמוך על המקילין.¹⁵⁰

"וכן אם הוא תפוח"

כ' ביה"ל: אפילו אם נתפח בשבת וכדעת ר"ש בנבילה שנתנבלה בשבת. בהמת גוי שנשחטה אפילו בשבת שרי לטלטלה מידי דהוי אנבילה שנתנבלה בשבת דשרי לטלטלה.

מאכל אדם שכרגע אינו ראוי לו (כגון דג טפל, שומן צונן) וראוי לכלבים, האם מותר לטלטל?

בתערובת סוכר אינה מוקצה.

¹⁵¹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: לא קי"ל כהט"ז, מ"מ בהפסד מרובה יש להקל לטלטלו ע"י קטן, דקי"ל כל מקום שיש מחלוקת ויש מתירים לגדול, אף שלא קי"ל הכי, יש להקל לקטן.

¹⁵⁰ הרב יעקב יוסף זצ"ל: ה"ה ירקות שאינם נאכלים חיים אינם מוקצה, לפי שראויים ללועסו חיים. ואף בשר קפוא אינו מוקצה. ילקוט יוסף: אוכלים שאינם ראויים לאכילה, כגון שקדים מרים, שעועית וחומס לא מבושלים הם מוקצים. קמח כיון שראוי לאכילה

סעיף לב: לטלטל דג

סעיף לב: דג מלוח מותר לטלטלו, ושאינו מלוח, אסור מפני שאינו ראוי [שם].

משנ"ב (קכו): דג מלוח – כיון שהוא ראוי לאכול ע"י הדחק כמו בשר דחוי לאומצא. וה"ה דג מעושן (תו"ש).

סעיף לג: לטלטל קמיע שאינו מומחה

סעיף לג: קמיע שאינו מומחה, אף על פי שאין יוצאים בו, מטלטלין אותו [רמב"ם].

רש"ל – מותר לצאת לכרמלית, כיון שלרה"ר הוי דרבנן בכרמלית שרי. כ"פ א"ר, תו"ש. והמ"א – אסור אף לכרמלית.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"שאין יוצאין בו"

משנ"ב (קכט): לצאת בו לכרמלית:

סעיף לד: לטלטל גרף של רעי

סעיף לד: א כל דבר מטונף, כגון: רעי וקיא וצואה, בין של אדם בין של תרנגולים וכיוצא בהם (כגון עכבר מת – גמ'): אם היו בחצר שיושבים בה – מותר להוציאם לאשפה או לבית הכסא, ב'ואפי' בלא כלי (דלא תימא דלא התירו לטלטל רק אגב כלי – משנ"ב). ואם היו בחצר שאינו דר שם – אסור להוציאם. ואם ירא מפני התינוק שלא יתלכלך בה, מותר לכפות עליה כלי (וקמ"ל שמותר ליטול כלי אף לצורך דבר שאינו ניטל – משנ"ב).

צואה של תרנגולין ושל בני אדם ובאותה חצר מותר לכבדה ולהוציאה לבית הכסא דגרף של רעי מטלטלין ליה ומפקינן ליה.

פי' הר"ן: אוקימנא בצואה של תרנגולין שדרכה להיות בחצר אחרת, ולכן אין

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

א. שבת (קכא): תנן – כופין קערה על צואת קטן.

גמ' (קכב): מיירי בצואת תרנגולים מפני הקטן שלא יזק בה, ובחצר אחרת אבל

אר"ח – ש"ח

פרש"י: בצוציתיה – התיר להם להוציא גרף של רעי אפי' בידו. גרף ועביט – כלי חרס הן אלא של רעי קרוי גרף ושל מי רגלים קרוי עביט.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)א. **"שיושבים בה"**

מ"א (נח): פי' שדרים בה כמו בימיהם שהיו החצירות לפני הבתים, אבל אם מונח באשפה שבחצר אסור לפנותם. כ"כ משנ"ב.

"אסור להוציאם"

מ"א (נט): דאם הגרף מלא הצואה ואי אפשר להתפנות, מותר להוציאו ולהחזירו משום כבוד הבריות. ועוד דלגירסתינו מותר לטלטל צואת אדם להדיא משום דחזיא לכלבים. ואף שלהרי"ף והרא"ש יש להם גירסה אחרת, ובשעת הדחק יש לסמוך על גירסתינו. כ"כ משנ"ב.

לטלטלה, מיהו בשביל שלא יתלכלך בה הקטן שהולך שם לפעמים כופה עליה את הכלי. אבל צואה של בני אדם שדרכה להיות בחצר שדרין בה כגון צואה של קטנים מותר לכבדה ולהוליכה לבית הכסא. כן גרסת הרי"ף והרא"ש.

✓ כ"פ הרמב"ם – כל דבר מטונף כגון רעי וקיא וצואה וכיוצא בהם: אם היו בחצר שיושבים בה – מותר להוציאן לאשפה וכו'.

[ב"י: ה"מ לפי גרסתם שאין חילוק בין צואת קטן לצואת תרנגולים. אבל לפי גירסא שלנו: "צואה של קטן אפילו היא בחצר אחרת מותר לטלטלה ולפנותה מפני שראויה להאכילה לכלבים". כ"כ רי"ו].

ב. ביצה (לו): ההוא עכברא דאשתכח בי אספרמקי (בית הבשמים) דרב אשי, ואמר להו רב אשי נקטוהו בצוציתיה (בזנבו) ואפקוהו.

סעיף לה: להחזיר גרף של רעי לאחר שפינהו

סעיף לה: אף על פי שמותר להוציא גרף של רעי ועביט של מי רגלים
(שניהם של חרס או עץ – משנ"ב), אסור להחזירם, אלא אם כן נתן לתוכם מים.

מים, דלא אמרו ככר אלא גבי מת. כ"כ מהרי"א בשם הרשב"א. והרא"ש לא חילק בזה.

וי"ל – במת התירו בככר או תינוק, דבר שאסור לטלטלו, אבל ברעי שהתירו להוציאו, ואם לא נתיר לו להחזירה על ידי נתינת המים, לא יוציאנו כדי שלא יפסיד את כליו כשיוציאם לאשפה ויניחם

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

ביצה (לו): אמר שמואל – גרף של רעי ועביט של מימי רגלים מותר להוציאן לאשפה, וכשהוא מחזירו – נתן בו מים ומחזירו.

כ' רי"ו: כשהוא מחזירו ה"ד לצורך (להתפנות בו שוב), דאם לא כן אסור לטלטלו שלא לצורך אפילו יש בתוכו

שם.

הקשה הרשב"א: מה מועיל בנתינת מים לתוכו והלא כשנותן אותן המים כגרף הם ואינם ראויים לכלום והיאך יטלטל הכלי המאוס מחמתן? וי"ל שהמים ראויים לבהמה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

מה דין גרף של מתכת

לעיל (פז-א): לענין ק"ש – גרף של רעי ועביט של מי רגלים, של חרס או של עץ, צריך להרחיק מהם כמו מצואה. אבל של מתכת, או של זכוכית, או של חרס מצופה, מותר אם הם רחוצים יפה.

"להוציא גרף"

משנ"ב (קלו): אף שגרף הוא כלי מ"מ הוא בכלל מוקצה מחמת גופו (שאף לצורך גופו ומקומו אסור) משום דמאיס הרבה וחמיר מסתם מוקצה מחמת מיאוס (לבוש – דהוי כאילו דחייה בידים והקצה דעתו ממנו בפירוש וכמוקצה דרגורות וצימוקין דמי, וכ' המ"א דמאיס כ"כ דלא חזי אפי' לכסות בו מנא). ורק להוציאן ממקום שדר שם

התירו משום כבודו (רש"י), אבל להחזיר צריך מים דאז מטלטלן ע"י המים.¹⁵²

"אלא אם כן"

מ"א (ס): אם עודנו בידו מותר להחזיר אף בלא מים. מיהו א"ר כ' – אפשר שבמאוס כזה לא התירו. כ"כ נתיבות החיים ופמ"ג.

"לתוכם מים"

מ"א (סא): ודווקא כשהם ראויים עדיין לשתיית בהמה דאם לא כן אף המים גרף הן. כ"כ משנ"ב.

"נתן בו מים"

מ"א (סא) – מהשו"ע משמע שאף שלא לצורך מותר להחזירו. כ"כ העו"ש והגהות הלבוש בדעת מרן, וכ"ה במהרי"א בשם הרא"ש.

מיהו רי"ז – מחמיר, דווקא כשמחזיר לצורך להוציא בו שוב צואה. כ"כ מהרי"א בשם הרשב"א, והגר"ז.

וא"ר: אם הוא במקום המשתמר לא יכניסנו שלא לצורך, אפי' עם מים.¹⁵³

סעיף לו: לעשות לכתחילה גרף של רעי

סעיף לו: אין עושים גרף של רעי לכתחילה, דהיינו להביא דבר שעתיד לימאס כדי להוציאו לכשימאס, ובאם עבר ועשאו, מותר להוציאו.

¹⁵² הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר לפנות זבל בשבת, שלא יסריח ביתו. תנור נפט שכבה ומעשן מותר להוציאה מחוץ לבית. וכן סיר של אוכל שמושך זבובים מותר להעבירו לכיור.

¹⁵³ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר להחזיר מחרס שקולט הריח, אבל פלסטיק או מתכת מותר להחזירו אף בלא מים.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ביצה (כא): אין מזמנין גוי בשבת משום שיורי כוסות (דהוי יין נסך) שאסור לטלטלן. ופריך וליהוי כגרף של רעי (שמותר להוציאו)? ומשני וכי עושים גרף של רעי לכתחילה.

ב. כ' הרמב"ם: אף שאין עושין גרף של רעי לכתחילה, אם עבר ועשאו מותר להוציאו.

וכ' ה"ה – דייק הכי מדאמרינן "אין עושין גרף של רעי לכתחילה" ואם לא

היה מותר להוציאו מה הפסד יש בעשייתו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"כדי להוציאו"

מ"א (סב): בגמרא משמע דאפילו אם לא עשה כדי להוציאו אלא דבר העשוי לבסוף להוציאו ג"כ אסור, שאף שהתירו להוציאו, לכתחילה אין לעשות כן. כ"כ משנ"ב (קלט) – והא דנקט השו"ע 'כדי להוציאו' משום סיפא נקט דבדיעבד אין לאסור אף עשאו לכתחילה.¹⁵⁴

סעיף לו: לקבוע דירתו אצף גרף של רעי כדי להוציאו

סעיף לו: במקום דאיכא פסידא, מותר להכניס מטתו אצל גרף של רעי ולקבוע ישיבתו שם, כדי להוציאו.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ביצה (לו): בי ריחייא דאביי דלוף, אתא לקמיה דרבה, א"ל זיל עייליה לפורין להתם דליהוי כגרף של רעי ואפקיה. יתיב אביי וקא קשיא ליה: וכי עושין גרף של רעי לכתחילה? אדהכי נפל בי רחיא דאביי. אמר: תיתי לי, דעברי אדמר.

ופרש"י: הדלף היה נופל על הריחיים שלו והיו עשויין בטיט ונימוחים מפני הגשמים. זיל עייליה לפורין (מיסתך) להתם – לבית שהוא שם, דליהוי כגרף

של רעי שיהו מאוסים הריחיים לך להיות לפני מטתך, ויהא מותר לטלטלם ולהוציאם לחוץ.

להלכה:

✓ כ' רש"י – דמשמע דהלכתא כרבה מדאמר אביי תיתי לי דעברי אדמר. כ"כ הרי"ף הרא"ש – כרבה ולא הוי עושה גרף של רעי לכתחילה, שהוא לא עושה הגרף בידים. כ"פ שו"ע.

• ודעת הרמב"ם:

ה"ה: הרמב"ם השמיט זה, ואפשר דמשום דכי אותביה אביי וכי עושין גרף של רעי

וירקות.

¹⁵⁴ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר לעשות גרף של רעי לצורך אכילה, כגון שמקלף פירות

אר"ח – ש"ח

לקבוע דירתו וכשישב מעט יתאונן ויוציא את הגרף של רעי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"דאיכא פסידא"

משנ"ב (קמ): אפי' הוא בחצר מקום שאין שם דירה, אם יש חשש שיבוא לידי הפסד אם ישאר הגרף שם (שיגנב שם או שאר קלקול), מותר להוציאו משם לאיזה חדר מקום שאין דר.

"לקבוע ישיבתו"

מ"א (סד): כגון מטתו לשכב עליה או שיכניס שלחנו ויאכל שם (ב"י ויש"ש).

לכתחילה שתיק רבה. משמע שאין הלכה כרבה. והא דאמר אב"י תיתי לי דעברי אדמר דברי אנינות בעלמא היו ולא משום דדינא הכי.

וקשו התוס': הרי אין עושים גרף של רעי לכתחילה? וי"ל – שאני הכא דאיכא פסידא ומשום הכי שרי.

והרא"ש תירץ – ה"מ כשעושה הגרף בידים, אבל כאן שהגרף נעשה מאליו, שרי לעיוליה לפוריא להתם. כ"כ התוס' (א"נ), הג"א והטור.

כ' הב"י: וא"צ לקבוע דירתו קודם שימאס, אלא אף אחר שנעשה מאוס יכול

סעיף לז: להכניס עפר לשימוש בשבת

סעיף לז: א. מכניס אדם מבע"י מלא קופתו עפר ומייחד לו קרן זוית ועושה בו כל צרכיו בשבת, כגון: ליטול ממנו לכסות צואה או רוק וכיוצא בזה. אבל אם לא ייחד לו קרן זוית, בטל אגב עפר הבית ואסור לסלטלו.

ב. הגה: ולכן מותר ליקח פירות הטמונים בחול, כי אין אותם עפר מוקלה [ב"י סס"י שי"א בשם שבולי לקט].

רגלים, הרי הוא בטל לגבי קרקעית הבית, ומוקצה ואסור.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"עפר"

מ"א (סה): אפי' למ"ד (בסכ"א) דבעי מעשה, ה"מ בדבר ששיך לעשות בו מעשה הוכחה שתקנו לכך, אבל עפר לאו בר מיעבד מעשה הוא ושרי.

"ליטול ממנו"

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (נ.): אמר רב יהודה – מכניס אדם מלא קופתו עפר, ועושה בה כל צרכו. דרש מר זוטרא משמיה דמר זוטרא רבה: והוא שיחד לו קרן זוית.

פרש"י: מכניס מלא קופתו עפר – לכסות בו צואה ורוק, ומערה העפר בביתו לארץ, ונוטלו תמיד לכל צרכיו. והוא שייחד לו קרן זוית – דהוי כמוכן ועומד לכך, אבל נתנו באמצע ביתו למדרס

אר"ח – ש"ח

למדרס רגלים הרי הוא בטל לגבי קרקעית והוי מוקצה (כיון שלא יחד לו מקום).

"בטל אגב עפר הבית"

הגרעק"א: בריצפת אבנים או נסרים שרי. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל. מ"מ ביה"ל – מסתפק בזה.

משנ"ב (קמג): ובענין שאין בו משום עשיית גומא, שיטול בשווה או שהחול דק או תיחוח דתיכף כשנוטל החול נופל חזרה לגומא. כ"כ התו"ש.¹⁵⁵

"לא ייחד לו קרן זוית"

משנ"ב (קמד): אפילו אם בעת שהכניס הקופה לבית היה כוונתו לכסות צואה ורוק, מ"מ כיון שפזרו באמצע ביתו

סעיף לט: לטלטל בהמה חיה ועוף בשבת

סעיף לט: א. אסור לטלטל בהמה, חיה ועוף, ואעפ"י כן מותר לכפות את הסל לפני האפרוחים, כדי שיעלו וירדו בו, ובועודם עליו, אסור לטלטלו.

שירדו מעליו. כ"פ הע"ש ומ"א.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

א. **"אסור לטלטל"**

משנ"ב (קמו): דהם בכלל מוקצה כעצים ואבנים דהא לא חזו. ואפילו בהפסד (כגון שהעוף פורח ע"ג הכלים ויכול לשברם) אסור לתפסם בידים, ט"ז – ואפילו אם הוא מורגל בבית מכבר דתו אין בו משום חשש צידה אסור ליטלם בידים, אלא יפריחם מעליהם, דאיסור טלטול מוקצה הוא אפילו במקום הפסד (מ"א של"ד סק"ג).¹⁵⁶

נופל חזרה לגומא. ולכן אסור לעשות צורות מהחול.

¹⁵⁶ ילקוט יוסף: לטלטל כלבים קטנים

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

א. כ' ה"ה: אפרוחין ושום בהמה חיה ועוף חיים אינם מותרים בטלטול לפי שאינם ראויים.

שבת (קכת): משנה – כופין את הסל לפני האפרוחים כדי שיעלו וירדו. ורש"י: וקמ"ל כלי ניטל לצורך דבר שאינו ניטל.

עוד שם (מג): דבעוד האפרוחין עליו אסור לטלטלו ואם היו עליו כל בין השמשות אסור לטלטלו אפילו אחר

¹⁵⁵ הרב יעקב יוסף זצ"ל: לכן אם יעדו חול למשחק הילדים שרי, ובלבד שלא יעשו גומא, כגון שהחול דק או תיחוח דתיכף כשנוטל החול

"מותר לכפות"

משנ"ב (קמז): ואין בו משום חשש ביטול כלי מהיכנו על אותו זמן שהם עליו דהא יכול להפריחם בכל שעה.

"לפני האפרוחים"

מ"א (סו): ואם היה עליו בין השמשות אסור אף על פי שירדו (לבוש גמ').
כ' ת' חתם סופר: אם פגע בשילוח הקן, אסור לשלח האם, דהוי מוקצה.
 הרב יעקב יוסף זצ"ל – לא ישלח האם בידיו אלא יפריחה בקולו.¹⁵⁷

סעיף ב': לדדות בעלי חיים

סעיף ב': ^אכל בהמה חיה ועוף מדדים אותם בחצר, דהיינו שאוחז בצוארן ובצדדים ומוליכן, ^באם צריכין הבע"ח לכך (מפני צער בע"ח), ^גובלבד שלא יגביהם בענין שיעקרו רגליהם מן הארץ, דמוקצין הם ואסור לטלטלו.
^דחוץ מתרנגולת שאין מדדין אותה, מפני שמגבהת עצמה מן הארץ ונמצא זה מטלטל, אבל דוחים אותה מאחוריה בידים כדי שתכנס.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קכח:): תרנגולת שברחה דוחין אותה עד שתכנס ומדדין עגלים וסייחים. ופרש"י: דוחין – בידים. מדדין – אוחזו בצוארו ובצדדין וגוררו ומסייעו ומנענע לו רגליו.
שם: תניא – מדדין בהמה חיה ועוף בחצר אבל לא ברשות הרבים.
פרש"י: ברשות הרבים לא – שמא יגביהם מן הארץ ונמצא נושאן.

כ' הטור: ה"ה שבכרמלית אסור.
ב"י – תימה, כיון שברה"ר לא נאסר אלא משום גזרה, בכרמלית הוי גזרה לגזרה, וצריך לומר "מותר".
כ' הר"ן: מה שאסרו ברה"ר דווקא בקטנים שמתוך שקשה להנהיגם ברגליהם אתי להגביהם, אבל בגדולים שאין חשש מותר ולא גזרינן.
✓ מיהו הרמב"ם והטור – לא חילקו, אלא כל בע"ח אסור ברה"ר. כ"כ א"ר.

¹⁵⁷ יביע אומר (ה, כו): אסור לטלטל צנצנת עם דגי נוי דהוי מוקצה. מ"מ דגים הנמצאים בשמש ויש צער בעלי חיים, מותר לטלטלם לצל לסמוך בזה על האו"ז שמתיר לטלטל בעלי חיים שמצפצים בקול נאה בכלובן.

המיועדים להשתעשע בהם:
 • תוס' – אסור לטלטלם. כ"כ או"ז בשם הרא"ש, מרדכי, והגר"ז.
 • והתוס' בשם הרב יוסף – מותר, כ"כ הלקט, מרדכי בשם הר"ש.
 להלכה: אין להתיר.

אר"ח – ש"ח

מתכוין.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "כל בהמה חיה ועוף"

משנ"ב (קמט): בין גדולים בין קטנים (אף דהר"ן סבירא לה דגדולים מותר לדון אפילו ברשות הרבים, כבר כתב בבית יוסף מדסתמו הרמב"ם והטור משמע דלא סבירא להו כן, ולכן סתם גם כן פה להחמיר, וכ"מ מפרי מגדים).

"בתצר"

מ"א (סז): אבל ברה"ר אסור דגזרינן שמא יגביהם ויתחייב, דלגבי בהמה לא אמרינן חי נושא את עצמו (רמב"ם פ"ח) דלא כע"ש. כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (קנ): טור פסק שאף בכרמלית נמי אסור לדדות, כ"פ הלבוש, דלא כב"י שמצדד להקל בזה. ומ"מ נראה דבעגלים גדולים מותר לדדות בכרמלית.

ד. "אבל דוחין אותה"

משנ"ב (קנב): אפילו אם אינו לצרכה, אלא לתועלתו כדי שלא יבוא לידי הפסד ממון (כגון שברחה מן הבית לחוץ וה"ה אם ברחה מן הביצים), אבל בלא הפסד ממון אפילו הדחיה אינו נכון כיון שאינו לצרכה (ב"ח וא"ר).

ב. הר"ן: קשה – איך מדדין בהמה חיה ועוף כלל ואפילו בחצר, הא כל מידי דלא חזי לטלטול כשם שאין מטלטלין כולו כך אין מטלטלין מקצתו? וי"ל – דהכא משום צער בעלי חיים נגעו בה ודווקא כשצריכין לכך אבל כשאין צריכין לא.

ג. ברייתא שם: אין עוקרין בהמה חיה ועוף בחצר, ופרש"י: אין עוקרין רגליה לגמרי מן הארץ דמוקצה היא לטלטלה. כ"פ הטור – ובלבד שלא יגביהם בענין שיעקרו רגליהם מן הארץ.

ד. שם: דוחין אין, מדדין לא, תנינא להא דתנו רבנן מדדין בהמה חיה ועוף בחצר. אבל לא את התרנגולת, דאמר אביי – משום דמקפא נפשה.

ופרש"י: מדדין לא – שלא יהא אוחזה בגפיה ורגליה נוגעים לארץ ומוליכה. דמקפא נפשה – מגבהת עצמה מן הארץ ונמצא זה מטלטל אבל אווזין כשאוחזין בגפיהם הן מהלכים ברגליהם.

והרמב"ם כ' – אין מדדין תרנגולת מפני שהיא נשמטת מן היד ונמצאו אגפיה נתלשין, כ"כ סמ"ג.

המ"א (סט): והראב"ד כ' – זה הטעם אינו וכו', ונ"ל שכונתו דהוי דבר שאין

סעיף מא: לדדות בנה

סעיף מא: א. האשה מדדה את בנה, אפי' ברשות הרבים.

ב. ובלבד שלא תגררהו אלא יהא מגביה רגלו אחת ויניח השניה על הארץ וישען עליה עד שיחזור ויניח רגלו שהגביה, שנמצא לעולם הוא נשען על רגלו האחת.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קכח:): משנה – אשה מדדה את

בנה, אמר רבי יהודה: אימתי – בזמן שהוא נוטל אחת ומניח אחת, אבל אם היה גורר – אסור.

גמ': והאשה מדדה את בנה ברשות הרבים, ואין צריך לומר בחצר.

פרש"י: אשה מדדה את בנה – אוחותו בזרועותיו מאחוריו ומסייעתו, והוא מניע רגליו והולך. אפילו ברשות הרבים – דאי נמי מגביה ליה, חי נושא את עצמו, דהכי מוקמינן התם דבאדם מודו רבנן לר' נתן.

ב. שם במשנה: אמר רבי יהודה – אימתי בזמן שהוא נוטל אחת ומניח אחת, אבל אם היה גורר – אסור. וקי"ל דר"י לא חולק אלא מפרש (ב"י).

וכתב הר"ן: אבל אם היה גורר אסור, וכן הלכתא דכיון שהוא קטן כל כך שאינו אלא גורר לא מודו רבנן לרבי נתן, כ"כ רי"ו – דווקא שנוטל אחת ומניח אחת, כלומר שהתינוק מניע רגלו כשמגביה האחת מניח האחרת, אבל גורר שתי רגליו אסור מפני שנושאתו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אפי' ברה"ר"

מ"א (ע): דהא אפי' תגביהנו פטור דחי נושא את עצמו (רש"י). כ"כ משנ"ב (קנג) – ואם נושא כפות או חולה – חייב (כיון דלא שייך שנושא את עצמו). והנושא מת הוי מלאכה שא"צ לגופה.

"שלא תגררהו"

מ"א (עא): מפני שנושאתו (ר"ן). משמע דס"ל דהוה כמי שנושאו וא"כ אפי' בכרמלית אסור.

לכו"ע קטן כל כך שצריך לגררו אם נשאו חייב חטאת, כ"כ התוס' והמאור – דאפי' בתינוק שנוטל א' ומניח א' אם נושאו חייב, ומ"מ משום צערא דתינוק לא גזרו שמא תגביהנו. כ"כ משנ"ב (קנד) – וקטן שאין יכול לילך בעצמו כלל חייב לרוב הפוסקים כשנשאו ברה"ר. וע"י גוי שרי לדידן דאין מצוי אצלנו רה"ר (פמ"ג).

כ' עוד המ"א – המוציא תינוק וכיס תלוי בצוארו חייב (על הכיס), אבל המוציא גדול המלוכש בכליו פטור (רמב"ם). והנושא את המת, הוי מלאכה שא"צ לגופא שפטור.¹⁵⁸

ואם אי אפשר יעבירו אותו למקום המילה ע"י גוי.

¹⁵⁸. הרב יעקב יוסף זצ"ל: לטלטל התינוק אפי' לצורך מילה אסור, אלא ימולו אותו בבית,

■ והמ"א בשם עו"ש – קטן כ"כ שצריך לגררו, הנושאו חייב. כ"כ מ"א בשם המאור.

גדר חי נושא את עצמו (כה"ח)
■ תוס' – אפי' תינוק בן ח' ימים אמרינן חי נושא את עצמו (שאינו חייב). כ"כ א"ר, נהר שלום בדעת רש"י והרמב"ם.

סעיף מב: לגעת במוקצה בלא להזיזו

סעיף מב: דבר שהוא מוקצה מותר ליגע בו, ובלבד שלא יהא מונענע אפי' מקצתו, (וכבר נתבאר ס"ג. הגה: כל מוקצה אינו אסור אלא בטלטולו, אבל בנגיעה בעלמא שאינו מנדנדו, שרי).

מוקצה אינו אסור לטלטלו אבל ליגע בו מותר, ולפ"ז מותר ליגע בשבת במעמד שלפני ארון הקודש והנרות דולקים ועומדות עליו ובלבד שלא יהא מונענעו. כ"כ רי"ו, ה"ה, תרומת הדשן, כל בו.

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

כ' המרדכי בשם רבי מאיר: אם חפץ היתר מונח על המעות או על שאר מוקצה, מותר ליטלו משם, כי דבר

סעיף מג: לטלטל מוקצה ע"י נפיחה

סעיף מג: מותר לטלטל מוקצה ע"י נפיחה (וכבר נתבאר ר"ס סימן זה).

ידי שינוי כלאחר יד שרי ואין לך כלאחר יד גדול מזה.
וכ' הרב יעקב יוסף זצ"ל – וכן מותר לטלטל מוקצה ע"י הרגל דהוי טלטלו מן הצד, וכן להזיזו במרפק (עיין עוד שיא-ח).

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

כ' בתשובת מהרי"ל: לטלטל מוקצה על ידי נפיחה אף על גב דכתבתי לעיל (סי' קצג) דכחו כגופו דמי, מכל מקום אין נראה לאסור זה, דהכא תלי באורחיה לטלטל כהאי גוונא וטלטול מן הצד ועל

סעיף מד: ליטול חרס מכלי שנתרועע

סעיף מד: כלי שנתרועע, לא יטלו ממנה חרס לכסות בו או לסמוך בו [רמב"ם מדתניא קכד:].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"לא יטלו ממנו"

מתקנו להסיר בליטותיו ועוקציו כדי שיוכל לכסות בו וכה"ג דאסור והוא בכלל מכה בפטיש (רש"י). אבל ליקח החרס שנשבר מהכלי ולכסות בו מנא בלי שום תיקון ודאי שרי (שח-ז).

משנ"ב (קנו): ר"ל שלא יתלוש ממנו דבמעשה התלישה הוא בכלל תקון כלי (לבוש). וה"ה אם כבר נפל החרס והוא

סעיף ביה: לשחק בכדור בשבת

סעיף ביה: אסור לשחק בשבת ויו"ט בכדור (אסור לטלטל הכדור דבמחשבתו

לא משוי ליה כלי – מ"א). ב.הגה: ויש מתירין, ונהגו להקל [תוס'].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

טור שמעון למה חרב? י"א מפני הזנות, וי"א שהיו משחקין בכדור. כה"ח – לפי הטעם השני אף בכדור נקי אסור, מפני כבוד השבת. וד"מ (יא) – פשוט שאף למאן דשרי מכל מקום ברשות הרבים או בכרמלית אסור, דבקל הוא שנופל לחוץ מארבע אמות ואתי לאתויי. אבל ביום טוב מותר לשחק אפילו ברשות הרבים, כ"כ התוס'.

א.כ' האגור בשם שבלי הלקט: אסור לשחק בשבת ויום טוב בכדורים שאינם ראויים לצור על פי צלוחית דממאסי שמתנפי על ידי טיט ועפר (והוי מוקצה). ב.אבל התוס' – משחקין בכדור שקורין פילוט"א ביום טוב ברשות הרבים, דהוי כטיול דשרי. ומיהו בירושלמי מצאתי –

סעיף ביו: לשאת תחת אציליו זרע תולעי משי

סעיף ביו: אסור לשאת תחת אציליו זרע התולעים שעושין המשי, מפני

שאסור בטלטול ועוד שהוא מוליד בחומו (ומלאכת מחשבת הוא ואסור), [רשב"א].

ביאר משנ"ב (קנט): ע"י החום (שבאציליו) יוצאים התולעים מן הזרע, ואף על גב דאין מכוין לזה מ"מ פסיק רישא הוא ומלאכת מחשבת הוא (רשב"א).

סעיף ביו: לטלטל בגד שעטנז

סעיף ביו: יש אוסרים לטלטל בגד שעטנז, ויש מתירים.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

כ' רי"ן בשם רבינו מאיר (תשב"ץ קטן): מלבוש של כלאים (שעטנז) אסור לטלטלו בשבת ויום טוב. כ"כ מרדכי בשם אור זרוע. אבל המרדכי עצמו כ' – שרבותיו חלקו עליו והתירו. כ"כ רבינו שמחה – דשעטנז אינו אסור לטלטל דתורת כלי עליו, כמו בסנדל המסומר דאסור לנועלו ומותר לטלטלו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"יש אוסרים ויש מתירים"

מ"א (עד): ויש"ש – פסק דאסור לטלטלו כ"א לצורך גופו או מקומו, דיש כלאים דחזי למידי. וא"ר – פסק שאף לצורך גופו ומקומו אסור. כ"כ משנ"ב. ובאגודה – משמע דאסור לטלטל כלל.

"ויש מתירין"

א"ר – טעמו, שמ"מ מלבוש הוא ותורת כלי עליו. והעיקר כסברא הראשונה. כ"כ משנ"ב.

סעיף ב' מו"ז: לטלטל מניפה להבריה הזבובים

סעיף ב' מו"ז: מותר לטלטל מניפה בשבת להבריה הזבובים (דכלי שמלאכתו לאיסור דמותר לטלטלו לצורך גופו, ובלבד שיהא זהיר שלא להרוג הזבובים), [כל בו].

סעיף ב' מ"ט: מכבדות שמכבדים הקרקע

סעיף ב' מ"ט: מכבדות שמכבדים בהם הקרקע – מותר לטלטלם.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

כ' הרמב"ם: מכבדות של תמרה וכיוצא בהם שמכבדין בהם הקרקע, הרי הן ככלי שמלאכתו להיתר, מאחר שמותר לכבד בהם קרקע המרוצף.

ב"י – ולדברי האוסרים לכבד אפילו קרקע המרוצף (כמ"ש בסימן של"ז) פשיטא דהוי מלאכתו לאיסור. כ"כ יש"ש ומ"א.¹⁵⁹

כיון שאסור לשטוף הבית בשבת, אף שאם נשפך מעט מים מותר לנגב במקל גומי, מ"מ רוב תשמישו לאיסור, מ"מ מגב קטן אינו מוקצה.

¹⁵⁹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מטאטא הגדול שמנקים בגינה, הוי מוקצה, כיון שאסור לטאטא בו בגינה. מגב גומי גדול הוי מוקצה,

סעיף נ: לטלטל האצטרלו"ב וספרי החכמות

סעיף נ: הרשב"א מתיר לטלטל האצטרלו"ב בשבת (הוא כלי שחוזין בו הכוכבים), וכן ספרי החכמות, ולדעת הרמב"ם יש להסתפק בדבר [עיי' שז-ז].

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)
"ולדעת הרמב"ם"
 משנ"ב (קסד): היינו מה שכתוב לעיל
 (שז-יז) דאסור ללמוד בשבת בספרי

סעיף נא: לטלטל השעון

סעיף נא: מה שמורה על השעות שקורין רילוז"ו (שעון), בין שהוא של חול בין שהוא של מין אחר (כגון שרואין בצל – מ"א), יש להסתפק אם מותר לטלטלו [ת' מהרי"ל בשם מהר"ר וייפ"ש], (וכזכר פקט המנהג לאסור).

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)
"של חול"
 משנ"ב (קסח): הוא כלי שממלאין בו חול והחול יוצא דרך נקב מתחתיתו ועשויה קוין קוין לשער בו השעות.
"יש להסתפק"
 מהרי"ל: דדמי למדידת הזמן או הצל והוי בכלל כלי שמלאכתו לאיסור דמדידה בשבת אסור כשאינה של מצווה, ואפילו אם הוא לומד על ידו מ"מ עיקר המדידה

אינה של מצווה. מיהו כשצריך לו לגופו או מקומו בודאי שרי דהא כלי הוא. כ"כ הב"י מ"א ומשנ"ב.
"פשט המנהג לאסור"
 משנ"ב (קסח): בשעונים שלנו יש להתיר (פמ"ג ומחה"ש), ודווקא שעונים הקטנים, אבל שעון גדול (שהוא יקר ומקפיד עליו) אסור לטלטל (דשעון קיר הוי מוקצה מחמת חסרון כיס – הרב יעקב יוסף זצ"ל).¹⁶⁰

לכבותו.
 ילקוט יוסף: שעון אוטמטי שמתמלא ע"י תנודות היד מותר להלך בו בשבת.

¹⁶⁰. הרב יעקב יוסף זצ"ל: שעון עם מצבר, אם דרכו ללחוץ על הכפתור לראות השעה, אסור לעונדו בשבת. שעון מעורר חשמלי אסור

סעיף נב: מוקצה לעשירים הוי מוקצה לעניים

סעיף נב: מוקצה לעשירים הוי מוקצה, ואפילו עניים אין מטלטלין.

"מוקצה לעשירים"

פי' משנ"ב (קסט): פי' דבר שלא חשוב לעשירים ואין דרכם להשתמש בו מחמת עשרם ומקצים אותם מדעתם (כגון שירי מטלניות שהם פחותים מג"ט על ג"ט, שלעשירים אינו חשוב ולעניים חשוב), הוי מוקצה לעשירים ואף לעניים.

מה הדין בביתו של העני?

■ **מי"ט** – דווקא בבית העשיר אסור אף לעני, אבל העני בביתו לא הוי מוקצה. כ"כ הב"ח, שלטי הגיבורים בשם התוס'.
■ **אבל הט"ז כ'** – שדעת התוס' שאף לעני בביתו הוי מוקצה, כיון שהוא של העשיר שהקצה אותו, כ"כ ט"ז ומ"א.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (מז.): אמר רבי יוחנן לי התיר רבי לטלטל מחתה באפרה. אמר אביי קרטין (שיר לבונה מהמחתה) בי רבי מי חשיבי (וא"כ הם מוקצים)? וכי תימא חזו לעניים, והתניא: בגדי עניים – לעניים, בגדי עשירים – לעשירים, אבל דעניים לעשירים – לא?

✓ **וכתב הר"ן**: משמע – דמוקצה לעשירים מוקצה ואפילו לעניים ואין מטלטלין אותו שכבר הוקצה מדעתו של בעל הבית העשיר ולא בעינן שיהא מוקצה לכל.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

או"ז ש"ט: טלטול ע"י דבר אזור אם מותר בשבת, ובו ה'

סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: ליטול בנו והאבן או דינר ביד הבן..... 578
סעיף ב: לטלטל כלכלה או דלעת עם האבן בתוכה..... 579
סעיף ג: כלכלת פירות והאבן בתוכה..... 579
סעיף ד: שכח או הניח אבן על החבית..... 581

סעיף ה': לטלטל דבר שהוא בסיס לצורך מקומו 585

סעיף א': ליטול בנו והאבן או דינר ביד הבן

סעיף א': א. נוטל אדם את בנו והאבן בידו, ולא חשיב מטלטל לאבן, והוא שיש לו געגועין (פי' שיש לו עצבון כשאינו עם אביו) עליו, שאם לא יטלנו, יחלה, אבל אם אין לו געגועין עליו, לא (דהוי כאלו הוא עצמו מטלטל המוקצה).

ב. ואפי' כשיש לו געגועין עליו, לא התירו אלא באבן, אבל אם דינר בידו, ואפי' לאחוזו התינוק בידו והוא מהלך ברגליו, אסור דחיישינן דילמא נפיל ואתי אבוה לאתויי.

ג. וי"א שלא אסרו אלא כשהוא נושא התינוק עם דינר בידו, אבל לאחוזו התינוק בידו, אף על פי שדינר ביד התינוק, אין בכך כלום.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קמא:): נוטל אדם את בנו והאבן בידו (בחצר ולא אמרינן דמטלטל לאבן – רש"י).

גמ': מיירי בתינוק שיש לו געגועין על אביו (שאם לא יטלנו יחלה ולא העמידו טלטול שלא בידים במקום סכנת חולי – רש"י).

ב. אי הכי מאי איריא אבן אפילו דינר נמי, אלמה אמר רבא לא שנו אלא אבן אבל דינר אסור? אבן אי נפלה לא אתי אבוה לאיתויי דינר אי נפיל אתי אבוה לאיתויי.

פרש"י: אתי לאתויי – טעמא לאו משום טלטול הוא, דאפילו לאחוזו בידו והתינוק מהלך ברגליו אסר ליה רבא, דילמא נפלה ואתי לאתויי, וכיון דלאו סכנת נפש היא לא שרו בה טלטול.

ג. אבל הר"ן כ' – שהרמב"ן חולק בדבר, לאחוזו התינוק בידו ולילך מותר, אף שיש ביד התינוק דינר. אלא הטעם שאם נתיר לישא התינוק עם הדינר, יאמרו כמו שהאבא נוטלו בידיו ומתוך שחס על דינר יבוא לטלטל גם הדינר בידיים, אבל כשאוסרים לישא התינוק ליכא למיחש (כלומר, שיאמר כשם שמותר לישא התינוק עם הדינר כך מותר לישא הדינר בלחודיה כשיפול מיד התינוק – מ"א).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"והאבן בידו"**

משנ"ב (א): מיירי בחצר דאין בה אלא משום איסור טלטול (ולא משום איסור הוצאה) ולכך לא אסרו בזה, משום צערא דתינוק. אבל ברה"ר ודאי אסור משום איסור הוצאה (תוס' ורש"י מהגמ').

"געגועין עליו"

ג.

"וי"א שלא אסרו"

■ **הב"ח** – פסק לחומרא כסברא הראשונה.
 ■ **כ"כ שכנה"ג**, עו"ש והגר"ז.
 ■ **וא"ר** – פסק לקולא, שיש לסמוך על דעה זו משום סכנת חולי, וגם דרמב"ן בתראה הוא (והר"ן הביאו).
 והרב יעקב יוסף זצ"ל כ': שדעת מרן בסתם לאסור, אלא אם כן בשעת הדחק.

משנ"ב (ב): ולכך לא אסרו טלטול שלא בידים במקום סכנת חולי (רש"י). והקשו התוס' – וא"ת ישליך האבן מידו (כמ"ש ס"ג דצריך לנער האבן מהכלכלה)? י"ל שיצעק התינוק ויבכה. ואם נפל האבן מיד התינוק אסור להגביה וליתנו לו דזהו טלטול בידים, אלא יוריד התינוק מעל כתפו ויגביה התינוק את האבן ויחזור ויטלנו.

סעיף ב: לטלטל כלכלה או דלעת עם האבן בתוכה

סעיף ב: א. כלכלה שהיתה נקובה וסתמה באבן – מותר לטלטלה שהרי נעשה כדופנה (דווקא כשהדקה, שאם לא הדקה אסור).

ב. וכן דלעת שתולין בה אבן כדי להכבידה למלאת בה מים, אם הוא קשור יפה שאינו נופל מותר למלאת בה שהוא כמו הדלעת עצמה שהוא בטל אגבה, ואם לאו, אסור (שהדלעת נעשית בסיס לדבר האסור – רש"י).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שם: נוטל אדם את בנו והאבן בידו וכלכלה והאבן בתוכה.
 ובגמ' (קמב.): ואמאי תהוי כלכלה בסיס לדבר האסור? אמר רב חייא בר אשי אמר רב – בכלכלה פחותה (שנפתח דופנה או שוליה – רש"י) דאבן גופה נעשית דופן לכלכלה.

ב. שם (קכה.): האבן שבקירויה (דלעת יבשה) אם ממלאין בה ואינה נופלת

(שקשורה יפה לדלעת) ממלאין בה ואם לאו אין ממלאין בה.
 פרש"י: ואם לאו – הרי היא כשאר אבנים ואין מטלטל הקירויה דשויא בסיס לאבן.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. וכן דלעת"

משנ"ב (י): היינו דלעת יבשה וחלולה שממלאין בה מים, ומפני שהיא קלה וצפה ע"פ המים תולין בה אבן כדי להכבידה.

סעיף ג: כלכלת פירות והאבן בתוכה

סעיף ג: א. כלכלה מלאה פירות ואבן בתוכה, אם הם פירות רטובים (פי' רכים), כגון: תאנים וענבים, יטול אותה כמו שהיא, שאם ינער הפירות מתוכה, יפסדו. אבל אם הם פירות שאינם נפסדים, ינערם וינער גם האבן עמהם ולא יטלנה עמהם.

ב. וה"מ כשא"צ אלא לפירות או לכלכלה; אבל אם היה צריך למקום הכלכלה, מטלטלה כמות שהיא.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. גמ' (קמב.): כלכלה והאבן בתוכה – ואמאי תהוי כלכלה בסיס לדבר האסור?

• א"ר יוחנן – בכלכלה מלאה פירות עסקינן. ויזרוק הפירות והאבן מתוך הכלכלה ואח"כ יחזיר הפירות לכלכלה? מיירי בפירות המיטנפים (פירות מבושלים ורכים מאד כגון תאנים תותים וענבים שאם ישליכם לארץ יטנפו – רש"י).

ולינערינהו נעורי (ולינערינהו עד שיסתלקו הפירות הצידה, וישליך האבן לבדה בנעירתה)?

• אלא אמר רב חייא בר אשי אמר רב – הכא בכלכלה פחותה עסקינן, דאבן גופה נעשית דופן לכלכלה.

[סיכום: מחלוקת ר' יוחנן ורב לפי ר' יוחנן – ההיתר בגלל פירות המיטנפים. לרב – ההיתר בגלל שהאבן סותמת נקב שבכלכלה].

כשהכלכלה לא פחותה

• ב"י – משמע שאם הכלכלה לא פחותה אסור לטלטלה עם האבן, אף שיש בתוכה פירות המיטנפים. כ"מ מהר"ן.

• אב"ה הרמב"ם כתב – שאם יש בה פירות המיטנפים מטלטלין אותה עם האבן שבתוכה דבמקום הפסד לא גזור.

כ' ה"ה: הרמב"ם לא גורס 'אלא', ושני התירוצים (ר' יוחנן ורב) לא חולקים, ושתיהן אמת.

והרי"ף והרא"ש השמיטו דין זה, ב"י – ואפשר דגרסי כגירסא דידן ('אלא') ונדחה תירוץ ר' יוחנן וקם תירוץ רב דאמר בכלכלה פחותה עסקינן דאבן עצמה נעשית דופן לכלכלה, וזה לא הוצרכו לכותבו דמדין האבן שבקירויה (סעיף קודם) שמעינן לה.

[סיכום: פירות המטנפים כשהכלכלה שלימה: ✓ לפי הרמב"ם – מותר, לפי הרי"ף והרא"ש – אסור].

ב. ב"י: משמע בגמרא שכל זה דווקא כשצריך לכלכלה או לפירות. אבל אם צריך למקום הכלכלה, מטלטלה כמות שהיא וכדין אבן שעל פי החבית שבסמוך. ומשמע לי דאפילו במניח האבן מדעת שרי לטלטלה מפני שנעשית בסיס לדבר האסור והמותר. כ"נ מהתוס'.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "כמות שהיא"

מ"א (ט): כיון דהוי בסיס לדבר האסור והמותר, וכיון שההיתר חשוב יותר בטל

האיסור, ומותר לטלטלה.¹⁶¹

ואין צריך ללקט הפירות מתוך הסל בידו פן יפלו לארץ, אבל אם הפירות מונחים בסלים קטנים תוך הכלכלה יטלם בידו מתוך הכלכלה (תוס'). כ"כ משנ"ב.

כ' ערוך השלחן: כל סוג מוקצה עושה בסיס לאסור.

מ"מ הרב יעקב יוסף זצ"ל כ' – שספר מאורי האש כ' בשם הרב אורבאך זצ"ל – דכלי שמלאכתו לאיסור לא עושה בסיס שהרי אפשר לטלטלו לצורך גופו או מקומו. ולכן לכתחילה יזהר, ובדיעבד יש להקל.

"אבל פירות שאינם נפסדים"

משנ"ב (י): פי' כל שיוכל באיזה עצה לתקן שלא יטלטל האבן לא הקילו בזה

אף שהוא בסיס לאיסור ולהיתר, ולכן כשיכול לנער בפירות חייב לנער.

"ינערם וינער"

משנ"ב (יא): אך יזהר שלא יתפזרו אחת הנה ואחת הנה, דאל"ה אסור ללקט אותם ולהניחם אח"כ בתוך הכלכלה משום עובדא דחול (תו"ש וכ"ה בר"ן בשם רבנו יונה).

"למקום הכלכלה"

משנ"ב (יב): דאז אי אפשר לנער דשמא יפול האבן למקום שצריך אליו, לכך יכול ליטלנו כמות שהיא עם האבן עד מקום שירצה.

סעיף ד: שכח או הניח אבן על החבית

סעיף ד חלק 1: א' שכח אבן ע"פ חבית, או מעות על הכר, מטה חבית על צדה והאבן נופלת, ומנער הכר והמעות נופלים. ואם היתה החבית בין החביות, בענין שאינו יכול להטות אותה במקומה (שחושש שלא יפול על החבית וישברם – רש"י), יכול להגביה כמו שהיא עם האבן למקום אחר להטותה שם כדי שיפול מעליה.

אם הבסיס מונח על ההיתר, ולא המוקצה על הבסיס – לא נאסר, בסיס נעשה רק כשהמוקצה יקר מההיתר, אבל אם ההיתר יקר יותר לא נעשה בסיס. כ"כ הרמב"ן, רשב"א והמ"א. קליפות אגוזים שבצלחת לא נעשה בסיס כיון שהצלחת יקרה יותר.

¹⁶¹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מפתח של הבית שהיה בצרור יחד עם מפתחות המכוננית, צריך להסיר מפתחות הרכב מע"ש מהצורך, בדיעבד שלא הסירם מותר דהוי בסיס לדבר האסור והמותר. כ' הרו"ה: רק כשהאיסור היה מונח שם כל בין השמשות נעשה בסיס לדבר האסור, מ"מ להלכה קי"ל כהתוס' – שאף אם הניח המוקצה בשבת נאסר.

ב. ואם הניחם עליה מדעתו (נעשה החבית גופא מוקצה ואסור להטותה דנעשית בסיס לאבן), **ג. ע"ד שישארו שם בכניסת השבת** (כל זמן בין השמשות – משנ"ב) – **אסור להטות ולנער.**

ד. וי"א דאפילו הניחם שם ע"ד שישארו שם בכניסת השבת כדי שיטלם בשבת – מותר להטות ולנער בשבת, ולא אסרו אלא במניחם ע"ד שישארו שם כל השבת (ובמקום הפסד יש לסמוך על זה – ב"ח והמ"א)...

❖ שורשי הלכה (המקורות)

• **ד. והתוס' בשם ר"ת** – רק כשמניחה

שתשאר שם כל השבת נעשה בסיס, אבל הניחה על דעת להורידה בשבת מקרי שוכח. כ"כ בעה"ת והגמ"י בשם סמ"ג.¹⁶³

כ' בתרומת הדשן: לא מיקרי מניח אלא כשמניח בערב שבת אבל אם הניח קודם לכן שרי, משום דבערב שבת נעשה כבר שוכח. ודקדק כן מדברי הרמב"ם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"מטה על צדה"**

משנ"ב (יד): ומיירי בשצריך לבסיס (ליקח מהיין שבחבית וכן בכר כשצריך לשכב עליו) ולכן התירו לטלטל המוקצה באופן

שמניח ע"ד להוריד ההטמנה בשבת, מותר לנער ולא נעשה בסיס).

אך רש"י נזהר בלשונו שכ': נוטל כיסוי, אף שיש תורת כלי עליה ולא איכפת לן דלא נעשית בסיס להם שאין עשוי אלא לכסות קדרה (כלומר דגזיזין הללו לא נתכוין להניחם על כיסוי הקדרה, אלא להטמין הקדרה הילכך לא נעשה בסיס לדבר האסור).

א. שבת (קמב:): האבן שעל פי החבית,

מטה על צידה והיא נופלת מאליה. מעות שעל הכר נוער את הכר והם נופלים. היתה בין החביות – מגביה, ומטה על צדה והיא נופלת.

פרש"י: מגביה – לחבית כולה ומסלקה מבין החביות ושם מטה על צדה.¹⁶²

ב. גמ': לא שנו אלא בשוכח, אבל במניח נעשה בסיס לדבר האסור (ואסור להטות החבית ולנער הכר שאף הם מוקצים).

אבל מניח נעשה בסיס

• **ג. רש"י** – כל שמניחה על דעת שתשאר שם בכניסת שבת, הוי מניח ונעשה בסיס.

¹⁶² ח' רעק"א: משמע מיד אחר שסלקה מבין החביות אסור לטלטל החביות עם האבן שעליו כיון דאפשר לנער שם. וקשה: כיון דהמוקצה בידו יכול לטלטל למקום שירצה (כדלעיל רס"ו סי"ב)?

¹⁶³ והביאו התוס' ראייה, מדתנן (מט.) – טומנין בגיזי צמר ואין מטלטלים אותם, כיצד הוא עושה? מנער הקדרה והם נופלות (משמע שכל

אר"ח – ש"ט

שמטלטלו ע"י נייער, אבל אינו צריך להם כלל רק שחושש שיגנבום אפילו נייער אסור, כ"כ מ"א בשם רי"ו.
ואם מטה החבית והכר, בגופו ולא בידו, מותר אף לצורך המעות כמ"ש (שיא-ח).

"והמעות נופלים"

משנ"ב (טו): ויכול לטלטל אח"כ הכר כיון שנסתלק ממנו המוקצה. וכ' מהרי"ל – ומ"מ מותר ללמוד בשבת על השלחן אפי' בעוד שיש עליו דבר מוקצה, אף שדרך לנענע השלחן דרך למודו מ"מ לא הוי פסיק רישא.

"ולא יכול להגביהה"

ב"י: ופשוט דמיירי בשוכח שלא נעשה בסיס, אבל במניח ג"ז אסור.
תו"ש: כיון דלא נעשה בסיס, הוי טלטלו מהצד לצורך היתר דשרי. כ"כ משנ"ב.
ול"א שהחבית נעשה בסיס לאבן האסור וליין ההיתר (שמותר), לפי שדפי החבית גבוהים מהיין, ואילו האבן מונחת על דף החבית ממש, ולכן החבית נעשית בסיס רק לאבן. כ"כ מחצית השקל.

"ע"ד שישארו"

מ"א (ו): אבל אם הניחם בכונה בחול ולא היה דעתו בפירוש שישארו שם בשבת ואח"כ שכחם שם מקרי שוכח (כתבי מהרא"י). כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (יח) – ודעת הב"י דאפילו הניחם בע"ש, כל שלא היה דעתו בפירוש שישאר שם בכניסת שבת ובביה"ש שכחו לסלק גם זה הוא בכלל שכח.

בעיקר דין בסיס

מ"א (ו): לא מקרי בסיס אלא אם כן הניח עליו דבר המוקצה בשביל שיתיישב עליו בטוב, אבל מה שמניחין בדרך אקראי כמו שרגילין להשים בתיבה חפצים אלו על אלו מפני שאין לו ריוח לפנות לכל חפץ מקום בשולי התיבה – כה"ג לא חשיב מניח אלא שוכח ומותר לטלטל חפץ המותר אחר שניערו המוקצה מעליו.

כ"כ משנ"ב (יח) – והוסיף, דמ"מ התיבה גופא לכו"ע הוי בסיס לדבר איסור אם המוקצה חשוב יותר.

הגר"ז: ולפ"ז מה שנוהגין להסיר המפה העליונה מעל השלחן אחר שמסיר הגוי המנורה מעליה, כדין עושין לפי שא"צ שתהא המנורה דווקא על המפה אלא על השלחן ואינו מעמידה על המפה אלא מפני שא"א לו לפנות מקום. והט"ז כ' – שאין להקל.

ופסק משנ"ב: דבמקום הצורך יש להקל כהמ"א.

מ"א (ו): כ' התוס' – קן של תרנגולים, כיון שעשויה לתרנגולים אם יש בו ביצת אפרוח אסור לטלטלה דאין זה כשוכח אלא כמניח, כ"כ משנ"ב.

"בכניסת השבת"

פמ"ג: דעת המחבר כדיעה ראשונה בסתם, ובמקום פסידא פסק הב"ח להקל כדיעה שניה, כל שלא הניחו לכל השבת לא הוה בסיס, אף אם דעתו היה שיהא מונח עד סמוך לערב ונמלך ליטלם קודם, שרי במנער. אבל אם חשב להניחם שם עד בין השמשות של מ"ש, מיקרי

מניח ואסור, דביה"ש ספק לילה. כ"כ משנ"ב.

סעיף ד חלק 2: ^ההגה: ואז אפילו נטל האיסור משם, אסור לטלטל הכלי
דמאחר שנעשה בסיס לדבר האסור למקאת השבת, אסור כל השבת כולה. וכן בכל
מוקאה. וכן לקמן סימן ט"י.

^אאם אדם הניח דבר מוקאה על של חבירו (אפילו המוקצה הוא ג"כ של חבירו – גר"ז
ומשנ"ב), לא אמרינן דנעשה בסיס לדבר האסור, דאין אדם אוסר של חבירו שלא מדעתו
[א"ז].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת וניטל אח"כ מ"מ אסור הכלי כל
השבת. כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (כד): וכן בכל מוקצה – כגון
גרוגרות וצימוקים שנתייבשו בשבת
ונעשו ראויים לאכילה אפ"ה הווי מוקצה
לכל השבת כיון דאתקצאי לביה"ש.

ו. "שלא מדעתו"

גר"ז: ואם עשה כן לטובתו, כגון שנטל
ראובן כלי והעמידו מבע"י תחת הנר
בבית שמעון כדי שיפול הנר לתוכו ולא
תהיה דליקה, ונפל הנר לתוכו קודם
ביה"ש והיה בתוכו עד אחר ביה"ש –
נעשית הכלי בסיס להנר ואסור לטלטלה
כל השבת, אף לאחר שנסתלק הנר. כ"כ
הרבה אחרונים. כ"כ משנ"ב.

ובדרך החיים – מצדד דאם היה בדעתו
לסלק אח"כ המוקצה בשבת נוכל לצרף
בזה דעת הי"א הנ"ל דבזה לא מקרי בסיס
כלל. כ"כ משנ"ב.

^הכ' הרמב"ם: אפילו ניטלו המעות
והאבן אסור לטלטלן, דמגו דאתקצאי
לבין השמשות (להיות בסיס) אתקצאי
לכולי יומא.

ב"י – משמע, שאם לא היו שם בין
השמשות אלא בשבת הונחו שם, אם
ניטלו משם בשבת חזר להיתרו (כמו
שיתבאר בסימן ש"י דאין מוקצה לחצי שבת),
וכ"כ הכל בו.

^אד"מ (ב) בשם האור זרוע: אדם שהניח
דבר אסור על של חבירו לא אמרינן ביה
דנעשה בסיס לדבר האסור דאין אדם
אוסר על של חבירו שלא מדעתו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ה. "ואז אפילו ניטל"

ט"ז: זו דעת הרמב"ם דס"ל כדעה
הראשונה דאפילו לא הניחו אלא בכניסת

סעיף ה': לטלטל דבר שהוא בסיס לצורך מקומו

סעיף ה': הא דלא שרי אלא להטות ולנער, דווקא בצריך לגוף החבית והכר, אבל אם צריך למקום החבית והכר ולא הספיק לו הטייה והניעור, יכול לטלטלם עם האבן ועם המעות שעליהם לפנות מקומם. (וכן הו"א לקמן סי' ט"ז).

בשוכח, אבל מניח אף לצורך גופו אסור, כ"מ מהגמ'. כ"פ במ"א ומשנ"ב.
כ' רי"ו: מעות בתוך הכיס ושכח מע"ש מתיר כיסו ומניחו ליפול, כ"כ הרמ"ה – ולא יאמר לגוי להצניע מעותיו כי כל האסור לעשותו אסור לאומרו לגוי.
אגודה: מי ששכח מעות בכיסו בערב שבת, והוא בביתו יכול לילך בחדרו במקום המוצנע ויתירנו שם עם חגורו, אבל אם הוא בשוק או ברחוב שאין שם עירוב יתיר חגורו במקום שנזכר, ויכול לומר לנוכרי לשמרם ואם יביאם לא יחוש.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שם: אמר רבי יוחנן לא שנו אלא לצורך גופו, אבל לצורך מקומו מטלטלן ועודן עליו. וכן תני רבי חייא בר רב.
פרש"י: לא שנו – שמנערה ואינו מטלטלה בעודן עליה. אלא שצריך לגופו – של כר לשכב עליו הילכך בניעור סגי. אבל צריך למקומו – של כר מטלטלו עם המעות למקום אחר.

לצורך גופו

לפי רי"ו – לצורך מקומו מותר לטלטלו אף במניח.
אבל לרש"י – ההיתר לצורך גופו דווקא

או"ז ש"י: דיני מוקצה בשבת, ובו ט' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: לטלטל עץ שתולים בו דגים או בשר 586
סעיף ב: מה נקרא מוקצה לר"ש 586
סעיף ג: מוקצה לחצי שבת 590
סעיף ד: גרורות וצימוקים שנתייבשו לפני שבת אלא שלא ידע 591
סעיף ה: גרורות וצימוקים דחזו ולא חזו 591

- סעיף ו: לבטל כלי מהכינו 592
 סעיף ז: בסיס דבר האסור 593
 סעיף זז: בסיס לדבר האסור והמותר 596
 סעיף ט: תיבה עם דבר האסור והמותר הולכים לפי החשוב 598

סעיף א: לטלטל עץ שתולים בו דגים או בשר

סעיף א: עץ שתולים בו דגים, אף על פי שהוא מאוס, מותר לטלטלו דקי"ל במוקצה מחמת מיאוס כרבי שמעון, דשרי.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קמ:): אמר רב חייא בר אשי אמר רב – האי תלא דבשרא (חבל שתלוי עליו בשר חי מליח ליבשו) שרי לטלטולי דכוורי (דגים) אסור.

להלכה:

• **רמב"ם** – עלים שריחם רע ומאוסים ואין הבהמה אוכלתן אסור לטלטלן לפיכך תלי של דגים אסור לטלטלו (כיון שריחו רע מקצה דעתו מהם), ושל בשר מותר. שפסק כרב דס"ל כר' יהודה, שמוקצה מחמת מיאוס אסור לטלטלו.

✓ **אבל** הרי"ף והרא"ש – ס"ל כרבי שמעון, דלית ליה מוקצה מחמת מיאוס, ומותר.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"עץ שתולים בו דגים"

לבוש: עץ זה הוי כלי כיון שמיוחד לתלות דגים, אלא משום דמאיס דריחו רע הוי לר' יהודה מוקצה מחמת מיאוס, ואנן קי"ל כר"ש דשרי, כ"כ משנ"ב. כה"ח – משמע שאם אינו כלי אסור לטלטלו (כמ"ש שח-טז).¹⁶⁴

"מותר לטלטלו"

דרישה (ב) – אפי' מחמה לצל, דהוי כלי שמלאכתו להיתר. אבל הב"ח – מותר רק לצורך גופו, אבל לא מחמה לצל. ובפמ"ג מסתפק בזה. כה"ח: ואם תלה בו דגים מלוחים לכו"ע מותר אפי' מחמה לצל, כיון שחזו לאומצע כמ"ש (שח-לה).

סעיף ב: מה נקרא מוקצה לר"ש

מאוס, וכן אם נלכד עכבר מותר לפנותו.

¹⁶⁴ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר להוציא בשבת לזבל את פח האשפה ולרוקנו, כיון שהדבר

סעיף ב: ^א אין שום אוכל תלוש הראוי לאכילה מוקצה לשבת: ^ב דתמרים

ושקדים ושאר פירות העומדים לסחורה, מותר לאכול מהם בשבת. ^ג ואפי' חטים שזרעם בקרקע (ומיירי שלא היו מכוסין בעפר – משנ"ב בשם המאירי) ועדיין לא השרישו (שאם השרישו חייב משום עוקר דבר מגידולו), וביצים שתחת התרנגולת, מותר לטלטלן.

^ד וכן תמרים הלקוטים קודם בישולן וכונסין אותם בסלים והם מתבשלים מאליהן, מותר לאכול מהם קודם בישולן.

^ה אבל גרוגרות וצמוקים שמניחים אותם במוקצה לייבשן, אסורין בשבת משום מוקצה, שהן מסריחות קודם שיתייבשו, דכיון שיודע שיסריחו הסיח דעתו מהם וכיון דאיכא תרתי: דחינהו בידים, ולא חזו, הוי מוקצה (דהרי הן כאבנים ועפר – משנ"ב).

^ו הגה: י"א לאין הכנה סייך צ"ל אינו יהודי, ואפילו גרוגרות ולמוקים שצידו מותרים. [כל בו וכ"מ בהר"ן וירושלמי].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

מה נקרא מוקצה לר"ש?

שבת (קנז): מחלוקת – ר' יהודה אית ליה מוקצה, לר"ש לית ליה מוקצה. ויש לדון באיזה דוגמאות יש לר"ש מוקצה:

- מחלוקת רב אחא ורבינא, וקי"ל כהמיקל ולכן אין לר"ש מוקצה אלא מוקצה מחמת איסור (נר שהדילוק בו באותה שבת) ומוקצה מחמת חסרון כיס.

וכתבו הרי"ף והרא"ש: קי"ל כדברי המקל, ולכן: נר שהדליק בו באותה שבת לאחר שכבה מתיר רבי שמעון לטלטלו, ושם (מד.): לא התיר רבי שמעון אלא בנר קטן שדעתיה שיכבה מבעוד יום שיכלה השמן

וישתמש בו, אבל בנר גדול שאינו עשוי ליכבות בשבת מודה רבי שמעון דאסור לטלטלה, דאקציניה מדעתיה.

- וגם מודה רבי שמעון בצרורות ואבנים ומעות וכל דבר שאינו כלי ולא אוכל שאסור לטלטלו כיון דלא חזי למידי.

- ועוד שם (מה.): אין מוקצה לרבי שמעון בדבר הראוי, כלומר אבל בדבר שאינו ראוי אית ליה מוקצה.

- עוד שם (מו.): מודה ר"ש צרורות ואבנים שאסור לטלטלן לפי שאין שם כלי עליהם. כ"כ מרדכי.

- לר"ש אין מוקצה במידי דמיתסר בין השמשות ואחר כך נסתלק ממנו דבר האוסרו, והוא דבר שהוא עשוי שיסתלק איסורו בשבת, דלא אסח דעתיה מיניה

וצמוקים אבל אפרסקין וחבושין וכל שאר מיני פירות לית בהו מוקצה לרבי שמעון. ופרש"י: גרוגרות – תאנים שמעלה לגג ליבשן, ומשנשתהו שם מעט אינם ראויים לאכילה עד שיתייבשו, וכן צמוקים דענבים. ופירושו התוס' בשם בירושלמי שמסריחין בנתיים, וכיון שמתקלקלין כל כך אין דעתו לקחתם עד שיתקנו היטב.

• **ד. עוד שם:** בעא פצעילי תמרה לרבי שמעון מהו? (פרש"י – פצעילי תמרה תמרים הלכותיים קודם בישולם וכונסין אותם בסלים והן מתבשלות מאליהן) מהו לאכול מהם קודם בישולם, מי מודה בהם, דמוקצין הן כגרוגרות וצמוקים או לא? אמר ליה אין מוקצה לרבי שמעון אלא גרוגרות וצמוקים לבד (פרש"י – דאיכא תרתי דחינהו בידים ולא חזו). כ"כ הרי"ף והרא"ש.

• **ב. כ"כ הרמב"ם – תמרים ושקדים המוכנים לסחורה מותר לאכלם בשבת, ואפילו אוצר של תבואה מותר להסתפק ממנה בשבת שאין שם אוכל שהוא מוקצה בשבת כלל אלא הכל מוכן הוא, חוץ מגרוגרות וצמוקים שבמוקצה בזמן שמייבשים אותם הואיל ומסריחין בנתיים ואינם ראויים לאכילה הרי הן אסורין בשבת משום מוקצה.**

כ' התוס' – דאף שעומדים לסחורה דעתו עליהם לאכול מהם כשירצה. כ"כ משנ"ב.

• דבר המחובר אף לר"ש הוי מוקצה. ופרש"י: דדמי לגרוגרות וצמוקים דמדלא לקטינהו מאתמול אקצינהו.

• נבלה סבר רבי שמעון דמחתכין אותה לכלבים אף על פי שנתנבלה בשבת.

כיון שהוא עשוי להסתלק בשבת. והוא שיהיה כלי או אוכל או מידי דחוי לאשתמושי ביה (ולדידן כל כהאי גוונא אסור דמגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכולי יומא).

• אבל מוקצה מחמת איסור (בין שהוא משום דלא חזי לתשמיש היתר מצד עצמו או מצד דבר שעליו בין אם הוא מפני שאין תורת כלי עליו ואינו אוכל מודה רבי שמעון דהוי מוקצה).

• וכן לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור מחמה לצל מודה דאסור.

• **א. ומידי דחוי לאכילה אף על גב**

דדחייה בידים. **ג. כגון (מה.)** חיטים שזרען וביצים שתחת התרנגולת אף על גב דדחינהו בידים לית ביה מוקצה.

• כתב המרדכי בשם ספר המצוות: מוקצה מחמת נולד אסור, וכן מוקצה מחמת איסור דדחייה בידים כגון נר הדולק באותו שבת,

• **ה. בגרוגרות וצימוקים (מה.):** בעא מיניה ריש לקיש מרבי יוחנן חיטין שזרען בקרקע וביצים שתחת התרנגולת מהו, כי לית ליה לרבי שמעון מוקצה היכא דלא דחייה בידים היכא דדחייה בידים אית ליה מוקצה או דילמא לא שנא? אמר ליה אין מוקצה לרבי שמעון אלא כעין שמן שבנר בשעה שהוא דולק. אמר רב יהודה אמר שמואל אין מוקצה לרבי שמעון אלא גרוגרות וצמוקים בלבד.

• רמב"ם: אין מוקצה בדבר שהוא אוכל אלא גרוגרות וצמוקים, וכנ"ר מרש"י. ואמרינן בגמ' (שם): דווקא גרוגרות

וכ' הט"ז – אבל דבר דאסור בבין השמשות משום מחובר או מחוסר צידה ותלשו הגוי או צדו בשבת, אף שהדבר הוא של הגוי לכו"ע אסור וכן באיסור נולד ג"כ הכי.

א"ר: אפשר שגם דעת מרן כן.

"ואפילו גרוגרות"

משנ"ב (יג): ר"ל דאף שהעלה הגוי מבע"י ליבשן ודחיין בידים מ"מ לא חל עלייהו שם מוקצה.

ובבית מאיר – מפקפק בזה, כיון דדחייה בידים ומאס הוא מוקצה, אטו משום דגוי הוא נותן דעתו יותר לזה. על כן הגר"ז מפרש – דמיירי השו"ע דווקא בגרוגרות וצמוקין דחזו ולא חזו (וכדלקמן בס"ה דפוסק השו"ע שם דמהני הזמנה בזה) פסק הכלבו דבגוי אפילו לא הזמין מהני דאינו מקצה מדעתו, אבל לא חזו לגמרי אף בגוי הוי מוקצה. כ"כ משנ"ב.

ביה"ל – ולפ"ז א"י שהדליק נר בבין השמשות וכבה אחר כך מותר לישראל לטלטל המנורה אחר כך בנתאכסן ישראל בבית הגוי.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: ישנם שישה סוגי מוקצה שאף ר"ש מודה לר"י שאסורים:

(א). מוקצה מחמת גופו. (ב). מוקצה למצוותו. (ג). מוקצה מחמת חסרון כיס. (ד). כלי שמלאכתו לאיסור. (ה). בסיס לדבר האסור. (ו). דבר שהיה מחבור ונתלש.

י.כ' הכל בו: אין דין הכנה לגוי להכין, שאם היו לו תמרי דעיסקא או גרוגרות וצמוקים ועז לחלבה הכל מותר ואין צריך הכנה. כ"כ הר"ן.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ג. "ואפילו חטין שזרען... או

ביצים"

מ"א (א): ר"ל דאע"ג דדחינהו בידים מלהשתמש בהן, מ"מ כיון דחזיין ללקטן ולאכול לא הוו מוקצה, דכדי שיהיו מוקצה בעינן תרת: דחינהו בידים ולא חזו. כ"כ משנ"ב.

ד. "קודם בישולן"

משנ"ב (ט): אפילו כשהכניסו בסלים עדיין איכא דאכיל להו הכי (רש"י), מה שאין כן בגרוגרות וצמוקין כשהניחן ליבשן ונשתהו מעט שוב אינן ראויין לאכילה עד שיתייבשו, ובודאי הסיח דעתו מהם.

ובגמ': דווקא גרוגרות וצמוקין אבל שארי פירות שהעלה לגג ליבשן אין בהם משום מוקצה, דהם חזיין לאכילה אף קודם שיתייבשו.

ו. "דאין הכנה שייך צל גוי"

משנ"ב (יב): פי' דבר שהוא אסור בישראל משום דאתקצאי בין השמשות שלא הוזמן מבע"י, בגוי לא שייך זה דאין הגוי מקצה מדעתו כלום, וכיון שהוא מוכן לאיש אחד מוכן לכל, כ"כ מ"א.

סעיף ג: מוקצה לחצי שבת

סעיף ג: א. בין באיסור אכילה בין באיסור טלטול כל דבר שהיה ראוי בין השמשות, אם אירע בו דבר שנתקלקל בו ביום וחזר ונתקן בו ביום, חזר להיתרו (ואפילו לאוכלו מותר – משנ"ב), **ב.** אבל דבר שהוקצה בין השמשות, אסור כל היום.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (כו:): איבעיא לן אי יש מוקצה לחצי שבת? היכי דמי אי דאחזו (שהיו ראויים) בין השמשות אחזו, אי דלא אחזו לא אחזו? לא צריכא דאחזו והדר אדחו והדר אחזו מאי? פרש"י: דאחזו – בין השמשות, ואדחו – בשבת שנפלו עליהם גשמים ותפחו, והדר אחזו, ששזפתן השמש. בשעתא דתפחו מי אסרה להו כולי יומא או לא? וכתב הרא"ש: במידי דאכילה קא מיבעיא ליה אבל במידי דטלטול פשיטא דאין מוקצה לחצי שבת, מדתנן (שבת קכח:): כופין את הסל לפני האפרוחים כדי שיעלו וירדו, ומותר לטלטלן כשאינן עליו (שם מג.), **ב.** והוא שלא היו עליו כל בין השמשות.

ואיכא תרי לישני בגמרא: לחד לישנא אמר ליה יש מוקצה ולאידך לישנא אמר ליה אין מוקצה.

✓ **ופסק הרא"ש:** מסתבר כלישנא בתרא שאין מוקצה לחצי שבת, דבשל סופרים הלך אחר המיקל, ולכך לא הביאה הרי"ף, כ"פ הר"ן והרשב"א

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. איזמל של מילה

משנ"ב (טו): כתב הט"ז – איזמל שמל בו בשבת אין לטלטלו אחר המילה דהא מוקצה הוא מחמת חסרון כיס, ואין לומר אין מוקצה לחצי שבת (כמ"ש הרש"ל), דהא בין השמשות היה מוקצה מחמת חסרון כיס. ולכן מיד לאחר המילה יצניעו באותו חדר שהוא מל שם. כ"כ המ"א (סי' של"ה) – ויש להחמיר שבעוד שהאיזמל בידו לא יניחנו מידו עד שיניחנו במקום המשתמר. ואם הוא גם פורע יתנו לאחר שיוליכנו למקום המשתמר. כ' הא"ר – מ"מ בדיעבד אם הניחו מידו ויש חשש שיגנב יש לסמוך על רמ"א וש"ך דסוברים דמותר לטלטלו. כ"כ חכ"א.¹⁶⁵

עליה מוקצה, ואח"כ נפל המוקצה מותר לטלטלה. אבל אם היה שם המוקצה בבין השמשות אף שאח"כ נפל ממנה אסור לטלטלה.

¹⁶⁵ הרב יעקב יוסף זצ"ל: בגד יבש שנרטב בשבת וחזר ונתייבש בשבת מותר לטלטלו. וכן צלחת שמותר לטלטלה, וביום השבת הניחו

ב.

"שהוקצה בין השמשות"

כ' א"ר בשם הכל בו: דווקא דברים שגמרו בידי שמים, כגון גרורות שנגמרו רק ע"י חמה (ושמא לא תהיה חמה ולא יתייבשו), אבל דבר שנגמר ע"י אדם, כגון תמרים שנתן עליהם מים בע"ש דאין ראויים עד הלילה, כשלקחו הטעם מותרות. כ"פ הט"ז.

ותמה הב"י – ראשית שאר פירת אינן מוקצה, שנית דזה לא הוי גמרו ע"י אדם. כה"ח: מ"מ מודה ב"י לעיקר הדין.¹⁶⁶

"אסור כל היום"

משנ"ב (טז): דעיקר הכנה מבעוד יום בעי, כדכתיב "והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו", וזה הלא בתחילת כניסת היום הוקצה מלהשתמש בו.

סעיף ד: גרורות וצימוקים שנתייבשו לפני שבת אלא שלא ידע

סעיף ד: גרורות וצימוקים שהיו מוקצים, וכשהגיע בה"ש כבר נתייבשו והם ראויים לאכילה, אף על פי שלא ידעו הבעלים באותה שעה שנתייבשו ואח"כ נודע להם שבה"ש כבר היו יבשים – מותר.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ביצה (כו:): מוקצה שיבש (מבעוד יום) ואין הבעלים מכירין בו מותר. ב"י: פ' – גרורות וצימוקים שהיו מוקצים מחמת שלא נתייבשו, כל שיבשו כל בין השמשות אף על פי שלא ידע באותה שעה שיבשו אלא שנודע לו לאחר מכאן מותר, ול"א כיון שהיה סבור בין השמשות שלא יבשו עדיין הרי הוקצו לו באותה שעה ואתקצו לכולי יומא, דליתא, דהרי הוא לא הסיח דעתו מהם אלא כדי שיתיבשו והרי כבר נתיבש והוכן מבע"י

(רש"י).

כ' הר"ן – אף שהירושלמי אוסר, נקטינן כהבבלי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

משבצות זהב (ד): איסור שנפל להיתר ואסרו קודם השבת (שדינו כמוקצה), אם אחר כך נתווסף לו עד 60, ולא ידעו הבעלים – אסור, כיון שלא שייך יושב ומצפה וכו'. והלבוש כ' – שמוקצה בטעות לא הוי מוקצה, משמע אף כהאי גוונא מותר. וצ"ע.

סעיף ה: גרורות וצימוקים דחזו ולא חזו

ונתבשלו בשבת, אינם מוקצה, דהוי גמרו בידי אדם. וכן בגד רטוב בין השמשות שידע שיתייבשו בשבת מותר אחר שהתייבש.

¹⁶⁶ הרב יעקב יוסף זצ"ל: תבשיל של דגים לא מבושלים בין השמשות (שדינם כמוקצה),

סעיף ה: גרוגרות וצמוקים דחזו ולא חזו (שנתייבש על הגג מבעוד יום, ולא כל צרכן – רש"י), דאיכא אינשי דאכלי ליה ואיכא דלא אכלי ליה: אי אומניה – נפיק ליה מתורת מוקצה, ואי לא – לא [גמ' שם]. אבל אם אינם ראויים והזמינם – הזמנה לאו מלתא היא (דהוי כעצים ואבנים), [או"ח].

סעיף ו: לבטל כלי מהכינו

סעיף ו: א. כל דבר שאסור לטלטלו, אסור ליתן תחתיו כלי כדי שיפול לתוכו, מפני שאוסר הכלי בטלטול ונמצא מבטל כלי מהיכנו, ב. אבל מותר לכפות עליו כלי, ובלבד שלא יגע בו.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

עליה כלי אינו מבטלו שאם יחפוץ יטלנו.
• רבה אמר – קסבר רב חסדא, תרנגולת עשויה להטיל ביצתה באשפה, ואינה עשויה להטיל ביצתה במקום מדרון, והצלה מצויה – התירו, והצלה שאינה מצויה – לא התירו.

פרש"י: מבטל כלי מהיכנו – דהוי כקובע לו מקום ומחבירו בטיט מאחר שאינו יכול ליטלו משם ודמי למלאכה.

וא"ת: איך מתירים לכפות הסל לפני האפרוחים כדי שיעלו וירדו בו, הרי מבטל כלי מהיכנו? וי"ל כיון דכשירדו מעליו מותר לטלטלו לא חשיב מבטל כלי מהיכנו (שהאפרוחים עשויים לירד).

מיהו אם היו האפרוחים על הסל כל בין השמשות אף על פי שירדו אחר כך אסור לטלטלו דמגו דאתקצאי לבין השמשות

א. שבת (מב:): אמר רב חסדא אף על פי שאמרו אין נותנין כלי תחת התרנגולת לקבל ביצתה (כשהיא מטילתה במקום מדרון, שמא תתגלגל ותשבר – רש"י), אבל כופה עליה כלי שלא תשבר. ורבי יצחק פליג עליה – אין כופין, שאין כלי ניטל אלא לצורך דבר שניטל.
פסק הרי"ף – כרב חסדא, כ"פ הרא"ש, הרמב"ם, והר"ן.¹⁶⁷

למה אין נותנין כלי תחת התרנגולת?

• רב יוסף אמר – טעמו דרב חסדא, שמבטל הכלי מהיכנו, שהרי אוסר לטלטל הכלי מפני הביצה שבתוכו. אבל כשכופה

ממנה שמן ונוזל לכביש, ויש חשש שמכונות אחרות יחלקו עליה, מותר לתת כלי תחתיו לקבל השמן.

¹⁶⁷ הרב יעקב יוסף זצ"ל: ולכן לא טוב לתת לצלחת קליפי אגוזים, אלא יתן תחילה אגוז בצלחת ואח"כ יתן הקליפות. מכונת שדולף

אתקצאי לכולי יומא.

ב. ירושלמי (ביצה פ"ה ה"א): מותר לכפות כלי על הביצה, בלבד שלא יהא הכלי נוגע בביצה. כ"כ הרא"ש, הראב"ד והטור.

הקשה ה"ה: וכי המוקצה והנולד אסור ליגע בהם כל שאינו מנענען?

• ואפשר שמא ינענע הביצה על ידי הכלי.

• ובתרומת הדשן תירץ – כאשר הנחת הכלי על הביצה היא לצורך הביצה (שהיא מוקצה), אסור ליגע בו, אבל כשהנחתו והתשמיש אינו אלא לצורך דבר שאינו

מוקצה כי נגע על ידי הנחה במוקצה שרי. כ"כ המ"א והט"ז.

• הכא אביצה קאי, שבקל מתנדנד ע"י הנגיעה, אבל דבר שאינו מתנדנד ע"י הנגיעה שרי (בה"ג והגר"א). כ"כ בדה"ח (ודלא כמ"א וט"ז). כ"כ משנ"ב.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "אבל מותר לכפות"

משנ"ב (כא): היינו דלא כר' יצחק דס"ל דאסור לטלטל שום כלי אלא בשביל דבר המותר לטלטל.¹⁶⁸

סעיף ז: בסיס דבר האסור

סעיף ז חלק 1: ^{א.} מטה שיש עליה מעות, או אפילו אין עליה עתה והיה עליה ביה"ש – אסור לטלטלה דמגו דאתקצאי לבין השמשות (כבסיס לדבר האסור) אתקצאי לכולי יומא. הגה: ואפילו לכורך גופו או לכורך מקומו [ב"י]. וה"ה לכל דבר היתר שמונח עליו איסור (פי' בהניח בכוונה בע"ש – משנ"ב).

ב. אבל אם אין עליה עתה מעות וגם לא היה עליה ביה"ש, מותר לטלטלה אפילו יחדה למעות והניחם עליה מבע"י, כיון שסילקן קודם בין השמשות.

ג. הגה: ויש אוסרין בייחד לכך והניח בהם אף על פי שסילקן מבע"י [טור בשם ר"ת].

ד. ולכן אסור לטלטל כים של מעות אף על פי שהוליא המעות ממנו מבע"י, אלא אם כן עשה בו מעשה שפתחו מלמטה וסלקו מן היחוד, וכן נוהגין [הגהות מרדכי]. מיהו לכורך גופו או לכורך מקומו, מותר. וכן בכים התפור בצגד, הואיל ועיקר הצגד עומד ללבוש, אם הוליא המעות משם, מותר ללבוש הצגד, דהכים בטל אכלו...

¹⁶⁸ גשמים. וכן מותר לכסות המת בסדין, ובלבד שלא יגע בו.

¹⁶⁸ הרב יעקב יוסף זצ"ל: לכפות עליה כלי – ולכן מותר לכסות שקי המלט כשרואה שבאים

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (מד:): אמר רב יהודה אמר רב – מטה שיחדה למעות: הניח עליה מעות אסור לטלטלה, לא הניח עליה מעות מותר לטלטלה. לא יחדה למעות: יש עליה מעות אסור לטלטלה אין עליה מעות מותר לטלטלה, והוא שלא היו עליה כל בין השמשות.

פרש"י: הניח עליה מעות – אפילו בחול הרי הוקצה לאיסור ואסור לטלטל בשבת ואפילו נסתלקו המעות מבעוד יום. לא יחדה למעות – אם אין עליה מעות בשבת. מותר לטלטלה – אף על גב דהניח עליה מעות בחול. והוא – שלא היו עליה כל בין השמשות אבל אם היו עליה כל בין השמשות אתקצאי לכולי יומא.

כ' התוס' – יש עליה מעות אסור לטלטלה על כרחך במניח איירי, דבשכח מנער את הכר והן נופלות. ובמניח בשבת איירי דבהניח מבעוד יום והיו עליה בין השמשות אפילו אין עליה מעות אסור לטלטלה.

ב. כ' הרי"ף: לא שנא בין יחדה ללא יחדה דבכל גוונא אם אין עליה מעות מותר לטלטלה והוא שלא היו כל בין השמשות. כ"כ הרמב"ם ורי"ו.

וכתב הר"ן – טעמו דקי"ל כר"ש, שאין לו מוקצה ואפילו יחדה. כ"כ הרא"ש.

ג. אבל לר"ת – מודה רבי שמעון במטה שיחדה למעות וגם הניח עליה מעות

שאפילו סילקן מבעוד יום אסור משום דאדם קפיד עליה ומייחד לה מקום.

ב"י – משמע שדינו כדין כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו או לצורך מקומו מותר מחמה לצל אסור.

ד. כתבו הגמ"י: אותם אזורין שעשוין בראשם כמין כיסים ומיוחדים למעות והניח בהם מעות, אף שהוציאן לפני השבת נראה לראב"ן דאסור לטלטלם, דהוי כמטה שיחדה למעות. ואם עשה בו מעשה שפתחו מלמטה וסילקו מיחוד מעות מותר לטלטלו.

ב"י – והינו לשיטת ר"ת. דלשאר פוסקים אפילו יחדה למעות, כל שאין עליה עתה מעות ולא היו עליה בין השמשות שרי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מטה שיש עליה"

מ"א (ד:) משמע אפי' לא היו עליה בין השמשות אסור לטלטלו, ומשכחת לה שהניח עכו"ם או תינוק המעות בשבת לדעת ישראל (תוס').

"והיה עליה ביה"ש"

משנ"ב (כג:) ומיירי שהניח, דאי בשכח הלא אף בעודן המעות עליה מותר לנערן, וכ"ש שלא נעשית המטה בסיס לבוש: ואפילו לצורך גופו – דדין הבסיס כאותו המוקצה שעליו וכיון דמעות הוי מוקצה מחמת גופו, אסור אפילו לצורך גופו ומקומו. כ"כ משנ"ב.

ב. "לא היה עליה ביה"ש"

משנ"ב (כו): דמעשה זו מבטל המחשבה דיחוד, והמעשה שעשה בה מעיקרא שהניח בה מעות (הגר"א).

"מיהו לצורך גופו"

משנ"ב (כז): כבר נתבאר שהמ"א חולק על הרמ"א, אף לצורך גופו ומקומו אסור. ומ"מ הא"ר – מסכים לדינא שאף שהכיס מיוחד למעות כל שאין דרכו להקפיד להניח בו דברים אחרים איננו בכלל מוקצה מחמת חסרון כיס, רק כסתם כלי שמלאכתו לאיסור ושרי לצורך גופו או מקומו. כ"כ בית מאיר.

"דהכיס בטל אצלו"

משנ"ב (כח): אפי' לצאת בבגד עם הכיס לרה"ר ולא אמרינן דהכיס הוי משאוי (מ"א).

עו"ש: אפי' היה עליה בשבת ונטל, כל שלא היה עליה בבין השמשות מותר. כ"כ ביה"ל.

"וי"א כיחל לכך"

משנ"ב (כה): טעמו דהוא גריע משאר כלי שמלאכתו לאיסור, כיון שיחדה מסתמא מיחד לה מקום ומקפיד שלא להשתמש בה תשמיש אחר (ואם רק ייחד לא הניח מעות מותר, דהומנה לאו מילתא). ודינה כמוקצה מחמת חסרון כיס כ"כ הפוסקים.

וכתב המ"א – ולפ"ז אפילו לצורך גופו ומקומו אסור, ותימה על הרמ"א שהתיר לצורך גופו או מקומו. כ"כ פרישה והגר"א ומשנ"ב.

"אלא אם כן עשה"

סעיף ז חלק 2: ^האבל אם שכח צו מעות, מותר לטלטל הבגד, ולא אמרינן דכל הבגד נעשה בסיס למעות הואיל ואין המעות על עיקר הבגד, אבל אין ללבושו בשבת, דחיישינן שמא ינא צו, כדלעיל סימן ט"א סל"ג [ב"י סי' ש"ט].
^יוע"ל סי' רס"ו אם שכח כיסו אכלו בשבת, מה דינו [ב"י].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אבל אם שכח"

מותר לטלטל הבגד אף בעוד שהמעות מונח בכיס דהבגד לא נעשה בסיס הואיל ואינם על עיקר הבגד. וכ' הא"ר – מ"מ אם אפשר בניעור יראה לנער מתחילה. כ"כ משנ"ב.

"הואיל ואין המעות על עיקר הבגד"

ב"י: כלומר דהכיס אינו תפור לארכו בבגד אלא פיו לבד תפור והוא כולו תלוי (ב"י), וכ' המ"א (ז) – דאם היה הכיס כולו

משנ"ב (כט): פ' אסור ללבשו כיון שיש בו מעות, שמא ישכח ויוציאו, אבל לטלטלו מותר, דלא אמרינן דכל הבגד נעשה בסיס למעות.

כ' המ"א – אפילו אם הניח מעות בכוונה, אף דהכיס נעשה בסיס להמעות מ"מ

תפור בבגד אמרינן דכל הבגד נעשה בסיס, ואף דמיירי בשכת עכ"פ היה צריך לנער מתחילה המוקצה. מה שאין כן כשהכיס תלוי אין צריך אפילו ניעור מתחילה. ויש מחמירין וסוברין דגם בזה צריך ניעור מתחילה (רמב"ם). כ"כ משנ"ב.

"ואין המעות על עיקר הבגד"

משנ"ב: וכן הדין במגרה של שולחן שיש בו מעות: אם אי אפשר להוציא את המגרה מהשלחן, בטל הכל לגבי שולחן ומותר לטלטל המגרה.

ח"א – ואם הניח בכיס או במגרה כמה פרוטות לא בטלו אגב המעות, ומותר לטלטלן.

ואם יש במגירה היתר שחשוב יותר מהמעות, מותר לטלטלה.¹⁶⁹

סעיף זז: בסיס לדבר האסור והמותר

סעיף זז: א. כלי שיש עליו דבר האסור ודבר המותר – מותר לטלטלו,

כגון: מחתה שיש עליה מבע"י אפר שמותר לטלטלו לכסות בו רוק, או צואה, ויש עליה ג"כ שברי עצים שהם אסורים בטלטול – מותר לטלטל מחתה כמו שהיא.

ב. וכגון שדבר המותר חשוב (לו – מ"א) מדבר האסור (ואם שניהם שוין אסור – מ"א), אבל אם דבר האסור חשוב יותר מדבר המותר – בטל אצלו ואסור לטלטלו.

ג. וטעם היתר טלטול זה משום דלא אפשר למינקט קיטמא לחודיה אפילו אי שדי ליה מהמחתה, או אם צריך למקום המחתה (דאז א"א לנער דיפול למקום שצריך אליו לכן מטלטלה כולה ביחד – משנ"ב), (כמו שנתבאר לעיל סי' ט"ט). ד. ואם אינו צריך אלא לגוף המחתה, לא יטלטלנה כמו שהיא, אלא ינער האפר ושברי העצים במקומם ויטול המחתה (ואם יש הפסד בניעור א"צ לנער – מ"א). ה. הגה: וכן חס יוכל לנער האיסור לחוד, ינערנו ולא יטלטלנו עם ההיתר נב"י בשם תשובת הרא"ש].

אם שכת כרטיסיה של הנסיעות בכיסו, אסור ללבוש הבגד עד שינער מתוכה את הכרטיסיה. וכן אם גילה בשבת שיש לו כסף בכיסו, ילך למקום צנוע וינערו שם.

¹⁶⁹. הרב יעקב יוסף זצ"ל: אם יש במגרה של השולחן מעות, אסור לטלטלה, אלא אם כן יש גם היתר שחשוב יותר מהאיסור. מ"מ את השולחן אפשר לטלטל כיון שהמוקצה לא מונח על השולחן.

ה. וכל זה לא מיירי אלא שהיה ההיתר עם האיסור מצד יום, אבל אם היה האיסור עליו לבד, לא מהני מה שהניח אכלו ההיתר נשכח [ב"י בשם תשובת הרשב"א].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. **שבת** (מז:): אמר רבא – כי הוינן ביה רב נחמן הוה מטלטלין כנונא (מחתה) אגב קיטמיה (אפר), ואף על גב דאיכא עליו שברי עצים (שהם מוקצים).
פרש"י: כנונא – כלי נחושת שמביאין בו האור לפני השרים להתחמם. אגב קיטמיה. שהיו צריכין לאפרו לכסות בו רוק או צואה ודעתייהו עלה מאתמול.

כנונא אגב קיטמא

• רמב"ן – פי' שמטלטלים הכנונא שהיא היתר עם האפר והעצים שהם מוקצה, שבטל אגבה.

• הר"ן בדעת הר"ף – כנונא והאפר היתר, ושברי העצים מוקצים, והכנונא הוא בסיס למותר ולאסור. כ"כ ש"פ.
• והרמב"ם כ' – מטלטלים כנונא בגלל האפר, אף שיש עליו שברי עצים, מפני שהוא גרף של רעי.

ב. גמ': מתיבי ושויין שאם יש בה שברי פתילה שאסור לטלטל, אמר אביי בגלילא שנו.

ופרש"י: בגלילא – שחשובות להם שברי פתילה שאין בגדי פשתן מצויין להם הילכך לא בטלי ונעשה נר בסיס להם. והתוס' כ' – שלא נראה לר"ת, שכן היה מצוי אצלם בגדי פשתן. אלא הכי פירשו

בגלילא שנו שהיה להם רוב שמן ולהכי לא בטלי שברי פתילה אגב שמן.

ג. כ' הרא"ש: ול"ד לכלכלת פירות והאבן בתוכה (שצריך לנער הכל ואח"כ יקח הפירות לבד), לפי שאי אפשר לקחת האפר לבד, אפי' יזרקם מהכנונא.

ד. ב"י – משמע שאין היתר אלא אם כן צריך לאפר או למקום הכנונא, אבל אם צריך לגוף הכנונא, ינער הכל ויטול הכנונא, ולא יטלטלם יחד.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"אפר שמותר"**

מ"א (ח): אבל אפר שהוסק בשבת אסור לכ"ע דהוי דבר חדש שלא היה בעולם. ונ"ל דאם נתערב אפר שהוסק בשבת באפר של אתמול בטל ברוב, אף דקמח בקמח מקרי לח בלח ובעינן ס', מ"מ באפר שאיסורו מדבריהם סגי ברובא, ודווקא שלא היה ניכר קודם שנתערב (שאם ניכר הוי דבר שיש לו מתירים שלא בטל באלף, ומוקצה יש לו מתירים במ"ש). כ"כ משנ"ב.

ג. **"דלא אפשר למנקט"**

מ"א (י): כ' הב"י – משום דשברי עצים היינו שברים קטנים או פחמין קטנים שא"א ליטול האפר מבלעדם.

אר"ח – ש"י

לגמרי משם ג"כ אסור כיון דאתקצאי לבין השמשות. אבל אם בשבת הונה עליו דבר איסור הואיל וביה"ש לא אתקצאי הו"ל מוקצה לחצי שבת שמותר, ולכן מותר להניח עליו דבר של היתר החשוב יותר, ומטלטל הכל ביחד אם אי אפשר לו לנער האיסור משם. כ"כ משנ"ב. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

ולפמ"ש בסימן (ש"ט-ג) בשם התוס' (שאין מטריחים אותו ליטול ללקט הפירות מהסל בידו) א"צ לזה. משנ"ב – מ"מ כמה פוסקים מפקפקים בדברי המ"א.
ד. **"האיסור עליו לבד"**

ט"ז (ח): כלומר היה עליו בבין השמשות דאז נעשה בסיס, ולא מהני הנחת ההיתר אצלו, דאפילו אם היה ניטל האיסור

סעיף ט: תיבה עם דבר האסור והמותר הולכים לפי החשוב

סעיף ט: תיבה שיש בה דבר המותר לטלטל ומעות, אם המעות אינם עיקר, מותר לטלטלה כמו שהיא על פי התנאים שנתבארו במחתה.

מותר לטלטל התיבה. ותיבה שיש בה מעות בצד אחד מותר להשתמש בה. ב"י – ונראה לי דאוכלין לאו דווקא דהוא הדין לכל דבר המותר לטלטל.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

הגמ"י בשם הר"ם: תיבה שיש בה אוכלין ומעות, אם המעות אינם עיקר

סיכום: דיני מוקצה לר"ש ולר"י

סוג המוקצה	לר"י	לר"ש	להלכה
נולד	-----	-----	סה"ת – אסור מרן – מתיר
מיאוס	אסור	מותר	מותר
איסור (נר שדלק בשבת)	אסור	מותר, אלא אם כן בנר גדול	אסור
חסרון כיס	אסור	אסור	אסור
מחוסר תלישה/ צידה	אסור	אסור	אסור
נבלה שנתנבלה בשבת	אסור	מותר לחותכה לכלבים	מותר
אוכל תלוש	-----	מותר, אלא אם כן דחינו בידיים	מותר כר"ש
כלי שמלאכתו לאיסור	רק לצורך גו"מ	רק לצורך גו"מ	רק לצורך גו"מ
דאתקצי לבה"ש וחזר להיתר	אסור	מותר	אסור

או"ח – שי"א

אסור	אסור	אסור	בסיס לדבר האסור

או"ח שי"א: דיני מת בשבת ושאר טלטול מן הצד, ובו ט'

סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: לטלטל מת מפני הדליקה, ומפני החמה..... 599
 סעיף ב: 1: לטלטל מת שהסריח לכרמלית..... 601
 סעיף ב: 2: להוציא מת לרה"ר, מת שבבזיון מחמת הגוים..... 603
 סעיף ג: לתת על המת אחד ממלבושיו..... 604
 סעיף ד: לטלטל המת במלבושיו..... 605
 סעיף ה: לטלטל המת לצורך מקומו..... 605
 סעיף ו: לעשות סככה על מת המוטל בחמה..... 606
 סעיף ז: מה מותר לעשות למת..... 607
 סעיף ז: 1: טלטול מהצד לצורך דבר המותר, צנן שטמן בארץ..... 608
 סעיף ז: 2: טלטול בגופו לצורך דבר האסור, קש שעל המטה..... 609
 סעיף ט: פירות הטמונים בתבן..... 610

סעיף א: לטלטל מת מפני הדליקה, ומפני החמה

סעיף א: ^אמת שמוטל במקום שירא עליו מפני הדליקה, אם יש ככר

או תינוק מטלטלו על ידיהם.

^בואם אין לו ככר או תינוק, אם יש לו שתי מטות מטלטלו ע"י שיהפכנו ממטה למטה דהוי טלטול מן הצד.

^גואם אין לו לא זה ולא זה, מטלטלו טלטול גמור, וכל זה באותו רשות.

^דמת המוטל בחמה, מטלטלו מחמה לצל באותו רשות ע"י ככר או תינוק, ואם אין לו ככר או תינוק לא יטלטלנו כלל, אפילו להפכו ממטה למטה,

דטלטול מן הצד שמים טלטול. (וע"ל בס' זה ס"ו מאי תקנתיה).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (מג:): אין מצילין את המת מפני הדליקה. אמר רבי יהודה בן לקיש – שמעתי שמצילין את המת מפני הדליקה, דמתוך שאדם בהול על מתו (ואם לא נתיר לו יבוא לכבות הדליקה). א"ר רבי יוחנן (מד.) – הלכה כרבי יהודה בן לקיש.

ב. כ"ד הרא"ש – אלא שנראה מדבריו דהני מילי כשאין לו אלא מטה אחת אבל אם יש לו שתי מטות הופכו ממטה למטה ולא יטלטלנו להדיא.

והרמב"ם כתב – שאם יש ככר או תינוק אינו מטלטלו אלא על ידיהם.

ב"י: ונראה מדבריהם דכל היכא דאפשר לטלטל המת שלא באיסור כגון על ידי ככר או תינוק או בטלטול מן הצד (ממטה למטה אחרת) אין מטלטלין אותו להדיא.

ג. אני שמעתי שמצילין

• מהרי"ף נראה – דלא שרי רבי יהודה בן לקיש אלא בטלטול מן הצד. כ"כ הרא"ש והר"ן שכן דעת ה"ר יונה.

• אבל מדברי רש"י – נראה דאפילו להדיא נמי מטלטלין ליה. כ"מ מהרמב"ם, והר"ן.

ד. שם: איתמר – מת המוטל בחמה, רב יהודה אמר שמואל: הופכו ממטה למטה.

רב חנינא בר שלמיא משמיה דרב אמר: מניח עליו ככר או תינוק ומטלטלו. היכא דאיכא ככר או תינוק – כולי עלמא לא פליגי דשרי, כי פליגי – דלית ליה. מר (רב) סבר: טלטול מן הצד שמים טלטול, ומר (שמואל) סבר: לא שמים טלטול.

ופסקו התוס' – הלכה כרב שטלטול מהצד שמים טלטול ואסור. כ"פ הרי"ף, הרא"ש והרמב"ם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. ככר או תינוק

מ"א (א): פירש שמניחו אצלו ומטלטלו עמו. משנ"ב – ה"ה שאר חפץ שמותר לטלטל (ואפילו ע"י בגדים שלבוש בהם). **כ"כ משנ"ב (ב) –** ואף שגם המת הוא מוקצה, התירו בו בלבד מפני בזיון המת אבל לא בשאר דבר מוקצה, כאבן וכיו"ב.¹⁷⁰

ב. "דהוי טלטול מן הצד"

משנ"ב (ג): ואף שטלטול מן הצד שמים טלטול כשטלטלו לצורך דבר המוקצה (כמ"ש ס"ח), מ"מ בדליקה התירו, מטעם דאדם בהול על מתו ואי לא שרית ליה אתי לכבווי (גמ').

מ"א (ב): ולענין טלטול המטה אחר שסילק המת ממנה: אם היה חי עדיין ביה"ש –

פנימיים, מותר לטלטלו (נימוקי או"ח סק"א).

¹⁷⁰ פסקי תשובות (עמ' רעג): ה"ה להצילו מחשש ניתוח שלאחר מיתה ויקחו ממנו אברים

אר"ח – שי"א

שכתבו שאף המחבר יודה לזה (הגהת הלבוש, ובמאמ"ר).

"המוטל בחמה"

משנ"ב (ה): מיירי שעדיין לא הסריח אלא שחושש פן יסריח ולכך החמיר המחבר דדווקא באותו רשות. והגר"א כ' – שדעת הרמ"א (ב) כדעת רש"י וטור גם במוטל בחמה שהוא קרוב להסריח נמי שרי להוציא לרשות אחר, וכן פסק הב"ח להקל.

"מחמה לצל באותו רשות"

מ"א (ד): אבל להוציא לרשות אחרת אסור דליכא כבוד המת דיכול לעשות לו תקנה כמ"ש ס"ו, ולזה נתכוין רמ"א. והב"ח – מקל אף להוציאו לכרמלית.

"שמיה טלטול"

ט"ז (ב): ומטעם זה אסור לדחוף ע"י קנה דבר שהוא מוקצה. **משנ"ב** (ו) – ואם דוחפו לצורך מקום שמונח בו המוקצה, דהוי טלטול מן הצד לצורך דבר המותר – מותר (כדלקמן בס"ח).

לכו"ע מותר לטלטל, דלא נעשה במיטה בסיס למת כיון דלא אתקצאי ביה"ש. אך אם מת בע"ש: הרא"ש אוסר, והמאור מתיר, לא נעשה המטה בסיס דאין המטה צריכה למת וכל עצמו אין צריך להטילו אלא על גבי הקרקע. כ"כ משנ"ב. ואם היה דעתו מתחילה שיהיה מונח המת עליה כל השבת ואח"כ סלקוהו ממנה לכו"ע נעשית המטה בסיס ואסור לטלטלה (תו"ש). כ"כ משנ"ב.

"באותו רשות"

מ"א (ג): כתב הב"י – מדכתב הרמב"ם ונפלה דליקה בחצר שיש בו מת, משמע דלהוציאו (לרשות אחרת) אסור בכל גוונא (שהמחבר פוסק כהרמב"ם שלא הותר מפני כבוד הבריות רק כשהחיים מתבזים, כגון שהסריח – הגר"א).

משנ"ב (ד) – אבל הרבה אחרונים (הלבוש, הב"ח, הט"ו, התו"ש והא"ר) – הסכימו דאפילו לרשות אחרת שלא ערבו עם זה או לכרמלית (או לרה"ר שלנו שדינו ככרמלית – פסקי תשובות) שרי להוציא מפני בזיון המת. כ"כ משנ"ב – ויש

סעיף ב¹: לטלטל מת שהסריח לכרמלית

סעיף ב חלק 1: ^אמת שהסריח בבית ונמצא מתבזה בין החיים והם מתבזים ממנו. (הגה: וי"א לאפילו לא הסריח עדיין אלא שקרוב להסריח), [ב"י בשם טור ורש"י ור"ן] – מותר להוציאו לכרמלית.

ב.ואם היה להם מקום לצאת בו – אין מוציאים אותו, אלא מניחים אותו במקומו ויוצאים הם.

ג.וי"א – שלא התירו להוציאו לכרמלית אלא ע"י ככר או תינוק. ויש מי שאומר – שכל שמוציאו לכרמלית מוטב להוציא שלא בככר ותינוק, כדי למעט בהוצאה...

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (צד:): ההוא שכבא דהוה בדרוקרת שרא רב נחמן בר יצחק לאפוקיה לכרמלית משום דגדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה, פרש"י: לאפוקיה לכרמלית – שהיה מוטל בבזיון או בדליקה או בחמה ואי משום טלטול מניח עליו ככר או תינוק.

מוטל בבזיון

- ✓ מרש"י והר"ן משמע – אף שעדיין לא הסריח, כיון סופו להסריח בחמה, מותר להוציאו לכרמלית שלא יסריח ויתבזה.
- ✓ אבל הרמב"ם – רק לאחר שהסריח ומתבזה מותר להוציאו לכרמלית.
- ב. ב"י: ואם היה להם מקום לצאת, אין מוצאים המת אלא יוצאים הם.

ג. להוציא לכרמלית

- רש"י – להוציאו לכרמלית ע"י ככר או תינוק (לבטל המוקצה). כ"כ הר"ן בשם הראשונים, וה"ה בדעת הרשב"א.
- אבל הרמב"ן – אדרבא עדיף להוציאו לא ע"י ככר ותינוק, שלא להרבות בהוצאה, שכל שמתקן משום מוקצה פוגם באיסור הוצאה. כ"ד הרמב"ם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "ונמצא מתבזה"

מ"א (ה): ודווקא ע"י ככר או תינוק אבל אי ליכא ככר או תינוק אסור, דהחמירו יותר באיסור טלטול מאיסור הוצאה (תוס').

"מותר להוציאו"

מ"א (ו): דגדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת דדבריהם, וכ' המ"מ – מפני כבוד החיים קאמר וכדי לסלק מהם ריחו התיר. כלומר דלא התירו הוצאה בשביל כבוד המת דליכא כ"כ בזיון כשהמת מסריח. ולכך ביש להם מקום לצאת משם דתו ליכא כבוד החיים אין מוציאים אותו. כ"כ משנ"ב. והוסיף מ"א – ולדעת הפוסקים שאם הוא קרוב להסריח אפי' יש להם מקום לצאת מותר להוציאו מפני שלא יסריח.

ב. "ואם היה להם מקום לצאת בו"

משנ"ב (ז): לבד ממת שבא בספינה (האמור בסוף הסעיף) שהוא בזיון גדול למת שהגויים מתאספין סביבותיו וחששו לכבודו. מה שאין כן הכא ליכא בזיון כ"כ למת כיון שמונח במקום שאין רואין, ועוד כיון שכבר הסריח (מ"א).

"אלא ע"י ככר"

מ"א (ח): דהוצאה דא"א לתקוני שרי אבל טלטול דאפשר לתקוני ע"י ככר מתקנים (תוס' והר"ן), כ"כ משנ"ב. והוסיף

אר"ח – שי"א

משנ"ב (ט): בא"ר הכריע כדעה הראשונה משום שהרבה פוסקים סוברים כמותה. ומ"מ נ"ל כשאין לו ככר ותינוק מותר להוציא אף בלא ככר ותינוק.

המ"א – שאם אין לו ככר או תינוק שרי להרמב"ם. ולהטור אסור, דאיסור טלטול לא התירו בלא ככר או תינוק.

"ויש מי שאומר מוטב להוציא"

סעיף ב: להוציא מת לרה"ר, מת שבבזיון מחמת הגוים

סעיף ב חלק 2: **א. ויש מי שמתיר להוציאו אף לרשות הרבים ע"י תינוק, אבל לא ע"י ככר.**

ב. וה"ה אם הוא בבזיון אחר, כגון שהיה בספינה והיו הגויים מתאספים שם, וכן כל כיוצא בזה. הגה: וה"ה דמותרים לומר לגוי לטלטלו, כמו ע"י ככר ותינוק [מרדכי וב"י בשם שבולי לקט].

ג. ואסור לטלטל מת ע"י ככר ותינוק לכורך כהנים או דבר אחר, אצל ע"י גוי יס מתירין [טור יו"ד סי' שע"ב, ותשו' מהרי"ל]. (וכן ראיתי נוהגים לכורך מלווה או חתונה).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כ' הרמב"ן (בספר תורת האדם): והרי הוצאת המת לרה"ר הוי דרבנן, דהוי מלאכה שא"צ לגופא, למה אסור? וי"ל – שבאמת מותר על ידי תינוק (ורב נחמן בר יצחק דשרא לכרמלית משום דמעשה שהיה, הא אילו היו צריכין להוציאו לרשות הרבים היו מתירין כדברי ר"ש), ודווקא על ידי תינוק, אבל על ידי ככר אסור דהא ככר אינו טפל למת.
ור"ח – אסור.

ב. כ' המרדכי: מעשה היה והביאו מת בספינה והיה המקום צר לבא אליו, וגם הגוים היו מתאספים שם עד שהיה המת מוטל בבזיון – ופסק רא"ם להוציאו מן הספינה על ידי גוי ולהביאו בבית

קרוביו.

מהא דר"נ מותר להוציאו לכרמלית על ידי ישראל, וקל וחומר באמירה לגוי, כ"כ שבולי הלקט. ורבינו ברוך ממגנצא – אסור.

ג. הגמ"י: ודווקא לצורך המת מטלטלים ע"י ככר או תינוק, אבל לצורך כהנים לא. כ"פ הרמ"א. וד"מ כ' – שבתשובת מהרי"ל משמע שמותר לצורך כהנים. משמע שע"י גוי מותר לטלטל משום כבוד הכהנים. כ"פ הרמ"א.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אף לרה"ר"

משנ"ב (י): טעמו דהו"ל מלאכה שא"צ לגופה (רמב"ן). אבל הדעה ראשונה ס"ל

אר"ח – שי"א

בצירוף דעת הרמב"ן שמתיר אפילו על ידי ישראל לרה"ר משום דהוי ליה מלאכה שאינה צריכה לגופה.

"לטלטל המת... לצורך כהנים"

משנ"ב (ג): אסור לטלטל המת – שיהיו יכולים להיות בבתיהם שהיו תחת גג אחד עם המת, דלא הותר טלטול המת ע"י ככר או תינוק אלא לצורך המת.

וכ' המ"א (יד) – דלטול מן הצד (דהיינו להפכו ממטה למטה) שרי לצורך כהנים אפילו שלא ע"י ככר ותינוק, דהוי לצורך מקומו.

ומה שמותר טלטול מהצד אף ע"י גוי (כמ"ש הרמ"א) דווקא שהקרובים מסכימים, דמשום בזיון המת ליכא בזה דמה לו כשמטהרין אותו בבית זה או בבית אחר, אבל אין יכולין לכופין להוציאו מן הבית, ואפילו היה בהכ"נ תחת גג אחד עם המת והכהנים מעוכבין ע"ז לילך לבהכ"נ, דזהו כבוד הקרובים שיטהרו ויעשו צרכי המת בביתם. אלא אם כן בנפל שאין כבוד החיים. כ"כ משנ"ב.

ואם יש כהן חולה שאינו יכול לצאת מביתו כופין להוציא המת מביתו כדי שלא יעבור על דאורייתא.

"לצורך מצווה"

משנ"ב (יד): דשבות דשבות לצורך מצווה שרי, דלצורך גדול חשוב ג"כ כצורך מצווה ולהכי שרינן הכא ע"י גוי לצורך כהנים וכן משמע מהגר"א.

דלא התירו אלא כרמלית דלית לה עיקר בדאורייתא, מה שאין כן בזה דשם מלאכה עליה אלא שאין צריך לגופה לא התירו אף במת.

ופסקו הט"ז והא"ר – דהלכה כדעה ראשונה משום דהרבה פוסקים סוברין כמותה, ובפרט דמלאכה שא"צ לגופה יש פוסקים כר' יהודה דמחייב עליה.

"ע"י תינוק"

מ"א (י): ודווקא כשהוא גדול קצת. כ"כ משנ"ב (יא) – דאז שייך בו חי נושא את עצמו, ואין בו רק איסור דרבנן ובמת לא גזרו. מה שאין כן בקטן ביותר דהוא שווה לככר וחייב על הוצאתם גופא.

"אבל לא ע"י ככר"

ט"ז (ג): הטעם בטור שאינו טפל למת (כ"כ המ"א), ופירוש הדבר, שדווקא תינוק שהוא מין אדם כמו המת ובזה י"ל שהם טפלים להדדי. מה שאין כן בככר שאין לו שום שייכות עם המת ואין שייך לומר זה אגב זה.

"וה"ה דמותריס לומר לגוי לטלטלו"

משנ"ב (יב): פי' כמו שהתירו בישראל ע"י ככר ותינוק, התירו ע"י א"י אף בלי ככר ותינוק. וממילא משמע קצת מלשון זה דדווקא לכרמלית אבל לרה"ר דאסור, שהרי בישראל אסור.

ובא"ר – מצדד בשם כמה פוסקים שסוברין להקל גם לרה"ר. וכ"כ בשה"צ (יח) – להתיר ברה"ר שלנו ע"י גוי,

סעיף ג': לתת על המת אחד ממלבושיו

סעיף ג: יש מי שאומר שאם נתן על המת אחד מכלים שהוא לבוש (שהיה לבוש בו מתחילה, ועכשיו אינו לבוש בהם – משנ"ב), חשוב כנותן ככר או תינוק [רמב"ן].

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים) **מ"א** (טו): וה"ה שאר כלים שמלאכתן להיתר (גמ'). וכ"ה בתו"ש.

"א' מכלים"

סעיף ד: לטלטל המת במלבושיו

סעיף ד: יש מי שאומר שלא הצריכו ככר או תינוק אלא למת ערום, אבל אם הוא בכסותו א"צ ככר או תינוק.

אבל שאר בגדים של מת לאו מוקצין הן. כ"כ הט"ז.

ושו"ת אבן שוהם כ': מי שנפל מהבית ומת אין היתר לטלטלו עם בגדיו, שהרי צריך לקוברו עם הבגדים. ובזה מיושב קושיית השל"ה.

משנ"ב (טז): ובב"י הקשה ע"ז דליהוי הכסות בטיל לגביה. במ"א תירץ – דדווקא תכריכין הן בטלין אצלו שאינו עתיד לפושטן, אבל המלבושין שהיה לבוש בהם מחיים בודאי עתיד להפשיטן מעליו ואין בטלין אצלו.

פסקי תשובות (עמ' רעו): מותר להוציא מגוף המת חיבור לצנורות רפואיים (שמירת שבת כהלכתה). וכן לנקותו מלכלוך דם וכיו"ב ובלבד שלא יזיז איבר.

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

כ' המרדכי בשם ה"ר אביגדור: מה שצריך ככר או תינוק דווקא למת ערום אבל מת בבגדיו מטלטלין אותו אגב כסותו. וראיה (כא:) – מטלטלין כוס עם שיורי יין נסך אגב הכוס. והב"י כ' – אין כן דעת רש"י והפוסקים דאם כן הוי להו לפרושי.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"בכסותו"

מ"א (טז): ובשל"ה הקשה ע"ז – דדוד אפחת דרגא מתותיה ומת, ומסתמא היה מלובש בבגדיו ואפ"ה היה אסור לטלטלו אם לא ע"י ככר או תינוק? ושמעתי דבגדי דוד היו מוקצין דאסור לכל אדם ללבושן דשורפין על המלכים,

סעיף ה: לטלטל המת לצורך מקומו

סעיף ה: א אם צריך למקום המת או לדבר שהמת מונח עליו, מותר לטלטלו מן הצד דהיינו שהופכו ממטה למטה, כיון דלצורך דבר המותר הוא (המקום או הדבר שהוא מונח – משנ"ב), [רי"ו].

ב לא התירו לטלטל ע"י ככר או תינוק אלא במת בלבד, אבל לא בשאר דברים האסורים לטלטל [כדאיתא קמב].

❖ **שורשי הלכה (המקורות)**

א כ' רי"ו: מה שאסור לטלטל מהצד, דווקא שצריך לטלטל המת מחמה לצל, (הוא).

סעיף ו: לעשות סככה על מת המוטל בחמה

סעיף ו: מת המוטל בחמה ואין להם מקום לטלטלו או שלא רצו להזיזו ממקומו, באין שני בני אדם ויושבים מב' צדדיו, חם להם מלמטה זה מביא מטתו ויושב עליה וזה מביא מטתו ויושב עליה, חם להם מלמעלה זה מביא מחצלת ופורס על גביו וזה מביא מחצלת ופורס על גביו, זה זוקף מטתו ונשמט והולך לו וזה זוקף מטתו ונשמט והולך לו נמצאת מחיצה עשויה מאליה, שהרי מחצלת זה ומחצלת זה גביהן סמוכות זו לזו ושני קצותיהן על הקרקע משני צדי המת [שבת מג. כ"פ הרמב"ם].

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**

"זה מביא מטתו"

מ"א (יח): ומסירה אח"כ (ב"י). ואם מתיירא שיסריח המת ויצטרכו לצאת – מותר לפרוש עליו מחצלת בענין שאינו עושה אהל, דהוי לצורך החיים (תוס').

"ושני קצותיהן על הקרקע"

ישנה מחלוקת בין רש"י לרמב"ם: לפי רש"י המטה הזקופה משמשת דופן שנעשה מאליה. ולפי הרמב"ם – המיטה אינה דופן, אלא האוהל נעשה מהמחצלות שנשענות זו על זו, עם גג משופע.

מ"א (יז): אבל לא יביאו מיד מחצלת דא"כ יהא ניכר שעושה לצורך המת, ואסור לעשות אוהל עראי לצורך המת, אבל השתא ניכר שעשו לצורך עצמן שהרי כשחם להם מלמטה הביאו מטה. כ"כ משנ"ב.

"זוקף מטתו"

וכ' הגר"ז – שמחבר פסק כהרמב"ם, שהרי כ': ומחצלת זה גביהן סמוכות זו לזו ושני קצותיהן על הקרקע משני צדי המת.

סעיף ז: מה מותר לעשות למת

סעיף ז: מותר לסוך המת (ולהליחו) ולשמוט הכר מתחתיו כדי שלא יסריח (מחום הכרים וכסתות – משנ"ב), ובלבד שלא יזיז בו שום אבר. ואם היה פיו נפתח והולך, קושר את הלחי בענין שלא יוסיף להפתח אבל לא כדי שיסגר מה שנפתח או קצתו, שאם כן היה מזיז אבר. ומטעם זה אין מעצימין עיניו של מת בשבת.

לרחצו אלא אם כן היה מטונף מטיט וצואה עד שמאוס בעיני רואיו (הרד"ך), אפי' לרמוז לגוי שיעשה אסור אלא אם כן קצץ מע"ש. כ"כ משנ"ב.

"אין מעצימין עיניו של מת בשבת" משנ"ב (כב): מקצת מקומות נוהגין להעצים עיניו ולישר אבריו שלא יתעקמו, ואומרים דאיתא בזהר שהיא סכנה. אף דדבר זה אסור לפי המשנה (קנא: דאין מעצימין עיניו של מת) וכן שלא יזיז בו אבר. וכ"פ השו"ע. מ"מ במקום שנהגו אין למחות כיון שיש להם סמך ע"פ הוזהר.

אבל לישר אבריו אין להם שום סמך, ובא"ר כתב דבמקום שנוהגין להקל בזה משום שחוששין שלא יתעקמו ויהיה בזיון למת, יעשו כמ"ש המרדכי שמניח ככר או שאר דבר שמותר לטלטל, על אותן האברים ודוחק עליו עד שיפשטו אבריו.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קנא:): משנה – עושין כל צרכי המת: סכין ומדיחין אותו, ובלבד שלא יזיז בו אבר. שומטין את הכר מתחתיו, ומטילין אותו על החול בשביל שימתין (מלהסריח). קושרין את הלחי, לא שיעלה – אלא שלא יוסיף. שם (קנא:): משנה – אין מעצמין את המת בשבת.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מותר לסוך"

מ"א (יט): מותר לזלף חומץ ע"ג בגדים שעל המת בשביל שלא יסריח עד למ"ש, דאין איסור בנגיעת המוקצה, וגם אין לגזור כאן משום סחיטה.

"ולשמוט הכר"

מ"א (כ): אסור להגביה המת מעל הכרים ע"י ככר במקום שאין לחוש שיסריח, רק לשמוט הכר מתחתיו. ואסור לטלטלו

סעיף זז¹: טלטול מהצד לצורך דבר המותר, צנזון שטמן בארץ

סעיף זז חלק 1: א. טלטול מן הצד לצורך דבר המותר – מותר.

ב. הלכך צנזון שטמן בארץ ומקצת עליו מגולים ולא השריש וגם לא נתכוין לזריעה, נוטלו אף על פי שבנטילתו מזיז עפר ממקומו, ואף על פי שהוסיף מחמת לחות הקרקע, מותר.

ג. הגה: ואפי' הניחו שם מצע"י להיות שם כל השבת, דאין צארכלין משום דסיס לדבר האסור [כל בו] ...

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. תוס': תרי גווני טלטול מן הצד נינהו:

(א). כל שעיקר טלטולו משום דבר המותר, ומטלטל דבר המותר אלא שאי אפשר לו לטלטל אותו דבר המותר אלא אם כן יטלטל עמו דבר האסור – מותר.¹⁷¹

(ב). אבל כשעיקר טלטולו בשביל דבר האסור (כגון המת שלא יסריח), אף על פי שמטלטל אותו מן הצד – אסור. כ"כ הרמב"ם, הרב המגיד בשם המפרשים.

ב. שבת(נ:): תניא – הטומן לפת וצנונות תחת הגפן אם היו מקצת עליו מגולים... וניטלים בשבת.

פרש"י: מקצת עליו מגולים – דאי אין מקצת עליו מגולים אין לו במה לאוחזה אלא אם כן מזיז העפר בידים.

כ' ה"ה – וכאן אי אפשר לתחוב בצנזון כוש או כרכר כמו בפירות הטמונים בקש, דמחזי כעושה גומא.

תוס': ומיירי שלא השרישו, שאם השרישו הוי עוקר דבר מגידולו.

כ' הב"י: מדברי התוס' נראה שאף שניתוספו מחמת לחות הקרקע שרי, שאנו רואים שומים ובצלים מיתוספים. ודווקא נקט הטומן אבל במתכוין לזריעה חושש משום כולן.

כ' הטור: טלטול מן הצד לצורך דבר המותר מותר, הלכך מעות ששכח על הכר נוער את הכר והן נופלות.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "ומקצת עליו מגולים"

מ"א (כא): שאם לא היו העלין מגולין כלל הרי בע"כ מזיז עפר בידים ואסור. וכ' ה"ה – שאפילו לתחוב מחט או כוש

דהוי טלטול גמור.

¹⁷¹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: טלטול מהצד מותר,

דווקא בטלטול, אבל להגביה המוקצה, אסור

משנ"ב (כח): כיון דהוי טלטול מן הצד שהוא לצורך דבר ההיתר (הצנון). ודווקא שנוטל הצנון כשטמן בשדה, אבל בבית אסור שמא יבא להשוות אח"כ הגומות שבקרקע הבית שנעשה מנטילת הצנון. אך אם הם טמונין בחול ועפר שמונחין בקרן זוית והכניסן לעשות בו צרכיו, מותר להוציאן ואפילו לא היה מגולה כלל מלמעלה (ש"ח-לח).

ג. "ואפי' הניחו סם מצעוד יוס"

משנ"ב (כט): פי', אף דבעלמא אם הניח מוקצה על הכלי ע"ד שישאר שם כל השבת לכו"ע נעשה הכלי בסיס לדבר האסור (ש"ט-ד), שאני הכא לא נעשה הצנון בסיס להעפר שעל גבו מטעם דאין באכלין וכו', מ"א (כג) – שהרי לא היתה כונתו בהטמנה שיהא האוכל משמש לעפר, אלא אדרבה שיהא העפר משמש להאוכל (וה"ה לענין פירות הטמונין בתבן דלקמיה – הגר"א).

דרך העפר בצנון וליטלו אסור (וכמו בס"ט), דנראה כעושה גומא (כ"פ הלבוש והט"ז). אבל בירושלמי מתיר. ותימה על ה"ה. כ"כ משנ"ב. שה"צ (לב) – כ"כ א"ר דעת הריא"ז להקל כהמ"א.

"וגם לא נתכוון"

משנ"ב (כז): דאם היה מתכוין לזריעה אף שלא השריש אסור כיון שמתחילה היה רוצה בהשרשתו וטמונין בקרקע כדרך הזריעה.

הקשה המ"א (כב) – לעיל (ש"י-ב) חטין שזרען בקרקע ועדיין לא השרישו דמותר ללקטן ולאכלן (ולא חילק בין נתכוון או לא)? ותירץ המאירי – דהתם מיירי כשלא היו הזרעים עדיין מכוסין בעפר. וסיים משנ"ב – ומ"מ אין לזוז מפסק המחבר שכ"פ כמה ראשונים (הרוקח והרמב"ן בחידושיהו והמאירי).

"אף על פי שבנטילתו"

סעיף זז²: טלטול בגופו לצורך דבר האסור, קש שעל המטה

סעיף זז חלק ²: א. וטלטול בגופו אפי' לצורך דבר האסור – מותר.

ב. הילכך קש שעל המטה, דסתמו מוקצה להסקה (ובמקום שאין מסיקין בקש מותר לנענעו אפי' ביד דסתמו קאי למאכל בהמה – ט"ז), מנענעו בגופו, ב. ואם הניח עליו מבע"י כר או כסת, מנענעו אפילו בידו שהרי הכינו מבע"י לשכב עליו [שם קמא]. (וכן אם חשכ לשכב עליו, (תו"ש – וזה עדיף מהניח עליו כר), [הר"ן].

מנענעו בגופו (קמא.), משמע שטלטול מהצד אף לצורך האיסור (הקש) מותר? ותירץ הרא"ש – טלטול מהצד אף לצורך

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

א. הקשה הרב יונה: קש שעל המטה

ב. "הלכך קש... מנענעו בגופו"

מ"א (כ"ד): צ"ע, הרי כשעיקר הטלטול אינו בשביל דבר המוקצה שרי (ס"ה), למה תלה טעם היתר נענוע הקש דטלטול בגופו, וסגי בטעם דהוי טלטלו מהצד? וכמ"ש ב"י בשם הר"ן (שטלטול הקש הוי לצורך דבר במותר, שצריך למטה ואי אפשר לו בלי טלטול הקש)? וצ"ל דכיון דצריך לקש לשכב עליו (מנענעו בגופו כדי שיהא הקש רך לשכב עליו) הוי לצורך המוקצה (שיהא רך), ומטעם טלטול מהצד לא מהני, לכן כתב דהוי בגופו כלאחר יד.

"שהרי הכינו"

משנ"ב (לג): היינו אפילו אם לא חשב בהדיא לשכב עליו חשבינן ע"י מעשה (שהניח עליו כר) כאלו חשב. ואם חשב בהדיא מהני אפילו בלא כר וכסת וכמו שכתב הרמ"א.

האסור מותר, כיון שאינו מטלטל בידיו אלא בגופו כלאחר ידו. והר"ן תירץ – התם אינו מטלטל את הקש מפני שצריך לו, אלא מפני שצריך למטה ואי אפשר לו בלא טלטול הקש, הילכך טלטול מהצד כלאחר יד שרי. ורבנו כ' – דטלטול בגופו אפילו לצורך דבר האסור מותר, כהרא"ש.

ב. הילכך קש שע"ג המיטה מנענעו בגופו (שבת קמא.). ופרש"י: סתם קש מוקצה הוא להסקה (אבל המיוחד למאכל בהמה מותר).¹⁷²

❖ ענפי הלכה (האחרונים)**א. "וטלטול בגופו"**

משנ"ב (ל): שאינו נוגע בידו כ"א בגופו או בשאר אבריו, מקילינן בו יותר משאר טלטול מן הצד וע"כ מותר אפילו לצורך דבר האסור (ט"ז ואחרונים).¹⁷³

סעיף ט: פירות הטמונים בתבן

סעיף ט: א. הפירות הטמונים בתבן או בקש המוקצים, יכול לתחוב בהם מחט או כוש ונוטלם, והקש ננער מאליו. ב. הגה: ואם טמונים בחול ובעפר (שהכינם לצורכו), ע"ל סימן ס"ח סעיף ל"ח.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קכג): תנו רבנן – פגה שטמנה

שיגנבו: משנ"ב – כ' להקל, דחשיב טלטול בגופו, וחזון איש – מחמיר. ובמקום הצורך יש להקל.

¹⁷² הרב יעקב יוסף זצ"ל: מזרון מקש הוי כלי שמלאכתו להיתר, אף שלא חשב עליו.
¹⁷³ ילקוט יוסף: לדחות מעות ברגלו מחשש

ב.כ' בשבלי הלקט בשם ה"ר בנימין:
מה שנהגו להצניע אתרוגים או פרישים בחול או בעפר, נראה לי שמותר לגלותם ולהוציאם משם, ואינו דומה לפגה שטמנה בתבן וכו' דהתם תבן דומיא דגחלים שהם מוקצים כגון תבן שהכניסו לאוצר, אבל האי חול או עפר אינו מוקצה כדאמרין (ביצה ז.) מכניס אדם מלא קופתו עפר ועושה בו צרכיו והוא שייחד לו קרן זוית.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "פירות הטמונים בתבן"

והט"ז (י): אוסר, הרא"ש כ"כ לעניין חררה, הב"י דימה פירות לחררה שיכול לתחוב וכו'. ולענ"ד דלא כ' הרא"ש כן אלא בחררה ע"ג גחלים דשם יש הכרח שיקחנה אחר האפייה כי תתקלקל אם תשהה עוד, וזה אין שייך בפירות הטמונים.

ב. "הטמונים ובעפר"

ח"א: יש הנוהגים למכור בשבת ולקבל המעות בכלי או ע"י בגד או גורר בסכין. והוא איסור גמור, (א). דהוי מקח וממכר האסור בשבת. (ב). טלטול מהצד לצורך דבר אסור, אסור. כ"כ פמ"ג ומשנ"ב.

בתבן, וחררה שטמנה בגחלים, אם מגולה מקצתה מותר לטלטלה ואם לאו אסור לטלטלה. רבי אלעזר בן תדאי אומר – תוחבן בכוש או בכרכר והן מנערות מאליהן. אמר רב נחמן הלכה כרבי אלעזר בן תדאי.

שטמנם

• תוס' – מיירי כשהניחם שם על מנת ליטלם אבל אם הניחם שם לכל השבת הוי בסיס לדבר האסור, ואסור. כ"כ הרא"ש.

• וזהרא"ש – א"נ אפילו במניח שרי, דלא נעשית החררה בסיס אלא לצורך האפייה ולסלקה.

ב"י – טענה זו אפשר דמהניא גם לפגה שטמנה בתבן שלא נעשית הפגה בסיס לתבן אלא לצורך שתתבשל בתבן ולסלקה אחר כך. ואפשר שכן דעת הפוסקים שסתמו ולא חילקו. ואף על פי שאפשר לומר שסמכו על מה שכתבו באבן על פי חבית ומעות שעל הכר דדווקא בשוכח מותר ולא במניח (כלומר שיש מחלוקת האם גם לגבי לפגה שטמנה: יש מתירים ויש אוסרים),

ופסק כיון דמוקצה דרבנן הוא ויש צד לומר שהפוסקים סוברים להקל הכי נקטינן.

או"ז שי"ב: נצרך לנקביו במה מקנזו בשבת, וכו' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א:1 כמה אבנים מותר לטלטל לקנח 612
 סעיף א:2 אבן שניכר שקנחו בו 613
 סעיף ב: נטבעו האבנים בקרקע מחמת הגשמים 614
 סעיף ג: לקנח בצרור שעלו בו עשבים 615
 סעיף ד: לקנח ברגבי אדמה או בחרס 615
 סעיפים ה-ו: במה עדיף לקנח, אזני חרס חלקים, עשבים או צרור 616
 סעיף ז: למשמש בנקביו לפתוח נקביו 617
 סעיף ח: למשמש בברזא 618
 סעיף ט: לפנות בשדה בשבת 618
 סעיף י: לצדד אבנים למושב בית הכסא 619

סעיף א:1 כמה אבנים מותר לטלטל לקנח

סעיף א חלק 1: ^אמשום כבוד הבריות התירו לטלטל אבנים (שהם מוקצים

– משנ"ב) לקנח, ואפי' להעלותם לגג עמו דהוי טרחא יתירה – מותר.

בומי שיש לו מקום מיוחד לבית הכסא, יכול להכניס עמו אבנים לקנח מלא היד (ואפילו ד' וה' אבנים – רש"י). ואם אין לו מקום קבוע, מכניס עמו כשיעור בוכנא קטנה (ברי"ף ורא"ש – 'כשעור ראש בוכנא קטנה')...

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שאי אפשר לעלתם מבעוד יום (שאין לו מקום),

אבל כשנפנה לגג בתוך ביתו, שיש לו מקום אסור שהיה לו להכניס מאתמול.

ב כשיש מקום קבוע לבית הכסא

הגמ' (פא.): מביאה כמה דעות כמה אבנים מותר להכניס בשבת לבית הכסא כדי לקנח בהם.

ולבסוף א"ר ינאי: אם יש מקום קבוע לבית הכסא, מלא היד (אבים לקנח) ואם לאו כהכרע מדוכה קטנה של בשמים.

א שבת (פא.): שם בעא מיניה רבה בר רב שילא מרב חסדא מהו להעלותם אבנים אחריו לגג לקנח? אמר ליה גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה.

מהו לעלותם

- **✓** רש"י פי' – האם חוששים לטירחא יתרה.
- **והר"ן פי'** – האם מתירים רק במקום

"מקום מיוחד"

ב.

מ"א (א): שאם ישתירו לו ערבית יקנה בהם שחרית (רש"י ור"ן). פי' – אם נכנס תמיד למקום א' וא"כ אף שישתירו יכול לקנה בהם שחרית, ואף שאחרים נכנסים גם מותר כמלא יד, דמה לי הוא או אחר. אבל כשאין לו מקום קבוע היינו שהולך כל פעם למקום אחר, נמצא שטלטל תחילה שלא לצורך, ולכן מותר רק כמלא בוכנא.

ואם יש לו בית הכסא סמוך לביתו שאין שום אדם אחר נכנס לשם אסור להכניס בשבת אבנים, דה"ל להזמינם מאתמול. כ"כ הג"א, והג"מ, התוס'. דלא כב"ח. כ"כ משנ"ב.

ופרש"י: אם יש מקום קבוע לבית הכסא – שאם ישתירו לו בהם ערבית יקנה בהם שחרית, מכניס שם מלא יד.

כהכרע מדוכה קטנה

• רש"י פי' – הכרע. כשיעור המכריע כאגוז נפיש מכזית וזוטר מכביצה, מדוכה קטנה – הוא דבר בפ"ע (שלא קשור לאבני בית הכסא), שמלאכתה לאיסור ואסור לטלטלה.

• וזה"ר פי' – הכל עניין אחד, כהכרע מדוכה קטנה – כלומר כשאין בית הכסא קבוע לא התירו רק אבן א' כהכרע מדוכה קטנה (שמשקלה כמשקל הכרע מדוכה קטנה).

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

סעיף א²: אבן שניכר שקנחו בו

סעיף א חלק 2: א. ואם ניכר באבן שקנחו בו (היינו מע"ש), מותר להכניסו אפי' הוא גדול הרבה, או אפי' הם הרבה ממלא היד, מותר ליטול כולן דכיון שקנחו בהן הוכנו לכך.

ב. הגה: י"א דווקא בחצר מותר לטלטל אבנים [רש"י ור' ירוחם]. וי"א לאפילו מכרמלית לרה"י נמי שרי, דהא נמי אינו רק איסור דרבנן, ומקום כבוד הצרכות התירוהו [תוס' והגהות מרדכי].

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

✓ וכ' התוס': ומותר לקנח בה אפילו גדולה יותר מכביצה או אם יש הרבה ממלא היד מותר ליטול כולן, דכיון דיש עליהן עד דהיינו שקינוח ניכר בו הוכנו כולן. והרמב"ם כ' – דברי רב ששת כפירוש

א. שבת (פא:): אמר רב ששת – אם יש עליה עד מותר. ופרש"י: קינוח המעיד שעשויה לכך מותר לטלטלה לקינוח. וכ' הר"ן – שמוכנת היא לכך.

א"ח – ש"ב

(מ"א), וא"ר – מקל בזה דכיון שידוע שקינח בו הוי כניכר.

"שקנחו בו"

משנ"ב (ו): ומיירי כשלא יחדן מע"ש דאם יחדן אפילו לא קינח בהן מעולם מותר להכניסן (שלטי גיבורים וא"ר). וה"ה נייר חלק אף שמקפיד עליו דיש בו משום מוקצה ג"כ מהני יחוד מע"ש (מ"א בשם שלטי גיבורים), פמ"ג: ואסור לקרוע הנייר בשבת (ש"מ – יג). כ"כ משנ"ב.

"וי"א דאפילו מכרמלית"

א"ר: וכן עיקר. וכ' התו"ש – רה"ר שלנו אף שלהרבה פוסקים דינו ככרמלית מ"מ אין להקל. כ"כ משנ"ב.¹⁷⁴

הרי"ף והרא"ש, והיכא דאין עליהם עד כתב שמכניס שלש אבנים מקורזלות לקנח בהם, וכמה שיעורן כמלוא היד. ולא חילק בין שיש לו מקום קבוע לאין לו.

ב. לטלטל אבנים

רש"י כ' – דווקא תוך ד"א או בחצר שלא נאסר לטלטל. והתוס' כ' – אף מכרמלית (שדה) לרה"י (לבית כסא עם מחיצות). כ"כ הגמ"ר.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "ואם ניכר"

משנ"ב (ה): משמע מלשון זה דאם אינו ניכר אף שידוע שקינח בו אסור ליקח ממנו מלא היד אם אין לו מקום קבוע

סעיף ב: נטבעו האבנים בקרקע מחמת הגשמים

סעיף ב: אם ירדו גשמים על האבנים ונטבעו (בקרקע), אם רישומן ניכר, מותר ליטלן כדי לקנח ואין בזה משום סותר ולא משום טוחן.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

(שבת פא.): אמר ליה אביי לרב יוסף ירדו עליה גשמים ונטשטשו מהו? אמר ליה אם היו רישומן ניכר מותר.

• **ופירש"י**: דקאי אמדוכה קטנה של בשמים דאמר רב ששת אם יש עליה עד מותר אם נטשטש אותו עד. מהו – מי בטיל לייחוד ידיה או לא: אם רישומו

ניכר מותר – דכיון דמאס לא חזי לבשמים ולא מיבטיל ליה מבית הכסא. כיו"ב פי' הרא"ש – דקאי ארב ששת אלא דלטעמיה אזיל שפירש דרב ששת לאו אמדוכה קאי אלא אאבן גדולה, או שהם יותר ממלא היד, וניכר שקנחו בה מותר לטלטל כולן שכבר הוכנו, ואם ירדו עליהם גשמים ונטשטשו, אם רישומו הקינוח ניכר מותר.

יחתוך הניר השינוי.

¹⁷⁴ ילקוט יוסף: מי שאין לו נייר חתוך לקנח,

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"רישומן ניכר"

א"ר בשם רי"ן: היינו שניכרין למעלה מן הקרקע ולא נטבעו בקרקע לגמרי. כ"כ משנ"ב.

• אב"ה הרי"ף פי' – אם ירדו גשמים על האבנים המקורזלות האלו ונטבעו בקרקע מהו, מי חיישינן שיהא כסותר או כטוחן או לא אמר? אם רישומו (מלמעלה מהקרקע) ניכר מותר. כ"כ הרמב"ם.

סעיף ג: לקנח בצרור שעלו בו עשבים

סעיף ג: צרור שעלו בו עשבים, מותר לקנח בו ולא חיישינן שמא יתלשו, דאף אם יתלשו ליכא איסורא דדבר שאין מתכוין הוא.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

תלישה אלא איסורא דרבנן, ומשום כבוד הבריות לא גזרו (כמ"ש רש"י ור"ן דלא כהרמב"ם, עיין בהערות כאן). כ"כ משנ"ב.

"ולא חיישינן שמא יתלשו"

משנ"ב (יג): אף דבתלישה יש בו איסורא דאורייתא (של"ו-ו), אפ"ה לא חיישינן שיהיה נתלש כיון שאינו מתכוין לזה ולאו פסיק רישא הוא. הרב יעקב יוסף זצ"ל – דווקא כשאין וודאות שיתלשו העשבים, אבל צרור שעלול להתפורר וחלק מהעשבים יתלשו אסור.

שבת (פא): אמר ריש לקיש צרור שעלו בו עשבים – מותר לקנח בו, והתולש ממנו בשבת חייב חטאת. פרש"י: מותר לקנח – דאינו מתכוין לתלוש ומותר דקי"ל כר"ש. והתולש ממנו – במתכוין חייב דמקום גידולו הוא אף על פי שהוא צרור ואינו עפר.¹⁷⁵

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מותר לקנח"

מ"א (ג): ומדסתם ש"מ דס"ל דאפי' מונח על הארץ מותר ליטלו דאין בזה משום

סעיף ד: לקנח ברגבי אדמה או בחרס

סעיף ד: א. לא יטלטל רגב אדמה לקנח בו מפני שאינה ראויה לקינוח

להלכה נחלקו הראשונים:
לפי הרמב"ם – הוי איסור דאורייתא.
לפי רש"י ור"ן – איסור דרבנן.

¹⁷⁵ שבת (פא): אמר אב"י – הגביה עציץ (נקוב) מעל הקרקע והניחו ע"ג יתדות חייב משום תולש, הורידו לקרקע חייב משום נוטע.

א"ח – ש"ב

לפי שהיא נפרכת (לכן הוי מוקצה – א"ר). [שבת פא.].

ב. אסור לקנח בחרס, אפילו בחול, משום סכנה שלא ינתק שיני הכרכשתא, (פי' המעים התלויים בפי טבעת). [שם עב.].

❖ ענפי הלכה (האחרונים) "רגב אדמה"

הגמרא ואמר כרשיני בבלייתא שהיא רכה).
כ"כ ביה"ל.

כ' המאירי: ואם הוא רגב קשה כאבנים
שאינה עשויה להתפרך מותר (ולהכי דייק

סעיפים ה-ו: במה עדיף לקנח, אזני חרס חלקים עשבים או

צרור

סעיף ה: א. היו לפניו בשבת צרור ואזני חרס חלקים, דכיון דחלקים הם
ליכא משום סכנה, מקנח באזון החרס שהוא ראוי לכסות בו פי הכלי (ולא
בצרור). ב. צרור ועשבים, יקנח בעשבים (דלא הוי מוקצה – משנ"ב) אם הם לחים,
אבל ביבשים אין מקנחין מפני שהם חדים ומחתכין את הבשר (אלא יקנח בצרור
אף שהוא מוקצה – משנ"ב).

סעיף ו: ג. היה לפניו צרור וחרס מקנח בצרור ואם היה החרס מאגני
כלים מקנח בחרס.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

היה החרס מאגני כלים מקנח בחרש.
ב. שם: היו לפניו צרור ועשבים: רב
חסדא ורב המנונא, חד אמר – מקנח
בצרור ואין מקנח בעשבים, וחד אמר –
מקנח בעשבים ואין מקנח בצרור.
מיתיבי המקנח בדבר שהאור שולטת בו
שיניו התחתונות נושרות? לא קשיא הא
בלחין הא ביבשין.
ופסק הרא"ש – כמאן דאמר בעשבים,
ודווקא לחים אבל יבשים משירין את

א. שם (פב.): רב הונא אמר – מקנח
בצרור ולא בחרס. ורב חסדא אמר –
מקנח בחרס ולא בצרור.
מתיבי היו לפניו צרור וחרס מקנח בחרס
ואין מקנח בצרור? הכא במאי עסקינן
באוגני כלים (שהם חלקים ואינם מקרעים את
הבשר – רש"י).
ופסקו הרי"ף והרא"ש כר"ה. כ"פ הרמב"ם
היה לפניו צרור וחרס מקנח בצרור ואם

א"ח – ש"ב

השינים. כ"כ הרמב"ם.

כן פרש"י: לחין אין אור שולטת בהם.

ג. ב"י: מדברי רש"י משמע – שאפילו

אם העשבים מחוברים יכול לקנח בהם בעודם מחוברים ולא יזיזם, ומשום שימוש במחובר ליכא דלא אסרו אלא באילן אבל לא בירק. כ"כ רי"ו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "כיון דחלקים הם ליכא משום

סכנה"

משנ"ב (טז): ואף דעדיין יש בזה חשש כשפים (וכדלעיל בסימן ג'), מ"מ לא התירו

משום זה לקנח בצרור שהוא מוקצה, ובפרט לפי מה שכתב רמ"א שם דהאידינא לא חיישינן בזה לכשפים (ב"ח והמ"א).

שם: איתא בגמרא – מותר לפנות אחורי הגדר דשדה חבירו ומותר ליטול צרור לקנח אפילו בשבת, מ"א – והיינו מן השדה אבל לא יטול מן הגדר אפילו בגדר עב דאין עושה נקב דנראה כסותר.

ג. "ובלבד שלא יזיזם"

מ"א (ו) – אף שרק מזיז אסור משום שהם מוקצים.

וא"ר פי' – לא יתלוש, אבל להזיז מותר. כ"כ תו"ש ושאר אחרונים, כ"כ משנ"ב.

סעיף ז: למשמש בנקביו לפתוח נקביו

סעיף ז: היה צריך לנקביו ואינו יכול לפנות, שרפואתו למשמש בפי

הטבעת שממשמש שם בצרור והנקב נפתח – לא ימשמש בשבת כדרך שממשמש בחול דהיינו שאוחזו הצרור בכל היד, משום השרת נימין, אלא ממשמש כלאחר יד דהיינו שיאחזו הצרור בב' אצבעותיו, וממשמש.

• והרא"ש בשם ר"ח פי' – שממשמש הצרור כדי להחליקו שלא יסרט בשרו ומשום כתישה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"משום השרת נימין"

מ"א (ז): ואף דמקנחין בחרס ולא חיישינן משום השרת נימין, בממשמש בצרור הוה פסיק רישיה (תוס'). לא ימשמש בצרור של הקינוח להחליקו כדרך שהוא עושה בחול משום כתישה, אלא כלאחר יד (טור בשם ר"ח).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שם (פא.): אמר רבא – אסור לממשמש בצרור בשבת כדרך שממשמש בחול (משום השרת נימין – רש"י). מתקיף לה מר זוטרא ליסתכן? ומשני שימשמש כלאחר יד.

ימשמש כלאחר יד

• ופרש"י: הנצרך ליפנות ואינו יכול ליפנות אמרינן לקמן (פב.) דממשמש בצרור בנקב והוא נפתח. כלאחר יד – כגון אוחז צרור בשתי אצבעותיו שפיר דמי (כלומר שממשמש בנחת – רי"ו).

ומשנ"ב כ' – משום ממחק אלא כלאחר
יד (הג"א).

סעיף זז: למשמש בברזא

סעיף זז: למשמש בברזא בפי הטבעת דינה כצרור, שלא יאחזנה אלא בב' אצבעותיו. ואסור לצאת בברזא אפילו תחובה כולה בגוף.

אסור, והואיל ואפשר במשמוש בשינוי ובהכי סגי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"למשמש בברזא"

א"ר: ברזא של עץ, וה"ה בפתילה שמכניסין בפי הטבעת. כ"כ משנ"ב.

"אפי' תחובה כולו בגופו"

מ"א (ח): כיון שמכניסו תדיר כדי לחזור ולהוציאו אסור, כמו המוציא בפיו ובמרפקו (טור). ומשמע דדבר התחוב כולו בגוף מותר לכתחילה, וא"כ מותר לבלוע מרגלית ולצאת בו לרה"ר.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

כ' הטור בשם ת' הרמ"מ: למשמש בברזא בפי הטבעת מותר ע"י שינוי, כגון שאוחז הצרור או הברזא בשתי אצבעותיו וממשמש אבל בכל היד לא. ואם תחוב כולו בגוף נראה דשרי לצאת בו, דלא דמי לתנן (צב.) המוציא בפיו ובמרפקו פטור (אבל אסור), דהתם כשהוא פותח פיו ופושט מרפקו המשווי נראה אבל הכא שהוא בלוע כולו בגוף היה נראה דשרי. ✓ אמנם איני מתירו כיון שמכניסו תדיר כדי לחזור ולהוציא, אף דלא דמיא ממש להני, איכא למימר דפטור אבל

סעיף ט: לפנות בשדה בשבת

סעיף ט: אסור לפנות בשדה ניר בשבת, שמא יבא לאשוויי גומות, ואם היה שדה חבירו, אפילו בחול אסור מפני שדש נירו ומקלקל [שבת פא:].

למקום הגומות, דאסור משום אשוויי גומות.

וכ' המ"א (ט) – שאם היה בשדה חייב משום חורש ובבית חייב משום בונה (גמ'), ומ"מ נ"ל דבבית מותר לפנות דבמלתא דלא שכיחא לא גזרו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"בשדה ניר"

ט"ז: פי' חרישה ראשונה ועומד לזריעה. ופי' משנ"ב (כד) – שמצוי ע"י החרישה, רגבים וגומות, וחיישינן שמא בעת שיפנה ישכח ויטול מהרגבים שלפניו וישליך

סעיף י: לצדד אבנים למושב בית הכסא

סעיף י: אבנים גדולות שמצדדין אותן כמין מושב חלול ויושבים עליהם בשדות במקום המיוחד לבית הכסא, מותר לצדדן, ואף על גב דבנין עראי הוא לא גזרו ביה רבנן, משום כבוד הבריות [ביצה לב:].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מותר לצדדן"

"אבנים גדולות"

מ"א (י): ומ"מ לעשות כמין אהל אסור (שט"ו-ו). כ"כ משנ"ב (כו) – היינו להעמיד הדפנות שמכאן ומכאן ולהניח אבן למעלה על שתיהן. אבל הא"ר ומאמ"ר מתירין גם בזה.

יש"ש: י"א שדווקא אם היו האבנים מוכנים מכבר לזה, דאל"ה לא הותר איסור מוקצה בשביל זה דלא מצינו שהותר אלא לקינוח. כ"כ משנ"ב והרב יעקב יוסף זצ"ל.

או"ז שי"ג: טלטול דלת וזלזון והמנעול בשבת, ובו י' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: 1: לסתום פקק החלון..... 620
- סעיף א: 2: קנה שהתקינו להיות נועל בו..... 621
- סעיף א: 3: נגר הנגרר..... 622
- סעיף ב: נגר שמגיע עד הקרקע..... 625
- סעיף ג: 1: דלת של רחבה שיש בה ציר..... 626
- סעיף ג: 2: אין לה לא ציר, פתח העשוי לכניסה ויציאה..... 627
- סעיף ד: דלת העשוי מלוח אחד, דלת העשויה מקרשים הרבה..... 628
- סעיף ה: להחזיר דלת שידה ותיבה שיצאה..... 630
- סעיף ו: מטה וכוס של פרקים..... 632
- סעיף ז: לסמוך קורה שנשברה בארוכות המטה..... 634
- סעיף ז: להחזיר רגל ספסל שנשבר..... 634
- סעיף ט: התוקע עץ בעץ..... 635

סעיף י: לזרות תבן בחצר.....635.

סעיף א¹: לסתום פקק החלון

סעיף א חלק 1: פקק החלון, כגון: לוח, או שאר כל דבר שסותמין בו החלון, יכולים לסתמו אפילו אם אינו קשור (ובקשור א"צ אפילו מחשבה. ב"ח וא"ר), ולא אמרינן דהוי כמוסיף על הבנין, והוא שיחשוב עליו מע"ש לסתמו בו...

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קכה:): תנן – רבי אליעזר אומר פקק החלון בזמן שהוא קשור ותלוי פוקקין בו ואם לאו אין פוקקין בו, וחכמים אומרים בין כך ובין כך פוקקין בו.

ועוד (קנז:): מעשה בימי אביו של רבי צדוק וכו' ומדבריהם למדנו שפוקקין ומעשה רב (כרבנן).

ובגמ' (קכה:): מאי בין כך ובין כך? אמר רבי אבא בר כהנא – בין קשור בין שאינו קשור והוא שמתוקן.

אמר ליה רבי ירמיה ולימא מר בין תלוי בין שאינו תלוי והוא שקשור (שדומה לנגר הנגרר דלד"ה קשור בעינן)?

א"ל אנא כרשב"ג ס"ל, דתניא: קנה שהתקינו בעל הבית להיות פותח ונועל, בזמן שקשור ותלוי בפתח פותח ונועל בו, אין קשור ותלוי אין פותח ונועל בו. רשב"ג אומר – מתוקן אף על פי שאינו קשור.

מתוקן

רש"י – בהזמנה בעלמא ואף על פי שאינו קשור.

✓ והתוס' בשם ר"ת – לאו בתיקון של מעשה אלא במחשבה בעלמא. כ"כ הרב המגיד בשם הרשב"א. ביה"ל: כ"פ השו"ע – והוא מסקנת הרא"ש. ודלא כהר"ן דבעי שיהיה תורת כלי כמו בקנה לקמיה. אמנם מצאתי דהרבה ראשונים ס"ל כוותיה הלא המה הרמב"ן במלחמות, והרשב"א בחידושיו, והרא"ם בספר יראים. ולמעשה צ"ע.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"פקק החלון"

מ"א (א): ואפילו על ארובה שבגג שרי ואינו נחשב לאהל, דהאהל כבר עשוי וכשפוקק אינו אלא מוסיף על האהל שהוא עראי (תוס').

כ"כ משנ"ב (א) – והוסיף שהר"י הלוי כ' על הא דאיתא בש"ס שפקקו את החלון בשבת מפני המת שלא יכנס הטומאה לבית ויטמאו הכלים, היינו דווקא קודם שימות המת, דהוי רק תוספת אהל עראי וגם לא מיקרי מתקן עדיין. אבל לאחר מיתתו מיקרי תיקון גמור.

והמ"א חולק – דזה לא מיקרי מתקן, שהכלים שהיו בתוכו כבר נטמאו ואינו

משנ"ב (ג): ומהני אף שלא נשתמש בו עדיין מעולם לזה, וכ"ש אם נשתמש בו מכבר אפילו רק פ"א דכבר ירדה עליהם תורת כלי.

וכ' הח"א – הא דבעינן דעתו מע"ש היינו דווקא בדבר שדרך לבטלו שם אבל דבר שאין דרך לבטלו לעולם אלא לפי שעה (כגון בגד וכיו"ב) מותר לסתום בו אפילו לא היה דעתו עליו מע"ש.¹⁷⁷

מועיל אלא להבא שלא יטמא. וכן מצדד שע"ת (א) כהמ"א.

"ולא אמרינן דהוי כמוסיף"

משנ"ב (ב): כיון שדרכו בכך לפתוח ולסגור תמיד (תו"ש). (ואם אינו עומד לפתוח אלא לעתים רחוקות אסור כמוסיף על אהל קבוע, כ"כ המ"א סק"ז והפמ"ג. וע"כ בעינן שיהא הפקק קשור ותלוי מבעוד יום – ביה"ל).¹⁷⁶

"והוא שיחשוב"

סעיף א²: קנה שהתקינו להיות נועל בו

סעיף א חלק 2: א. קנה שהתקינו להיות נועל בו, א"צ שיקשרנו בדלת ב. ומ"מ דמי לבנין יותר מפקק החלון ולא סגי במחשבה שיחשוב עליו מאתמול וצריך שיתקננו לכך: לרש"י – היינו שיתקננו לשם כלי שיהא ראוי לשום תשמיש שיהא ראוי להפך בו זיתים או לפצוע בו אגוזים. ולר"ת – א"צ שיהא ראוי לדבר אחר, אלא כיון שתקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך סגי. ג. הגה: ומיקרי ע"י כך כלי שכלאכחו להיתר, ומותר לטלטלו כמו שנתבאר לעיל סי' ס"ח ס"ב [ב"י והרמב"ם].

אין פותח ונועל בו. רשב"ג אומר – מתוקן אף על פי שאינו קשור.

ב. שבת (קכו:). אמר רב אסי אמר רבי יוחנן הלכה כרבן שמעון בן גמליאל, ומי אמר רבי יוחנן הכי והא תנן (קכו:). כל

מותר לפותחו בשבת (אבל בלי בית יד אסור).¹⁷⁷ הרב יעקב יוסף זצ"ל: חלון שנשבר מותר לסותמו עם כר או בגד, ואין חשש של בונה, כיון שאין דרכו להניחם שם לעולם, אפי' לא חשב על זה מע"ש שרי.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שם: תניא: קנה שהתקינו בעל הבית להיות פותח ונועל, בזמן שקשור ותלוי בפתח – פותח ונועל בו, אין קשור ותלוי

¹⁷⁶ הרב יעקב יוסף זצ"ל: אסור לסתום ארובה שבגג כשמניח שם עץ או ברזל לסוגרו לעולם, שיש בזה איסור בונה. וכן בור שהונח עליו אבן לסותמו לעולם אסור להוציא האבן משום סותר. אבל כיסוי בור שיש לו בית אחיזה

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "קנה שהתקינו להיות נועל"

מ"א (ב): היינו שתוחבו אצל הדלת בכותל (ולא שסוגר בו את המסגרת או ב' חצאי דלת – משנ"ב) וע"כ דמי קצת לנגר המבואר לקמיה דלא מהני ליה מחשבה.

גר"ז: וא"צ שיקשרנו – ואין בו משום בונה כיון שאינו מבטלו שם, אלא עשוי להכניסו תדיר.

ב. "שיתקנו לכך"

משנ"ב (ו) בשם הב"ח: היינו דכיון שתקנו יש עליו תורת כלי ויוצא מתורת בנין. רק דלרש"י בעינן דווקא שיהא ראוי לשום תשמיש אחר, ולר"ת א"צ שיתקנו אלא לנעול בו דבזה נמי יש תורת כלי עליו ויוצא מתורת בנין.

"ולר"ת"

מ"א (ז): ולעת הצורך יש להקל כר"ת דכן סתם השו"ע לעיל (ש"ח-י), כ"מ מהמ"א והא"ר.

ג. "ומקרי עי"כ כלי שכלאכתו להיתר"

מ"א (ד): אבל קנה שמוסקין בו זתים אף על פי שנועלין בו מ"מ מקרי מלאכתו לאיסור (וכ"מ ברמב"ם וב"י). כ"כ משנ"ב – כיון שעיקרו עשוי לכך הולכין אחר רוב תשמישו.

כיסויי הכלים שיש להם בית אחיזה ניטלים בשבת, ואמר רב אסי אמר רבי יוחנן והוא שיש תורת כלי עליהם?

רבי יוחנן סבר לה כוותיה בחדא (דסגי במתוקן ומיוחד לכך אף על פי שאינו קשור) ופליג עליה בחדא (דרבי יוחנן בעי שיהיה עליו תורת כלי לאפוקי מרשב"ג).

והוא שיש תורת כלי עליו

- רש"י – שראוי לתשמיש נוסף, כגון להפוך בו זיתים או לפצוץ בו אגוזים.
- ור"ת – א"צ שיהא ראוי לתשמיש אחר, אלא כל שראוי לזה מספיק, ובלבד יעשה בו מעשה כמו בחריות של דקל, כנ"ד ה"ה.

רמב"ם: קנה שהתקינו להיות פותח ונועל בו, אם יש עליו תורת כלי הרי הוא ככלי שמלאכתו להיתר.

ב"י – כלומר ולא דמי לקנה שמוסקין בו זיתים ויש עליו תורת כלי אלא שהוא כלי שמלאכתו לאיסור, שדבר שנועלין בו הוי מלאכתו להיתר.

כ' הרא"ש בדעת הרי"ף:

בפקק החלון (סעיף 1א) – פסק דלא שיין בו בניין כלל וסגי במחשבה והוציאו מאיסור טלטלו.

ובקנה (סעיף 2א) – שהוא צורך נעילת הבית ודמי קצת לנגר, פסק דבעי תיקון כלי.

ובנגר הנגרר (סעיף 3א) – שתוחבו בקרקע ודמי קצת לבניין בעי קשירה, לאפוקי מאיסור בניין.

סעיף א³: נגר הנגרר

סעיף א חלק 3: א. ונגר שהוא יתד שנועלים בו ותוחבין אותו באסקופה למטה ודומה טפי לבנין, לא סגי בהכי ואין נועלים בו אלא אם כן יהא קשור. וכיצד יהא קשור?

ב. אם יש בראשו גלוסטרא, דהיינו שהוא עב באחד מהראשים וראוי לכתוש בו שדומה לכלי (היינו כיון דכלי הוא לא הוי כבנין דנראה לכל דלפי שעה משימו שם – משנ"ב) – סגי אפילו אם קשור בחבל דק שאינו ראוי להיות ניטל בו. ואפילו אם אינו קשור בדלת עצמו אלא בבריה הדלת, ואפילו אם החבל ארוך ואינו תלוי כלל באויר אלא כולו מונח בארץ.

ג. ואם אין בראשו גלוסטרא: אם הוא קשור בדלת עצמה – סגי אפי' בחבל דק שאינו ראוי לינטל בו, ואפי' כולו מונח בארץ. ואם אינו קשור בדלת אלא בבריה – צריך שיהא הקשר אמיץ שיהא ראוי לינטל בו, ואפי' הכי א"צ שיהא תלוי, אלא אפי' כולו מונח בארץ, מותר שאין אסור אלא כששומטו ומניחו בקרן זוית [הכל לשון הטור].

סיכום: נגר הנגרר

כללית – אין נועלין בו אלא אם כן הוא קשור.
אם יש בראשו גלוסטרא מותר: אפי' קשור בחבל דק, אפי' קשור בבריה ולא בדלת, אפי' חבל ארוך שכולו מונח ע"ג הקרקע.
אין בראשו גלוסטרא:
אם קשור בדלת (ולא בבריה) – מותר, אפי' חבל דק, ומונח על הארץ.
ואם קשור בבריה – צריך קשר חזק שראוי להינטל בו. אבל א"צ שיהא כולו תלוי. ואין איסור אלא כששומטו ומניחו בקרן זוית.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

הקדמה: נגר – מעין מקל קטן שתוקעים בקרקע ומונע מהדלת להיפתח. נגרר – שקשור לדלת אך לא תלוי באויר אלא נגרר ע"ג הקרקע.

א. כ' הרא"ש: הרי"ף פסק כרבי יהודה בנגר דבעי קשור. דס"ל דבנגר שתוחבו

בקרקע דמי קצת לבנין הילכך בעינן קשירה לאפוקי מאיסור בנין.

ב. עירובין: (קא:): תנן – נגר שיש בראשו גלוסטרא. רבי אליעזר אוסר, ורבי יוסי מתיר.

גמ': בניטל באיגודו כולי עלמא לא פליגי כי פליגי בשאינו ניטל באגדו.

אר"ח – שי"ג

ר' יוסי ס"ל – כיון שיש בראשו גלוסטרא תורת כלי עליו. ור"א סבר – כיון שאין ניטל באיגודו לא.

ופרש"י: בניטל באגדו – כשהוא קשור ותלוי בחבל של קיימא וראוי לטלטלו על ידי אותו חבל ואינו נפסק. כולי עלמא לא פליגי – דשרי דכיון דקשור ותלוי יפה מוכחא מילתא דלנעול קאי ולא מיחזי כבונה. כשאין ניטל באגדו – שהחבל דק ואם היה רוצה ליטלו משם לטלטלו על ידי אותו חבל מיד נפסק: ר"א סבר כיון דאינו ניטל באגדו הוי כמי שאינו קשור ומשום גלוסטרא לא שרי ליה, ורבי יוסי סבר גלוסטרא מהני ליה דכיון דכלי הוא לא הוי כבנין.

[סיכום נגר הנגרר לפי שיטת רש"י]

■ אם שניטל באיגודו (שקשור ותלוי בחבל של קיימא) – לכו"ע שרי.

■ לא ניטל באיגודו:

ר"א – אוסר כיון דמקרי אינו תלוי, וגלוסטרא אינה מתירה.

✓ ור' יוסי ס"ל – גלוסטרא מהני, אף שאינו קשור, כיון הוא כלי [.

ופסקו הרי"ף, הרמב"ם והרא"ש – כרבי יוסי.

כ' הב"י: משמע שבגלוסטרא שמותר לר' יוסי, אף שאינו ניטל באיגודו, ואף שקשור במזוזה ולא בדלת. כ"כ התוס'. אבל בקשר מיהא בעי – כ"כ הטור.

ג.שם (קב.): תנן (כשאין בראשו גלוסטרא –

רש"י) – נגר הנגרר נועלין בו במקדש אבל לא במדינה, והמונח כאן וכאן אסור.

✓ רבי יהודה אומר – המונח מותר

במקדש והנגרר במדינה.

ופרש"י: נגר הנגרר – שקשור בדלת אבל אינו תלוי שהחבל ארוך ומתוך שנגרר אינו נראה כקשור ובשאיין בראשו קלוסטרא קאמר. נועלין בו במקדש – דשבות בעלמא הוא דאינו בונה ממש, הואיל וקשור לכך. והמונח – שאינו קשור כלל הוי בנין ממש, ורבי יהודה סבר לאו בנין ממש אלא דומה לבנין ובמקדש לא גזרו שבות.

ובגמ': הלכה כרבי יהודה בנגרר.

אמר רבא – והוא שקשור בדלת. והא רבי טבלא, חזא לההוא דתלי בעברא דדשא ולא אמר להו ולא מיד? ההוא ניטל באגדו הוה.

ופרש"י: הלכה כרבי יהודה בנגרר – דמותר אפילו במדינה, אבל במונח דשרי ליה רבי יהודה במקדש לית הלכתא כוותיה דכיון שאינו קשור שם, בנין גמור הוא כשאר נגרים שנועצים בכתלים. והוא שקשור בדלת – עצמה דמוכח שפיר ולא שקשור במזוזה. ניטל באגדו – כלומר קשור היה בחבל חזק.

ופסק הרמב"ם: נגר שאין בראשו קלוסטרא אם היה קשור ותלוי בדלת נועלין בו, וכן אם היה ניטל ואגדו עמו, אבל אם היה אגדו קבוע בדלת והיה הנגר נשמט כמו קורה ומניחין אותו בזוית וחוזרין ונועלין בו בעת שרוצים, הרי זה אסור לנעול בו שאין עליו תורת כלי ואינו אגוד ואין בו אגד להוכיח עליו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. דמי טפי לבניין

אר"ח – שי"ג

משנ"ב (יא): ר"ל שנראה כשאר נגרים ויתדות שנועץ בכותל דיש בזה משום בנין ולכך בעינן שיהא קשור.

"אלא אם כן קשור"

ביה"ל: מיהו בקשור א"צ אפילו מחשבה שיחשב עליו מבעוד יום (ב"ח וא"ר).

"בחבל דק"

משנ"ב (יג): משמע דעכ"פ קשור מיהו בעינן. כ"פ הט"ז – דהקשירה הוא לעיכובא. אבל הא"ר כ' – דלעת הצורך יש לסמוך על המקילין ע"י גלוסטרא כיון שהוא כלי אף בלי קשירה כלל. אבל בביאור הגר"א משמע – דמצדד לדינא כהט"ז.

וכ' ח"א – ואם הנגר מחובר לדלת ומושכין אותו ותוחבין בחור מותר לכו"ע אף בלי קשירה.

ג.

"ואם אין בראשו"

משנ"ב (יז): כשאין בראשו גלוסטרא אין על הנגר תורת כלי, ולכן בעינן שיהיה יותר היכר שהוא עומד רק לנעילה דלא יהיה נראה כבונה (וצריך קשירה).

"אלא בבריה – צריך קשר אמיץ"

משנ"ב (יח): שאם לא כן אסור אפילו אם הנגר תלוי באויר ואינו נגרר כלל בארץ (הגר"א).

"אלא כששומטו ומניחו בקרן זוית"

משנ"ב (יט): קאי אלעיל דמותר אפילו בחבל דק, וע"ז סיים וכתב שאין אסור אלא כששומטו היינו שאינו קשור כלל, שאינו נראה כמוכן לנעול והוי כבונה.

סעיף ב: נגר שמגיע עד הקרקע

סעיף ב: כל נגר שאמרנו, מיירי שהאסקופה גבוה וכשנועץ אותו במפתן אינו נוקב בארץ, אבל אם נפחתה האסקופה, בענין שכשמכניס הנגר בחור נוקב תחתיו בארץ – הוי בנין ואסור לנעול בו.

ופרש"י: נקמז – שנכנס הנגר בחור האסקופה ויוצא הנגר לצד הקרקע ונועץ בקרקע, ועד השתא איירי כשהאסקופה גבוהה ואין החור ניקב עד לארץ. נשמט – שנפסק החבל שהוא קשור בו והרי הוא מונח בקרן זוית כשפותח אותו.

✓ כ"פ הטור – אם נפחתה האסקופה, בענין שכשמכניס הנגר בחור נוקב תחתיו

❖ **שורשי הלכה (המקורות)**

עירובין (קב.): בעי רבי זירא נקמז מהו? אמר רב יוסף – תניא נשמט אסור נקמז מותר. ✓ רבי יהודה אומר – אוסר אפי' שאינו נשמט.

א"ר יהודה אמר שמואל – הלכה כרבי יהודה בנקמז, אמר אביי – טעמו, דמיחזי כבונה.

אר"ח – שי"ג

מקום שהנגר יהיה ראשו שם ואינו מוסיף נקב בארץ אין איסור. כ"כ משנ"ב והרב יעקב יוסף זצ"ל.¹⁷⁸

ובזה ניחא מה שעושים נקבים בחומה אצל הדלת מכאן ומכאן ותוחבין הברית לשם שהולך מקצה זה לזה, ולא אמרינן דהוי כבונה דמה לי שנכנס בחומה או למטה בארץ אלא משום שנעשה מתחילה. כ"כ משנ"ב.

עוד כיון שעושין טבעת של ברזל באמצע הברית ובו אוחזין בשעת פתיחה ונעילה, הוי כעשה לו בית יד דמותר אפילו באינו קשור אפילו בנפחתה האסקופה, כ"כ המ"א ומשנ"ב.

בארץ (פי' שעושה חור חדש בקרקע – הרב יעקב יוסף זצ"ל) – הוי בנין ואסור לנעול בו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"כל נגר"

משנ"ב (כ): היינו אפילו יש בראשו גלוסטרא (ב"י) והוא קשור. ואפשר דלדברי הרי"ף יש להקל ביש בראשו גלוסטרא אף נפחתה האסקופה (לפי הגר"א בביאור דברי הרי"ף, הובא בביה"ל).

"נפחתה האסקופה"

ט"ז (ב): ואם מתחילה עשה חלל בקרקע

סעיף ג: דלת של רחבה שיש בה ציר

סעיף ג חלק 1: א. רחבה שאחורי הבתים, שאין נכנסים ויוצאים בה תדיר, אם עשה דלת לפתחה או שתולה בה מחצלת של קנים, וכן פרצה שגדרה בקוצים כעין דלת (בחבילות של קוצים ופעמים שנועלה ורוצה לפותחה – משנ"ב), אם יש להם ציר (פי' ציר נוקבין הדלת וקובעים בו עץ חד כדי להכניסו בארץ לחזור לכאן ולכאן), או אפי' אין להם עתה ציר אלא שהיה להם ציר – נועלים בהם אפי' הם נגררים בארץ רק שקשרם ותלאם לנעול בהם, ולא חשיב כבונה, שניכר בהם שהוא דלת כיון שהיה להם ציר.

ב. הגה: וכ"ס חס"י להם ציר עדיין, וכלכד שלא יחזיר הציר למקומו, כדרך שיתבאר לקמן סי' תקי"ט [ב"י]...

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. עירובין (קא.): הדלת שבמוקצה

מרוצפת.

¹⁷⁸ הרב יעקב יוסף זצ"ל: ולכן כשיש חור בארון למטה שלתוכה נכנס היתד מותר, וכן בגינה

אר"ח – שי"ג

ב"ב"י: ופשוט שאינו מחזיר הציר למקומו דאילו מחזיר הציר למקומו אמרינן בביצה (יא:) דאפילו בתריסי חנויות שהם כלים המטלטלים אסור.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "תדיר"

משנ"ב (כג) לפי פי' הראב"ד: שאינו עשוי להפתח אלא לזמנים רחוקים, ומחזי כמוסיף על הבנין בנעילתו. תו"ש – תדיר היינו העשוי להכנס תוך ל' יום.

"אפי' נגררים וכו' רק שקשרם ותלאם"

הגר"ז: ר"ל שקשרם ותלאם שם מבע"י כדי לנעול בהן מותר לנעול בהן בשבת, שאף שכשהן פתוחין הן נגררות בארץ ורק כשהוא נועלן מגביהן וזוקפן על האסקופה. מ"מ כיון שהן קשורות ומחוברות שם מבע"י ויש להן היכר ציר לא מחזי כבונה בשבת. כ"כ משנ"ב.

וחדקין שבפרצה והמחצלת אין נועלין בהם אלא אם כן גבוהים מן הארץ. ופרש"י: הדלת שבמוקצה – רחבה שאחורי הבתים, שאין משתמשים בה תדיר ואין בעל הבית חושש לעשות לה דלת תלויה כראוי וקבועה אלא זקופה כנגד הפתח וכשהוא פותח מטילה לארץ. אין נועלין בה – בשבת משום דעביד בנין. וחדקים שבפרצה – קוצים שעשאם חבילות, והתקנים לסתום בהם פרצה, ופעמים שהוא פותחה.

גמ': ורמינהי דלת ומחצלת הנגררת בזמן שקשורים ותלויים נועלים בהם (אלמא אתלייה הוא דקפיד אבל אגבוהין מן הארץ לא חייש – רש"י)?

אמר אביי – בשיש להם ציר (דמוכחא מילתא דדלת גמורה היא). רבא אמר – בשהיה להם ציר (כיון שיש היכר).

אבל הריטב"א פי' (לא כרש"י): שיש להם ציר בפתח מתוקן לדלת (ולא בדלת), שמוכח שבפתח קבוע ואינו נראה כבונה ואפילו אין בגופה של דלת שום היכר ציר.

סעיף ג: אין לה ציר, פתח העשוי לכניסה ויציאה

סעיף ג חלק 2: א. אבל אם אין להם ציר ולא היה להם ציר – אין נועלים בהם אלא אם כן היו גבוהים מן הארץ.

ב. ופתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר – נועלים בו, אפי' לא היה לו ציר מעולם והוא נגרר (בארץ כשפותחה).

שקשורין ותלויין, וגבוהים מן הארץ אפילו מלא נימא – נועלין בהן, ואם לאו

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. עירובין (קא.): דלת הנגררת, בזמן

- **✓ראב"ד** והרא"ש כ' – שאם פותח ונועל תדיר מותר, אף שנגרר. ואם לא פותח ונועל תדיר צריך גבוה מהארץ.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אין נועלין בהם"

מ"א (ז): וה"ה בפקק החלון אם אינו עשוי לפתוח אלא לעתים רחוקים הוי כאהל קבע.

"גבוהים מן הארץ"

משנ"ב (כו): פי' שהן קשורות ותלויות מבע"י (שאף כשיפתח אינן נגררות בארץ) ואפילו הן גבוהין מן הארץ רק כמלא נימא. וטעמו, ששוב אינו נראה כבונה בנעילה זו אף אם אין להם היכר ציר, הואיל שאף כשהן פתוחין הן מחוברין וקבועין שם היטב שאין נגררות בארץ.

ב. "פתח העשוי"

לבוש: דכיון שמשתמשין בה תדיר הכל יודעין שלדלת היא עשויה ולא מחזי כבונה. כ"כ משנ"ב.

כ' הגר"א: שמלשון המחבר משמע דעכ"פ קשור מיהו בעינן. אבל מלשון הרמ"א (ד) משמע דס"ל דאפילו אינו קשור שרי אם יש לה אסקופה מלמטה, כ"כ משנ"ב – ויש להקל בזה.

– אין נועלין בהן (משמע דבעי תרתי, ציר וגבוהים מהארץ)?
אביי ורבא מתרצים: או שיש להם ציר או שגבוהים מהארץ (וא"צ לשניהם).

ב. הרא"ש: פתח העשוי לכניסה ויציאה:

הרז"ה כ' – שדלת שבבמוקצה ודלת הנגררת, לפי ר"א – צריך קשור ותלוי (שמצריך בפקק החלון קשור ותלוי), וכיון קי"ל כר' יהודה – סגי בקשור וא"צ תלוי אבל הראב"ד פי' – אף שקי"ל כר"י ורשב"ג שלהוסיף לאוהל עראי מותר, הדלת שבמוקצה אין נועלים אלא בגבוהים, משום בניין, דלאו תוספת עראי הוא אלא קבע, כיון שעשויים להפתח לזמנים רחוקים. **✓**ואם היה פתח קבוע להכנס ולצאת בו – מותר אף שאינם גבוהים מהארץ.

אבל מרש"י – לא משמע כן, שכ': נקט דלת שבמוקצה משום שאין בעל הבית חושש לעשות דלת תלוי כראוי. משמע שבכל דלת שעשוי בעניין זה אף שפותח ונועל תדיר אסור.

סיכום: פתח העשוי לכניסה ויציאה

- **הרז"ה** – בכל הדלתות מותר כל שקשרם, אף שאינם תלויים ולא גבוהים מהארץ.

- **מרש"י** משמע – בכל הדלתות אסורים אף שפותח ונועל תדיר, אלא אם כן גבוהים.

סעיף ד: דלת העשוי מלוח אחד

סעיף ד': א. דלת העשוי מלוח אחד או שאין לה אסקופה התחתונה, וכשפותחים שומטין אותה ועוקרים אותה – אין נועלים בה אפי' יש לה ציר. ב. הגה: אצל דלת העשויה מקרשים הרצה, שרי אף על פי ששומטים אותה כשפותחה, אם יש לה אסקופה. וה"ה במקום שנועלים בקרשים הרצה ויש חקיקה למעלה ולמטה (דהחקיקה נחשבת כאסקופה – משנ"ב) שמכניס בהם הקרשים, שדינם כדלת הואיל ואינן לוח אחד בכל הדלת [ב"י].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. עירובין (קא): תני רבי חייא – דלת אלמנה הנגררת אין נועלין בה (לפי שאין לה תקוני הדלת כשאר דלתות הוי כסתימה בעלמא ונראה כבונה – רש"י). היכי דמי דלת אלמנה? איכא דאמרי דחד שיפא (שעשויה מקרש אחד, ודרך הדלתות שעשויות משני קרשים. ולפי שאין לה צורת דלת הרי כשנועלה הוא נראה כאילו סותם את הכותל, ובונה בשבת). ואיכא דאמרי דלית לה גישתמא (שאין לה בריחים המחברין אותה, אלא היא מחוברת במסמרים בלבד). כ' הטור: אין נועלין בה אפילו יש לה ציר.

להלכה:

• **הטור –** כשני הלשונות לחומרא, אם הוא לוח אחד או שאין לו איסקופא אסור. • **הרמב"ם –** שניהם לקולא, ורק כשאינו לוח אחד, וגם אין לו איסקופה תחתונה אסור (דספקא דרבנן לקולא – ב"י).

ב. ב"י: והני חנויות דידן שנועלין אותם בקרשים ויש במקומם חקיקה למעלה

ולמטה שהן נכנסות בה – נראה שאין לו דין ציר לאסרו משום מחזיר ציר למקומו. ולדברי הרמב"ם – ודאי שרי, ואף לדברי הטור – נראה דשרי, דעד כאן לא אסר אלא שאין הדלת אלא מלוח אחד בלבד אבל הכא שהפתח נעול בכמה קרשים חשיבי כולהו כדלת אחד עשוי מקרשים רבים ושרי. וכך נהגו העולם להתיר לפתוח ולנעול כדרכה ולא נשמע פוצה פה לאיסור.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "דלת העשוי מלוח אחד"

הגר"א: ומיירי כאן אפילו בפתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר (כד"ה הרי"ף והרמב"ם). כ"כ משנ"ב.

"מלוח אחד או שאין"

משנ"ב (לא): ודעת הרמב"ם דלא אסור אלא בתרתי לריעותא, דהיינו שהוא מלוח אחד וגם אין לה אסקופה. וכ' המ"א וא"ר שבפתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר יש להקל. כ"כ משנ"ב.

"וכשפותחים שומטין אותה"

אר"ח – שי"ג

מדף א' ורגילין לבנות בכזה בכותל, לא מהני ציר.

"אף שסומטין"

ב.

משנ"ב (לג): פי' שאינה קשורה כלל. אף שבס"ג בדלת של רחבה צריך להיות קשור ותלוי, שאני הכא שהוא פתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר, דבזה לא בעינן קשר כלל.

"סדינס כדלת"

משנ"ב (לא): דאע"ג דהקרשים אינם מחוברים והוא מכניס כל קרש בפני עצמו, אפ"ה לא נחשב כדלת של לוח אחד.

שם (לו): הואיל ואינן – כבר נתבאר לעיל שהאחרונים מצדדים להקל אף בלוח אחד, כיון שיש לו אסקופה והוא עשוי לכניסה ויציאה תדיר.

משנ"ב (לב): משמע דמיירי בשאינה קשורה, אבל קשורה ותלויה אף שנגררת בארץ כשפותחה שרי אף שאין לה תקוני דלתות כראוי, והיינו משום דכאן מיירי בפתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר. ובשה"צ (כג) כ' – שזהו לפי הגר"א שרי"ף גרס שאינה נגררת, ואירי לדידיה בעשויה לכניסה ויציאה, ומשמע דבקשורה אף בדלת אלמנה שרי, אך לפי גרסתנו דגרסי דלת הנגררת, והיינו, בקשורה, ואפילו הכי אסור, אם כן אפשר דאף בעשויה לכניסה ויציאה תדיר גם כן אסור בדלת אלמנה.

"אפי' יש לה ציר"

ט"ז (ד): טעם האיסור כיון דאין לה צורת הפתח כמו שאר פתחים. ושאני מס"ג במחצלת של קנים דמהני היכר ציר דשם לא מיחזו כבונה (שאין רגילות לבנות ממחצלת של קנים), מה שאין כן כאן דהוא

סעיף ה: להחזיר דלת שידה ותיבה שיצאה

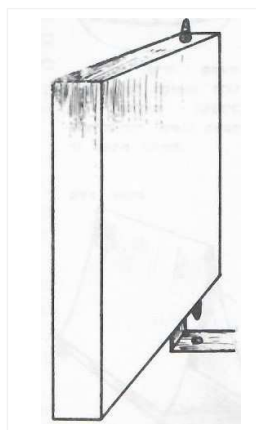
סעיף ה: שידה תיבה ומגדל שפתחיהן מן הצד ויש להם שני צירים אחד למעלה ואחד למטה: אם יצא התחתון כולו ממקומו – אסור להחזירו שמא יתקע, אבל אם יצא מקצתו – דוחקו עד שמחזירו למקומו כיון שהעליון נשאר במקומו בקל יכול להחזיר התחתון. אבל כשיצא העליון – אסור אפי' לדוחקו ולהחזירו למקומו (דעי"ז הוא נופל לגמרי – משנ"ב).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

עירובין (קב:): ת"ר – ציר דלת שידה תיבה ומגדל: במקדש – מחזירין, במדינה דוחקין והעליון, כאן וכאן לא יחזיר שמא יתקע.

אר"ח – שי"ג

פרש"י: ובמדינה דוחקין – אם לא יצא כולו מחור האסקופה. והעליון כאן וכאן אסור להחזיר – דהוי כבונה ממש. שמא יתקע – שמא יחזיקנו במקבות ובגרזן, והויא מלאכה.

כ' הרא"ש: ר"ת הסתפק אם מותר לדחוק העליון במדינה מדקאמר כאן וכאן לא יחזיר משמע דלדחוק מותר אף במדינה, או דילמא האי דנקט לא יחזיר בשביל מקדש נקט אבל במדינה אפילו לדחוק אסור? והטור – פסק לאיסור, כ"כ ה"ה בדעת הרמב"ם.

ב"י: וכבר נתבאר בש"ח שדלתות הכלים מותר ליטלם מהם בשבת אבל לא דלתות מידי דמיחבר בארעא משום דהוי בונה, משמע דחייב חטאת בין על נטילתן בין על חזרתן.

כ' הט"ז – ומה שנוהגין בסעודות גדולות בימות החמה לסלק החלון ע"י גוי בשבת וזה איסור גדול כיון דהישראל חייב חטאת בזה בודאי אסור לומר לגוי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"שמא יתקע"

מ"א (ט): ואפילו כשהחור הוא באמצע פתח התיבה, דלא שייך למגור כ"כ שמא יתקע, אפ"ה אסור דגזרינן באמצע אטו מן הצד. ואפילו בצירים שלנו שהם מברזל אסור להחזיר. כ"כ משנ"ב. אבל במרדכי – משמע קצת דאסור גזירה שמא יתקע.¹⁷⁹

בניין וסתירה בכלים

ישנם ג' דרגות בהרכבת כלים:

(א). תקיעה – קכדרך מעשה אומן, ובכלל זה המחבר ע"י מסמרים או דבק – חייב משום בונה.

(ב). הידוק – חיבור מועיל וטוב אך א"צ לזה חוזק וגבורה, אלא בקל יכול להדקו

– אסור מדרבנן (שו"ע ש"ח – ט).
(ג). רפוי – שמחבר חלקי הכלי שלא החוזק כלל, ואינו מחובר היטב אלא מתנועע ורפוי: לשו"ע – מותר לכתחילה, ולרמ"א – מותר כשהוא דרך שימוש טבאופן רפוי, שאל"כ חששו שמא יתקע.

דלת או חלון שיצאה ממקומה אסור להחזיר והוי מוקצה. וכן ראש ברו שנפל אסור להחזירו, כיון שיש חשש שיחזרנו ע"י הברגה, מ"מ אם כבר נפל כמה פעמים בחול והחזירו מותר אף בשבת.

¹⁷⁹ הרב יעקב יוסף וצ"ל: אסור מהתורה לעקור דלת או חלון, וכן אסור להחזיר. דלת או חלון הזזה: תפארת ישראל – מתיר, אמנם פמ"ג – אסור.

סעיף ו: מטה וכוס של פרקים

סעיף ו: א. מטה של פרקים אסור להחזירה ולהדקה, ואם תקע חייב חטאת. ואם היא (לרכה להיות) רפויה – מותר לכתחילה (דשוב אין לחוש שמא יתקע – משנ"ב), (ובלכזל קלא יהדק).

ב. וכוס של פרקים (שמפרקין אותו מעל רגלו – משנ"ב) – מותר לפרקו ולהחזירו בשבת. ויש מי שאומר שדין הכוס כדין המטה.

ג. הגה: ואם דרכו להיות מהודק אף על גב דעכשיו רפוי – אסור [מיימוני והגהות אשיר"י וכל בו וכן נראה דבר הטור].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (מז.): אמרי רבי אבא ורב הונא בר חייא – מותר להחזיר מטה של טרסיים בשבת (פי' שהיא של פרקים).

✓ וכי אתו לקמיה דרב יהודה אמר הא רב ושמואל דאמרי תרווייהו המחזיר מטה של טרסיים חייב חטאת.

ואסיקנא דאינהו (המתירים) ס"ל כרשב"ג, דתניא מלבנות המטה וכרעי המטה לא יחזיר ואם החזיר פטור ולא יתקע ואם תקע חייב חטאת. רבן שמעון בן גמליאל אומר אם היה רפוי מותר.

ופרש"י: אינהו – רבי אבא ורב הונא בר חייא ס"ל כרשב"ג שמתיר לכתחילה.

וכ"ה בגמ' (שם): – בי רב חמא הוה מטה גללניתא (מטה של פרקים) דהוו מהדרי לה ביומא טבא ויהיב טעמא משום דכרשב"ג ס"ל. כ"פ הרי"ף, והרא"ש והרמב"ם.

ג. ב"י: רפוי מותר – היינו שהוא עשוי להיות רפוי תמיד, אבל אם עשוי להיות

מיהדק אף על פי שעכשיו כשמחזירו מניחו רפוי אסור.

ה"ה בשם הרשב"א: מנורה של חוליות שהיא רפויה ואינו רפויה נמי אסור.

ב. כ' הרמ"מ: ה"ה כוס של פרקים אסור להחזירו אלא אם כן יהא רפוי. כ"כ כל בו.

והטור כ' – ונראה דכוס אין דרך להדקו כל כך ושרי בכל ענין. כ"כ רי"ו בשם רבינו פרץ – שמותר לפרקו ולהחזירו בשבת.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "של פרקים"

משנ"ב (מ): היינו שעשויה פרקים פרקים, בשביל בעלי אומנות שיוכלו לשאת אתם בדרך, וכשבאין על מקומם מחזירין פרקיה יחד ומושיבין אותה.

"אסור להחזיר"

אר"ח – שי"ג

כ' המ"א – וכיסוי הכלים אפילו אם עשויים כך שרי, דהתם אין עשויים לקיום רק לפותחן ולסוגרן תמיד, וכ"כ הט"ז ואפילו הכלים שאסור לפורקן ולהחזירן מ"מ לטלטלן שרי ולא גזרו אלא במנורה שדרכה להתפרק, כ"כ משנ"ב.

"ויש מי שאומר"

משנ"ב (מו): לכתחילה יש להחמיר כדעה זו אך אם הוא לצורך שבת יש לסמוך אדעה ראשונה (אחרונים).

מ"א (יג): ה"ה השטענד"ר שבבה"כ שמניחים עליו ספרים שאסור (אגודה).¹⁸¹

יחיה דעת (ב, מח): יש להחמיר לכתחילה לא למלאות שעון שהפסיק פעולות, כיון שרבו האוסרים, כ"כ משנ"ב (של"ה סקט"ו). אמנם שעון שעדיין פועל מותר מלאות שלא יפסיק (שם ב, מח).

וכן מותר לדייק שעון שעדיין עובד (שם ב, מח3)

יביע אומר (ג, כא): מותר לעשות מי סודה בסיפולוקוס, אין בזה משום בונה וסותר (ע"י הברגת בלון הגז, שאינו עשוי לקיום, כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל) והמחמיר תע"ב.

החלקים, כיון שאינו לקיום. כ"פ ילקוט יוסף – ואף מותר לילדים לשחק במשחק של הרכבת אותיות.

¹⁸¹ והרב יעקב יוסף זצ"ל – בימנו שלא מבריגים חזק, ואין מתקיימות יותר מחודש מותר.

ט"ז (ו): הטעם דהוי גמר מלאכה וחייב משום מכה בפטיש. כ"כ פמ"ג. והמ"א (י) כ' – וי"א דכיון שעושה בזה כלי גמור חייב משום בונה.

"ואם היא (דרכה להיות) רפויה"

מ"א (יא): כ' הכל בו בשם הראב"ד – דברים שאין אדם מקפיד עליהם אם יתענע בתוך החור מותר דאין לגזור אלא בדבר שצריך להיות מעמידה בדוחק. אבל בסמ"ג איתא דווקא דבר שצריך גבורה ואומנות אסור.

כ' פמ"ג (יא) – וכל זה בתלוש, אבל במחובר לקרקע אף רפויה אסור להתזירה, דהוה בונה.

ב. "וכוס כו' מותר"

מ"א (יב): שאין דרך להדקו כ"כ טור, ונ"ל דכוסות שלנו העשויות בחריצים סביב ומהודקים בחוזק לכ"ע אסור.¹⁸⁰

"מותר לפרקו ולהחזירו"

ט"ז: כשהוא רפוי, והטעם דאין דרך להדק כ"כ בחוזק שיהיה חשוב כמו תקיעה.

והיש מי שאומר ס"ל כיון דעכ"פ דרך להדק גם ברפוי אסור כמו במטה של פרקים.

¹⁸⁰ הרב יעקב יוסף זצ"ל: זכוכית של משקפיים אסור לפרקה או להרכיבה שמא יבריג בחוזק, ואם היא עשויה בלא בורג אלא ע"י לחץ מותר. גלגל של עגלה שנפל אסור להחזירו (כ"כ שבת הלוי – כיון שאינו מתפרק לגמרי). כן מותר לילדים לשחק בלגו, אף שמרכיב

סעיף ז: לסמוך קורה שנשברה בארוכות המטה

סעיף ז: א. קורה שנשברה, מותר לסמכה בארוכות המטה שהם כלי לא כדי שתעלה, דא"כ הוי ליה בונה, אלא כדי שלא תרד יותר. ב. והוא שיהיו רפויים, שיכול ליטלם כשירצה אבל אם מהדקם שם, אסור.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

הרמב"ם והטור.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "שהם כלי"

מ"א (יד): ואם אינו כלי רק עץ בעלמא אף על פי שהוכן לטלטל מ"מ אסור לסומכו תחת הקורה דדמי לבונה. אבל הא"ר ותו"ש – חולקים עליו ומתירים בכל דבר ששם כלי עליו לענין טלטול כיון שהוא עושה רק כדי שלא תרד יותר. כ"כ משנ"ב.

א. שבת (קנא:): משנה – וכן קורה שנשברה – סומכין אותה בספסל או בארוכות המטה, לא שתעלה אלא שלא תוסיף. פרש"י: לא שתעלה – דהוי בונה, בספסל – שתורה כלי עליו.

ב. וכ"ה בשבת (מג.). – והוא שיהיו רפויים, שאם לא כן מבטל כלי מהיכנו (שאינו יכול שוב ליטלו משם – רש"י). כ"כ

סעיף זז: להחזיר רגל ספסל שנשבר

סעיף זז: א. ספסל שנשמט אחד מרגליו – אסור להחזירו למקומו (שמא יתקע בחווק), ב. ולהניח אותו צד השמוט על ספסל אחר, יש מי שמחמיר לאסור ג. (וע"ל סי' ט"ח).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ב"י: ומכל מקום להחזיר הרגל למקומה משמע דפשיטא דאסור גזירה שמא יתקע, שאף על פי שהוא רפוי כיון דדרך רגלי הספסלים להיות תקועין גזרינן ביה שמא יתקע.

ג. הרמ"א (ש"ח-טז): ספסל ארוך שנשמט

כ' בתרומת הדשן: ספסל ארוך שנשמט אחד מרגליו, יש אוסרים לטלטלו ולהניחו באותו צד שנשמט הרגל על ספסל אחר. (וראיה שבת (קלח:)) – כירה שנשמטה אחת מירכותיה אסור לטלטל גזירה שמא יתקע.

אר"ח – שי"ג

א' מרגליה, כ"ש שתיים, דאסור לטלטלה ולהניחה על ספסל אחרת ולישב עליה אפילו נשברה מבע"י, אלא אם כן ישב עליה כך פעם אחת קודם השבת. גם אסור להכניס הרגל לשם משום בנין.

סעיף ט: התוקע עץ בעץ

סעיף ט: התוקע עץ בעץ, בין שתקע במסמר בין שתקע בעץ עצמו עד שנתאחד, הרי זה תולדת בונה [רמב"ם].

מ"א (טז) – וכן התוקע העץ בתוך הקורדום חייב וכן המפרק עץ תקוע חייב משום סותר והוא שיכוון לתקן (רמב"ם פ"י). כ"כ א"ר, התו"ש ומשנ"ב.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"התוקע"

ה"ה: והיינו מדתניא (מז) – גבי מלבנות של מיטה, לא יתקע ואם תקע חייב. כ"כ סמ"ג וסמ"ק.

סעיף י: לזרות תבן בחצר

סעיף י: חצר שנתקלקלה במימי גשמים, יכול לזרות בה תבן ולא חשיב כמוסיף על הבנין. ובלבד שישנה שלא יזרה לא בסל ולא בקופה אלא בשולי הקופה, שיהפכנה ויביא תבן על שוליה דהיינו על ידי שינוי, אבל ביד, אסור [עירובין קד].

כ' פמ"ג – ומה שנוהגין לפזר חול בבוקר בבית כדי לכסות הרוק שרי.¹⁸²

"אבל ביד אסור"

ה"ט: משום דהוא עובדא דחול. וע"י אינו יהודי שרי אם יש בו צורך הרבה ככל מידי שהוא שבות דשבות. כ"כ משנ"ב.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"ולא חשיב כמוסיף"

מ"א (יז): משום דלא מבטל ליה התם דחזי למאכל בהמה או לטיט, אבל דבר דמבטל ליה התם כמו טיט וחול וצורות אסור דאיכא משום אשווי גומות. ודווקא הכא שבא לתקן החצר אסור דדמי לבנין.

למנוע ליכלוך טיט ובוץ.

¹⁸² הרב יעקב יוסף זצ"ל: אבל בבית מרוצף שרי. ומותר להניח נסורת בפתח בית הכנסת

או"ז שי"ד: דברים האסורים משום בנין וסתירה בשבת,

ובו י"ב סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א:1: לשבור חבית שדיבק שבריה לקחת האוכל מתוכה 636
 סעיף א:2: לשבור חבית שלמה, מחלוקת מרן והרמ"א בפ"ר בדרבנן 638
 סעיף ב: לפתוח נקב ישן בשבת 640
 סעיף ג: לנקוב במקום נקב ישן 641
 סעיף ד: להכות בברזא להוציא הברזא הישנה מהנקב 642
 סעיף ה: ליתן קנה חלול בחבית להוציא היין, ליתן עלה הדס כמרוז 642
 סעיף ו: להתזיז ראש החבית או לנוקבה מצדה, לנקוב מגופה מלמעלה 644
 סעיף ז: לשבור חותמות שבכלים, להסיר הצירים מהדלת 646
 סעיף זז: לחתוך החותלות ליטול מתוכם התמרים 648
 סעיף ט: להפקיע ולחתוך קשרי שיפוד 648
 סעיף י: חותמות זמניים שבקרקע, לשרוק פי התנור בטיט 649
 סעיף יא: איסור ליתן שעווה בנקב, איסור ממרח 650
 סעיף יב: להוציא סכין התקוע בכותל או בספסל 652

סעיף א:1: לשבור חבית שדיבק שבריה לקחת האוכל מתוכה

סעיף א חלק 1: א. אין בנין וסתירה בכלים.

ב. וה"מ, שאינו בנין ממש כגון חבית, הגה: שאינה מחזקת ארבעים סאה [תרומת הדשן], שנשברה ודיבק שבריה בזפת – יכול לשברה ליקח מה שבתוכה (אפילו שלא במקום שמדובק בזפת – משנ"ב בשם פמ"ג).

ג. ובלבד שלא יכוין לנקבה נקב יפה שיהיה לה לפתח, דא"כ הוה ליה מתקן מנא...

א. שבת (קכב:): בניין וסתירה בכלים:

❖ שורשי הלכה (המקורות)

אר"ח – ש"ד

החבית, במוסתקי (שברי כלים המדובקים יחד), דמחמת גריעותו לא חיישינן שמא יתכוין לעשות כלי. הילכך בתיקון כלי דשייך ביה בנין מודו רבנן דאסור לשבר החבית לאכול ממנה גרוגרות.

והא דאמרינן בכל דוכתא אין בנין בכלים היינו דווקא כעין החזרת מנורה של חוליות וכיו"ב. וכ"ה בתוס'.

• והר"ן תירץ – דלא שרינן שבירת חבית אלא בכלי קטן כגון חבית דלא שייך ביה בנין וסתירה אבל בכלי גדול כמו מגדל לא. הא במגדל קטן לא שייך ביה בנין וסתירה ושרי. כן פרש"י.

ב"י: אף לר"ן רק בכלי שנתפרק וא"צ אומן בחזרתו, אבל עושה כלי מתחילתו א"נ כלי שנתפרק וצריך אומן חייב בחזרתו. כ"כ הר"ן וה"ה.

וד"מ (א): כ' בשם באור זרוע – דלדין דקיימא לן דדבר שאין מתכוין מותר, שובר אדם חבית וכו' אף על פי שאינו שבור מתחילה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "שאינו בנין ממש"

משנ"ב (א): אבל בנין גמור וסתירה גמורה שייך גם בכלים, ולכן דווקא בדיבק שבירה בזפת יכול לשברה דאין זה סתירה גמורה, אבל אם היתה שלמה הוי סתירה גמורה ואסור (מהב"י ע"פ פירוש הרא"ש והתוס'), אפילו בכלי קטן (מ"א).¹⁸³

שימורים, כיון אינו מתכוון לעשות כלי (שזורקם לאחר שימוש). אף שהחזון איש

אביי אמר – יש בניין וסתירה בכלים.

✓ רבא אמר – אין בניין וסתירה בכלים.

ב. **שבת** (קמו.): משנה – שובר אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות.

פרש"י – דאין במקלקל שום איסור בשבת.

והר"ן – חולק, אף דכל המקלקלים פטורים איסורא מיהו איכא. אלא טעמו דהכא משום צורך שבת שרי לכתחילה. מיהו ההיתר דווקא בכלי קטן דלא שייך ביה בנין וסתירה, אבל בכלי גדול לא.

ובביצה (לג.): מסיקנן – אמר רב אשי: כי תניא ההיא – במוסתקי (חבית שבורה שמדבקין שבריה – רש"י).

ג. **שבת** (שם): ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי. ופרש"י – לנוקבה יפה בפתח נאה. עירובין (לד.): תנן נתנו במגדל ונעל בפניו ואבד המפתח הרי זה עירוב.

ובגמ' – ואמאי הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר? רב ושמואל דאמרי תרווייהו הכא בבנין של מגדל עסקינן (בניין של לבנים זה על זה בלא טיט שיכול לפרקם).

כ' הרא"ש: משמע שבסלקא דעתיה מעיקרא דאירי במגדל של עץ שהוא כלי. ותימה מאי קשיא הלא מותר לשבר כלי בשבת לאכול מה שבתוכו (שם קמו). – שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות?

• וי"ל – דבביצה (לג.) מוקי לה את

¹⁸³ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר לפתוח קופסאות

אר"ח – ש"ד

להכניס או להוציא בלבד שמא יבא לעשות נקב שחייבין עלי. העושה נקב כל שהוא בין בעץ בין במתכות בין בבנין בין בכלים ה"ז תולדת מכה בפטיש וחייב. וכל פתח שאין עשוי להכניס ולהוציא אין חייבין על עשייתו. וכ' משנ"ב (ח) – אם תקע מסמר בכותל לתלות עליו, חייב משום מכה בפטיש (גמ'). והעושה נקב בקרקע הבית שיצאו המים חייב משום בונה (אחרונים).

מתקן מנא

משנ"ב (ו): מהט"ז דמשמע דאפילו אם הנקב הוא נקב קטן שאינו עשוי להכניס ולהוציא ג"כ אסור עכ"פ מדרבנן, אפילו בחבית כזו שהיא רעועה (גזירה מלול של תרנגולים העשוי להכניס להוציא). ואם הוא נקב גדול שעשוי להכניס ולהוציא יש בו איסור תורה, כ"מ מביאור הגר"א.

וכתבו האחרונים: הני חביות קטנות של מרקחת אסור להסיר החישוקים כדי ליקח מה שבתוכה ולא דמי לחבית שמדובקת שבריה.¹⁸⁴

סאינה מחזקת מ' סאה

מ"א (א): דאילו מחזקת מ' סאה הו"ל כאהל (יצא מתורת כלי ויש לו דין אהל, ובאהל ודאי יש בנין וסתירה – מחצית השקל). וכ"פ הר"ן והתוס'.

ב. "ודיבק שבריה... יכול לשוברה"

מ"א (ג): דמחמת גריעותא לא חייס עליה וליכא למיחש שמא יתכווין לעשות כלי (תוס' ורא"ש).

וכ' הרמב"ם: העושה נקב שהוא עשוי להכניס ולהוציא, כגון נקב שבלול התרנגולים שהוא עשוי להכניס האור ולהוציא ההבל, חייב משום מכה בפטיש. לפיכך גזרו על כל נקב אפי' עשוי

סעיף א²: לשבור חבית שלמה, מחלוקת מרן והרמ"א בפ"ר

בדרבנן

סעיף א חלק 2: א¹ אבל אם היא שלמה, אסור לשברה אפי' בענין שאינו עושה כלי. ואפי' נקב בעלמא אסור לנקוב בה מחדש, ואפי' יש בה נקב חדש, אם להרחיבו, אסור. (הגה: וכלכל סיתכווין לכך), [מרדכי].

¹⁸⁴. יחזה דעת (ב, מב): מותר לפתוח פקק של בקבוק אף שמנתק הטבעת שסביב ראש הבקבוק. כיון שאינו דבר של קיימא, ועוד כשסתמו הבקבוק היה ע"ד להסירו כשבא לשתות. מ"מ לכתחילה טוב להיזהר לפותחו מע"ש.

מחמיר, ה"מ בזמנם שהיו משתמשים בקופסאות. וקופסאות שמיועדות לשימוש חוזר, אסור לפותחם בשבת. מותר לקרוע חבילות של אוכל (כגון סוכר) כדי להשתמש באוכל.

ב. ואם היה סכין תקוע מע"ש בחבית, מותר להוציאו ולהכניסו שהרי אינו מתכווין להוסיף.

ג. הגה: ודווקא שהוציאו ג"כ פעם אחת מצע"י, אבל אם לא הוציאו מצע"י, אסור דהוי פסיק רישא דעושה נקב ופתח לחבית [תה"ד].

ד. כלי שנתרועעה, אם מותר ליטול ממנו חרס, ע"ל סי' ק"ח סמ"ד (כלי שנתרועעה, לא יטלו ממנה חרס לכסות בו או לסמוך בו).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קמ"ו): ת"ר – אין נוקבין נקב חדש בשבת ואם בא להוסיף מוסיף, ויש אומרים אין מוסיפין. דרש רב עמרם (שם): משום רבי יוחנן הלכה כיש אומרים.

כ"פ הטור: אבל חבית שלימה אסור אפי' לשוברה, ואפי' נקב בעלמא אסור לנקוב בה מחדש.

ב. כ' המרדכי: ול"נ דהא מיירי כשמתכוין להוסיף אבל אם היה סכין תקוע מערב שבת בחבית מותר להוציאו ולהכניסו שהרי אינו מתכוין להוסיף (והראיה הני סכיני דביני אורבי שם נ.)

וכ' בתרומת הדשן – ונ"ל דאיירי שהוציאוהו והכניסוהו כבר בחול דלאו פסיק רישיה הוא שיוסיף בנקב, שהרי בסכינא דביני אורבי דצה ושלפה וכו' וההיא על כרחך איירי דלאו פסיק רישיה הוא שירחיב הגומא.

ב"י – ולמ"ש ס"ס זה אפילו לא הוציאוהו והכניסוהו בחול נמי שרי.

תניא בתוספתא (ביצה, ג ט) – קורע אדם את העור שעל פי חבית של יין ושל

מוריים ובלבד שלא יתכוין לעשות זינוק (היינו מרזב).

וכיו"ב בסוף הסימן – שאסור ליתן עלה של הדס בנקב במקום מרזב אם אין לו אלא אחד, לפי שעושה כלי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אסור לשברה"

משנ"ב (ז): מטעם סתירה, אף שהוא מקלקל, אסור מיהו מדרבנן, כ"מ מהמ"א. וביאור הגר"א – הסכים להפוסקים שמותר לשבור כלים אפי' בכלי שלם, אלא אם כן עושה כלי ע"י השבירה דאז חייב עכ"פ לכו"ע משום מכה בפטיש.

"וצלצל סיתכון לכך"

משנ"ב (י): בא לבאר דעת המחבר שדווקא כשמתכוין להרחיב אבל אם אינו מתכוין אף על גב דהוי פסיק רישא שיתרחב ע"י פעולתו שרי, וכמ"ש המחבר עצמו בסמוך. אבל דעת הרמ"א גופא אחר כך בהג"ה דאפילו אם אינו מכוין להרחיב אסור אם הוא פסיק רישא. והיה לו לכתוב זה שם בשם י"א.

ב. "תקוע מע"ש"

אר"ח – ש"ד

משנ"ב (יא): והנה לענין עיקר הדין הסכימו המ"א, א"ר, הגר"א והגרע"א, כהרמ"א, דפסיק רישא אסור אף במילתא דרבנן.¹⁸⁵

ומ"מ הכא מצדדים המ"א והגר"א – שמדינא אף בכותל שרי, היכא שאין מתכוין, וכיון שא"צ להגומא והוי מלאכה שאצל"ג, וגם מקלקל וגם הוא כלאחר יד וממילא נעשה הגומא – יש להקל.

כ"כ הט"ז – להקל מדינא, מ"מ סיים דאין בידו להקל נגד תה"ד, השו"ע והרמ"א שפסקו כולם בסוף הסימן להחמיר לענין כותל. אבל לענין חבית דעיקר איסור הוא רק מדרבנן יש להתיר כשהוא צורך גדול, להוציא הסכין בשבת.

ב"י: אפי' היה תקוע בחוזק וע"י הוצאתו והכנסתו פסיק רישא הוא שיתרחב הנקב, אפ"ה כיון דעיקר איסורו הוא רק מדרבנן ס"ל דשרי כיון שאינו מתכוין לזה, והוא דרבנן (שאינו מחובר לקרקע). אבל לקמן (יב) לתקוע בכותל יש להחמיר, כיון שהוא מחובר לקרקע והוי דאורייתא. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

אבל הרמ"א – אוסר, שדווקא כשהוציאו פעם אחת מבעוד יום דעי"ז נתרחב קצת דתו לא הוי פסיק רישא, אבל בלא"ה אסור דפסיק רישא הוא, דאף שהוא פתח שאין עשוי להכניס ולהוציא דאיסורו הוא רק מדרבנן.

(סיכום: מחלוקת מרן והרמ"א: בפ"ר בדרבנן שאינו מתכוין: למרן – מותר, לרמ"א – אסור).

סע"ף ב: לפתוח נקב ישן בשבת

סע"ף ב: היה בה נקב ונסתם: אם הוא למטה מן השמרים – אסור לפתחו דכיון שהוא למטה וכל כובד היין עליו צריך סתימה מעליא וחשיב כפותח מחדש (ואסור אפילו נקב קטן שאין עשוי להכניס ולהוציא – משנ"ב). למעלה מן השמרים – מותר לפתחו.

למטה מהשמרים שעשוי לחזק אסור. ופרש"י: לא שנו – דנוקבין. אלא במקום – דסתימה זו לא נעשית אלא לשמור ריח היין שלא יצא ויתקלקל וכיון דלאו סתימה מעלייתא עבדי לה לאו כלום הוא. לחזק – שחיזוק הכלי שלא יצא יינו הואיל

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קמז:): (לפי המסקנה) – ושיוין שנוקבין נקב ישן לכתחילה. אמר רב יהודה אמר שמואל – לא שנו אלא למעלה מהשמרים, שעשוי לשמר. אבל

¹⁸⁵ דרבנן). לכן יש מקומות שאסר מרן אף בפ"ר דרבנן, כיון שאין סניף נוסף (עיי' שטז-ג, שכ-יא, שכח-מח, שכו-ז)

¹⁸⁵ הרב יעקב יוסף זצ"ל: להלכה אין להקל בפ"ר בדרבנן אלא אם כן יש סניף נוסף להתיר, כגון כאן שהוא מקלקל (דהו"ל תרי

מרדכי: לשמר מותר – אפילו הוא נקב גדול דאזתה הסתימה לא חשיבא סתימה כלל. כ"כ ב"י.

וסתימה מעלייתא, הוי כפותח לכתחילה. למטה מן השמרים – אצל שוליו שכל כובד היין נשען שם, והוי סתימה מעליא.¹⁸⁶

סעיף ג: לנקוב במקום נקב ישן

סעיף ג: א' במקום נקב ישן נוקבין אפי' במקדח (פי' כלי מיוחד לנקוב) כגון שנשברה הברזא (דלא חשיב סתימה כלל כיון שהוא למעלה מן השמרים – משנ"ב).

ב"י"א – דלא שרי לנקוב נקב ישן אלא בחבית של חרס שאין הסתימה מהודקת יפה, אבל בחבית של עץ שמהדקים מאד העץ שסותמים בה הנקב וחותכים ראשו ע"ד שלא להוציאו, ודאי נראה שזה נקב חדש – ואסור.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

(טז).

ב"כ' בכל בו: י"א דלא שרי לנקוב נקב ישן אלא דווקא בחבית של חרס שאין הסתימה מהודקת יפה, אבל בחבית של עץ שמהדקים מאד, וחותכים ראשם על דעת שלא להוציאם, ודאי נראה שזה נקב חדש ואסור.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "וי"א דלא שרי"

ובא"ר כ': דשאר פוסקים פליגי ע"ז, כ"פ בנחלת צבי, וכן עיקר. אבל מפמ"ג וח"א – משמע דיש לחוש להחמיר כדעת

א"כ' המרדכי: במקום נקב הישן נוקבין לכתחילה, אפילו במקדח כגון שנשברה הברזא. ולא שנא נקב גדול ולא שנא קטן, דאמר רבא (שם קמו.) כל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אינו פתח ורבנן הוא דגזור משום לול של תרנגולים. הילכך בישן שרי.

ב"י – כלומר אפילו אם נקב הישן היה גדול מותר לנקבו, ואפילו להוסיף על רוחב הנקב שרי, ומה שקודח כל שהוא חייב, היינו בנקב חדש דווקא, ואי נמי במחובר לקרקע דווקא אבל לא בכלים. כ' א"ר: אפי' להוסיף על הרוחב – כיון שבשו"ע לא כתב זה, משמע שחזר בו. ולכן אין להתיר, כ"כ התו"ש ומשנ"ב

חוט ברזל או בחומצה). מ"מ אם לא סתום לגמרי שהמים מחלחלים קצת מותר ע"י פומפיה.

¹⁸⁶ הרב יעקב יוסף זצ"ל: סתימה בכיור אסור לפותחו בשבת (לא ע"י פומפה ולא בעברת

הי"א. והובא במשנ"ב.¹⁸⁷

סעיף ד: להכות בברזא להוציא הברזא הישנה מהנקב

סעיף ד: ברזא שבחבית ואין אדם יכול להוציאה, מותר ליקח ברזא אחרת ולהכות באותה ברזא לצורך לשתות יין בשבת [ת' אשכנזית בשם הרב אביגדור].

הגה: וכלכל סלא יהיה הכרזא הראשון נגד הסמרים כמ"ס ס"צ [ב"י בשם שבולי לקט].

סעיף ה: ליתן קנה חלול בחבית להוציא היין, ליתן עלה הדס

כמרזב

סעיף ה: מותר ליתן קנה חלול (בחבית או ברזא) להוציא יין אף על פי שלא היה בו מעולם.

ב. אבל ליתן עלה של הדס בנקב שבחבית שהעלה עשוי כמרזב והיין זב דרך שם – לא, דגזרינן שלא יתקן מרזב ליינו שיפול היין לתוכו וילך למרחוק, דכשלוקח העלה ומקפלו כעין מרזב נראה כעושה מרזב, ולא דמי לברזא או קנה שאינו עושה בו שום מעשה.

ג. הגה: ויש מתירים אפילו בעלה של הדס במקום שיש לו הרבה קטומים ואין לחוש שמא יקטום [הרא"ש וטור].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קמ"ז): גובתא: רב – אסר, ושמואל – שרי. מחתך לכתחילה דכולי עלמא לא פליגי דאסור, אהדורי דכולי עלמא לא פליגי דשרי, כי פליגי דחתיכא ולא מתקנא מאן דאסר גזרינן דילמא אתי

למיחתך לכתחילה ומאן דשרי לא גזרינן. ופרש"י: גובתא – לתקוע קנה חלול בנקב החבית שיצא היין דרך הקנה. מחתך – לתקנה למדת הנקב. לא מתקנא – לא ניתנה בנקב לידע אם למדתו היא.

מתקנא

רי"ו – מרש"י משמע שאסור לתקן בגוף

נגד השו"ע, אלא אם כן במקום הצורך.

¹⁸⁷ והרב יעקב יוסף זצ"ל – פסק שאין להקל

אר"ח – ש"ד

להלכה:

- הרי"ף – לא פסק הלכה כדברי מי.
- ✓ הרמב"ם – פסק כרב יימר, משום מרזב.
- ✓ והרא"ש – פסק כרב אשי, שמא יקטום.
- ג. כ"פ הטור דשרי (כאשר יש לו הרבה קטומים שאז אין חשש שיתקן – ב"י).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מותר ליתן קנה חלול"

משנ"ב (כ): שהרי עומד ומיוחד לכך ואינו מתקן כלי (לבוש), ומ"מ אסור לתקוע היטב דיש בזה משום גמר מלאכה.

"אע"פ שלא היה שם מעולם"

רש"י: אף על גב שאינו יודע אם יגיע למדתו אפ"ה מותר (לא חיישינן שמא יבא לתקנה). כ"כ משנ"ב.

ג. "ק"ץ לו הרצה קטומים"

משנ"ב (כב): זו מחלוקת רב יימר ורב אשי. המחבר פסק כרב יימר משום מרזב, והרמ"א פסק כרב אשי שמא יקטום, והנפק"מ אם יש לו כבר כמה קטומים (עיין בב"י).

ונחלקו האחרונים אם יש שני קטומים ומונחים (בדעת הרמ"א):

ב"י בדעת הטור כ' – דשרי, דשוב אין חשש שיקטום.

והב"ח כ' – אסור, דווקא כשיש הרבה קטומים שרי (שאל"כ יש לחוש שמא יתקלקל

השפופרת שום דבר ואפילו ביד.

אבל ר"ח – כתב שמתקנה ביד אבל לא בסכין.

פסק הרמב"ם: אין חותכין שפופרת של קנה מפני שהוא כמתקן כלי, היתה חתוכה אף על פי שאינה מתוקנת מותר להכניסה בנקב החבית בשבת להוציא ממנה יין ואין חוששין שמא יתקן.

ב"י – נראה מדבריו שהוא מפרש דחתיכא ולא מתקנא כלומר שהשפופרת עצמה חסרה שום תיקון ואפילו הכי מותר להכניסה בנקב החבית.

כ' שבולי הלקט בשם הרב יוסף: ליתן הקנה החלול בנקב להוציא היין מותר ואף על פי שלא היה בו מעולם, אם הכינו לכך מאתמול מותר.

ב"י – למה מצריך שהכינו מע"ש, הרי אין רמז לכך בגמ'.

ב. שם: אמר טבות רישבא אמר שמואל

– האי טרפא דאסא אסור. (ופרש"י: לתת עלה של הדס בנקב החבית, שהעלה עשוי כמרזב והיין זב דרך שם).

מאי טעמא? רב יימר מדפתי אמר משום מרזב (שנראה שעושה כעין מרזב – רש"י, כ"ד התוס').

רב אשי אמר – גזירה שמא יקטום (שמא יקטום העלה מן הענף ליתנו בחבית, וכיון דקשה הוה ליה מתקן כלי – רש"י).

איכא בינייהו דקטים ומנחי (שיש כבר כמה שקטם מבעוד יום). לרב יימר – אסור משום מרזב. לרב אשי – שרי.

ולא אסר שמואל אלא כשאינו מוכן לכך מבעוד יום דכיון דצריך לחזור אחריו גזרינן שמא לא ימצא קטום ויבא לקטום.

אר"ח – ש"ד

אסרו חכמים משום מתקן מנא. אבל הכא דעיקר הכלי הוא החביות, אלא מעלה של הדס שהוא אוכלי בהמה עושה תיקון מה לחביות, ובענין זה דרך לעשות, ולכן אסרוהו חכמים משום תיקון מנא.

ויבא לקטום אחר. כ"כ הדרישה, התו"ש בדעת הרמ"א, ומשנ"ב.

מ"א (ו): (ע"פ פי מחצית השקל) – ואף על גב דאוכלי בהמה אין בהם משום תיקון כלי (כמ"ש סימן שכ"ב ס"ד)? י"ל שלכן לא

סעיף ו: להתזו ראש החבית או לנוקבה מצדה, לנקוב מגופה מלמעלה

סעיף ו: א. מותר להתזו ראש החבית בסייף (דכלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטל לצורך גופו – משנ"ב), דלאו לפתח מכוין, כיון שמסיר ראשה.

ב. אבל לנקבה בצדה, בין של חבית בין של מגופה – אסור אפי' ברומח שעושה נקב גדול. ואינו דומה לפתח דכיון דהוי מצדה ודאי לפתח מכוין.

ג. וליקוב המגופה למעלה – מותר, דלאו לפתח מכוין, שאין דרך לעשות פתח למעלה אלא נוטל כל המגופה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קמז): רשב"ג אומר – מביא אדם חבית של יין ומתזו ראשה בסייף. פרש"י: שמרחיב פיה למטה ממגופתה (פי' להתזו ראש החבית שבמגופה – ב"י), כדקתני מתזו את ראשה שפת פיה. וכן נראה מדברי הרמב"ם.

כ' בתרומת הדשן בשם אור זרוע: דווקא חבית שאינה מחזקת ס' סאה, שאם מחזקת ס' סאה אסור משום דהויא כקרקע ושייך ביה בנין וסתירה.

ב. שם: בעו מרב ששת – מהו למיברז חביתא בבורטיא בשבתא, לפיתחא קא מכוין ואסור או דילמא לעין יפה קא מכוין ושרי? אמר להו לפיתחא קא מכוין ואסיר.

פרש"י: למיברז בבורטיא – לתחוב רומח בדפנותיה לנקוב. לעין יפה – להרחיב מוצא היין.

עוד שם: והתניא – רשב"ג אומר, מביא אדם חבית של יין ומתזו ראשה בסייף (וקשה לרב ששת)? ומשני התם ודאי לעין יפה קא מכוין הכא אם איתא דלעין יפה קא מכוין ליפתוחי מיפתח (כלומר יטול מגופתה).

ג. שם (קמז): משנה – אין נוקבין מגופה של חבית דברי רבי יהודה, וחכמים מתירין. ולא יקבנה מצדה.

ובגמ': אמר רב הונא – מחלוקת למעלה אבל מן הצד דברי הכל אסור והיינו דקתני לא יקבנה מצדה. כ"פ הרי"ף הרמב"ם והרא"ש.

אר"ח – שי"ד

בס"א (מ"א). ואם ירצה להתיז רק ראש המגופה לבד אפילו בחבית שלמה – שרי דלא מקרי שבירה כיון שאינה מחוברת לחבית.

ב. "אבל לנקבה בצדה"

מ"א (ח): דנקב הרי הוא כעושה פתח לחבית ואפילו נקב קטן שאינו עשוי להכניס ולהוציא ג"כ אסור מדרבנן. בין במגופה ובין בחבית, אלא דיש חילוק: במגופה אינו אסור בנקב מצדה, אבל למעלה בראש המגופה למשוך משם את היין מותר. אבל בחבית אסור בכל מקום שעושה בה נקב (ומה שנקט השו"ע בצדה משום מגופה נקט).

"ודאי לפתח מכוין"

משנ"ב (כז): דאי אינו מכוין לפתח אלא להרחיב מוצא היין היה לו לפתוח את כל המגופה (גמ'), אבל כשנוקב במגופה למעלה ע"כ לאו לפתח מכוין שאין דרך לעשות שם פתח שלא יפלו עפר וצרורות.¹⁸⁸

ג. "למעלה מותר"

מ"א (ח): אף על גב דבחבית אסור (כמ"ש ס"א), מגופה שאינו מן החבית דאפי' אם היה עשוי הנקב שבמגופה להכניס ולהוציא לא מחייב, והכא כיון שאינו עשוי להכניס ולהוציא שרי (תוס'), וא"כ אפי' בחבית שלימה שרי.

מותר לפתוח שקית חלב, או סוכר וכיו"ב. ואף שקורע האותיות דהו"ל פ"ר דלא ניתא ליה דרבנן.

ורב חסדא אמר – מחלוקת מן הצד אבל על גבה דברי הכל מותר והא דקתני לא יקבנה מצדה בגופה דחבית.

פרש"י: למעלה – בראש המגופה התם הוא דשרו רבנן דלאו אורחא למיעבד פיתחא התם אלא נוטל כל המגופה. אבל מצדה – זימנין דעבד לה משום פיתחא ואינו רוצה לפותחה למעלה שלא יפול עפר או פסולת ביין. היינו דקתני לא יקבנה מצדה – ואמגופה קאי ודברי הכל.

ב"י: ולפ"ז צריך לומר דהא דבעו מרב ששת מהו למיברז בבורטיא ואסר להו, משום שמהצד ודאי מתכוון לפתח. כ"כ רי"ן.

לאפוקי התוס' שכ' – שאסור למברז בחבית רק בגוף החבית (ולא בגוף המגופה), ועוד שבמגופה (מצדה) שרי.

ב"י – וי"ל שהתוס' סוברים כר"ח, ולכן התירו במגופה בכל גוונא לחכמים שקיי"ל כוותיה.

✓ אבל למאן דפסק כר"ה – אפי' במגופה עצמה אסור לנקוב מצדה, דלא שרו חכמים אלא מלמעלה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מותר להתיז"

משנ"ב (כג): דאין בנין וסתירה בכלים, ומיירי בחבית גרועה שמדובק שבריה בזפת ולא בשלמה וכמבואר הכל לעיל

¹⁸⁸. הרב יעקב יוסף זצ"ל: אסור לנקוב במוצץ של תינוק או להרחיב החור, כי בזה עושה כלי, ובשעת הדחק מותר ע"י גוי או בשינוי.

משנ"ב (כח): אפילו בחבית שלמה שרי, שאין המגופה חיבור לחבית.

סעיף ז: לשבור חותמות שבכלים, להסיר הצירים מהדלת

סעיף ז: א. חותמות שבכלים (פי' שהכיסוי שלהם סגור בקשרי חבלים – משנ"ב),

כגון: שידה, תיבה ומגדל שהכיסוי שלהם קשור בהם בחבל – יכול להתירו (דלאו קשר של קיימא הוא – מ"א) או לחתכו בסכין או להתיר קליעתו.

ב. ודווקא כעין קשירת חבל וכיוצא בו, אבל פותחת של עץ ושל מתכת, אסור להפקיע ולשבר דבכלים נמי שייך בנין גמור וסתירה גמורה.

ג. ומטעם זה אסור להסיר הצירים שקורים גונזי"ש שאחורי התיבות אם נאבד המפתח, ויש מתירים בזו.

ד. ושבירת פותחות של תיבות, יש מתיר ויש אוסר, ויש להתיר ע"י א"י.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ביצה (לא:): אמר שמואל – חותמות שבקרקע מתיר אבל לא מפקיע ולא חותך, שבכלים מתיר (הקשר) ומפקיע (גדילתו) וחותר אחד שבת ואחד יום טוב. פרש"י: ושל כלים – כגון תיבה הנעולה על ידי קשר חבל. מתיר ומפקיע וחותר – דאין סתירה בכלים.

ב. עירובין (לה:): נתן את העירוב במגדל ונעל בפניו ואבד המפתח – הרי זה עירוב. דאוקמוה רבה ורב יוסף – במגדל של עץ ומסקינן דמתניתין במנעול וקטיר במיתנא (שקשר בחבל) היא, ובעי סכינא למיפסקיה.

כ' הרא"ש: הא דאמרינן חותמות שבכלים מתיר ומפקיע וחותר היינו

דווקא כעין קשירה של חבלים וכיוצא בה, אבל פותחת של עץ ושל מתכת אסור להפקיע ולשבר דבכלי נמי שייך בנין גמור וסתירה גמורה. כ"כ התוס' והמרדכי.

ג. להסיר צירי הדלת שנועלין בהם

• ✓ה"ר פרץ: אבל היתדות (ציר הדלת) שנועלין בהן אסור להסירם דהוה כבנין גמור. וכ' הב"י – אפילו ביתדות שבכלים קאמר דאסור מטעם התוס' והרא"ש (שיש סתירה בפותחת של מתכת). כ"כ לאסור – כל בו, מרדכי.

• אבל הר"י מקינן – פירש שמותר להסיר הצירים שאחורי התיבה אם נאבד המפתח דהא סתירה גרועה היא כיון שאין צריך לשבור שום דבר. אבל לא נהירא לרבי פרץ, שהרי (בקב:) אסור להתזיר

אר"ח – שי"ד

ב. "אבל פותחת"

פת"ש (ד*): ת' מהר"י הלוי (אחיו של הט"ז) שמותר לומר לגוי לפתוח מסגר הדלת שבחדר, בכלי אומנות דלא גזרינן שישבר הכלי או שיניי המנעול דלא שכיח ובפרט כשהוא אומן. במחב"ר בשם תשו' זרע אמת – חלק עליו ואסר.

היה מקרה שארון הקודש נסגר ולא יכלו לפותחו להוציא ס"ת, והורה להביא עכו"ם אומן אם יוכל לפתוח בלי לשבור שום דבר, ואם האומן אומר שאי אפשר בלי שבירת שיני המנעול הורה להביא ס"ת מבה"כ אחר לכבוד הקהל.¹⁹⁰

ג. "אסור להסיר הצירים"

משנ"ב (לג): דכשבירת פותחת דמיא ויש בזה משום סתירה, וכן המחזיר דלת הכלי על צירה יש בזה משום בנין (ט"ז).

ו"ש מתירים בזו"

משנ"ב (לד): ס"ל דלא דמי לשבירת פותחת דסתירה גרועה היא כיון שא"צ לשבור שום דבר (מ"א). והוסיף המ"א (י) – ודע דלכו"ע אסור לקבוע הצירים או המנעול במסמרים להכלי דהוי תיקון מנא, ועיין בח"א שכתב דאפילו ע"י אינו יהודי אסור דהוי

דלת של תיבה גזירה שמא יתקע פירוש שמא יסיר הצירים דהוא בנין חשוב.

ד.כ' הטור בשם סמ"ק: שבירת פותחת של תיבות נחלקו בה: ה"ר אלעזר – מתיר והר"י – אוסר. ומיהו ע"י נכרי יש להקל.

וכ' האגור שמעולם לא ראה מי שהורה לשבר הפותחת לצורך השבת. ב"י – ומשמע דעל ידי ישראל קאמר דאילו על ידי גוי אין להחמיר כל כך כיון דאיכא מאן דשרי אפילו על ידי ישראל.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "או לחתכו בסכין"

משנ"ב (לא): דלאו סתירה גמורה היא זו ואינו אסור בכלים, מה שאין כן בשבירת פותחת של עץ ומתכת דהוי סתירה גמורה ושייך אף בכלים.¹⁸⁹

או להתיר קליעתו"

ביה"ל (סעיף ח'): לפי הרמב"ם פותל חבלים חייב משום קושר, וא"כ מתיר קליעתו אסור מ"מ מדרבנן, וקשה איך הגמ' התירה להפקיע קליעתו? וי"ל – שמפקיע קליעתו מפרש הרמב"ם היינו מנתק וקורע. ולא מתיר קליעתו.

¹⁸⁹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: אם קשר של נעלים שנקשר מותר לחותכו ע"י סכין, ואפי' ע"י מספרים ובלבד שלא יעשה כן בפני עם הארץ.
¹⁹⁰ הרב יעקב יוסף זצ"ל: אם ננעל מנעול של ארון הקודש מותר לומר לגוי לשבור המנעול,

שהוא צורך הרבים, וכן אם ננעל בית הכנסת, מותר לומר לגוי לשבור המנעול, אף שיש בית כנסת אחר, שמצווה לקבוע מקום לתפילתו, מ"מ אם אפשר יבואו ס"ת מבית כנסת אחרת. ואם ננעל ביתו ובחוף קר, מותר לומר לקטן שיאמר לגוי לפרוץ הבית.

מלאכה דאורייתא כ"כ משנ"ב.¹⁹¹

"ע"י עכו"ם"

ד.

"יש מתיר"

מ"א (יא): וביש"ש כ' שדווקא בהפסד מרובה או שנחפז הרבה לצורך מצווה, אבל בסכין או במחט שרי לפתוח כדאיתא במשנה. כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (לו): ואף דהמחבר סתם מתחילה בסעיף זה גופא בשבירת פותחת לאיסור, אפ"ה הביא כאן דעת היש מתירין כדי לסמוך עליהן להקל עכ"פ ע"י גוי.

סעיף זז: לחתוך החותלות ליטול מתוכם התמרים

סעיף זז: א. חותלות (פי' מיני כלים) של תמרים וגרוגרות: אם הכיסוי קשור בחבל – מתיר וסותר שרשרות החבל וחותך אפילו בסכין [שבת קמו.], ב. ואפי' גופן של חותלות, שכל זה כמו ששובר אגוזים או שקדים כדי ליטול האוכל שבהם [כל בו].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

"אם הכיסוי"

מ"א (יג): ודווקא החותלות דלאו כלים גמורים הן (דאינם עשויים אלא שיתבשלו התמרים בתוכן) אבל כלי גמור כבר סתם המחבר בריש ס"ז לאיסור. ופמ"ג – מסתפק אם המחצלת שתופרים בו פירות דמי לחותלות. כ"כ משנ"ב והרב יעקב יוסף זצ"ל.¹⁹²

משנ"ב (לט): כל סעיף זה היינו הך דס"ז ונקטיה משום סיפא לאשמועינן דבזה אפילו גופן של חותלות מותר לשבור כמו שמפרש הטעם.

ב.

"ששובר אגוזים"

סעיף ט: להפקיע ולחתוך קשרי שיפוד

סעיף ט: מותר להפקיע ולחתוך קשרי השיפוד שקושרים בטלה או בעוף

בכלל שמא יתקע בחוזק. עיין שם.¹⁹² הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר לקרוע אריות כדי להגיע לאוכל.

¹⁹¹ שה"צ (ל"ג): דאף הט"ז בסק"ח שמצדד לומר דלדעת המקילין בהסרת הציר, גם להשימ הדלת של הכלי על הציר מותר, מכל מקום מודה שלקבוע הציר במסמרים אסור, דזהו

הצלוים [מרדכי].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מותר להפקיע ולחתוך"

מ"א (יד): דפסיקת תלוש אינו אסור אלא אם כן מתקנו למדה או לעשות כלי, והיתר גמור הוא לחתוך התלוש, חוץ מדבר שיש בו כלי בחתיכתו אבל מקלקל בפסיקת תלוש מותר לגמרי (שה"ל). כ"כ משנ"ב.

עוד שם בשם המרדכי – שהמבקע עצים לחתיכות גדולות לא הוי מלאכה אלא

עובדא דחול, והמבקע לחתיכות קטנות הוי טוחן. כ"כ משנ"ב.

"קשרי השפוד"

משנ"ב (מב): וה"ה פירות שקשורים או תפורים יחד בחוט מותר להתיר או לחתוך החוט (נזר ישראל בשם כלכלת שבת). הרב יעקב יוסף זצ"ל – ה"ה שמותר לחתוך החוט שתפור בו העוף לצורך בישולו.

סעיף י: חותמות זמניים שבקרקע, לשרוק פי התנור בטיט

סעיף י: א. חותמות שבקרקע, כגון דלת של בור שקשור בו חבל, יכול להתירו דלאו קשר של קיימא הוא, שהרי עומד להתיר, אבל לא מפקיע (להתיר קליעתו) וחותר, משום סתירה (דכיון שהוא מחובר לקרקע יש בו משום בנין וסתירה-משנ"ב).

ב. ודווקא כשעשוי לקיים על מנת שלא להסירו בשבת, אבל אם אינו עשוי לקיים כלל – מותר. ומטעם זה מותר להתיר דף שמשימין אותו לפני התנור ושרקין אותו בטיט, שאינו עשוי לקיום (וע"ל סי' רנ"ט).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ביצה (לא:): אמר שמואל: חותמות שבקרקע – מתיר, אבל לא מפקיע ולא חותר. שבכלים – מתיר, ומפקיע, וחותר. פרש"י: חותמות שבקרקע – כגון דלתות פתחי בורות ומערה, הסגורים בקשרי חבלים. מתיר – את הקשר, דהא לאו קשר של קיימא הוא, שהרי להתיר תמיד הוא עשוי. אבל לא מפקיע – החבל,

לסתור עבותו וגדילתו. ולא חותר – דהא סתירה היא, ויש סתירה בבנין של קרקע. ושל כלים – כגון תיבה הנעולה על ידי קשר חבל – מתיר ומפקיע וחותר, דאין סתירה בכלים.

ב. כ' המרדכי: מה שאסור להפקיע ולחתוך דווקא כשעשוי לקיום על מנת שלא להסירן בשבת, אבל אם אינו עשוי לקיום כלל – שרי. ומטעם זה התיר בדף

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "שעשוי... שלא להסירו בשבת"

פמ"ג: בשבת – אלא במוצאי שבת, אבל אם אין דעתו להסירו אף במוצאי שבת, גם להתירו אסור דהוי קצת קשר של קיימא. כ"כ חידושי רעק"א ומשנ"ב.¹⁹³

"ושורקין אותו בטיט"

לבוש: אף שהתנור מחובר לקרקע יש להתיר, כיון שיש תרתי להיתרא: שריקת פי התנור חיבור גרוע, וגם אינו עשוי לקיום כלל.

שמשמין לפי התנור ושורקין אותו בטיט בערב שבת להסירו מן התנור בשבת שאינו עשוי לקיום.

כ"כ תרומת הדשן – שכתב אור זרוע בשם רש"י: דלא שייכא סתירה דאורייתא אפילו בקרקע היכא דאינו עושה אלא פיתחא בעלמא, אלא דמיחזי כסותר מדרבנן ומתוך כך אית למימר דדווקא חותמות שבקרקע, כיון שנעשו לחיבור ולסתירה, אבל שריקת התנור דלא נעשה כלל לקיים רק לשמור החום שרי אפילו לכתחילה.

סעיף יא: איסור ליתן שעווה בנקב, איסור ממרח

סעיף יא: א. איסור ליתן שעווה או שמן עב בנקב החבית לסתמו מפני

שהוא ממרח, (פי' הערוך סיכה משיחה טיחה מריחה שיעה ענין א' הוא).

ב. אבל בשאר דברים, דלית בה משום מירוח, (הואיל ואין היין יוכל אז – שאף בלי תיקון אם היין יוצא, לא מחזקי כתיקון – משנ"ב) [ב"י], מותר.

ג. ואם היה היין יוצא דרך הנקב, אסור לסתמו (דמחזי כמתקן – ב"י) ואפילו ליתן בו שום דרך הערמה לומר שאינו מכויין אלא להצניעו שם. ואם הוא ת"ח, מותר לו להערים בכך.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קמו.): תנן – לא יקבנה מצדה, ואם היתה נקובה לא יתן עליה שעווה מפני שהוא ממרח. ופרש"י: ממרח – ויש

כאן משום ממחק. ובגמ' (שם): – מישחא (שמן עב): רב – אסר משום שעווה. ושמואל – שרי דלא גזרינן.

אסור לחתוך החבל דהוי סותר בדבר המחובר לקרקע. ואם רוצים להתפלל שם מותר ע"י גוי (שבות דשבות במקום מצווה).

¹⁹³. הרב יעקב יוסף זצ"ל: דלת של מקלט שקשרו בחבלים לסוגרו, כיון שאינו עשוי לקיום מותר להתיר הקשר. ואם הקשר מסובך

אר"ח – ש"ד

ופסקו הרי"ף והרא"ש כרב.

ב.י: משמע מהכא דלא אסרינן אלא בשעוה וכיוצא בו שהוא דבר המתמרח וכן בשמן עב, אבל בשאר כל הדברים מותר לסתום החבית. ומה שאסרו בשן השום להניחו בברזא, שאני התם שהיין יוצא משם והוי כעין מתקן, שאם לא כן שרי.

אבל הרמב"ם כ' – כשם שאסור לפתוח כל נקב כך אסור לסתום כל נקב, לפיכך אסור לסתום נקב החבית ואפילו בדבר שאינו מתמרח ואינו בא לידי סחיטה, כגון שיסתום בקיסם או בצרור קטן, אבל אם הניח שם אוכל כדי להצניעו ונמצא הנקב נסתם מותר.

כ' ה"ה: לרמב"ם בסתימה יש שני עניינים: (א). כשמכניס לתוך החור בעובי הכלי הוי כבונה. (ב). כשסותמו בשעוה ע"פ הכלי ומגבו, הוי ממרח.

ולפ"ז: מה ששמואל התיר בשמן, היינו משום שאין בו ממרח, אבל עדיין אסור משום בונה.

כ' בבדק הבית: ונראה שאין כל הדברים הללו אמורים אלא בסותם בדבר שאין דרך לסתום בו אבל לסתום בעץ כמו שהוא דרך לסתום בין שהיין יוצא בין שאינו יוצא מותר.

ג.שבת (קלט:): אמרו ליה רבנן לרב אשי חזי מר האי צורבא מרבנן דשקל ברא דתומא ומנח בברזא דדנא ואמר לאצנועי קא מכונינא, ואזיל ונאים במברא ועבר להך גיסא וסייר פירי ואמר אנא למינם קא מכונינא. א"ל הערמה קאמרת הערמה

מדרבנן היא וצורבא מרבנן לא אתי למיעבד לכתחילה.

פרש"י: הך הערמה באיסורא דרבנן דאי נמי עביד ממש בלא הערמה אדרבנן הוא דעבר, הילכך כיון דצורבא מרבנן הוא לא אחמור עליה דהוא לא אתי למיעבד לכתחילה להדיא בלא הערמה.

✓ ומשמע שאף בשן שום אין היתר אלא לת"ח.

אבל הרמב"ם כ' סתם – מותר להערים להניח שם אוכל כדי להצניעו ונמצא הנקב נסתם, ולא חילק בין צורבא מרבנן לשאר אינשי.

כ' ה"ה: אפשר דס"ל דהא דאמרו דווקא צורבא מרבנן, רק למיעבר להך גיסא, אבל לאתנוחי ברא דתומא בברזא לכולי עלמא נמי שרי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "שעוה או שמן עב"

משנ"ב (מה): אף על גב דאין מירוח בשמן, אסור דגזרינן אטו שעוה (גמ'). ודווקא שמן עב כיון דשייך בו קצת מירוח אתי לאחלופי. צ"ל שהכין השעווה מאתמול דאם לא כן הוי מוקצה, דלאו כלי הוא, וכשהכינו לכך מותר לטלטלו (מא). שומן וחלב דינו כשעוה (א"ר בשם ראב"ן).

עו"ש: ממרח – אפילו אם אין מכניס השמן בתוך הנקב אלא בהנחה בעלמא ע"ג מלמעלה. כ"כ משנ"ב – וגם אין

חילוק בזה בין ת"ח לע"ה.¹⁹⁴

"הואיל ואין היין יולא"

משנ"ב (מז): מותר – וכ' האחרונים שהעיקר כדעת הרמב"ם שחולק ע"ז וס"ל דאפילו אם אין היין יוצא דרך שם ג"כ אסור ליתן שום דבר בתוך הנקב לסותמו, משום דהוי כעין בונה.

ג. **"אסור לסותמו"**

משנ"ב (מח): דווקא כשסותמו בדבר שאין דרך לסתום בו כמו בצרור קטן או בקיסם אסור דנראה כמתקן, אבל בדבר שהוא דרך תמיד לסתום בו מותר, כגון הברזא (ב"י).

"ואם הוא ת"ח"

משנ"ב (נ): כ' המ"א – דאף דקי"ל דהאידנא אין לנו דין ת"ח מ"מ לענין זה אין להחמיר. ויש שחולקין עליו (לבושי יום טוב, הובא באליה רבה).

סעיף יב: להוציא סכין התקוע בכותל או בספסל

סעיף יב: א. סכין שהוא תחוב בכותל של עץ מבע"י, אסור להוציאו בשבת כיון שהוא דבר מחובר. אבל אם הוא תחוב בספסל, וכן בכל דבר תלוש, מותר להוציאו [תה"ד].

ב. (הגה: ואם לכה וסלפה מצע"י, אפילו בכותל, פרי) [ב"י].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"של עץ"**

משנ"ב (נא): נקט של עץ, דבכותל של לבנים מצוי כמה פעמים שאין שורותיהם מדובקים זה לזה ואז מותר להוציא אפילו אם לא היה דצה ושלפה מבעוד יום.

"אסור להוציאו"

משנ"ב (נב): שאם היה תקוע קצת בחוזק אי אפשר שלא יתרחב קצת, והוי בונה.

ואף דאין מתכוין, הוי כמעט פסיק רישא (כ"מ מתרומת הדשן).

כ' הרב יעקב יוסף זצ"ל – ולפ"ז אסור להוציא מסמר התקוע בכותל. כ"כ פסקי תשובות – שדבר הבא לשמש הכותל (מסמר ויתד לתליה וכיו"ב) אף שהחזירו כמה פעמים מבע"י אסור להחזירו בשבת.

ב. **"לכה וסלפה... פרי"**

לסתום במסטיק. ילדים המשחקים בפלסטלינה ועושים כל מיני צורות או שסותמים בו חורין יש למחות בידם.

¹⁹⁴ הרב יעקב יוסף זצ"ל: אסור למרוח 'קיש' בצידי החלון, אף שהסתימה על החלון ולא נכנס לתוך חורים, משום מירוח. וכן אסור

אר"ח – ש"ד

פסיק רישא (רש"י). אבל אם לא חזר ונעצו מבעוד יום נראה דאסור לתחוב, שעדיין לא נתרחב במה שהוציאו פעם אחת מן הכותל.

משנ"ב (נג): כיון דכבר נעץ הסכין בכותל מבעוד יום והוציאו והדר נעצו כבר הורחב מקום מושבו ותו לא הוי

או"ז שט"ו: דברים האסורים משום אהל בשבת, ובו י"ג

סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף ו: לסדר חביות זו על גב זו..... 663
 סעיף ז: להניח ספר ע"ג ספרים..... 663
 סעיף זז: אוהל משופע, מתי דינו כאוהל
 664
 סעיף ט: לתלות משמרת בשבת..... 665
 סעיף י: לנטות טלית כפולה..... 666
 סעיף יא: כילת חתנים..... 667
 סעיף יב: הנוטה את הפרוכת..... 668
 סעיף יג: לשטוח בגד ע"פ חבית לכסותו
 670

סעיף א: איסור עשיית אוהל, עשיית מחיצות..... 653
 סעיף א2: מחיצה לצניעות ולשמש מיטתו, פרוכת לפני אה"ק..... 655
 סעיף ב: יתדות שעל גבי הספינה הוי התחילת אוהל..... 657
 סעיף ג: העמדת מטה ושלחן..... 659
 סעיף ד: לפרוס סדין על מטה מסורגת..... 661
 סעיף ה: לפתוח כסא העשוי לפרקים..... 662

סעיף א1: איסור עשיית אוהל, עשיית מחיצות

סעיף א חלק 1: אסור לעשות אהל בשבת ויו"ט אפילו הוא עראי.

בדווקא גג, אבל מחיצות מותר, ואין מחיצה אסורה אלא אם כן נעשית להתיר סוכה (דופן שלישית שמתרת הסוכה) או להתיר טלטול (בשבת)...

ואם לאו אין פוקקין בו. וחכמים אומרים בין כך ובין כך פוקקין בו. גמ': הכל מודים שאין עושין אהל עראי בתחילה. ולא נחלקו אלא להוסיף: שר"א

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קכה): תנן רבי אליעזר אומר פקק החלון בזמן שהוא קשור ותלוי פוקקין בו

משנ"ב (ג): דעיקר אהל הוא הגג שמאהיל עליו ולכן גזרו בו משום אהל קבע, מה שאין כן מחיצות עראי לחוד לא נחשב כאהל כלל.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר לתת מחסום על הכביש בשבת, דלא מקרי אוהל במחיצות בלבד.

ביה"ל: קשה – בביצה (לב): מותר לצדד אבנים של ביה"כ משום כבוד הבריות, משמע שסתם אסור, אף שהוא רק מחיצות,

אף דאין ע"ז שם אהל עראי? ואפשר – דמחיצת אבנים שאני דרך בנין קבע הוא וכשמצדדן בקרקע לבנין קבע חייב משום בונה, ולפ"ז יתכן לומר דהא דמתירין מחיצת עראי לצניעות היינו נמי דווקא בדבר שאין דרך לעשותה תמיד לקבע כגון בוילון או מחצלת, אבל לא באבנים ולבנים.

ויותר נראה – שדווקא במחיצה שעשויה תמיד כדי להפסיק בין הרשויות שאינה מתרת וגם היא עראי שרי, מה שאין כן כשמצדד אבנים כדי לישוב עליהן חשיבא טפי, דלאו משום מחיצה אייתנין עלה כ"א משום גזרת אצטבא (כעין ספסל לשבת דהוי קבע – גמ').

"להתיר סוכה"

משנ"ב (ד): טעמו, כיון דחשבינן לה מחיצה לענין היתר טלטול בשבת או הכשר סוכה – חשיב בנין.¹⁹⁵

בשבת: אף שפמ"ג מסתפק, ר"פ התירו, וטעמם: סוכה אוהל עראי מדרבנן, אמירה לגוי

אומר אין מוסיפין. וחכמים אומרים מוסיפין.

ב. פרש"י: אין עושין אוהל עראי לפרוס מחצלת על ארבעה קונדסין להיות צל לאהל מן החמה (דרך עראי להגן מפני החמה והגשמים, אבל העושה לזמן מרובה חייב – אשל אברהם), ודווקא גג אבל מחיצה לאו אהל הוא ושרי לפורסה לצניעות.

אבל מחיצה שרי

הר"ן: האם מחיצה המתרת גם מותר?

- לפי רש"י – אף מחיצה המתרת מותר.
- **✓** אבל לפי התוס' בשם ר"ת – דמחיצה מועלת להתיר, אסור, כגון בדופן שלישית דסוכה דהויא מחיצה ומכשר לסוכה חשיב עשיית אהל בתחילה ואסור. כ"כ הרא"ש והמרדכי.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

א. **"אסור לעשות אהל"**

משנ"ב (א): דהעושה אהל קבע כגון שפורס מחצלת או סדינן וכיו"ב לאהל, ועושה אותן שיתקיים, אף דאין זה בנין ממש חייב מהתורה משום בונה, דעשיית אהל הוא תולדת בונה והסותרו חייב משום סותר וגזרו על אהל עראי משום אהל קבע וכן על סתירת אהל עראי משום סתירת אהל קבע (רמב"ם).

ב. **"אבל מחיצות מותר"**

¹⁹⁵ הרב יעקב יוסף זצ"ל: לומר לגוי לעשות דופן שלישי לסוכה או להחזיר סכך שעף

תו"ש: מחיצה המתרת אסור – דווקא * לשאת מטריה בשבת: עיין בסוף הסימן מחיצה י"ט ומגעת לארץ (או ג"ט סמוך שאסור.¹⁹⁶ לקרקע) כמ"ש ב"י (תק"ב).

סעיף א²: מחיצה לצניעות, ולשמש מיטתו, פרוכת לפני אה"ק

סעיף א חלק 2: א^{הגה}: אבל מחיצה הנעשית לצניעות בעלמא, קרי [טור]. ולכן מותר לתלות וילון לפני הפתח, אף על פי שקבוע שם [א"י ב"י].

ב. וכן פרוכת לפני ארון הקודש, ובכלד שלא יעשה אהל בגג טפח [ב"י וכל בו].
ג. וכן מותר לעשות מחיצה לפני החמה או הכנה או בפני הנרות שלא יכבה אותן הרוח [מרדכי].

ד. אבל אסור לעשות מחיצה בפני אור הנר כדי שישמש מפתח [ד"ע], וכן לפני ספרים כדי לשמש או לעשות כרכיו, אם לא שהיה מצע"י טפח שאז מותר להוסיף עליה בשבת [מרדכי].

ורש"י (בעירובין): מותר – דלא אוהל הוא שלא קבוע שם אלא כן דרכו ליתן ולהפסיק כדלת בעלמא.
ב"י: אפי' לר"ת שאוסר מחיצה המתרת, כאן מותר כיון שאינה מתרת כלום.
ב"י: לפי רש"י – וילון הקבוע אסור. כ"כ תה"ד.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קלח.): אמר רב משום רבי חייא, וילון מותר לנטותו ולפרקו בשבת.
פרש"י: וילון – כנגד הפתח לצניעות.
מותר – שאין אוהל אלא כעין גג.

לאויר שתחתיו. ונפק"מ בין הטעמים, אם היו מתפללים בכותל המערבי והחל לטפס מי גשמים, לפי א. מותר לפרוס הטלית מעל ס"ת, ולפי ב. אסור, להלכה יש להתיר.
¹⁹⁶ הרב יעקב יוסף זצ"ל: אבל מותר לפתוח השמשייה בעגלת תינוק, לפי שהכל מחובר כגוף אחד, אבל להביא שמשייה ולהרכיבה אסור.

שבות, והוי שבות דשבות במקום מצווה. כ"כ להתיר – באר יצחק וביכורי יעקב.
אסור לסתום חלון שמעביר טומאת המת, דהוי מחיצה המתרת. מ"מ מחיצה לצניעות בין אנשים לנשים או סביב החולה לצניעות מותר. מותר לפרק בשבת מחיצה המתרת, ורק לבנות אסור.
מותר לפרוס בשמחת תורה טלית לראשי הילדים העולים לס"ת: א. כיון שצריך לתפוס הטלית כל הזמן, לא גזרו. ב. ועוד שא"צ

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "לצניעות בעלמא"

ט"ז (א): כגון להפסיק בין אנשים לנשים כששומעין הדרשה (מרדכי), כ"כ משנ"ב.

ב. "וכן פרוכת"

מ"א (ב): פשוט שמותר, כיון שבלא"ה יש דלת לאה"ק א"כ הפרוכת אינו תלוי רק לצניעות בעלמא. וכ' משנ"ב (ז) – וכמה אחרונים (באר היטב בשם פנים מאירות, והגר"ז) מקילין אפילו אם אין דלתות לארון הקודש, וכמו וילון אצל הפתח.

עוד כ' המ"א – שמותר לתלות בשבת סדינין המצויירים על הכותל לנוי ואפילו לקבעם, כיון שאין עשויים כלל למחיצה. כ"כ משנ"ב.

ג. "וכן מותר... לפני החמה"

תו"ש: פשוט דכל זה במחיצת עראי אבל לעשות מחיצת קבע שיתקיים כן אסור, כ"כ משנ"ב.

ד. "בפני אור הנר"

דלהוסיף על אוהל עראי מותר, לפי שבשבת אסור לעשות מחיצה.

ב"י – דס"ל להר"ם כר"ת שמחיצה העשויה להתיר אסורה, ולכן היה משייר בה טפח, כמו שהתירו בגג ששייר בה טפח.

ולי נראה – שיש להתיר אף הקבוע, כיון שכולו נע ונד ברוח מצויה, וגם אינו מעכב את העוברים. ואם באמת הוא קבוע מלמעלה ומהצדדים שאי אפשר לעבור – אסור.¹⁹⁷

ב. ב"י: ולפ"ז – נראה בהדיא דפרוכת שלפני ארון הקודש מותר להסירו בשבת ולפרוס אחר במקומו דהיינו ממש וילון דשרי רב.

כ"כ תרומת הדשן – אלא שחזר להסתפק בדבר, לפי שרש"י פי' בוילון 'דלאו אהל קא עביד דלא קביע התם אלא דרכו לינתן ולהסתלק כדלת בעלמא'. שמשמע שאם תלוי שם תדיר שייך ביה עשיית אהל.

ומכל מקום – נראה לחלק, דשאני וילון התלוי תדיר, דשייך ביה עשיית אהל לפי שהוא כמו דלת בעלמא, אבל הפרוכת שלפני הארון שבלאו הכי יש דלת לארון והפרוכת אינו תלוי שם אלא לצניעות אף על גב דתלוי שם בקביעות אין קפידא. אפס העולם חוששין לאסור, ולכן אני מושך ידי להתיר.

והב"י – והאידנא נהוג כולי עלמא היתר בדבר ולא ראינו מי שמיחה בכך. כ"כ ד"מ בשם הכלבו והרמב"ם ושכ"נ מהמרדכי.

¹⁹⁷ כהמרדכי: מהר"ם בחדר שהיה ישן בו היו בו ספרים, ובכל לילה היה עושה מחיצה י"ט בפני הספרים, שיוכל לישון שם, וגם שהיה משתין בלילה. והיה כורך המחיצה לצד מעלה ונותנה על המוט ומשייר בה רוחב טפח, ובליל שבת פושטה למטה (כדאיתא בעירובין קב.

א"ח – ש"ו

(סוף סוף ע"י המחיצה הותר עתה לשמש ולעשות, והוי מחיצה המתרת) מ"מ בשעת הדחק יש לסמוך על דבריו. ועכ"פ לכו"ע מותר לכסות הספרים בכיסוי בעלמא והיינו כלי בתוך כלי להתיר התשמיש דזה לא הוי מחיצה כלל (ט"ז כמ"ש בש"י – (ו).

"שהיה מבע"י טפח"

משנ"ב (יא): ולכן פארווא"ן (מחיצה המתקפלת) שעומד מופשט טפח מע"ש מותר לפושטו כולו, אבל אם היה מקופל אף על פי שכולו הרבה יותר מטפח לא מהני שהרי לא נעשה זה בשביל מחיצה (ח"א).

משנ"ב (י): דכיון דאסור לשמש בפני אור הנר או לפני ספרים מקרי מחיצה המתרת.

וכ' המ"א (ג) – ה"ד שעושה מחיצה גבוהה י"ט והנר גבוה ונראית למעלה דמאפיל בטליתו ומשמש, דכיון שהנר נראית א"כ ההיתר בזה הוא רק משום דיש ע"ז שם מחיצה, ואסור דהוי מחיצה המתרת.

אבל אם המחיצה מכסה את כל הנר עד שאין נראית, דאין צריך שתהיה המחיצה גבוה עשרה דווקא כיון שהנר מכוסה, א"כ ההיתר בזה לאו משום מחיצה אלא מחמת כיסוי בעלמא, מותר לעשותה דלא חשיבי מחיצה המתרת. כ"כ הגר"ז.

כ"כ משנ"ב – ואף שיש אחרונים (א"ר, חמד משה ומאמ"ר), שמפקקין על חילוקו

סעיף ב: יתדות שעל גבי הספינה הוי התחילת אוהל

סעיף ב: א עצים שתוקעין ראשן האחד בדופן הספינה וכופפין ראשן השני בדופן השני של הספינה, ופורסין מחצלת עליהם לצל, אם יש ברחבן טפח, או אפילו אין ברחבן טפח אם אין בין זה לזה ג"ט, חשיבי כאוהל ומותר לפרוס עליהם בשבת מחצלת, דהוי ליה תוספת אהל עראי ושרי.

ב ומטעם זה מחצלת פרוסה כדי טפח (דאז הוי כבר אוהל ומותר להוסיף עליו), מותר לפרוס שאר המחצלת בשבת. ג' וטפח שאמרו, חוץ מן הכריכה.

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

והרא"ש.

פרש"י: כרוך בודיא – כשתסלק המחצלת לפני שבת, אל תסלקנה כולה, אלא תגלול ותשאיר בה טפח לא מגולגל.

ג. תוס': מרש"י משמע – שרוחב העיגול טפח מספיק, ואינו נראה – שצריך שיהיה טפח פרוס מלבד עובי הכריכה. כ"כ הריטב"א שאפשר לפרש כן בדעת רש"י.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "עצים"

מ"א (ד): מה שיש נותנים חשוקין של עץ על עריסת התינוק ונותנים עליה סדין אסור לעשות כן אלא א"כ עשויה מע"ש.

"ברחבן טפח"

משנ"ב (יג): שרוחב העץ העגול היה טפח (דאז הוי כבר אוהל ומותר להוסיף על אוהל ארעי). וכ' הגר"ז – שאפילו רק באחד מהעצים רחב טפח סגי, כן סגי אפילו רק במקום שאין בניהם ג"ט סגי, דאמרינן לבוד והוי כאלו היה ג"ט מכוסה במקום אחד. 198.

ב. "פרוסה טפח"

משנ"ב (טו): אבל אם אינה פרוסה טפח אסור. ואף דלקמן בס"ג אמרינן דאינו אסור משום אוהל עראי אלא כשעושה גם מחיצות תחתיו? שאני הכא שעושה להדיא

א. עירובין (קב.): אמר רב אסי – הני

כיפי דארבא, בזמן שיש בהן (ברוחב הכיפי) טפח, אי נמי אין בהן טפח ואין בין זה לזה (בין בכיפי) ג"ט – למחר

מביא מחצלת ופורס עליהן. מאי טעמא? מוסיף על אוהל עראי הוא, ושפיר דמי. כ"פ הרי"ף.

ופרש"י: כיפי דארבא – אולמות שעושין בספינה שנועצין כעין מעגלין ראשו אחד בדופן זה של ספינה וראשו שני בדופן, כפוף כמו אולם ועומד כמו כיפה. ומרחיק כחצי אמה ונועץ אחר וכן על פני כולה. ופורשין בגדים ומחצלות של גמי להגין מפני הצינה והגשמים. שיש בהן טפח – שרוחב של מעגל טפח דבציר מטפח לא הוי אוהל, נמצא שם אוהל עליו מבעוד יום וכשהוא פורס הבגד עליו למחר אינו אלא מוסיף. אי נמי אין ברחבו טפח ואין בין זה לזה שלשה. דאיכא למימר לבוד.

ב. שם: הנהו דיכרי (דיר של אליס) דהוו

לרב הונא, דביממא בעו טולא (צל) ובלייליא בעו אוירא. אתא לקמיה דרב אמר ליה כרוך בודיא (קפל מחצלת) ושייר בה טפח, למחר פשטה דהוי מוסיף על אוהל עראי ושפיר דמי. כ"פ הרי"ף

תוספת אוהל עראי שמותר. טול שהיה פרוס על מיתת התינוק טפח מותר לפורסו לגמרי.

¹⁹⁸ הרב יעקב יוסף זצ"ל: אם מתחיל לרדת גשם מותר לפרוס על הסוכה מפת ניילון, דהוי

א"ח – שט"ו

לפרוס הכל, אין רוחב העיגול של הכריכה עולה בשיעור טפח, דהכריכה אינה חשובה פרוסה (מ"א והט"ז).

והט"ז והתו"ש כ' – שלחומרא אסור לתת מחצלת הכרוכה בעובי טפח על האוהל (שנחשב שמאחיל עם העובי).

בשביל אהל לצל או להגן מפני הצינה והגשמים, לכן אף בגג לבד אסור.

"חוק מן הכריכה"

משנ"ב (טז): היינו שאם היתה מחצלת פרוסה לשם גג וכרכה מע"ש דצריך שתשאר טפח פרוס כדי שיהיה מותר

סעיף ג: העמדת מטה ושלחן

סעיף ג: א. מטה, כשמעמידים אותה, אסור להניח הרגלים תחילה ולהניח עליהם הקרשים. אלא ישים הקרשים תחילה באויר, ואח"כ הרגלים תחתיהם.

ב. וה"מ כשהרגלים הם דפים מחוברים, כמו דפני התיבה, אבל רגלים של מטות שלנו, וכן רגלי השלחן, מותר בכל גוונא.

שאינו מתכוון אסור, אבל לר"ש הכל מותר.

• **אבל לתוס' – אף לר"ש אסור, שדבר שאינו מתכוון שמותר כגון שעשה דבר שאינו מתכוון לעשותו, אבל כאן הרי עושה מה שמתכוון אלא שאינו מתכוון לדבר הדומה לו, ואסרוהו חכמים גזרה משום בניין. כ"פ הרי"ף, רמב"ם והטור.**

ב. כ' התוס': אין לאסור אלא אם כן היו לו רגלים ד' דפין מחוברים בד' דפנות המיטה, אבל השולחנות והמטות שלנו (שיש להם רק רגליים) מותר, כיון שאין להם דפנות. כ"כ הרא"ש, ר"ח, הג' מרדכי, סמ"ק והטור.

ב"י: משמע שאף שיש לה מחיצות, אם אינן מגיעות לארץ מותר, מיהו כשמגיעות ג"ט סמוך לקרקע נראה כנוגעים בקרקע שהוא כלבוד.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ביצה (לב:): משנה – ואין מקיפין שתי חביות לשפות עליהן את הקדרה. ופרש"י – ואסר משום דדמי לבניין מדרבנן, דמחזי כאוהל.

גמ': אמר רב יהודה – האי מדורתא, מלמעלה למטה – שרי, מלמטה למעלה – אסור. וכן ביעתא, וכן קדרה, וכן פוריא, וכן חביתא.

פרש"י: וכן פוריא – מטות השרים שפורקין אותן ומחזירין, לא יזקוף הכרעים תחילה לתת הארוכות בכרעים, ואחר כך יפרוס העור למצע ששוכבין עליו, אלא פורס העור תחילה, ויאחזוהו בני אדם בידיהם, ואחר כך יביאו הארוכות.

להלכה:

• **רש"י –** הסוגיא אליבא דר' יהודה שדבר

א"ח – ש"ו

מ"א (ו) תיבה רחבה שיש עליה כפורת אם אינה קבועה בצירים אסור להניח עליה בשבת.

והט"ז (יא) כ' – כיון שהוא מיוחד לכך לא הוי עביד אוהל (והוי כמו כיסוי לקדרה), כ"כ א"ר, בן א"ח, כ"מ מפמ"ג.

ב. "וה"מ כשהרגלים"

ט"ז (ד): בטור ובאשר"י וברמזים כ' – ד' דפים מחוברים. וכן עיקר.

קשה: שהתוס כ' – דאם יש מחיצות עד לארץ אסור, משמע דלא קפדי' רק אמחיצות, ואילו לקמן כתב הרשב"א בשם התוס' דאין איסור באם לא צריך לאויר שתחתיו?

והר"ן כ' – דבעינן תרוויהו, דלא מיתסר משום אהל אלא היכא דאית ליה מחיצות למטה ומשתמש באויר שתחתיו. ואינו נראה – שהרי התוס' לא הזהירו רק מחיצות המגיעות לארץ.

ונ"ל דודאי עיקר תלוי במה שצריך לאויר שתחתיו, וכשיש ד' דפנות מלמטה אז ודאי ראוי להשתמש דהוי כמו תיבה ויכול להניח ולהצניע שם מה שירצה, אבל אם אין שם אלא ב' מחיצות אז אין ראוי להצניע שם, אלא דמ"מ לפעמים צריך באויר שתחתיו, כגון תחת המטה לענין נתינת סנדלין, ולפעמים א"צ.

ונמצא: דביש ד' מחיצות מחוברות לארץ, הוי צריך לאויר שתחתיו, כיון שהוא משתמר, ואסור בכל גוני ואפי' בשלחן. ואם יש רק ב' מחיצות מותר בשלחן שא"צ לאויר שלמטה, ובמטה אסור כיון שצריך לשים בנתינת סנדלין.

וד"מ כ' – שאין נראה, דל"א לבוד אלא להקל ולא להחמיר. כ"כ הרא"ש.

והר"ן כ' בשם הרשב"א: טעם אחר, שלחן אפשר שמותר כיון שאין משתמש באויר שתחתיו, אבל מיטה משתמש תחתיה לסנדלים וכיו"ב אסור. כ"כ ה"ה, הר"ן. כ"כ שו"ע לקמן ס"ז.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

הקדמה (משנ"ב י"ז): אף שבבנין קבע אם עשה איזה דבר משהו להוסיף על הבנין בין במחיצות ובין בגג חייב וכ"ש אם עושה את כל הגג, מ"מ לענין אהל עראי לא אסרו אלא –

א. עשיית גג לבד: אם עושה לשם אוהל, להגן מפני הצל והגשמים אסור. ואם לאו מותר, אלא אם כן עושה לה גם מחיצות. **ב.** לא אסרו אלא כשעושה כסדר, תחילה מחיצות ואח"כ גג, אבל כשעושה הפוך, הגג ואח"כ המחיצות שרי.

ג. וי"א (הרשב"א) דבעינן גם שצריך לאויר שתחתיו, שאם לא כן מותר, כ"פ המחבר ס"ז.

"אסור להניח"

משנ"ב (יח): בדקדוק כתב "להניח", שאם היו הרגלים כבר, מותר להניח הגג. כ"כ התוס', הר"ן, הגר"א, וכ"מ מהטור והפמ"ג.

אך אם המטה רחבה ביותר אסור לדעת המ"א (כא) אפילו באופן זה.

תיבה רחבה שפתוחה מלמעלה

א"ח – ש"ו

עומדין במקום אחד אפילו להט"ז מותר להניח עליהם הדף אף שלרגלים יש להם מחיצות מכל צד.

כ' המ"א (ז): דלסתום נקב שהעשן יוצא (ארובה) אפשר דאסור דכיון שיש לאותו המקום מחיצות בפ"ע הוי כעושה אהל בתחילה. ול"ד ל (שיג-א) לסתום הארובה שבגג מטעם דהוא רק הוספת אהל עראי, דהתם הארובה אינו מחזיק אלא מקצת הגג אבל כאן הנקב שהעשן יוצא מחזיק כל רוחב המחיצות שסביב לה. כ"כ משנ"ב.

וכ' הפמ"ג – שלפ"ז פשוט דאם הנקב הוא בכותל מן הצד מותר לסתום בכר דהוא רק תוספת מחיצה בעלמא.

"דפין מחוברין"

משנ"ב (כא): בסימן תק"ב כתב הב"י דבעינן שיהיו המחיצות מגיעין עד לארץ (או פחות מג"ט סמוך לארץ מדין לבוד).

"רגלים של מטות ושלחן שלנו"

משנ"ב (כג): מותר – כיון שאין להם מחיצות. ונראה דכל זה כשהיה רפוי אבל אם הדף שעל השלחן מהודק ותקוע בחוזק, אסור משום בנין, ואפילו אם עתה אינו תוקע אם דרכו להיות מהודק אסור, כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.¹⁹⁹

(סיכום: אם יש ד' מחיצות כיון שהוא משתמר הוי צריך לאויר שתחתיו ואסור, כשאין ד' מחיצות, תלוי אם צריך לאויר שתחתיו, כמו מיטה אסור, ואם א"צ לאויר שתחתיו כגון שלחן מותר.)

כיו"ב כ' משנ"ב (כ): הטעם דבאהל עראי כזה שאינו מתכוין בעשייתו לשם אהל שתחתיו אלא לתשמיש על גביו, ורק ממילא נעשה כמו אהל למטה לא אסרו אלא כשעושה גם מחיצות תחתיו. והיכא שפורס סדין או מחצלת לשם אהל כגון להגן מפני החמה והגשמים או כדי שיהיה ראוי להשתמש תחתיו באיזה דבר אסור אף בלא מחיצות וכההיא דסעיף ב' בסופו (מ"א).

משנ"ב (כב): מ"מ יש מהאחרונים (א"ר והגר"ז) שמצדדין להקל בשלחן להניח עליו הדף מלמעלה אפילו כשיש לו ד' מחיצות דמסתמא א"צ לאויר שתחתיו, אם לא שדרכו להשתמש שם (שלא כהט"ז). אך לשון השו"ע שכתב וכן רגלי השלחן משמע דבשלחן אם היו מחיצות היה ג"כ צריך להחמיר, ולכן אין להקל כנגד הט"ז (אלא לאחוז הדף באויר ויכניסו תחתיו הרגלים).

הוסיף עוד משנ"ב – דמשמע מהפמ"ג דכל זה דווקא כשמטלטל הרגלים ממקום למקום כדי להניח עליהם הדף דאז נחשב כאלו התחיל בעשיית האהל. אבל אם

סעיף ד': לפרוס סדין על מטה מסורגת

אבל אם יש לה דפנות י"ט אסור להניח עליו הפלטה.

¹⁹⁹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: ולכן מותר לתת פלטה של עץ ע"ג רגלי השלחן, כיון שאין לה דפנות.

סעיף ד: מטה שהיא מסורגת (פי' נארגת) בחבלים, אם יש בין חבל לחבל

ג"ט – אסור לפרוס עליהן סדין משום דעביד אהל^א (דאל"ה אמרינן לבוד וכסתום מעיקרא דמיא – משנ"ב). וכן אסור לסלק בגד התחתון מעליה משום דקא סתר אהל^א. ואם היה עליה כר או כסת או בגד פרוס מע"ש, כשיעור טפח – מותר לפרוס בשבת על כל המטה (דהוי כמוסיף על אוהל עראי דשרי), [ה"ה והר"ן בשם הרשב"א].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מטה שהיא מסורגת"

חבל לחבל, דהיינו שיאחזו הסדין באויר ויכניס אחר את המטה תחתיה כדלעיל. א"ר (ז): בב"י כ' בשם הר"ן וה"ה – "מטות שלנו" אף שאין להם דפנות אסור, משום שמשתמש באויר שתחתיהן. והשו"ע השמיטו, שדווקא כשיש לו מחיצות יש לאסור, אבל מטות שלנו שאין מחיצות שרי, ולא חשש לאויר שתחתיהן. כה"ח – מיהו האחרונים כ' להחמיר לכתחילה כשצריך לאויר שתחתיהן.

משנ"ב (כ"ד): לפמ"ש בס"ג ע"כ מיירי הכא בשיש לה מחיצות המגיעות לארץ אבל במטה שלנו מותר בכל גווני. ובש"צ (לא) – הוסיף, וגם מיירי שהעמיד עתה אותה בשבת במקום הזה כדי לפרוס עליה, שאם היתה עומדת פה מבעוד יום הרי נעשו המחיצות מבעוד יום ולית בזה משום אהל עראי. כ' ביה"ל – ואפילו אם יש לה מחיצות יש עצה בפריסת הסדין אף שיש ג"ט בין

סעיף ה: לפתוח כסא העשוי לפרקים

סעיף ה: כסא העשוי פרקים, וכשרוצים לישב עליו פותחין אותו והעור

נפתח, וכשמסירים אותו סוגרים אותו והעור נכפל – מותר לפתחו לכתחילה [שבת קלח. ופרש"י].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מותר לפתחו"

מ"א (ח): ולכן מותר להעמיד החופה ולסלקה. ²⁰⁰

חמיר טפי. וה"מ לפירש"י אבל לפירוש התוס' כל הברייתא זו משום אהל אתנייה, ואף שיש לה מחיצות

²⁰⁰. ביה"ל: בפמ"ג מסתפק לענין תיבה המחזקת ארבעים סאה אם מותר לכפותה על אוכלין ומשקין דאפשר דכיון שיש עליה שם אהל,

כונתו לשם אהל וא"כ אין עליו שם אהל עראי כיון שהוא בלא מחיצות (תו"ש).²⁰¹ פמ"ג: טעם ההיתר בחופה לפי שא"צ לאויר שתחתיו, שלא נעשה אלא לכבוד.

כ"כ משנ"ב – וה"ה הדף שקבוע בכותל שבביהכ"נ שמניחין עליו ספרים, כ"כ משנ"ב – מיהו בדף בלא"ה שרי דהא אין

סעיף ו: לסדר חביות זו על גב זו

סעיף ו: כשמסדרים חביות זו ע"ג זו, אחת ע"ג שתיים, אוחד בידו העליונה ויסדר התחתונות תחתיה. אבל לא יסדר התחתונות תחילה ויניח העליונה עליהן [ביצה לב:].

צריך לאויר שביניהם שהיו מתעפשין אילו לא היה אויר בניהם. כ"כ משנ"ב. וכ' המ"א (ט) – אף דדבר שאין מתכוין שרי, ה"ד שעושה דבר ואין מתכוין לעשות חריץ. מה שאין כן כאן שמתכוין לעשות מה שהוא עושה (תוס').

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**

"לא יסדר"

מ"א (ט): משום דעביד כעין אהל כשמסדר אח"כ העליונה מלמעלה שהוא כגג על המחיצות. וכ' הט"ז – ואף דבאהל צריך לאויר שתחתיו, הכא נמי

סעיף ז: להניח ספר ע"ג ספרים

סעיף ז: מותר להניח ספר א' מכאן ואחד מכאן ואחד על גביהן. הגה: הו"א ואל"ל לאויר שתחתיהן [טור ור"ן והגמ"י].

אין צריך לאויר שרי. על כן מותר להניח ספר אחד מכאן ואחד מכאן ואחד ע"ג.

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**

❖ **שורשי הלכה (המקורות)**

כ' הרשב"א בשם התוס': לא אסרו אלא בכה"ג שצריך לאויר של מטה, אבל אם

שמחובר בצירים לבניין. כ' החזון איש: שמותר לפתוח שמישה שעל עגלת תינוק כיון שמחוברת מע"ש. אבל שמישה שעל השולחן בגינה אם לא מחובר לשולחן אסור.

התירו במטה לזקפה משום דליתובי בעלמא עביד.

²⁰¹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: ה"ה שמותר לפתוח ולסגור שלחן, מטה, עגלה מתקפלת או לול של תינוק. אף צילון שעל המרפסת מותר לפותחו, אף שלא נשאר פתוח טפה, כיון

"מותר להניח ספר"

ט"ז (ו) – מיירי שצריך ללמוד מכולן, דאל"כ אסור משום בזיון הספרים התחתונים.

מ"מ מ"א (סימן קנד) – אין לאסור משום בזיון ספרים. כ"כ ח"א, וא"ר. והובא במשנ"ב.

"הואיל וא"כ לאויר"

ט"ז (ז): ולפ"ז מותר לפרוס מפה על השלחן וקצות המפה תלויות למטה מן השלחן, כיון דא"צ לאויר שתחת השלחן, ועוד כיון שמה שמונח על השולחן אין בו אוהל (כיון שיש על השולחן פלטה) מותר גם היוצא ממנו, וטעם זה כתב מו"ח הב"ח. ושמעתי מי שמחמיר בזה והוא מפריז על מדותיו.

סעיף זז: אוהל משופע, מתי דינו כאוהל

סעיף זז: כל אוהל משופע, שאין בגגו טפח ולא בפחות מג' סמוך לגגו רוחב טפח, הרי זה אוהל עראי והעושה אותו לכתחילה בשבת, פטור.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שם (קלח.): תני רמי בר יחזקאל טלית כפולה לא יעשה ואם עשה פטור אבל אסור. היה כרוך עליה חוט או משיחה מותר לנטותו לכתחילה.

ונחלקו הראשונים בפירוש שמועה זו:

• רש"י פי': טלית כפולה – לשטוח טליתו על גבי ארבע יתדות לישן תחתיה וראשיה מתכפלין לכאן ולכאן לצד הארץ והוא ליה לכותלים להגן מן החמה דהוי אוהל ואסור. כך עליה – מבעוד יום. חוט או משיחה – ונתנה על הנס שעל הקינוף כשהיא מקופלת וכרך עליה חוט למושכה בו לפורסה לכאן ולכאן, מותר למושכה בו בשבת דמוסיף על אוהל עראי ואינו כעושה לכתחילה.

• ✓ והרי"ף פי' – כגון טלית כפולה שקושרה בין שני כתלים והיא משולשלת

ומגעת לארץ ונכנס בין שתי קצותיה וישן תחתיה בצל, ואין בגגה טפח (תנאי א' שבכילה לקמן) ולא בפחות משלשה סמוך לגגה טפח (תנאי ב' בכילה לקמן סעיף יא) ולפיכך אינו אוהל קבע אלא אוהל עראי, ופטור אבל אסור. ואם היה עליו חוט מאתמול ונטה אותו היום מותר. כ"ד הרמב"ם שכתב בשו"ע לשונו.

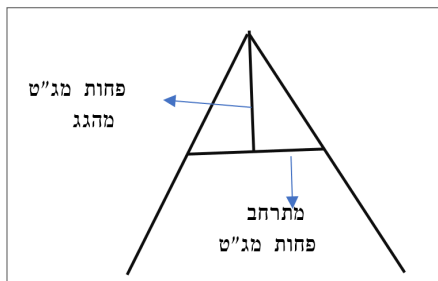
• אבל הרא"ש כ' – תימה על הרי"ף, הא אמרן בשמעתין כילת חתנים מותר לנטותה ומותר לפורקה, ומוקי לה שאין בגגה טפח ולא בפחות משלשה סמוך לגגה טפח. ומ"ש טלית כפולה שהיא עראי יותר מכילת חתנים. ולכן נראה: דמיירי שיש בגג טפח אי נמי כגון שלאחר שכלה השיפוע של הטלית יורד ממנו בשווה בלא שום שיפוע ברוחב טפח. ב"י – והוא כדעת רש"י.

סיכום: טלית כפולה

א"ח – ש"ו

מ"א (י): פטור אבל אסור מדרבנן גזירה אטו אהל קבע, זהו דעת הרי"ף והרמב"ם, אבל לדעת רש"י והרא"ש כיון שאין בגגו טפח לא חשיב אהל כלל ומותר לכתחילה (מ"א סימן שכ"ז), והשו"ע סתם כדעת הרי"ף והרמב"ם, כ"ד ר"ח. ובפמ"ג – מצדד דגם רש"י והרא"ש מודו לדעת הרמב"ם בזה כיון שעשאו לקבע שיתקיים זמן כמה ימים. כ"כ משנ"ב.

"בפחות מג' סמוך לגגו רוחב טפח"
פי' משנ"ב (לג): אם לא היה בפחות מג' סמוך לגגו רוחב טפח, שאין האוהל מתרחב טפח עד לאחר שירדה ג' טפחים. שאם מתרחב טפח בתוך ג' הוי כאלו היה גגה
 כלומר:

רש"י ורא"ש	רי"ף ורמב"ם	
אסור מדרבנן	אסור מהתורה	יש בגג טפח
מותר	אסור מדרבנן	אין בגג טפח
מותר אף בגג של טפח	מותר רק כין בגג טפח	כשיש חוט ומשיחה

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"כל אהל משופע"

משנ"ב (לב): אפי' עשאו לקבע שיתקיים כמה ימים כיון שאין בגגו טפח לא חשיב רק אהל עראי.
 ה"ה אם עשה הגג בשווה (ולא משופע) ג"כ אין חייב מחמתו, אלא אם כן רוחב טפח דבלא"ה לא חשיב אהל.

"שאין בגגו טפח"

משנ"ב (לד): אבל אם יש בגגו טפח חשיב אהל קבע וחייב (ר"ח), ודווקא שעשאו לקבע אבל לעראי כגון שפרס מחצלת ע"ג ד' עמודים אף שיש בגגו כמה טפחים איסורו רק מדרבנן (רמב"ם).
"ה"ז אוהל ארעי (שפטור אבל אסור)"

סעיף ט: לתלות משמרת בשבת

סעיף ט: משמרת שתולין אותה לתת בה שמרים לסננן ומותחין פיה לכל צד – חשוב עשיית אהל ואסור לנטותה.

ב"י: משמע שלכו"ע אסור לתלות משמרת בשבת.
פרש"י: משמרת – שמסננין בה שמרי יין ומותח פיה לכל צד בעוגל ונעשה כאהל על חלל הכלי. כ"פ שו"ע.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קל"ז): רבי אליעזר אומר – תולין את המשמרת ביום טוב ונותנין לתלויה בשבת. וחכמים אומרים – אין תולין את המשמרת ביום טוב ואין נותנין לתלויה.

פרישה: והוא כמין שק רחב ופתוח למעלה וסתום וחדוד למטה ומכניסין קצה החדוד בתוך הכלי והקצה העליון הרחב מסבבים בשפת פיהו את הכלי ונמצא הוא גג לכלי ועשוי כאהל ואסור מדרבנן, אבל לתלות המשמרת כשהיא שטוחה על איזה יתד ובלי כלי תחתיה מותר דאפילו אהל עראי לא חשיב (כ"מ מהט"ז), וכ"ש דמותר לתלות כלי ביתד.

והרמב"ם כ' – אסור לנטותה שמא יבוא לשמר (ולא משום אוהל).

[נפק"מ לתלות משמרת בלא כלי שתחתיו לרש"י – מותר. כ"מ מהט"ז וא"ר כ"פ משנ"ב. ולרמב"ם – אסור, כ"מ מהמ"א].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"משמרת"

סעיף י: לנטות טלית כפולה

סעיף י: טלית כפולה שהיו עליה חוטין שהיתה תלויה בהם מע"ש, מותר לנטותה (דהוי מוסיף על אוהל ארעי שמותר) ומותר לפרקה (שכל אהל שאין בו משום בנן אין בו משום סתירה – משנ"ב), וכן הפרוכת.

והוא אסור לעשות בשבת דמקרי אהל עראי (פטור אבל אסור כמבואר ס"ח). ואם כשהיתה הטלית מקופלת ומונחת על המוט מע"ש היו בה חוטין תלויין שעל ידן פושטן לקצותיה, מותר לפושטה בשבת על כל אורך המוט, וכ' האחרונים – הטעם דכיון דע"י החוטין קל למושכה בהן הוי כאלו היתה הטלית פרוסה מכבר טפח מע"ש והוי רק מוסיף על אהל עראי ושרי.

וכתב המ"א (יב) – דמיירי שאחר פריסתה לא יהיה בגגה מלמעלה רוחב טפח וגם לא בפחות משלש סמוך לגגה רוחב טפח דאי יש בה רוחב טפח הו"ל כאהל קבוע ולא מהני החוטין. כ"כ משנ"ב. ובשה"צ (מה) – כל זה לדעת הרי"ף, כמ"ש המ"א בשם הב"י. כ"ד הרמב"ם דס"ל כמהרי"ל בטלית כפולה, ולכן פסק

❖ שורשי הלכה (המקורות)

לעיל (סעיף ח') ושם (קלח.): תני רמי בר יחזקאל טלית כפולה וכו' כ"פ הרמב"ם: טלית כפולה שהיו עליה חוטין שהיא תלויה בהן מערב שבת מותר לנטותה ומותר לפרקה וכן הפרוכת. ב"י: אבל כשיש בגגה טפח לא מהני חוט ומשיחה, ולרש"י והרא"ש אף שיש בגגה טפח מתירים בחוט ומשיחה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"טלית כפולה"

מ"א (לז): לפי הרי"ף מיירי – שנותנה על המוט הנתון בין שתי כתלים ושני ראשי הכפל משולשלין ומגיעין לארץ ונכנס בין שני קצותיה וישן מפני החמה,

א"ח – ש"ו

חוטין כרוכין עליה, ומשמע שאף הרמב"ם בעל הלכה זו נמי ס"ל כהר"ח ואתי שפיר מילת 'וכן' כפשטיה.

אך לדינא אין נפק"מ בזה דמוכח מהטור וש"פ דמותר לתלות בכל גווני, כיון שלא נעשית להתיר אין שום איסור עלה.

כ' מ"א: דמחיצה העשויה להתיר שפסק השו"ע לעיל בס"א דאסור לעשותה בשבת הוא אפילו כשהיו חוטין כרוכין עליה מע"ש ויש שמקילין בזה.

כן בשו"ע. ורש"י והרא"ש חולקים על זה.

ובמשבצות זהב (י' כ') – שבטלית כפולה דעת הרמב"ם כדעת הרא"ש דמהני בה חוטין אף כשהיה בגגו רוחב טפח.

"וכן הפרוכת"

מ"א (טו): 'וכן' לאו דווקא, שהרי מותר אף בלא חוטין, משום דאין אהל אלא העשוי כעין גג.

משנ"ב (לט) – מ"מ בפר"ח (שיצא מקרוב לאור) כתוב שגם בפרוכת צריך שיהיו

סעיף י"א: כילת חתנים

סעיף י"א: כילת חתנים, שאין בגגה טפח ולא בפחות מג' סמוך לגגה רוחב טפח, הואיל שהיא מתוקנת לכך – מותר לנטותה ומותר לפורקה. והוא שלא תהא משולשלת מעל המטה טפח.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קלח.): כילת חתנים (שאין לה גג אלא מחיצותיה משופעות מלמעלה מאמצע המטה כלפי צדדיה) מותר לנטותה ומותר לפורקה.

אמר רב ששת בריה דרב אידי: לא אמרן אלא בתנאים הבאים:

(א). שאין בגגה טפח, אבל יש בגגה טפח – אסורה.

(ב). וכי אין בגגה טפח נמי לא אמרן אלא שאין בפחות משלשה סמוך לגגה טפח, אבל יש בפחות משלשה סמוך לגגה טפח – אסור (כדלעיל).

(ג). ולא אמרן שכילת חתנים מותרת, אלא במקום שאין בשיפועה של כל אחת

מהמחיצות טפח, וכל הכילה מאהילה על פחות משני טפחים, ולא עושים אותה כדי להגן אלא לנוי.

(ד). ולא אמרן אלא דלא נחית מפוריא (שלא יורד הכסוי מסביב המטה אל מתחת לשטח המטה) טפח, אבל נחית מפוריא טפח – אסור. פרש"י – אבל נחתא מפוריא טפח, ההוא טפח הוי קיר לאהל והמטה נעשית לו גג.

כן פי' טור.

כתב הר"ן בשם הרשב"א וה"ר יונה: אבל מטה דידן אף על גב דנחתו סדינים מפוריא טפח מותר, כיון דבפריסת סדינים על המטה ליכא משום אהל לית לן בה. כ"כ ה"ה והר"ן ורי"ו.

א"ח – ש"ו

ברמב"ם (ולכן שרי בזה אף על פי שלא היו חוטין כרוכין עליה מע"ש – משנ"ב). אבל אם אינה מתוקנת אסור כמו שפסק השו"ע בס"ח (דאפילו אוהל שאין בגגו טפח אסור לעשותו בשבת אלא אם כן היו חוטין כרוכין עליה מע"ש). כ"כ משנ"ב.

"מעל המטה טפח"

משנ"ב (מב): הטעם דכיון שהיא משולשת מעל המטה טפח בזקיפה לאחר כלות השיפוע הו"ל האי טפח מחיצה, וכל השיפוע שממעל למטה נחשב לגג והוי אהל ממש. מיהו מטה דידן שפורסין עליה סדין מותר כיון שמה שמונח על המטה לא מקרי אהל כיון שאין חלל תחתיו (מ"א).

והרמב"ם: לא כתב תנאי ג). ואפשר דלא גרס כן בגמ'. כ"כ הה"ה והר"ן – בלא תנאי ג). והרי"ף – לא הביא כלל את התנאים.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)**"כילת חתנים"**

משנ"ב (מ): כ' המ"א (טז) – עץ אחד עומד לראש המטה גבוה מהמטה וכן עומד עץ במרגלות המטה ומוט נתון עליהם ופרוש על המוט וילון גדול ושני ראשין יורדין מכאן ומכאן כמין אהל ע"פ כל המטה.

"הואיל שהיא מתוקנת"

פי' המ"א (טז): שהכינה לכך מבע"י, דומיא דפקק החלון בסי' שי"ג כ"מ

סעיף יב: לנטות את הפרוכת ואת הכילה

סעיף יב: א. הנוטה פרוכת וכיוצא בה, צריך ליזהר שלא יעשה אהל בשעה שנוטה. לפיכך אם היא פרוכת גדולה, תולין אותה שנים אבל אחד אסור.

ב. ואם היתה כילה שיש לה גג, אין מותחין אותה ואפילו עשרה, שא"א שלא תגבה מעט מעל הארץ ותעשה אהל עראי.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שתוקעין שם אהליהם ללון שוטחין אותו ופיו מתוח על גבי יתידות והרוח עוברת מתחתיו ומצטנן שלא יתקלקל. ודומה לאהל לאחר שנמתח.

עוד שם: שלח ליה רמי בר יחזקאל לרב הונא – הא דתניא גוד בכיסכיו מותר לנטותה בשבת. אמר רב – לא שנו אלא בשני בני אדם אבל באדם אחד

שבת (קלח.): מנקיט אביי חומרי מתנייתא ותני – הגוד והמשמרת לא יעשה, ואם עשה פטור אבל אסור. **פרש"י:** הגוד – הוא עור של בהמה תפור ופיו רחב מאד ויש לו שנצים ועוברי דרכים ממלאין אותו יין או חלב ובמקום

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"הנוטה פרוכת"

א.

משנ"ב (מג): כ"ז הוא לשון הרמב"ם דס"ל דאף שמסתמא יש עליה חוטין מע"ש אפ"ה צריך ליזהר בזה. וביאר שה"צ (מג) – הרמב"ם לשיטתו דס"ל דכשיהיה הכפל רחב טפח תו לא מהני חוט או משיחה (ולכן צריך להיזהר), אבל לפרש"י והרא"ש והטור דסבירא להו דתמיד מהני חוט או משיחה, שוב אין לחוש לזה.

"בשעה שנוטה"

לבוש: כלומר דבשעה שעוסק בתלייתה דרך הוא שמתקפלת מעט מרוחבה ואם יהיה הכפל טפח הו"ל אהל (מהמ"א), כ"כ משנ"ב.

"תולין אותה שנים"

מ"א (יט): שנים יכולין לתלותה כאחד שלא תתקפל, ומטעם זה נהגו קצת ליזהר שלא לתלות הפרוכת בשבת. כ"כ משנ"ב.

"שיש לה גג"

ב.

מ"א (כ): צריך לומר שתפורה כעין שפה סביבה.

ומשנ"ב (מו) פי' – היינו יריעה פרוסה מלמעלה על איזה דבר ונעשית כעין טלית כפולה. ומיירי בשכרוך עליה חוט או משיחה מבעו"י לדעת הרמב"ם, ולהכי מסיים שיש לה רוחב טפח. שאם אין רוחב טפח הלא קי"ל דמותר לפורסה לכו"ע כשכרוך עליה חוט או משיחה מבעו"י.

אסור.

אמר אב"י – וכילה אפילו בעשרה בני אדם אסור אי אפשר דלא מימתחא פורתא.

ונאמרו בזה שני פירושים:

• **רש"י:** גוד בכיסיו – ברצועותיו ומונח על מקום קבוע שלו ומותר לנטותו בשבת. ואם אינו מתוקן בכיסיו פטור אבל אסור.

בשני בני אדם – לא מימתח ליה שפיר. באדם אחד – מימתח ליה שפיר שמותחו על יתד זו וקושרו בה וחוזר ומותחו על זו וקושרו בה.

• **ור"י** כ': טעמא דשרי גוד בכיסין משום דכיון דמתוקן ברצועותיו שכבר התחיל מערב שבת לעשותו אהל, מותר לנטותו בשבת דאינו אלא כמוסיף אהל עראי, וכילה אסורה אפילו בעשרה בני אדם, שהרי אי אפשר להביאה מתוחה, שאינו יכול להיות שלא ימתחו אותה יותר בשעה שנוטין אותה על המטה.

✓ והרמב"ם פסק:

א. הנוטה פרוכת וכיוצא בה צריך להזהר שלא יעשה אהל בשעה שנוטה...

ב. ואם היתה כילה שיש לה גג אין מותחין אותה ואפילו עשרה שאי אפשר שלא תגבה מעט מעל הארץ ותעשה אהל עראי. כ"פ שו"ע.

וכתב הר"ן: דס"ל דגוד כעין פרוכת. אבל הראשונים (ראב"ד, ור' יונה) חולקים על פירוש הרמב"ם (עיין שם).

סעיף יג: לשטוח בגד ע"פ חבית לכסותו

סעיף יג: א. בגד ששוטחין ע"פ החבית לכסות, לא ישטחנו על פני כולו, משום אהל, אלא יניח קצת ממנו מגולה.

ב. וה"מ כשהכובא (פי' כלי), חסרה טפת, אבל אם אינה חסרה טפת מותר דאין כאן אהל.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קלט:): אמר רב: פרוונקא (בגד ששוטחים על גיגית יין לכסותה), אפלגא דכובא – מותר (דליתנו על מחצית הגיגית מותר מפני שאינו אהל). כשהגיגית איננה מלאה ויש בין היין והבגד טפת אסור, דהוי אוהל. כ"ד רש"י והרמב"ם – דהוא משום איסור אוהל.

פרש"י: אפלגא דכובא – שרי דלאו אהל הוא, אכוליה כובא אסיר משום אהל. כ"ד הרמב"ם.

והראב"ד פירש – משום משמר נגעו בה (ולא משום אוהל), ועל כל הגיגית אסור משום דמיחזי כמשמרת, ועל החצי מותר, דלאו היינו אורחיה. כ"כ ה"ה בשם הרשב"א.²⁰²

[סיכום: טעם האיסור לפי רש"י והרמב"ם – משום אוהל.

ראב"ד והרשב"א – משום משמרת].

כ' התוס': מה שאסור ליתן בגד ע"פ החבית אף שלא עשה מחיצות (שהרי מותר להחזיר קדרה על גבי כירה בשבת שהמחיצות היו עשויות מתחילה. שם לו:)? י"ל – דשאני הכא הואיל ורחב ביותר נעשה אוהל. כ"כ הר"ן.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "בגד ששוטחים"

ביה"ל ממשנ"ב (שכ סקמ"ב): בבגד שאינו עשוי לכך יש לחוש שמא יבוא עי"ז לידי סחיטה ואפילו אם אינו מכסה כולה אסור. וכאן מיירי בבגד העשוי לכסות בו שאינו מקפיד עליו.²⁰³ והט"ז כ' – דהכא מיירי בבגד שאינו מיוחד לכך.

"ע"פ החבית וכו' משום אהל"

למחות בידם שיש להם על מי לסמוך.²⁰³ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר לכסות פי חבית או הקדרה בכיסוי המיוחד ואין בזה חשש אוהל, שניכר שדרכו בכך תמיד, אבל בגד שאינו מיוחד אסור (שמא יסחט).

²⁰² **משנ"ב** (מט): ונכון להחמיר כדעת השו"ע שהיא דעת הרבה ראשונים (רמב"ם ורש"י והתוספות והטור), וע"כ חבית גדולה של מים אין לכסותה כולה כשאינה מלאה כולה, אלא אם כן היתה מכוסה בע"ש, שאז מותר, שמוסיף על אוהל ארעי. והנהוגים להקל בזה אין

א"ח – ש"ו

וכן מטה שיש לו כסוי ואינה מחוברת בצירים אין להחזיר עליה הכיסוי דיש בזה משום עשיית אהל, מ"מ אין למחות בנוהגין להקל בכל זה דיש להם על מי שיסמוכו (הראב"ד והרשב"א והב"ח).

ב. "שהכובא חסרה טפח"

שערי תשובה (כא): כ' בגן המלך – דווקא יין שצריך לאויר שבחביות, שיהא ריחה נודף (כדאיתא במנחות). אבל חביות של שמן ושל דבש אף על גב דאית בהו כמה טפחים חסרים שרי לכסות דהא א"צ לאויר החסר שיש בחבית אלו.

משנ"ב (מח): כ' פמ"ג – כשמטלטלה ממקום זה להעמידה במקום אחר ושם מכסה אותה אסור בכל גווני דהוי ע"י העמדתו כאלו עושה המחיצה עם הכיסוי ביחד. כ' ח"א – ולכן צריך ליזהר בסעודות גדולות שמניחין שולחנות (פלטה) על חביות צריכין ליזהר שיהפוך צד החבית הפתוח לצד הקרקע ועל צד הסתום יניח השלחן.

עוד כ' ח"א – מגירת שלחן שנשמט כולה מן השלחן אם יש טפח בעומק חללה אסור להחזירה שעושה אהל.²⁰⁴

יחזה דעת (ב, מג): דין מטריה בשבת

כעושה אוהל בשבת. אולם יש בעיה של מראית העין, שיחשבו שמותר אף לפותחה.

ד. אף שבשו"ע (שטו-ה) שפסק שמותר לפתוח כסא של פרקים בשבת (שדומה למטריה), שאני כסא שא"צ לאויר שתחתיו, אבל מטריה עיקר תשמישה האויר שתחתיו, ודומה ממש לעשיית אוהל.

ה. אמנם החתם סופר כ': שנו"ב חולק – שהמנהג במדינתנו לשאת מטריה בשבת. והטעם – לפי שאין בניין לשעה, שאף הירושלמי שס"ל שיש בניין לשעה, הבבלי (לא): חולק ומתיר. אולם אור שמח – פסק כהירושלמי, לפי שהבבלי אינו חולק (עין שם).

א. שבת (קלז): אסור לעשות אוהל עראי בשבת. לפי הרי"ף – אסור מהתורה. ולפי הרמב"ם – אסור מדרבנן.

ב. פתיחת מטריה בשבת: מכתם לדוד: מכאן שאסור לפתוח מטריה ולנושאה מעליו כדי להגן מהגשמים, שה"ז עושה אוהל עראי בשבת. וכ"ש לפי הרי"ף דהוי דאורייתא.

וכ"ש לפי הרמב"ם שפסק שאסור ללבוש כובע ששוליו קשים ורחבים טפח (שו"ע שא-מ), שהרי הוא כעושה אוהל בשבת. ג. לשאת מטריה שהיתה פתוחה מע"ש: מכתם לדוד – גם אסור, שהרי הוא בכלל העושה אוהל עראי.

והנו"ב – לכאורה מותר, שאינו נחשב

להחזירה, אם יש בה עומד טפח. וכן מגירה שתחת המטה ששמים שם שמיכות יזהר לא להוציאה לגמרי.

²⁰⁴ כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל: אבל כשמגירה אינה ריקה שאין עומק טפח ריק מותר להחזירה. וכן אם הוציא כל המגירה אסור

או"ח – שט"ו

משמע – במקום שיש עירוב מותר אף בשבת.

אבל המאמ"ר – חולק, אף שהיתה פתוחה אסור. כ"פ בן א"ח, ביה"ל בשם ח"א ופתה"ד.

סיכום להלכה: אסור לשאת מטריה בשבת, ואף שהיתה פתוחה אסור לנושאה מעליו, וכ"ש במקום שאין עירוב.

כ"פ להחמיר: תפילה למשה – שכבר נתשפט איסור נשיאת מטריה בשבת. כ"פ שואל ומשיב, מחנה אפרים, לשד השמן ועוד.

ו). וברכ"י בשם גבעת פנחס: פתיחת מטריה אסורה בין בשבת בין ביו"ט, אבל נשיאת מטריה שהיתה פתוחה מעיו"ט מותר ביו"ט, אבל לא בשבת משום הוצאה.

או"ז שט"ז: צידה האסורה ומותרת בשבת, ובו י"ב סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף זז: הצד או חובל בח' שרצים או שאר שרצים 679
סעיף ט: לצוד או להרוג פרעוש בשבת 682
סעיף ט: להרוג כינה בשבת 684
סעיף י: להרוג נחשים בשבת 685
סעיף יא: לשפשף ברגליו רוק שע"ג קרקע 687
סעיף יב: לצוד חיה ועוף שברשתו, הדין כשמרדו 688

סעיף א: הצד ציפור למגדל וצבי לבית חייב 672
סעיף ב: הצד צבי ישן, סומא, חיגר, חולה או זקן 674
סעיף ג: דבר שיש במינו לניצוד 675
סעיף ד: לפרוס מחצלת ע"ג כוורת של דבורים 676
סעיף ה: שנים שעשאוה 677
סעיף ו: ישב אחד על הפתח וניצוד הצבי, יכול השני לישב בצידו 678
סעיף ז: לצוד נחשים או שאר רמשים 679

סעיף א: הצד ציפור למגדל וצבי לבית חייב

סעיף א: הצד צפור דרור למגדל (של עץ ונעשה ככלוב גדול) שהוא ניצוד בו, ושאר צפרים (כגון תורים ובני יונה), וצבי, לבית או לביבר (קרפיות המוקפים לגדלם שם) שהם נצודים בו – חייב. ואם אינו נצוד בו, פטור אבל אסור.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קו): משנה – רבי יהודה אומר: הצד צפור למגדל, וצבי לבית – חייב. וחכמים אומרים: צפור למגדל. וצבי לגינה ולחצר ולביברין – חייב. רשב"ג אומר: לא כל הביברין שוין. זה הכלל: מחוסר צידה – פטור, שאינו מחוסר צידה – חייב. גמ': הלכה כרשב"ג.

גמ': ציפור למגדל אין, לבית לא! – אמר רבה בר רב הונא: הכא בצפור דרור עסקינן, לפי שאינה מקבלת מרות. דתנא דבי רבי ישמעאל: למה נקרא שמה צפור דרור – מפני שדרה בבית כבשדה. ב"י: אבל עוף אחר כיון שהכניסו לבית ונעל בפניו חייב דניצוד הוא.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"הצד ציפור"

משנ"ב (א): היינו שפתח שער המגדל ועשה תחבולות עד שנכנס הצפור לתוכו וסגר עליו, אפילו לא תפסו עדיין בידו חייב כי בסגרו המגדל נגמרה הצידה.

מ"א (א): מפני שציפור דרור אף שהוא בבית קטן לא יכולין לתופסו, אלא במגדל. והוסיף הט"ז – וגם בבית אם חלונותיו סתומין עדיין אינו נצוד שטבעו של הצפור דרור שאינו מקבל מרות.

"ושאר צפרים וצבי"

משנ"ב (ג): יש חילוק: שבצפרים וכן בשאר עופות אינו חייב עד שיהיו בביבר, אבל בבית אף המקורה וגם חלונותיו סתומין אינו ניצוד. ובצבי ושאר חיות חייב אפילו אינו מקורה וגם חלונותיו פתוחין.

"שהם נצודים"

משנ"ב (ד): לאפוקי אם הבית והביבר גדול שאין יכולין לתפסו בשחיה אחת (היינו בריצה אחת) לא מקרי צידה (מ"א). וכ' הרמב"ם – השולה דג מן הים לתוך ספל של מים חייב דהוי צידה, אבל אם עקרו והבריחו לתוך בריכת מים לא הוי צידה שגם שם נשמת לחורין ולסדקין (רש"י). וכן הצד אריה אינו חייב עד שיכניסנו לכיפה שלו שהוא נאסר בה. כ"כ משנ"ב.

ת' חתם סופר: אין לקיים מצוות שילוח הקן בשבת, שלא התירו משום צידה. כ' הרב יעקב יוסף זצ"ל – מ"מ מותר לצעוק להבריחה (שיש מ"ד שמקיים בזה המצווה).

כ' ח"א: ציפור שנכנס דרך החלון, אף שאינו ניצוד אסור לסגור החלון. ובזמן הקור שיש צער צינה – מותר לנעול אם כוונתו רק להציל מן הקור ואינו רוצה כלל בצידת הצפור, אף דהוי פסיק רישיה, כיון שהוא דרבנן. אבל בשאר

יוסף זצ"ל – שיסגרו שנים יחד (דהוי פ"ר דלא נחא ליה בדרבנן במקום צער).

חיה ועוף דשייך בו צידה דאורייתא בבית אסור, אף שאינו מכוין כלל, דהוי פסיק רישיה. כ"פ משנ"ב. ופסק הרב יעקב

סעיף ב: הצד צבי ישן, סומא, חגור, חולה או זקן

סעיף ב: א. צד צבי (ה"ה שאר מינים – משנ"ב) **ישן או סומא – חייב. חגור או חולה או זקן** (וה"ה קטן קודם שיכול לרוץ – משנ"ב) – **פטור** (אבל אסור).

ב. הגה: המשסה כלב אחר חיה בשבת – הוי לידה [כל בו]. וי"א אף בחול אסור ללוד בכלבים, מקום מוסב לנים [א"ז].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שם: ת"ר – צד צבי ישן או סומא חייב (שעשויים לברוח), חגור חולה אן זקן פטור (שאינם עשויים לברוח).

והא תניא חולה חייב? אמר רב ששת לא קשיא הא בחולה מחמת אישתא הא בחולה מחמת אובצנא.

ופרש"י: אובצנא – עייפות שאינו יכול לזוז ממקומו וניצוד ועומד הוא.

אבל מדברי הרמב"ם – נראה שמפרש שמחמת אובצנא חייב.

ב. ד"מ (ב): כ' הכל בו – המשסה כלב אחר הצבי בשבת הוי צידה.

כ"כ האור זרוע – דאסור לצוד עם כלבים אפילו בחול משום דהוה מושב לצים וכל העושהו אינו רואה בשמחת לויתן. כ"כ

מ"א.²⁰⁵

כ' בהגות אלפסי – אסור ליקח אווזים ותרנגולים וחיות שיש לאדם בתוך ביתו כגון צבאים שמגדלן בביתו, אבל בהמות מותר כגון פרות ורחלים ושאר בהמות. וחתול אסור ליקח בשבת, וכן הוא בתוספתא (פי"ג ה"ה).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"ישן או סומא"

ט"ז (ב): בגמ' מחלקים בחולה – אם מחמת עיפות שהוא יגע ואינו יכול לזוז ממקומו ניצוד ועומד הוא ופטור, ואם מחמת חמימות הוא חולה לא הוה ניצוד וחייב.

פמ"ג: חגור – ואפילו אם החגור יכול להלך קצת עכ"פ הרי יכול להגיעו

(הנאה) הוא עושה אז הוה מושב לצים. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

²⁰⁵ וכ' פמ"ג: מושב לצים – ואפשר אם פרנסתו בכך אין איסור (ביום חול), רק אם לטיול

מ"א (ד): כ' הרמב"ם – המשלח כלבים שיצודו צבאים וברח הצבי מפני הכלב, והיה הוא רודף אחר הצבי ותפסו, ואף שעמד בפניו והבהילו עד שהגיע לכלב ותפסו – חייב. וה"ה בעופות. משמע דאם לא עשה בעצמו מעשה פטור, ומ"ש הרמ"א (שאף לא תפסו) מיירי רק באיסור דרבנן. וביה"ל כ' – דלא מצינו בסימן זה שיכתבו הפוסקים דהוי צידה והכוונה יהיה לאיסורא אלא ודאי גם הרמ"א מיירי שעושה מעשה וחייב מהתורה אלא שקיצר. וכ"מ מהכל בו מקור דין זה. הוסיף ביה"ל – שאם הכלב לבדו תפסו, ואחר בא הוא ולקחו פטור דכבר עומד וניצוד.

בשחיה אחת ע"כ חשיבי כניצודין ועומדין.

"פטור"

הב"ח: והשו"ע לא חילק בין עיפות מחמת אישתא או אובצנא אלא סתם (כיון שיש בזה מחלוקת), ותלוי במצב החולה לפי מה שמכירין בו בני אדם. אמנם הט"ז והגר"ז – השו"ע ס"ל כרש"י שרק מחמת עיפות פטור, אבל מחמת חמימות חייב. משנ"ב (ט): וע"כ כשמוצא לפעמים ארנבת חולה אף שאינה יכולה לזוז ממקומה אסור ליקח אותה, דהוי צידה מדרבנן, וי"א דחייב.

"המקסה כלל אחר חיה"

סעיף ג: דבר שיש במינו ניצוד ושאין במינו ניצוד

סעיף ג: א. כל שבמינו ניצוד – חייב עליו, אין במינו ניצוד – פטור אבל אסור. הלכך, זבובים אף על פי שאין במינו ניצוד, אסור לצודן.

ב. הגה: ולכן יס לזהר שלא לסגור תיבה קטנה, או לסתום כלים קצוצים זו בשבת, דהוי פסיק ריקסיה קילודו קס [בה"ת ומרדכי ואגור].
ג. ויז מקילין במקום שאם יפתח הכלי ליטלם מקס, יזרחו.

במינו ניצוד

פרש"י – כגון חגבים והגזין. כ"כ ביה"ל שכן משמע מהירושלמי כרש"י. והרמב"ם כ' – שאף חגבים אין במינו ניצוד.

ב. כ' הטור: הלכך זבובים אף על פי

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קו:): תנו רבנן: הצד חגבין, גזין, צרעין ויתושין בשבת – חייב, דברי רבי מאיר. ✓ וחכמים אומרים: כל שבמינו ניצוד – חייב, וכל שאין במינו ניצוד – פטור. כ"פ הרמב"ם והשו"ע כרבנן.

מ"א (ו): אפי' צדן לאיזה לצורך פטור (כיון שאין במינו נצוד), (תוס' ור"ן).

ב.

"תיבה קטנה"

מ"א (ז): אבל תיבה גדולה סבירא ליה לרמ"א דלכו"ע שרי דאפילו אם היה אדם עומד בתוכה לא היה יכול לתפסה בחד שחיה. כ"כ משנ"ב – וגם הוא דבר שאין במינו ניצוד (דהוי תרי דרבנן, משום הכי מותר באינו מכוון אף על גב דהוי פסיק רישיה – פמ"ג).²⁰⁶

"הלכך זבובים"

משנ"ב (יג): משמע מהב"י שהדבורים בכלל דבר שבמינו ניצוד אבל שאר פוסקים פליגי עליה, וכן משמע מהגר"א (ו). ודגים הוא בכלל דבר שבמינו ניצוד (אחרונים).

ג.

"ויש מקילים"

מ"ב (טז): והב"ח – פסק להחמיר כדעה הראשונה, וכ"ד המ"א. וע"כ יש להפריח הזבובים.

והט"ז (ד): מקילין דווקא בספק אם יש שם זבובים א"צ לבדוק אחר זה, אבל אם רואה בודאי שיש שם זבובים יפריח מה שנראה בעיניו ואין חשש יותר כן ראוי לפסוק בפרט במידי דרבנן במין שאינו ניצוד. כ"כ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

שאין במינו ניצוד אסור לצודן. לכן כתב בעל התרומות – שאסור לנעול בשבת התיבה שיש בה זבובים אלא יתן סכין או שום דבר בין הכיסוי לתיבה בענין שיוכלו לצאת משם. כ"כ מרדכי והאגור בשם התוס'.

כ' א"ר – וכן אם יש חור קטן בתיבה אף שאינו נראה להדיא לזבובים אפילו הכי מותר דתו לא הוי פסיק רישיה. כ"כ משנ"ב.

ג. וכ' הטור – ונ"ל שא"צ לדקדק בזה שאין הזבובים ניצודין בתיבה שאם בא לפתוח התיבה וליטלם יברחו.

ולא דמי לדבורים בכוורת (בסמוך) דקתני פורסין המחצלת ע"ג כוורת ובלבד שלא יכוין לצוד, לפי ש –

(א). כוורת קטנה היא והדבורים ניצודין בה. (ב). ועוד דבכוורת גופה קתני ובלבד שלא יכוין לצוד אלמא כי לא מכוין שרי. והב"י כ' – דל"ד לדבורים בכוורת, שכוורת מקום שהם ניצודים בו והוי כמכניס אריה לגורוקי שלו. א"נ דבורים במינו ניצודים משא"כ בזבובים, דאף דהוי פ"ר מותר כיון שאינו מתכוון.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"אין במינו ניצוד פטור"**

סעיף ד: לפרוס מחצלת ע"ג כוורת של דבורים

פתוח. (ב). שלא ירסס ישירות עליהם.

²⁰⁶. יביע אומר (ג, כ): מותר לרסס בפליט נגד זבובים בשני תנאים: (א). שיישאר קצת מהחלון

סעיף ד: פורסין מחצלת ע"ג הכוורת (בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים – גמ'), ובלבד שלא יכוין לצוד, וגם הוא בענין שאינו מוכרח שיהיו נצודים, כי היכי דלא להוי פסיק רישיה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (מג.): פורסין מחצלת על גבי כוורת דבורים בשבת, בחמה מפני החמה, ובגשמים מפני הגשמים, ובלבד שלא יתכוין לצוד.

ביצה (לו:): כוורת לאו ר"ש היא, שהרי ר"ש מודה בפסיק רישיה ולא ימות שאסור, אלא כולה רבי יהודה היא והכא במאי עסקינן דאית ביה כוי ולא תימא לרבי יהודה ובלבד שלא יתכוין לצוד אלא אימא ובלבד שלא יעשנה מצודה. פרש"י: דאית ביה כוי – חלונות יש בדפנותיה ואף על פי שמכסה את פיה אינן ניצודין אם לא יכסה גם החלונות. וכ' התוס' – שפירש הר"מ מאיבר"א שאף לר"ש מיירי שיש חור קטן בכוורת אך אינו נראה וא"כ לא הוי פסיק רישיה.

✓ כ"כ הרב המגיד – פירוש ובלבד שלא יתכוין לצוד. ואינו הכרח שיהיו ניצודין. כ"כ הרמב"ם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"שאינו מוכרח שיהיו ניצודים"

ביה"ל: היינו שיש שם בכוורת חור קטן וכמ"ש התוס' שאז מותר לר"ש ודווקא שאינו מתכוין. אבל כשאין בו חור כלל אז הוי פסיק רישיה ואסור אפילו במילתא דרבנן. אבל אם היה חור גדול בכוורת אפילו במתכוין שרי דהרי מ"מ אינם ניצודים כלל.

וכ' המ"א (ט) – דמכאן מוכח שיש לזהר שלא להעמיד בשבת המצודה לצוד בו עכברים וכ"כ בפסקי התוס'. ובחזון עובדיה (ח"ה עמ' קיח) – מתיר להעמיד מצודה בשבת.

סעיף ה: שנים שעשאוה

סעיף ה: א. צבי שנכנס לתוך הבית ונעל אחד בפניו, חייב. נעלו שנים, פטורים. אין אחד יכול לנעול, ונעלו שנים, חייבים [שבת קו. וגמ' שם].

ב. הגה: ואם הפתח כבר מגופף, מותר לנעלה צמנעול [ר"ן והמגיד].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

פמ"ג: היינו שסתם הדלת ואפילו בלא מנעול כיון שאין הצבי יכול לברוח. כ"כ משנ"ב.

א. "ונעל"

ביה"ל: חייב – ודווקא כשידע בעת הנעילה שצבי בתוכו, אבל אם אחר כך נודע לו שיש שם צבי פטור דזה דומה לנתכוין להגביה תלוש וחתך מחובר דאנוס הוא.

"חייבים"

מ"א (י): אם אחד אינו יכול ואחד יכול, היכול חייב והשני ופטור (רמב"ם). כ"כ משנ"ב והרב יעקב יוסף זצ"ל.

ב. **"מגופף"**
משנ"ב (כג): פי' סתום, מותר לנעול דהמנעול רק שמירה הוא ולא צידה דכבר ניצוד ועומד. וכ' א"ר בשם הר"ן – וכן כשהיה הצבי קשור בבית מותר להגיף את הדלת. כיון שניצוד ועומד.

סעיף ו: יושב אחד על הפתח וניצוד הצבי, יכול השני לישב בצידו

סעיף ו: יושב אחד על הפתח ומלאו, יכול השני לישב בצדו. ואפי' אם עמד הראשון והלך לו, השני פטור ומותר. והראשון חייב [שבת קז.].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"יכול השני לישב בצדו" ²⁰⁷

כ' הרמב"ן: ואפילו אם כוונתו בשביל הצבי שרי, כיון דכבר נצוד ע"י הראשון. כ"כ משנ"ב.

"עמד הראשון והלך לו"

תיו"ט: כלומר שהלך לו לתוך הבית, שאם לא כן איך אפשר, שהשני ימלא מקומו בלי שיפתח הפתח, וא"כ כשחוזר ויושב נמצא ניצוד מחדש. כ"כ הלבוש.

"והלך לו"

מ"א (יא): כ' הרמב"ן – יושב על הפתח ולא ידע שצבי בתוכו ואח"כ נודע שיש שם צבי מותר לו לישב עד שתחשך מפני שקדמה צידה למחשבה.

אבל הר"ן – תמה על הרשב"א, וכי בגלל שרוצה לנעול מותר לעשות מלאכה. ומ"ש הירושלמי מיירי שאחר שנעל נמצא הצבי בתוכו שמותר וא"צ לשחררו. כ"כ ה"ה, ריטב"א, מ"א, וא"ר.

²⁰⁷ כ' הרשב"א בשם הירושלמי: מותר לנעול לכתחילה לשמור ביתו אף שהצבי בתוכו, כיון שהוא צריך לשמור ביתו, אף שע"י כך ניצוד הצבי ממילא, ובלבד שלא יתכוון רק לשמור הצבי (ופי' שה"ג – כל שבאותו פ"ר עושה גם דבר אחר ומתכוון גם להיתר שרי).

גמורה ויש בזה חיוב חטאת (א"ר), ואפילו אם מכוין בסגירתו הדלת לשמור ביתו לבד, פסיק רישא הוא.

ביה"ל: כ' בספר נהר שלום – ולפ"ז אם קנה עוף קודם השבת ועדיין לא הורגל העוף בבית, ואירע שנפתח הדלת אסור לסוגרו אחר כך דנחשב עי"ז צידה

סעיף ז: לצוד נחשים או שאר רמשים

סעיף ז: הצד נחשים בשבת, או שאר רמשים המזיקים, אם לרפואה, חייב (דמקרי דבר שבמינו ניצוד – תו"ש). ואם בשביל שלא ישכנו, מותר [עדיות מ"ה והרמב"ם].

ולהרמב"ם (שמלאכה שא"צ לגופה חייב) הטעם משום דאינו צד כדרכו אלא מתעסק בו. ואפי' אין ממיתין שרי מפני הצער (לבוש), דהא אין במינו ניצוד. כ"כ משנ"ב.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"שלא ישכנו מותר"

מ"א (יב): משום דהוי מלאכה שא"צ לגופה ובמקום הזיקא לא גזרו,

סעיף זז: הצד או חובל בח' שרצים או שאר שרצים

סעיף זז: א. שמונה שרצים האמורים בתורה, הצדן חייב, ב. והחובל בהם אף על פי שלא יצא מהם דם אלא נצרר תחת העור, חייב (אפי' בכל שהוא – משנ"ב מה"ה). ושאר שרצים, אינו חייב החובל בהם אלא אם כן יצא מהם דם. ג. והצדן: לצורך – חייב, שלא לצורך, או סתם – פטור אבל אסור, ולהרמב"ם חייב.

צידה בחיה ועוף דבאותן המינים סתמייהו ניצודין לצורך.

ובדין צידת שרצים יש חילוק: אותן המינים שיש להן עורות והוא הח' שרצים יש צידה דמסתמא צדן ג"כ לצורך העורות, אלא אם כן כוונתו בהדיא שלא לצורך ופטור משום דהו"ל מלאכה שאינו צריך לגופה. אבל שאר שרצים אין להן

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

הקדמה

- ויקרא (יא-כט): וְזֶה לָכֶם הַטֹּמֵא בַשָּׂרָץ הַשָּׂרָץ עַל־הָאָרֶץ הַתֵּלֵד וְהָעֶכְבֹּר וְהָצָב לְמִינֵהוּ: וְהָאַנְקָה וְהַפֶּסֶחַ וְהַלָּטָא וְהַחֲמָט וְהַתְנַשְׁמֶת:
- משנ"ב (כח): תחילה ביאר המחבר דין

ג. שם (קז): הצדן שלא לצורך פטור – כר"ש שמלאכה שא"צ לגופא פטור (אבל לרמב"ם חייב, שמלאכה שא"צ לגופה חייב).

כ' התוס': שאר שקצים ורמשים הצדן רק לצורך חייב, אבל סתמא לאו לצורך קיימי, אבל ח' שרצים, אף סתמן ניצודין כיון שיש להם עור.

והר"ן כ' – ח' שרצים אין דרכן להזיק, וכל צידתן לצורך, אבל שאר שרצים שדרכן להזיק פעמים אדם צדן שלא יזיקו ולא לצוד.

סיכום: הצדן

	לצורך	סתמא	שלא לצורך
ח' שרצים	חייב	חייב	פטור
שאר שרצים	חייב	פטור	פטור

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "החובל"

ביה"ל: משום מה חייב חובל?

▪ **דעת הרמב"ם** – החובל חייב משום מפרק שהוא תולדה דדש, שדש הדם, שמפרק מתחת העור כמפרק תבואה מקשיה, ואף שלא יצאו לחוץ מ"מ נעקרו ממקום חיבורם.

ולפ"ז – שיעורו כגרוגרת, כמו בדש, וגם אם חבל בשרו לאחר מיתה ויצא דם חייב.

▪ **וי"א** (שיטת הר"ן) – חייב משום נטילת נשמה שבאותו מקום, כי הדם הוא הנפש. **ולפ"ז** – לא בעינן שיעורא. כ"ד רש"י, הרמב"ן, הרשב"א, ריטב"א, המאירי, והתוס'.

עורות וסתמייהו ניצודין שלא לצורך אם לא שכוונתו היה בהדיא לאיזה צורך ואז הוא חייב אם הוא דבר שבמינו ניצוד.

א. שבת (קז): שמונה שרצים האמורים בתורה הצדן והחובל בהם חייב. ושאר שקצים ורמשים החובל בהם פטור הצדן לצורך חייב שלא לצורך פטור.

פרש"י: הצדן – חייב שבמינו ניצוד. והחובל בהן חייב – דיש להן עור, והוא ליה חבורה שאינה חוזרת, והוא ליה תולדה דשוחט. לשון אחר: כיון דיש להן עור – נצבע העור בדם הנצרר בו, דחייב משום צובע. ושאר שקצים ורמשים – כגון תולעת ונחשים ועקרבים. החובל בהן פטור – דאין להם עור.

ב. שם: איזהו חבורה שאינה חוזרת? נצרר הדם אף שלא יצא.

✓ וכתב הר"ן: החובל בהם חייב – פירוש החובל בהם עד שנצרר הדם חייב דכיון שיש להם עור העור מעכב את הדם מלצאת ואלמלא העור מעכבו היה יוצא. ולפיכך חייב משום נטילת נשמה. אבל שאר שקצים ורמשים כיון שאין להם עור שיעכב הדם אילו היה נעקר ממקומו היה יוצא לחוץ ומשום הכי כל שלא יצא לחוץ פטור, אבל כשיצא לחוץ אף בשאר שקצים ורמשים חייב משום נטילת נשמה. אבל הרמב"ם כ' – אבל שאר שקצים ורמשים אין להם עור לפיכך החובל בהם פטור.

כ' ה"ה: משמע שאפילו הוציא מהם דם פטור, וקשה מחולין (מו.) ושאר שקצים ורמשים עד שיצא מהם דם. וצ"ע.

א"ח – ש"ז

שפטורין מחטאת מ"מ אסורין. וע"כ יזהר מאד שלא להכות שום חי בשבת הכאה שיכול לבוא לידי חבורה, כי עכ"פ יש איסור דרבנן, ולכן אסור לחוך שחין שע"י החיכוך מוציא דם שנבלע בבשר (מ"א בסימן שכ"ח ס"ק ל"ד).²⁰⁸

הקזת דם (משנ"ב שם)

המקיז דם לאדם לרפואה כשאין בו סכנה או בבהמה, חייב לכו"ע דהוא בכלל מתקן וגם הוא מלאכה הצריכה לגופה דהא רוצה עתה בחבלה זו כדי להתרפאות.²⁰⁹ ולפ"ז הוצאת השן הוא מלאכה דאורייתא דהוא בכלל חובל לרפואה (מ"א שכ"ח – קס"ג והפמ"ג והח"א). אבל במאמר – משמע דהוצאת השן יש בו רק איסור מדרבנן ולא חיוב חטאת, דחבלת הדם הנעשה עי"ז א"צ לגופה (וכ"מ מהגר"ז).

ב. "נצרר תחת העור, חייב"

פרש"י: נצרר – היינו שנאסף ונקבץ במקום אחד ושוב אינו חוזר ונבלע בכבשר וע"כ חייב משום נטילת נשמה שבאותו מקום כי הדם הוא הנפש. כ"כ משנ"ב.

"ושאר רמשים אינו נחייב"

פי' המשניות לרמב"ם: הטעם דקי"ל חבורה החוזרת לאו שמה חבורה, וע"כ שאר שרצים שעורן רך במהרה נצרר בו

ומ"מ – פעמים שחייב אף משום צובע כגון שנצטבע העור מהדם ויש לו איזה צורך בצביעה, כן הכריע הרשב"א ע"פ הירושלמי.

"החובל בהם"

משנ"ב (ל): כ"ש דיש חיוב חבלה בבהמה חיה ועוף שכולם יש להם עור וחייב אפילו בנצרר.

קשה: הרי החובל הוא מקלקל,

למה חייב (משנ"ב סק"ל)?

רמב"ם – מיירי כשצריך לדם החבלה לכלבו או לאיזה ענין או לבשר שנצרר בו הדם להאכיל לכלבו עם דמו, דאל"ה הוא בכלל מקלקל ופטור.

ומאירי כ' – בנצרר הדם דאין זה בכלל קלקול אלא תקון, שדרך העולם להכותם כדי להחלישם שיהא נוח להכבש.

עשה חבלה דרך נקמה (משנ"ב שם)

מה דין אדם שעשה חבלה באדם דרך נקמה או בבהמה חיה ועוף של חברו באופן זה ויצא הדם או נצרר?

דעת הרמב"ם: שחייב בזה בכל גווני כי איננו בכלל מקלקל. והטעם מפני שמיישב את דעתו מרוגזו (ודמי לקורע בחמתו שחייב, הראב"ד פוטר).

משנ"ב – ולכו"ע יש בזה לפחות איסור, דכל המקלקלין בכל מלאכות שבת אף

²⁰⁸ הרב יעקב יוסף זצ"ל: ולכן צריך להיזהר כשמרביץ לבנו שאם נצרר בו הדם, או צבטו חייב, ודבר זה אף בחול הוא דרך שגעון.

²⁰⁹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: זריקה בוריד בשבת:

כרוחב סלע בין סנפיריו חייב (משום נטילת נשמה), דשוב אינו יכול לחיות.

ג. **"ולהרמב"ם חייב"**

משנ"ב (לד): אפילו שלא לצורך כל שנתכוין למלאכה, דס"ל מלאכה שאינו צריך לגופה חייב עליה. מ"מ רוח"פ ס"ל כדעה הראשונה דפטור מחטאת משום דבעינן מלאכת מחשבת ואסור מדרבנן.

הדם וישוב אח"כ לקדמותו, לפיכך אינו חייב עד שיצא דם. מה שאין כן ח' שרצים שאין עורן רך אין נצרר בו הדם עד שנתהוה חבורה גמורה שאין חוזרת לקדמותו, ולכן חייב אף בנצרר משום נטילת נשמה שבאותו מקום. כמ"מ מרש"י וכן כוונת המ"א כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (לג): הצד דגים מן הנהר אפילו נתנו תיכף בתוך ספל של מים שלא ימות חייב משום צידה, ואם הניחו עד שיבש

סעיף ט: לצוד או להרוג פרעוש בשבת

סעיף ט חלק 1: א. **פרעוש, הנקרא ברגו"ת בלשון ערב – אסור לצודו** (אבל אינו חייב שאין במינו ניצוד – ט"ז), ב. **אלא אם כן הוא על בשרו ועוקצו, ג. ואסור להרגו.**

ד. **הגה:** ואף לא ימלכנו זידו (להתיש כחן שלא יחזרו אליו), שםא יכרגנו, אללא יטלנו זידו, ויזרקנו [ר' ירוחם]...

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. **שבת** (קז:): הצד פרעוש בשבת: רבי אליעזר – מחייב, ורבי יהושע – פוטר. ב"י: אף שקי"ל כר' יהושע שפטור, אבל מ"מ אסור.

פרעוש

ר' יוסף – השחור הוא הכינה, והלבן הוא פרעוש.

✓ אבל ר"ת כ' – איפכא, השחור הוא הפרעוש, והלבן היא הכינה. כ"כ תוס', רא"ש, הר"ן המרדכי. ופסק הרמב"ם: רמשים שהם פרים ורבים

מזכר ונקבה או נהוין מן העפר כמו הפרעושין ההורג אותן חייב כהורג בהמה וחיה. וכינה מותר להרוג, מפני שהן מן הזיעה.

ב"י: השחור הקופצת הנקראת ברגו"ת בערבית, נוצרת מהעפר (שלפי הרמב"ם אסור להורגה).

אבל הר"ן וה"ה – הרמב"ן והרשב"א ס"ל שהברגו"ת אינה פרה ורבה ומותר לצודה ולהורגה, ופרעוש שהיה בימי חז"ל מין אחר היה שפרה ורבה. וסיים הר"ן – ולדעתי זו קולא גדולה.

✓ ופסק הב"י: נקטינן כהרמב"ם והרא"ש

אורח – שט"ז

שפסקו כר"ת, שאסור להורגה ולצודה, וכן עיקר.

ב.כ' התוס' בשם ר"י: שכ' ה"ר פורת, שאם נושך את האדם מותר ליקחנו ולהשליכו מעליו דמשום צערא שרי, אבל אם הוא באותו ענין על האדם שאינו ירא שינשכנו כגון על סרבולו מבחוק אסור ליטלו אבל יכול להפילו מעליו. כ"כ הרא"ש בשם הרב פורת.²¹⁰

הרא"ש: יכול לטלטלו ואין בו איסור משום מוקצה, כמו שמותר לטלטל קוץ ברשות הרבים פחות פחות מארבע אמות. והמרדכי כ' – שרב יהודה גאון ראה לרבנן קשישי שנמנעים לצודו אף שנמצא על בשרו. ב"י – וזו חומרא וחסידות, ומדינא שרי.

ג.

להרוג פרעוש

שם: עד כאן לא פטר רבי יהושע בפרעוש אלא בצד משום דהוי דבר שאין במינו ניצוד, אבל בהורגו מודה דחייב.

אסור להורגו

✓ מהטור משמע – אף שהוא על בשרו ועוקצו אסור, וטעמו שנשיכתם לא עוקצת כל כך.

• אבל המרדכי בשם ר"ת – אף פרעוש וכיו"ב מותר להורגו כשעוקצו, כיון שלר"ש מלאכה שא"צ לגופה פטור, משום

210.

כשלא נמצא על בשר אבל נמצא על

בגדיו מבפנים, האם לפי התוס' מותר לצודו:

• מהרישא – משמע שאסור, ורק שעקצו מותר.

צער התירו.

ב"י: ונקטענן לחומרא.

ד"כ' ד"מ בשם רי"ן: אף למלול הפרעוש באצבעותיו ולזוקרו אסור, שמא יהרגנו, אלא נוטלה וזורקה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "פרעוש"

הט"ז (ו): היינו השחורה הקופצת ופרה ורבה, ואמרינן (קז): 'אלים מאדמים' מה אלים פרים ורבים אף כל שפרה ורבה, לכך חייבים על הריגת הפרעוש. אבל כינה הלבנה אינה פרה ורבה אלא באה מזיעת האדם אין חייבים על הריגתה אלא אסור מחמת גזירה שמא יהרוג פרעוש.

"אסור לצודו"

פמ"ג: אם ספק לו בלילה אם הוא כינה או פרעוש מותר לצודה (דהוי איסור דרבנן), אבל אסור להורגה (חשש דאורייתא). ומותר לפלות הבגדים מפרעושים בשבת אך יזהר שלא יטלם בידו דהוא בכלל צידה רק יפילם מעליו. כ"כ משנ"ב.

ב.

"על בשרו ועוקצו"

משנ"ב (לו): דמשום צערא דעקיצה לא גזרו רבנן על איסור צידה ומותר לצודו ולהשליכו (מ"א וכ"כ הגר"א דהאי עוקצו

כ"מ מהסמ"ג, סמ"ק, הגמ"י, מרדכי הטור.

• אבל מסיפא – משמע שמותר, רק מבחוק אסור. כ"כ הר"ן, ה"ה בשם הרשב"א, כ"מ מרש"י.

על פי שגם הוא אינו פרה ורבה מ"מ כיון שהווייתו מן העפר יש בו חיות כאלו נברא מזכר ונקבה וחייב עליו, ולכן אף שהפרעוש עוקצו אסור להרגו.²¹¹

ד. "לא ימללנו בידו" (ביה"ל):

ואילתו זוטא – מיקל למוללו ובלבד שלא יהרגו, וה"ד כשעוקצו דאל"ה אסור ללקחו בידו משום צידה. כ"ד בא"ר. והח"א – החמיר בזה ביותר.

דווקא הוא). והט"ז מיקל גם כשהוא על חלוקו מבפנים, פן יבא לידי עקיצה. ואם אפשר לו להפילו לארץ בלי נטילה ביד בודאי נכון להחמיר בזה.

ג. "ואסור להרגו"

משנ"ב (לח): הטעם דמחלקינן בין פרעוש לכינה, דכינה דאינה באה מזכר ונקבה אלא באה מן הזיעה לא חשיבא בריה לכן מותר להורגה. אבל פרעוש אף

סעיף ט: להרוג כינה בשבת

סעיף ט חלק 2: א. אבל כנה – מותר להרגה [שבת יב. כבית הלל]. ב. והמפלה בגדיו מכנים – לא יהרגם אלא מוללן בידו וזורקן, אבל המפלה ראשו, מותר להרגם [שם וכפסק הטור].

רמשים שהן פריין ורבים או שהווייתן מן העפר כמו הפרעושין ההורגן חייב. וכמ"א (כ) – מה"ה משמע דמ"ש פטור, הוא אף מותר (אבל לח"מ וא"ר כ' – שאסור מדרבנן, דלא כהמ"א). ומ"מ התולעים הגדלים בפירות במחובר אסור להרוג דמקרי שרץ גמור. ב. "לא יהרגם"

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מותר להרגה"

כ' הרמב"ם: רמשים שהווייתן מן הגללים ומן הפירות שהבאישו וכיוצא בהן כגון תולעים של בשר וכתולעים שבתוך הקטניות ההורגן פטור, אבל

הנקבה לבד מטילה ביצי כינים. באופן אחר אמר הגרי"ש אלישיב זצ"ל – שייתכן שחז"ל התכוונו ליצורים אחרים ולא לכינים הידועות לנו היום, שהן נוצרות מביצים, ולכן בימינו אסור להרוג כינים בשבת.

²¹¹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: להרוג כינה בימינו

פחד יצחק כ' – כיון שהרופאים אומרים בימינו היא פרה ורבה, ולכן אסור להרוג כינים בימינו.

מ"מ רו"פ – חלקו עליו, רבותינו ידעו את המציאות, אלא שהתכוונו שאינם פרים ורבים באופן שניתן לראות, וממילא לא דמי למשכן. וי"מ – שאינן פרות ורבות מזכר ונקבה, אלא

מנתק מן הצמר והוי פסיק רישיה. כ"כ משנ"ב.

"אבל המפלה ראשו"

כ' הטור: טעמו, שבראש אינו מצוי פרעושים ולא שייך לגזור בשבילם. וכ' הט"ז – דה"ה במפלה על בשרו ג"כ מותר להרגם, דלא גזרו בזה כ"א במפלה את בגדיו. כ"כ משנ"ב.

מ"א (כא): דכיון שמצויים שם פרעושים גזרינן שמא יהרוג ג"כ פרעושים. ומ"מ מותר לזרקן במים (דהריגה גופא אינו אלא גזירה, ובדרך שינוי לא גזרו). כ"כ משנ"ב (מב) – אבל בפרעושים דיש בהן חשש דאורייתא אסור.

עוד כ' המ"א – לא יקח אדם הכנים מעורות שועלים וכדומה משום שהוא

סעיף י: להרוג נחשים בשבת

סעיף י: א. כל חיה ורמש שהם נושכים וממיתים ודאי (כגון כלב שוטה – גמ') – נהרגים בשבת אפילו אין רצין אחריו. ושאר מזיקין, כגון, נחש ועקרב מקום שאינם ממיתין: אם רצין אחריו – מותר להרגם. ואם לאו – אסור. ב. אבל מותר לדורסם לפי תומו (וה"ה שכופה עליהן כלי – א"ר), ואפילו במתכוין, אלא שמראה עצמו כאילו אינו מכוין.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קכא:): אמר ריב"ל – כל המזיקין נהרגין בשבת. מתיב רב יוסף – חמשה נהרגין בשבת ואלו הם: זבוב שבארץ מצרים, וצירעה שבנינוה, ועקרב שבחדייב, ונחש שבארץ ישראל, וכלב שוטה בכל מקום. מני אלימא רבי יהודה האמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, אלא לאו רבי שמעון, מ"ט הני שרו אחריני לא? ותירץ רב יוסף ברצים אחריו ודברי הכל.

שיטות הראשונים בסוגיה:

• רש"י: כל המזיקין – ההורגין (וקס"ד אפי' אין רצים אחריו, דס"ל כר"ש). ה' נהרגין – אפי' אין רצים אחריו משום

דסתמא הורגים הם. אי ר' יהודה – איך נתיר מלאכה גמורה כשאין רצים אחריו. ברצים אחריו – ריב"ל שהתיר ברצים אחריו דפיקוח נפש הוא. וד"ה – אפי' לר"י מותר, וה' נהרגים – אפי' אין רצים אחריו.

כ"פ הרי"ף, רא"ש, רמב"ם, ה"ה בשם הרשב"א והר"ן, וכ"פ הטור.

סיכום לפי רש"י:

ברייתא	ריב"ל	
ה' מזיקים	שאר מזיקים	
לכו"ע מותר	לכו"ע מותר	רצים
לר"ש מותר	אסור	אין רצים

• התוס' בשם ר"י: רצים אחרים לד"ה – אפי' ר"י מודה בחמישה שמותר להרוג כשרצים אחריו, אבל שאר מזיקים אסור

אפי' רצים אחריו לר"י.

ורבי"ל כר"ש ס"ל דשרי אף שאין רצים אחריו. ור"ה דאסר בסמוך, לא סבר כרבי יהושע בן לוי. ונראה לר"י ולר"ה – שאין להקל כרבי יהושע בן לוי אלא כהנהו אמוראי דלקמן דלא שרו אלא בדריסה לפי תומו.

סיכום לפי התוס':

רבי"ל	ברייתא	
שאר מזיקים	ה' מזיקים	
מותר לר"ש	לכו"ע מותר	רצים
מותר לר"ש	מותר לר"ש	אין רצים

שיטת הרמב"ם:

ה"ה: לפי הרמב"ם שפסק כר"י שמלאכה שא"צ לגופה חייב, יפרש אף ה' שנהרגים אף שאינן רצים אחריו כיון שבראותן בלבד מסוכנים, והוא לכו"ע.

✓ ופי' הב"י דברי הרמב"ם: דהני חמשה לאו דווקא דהוא הדין לכל חיה ורמש שהם נושכים וממיתים ודאי. ולפי זה כי אמרינן דשאר מזיקין אם רצין אחריו נהרגין, בשאינם ממיתין בודאי אלא ספק ממיתין ספק אין ממיתין, וכיון שהם ספק ממיתין ברצין אחריו הוי ספק פיקוח נפש, שאם אינם ממיתים כלל לא יתיר הרמב"ם (דס"ל כר"י). ומיהו לפי ר"ש אפשר שאף דלית בהו ספק פיקוח נפש שרי משום צערא.

✓ וכן כתב המרדכי – ושאר כל המזיקין. כלומר שאין בהם סכנה. אם היו רצין אחריו מותר להרגן, דס"ל כר"ש שמלאכה שא"צ לגופה פטור. ומשום צערא שרי לכתחילה.

ב. שם: בעו מיניה מרבי ינאי מהו להרוג נחשים ועקרבים בשבת, אמר ליה צירעה אני הורג נחש ועקרב לא כל שכן. דילמא לפי תומו, דאמר רב יהודה רוק דורסו לפי תומו, רב ששת אמר נחש דורסו לפי תומו.

ופרש"י: לפי תומו – לא שיעמוד עליו ויהרגנו אלא כשהוא הולך לתומו ונחש או עקרב בפניו אין צריך לישמט ממנו אלא דורסו והולך ואם מת בדריסתו ימות הואיל ולא נתכוין.

אבל הר"ן – אפילו במתכוין אלא שהוא עושה לפי תומו שמראה עצמו כאילו אינו מכוין, וכר"ש שפטר במלאכה שאינה צריכה לגופה, ומיהו להרגן להדיא אסור דכיון שאין היזקן מצוי כחמשה, וכל כמה דאפשר לשנויי בהריגתן משנינן. כ"כ ה"ה בשם הרמב"ן והרשב"א, ושכן נראה מדברי הרמב"ם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אפי' אין רצין"

מ"א (כב): דיש פיקוח נפש בהראותן בלבד ולפיכך שרי אפי' למ"ד מלאכה שאצ"ל חייב. והוסיף משנ"ב (מה) – ואפילו בורחין מלפניו.

"נחש... אם רצין"

משנ"ב (מו): לפי הרמב"ם שבמלאכה שא"צ לגופה חייב, צ"ל שאין ממיתין ודאי אלא הוא ספק פיקוח נפש ולכן ברצין אחריו מותר, מיהו לדידן דסבירא לן מלאכה שאין צריכה לגופה רק

או"ח – שט"ז

כשאין הורגן להדיא, שנראה שאינו מתכוין שלא יאמרו זה נוטל נשמה בשבת. וכ' א"ר בשם או"ה – שנמלים ושאר רמשים אפילו דרך הילוכו אסור לדרסן. כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (מח) – אסור להרוג בשבת שממית אף שהוא סכנה כשנופל במאכל מ"מ לא ברי הזיקא, וגם יכול לכסות המאכלים לכן יש למחות בידם. וכ"ש דיש לזוהר מלהרוג תולעים הנמצאים בפירות (אחרונים).

מדרבנן, אף שאין ספק פיקוח נפש כלל מותר, משום צערא בעלמא.

ודווקא שמזיקין הן בטבען ונשיכתן נשיכה עוקצת אלא שאין דרכן להמית, אבל פרעוש דלעיל דאף ע"י עקיצתן ליכא צער כולי האי, אסור להורגן, אלא יבריחם מעליו (ב"י).

ב. "ואפילו במתכוין"

לבוש: טעמו, דהוי מלאכה שא"צ לגופה, ובמזיקין אפילו מדרבנן לא גזרו

סעיף יא: לשפשף ברגליו רוק שע"ג קרקע

סעיף יא: לא ישפשף ברגליו רוק ע"ג קרקע, משום משווה גומות, אבל מותר לדרסו לפי תומו שאינו מתכוין למרח ולהשוות גומות. ואף על גב דממילא ממרח הוא, כי לא מכוין שרי, משום מאיסותא.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

מ"א (כ"ד): וע"ג רצפה שרי למתירים כיבוד הבית במרוצף (שלז-ב). (משנ"ב סקמ"ט – ולהרמ"א דאוסר שם ה"ה הכא דאסור). וע"ג ספסל – לכו"ע שרי דלא שייך בזה אשוויי גומות, ומשום מירוח גופא ליכא למיסר דלא שייך מירוח אלא כשמרח איזה דבר ע"ג חבירו וכונתו שיתמרח אבל כאן רוצה שיהיה נבלע. כ"כ משנ"ב.

"ואף על גב דממילא ממרח"

ט"ז (י): אף דהוי פ"ר ומודה ר"ש דאסור אף בלא מתכוין הכא מותר משום מאיסות.

ועולת שבת כ' – אף שלפעמים ממרח ואיכא למיחש שמא ישכח ויכוין וישווה

שם: אמר ר"ש – רוק דורסו לפי תומו. פרש"י: דורסו לפי תומו – שאין מתכוין למרח ולאשוויי גומות ואף על גב דממילא ממרח כיון שלא מכוין שרי משום מאיסותא. וכ' הר"ם מרוטנבורק: לא קאמר אלא דורסו אבל לשפשפו ברגלו אסור, כ"כ הרמב"ם – לא ירוק ע"ג קרקע וישוף ברגליו אבל מותר לדרוס רוק שעל גבי קרקע לפי תומו.

ב"י: ונ"ל שאף שמתכוון לדורסו מותר, ובלבד שלא יתכוון למרח.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"רוק ע"ג קרקע"

גומות, שרי משום מאיסותא (אבל אינו פ"ר). כ"כ תו"ש ומשנ"ב.

"משום מאיסותא"

מ"א (כה): האידנא דליכא דקפיד ברוק משום מאיסותא, ולכן יזהר שלא ישפשף כשדורס עליו. אבל ליחה היוצאת מן החוטם ודאי איכא משום מאיסותא. כ"כ רוב האחרונים.

ובמשנ"ב (נא) – ובבהכ"נ אפילו ברוק שרי לדרוס עליו לפי תומו דנוהגין בו

סעיף יב: לצוד חיה ועוף שברשתו, הדין כשמרדו

סעיף יב: בִּיְחִיהַ וְעוֹף שֶׁבִּרְשׁוֹתוֹ מוֹתֵר לְצוּדָן, וְהוּא שֶׁלֹּא יִמְרֹדוּ.

בִּיְחִיהַ וְעוֹף שֶׁבִּרְשׁוֹתוֹ מוֹתֵר לְצוּדָן, וְהוּא שֶׁלֹּא יִמְרֹדוּ. אֲבָל אִם הֵם מוֹרְדִים, אֲסוּר לְתַפְסֵם (פי' לצודם, שֶׁלֹּתַפְסֵם מִמִּילָא אֲסוּרִים מִשּׁוּם מוֹקְצָה – בִּיה"ל) אֲפִילוּ בַּחֲצֵר, אִם הַחֲצֵר גְּדוֹל שֶׁאֵם לֹא גָדְלוּ בֵּין בְּנֵי אָדָם הִיוּ צָרִיכִים מִצּוּדָה (אֲבָל אִם הַחֲצֵר קָטָן מוֹתֵר – מִשְׁנ"ב).

גִּיְהִי: וִי"א לֹאֲסוּר לְכוֹד חִיהַ וְעוֹף שֶׁצִּרְקָתוֹ וְאֵם לָדוֹן, פְּטוּר [הַגְהוֹת אֶלְפִסִּי].

דִּלְכָּל פֶּרֶה וְסוֹס, וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁאֵר חִיהַ וְעוֹף שֶׁמֵּרְדוּ, אִם לָדוֹן חֵיב חֲטָאת, וְכֵן עֵיקָר [הַמְּגִיד]. חֲתוּל, לִינֵה כֶּשֶׁל חִיהַ וְאֲסוּר לְתַפְסָה צִקְצָת (ר"ל דֹּאִין דִּינָה כְּבִהְמָה אֵלָּא כַּחֲחִיהַ וְעוֹף וְיֵשׁ בָּהּ כָּל פְּרָטִי דִּינֵי אִיסוּר צִידָה כְּמוֹ בָּהֶם – מִשְׁנ"ב), [הַגְהוֹת אֶלְפִסִּי].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

אִשְׁבֵּת (קז:): חִיהַ אוֹ עוֹף שֶׁבִּרְשׁוֹתוֹ הַצֹּדֵן פְּטוּר. הַגְמ"י – וּמוֹתֵר.

בִּיְהִי הַמְּגִיד: אֵיתָא בִּירוּשְׁלָמִי – ל"א (שִׁפְטוּר וּמוֹתֵר) אֵלָּא שֶׁבִּרְשׁוֹתוֹ, הֵא אֵינֵן בִּרְשׁוֹתוֹ חֵיב. אִמֵּר רַבִּי יוֹסִי: הִדָּא אִמְרָה צַד שׁוֹר שֶׁמֵּרְד חֵיב. כ"כ הַרְשֵׁב"א.

גִּיְכ' בִּד"מ (ב): בִּשְׁם הַג"ה אֶלְפִסִּי – אֲסוּר לִיקָח אֲוֹזִים וְתִרְנַגּוּלִים וְחִיּוֹת שִׁישׁ לְאָדָם בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ כִּגּוֹן צְבִיִּים שֶׁמֵּגְדֵּלֵן בְּבֵיתוֹ אֲבָל בַּהֲמוֹת מוֹתֵר כִּגּוֹן פְּרוֹת וְרַחֲלִים וְשֶׁאֵר בַּהֲמוֹת. הִי וְחֲתוּל אֲסוּר לִיקָח בִּשְׁבֵּת וְכֵן הוּא בְּתוֹסְפָתָא (פ"ג ה"ה).

אר"ח – שט"ז

יזיקו אפשר שיש להקל (דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה).

ואם היו עופות חדשים שלא הורגלו בבית יש בזה איסור בכל גוונא ואפילו אם נכנסו בעצמן לכלוב אסור לנעול הדלת של הכלוב בפניהם.

ד. **"אבל פרה וסוס"**

משנ"ב (נט): פרה וסוס שהם מיני בהמות לא שייך צידה כלל אפילו מדרבנן, אפילו חדשים, לפי אין עשויין להשמט מתחת ידי אדם. ובשאר חיה ועוף שברשותו שעשויין להשמט מידי אדם אף שאין צריכין מצודה לתפסן יש בו איסור צידה דרבנן.

אבל מרדו אפילו פרה וסוס חייב חטאת אפילו נתגדלו מתחלה בביתו. והוא שמרדו לגמרי וברחו מרשותו עד שצריך לבקש וגם אינן באים לערב לביתו.

"וכ"ש שאר חי ועוף שמרדו"

משנ"ב (ס): מיירי שמרדו וברחו ואינן חוזרין לביתו, וגם המחבר מודה דבזה חייב חטאת הצד אותם.

ולפ"ז ה"ה אם קנה אווזין ותרנגולין מחדש ועדיין אינן רגילין כלל בביתו ואם יצאו לא יחזרו עוד לבית אלא תנקר באשפה, הצדן חייב.

ואם יצאו מן הבית אסור לצודן אפילו ע"י גוי (ח"א), ובהפסד נראה שמותר להכניסן לבית גדול (דלא הוי צידה דאורייתא) ע"י גוי.

ד.כ' הגמ"י: בשם רבינו ברוך – צריכים ישראל ליוזהר שלא לתפוס בשבת סוס או פרה המורדים העשויים לרבוויי, אפילו בחצר אם החצר גדולה שאם לא גדלו בין בני אדם היו צריכין מצודה.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

א. **"מותר לצודן"**

משנ"ב (נג): אף שהם בחוץ, לפי שהם בני תרבות והורגלו בבית וממילא יחזרו לביתם בערב ונוח לתפסן. כ"כ הר"ן – דלא מקרי צידה.

ט"ז: מותר לצודן – ובלבד שלא יטלם בידו שכל בע"ח הם מוקצים אלא רודף אותם עד שיכנסו למקום צר ונועל בפניהם. כ"כ תו"ש.

ב. **"הם מורדים... צריכים מצודה"**

משנ"ב (נו): פי' עכשיו שנתגדלו בין אנשים אין צריכין להם מצודה כי יבואו מעצמן לביתם, ומ"מ כיון שמרדו ואין נוח לתפסם והחצר גדול מחזי כעין צידה ואסור.

ג. **"וי"א לאסור לכוד"**

הרש"ל: פסק כמרן. מ"מ הט"ז – פסק כ"א, כ"פ המ"א, הגר"ז ומשנ"ב.

משנ"ב (נח): ולכן לא יכניס העופות מן הבית (כשהוא גדול) למקום הכלוב שלהם ששם המקום צר ומקרי צידה גמורה. ואם מתכוין להכניסם לכלוב רק כדי שלא

או"ז שי"ז: דין קשירה ועניבה בשבת, ובו ז' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף א: קשר של קיימא ומעשה אומן	סעיף ג: להתיר קשרין שקשרו הכובסים,
690.....	לפתוח בית הצוואר..... 698
סעיף א2: קשר שאינו של קיימא ואינו	סעיף ד: לקשור דלי לבור..... 700
מעשה אומן..... 693	סעיף ה: קשר עניבה..... 701
סעיף א3: קשר שאינו של קיימא לצורך	סעיף ו: לקשור חבל בפני הפרה..... 702
מצווה, שני קשרים זע"ז..... 695	סעיף ז: לקשור באבוס ובפרה..... 702
סעיף ב: לקשור רצועות מנעל שנשמטו	
697.....	

סעיף א1: קשר של קיימא ומעשה אומן

סעיף א חלק 1: א. הקושר קשר של קיימא, והוא מעשה אומן – חייב, כגון: קשר הגמלים וקשר הספנים וקשרי רצועות מנעל וסנדל שקושרים הרצענים בשעת עשייתן וכן כל כיוצא בזה, אבל הקושר קשר ש"ק ואינו מעשה אומן – פטור.

ב. הגה: ויש חולקים שסבירא להו דכל קשר ש"ק, אפילו של הדיוט, חייבין עליו נרש"י והרא"ש ור' ירוחם וטור].

ג. וי"א שכל קשר שאינו עשוי להתיר צאותו יוס עכמו, מקרי של קיימא בכל בו והגהות מרדכי]. ויש מקילין לומר דעד שצעה ימים לא מקרי של קיימא (ומותר לכתחילה – מ"א), [טור ומרדכי]. (וע"ל סימן שי"ד ס"י)...

❖ שורשי הלכה (המקורות)

להתירו ביד אחד אין חייבים עליו. פרש"י: אלו קשרים – קושר ומתיר המנויים באבות מלאכות (עג.), הקושר והמתיר קשר של קיימא שאינו מתירו לעולם.

שבת (קיא:): אלו קשרים שחייבין עליהם: קשר הגמלים, וקשר הספנים. וכשם שחייב על קשרן כך חייב על היתרן. ר"מ אומר – כל קשר שיכול

אר"ח – שי"ז

בדוחק וצריך להתירו ערבית. בדטייעי – סנדלי הישמעאלים שקושרים בקשר קבוע. בדחומרתא – סנדלים של שאר בני אדם, שאין הרצעות קבועות, ופעמים שמתקיים שבת או חודש. דנפקי בי תרי – וצריך כל אחד לקשור לפי רגלו הילכך בכל יום קושרו ומתירו. כ"ד הרא"ש. כלומר: לרש"י העיקר הוא קשר של קיימא, ולא דיבר בקשר של אומן כלל.

● א. והרי"ף פי' – מנעל אמנעל לא קשיא הא דתני חייב במנעל דאושכפי דמעשה אומן הוא וקשר של קיימא הוא, פטור אבל אסור – בדרבנן (ת"ח) דמעשה הדיוט הוא אלא שהוא קשר של קיימא, ולפיכך פטור אבל אסור. מותר – לכתחילה בדבני מחוזא כגון רצועות שיוצאות מגופו של מנעל וקושרין אותו על הרגל ועל השוק אחר שנועלין את המנעל, דלאו מעשה אומן ולא קשר של קיימא הוא.

כלומר לרי"ף – אסור מהתורה רק כשהוא קשר של קיימא ומעשה אומן, ואם יש רק אחד מהם, פטור ואסור ואם אין אף אחד מהם מותר לכתחילה. וכ"ד הרמב"ם. ראה בסוף הסעיף: סיכום מחלקות רש"י והרי"ף.

ג. ב"י: לפי רש"י בקשר של קיימא ישנם ג' אופנים:

- א. דבר שדרכו לקשור ע"ד שיעמוד לעולם, אף של הדיוט – חייב.
- ב. העשוי להתקיים ימים מספר – פטור ואסור.
- ג. העשוי להתירו בכל יום – מותר.

גמ' (ק"ב): איתמר התיר רצועות מנעל וסנדל: תני חדא חייב חטאת, ותני אידך פטור אבל אסור, ותניא אידך מותר לכתחילה.

מנעל אמנעל לא קשיא – הא דקתני חייב חטאת בדאושכפי (שעושה הסנדלר כשתוחב את הרצועה במנעל באופן שתהיה קבועה בו, שהוא קשר של קיימא), פטור אבל אסור. בדרבנן (של תלמידי חכמים, שקושרים אותו באופן שאינו מהדוק לגמרי לרגלם, ולעיתים הם מסירים את המנעל מבלי שיפתחו את קשר הרצועה), מותר לכתחילה. ובדבני מחוזא (שקושרים אותם בדוחק, וצריכים לפתוח מידי יום ביומו).

סנדל אסנדל לא קשיא: חייב – בדטייעי (של ישמעאלים) דקטרי אושכפי (שעבורם קושרים הסנדלרים את רצועות הסנדל באופן קבוע). פטור אבל אסור – (בסנדלים של שאר האנשים, שאין הסנדלרים קובעים בהם רצועות, אלא) דחומרתא (שכל אדם שם לעצמו רצועות משלו) דקטרי אינהו (האנשים עצמם, באופן שמידי פעם בפעם הם מתירים אותן). מותר לכתחילה – בסנדל דנפקי ביה בי תרי.

שיטות הפוסקים

● ב. פרש"י: בדאושכפי – קשר שתוחב האושכף הרצועה במנעל וקושר קשר מתוכו שלא תוכל לצאת והוא קיים לעולם. בדרבנן – ת"ח שקושרין סביב רגליהם אין קושרין בדוחק שפעמים שחולצו כשהוא קשור ונועלו כשהוא קשור, ואינו של קיימא. בדבני מחוזא – שהם רחבי לבב ומקפידים על לבושיהם ונעליהם להיות מכוונים וקושרין אותו

אר"ח – שי"ז

הדיוט), ואם דרכו להתירו באותו יום מותר לכתחילה (אפילו הוא מעשה אומן), דאין שם קשר עליו.

• וי"א דכל מי שדרכו להתיר בתוך שבועה ימים הוי כמו שדרכו להתיר באותו יום.

א. "קשר של קיימא"

■ לפי הב"ח – הכל תלוי בדעת הקושר, שאם בשעה שקושרו, קשרו על דעת שיתקיים לעולם חייב. אבל אם בשעה שקושרו הוא עומד להתירו אחר זמן אינו חייב. כ"כ הט"ז (א) – הכל הולך אחר כוונת האדם בשעת הקשירה, שאם בדעתו להשאיר את הקשר לעולם הוי של קיימא ואם קוצב זמן מסוים הוי מדרבנן ואם מתיר באותו יום מותר לכתחילה,

■ אבל הבית מאיר (על הט"ז) כ' – דווקא שקשר שיכול להתקיים לעולם הוי של קיימא, אבל קשר שיכול להתבטל לאחר זמן, מיקרי שאינו של קיימא. כ"ד ביה"ל – שהכל הולך אחר סוג הקשר ואין אנו מתחשבים בדעת האדם הקושר.²¹²

דוגמאות של קשרים (משנ"ב)

■ קשר הגמלים – שנוקבין לגמל בחוטמו ונותנין בו טבעת קבועה, ואליה קושרים רצועה למשוך הגמל, ואינה קבועה שם.

אסור, וכן לא יקשור גומי בפיו'מה. אלא אם כן דבר שדרך לקיימו לזמן קצר וגילה דעתו להתירו במ"ש שמותר. חוט העירוב שנקרע מותר לומר לגוי לקושרו, שאינו מעשה אומן, אבל ע"י ישראל אסור.

[משמע שלר"ף והרמב"ם אין חילוק, אלא כל שאינו עשוי להתקיים לעולם אינו קשר של קיימא].

לפי רש"י עד מתי מותר

• מהרי"א – כל שמתירו בו ביום (אבל אחר יום פטור ואסור). כ"כ כל בו, הגמ"י, ושה"ל.

• והטור כ' – שעד ז' ימים מותר (שת"ח קושרים אותם על רגלם בשבת שחרית אינם חולצים מנעליהם עד ליל שבת הבאה, לפי שלומדים בכל הלילות). כ"מ מהמרדכי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

הקדמה (משנ"ב): בגמרא אמרינן דיש כאן ג' חלוקות: חייב, פטור ואסור.

• להרי"ף הרמב"ם והשו"ע: אם הוא קשר של קיימא כגון שדרכו שיהיה כך לעולם (שאינו קוצב זמן בדעתו להתירו והוא קשר שעשוי להתקיים תמיד) והוא גם מעשה אומן חייב חטאת. (ונתבאר לקמן ברמ"א סוף הסעיף: מעשה אומן ואינו קשר של קיימא – פטור אבל אסור, אינו מעשה אומן ואינו קשר של קיימא – מותר לכתחילה).

• ודעת רש"י והרא"ש וש"פ: דלא תלי כלל אם הוא קשר מעשה אומן, אלא אם הוא קשר של קיימא דהיינו שדרכו שישאר כך לעולם דחייב חטאת (ואפילו אם הוא מעשה הדיוט) ואם אין דרכו לקושרו רק לזמן פטור אבל אסור (דדמי קצת לשל קיימא ואפילו אם הוא מעשה

²¹² הרב יעקב יוסף וצ"ל: קשר שלפעמים נמלך עליו והשאירו שם לעולם, אסור אף שבשעת קשירתו מתכוון להתיר בלילה. לכן אסור לקשור חוטי ציצית אף שכוונתו להתירו במ"ש, שיש חשש שימלך להשאירו לעולם, ואף לחזקם

אר"ח – שי"ז

ימים לא מקרי של קיימא כלל ומותר לכתחילה.²¹³

ג. "אינו עשוי להתירו בליל יום ע"מ"

משנ"ב (ו): אלא למחר, אבל העשוי להתיר בליל מ"ש עדיין לא מקרי של קיימא ומותר, ואף הקושר בליל שבת ועשוי להתיר ביום שבת עצמו שאינו ממש באותו יום, מ"מ י"ל דשרי דכל פחות מכ"ד שעות ביומו (פמ"ג).

"דער שצעה ימים"

הרב יעקב יוסף זצ"ל: יש להקל עד ז' ימים, שהרי כ' פמ"ג – כשכותב הרמ"א י"א וי"א הוא ספק כמי ההלכה, ובדרבנן, לקולא. לכן ס"ת שקשרו ביום ב' ה' בקשר של קיימא, מותר להתירו בשבת, שלא עברו ז' ימים. מיהו הרו"ח – אסור ולא יקראו בס"ת זה בשבת.

■ קשר הספנים – גם הוא כמין טבעת הקבועה בראש הספינה ואותו קשר מתקיים תמיד, וכשרוצה להעמידה קושר רצועה באותה טבעת ומעמידה בה.

■ קשרי רצועות מנעל וסנדל – היינו הקשר שקושר בתוך המנעל שלא תוכל הרצועה לצאת והוא קיים לעולם.

ב. "וי"ח סס"ל לכל קשר של קיימא"

משנ"ב (ה): היינו שאין דרכו להתירו לעולם. דעה זו חולקת על המחבר: שאף בשאינו של קיימא והוא מעשה הדיוט, אלא שהיה דעתו שיתקיים הקשר איזה זמן, להמחבר מותר, ולדעה זו פטור אבל אסור, שדומה קצת לקשר של קיימא (פמ"ג).

וע"ז הביא הרמ"א שני י"א. לדעה הראשונה – כל קשר שאינו עשוי להתיר באותו יום מקרי של קיימא ואסור, ולדעה שניה כל שמתירו בתוך שבועה

מחלוקת רש"י והרי"ף והרמב"ם

קשר לא של קיימא		קשר של קיימא		
לא אומן	אומן	לא אומן	אומן	
מותר	פטור	פטור	חייב	✓ הרי"ף והרמב"ם
מותר	פטור	חייב	חייב	✓ רש"י והרא"ש

סעיף א²: קשר שאינו של קיימא ואינו מעשה אומן

העושה קשר עם חוט ברזל יש לאסור.

²¹³ פסקי תשובות (עמ' שפד): אף בקשר יחיד אם נתפס בחוזק יש להימנע להתירו, ולכן

סעיף א חלק 2: א. וקשר שאינו ש"ק ואינו מעשה אומן, מותר לקשרו

לכתחילה, הגה: וכן לענין התרתו דינו כמו לענין קשירתו [טור].

ב. כיצד: נפסקה לו רצועה וקשרה, נפסק החבל וקשרו, או שקשר חבל בדלי (התלוי שם ע"פ הבאר לשאוב בו מים – רש"י) או שקשר רסן בהמה (קשר של הדיוט) – הרי זה פטור, וכן כל כיוצא באלו הקשרים שהם מעשה הדיוט וכל אדם קושר אותם לקיימא.

ג. וכל קשר שאינו של קיימא, אם קשרו קשר אומן הרי זה אסור...

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. לעיל: קשר שאינו ש"ק ואינו מעשה אומן – מותר אף לכתחילה. וכ' הטור – וכן לענין התרתו דינו כמו לענין קשירתו.

ב. ולפי"ז פסק הרמב"ם: כיצד נפסקה לו רצועה וקשרה (בשל קיימא ואינו מעשה אומן דפטור אבל אסור), נפסק החבל וקשרו או שקשר חבל בדלי או שקשר רסן בהמה הרי זה פטור וכן כל כיוצא באלו הקשרים שהם מעשה הדיוט וכל אדם קושר אותם לקיימא.

ג. וכל קשר שאינו של קיימא אם קשרו קשר אומן הרי זה אסור.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אינו קיימא ואינו מעשה אומן"

פמ"ג: זו שיטת המחבר (לפי הרי"ף והרמב"ם), שאין נפק"מ אם מתקיים זמן קצר או ארוך, כל שאינו מתקיים לעולם נקרא אינו של קיימא. והרמ"א חולק בזה.

"וכן לענין התרתו"

רמב"ם: שאם הוא קשר שחייבין על קישורו חייבין על התירו וכל שהוא פטור אבל אסור או מותר לכתחילה גם בהתירו כן הוא.

כ' האחרונים בשם יש"ש – וכל קשר שמותר להתירו, אם אינו יכול להתירו מותר לנתקו אם הוא לצורך, ואין לעשות כן בפני ע"ה שלא יבא להקל יותר. כ"כ משנ"ב.

להתיר ע"מ לקשור (ביה"ל)

ב"י בשם הרא"ש – חייב על התרתו אם מתיר ע"מ לקשור קשר של קיימא (שאם לא כן חייב רק מדרבנן). כ"כ לבוש ותי"ט. מ"מ הרבה אחרונים – חלקו על הרא"ש, כ"כ הע"ש בדעת הרמב"ם מדסתם "חייב" ולא חילק. וכ"נ דעת רש"י, סמ"ג ועוד.

ג. "שאינו של קיימא – אסור"

משנ"ב (י): היינו אפילו בשעשאו להתיר באותו יום עצמו אסור לדעה זו כיון שעשהו מעשה אומן.

סעיף א³: קשר שאינו של קיימא לצורך מצווה, שני קשרים זע"ז

סעיף א חלק 3: **א. ולצורך מצווה, כגון שקושר** (היינו שקושר שני חבלים ביחד – משנ"ב) **למדוד אחד משיעורי התורה, מותר לקשור קשר שאינו של קיימא** (אפי' מעשה אומן דאם לא כן אפי' בלא מצוה שרי – מ"א).

ב. הגה: וי"א דיך ליזהר שלא להתיר שום קשר שהוא שני קשרים זה על זה, דאין אנו בקיאים איזה מקרי קשר של אומן, דאפילו בשאינו של קיימא אסור לקשרו וה"ה להתירו, וכן נוהגין [הגהות אלפסי]. **ג. ומ"מ נראה דבמקום לערר אין לחוש ומותר להתירו, דאינו אלא איסור דרבנן ובמקום לער לא גזרו.**

ד. והא דבעינן ב' קשרים זה על זה, היינו כשקושר ב' דברים ביחד, אבל אם עשה קשר בראש אחד של חוט או מקיחה (אפי' קשר אחד) – דינו כשני קשרים (דאז מתהדק שפיר ומקרי קשר של אומן – משנ"ב), [סמ"ג].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קנז): משנה – ומדבריהם למדנו שפוקקין ומודדים וקושרין בשבת. ופרש"י: שקושרין קשר שאינו של קיימא אפילו לכתחילה. ב"י: כלומר דלא שרינן משום דבר מצווה אלא קשר שאינו של קיימא דהוי דרבנן. כ"כ הטור.²¹⁴

ב. ד"מ (א): ובהג"ה אלפסי כ' – קשר אומן לא נתברר היטב היאך הוא, מיהו נראה מלשון הרי"ף שקשר שקושרים אותו הדק היטב.

מכאן צריך להיזהר בשני קשרים זה ע"ג זה שאין להתירו בשבת. אף שאינו של קיימא, משום דהוי קשר אמיץ. ואף שאין חייבים עליו, מ"מ אסור מדרבנן.

ד. קשר בראש אחד של חוט

שבת (לב): התופר שתי תפירות חייב. ופריך בגמ' (עד): – והא לא קיימי? ומוקי לה בשקשרן, שקשר שני ראשי החוט ומכאן.

כ' הר"ן: למד רבי אליעזר ממיץ – שקשר אחד לא מחייב שאינו מתקיים, דאי מחייב כיון דתופר שתי תפירות לא משכחת לה בלא קשר.

מצווה, אבל לרי"ף והרמב"ם מותר רק לצורך מצווה, כיון שהוא מעשה אומן (ב"י).

²¹⁴קשה: הרי לרש"י קשר שאינו של קיימא מותר אף בלא צורך מצווה? וי"ל – שבאמת לרש"י מותר אף בלא צורך

אר"ח – שי"ז

כ"כ סמ"ג – מהרא"ם משמע שאין נקרא קשר של קיימא אלא אם כן עשה קשר על גבי קשר.

אמנם יש קשרים שמתקיימים בקשר אחד כגון שקושר חבל אחד בראש, ואינו קושר שני ראשיו, דנחשב קשר של קיימא אף בקשר אחד. כ"כ גמ"י.²¹⁵

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"מותר לקשור"**

מ"א (ג): מותר – אפילו הוא מעשה אומן דאם לא כן אפילו בלא מצוה שרי. ומיירי כשאי אפשר בענין אחר, דאם לא כן יעשהו מעשה הדיוט או עניבה לבד וימדוד בו ולא יצטרך להתיר איסור דרבנן. כ"כ משנ"ב.

"לצורך מצווה"

כ' בספר בית מאיר: זו דעת הרמב"ם והטור, אבל לרש"י והתוס' וברטנורה, אסור אפילו במקום מצווה. כ"כ משנ"ב.

ב. **"שני קשרים זה על זה"**

משנ"ב (יד): טעמו, כיון שהלרי"ף והרמב"ם אסור לכתחילה באומן אפילו כשמתיר בו ביום ואין אנו בקיאין מהו קשר של אומן ומסתברא דכל קשר שקושרין אותו הדק היטב הוי של אומן, לכך אנו נזהרים בכל קשר שהוא של שני קשרים דשני קשרים הוי קשר אמיץ (מ"א), אפילו אותן קשרים המבוארים לקמן בסימן זה דמותר לקשור ולהתיר היינו דווקא בקשר אחד.

כ' שלטי גיבורים – ה"ד לדעת הרי"ף והרמב"ם שקשר של אומן אסור אף שאינו של קיימא, אבל לדעת הרא"ש מותר אף שני קשרים זה ע"ג זה. כ"כ המ"א.

ושערי תשובה (א*) כ' בשם ברכ"י – בגלילותינו פשט המנהג לקשור שני קשרים בחגורתו אשר במתניו שאינו של קיימא והוא של הדיוט ולית דחש לה.²¹⁶

מ"מ האשכנזים נהגו להחמיר, כ"כ משנ"ב.

ג. **"לא גזרו"**

מ"א (ו): ובספר הזכרונות אסור, כ"כ כנה"ג.

אומן שכ"א יכול לעשות כן. ולכן גם אם נקשרו שרוכי המנעל בשני קשרים מותר לפותח בשבת, מכח ס"ס: שמא הלכה כר"ח – שאיסור מתיר רק אם דעתו לחזור ולקשור. ושמא הלכה כרש"י – שרק קשר של קיימא אסור ולא של אומן, ואף הרמ"א בשם שלטי גיבורים שאסור, לא אסר בלשון ודאי אלא בלשון "אין אנו בקיאים", ואף הרמ"א עצמו התיר במקום צער.

²¹⁵ כ"כ המרדכי בשם ה"ר פורת: הרבה ענייני קשרים הם: יש קשר שמתקיים בקשירה אחת כגון קשר של גרדיים שקושרין קשר אחד כשנפסק חוט ומתקים, וקשר שבראש החוט כשרוצה לתפור וחייב, ויש קשר שאינו חייב אלא אם כן עושה שני קשרים זה על זה כגון חבל דלי שנפסק הכל לפי מה שמתקיים.

²¹⁶ הרב יעקב יוסף זצ"ל: אם קושר שני קשרים ע"ד לפותחם תוך שבוע יש להתיר, דלא מקרי

מיהו הגר"ז – כ' להתיר במקום צער,
כ"פ הבן א"ח.

סעיף ב: לקשור רצועות מנעל שנשמטו

סעיף ב: א. נשמטו לו רצועות מנעל וסנדל או שנשמט רוב הרגל – מותר להחזיר הרצועות (הישנות, אבל חדשות אסור – משנ"ב) למקומם, ובלבד שלא יקשור.
ב. הגה: ודווקא שיוכל להחזירו בלא טורח (דהיינו שהנקב רחב – משנ"ב), אבל אם לריח טורח לזה, אסור דחיישינן שמא יקשור [תוס' והרא"ש].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (מח.): אין נותנין מוכין לתוך הכר. בחדתי אבל בעתיקי שרי.

ב. כ' התוס' בשם ר"י: אם ניתקו חוטי הסרביל אם הנקב רחב ויכול להכניסם בלא טורח שרי, כיון דעתיקי, ובלבד שיתנם בענין שלא יהא לחוש שמא יתקע, שאם רגילות לתקוע ולקשור נראה דאסורים להחזיר.

וכ' הטור – רצועות שבבגד שעל הכתף שמהדקין בהן הבגד שיצאו אסור להחזירם חיישינן שמא יקשור.

א. והרמב"ם כ': נשמטה לו רצועת מנעל וסנדל או שנשמט רוב הרגל מותר להחזיר הרצועות למקומן ובלבד שלא יקשור.

והמרדכי כ' בשם בירושלמי: נשמטו רצועות מנעל וסנדל נוטל ומחזיר ובלבד שלא יקשור, ופירש רשב"ם דהוא הדין לרצועה של טלית אם נשמטה שמותר להחזירה בטלית בלא קשר. ונראה לי

דהיינו דווקא בשיש נקב מתוקן להכנסת רצועה ואז שרי דלא מיתסר משום תיקון מנא.

והרא"ש כ' – לולאות של מלבושין שעל הכתף אם יצאו: יש מתירין – להחזירן בשבת, אם הנקב רחב ויכול להחזירן בקל כיון דנתקו, ונראה דאסור להחזירן שרגילין לקשרן והוא קשר של קיימא. והוא דברי התוס'.

ול"ד לירושלמי שכתב נוטל ומחזיר ובלבד שלא יקשור, דשאני התם שאינו קשר של קיימא.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "נשמטו רצועות מנעל"

מ"א (י): אבל במנעל חדש אסור ליתן הרצועות בשבת (אפילו אם הנקב רחב) דמתקן מנא, וה"ה בסרביל או במכנסים חדשים אסור להכניס שם רצועות דמבטל ליה התם ומקרי מתקן מנא. אבל אבנט שרי להכניסו אפילו במכנסים חדשים דלא מבטל ליה התם והוא עשוי להכניס

ולהוציא תדיר. כ"כ משנ"ב.²¹⁷

"רוב הרגל"

משנ"ב (יז): שמנעלים שלהם היו עשויים פרקים ומחוברים ע"י הרצועות, וכשנשמט חלק המנעל שעל רוב הרגל ממקומו מחזירו ומהדקו מחדש ע"י הרצועות (כן משמע מא"ר). ופמ"ג מפרש – שנשמט מנעלו מרוב רגלו ע"י שאין מהודק ורוצה ליתן הרצועה בנקב אחר.

"שלא יקשור"

מ"א (ח): פי' שלא יעשה קשר בראשו

שלא ישמט דהוי קשר ש"ק (כמ"ש סס"א). כ"כ משנ"ב.²¹⁸

"בלא טורח"

ב. הקשו המ"א (ט) והט"ז: דאפילו הנקב רחב אסור במקום שרגילים לקשור דחיישינן שמא יקשור, ובמקום שהנקב צר אפילו במקום שאין רגילין לקשור אסור דצריך טורח? וא"כ ברצועות שלנו במנעלים ובמכנסים דרגילין לקשור בראשן אפילו אם הנקב רחב אסור להחזירין. כ"כ משנ"ב.

סעיף ג: להתיר קשרין שקשרו הכובסים, לפתוח בית הצוואר

סעיף ג: א. מתירין בית הצוואר מקשר שקשרו כובס, שאינו קשר של קיימא. אבל אין פותחין אותו מחדש, דמתקן מנא הוא.

ב. הגה: אפילו כבר נפתח, רק שחזר האומן וקשרו או תפרו ביחד כדרך שהאומנים עושין (שתופרין אותו עד שנגמרה מלאכתו – משנ"ב), [ר' ירוחם].

ג. ולכן אסור לנתק או לחתוך זוג של מנעלים התפורים יחד כדרך שאומנים עושין, אף על גב דהתפירה אינה של קיימא. דאין חילוק בתפירה בין של קיימא לאינה של קיימא [הגמ"ר]. ד. וי"ש מתירין בתפירה שאינה של קיימא, ואין להתיר בפני ע"ה [ב"י].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (מח:): מתירין בית הצוואר אבל

²¹⁸ הרב יעקב יוסף זצ"ל: שרוך נעל שאי אפשר להתירו, מותר לחותכו בסכין ולא יעשה כן בפני עם הארץ. וכן מותר לקרוע זוג גרביים שדבוקים יחד שנעשה ע"מ לנתקו (שאינו קשר של אומן), וכן חולצה חדשה שמהדקים בסיכות, שאין זה דרך תפירה.

²¹⁷ הרב יעקב יוסף זצ"ל: נעלים חדשות שאינן ראויות ללבישה בלא שרוכים, אסור לשים בהם השרוכים, דהוי מתקן מנא. אבל נעלים שלנו שאפשר לנעול אף בלא שרוכים מותר לתת השרוכים.

אר"ח – שי"ז

א. "שאינו קשר של קיימא"

משנ"ב (כא): כ' הלבוש טעמו – שאינו עשוי להתקיים רק עד שיקחנו הבעה"ב לביתו. והט"ז כ' – להחמיר בדבר, אלא אם כן עשוי להתיר באותו יום של הכביסה.

"אין פותחין אותו מחדש"

מ"א (י): והפותח חייב חטאת משום מכה בפטיש, אבל משום קורע אינו חייב אלא אם כן עושה ע"מ לתפור. כ"כ משנ"ב.

ב. "חזר האומן וקשרו"

מ"א (יא): קשרו היטב, עד שאינו יכול להתירו, אלא אם כן יחתוך החוטים או ינתקן, ולכן חשיב עתה כפתיחה מחדש ואסור משום תיקון מנא. כ"כ משנ"ב. וכ' ביש"ש – כתונת שנתקשרו המשיחות (מעצמן) ולא יוכל להתיר – שרי לכו"ע לנתקן, שהרי עשוי להתירו בכל זמן, ולא מקרי קשר, ולא יעשה בפני ע"ה. ודווקא כשחזר האומן וקשרו אסור לנתק אבל שאר קשירות שרי.

כ"כ משנ"ב – וטעמו, דכשקשרו האומן בשעת מלאכה יש בזה משום מכה בפטיש כשחותכו ומנתקו אח"כ דהוא גמר מלאכה, אבל שאר קשירות שנקשרו אחר שכבר נגמר הבגד אין שייך בזה משום מכה בפטיש כשמנתקו אח"כ.

הוסיף המ"א – ואם אינו רגיל להתיר הקשר של הכתונת אלא משבת לשבת אסור לנתק כמו דאסור להתיר, וכ' ח"א – ומ"מ אם דרכו לעשות עניבה, ובלא

לא פותחין. ופרש"י: מתירין בית הצואר – שדרך הכובסין לקשרן. אבל לא פותחין – לכתחילה דהשתא עביד ליה מנא.

עוד (שם): אמר רב יהודה אמר רב – הפותח בית הצואר בשבת חייב חטאת. ופרש"י: הפותח בית הצואר – של חלוק לכתחילה. חייב חטאת – דהשתא קא משוי ליה מנא, וחייב משום מכה בפטיש והיינו גמר מלאכה.

וא"ת: למה לא יתחייב משום קורע? וי"ל שלא חייב בקורע אלא ע"מ לתפור.

ב.כ' רי"ו: לאו דווקא לפותחו לכתחילה אלא אפילו שיהיה פתוח וקשרו בחוטים ואינו יכול להתירו אלא אם כן חותך החוטים – אסור. וכן אם הוא פתוח וחזר ותפרו כמו שעושין האומנין שתופרין אותו עד שגמרו מלאכתן, אסור לפתחו ולהתיר אותה תפירה. כ"כ התוס'.

כ"כ בהגהות מרדכי בשם ריב"א – אם היה תפור בית הצואר אסור, ור' יואל מתיר. כ"כ ראבי"ה משום רשב"ם.

ג.מרדכי: זוג של מנעלים שמדבקים הרצענים וכן בית הצואר שהיה תפור: כ' בהגהות מרדכי – שלדעת ריב"א אסור לנתקן זה מזה, ורפיא בידיה.

ד.ונראה מרבינו יואל וראבי"ה משם רשב"ם שהביא שם המרדכי – שהוא מותר הואיל ולא עביד להתקיים. וסיים הב"י – שאין להקל בפני עמי הארץ.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

כל קשר שהוא עשוי לזמן אך לא לתמידות ואפילו אם הוא קשר אמיץ יש להקל ע"י הגוי לקשור ולהתיר אם הוא לצורך הרבה דהוי שבות דשבות (אחרונים).

כוונה נקשר דינו כקשר שעשוי להתיר בכל יום מותר להתירו. כ"כ משנ"ב.

ג. "אסור לנתק או לחתוך"

משנ"ב (כח): והטעם נראה משום דהוא חשיב כקורע ע"מ לתקן.

סעיף ד: לקשור דלי לבור

סעיף ד: א. קושרין דלי במשיחה או באבנט וכיוצא בו, אבל לא בחבל (אפי' של גרדי), ב. וה"מ בדליים הקבועים בבור, אבל דליים שלנו שאינם קבועים בבור אינו קשר של קיימא.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב.ה"ה: כ' הרשב"א בשם התוס' – מה שאסור לקשור דלי לבור מיירי בדליים שלהם שהם הקבועים, אבל שלנו אפילו חבל דעלמא דלאו דגרדי אינו קשר של קיימא כיון שאינו עשוי לעמוד שם זמן מרובה, כ"כ הר"ן ורי"ו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "קושרים דלי במשיחה"

משנ"ב (כו): מיירי שקושר דלי לבאר שיהיה לשאוב בו מים, וה"ה כשנפסק חבל שמותר לקשור במשיחה או באבנט, אבל בחבל אסור (דמבטלו שם), אם לא בעניבה וכדלקמיה.

"במשיחה או באבנט"

משנ"ב (כז): פי' שמשיחה או אבנט חשוב הוא ואינו מבטלו שם והוי קשר שאינו של קיימא, אבל בחבל (אפילו חבל

א. שבת (קיג.): קושרין דלי בפסיקיא (משיחה), אבל לא בחבל, ורבי יהודה מתיר.

פרש"י: קושרין דלי בפסיקיא – על פי הבור דפסיקיא לא מיבטיל התם, אבל לא בחבל – דמבטל ליה התם והוי קשר של קיימא.

גמ': חבל דעלמא לכו"ע אסור, דקשר של קיימא הוא, אלא מיירי חבל דגרדי (שלא מבטלו שם): רבנן גזרינן אטו חבל דעלמא, ור"י לא גזר.

להלכה:

• תוס' בשם י"מ והטור – הלכה כר"י שמתיר חבל דגרדי.

✓ והרמב"ם פסק – רק במשיחה או אבנט מותר, אבל לא בחבל (בין של גרדי בין חבל רגיל), וכחכמים. כ"כ ה"ה, כ"מ מרי"ו.

והריטב"א (והרב המגיד), משמע שאף יותר מיום לא מקרי קבוע. ומזה סעד גדול להקל במקום הצורך דאפילו יותר מיום אחד.

דגרדי שהוא חשוב, אסור, דגורין אטו חבל דעלמא דאינו חשוב ודרכו לבטלו שם.

ב. **"שאינם קבועים"**

ביה"ל: כ' התוס' – שאינו עשוי לעמוד שם זמן מרובה (וכ"כ לשון זה הרשב"א והר"ן

סעיף ה: קשר עניבה

סעיף ה: א. עניבה מותר, דלאו קשר הוא.

ב. הגה: ואפילו אם עשה קשר אחד למטה, נוהגין בו היתר [אגור].

ומכאן, ואחר כך קשר קשר שני, והעביר קצת ממנו דרך הנקב, ואם היה מעבירו לגמרי היה קשר גמור שני פעמים כמו שאר קשרים.

ב. כ' המרדכי: קשר עניבה שריא, ובלבד שלא יעשה קשר למטה מן העניבה כלל אלא יעשה שתי עניבות זו על זו. וד"מ בשם האגור – העולם נהגו לעשות עניבה ע"ג קשר. כ"פ הרמ"א.

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**

ב. "ואפי' אם עשה קשר אחד למטה"

ט"ז (ז): ונ"ל דהך דנוהגין בו היתר היינו בקשר העומד להתיר ביומו שאין חומרתו אלא מצד שמא הוא מעשה אומן, אבל באין עשוי להתיר ביומו (כגון בלולב)

באבנט בכח, ויתחב קצוות האבנט בתוך הכריכה. ואם לא יחזיק היטב יעשה קשר אחד ועליו קשר של עניבה, שבמקום מצווה שרי.

❖ **שורשי הלכה (המקורות)**

א. שבת (קיג.): קשר של עניבה.

- ✓ חכמים – מתירים דלא הוי קשר.
- ור' יהודה – אוסר דמקרי קשר.
- פסק הרמב"ם: כחכמים שקשר עניבה מותר. כ"פ תוס', סמ"ג, תרומה, מרדכי והטור.²¹⁹

מהו קשר עניבה?

- מרדכי בשם ר"ת – שמכניס שני הראשים החתיכות בנקב באמצעיתו ואם היה רוצה להתירו מושך שני ראשי החבל, ואם היה מעביר הראשים דרך הנקב היה קשר גמור אף על גב דליכא אלא חד קשר.
- וי"מ – שקשר ראשי הרצועות יחד קשר גמור שהעבירו דרך הנקב מכאן

²¹⁹ פסקי תשובות (עמ' שצה): כ' מנחת שבת (פ' ס"ק קנה) – יש להיזהר בקשירת האבנט בס"ת שלא לעשות קשר על עניבה, אלא יכרוך

אסור, אלא אם כן עשה ב' עניבות זה עג"ז ולא קשר כלל. כ"כ מ"א ומשנ"ב. מיהו ברכ"י – לפי ד"מ אף שעומד לימים רבים מותר. כ"פ חזון עובדיה להתיר.

סעיף ו: לקשור חבל בפני הפרה

סעיף ו: קושרים חבל בפני הפרה בשביל שלא תצא, אפילו בב' ראשי הפתח, ולא חיישינן שמא יתיר ראש האחד ויוציאנה דרך שם ויניח ראש השני קשור.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קיא:): רבי אליעזר בן יעקב אומר קושרין לפני בהמה בשביל שלא תצא. ופרש"י קושרין בפני בהמה – חבל ברוחב הפתח.

ובגמ' (ק"ב:): – פשיטא? לא צריכא דאית ליה תרתאי איסורי מהו דתימא חדא מינייהו בטולי מבטל קמ"ל.

פרש"י: תרי איסרי – שני חבלים קושר ברוחב הפתח זה למעלה מזה.

לישנא אחרינא תרי איסרי שקושרו היום בשני צידי הפתח ולא היתה תלויה בה מאתמול. חדא מינייהו – אחד מן הראשים מבטל כשיוציא הבהמה, ולא יתיר אלא תחתון ויוציאנה בדוחק. כ"כ הטור.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"בשני ראשי הפתח"

משנ"ב (ל): דמסתמא יתיר את שניהם ולא הוי קשר של קיימא. וכ' המ"א (טז) – וה"ה דמותר לקשור שני חבלים זו למעלה מזו ולא אמרינן דמבטל ליה לאחד, אבל אם בדעתו לבטל לאחד אסור.

סעיף ז: לקשור באבוס ובפרה

סעיף ז: מטלטלין חבל של גרדי (פי' אורג), לקשרו באבוס ובפרה, ולא חיישינן שמא יתיר ראש האחד ויניח ראש השני קיים (דחבל גרדי חשוב ולא יניחו שם – משנ"ב), אבל חבל דעלמא לא.

וה"מ לקשרו באבוס ופרה, אבל אם היה קשור באבוס ורוצה לקשרו בפרה, או אם היה קשור בפרה ורוצה לקשרו באבוס, מותר בכל חבל.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (ק"ג): אמר רב – מביא אדם חבל מתוך ביתו, וקושרו בפרה ובאיבוס. איתיביה: חבל שבאיבוס קושרו בפרה, ושבפרה קושרו באיבוס, ובלבד שלא יביא חבל מתוך ביתו ויקשור בפרה ובאיבוס?

התם חבל דעלמא (ולכן אסור בפרה ואבוס), הכא – חבל דגרדי (ומותר אף בפרה ואבוס). פרש"י: וקושרו בפרה – ראשו אחד, והשני באבוס, ולא חיישינן שמא כשיתיר הפרה לא יתיר אלא הקשר שבראשה, ויבטל החבל באבוס שיהא מוכן לכך, או יתיר שבאבוס ויבטל אותו שבפרה, ונמצא האחד של קיימא (כיון דשל גרדי חשוב ולא מבטלו שם).

סתם חבל (לא של גרדי) אסור

רש"י – משום שמבטל אותו שם, והוי קשר של קיימא. אבל של גרדי כיון שצריך לו לא מבטלו.

אבל מהרמב"ם משמע – דחבל דעלמא אסור, מפני שהוא מוקצה ואסור לטלטלו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מטלטלין חבל של גרדי"

הט"ז (ח): יש כאן ב' איסורים בחבל דעלמא, והמחבר חשש לשניהם:

א). לפי רש"י – כיון דא"צ לו חיישינן שמא יתיר ראש האחד, יניח השני, והוי קשר של קיימא. ולכן כ' שבגרדי מותר שאינו מבטלו שם.

ב). לפי הרמב"ם – דהוה מוקצה, ולכן כ' מותר לטלטלו דלא הוי מוקצה (כיון שצריך לו תמיד).

משנ"ב (לא): ולא גזרינן אטו חבל דעלמא כמו שכתב בס"ד דהכא בפרה אפילו חבל דעלמא לא שכיח דיהא של קיימא (תוס').

"אבל חבל דעלמא לא"

משנ"ב (לג): דלמא יניח ראש אחד קשור, אבל אין הטעם משום מוקצה דסתם חבל שבבית מוכן הוא לתשמיש (א"ר בשם התוספתא).

"מותר בכל חבל"

מ"א (כ): דסתמא אותו הקשר שהיה כבר מניחו להיות קשור ומתיר ראש השני (ב"ח). וכל קשר שלפעמים נמלך ומבטלו שם לעולם אף על פי שתחילת עשייתו לא היתה ע"מ להניח שם אסור מדרבנן (יראים), הלכך אסור לקשור רצועות המכנסים שלפעמים נמלך ומבטלו שם לעולם עד שיהיה בלוי (ב"י בשם הכל בו). כ"כ משנ"ב.

כ' הרמב"ם: אוכלי בהמה מותר לקשור בהן בשבת דלא שייך בו קשר של קיימא. וכ' הח"א – דדווקא בגמי לח וכיוצא בו דכשיתבש תנתק אבל לא קש ולא בעלין של לולבין. והוסיף הרמב"ם – הפותל חבלים חייב משום קושר והמפרידן ואינו מכוין לקלקל חייב משום מתיר. כ"כ מ"א ומשנ"ב.

או"ח שי"ח: דין המבשל בשבת, ובו י"ט סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

724.....	סעיף י: לערות מכ"ר על תבלין	סעיף א: המבשל בשבת בשוגג או
725.....	סעיף י"א: דין האמבטי	בהמזיד לו או לאחרים.....704
	סעיף י"ב: לתת מים צוננים למיחם	סעיף ב: השוחט או מבשל לחולה בשבת
	שפינהו, לתת מים חמים לצוננים והפוך	האם מותר לבריא.....707
727.....	סעיף י"ג: לתת כלי מים לכ"ש לחממו	סעיף ג: לבשל באור ובחמה ובתולדותה
730.....	סעיף י"ד: ליתן קיתון מים כנגד	709
	המדורה להפיג צינתן	סעיף ד:1: בישול אחר בישול בלח.....711
730.....	סעיף ט"ו: להניח כנגד המדורה	סעיף ד:2: לשרות מאכל בחמין בשבת
732.....	סעיף ט"ז: לתת אינפאנדה כנגד המדורה	714
733.....	סעיף י"ז: אסור ליתן צונן על המיחם	סעיף ה: בישול אחר אפייה וצלייה..716
736.....	להפשירו	סעיף ו: להניח כלי ע"ג קדירה הטמונה
736.....	סעיף י"ח: דין הגסה	כדי לשמור חומו.....718
	סעיף י"ט: לטוח שמן ושום על הצלי	סעיף ז: כשהקדירה התחתונה על האש
738.....		720
		סעיף ז: דבר קר ע"ג מיחם שעל האש
		720
		סעיף ט: מה מותר לתת בכ"ר שהורד
		מעל האש.....722

סעיף א: המבשל בשבת בשוגג או במזיד לו או לאחרים

סעיף א: א· המבשל בשבת, (או שטעה אחת משאר מלאכות), [סור]: **במזיד**, אסור לו לעולם ולאחרים מותר למוצאי שבת מיד. ובשוגג, אסור בו ביום גם לאחרים, ולערב מותר גם לו מיד.

ב· (הגה – ואם אמר לאינו יהודי לעשות לו מלאכה בשבת, ע"ל סימן ק"ז סעיף כ').

❖ **שורשי הלכה (המקורות)** א· שבת (עג): משנה. אבות מלאכות

אר"ח – שי"ח

ארבעים חסר אחת... והאופה...

חולין (טו.): דתנן – המבשל בשבת:

• ר"מ אומר – בשוגג יאכל, במזיד לא יאכל.

• רבי יהודה אומר – בשוגג יאכל במוצאי שבת, במזיד לא יאכל עולמית.

• רבי יוחנן הסנדלר אומר – בשוגג יאכל למוצאי שבת לאחרים ולא לו, במזיד לא יאכל עולמית לא לו ולא לאחרים.

שם: דכי מורי להו רב לתלמידה מורי כרבי מאיר, וכי דריש בפירקא דריש כרבי יהודה (להחמיר) משום דנפיש עמי הארצות.

ראה בסוף הסעיף סיכום: נתבשל בשבת מתי מותר באכילה.

להלכה:

• **✓הרי"ף והרמב"ם** – הלכה כר' יהודה. כ"פ ה"ה בשם הגאונים והרמב"ן, וכ"ד הרא"ש.

הר"ן: טעמו של הרי"ף –

א. רב פסק לתלמידיו כר"מ, דס"ל ר"מ ור"י משין לר"י (וכדאי להחמיר), אבל אנן דקי"ל הלכה כר"י יש לפסוק מדינא בכל מקרה כר"י.

ב. רב שפסק כר"י לחומרא מפני עמי הארצות, גם בימנו יש ע"ה.

• אבל התוס' בשם ר"י – פסקו

כר"מ, שהרי רב פסק לתלמידו כר"מ, ורק לע"ה החמיר. וכן דרש רבא כר"מ. כ"פ סמ"ג (מ"מ טוב להחמיר) וסה"ת. ב"י: להלכה כהרי"ף הרמב"ם וסייעתם.

מותר במוצאי שבת

• **✓הרמב"ם** – וא"צ להמתין למ"ש עד כדי שיעשו. כ"כ הרא"ש, הר"ן, הטור, וה"ה בשם ר' יונה.

וכ"ה ה"ה – טעמו, רק שעשה הגוי מלאכה שיש חשש שיאמר לו לעשות כן בפעם אחרת צ' להמתין למ"ש, מה שאין כן בישראל אין חשש שיעשה כן לפעם אחרת. והמ"א כ' – שהישראל לא ישמע לו דאין אדם חוטא ולא לו (נפק"מ לישראל מומר).

• **רש"י** – אף בישראל שעשה בשבת צ' להמתין במ"ש בכדי שיעשו. כ"כ בה"ג והרמב"ן.²²⁰

ב.שו"ע (שז-כ): ישראל שאמר לגוי, לעשות לו מלאכה בשבת, מותר לו ליהנות בה לערב בכדי שיעשו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"המבשל"**

רמב"ם (פ"ט): המבשל – אחד המבשל את המאכל או את הסממנין או המחמם את המים, ואחד האופה את הפת הכל

שאינו אסור לבריא אלא משום מוקצה או משום גזירה שמא ירבה בשבילו, לא בעינן בכדי שיעשו. כ"כ הר"ן (שם), הרב המגיד ושכן הסכימו המפרשים.

²²⁰ כתב הרשב"א: לכולי עלמא במבשל לחולה בשבת או שקצץ לו דלעת מותר לבריא במוצאי שבת מיד, דלא בעינן בכדי שיעשו אלא כשנתחלל שבת, אבל כאן שעשה ברשות,

אר"ח – שי"ח

ביה"ל בשם ח"א: דווקא בדבר שנעשה מעשה בגוף הדבר שנשתנה מכמות שהיה כמבשל, אבל המוציא מרשות לרשות שלא נשתנה הדבר מכמות שהיה, אם בשוגג מותר אפילו לו ואפילו בו ביום, ואם במזיד אסור אפילו לאחרים עד מו"ש מיד, ומ"מ יש להחמיר בכל איסורי תורה כמו במבשל.

הרב יעקב יוסף זצ"ל – ולכן אוכל שהוסע בשבת לא נאסר. נעלים שצוחצחו בשבת מותר לנועלם.

עוד כ' ביה"ל: דלדעת השו"ע דפסק כר"י דבשוגג מותר ליהנות במו"ש, ה"מ במלאכות שניכר הקנס לא ליהנות בו ביום עד מו"ש, אבל בנוטע בשבת דבלא"ה אין יכול ליהנות במו"ש, שוגג שווה למזיד דבשניהם צריך לעקור הנטיעה.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: ולכן מי שנטע בשבת יעקור העץ. בנה בית לא יגור בו, וכן כיו"ב.

"אסור לו לעולם"

משנ"ב (ד): מ"מ מותר לו ליהנות מדמיה של המלאכה.

כ' מ"א (א) בשם הרשב"א: גם הקדירה שבישל בה בשבת אסורה מפני שהיא בלועה מדבר האסור, ואם בישל לחולה הקדרה מותרת.

אמנם לית חן (מב) פסק – כיון שיש אחרונים שלא הבינו כן בדעת הרשב"א ופסקו שהקדרה מותרת, יש להקל. ואם אפשר להגעיל תעה"ב.

"מותר למו"ש מיד"

ענין אחד הוא. וכן המתין אחד ממיני מתכות או המחמם עד שתעשה גחלת ה"ז תולדת מבשל. וכן הממסס את הדונג וכיוצא בהן ה"ז תולדת מבשל וחייב. וכן המבשל כלי אדמה עד שיעשו חרס חייב משום מבשל, וכן הנותן חתיכת עץ בתנור כדי שיתייבש שמתחילה מתרפה ויוצא ממנו הלחלוחית חייב משום מבשל. כללו של דבר בין שרפה גוף קשה באש או שהקשה גוף רך ה"ז חייב משום מבשל.

כ"כ משנ"ב (א) – ע"כ יש ליזהר שלא להניח עצים לחים על התנור שהוא חשש דאורייתא.

הניח בשר ע"ג גחלים אם נצלה צליה גמורה כשיעור גרוגרת חייב ואפילו הגרוגרת אינה במקום אחד אלא מתלקט משנים ושלושה מקומות. ואפילו הגיע כמאב"ד חייב, ובלבד שיהיה הבשר צלוי משני הצדדים.

פמ"ג: כל שיש מחלוקת אם זה בישול, הוי ספק דרבנן והתבטל מותר. כ"כ משנ"ב. כ"כ הרב יעקב יוסף זצ"ל – ולכן אוכל שהגיע ל $\frac{1}{3}$ בישולו ועבר ובישלו עוד לא נאסר באכילה (כיון שי"א דלא הוי יותר בישול).

"אחת משאר מלאכות"

ביאור הגר"א: ואם היא מלאכה דרבנן אם עשה אותה בשוגג אין לאסור בדיעבד ליהנות ממנה, כ"כ משנ"ב והרב יעקב יוסף זצ"ל (שמצרפים שיטת ר"מ).

ופמ"ג – אסור לבו ביום.

וכ' ח"א: ואם נעשה במזיד מלאכה דרבנן אסור אפי' לאחרים עד מ"ש מיד.

א"ח – ש"ח

ט"ז: ואפילו למי שנתבשל בשבילו לא בעינן כדי שיעשו, אלא במלאכה הנעשית ע"י גוי בשביל ישראל, משום דקל בעיניו ויבא לומר לגוי לעשות כן פעם אחרת, אבל דבר שעושה ישראל בידים ודאי ליכא למיחש דאתי לבשולי בהדיא. כ"כ משנ"ב.

"ובשוגג אסור בו ביום"

מ"א (ג): עשה ע"פ הוראת חכם מקרי שוגג וה"ה בשוכח (כ"ה רד"ך). כ"כ משנ"ב.

מ"א (ב): ואם היה במו"ש יום טוב אפילו בישל בהיתר כגון שבישל בשבת לחולה, מ"מ אסור לבריא גם ביום טוב ראשון

סיכום: בישל בשבת, מתי מותר באכילה:

	ר"מ		ר"י		ר"י סנדלר	
	לו	לאחרים	לו	לאחרים	לו	לאחרים
בישל בשוגג	מותר בו ביום		מותר במו"ש	מותר במו"ש	אסור עולמית	מותר במו"ש
בישל במזיד	מותר במו"ש		אסור עולמית	מותר במו"ש	אסור עולמית	אסור עולמית

סעיף ב: השוחט או מבשל לחולה בשבת האם מותר לבריא

סעיף ב: א. השוחט בשבת לחולה, בין שחלה מאתמול בין שחלה היום, מותר הבריא לאכול ממנו חי (בשבת) (ולא שייך בזה שמא ירבה בשבילו, דאי אפשר לכזית בשר בלא שחיטה – גמ'). אבל המבשל, (או עשה שאר מלאכה), לחולה, אסור (בשבת) לבריא או לחולה שאין בו סכנה, דחיישינן שמא ירבה בשבילו. ב. הגה: ואפי' ביטל ע"י גוי – אסור בשבת [תוס' והר"ן].

ג. ואם קלץ פירות מן המחומר לחולה בשבת, אפי' היה חולה מצע"י, אסור לבריא בשבת משום סגדל והולך בשבת ויט' בו משום מוקלה [ב"י בשם אור"ח].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. חולין (טו:): אמר רבי יצחק בר אדא

אר"ח – שי"ח

חולה שאין בו סכנה) גזרינן שמא ירבה בשבילו, שלפעמים לא ימצא גוי ויבוא זה להרבות בשבילו.

ב"י: אסור לישראל – מ"מ במו"ש מותר לישראל מיד וא"צ להמתין כדי שיעשו.

שמא ירבה בשבילו

• הרשב"א – פי' אחר שנתן הקדירה על האש יוסיף, דאז הוי איסור דאורייתא, אבל אם הוסיף בקדירה לפני שיתן על האש הוי איסור דרבנן.

• והר"ן כ' – בכל מקרה הוי דאורייתא.

ג.שם: אמר רב פפא פעמים שהמבשל אסור כגון שקצץ לו דלעת.

פרש"י: קצץ מהמחובר ובשלה לו, דיש כאן איסור מוקצה דמחוברת היתה בין השמשות.

ובאו"ח כ': הקוצץ פרי שלא נגמר בישולו לחולה בשבת אסור לבריא משום מוקצה, ואפילו חלה מבעוד יום שאין הכנה במחובר בכיוצא בזה שהוא גדל והולך, כ"כ הרא"ה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "בין שחלה היום"

מ"א (ד): אף שהבהמה היתה מוקצה מחמת איסור שחיטה, מ"מ שרי דקי"ל כר"ש דאין מוקצה מחמת איסור אלא כשדחאו בידים כגון נר שהדליקו בו (ב"י בשם הרא"ש). וקשה דא"כ מוקצה דמחובר נמי יהא מותר כשנשרו הפירות? וי"ל דהתם טעמא שמא יעלה ויתלוש. כ"כ משנ"ב.

אמר רב השוחט לחולה בשבת אסור לבריא המבשל לחולה בשבת מותר לבריא. מאי טעמא? האי (המבשל) ראוי לכוס והאי (השוחט) אינו ראוי לכוס.

אמר רב פפא – פעמים שהשוחט מותר כגון שהיה לו חולה מבעוד יום. מבשל אסור כגון שקצץ לו דלעת.

✓ אמר רב דימי מנהרדעא, הלכתא: השוחט לחולה בשבת מותר לבריא באומצא, מאי טעמא? כיון דאי אפשר לכזית בשר בלא שחיטה, כי קא שחיט אדעתא דחולה קא שחיט. המבשל לחולה בשבת אסור לבריא גזירה שמא ירבה בשבילו.

השוחט לחולה מותר לבריא

• ✓ הרא"ש – אף שחלה בשבת מותר. כ"ד הרי"ף והרמב"ם שלא חילקו, כ"כ ה"ה, רמב"ן, והרשב"א בשם רבו. וטעמו: דקי"ל כר"ש שאין מוקצה מחמת איסור רק שדחאו בידיים, וכאן לא דחאו בידיים.

• ודעת רש"י – מותר רק בחולה שחלה מבעוד יום. כ"כ ראב"ד, הר"ן, הרב"א, וכ"ד הרז"ה.

כ' התוס': מותר – לאוכלו ממנו חי, אבל אסור למלוח בשבת (אלא שוטפו ואוכלו, שדם האברים שלא פירש מותר – יו"ד). כ"כ הרא"ש והר"ן.

המבשל לחולה בשבת אסור לבריא:

האגור בשם הרשב"א: אסור גם לחולה אחר שאין בו סכנה, כיון שאפשר ע"י גוי. ב"י – טעמו, כל שאסור ע"י ישראל (כגון

א"ח – ש"ח

(דמותר לישראל לעשות שבות לחולה שאין בו סכנה). כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

ב. "אפי' ניסל ע"י גוי"

לוית חן (דף נג): דין התבשיל והקדרה:

דין התבשיל במו"ש לבריא:

■ הרא"ה – מותר. כ"כ הרמ"א (יו"ד קיג-טז), מ"א, ש"ך ומשנ"ב סק"ב. אבל לקמן שכ"ח סקס"ג פסק לאסור).

■ והרשב"א – אסור לבריא. כ"כ הר"ן, עולת שבת, ט"ז, פר"ח ועוד. כ"פ לוית חן.

דין הקדרה: הרשב"א – אוסר, והרא"ה – מתיר. ויש להתיר משום כמה ס"ס.

ג. "מכעור יוס"

משנ"ב (טו): אף שהיה בדעתו מבע"י לקצוץ הפרי בשבת – אסור מפני שאין הכנה מועלת כלל במחובר, שהרי גדל והולך בשבת. וכ' המ"א (ח) – אבל פרי שנגמר בשולו ושוב אין גדל והולך, מועלת בו הכנה אף על פי שהוא מחובר (כיון שלא גדל יותר). אבל חולה שנחלה היום אסור בכל גווני ליהנות לבריא משום מוקצה דמחובר.

הקשה במ"א (ח) – דליבטל הגידולים בעיקר שהוא הרוב של היתר ויהא מותר לבריא כשנחלה מבע"י? ובביאור הגר"א מצדד ג"כ כן להלכה.

הרש"ל: חולק על השו"ע, אם חלה רק היום אסור, דהוי מוקצה. כ"כ שכנה"ג והא"ר. מ"מ הרב יעקב יוסף זצ"ל פסק דלא הוי מוקצה.

"או לחולה שאין בו סכנה"

משנ"ב (יב): דגם הוא כבריא לענין זה שאסור מן התורה לבשל עבורו ע"י ישראל, דחיישינן שאם נתירו לאכול מזה שמה ירבו בשבילו. וכ"ה בביאור הגר"א. (ולפ"ז אפילו אין גוי שיבשל עבורו גם אסור לאכול מזה – שה"צ סק"ט).

"אבל המבשל... אסור לבריא"

יש"ש: מ"מ אם ראוי לכוס ממנו חי מותר לטלטלו. כ"כ שכנה"ג.

"אסור בשבת לבריא"

מ"א (י): אבל במו"ש מותר מיד וטעמו דכיון שהגוי בישל בהיתר לא בעי להמתין בכדי שיעשו. וכ' הגר"א – וגם לא גזרו בזה משום בישולי גויים. כ"כ משנ"ב.

שערי תשובה (ה): כ' הט"ז ונקודת הכסף בענין הכלים – שרגילין להורות הכשר לכלי חרס ע"י הגעלה ג"פ.

"שמה ירבה"

עולת שבת: למ"ד כשמרבה בקדרה לפני שיתן על האש הוי דרבנן, א"כ מותר לישראל להרבות כה"ג לחולה שאין בו סכנה כשמבשל לחולה שיש בו סכנה

סעיף ג: לבשל באור ובחמה ובתולדותיהן

סעיף ג: א. כשם שאסור לבשל באור כך אסור (מדאורייתא) לבשל בתולדת

האור, כגון: ליתן ביצה בצד קדרה או לשברה על סודר שהוחם באור כדי שתצלה. ואפילו בתולדת חמה, כגון: בסודר שהוחם בחמה – אסור גזירה אטו תולדת האור.

ב. וכן אסור להטמינה בחול או באבק דרכים שהוחמו מכח חמה (אפי' צלויה כל צרכה, דאיסור הטמנה הוא אפילו במבושל כל צרכה – ביה"ל בשם פמ"ג).

ג. אבל בחמה עצמה, כגון: ליתן ביצה בחמה או ליתן מים בחמה כדי שיוחמו, מותר.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (לח:): אין נותנין ביצה בצד המיחם בשביל שתתגלגל ולא יפקיענה בסודרים ורבי יוסי מתיר (תולדות האור). לא יטמנה בחול ובאבק דרכים בשביל שתצלה (תולדות החמה).

ופרש"י: בצד המיחם – קומקום של נחושת. בשביל שתתגלגל. ולא יפקיענה בסודרין – לא ישברנה על סודר שהוחם בשבת בחמה כדי שתצלה מחומו של סודר. בחול ובאבק דרכים – שהוחמו מכח חמה.

גמ' (שם): איבעיא להו גלגל מאי? אמר רב יוסף גלגל חייב חטאת.

ד. אמר רב נחמן: בחמה דכולי עלמא לא פליגי דשרי (דחמה באור לא מיחלף). בתולדת האור דכולי עלמא לא פליגי דאסיר. כי פליגי בתולדות חמה:

✓מר סבר גזרינן תולדת חמה אטו תולדת האור ומר סבר לא גזרינן.

ופרש"י: בתולדת האור – כגון אם הוחם הסודר הזה באור מתחלה. דאסיר – דהוי בישול. תולדת חמה – שהוחם הסודר בחמה.

ופסקו הרי"ף והרמב"ם – כתנא קמא, שתולדות החמה אסור.

ב. שם: לא יטמנה בחול ובאבק דרכים בשביל שתצלה.

גמ' (לט:): כאן אף ר' יוסי מודה דאסור, וטעמו:

רבה – גזרה שמא יטמין ברמץ. ורב יוסף – מפני שמזיז עפר ממקומו (דהוי חופר).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "בתולדת האור"

פמ"ג: וכל דיני בישול הנזכרים בסימן זה שייכים גם בדבר שנתבשל ע"י תולדת האור. כ"כ משנ"ב.

נמי אסור דגזירה אטו תולדת האור, ולכן אסור לצלות ביצה על גג רותח מחמה (דהוי תולדת החמה, לאפוקי רש"ל שמתיר).

המבשל בחמי טבריא פטור מחטאת (אבל אסור) דהוי כתולדת חמה. הלכך אסור להעמיד מאכל ע"ג חמי טבריא בשבת אבל להשהות עליהן מע"ש מותר (הר"ן). ולהניח בתוכן אסור משום הטמנה בדבר המוסיף הבל. כ"כ משנ"ב.

שערי תשובה (ז) בשם ת' נו"ב: אף דמליח כרותח דצלי הוא, ה"ד לענין שמבליע, אבל לא נחשב לבישול בשבת. מש"ז – ולכן המבשל אחר מליחה חייב. הרב יעקב יוסף זצ"ל: אסור להבעיר אש מזכוכית מגדלת מול השמש, ואף לבשל בו אסור (ת' שער זקנים בשם הלק"ט).

כ' הגר"ז – אף שנתבשל כמאב"ד חייב כמו מבשל באור עצמו.²²¹

"ואפילו בתולדת חמה"

ח' רעק"א: ואפילו בדיעבד אסור ואפשר דלאחר שבת מותר אף למבשל עצמו.

ב. "להטמינה בחול או אבק דרכים"

מ"א (י): להטמין אפילו מבע"י אסור, דחול הוא דבר המוסיף הבל (כמבואר רנ"ז–ג).

כ"כ משנ"ב – והוסיף שבחידושי רעק"א הביא בשם הרשב"א שמותר להטמין בו מבע"י דכל שהוחם בע"ש מן החמה מצטנן לגמרי בליל שבת.

והוסיף המ"א: להטמינה – ואפילו לגלגל בשבת ע"ג חול החם כדי שתצלה

סעיף ד¹: בישול אחר בישול בלח

סעיף ד חלק 1: א. תבשיל שנתבשל כל צרכו, יש בו משום בישול אם

נצטנן. ב. הגה: וי"א דווקא אם מלטמק ויפה לו [רי"ן].

ג. ואם לא נתבשל כל צרכו, ואפילו נתבשל כמאכל בן דרוסאי, שייך בו בישול אפילו בעודו רותח.

²²¹ יביע אומר (ד, לד): מותר לפתוח את הברז

בדוד שמש בשבת, אף שנכנסים לו מים קרים ומתבשל שם, מכמה טעמים. והמחמיר תעה"ב. (א). הוי תולדות החמה דהוי דרבנן, ופסיק רישא (שלא מתכוון) בדרבנן יש להקל (שו"ע

שיד-א). (ב). דהוי גרמא של בישול. (ג). לפי הרדב"ז בישול במים הוי דרבנן כיון שראוי בלא בישול. מ"מ ברז של דוד חשמלי או הסקה מרכזית אסור לפתוח בשבת.

ד.וה"מ שיש בו בישול אחר בישול, בתבשיל שיש בו מרק. אבל דבר שנתבשל כבר (כל צרכו), והוא יבש, מותר לשרותו בחמין בשבת...

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (לד.): אמר רבא: מפני מה אמרו,

אין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל משחשכה – גזרה שמא ירתיח. אמר ליה אביי: אי הכי, בין השמשות נמי ניגזור! אמר ליה: סתם קדירות רותחות הן.

פרש"י: שמא ירתיח קדרתו שנצטננה כשירצה להטמינה, ונמצא מבשל.

כ"פ הטור – אפילו תבשיל שנתבשל כבר יש בו משום בישול אם נצטנן כבר אבל בעודו רותח לא.

כ"כ ב"י בדעת הסמ"ק – אפי' נתבשל כל צרכו אם נצטנן יש בו משום בישול.

ב. כ' רי"ו: ודווקא שמצטמק ויפה לו.

ב"י – משמע שמצטמק ורע לו אפי' יש בו מרק אין בו משום בישול ושרי ליתנו אצל המדורה אפי' במקום שהיס"ב.

ג. כ' הרא"ש: אבל בעודו רותח כל שנתבשל כמאב"ד אין חיוב. כ"כ ה"ה בשם הרשב"א – כל שהגיע למאב"ד מקרי מבושל.

✓ אבל הטור – יש בו משום בישול אף שהגיע למאב"ד, ורק שנתבשל כל צרכו ועודנו רותח אין בו משום בישול. כ"פ הרמב"ם.

ד. יש בישול בנצטנן

✓ הרא"ש – דווקא שיש בו מרק, אבל

יבש אין בישול אחר בישול, מאחר שנתבשל קודם כל צרכו. כ"כ הטור, רי"ו וסמ"ק, כ"ד ר' יונה ורש"י.

והא דאמרינן כל שבא בחמין מלפני השבת שורין אותו בחמין בשבת היינו דבר יבש כגון תרנגולתא דרבי אבא.

• אבל הרמב"ם – לא חילק בין לח ליבש, אלא כל שמבושל כל צרכו פטור על בישלו (ה"ה – ואסור מדרבנן משום דמחזי כבישול).

כלומר דס"ל שאין בישול אחר בישול אפי' בלח – כ"פ ה"ה בשם הרשב"א וכ"ד הר"ן.

סיכום: בישול אחר בישול בדבר לח

• ✓ רש"י – אסור, כ"כ הרא"ש, רי"ו, טור ור' יונה. כ"ד השו"ע.

• והרמב"ם – מותר, כ"כ ה"ה, רשב"א והר"ן.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "יש בו משום בישול"

מ"א (יא): וכל דינים האסורין משום בישול אפילו ליתן על הכירה קודם היסק אסור כמ"ש ס"ס רנ"ג. כ"כ משנ"ב.

"אם נצטנן"

מ"א (יב): כ"כ הב"י, ומשמע דכל שהיס"ב מיקרי רותח. כ"כ רי"ו – אם לא נצטנן אפי' שינה קצת מרתיחתו מותר. ועיין סעיף ט"ו בהג"ה (דאנן קיי"ל

אר"ח – שי"ח

דאפילו אין היד סולדת בו רק שעדיין הוא חם מותר.²²²

כ' ביה"ל בשם פמ"ג – שאם הורק לכלי שני אף שהיד סולדת דדינו כמו נצטנן ויש בו משום בישול. כ"כ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

ב. "דווקא מלכטמק ויפה לו"

משנ"ב (כה): אבל אם מצטמק ורע לו מותר להניח סמוך למדורה אפילו במקום שהיס"ב, כ"כ הב"י בשם הרי"ו. כ"כ הרב יעקב יוסף זצ"ל – ולכן במים צלולים (לא מרק) שמצטמק ורע לו מותר. והמ"א (יג) – כ' שהב"ח פסק כסברא הראשונה דאין חילוק בזה (דאין חילוק בין יפה לו או רע לו אלא לענין חשש שמא יחתה, אבל לענין חיוב חטאת דמבשל אין חילוק), וכן משמע בביאור הגר"א.

דעת מרן במצטמק ורע לו

(הרב יעקב יוסף זצ"ל)

מהרמ"א משמע – שמרן אוסר. כ"כ הב"ח, מ"א, משנ"ב והגר"א.

שם חדש – מותר וכן המנהג, כ"כ כה"ח. להלכה: יש להתיר מס"ס, שמא אין בישול אחר בישול אף בלח, ושמא במצטמק ורע לו מותר.

ג. "ואפילו נתבשל כמאב"ד"

ביה"ל: הנה בזה ישנה מחלוקת גדולה: • לדעת הרמב"ם – אם נתבשל רק מאב"ד יש בו בישול. כ"כ רש"י, התרומה, הסמ"ג, הסמ"ק, הגה"מ, אור זרוע, הריב"א והטור.

• אך דעת הרמב"ן – כיון שנתבשל כמאב"ד שוב אין בו משום בישול ומותר להחזירו לתנור גרוף. כ"כ ר' יונה, הרשב"א, הרא"ש, הר"ן והמאירי.

ע"כ אין לזוז מפסק השו"ע ובפרט שהוא דאורייתא, ומ"מ בדיעבד שהחזיר אין לאסור התבשיל, וכמ"ש פמ"ג – דכל שיש ספק פלוגתא אי הוי בישול, אין לאסור בזה בדיעבד.

כ' הרב יעקב יוסף זצ"ל – ולכן אם הוריד כיסוי הקדרה וראה שאינו מבושל כל צרכו, אסור להחזיר הכיסוי. ובדיעבד שהחזיר לא נאסר התבשיל.

"שייך בו בישול"

ביה"ל: אף שנאכל ע"י הדחק, וחייב על שיעור כמאב"ד משום מבשל. גם מאידך הגומר לבשל את מאב"ד גם חייב. ולפ"ז אם נטל בשבת הקדרה מן הכירה וספק לו אם כבר נתבשל כל צרכו אסור לו להחזירו.

ד. "שיש בו מרק"

ב. שמא אין בישול אחר בישול בלח (כהרמב"ם).

ג. לפי הרמ"א (שיח-טו): אם המים לא היצטננו לגמרי אין בישול אחר בישול.

ד. פתיחת הברז הוי גרמא.

²²² יחזה דעת (ו, כא): מיחם חשמלי שיש לו צינורית המראה על גובה המים, אף כשפותחים הברז בשבת נכנסים מהצינורית מים למיחם ומתבשלים מותר, מכמה טעמים: א. דהוי פסיק רישא דלא ניחא ליה.

א"ח – ש"ח

דבר שאין דרכו להתבשל לגמרי בכלי ראשון לכו"ע אסור. וכ' הא"ר – ודווקא לשרותו בשבת בכלי ראשון אבל לשרותו בכ"ש אף שהיס"ב יש להקל בכל גוונא. כ"כ משנ"ב.

"מותר לשרותו"

מ"א (יד): אפילו בכלי ראשון רותח כדי שיהיה נימוח שם ויהיה דבר לח דאין בישול אחר בישול (וכ"כ התוספות והמרדכי ור"ן דלא כב"ח דמחמיר). כ"כ משנ"ב. מהשו"ע משמע – שאם לא נתבשל מע"ש רק נשרה בחמין אסור לשרותו בחמין בשבת, וטוב להחמיר. וכ' א"ר – אבל לא יתנו לכ"ר שעומד על גבי האש. כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (כט): בדבר לה כיון שאזיל חמימותו ונצטנן, בטל ממנו שם בישולו הראשון.

"שנתבשל כבר"

משנ"ב (לא): כ' הב"י – דווקא שנתבשל אבל אם לא נתבשל אלא נשרה מע"ש בכלי ראשון שהיס"ב, אסור לשרותו בחמין שהיס"ב בשבת, וכ' לבושי שרד – דאע"ג דאין כאן תוספת בישול מ"מ כ"ז שלא נתבשל ממש אלא היה בכלי ראשון ניתוסף בו קצת בישול כשמניחו פעם שני בחמין.

ויש מקילין בדבר (רמב"ם), ודעת הפמ"ג דהמקילין מיירי בדבר שדרכו וטבעו קל להגמר בישולו אף בכלי ראשון שהוסר מן האש, ואח"כ לא מתבשל יותר, אבל

סעיף ד²: לשרות מאכל בחמין בשבת

סעיף ד חלק 2²: ואם הוא דבר יבש שלא נתבשל מלפני השבת, אין שורין אותו בחמין (שהיס"ב) בשבת אבל מדיחים אותו בחמין בשבת, ב' חוץ מן המליח הישן ומן הדג שנקרא קוליים האספנין (וה"ה לכל כיוצא בזה דבר דק ורך ביותר – רמב"ם) שאינם צריכים בישול אלא מעט והדחתן היא גמר מלאכתן (ודווקא במים שהיס"ב – ביה"ל).

ג' הגה: וה"ה כל דבר קשה שאינו ראוי לאכול כלל בלילה, דאסור לשרותו בשבת, דהוי גמר מלאכה. [הגהות מרדכי].

אותו בחמין בשבת, חוץ מן המליח הישן וקוליים האיספנין שהדחתן היא גמר מלאכתן.

גמ': בא בחמין לפני שבת – כגון מאי? אמר רב ספרא: כגון תרנגולתא דרבי

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א' שבת (קמה): כל שבא בחמין מלפני השבת שורין אותו בחמין בשבת, וכל שלא בא בחמין מלפני השבת מדיחין

אבא.

ופרש"י: כל שבא בחמין – כלומר שנתבשל. שורין אותו בחמין – כדי שיהא נימוח. וכל שלא בא בחמין – כגון בשר יבש שאוכלין אותו חי על ידי הדחק. מדיחין ולא אמרינן זהו בישולו אבל לא שורין.

כל שבא בחמין מלפני השבת

- רש"י – שנתבשל. כ"כ כיו"ב התוס' – מבושל כל צרכו. כ"כ רי"ו.
- והרמב"ם – כ' כבר לעיל שדבר שנתבשל או נשרה קודם השבת מותר לשרותו בשבת. משמע אפי' נתבשל רק כמאב"ד, כיון נשרה ברותחין חשוב כמבושל, ולא מתבשל כששורהו שוב.

ב.שם: חוץ מן המליח הישן וקוליים האיספנין שהדחתן היא גמר מלאכתן. פרש"י: חוץ מן המליח הישן – דג מליח של שנה שעברה. וקוליים האיספנין – שם דג שאוכלין אותו מחמת מלחו על ידי הדחה בחמין והנך אפילו הדחה נמי אסור, שזהו גמר מלאכתן והוי בישול.

ג.כ' ד"מ (ב) בשם הגהות מרדכי: דבר קשה שאין ראוי לאכול כי אם בשרייה, אסור לשרותו בשבת דהוה גמר מלאכה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"מדיחין אותו"**

מ"א (טו): היינו שמערין עליו מכלי שני, אבל אסור לשרותו אפי' בכלי שני דמחזי כמבושל. (ול"ד לתבלין בס"ט, דתבלין עשוי למתק הקדירה ולא מחזי כמבושל). ונ"ל דבצל

דינו כתבלין דעבידי לטעמיה. כ"כ משנ"ב.

ב. **"חוץ מן המליח הישן"**

משנ"ב (לו): ואיתא בגמרא דאם הדיחן בחמין חייב חטאת.

כ' א"ר בשם הפרישה – טבע של אלו הדברים שאי אפשר לאוכלן כשלא הודח בחמין, וע"כ הדחה שלהן חשיבא בישול דמשוי לה אוכל. והוסיף המ"א – דה"ה שאר דבר מלוח כיוצא בזה שאין יכולין לאכול כלל בלי הדחה. אבל דברים שיכולין לאכלן ע"י הדחת מים צוננים אין איסור להדיחן בחמין מכלי שני. **כ"כ** משנ"ב – ולפ"ז דג מלוח שבמקומנו שנקרא הערינג שיכולין לאכול ע"י הדחת צוננים מותר להדיחו אף בחמין. ומהט"ז משמע – דיש לזהר להדיחו רק בצוננים.

מכה בפטיש באוכלין (ביה"ל)

כ' בפמ"ג: לפי ספר הפרדס, דבר שאינו יכול לאכול כלל בלי הדחה חיובו הוא משום מכה בפטיש (ולא משום מבשל). ולפ"ז אף להדיחו בצוננים אסור משום מכה בפטיש. כ"כ הלבוש.

מ"מ רוב הפוסקים חלקו עליו:

בא"ר כ' – שברש"י ורמב"ם מבואר להדיא דחיובו הוא משום בישול, וממילא בצוננים שאין בישול שרי.

וכ"מ להדיא בספר יראים, רי"ו, האור זרוע, הכל בו, המאירי והר"ן – שאיסורו משום בישול.

אור"ח – שי"ח

בשבת, אפי' מכ"ש (מ"א), וכ"ש שיש קלי הבישול שמתבשלים אפי' מעירו כ"ש.

■ ולכן: יערה על עלי התה מע"ש מכ"ר, ויערב היטב. ועדיף שירתיח אותם ממש ע"ג האש. אח"כ יריק התמצית לכלי אחר, וישארו העלים יבשים, כדי שיהא מותר לערות עליהם בשבת.

בשבת יכול לתת התמצית לכלי שני, ואין בו דין צביעה באוכלים.

יחזה דעת (ו, כב): לתת עלי נענע לכוס תה כ"ש.

(א). ישנה מחלקת האם מותר לשרות בכ"ש (תוס' תירוצ' א' – אסור, תירוצ' ב' – מותר)

(ב). אם נאמר שיש לנענע דין תבלין אף לתוס' מותר.

ולכן להלכה ספק דרבנן לקולא ומותר ליתן עלי נענע לכוס תה רותח (כיון שהוא כ"ש).

ועוד קשה הלא בספר הפרדס בעצמו כותב דבצונן מותר. ולכן אין דין מכה בפטיש באוכלים. כ"פ לוויית חן (מה).

כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – לכן מותר לטבל לחם או צנימים במרק כדי שיהא נוח לאוכלם.

ג. **"וה"ה כל דבר קשה"**

משנ"ב (לח): פי' דבר שהוא ראוי לאכול חי בלא בישול אך שהוא יבש וקשה מאד עד שאינו ראוי לאכול כלל מחמת זה בלא שריה בחמין דאסור לשרותו.

אסור לשרותו – אפילו בכלי שני, וה"ה אם הוא דבר שיהיה נעשה ראוי לאכילה ע"י הדחת חמין אסור.

אופן הכנת תה בשבת (משנ"ב לט)

■ עירו כ"ר על עלי תה יש בו חשש חטאת, שהרי עירו כ"ר מבשל כדי קליפה.

■ לתת עלי תה לכ"ש גם אסור, דקי"ל דבר שלא בא בחמין מע"ש אסור לשרותו

סעיף ה: בישול אחר אפייה וצלייה

סעיף ה: א"י מי שאומר דדבר שנאפה או נצלה, אם בשלו אח"כ במשקה יש בו משום בישול, ^ב ואסור ליתן פת אפילו בכלי שני שהיד סולדת בו.

ג. **ויש מתירין.** הגה: בכלי שני.

^ד ויש מקילין אפילו בכלי ראשון (ראבי"ה, דס"ל שאין בישול לאחר אפייה – מ"א), ונהגו ליזהר לכתחילה שלא ליתן פת אפילו בכלי שני כל זמן שהיד סולדת בו (בדיעבד יש להקל אפילו בכ"ר – משנ"ב).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

• א. סמ"ג בשם הרא"מ: אף שאין בישול אחר בישול בלח, יש בישול אחר אפייה וצלייה. דקי"ל כר"י (פסחים מא.) יוצאין בפסח במצות רקיק שרוי אבל לא מבושל אחר אפייה, לפי שהבישול מבטל האפייה.

ב. לכן – יזהר לא לתת פת אפוי בכ"ש שהיס"ב, דהוי בישול (דיש דברים שמתבשלים בו ואין אנו בקיאים, ואם כן בשאר דברים נמי יש להחמיר – מ"א סקי"ח). כ"פ הסמ"ק.²²³

וכ' הטור: ויש מקילים לתת הפת בכלי שני (דס"ל דאין כ"ש מבשל). מ"א – כ"מ מהמחבר, מ"מ יש להחמיר.

• והמרדכי בשם ראבי"ה: אין בישול אחר אפייה וצלייה, שהרי בברכות (לח.) מסיק על פסחים, עד כאן לא קאמר ר"י בישול מבטל אפייה, אלא לגבי מצה דבעינן טעם מצה וליכא, אבל לא לשאר דברים. בשלקות לכו"ע מברכים בורא פרי האדמה, ואפילו ר"י יודה כאן.

ג. "ויש מתירין"

ישנה מחלוקת על מה 'יש מתירין'.

• הרמ"א – יש מתירים לתת פת בכ"ש (כהטור), וקאי על י"א בתרא (ב.). כ"פ מ"א והט"ז.

• ובאר הגולה כ' – ש"ש מתירין בישול אחר אפייה וצלייה (כראבי"ה), וקאי על י"א קמא (א.). כ"פ מט"י, כנה"ג ותורת אמת שכן המנהג. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל וילקוט יוסף. ופסק לוית חן (מט): שדעת מרן להקל כיון (א). הוי י"א וי"א דקי"ל כי"א בתרא. (ב). ועוד די"א קמא לשון יחיד, וי"א בתרא בלשון רבים, וקי"ל כהרבים. כ"פ עוד פוסקים.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "יש בו משום בישול (אחר אפייה)"

– ביה"ל: פמ"ג – הביא מפסחים (מ"א) דלא נתבטל שם בישול הראשון, ולכן אם בישל מע"ש ואח"כ צלה, בשבת מותר לשרותו בחמין כשאר דבר מבושל. ולפ"ז ה"ה אם צלה ואח"כ בישל בע"ש, מותר בשבת להניחו בלי רוטב בתנור אף שיצלה דלא נתבטל שם צלי ראשון. לענ"ד אין דין הפמ"ג מוכרח, דאף שלא נתבטל שם הראשון הרי השני בודאי קיים, והוא עדיף. ולכן אם בשלו ואח"כ צלאו בע"ש דמותר להניחו בתנור בשבת דפעולה אחרונה נקבע בו יותר ומקרי צלי אחר צלי.

מ"א (יז): וה"ה דלשיטה זו יש צלי אחר בישול. אבל לכ"ע אין צלי אחר צלי ודבר שנצלה מותר ליתנו אצל האש. כ"כ משנ"ב.

מלח למ"ד, ואין אנו בקיאים מהם קלי הבישול לכן ראוי להחמיר. כ"כ הגמ"י.

²²³ סמ"ג: מה שאסור אף בכ"ש כיון שיש מ"ד שדברים הרכים מתבשלים אף בכלי שני (כגון

ג.

"ויש מתירין"

הרב יעקב יוסף זצ"ל: אין אפיה אחר אפיה, ולכן מותר ליתן לחם קפוא על המיחם להפשירו, ובלבד שיזהר לנגבו תחילה מטיפי הקרח שעליו. מ"מ פיתות "אש תנור" צריך להיזהר כיון שיש בו מקומות שאינו אפוי טוב.

דין עשיית הקפה:

י"א – שהקפה שחור לא קלוי מספיק ואז יש בישול אחר אפיה. וי"א שאסור משום צובע (בן א"ח). לעניין צביעה קי"ל שאין צביה במשקים. ולעניין שאינו קלוי יכול לערות עליו מכ"ר מס"ס (שמא הקפה קלוי טוב, ושמא עירוני דינו ככ"ש).

מ"מ נס קפה שעובר תהליך בישול מותר אף בכ"ר.

קפה שמעורב בו תבלין (הל או קינמון) אסור לערות עליו מכ"ר, בדיעבד שעירה לא נאסר בשתייה.

ד.

"ונגנו להיזהר... אף בכ"ס"

ט"ז: יש החותכין בצלים דק דק ונותנים לתוך המרק, יש להיזהר שלא יתנו אלא בכ"ס שאין היס"ב, דשמא הבצלים קלי הבישול, ושאינו פת שיש מקילים כיון שהוא כבר אפוי. כ"כ משנ"ב – וכ"ש לפי מה שנוהגין ליתן הבצלים לתוך התבשיל שהוא דבר גוש בודאי יש ליזהר בזה דיש פוסקים (המ"א) שסוברים דדבר גוש שמונח בכלי שני דינו ככ"ר (מ"מ הספרדים נוהגים להקל בגוש – הליכות עולם). מיהו תורת שבת – מיקל (ואין דבריו מוכרחים). כ"כ הא"ר והרב יעקב יוסף זצ"ל.

מיהו פמ"ג כ' להקל בכלי שלישי.

ח"א: כ"ז שהיד סולדת בו – כשהיד נכוית בו לכו"ע מבשל אפילו בכלי שני מ"מ יביע אומר (ז'–מ') דעתו להקל בזה.

סעיף ו: להניח כלי ע"ג קדירה הטמונה כדי לשמור חומו

סעיף ו: כלי שיש בו דבר חם שהיד סולדת בו, מותר להניחו בשבת

ע"ג קדירה הטמונה כדי שישמור חומו ולא יצטנן, ויכול לטוח פיו בבצק (כדי שלא יצא חומו) אם יש לו בצק שנלוש מאתמול.

אבל אין מניחין כלי שיש בו דבר שאינו חם כ"כ ע"ג קדירה שהיא חמה כל כך שהעליון יכול להתחמם מחומה עד שתהא היד סולדת בו (כדי שלא יצא חומו – מ"א ומשנ"ב).

וקדרה על גבי מיחם וטח את פיה בבצק, ולא בשביל שיחמו אלא בשביל שיהו משומרים. כך גרסת רש"י. הרי"ף, הרא"ש וכ"ד הרמב"ם וטור.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (נא:): מניחים מיחם על גבי מיחם וקדרה על גבי קדרה ומיחם על גבי קדרה

אר"ח – שי"ח

ט"ז (ט): ואפי' לא נתבשל כ"צ, דאמרינן לעיל דיש בו משום בישול אפי' ברותח, שאני הכא שאי אפשר לבוא לידי בישול גמור. כ"כ א"ז הגר"ז בדעת הר"ן. מיהו עולת שבת כ' – שאם לא נתבשל כל צרכו אסור משום בישול. כ"כ תוספת שבת, מאמ"ר, משנ"ב ועוד. הרב יעקב יוסף זצ"ל: יד סולדת בו ישנה כמה דעות כמה מעלות הוא, והוא בין 45 לבין 58 מעלות.

"להניחו וכו' הטמונה"

משנ"ב (נא): היינו שמותר להניח הכלי תחת הבגדים שכסו בה הקדרה, אף שאין טומנין בשבת, כאן שההטמנה היתה בע"ש, ודמי לנתגלה שמותר לחזור ולכסותה, דרך אגב מכסה גם כלי זה.

"לטוח פיו בבצק"

משנ"ב (נב): ומיירי שהבצק אינו מוקצה כגון דצריך הבצק לתרגולין שבביתו (תורת שבת).

לענין איסור ממרח:

המ"א כ' – מותר דווקא בבצק שהוא אינו בר מירוח אבל בשעוה וזפת או טיט שהוא דבר המתמרח אסור משום ממרח. והט"ז כ' – דבצק נמי בר מירוח הוא, ומה שמותר כאן הטעם דאין בזה משום מירוח לפי שאין מקפיד עליו לדבק אותו בטוב רק שלא יהיה מגולה לגמרי, ולפי זה גם בטיט ושעוה מותר כאן כיון שאינו מקפיד, אבל להמ"א אסור. והובא במשנ"ב.

"שהעליון יכול להתחמם"

פרש"י: וטח את פיה בבצק – הנילוש מבעוד יום. ולא שיחמו – שיהא העליון צונן ונתנו כדי שיחום מחומו של תחתון. אלא שיהו משומרין – שהיו שניהן חמין, ונתנו על גביו של זה כדי שיהא חומו משתמר בהן.

שם (מח): רבה ראה אותו עבד שהניח מים על הקומקום ונזף בו. מאי שנא ממיחם על גבי מיחם? אמר ליה: התם – אוקומי קא מוקים, הכא – אולודי קא מוליד.

פרש"י: אפומא דקומקומא – מיחם של חמין, והכוזא היתה מלאה צונן. התם אוקומי מוקים – שהמיחם העליון גם בו יש מים חמין, והתחתון אינו אלא מעמיד חומו שלא יפיג.

כ"פ הטור: כלי שיש בו תבשיל קר אסור ליתנו ע"ג קדרה הטמונה כדי להתחמם אם הקדרה חמה בענין שהעליון יכול להתבשל, ואם אינו יכול להתבשל מותר. ב"י: דווקא שיכול להגיע לרתיחה אסור, אבל אם לא יגיע ליס"ב דמי לנגד המדורה דשרי. ולפ"ז אם כבר היס"ב מותר להניחו ע"ג המיחם שיכול להתבשל שם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"דבר חם שהיד סולדת בו"

משנ"ב (מט): המחבר אזיל לשיטתיה בס"ד דאם נצטנן קצת עד שאין היד סולדת בו יש בו עוד משום בישול, אבל לפי מה שכתב רמ"א (טו) דנוהגים להתיר אם לא נצטנן לגמרי א"כ לא בעינן יד סולדת בו (מהמ"א).

א"ח – ש"ח

ב"י: היינו אפילו אם אין בדעתו להשהות שם כ"כ חיישינן דילמא ישכת. כ"כ משנ"ב – אבל אם לא יוכל לבוא לשיעור זה מותר להניח אפילו קר לגמרי אף שיתחמם קצת (ביה"ל).

סעיף ז: כשהקדירה התחתונה על האש

סעיף ז: י"מ – דהא דשרי להניח כלי שיש בו דבר חם ע"ג קדירה הטמונה, אפי' כלי התחתון על האש שרי. וי"מ – שאם כלי התחתון על האש, לעולם אסור.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

נתבשל כל צרכו, וכאן לא חילק בין נתבשל כל צרכו או לא. משנ"ב (נו) כ' – דמיירי שהיה הכלי מבושל כל צרכה.

רי"ן: כלי ע"י מיחם שמותר (ס"ו):

י"מ – אפי' כלי תחתון על האש מותר. וי"מ – שהכלי התחתון על האש אסור, דהוי כמניח לכתחילה ע"ג כירה בשבת.

"וי"מ... לעולם אסור"

רי"ן – דהוי כמניח ע"ג כירה בשבת, שאסור (שיש חשש לחיתוי – לבוש). ומ"א (כ"ד) – וא"כ לפמ"ש (רנ"ג-ב) אם נטלו מע"ג כירה משחשיכה שרי ליתנו ע"ג קדירה. ופסק מאמ"ר: כסברא ראשונה שאסור, וכמו שהכריע בס"ח.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אפי' כלי התחתון על האש"

ט"ז (יא): כ' ה"ה טעמו – כיון שהקדירה מפסקת ה"ז כמחמם נגד המדורה ומותר. ונראה דמיירי שאי אפשר לבא לידי בישול גמור, דאם לא כן הא אפי' ברותח יש בו משום בישול אחר בישול כל שלא

סעיף זז: דבר קר ע"ג מיחם שעל האש

סעיף זז: להניח דבר קר שנתבשל כל צרכו ע"ג מיחם שעל האש:

י"א – שדינו כמניחו כנגד המדורה וכל דבר שמותר להניחו כנגד המדורה במקום שהיד סולדת בו, כגון שיבש, מותר להניחו ע"ג מיחם שעל גבי האש.

וי"א – דהוי כמניח ע"ג כירה לכתחילה ואסור אפילו אם נתבשל כל צרכו ואפילו אם מצטמק ורע לו ואפילו אם נותנו שם לשמור חומו [רי"ן].

וראשון נראה עיקר.

ומ"מ אם הוא תבשיל שיש בו רוטב ומצטמק ויפה לו, אסור לד"ה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

רי"ו: להניח דבר קר שנתבשל כל צרכו ע"כ מחים שעל האש (דבר יבש):

• י"א – שדינו כמניחו כנגד המדורה וכל דבר שמותר להניחו כנגד המדורה במקום שהיד סולדת בו, כגון שיבש, מותר להניחו ע"ג מיחם שעל גבי האש.

• וי"א – דהוי כמניח ע"ג כירה לכתחילה ואסור אפילו אם נתבשל כל צרכו ואפילו אם מצטמק ורע לו ואפילו אם נותנו שם לשמור חומו. וראשון נראה עיקר. כ"כ ה"ה בשם הרמב"ם – כדעה ראשונה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"להניח דבר קר"

משנ"ב (נז): סעיף זה וס"ז ענין אחד הוא ואלו השתי דעות שבסעיף זה הם עצמן שבס"ז, אלא דשם מיירי בדבר לח דאם היה מצטנן יש בו משום בישול לכך כתב כלי שיש בו דבר חם, והכא איירי בדבר יבש דאפילו נצטנן אין בו עוד משום בישול.²²⁴

"וכל דבר שמותר להניחו"

לבוש: דהיינו כל מה שנתבאר בסעיף ד', דאין בו משום בישול כגון ביבש אפילו נצטנן ומותר לשרותו בכלי ראשון ה"ה דמותר להניחו נגד המדורה רחוק קצת דלא חיישינן לחיתוי וכמבואר בסט"ו. כ"כ משנ"ב.

"מיחם שעל גבי האש"

משנ"ב (נט): ואף דאפילו בכירה גרופה מן האש לא שרי בסימן רנ"ג אלא חזרה, אבל להניח לכתחילה אסור (כמבואר שם בס"ה בהג"ה), וא"כ הכא אף על פי שהמיחם שלמטה מפסיק בין הכלי ובין האש מאי הוי?

כ' הלבוש – דצ"ל דס"ל לדעה זו דהפסקת המיחם אפי' באינה גרופה עדיף מכירה גרופה, דהתם הקדרה עומדת ע"ג כירה שהוא מקום שדרך לבשל תמיד ונראה כמבשל, אבל כאן שעומדת ע"ג קדרה שאין דרך בישול בכך שרי אף להניח לכתחילה.

"כמניח ע"ג כירה"

מ"א (כה): דאפי' בדבר שאין בו משום בישול אסור להניחו ע"ג כירה דגזרינן

דענין אחד הוא, והכרעת השולחן ערוך בס"ח קאי גם על ס"ז. ולדינא מסיק גם המ"א דיש להקל בהא דס"ז כדעה הראשונה.

²²⁴ שה"צ (פג): מ"א רצה מתחילה לחלק ביניהם, דמה שכתב המחבר דראשון נראה עיקר הוא רק ביבש ולא בלח וחם, ולכך לא הכריע בסעיף ז'. אבל הא"ר ומאמ"ר והגר"א – דעתם בפשיטות

אר"ח – שי"ח

"שיש בו רוטב"

משנ"ב (סא): כיון שיש בו רוטב יש בשול אחר בישול, דאף בנצטנן אסור ליתנו ע"ג מיחם.

"ומצטמק ויפה לו"

משנ"ב (סב): דע דכל לשון הסעיף הזה הוא מלשון רי"ו, וכ' הגר"א – דאזיל לשיטתיה (לעיל בס"ד בהג"ה), דדווקא במצטמק ויפה לו אז יש בישול אחר בישול. אבל לדינא כבר כתבנו דהלכה כשאר פוסקים דאין מחלקין בזה.

כ' תוספת שבת – דאף המחבר אפשר דסובר כן כמו שסתם שם. אלא דלישנא דרי"ו נקיט ואזיל.

ביה"ל: אסור לדברי הכל – וה"מ לדעת הרא"ש ושו"ע (ד), אבל לדעת המ"מ (המובא בסט"ו בהג"ה) שאפילו דבר שיש בו רוטב ונצטנן אין בו משום בשול, ג"כ מותר (הגר"א בביאורו).

שמא יחתה. ביה"ל – ולדעה זו אפילו יבש והיה רותח ג"כ אסור.

"וראשון נראה עיקר"

מ"א (כו): כיון שהקדירה מפסקת ל"ד לכירה דהתם הקדירה עומדת ע"ג האש ממש (מ"מ).

וצ"ע למה לא הכריע הב"י בס"ז להתיר, דהא הוא בעצמו כ"כ ברנ"ג-ג (עיין בהערות למטה, שהמ"א לשיטתו כמ"ש בשו"ע פ"ג, שיש חילוק בין ס"ז וס"ח)? וי"ל דווקא צלי מותר ליתנו לכתחילה ע"ג כירה גרופה אבל מבושל אסור, דגזרינן שמא יתן עליו כשהוא קר.

ומ"מ יש להקל דמשמע במגיד משנה דכיון דהקדירה מפסקת עדיף מכירה גרופה.

ומשנ"ב (ס) – ראשון עיקר, וקאי גם על הא דס"ז דענין אחד הוא וכמו שכתבנו למעלה. כ"פ הא"ר והגר"א.

סעיף ט: מה מותר לתת בכ"ר שהורד מעל האש

סעיף ט: א. כלי ראשון (פי' הכלי שמשמש בו על האש) **אפילו לאחר** שהעבירו מעל האש מבשל, כל זמן שהיד סולדת בו. לפיכך אסור ליתן לתוכו תבלין.

ב. אבל מלח מותר ליתן לתוכו כיון שהעבירו מעל האש (דעל האש אפי' בשר השור מתבשל – משנ"ב), **דצריכא מלחא בישולא כבשרא דתורא** (אף שנימוח אף בכלי שני מיחיו אינו בישולו שאף בצונן אתה רואה כן – משנ"ב בשם המאירי).

ג. ויש מי שאוסר לתת לתוך כלי זה בשר מלוח (פי' שנמלח והודח – משנ"ב), **אפילו הוא של שור** (נהי דהבשר אינו מתבשל הלחלוחית שבו מתבשל – מ"א בשם טור).

ד. הגה: ונ"ל דכלל מלוח נמי אסור, אלא דנקט מלוח דכלאו הכי אסור משום דס' שבו.

ה. וי"ס אוסרים לתת מלח אפילו בכלי שני כל זמן שהיד סולדת בו, והמחמיר תע"ב [תוספות ומרדכי].

י. ואם עבר ונתן מלח, אפילו בכלי ראשון אפילו הוא על האש שעבד איסורא, מותר המאכל דהמלח בטל ע"ג המאכל. [ב"י בשם שבולי הלקט].

מתבשל.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ה. והתוס': מחמיר כל"ק לא לתת מלח בקערה (כ"ש) כ"ז שהיס"ב.

ג. כ' הרא"ש: מכאן משמע דבשר השור לא מתבשל בכלי ראשון ומותר לתת בשר חי לתוך כלי ראשון שהעבירו מעל האור. ומיהו אם הוא מליח ישן אפשר דאסור דממהר להתבשל, דנהי שהבשר אינו מתבשל הלחלוחית והדם והמלח שבתוכו מתבשל ונבלע בבשר ואסור.

ד. כ' הטור: אסור ליתן לכ"ר בשר שור (אף שאינו מלוח), שאף שצריך בישול רב מ"מ לחלוחית שבו מתבשל. כ"פ הרמ"א – ונ"ל דבלא מלוח נמי אסור, אלא דנקט מלוח דבלאו הכי אסור משום דס' שבו.

י. כ' שה"ל בשם ר' שמחה: עבר ונתן מלח במזיד ליורה רותחת, אין לאסור: אע"פ שכל דלטעמא לא בטיל מ"מ אין לאסור, שהרי היה כבר מלח בקדרה אלא שלא היה מספיק וכשהוסיף בשבת הו"ל זה וזה גורם מותר. ומטעם דבר שיש לו מתירין גם אין

א. שבת (מב.): תנן האילפס והקדרה שהעבירן מרותחין לא יתן לתוכן תבלין, אבל נותן הוא לתוך הקערה (כ"ש) או לתוך התמחוי. ופרש"י שהעבירן – מן האור. מרותחין – בין השמשות. לא יתן לתוכן תבלין – דכלי ראשון כל זמן שרותח מבשל. אבל נותן הוא לתוך הקערה – דכלי שני אינו מבשל.

ב. שם (מב.): סבר רב יוסף למימר מלח הרי הוא כתבלין דבכלי ראשון בשלה ובכלי שני לא בשלה. אמר ליה אביי תני רבי חייא מלח אינה כתבלין דבכלי שני נמי בשלה, ה. ופליגא דרב נחמן דאמר צריכה מילחא בישולא כבישרא דתורא.

ו. ואיכא דאמרי אמר ליה אביי תני רבי חייא מלח אינה כתבלין דאפילו בכלי ראשון נמי לא בשלה והיינו דרב נחמן. הרי"ף, הרא"ש והרמב"ם – פסקו כל"ב. וכ' הר"ן: ודווקא בכ"ר שהעבירו מעל האש, שאם לא כן אפי' בשר השור

אר"ח – שי"ח

בזה (דיש פוסקים שסוברין דדבר גוש כ"ז שהיס"ב דינו ככלי ראשון, וכבר נתבאר שמנהג הספרדים להקל בגוש, כמ"ש הליכות עולם).

ד. "דכלל מלוח"

משנ"ב (ע): דל"ת שהטעם שאוסר הוא משום דהמלח מרכז הבשר ומתבשל אח"כ בכלי ראשון, אלא דאפי' בלא נמלח כלל היה אסור ליתנו מפני הלחלוהית. ומה שנקט המחבר מלוח דאי לא היה מלוח היה אסור ליתנו מפני איסור דם.

ה. "ויס אוסריס"

משנ"ב (עא) פסק כל"ב לקולא שמלח קשה להתבשל כבשר השור, ולכן מותר אף בכ"ר שלא על האש. אלא כיון של"ק מחמיר כ' שהמחמיר תבא עליו ברכה (ט"ז).

ובמלח שעושין ממי הים שמבשלין אותם אין בו משום בישול, וכן הסוכר מותר ליתנם בכ"ר שלא על האש. ויש שמפקקין בזה. וטוב ליזהר מכלי ראשון לכתחילה.

לאסור שהרי המלח נמס לפני שעבר איסור של בישול.²²⁵

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "כ"ז שהיס"ב"

מ"א (כח): ואם אין היס"ב שרי, אף על גב דלענין איסור והיתר יש אוסרין, היינו משום דמבליע ומפליט, אבל לכ"ע אינו מבשל. מיהו בירושלמי איתא דעשו הרחקה לכ"ר אפי' אין היס"ב. וכ"כ בתשב"ץ, והט"ז בשם רש"ל.

וא"ר בשם הש"ך ופר"ח – דחו את דברי המ"א, דהירושלמי מיירי רק כשהיד סודלת בו. כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (סד): ואם לא העבירוהו מעל האש אסור ליתן לתוכו תבלין או מלח, ואפי' דעתו לסלק הקדרה מהאש מיד, פן ישכח עד שיתבשל.

"לתוכו תבלין"

משנ"ב (סה): אבל בכלי שני מותר לתת תבלין אפי' יד סולדת בו. ואם מונח בכלי שני דבר גוש שהיד סולדת בו יש ליזהר

סעיף י: לערות מכ"ר על תבלין

אידיוי ולא בישול, ולכן יש בו משום בישול. כ' בהגהות מרדכי: לא מיקרי כלי ראשון אלא מיד אחר סילוקו מהאש, אבל אם הניחו לעמוד להפיג רתיחתו הוה ליה כלי שני. ב"י – ולי נראה שכל זמן שהיס"ב מיקרי כ"ר, ואף שגם כ"ש יס"ב, שאני כ"ר שנתחמם אצל האש עצמו ודפנותיו חמות (כמ"ש התוס').

²²⁵ ד"מ (ד) בשם המרדכי: והר"ר דן אומר – דמלח שלנו דמתקנים אותו על ידי בישול, אין לחוש, כדתניא כל שבא בחמין לפני השבת וכו' ומכל מקום המחמיר תבא עליו ברכה. ולוית חן (מז): פסק שמותר לערות מכ"ר על מלח או סוכר או נס קפה, כיון שעוברים תהליך בישול, ואין בישול אחר בישול. והרב יעקב יוסף וצ"ל – מלח הים עובר תהליך

סעיף י: אסור ליתן תבלין בקערה ולערות עליהן מכלי ראשון.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (מב.): משנה. האילפס והקדרה שהעבירן מרותחין – לא יתן לתוכן תבלין, אבל נותן הוא לתוך הקערה או לתוך התמחוי.

דין עירווי מכ"ר

• **רשב"ם** – עירווי מכ"ר דינו ככ"ש, ומותר ליתן תבלין בקערה ולערות עליהם חמים מכ"ר. כ"כ ה"ה בדעת רמב"ן והרשב"א כ"ד הר"ן.

• **והר"י כ'** – שדין עירווי מכ"ר ככ"ר, ולכן אסור ליתן תבלין בקערה ולערות עליהם מכ"ר. כנ"ד ר"ת והרא"ש, כ"כ ה"ה בשם רש"י והרמב"ם, וכן ראוי להחמיר.

ולכן פסק שו"ע – דאסור ליתן תבלין בקערה ולערות עליהן מכלי ראשון.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אסור ליתן"

מ"א (לב): ואם עירה, הקליפה אסורה דנתבשלה בשבת (דקי"ל עירווי אוסר כדי

קליפה). א"ר – אם לא נפסק הקילוח. כ"כ משנ"ב.

הרב יעקב יוסף זצ"ל – חולק, הקליפה לא נאסרה בדיעבד, שהרי –

• **ירושלמי** – בישול בכ"ר שהורד מעל האש אסור מדרבנן. כ"כ הרמב"ן, רשב"א בדעת הרי"ף ועוד.

• **נפק"מ** אם עירה על תבלין בשבת שלא נאסר, כיון שהוא דרבנן וספק דרבנן (מחלוקת רשב"ם ור"י לעיל) לקולא (לאפוקי המ"א). כ"פ לוית חן.

ולכן אף אם עירו מכ"ר על שקית תה לא נאסר בשתיה.

"ולערות עליהם מכ"ר"

ט"ז (טז): קי"ל כרש"י ור"ת דעירווי מכ"ר, והיינו רק לחומרא, אבל לא לקולא (כגון להכשיר כלי שצריך הגעלה, ע"י עירווי מכ"ר כמבואר ביו"ד).

הגר"ז: אבל בכ"ש מותר ליתן תבלין, שכ"ש אף שהיס"ב אינו מבשל, כ"כ הב"ח.

סעיף י"א: דין האמבטי

סעיף י"א: א. אמבטי (פי' כלי שרוחץ בו) של מרחץ שהיא מלאה מים חמין

^ג. (אף על פי שהיא כלי שני) – אין נותנין לה מים צונן, שהרי מחממן הרבה.

^ב. אבל נותן הוא ממים חמין שבזה האמבטי לתוך אמבטי אחר של צונן (כ"ש לכלי אחר – משנ"ב).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (מב.): תנו רבנן – נותן אדם חמין לתוך צונן, ולא צונן לתוך חמין – דברי בית שמאי. ובית הלל אומרים – בין חמין לתוך צונן ובין צונן לתוך חמין.

בד"א (שב"ה מתירין) בכוס (שהוא כ"ש), אבל באמבטי (שמחממים אותו הרבה): חמין לתוך הצונן ולא צונן לתוך החמין. ורבי שמעון בן מנסיא אוסר (אף חמין לתוך צונן). הלכה כר"ש בן מנסיא.

א"ל אביי: למאי דסליק אדעתין מעיקרא דספל הרי הוא כאמבטי. אלא בשבת רחיצה בחמין ליכא (שהרי לעולם אי אפשר למזוג את המים לא חמין בצונן ולא צונן בחמין)? מי סברת רבי שמעון אסיפא קאי (באמבטי) ארישא קאי (בכוס). שבית הלל מתירין בין חמין לתוך צונן ובין צונן לתוך חמין ורבי שמעון בן מנסיא אוסר צונן לתוך חמין.

אמר רב הונא בריה דרב יהושע חזינא לרבא דלא קפיד אמיא (על נתינת מים צוננים בתוך חמין או חמין בתוך צוננים) מדתני רבי חייא מערה אדם קיתון לתוך ספל של מים בין חמין לתוך צונן בין צונן לתוך חמין.

ופרש"י: חמין לתוך צונן – דקסבר תתאה גבר. ולא צונן לתוך חמין – שהתחתונים מרתיחים את העליונים דתתאה גבר. בכוס שמיועד לשתייה, ולא נחא ליה שיחומו הרבה ועוד דכ"ש הוא. ר"ש אוסר – אפילו חמין לתוך צונן. ספל הרי הוא כאמבטי – אף דכ"ש הוא הואיל ולאו לשתייה אלא לרחיצה אסירי, דניחא ליה

שיחומו הרבה וגזרינן.

אסיפא קאי – דלא שרי תנא קמא אלא חמין לתוך צונן ואתא איהו ואסר אף חמין לתוך צונן. ארישא קאי – לשתייה וצונן לתוך חמין דקא שרו בית הלל קא אסר.

כ' הר"ן ורי"ו: י"מ שמה שאסר ליתן צונן לחמין ה"מ צונן מעט, אבל מרובה שרי.

מ"מ גם בצונן מרובה אסור כיון שמקפיד הרבה על חומו, ול"ד לכ"ר של שתיה. אבל **הב"י** לדעת הרמב"ם – אף צונן מרובה לתוך חמין שרי, שדין אמבטי כדין מיחם.

ב. להלכה:

הרי"ף: פסק כב"ה, דקאמרינן אמר רב הונא בריה דרב יהושע חזינא לאבא דלא קפיד וכו' (היינו באמבטי: חמין מותר לתוך צונן, וצונן לחמין אסור).

ב"י: ואף שיש חולקים על הרי"ף ופוסקין כר"ש בן מנסיא, דקאי אסיפא דבאמבטי אפילו חמין לתוך צונן אסור, וכמ"ש הר"ן ורי"ו. אבל הרי"ף – פסק כהסלקא דעתין שר"ש חולק בכוס, ואין הלכה כמותו, אלא כב"ה. אבל באמבטי אין מחלוקת, חמין לצונן מותר, וצונן לחמין אסור. כ"פ הרא"ש, ר"י וכ"מ מהרמב"ם. ראה סיכום מחלוקת הרי"ף והר"ן בסוף הסעיף.

ג. מהו אמבטי

• **תוס' – כ"ש הוא,** ולפי שהם חמים הרבה יש לגזור מפני הרואין שסוברים

אר"ח – שי"ח

"אין נותנים לה מים צונן"

תוספת שבת: דווקא מים מועטין שאפשר שיתבשלו שם אבל אם נותן הרבה כ"כ עד שהחמין נעשים פושרים מותר.

ונראה דאם היה האמבטי כלי ראשון יש לחוש לדעת הר"ן ורי"ו שבאמבטי אסור ליתן אפי' צונן מרובים. כ"כ מאמ"ר ומשנ"ב.

ב. "אבל נותן ממים חמים... צונן"

מ"א (לה): ואפי' מכ"ר מותר לערות לתוך מים צוננים (מרובים) דהתחתון גובר ומצננו (טור), ואף דאסור לערות על תבלין דהוי ככ"ר (ס"י), הכא שאני שמתערבין החמין עם הצוננים מיד ומתבטל חמימותן (מיד) כיון שהצוננים מרובין.

אסור ליתן חתיכת בשר רותח (גוש) לתוך רוטב צונן דכיון שאינו מתערב מבשל כדי קליפה. כ"כ משנ"ב.

שהוא כ"ר. כ"כ הרא"ש והטור.

- הר"ן – כ"ר הוא, אבל בכ"ש מותר. כ"כ רש"י, רי"ו והב"י בדעת הרמב"ם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)**א. "מלאה מים חמין"**

מ"א (לג): אפי' אמבטי שהומשכו לתוכה חמי טבירה, אסור ליתן אלא צריך ליטול מהאמבטי בכ"ש ואחר כך יתן המים לתוכה (גמ'). (אפילו המים צוננים מועטין מן החמים וכדלקמיה בסי"ב.) כ"כ א"ר ומשנ"ב. וכ' הרב יעקב יוסף זצ"ל – ואם אהיס"ב (פחות מ 45 מעלות) מותר ליתן לתוכה צוננים.

"אף על פי שהיא כ"ש"

מ"א (לד): דכיון שהן לרחיצה מסתמא חיממן הרבה ומתבשלין הצוננים שמתערבין בהם אף על פי שהאמבטי היא כ"ש (טור). כ"כ משנ"ב.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר לתת אפי' מעט חלב לתוך כוס קפה, לפי שהכוס כ"ש. וכן מותר לשפוך תה חם מהטרמוס (שהוא כ"ש) לתוך חלב אף שהוא מועט.

מחלוקת הרי"ף והר"ן לתת חמין לצונן או הפוך באמבטי

	כוס		אמבטי	
	חמין לצונן	צונן לחמין	חמין לצונן	צונן לחמין
✓ הרי"ף	מותר	מותר	מותר	אסור
הר"ן	מותר	מותר	אסור	אסור

סעיף י"ב: לתת מים צוננים למיחם שפינהו, לתת מים חמים לצוננים והפוך

סעיף י"ב: א. מיחם שפינה ממנו מים חמין – מותר ליתן לתוכו מים צונן (מרוכזים) כדי להפשיר.

ב. ומותר לצוק מים חמין לתוך מים צונן, או צונן לתוך חמין והוא שלא יהיו בכלי ראשון מפני שמחממין הרבה.

ג. הגה: ואם המים מרוכזים כל כך שא"א שיתבטלו, רק שיפיגו לנתן, אפילו בכלי ראשון שרי רק שלא יהיה על האש [טור].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (מא.): מיחם שפינהו לא יתן לתוכו צונן בשביל שיחמו אבל נותן הוא לתוכו או לתוך הכוס כדי להפשירן. גמ': מאי קאמר?

אמר רב אדא בר מתנא – מיחם שפינה ממנו מים חמין – לא יתן לתוכו מים מועטים כדי שיחמו, אבל נותן לתוכו מים מרובים – כדי להפשירן (ולא חיישינן לצירוף שר"ש שמתיר דבר שאינו מתכוון).

אביי אמר – המיחם שפינהו (מעל האש) ויש בו מים חמין לא יתן לתוכו מים מועטין בשביל שיחמו (מחשש לבישול), אבל נותן לתוכו מים מרובין כדי להפשירן. ומיחם שפינה ממנו מים לא יתן לתוכו מים כל עיקר מפני שמצרף ורבי יהודה היא דאמר דבר שאין מתכוין אסור.

פרש"י: צירוף – דהיינו שכשכלי מתכת חם ונותן לתוכו צונן, מחזקים את הכלי וזו היא גמר מלאכת הצורפים.

שם: אמר רב – לא שנו אלא שיעור להפשיר אבל שיעור לצרף אסור, ושמואל

אמר – אפילו שיעור לצרף מותר. ופרש"י: שיעור להפשיר – שלא מילאהו כולו. שיעור לצרף – שמילאהו כולו. ב"י: וכיון דקיי"ל (כב.) כרבי שמעון קם לה הלכה כשמואל ובכל גוונא שרי ליתן לתוכו מים מרובים כדי להפשירן.

קשה: הרי מודה ר"ש בפ"ר שאסור, וכאן בצירוף הוי פ"ר?

• תירץ הר"ן – כאן לא הוי פ"ר, שלצורך צירוף צ' לחמם הרבה מאוד, וזה אי אפשר כשיש בו מים, ואפשר שלא יגיע לצירוף.

• והרב המגיד – נראה מהרמב"ם שכל שאינו מכוין לצרף אין ראוי לומר בו פ"ר ליחייב, מפני שכשהוא מתכוין הוא עושה מלאכה וכשאינו מתכוין אין בו מלאכה כלל שהרי אינו רוצה לעשות ממנו כלי.

ב. שבת (מב.): כוס שהוא כ"ש –

בש"א – נותן חמין לתוך צונן, ולא צונן לתוך חמין.

בה"א – חמין לתוך צונן, וצונן לתוך חמין.

כ' תוס': הא דתניא – חמין לתוך צונן

אר"ח – שי"ח

התערובות ג"כ שרי, כיון שהוא בכלי שני קי"ל דכלי שני אינו מבשל. שלא יהיו בכ"ר – דאם החמין הם בכ"ר אסור לצוק בתוכם צוננים.

לתת מים חמים מכ"ר לתוך

צוננים (ביה"ל)

מ"א – צ' שיהיו הצוננים מרובים. כ"כ פמ"ג ומשנ"ב. כ"ד התוס' והטור. והט"ז – דעת הטור להקל, אך הרמב"ם מחמיר.

בית מאיר: הנה זהו מחלוקת ראשונים:

■ דעת טור – להקל, כ"ד הרשב"א והר"ן. וטעמם דזה לא חשיב עירוני כיון שמתערבין זה בזה מיד, ואין יכול הצונן המועט להתבשל ע"י החמין.

■ מ"מ דעת התוס' – להחמיר. וראוי להחמיר באיסור דאורייתא.

מ"מ בתמצית תה או קפה שמערין עליהם הרבה חמין מכ"ר, יש סניף אחר להתיר, שמא אין בישול אחר בישול בלח. לכן אין למחות בידם, מ"מ לעצמו יחוש לזה. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – להתיר לערות חמין מכ"ר על תמצית תה. שיש לצרף גם שיטת הרשב"א – שתתאה גבר, ושיטת רי"ו שאין בישול במים לפי שמצטמק ורע לו.

עוד כ': מותר לסחוט לימון לתוך כוס תה חם, והמחמיר תעה"ב, שמא מי לימון הוא קלי הבישול בגלל חמיצותו.

"ואם המים מרובין"

משנ"ב (פג): כ' ח"א – בצונן לחמין מותר, דווקא ששופך בשפיכה גדולה הכל בפעם אחת אבל מעט מעט אסור לערות

אפי' חמין מכ"ר. וצונן לתוך חמין בכ"ר לכו"ע אסור, ומחלוקתם צונן לתוך חמין כ"ש: שב"ש – אוסרים אטו כ"ר. וב"ה – מתירים. כ"כ הטור כ"ד רש"י.

נותנין חמין לתוך צונן

● רש"י – דתתאה גבר.

● ותוס' בשם ר"ת – כיון שהצונן מרובה מערב בו החמין ומבטלו ואינו מבשל (אבל צונן מועט אסור), ה"ה צונן לתוך חמין שאסור דווקא כשהחם מרובה אסור. כ"כ רי"ו וד"מ בשם המגיד.

ג.שם: אביי אמר – המיחם שפינהו (מעל האש) ויש בו מים חמין לא יתן לתוכו מים מועטין בשביל שיחמו (מחשש לבישול), אבל נותן לתוכו מים מרובין כדי להפשירן. כ"כ הטור.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מים צונן (מרוכזים)"

טור: אבל מועטין שיוכלו להתחמם מחום המיחם עד שתהא היד סולדת בהן אסור. כ"כ משנ"ב. וכ' הגר"ז – שדווקא אם מתחממים עד שיס"ב.

מ"א (לו) – וגם לא הוי צירוף כלי, כיון שאינו מתכוון (ה"ה), וגם לא יוכל להגיע לחום כדי לצרף הכלי (הר"ן). כ"כ משנ"ב. והמכוין לצרף: י"א – שהוא חייב מהתורה, וי"א – שהוא מדרבנן.

ב. "לתוך מים צונן או צונן לחמין"

משנ"ב (פא): ובשניהן אפי' המים צוננים מועטין שעדיין היד סולדת בהן אחר

א"ח – ש"ח

הרי דעל האור גם כן אינו מבשל ברגע ראשונה, וגם כאן אף שמתערב תיכף בהחמין, מכל מקום אין מתבשל תיכף עד שישפוך השאר).

שהרי מבשל תיכף ומה יועיל מה שמצטנן אח"כ (שה"צ סק"א – קשה, הרי בדבר חריף קיימא לן כדי שיתן על האור ויתחיל להרתיח,

סעיף י"ג: לתת קיתון של מים לכ"ש לחממו

סעיף י"ג: מותר ליתן קיתון של מים או של שאר משקים בכלי שני שיש בו מים חמין, אבל בכ"ר אסור (קמ"ל שאפי' ע"י הפסקת כלי אסור – משנ"ב).

כ' הט"ז: ואין להטמין כל הכלי העליון במים שבכ"ש דהוי מטמין בשבת, אלא יהא מגולה קצת. אבל הגר"ז – יש להתיר. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל. הרב יעקב יוסף זצ"ל – ולכן מותר לתת דייסא של תינוק לכ"ש כדי לחממו, אבל לא לכ"ר.

"אבל בכלי ראשון אסור"

ביה"ל: אם הצוננן שבכלי עליון מרובים כל כך שאי אפשר שיתבשל – שרי, דלא גרע היכא דמפסיק כלי מהיכא שנתערבו ממש כמבואר (בית מאיר). כ"כ ד"מ, משנ"ב וכה"ח. הגר"ז: בכ"ר אסור – אפי' להפיג צינתו אסור, שמא ישכח שם ויגיע ליס"ב.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (מ:): אמר רבי יצחק בר אבדימי פעם אחת נכנסתי אחר רבי לבית המרחץ וביקשתי להניח לו פך של שמן באמבטי ואמר לי טול בכלי שני ותן. פרש"י: טול – מן המים. בכ"ש – שיצטננו מעט דכלי שני אינו מבשל. כ' התוס': כ"ש אף שהיד סולדת בו מותר שאין דפנותיו חמין והולך ומתקרר.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"בכלי שני"

ט"ז (יט): ואם שואב בכלי ריקן מתוך כלי ראשון (כעיו מצקת) – י"א דדינו ככלי ראשון, ובפרט אם משהה הכלי ריקן בתוכו עד שמעלה רתיחה ודאי מקרי כ"ר. כ"כ א"ר ומשנ"ב.

סעיף י"ד: ליתן קיתון מים כנגד המדורה להפיג צינתו

סעיף י"ד: מותר ליתן קיתון של מים או שאר משקים כנגד האש להפיג צינתו (אפילו כדי להפשיר נמי מותר – משנ"ב), ובלבד שיתנם רחוק מהאש בענין שאינו יכול להתחמם באותו מקום עד שתהא היד סולדת (פי' מתחממת

אר"ח – שי"ח

ונכוית) בו (אפי' יתן שם הרבה זמן – משנ"ב), דהיינו מקום שכריסו של תינוק נכוית בו.

ב. אבל אסור לקרבו אל האש למקום (שמא ישכח) שיכול להתחמם שתהא היד סולדת בו, ואפילו להניח בו שעה קטנה שתפיג צנתו, אסור כיון שיכול להתבשל שם.

ג. הגה: וה"ה צפירות או שאר דברים הנאכלים כמות שהן חיון [מרדכי בשם ראבי"ה].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

לבישול אפילו להפשיר אסור. וכן דעת ר"י. כ"כ רשב"א – דלא שרי אלא ברחוק מן המדורה שלעולם לא יוכל לבוא לידי בישול, אבל בקרוב אסור אפילו להפשיר שמא ישכח ויבוא לבישול. כ"כ ה"ה, הרא"ש. כ"פ שו"ע.

סיכום: להניח לשעה קטנה כדי להפשיר במקום שיכול להגיע ליס"ב:

- רש"י – מותר. כ"פ הרמב"ם.
- ✓ ירושלמי – אסור, כ"כ הרא"ש, הר"ן, ר"י, ה"ה לפי הרשב"א והתוס'.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "יד סולדת בו"

בן א"ח: כל שאין אדם נמנע לאוכלו או לשתותו לא מקרי יס"ב, ואם נמנע הוי יס"ב.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: דבר לח שהתבשל ונתקרב מותר להניח על המיחם להפשירו, מס"ס (שמא כרש"י שלזמן קצר מותר, ושמא כהרמב"ם שאין בישראל אחר בישול בלח).

ג. "וה"ה בפירות"

א. שבת (מ:): תנו רבנן – מביא אדם קיתון של מים ומניחו כנגד המדורה, לא בשביל שיחמו אלא בשביל שתפוג צינתו. ובשמן איפליגו תנאי. ואסיקנא אמר רב יהודה אמר שמואל – אחד שמן ואחד מים יד סולדת בו אסור אין יד סולדת בו מותר. היכי דמי יד סולדת בו אמר רחבה כל שכריסו של תינוק נכוית ממנו.

ב. פרש"י: לא בשביל שיחמו – לא שיניחם שם עד שיחמו. אלא כדי שתפיג צינתם – במקצתן. מקום שכריסו – דלא נוכל לשער ביד, דיש שסולד מרתיחה מועטת ויש שאינו סולד.

עד שיחמו (הר"ן)

• לפי רש"י – אפילו קרוב למדורה במקום הראוי לבשל מותר כדי להפשיר, כל שלא שיהא אותם כל כך כדי שיתבשלו, שתהא היס"ב. וכנ"ד הרמב"ם. וכ' הר"ן – מ"מ על גבי האש ממש אסור מפני שנראה כמבשל.

אבל הרמב"ן – מתיר אף על גב המדורה. • ✓ בירושלמי – בכל מקום הראוי

מ"א (לז): פי' – אסור להניח במקום החום להפיג צינתן פן ישכח עד שיצלו, ואף שנאכלין כמות שהן חיינ ג"כ אסור דשייך בהן שם בישול שהם משתבחין עי"ז. כ"כ משנ"ב.

סעיף ט"ו: להניח כנגד המדורה

סעיף ט"ו: א. דבר שנתבשל כ"צ והוא יבש שאין בו מרק, מותר להניחו כנגד המדורה אפי' במקום שהיד סולדת בו. הגה: ואפי' נלטנן כזר.

ב. אצל אם הוא רותח (היינו שהיס"ב – משנ"ב), אפילו בדבר שיש בו מרק, מותר.

ג. ויש מקילין לומר דכל שאין נותנו ע"ג האש או הכירה ממע רק סמוך לו, אפילו נלטנן, מותר [המגיד]. ונהגו להקל בזה אם לא נלטנן לגמרי, וכמו שכתבתי לעיל סי' רנ"ג.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כ' הר"ן: ה"מ בדבר שלא נתבשל אבל צונן שנתבשל מותר להניחו אפילו בכלי ראשון או כנגד המדורה ואפילו במקום שהיד סולדת בו שאין דרך בישול בכך. כ"כ ה"ה בשם הרשב"א. ב"י – וה"מ בדבר יבש שאין בו מרק. ואף בדבר יבש אם לא נתבשל כל צרכו אסור, אף שנתבשל כמאב"ד וכמ"ש הרמב"ם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"דבר שנתבשל"

משנ"ב (צב): הטעם דכיון שכבר נתבשל שוב אין בזה משום חשש בישול, ב"י – ומיהו על האש ממש אסור מדרבנן מפני שנראה כמבשל, אבל כנגד המדורה אין

דרך בני אדם לבשל כך אפי' איסור דרבנן ליכא (הרשב"א).

"והוא יבש"

מהרימ"ט – מה שנוהגים לתת תבשיל יבש לחמם בתנור לכו"ע מותר ולא מקרי ע"ג האש, כיון שהתנור פתחו מהצד ודמי לכעין בית. וזה שסותמין פיו, עושין כן לשמור חומו. כ"כ ברכ"י.

מיהו שו"ת מים רבים – אסור לתוך התנור אפי' נתבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו, כיון דמחזי כמבשל, שכן הדרך לבשל, ול"ד לכנגד המדורה שאין דרך לבשל. מיהו סמוך לתנור מותר.

שע"ת: אנו נוהגים להקל ויש על מי לסמוך.

"כנגד המדורה"

משנ"ב (צד): נגד המדורה ולא אצל המדורה להורות שצריך להרחיק קצת מן

אר"ח – שי"ח

ג. "ויש מקילין לומר"

מ"א (לט): דס"ל שאין בישול אחר בישול בלח (בתנאי שלא נצטנן לגמרי), וחולק על המחבר שמתיר רק ביבש. כ"כ מ"א. כ"כ משנ"ב.

"על גבי האש"

משנ"ב (צה): דאם נותן ע"ג ממש אף שאין בו איסור דאורייתא לדידהו עכ"פ אסור מדרבנן מפני שנראה כמבשל (רשב"א והר"ן) וגם דאית לחתות בגחלים (הרא"ש).

המדורה. ולכן לא חיישינן שיבוא לחתות באש דכיון שהצריכו חכמים להרחיק קצת אית ליה הכירא ולא אתי לחתויי (הרא"ש). כ' שלחן עצי שטים: מיירי שהיה עשוי מדורה בפני עצמה אבל כשמדורת עצים הוא בתוך התנור אסור להכניס שם קדירה אפי' אם מרחיק, כיון שהוא מקום שהיד סולדת. אך אם אינו מעמיד את הקדרה על קרקעית התנור אלא על איזה כלי המפסיק אז יש להקל. והח"א – מפקפק אפילו בכלי המפסיק.

"ואפי' נכטנן כזכר"

משנ"ב (צה): הרמ"א מפרש שהמחבר מיירי בנצטנן ולהכי לא התיר אלא ביבש.

סעיף ט"ז: לתת אינפאנדה כנגד המדורה

סעיף ט"ז: א. מותר ליתן אינפאנדה (פשטידא) כנגד האש במקום שהיד סולדת ואף על פי שהשומן שבה שנקרש חוזר ונימות.

ב. הגה: וכ"ס קדירה שיש בה רוטב שנקרש, שצטנן קומן נימוח אינו צעין, דשרי [רי"ו]. ג. ויש מחמירין [ר"ן]. ונהגו להחמיר, מיהו במקום לורך יש לסמוך אסכררא ראשונה.

הללו. אבל נותן לתוך הכוס – של יין בימות החמה ואף על פי שנימוח מאליו ואינו חושש.

דין האינפנד"א

• הרא"ש בשם ר' ברוך בסה"ת – אסור להחם פשטיד"א בשבת אצל המדורה משום דשומן הנקרש נימוח והוא ליה מוליד ודמי להך דאין מרסקין את הברד.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (נא:): תניא אין מרסקין לא את השלג ולא את הברד בשבת בשביל שיזובו מימיו אבל נותן הוא לתוך הכוס או לתוך הקערה ואינו חושש. פרש"י: מרסקין – משברין לחתיכות דקות. כדי שיזובו מימיו – משום דקא מוליד בשבת ודמי למלאכה שבורא מים

אר"ח – שי"ח

מה הדין בקדירה

ב.י – אף לבעל התרומה לא אסר אלא בפשטיד"א שהשומן הנקשר הוא בעין לבדו ואין מתערב, וניכר. אבל קדרה שיש בה שומן קרוש עם מרק שכשהוא נימוח מתערב שרי.

ג.והר"ן שכתב דלבעל התרומה אסור אף ליתן קדרה שקרש שמנינותה כנגד המדורה, י"ל דבקדרה של בשר שמן שאין בה מרק אלא דבר מועט היא. ואפשר שאף בקדרה עם מרק אסור, שאף שהשומן הנימוח מתערב עם המרק, כיון שהוא צף ניכר הוא ואסור.²²⁷

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אינפאנדא"

משנ"ב (ק): והוא פת כפולה הממולא בחתיכות שומן ונותנו שם כדי לחממו. וטעם ההיתר לפי שהוא נימוח מאליו, שהרי גם ברד נותן לתוך הכוס של יין, אף על פי שנימוח כיון שהוא ממילא (סק"ב).

דכל זמן שלא קרש, זב וצלול הוא ודרכו בכך אף כשקרש כפירות העומדין למשקין דמי דאסור, ולפ"ז אף בחמה אסור.²²⁷ כ' בעה"ת: ואם מע"ש שפך המים והשומן מהקדירה מותר לחממו בשבת. וכ' הב"י – משמע שאפילו לחמם בשר ושומן אף שמקצתו זב, כיון שהוא דבר מועט ולא חשוב. כ"כ הט"ז, א"ר ותורת שבת.

• **אבל הר"ן** – ריסוק הברד אסור מפני שדומה למלאכה שבזרע מים (רש"י) או גזרה שמא יסחט פירות העומדים למשקים (רמב"ם). ודווקא כשעושה בידיים אבל הניחם בחמה או כנגד המדורה ונפשר מותר דלא מוליד הוא. וגם ל"ד למשקים שזבו כי בעודם קרושים תורת משקה עליהם לכל דבר.

אבל לפי סה"ת אסור משום נולד אף כנגד החמה והמדורה. והקשה עליו הרמב"ן דשומן כיון דלעולם אוכל הוא אפילו לרסק ולסחוט מותר, דהא בפירות דלאו בני סחיטה נינהו סוחטין אותן לכתחילה? ול"ק דשומן זה כיון דכל זמן שלא קרש זב וצלול הוא ודרכו בכך אף כשקרש כפירות העומדין למשקין דמו עכ"ל הר"ן.

כ"כ להתיר – סמ"ק וסמ"ג, כיון שלא עושה בידיים. כ"כ ה"ה – לפי הרשב"א טעם האיסור בריסוק ברד משום גזרת פירות העומדים למשקים, כאן מותר, כ"ד הרמב"ן ורי"ו.²²⁶

ב.י: כיון שהוא דרבנן נקטינן לקולא כהרמב"ן וסייעותו.

²²⁶. ט"ז (כא): סיכום הדעות – לתת פשטידא כנגד המדורה

• דעת הסמ"ג – אין לאסור משום נולד, דל"ד לאין מרסקין שלג כיון דלא עביד כלום בידים, דממילא הוא נמחה. ולפ"ז אף בחמה מותר להניח.

• והרמב"ן – מקיל יותר, דשומן כיון דלעולם אוכל הוא אפי' לרסק ולסחוט מותר.

• דעת התרומה והר"ן – כיש מחמירין, כיון

אר"ח – שי"ח

"במקום שהיס"ב"

הלבוש: ט"ס צ"ל במקום שאין היס"ב, שבמקום שהיס"ב אסור משום בישול. אך המ"א – אף במקום שהיס"ב מותר, כיון שהשומן נתבשל והוא יבש, אין בו משום בישול אחר בישול. כ"כ משנ"ב – שהולכים לפי שעת נתינתו שאז לא נמחה עדיין. כ"מ מהגמ', רש"י, פרישה ברכ"י וכה"ח. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל. כה"ח: מיהו אם השומן זב לחוץ הפשיטד"א נוהגים לא לאכול השומן משום נולד.

"כנגד האש"

משנ"ב (קא): היינו ע"ג איזה כלי המפסיק דאם לא כן אסור (וכנ"ל רנ"ג-ג,ה).

"אינו צעין דשרי"

מ"א (מב): היינו רק לעניין איסור נולד, אבל לענין איסור בישול הכא חמיר מדלעיל דהא רוטב הוא דבר לח, ודבר לח שנצטנן שייך בו בישול, ולכן אסור אלא אם כן מעמיד הקדרה במקום שאין היד סולדת בו.

"ויש מחמירין"

מ"א (מב): משום דהשומן צף למעלה והוי בעין והוי נולד דדמי למשקין שזבו. מה שאין כן בשלג כשנימוח במים אינו ניכר. ומשמע דאפי' בדיעבד אסור לאכול השומן דהוי נולד. כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (קה): דע דאפי' למחמירין אינו אסור כ"א כשיש הרבה שומן על

הפשטיד"א שכשיהיה נימוח יהיה זב לחוץ ויהיה מינכר בפ"ע, אבל אם אין על הפשטיד"א כ"כ שומן או שמעמידו כ"כ בריחוק מקום מן החום שלא יהיה נימוח עד שיזוב לחוץ אלא מעט ממנו יהיה נימוח בתוכו לבד מותר. ואף שעדיין נפטר זב מבשר שומן שבתוכו דבר מועט הוא ושרי לכו"ע.

כ' א": כד של מים שנקרש מלמעלה שרי להעמידו במקום שלא יגיע ליד סולדת בו דהקרח כשימס יהיה מתערב תיכף תוך המשקים שתחתיו ואינו ניכר. כ"כ משנ"ב.

דין הפשטיד"א הבלועה מהשמן

מ"א (שם): מותרת – דבשומן הבלוע בה אין איסור מידי דהוי אחתיכת בשר שמותר לחמם, כמ"ש הרב"י.

ואפשר דכיון דנאסר השומן בעין חוזר ונבלע בפשטיד"א ונאסר. ומ"מ יש להקל בדיעבד כמ"ש רמ"א.

כ' עוד: נ"ל דמותר ליתן הפשטיד"א קודם שהוסק התנור (כמ"ש סס"י רנ"ג) דאפי' בנותן קדירה קודם שהוסק פטור אבל אסור וכ"ש הכא דיש מתירין ליתן אפילו אחר שהוסק לכל הפחות יש להתיר קודם שהוסק, ומ"מ אין להקל בפני ע"ה. ולעשות ע"י גוי שרי.

"במקום לורד יש לסמוך"

שלחן עצי שיטים: דאז אפי' לכתחילה מותר, ובדיעבד בכל גווני אין לאסור, כ"כ הגר"ז ומשנ"ב.

סעיף י"ז: אסור ליתן צונן על המיחם להפשירו

סעיף י"ז: אסור ליתן צונן (על המיחם), אפילו להפשיר (לפי מה דמסיק הרמ"א

לעיל בסט"ו בהג"ה יש להקל בזה אם היה דבר מבושל ולא נצטנן לגמרי – משנ"ב), כל שהמיחם חם כל כך שאילו היה מניחו שם הרבה היה בא לידי בישול (דחיישנן שמא ישכח ויניחנו שם עד שיתבשל – משנ"ב), דהיינו שיהיה יד סולדת בו, שדין מניח ע"ג מיחם כדין מניח כנגד המדורה (בסי"ד דאפילו להפיג צינתו אסור אם יכול לבוא לידי בישול – משנ"ב). ואם אינו חם כל כך, מותר.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (מח.): רבה ורבי זירא איקלעו לבי ריש גלותא, חזיוה לההוא עבדא דאנח כוזא דמיא אפומא דקומקומא, נזהיה (נוף בו) רבה. אמר ליה רבי זירא: מאי שנא ממיחם על גבי מיחם? אמר ליה: התם – אוקומי קא מוקים, הכא – אולודי קא מוליד.

פרש"י: אפומא דקומקומא – מיחם של חמין, והכוזא היתה מלאה צונן. נזהיה – גער בו. התם אוקומי מוקים – שהמיחם העליון גם בו יש מים חמין, והתחתון אינו אלא מעמיד חומו שלא יפיג.

✓ **כ' התוס':** דין הנחה ע"ג מיחם כדין הנחה כנגד המדורה, שאם לא יכול להגיע ליס"ב מותר. כ"כ הר"ן.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"ואם אינו חם כל כך, מותר"

משנ"ב (קייב): אפי' אם הצונן הוא דבר שלא נתבשל מעולם, מותר.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: עבר והניח ושכח והגיע ליס"ב בדיעבד מותר, כיון שיש מחלוקת בדבר (בדבר שמבושל כל צרכו ולח).

סעיף י"ז: דין הגסה

סעיף י"ז: א. האלפס והקדירה שהעבירן מרותחין מעל גבי האור (כ"ש

כשעדיין הוא על האש – משנ"ב), אם לא נתבשל כ"צ אין מוציאין בכף מהם שנמצא מגיס ואיכא משום מבשל, ואם נתבשל כל צרכו – מותר (ואפי' להגיס בו לכתחילה מותר דאין בישול אחר בישול – משנ"ב).

ב. אבל צמר ליורה אף על פי שקלט העין – אסור להגיס בו (פי' לנענע אותו בכף) (משום צובע – מ"א).

ג. הגה: ולכתחילה יש ליזהר אף בקדירה בכל ענין. [פסקי מהרי"ו].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (יח:): מותר ליתן צמר ליורה

מע"ש. ולגזור שמא יחתה? ביורה עקורה. וניחוש שמא מגיס בה? בעקורה (מעל האש) וטוחה.

וכ' הר"ן: מכאן לאילפס וקדרה שהעבירן מרותחין מעל גבי האור שכל שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי אין מוציאין בכף מהם דנמצא מגיס ואיכא משום מבשל. אבל כשנתבשל כמאכל בן דרוסאי תו ליכא למיחש.

וכ' ה"ה – לרמב"ם צריך להיות מבושל כל צרכו.

וכ' הרמב"ם: אסור להכניס מגריפה לקדרה בשבת והיא על האש (ה"ה שהעבירו מעל האש מרותחת אסור – ב"י) להוציא ממנה בשבת מפני שמגיס בה וזה מצרכי הבישול הוא ונמצא כמבשל בשבת. המגיד – הרמב"ם מיירי דווקא באינו מבושל כל צרכו. 228.

ב. כ' הר"ן: והני מילי בקדרה אבל בצמר ליורה לעולם אסור להגיס בו שאע"פ שקלטו העין דרך הצבעין להגיס

228. חיוב בהגסה

כ' הרמב"ם: א' נותן האור וא' העצים... וא' הגיס – כולם חייבים משום מבשל.

וכתב המ"מ – שי"א שאין חיוב ההגסה אלא בהגסה ראשונה אבל משהגיס פעם א', בלא להגיס שנית נמי מתבשל ופטור. וכ"ד רמב"ן

בהם תמיד כדי שלא יחרכו והכי מוכח בירושלמי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "שהעבירן מרותחין"

משנ"ב (קיג): בנתבשל כל צרכו אפי' עומד ע"ג האור מותר להוציא בכף כן משמע בב"י. אבל בא"ר – מסיק דאף במבושל כל צרכו יש לאסור בזה.

"שנמצא מגיס"

משנ"ב (קיד): וכ"ש להגיס ממש דאסור ויש חיוב חטאת בזה (לפי מה שפסק השו"ע לעיל בס"ד), דבזה מסייע ומקרב להבישול וחשיב כמבשל. אבל בהוצאת הכף איסורו הוא רק מדרבנן, כ"מ מהמגיד.

ואם המאכל מבושל כמאב"ד (ביה"ל) בא"א (רנ"ג ס"ד) כ' – שבדיעבד אם עשה הגסה בלא נתבשל כ"צ אסור התבשיל כדין המבשל בשבת. ולא נהירא –

א). דמאחר דדעת הרמב"ן והרשב"א והר"ן והרא"ש דאחר שנתבשל כמאב"ד תו אין בו משום בשול, וממילא דכ"ש דאין בו משום הגסה, אף דקי"ל כהרמב"ם

והרשב"א.

ודע שכל שאין בבישולו חיוב כגון במבשולת כ"צ אין בהגסתו חיוב. מ"מ הב"י בשם הכל בו כ' – שהמגיס חייב משום מבשל אפי' בקדירה מבושלת כ"צ כל זמן שהיא על האש.

להוציא בכף אין להחמיר כלל בנתבשל כל צרכה ואינה על האש.

רדב"ז: בסעודת שחוששים שהמאכל יתקרר, ולכן אין מורידים המאכל מעל האש, אלא גורפים במגריפה יש להם ע"מ שיסמוכו. כ"כ מחב"ר.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: להגיס במאכל שמבושל כל צרכו שעל האש:

- הכל בו – כ' שאסור מהתורה.
- הריטב"א כ' – שאסור מדרבנן.
- והמאירי והרמ"ך – כ' להתיר לכתחילה.
- להלכה: יש לאסור מדרבנן דמחזי כמבשל. ולכן כשהאש מכוסה מותר להגיס, כיון דלא מחזי כמבשל.
- ורק להוציא הכף מהקדרה תיר מרן אפי' באש מגולה. כ"כ קול סיני.

(ס"ד) דבלא נתבשל כ"צ יש בו משום בשול מ"מ לענין לאסור בדיעבד יש להתיר.

ב). ואפילו למ"ד יש בו איסור מדרבנן (איזה אחרונים בס"ד) מ"מ כ' הגר"א בדרבנן לא נאסר.

ג). לדעת הגר"א אף באיסור דאורייתא בשוגג לא נאסר. כ"ש שנתבשל כמאב"ד.

ג. "אף בקדירה"

משנ"ב (ק"ז): אלא יהפוך הקדירה לקערה ויקח משם, ולא יוציא בכף.

כ' האחרונים (הט"ז, א"ר, הח"א והגר"ז) – דלא נהגו להחמיר בזה, דהעיקר כל שמבושל כל צרכו אפי' להגיס מותר. והרוצה להחמיר יחמיר בהגסה ממש אבל

סעיף י"ט: לטוח שמן ושום על הצלי

סעיף י"ט: אסור לטוח שמן ושום על הצלי בעודו כנגד המדורה אפילו נצלה הצלי מבעוד יום דמכל מקום יתבשל השום והשמן [כל בו].

עוד כ' – שכל זה בשום ושמן שהוא דבר חי שלא נתבשל אבל בשומן שנקפא מותר לטוח אפילו כנגד המדורה דאין בישול אחר בישול. ומשום נולד ליכא כיון דנבלע בהבשר ואינו בעין. כ"כ א"ר.

כ"כ משנ"ב – מטעם זה מותר לטוח בשומן אווז שנקפא ע"ג מיני קמחים וקטניות שנתנום ע"ג קערה אף שהוא רותח, ורק שיניחנו עליו מעט מעט והוא נימוח מאליו.

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**
"נגד המדורה"

מ"א (מה): לאו דווקא כנגד המדורה, אלא ה"ה אם הוא רותח שיס"ב.

ואפילו הניחו בקערה (כ"ש) כ' הפוסקים ביו"ד דדבר שהוא גוש אפי' בכ"ש מבשל וכ"ש צלי. פמ"ג – מ"מ בדיעבד אין לאסור כשהוא מונח בכלי שני דסמכינן על הפוסקים דכלי שני אינו מבשל בכל גווני.

או"ח שי"ט: דין הבורר בשבת, ובו י"ז סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף א: סוגי כלי ברירה, לברור לצורך	סעיף י: לסנן מים ויין במשמרת או בסודרים
739.....	753.....
סעיף ב: הבורר להניח לאחר זמן	סעיפים יא, יב: יזהר שלא לעשות גומא ולא להגביה טפח
742.....	756.....
סעיף ג: לברור שני מיני אוכל (שאין בהם פסולת)	סעיף יג: לא יתן קשין וקסמין בחוזקה
743.....	757.....
סעיף ד: לברור פסולת מתוך האוכל	סעיף יד: לערות מהכלי המשקה ויניח תחתיו השמרים
746..	758.....
סעיף ה: לברור תורמוסין מתוך פסולת שלהם	סעיף טו: ליתן ביצה במסננת שנתן בה חרדל
748.....	760.....
סעיף ו: למלול מלילות בשבת	סעיף טז: לסנן מים שיש בהם תולעים ע"י מפה
749.....	760.....
סעיף ז: לנפח מלילות בשבת	סעיף יז: איסור מחבץ, הרוקק לרוח...
751.....	761.....
סעיף זז: להציף מים כדי להסיר הפסולת	
751.....	
סעיף ט: ליתן שמרים במשמרת, או ליתן עליה מים	
752.....	

סעיף א: סוגי כלי ברירה, לברור לצורך אותה סעודה

סעיף א: ^אהבורר אוכל מתוך פסולת או שהיו לפניו שני מיני אוכלים ובורר מין ממין אחר, בנפה ובכברה חייב (שזהו דרך ברירתו – מ"א), בקנון ובתמחוי פטור אבל אסור. ואם ביררם בידו (האוכל מן הפסולת – משנ"ב) כדי לאכול לאתרו מותר.

^בהגה: וכל מה שזכר לעורך אותה סעודה שמיסב זה מיד, מקרי לאתרו [המגיד ורי"ו וב"י וטור ורא"ש]. ^גואפילו אחרים אוכלים עמו, קרי [תוס'].
^דואפילו אחרים אוכלים עמו, קרי [תוס'].

ד. ולכן מותר לזכור הירק שקורין שלאטי"ן מן העלין המעופסין שבו (היינו אוכל מתוך הפסול – מ"א) כל מה שקריך לאכול צאותה סעודה [ב"י ס' שכ"א].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (עד.): ת"ר – היו לפניו שני מיני אוכלים. בורר ואוכל, בורר ומניח, ולא יברור ואם בירר חייב חטאת. מאי קאמר?
 • עולא אמר – לבו ביום מותר, למחר חייב.
 • רב חסדא – פחות מכשיעור מותר, כשיעור חייב.
 • רב יוסף – ביד מותר, בקנון ותמחוי פטור, בנפה וכברה חייב.
 • רב המנוא – אוכל מתוך פסולת מותר, פסולת מתוך אוכל חייב.
 • אביי ורבא – בורר ואוכל לאלתר, בורר ומניח לאלתר, אבל לבו ביום לא יברור ואם בירר נעשה כבורר לאוצר וחייב חטאת.

פרש"י: בקנון – כלי עץ שעושין כעין צינור רחב מלאחריו וקצר מלפניו, ובעלי מטבע עושים אותו, והבורר בו קטנית נותן קטנית במקום הרחב ומנענעו, והקטנית מפני שהוא סגלגל מתגלגל ויורד דרך פיו הקצר, והפסולת נשאר בכלי. פטור אבל אסור – מותר לכתחילה לא הוי דדמי לברירה, וחייב חטאת לא הוי דכלאחר יד הוא, דעיקר ברירה בנפה וכברה, אבל ביד לא דמי לבורר כלל.

עוד שם: היו לפניו שני מיני אוכלין ובירר ואכל ובירר והניח: רב אשי מתני פטור, והא תני חייב בנפה וכברה דעיקר

ברירה כך היא, והא דמתני רב אשי פטור בקנון ותמחוי דהוי ברירה כלאחר יד. ורבי ירמיה מדפתי מתני חייב. ופרש"י: דכי פריך והא תני היינו ברייתא דלעיל.

וכ' התוס': וקשה לר"י דלמאי דמוקמינן לה בנפה וכברה משמע דווקא לבו ביום אסור, אבל לאלתר אפילו בנפה וכברה שרי, ובביצה (יד): משמע דבנפה וכברה אסיר בכל ענין? ונראה לר"י דבברייתא איירי בבורר ביד והכא דמוקמי לה בנפה וכברה.

✓ וכ"מ מפר"ח שכ' – שיש שלשה דינים בבורר: א). לאלתר וביד – מותר לכתחילה. ב). בקנון ובתמחוי – פטור אבל אסור. ג). בנפה ובכברה – חייב חטאת. כ"כ הרא"ש והרמב"ם והר"ן.

ב. שיעור לאלתר

הרא"ש בשם ר"ח: שיעור מה שמיסב על השולחן באותה סעודה בלבד. כ"כ הר"ן, ה"ה ורי"ו.

דעת המרדכי – דווקא להתחיל לאכול אחר ברירתו שרי, אבל לאכול אחר שעה חייב.

רי"ו – ואפילו ביד דמותר דווקא לאותה סעודה אבל בורר ומניח לצורך סעודה אחרת אסור.

✓ והרמב"ם כ': הבורר אוכל מתוך פסולת או שהיו לפניו שני מיני אוכלין ובירר מין ממין אחר: בנפה ובכברה חייב,

ומיתה במזיד כמו על שאר מלאכות.²²⁹

■ ואין בה איסור תורה אלא באחד מג' האופנים שאז דרך ברירה הוא בחול:

(א). אם בורר פסולת מן האוכל אפילו בורר בידו ודעתו לאכול מיד ג"כ חייב, שזהו דרך ברירה בחול לברור הפסולת מן האוכל.

(ב) אם הוא בורר בכלי שדרך לברור בה כגון בנפה וכברה חייב אפילו הוא בורר האוכל מן הפסולת ודעתו לאכול מיד, שכן דרך הבורר בכלי פעמים הוא בורר האוכל מן הפסולת, ופעמים הוא להיפוך.²³⁰

(ג). אפי' אוכל מן הפסולת ובידו, אם דעתו לאכול לאחר זמן חייב.

ואינו מותר אלא אם כן: בירור האוכל מן הפסולת, וגם שהברירה יהיה בידו ולא בכלי, וגם שיהיה דעתו לאכול מיד.²³¹

א. "אוכל מתוך פסולת"

הרב יעקב יוסף זצ"ל: הבורר את הפסולת כדי לתת לבהמתו לאכול, מותר, מ"מ יעשה בצניעה (כ"כ ביה"ל בשם פמ"ג).

"בקנון ותמחוי"

ועיין לקמן סי"ד (יחזק דעת ב, א). וכן מותר למלוח במלחיה שיש בה אורז ליבש המלח, ולא מקרי בורר (שאין אלו כלים המיוחדים לברירה וגם אין כוונתו לברור).

²³¹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: ולכן אם אכל מקצת האוכל ונשארו שם עצמות, אסור לברור העצמות מתוכו, אלא יניח הכל במקרה. ואף אם העצמות נפרדות מהאוכל ראוי להחמיר לא לברור, כ"כ תה"ד, רמ"א (שיט-ג).

בקנון ובתמחוי פטור אבל אסור, ואם בירר בידו לאכול לאלתר מותר. כ"פ שו"ע.

ומשמע דלא שרי אלא לברור כדי לאכול מיד אחר ברירתו כדברי המרדכי.

נראה שיש חילוק בין בורר אוכל מתוך פסולת, לבורר אוכל אחד מאחר. דבבורר אוכל מתוך פסולת חייב, ובבורר אוכל אחד מאחר לא מיחייב אלא אם כן בירר שחרית לאכול בין הערביים. אלא שאיני יודע מניין לו חילוק זה.

[מחצית השקל – וכיון דגם בשו"ע העתיק לשון הרמב"ם, על כרחך דגם הרב ב"י סבירא ליה חילוק זה].

ג. שם: בורר ומניח לאלתר מותר.

פרש"י – לאכול לאלתר מותר, שאין זה דרך הבוררים.

✓ והתוס' כ' – בורר ומניח לצורך אחרים האוכלים עמו שרי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

הקדמה (משנ"ב)

■ בורר הוא אחד מל"ט אבות מלאכות של שבת וחייבין עליה חטאת בשוגג

²²⁹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: איסור ברירה

מהתורה בין גידולי קרקע ובין בחפצים שאינם גידולי קרקע, אלא שבגידול קרקע שיעורו כגרוגרת, ובכלים בכל שהוא.

²³⁰ הרב יעקב יוסף זצ"ל: לברור בכף ומזלג דינו כיד ארוכה ולא ככלי, ולכן אם אוכל לאלתר מותר.

מותר למזוג תה מהתיון שיש בפיה מסננת,

ביה"ל: ואפילו חצי שיעור אסור גזירה אטו חצי שיעור דנפה וכברה דיש בזה איסור תורה (דקי"ל חצי שיעור אסור מן התורה), כ"כ פמ"ג,

"לאלתר מותר"

ביאר ביה"ל: טעם היתר דלאלתר, דאם לא כן איך אפשר לאכול, דודאי לא יקה המאכל כלו בפעם אחד לפיו, אלא יקה א' א' לפי ראות עיניו, דכל שאוכל לאלתר הוי דרך אכילה ומותר.

ב. "וכל מה שצורכ"

משנ"ב (ד): ואפילו יאריך זמן הסעודה כמה שעות מקרי לאלתר כיון שהברירה היא סמוך לסעודה (אחרונים). לבוש – מ"מ צריך להתחיל לאכול מיד אחר הברירה (מרדכי), כ"כ המ"א ועוד. כ"כ הגר"ז – וכל שהוא סמוך לסעודה מקרי לאלתר (בן א"ח – תוך חצי שעה מקרי סמוך).

"לצורך אותה סעודה"

משנ"ב (ה): וכ' הטור – ואם כוונתו כדי שישתייר גם אחר סעודה או על סעודה אחרת חייב חטאת. אך אם ממילא נשתייר מברירתו עד לאחר הסעודה אין בכך כלום כיון שכבר בירר בהיתר. וכ' פמ"ג – ואם בירר לאותה סעודה ואחר כך נמלך לעזובה לסעודה אחרת, אף דחייב חטאת אין בזה (דקדמה מעשה למחשבה), מכל מקום לא טוב לעשות כן. ושה"צ (ה) – כ' שצריך ראיה לדבריו.

ג. "ואפילו אחרים"

ברכ"י: פי' שאחד יכול לברור לכל בני הסעודה, שדרך אכילה היא. ואפילו אינו אוכל בעצמו עמהם (ומ"ש רמ"א "אוכלין עמו", לאו דווקא הוא) וכן משמע בד"מ הארוך. כ"כ משנ"ב.

ד. "מן העלין המעופשין שבו"

מ"א (ג): היינו אוכל מן הפסולת (אבל ליטול העלין המעופשין מן הטובים אסור דהוי בורר פסולת מן האוכל וחייב). ואפילו אם אין העלין הללו ראויין לאכילה ע"י הדחק אסור לבררם מדרבנן דמחזי כבורר פסולת מן האוכלין. כ"כ משנ"ב.

פמ"ג: ה"ה כשמונח לפניו קטניות או שאר פירות ויש בהם מתולעים ומעופשים, וכן פירות שנפלו לארץ ונתערבו בעפר וצרורות – יזהר שלא יברור בידו רק מה שצריך לאכול לאלתר (שהוא אוכל מתוך פסולת). כ"כ ח"א ומשנ"ב.

וכ' ביה"ל – אם הם עלים מופרדים יבור לו הטובים ויניח המעופשים (כמ"ש המ"א), אבל אם הם קלחים כגון חזרת שהעלים שמבחוץ הם המעופשים אז יסיר המעופשות להגיע לאוכל, דהוי כמסיר הקליפה לאכול התוך (שיורי ברכה וכ"כ בפמ"ג – דזהו לאו דרך ברירה רק לתקן המאכל).

סעיף ב: הבורר להניח לאחר זמן

סעיף ב: הבורר אוכל מתוך הפסולת (דפסולת מתוך האוכל אפי' לאלתר חייב – משנ"ב), בידו, להניחו אפילו לבו ביום, נעשה כבורר לאוצר וחייב [שם אוקימתא דאביי].

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**
"נעשה כבורר לאוצר וחייב"
 משנ"ב (י): טעמו, דרוב ענייני ברירה הוא לאחר זמן (דלאלתר דרך מאכל הוא לברור האוכל מן הפסולת בעת האכילה) ואז הדרך לברור בכל דבר אפילו בידו וכ"ש באיזה כלי. אבל הבורר בנפה וכברה או שבורר הפסולת מן האוכל דמינכר מלתא דלשם ברירה הוא אפי' לאלתר חייב.

משנ"ב (י): טעמו, דרוב ענייני ברירה הוא לאחר זמן (דלאלתר דרך מאכל הוא

סעיף ג: לברור שני מיני אוכלים (שאינן בהם פסולת)

סעיף ג: א. היו לפניו שני מיני אוכלים מעורבים, בורר אחד מאחד ומניח (הקני כלי) לאכול מיד (ראה ענפיה הלכה פי' דברי המחבר והרמ"א).

ב. הגה: ושני מיני דגים מיקרי שני מיני אוכלים ואסור לברור א' מחזירו אלא בידו, כדי לאכלן מיד, אף על פי שהחתיכות גדולות וכל אחת נכרת צפני עכמה.

ג. אצל כל שהוא מין א', אף על פי שבורר חתיכות גדולות מתוך קטנות, לא מיקרי ברירה.

ד. ואפילו היו שני מינים ובורר משניהם ביחד הגדולות מתוך הקטנות או להיפך, קרי הואיל ואינו בורר מין אחד מתוך חזירו [תרומת הדשן].

ה. ואם בירר והניח לאחר זמן אפי' לבו ביום, כגון שבירר שחרית לאכול בין הערביים (היינו מסעודה לסעודה – מ"א), חייב.

❖ **שורשי הלכה (המקורות)**
 א. רמב"ם: היו לפניו שני מיני אוכלין מעורבין בורר אחד מאחד ומניח לאכול מיד.
 כ' המגיד משנה: שדברי רבינו הם כפירוש ר"ח, שפירש דבורר לאכול לאלתר ביד

מותר אוכל מתוך פסולת בדווקא, ובורר לבו ביום אפילו ביד חייב חטאת, ופסולת מתוך אוכל לעולם חייב. וכן הסכים הרמב"ן וכן נראה מהרי"ף שפסולת מתוך אוכל לעולם חייב ושני מיני אוכלין הרי הן כאוכל מתוך פסולת.

כ' בתרומת הדשן:

א.

"היו לפניו"

ביה"ל: הפמ"ג מסתפק אם בירר מין אחד מחבירו ודעתו להניח שניהם לאחר זמן, האם שייך בזה ברירה דהי אוכל והי פסולת? ומביא ראיה להתיר, מהא דמותר לסנן החלמון מן חלבון אף דמקרי שני מינים, כין שאינו מסנן החלמון לאוכל אלא ליפות מראה החרדל, (פי' תרוייהו אינם עומדים לאכילה לעולם דהחלבון נתרב בפסולת החרדל ואין רוצה לאכלה והחלמון יורד למטה לגוון ולא לאכילה ולפיכך אין שייך ע"ז שם בורר).²³²

(עיין שם סי"ז, ומשמע שמותר לברור שני מיני מאכלים אף ע"י נפה וכברה כשאין רוצה לאכול עתה).

ולענ"ד נראה פשוט מלשון הרמב"ם דס"ל דהברירה מה שבורר מין אחד מחבירו ועי"ז הוא כל מין בפ"ע זהו עצם המלאכת בורר, ול"ד להתם שאינם עומדים לאכילה, אבל כשבורר לאוכלם אסור.

"ומניח השני"

מ"א (ד): כוונת הרמ"א כמ"ש הטור דאותו שרוצה לאכול עתה חשוב כאוכל והשני חשוב פסולת (ומניחו ואינו בוררו), ולכן לברור זה שרוצה לאכול ולהניח השני, אבל איפכא לא דהוי פסולת מתוך אוכל, וכ"כ התרמת הדשן, כ"כ משנ"ב – דקיי"ל דאסור לברור אפי' כשרוצה לאכול המין השני לאלתר.

ג. במין אחד לא שייך ברירה, ושרי ליטול קצתו לאכול ולהניח קצתו לסעודה אחרת, או ליטול קצתו ולהצניעו לסעודה אחרת ולהניח קצתו לפניו לאכול לאלתר.

ד. ה"ה אם הם שני מינים ובורר משניהם להצניעם לצורך סעודה אחרת או לאכול לאלתר דשרי דחשיבי כמו מין אחד.

ב. ונסתפק בשני מיני דגים אי שייך בהו ברירה, כיון שהם ניכרים בהפרדתם חתיכות גדולות. ונטה להחמיר משום דספק חיוב חטאת הוא.

ה. רמב"ם: היו לפניו שני מיני אוכלין מעורבין בורר אחד מאחד ומניח לאכול מיד, ואם בירר והניח לאחר זמן אפילו לבו ביום כגון שבירר בשחרית לאכול בין הערבים חייב.

כ' הרא"ש: היו לפניו ב' מיני אוכלים אותו שרוצה לאכול עתה חשוב כאוכל והשני חשוב פסולת ואסור לבררו.

וטעמו מדתניא (עד.) – היו לפניו שני מיני אוכלין בורר ואוכל (מין ממין אחר) הוי כבורר אוכל מתוך פסולת. ואין לזה טעם אלא אם כן נאמר שאותו שרוצה לאכול עתה מיקרי אוכל ואידך מיקרי פסולת (כפר"ח אופן ג').

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

לא למים שיורדים ולא לפסולת. וכן הדין במשלוש שבכור.

²³² פסקי תשובות (עמ' תקיז): לפ"ז התיר אגרות משה – מסננת שבכור, שהרי לא צריך

אר"ח – שי"ט

יש באוכלין (אף שהוא מין אחד). ולכן בחשש איסור דאורייתא יש להחמיר. אמנם חמד משה (ב) – הסכים עם תה"ד והרמ"א. כ"כ תו"ש, ב"מ, ברכ"י, וכ"ד משנ"ב ועוד.

ללא מקרי ברירה

מ"א (ה): אלא אם כן קצת אין ראוי לאכול אלא ע"י הדחק (כגון שנקדחו מכה הבישול), דאז פטור אבל אסור. כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (טו) – או שאיזה חתיכות דגים הוי מדג חי ואיזה מדג מת אפי' מין אחד אסור.

והפמ"ג מסתפק – בתפוחים חמוצים ומתוקים האם נקרא מין אחד אם לא. ואם מחמת חמיצותו אין ראוי לאכול בודאי דומה לפסולת ואסור, דדמי לעלין מעופשין.

כ' ח"א: בשר צלי ומבושל מקרי ב' מינים לענין זה, וכ"ש בשר של מיני עופות מחולקין. כ"כ משנ"ב – ע"כ צריכין ליהזר בסעודות גדולות שמונחים כמה מיני עופות יחד ובוררין להניח למו"ש שיבררו אלו שרוצין לאכול עכשיו ולא להיפוך.

ט"ז: ה"ה בכל שני מינים, כגון כלים ובגדים שייך ברירה, וע"כ צריך לברור זה המין שרוצה ליטול, והשאר ישארו על

ביה"ל – וזה לא כמ"ש המחבר (רמב"ם) שהוא כפשוטו, שמניח לאחרים או לעצמו, שבשני מיני אוכלים מותר לברור ולהניח לבו ביום ולאכול מה שנשאר, כיון ששני מאכלים. מ"מ אין לזוז מדברי תה"ד הרמ"א שמקורם מהרא"ש. כ"פ כה"ח.

ומניח (הסני כדי) לאכול מיד

ביאור דברי המחבר והרמ"א:

דברי המחבר (לפי ביה"ל): בורר אחד לאוכלו, ובורר גם השני ומניחו לאחרים או לעצמו, שבשני מיני אוכלים מותר לברור ולהניח.

אבל הרמ"א שכתב "השני כדי", שאותו שרוצה לאכול חשיב אוכל, והשני פסולת, ולכן בורר הראשון לאוכלו לאלתר, אבל את השני מניחו ולא בוררו.

ב. "אסור לברור...כדי לאכלן מיד"

משנ"ב (יג): פ"י שיברור אותו שרוצה לאכול מיד, ולא יברור אותו שרוצה להניח לסעודה האחרת.

"וכל אחת נכרת בפ"ע"

משנ"ב (יד): ר"ל דמ"מ שייך בזה ברירה כיון שאין מסודרות כל מין בפני עצמו אלא מעורבין ביחד.

ג. "כל שהוא מין אחד"

והט"ז (ב) – חולק, אף במין אחד שייך ברירה, שאותו המין שאינו רוצה לאכול עכשיו הוי פסולת ואסור לברור. כ"מ מהר"ח. כ"כ מהרי"ל – אין טחינה אחר טחינה אך יזהר שלא יברר הפרורים הגדולים מתוך הקטנים כי איסור בורר

מקומם ולא להיפוך.²³³

וכ' משנ"ב (טו): דאפשר דאם תלויים כמה בגדים על הכותל, מותר להסיר העליונים להגיע לבגד שרוצה ללבוש. וכן אם מונחים בקערה כמה מינים יחד זה על זה והמין שרוצה לאכול מונח למטה, מסלק אלו שמונחין למעלה כדי שיוכל להגיע להמין שלמטה וליטלו, לא הוי בכלל בורר.

ה. "לאכול בין הערביים"

מ"א (ו): היינו מסעודה לסעודה.

פ' מחצית השקל דעת המ"א – בשני מיני אוכלים דווקא מסעודה לסעודה אסור (אבל פחות מותר – דעת הב"י ס"א. ב' שיעור לאלתר). אבל לדעת רמ"א ודאי אפילו בשני מיני אוכלים לא הותר אלא סמוך לסעודה, אבל שלש וארבע שעות קודם הסעודה אף על גב שהוא לצורך סעודה הראשונה הסמוכה חייב. כ"כ משנ"ב (טז) – ה"ה אם היה זמן מופלג מסעודת בין הערבים שאסור (אף פחות מסעודה לסעודה). ביה"ל – ויש להחמיר בדבר שיש בו איסור דאורייתא.

סעיף ד': לבורר פסולת מתוך האוכל

סעיף ד': א. הבורר פסולת מתוך אוכל, אפילו בידו אחת, חייב (אפי' לאוכלו לאלתר – עו"ש).

ב. הגה: ואפילו האוכל מרובה ויש יותר טורח צברית האוכל, אפ"ה לא יצרר הפסולת אפי' כדי לאכול לאלתר [ב"י].

חייב).

פרש"י: הבורר תורמוסין – לאחר ששלקן הוא בורר אוכל מתוך הקליפה. מסרח – והלכך אוכל נמי, כל זמן שמעורב בו, הוי כפסולת, ומיהו אוכל הוא, ומחמירין עליה למיהוי ההוא דשקיל כפסולת מתוך אוכל.

✓ כ"פ הרמב"ם: והבורר פסולת מתוך

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (עד): אמר חזקיה – הבורר תורמוסים מתוך פסולת שלהן – חייב. לימא קסבר חזקיה אוכל מתוך פסולת אסור? – שאני תורמוסים דשלקיה ליה שבעא זימני (למתקן), ואי לא שקלי ליה – מסרח וכפסולת מתוך אוכל דמי (ולכן

באריכות שמוכיח שאינו דומה למ"ש הט"ז כאן, שבסכו"ם וסידורים, הם מבוררים וניכרים ואין שייך בהם ברירה, וכמ"ש ערוך השלחן).

²³³ יביע אומר (ה, לא): מותר לבורר הסכו"ם ולהניחו במקומות המתאימים, וכן מותר לשמש לסדר הסידורים אחר התפילה (עיין שם

האוכל אפילו בידו אחת חייב.

ב. ביצה (יד:): תנן – הבורר קטנית ביום טוב: ב"ש אומרים – בורר אוכל ואוכל. ובית הלל אומרים – בורר כדרכו. במה דברים אמורים בזמן שטורח האוכל מרובה על של פסולת הוא דקאמרי בית הלל נוטל פסולת דמעוטי בטירחא עדיף אבל אם טורח פסולת מרובה על של אוכל דברי הכל נוטל את האוכל ומניח את הפסולת.

פרש"י: ה"ק – בד"א שטורח האוכל מרובה משל הפסולת אז התירו ב"ה לבורר הפסולת. כ"פ הטור – כרש"י, וכ"ה בהלכות ושכן הדין בשבת.

✓ אבל הבי"י – לפי הרמב"ם כל זה ביו"ט אבל בשבת בכל גוונא בורר אוכל מתוך הפסולת, אבל פסולת מתוך אוכל אפי' ביד אחת חייב. כ"כ הר"ן בשם הר"ח – אפי' לאלתר חייב. כ"כ ה"ה לדעת הרמב"ן, כ"כ סמ"ג וסמ"ק כ"מ מהרי"ף. כ"פ ביו"ט תק"י-ב להקל ביו"ט.²³⁴

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"הבורר פסולת"**

ביה"ל: יש להסתפק אם בשעת האכילה גופא כשאוחז בידו, מוציא הפסולת ומשליכו ואוכל את האוכל, האם מותר?

הברכ"י הביא בזה מחלוקת: מהרי"א – מתיר, כ"ד הרמב"ן. ומהריט"ץ – אוסר כ"ד הרא"ש.

וחזון עובדיה כ': שאם הפסולת גדל עם האוכל מותר להסיר לפני שאוכל, כגון להוציא גרעיני אבטיח, או קוצים מהדג.

"אפי' בידו אחת"

משנ"ב (יז): אף דלקמן בס"ז איתא דלנפח בידו אחת מותר! התם לאו דרך ברירה הוא, מה שאין כן בסתם ברירה לא מיקרי שום שינוי ע"י מה שבירר בידו אחת.

"חייב"

ביה"ל: יש המכנינים מאכל הנעשה מרגלי בהמה בשבת לצורך סעודה ג', ואפשר להכשל בזה בכמה איסורים: א. דרכן לקלוף שומים ובצלים ולחתכן דק דק ולהניח בתוכן, יש איסור של ברור כיון שהוא לאחר זמן.

ב. לחתוך דק דק אסור משום טוחן, דלאחר זמן לכו"ע חייב משום טוחן.

ג. אם הרוטב חם שהיד סולדת בו בשעה שנותן הבצלים והשומים לתוכן יש בזה גם משום מבשל אם הוא בכלי ראשון, ואפילו אם הוא בכלי שני יש מחמירין אם היד נכוית בו.

ד. שבוררין העצמות מן הבשר ומשליכין אותן לחוץ יש בו איסור בורר.

ברירה בלח

פסולת עלייהו, כיון דאורחיהו בהכי והוי שומר לפרי. ולא דמו לעצמות וקליפין שכבר נפרדו לגמרי מן האוכל שאסור.

²³⁴ב. הרא"ש: נראה דאגוזים ובוטנים שנשתברו ומונחין עדיין בקליפין, אף על פי שהקליפה מרובה על האוכל לא מיקרי שם

יביע אומר (ה, לד-ד) – שכ"כ שם חדש, ועוד סניף לפמ"ש שיורי ברכה בשם המכריע שמותר לברור הפסולת בידו אם אוכל לאלתר (אף שלא קי"ל הכי, ראוי להצטרף לסניף).

כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – ושכן המנהג. ולכן מותר לברור הגרעינים מהאבטיח, וכן למרוט נוצות מהעוף המבושל לפני האכילה, כיון שכן נבראו עמו, והם גוף אחד.

ב. **"ויש יותר טורח"**

משנ"ב (יח): ואף שביו"ט בכה"ג צריך לברור הפסולת, קמ"ל שבשבת אסור, ושאני יו"ט משום שמחת יום טוב שממעטים בטרחא.

■ מהריט"ץ – אם נפל זבוב לכוס משקה, מותר להוציא הזבוב, לפי שאין ברירה בלח, שדבר הצף על המשקה מבורר ועומד (כלשונו שם: "אין ברירה בלח ואת הצירעה ישלח"). כ"כ א"ר, ברכ"י שכן המנהג, ועוד.

■ מיהו הט"ז – לפי הראב"ד אסור, אלא יקחנו עם מעט משקה. כ"כ הגר"ז וח"א. כ"פ בן א"ח – יקח הזבוב בכף עם מעט מהמשקה, ואם אי אפשר יניח אצבעו במשקה כדי שהזבוב יתפס על אצבעו ויורקנו, דודאי באצבע יש מעט משקה. כה"ח – או ישפוך מן הכוס מעט משקה עם הזבוב.

"פסולת מתוך אוכל"

בן א"ח: מותר לברור הקוצים מהדגים בשעת האכילה, שזהו דרך אכילה. כ"פ

סעיף ה: לברור תורמוסין מתוך פסולת שלהם

סעיף ה: הבורר תורמוסין מתוך פסולת שלהם, חייב מפני שהפסולת שלהם ממתקת אותם כשישלקו אותו עמהם, ונמצא כבורר פסולת מתוך אוכל – וחייב [לשון הרמב"ם].

ונמצא כבורר פסולת מתוך אוכל וחייב.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

ביאר משנ"ב (יט): מבלעדי זה התורמוס מר מאד וחשיב כפסולת והפסולת אינו מרה כ"כ, ע"כ חשיב התורמוס כפסולת מתוך אוכל (הקליפה).

כ' הטור – תורמוסין שלנו שאין דרכן בכך מותר לברור מתוך הפסולת. כ"כ שו"ת אוהל יוסף – מ"מ להלכה לא יסיר

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

שבת (עד): חזקיה אמר: הבורר תורמוסים מתוך פסולת שלהן – חייב. לימא קסבר חזקיה אוכל מתוך פסולת אסור! – שאני תורמוסים דשלקיה ליה שבעא זימני, ואי לא שקלי ליה – מסרח וכפסולת מתוך אוכל דמי.

✓ וכ"פ הרמב"ם – מפני שהפסולת שלהן ממתקת אותן כשישלקו אותם עמהם,

הקליפה רק כשהוא בפיו. כ"כ עקרי הד"ט ועוד.

סעיף ו: למלול מלילות בשבת

סעיף ו: א. אין מוללין מלילות, אלא מולל בשינוי מעט (שלא ימלול בהם רק מעט) **בראשי אצבעותיו**. הגה: ואף על פי שמפרק האוכל מתוך הסצלס, הואיל ואינו מפרק רק כלאחר יד כדי לאכול (לא הוי תודלה דדש), פרי [מרש"י].

ב. ויט מחמירין [מרדכי ור"ן], ולכן אסור (אפי' ע"י שינוי – משנ"ב) לפרק האגוזים לזוים או אגוזים גדולים מתוך קליפתן הירוקה [מהרי"ל], וטוב להחמיר מאחר דיכול לאכלן כך בלא פירוק.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

בידו, הויא תולדת דישה, וחייב. **שבת** (קכח): תניא חבילי פיאה איזוב וקורנית: הכניסן לעצים אין מסתפק מהם בשבת, למאכל בהמה מסתפק בשבת מהם. ומולל ואוכל ובלבד שלא ימלול בכלי דברי רבי יהודה. וחכמים אומרים מולל בראשי אצבעותיו ואוכל ובלבד שלא ימלול בידו הרבה כדרך שהוא עושה בחול.

פרש"י: חכמים מחמירים, רק למלול בראשי אצבעותיו, ובלבד שלא ימלול הרבה. ומהו מולל? כגון אם בא לאכול הזרע מולל השרביטין שהזרע בתוכו.

ביצה (יג): כיצד מולל? אביי אמר – חדא אחדא. ורב אויא אומר – חדא אתרתי (פרש"י: חדא אחדא – בין גודל לאצבע. חדא אתרתי – בין גודל לשתי אצבעותיו).

רבא אמר – כיון דמשני אפילו חדא אכולהו נמי.

הקדמה – **מלאכת דש:** דישה היא אחת משלושים ותשע אבות מלאכות. הפרדת האוכל מהפסולת המחוברת בו או שמפרק מן האוכל פסולת המחוברת בו, כדי שיהא נכון לאכילה, ובזה נבדלת מלאכת זו ממלאכות בורר וזורה ומרקד, שאף הן הפרדת פסולת מאוכל שהפסולת מעורבת בתוך אוכל, ואינה מחוברת בהן, ובדישה האוכל והפסולת מחוברים. מפרק היא תודלת דש.

א. ביצה (יב): המולל מלילות מערב שבת למחר מנפח מיד ליד ואוכל אבל לא בקנון ולא בתמחוי. ובגמ' – דווקא מערב שבת אבל בשבת אין מוללין מלילות.

תנן התם: המקלף שעורין מקלף אחת אחת ואוכל, ואם קלף ונתן לתוך ידו – חייב. **פרש"י:** אחת אחת לא הוי מפרק תולדה דדש, דכלאחר יד הוא, אבל משקבצן

להלכה הדין בשבת

ב.

"ויש מחמירין"

מ"א (ח): דדווקא לרכך שרי אבל לפרק הדגן מתוך השבלים הוי תולדה דדש אסור. אבל כשנתפרקו הדגן מן השבלים מע"ש מותר לקלפו לכ"ע. כ"כ משנ"ב – וכ"ז כשדעתו לאכול לאלתר.

"ולכן אסור לפרק האגוזים"

ט"ז (ד): ה"ה קטניות שעדיין מחוברים בשרביטים שגדלו עמהם, ואפי' אם כבר נתקו מע"ש אין ליקח הקטניות מן הקליפות אלא מה שרוצה לאכול מיד.

"קליפתן הירוקה"

משנ"ב (כ"ד): ירוקה – דזה דמי כמתוך השבלין. וכ' הא"ר – אבל לכו"ע מותר לשבר הקליפה הקשה ולקלוף גם הקליפה הדקה שעל האגוז גופא (וכדלקמן ס"ס שכ"א).

מהפמ"ג משמע – שלווים ובוטנים שנשתברו ועדיין הם בקליפתן שיש ליוזר לברור האוכל מתוך הקליפות ולא להיפוך, ואפי' כשדעתו לאכול מיד ומשום בורר.

והמ"א (סי' תק"י) הביא בשם יש"ש – דדבר זה שקולף הקליפה מהן בכלל תיקונא אוכלא הוא ולא שייך ברירה בזה. ואף שהקשה עליו המ"א כבר יישבו א"ר והפמ"ג – שכיון שדעתו לאכול מיד שרי.

• **ב.√ תוס' –** היתר זה ביו"ט, אבל בשבת אסור. כ"ד הר"ן מרדכי.

• **א.√ הרי"ף והרא"ש –** אף בשבת מותר, דקי"ל כרבנן (שבת קכח) שמולל בראשי אצבעותיו, וכרבא בביצה, אפי' חדא אכולהו. כ"פ הרמב"ם, ה"ה ורי"ו. כ"פ בשו"ע.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

"אין מוללין"

משנ"ב (כ): מלילה הוא שמולל השבלים כדי לפרק הדגן מתוכו, ואסור מפני שנראה כדש (רש"י).

"בשינוי מעט"

משנ"ב (כא): שמולל בראשי אצבעותיו וזהו השינוי שאינו מולל בידו, ומעט – שלא ימלול בהם רק מעט.

כ' המ"א (ח): וה"ה בשרביטין של קטניות שאין להוציא מהן הקטניות רק מעט וע"י שינוי. וצ"ע דכל העולם נוהגין היתר? וצ"ל כיון שעודן לחין ואף השרביט אוכלין אותו לא הוי מפרק רק כמפריד אוכל מאוכל, אבל יבשין או שאר מיני קטניות שאין השרביטין ראויין לאכילה כגון פולין שלנו וכן השומשמן מקליפתן (משנ"ב) אסור בלי שנוי אף שדעתו לאכול מיד.²³⁵

ויפרר בראשי אצבעותיו, ולא יעשה הרבה. ואף שהוא ראוי לאכילה (עם הקליפה) והוי אוכל מתוך אוכל דשרי, מ"מ ראוי להחמיר.

²³⁵ הרב יעקב יוסף וצ"ל: בוטנים שרוצה להוריד מהם קליפתן הדקה, יקח אחד אחד

סעיף ז: לנפח מלילות בשבת

סעיף ז: היו לו מלילות מע"ש, לא ינפה בקנון (ופירש"י: כלי שראשו אחד רחב והשני עשוי כמין מרזב, ונותנין הקטניות בראשו הרחב ומנענע האוכל ומתגלגל דרך המרזב, והפסולת נשאר בכלי) ותמחוי, (פי' קערה גדולה) ולא בשתי ידיו, אלא מנפה בידו אחת בכל כחו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מלילות מע"ש"

רמב"ן במלחמות: ה"ה אם מלל מעט בשבת, מותר לנפח רק בידו אחת, ואפי' היו הרבה מלילות מע"ש מנפה רק בידו אחת. כ"כ משנ"ב.

"בקנון ותמחוי"

רש"י: גזירה משום נפה וכברה דיש בזה חיוב חטאת, כ"כ הרמב"ם ומשנ"ב.

"ולא בשתי ידיו"

משנ"ב (כז): דהיינו לדבק שתי ידיו כאחת וליקה בשניהם ולנפח, וה"ה דמיד ליד חברתה אין נכון לדעת הרמב"ם (לאפוקי הטור שמקל בזה).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ביצה (יג:): (היו כבר מלילות בע"ש ועדיין מעורבים בקליפתן, בשבת) כיצד מנפח? אמר רב אדא בר אהבה מנפח מקשרי אצבעותיו ולמעלה (ולא בכפו). מחכו עלה במערבא כיון דמשני אפילו ככולא ידא נמי. ✓ אלא אמר רבי אלעזר מנפה בידו אחת ובכל כחו.

כ"פ הרמב"ם: כשהוא מנפה מנפה בידו אחת בכל כחו, אבל לא בקנון ובתמחוי גזירה שמא ינפח בנפה ובכברה שהוא חייב.

וכ' ה"ה בשם המפרשים – דלאו דווקא קנון ותמחוי אלא אפילו בשתי ידיו אסור. כ"כ הר"ן.

סעיף זז: להציף מים כדי להסיר הפסולת

סעיף זז: אין שורין את הכרשינין, דהיינו שמציף מים עליהם בכלי כדי להסיר הפסולת (משום בורר), ולא שפין אותן ביד כדי להסיר הפסולת דהוה ליה כבורר, אבל נותנן בכברה אף על פי שנופל הפסולת דרך נקבי הכברה [שבת קמ. ופרש"י].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אין שורין"

מ"א (ט): ה"ה אם יש פסולת (כגון עפר) ואוכל מעורבין אסור ליתנם במים כדי

"אף על פי שנופל"

ביה"ל: כן הוא לשון הר"ן, ולשון רש"י בזה אף על פי דלפעמים נופל. משמע דס"ל דאם לא כן אסור משום דהוי פסיק רישא.

שיפול הפסולת למטה, או להציף למעלה כגון תבן. כ"כ משנ"ב (כט) – ה"ה תפוחי אדמה וכל כה"ג לא יתן עליהם מים כדי להסיר האבק והעפר מעליהם. בביה"ל כ' – שהוא איסור דאורייתא, אבל לוית חן – פסק שהוא מדרבנן.²³⁶

סעיף ט: ליתן שמרים במשמרת, או ליתן עליה מים

סעיף ט: משמרת (כלי שמסננין בה השמרים והיין יורד זך וצלול – משנ"ב), **אפילו תלויה מע"ש** (שאינן בה משום אוהל), **אסור ליתן בה שמרים** (משום ברור – טור). אבל אם נתן בה שמרים מערב שבת, מותר ליתן עליהם מים כדי שיחזרו צלולים לזוב.

אמר משום מרקד, מה מרקד פסולת מלמעלה ואוכל מלמטה אף זה כן.

ב. משנה (קלט:): נותנין מים על גבי שמרים בשביל שיצלו. ופרש"י: נותנין מים – בשבת על גבי שמרים הנתונים במשמרת מבעוד יום. כדי שיצלו – שיהו צלולים לזוב.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אסור ליתן"

ג. שי"ח-ב: מותר לבריא לאכול בשר חי שנשחט לחולה, אף שמדיח הבשר מהדם.
ד. שיח-ד: אסור לשטוף דג מליח בחמין. משמע שבקרים מותר ואין בו משום ברור.
ה. שכג-ה: מותר לשטוף כוס שהיה בו יין נסך, ול"א דהוי ברור. וכ"פ להתיר ברב פעלים.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קלז:): רבי אליעזר אומר – תולין את המשמרת ביום טוב ונותנין לתלויה בשבת. וחכמים אומרים – אין תולין את המשמרת ביום טוב ואין נותנין לתלויה בשבת. וקי"ל דהלכה כחכמים. גמ': ואם תלה בתלויה אסור מדרבנן שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. ואם שימר (שנתן שמרים לתלויה) חייב. מה האיסור?

רבה אמר משום ברור, מה ברור נוטל אוכל ומניח פסולת אף זה כן. רבי זירא

²³⁶ והרב יעקב יוסף זצ"ל: חולק, מותר לשטוף פירות מהעפר, כ"פ לוית חן (נב). טעמו: א. קרשינים הוא מאכל בהמה ולא ראוי לאדם, לכן יש ברירה, אבל פירות שוטף ואוכל, שכן דרך אכילה. ב. אין כאן ברור אלא שטיפה, שהרי בסחיטת סמרטוט יש רק מלבן, ולא ברור.

א"ח – ש"ט

השמרים צלולים ויזובו כל יינם. וכ' הלבוש – טעם שאין בנתינת המים משום בורר, כיון שהמים צלולים ואין בה פסולת. כ"כ משנ"ב. ומותר ליתן בשבת מים ע"ג שמרים שנשארו בחבית וקולטין המים טעם היין (אחרונים). כ"כ משנ"ב. והרב יעקב יוסף דצ"ל.

רמב"ם: וחייב חטאת, משום בורר שנברר האוכל מהפסולת עי"ז או משום מרקד. כ"כ משנ"ב.

ביה"ל – אסור ליתן בשבת שמרים, אבל מותר לתת מע"ש לתוך המשמרת והיין זב ממנו בשבת (אור זרוע).

"צלולים"

ר' עובדיה מברטנורא: שיהיו

סעיה י: לסנן מים ויין במשמרת או בסודרים

סעיה י: א יין או מים שהם צלולים, מותר לסנן במשמרת. ב. הגה: ואף על פי שיש בו קסמין דקין, הואיל וראוין לשתות כללוא הכי [ד"מ סק"ד בשם הסמ"ג]. ג. אבל בסודר: מים אסור משום ליבון, ויין ושאר משקין, מותר. ד. ואם הם עכורים (לגמרי – ב"י בשם הר"ן), בין מים בין יין – אסור לסננם.

ה. ולהרמב"ם – במשמרת אסור ואפילו מים ויין צלולים, ואפילו בסודרים לא התירו אלא בצלולין אבל לא בעכורים (טעמו שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול – משנ"ב).

ו. ויין מגתו, כל זמן שהוא תוסס (פי' שנראה כרותח), טורף חבית בשמריה ונותן לתוך הסודר (זהו לדעת הרמב"ם ולדעה הראשונה אפי' במשמרת שרי – משנ"ב).

לכך, אבל לסנן מים בסודרים אסור משום ליבון. כ"כ הטור. והוסיף הגמ"י בשם סמ"ג – דווקא במים, גזרינן שמא יסחט שהבגד מתלבן, אבל סחיטת שאר משקים אסור משום דש, ולא חיישינן שמא יסחוט, כיון שאין רגילות לסוחטו (להוציא ממנו המשקים). כ"כ התוס'.

ב"י: משמע שבצלולים מתיר זעירי אף

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קלט:): אמר זעירי – נותן אדם יין צלול ומים צלולין לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש, אבל עכורים לא.

ג. משנה (שם): מסננין את היין בסודרין ובכפיפה מצרית (העשויה מצורי דקל).

תוס' לפי הרשב"ם: במשמרת לא שייך משום ליבון במים, כיון שמשמרת עשויה

מיתבי – רשב"ג אומר: טורד אדם (מערב) חבית של יין וכו' ונותן לתוך המשמרת בשבת, לתוך המשמרת ממש העשויה לכך שרי. ובסודרין מותר אף כשאינו צלול (אלא עכור, אבל עם שמרים אסור אף בסודרין דהוי בורר ממש – ה"ה). כ"כ ה"ה בשם הרשב"א.

בין הגיתות שנו

רש"י פי' – שכל היינות עכורין ושותין אותם בשמריהם, הילכך אין כאן תיקון דבלאו הכי משתתי.

והרמב"ם פי' – מפני שכל זמן שהוא תוסס עדיין לא נפרשו השמרים מן היין יפה יפה, וכל היין כגוף אחד הוא. כ"כ הר"ן בדעת הרי"ף.

ה. שיטת הרמב"ם

כ' הרמב"ם: מסננין יין שאין בו שמרים או מים צלולין (רק) בסודרין ובכפיפה מצרית כדי שיהא צלול ביותר.

ו. וכן יין מגיתו כל זמן שהוא תוסס טורף חבית בשמריה ונותן לתוך הסודרין.

ב"י: משמע דסבירא ליה דמשמרת כיון דמצי אתי בה לידי חיוב חטאת אפילו מים ויין צלולין נמי לא. ויין או מים שאינן צלולין אפילו בסודרין אסור גזירה

אטו משמרת ומשמרת.²³⁷

סיכום השיטות:

רש"י	מותר אף	צלולים	עכורים	עם שמרים
			רק	אסור בכל

להוציא הדבר מפשרו. אלא י"ל דהרמב"ם מפרש הך צלולים דנקט זעירי היינו צלול ביותר ואין בו כלל שמרים, ואינו משמרו אלא בשביל קסמים או שום דבר שנפל לשם בזה דווקא מותר משמרת.

במשמרת עצמה, כן הא דתניא טורד אדם חבית של יין וכו' ונותן לתוך המשמרת בשבת, לתוך המשמרת ממש העשויה לכך שרי. ובסודרין מותר אף כשאינו צלול (אלא עכור, אבל עם שמרים אסור אף בסודרין דהוי בורר ממש – ה"ה). כ"כ ה"ה בשם הרשב"א.

כ"ד הר"ן: שכתב – מסננין את היין בסודרין, מיירי אף ביין עכור, ומיהו משתתי הכי, דאי ביין צלול אפילו במשמרת שרי, ואי ביין עכור דלא משתתי הכי אפילו בסודרין וכפיפה מצרית אסור.

ונמצא פסקן של דברים:

א. יין צלול דרוביהו דאינשי לא קפדי ביה כלל – מותר אף במשמרת כדי שיהיה צלול ביותר.

ב. יין שהוא עכור קצת ואפשר לשתותו אבל הרוב לא שותים – מותר בסודרין וכפיפה, כיון שיש שינוי. אבל לתוך המשמרת שאין שינוי אסור.

ג. ויין שהוא עכור לגמרי ואי אפשר לשתותו כך – אסור אף בסודרין וכפיפה אסור. כנ"ד רש"י.

ד. שבת (קלט): אמר זעירי – נותן אדם יין צלול ומים צלולין לתוך המשמרת בשבת ואינו חושש, אבל עכורים לא (בין יין ובין מים).

²³⁷ כ' הב"י לפרש דברי הרמב"ם: דמ"ש זעירי נותן אדם יין צלול לתוך המשמרת, לאו משמרת ממש קאמרי אלא מותר לשמרו קאמרי, דנתינה בסודרין ובכפיפה קרו משמרת. והט"ז (ט) כ' – שהוא דחוק, דמנ"ל לרמב"ם

א"ח – ש"ט

"משום ליבון"

משנ"ב (לו): דשרייתו זהו כיבוסו, כ"כ הב"י בביאור דברי הטור.

והמ"א – מסיק דלא אמרינן בזה שרייתו זהו כיבוסו כיון שאין עליו לכלוך (וכדלעיל בסימן ש"ב-ט) ועיקר טעם האיסור הוא משום דיכול לבוא לידי ליבון דהיינו ע"י סחיטה, מה שאין כן במשמרת שעשויה לכך לא יבוא לסחטו, וה"ה בסודר אם היה עומד לכך. אבל בשאר משקין סחיטה שלהם אינו אסורה אלא משום תולדה דדש, מפני שאינן מלבנין המשקין ולכן לא גזרינן שמא יסחוט (אלא במים).

"ויין ושאר משקים מותר"

משנ"ב (לח): לפי הט"ז (סס' ש"כ) דווקא ביין אדום מותר, אבל ביין לבן אסור לסנן כמו מים (שגם היין הלבן מלבן). אבל הא"ר – חולק עליו.

מותר – דלא שייך בהו (יין ושאר משקים) שמא יסחוט שאין הבגד מתכבס ומתלבן על ידם (שיטת ר"ת). ואפילו את"ל דגם על ידם מתלבן קצת (תוס בשם ר"י כתובות ו) מ"מ לא חיישינן לסחיטה דאינו חושש לסחטם דאינו יכול לנקותו מריחו וחזותו. וגם לצורך משקה הבלוע בו אין דרך לסחטם.

"אסור לסננם"

ד.

רשב"א	במשמרת	סודרים	גוונא
רמב"ם	רק	אסור בכל	אסור בכל

❖ ענפי הלכה (האחרונים)**"מים צלולים"**

א.

משנ"ב (לד): כיון דבלאו הסינון ג"כ צלולים וראוים לשתות אין בזה משום בורר.

וצלולים מקרי: לפי הט"ז – שראוי לשתות לרוב בני אדם. והב"ח כ' – דווקא כשכולם יכולים לשתות כך.²³⁸

וכ' האחרונים: וכן משקה שקדים הכתושין מע"ש מותר לסנן בשבת הואיל דיכולים לשתותו כך בלי סינון.

ב.

"קסמין דקין"

משנ"ב (לה): בסמ"ג כ' – קצת קסמין. דאילו הרבה אין ראוי לשתות כך לרוב בני אדם. ה"ה אם יש ביין קצת קמחין שראויין לשתות כך לרוב בני אדם ג"כ שרי לסנן אפילו במשמרת.²³⁹

ג.

"אבל בסודר, מים אסור"

משנ"ב (לו): שאסור לסנן אפי' מים צלולין לגמרי משום סוחט, ומיירי שהסודר אינו עומד מוכן לכך דאם לא כן דינו כמשמרת. שמותר.

²³⁹ כ' הפמ"ג: ומי שהוא איסטניס ואי אפשר לו לשתות אף במעט קסמין, לא אמרינן בטלה דעתו ולדידיה אסור דהוה בורר (ביה"ל).

²³⁸ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מים צלולים מותר לסנן, ולכן מותר לשים על הברז פילטר, כיון שהמים מסוננים כבר. וכן מותר לשים על הברז בד, שאין חשש סחיטה.

לסחיטה דמיירי בסודרין המיוחדין לכך, וכ"כ רע"ב.

אך לדינא משמע דעת הרבה פוסקים דביין אפילו בסודרין שאינן מיוחדין לא חיישינן שמא יסחוט, וע"כ לא חשש השו"ע ופסק סתמא דבסודרין מותר והיינו אפילו באינן מיוחדין, כ"מ מהב"י.

"לא בעכורים"

משנ"ב (מב): היינו אף בעכורים קצת, דאלו בעכורים לגמרי אף לדעה הראשונה אסור. וטוב לחוש לדברי הרמב"ם.

ט"ז (י): ה"ה חומץ אף שהוא עב ועכור דרך בני אדם לשתותו בלי סינון וע"כ דינו כיון מגתו ומותר לסננו, אלא אם כן הוא עב ביותר.

חומץ שהתליע אסור לסננו (חכ"א).²⁴⁰

משנ"ב (מ): משום בורר בין במשמרת ובין בסודרים. וכ' הט"ז – דמיירי בעכורים לגמרי ולא משתתי כלל, דאילו בעכור קצת ואפשר לשתותו בכך אף רובא דאינשי קפדי, אין איסור רק במשמרת אבל בסודרין דאין דרך לסנן בו (והוי שינוי) מותר לסנן יין ושאר משקים (ב"י בשם הר"ן).

ה.

"ולהרמב"ם במשמרת"

משנ"ב (מא): לדינא הלכה כדעה א' (א"ז).

ביה"ל – משמע דס"ל לרמב"ם שבצלולין מותר אף במים, וכ' הגר"א – טעמו, דס"ל דלא אמרינן שרייתו זהו כיבוסו כשאינו מתכוין לכביסה, וגם לא חיישינן

סעיפים יא, יב: יזהר שלא לעשות גומא ולא להגביה טפח

סעיף יא: א. כשמסננין היין בסודר צריך לזהר שלא יעשה גומא (כסודר) לקבל היין (אלא ישפוך עליו והוא מעצמו ישקע – טור), משום שינוי.

סעיף יב: ב. כל מקום שמותר לסנן יין בסודר, מותר לסננו בכפיפה מצרית (פ"י קופה שעושין מן הגומא וממיני ערבה), ויזהר שלא יגביה הכפיפה משולי הכלי טפח, משום שינוי (שלא יעשה כעובדין דחול – משנ"ב).

משנה (שם): מסננים יין בסודרים וכפיפה מצרית (העשויה מצורי דקל – רש"י).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב. להשתמש במסננת: לרש"י – מותר, לרמב"ם – אסור.

ג. יין מגיתו: לרש"י – מותר אף במשמרת, לרמב"ם – מותר רק בסודרים.

²⁴⁰ הרב יעקב יוסף זצ"ל: ג' מחלוקות בין רש"י לרמב"ם: (וקי"ל כרש"י).

א. לסנן מים צלולים במשמרת: לרש"י – מותר לרמב"ם – אסור.

יין צלול דמותר לסנן במשמרת, אף בסודר אין צריך שום שינוי.

"משום שינוי"

שערי תשובה (טו) בשם גינת ורדים: מותר לסנן יין שיש בו יתושים וחומץ שיש בו תולעים ע"י שינוי, והמנהג שנותנין הסודר ע"פ הכד או החביות ושופכין לתוך הכוס או הקערה דהוי שנוי גדול. ואפי' האוסרים לסנן יין עכור י"ל דמודו בכזה, לכן אין למחות במי שנוהג היתר בזה.

ב"י בשם הר"ן: בסודר סגי השינוי (שאינו עושה גומא) אבל לעניין אוהל אין לחשוש (דאין הכלי שתחתיה רחב הרבה). כ"פ המ"א.

אבל הב"ח – אף בסודר יש לחשוש משום אוהל, ולכן לא יגביה הסודר משולי הכלי טפח (או שלא יכסה על פני כל הכלי), כ"כ הט"ז. ודלא כשו"ע שנמשך אחר הר"ן.

"כל מקום"

משנ"ב (מז): בא לרבות לדעה הראשונה דאפי' יין שהוא עכור קצת דאסור לסננו במשמרת, מותר לסננו בכפיפה מצרית שאינה עשויה לשמר בה בימות החול (והוי שינוי).

"בכפיפה מצרית"

מ"א (יג): אותו כלי העשוי כנפה שמסננין בה דינו כמשמרת הואיל ומיוחד לכך, ואין לסנן בה אלא יין צלול ומים צלולים. כ"כ משנ"ב.

א.גמ': בסודרין אמר רב שימי בר חייא ובלבד שלא יעשה גומא.

ב. ובכפיפה מצרית אמר רב חייא בר אשי אמר רב ובלבד שלא יגביה מקרקעיתו של כלי טפח.

טעם הדבר

• **רש"י** – שלא יעשה גומא – מן הסודר בפי הכלי כעובדא דחול אי נמי אתי לידי סחיטה. שלא יגביה – הכפיפה מקרקעית כלי התחתון טפח כמדת אהל. כ"כ רמב"ם, ב"ח, ט"ז, ביה"ל בשם ר"ח והמאירי.

• **והר"ן** – שלא יעשה גומא – משום שינוי והיכר, ולא משום אוהל, שא"כ גם בסודרים שייך כן. וגם בסודרים לא יעשה גומא משום שינוי. כ"כ לבוש והגר"ז.

נפק"מ בין הטעמים:

א. אם הכפיפה אינה מכסה כל הכלי: לפי טעם אוהל – מותר אפי' גבוה טפח. לפי טעם שינוי – צריך שינוי שלא יגביה טפח.

ב. בצלול: משום שינוי – א"צ. משום אוהל צריך.

ג. הגביה טפח מע"ש: משום שינוי – לא מהני ואסור, משום אוהל – שרי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"כשמסננים בסודר"**

משנ"ב (מה): היינו משקה עכור קצת (שמותר לסנן רק בסודר), אבל כשמסננין בו

סעיף יג: לא יתן קשין וקסמין בחוזקה

סעיף יג: כלי שמעריץ (פי' שמריקין) בו יין מהחבית, לא יתן בפיו (אפי' מע"ש – הר"ן) קשין וקסמין בחזקה (כדי שיעכבו הקסמין והטינופות – משנ"ב), שאין לך מסננת גדולה מזה.

"לא יתן"

משנ"ב (נ): השו"ע מיירי ביין עכור קצת, דאם הוא יין צלול ומסננו רק מפני קסמין דקין שבו אף במשמרת ממש מותר (מ"א).

"בחזקה"

ביה"ל: מדברי הראב"ד המובא בר"ן משמע דאם אינו מהדק בחזק ויוכלו קצת קסמין וקשין לעבור דרך שם לא אסרו בזה דלא מיחזי כמשמרת (ובטור ולא הזכיר בחזק).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קלט:): אמר רב פפא לא ליהדק איניש צינייתא בפומיה דכוזני דחביתא משום דמיחזי כמשמרת. פרש"י: צינייתא – כלי חרס קטן שמעריץ בו יין מחבית, לא יתן בפיו קשין וקסמין בחזקה שאין לך מסננת גדולה מזו. וכ' הר"ן: אף שאינה משמרת כיון שעוברים בה שמרים, כיון שיש דברים שמעכב דומה למשמרת.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

סעיף יד: לערות מהכלי המשקה ויניח תחתיו השמרים

סעיף יד: א. מותר לערות בנחת מכלי לחבירו ובלבד שיזהר שכשיפסוק הקילוח ומתחילים לירד נצוצות קטנות הנישופות באחרונה מתוך הפסולת, יפסיק ויניחם עם השמרים, שאם לא יעשה כן, הני נצוצות מוכחי שהוא בורר. ב. מותר להגביה החבית על איזה דבר כדי שיקלח ממנו היין היטב [רוקח וב"י].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (שם): דבי רב פפא שפו שיכרא ממנא למנא, אמר ליה רב אחא מדפתי לרבינא הא איכא ניצוצות? לבי רב פפא ניצוצות לא חשיבי. פרש"י: שפו שיכרא – כל שפוי בנחת, והפסולת נשאר בשולי הכלי. והא איכא

ניצוצות – קטנות הנשופות באחרונה מתוך הפסולת והנהו מוכחן דבורר הוא. ניצוצות בי רב פפא לא חשיבי – שחנוני ומטיל שכר היה הילכך אינו מקפיד לניצוצות כל כך וכשמגיע לניצוצות משליך הן ופסולתן לחוץ, ותחילת שפייתן כשאין הפסולת ניכר לאו בורר

הוא.

(מ"א). ואם שפך ביחד עם השומן גם מקצת מן הרוטב שרי (א"ר). וסיים המ"א (טו) – ואפשר דלא שייך ברירה אלא בדברים המעורבים אבל הכא לחודא קאי.

מ"א (תקי-גי): מותר לקלוט שומן הצף ע"פ החלב שקורין סמעטנ"י, וכשיגיע סמוך לחלוב יניח קצת עם החלב. ודווקא לאכול לאלתר.²⁴¹

ב. "כדי שיקלח"

משנ"ב (נו): ואף שע"ז יורד יין גם מתוך השמרים אינו חשוב כבורר כ"ז שאין הניצוצות מתחילין לירד מן השמרים.

בית מאיר: התיון שיש בפיו מסננת, וכששופך התה עלי התה מסתננים ונשארים בתיון – אסור, אפי' לשתות לאלתר, כיון שבורר ע"י כלי. אלא יערה בנחת דרך פיו הרחב. כ"פ בן א"ח. אמנם כה"ח כ' – יש להשיב על דבריו, לפי שאין רוב העולם מקפידים על כך. כ"כ קצות השלחן – ועוד שעלי התה אינם פסולת, ואף אם יבלע מהם אין בכך כלום. כ"פ חזון איש. מים חיים ושביית שבת.

כ"פ יחזה דעת (ב, נא), והרב יעקב יוסף זצ"ל – ועוד שאין ברירה בלח, ועוד שבגידולי קרקע שיעור ברירה כגרורות, ופחות מכאן דרבנן.

ב.כ' הרוקח: להגביה חבית יין על שום דבר להוציא היין היטב מותר. ב"י – ודבר פשוט הוא דהוא הדין בשבת.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מוכחי"

משנ"ב (נד): שמוכח שהוא בוררם מתוך הפסולת שבשולי הכלי, אבל תחלת שפייתן כשעדיין אין הפסולת ניכר לאו בורר הוא ומותר (מ"א מהר"ן).

"שהוא בורר"

מ"א (טו): ומיירי שרוצה לשתות לאחר זמן, דאם בדעתו לשתותו לאלתר מותר (דאוכל מתוך פסולת שלא ע"י כלי מותר), וכאן אף שמערה מכלי לכלי מ"מ עיקר הברירה נעשה על ידי ידיו. כ"כ משנ"ב. ואם נתן קיסמין בפי הכלי שמערה בתוכו כדי שיסתנן היטב, בזה אפילו לאלתר אסור אם אינו מפסיק כשמתחילין הניצוצות לירד משם דחשיב כבורר ע"י כלי. כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (נה): ואסור לשפוך השומן מן הרוטב, ואפי' אם לא יסירם בכף אלא ישפוך מהכלי עצמו דהוה כבורר ביד ולא בכלי, מ"מ אסור, דהשומן מקרי פסולת לגבי הרוטב, דפסולת מתוך האוכל אסור, אלא אם כן רוצה לאכול השומן לאלתר

ועומדים, מ"מ לא ישפוך עד הטיפה האחרונה.

²⁴¹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: אשל שיש עליה מים,

מותר לשפוך המים הצפים, שהרי מבוררים

סעיף טו: ליתן ביצה במסננת שנתן בה חרדל

סעיף טו: מסננת שנתן בה חרדל לסננו, מותר ליתן בה ביצה אף על פי שהחלמון יורד למטה עם החרדל והחלבון נשאר למעלה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קלט:): משנה – נותנין ביצה במסננת של חרדל. ובגמ' (קמ.) – לפי שאין עושין אותה אלא לגוון. פרש"י: ונותנין ביצה – שהחרדל נתון בה להסתנן, וקולטת את הפסולת, ואף הביצה החלמון שלה נוטף ומסתנן עמו, והוה ליה לחרדל למראה והחלבון שהוא קשור נשאר למעלה. כ"פ הטור והר"ן. ור"י הלוי פי' – סינונה של ביצה לתוך תבשיל היא, ולא לתוך חרדל, ובמסננת של חרדל הוא דשרי משום שינוי, ויורד לתוך הקערה שהוא כלי שני, ומתלבן התבשיל.

והרמב"ם (פי' המשניות) פי': טבע הביצים שטורפין ונותנין אותם בדברים עכורים, ויזככו אותם ויבדילו העב מן הדק.

כ"פ הרמב"ם (פ"ח) – אין מסננין את החרדל במסננת שלו מפני שנראה כבורר, אבל נותנין ביצה במסננת של חרדל והוא מסתנן מאליו.

וכ' הטור: טעם דלא חשיב בורר – לפי שהחלבון והחלמון שניהם אוכלין הם ואין נותנין אותו לתוכו אלא לתקן מראה החרדל הלכך לא חשיב כבורר אוכל

מתוך הפסולת.

והקשה הט"ז (יב) – הרי לפי הטור אף בשני מיני אוכלים שייך ברירה, שאותם שלא אוכל הוי פסולת? ולכן כ' הטור – דלא אוכל החלמון תיכף אלא נותנו לתת מראה על החרדל שיש כבר שם, ונמצא שגם החלבון הוא אוכל כמו החלמון.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"שנתן בה חרדל לסננו"

משנ"ב (נז): היינו שנתן מע"ש, דבשבת אסור לסנן חרדל משום דהפסולת שבחרדל נשאר למעלה ומיחזי כבורר.

"נשאר למעלה"

לבוש והב"ח: ואם מסנן כדי לאכול החלמון אסור דשני מיני אוכלין מקרי ושייך ע"ז שם ברירה.

ועו"ש וכ"ד המ"א – מקילים, שזה דמקרי מין אחד. ומשנ"ב (נח) כ' – שיש להחמיר. וכ' ח"א – וע"כ יש ליהדר מלברור החלמון מן החלבון ע"י איזה כלי לתת בקפה במקום חלב, דאסור משום חשש בורר, אבל ליקח החלמון בידו דהוי בורר אוכל לאלתר וביד דמותר. וסיים משנ"ב – אבל מותר ע"י עירווי מקליפה לקליפה.

סעיף טז: לסנן מים שיש בהם תולעים ע"י מפה

סעיף טז: מים שיש בהם תולעים, מותר לשתות ע"י מפה בשבת דלא שייך בורר ומשמר אלא במתקן הענין קודם אכילה או שתיה, אבל אם בשעת שתיה מעכב את הפסולת שלא יכנס לתוך פיו, אין זה מעין מלאכה, ומותר [הרא"ש בת'].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

הרא"ש בת': מים שיש בהם תולעים, מותר לשתות ע"י מפה... כ' הב"י: א"צ לטעם זה אלא בתולעים שלא ראויים לשתיה כלל בלא סינון. אבל בקשין וקמחים דבלא סינון נמי הוה משתתי ע"י הדחק מותר אף בלא טעם זה.

ב"י: בעיה של ליבון המפה:

הרא"ש ס"ל שבגד אין שרייתו הוא כיבוסו אלא בבגד מטונף. וגם אין גזרה שמא יסחט, כיון שנשרה רק מעט כדי הנחת הפה, וגם שאין בזה שרייה הצריכה סחיטה (ומ"מ כ' ח"א – דיש ליזהר שלא

ישתה דרך בית יד מכתונת שלו דבזה חיישינן יותר שמא יסחוט שמצטער בלבישתו).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"ע"י מפה"

משנ"ב (נט): לרא"ש אין מלבן בבגד נקי. וכ' המ"א (יז) – א"כ לדעת האוסרין אסור ע"י מפה.

סיים משנ"ב – וה"ד במים אבל ביין ושארי משקין לכו"ע שרי דאין המפה מתלבן ע"י שרייתו. ובאר"כ – להקל אף במים אפילו לדעת האוסרין שם (כיון שאין נשרה אלא דבר מועט), וכ' ח"א – שבמקום הדחק יש להקל כיון שאינו מתכוין לכביסה.

סעיף יז: איסור מחבץ, הרוקק לרוח

סעיף יז: ^א.המחבץ (פי' שמוציא חמאה מן החלב), תולדת בורר הוא, לפיכך אף על פי שנותנים שומשמים ואגוזים לדבש (פי' אף שמותר לתת – משנ"ב), לא יחבצם בידו (פי' לא יקבצם בידו להפריד אותם מן הדבש). (ע"ל סי' ק"מ סעיף י"א – אף על פי שנותנים שומשמיין ואגוזים לדבש, לא יחבצם בידו).
^ב.הגה: הרוקק צרכו צקצת והרוח מפזר הרוק, חייב מקום זורה [ירושלמי, ומהרי"ל בשם א"ז].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

והמגבן כגרוגרת. ופירש"י: מחבץ – המעמיד החלב בקיבה (כדי להחמיצו וע"י כן נפרש הקום, החלב

^א.שבת (צה.): תנו רבנן: החולב והמחבץ

ח"א: אסור ליתן חומץ בחלב לעשות ממנו לבן, שזה בורר ממש. כ"כ בן א"ח. ולוית חן (נג) – מתיר, כיון שכולו נהפך ללבן ולא נפרש ממנו כלום, אלא נקפא כולו, ולא הוי בורר.

כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – שמותר לעשות בשבת גלידת קרח, שאינו מפריד בין אוכל לפסולת. וגם משום בניין אין לחוש, שאינו אלא לשעה.

ב. **"מפזר הרוק"** (ירושלמי)

ח' רקע"א: ולא ראינו מי שחושש לזה כיון דאינו מתכוין, וכ"ש דאין זה דרך זורה.

וכ"ה בביה"ל: ת' רעק"א – מסתפק בשופך מעט מים דרך החלון והטיפות מתפזרות, האם חייב משום זורה. יש להקל מכמה פנים:

א. מדהשמיטו הפוסקים ירושלמי זה משמע שלא קי"ל כהירושלמי, שזורה הוא שמברר הפסולת מתוך האוכל, אבל כאן הכל פסולת.

ב. ואף לרמ"א דווקא בגידולי קרקע שייך זורה, ואדם הוי גדולי קרקע ולכן אסר ברוק, אבל לא במים.²⁴²

ג. הו"ל פ"ר דלא ניח"ל שיש מתירים. ד. ועוד שספר אלפי מנשה פי' שכוונת הירושלמי על איסור מעביר ד"א ברה"ר, והזכיר זורה אלא לדוגמא שהרוח מסייע וחייב.²⁴³

הקרוש, מהחלב, ול"נ שעושה כלי כמין גומא ונותן הקום לתוכו, (שנותן את הקום בכלי מנוקב), ומי החלב שהן נסיובי נוטפין (והחלב הקרוש נשאר).

ופסק הרמב"ם (כא, יז): המחבץ תולדת בורר הוא, לפיכך אף על פי שנותנין שומשמין ואגוזים לדבש לא יחבצם בידו.

ב. **הקדמה:** זורה – הפרדת פסולת מאוכל ע"י רוח, כגון הזורה את התבואה ברחת לרוח ועפים ממנו הפוסלת. והוא אחד מל"ט אבות מלאכות.

ד"מ (ה): כ' מהרי"ל בשם אור זרוע, הרוקק ברוח בשבת והרוח מפזר הרוק, חייב משום זורה, וכ"ה בירושלמי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"והמחבץ"**

מ"א (יח): וכן העושה גבינה חייב משום בונה, שכל המקבץ חלק אל חלק ודיבק הכל עד שיעשה גוף א' דומה לבנין (רמב"ם פ"ז), כ"כ משנ"ב.

"לפיכך"

משנ"ב (סב): משמע מזה דהאיסור הוא משום בורר, ולפ"ז אם דעתו לאכול לאלתר שרי לחבוץ בידו, ומ"א (יט) – הביא מהתוספתא ראייה דאיסורו הוא משום לש, ולפ"ז אפי' דעתו לאכול לאלתר אסור.

²⁴³ כ"פ ביחזק דעת (ו, כה) – להתיר לרוק לרוח, וכן מטהר אויר שמפזר ריח טוב מותר.

²⁴² הרב יעקב יוסף זצ"ל: ולפ"ז אסור לזרות לרוח פירורי לחם (כגון בביעור חמץ).

או"ז ע"כ: דיני סזיטה בשבת, וכו' כ' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף יא: ליטול ידיו במים שיש בהם שלג..... 777	סעיף א1: מיץ פירות שיצאו מעצמם... 763
סעיף יב: לשפשף ידיו במלח..... 777	סעיף א2: פירות שסוחטים במקומות בודדים, למצוץ פרי בפיו..... 765
סעיף יג: להלך ע"ג שלג..... 778	סעיף ב: משקה היוצא מזיתים שנתרסו מע"ש..... 768
סעיף יד: להטיל מי רגלים בשלג..... 778	סעיף ג: למשוך היין שזב מחרצנים וזגים..... 769
סעיף טו: לפרוס סודר ע"פ חבית מים..... 779	סעיף ד: לסחוט לתוך קדרה שיש בה תבשיל..... 769
סעיף טז: להדק מוכין בפי הפך..... 779	סעיף ה: לסחוט בוסר לאוכל..... 771
סעיף יז: לקנח בספוג..... 780	סעיף ו: לסחוט לימון..... 772
סעיף יז1: לסתום נקב שבחבית בפקק של פשתן..... 781	סעיף ז: לסחוט כבשים ושלקות..... 773
סעיף יז2: מנהג העולם להתיר..... 782	סעיף זז: לסחוט דג לצירו..... 775
סעיף יט: דין צביעה באוכלים..... 784	סעיף ט: לרסק שלג וברד..... 775
סעיף כ: לא יגע בבגדיו כשאוכל דברים צבועים..... 784	סעיף י: לשבר קרח ליטול מים תחתיו..... 777

סעיף א1: מיץ פירות שיצאו מעצמם

סעיף א חלק 1: א. זיתים וענבים – אסור לסחטן (ע"ל רנ"ז-ה), ואם יצאו מעצמן, אסורים אפילו לא היו עומדים אלא לאכילה.
 ב. ותותים ורמונים – אסור לסחטן, ואם יצאו מעצמן: אם עומדים לאכילה – מותר, ואם עומדים למשקים – אסור.
 ג. ושאר כל הפירות – מותר לסחטן...

א. שבת (קמח): אמר רב חייא בר אשי

❖ שורשי הלכה (המקורות)

אר"ח – ש"כ

וענבים, ומודים חכמים לרבי יהודה בשאר פירות. במאי פליגי? ואמר רב נחמן בר יצחק מסתברא בתותים ורימונים פליגי.

דתניא:

א. זיתים שמשך מהן שמן, וענבים שמשך מהן יין, והכניסן בין לאוכל בין למשקין – היוצא מהן אסור.

ב. תותים שמשך מהן מים, ורמונים שמשך מהן יין, והכניסן לאוכלין – היוצא מהן מותר, למשקין ולסתם – היוצא מהן אסור, דברי רבי יהודה. וחכמים אומרים: בין לאוכלין בין למשקין – היוצא מהן אסור. 244.

ג. שאר פירות – תניא (קמד:): סוחטים בפגעין (שזיפים) ובפרישין (חבושים) ובעוזרדין, אבל לא ברמונים. ושל בית מנשיא בר מנחם היו סוחטין ברמונים (בימי החול). והלכה כבית מנשיא (שאסור לסחוט רימונים).

פרש"י: אבל לא ברמונים – דאורחייהו בהכי. ושל בית מנשיא – היו רגילין לסחוט רמונים בחול, אלמא איכא דסחית להו, הלכך בשבת אסור.

✓ וכתב הרי"ף: נמצא עכשיו הכלל הראוי מכל אלו הדברים – א. זיתים וענבים – אין סוחטין אותן בשבת ואם יצאו מעצמן אסורין בין לאכילה בין למשקין לדברי הכל.

(שצרכי תינוק כחולה שאין בו סכנה שכת-יו).

אמר רב: דבר תורה – אינו חייב אלא על דריסת זיתים וענבים בלבד. כ"פ רש"י הרמב"ם והמ"א.

שבת (קמג:): תנן אין סוחטין את הפירות להוציא מהם משקין ואם יצאו מעצמן אסורין, רבי יהודה אומר אם לאוכלין היוצא מהם מותר ואם למשקין היוצא מהם אסור.

פרש"י: אין סוחטין את הפירות – דהוה ליה מפרק תולדה דדש (כ"פ הרמב"ם דהוי דאורייתא). ואם יצאו מעצמן אסורין – גזירה שמא יסחוט לכתחילה. רבי יהודה אומר אם לאוכלין – הם מכונסין אותם פירות. היוצא מהם מותר – דלא ניחא ליה במה שזבו וליכא למיגזר שמא יסחוט.

גמ': שיטות האמוראים

- אמר רב יהודה אמר שמואל מודה היה רבי יהודה לחכמים בזיתים וענבים, מאי טעמא כיון דלסחיטה נינהו יהיב דעתיה. פרש"י: מודה רבי יהודה – דאף דהכניסן לאוכלין היוצא מהם אסור דכיון דרובן לסחיטה קיימי כי אתי לידי משקה יהיב דעתיה למיהוי ניחא ליה בהכי.
- ועולא אמר רב – חלוק היה רבי יהודה אף בזיתים וענבים.
- ורבי יוחנן אמר – הלכה כרבי יהודה בשאר פירות ואין הלכה כרבי יהודה בזיתים וענבים.
- אמר רבה אמר רב יהודה אמר שמואל, מודה היה רבי יהודה לחכמים בזיתים

244. הרב יעקב יוסף זצ"ל: תינוק שיש לו שלשול ורפאתו במיץ רימונים, מותר לסחוט בשינוי

ג. "ושאר כל הפירות – מותר

לסחטן"

נחלקו הפוסקים האם מותר

לסחטן למימהן (ביה"ל):

■ הרי"ף – מותר לסחוט אף למימהן. כ"כ הרמב"ם, הרא"ש, סמ"ג, רבינו יונה, הרמב"ן, הרשב"א, הריטב"א הכלבו, וכ"מ מהשו"ע.

■ רש"י – מותר לסחוט דווקא לגופן כמו שלקות (סוחט כדי לאכול השלקות), אבל למימהן (אם סחטן לצורך המשקה) פטור אבל אסור. כ"כ ותוס' והגהות סמ"ק.

ופסק ביה"ל: שאין להחמיר, אם לא במקום שנהגו להחמיר כשיטת רש"י וסייעתו שאין להקל בזה וכמ"ש המ"א (א).

ב). והתותים והרימונים – אסור לסחטן בשבת לדברי הכל ואם יצאו מעצמן: אם לאוכלין היוצא מהם מותר, ואם למשקין היוצא מהם אסור (כרבי יהודה).

ג). ושאר פירות כגון פגעין ופרישין סוחטין אותם בשבת לדברי הכל. כ"פ הרא"ש, הרמב"ם והסמ"ג.

אבל הג' סמ"ק ע"פ הסמ"ק כ' – שאר פירות סוחטין אותן לכתחילה, היינו דווקא לגופן כמו שלקות (סוחט כדי לאכול השלקות), אבל למימהן (אם סחטן לצורך המשקה) פטור אבל אסור. כ"ד רש"י והתוס'.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "לאכילה"

עו"ש: ואם לא נתכוין בעת קיבוצם לא לאכילה ולא למשקה רק סתמא – אסור דכעומדין למשקה דמי כל זמן שלא קבצן לאכילה. כ"כ מאירי ומשנ"ב.

סעיף א²: פירות שסוחטים במקומות בודדים, למצוץ פרי בפיו

סעיף א חלק 2: א. הגה: ובמקום שנהגו לסחוט איזה פירות לשתות מימיו מחמת צמא או תענוג – דינו כתותים ורמונים. אבל אם נהגו לסחטו לרפואה לבדו – אין לחוש [ב"י].

ב. וכל זה דווקא לסחוט אסור, אבל מותר למצוץ בפיו מן הענבים המשקה שבהן וכ"פ בשאר דברים (כגון הנותן בשר במרק או פת ביין ומוצץ אותו – מ"א), [ב"י בשם שה"ל]. ויש אוסרין למצוץ צפה מענבים וכיוצא בהם [הגהות מרדכי].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. הקדמה: תניא (שבת קמד:): – סוחטים בפגעין ובפרישין ובעוזרדין, אבל לא

ב. למצוץ המשקים בפה

• הגמ"י בשם רא"ם – יזהר לא למצוץ בשר הבלוע מהמרק וכן לתת בשר במרק למוצצו, וכ"ש שלא ימצוץ ענבים בפיו וכיו"ב. וחוששני לו מחטאת.

• ושבלי הלקט בשם הרב בנימין – אין במציצה דרך פיו דרך סחיטה כלל, ואפילו תימא דהוי דרך סחיטה לא חמירי מפרישין ופגעין, שאין איסור סחיטה שייכא אלא בדבר שדרכו להיות משקה כגון זיתים וענבים דחשיב אבל הכא מה חשיבות יש למשקה בתוך פיו, ואפילו אם יתכוין למצוץ המשקה ממנו בפיו אוכל הוא חשוב ובטלה דעתו אצל כל אדם.

כ"כ בעל הדברות (העיסור) – דאפילו למצוץ משקה מן הענבים מותר לכתחילה דאין דרך סחיטה בפיו. וכל דבר שאין דרכו בכך לא גזרו ביה ואינה תולדה.

אבל יניקה בפה לכתחילה אסור (דהיינו שמוצץ אותם ואינו משימם לתוך פיו, אבל אם משימם לתוך פיו ומוצץ המשקה דרך אכילה (הוא).

ב"י: ועפ"ז יש להתיר מציצת קנה הסוקר בפיו בשבת.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "במקום שנהגו לסחוט"

מ"א (א): דעת הב"י שאם נודע לנו שבשום מקום סוחטין פרי א' אסור לסחטן לכל העולם, וקשה על הרמ"א שאסר רק באותו מקום אבל שאר מקומות מותר? וי"ל שדעת הרמ"א – שכל הסוגיה אליבא דר"א ואנן קי"ל כחכמים, שדווקא באותו

ברימונים. שהרי בית מנשיא בר מנחם היו סוחטין ברמונים (ביום חול, משמע שדרך לסוחטין).

אמר רב נחמן: הלכה כשל בית מנשיא בר מנחם. וכי בית מנשיא בן מנחם הוי רובא דעלמא? – אין, דתנן: המקיים קוצים בכרם, רבי אליעזר אומר: קדש (משמע שאף שמקום אחד נהגו כן אסור), וחכמים אומרים: אינו מקדש אלא דבר שכמוהו מקיימין.

טעמו של ר"א (שאסור לכולם):

• רבי חנינא – שכן בערביא מקיימין קוצי שדות לגמליהם.

• לפי רב חסדא – מי סלק פוסלים במקוה, אף שאין דרך לסחוט סלק, וטעמו, כיון דאחשבינהו הוה להו משקה, גם כאן כיון דאחשבינהו הוה להו משקה ואסור לסחוט.

• רב פפא – פוסל במקוה משום דהוי דבר שאין עושין ממנו מקוה לכתחילה, וכל דבר שאין עושין ממנו מקוה לכתחילה – פוסל את המקוה בשינוי מראה.

ב"י: מכאן יש ללמוד שאם יש מקום שסוחטים אף שאינו רוב העולם, יש לחוש ולאסור מאותו המין, וכדחיישינן למנהג ערביים גבי מקיים קוצים בכרם (דהוי כלאים), ותותים ורימונים לאו דווקא, וכמ"ש הרא"ש.

מיהו הני מילי כשדרך בני המקום ההוא לסחטו לשתות מימיו לצמא או לתענוג, אבל אם סוחט לרפואה לא נאסר (דאם לא כן פרישין וכו' שהתירו, יהיה אסור שהרי הרופאים סוחטים לרפואה).

"מותר למצוץ"

ב.

מ"א (ב): ואף דאסור לינוק מהבהמה אפילו בפיו (כמו שמוכח לקמן שכ"ח-לג), התם יניקה מן הבהמה אינו שינוי גמור דדרך כל בע"ח לינוק, אבל הכא דאין דרך סחיטה כלל באופן זה לא גזרו. כ"כ פמ"ג ומשנ"ב – דבלא"ה אין בסחיטתן משום חיוב חטאת דהם כמו כבשים ושלקות (ס"ז).

וכ' פמ"ג – וכן מותר לדעה זו למצוץ תותים ורמונים בפיו או קני סוכר.²⁴⁵

"וכיוצא בהם"

משנ"ב (יב): היינו אפילו שאר דברים המבוארים לעיל. וטעם דעה זו דס"ל דלא גריע דבר זה מיונק מן הבהמה דגם שם הוא שינוי ואעפ"כ אסרו חכמים. כ' א"ר – בזיתים וענבים שסחיטתן מדאורייתא הנכון להחמיר מלמצוץ אפילו בפיו, כסברא ראשונה שבב"י, ובשאר דברים אין להחמיר, כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל, (והב"ח בשם רש"ל כ' איפכא, עיין במ"א). ומסתברא דאפילו בזיתים וענבים אין להחמיר רק כשהוא דרך יניקה לבד (דהיינו שמוצץ אותם ואינו משימם לתוך פיו), אבל אם משימם לתוך פיו ומוצץ וזורק הגרעינים, לכו"ע דרך מאכל הוא, וכ"מ מפמ"ג. כ"כ משנ"ב והרב יעקב יוסף זצ"ל.

מקום שמקיימין קוצים אסור לקיימן ובשאר מקומות שרי, כן הדין כאן. וכ' משנ"ב (ח): מסקנת מ"א – שאם נודע לנו שבאיזה מקום נהגו לסחטו למשקה ואפי' הנוהגים בזה הוא רק מקצת בני אדם, מחמת שיש להם פירות הרבה, אסור לסחוט בכל מקום, ודווקא בענין שאם היה לכל העולם פירות הרבה כאלו היו סוחטין אותם, אבל בלא"ה אמרינן דבטלה דעתם.

כ' עוד המ"א: אגסים אסור לסחטן מפני שבמדינות אשכנז נהגו לסחטן, ואפשר שאם היה לכל העולם הרבה היו ג"כ סוחטין. וכ' הר"ש בשם הירושלמי – אם במקום א' נהגו לקיים זונין ודרך להוליכן ממקום למקום אסור לקיימן בכל העולם. הוסיף המ"א – אבל הפירות שאין הדרך כלל לסוחטן בשום מקום מותר לסוחטן אפילו למשקה. והב"ח כתב – שאסור לסחוט אף פרי, אלא למתק הפרי, אבל למימיהם אסור, וכ"כ הסמ"ק וכן נוהגין העולם.

"דינו כתותים ורמונים"

ח"א: ותפוחים כהיום ג"כ דינו כתותים ורמונים דיש מקומות שנהגו לסחוט מהם הרבה, והוסיף הט"ז – אך אם התפוח מבושל וסוחט שיצא ממנו הלחות שרי, דהא סוחט כל האוכל ממנו. כ"כ משנ"ב. פסקי תשובות – כיום כמעט כל הפירות סוחטים אותם, ולכן אסור.

אבל יזהר שלא יסחט, אבל אם כוונתו לשותות המיץ אסור.

²⁴⁵ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר לחתוך אבטיח או אשכולית לרוחבה ולאכול ממנה בכפית,

סעיף ב: משקה היוצא מזיתים וענבים שנתרסקו מע"ש

סעיף ב: א. זיתים וענבים שנתרסקו מע"ש, משקים היוצאים מהם (בשבת)

מותרין (וכ"ש חלות דבש שריסקן מע"ש ויצאו מעצמן דמותרין (גמ') – משנ"ב), [נתבאר בסימן רנ"ב-ה].

ב. ואפי' אם לא נתרסקו מע"ש, אם יש יין בגיגית שהענבים בתוכה, אף על פי שהענבים מתבקעים בשבת בגיגית, מותר לשתותו בשבת, שכל יין היוצא מהענבים מתבטל ביין שבגיגית.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב. כ' בעה"ת: אם יש בגיגית יין צלול שיוצא מערב שבת – מותר שכל יין ויין שיוצא בשבת מן הענבים מתבטל ביין שיצא מערב שבת.

כ"כ סמ"ג, סמ"ק והמרדכי – ולא הוי דבר שיש לו מתירים, כיון שהאיסור לא היה בעין כלל, ומיד שיצא התבטל.

משנ"ב (יד) – ולפ"ז אם הענבים מונחין בפני עצמן והיין זב מהם במדרון ויורד לתוך יין שהיה שם כבר מע"ש אסור כל היין להסתפק ממנו משום דבר שיש לו מתירין, שהרי מקודם שנתערב היה בעין וניכר (ספר התרומה).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"שנתרסקו מע"ש"

הקדמה: שלשה שלבי מלאכות איכא בסחיטה. א. "ריסוק". ב. "דיכה" שהיא יותר מריסוק. ג. "שחיקה", שהיא יותר מדיכה.

משנ"ב (יג): כיון שנתרסקו יזוב המשקה מאליו ושוב אין בזה חיוב חטאת אפילו אם יסחוט בידים, ולכן לא גזרו על משקין היוצאין (רש"י).

ביה"ל: שנתרסקו – בטור כתב שנתרסקו יפה וכוונתו דבעינן שיהיה נדוך היטב, ובמחבר שהשמיט "יפה" אזיל לשיטתו (ברנ"ב-ה) ס"ל כשיטת הפוסקים דאפילו בשלא נדרכו הענבים מקודם וכן בוסר ומלילות שריסקן אפילו הם מחוסרין עדיין דיכה – מותר היוצא מהן.

אבל בא"ר כ' – דלהלכה יש לתפוס כאידך פוסקים [היינו סה"ת וסמ"ג וסמ"ק והטור] דאינו מותר המשקה היוצא כ"א בשנידוכו קודם השבת. וכ"מ מביאור הגר"א.

על כן אין להתיר אלא אם כן דכן מבעוד יום, וכן ע"י טעינת קורה צריך שיהיו מרוסקין קודם הטעינה דאז תחשב הטעינה כדיכה.

ב. "מתבטל ביין שבגיגית"

שרי אלא במקום צער (כההיא דחולב עז).
ותו דהא אפי' ביוצא מעצמו בלא נגיעת
יד אסור.

אלא דינו כמבשל בשבת ואין היתר אלא
בדיעבד דבטל לגבי ההיתר ואין זה ענין
כלל לשלג וברד דלקמן.

מהרי"ט צהלון: מותר לשרות צמוקים
וכיוצא בהם במים לעשות שתיה, כ"כ יד
אהרן ומשנ"ב.

ט"ז (ג): מו"ח הב"ח כ' – שאפילו נתן
ענבים שלמים בשבת תוך היין ונתבקעו
באותו שבת מותר, כמו שמותר לתת
בשבת שלג או ברד לתוך הכוס.
ולא נלע"ד – מכמה סיבות:

(א). דא"כ היה מותר אפי' לכתחילה ליתן
שם ענבים כמו בשלג וברד, וזה ודאי
איסור גמור. כ"כ מ"א ומשנ"ב.

(ב). ואין לומר דהוה כלאחר יד כיון
שאינו דש בידים, דאפי' כלאחר יד לא

סעיף ג: למשוך היין שזב מחרצנים וזגים

**סעיף ג: חרצנים וזגים שנתן עליהם מים לעשות תמד, מותר למשוך
מהם ולשתותם, ואפי' לא נתן מים, והיין מתמצה וזב מאליו, מותר לשתותו**
(כיון דריסקן מבעוד יום), [סמ"ג, סמ"ק והמרכיז].

שנתרסקו), ומ"מ אם נתן הצימוקים והיין
לתוך משמרת מע"ש ומסתנן והולך בשבת
אפ"ה מותר לשתות מאותו יין בשבת,
שהמשמרת מגיע עד היין שבכלי בענין
שתיכף כשיצא מן המשמרת אינו ניכר
כלל ובטל.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"מותר לשתותו"

ח"א: צימוקים שחתכן ונתן עליהן מים
וסחטן בשבת חייב לכו"ע, שהרי לא היה
זב היין מאליו (ואינו דומה לענבים

סעיף ד: לסחוט לתוך קדרה שיש בה תבשיל

**סעיף ד: מותר לסחוט אשכול ענבים לתוך קדירה שיש בה תבשיל כדי
לתקן האוכל, דהוה ליה משקה הבא לאוכל וכאוכל דמי, אבל אם אין בה
תבשיל אסור** (וחייב – רמב"ם).

הקדרה אבל לא לתוך הקערה. אמר רב
חסדא מדברי רבינו נלמד חולב אדם עז
לתוך הקדרה אבל לא לתוך הקערה.
פרש"י: לתוך הקדרה – של תבשיל לתקנו

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

שבת (קמ"ד): אמר רב יהודה אמר שמואל
סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך

"לתוך קדרה"

ביה"ל: אין שום חילוק בין קדרה לשאר כלי, אלא אם יש בה תבשיל או לא, והגמ' שחילקה כיון שבסתם דסתם קדרה יש בה תבשיל וסתם קערה אין בה תבשיל. לאפוקי מרש"י דמשמע שאף בקערה אף שיש בה תבשיל אסור משום דלא מוכחא מילתא דזימנין למשקין קבעי לה. כ"פ לוית חן (נה).

"כדי לתקן האוכל"

משנ"ב (יז): "מפרק" אינו אלא כשצריך לסחיטת הפרי למשקה שאז חשוב פריקה שמפרק המשקה מן האוכל. מה שאין כן בזה אין זה דרך פריקתו דהוי כמפריד אוכל מאוכל (רש"י והרמב"ם). מ"מ המחמיר תבוא עליו הברכה, כיון דר"ח (והביאו הרמ"א ס"ז) אוסר בזה.²⁴⁶

"הבא לאוכל"

ביה"ל: אבל לתוך כלי שיש בה משקה אסור וחיובא נמי יש בזה, כ"כ הא"ר וש"א ופשוט.

"אבל אם אין בה"

משנ"ב (יח): ואפילו דעתו ליתנו אחר כך לתבשיל ג"כ אסור דבעינן שיסחטנו לתוך התבשיל (כ"מ מהסמ"ג). ובדרישה כתב – שאף יש בזה חיוב.

אוכל הוי אוכל בא לתוך האוכל. מ"מ לעניין שבת יש מחלוקת אם מותר, ודעת המחבר לאסור, ולכן השמיטו בשו"ע. מ"מ במקום צער בעל חיים יש להתיר ע"י גוי, או שחולב לאיבוד או ע"י מכוונת חליבה.

דמוכחא מילתא דלאו למשקה בעי ליה אלא לאוכל ואין זה דרך פריקתו אלא כמפריד אוכל מאוכל. אבל לא לתוך הקערה (שאין בה אוכל), שפעמים הוא למשקה.

כ"כ הרי"ף – קדרה יש בה אוכל הוה ליה משקה הבא לאוכל וכאוכל דמי, והקערה אין בה אוכל הוה ליה משקה ואסור.

להלכה: לסחוט לתוך אוכל

• **✓ הרי"ף** – אף בשבת מותר. כ"כ הרמב"ם, התוס' והרא"ש.

כ"כ הראב"ד – אלא שחילק, דווקא באשכול העומד לאכילה אבל העומד למשקה אסור. מיהו בעל ההשלמה כתב שמותר בין לאכילה בין למשקה (כ' ביה"ל שכ"מ משו"ע כבעל ההשלמה, מדכתב "הוה ליה משקה הבא לאוכל", כ"פ המאירי).

• **אבל בה"ג** – אין להתיר אלא ביו"ט אבל בשבת אסור. כ"כ הר"ח (שאין הלכה כשמואל) כ"כ הרא"ש בת' (להחמיר).

כ' הר"ן: דטעמא דבשבת מותר לסחוט אשכול ואסור לחלוב עז, משום דאשכול גופיה ראוי לאכילה מה שאין כן בעז דלא חזיא בשבת, והו"ל בורר אוכל מתוך פסולת. כ"כ הגמ"י בשם סמ"ק.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

²⁴⁶ הרב יעקב יוסף זצ"ל: צריך שרוב המשקה יבלע בתוך האוכל, שאם המשקה צף מעל האוכל אסור.

לחלוב פרה לתוך האוכל: שו"ע בתק"פ התיר לחלוב לתוך האוכל ביו"ט, כיון שהפרה עצמה

ואח"כ מצאתי בת' הרדב"ז שיש בזה רק איסור. כיון שדעתו ליתן לתוך התבשיל, כ"כ פמ"ג.

סעיף ה: לסחוט בוסר לאוכל

סעיף ה: יש מי שאומר דה"ה לבוסר (ענבים שלא נתבשלו כל צרכן – משנ"ב) שמותר לסחטו לתוך האוכל. ור"ת – אוסר בבוסר (הואיל ואינו ראוי לאכול) [טור].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

לסחוט בוסר לתוך אוכל

- הרב יוסף – מותר (כמו שמותר לסחוט אשכול ענבים לתוך האוכל).
- ור"ת – אוסר, דלא התירו אלא באשכול ענבים שראוי לאכילה (דאז הוא אוכל לתוך אוכל), אבל בוסר אינו ראוי לאכילה, ואפילו אוכלו בטלה דעתו, והוא בוסר אוכל (המשקה) מתוך פסולת (הבוסר). כ"כ סמ"ק, הגמ"י ומרדכי בדעת ר"ת. והרא"ש כ': מי יכניס ראשו בין ההרים.²⁴⁷

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"הואיל ואינו"

משנ"ב (כ): והוא כבורר אוכל מתוך פסולת. לפ"ז: אם רוצה לאכול לאלתר אותו דבר שסוחט לתוכו הבוסר מותר

(כדלעיל בסימן שי"ט), שהרי אין כאן בוסר שהוא לצורך אותה סעודה, ואין כאן משום סחיטה כיון שבא לתוך האוכל, כ"כ העו"ש והט"ז. והמ"א (ז) – השיג על זה, דשם מותר משום שאין דרך ברירה באוכל מתוך פסולת, מה שאין כן בזה שהוא דרך ברירתו הוא דאי אפשר בענין אחר, ולכן אסור. כ"כ ביה"ל שראוי להחמיר כהמ"א. ובא"ר – מצדד להקל כהעו"ש והט"ז.²⁴⁸ והוסיף המ"א – ה"ה בשאר פירות שאינם ראויים לאכילה אסור לסחטן למימיהן אפי' לתוך אוכל. משנ"ב – ויש להחמיר כסברא זו.

"ואינו ראוי לאכול"

ביה"ל: קשה – הרי בסימן ר"ב פסק דמברכין על הבוסר בפה"א, וכל דבר שאין ראוי לאכול אין מברכין עליו?

להתיר.

²⁴⁸ כ"כ הרב יעקב יוסף זצ"ל – להקל מס"ס: שמא הלכה כהרב יוסף ולא כר"ת, ושמא הלכה כהט"ז והעו"ש. כ"פ לוית חן (נו).

²⁴⁷ הסביר הב"י דברי הרא"ש: ראשו בין ההרים, משום מחלוקת הר"ת והרי"ף: שהר"ת לא פסק כשמואל להתיר לסחוט ענבים לתוך אוכל, וכ"ש בבוסר, והרי"ף פסק כשמואל

שהוא יחידאה ואין הלכה כמותו, אלא כדעה ראשונה. ואף אם נאמר שמרן מסופק, לא לחינם הביא דעת המתירים, לומר שמי שרוצה להקל יש לו על מה לסמוך.

■ אמנם הגר"ז – יש להחמיר. כ"ד האחרונים, כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

ואפשר דלאו דווקא שאינו ראוי לאכילה כלל קאמר, אלא ע"י הדחק, ולכן נקרא פסולת נגד מה שסוחט וא"כ הוא מדרבנן (חמד משה).

"יש מי שאומר... ור"ת"

כמי הלכה?

■ שכנה"ג – י"א וי"א הלכה כי"א בתרא, מ"מ כאן שהביא פוסק בשמו ס"ל מרן

סעיף ו: לסחוט לימון

סעיף ו: מותר לסחוט לימוני"ש (לימון).

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**

"מותר לסחוט"

שכנה"ג: משמע שמותר אף לכלי ריק. וכ' מטה יהודה – ואף לשתותו כמשקה מותר, כ"כ משנ"ב. כ"כ מ"א בדעת מרן. אמנם הרדב"ז – חולק על השו"ע, אפשר במקומו של הרא"ש לא היו עושים מי לימון, אבל במצרים שעושים מהם משקים וממלאים מהם חביות למכור הוי כתותים ורימונים ואסור.²⁴⁹

כ"כ ח"א – וע"כ צריך ליהזר שיסחוט מקודם על הסוכר בפ"ע דהוי כמשקה הבא לאוכל.

❖ **שורשי הלכה (המקורות)**

כ' הרא"ש: מותר לסחוט לימוני"ש, שהוא בכלל שאר פירות שמותר לסחטן שאין דרך כלל לסחוט לימוני"ש לצורך משקה אלא לצורך אוכל. כ"כ רי"ו. ב"י – משמע שאם היה דרך לסחוט לצורך משקה היה אסור כמו תותים ורימונים.

כ"כ שה"ל – דהוי כמו פגין שאין דרך לסחטן, ולכן מותר אף לקערה ריקה, שכולם יודעים שלא סוחט לשתות מימיו, אלא למתק האוכל (שיתנן אחר כך). אבל ליתנם תוך האוכל לכו"ע שרי.

מיתסר אלא כשסוחטין מימיו לבד ואחר כך מערבין אותם, אבל אם המנהג לסחוט מימיו לתוך משקה אחר שרי, כ"כ הט"ז. ועוד שכולם יודעים שלא סוחט לשתות מימיו, אלא למתק האוכל (שה"ל). וכן כאן אינו מכווין רק לתת טעם.

²⁴⁹ והב"י: תימה, במצרים נוהגים לסחוט לימוני"ש לתוך מים שנתנו בהם סוכר לשתות לתענוג ואין נמנעין מפני כך לסחטן בשבת לתוך אותם מים ולא ראינו מי שמיחה בידם? ואפשר דלא מיתסר אלא כששותין מי סחיטת הפרי בלא תערובת משקה אחר. אי נמי דלא

אר"ח – ש"כ

המים לבסוף דהוי מבשל מי הלימון ע"י עירוי מכ"ר, אלא יערה המים לכוס ריק ומשם יערה על מי הלימון.

מ"א (ח): ולימוני"ש הכבושים במלח דינם ככבשים ושלקות (ס"ז). כ"כ משנ"ב.

ולוית חן (נז) – העיקר להלכה כמרן שמתיר לסחוט לימון. כ"כ הרב יעקב יוסף זצ"ל – מ"מ לכתחילה יעשה "סלם" שיתן תחילה סוכר, אח"כ יתן לימון ולבסוף מים, מ"מ במים רותחים לא יתן

סעיף ז: לסחוט כבשים ושלקות

סעיף ז: א. לסחוט כבשים (פי' פירות ומיני ירקות המונחים בחומץ ובמלח כדי שלא ירקבו) ושלקות: אם לגופם, שא"צ למים ואינו סוחטן אלא לתקנם לאכילה, אפי' סוחט לתוך קערה שאין בה אוכל – מותר (ודווקא לצורך שבת אבל למו"ש אסור, דמכין משבת לחול – משנ"ב). ואם צריך למימיהן – מותר לסחוט לתוך קדירה שיש בה אוכל (דלא גרע מאשכול דמותר – משנ"ב), אבל אם אין בה אוכל, אסור.

ב. ולר"ת, כל שהוא צריך למימיהן, חייב חטאת אפילו סחט לקדירה שיש בה אוכל. (ולדכריו, הסוחט אשכול לקדירה נמי אסור) [טור].

וענבים. שלקות – אפילו למימיהן לא משקה נינהו אלא אוכל.

להלכה: למימיהן

• **ב. ר"ח** – הלכה כר יוחנן, שלמימיהן חייב, בין לקערה או לקדרה.

• **א. הרי"ף** – כשמואל, שאין חייב חטאת אלא רק איסור. כ"פ הרמב"ם וכ"מ מהרא"ש.

וכ' הב"י – פשוט שלהרי"ף מה שאסור למימיהן ה"ד לתוך הקערה שאין בה אוכל, אבל לקדרה עם אוכל שרי.

ראה בסוף הסעיף סיכום המחלוקת לסחוט כבשים ושלקות.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קמה.): כבשים שסחטן –

• אמר רב – כבשים לגופן מותר למימיהן פטור אבל אסור, ושלקות בין לגופן בין למימיהן מותר.

• ושמואל אמר – אחד זה ואחד זה לגופן מותר למימיהן פטור אבל אסור.

• רבי יוחנן אמר – אחד כבשים ואחד שלקות לגופן מותר למימיהן חייב חטאת. פרש"י: לגופן – אם לאכול הכבשין סוחטן ממשקה הצף עליהם והנבלע בהן. מותר – לכתחילה דלאו מפרק הוא הואיל ולא למשקה הוא צריך. פטור – שאין זה מפרק שאין המשקה הזה יוצא מן הכבשין שלא גדל בתוכן. אבל אסור – אטו זיתים

אר"ח – ש"כ

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "כבשים ושלקות"

משנ"ב (כד): ואף דסוחט לתוך הקערה ואין המשקה הולך לאיבוד, מ"מ כיון שאינו מתכוין בשביל המשקה איננו בכלל מלאכה.

"לגופם... מותר"

מ"א (ט): טעמו – כיון דא"צ למימיהן (אלא לרככם ולמתקם לאכילה – עו"ש) לא הו"ל מפרק כלל (ול"ד לזיתים וענבים דרוב העולם סוחטין אותן למימיהן), ואם צריך למימיהן אסור, ול"ד לשאר פירות שמותר לסחוט אפי' למימיהן, דאין שם משקה עליו (שיצאו מגוף הפרי) מה שאין כן הכא דהיה שם משקה עליו מקודם (שנבלע בפרי) דאסור.²⁵⁰

כ' משנ"ב (כה) – ה"ה דמותר לכתחילה לסחוט אטריות משומן הנבלע בהן, משום שאין יכול לאכלן מרוב השומן, כ"כ הדרישה. ובח"א – מיקל מטעם אחר דשומן שמפרישו הוי ג"כ אוכל והוי כמפריד אוכל מאוכל.

"שיש בה אוכל"

²⁵⁰ הרב יעקב יוסף זצ"ל: הסוחט מלפפון חמוץ כדי לאוכלו יבש מותר רק אם אוכלו לאלתר. אבל אם רוב בני אדם וגם הוא רגילים לאוכלו עם החומץ, מותר אף לאחר זמן, שהחומץ נעשה כגוף אחד עם המלפפון.

²⁵¹ ביה"ל: אף שרוה"פ חולקים על הר"ח בדין משקה הבא לאוכל, מ"מ בדין הראשון שפוסק שבכשים ושלקות יש חיוב חטאת כשסחטן

מ"א (י): דמשקה הבא לאוכל כאוכל, וה"ה שלתוך המוריים, דהוי מאכל (סמ"ק), אבל לתוך משקין אסור. כ"כ משנ"ב.

"ולר"ח"

משנ"ב (ל): ר"ח חולק בתרתי על הרי"ף:

(א). אם צריך למימיהן – חייב אפי' בכבשים ושלקות.

(ב). דכל היכא שצריך למימיהן לעולם חייב אפילו כשסוחט לתוך האוכל.

וכ' הט"ז (ז) – דאף שבסעיף ד' לא הזכיר המחבר דעת הר"ח, כיון שרוה"פ חולקים עליו (דמשקה הבא לאוכל דמי), מ"מ כאן הביא דעת הר"ח, להורות דטוב להחמיר כדבריו והמחמיר תבא עליו ברכה, כמ"ש בתשובת הרא"ש שהוא בב"י. כ"כ משנ"ב.²⁵¹

"נמי אסור"

ביה"ל: הלשון 'נמי' אינו מדוקדק, שהרי אשכול של ענבים וזיתים לקדרה דחייב לר"ח דעיקר סחיטה הוא בזיתים וענבים, אלא משום דהשו"ע סתם לעיל בס"ד (דמותר לסחוט אשכול), קמ"ל שאף שם יש מחלוקת (ט"ז).

למימיהן, יש הרבה ראשונים דס"ל כוותיה (הרשב"א, הרוקח, או"ז, והיראים) דפסקו כר"י דקי"ל כותיה נגד רב ושמואל. ואף לר"ח דסובר כר"י, מ"מ מודה דשאר פירות מותר לסחוט למימיו לכתחילה (וטעמו – דס"ל דכבשים ושלקות דרך לסחטן, מה שאין כן בשאר פירות, או משום דהבלוע בכבשים שם משקה עליו מקודם).

סיכום: מחלוקת סחיטת כבשים ושלקות

כבשים	שלקות		כבשים	לגופן	למימיהן
	לגופן	מימיהן			
ר"ח	מותר	פטור	מותר	מותר	מותר
ר"ח	מותר	פטור	מותר	מותר	מותר
ר"ח	מותר	פטור	מותר	מותר	מותר
ר"ח	מותר	פטור	מותר	מותר	מותר

סעיף זז: לסחוט דג לצירו

סעיף זז: הסוחט דג לצירו, דינו כסוחט כבשים ושלקות למימיהן (שאסור).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קמח:): אמר רבי זירא אמר רב חייא בר אשי אמר רב סוחט אדם דג לצירו, אפילו לתוך הקערה.
כ' הב"י: מהגמ' משמע שדג לצירו כשלקות למימיהן מותר לרב. ✓ וא"כ לשמואל – פטור אבל אסור.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"דג לצירו"

משנ"ב (לא): פ"י שסחט דג להוציא צירו שצריך לו, ומיירי בציר שנבלע בו ממשקה דעלמא לכך דומה כסוחט שלקות למימיו דאסור, אבל בציר היוצא מגופו דומה לסוחט שאר כל הפירות למימיו דמותר (פמ"ג, וכ"מ ממ"א).

סעיף ט: לרסק שלג וברד

סעיף ט: א. השלג והברד – אין מרסקין אותם, דהיינו לשברם לחתיכות דקות כדי שיוזבו מימיו, אבל נותן הוא לתוך כוס של יין או מים והוא נימוח מאליו ואינו חושש.

ב. וכן אם הניחם בחמה או כנגד המדורה ונפשרו – מותרים.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (נא:): ואין מרסקין לא את השלג ולא את הברד בשבת בשביל שיוזבו מימיו. אבל נותן הוא לתוך הכוס או

אר"ח – ש"כ

מ"מ רו"פ – חלקו על בעל התרומה בדין זה. ד"מ (א) – ולכן מתירין לשים פשטיד"א עם שומן הנקרא אצל המדורה.

סיכום: טעם איסור ריסוק שלג וברד

- רמב"ם הר"ן והרשב"א – גזרה שמא יסחט פירות העומדים למשקין.
- הר"ן – משום סרך מלאכה נגעו בה.
- סה"ת – משום נולד, כ"מ מרש"י.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "נותן הוא"

מ"א (יג): משמע דלרסק בידים אסור, אבל הרמב"ן והר"ן והרמב"ם והמ"מ כתבו בשם התוספתא דאפי' לרסק בידים לתוך הכוס שרי דטעם האיסור שמא יסחוט פירות העומדין למשקין, וכיון שנתערב במים לא גזרו (עיין בהערות). כ"כ משנ"ב.

ב. "בחמה ונפשו – מותרים"

עו"ש: השו"ע ס"ל שהטעם גזרה שמא יסחט פירות העומדים למשקין, שהרי התיר במניחם נגד החמה. כ"כ יביע אומר (ד, כח-ט) כיון שהביאם בהלכות סוחט.

לתוך הקערה ואינו חושש.²⁵²

פרש"י: מרסקין – משברין לחתיכות דקות. כדי שיזובו מימיו – משום דקא מוליד בשבת, ודמי למלאכה שבורא מים הללו. אבל נותן לתוך הכוס – של יין בימות החמה ואף על פי שנימוח מאליו ואינו חושש.

ב. טעם האיסור

כ' הר"ן: דמשום סרך מלאכה נגעו בה אי נמי גזירה שמא יסחוט פירות העומדין למשקין, וכנ"ד הרמב"ם והרשב"א.²⁵³

✓ ודווקא היכא דעביד בידים, אבל הניחם בחמה ונפשו ואפילו כנגד המדורה מותרים הם, דלאו נולד הוא ולא דמי למשקין שזבו דהני בעודם קרושים תורת משקין עליהם לכל דבר.

אבל בספר התרומה – כ' דאסורים משום נולד (ולפי זה אפילו הניחם בחמה ונפשו או שזבו מאליהם אסורים משום נולד, והא דשרי ליתנו לתוך הכוס או לתוך הקערה שאני התם שמתערב ומתבטל ביון או מים שבכוס ואינו ניכר).

מימיו זבים, ועוד שאינו מתכוין לכך, ועוד שהם הולכין לאיבוד – שרי, וכן נהגו להתיר. כ"כ הט"ז.

²⁵³ יחזק דעת (ב, נז): סיכום הטעמים לאיסור ריסוק שלג וברד:

- רש"י – שדומה למלאכה שבורא מים הללו.
- רשב"א – שמא יסחוט פירות. כ"כ הר"ן והרבה ראשונים, ושו"ע (שכ-ט).
- סה"ת והרמ"א (שי"ח, טז) – משום נולד.

²⁵² והר"ן בשם הרמב"ן: התירו אפילו לרסקו לתוך הקערה. ב"י – כלומר דכל שיש יין או מים בקערה אף על פי שהוא נמחה וזב על ידי ריסוקו כיון שהוא מתערב במשקה שבקערה ואינו ניכר שרי.

כ' הב"י: האיסור דווקא שמרסקו לחתיכות קטנות, אבל גדולות שרי, ואף על פי שכשמשברו ניתנו ממנו חתיכות דקות שרי, דלא מיתסר אלא כשהוא מרסקו כדי שיזובו מימיו. אבל כאן שאין

א"ח – ש"כ

וכ' המ"א (יד) – ולדעת רמ"א ב(שי"ח-ט"ז) גם הכא יש להחמיר דאף דנימוח מאליו אסור משום נולד, ואינו דומה לתוך הכוס דהתם הוא מעורב במים ואינו ניכר, כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (לה): מותרים – ליהנות מהם. וכ' רעק"א – שה"ה דמותר לכתחילה להניח כיון שממילא הוא נימוח וכמו לתוך הכוס.

סעיף י': לשבר קרח ליטול מים תחתיו

סעיף י': מותר לשבר הקרח כדי ליטול מים מתחתיו [ראבי"ה והמרדכי].

חשש בנין וסתירה. כ"פ הגר"ז, חס"ל והבן א"ח. משנ"ב (לו) – אבל הרבה אחרונים (א"ר, תו"ש ומאמ"ר) חולקין עליו, וס"ל דשם מים עליהן ואין שייך בו בנין וסתירה. ולצורך שבת יש להקל.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"מותר לשבר הקרח"

ט"ז (ח): מותר – דשבירת הקרח אינה מלאכה כלל ולא אסרו בריסוק אלא אם הוא עושה כדי שיזובו מימיו מה שאין כן בזה. כ"כ משנ"ב.

כ' המ"א (טו): דבנהר או באר אסור דכיון דהוא מחובר לקרקע יש בו משום

סעיף י"א: ליטול ידיו במים שיש בהם שלג

סעיף י"א: צריך ליזהר, בחורף, שלא יטול ידיו במים שיש בהם שלג או ברד [תוס' והרא"ש]. ואם יטול, יזהר שלא ידחקם בין ידיו, שלא יהא מרסק [רי"ו].

מ"א (טז): שלא יהא מרסק – ולפמ"ש (ס"ט, סקי"ג) בשם רמב"ן דלתוך מים אפילו לרסק בידים שרי, והוא הדין הכא, דהא מתערב עם מי הנטילה.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"שלא יטול ידיו"

משנ"ב (לז): פ' כדי שלא יבוא לידי ריסוק. ושולחן עצי שטים מיקל בזה, אך שיזהר שלא ירסקם.

סעיף י"ב: לשפשף ידיו במלח

סעיף יב: יש ליזהר שלא ישפשף ידיו במלח [בעה"ת].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"ידיו במלח"

שלג וברד (רק שיזהר שלא יעשה מי מלח עזין דהיינו שני שלישי מלח ואחד מים). כ"כ משנ"ב.

וכה"ח – מרן לא ס"ל טעם דנולד, ומה שאסור כאן הוא מטעם אחר, טעמו של הר"ן בשלג (ס"ט).

ט"ז (ט): לפי שנימוח והוה נולד [טור בשם בעה"ת]. משמע דמותר ליתן מים במלח ואח"כ נוטל ידיו מהם כמ"ש גבי

סעיף יג: להלך ע"ג שלג

סעיף יג: דורס שלג ברגליו ואינו חושש [הרמ"מ].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"ברגליו ואינו חושש"

הארץ היא כך מלאה כפור וגלד והמנעלים הם לחים ונימס השלג שם. והלבוש כ' – משום דהוי דבר שאין מתכוון ואינו פ"ר. כ"כ התו"ש, הגר"ז, והרב יעקב יוסף זצ"ל.

ט"ז (י): ואף דאי אפשר שלא יהיה נימוח והוי פסיק רישיה, מ"מ לא גזרו בזה כיון דאי אפשר להזהר מזה בימות החורף דכל

סעיף יד: להטיל מי רגלים בשלג

סעיף יד: הר"מ מרוטנבורג מתיר להטיל מי רגלים בשלג, והרא"ש היה נזהר.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מי רגלים בשלג"

גזרו. ול"ד לחימום ידים שאפשר להיות זולתו גזרו בו כנלע"ד. כ"כ א"ר.

"היה נזהר"

מ"א (יז): ולא דמי לסעיף ט' דשרי ליתן שלג לתוך הכוס אף על פי שנימוח, דהכא כיון דעביד מעשה גרע טפי. כ"כ משנ"ב. וכ' א"ר – אם אפשר ראוי להיזהר.

ט"ז (יא): כ' רש"ל – שיש קצת ראייה לאסור דבסימן שכ"ו אסר לחמם ידים אחר נטילה אף על פי דלא נתכוין לחמם המים, דהוי פסיק רישיה ה"ה כאן. וסיים הט"ז – ולפמ"ש בסמוך שאף הדריסה פסיק רישיה ואפי' הכי לא גזרו כיון שיש אפשרות אחרת, גם כאן לא

סעיף טו: לפרוס סודר ע"פ חבית מים

סעיף טו: אסור לפרוס סודר ע"פ החבית וליתן ע"ג הכלי שדולים בו, שמא יבא לידי סחיטה. אבל בגד העשוי לפרוס עליו, מותר שאינו חושש עליו לסוחטו (ומיירי בענין דאין בו משום חשש אוהל – משנ"ב).

החבית וליתן על גביו הכלי שדולין בו שמא יבא לידי סחיטה, אבל בגד העשוי לפרוש עליו מותר שאינו חושש עליו לסוחטו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים) "לידי סחיטה"

משנ"ב (מב): פי' שיסחוט הסודר מן המים שנבלעו בו ע"י הכלי, וכ' הרמב"ם – שהסוחט בגד חייב משום מלבן. וכ' ח' רעק"א – ומיירי שהיתה אז החבית ריקנית, דאם לא כן פריסת סודר בעצמה אסור משום חשש סחיטה, אפילו אם לא יניח כלי לח על גבה. ²⁵⁴.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (מח.): רבה ורבי זירא איקלעו לבי ריש גלותא, חזייה לעבדא דריש גלותא, דפרס דסתורא (סודר של הראש) אפומיה דכובא (קנקן), ואנח נטלא (כלי ששואבין בו יין מהקנקן) עילויה. גער בו רבה. אמר ליה רב זירא לרבה: אמאי גערת בו? וכי איזה איסור יש בדבר זה? אמר ליה: המתן וראה אמאי אסור למיעבד הכי. לסוף, חזייה דקא מעצר ליה (היה סוחטו) לסודר מן המים שנבלעו בו מחמת הנטלא שהניח עליו.

✓ כ"פ הטור: הסוחט בגד להוציא מים שבו חייב, הלכך אסור לפרוש סודר ע"פ

סעיף טז: להדק מוכין בפי הפך

סעיף טז: אסור להדק מוכין בפי פך שיש בו משקין, משום סחיטה [שבת קמא. ופרש"י].

משנ"ב (מד): ואפילו הם עשויין לכך נמי אסור (שהרמב"ם לא מחלק), משום

❖ ענפי הלכה (האחרונים) "להדק"

מ"מ מותר לגרור ע"י מגב גומי.

²⁵⁴. הרב יעקב יוסף וצ"ל: אם נשפך מים, אסור לנגבו ע"י בגד, שבהכרח יבוא לידי סחיטה.

עו"ש: מיהו מלשון השו"ע "שיש בו משקין" משמע שבכל המשקים, אף שאין חיוב כשהמשקים הולכים לאיבוד, מ"מ אסור מדרבנן, כיון שדהוי פ"ר. מיהו פמ"ג והגר"ז – משמע שאסור, כיון שזב לתוך הפך ויש חיוב מהתורה. כ"פ משנ"ב.

"משום סחיטה"

מ"א (יח): פירוש דכשמהדק והוא לח הוא נסחט (ר"ן ותוס'). כ' הגר"ז – אף שאינו מתכוון אסור דהוי פ"ר. כ"כ משנ"ב.²⁵⁵

דבהידוק המוכין בתוך פי הפך בא לידי סחיטה שהיא תולדת ליבון.

"להדק מוכין"

לפי הרמב"ם והרמב"ן – שחיוב סוחט משום מלבן, צ"ל דמיירי במים שיש בו משום מלבן, אבל בשאר משקים יהיה מותר.

אבל לרשב"א – שבשאר משקים יש איסור דש, כאן מיירי בכל המשקים, שמא יסחוט ויתחייב משום דש.

סעיף יז: לקנח בספוג

סעיף יז: ספוג (הוא כמין צמר נעשה לחוף הים – משנ"ב), **אין מקנחין בו אלא אם כן יש בו בית אחיזה, גזירה שמא יסחוט.**

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"שמא יסחוט"

כ' בביאור הגר"א: ט"ס הוא וצ"ל משום סחיטה, שהרי הוא פ"ר שיסחוט (ולא שמא). וכ"כ המ"א ומשנ"ב.

סחיטת שער בשבת

שבת (קכח:): מביאה אישה (לצורך יולדת) שמן בשערה. ותיפוק ליה משום סחיטה? רבה ור' יוסף דאמרי תרוותיהו – אין סחיטה בשער (פרש"י – משום שקשה הוא ואינו בולע).

שיטת הפוסקים:

רמב"ם (ט, יא): אין סחיטה בשער.

לקושרו בבד, כי ע"י הקשירה הוא סוחט.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קמג:): ספוג, אם יש לו עור בית אחיזה – מקנחין בו, ואם לאו – אין מקנחין בו (את הטבלא ואת הקערה – רש"י). פרש"י: אין מקנחין בו – לפי שכשאוחרו נסחט בין אצבעותיו.

אלא אם כן יש לו בית אחיזה

- רש"י והרמב"ם – כשיש לו בית אחיזה אפשר לקינוח בלא סחיטה.
- ה"ה בשם השגות – גם עם בית אחיזה סוחט, אלא דכשיש לו בית אחיזה הוי כצלוחית מלאה מים, שמריק ממנה, ולא מקרי סוחט.

²⁵⁵ הרב יעקב יוסף זצ"ל: לכן ברז שדולף אסור

א"ח – ש"כ

בן א"ח: מותר לנגב במגבת באופן שלא סוחט אף שנבלעים במגבת.
כ"כ הגרש"ז אורבך והגר"ש אלישיב ובלבד שינגב בנחת. כ"כ ילקוט יוסף והרב יעקב יוסף זצ"ל.

כ' ה"ה – מ"מ אסור מדרבנן. כ"כ עוד פוסקים דאסור מדרבנן – דמחזי כסוחט, ויש חשש שיסחוט במקום האסור.
לנגב במגבת שער הראש והזקן:

סעיף יז: לסתום נקב שבחבית בפקק של פשתן

סעיף יז חלק 1: חבית שפקקו בפקק של פשתן לסתום נקב שבדפנה

שמוציאין בו היין:

א. יש מי שמתיר (להסירה או להחזירה בשבת) אף על פי שאי אפשר שלא יסחוט, והוא שלא יהא תחתיו כלי, דכיון שאינו נהנה בסחיטה זו, הוי פסיק רישא (פי' איסור נמשך בהכרח מדבר מה כמו המות הנמשך בהכרח מהתזת הראש) דלא ניחא ליה – ומותר.

ב. וחלקו עליו, ואמרו דאע"ג דלא ניחא ליה, כיון דפסיק רישא הוא – אסור (אבל חיובא ליכא לכ"ע – מ"א)...

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (ק"א): אמר רב שימי בר חייא משמיה דרב – האי מסוכרייא דנזייתא אסור להדוקה ביומא טבא.
פרש"י: דהיינו בגד שכורכין בברזא של חבית אסור להדקה בנקב משום סחיטה.
גמ': אפילו ר"ש דסבר דבר שאין מתכוין מותר, מודה בהא דאסור משום דהוי פסיק רישיה.

ונחלקו בפ"ר דלא ניחא ליה

א. הערוך – פ"ר דלא ניח"ל מותר (אפי' באיסור דאורייתא), וכאן מיירי שהפקק בראש החבית שהיין נשפך לחבית וניח"ל (לפיכך פרש"י שהנקב למעלה), אבל פקק

מהצד שהיין הולך לאיבוד שרי.

• ב. והר"ן כ' – לאסור אף בדופן מהצד, דפ"ר (באיסור דאורייתא) אף דלא ניח"ל אסור. כ"כ התוס', הרא"ש, מרדכי בשם ר"י, כ"מ מהסמ"ג והתרומה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

הקדמה (ביה"ל)

א. לפי ר"ת וסייעתו יש שני עניני סחיטה: סחיטה ממים שאיסורו משום ליבון ולא משום דש, כי המים הולכים לאיבוד ולא דמי לדש.

ב. ובשאר משקין הוא ההיפוך משום ליבון אין בם דאין מלבנים בהם, אלא

משנ"ב (מט): היינו שכורכין סביבות הברזא חתיכת בגד או נעורת של פשתן ופוקקים בה הנקב שבדופן החבית.

"שלא יהא כלי תחתיו"

משנ"ב (נב): שאז היין הנסחט הולך לאיבוד כיון שהנקב בדופן החבית בצדה. אבל אם יש כלי תחתיו שנוטף בה היין, או שהנקב למעלה שהיין הנסחט יורד לתוך החבית (דהוי פסיק רישא דניחא לה), אסור דאורייתא להדק או להסיר הפקיקה גם לשיטה זה (הר"ן לפי הערוך).

"לא ניחא ליה"

ביה"ל: בשני אופנים נקרא דלא ניח"ל: (א). שלא ניחא ליה כלל בסחיטה, ואדרבה היה רוצה שלא יסחט כי הולך לאיבוד. (ב). אפילו רק כשאין נהנה מהפעולה, אולם אין לו שום נפק"מ בזה (דלא איכפת ליה) – גם נקרא דלא ניחא ליה, כיון שאינו מכוין לזה, כן הוכיחו התוספות (בשבת ע"ה). כ"פ לוית חן (נט).

מ"א (כ): כ' הרא"ש – דווקא באיסורי שבת ס"ל לערוך פ"ר דלא ניח"ל מותר, דמלאכת מחשבת אסרה התורה, אבל בשאר איסורי התורה אף הערוך מודה שאסור, ואיסורו הוא מן התורה (עיינ שם הראיות שהביא). כ"כ שלחן עצי שיטים, ח"א ומשנ"ב.

להביא כאן ילקוט יוסף @@@

איסורא הוא משום דש, וזה דווקא כשצריך למשקין הנסחט.

• ולכן כאן בחבית של יין איסורו הוא רק משום דש וממילא כשהמשקה הנסחט הולך לאיבוד אין זה בכלל דישה. כ"ד הרשב"א וריב"ש והרב המגיד.

אך דעת הר"י ועוד – מ"מ אסור מדרבנן. • ואם אין מכוין לסחוט והוא רק פסיק רישא דלא ניח"ל בסחיטה כי הולך לאיבוד, מן התורה בודאי אינו חייב, ונחלקו הפוסקים האם יש איסור דרבנן: הערוך – פ"ר דלא ניח"ל מותר לגמרי. ויתר הפוסקים – ס"ל שאסור מדרבנן.

• דעת השו"ע:

דעת השו"ע משמע כיתר הפוסקים שאסור מדרבנן. כ"פ לוית חן (נט).

מ"מ סיים שו"ע בסוף הסעיף דטוב להנהיגם וכו' והניחם על דעתם להקל בענין זה משום דהברזא ארוכה. כ"כ הט"ז. כ"פ המ"א משום דבעניננו הלא יש עוד קולא מה שהמשקה הולך לאיבוד.

• כל הסעיף הוא למ"ד דשאר משקים אין מלבנים, אבל למ"ד שאף בשאר משקין (ובפרט ביין), סתימת המסוכריא אסור מהתורה משום ליבון, אף שהיין הולך לאיבוד.

א.

"יש מי שמתיר"

סעיף יז²: מנהג העולם להתיר

סעיף יז² חלק 2: א. והעולם נוהגים היתר בדבר, ויש ללמד עליהם זכות,

דכיון שהברזא ארוכה חוץ לנעורת ואין יד מגעת לנעורת, מותר מידי דהוי אספוג (פירש הערוך ספוג הוא על ראש דג אחד גדול שבים, ובשעה שמרים ראשו להסתכל בעולם יורד אותו הספוג על עיניו ואינו רואה כלום ולולי זה לא היתה ספינה נצולת מפניו) **שיש לו בית אחיזה.**

ב. ולפי שאין טענה זו חזקה, ויש לגמגם בה, טוב להנהיגם שלא יהא כלי תחת החבית בשעה שפוקקים הנקב (וע"ל סי' ק"א עוד מדיני סחיטה).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ר"י: (ע"פ הערוך), ונוהגים בו היתר אפילו שאי אפשר שלא יסחוט בשעה שנוטלו או שמחזירו, מאחר שאינו מתכוין נכון הם עושים. ולפי שאר המפרשים אסור, ובכל הארצות שעברתי בהם נוהגין בו היתר.

כ' הכל בו: אפילו לדברי האוסרים, אם הברזא ארוכה חוץ לנעורת ואין היד מגעת אל הנעורת מותר, מידי דהוה אספוג שיש לו בית אחיזה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מידי דהוי אספוג שיש לו בית

אחיזה"

מ"א (כב): וס"ל כמ"ש סי"ז בשם הראב"ד דלדידהו אפי' היה כלי תחתיו שרי דהוי כמריק מצלוחית. כ"כ תו"ש, הגר"ז ומשנ"ב.

ב. "ויש לגמגם בה"

ט"ז (יב): דשאני בית אחיזה של ספוג דמהני דאין שם אלא קינוח בעלמא, מה שאין כן כאן שמהדיקין הברזא בחוץ תוך הנקב יש שם ודאי סחיטה. לכן ראוי שלא

יניח כלי תחתיו וילך הנסחט לאיבוד ויסמוך על דעה הראשונה, ומ"מ צריך שיהיה ג"כ ברזא ארוכה שיהיה תרתי לטיבותא. וכ"כ הא"ר ומאמ"ר. כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (נה) – כל הסעיף מיירי ביין או שאר משקים שאין בהם משום ליבון, ואיסור סחיטתו דווקא כשצריך למשקים. אבל בחבית של מים איסור סחיטתו הוא משום ליבון, ואסור בכל גווני (ודעת הט"ז דיין לבן דומה למים לענין כבוס שאסור, והשו"ע מיירי ביין אדום שאין בו משום מלבן).

כ' עוד הט"ז: אם נשפך שכר או שאר משקים, שאינם מלבנים, על המפה שעל השולחן, לא ישאוב משם תוך כף ולשפוך לחוץ, דאף שמשליכו לאיבוד מ"מ כאן בשעה שהוא שואב תוך הכף עושה איסור. אלא יגרור בסכין ויזוב לאיבוד, רק שלא יגרוד בכח. אבל במים או יין לבן נשפך על המפה אסור לגרוד אפי' בסכין דהוה מכבס.

בא"ר – באופן זה שאינו נוטל בכח רק שואב המשקה העומד וצף מלמעלה גם בכף אין בו איסור (מהתורה), כיון שדעתו להשליכה לחוץ ואין סוחט בשביל המשקה.

סעיף יט: דין צביעה באוכלים

סעיף יט: ליתן כרכום בתבשיל, מותר ואין לחוש לו משום צובע, דאין צביעה באוכלין [שה"ל בשם בעל היראים].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מותר"

משנ"ב (נו): וכן מותר ליתן יין אדום בתוך יין לבן, ואפילו אם מכוין לכתחילה לעשות מראה בהמאכל או בהמשקה, וכ"נ מפמ"ג. ולפי בינת אדם נכון להמנע מזה. כ"כ בן א"ח – אם מתכוון לצבוע אסור. הרב יעקב יוסף זצ"ל: אדם הצובע ע"מ למכור (כגון צובע יין לאדום וכיו"ב) אסור, אבל אדם פרטי בביתו מותר, ולכן מותר לתת תמצית תה או אבקת קפה לכוס מים רותחים.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבלי הלקט בשם בעל היראים: ראוי להיזהר שאוכל תותים או שאר פירות הצובעים שלא יגע בידיו צבועות בבגדיו או במפה דהוה ליה תולדת צובע, ואם יצא דם אסור לתת עליה בגד. ✓ אבל אם צובע פתו במשקה הפירות לית לן בה דאין זה צביעה באוכלין. כ' ד"מ (ב) בשם האו"ז – שמהר"ר אברהם מינץ אסר ליתן יין אדום לתוך יין לבן משום צובע. אבל לפי דברי בעל יראים שאין צביעה באוכלין, גם זה מותר.

סעיף כ: לא יגע בבגדיו כשאוכל דברים צבועים

סעיף כ: יש מי שאומר שהאוכל תותים או שאר פירות הצבועים, צריך ליזהר שלא יגע בידיו צבועות בבגדיו או במפה, משום צובע, אבל אם צובע פתו במשקה הפירות, לית לן בה, דאין צביעה באוכלין.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"צריך ליזהר"

מ"א (כ"ד): כ' הרדב"ז – שחומרא יתירה היא כיון שהוא דרך לכלוך. ובסימן (ש"ב-י) – יש אוסרין כיבוס דרך לכלוך, כ"ש צביעה, דכל צביעה היא כך לכן אין להקל.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבלי הלקט (בסעיף י"ט): האוכל תותים או שאר פירות הצבועים, צריך ליזהר שלא יגע בידיו צבועות בבגדיו... אבל ד"מ בשם האגור כ' – אין לחוש לדברים אלו, שאינם אלא דרך ליכלוך ואין בו משום צובע.

א"ח – ש"כ

עליהם היכא דאי אפשר לו ליוהר בזה.
כ"כ משנ"ב.

עוד כ' שם: הצובע חוט שארכו ד"ט או
דבר שאפשר לטוות ממנו חוט כזה חייב,
ודווקא צבע המתקיים. כ"כ משנ"ב.

עוד כ' שם: העושה עין צבע כגון שנתן
קנקנתום לתוך מי עפצא שנעשה הכל
שחור – חייב (רמב"ם). ולראב"ד – אינו
חייב משום צובע אלא כשצובע בצבע
דבר אחר שע"י זה נגמר מלאכת הצבע
אבל צביעת מים שהוא עין הצבע לא.
כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (נז): צריך ליוהר – היינו
להפוסקים לעיל בסי"ח דפ"ר דלא ניהא
אסור ואף על גב דמקלקל הוא מ"מ
איסורא מיהו איכא (היראים).

"שלא יגע"

מ"א (כה): צובע פניו וידיו ליכא למיחש
דאין צביעה אלא בדבר שדרכו לצבוע,
ול"ד ל(ש"ג-כה) שאסור, דשאני אשה
שדרכה בכך (ש"א בשם רא"ם).

עוד כ' שם: בבגד אדום כ"ש דאסור
לקנחו דמתקן הוא. והרדב"ז – מקל בכל
זה כיון שהוא דרך לכלוך ויש לסמוך

או"ז ש"כ"א: דיני תולש בשבת ודין טוון ודיני תקוני**מאכל או מעבד ולש, ובו י"ט סעיפים****הנושאים שבסימן זה:**

סעיף יא: להשקות התלוש 795
סעיף יב1: לחתוך ירק דק דק 795
סעיף יב2: לחתוך גרוגרות לזקנים, טוחן
לאכול לאלתר, לפרר לחם 798
סעיף יג: לרדות חלות דבש מהכוורת. 800
סעיף יד: לגבל קמח קלי, דין השתיתא
..... 801
סעיף טו: לערב חרדל שלשו מע"ש ... 804
סעיף טז: לישא בשחלים, ושום שדכו 805
סעיף יז: לעשות יינומלין ואלונתית ... 807
סעיף יז: לשרות חלתית, אם שתה ממנו
כבר בימי ה' ו' 808
סעיף יט: לגמור שחיקת שום ובוסר
ומלילות שריסקן מערב שבת 809

סעיף א: לאכול מפאה אזור וקורנית. 786
סעיף ב: לעשות מי מלח בשבת 786
סעיף ג: למלוח כמה חתיכות צנון 787
סעיף ד: לטבל כמה חתיכות לאוכלן מיד
זו אחר זו 789
סעיף ה: למלוח בשר או ביצה מבושלים
..... 790
סעיף ו: מליחת הרבה פולים עם קליפתן
..... 791
סעיף ז: איך מותר לדוך פלפלין 791
סעיף זז: לכתוש מלח במדוך 792
סעיף ט: לחתוך בשר מבושל דק דק .. 793
סעיף י: לגרור גבינה בכלי המיוחד לו
..... 794

סעיף א: לאכול מפיאה אזור וקורנית

סעיף א: חבילי פיאה אזור וקורנית (פירוש מין עשב): הכניסן לעצים (ליבשן,

ואם הכניסן סתם הוי למאכל בהמה) – אין מסתפקין מהם (דמקצה דעתו מינייהו, והוי מוקצה – משנ"ב). הכניסן למאכל בהמה – קוטם ואוכל ביד, אבל לא בכלי, ומולל בראשי אצבעותיו [שבת קכח. וכחכמים שמחמיר למלול בראשי אצבעותיו].

סעיף ב: לעשות מי מלח בשבת (הילמי)

סעיף ב: אין עושין מי מלח הרבה ביחד לתת לתוך הכבשים, משום דדמי לעיבוד, אבל יכול לעשות ממנו מעט לתת לתוך התבשיל.

ב. ואם נתן לתוכו שני שלישי מלח – אסור לעשות ממנו אפילו מעט.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קח): משנה – אין עושין הילמי בשבת, אבל עושה הוא מי מלח וטובל בהם פתו ונותן לתוך התבשיל. אמר רבי יוסי והלא הוא הילמי בין מרובה בין מועט. ואלו הן מי מלח המותרין נותן את השמן בתחלה לתוך המים או לתוך המלח. גמ': מאי קאמר? אמר רב יהודה אמר שמואל – הכי קאמר: אין עושין מי מלח מרובין, אבל עושה הוא מי מלח מועטין. ותניא (בניחותא) – אין עושין מי מלח מרובין לתת לתוך הכבשין שבתוך הגיסטרא, אבל עושה הוא מי מלח מועטין ואוכל בהם פתו ונותן לתוך התבשיל.

פרש"י: טעם האיסור – לפי שהוא כמעבד

ומתקן את האוכל הנתון בתוכו כדי שיתקיים.

עירובין (יד): לית הלכתא כרבי יוסי, כ"פ הרי"ף, הרא"ש והרמב"ם.

ב. גמ' (קח): תני רב יהודה בר חביבא, אין עושין מי מלח עזין. אמר אביי דהיינו תרי תילתי מילחא וחד מיא, למאי עבדי ליה למורי"סא.

ופי' הרמב"ם – טעמו, שנראה כעושה מורי"ס, דסתם מורי"ס עבדי ליה לזמן מרובה לכבוש בו דגים, ומשום דמיתזי ככובש כבשין דאסור.

ב"י: ופשוט דמי מלח עזין שאסור אפילו במועטין, כ"כ הר"ן.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מי מלח"

מ"א (ג): וה"ה אם נותן יין וחומץ ושאר משקין במלח. כ"כ משנ"ב.

"לתת לתוך הכבשים"

משנ"ב (ט): ירק שכובשין אותו כדי להתקיים שכיון שנותן מי המלח כדי להתקיים, ודמי לעיבוד העור. ואף דקי"ל אין עיבוד באוכלין מדאורייתא מ"מ מדרבנן אסור.

לעשות הרבה לחלק לתבשילים:

- כ' התו"ש – דווקא אם כוונתו לתת לתוך הכבשים אבל כוונתו לחלקם לתוך התבשילין, מותר אפילו הרבה.
- אבל א"ר – אוסר, וכ"מ במאירי. דבהרבה יסברו שעושה לצורך חול.

"משום דדמי לעיבוד"

משנ"ב (י): ואפילו אם נותן שמן לתוך מי המלח להטעים ג"כ אסור (משום דבשעה שהוא נותן מים ומלח יחד כבר נראה כמעבד). כשנותן תחילה שמן:

העו"ש – מתיר, משום שהשמן מחליש את כח המלח מלהיות עז ואין עליו שם מי מלח. כ"כ התו"ש ומשנ"ב.

אבל א"ר – אוסר, כ"כ מאמ"ר, הגר"ז ופמ"ג.

"לתת לתוך התבשיל"

משנ"ב (יא): או לטבול בהן פתו, וכן מותר לשפוך על נתחי עוף ודג צלוי ובין אם הוא עושה לצורך סעודה זו או לצורך אחרת (א"ר שחולק על המ"א בסמוך), אבל אסור לעשות לצורך חול.

"אסור... אפי' מעט"

הר"ן: מעט – היינו לצורך לאותה סעודה ■ מ"א (ד) – משמע שלצורך סעודה אחרת אסור, אפי' מעט. כ"כ העו"ש, הגר"ז והבן א"ח.

■ אבל הא"ר – כל שצריך לאותה שבת, אף לסעודה אחרת מותר. כ"מ מהרמב"ם, כ"כ משנ"ב.

כ"כ נהר שלום – כל שהוא מועט אינו נכנס לאיסור מלאכה.

"אפילו מעט"

א"ר בשם מהר"ש: מותר להוסיף חומץ במוריים אחר שכבר נתיבשה, כ"כ משנ"ב.²⁵⁶

סעיף ג: למלוח כמה חתיכות צנון

סעיף ג: אסור למלוח חתיכות צנון, ד' או ה' ביחד, מפני שנראה ככובש כבשים, והכובש אסור מפני שהוא כמבשל (אף שאינו תולדת האור מ"מ

²⁵⁶ עיבוד אוכלים ביו"ט. מ"מ אם חל בשבת יכין את מי המלח מבעוד יום.

²⁵⁶ הרב יעקב יוסף וצ"ל: להכין מי מלח לצורך טיבול ראשון בליל פסח מותר, דאין גזרת

אסור מדרבנן – משנ"ב). ב.אלא מטבל כל אחת לבדה, ואוכלה (תוך שעה מועטת שיזיע קצת לא הרבה, ט"ז).

ג.אבל ביצים, מותר למולחן.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א.שבת (קח.): אין מולחין צנון בשבת (ג' ד' חתיכות יחד, שהמלח מעבדן ונעשים קשים, והוי תיקון). רב חזקיה אמר צנון אסור וביצה מותר והכי קי"ל. אמר רב נחמן: מתחילה הייתי מולח צנון (שתי חתיכות יחד), כיון מפסיד אותם שמאבד חריפותם (ולא הוי תיקון ומותר), וכשבא עולא ואמר שבא"י מולחים צנון ערמות ערמות (דהוי תיקון לצנון), הפסקתי למלוח, אבל לטבל במלח (ולאכול) אני מטבל.

כ"פ הרמב"ם – ומותר למלוח ביצה בשבת, אבל צנון וכיוצא בו אסור מפני שנראה ככובש כבשים בשבת, והכובש אסור מפני שהוא כמבשל, ומותר לטבל צנון וכיוצא בו במלח ואוכל.

ב.שם: אבל לטבל במלח (ולאכול) אני מטבל. ופרש"י: לטבל במלח – בשעת אכילה מטבלנא ואכילנא.

ג.שם: תני רבי יהודה בר חביבא – אין מולחין צנון וביצה בשבת. ✓רב חזקיה,

משמיה דאביי אמר – צנון אסור, וביצה מותרת. כ"פ הרי"ף, הרמב"ם והרא"ש כחזקיה בשם אביי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "צנון ד' או ה'"

ט"ז (ב): לאו דווקא צנון דה"ה כל דבר שצריך מליחה כגון בצלים ושומים (ובהדיא כתב הרמב"ם צנון וכיוצא בו). משנ"ב – ה"ה מלפפונים. וכ' פמ"ג – ודבר שאין דרכו לכבוש שרי. 257.

"ד' או ה' ביחד"

הט"ז (א): ישנם שני אופנים שאסור שדומה למעבד.

א. כשהוא שוהה הרבה כדי שיצא מרירותו אחר שיזיע כדרכו, דבזה אפי' כי מטבל חדא חדא ומניח לקצת זמן אסור.

ב. כשמולח הרבה ביחד ואז אפי' אינו שוהה אסור דגם בזה דומה לעיבוד, ובה טיבול חדא חדא מותר.

ולכן: כשכל חתיכה מונחת לבדה אין בזה משום כובש כבשים וגם לא מיחזי

א. אין דרך לעשות כבוש מחתיכות קטנות, ב. אין דרך לעשות כבוש מעגבניות אדומות ומלפפונים מקולפים. כ"כ שמירת שבת כהלכתה.

257. הרב יעקב יוסף זצ"ל: מלפפונים דרכם להחמיץ דווקא עם הקליפה. אבל ללא הקליפה מותר לפזר עליהם מלח כדי לאוכלם מיד. ולפ"ז: מותר לפזר מלח על סלט, משני טעמים:

אורח – שכ"א

כמעבד, אבל כשמולחם ביחד אפילו דעתו לאכלם תיכף ולא להשהותם במלחם עד שיצא מרירותם מזיעה כדרכם ג"כ אסור. ואם משהה אותם במלחם עד שיזיעו כדרכם אפילו מולח או מטבל חתיכת צנון אחד אסור מדינא. כ"כ משנ"ב.

כ"כ א"ר – דלמלוח צנון אסור אפילו חתיכה אחת, כ"כ מ"א (ו) בשם הב"ח – דנהוג עלמא שלא למלחן כלל אלא מטבל כל אחד במלח ואוכל.

עוד כ' הט"ז: ומנהגנו שחותכין בשבת צנון דק דק ומולחין אותו ושופכין עליו חומץ ואוכלין אותו, ולהרבה חתיכות דאסור, דאפילו אם אוכל מיד ואין היתר אלא דרך טיבול כ"א בפני עצמה. ונראה דכיון דאין מניחין אותו כלל להזיע אלא שופכין שם החומץ לא דמי לעיבוד (וכ"ש אם שופכין שם שמן תיכף שהשמן מחליש כח המלח ובקצת – מ"א). כ"כ משנ"ב.

משנ"ב – הנוהגים למלוח החסה ומשהין אותו כך, ומסננין המים שיוצאין ממנו ואח"כ מערבין אותו עם שמן זית וחומץ, וזה איסור גמור ודמי טפי לעיבוד כיון

שהוא ממתין עד שיקבל המלח היטב (כ"כ הט"ז ותו"ש. והמ"א מתיר אם נותן עליהם שמן מיד).

ב. "ככובש כבשים"

ט"ז (ג): זהו טעמו של הרמב"ם, ורש"י נתן טעם שע"י המלח מתקשים והוי תיקון ודמי למעבד. כ"כ משנ"ב.

מטעמו של השו"ע יש ללמוד – שאסור לשפוך יין ושאר משקים לכלי שיש בו חומץ כדי שגם זה יהיה חומץ דדומה לכובש כבשים. כ"כ משנ"ב – וביד אהרן כ' – שאסור משום דמחזי כעובדא דחול. ואם עושה זאת כדי להחליש כח החומץ בלבד פשוט דשרי לכו"ע.

עוד כ' משנ"ב – ליתן חסה תוך הכבושים שיתחמץ ג"כ פשוט דאסור לכו"ע.²⁵⁸

ג. "ביצים מותר למלחן"

מ"א (ה): מפני שאין דרך לעשות מהן כבשים וגם אין המלח מועיל להם כל כך (אלא לתת טעם), כ"כ משנ"ב.

סעיף ד: לטבל כמה חתיכות לאוכלן מיד זו אחר זו

סעיף ד: יש מי שכתב שמותר לטבול כמה חתיכות צנון אחת לאחת לבדה, ולהניחם יחד לפניו כדי לאכלם מיד זו אחר זו.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

כ' תרומת הדשן: יראה דשרי לטבול

שעדיין לא נכבש אסור להחזירו. אבל אם נכבש כל צרכו מותר להחזירו.

²⁵⁸ הרב יעקב יוסף זצ"ל: אבל דג מלוח מותר ליתנו לחומץ, דאין כבישה אחר כבישה. אם הוציא ירק מצנצנת של כבושים, ורואה

א"ח – ש"א

שכוונתו שדווקא יחד אסור אבל כ"א לבד מותר, ואפשר שגם כ"א לבדו אסור. ולכן בס"ג הביא דברי הטור לומר שסובל שני הפירושים, ואח"כ בס"ד הביא דברי תרומת הדשן לומר שתרומת הדשן הסכים לפרש כן.

וכה"ח כ' – כתב בשם י"א' לפי שגם תרומת הדשן כתב בלשון 'אפשר'. ולכן יש להחמיר. כ"פ מ"א – לאסור למלוח יותר משני חתיכות, וכן המנהג לטבל רק אחת.

כ"כ א"ר, גר"ז, ח"א וחס"ל.

"מיד, זו אחר זו"

משנ"ב (כ): ולא ישהה אותם למשך באותה סעודה, כדי שיזיעו שזה דומה לעיבוד. אבל שעה מועטת ומזיעין קצת אין בכך כלום (ט"ז). וכ"ז לדעת השו"ע אבל המנהג שלא להשהות כלל במלח אלא מטבל ואוכל במלח (אחרונים).

כמה חתיכות צנון אחת אחת לבדה ולהניחם יחד לפניו כדי לאכלם מיד זו אחר זו, כ"מ מלשון רש"י ספר התרומה שעיקר הקפידא שנמלח שנים ושלוש ביחד.

כ"כ אור זרוע – שמותר לטבול הצנון במלח להניח שעה קטנה, אפי' כמה חתיכות, שבחתיכה אחת מותר אף לזמן מרובה.

[סיכום: למלוח צנון

כמה חתיכות יחד – אסור.

בזה אחר זה – מותר אם אוכלן תוך הסעודה.

חתיכה אחת – מותר אף לזמן מרובה.]

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"יש מי שכתב"

שכנה"ג: מ"ש בשם י"א' אף שבב"י משמע שתרומת הדשן לא חולק על הרא"ש אלא מפרש דבריו, מ"מ נראה שהב"י מסופק בכוונת הטור, שאפשר

סעיף ה: למלוח בשר או ביצה מבושלים

סעיף ה: אסור למלוח בשר מבושל או ביצה מבושלת, להניחה [שבולי

הלקט].

ולדעת המ"א וט"ז – אפילו דעתו לאכול ביומו אם הוא לצורך סעודה אחרת יש ליזהר בזה. אבל הא"ר מצדד – דאין לאסור רק אם בדעתו להניח לאחר שבת, וכ"מ מביאור הגר"א. ובפרט אם העת חם והוא עושה כן כדי שלא יסריח, יש להקל לצורך סעודה אחרת.

למלוח בשר או דג חי

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אסור למלוח בשר"

לבוש: והא דמתירין לעיל בביצה למלחה היינו לצורך אותה סעודה, אבל למלוח הבשר וביצה כדי להניח לאחר זמן דמי לעיבוד וכבישה שאסור. כ"כ מאמ"ר ומשנ"ב.

רוצה לאכול היום, שניכר שעושה לצורך חול, ואפילו ע"י גוי אסור. כ"כ מ"א. וכ' שערי תשובה (ט): מיירי ביחיד אבל בקצב המוכר לאחרים יש להתיר ע"י גוי, כיון שיש הפסד מרובה (ולפ"ז גם באווזות פטומות שיש פסידא השומן אם יצטרך לצלות). בא"ר ובת' נו"ב כ' – שאם אי אפשר ע"י גוי מותר גם ע"י ישראל, אך אם מונח הבשר בכלי טוב שירחוץ ידיו עליו עד שיהיה שרוי הבשר במים. כ"כ משנ"ב. מ"א (ז): אסור למלוח מיני קישואים חיים שהדרך לעשות מהם כבושים. כ"כ א"ר, תו"ש, גר"ז וח"א.

מ"א (ז): אסור למולחו בשבת כדי שלא יסריח ואפילו במקום הפסד, ואפילו רוצה למלחו כדי לאכלו אחר מליחתו חי אסור. (דאע"ג דאין עיבוד באוכלין מדאורייתא מ"א אסור דמתחזי כעיבוד).

וכ' משנ"ב (כא) – אבל מותר להדיח הבשר כדי לאכלו אח"כ חי, שאין התיקון בגוף הבשר אלא שמדיחו משום דם שעליו.

להדיח בשר ביום ג' שלא יאסר בבישול

משנ"ב (כא): אסור להדיח הבשר שלא נמלח כשחל יום ג' להיות בשבת וכדי שלא יאסר אח"כ לבישול, כיון שאין

סעיף ו: מליחת הרבה פולים עם קליפתן

סעיף ו: אין למלוח ביחד הרבה פולים ועדשים שנתבשלו בקליפתן [הר"ש והגהות].

או"ח: והיינו הקליפה שיש על כל עדש ועדש.

אבל לזית חן בשם פעולת צדיק כ' – שדווקא בשרביטים אבל בקליפת פול עצמו שרי. והרב יעקב יוסף זצ"ל כ' – שנפק"מ שמותר למלוח חומוס בקליפה הדקה.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"הרבה פולין"

ט"ז (ו): משמע אפי' לאכלם לאלתר, ונ"ל דהם דומים לצנזון שהמלח מרכך הקושי שיש בהם מצד קליפתן ודומה לעיבוד. כ"כ מ"א, א"ר, תו"ש, גר"ז וח"א ומשנ"ב.

"בקליפתן"

סעיף ז: לדוך פלפלין

סעיף ז: מותר לדוך פלפלין, אפילו הרבה יחד, והוא שידוכם בקתא של סכין ובקערה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קמא.): אמר רב יהודה הני פלפלי מידק חדא חדא בקתא דסכינא שרי, תרי תרי אסור.

✓ רבא אמר כיון דקא משני אפילו טובא נמי. כ"פ הרמב"ם, הר"י והטור.

פרש"י: חדא חדא – לאו טוחן הוא, אלא כלאחר יד. דקמשני – שלא ברחים ושלא במדוכה.

מתי מדובר?

• ✓ הרי"ף והרא"ש – אף בשבת. כ"כ הרמב"ם ועוד.

• אך רש"י – מיירי רק ביו"ט (אבל בשבת אסור), כ"כ ר"ח והשאלות.

ב"י: והא דשרי למידק פלפלי בקתא דסכינא דווקא בקערה אבל לא במכתשת. כ"כ הרמב"ם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מותר לדוך פלפלין"

פמ"ג: מהרמב"ם משמע שדווקא לאותה סעודה (כ"פ משנ"ב). אבל מהשו"ע משמע אפי' לצורך כל היום.

רמב"ם: בקתא – אבל במכתשת חייב מפני שהוא טוחן. משנ"ב (כג) – אפי' גרגר אחד יש בו חיוב.

"בקתא של סכין ובקערה"

מ"א (ט) – או או קאמר, וא"צ שניהם. אבל הט"ז (י) – לא ידוך בקתא של סכינא במכתשת אף דשינה במה שדך בקתא של סכינא, מ"מ במכתשת מיחזי כעובדא דחול. כ"כ א"ר, מטה יהודה והגר"א.²⁵⁹

ט"ז (י): אין לשום הפלפלין תוך בגד ולכתוש בסכין עליו שהוא מוליד ריחא. משנ"ב (כה) – אמנם בסימן (תקי"א-סק"ח) משמע דחזר מזה והסכים למהרש"ל דשרי משום דאינו מכווין לזה. כ"פ להתיר לוית חן (סא).

משנ"ב (כה): כ' האחרונים – שדווקא בקתא דסכינא התיירו, אבל לחתוך אותם בסכין דק דק אסור וכמו בירק (בסעיף י"ב) וה"ה לכל תבלין.

סעיף זז: לכתוש מלח במדוך

סעיף זז: א"י אין כותתין מלח במדוך של עץ, אבל מרסק הוא ביד של סכין ובעץ הפרור ואינו חושש.

²⁵⁹ במכתשת. (ב). בקתא. (ג). לאוכלו לאלתר. אבל תמרים הראויים לאכילה מותר לדוכם אפי' בשינוי אחד.

²⁵⁹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: פלפלין כיון שאינם ראויים לאכילה כמות שהן (מחמת חריפותן) צריך ג' תנאים להתיר: (א) בקערה ולא

ב. הגה: ודווקא מלח הגס, אבל מלח שהיה דק מתחלה ונתבשל ונעשה פתיתין, מותר לחתכו בסכין כמו שחותך הפת (שאין טוחן אחר טוחן), [כל בו].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כ' האגור: יש מי שמתיר לדוך מלח בשבת בקתא דסכינא או בשולי הקערה והוא הדין לפלפלין. והכל בו כ' – דמלח כיון שדרכו להדק אותו כך בחול על גבי השלחן הילכך בעי שינוי.

✓ והרב המגיד בשם התוספתא – אין כותשין את המלח במדוך של עץ אבל מרסק הוא ביד של סכין ובעץ הפרור ואינו חושש.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "של עץ"

משנ"ב (כו): וכ"ש במדוך של אבן שהוא מיוחד יותר לדיכה. ואפי' דעתו ליתן

לאלתר המלח לתבשיל אסור, כיון דהם מיוחדים לדיכה.

"ביד של סכין"

משנ"ב (כו): אבל לחתכו דק דק בחוק הסכין אסור. וירסק בקערה או ע"ג שלחן אבל לא במדוך ומכתשת (אחרונים). ואינו חושש – וכ"ש דמותר לפרר המלח והפלפלין בידי (שבלי לקט).

ב. "לחתכו בסכין"

משנ"ב (ל): היינו אפי' דק דק כמו לענין חתיכת הפת, ומשום דאין טוחן אחר טוחן. כ' עו"ש – דמ"מ במכתשת אף מלח זה אסור לכתוש. וכ' הפמ"ג – דסוכר ג"כ דינו כמו מלח זה.

סעיף ט: לחתוך בשר מבושל דק דק

סעיף ט: א. מותר לחתוך בשר מבושל או צלי, דק דק בסכין (דאינו גדולי קרקע ואין במינו טחינה – ט"ז).

ב. הגה: אבל אסור לחתוך דק דק בשר חי לפני העופות, דהואיל ואינו יכולין לאכלו כלל חיתוך, קמסוי לה אוכל [תה"ד], ועיין לקמן סי' שכ"ד, ס"ז.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כ' בתרומת הדשן: בשר מבושל או צלי מודו כולי עלמא דשרי לחותכו דק דק בסכין, ולא דמי לעצים ולפירות ולחם

דאינהו כולהו גידולי קרקע ויש במינם טחינה, כגון תבואה וקטניות דעיקר טחינה שייך בה, אבל בשר דאין גידולו מן הארץ שרי. בבשר מבושל לכו"ע לא שייך ביה טחינה

ואפילו למי שאינו יכול ללעוס אלא אם כן יחתוך, דאזלינן בתר רובא דעלמא.

ב. לחתוך בשר חי דק דק לצורך עופות אין להתיר מכמה סיבות:

(א). לא התירו התוס' לטחון אחא אוכלים כיון שראויים לאכילה כמות שהוא, אבל בשר חי שאין ראוי אלא לכוס לא התירו. (ב). אין להתיר, משום דשויה אוכל לבהמה ומשום טורח באוכלים לבהמה דאסור.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מותר לחתוך"

מ"א (י): טעמו שהרי התוס' והרא"ש כתבו דאין טחינה באוכלין. אף למ"ד דיש טחינה (סי"ב) ה"מ בגידולי קרקע אבל בשר אין גידולו מן הארץ.

ודווקא צלי דאי בעי אכיל ליה, לכן אפילו מי שאינו יכול ללעוס שרי לחתכו דאזלינן בתר רובא דעלמא. אבל בשר חי הואיל ואין ראוי אלא לכוס אותו, אסור לחתכו דק דק לפני העופות. ואף דחזי לכלבים, לאו להכי קיימי רק לעופות (ולכן אין להתיר), ועוד שיש איסור משום שווי אוכל לבהמה ומשום מטרח אוכלא. ובשלטי גיבורים כ' – דאינו מוכרח דהא

בשר חשיב ג"ק (תוס' והר"ן).²⁶⁰

ב. "דהואיל ואינו יכולין לאוכלו"

משנ"ב (ג): די"ל שטעם הפוסקים דס"ל דאין טחינה באוכלין היינו משום דאין צריך טחינה דאי בעי אכיל ליה כמות שהוא, מה שאין כן בזה דאין יכולין לאכלו כלל בלי חיתוך, החיתוך משוי ליה אוכל ושייך בו טחינה.

כ' פמ"ג – דמיירי בחותך ומניח שיאכלו העופות לאחר שעה אבל בחותך לפנייהם שיאכלו מיד לד"ה שרי (וכדלקמיה בסי"ב בהג"ה).

"קמסוי ליה אוכל"

משנ"ב (ד): והט"ז והגר"א מקילים בזה.

"וע"ל סי' סכ"ד–ז"

משנ"ב (לה): דקשה – דשם מבואר דשווי אוכלא שרי בשבת?

■ וי"ל ומיירי בשאין חותך דק דק (מ"א לקמן).

■ ותו"ש כ' – דשווי אוכלא מותר ואינו אסור רק למטרח.

■ ופמ"ג כ' – היינו שחותך חתיכות גדולות אבל קטנות אסור, ודווקא לאחר זמן אבל לאלתר מותר.

סעיף י': לגרור גבינה בכלי המיוחד לו

לחומרה, מ"מ באוכל ואינו גידולי קרקע פסק מרן לקולא. ולכן בשר, ביצים וכיו"ב שיש ב' מעלות מותר לטחון אף שלא אוכל לאלתר.

²⁶⁰ הרב יעקב יוסף זצ"ל: ישנם ב' מחלוקות: (א). האם יש טחינה באוכלים, (ב). האם טחינה דווקא בגידולי קרקע, בכל ספק פוסקים

סעיף י': אסור לגרור הגבינה בשבת במורג חרוץ בעל פיפיות שקורין

ראליי"ו (פומפיה), [ריב"ש בת' קפ"ד].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אסור לגרור גבינה"

וה"ה שמותר לחתכו בקרדום או במגירה (אף שהוא כלי שמלאכתו לאיסור לצורך גופו).²⁶¹

דבר שאינו חפץ לאכלו לו ולא לתינוק אסור ללעסו בשיניו כדי לשחקו משום טחינה דאע"ג דמשנה מ"מ מדרבנן אסור. כ"כ משנ"ב.

מ"א (יב): טעמו – כיון שהכלי מיוחד לכך ה"ז דרך חול ודמי לשחיקת תבלין במכתשת, ואפי' לאכול מיד אסור. אבל מותר לחתכו בסכין דק דק וכמו לעיל בס"ט (לעניין בשר), דגם זה אינו גידולי קרקע. ואפי' קשה מאד שרי כיון דיכולין ללעסה בקושי ושם אוכל עליה.

סעיף יא': להשקות התלוש

סעיף יא': מותר להשקות את התלוש, כדי שלא יכמוש [רשב"א בת'].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

משנ"ב (לז): אסור להשקות את המחובר, ויש בו איסור תורה (של"ו סק"ה). וכ' פמ"ג (בסימן שלו): כלי חרס עם עשבי בושם בבית ג"כ אסור להשקות בשבת. כ"כ משנ"ב.

הרמ"א (או"ח שלו יא): מותר להעמיד ענפי אילנות במים בשבת, ובלבד שלא יהיו בהם פרחים ושושנים שהם נפתחים מלחלוחית המים (מהרי"ל). ועיין לקמן סימן תרנ"ד.²⁶²

סעיף יב¹: לחתוך ירק דק דק

לגרור גבינה שעושים כן בכמויות גדולות, מה שאין כן בשום.

²⁶² הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר לתת בשבת בשמים במים כדי שלא יכמוש, ואפילו במים שלא היו בו (כ"כ פמ"ג, לאפוקי תו"ש שמתיר להחזיר רק אם היה קודם במים).

²⁶¹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: ולכן אסור לטחון בשר במטחנה (ידנית) או מכתשת, אף שטוחן לאוכל לאלתר, כיון שהוא כלי מיוחד. ולכן לא ירסק פירות וירקות מבושלים לתינוק בכל המיוחד אלא במזלג. מ"מ מותר לכתוש שום בכותש שום, דל"ד

סעיף יב חלק 1: המחתך הירק (תלוש) דק דק – חייב משום טוחן...

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (ע"ד): אמר רב פפא – האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן. אמר רב מנשה: האי מאן דסלית סילתי – חייב משום טוחן.

פרש"י: פרים – מחתכו דק דק – דסלית סילתי – עצים דקים להבעיר אש.

מתי יש איסור טוחן?

• והתוס' כ' – דווקא בסילקא שייך טחינה אבל שאר אוכלין שרי.

מ"מ שאר האחרונים – חלקו על התוס'. שכ"כ הגמ"י בשם ר' יוסף – שהרשב"א התיר לפורר לחם שאין טוחן אחר טוחן. משמע שהלא"ה אסור. כ"כ או"ז.

• רמב"ם – דווקא מחתך לצורך בישול חייב.

• **✓רשב"ם** – אף בפירות וירקות חיים אסור דיש טוחן. כ"כ רא"מ, הגמ"י, סמ"ג, הר"ן, מרדכי והרשב"א.

• תוס' – דבר שלא נאכל חי יש בו טוחן. כ"כ ריטב"א שם ר"י והרמב"ן, בעל העיטור, הרא"ה וסה"ת.

• הרא"ש והר"ח – דווקא בעצים יש איסור טוחן, אבל במאכל אין משום טוחן. כ"כ המאירי.

• תרומת הדשן – טוחן רק בגידולי קרקע ויש במינם טוחן, כגון תבואה

וקיטניות. אבל בבשר מבושל או צלי מודו כולי עלמא דשרי לחתכו דק דק, מיהו בשר חי אסור.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"המחתך הירק"

עו"ש: משמע דאפי' בירקות שראוי לאכלן חיינ ס"ל דיש טחינה באוכלין. כ"כ משנ"ב.

"דק דק" (ביה"ל)

לשון רש"י: מחתך דק דק. כ"כ התוס', הרמב"ם והשו"ע.

אבל לענין איסור יש לזהר מאד בזה, דכבר כתב בספר יראים להרא"מ דשיעור דקות לא נודע לנו, וכן משמע בב"י (שהצריך בחיתן האישלאנד"א (חסה), שיעשה חתיכות גדולות במקצת וגם יהיה סמוך לסעודה).

ב"י: לפי הרשב"א מותר לעשות סלט, אם אוכל לאלתר, שלא אסרו על אדם לאכול מאכלו חתיכות גדולות או קטנות. ב"י – מ"מ ראוי לעשות חתיכות גדולות קצת.

כ"כ הב"ח – ועפ"ז נוהגים בסעודות גדולות לחתוך הירק דק דק, ולשים בהם תבלין ושמן. מ"מ ח"א כ' – יש להזהר לחתוך חתיכות קצת גדולות. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.²⁶³

בירקות הנאכלים חיים (ר"ח, תוס', רא"ש והרמב"ם), ועוד שלפי הרשב"א לאלתר מותר, מ"מ כדאי להחמיר לחתוך חתיכות גדולות

²⁶³. יחזה דעת (ה, כז): מותר לחתוך ירקות דק דק, שהרי לפי רוב הראשונים – אין טחינה

אורח – שכ"א

סעיף יב²: לחתוך גרוגרות לזקנים, טוחן לאכול לאלתר, לפרר לחם

סעיף יב חלק 2: א. הגה: וה"ה דאסור לחתוך גרוגרות וחרוצים לפני זקנים [ב"י בשם תוספתא].

ב. ודווקא פירות וכדומה לזה, אסור. אבל מותר לפרר לחם לפני התרנגולים (אפי' שיאכלו לאחר זמן – משנ"ב), להאיל וכזר נטחן אין לחוש, דאין טוחן אחר טוחן [הגהות מיימוני, ר"ן וסמ"ג].

ג. וכל זה לא מיירי אלא בחותך ומניח, אבל אם לאכלו מיד, הכל שרי מידי דהוי אכזר לאכול מיד, דשרי [תשובת הרשב"א והר"ן], כדלעיל סי' קי"ט.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. תוספתא (ביצה א, יג): אין מרסקין דבילה וגרוגרות וחרובין לפני הזקנים בשבת, אבל מרסק הוא ביד של סכין ובעץ הפרור ואינו חושש.

ב. כ' הגמ"י בשם הרשב"ם: לחם מותר לפרר מאחר שנטחן כבר ולא מצינו טוחן אחר טוחן. כ"כ סמ"ג, הר"ן והמרדכי.

ג. עוד כ' הרשב"א בתשובה: דהא דפרים סילקא דווקא במחתך כדי לאכול למחר או אחר זמן, אבל לאוכלו לאלתר שרי.

וכמו בדין בורר (עד.) – בורר ואוכל לאלתר, ואם בירר והניח חייב, אלמא כל שאוכל מיד כדרך שבני אדם אוכלין אף על פי שיש באותו צד בעצמו חיוב חטאת, ולא לאלתר מותר.

ב"י: נמצינו למדין מהרשב"א שמותר לחתוך בשבת קיבוץ ירקות שקורין אינשלאד"ה (חסה, סלט), והוא שיאכל לאלתר, ואפילו אם אחד מחתך לצורך כל בני הסעודה שרי (כ"כ התוס'). שהרי דין זה של הרשב"א מוסכם לכו"ע, שהרי –

- לתוס' – כל שנאכל חי מותר לחותכו.
- לר"ח והרא"ש – אפי' סילקא מותר.
- לרמב"ם – כל שאינו מבשל מותר, ואפשר שאף מותר לכתחילה.
- לרשב"ם והרא"ם שלא חילקו – י"ל שלא נאסר אלא המחתך לאחר זמן, אבל לאלתר יתירו כמו בבורר.
- ועוד – דבסילקא מחתך דק דק, אבל בסלט אין דרך לחותכו דק כל כך. ולכן נראה דשרי לכו"ע.
- מ"מ נכון שיחתכו חתיכות קצת גדולות ויאכל לאלתר.

אורח – שכ"א

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"לחתוך גרגרות"

א.

עו"ש: דל"ת דווקא מיני ירקות אסור אבל שאר פירות מותר, קמ"ל שאף בפירות שייך טחינה.

"לפני זקנים"

משנ"ב (לט): זקנים – שאין יכולין ללעסו אם לא יחתכנו דק דק, ולא אזלינן בתר רובא דעלמא (כדלעיל בס"ט לענין בשר צלי) כיון שכאן הוא גידולי קרקע חמור יותר.

כ' המ"א (יד): משמע דלפני מי שיכול ללועסו כך שרי.

וביה"ל כ' – ולענ"ד אין דבריו מוכרחין, דעולם בדבר שהוא משום גדולי קרקע שייך בו טחינה, אף שיכולים לאוכלו (עיין שם).

ב.

"לפרר לחם"

ביה"ל: כתב בספר תוספת ירושלים דאפילו ליתן מים עם הלחם ג"כ שרי ובלבד שלא יגבלם עם המים.

משנ"ב (מא): שכבר נטחן – ולפ"ז לפרר

תפוחי אדמה וירקות לפני בהמות ועופות אסור, אלא א"כ יאכלו לאלתר ממש, מ"מ טוב ונכון ליזהר שלא יחתוך דק דק אלא חתיכות גדולות קצת.²⁶⁴

ג.

"וכ"ז לא מיירי"

משנ"ב (מב): קאי גם על חיתוך ירק דק דק המוזכר בריש הסעיף.

"לאכול מיד"

מ"א (טו): ובש"ג מפקפק על היתר זה, וגם הב"י כ' ליזהר לחתוך לחתיכות גדולות קצת. אבל במדינתנו נהגו לחתוך הצנן דק דק מאד, ויש להם על מי שיסמוכו, ועכ"פ אסור לעשות עד יציאת בית הכנסת דבעינן סמוך לסעודה ממש. כ"כ משנ"ב.

וכ' משנ"ב (מה) – והחותכים הבצלים והצנן דק דק שעה או שתיים קודם הסעודה קרוב הדבר לומר שחייב חטאת, והבצלים אסורים באכילה וגם דאז אסור משום בורר (ח"א).²⁶⁵

"הכל פרי"

- ואם הוא חותך לחתיכות גדולות והוא מקפיד על המדה לחתכה בכוונה בזה המקום כדרך שנוהגין חוטבי עצים, חייב משום מלאכת מחתך כמבואר (רמב"ם).

²⁶⁵ ולוית חן (סג) כ' – ועמו הסליחה, שהרי הרבה ראשונים מתירים אף לכתחילה לחתוך דק דק (בעה"ת, הרא"ה ועוד). לכן בדיעבד לא נאסר באכילה.

²⁶⁴ משנ"ב: עוד בדיני טוחן

- המפרר חתיכת עץ שנרקב ועושה ממנו אבקה, וכן המפרר צרור עפר חייב משום טוחן (שבת ע"ד).

- וכן הנוסר עצים ליהנות בנסורת שלהן, או השף לשון של מתכת חייב משישוף בכל שהוא. - והמחתך עצים דק ועושה אותן קטנים אם דקדק מהן, כדי לבשל כגרוגרת מביצה. חייב (רמב"ם).

בסכין אבל כשחותכו בכלי המיוחד לכך נראה דאסור, כשחותכו דק דק, דגם בבורר גופא אם בכלי המיוחד לברירה בכ"ג חייב. ולפ"ז מסתברא דיש ליהרר במה שנוהגין לחתוך בצלים דק דק עם דג מלוח וכיוצא שלא יחתכם בכלי.²⁶⁶

מ"א (טו): דלא שייך שם טחינה אלא בטוחן להניח אבל כדי לאכול מיד ודאי דשרי, שהרי לא אסרו על האדם לאכול מאכלו בחתיכות גדולות או קטנות (ב"י), א"כ הוי דרך אכילתו בכך. כ"כ משנ"ב. כ' ביה"ל: ההיתר דווקא כשחותכו

סעיף יג: לרדות חלות דבש מהכוורת

סעיף יג: אסור לרדות חלות דבש מהכוורת (פי' הקן שהדבורים עושים בו הדבש) **מפני שדומה לתולש** (מקום גידול הדבש הוא בכוורת וחשבוהו חכמים כמחובר – משנ"ב). [שבת צה.].

ב. הגה: ודווקא אם דבוקין בכוורת [המגיד], אבל אם נתלשו מצעוד יום, או שנתרסקו מצעוד יום והדבש כף בכוורת, מותר לרדותו כשצט [ה"ה בשם הרשב"א והב"י].

אבל אסור לרסקן ולהוציא הדבש מן השעוה דזהו בכלל מפרק. ואפי' יצא הדבש מעצמו אסור, גזירה שמא ירסק בידים. כ"כ משנ"ב.

"שנתרסקו מצעוד יום"

משנ"ב (מט): היינו שריסק החלות ועדיין הם מחוברים בכוורת אלא שהדבש זב מהם, מותר ליקח זה הדבש הצף דתו אין שייך לכוורת. מ"א – אבל אסור לרדות החלות גופא כיון שעדיין מחוברים הם בכוורת.

ביה"ל: ואם יודע שהדבש הזה צף מבע"י, אפילו לא ריסקן להחלות כלל, מותר ליקח אותו הדבש כן משמע בב"י.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"דבש מהכוורת"**

משנ"ב (מו): היינו אפי' אם ירצה לברור הדבש מן השעוה אסור, דזהו בכלל מפרק, אלא יקח החלות (עם השעוה) עצמם מן הכוורת.

ב. **"אם נתלשו"**

מ"א (טז): היינו שהחלות נתלשו ממקום חבורן בכוורת ומונחין כך בתוך השעוה, דלא שייך תו עליהן שם מחובר, ויכול לרדותן (לקחתם) מהכוורת כדי לאכול הדבש הדבוק על גבם מסביב.

²⁶⁶ בשבת או ירק מבושל לצורך תינוק.

²⁶⁶ יחזה דעת (ה, כז): מותר לרסק בננה במזלג

א"ח – ש"א

"נתלסן... או סנתרסקו"

ולאכול כמות שהוא, או נתרסקו (שאו מותר ליקח הדבש, אבל לא החלות). כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.
אבל א"ר כ' – שאם נתלשו מבע"י א"צ ריסוק, ומותר לסוחטו בכל עניין שאין שם משקה עליו.

מ"א – משמע שבתלושים א"צ ריסוק מבעוד יום. אבל בגמ' (ר"פ כ"ב) – בעי ריסוק (אף שנתלשו) ככמ"ש הש"ך ס"ב בזיתים וענבים, כ"כ הרמב"ם. וצ"ל שכאן הכי פירושו: כשנתלשו יכול לרדות

סעיף יד: לגבל קמח קלי, דין השתיתא

סעיף יד: א. אין מגבלין (פי' נתינת מים בקמח נקרא גיבול) קמח קלי (שאינו מתגבל לגמרי לכדי עיסה ממש), הרבה, שמא יבא ללוש קמח שאינו קלי (שאפילו מעט מעט אסור – מ"א). ומותר לגבל את הקלי מעט מעט.

ב. אבל תבואה שלא הביאה שליש שקלו אותה ואח"כ טחנו אותה טחינה גסה, שהרי היא כחול והיא הנקראת שתיתא – מותר לגבל ממנה בחומץ וכיוצא בו הרבה בבת אחת, והוא שיהיה רך, אבל קשה אסור (דווקא הרבה אבל מעט מעט מותר וכמו לעיל בקמח קלי – משנ"ב), מפני שנראה כלש. (ואפי' צריך לשנות. כיצד: נותן את השתיתא ואח"כ נותן את החומץ.

משמן ומים ומלח שמערבין בו. רבי יוסי ב"ר יהודה היא – דאי רבי לא מהני ליה שינוי דמנתינת מים מיחייב ואפילו במידי דלאו בר גיבול. בעבה – אין גובלין. ברכה – בוחשין שאין זו לישא. הרי"ף והרא"ש – פסקו הלכה כרבי יוסי בר' יהודה.

קלי / שתיתא

- מרש"י משמע – ששתית זהו קלי. כ"מ מהגמ'. ולפ"ז: עבה – מותר לגבל מעט, וברכה – מותר אפי' הרבה (והוא שיתן השתית תחלה ואחר כך יתן את החומץ). כ"פ הטור, ה"ה בשם הרמב"ן והרשב"א.
- אבל לפי הרמב"ם – הם שני דברים,

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קנה:): ת"ר – אין גובלין את הקלי. רבי יוסי ב"ר יהודה אמר – גובלין. והוא דמשני, על יד על יד (מעט מעט – הרי"ף).

ושווין שבוחשין את השתית בשבת ושותין זיתום המצרי. והא אמרת אין גובלין? לא קשיא הא בעבה הא ברכה.

היכי משני? אמר רב יוסף – בחול נותן את החומץ ואחר כך נותן את השתית, בשבת נותן את השתית ואחר כך נותן את החומץ.

פרש"י: קלי – קמח של תבואה שנתייבש כשהן קליות בתנור ועושין ממנו שתית,

אורח – שכ"א

ג). וכ"ז בקמח או עפר וטיט וחול הדק
דהוא בר גיבול, אבל בדבר דהוא לאו
בר גיבול כגון אפר וחול הגס:

דעת הרמב"ם וסייעתו – דאף אם גבלו
פטור אבל אסור.

ודעת הרבה ראשונים – להיפך, בדבר
דלאו בר גיבול אף לר' יוסי ב"ר יהודה
לא בעי גיבול, ומשנתן בו מים חייב
דזהו גיבול.

ד). הרב יעקב יוסף זצ"ל: אין היתר
ללוש כדי לאכול לאלתר (כמו בטחינה
וברור).

ה). שם: האיסור כשמרכיב שני גופים
נפרדים, אבל למעוך בננה עד שיהפך
עיסה מותר, כיוון שהכל מין אחד.

"נתינת מים"

נתיב חיים: הגה זו טעות, שהרי מרן
(שכ"ד-ג) ס"ל שנתינת מים אינו גיבול,
כ"כ משנ"ב – דהמחבר איירי פה בלישה
גמורה שנותן המים ומגבל. כ"כ בינת
אדם – הגה זו תלמיד טועה כתבה.

"שמא יבוא ללוש קמח"

משנ"ב (נב): – סעיף זה לשון הרמב"ם
דס"ל דקמח קלי לאו בר גיבול הוא ודבר
דלאו בר גיבול אינו חייב, ואינו אסור
אלא מדרבנן שמא יבא ללוש קמח שאינו
קלי, ולפיכך התירו ע"י שינוי דמעט
מעט.

אף למ"ד שקמח קלי בר גיבול הוא וחייב
מן התורה, מ"מ מודים דע"י שינוי דמעט
מעט שרי בקמח קלי.

ודע דלה"א המובא לקמן בסט"ז (בעה"ת
דס"ל שנתינת המים זהו גיבול) גם בקמח

שכ': מגבל חייב משום לש לפיכך אין
מגבלין קמח קלי הרבה שמא יבוא ללוש
קמח שאינו קלי, ומותר לגבל את הקלי
מעט מעט.

✓ אבל תבואה שלא הביאה שליש שקלו
אותה ואחר כך טחנו אותה בטחינה גסה,
שהרי הוא כחול והיא הנקראת שתית,
לשנות כיצד נותן את השתית ואחר כך
נותן את החומץ.

הרי שפירש דשתית לאו היינו קלי.

ראה בסוף הסעיף טבלת סיכום
קלי/שתית.

ד"מ (ג): כ' המרדכי – מותר להחליק
אוכל כגון מאכל שעושים מתפוחים, דלא
הוי ממחק, הואיל ויכול לאכלו בלא זה
והמחמיר תבוא עליו ברכה, כ"כ הגהות
מרדכי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

הקדמה (משנ"ב): לגבל

א). לישא היא אחת מל"ט אבות מלאכות
(שמרכיב שני גופים נפרדים זה עם זה – הרב
יעקב יוסף זצ"ל), ואיננו דווקא ע"י מים
דה"ה בדבש ושומן ושאר משקים שנילוש
ונדבק על ידם (וכגון לשפוך מים ע"ג עפר
או מלט – הרב יעקב יוסף זצ"ל).

ב). שבת (יח:): אחד נותן קמח ואחד נותן
מים האחרון חייב – דברי רבי. ור' יוסי
ב"ר יהודה אומר – אינו חייב עד שיגבל.
להלכה:

רוב הפוסקים – פסקו כר' יוסי ב"ר
יהודה.

אך דעת בעל התרומות וסייעתו – לפסוק
כרבי דע"י נתינת מים נקרא גיבול.

א"ח – ש"א

עם יין או מי דבש – צריך להיות מותר ברכה, ובלבד שיעשה בשינוי. ובקמח קלי השינוי לתת תחילה הקמח ואח"כ החומץ, אבל בקמח של מצה אין דרך ידוע מה נותן תחלה בחול כדי לידע מה הוא השינוי, ע"כ אסור בשבת בכל גווני שרוצה לערב. והובא במשנ"ב.

ובא"ר כתב – דאם אין ידוע יעשה שינוי דמפרש בגמרא, שיתן המאכל תחלה ואח"כ המשקה. כ"כ בחק יעקב – להקל בזה. וסיים משנ"ב – דטוב להחמיר שלא לערב בכף, רק מנענע הכלי עד שיתערב, וכ"ז אם עושה הרבה, אבל אם עושה מעט מעט מותר.

משנ"ב (נה): טחינה גסה – ר"ל דלא שייך למיגזר דלא ליתי למיחלף בלישת קמח שאינו קלי דאינו בכלל קמח לפיכך התיירו בזה ברכה אפילו הרבה, אפי' בעבה ובלי שינוי לדעה זו. דלהי"א לקמן בסט"ז אסור בעבה בכל גווני.

"שהרי היא כחול"

מ"א (יט): הרמב"ם לשיטתו שהמגבל באפר ה"ז תולדת לש, ואין גיבול בעפר ולא בחול הגס ומותר לגבל ברכ. והראב"ד חולק – וביאר "אפר אינו בר גיבול" פי' שאינו מחוסר גיבול, ובנתינת מים לבדו חייב. וכ"ד האחרונים.

להשתין על טיט

הרוטב, שהרוטב לא מדבק הפיזור אלא מרכך העב. וכן קדירת מאכל שהרוטב התאדה מותר לשפוך לתוכו מים אף שהמשקים יתערבו, ואין חשש ללישה (שהוא מרכך ולא מדביק).

קלי אסור לגבל אפי' מעט מעט אלא אם כן נתן על הקמח מים מבעוד יום (פמ"ג). כ' ביה"ל – אף לדעת בעה"ת שנתנית מים נקרא גיבול מיירי שנתן בו מים מע"ש, מ"מ אם גיבל אח"כ בשבת חייב ולא אמרינן דזה מקרי לישה אחר לישה (והראיה מירושלמי פרק כלל גדול: הלש והעורך והמקטף חייב משום לש, ואף שהעריכה אחר לישה, אלמא דאף שכבר נילוש העיסה מ"מ יש בזה עוד משום לישה).

"ומותר לגבל"

משנ"ב (יח): כיון דס"ל שנתנית מים אינו גיבול, הכא כי משני בגיבול שרי כיון דלאו בר גיבול הוא.

"מעט מעט"

משנ"ב (נד): ולא הרבה בין אם עושה בלילה רכה או קשה. כ"כ א"ר (אבל לשארי פוסקים גם בקמח קלי מותר כשבלילתו רכה אפילו הרבה – שה"צ סקס"ג). כ"כ משנ"ב.

וסיים משנ"ב (נד) – ושיעורא דמעט מעט לא ביארו הפוסקים, ונראה דאפי' יש בו כשיעור גרוגרת.²⁶⁷

ב"טחינה גסה שהרי הוא כחול" (רמב"ם)

ט"ז (יא): לפי שיטת הרמב"ם זו יש ללמוד שהקמח שעושים מטחינת מצה אפויה (שהיא טחינה גסה) ומערבים אותו

²⁶⁷ הרב יעקב יוסף וצ"ל: לש בדבר המבושל:

הבישול מפקיע מלאכת דש, ולכן מותר למעוך תפ"א מבושלים בשינוי במזלג, וכן לערב בו

או"ח – שכ"א

כ' ח"א – כשמכסה מי רגלים בחול, אם נותן מעט, מתערב במי רגלים והוי כמו לישא, ולכן יתן הרבה אפר וחול ואז לא ניכר כלל הלישא. כ"כ משנ"ב.

כ' הברכ"י: אסור לירוק דם המציצה דמילה לעפר בשבת.

מ"מ יביע אומר (ה, כח-ב) כ' – דמותר, כיון שהוא רק מדרבנן (נתינת מים לאו היינו גיבול) והו"ל פ"ר בדרבנן דלא ניח"ל.

מ"א (יט): ונ"ל דאסור להשתין על טיט משום גיבול (ובפמ"ג מסתפק אולי אף בטיט קשה אסור, כי נימוח לבסוף).

ומשנ"ב ביאר כוונת המ"א, דאפי' לרוב הפוסקים דס"ל דבדבר שהוא בר גיבול אינו חייב עד שיגבל, מ"מ איסורא מיהו איכא. ויש לאסור אף בעפר תיחוח ובחול ואף דהוא אין מכיון ללישא מ"מ פסיק רישא הוא.

סיכום: ללוש קלי או שתית

קלי		שתית		
עבה	רכה	עבה	רכה	
מותר מעט	מותר אפי' הרבה בשינוי	מותר מעט	מותר אפי' הרבה בשינוי	רש"י: קלי = שתית
מותר מעט	מותר מעט	אסור שנראה כלש	----"----	רמב"ם קלי אינו שתית

סעיף טו: לערב חרדל שלשו מע"ש

סעיף טו: חרדל שלשו מע"ש, למחר יכול לערבו הן ביד הן בכלי ונותן לתוכו דבש ולא יטרוף לערבו בכך (צ"ל בכח – משנ"ב), אלא מערבו מעט מעט
[שבת קמ.].

לא חשיב לישא לדעה זו עד שיגבלה. כ"כ פמ"ג ומשנ"ב.

וסיים משנ"ב (נח) – והא דהתיר לערב בין ביד בין בכלי שאין גיבול בזה, משום דדרך הגיבול לערב בכח, וכאן הוא

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"יכול לערבו"

תו"ש: במים או ביין, ואפילו אם לא נתערב מים בהחרדל קודם השבת ונילוש החרדל רק מתמצית לחותה אפ"ה שרי עכשיו לערב בה המשקה, דע"י הנתינה

מערב בנחת וזהו שסיים מערב מעט מעט.

268.

סעיף טז: לישה בשחלים, ושום שדכו

סעיף טז: א. שחלים (פי' שחלים בערבי תכא לשא"ר ובלע"ז קרישין) **שדכן מערב שבת**, למחר נותן יין וחומץ ולא יטרוף (בכח – משנ"ב), אלא מערב. וכן שום שדכו מע"ש, למחר נותן פול וגריסין ולא יטרוף, אלא מערב. **ב. הגה:** וי"א דלא יערב בכף, אלא כזית [אור זרוע ומרדכי].

ג. ויש אומרים דהא דשרי לערב משקה בחרדל דווקא שנתנו מבעוד יום, אבל בשבת אסור לתת משקה בחרדל או בשום, הכתושים, משום לש.

ד. הגה: ואם נותן האוכל תחלה ואח"כ החומץ או היין ומערבזו באכזעו, פרי דהוי סינוי כמו בשתיית דלעיל. וכן נוהגין להתיר ע"י סינוי. ומקום שדרכו לעשות כך בחול, יתן בשבת החומץ תחלה ואח"כ האוכל.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

הקדמה: שחלים הוא זרע הצמח שנקרא בימינו "שחלים תרבותיים" צמח חד- שנתי. לעליו הירוקים טעם חריף, והם משמשים ירק לסלט, וזרעיו משמשים תבלין.

א. שבת (קמ.): שחליים (והיו שוחקין אותם במים) ששחקן מערב שבת, למחר – נותן לתוכן שמן וחומץ, ולא יטרוף אלא מערב. שום שריסקו מערב שבת, למחר – נותן לתוכו פול וגריסין, ולא ישחוק אלא מערב.

יש מתירים – כיון שלבסוף שמוסיפים מים נעשית רכה. ובלבד שיעשה כן סמוך לסעודה. והרב יעקב יוסף זצ"ל: כיון שיש בזה מחלוקת, יעשה בשינוי שתי וערב.

לזית חן (ז): מותר לעשות מיונו בשבת בשני תנאים: א. שעושה ע"ד לאכול לאתרוג. ב. לא יטרוף בכח אלא מערב בכף בנחת כיון שעושה בלילה רכה. כן התיר בשמירת שבת כהלכתה.

268. ילקוט יוסף: לעשות טחינה בשבת

אם הכינו כבר מע"ש טחינת שומשמן ונעשית בלילה עבה, ורוצים להוסיף בה מים בשבת כדי לדללה יותר, מותר להוסיף לה מים בשבת ולבחוש.

ולחכין מטחינה גולמית (על ידי הוספת מים ולימון ומלח) שנילושה כבר בבית החרושת: יש אוסרים – כיון שבתחילה בתוך כדי הלישה נעשית הטחינה כמו עיסה קשה, שנראה כלש.

אורח – שכ"א

ב. "וי"א דלא יערב בכף"

משנ"ב (סב): קאי גם על סעיף ט"ו. וכ' המ"א (כא) – ודווקא כשנותן המשקה בשבת אבל אם נתן המשקה מע"ש מותר לערב בכף מעט מעט אף לדעה זו (מרדכי).

א"ר: אלא ביד – או שינענע הכלי עצמו, כ"כ משנ"ב.

ג. "וי"א דהא דשרי"

מ"א (כב): ה"ה שחלים ושום וקמח קלי הנזכר לעיל.

כ' משנ"ב (סד) – שדעה זו ס"ל שנתנית המשקה הוי בכלל גיבול, ומש"ה דווקא כשנותנו מבעוד יום שאז הוי כבר כמגובל, ומותר לגבל בשבת ולהוסיף עוד משקה ולערב, אך שיעשה בשינוי כמו בקלי שיגבל מעט מעט, ושלא יטרוף בכח או שיערב ביד לדעת הרמ"א.

"אבל בשבת אסור"

ט"ז (יג): אם נתן קצת המשקה לתוכו בע"ש שנראה בו קצת גיבול, מותר להוסיף עליו בשבת כפי שירצה. אבל במעט טיפין שנתן מע"ש אסור בתרומת הדשן דלא חשיב גיבול כלל. כ"כ משנ"ב (וביה"ל כ' ואף שהמ"א כ' – שאם נתן בו קצת משקה מבעוד יום לא חשיב כמגובל ע"ז, כוונתו מעט מן המעט, ולא פליגי).

"אבל בשבת אסור לתת משקה"

כ' הרש"ל: במדינתנו לא שייך לישה בשום וחרדל (כיון שעושים אותו רך), ורק בארץ לועז שעושים אותו עב כעין עיסה

ג. **כ' בעה"ת:** כל מה דשרי לערב משקה בחרדל דווקא שנתנו מבע"י, אבל בשבת אסור לתת משקה בחרדל או בשום שכתשו מבע"י.

והרא"ש – כ' כסברא ראשונה שמותר.

ביאר תרומת הדשן מחלוקת בעה"ת והרא"ש:

בעה"ת – ס"ל כרבי שנתנית מים הוי גיבול, ולכן מצריך לתת המשקה מבע"י, ומה שמערב בשבת אין בכך כלום, ובלבד שלא יטרוף. כ"כ התוס' – והוכיחו דאדרבה מידי דלאו בר גיבול הוא שייך ביה טפי נתינת מים זהו גיבול.

והרא"ש ס"ל – כר"י בר יהודה, שאין נתינת המים חשיב גיבול, ולכן מותר לתת בשבת מים, רק שיעשה בשינוי. כ"ד הרי"ף הרמב"ם והאו"ז.

ד. **המשך דברי תרומת הדשן:** ונראה למצוא

היתר לכולי עלמא, דאפילו אי לא יהיב כלל משקה מבעוד יום, יעשה הבלילה רכה (כמו בשתיתא) וצריך אליבא דרבי לעשות שינוי שיתן המאכל תחלה בכלי ואחר כך המשקה. ואף דבחול אין לנו מנהג קבוע איזה מהם ליתן תחלה מכל מקום סגי לן בהאי שינוי.

שה"ל בשם ר' ישעיה: דווקא שום ושחליים שריסקם מע"ש מותר לתת לתוכם משקים בשבת, אבל חרדל שלישתו חשובה, אסור לתת לתוכו בשבת משקים, וצריך שילוש מע"ש.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

אורח – שכ"א

בשבת ולא יטרוף בכף אלא באצבע. ולדעת הי"א גם זה אסור אם לא שיעשה אותה רך.

לטרוף ביצים בקערה בשבת (לוית חן)

שבת (קט): פעפועי ביעי אסור. פרש"י – ביעי, לטרוף ביצים בקערה אסור, שנראה שרוצה לתת בקדרה. ור"ח פ' – ביעי הוא מין ירק העשוי לרפואה. כ"כ הר"ן, תוס' והשב"א. והרי"ף והרמב"ם – לא הביאו פרש"י. להלכה:

מ"א (כ"ד) – פסק כרש"י, אסור לטרוף ביצים בקערה מפני מראית העין שנראה כמי שרוצה לבשלם בקדרה. וכ' פמ"ג – שאם היו טרופות מע"ש אפשר דיש להקל ליתנם לתוך בארש"ט (חמיצה) בכלי שני לגוון, ואם היה מחומץ הרבה יש להחמיר גם בזה משום בשול. כ"כ משנ"ב.

ולוית חן (סו) – תימה על המ"א שפסק כרש"י, ולא זכר שיש חולקים. לכן להלכה יש להקל בעת הצורך.

יש איסור לישא. והב"ח כ' – שלא נראה לו כלל. כ"כ מ"א (כג).

ביה"ל: עבר ונתן המשקה –

א"ר – בדיעבד אין לאסור כי הרבה פוסקים מקילין כסברא הראשונה.

משמע – שאם עשה לישא גמורה בשבת בלי שינוי אסור אפילו דיעבד (כ"מ מסימן שי"ח ס"א).

ד. "דהוי סינוי כמו בפתיתא"

מ"א (כ"ד): דווקא אבל בעבה לא מהני שינוי (תרומת הדשן וב"ח), ולכן כ' רמ"א כמו בשתיתא, וגם כ' באצבעו (כלומר ולא בכף), וכל זה אפי' לצורך אותה סעודה אסור. כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (סו): וכן נוהגין להתיר – היינו בחרדל ושום, מ"א – וה"ה בשאר מיני טיבול כשעושין אותן דק דק ומערבין אותן ביחד.

"ומקום שדרכו"

משנ"ב (סח): כשחל פסח בשבת ושכח מבעוד יום ליתן המשקה לתוך החרוסת: לדעה קמיתא – מותר ליתן המשקה

סעיף יז: לעשות יינומלין ואלונתית

סעיף יז: ^א. מותר לעשות יינומלין, שהוא יין ישן דבש ופלפלן, מפני שהוא לשתייה [שבת קלט:]. ^ב. ואין עושין אלונתית, שהוא יין ישן ומים צלולים ושמן אפרסמון, שהוא לרפואה (פי' רק לרפואה ולא למאכל בריאים – ביה"ל). [גמ' שם].

"יינומלין"

א.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

וצ"ע דהילמי אסור מפני שהוא ככובש כבשים, אבל זה דמי ליינומלין דשרי. ובמעט שרי אף למהרי"ל. כ"כ משנ"ב.

ב. **"שהוא לרפואה"**

משנ"ב (ע): וכל דבר שהוא משום רפואה אסרו חז"ל לעשות גזירה משום שחיקת סממנים. ולכן אפי' היה עשוי מע"ש אסור לשתותו.

מ"א (כה): כ' שלטי גיבורים – שהרז"ה מתיר אפי' לסננו במסננת. ול"ג שלא הותר אלא לערבן ולאכלן כמות שהן, אבל לטרופ אותן יפה ולסננו אסור שזה טורח יותר ואומנות גדולה, שהרי אפי' לטרופ בחרדל הנילוש כבר אסור. כ"כ ב"י (ססי' ש"ט) בשם שה"ל. כ"כ משנ"ב. כ' מהרי"ל – שאסור לתת קידה לתוך חומץ לעשות טיבול, וכן לעשות ביצים קשים עם פיטרזיל"ן בחומץ, דדמי להילמי.

סעיף י"ז: לשרות חלתית, אם שתה ממנו כבר בימי ה' ו'

סעיף י"ז: א. אין שורין את החלתית לא בפורשין ולא בצוננין, שדרך לשרותו לרפואה. אבל נותנו לתוך החומץ ומטבל בו פתו. היה שרוי מאתמול, מותר לשרותו (לשתותו) בשבת. ב. ואם שתה ממנו יום חמישי ויום שישי וצריך לשתות גם בשבת – מותר, שכך הוא דרך רפואתו לשתותו שבעה ימים (ובגמ' – שלושה ימים) זה אחר זה, הילכך מותר לשרותו בצונן וליתן בחמה, מפני שהוא סכנה אם לא ישתה ממנו.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ולא בצונן, רבי יוסי אומר: בחמין – אסור, בצונן – מותר. למאי עבדי ליה – ליוקרא דליבא (שלו כבד עליו). (כ' ביה"ל – לפי טעם זה, אפי' מתכוון לשתיה בעלמא אסור). וכ' הטור: ואם היה שרוי מאתמול מותר לשרותו בשבת.

ב. גמ' (שם): אפילו למאן דאסר, הני מילי היכא דלא אישתי כלל, אבל הכא כיון דאישתי חמשא ומעלי שבתא מותר,

שבת (קמ.): משנה – אין שורין את החילתית בפורשין, אבל נותן לתוך החומץ. פרש"י: חילתית – שורין אותו בפורשין, ושותין אותן המים לרפואה. אבל נותן – החלתית בתוך החומץ, ומטבל בו מאכלו. גמ': אין שורין – שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. תניא: ✓ אין שורין את החלתית לא בחמין

אורח – שכ"א

אי לא שתי בשבת – מיסתכן.

כ"פ הטור = אם שתה ממנו יום ה' ויום ו' וצריך לשתות גם בשבת מותר שכן הוא דרך רפואתו לשתותו ג' ימים זה אחר זה, הלכך מותר לשרותו בצונן וליתנו לחמין מפני שיש בו סכנה אם לא ישתה ממנו. כ"פ שמירת שבת כהלכתה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "לשרותו"

משנ"ב (עב): צ"ל לשתותו (ולא לשרותו, כן הגירסה בגמ' וברי"ף).

כ' העו"ש (מהמ"א) – הטעם דזהו מאכל קצת בריאים ולא מנכר מילתא שהוא לרפואה. וכ' הא"ר – שאם הוא במקום שאין מנהג בריאים כלל בזה דאסור, כ"מ מהרמב"ם. כ"כ משנ"ב.²⁶⁹

ג. "וליתנו בחמה"

מ"א (כז): ואי ליכא חמה אפי' באור שרי מפני הסכנה, כ"כ משנ"ב.

סעיף יט: לגמור שחיקת שום ובוסר ומלילות שריסקן מערב שבת

סעיף יט: א. שום ובוסר ומלילות שריסקן מערב שבת, אם מחוסרים

דיכה, אסור לגמור דיכתן בשבת, ואם אין מחוסרים אלא שחיקה – מותר לגמור בשבת.

ב. לפיכך מותר לגמור שחיקת הריפות בעץ פרור בקדירה בשבת, אחר שמורידין אותה מעל האש.

ג. הגה: ומותר להחליק האוכל בלילה, ולא הוי בזה מקום ממחק, הואיל ואפשר לאכלו בלילה זה. ומ"מ המחמיר במאכל של תפוחים וכדומה שדרכו בכך, תע"ב [מרדכי].

ד. אסור לקלוף פומים וצלזים כשקולף להניח, אבל לאכול לאלתר, קרי (ועיין לעיל סימן קי"ט) [סמ"ג והגה"מ פרק כ"ב וב"י בשם סמ"ק ותה"ד ורבינו ירוחם].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (יט): השום והבוסר והמלילות

שרסקן מבעוד יום, רבי ישמעאל אומר: יגמור משתחשך, ורבי עקיבא אומר: לא יגמור.

הבריאים שותים (אף שהוא לא רגיל). נשמת אברהם (עמ' תי"ז) – אלא אם כן כאב חזק שיש חשש לדלקת שצריך לחלל עליו בשבת.

²⁶⁹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: אדם שיש לו כאב שיניים קל, אסור לקחת כדור, משום שחיקת סממנים, מ"מ מותר לו לשתות ארק שאף

או"ח – שכ"א

■ ט"ז – תשובת הרמב"ם, דאפי' בכח יכול להכות שם בכף כדי לערבו היטב.
 ■ והב"ח כ' – הרמב"ם חזר בו בחיבורו ממ"ש בתשובה, שהרי גבי חרדל ושחליים כ' שלא יטרוף בכח, ולכן יש לזהר שלא לטרוף בכח. כ"כ מ"א, א"ר ומשנ"ב.
 והט"ז – ל"ד לחרדל, דהתם לא היה משקה תחילה קודם שבת, מה שאין כן הכא שכבר נתבשלו כ"צ קודם שמערב אותם.

"אחר שמורידין"

לבוש ופמ"ג: ובעודה על האש י"א דיש בזה משום מגיס דהוי כמבשל (עיין שי"ח-יח). כ"כ משנ"ב.

ג. "הואיל ואפשר"

מ"א (כט): הא אם אי אפשר לאכול בלא זה אסור דיש עיבוד באוכלין מדרבנן (כמ"ש ס"ה), והמחליק הוי כממחק. ומותר למרח התפוחים על הלחם (הג' הסמ"ק).
 כ"כ משנ"ב – ה"ה שומן וחמאה בודאי שרי.

ד. "אסור לקלוף קומיס וזבלים"

מ"א (ל): משום בורר, וא"כ אף תפוחים אסור לקלוף להניח (אלא אם כן קולף לאכול לאלתר). כ"כ משנ"ב.

שם (יט:): אמר רבא בר חנינא אמר רבי יוחנן: במחוסרין דיכה – דכולי עלמא לא פליגי, כי פליגי – במחוסרין שחיקה. השלבים בריסוק: שלב א – ריסוק. ב – דיכה, ג – שחיקה. עי"ל סימן רנ"ב.

ב. רמב"ם (כא, יג): מותר לגמור שחיקת הריפות בעץ הפרור בתוך הקדירה בשבת אחר שמורידין אותה מעל האש (שאין בעית בישול). וכ"ה בת' הרמב"ם.
 וכ' הב"י – טעמו, כיון שכבר דכו אותם במדוכה ונתבשלו כל צרכן ואין מחוסר אלא שחיקה מעט. כ"כ משנ"ב.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "שריסקן"

משנ"ב (עו): אם כבר נידוכו היטב מבעוד יום ואינו מחוסר אלא שחיקה, כנגמר מלאכתו מבעוד יום דמי ומותר לשחקו בשבת.

ב. "לפיכך מותר לגמור כו' בעץ פרור"

ט"ז (יד): ואין איסור משום מגיס דהוא כמבשל, דהא נתבשל כבר כל צרכו, כ"כ ב"י על דברי הרמב"ם.

לטרוף בכח

או"ח שכ"ב: דין נולד בשבת, ובו ו' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

811	סעיף א: ביצה שנולדה בשבת אסורה
813	סעיף ב: נולדה בשבת שלאחר יו"ט או לפניו
813	סעיף ג: פירות שנשרו מהאילן בשבת
813	סעיף ד: תיקון כלי באוכלי בהמה
814	סעיף ה: לחתוך בשמים להריח בהם
816	סעיף ו: להטיל גורלות

סעיף א: ביצה שנולדה בשבת אסורה

סעיף א: ביצה שנולדה בשבת, אסור אפי' לטלטלה (כיון דלא חזי לאכילה הוי מוקצה – משנ"ב), ואפי' נתערבה באלף, כולן אסורות. ויכול לכופ עליה כלי, שלא תשבר, ובלבד שלא יגע בה [ביצה ג.].

דין יתבאר בעזה"י בהל' י"ט סי' תקי"ג ותקי"ד.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אפילו לטלטלה"

מ"א (א): גזרה משום שבת שאחר י"ט שאז אסורה מדאורייתא משום הכנה (דכל ביצה דמתילדא האידנא מאתמול גמרה לה ונמצא שיו"ט הכינה לשבת שאסור).

כ"כ' משנ"ב (א) – וכ"ש דבשבת אסור להכין לסעודת יום טוב, ולכן ביצה שנולדה ביום טוב שחל יום א' אסורה מהתורה לאוכלה דבודאי נגמרה במעי התרנגולת בשבת, ונמצא דשבת הכינה ליו"ט. וע"כ גזרו רבנן בכל שבת ויו"ט כשנולדה שאסור.

"אפי' נתערבה באלף כולן אסורות"

משנ"ב (ב): דהוי דבר שיש לו מתירין שאפילו באלף לא בטיל (והטעם דעד שעתה יאכלנה ויטלטלנה בחשש איסור, יותר טוב שימתין עד שתחשך ויהיה כולם בהיתר). וכן אם הוא ספק אם נולדה בשבת או מקודם ג"כ אסור מטעם זה.

אך אם השכים קודם עמוד השחר ומצא הביצה מונחת בקינה של תרנגולת מותרת לטלטלה ולאכלה, דרובן אינן יולדות בלילה ותלינן דמאתמול שהיה יום חול נולדה.²⁷⁰

שו"ע (או"ח תקיג-ד): מותר לכפות עליה כלי כדי שלא תשבר, ובלבד שלא יגע בה הכלי.²⁷¹

²⁷⁰ מ"ש.

²⁷¹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: לכן מותר לכסות שקי

²⁷⁰ הרב יעקב יוסף זצ"ל: ה"ה פרי שנשר מהעצים ונתערב באחרות כולן אסורות עד

או"ח – שכ"ב

מלט בשבת מפני הגשמים.

סעיף ב: נולדה בשבת שלאחר יו"ט או לפניו

סעיף ב: שבת שלאחר יום טוב, או לפניו, נולדה בזה, אסורה בזה [שבת

ד. כ"פ שו"ע תקיג-ב].

סעיף ג: פירות שנשרו מהאילן בשבת

סעיף ג: פירות שנשרו מן האילן בשבת (ה"ה זרעים וירקות – משנ"ב), אסורים

בו ביום [ביצה ג.9, ולערב מותרים מיד [הטור].

להאכיל את העניים דמאי מ"מ לא הותר
להן לעבור על שבות דשבת ויו"ט.

"אסורין"

מ"א (ג): משום שמא יעלה ויתלוש וגם
משום מוקצה (דכיון דאיתקצאי מדעתיה בין
השמשות, דהיה אז מחובר איתקצאי לכולי
יומא). כ"כ משנ"ב.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"פירות שנשרו"

משנ"ב (ה): ואפילו אם ספק שמא נשרו
בשבת ג"כ אסור (ירושלמי).²⁷²
ובפסחים (נ"ו) – ואפילו כונתו למצווה
להפקיר אותן לעניים שיאכלו אותן בשני
בצורת – ג"כ אסור, דאף שהותר להן

סעיף ד: תיקון כלי באוכלי בהמה

סעיף ד: א. אוכלי בהמה, אין בהם משום תיקון כלי (מותר אף בטלטול –

משנ"ב), לפיכך מותר לקטום, ב. אפילו בסכין, קש או תבן ולחצוץ בו שיניו.

ג. אבל קיסם שאינו אוכל בהמה, אפילו ליטלו כדי לחצוץ בו שיניו, אסור.

פרש"י: אוכלי בהמה – כגון קש ועלי
קנים אין בהם משום תיקון כלי, ומותר
לקטום ולתקן קש של שבלין בשבת
לחצוץ שניו.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ביצה (לג): א"ר יהודה – אוכלי בהמה
אין בהן משום תיקון כלי.

²⁷² שניכר נתלשו מע"ש מותרים. כ"כ הריטב"א.

²⁷² הרב יעקב יוסף זצ"ל: ואם הם כמושים

או"ח – שכ"ב

לסותמו אסור (ר"ן והעתיקו בח"א. ובנ"א כ' שיש בזה חיוב חטאת).

"אפילו בסכין"

ח"א: ואפילו הוא מקפיד על המדה אין בזה שום שום חשש איסור מחמת מחתך כיון דדבר אוכל הוא. כ"כ משנ"ב.

"אפילו ליטלו"

מ"ב (יג): ואפילו נטילה סתם בלי קטימה אסור משום מוקצה כשאר עצים (ב"ח), וכ"ש אם ירצה לקטמו כדי לחצות בו שיניו דאסור משום שבות דהוא כעין תיקון כלי.

ואם יקטמנו בכלי כדי לחצות בו שיניו או לפתוח בו הדלת הוי מלאכה גמורה וחייב (א"ר בשם הרא"ש ורי"ו).

"לחצוץ בו שיניו אסור"

מ"א (ד): ואם קטמו בכלי חייב (רמב"ם). ואם קטמו בידו אסור מדרבנן (רי"ו). משמע בגמ' דאם הזמינו חבירו לסעודה ולא היה אפשר לו להכין מע"ש שום דבר לחצוץ בו שיניו – מותר לטלטל קיסם לחצוץ בו שיניו אם אין לו דבר אחר (דקטימת הקיסם ביד הוא רק משום שבות), מפני כבוד הבריות שגנאי הוא לו שפעמים שנראה הבשר שבין השיניים. כ"כ משנ"ב.

ב.כ' הרא"ש: אף דבתוספתא (פ"ג הי"ב) משמע דלא שרי לקטום אלא ביד אבל לא בכלי, בגמרא דידן משמע דאף בכלי שרי וגמרא דידן עיקר.

ג.שם: תניא, רבי אליעזר אומר – נוטל אדם קיסם משלפניו לחצוץ בו שיניו, וחכמים אומרים – לא יטול אלא מאבוס של בהמה.

פרש"י: אלא מן האבוס של בהמה – דדבר הראוי לאכילה מוכן לכל צורך, אבל עצים, הואיל ודרכן לדבר האסור, כגון לעשות כלים – לא התירו לטלטלן אלא להסקה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)**"אוכלי בהמה"**

משנ"ב (ט): דבר שראוי לאכילה לבהמה. ומשמע בגמ' דאפילו אין עומד בשבילם כגון עצים רכים שראוי להם לאכילה שרי.

"לפייך מותר לקטום"

משנ"ב (יא): ויש הסוברים שדווקא אם עושה מהמאכל כלי לא שייך תיקון כלי. אבל לתקן כלי שקיים בדבר מאכל, כגון לחתוך מאכל לפי מידת הנקב שבכלי

סעיף ה: לטלטל ולקטום בשמים להריח בהם

סעיף ה: מותר לטלטל עצי בשמים (תלושים) להריח בהם ולהניף בהם לחולה, (וקטמו – טור) ומוללו להריח בו, אחד קשים ואחד רכים.

אורח – שכ"ב

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ביצה (לג): אוכלי בהמה אין בהן משום תיקון כלי. איתביה רב כהנא לרב יהודה: מטלטלין עצי בשמים להריח בהן, ולהניף בהן לחולה, ומוללו ומריח בו. ולא יקטמנו להריח בו, ואם קטמו – פטור אבל אסור. לחצוץ בו שניו – לא יקטמנו, ואם קטמו – חייב חטאת? ל"ק: הא בקשין חייב, הא ברכים.

✓ ומסקינן: ה"מ לר"א שאוסר, אבל לרבנן שרי אף בקשים. דהא רב יהודה, הוה מפשח (חותך) ויהיב לן אלותא אלותא (מקלות גדולים), אף בקשים. כ"פ הטור: מותר לטלטל עצי בשמים להריח בהן ולהניף בהן לחולה ומוללו להריח בו וקוטמו להריח בו א' קשין וא' רכין.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"לחולה"

מ"א (ה): ה"ה לבריא אלא אורחא דמלתא נקט, כ"כ משנ"ב – ואינו מוקצה דלא מקצה דעתיה מאלו העצים.

"ומוללו"

ט"ז: צ"ל וקוטמו ומוללו. (ומלילה שמוללו בין אצבעותיו כדי להוציא ריחו וקטימה נמי משום זה שמקום הקטימה הוא לח וריחו נודף). וקוטמו – דווקא ביד אבל לא בסכין, אף דהוא קוטם רק כדי להריח (רש"ל). כ"כ מ"א ומשנ"ב.

מ"א (ו) – ודווקא להוסיף ריח שרי אבל אסור להוליד ריח.

וכ' משנ"ב (יז) – ולכך אסור לקטום ההדס בסכין גזירה דלמא אתי לקטום לחצוץ בו שיניו ובזה חייב.

"אחד קשים"

רמב"ם, היינו אפילו קשים שאינם ראויים כלל למאכל בהמה אפ"ה מותר לקוטמם ולפשח בהם כל מה שירצה בין שפושח עץ גדול או קטן.²⁷³

משנ"ב (יח) – ודווקא בכל זה שהוא רק להוסיף ריח ע"י המלילה והקטימה, אבל אסור להוליד ריח, כגון להניח בשמים בבגד וכדומה כדי שיהיה הבגד מריח אסור.²⁷⁴

משנ"ב (יח): סיכום הלכות מחתך

ואגב דאיירינן בשו"ע לענין חיתוך וקטימה, נעתיק נמי בזה דין מלאכת מחתך בשאר דברים :

ומותר להניח בע"ש מטהר אור באסלה אף שבפתיחת הברז הוא שוטף המטהר ומוליד ריח, שאין בכוונתו אלא לשטוף האסלה. ליתת חן (סח): אין דין מוליד ריחא באוכלים. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – וגם טבק דינו כאוכלים שמותר לטפף עליו בושם.

²⁷³ יחזוה דעת (ב, נד): מותר לקטום עצי בשמים לחלק לקהל, ובלבד שלא יקטום בכלי (לאפוקי שכנה"ג שאוסר לקטום לאחרים). כ"כ מאמר.

²⁷⁴ הרב יעקב יוסף זצ"ל: אסור להוליד ריח בבגדים, לכן אסור לטפף בושם ע"ג מטפחת.

או"ח – שכ"ב

דבר שדרכו לחתכו דווקא בכלי, ביד לא חייב (אבל אסור). ודבר שדרכו להפרידו ביד חייב אף ביד.
 ד. החותך קיסם בסכין לחצות בו שניו: לדעת הרא"ש – חייב בזה משום תיקון כלי, ולדעת הרמב"ם חייב משום מחתך, ואפשר דחייב לדידיה שנים.²⁷⁵

א. המחתך עור או כל דבר שאדם מחתך ומקפיד על מדתו בין עץ או מתכת או אפילו נוצות של עוף – חייב, אבל החותך דרך הפסד או בלא כוונה למדתו – פטור.
 ב. אין מלאכת מחתך שייך באוכלין.
 ג. מחתך בכלי או ביד, תלוי לפי עניינו:

סעיף ו: להטיל גורלות

סעיף ו: א. המחלק לבני ביתו מנות בשבת, יכול להטיל גורל לומר: למי שיצא גורל פלוני יהיה חלק פלוני שלו. הוא שיהיו החלקים שווים (שאו אין איסור קוביא – משנ"ב), ואינם עושים אלא כדי להשוותם שלא להטיל קנאה ביניהם.

ב. אבל עם אחרים אסור כיון שמקפידין זה על זה (שלא למחול לחבירו אף על דבר מועט – משנ"ב) יבואו לידי מדה ומשקל.

ג. אבל ליתן מנה גדולה כנגד מנה קטנה ולהטיל גורל עליהם, אפילו בבני ביתו ובחול, אסור משום קוביא. ויש אומרים דעם בניו ובני ביתו מותר להטיל גורל אפי' על מנה גדולה כנגד מנה קטנה, מפני שאין מקפידים.
ד. הגה: ואסור להטיל גורל כשצת, אפילו ע"י גוי [מהרי"ל].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שלא יתכוין – שיהיו המנות שוות ולא תהא אחת גדולה ואחת קטנה.

ב. גמ' (קמט.): עם בניו ועם בני ביתו אין עם אחר לא, מאי טעמא? ✓ כדרב יהודה אמר שמואל – בני חבורה המקפידים זה על זה עוברין משום מדה ומשום משקל ומשום מנין.

א. שבת (קמח:): תנן – מפis אדם עם בניו ועם בני ביתו על השולחן ובלבד שלא יתכוין לעשות מנה גדולה כנגד קטנה משום קוביא.
 פרש"י: מפis – לשון פייס מטיל פייס לחלק למי תגיע כל מנה ומנה. ובלבד

אם היא גדולה מדי, וכן אסור לחתוך פלסטר.

²⁷⁵ הרב יעקב יוסף זצ"ל: אסור לחתוך תחבושת

או"ח – שכ"ב

וטעמו של הרמב"ם – שמא רק בריבית דאורייתא לא פוסקים כרב, אבל מנה גדולה כנגד קטנה (איסור קוביא) שהוא דרבנן סומכים על רב, ולא חושש שמא אתי למסרך.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "כיון שמקפידין"

מ"א (ז): ישנם ג' אופנים
א. בסתמא שאין מקפידים מותר לחלוק בלא גורל.
ב. ואם רוצים גורל משמע שמקפידים ואסור בגורל.
ג. ואם ידוע שמקפידים אפי' בלא גורל אסור, דחיישינן שיבואו להזכיר שם מדה ומשקל ומנין (שכ"ג). ואפי' להשתתף אסור.

ודווקא בבני חבורה אבל סתם שכנים שאינם חברים מקפידים, ואפ"ה שרי לשאול מהדדי דכיון שאין רגילין לשאול זה מזה תדיר לא גזרינן שיבואו לידי איסור (ולא אסרו רבנן לחלק בלי גורל). כ"כ התוס'. כ"כ משנ"ב.

ג. "ולהטיל גורל"

משנ"ב (כב): היינו דמי שיזכה בגורל יטול הגדולה, והוא בכלל משחק בקוביא ממש (קוביא הוא אבק גזל מדבריהם שאין דעתו להקנותו בקנין גמור), ולהכי אסור אף בחול, ואף דבעה"ב עם ב"ב דלא שייך גזל כלל שהרי הכל שלו, מ"מ אסור דלמא אתי לסרוכי בקוביא עם אחרים.

"שאיין מקפידים"

אי הכי בניו ובני ביתו נמי? בניו ובני ביתו היינו טעמא כדרב יהודה שמותר להלוות בניו ובני ביתו ברבית כדי להטעימן טעם רבית. אי הכי מנה גדולה כנגד מנה קטנה נמי?

ואסיקנא: חסורי מיחסרא והכי קתני מפס עם בניו ועם בני ביתו אפילו מנה גדולה כנגד מנה קטנה. אבל אם אחרים אף בחול משום קוביא.

פרש"י: להלוות – משלו. בניו ובני ביתו – הסמוכים על שלחנו דכיון דהכל משלו אין כאן רבית. להטעימן טעם רבית – שידעו כמה קשה אלמא כיון דמשלו הוא אין כאן איסור רבית. ומשום משקל ומדה נמי לאו קפידא.

ג. להלכה: מנה גדולה כנגד קטנה עם בני ביתו:

• ב"י: משמע שעם בני ביתו מותר אף מנה גדולה כנגד מנה קטנה. כ"פ הרמב"ם – מפני שאין מקפידים. כ"פ שו"ע בשם י"א.

• והרי"ף והרא"ש – השמיט "חיסורי מחסרא" משמע שאוסרים מנה גדולה כנגד מנה קטנה. כ"פ שו"ע בסתם.

כ"כ הר"ן בדעת הרי"ף: שאם בני ביתו מותר רק בשווים, ואם אחרים אפי' שווה אסור. כ"כ הטור בדעת הרי"ף והרא"ש.

ביאר ה"ה: טעמי הרי"ף והרמב"ם טעמו של הרי"ף והרא"ש – כיון דלא קי"ל כרב שמתיר משום ריבית בבני ביתו, דילמא אתי למסרח, גם במנה גדולה וקטנה אסור, והגמ' שמתירה היא לפי רב, ולא קי"ל כמותו.

או"ח – שכ"ב

שרי דהא היו מפיסין בשבת במקדש מי שוחט מי זורק. כ"כ א"ר, תו"ש ועוד. ונזר הקודש כ' בשם שבות יעקב – גורל מותר רק להטיל מתוך הספר כנהוג, אבל להטיל גורל ע"י פיתקאות שמטילין בקלפי ומוציאין פתקא אסור וכ"כ בספר החיים.

משנ"ב (כה): גורל בשבת – עיין במ"א דאפילו אם הוא דבר מצוה ולא הוי מצי למעבד מאתמול ג"כ אסור בשבת. ומשמע שביו"ט שרי באופן זה.

משנ"ב (כג): שהרי הוא נותן להם הכל משלו, ואם בניו חולקים משל עצמם אסור מנה גדולה נגד מנה קטנה (פמ"ג). והב"ח: נקטינן כדעת מרן לאסור בסתם. ד.

"להטיל גורל"

משנ"ב (כד): היינו אם הוא לחלק איזה דבר, ואסור אפילו במקום דאתי לאינצויי. וכ' המ"א (ט) – אבל להטיל גורל מי יאמר קדיש או מי שיעלה לתורה

או"ז שכ"ג: דיני השאלה וקנין צרכי שבת והדוות הכלים

ותיקון וטבילתן בשבת, ובו י' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

818	סעיף א: קונה בלשון 'מלא לי כלי זה'.....
820	סעיף ב: מלא כלי זה ולמחר נמדוד.....
821	סעיף ג: תן לי ביצים ואגוזים במנין.....
822	סעיף ד: לקחת דברים במניין במידה ובדמים.....
824	סעיף ה: להוליך כדי יין ממקום למקום.....
825	סעיף ו: להדיח כלים בשבת.....
825	סעיף ז: להטביל כלים בשבת.....
827	סעיף זז: להדיח כוס ששתה בו הגוי יין.....
828	סעיף ט: לשפשף הכלים לנקותם.....
828	סעיף י: לחפוף כלים במלח.....

סעיף א: לקנות בלשון 'מלא לי כלי זה'

סעיף א: א. מותר לומר לחבירו: מלא לי כלי זה, אפילו הוא מיוחד

למדה (פי' שרגיל למדוד למכור בו – מ"א).

ב. וה"מ כשנוטל הלוקח מדה של מוכר ומוליכו לביתו, וא"צ לומר אם מביא הלוקח מתוך ביתו ואומר לו: 'מלא לי כלי זה', אבל למדוד בכלי המיוחד למדה ולשפוך לתוך כליו של לוקח, אסור (מפני שזהו דרך מקח וממכר של חול – משנ"ב).

ג. הגה: ויש מקילין לומר דכל שאינו מכוין למדה לגמרי, שממעט או מוסיף מעט, פרי [הגהות אשרי ומדכי].

ד. וכן המנהג פשוט למדוד בכלי המיוחד למדה ולשפוך לכליו של לוקח. ועוד יתבאר לך בסמוך טעם המקילין.

ה. דין הלואת שבת דינו כמו ציוס טוב. וע"ל סי' תקל"ה ולעיל סי' ק"ז סעיף י"א.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ביצה (כט.): אומר אדם לחבירו 'מלא לי כלי זה', אבל לא במדה. רבי יהודה אומר אם היה כלי של מדה לא ימלאנו. גמ': מאי אבל לא במדה?

אמר רב יהודה אמר שמואל – אבל לא בכלי המיוחד למדה אבל כלי העומד למדה ימלאנו.

רבא אמר – לא במדה, שלא יזכור לו שם מדה, אבל כלי המיוחד למדה ימלאנו.

ופרש"י: המיוחד למדה – שמודד ומוכר בו. עומד למדה – שכשישבר זה בא זה תחתיו אבל עדיין לא מדד בו.

והרמב"ם פי' (בפירוש המשנה) – כלי העומד למדה היינו שהוא מוכן למדה ועדיין לא נעשה בדיוק ולא שמוהו מדה.

ב"י: ולפ"ז – אם כבר נעשה בדיוק אף על פי שעדיין לא שמוהו הוה ליה כלי המיוחד למדה.

להלכה:

✓ הרא"ש – פסק כרבא, כ"פ הר"ן בשם הרמב"ם, ובעה"ט.

והרמב"ן – פסק כר' יהודה. כ"כ רי"ו בשם הרמב"ם. (אבל ב"י כ' – שנוסחה משובשת נזדמה לרי"ו ברמב"ם).

והרי"ף – פירש: אמר רבא – שלא יזכיר שם מידה, אבל העומד למידה ימלאנו (משמע המיוחד אסור) ותלה סברת ר' יהודה ברבא.

ב. ✓ כ' הר"ן: ונראה לי דכי שרינן

הכי הני מילי כשהלוקח לוקח מידה של מוכר ומוליכה לביתו, אבל למדוד בכלי המיוחד למידה ולשפוך תוך כליו של

אר"ח – שכ"ג

לקוח אסור. כנ"ד הרמב"ם.

אבל מהכל בו משמע – דווקא כשלוקח מביא כלי מביתו (אף שהוא מיוחד למידה) ואומר מלא לי כלי זה מותר. אבל אם לוקח את כלי המידה של המוכר לביתו אסור.

ג. מרדכי: אף לאוסרים בכל המיוחד למידה, אם אינו ממלאו או מוסיף עליו שרי, ואין כאן גזל שידוע לבעלים שהכל רגילין בכך ביום טוב. ולכך נהגו למדוד במידה ולהטיל בה טבעת (כדי שיהיה חסר קצת). כ"כ הג"א.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מותר לומר לחבירו"

משנ"ב (א): אף דמקח וממכר אסור בשבת ויו"ט ואחד המוכר בפה או במסירה ומשיכה וכן מדידה שאינה של מצווה אסור (רמב"ם ובסימן ש"ו), אפ"ה מותר כיון שאינו אומר בלשון מכירה 'מכור לי' ואינו מזכיר שם מדה רק כלי זה סתם (א"ר בשם שלטי גיבורים).

"ומוליכו לביתו"

משנ"ב (ג): שאין זה דרך מקח וממכר. וגם לא מחזי כעובדין דחול שאף המשקה את חבירו בדרך מתנה לפעמים דרך להשקות בכלי המיוחד למדה (גמ').

ג. "ויש מקילין"

משנ"ב (ה): היינו דעי"ז אין איסור על המוכר למדוד בכלי מדה שלו ולשפוך לתוך כליו של לוקח.

ד. "וכן המנהג פשוט"

כ' הט"ז (א) בשם הרש"ל: והאידנא בעוה"ר נהגו להקל במדות שאומרים להדיא תן מדה א' של יין או חצי מדה, ואין מי ששם על לב להוכיח.

ברכ"י: כן מנהג האשכנזים, אבל לבני ספרד אין להקל כנגד מרן, ואסור למדוד בכל המיוחד למידה להעביר לכלי הלוקח.

"צסמוך טעם המקילים"

ט"ז (א): ר"ל במ"ש בסעיף ד' וכן בסכום מדה דווקא כו'. והוא תמוה, שהרי במדה הלכה ערוכה על פי משנה שלימה: אומר אדם מלא לי כלי זה אבל לא במדה, ואפילו לרבא דמיקל בכלי המיוחד למדה מ"מ כשמזכיר שם מדה תכף עושה איסור. פתה"ד: יש נוהגים שהנודרים בשבת לעלות לס"ת, יש לכל אחד דף עם שמו, וכשקונה עליה לוקח פתק עם הסכום המתאים ומצרף לדף, אין למחות בידם דהוי חשבונת של מצווה.

סעיף ב: מלא כלי זה ולמחר נמדוד

סעיף ב: מותר לומר לחבירו: מלא לי כלי זה ולמחר נמדוד אותו [ה"ה]

בשם הירושלמי, (אבל לא יאמר: תן לי מדה פלוני) אבל מותר לומר מלא לי כלי זה עד השנתות – משנ"ב), [טור].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מותר... מלא לי כלי זה"

הגר"ז: אף שמדידה אסורה בשבת, מ"מ מותר להזכיר שם מידה, כיון שעכשיו מדתו לא ידועה, אין בכך דרך מקח וממכר.

"מותר... ולמחר נמדוד"

פמ"ג: קשה הרי כ' לעיל (ש"ז-ח) שאסור לומר דבר פלוני אעשה למחר מה שאסור

לעשות היום? ואולי משום שהוא לצורך שבת התירו. כ"כ משנ"ב.

"אבל לא יאמר"

הגר"ז: אומר השאילני מדה פלונית (לא בלשון קניין) גם אסור משום מדידה דהוי כעובדין דחול (וכנ"ל בסימן ש"ו). כ"כ משנ"ב.

סעיף ג: תן לי ביצים ואגוזים במנין

סעיף ג: מותר לומר לחבירו: תן לי ביצים ואגוזים במנין [ביצה כט: שכך

דרך בעה"ב לנהוג בתוך ביתו].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"תן לי ביצים במנין"

מ"א (ג): שכן דרך בעל הבית להיות מונה בתוך ביתו לידע כמה הוא נוטל

שלא יטול אלא כפי הצורך (גמ'). משנ"ב – הלכך לא מוכח דמשום דמים הוא דמדכר ליה אלא להודיע כמה צריך.

הקדמה לסעיף ד (ביה"ל)

במנין – כבר נפסק הדין בפשיטות דמנין מותר כגון לומר תן לי אגוזים במנין. סכום מניין – לעשות עמו חשבון הכולל, כגון כמה אגוזים יש לך בידי מכבר חמשים תן לי עוד חמשים ויהיה ביחד

הקדמה כדי להבין היטב דברי המחבר והרמ"א. יש ג' דברים והם ששה – היינו דמים ומדה ומנין. שהם: סכום דמים וסכום מדה וסכום מנין. (א). מנין וסכום מנין

אר"ח – שכ"ג

ורמ"א – הביא דעת הגהות אשר"י דס"ל דמותר בדמים, דאמרינן דלסימנא בעלמא הזכיר בפשוט להודיעו כמה אגוזים הוא צריך. ומה שהוזכר בגמרא דאסור לפסוק דמים היינו בדבר שאין מקחו ידוע (שאו לא בא לומר כמה אגוזים הוא רוצה).

במידה –

בד"מ: לפי הגהות אשר"י אף במידה לא אסרו להזכיר מידה אלא בדבר שאין מידתו ידועה, אבל מידתו ידועה (כגון תן לו 5 ק"ג סוכר, שכוונתו ל 5 חבילות סוכר) גם מותר. כ"פ הרמ"א.

ק', זהו סכום מנין האסור דדמי למקח וממכר.

(ב). סכום מדה וסכום דמים

סכום מידה – לקחתי ממך 3 ק"ג, תן לי עוד 2 ק"ג סה"כ 5 ק"ג – אסור.

סכום דמים – אני חייב לך 20 זוז, תן לי עוד ב 30 זוז, ואהיה חייב לך 50 זוז – אסור.

(ג). מידה ודמים

דמים – תן לי אגוזים ב 10 זוז, לפי מרן – אסור, דהא מוכח בגמרא דאסור לפסוק דמים, וכן אסור להזכיר שם מדה.

סעיף ד': לקחת דברים במניין במידה ובדמים

סעיף ד': ^אמותר לומר לחנוני (כ"ש לחבירו – לבוש): תן לי ד' ביצים וה'

רמונים, ובלבד שלא יזכיר לו שם דמים ולא סכום מדה ולא סכום מנין, לומר: הרי שיש לך בידי חמשים אגוזים תן לי חמשים אחרים והרי יש לך בידי מאה.

^בהגה: וכן בסכום דמים אינו אסור אלא צכה"ג שאומר: תן לי ככך וכך דמים ויהיה לך בידי כך וכך, אבל כלאו הכי, שרי. וכן בסכום מדה, דווקא צכה"ג אסור, אבל כלאו הכי, שרי (ללוקח, אבל המוכר צריך להוסיף או לפחות מעט – משנ"ב מהמ"א).

^גואף על גב דאסור להזכיר דמים כלל, היינו בדבר שאין מקחו ידוע אבל בדבר שידוע רק שאומר לו כמה לריך, שרי אם לא שמזכיר לו סכום [א"ז והג"א].

^דואף על גב שיש מחמירין בדבר זה, כבר פשט המנהג במדינות אלו להקל, וכסדר הנזכרת.

סיכום: מחלוקת מרן והרמ"א באיזה לשון מותר או אסור (V – מותר, X – אסור) ראה הקדמה לעיל

אר"ח – שכ"ג

מנין		מידה		דמים	
מנין	סכום מנין	מידה	סכום מידה	דמים	סכום דמים
מ	ו	א	א	א	א
הרמ"א	ו	ו	א	ו	א

סיכום: סכומים – לכו"ע אסור. במניין – לכו"ע מותר. מידה ודמים – לפי מרן אסור, לרמ"א מותר.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ביצה (כט:): הולך אדם אצל חנוני הרגיל אצלו, ואומר לו: תן לי עשרים ביצים או חמשים אגוזים... ובלבד שלא יזכיר לו סכום מדה. רבי שמעון בן אלעזר אומר: ובלבד שלא יזכיר לו סכום מקח.

פרש"י: סכום מידה – קב או קביים. סכום מקח – דמים.

ובגירסאות שבין הפוסקים יש: סכום דמים, שם דמים, סכום מניין. לכן פסק הרא"ש שיש לחשוש לכולם. כ"פ שו"ע: ובלבד שלא יזכיר לו שם דמים ולא סכום מדה ולא סכום מנין.

ב. הג"א: סכום מקח/דמים – לא שיאמר לו תן לי בפשוט או שתים (שזה מותר) אלא שהיה חייב לו פשוט, וא"ל הרי לך בידי שתים, וזה סכום דמים (אבל דמים לבד מותר).

ג. והא דאמרינן לעיל שאין פוסקים דמים ביו"ט ה"ד בדבר שאין ידוע שער ממכרו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "לומר לחנוני"

משנ"ב (יב): דווקא חנוני ישראל אבל לגוי אסור שמא הביצים נולדו היום או ברימונים נלקטו היום.

"שם דמים"

משנ"ב (יג): כגון שאומר תן לי בעד כך וכך פשוטים, וכ"ש אם מזכיר לו סכום דמים, תן לי עוד פירות ואהיה חייב לך עם הקודם שני דינרים (מהר"ן).

"ולא סכום מדה"

משנ"ב (יד): בביאור הגר"א כ' דט"ס הוא וצ"ל ולא 'שם מדה', דהיינו שמזכיר לו תן לי מדה פלונית וכ"ש סכום מדה (דהיינו שעושה עמו חשבון הכולל מכמה מדות שלקח ממנו מכבר).

ב. "וכן צסכום למיס"

משנ"ב (טז): הרמ"א חולק על המחבר, שלפי המחבר סתם שם דמים אסור, והרמ"א ס"ל דכמו במנין דווקא סכום מנין אסור ומנין בעלמא שרי להזכיר. כן הדין לעניין דמים (מ"א ותו"ש).

"וכן צסכום מדה"

אר"ח – שכ"ג

לפסוק לו דמים, אבל דבר שידוע מקחו אמרינן דלסימנא בעלמא נקטיה להודיעו כמה הוא צריך (מהמ"א).

ד. "כבר פקט המנהג"

כה"ח בשם האחרונים: היינו במדינות אשכנז, אבל במדינות ספרד אין להקל להזכיר שם דמים כלל וכמרן. כ"כ משנ"ב בשם א"ר וח"א להחמיר.

מ"א: דווקא סכום מדה שעושה עמו חשבון הכולל, אבל שם מדה בעלמא ס"ל לרמ"א דמותר להזכיר. כ"כ משנ"ב.

ג. "ואף על גב דאסור"

משנ"ב (יט): חוזר אתחילת הרמ"א שאמר 'דהא דקי"ל דאסור להזכיר דמים כלל הוא בדבר שאין מקחו ידוע, שאז לא נוכל לומר שמה שהזכיר לו בפשוט הוא רק להודיע לו כמה הוא צריך ולא

סעיף ה: להוליך כדי יין ממקום למקום

סעיף ה: א' המביא כדי יין ממקום למקום לא יביאם בסל ובקופה (כמה

כדים) כדרך חול, אלא יביאם לפניו (בדו) או על כתפו וכיוצא בזה, שישנה מדרך חול אפי' אין בשינוי קלות במשא, ואם אי אפשר לו לשנות, כגון שזימן אורחים הרבה וצריך למהר להביא לפניהם, מותר.

ב' ויש אומרים דלמעט בהילוך עדיף, ויותר טוב להביאם בסל ובקופה בפעם א' מלהביאם כל אחת ואחת בפני עצמה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א' ביצה (כט:): משנה – המביא כדי יין ממקום למקום – לא יביאם בסל ובקופה, אבל מביא הוא על כתפו, או לפניו. פרש"י: לא יביאם בסל ובקופה – לתת שלש וארבע בתוך קופה וישאם, משום דנראה כמעשה דחול לשאת משאות. אבל מביא על כתפו – אחת או שתיים, דמוכח דלצורך יום טוב. או לפניו – בידו. גמ' (ל.): תנא: אם אי אפשר לשנות – מותר.

• הטור – ה"ה לעניין שבת. וכנ"ד הר"ן.
• ב' אבל התוס' כ' – ה"מ ביו"ט שהוא מוציא לחוץ (שמותר הוצאה) והרואה אומר לצורך חול מביא אותם. אבל בשבת שאינו מטלטל אלא מזוית לזוית למעוטי בהילוכא עדיף, ויותר טוב להביאם בסל ובקופה בפעם אחת מלהביאם כל אחת בפני עצמה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "וי"א דלמעט"

הדין בשבת

אר"ח – שכ"ג

כ"פ הרמ"א (תק"י-ח). וכ' משנ"ב (כה) – רבים ואוושא מלתא לכו"ע למעט במשא שדווקא במקום שאין רואין, אבל כשנושא אותם דרך מבוי המעורבת דשכיחי בה עדיף.

סעיף ו: להדיח כלים בשבת

סעיף ו: מדיחים כלים לצורך היום, כגון שנשאר לו עדיין סעודה לאכול.
אבל לאחר סעודה שלישית אין מדיחין (שאין הדחה זו אלא לחול – רש"י). וכלי שתייה, מדיחין כל היום שכל היום ראוי לשתייה (לפי שאין קבע לשתייה), [שבת קיח.].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

לווית חן (ע).²⁷⁶

"מדיחין"

"כגון שנשאר"

מ"א (ח): ואפי' י' כוסות שאם יצטרך באחד שותה, וה"ה שמציעין י' מטות (רוקח). כ"כ משנ"ב.
משנ"ב (כו): לצורך היום – היינו אפי' בליל שבת מותר להדיח לצורך מחר או לצורך סעודה ג'.
תו"ש: ואם יש לו כלים אחרים נקיים, טוב שלא להדיחם משום טורח. כ"פ

מ"א (ט): משמע דאם יודע שלא יצטרך עוד אסור להדיח, וכמ"ש (שי"ב-ג), וכ"כ מהרי"ל שלהאוסרים לשתות בין מנחה למעריב אסור להדיח הכוס. כ"כ משנ"ב.
כ' משנ"ב (כח) – ולהיפך אם יודע שיצטרך להן כגון שרוצה לאכול עוד פ"א אפילו לאחר סעודה ג' ג"כ מותר, פמ"ג – והכא איירינן בסתמא.

סעיף ז: להטביל כלים בשבת

סעיף ז: א. מותר להטביל כלי חדש הטעון טבילה, ויש אוסרים.

ב. וירא שמים יצא את כולם ויתן הכלי לגוי במתנה (אף שאסור לתת מתנה בשבת, לצורך השבת שרי – מ"א) ויחזור וישאלנו ממנו, ואין צריך טבילה.

מותר להניח הסירים בכיור וליטול עליהם ידיים מפני הליכלוך. וכן מותר להניח הכלים במדיח ובלבד שלא יסדרם כמו בחול.

²⁷⁶ הרב יעקב יוסף זצ"ל: אסור להכין משבת לחול. ואפי' לצורך מצווה אסור, לכן אין להכין ההבדלה או ז' ברכות משבת למ"ש.

ג. הגה: ואם הוא כלי שראוי למלאות בו מים, ימלאנו מים מן המקוה ועלתה לו טבילה [המגיד והגמ"י].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ביצה (יז:): תנן חל להיות (י"ט) אחר השבת: בית שמאי אומרים – מטבילין את הכל מלפני השבת ובית הלל אומרים – כלים מלפני השבת ואדם בשבת. גמ': כלים לכו"ע לא בשבת, מ"ט? (א). רבה אמר – גזירה שמא יטלנו בידו ויעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים. (ב). רב יוסף אמר – גזירה משום סחיטה. (ג). רב ביבי אמר – גזירה שמא ישהה (פרש"י – ישהה עד יו"ט ואתי לידי תקלה). (ד). רבא אמר – מפני שנראה כמתקן כלי.

[נפק"מ: להטביל כלי הנקח מהגוי

לפי א) – שמא יעבירונו ד"א ברה"ר שייך גם בימינו. לפי ב) – שמא יסחוט, בימינו שאין מטבילים בגדים מותר. לפי ג) – שמא ישהה – לא שייך בימינו טומאה. לפי ד) – נראה כמתקן – שייך גם בימינו].

להלכה:

- הרי"ף – כתב טעמו של רב יוסף שמא יסחט, וטעמו של רב ביבי מפני הטומאה, ולא הביא טעם רבא ורבה (ולפ"ז מותר להטביל כלי חדש).
- והרמב"ם – כ' טעמו של רב ביבי שמא ישהה (ולפ"ז מותר להטביל כלי חדש).
- והרא"ש – כ' טעמו של רבה שמא יעביר ד"א ברה"ר (ולפ"ז אסור להטביל כלי חדש).

א. סיכום להלכה: להטביל כלי הנקח

מהגוי בשבת:

- הרי"ף והרמב"ם – מתירים.
- והרא"ש – אסור, לפי טעמים של רבה ורבה כ"פ ה"ה בשם הרשב"א.

שכח ולא הטביל מע"ש

ב. מרדכי – יתנם במתנה לגוי, ויחזור ויקח ממנו בהשאלה שאז פטור מלהטביל. ג. ה"ה בשם הרשב"א – אם הוא כלי שראוי למלאות בו מים, ידלה ממנו מהמעייין והוא טהור (כמ"ש בביצה יח).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "כלי חדש"

מ"א (י): אפי' היה לו קודם יו"ט מותר לטובלו בשבת (רלב"ח). כ"כ משנ"ב. כ' פמ"ג – ולדעת האוסרים אפילו הגיע לו הכלי בשבת (שנתן לו הגוי במתנה) אסור מפני שנראה כמתקן הכלי ע"י הטבילה, כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (לא): המחבר סתם ולא הזכיר באיזה כלי מיירי, ומשמע דאפילו כלי מתכת דהרבה פוסקים ס"ל דטבילתה הוא מן התורה (וגם המחבר סתם כן ביו"ד ק"כ – יד), מותר להטביל.

"ויש אוסרין"

מ"א (יא): ואף שבכלי שנטמא בטומאה דרבנן מותר להטבילו, וטבילת כלי חדש דרבנן! שאני התם דעכ"פ היה ראוי

א"ח – שכ"ג

ט"ז (ו): וצריך לטובלו ביום ראשון אף ששאלו מהגוי, אבל לא יברך, כיון שאינו נמצא מפורש.

ג. "ימלאנו מים"

מ"א (ג): מ"מ לא יברך, שאם יברך מוכח שעושה לשם טבילה, וכ"כ בתשב"ץ.

כ"כ משנ"ב (לו) – ודווקא אם אין לו כלי אחר לצורך שבת דאל"ה אסור מפני שמפסיד הברכה בידים.

והקשה ביה"ל: הרי נידה טובלת בשבת משום דמחזי כמיקר (יו"ד קמז-ב) ולא ראינו מי שאוסר לברך, ולולא מסתפינא הייתי אומר לברך.²⁷⁷

להשתמש בו בדברים טמאים, מה שאין כן כלי חדש דלא חזי כלל קודם טבילה. פמ"ג: אוסרים אפילו בכלי זכוכית (שהוא מדרבנן), ואפילו הוא לצורך שבת (א"ר). כ"כ משנ"ב.

ב. "ורא שמים"

משנ"ב (לג): ד"מ פסק היש אוסרים וכן פסק בתשובת שאגת אריה.

מ"א (ג) – ומ"מ אם עבר וטבל אפשר דמותר להשתמש בו כיון דיש מתירין אפילו לכתחילה. משנ"ב – ואם יש לו ספק על הכלי אם היא צריכה טבילה נ"ל דיש לסמוך על דעה הראשונה ולהטבילה בשבת.

"ויחזור וישאלנו"

סעיף זז: להדיח כוס ששתה בו הגוי יין

סעיף זז: כוס ששתה בו הגוי, מותר להדיחו לדברי הכל [רי"ו בשם הרא"ש].

מ"א (יד): אין לבטל איסור דרבנן בשבת (ע"י שמוסיף לו היתר, אף שמותר בחול) דאין לך תיקון גדול מזה. אבל מותר לשער שישים אפילו נתערב בע"ש ולא נודע לו עד שבת (תרומת הדשן). כ"כ משנ"ב. וכ' פמ"ג – ודווקא לשער בדעת ובמראה עיניו, אבל למדוד לא אף על גב דמדידה דמצוה שרי הכא נראה כמתקן בעושה מעשה בידים ואסור. כ"כ משנ"ב.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"ששתה בו"

משנ"ב (לז): אם יודע שלא ישתמש בו היום אסור להדיחו. וכ' המ"א (יד) – ואפ"ה מותר לטלטל הכוס אף בלא הדחה, ואף שיש בכוס פרורי פת ששרה בו הגוי ביין לא הוי בסיס לדבר האסור, דבטלי לגבי הכוס. כ"כ א"ר ותו"ש.

²⁷⁷ יודה לזה. כ"כ מהר"ח חביב ואבני מילואים.

²⁷⁷ לויית חן (עה): להלכה יכול אף לברך על טבילת כלים בשבת בלחש, ואפשר שאף הרמ"א

מדמינא כל שאין נאכל לאדם אחד שרי
ע"כ לא הוי זה כמתקן. כ"כ משנ"ב.
משנ"ב – סכין שחתך בה נבילה, אסור
לשפשפה היטב להתירה בשבת.

מ"א (יד): יבש ביבש שנתערב חד בתרי
(שבטל) מותר להשליך אחד מהן להתיר
האחרים דכיון דאינו אלא חומרא בעלמא,

סעיף ט: לשפשף הכלים לנקותם

סעיף ט: מותר לשפשף הכלים בכל דבר, חוץ מכלי כסף בגרתקן שהוא
שמרי יין כשנתייבשו ונתקשו, מפני שהוא ממחק לכלי כסף שהוא רך.

כ' רי"ו: נתר וחול שרי, ה"ד שייחד להם
מקום מבע"י, שאם לא כן הוי מקוצה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מותר... בכל דבר"

גמ': אפי' בחול, ופרש"י – אף על גב
דזמנין דגריד מותר, לפי שהוא דבר שאין
מתכוין (ואינו פ"ר), אבל בגרתקן הוי פ"ר
לכן אסור. כ"כ מ"א ומשנ"ב.²⁷⁸

"מפני שהוא ממחק"

פמ"ג: וע"כ אסור להשחזו הסכין בשבת
אף שלא בריחיים רק בעץ וכדומה דדומה
לממחק. כ"כ משנ"ב.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (נ.): בכל חפין את הכלים חוץ
מכלי כסף בגרתקון. הא נתר וחול –
מותר, דס"ל כר"ש שדבר שאינו מתכוון
מותר.

פרש"י: חפין – משפשפין את הכלים
בשבת לצחצחון. חוץ מכלי כסף בגרתקון
– כמין עפר שגדל בחביות של יין וקורין
לו אלו"ם והוא עיקר תקון כלי כסף,
וגורר אותו, שהכסף רך, והוא ממחק
שהוא אב מלאכה. אבל נתר וחול מותר
– דלא גריר ליה לכסף.

ב"י: משמע דשאר כלים חופפין אותם בכל
דבר (אף בגרתקון), כ"כ סמ"ג.

סעיף י: לחפוף כלים במלח

סעיף י: אין חופפין כלים במלח (דדמי לריסוק שלג וברד – משנ"ב), לפי

שימחוק הכלי.
כלי שנדבק בו לכלוך ואם יניחנו כך קשה
לנקותם במ"ש, מותר להניחם בכיור ולשטוף
עליהם ידיו.

²⁷⁸ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר לשטוף הכלים
באמה, אף שמעלים קצף. וכן מותר לשטוף
הכלים עם צמר פלדה או ננס (העשוי
מפלסטיק) ואין בהם חשש סחיטה וגם אין הכרח

שהמלח נמחה כשחופף בחזקה [מרדכי בשם ספר המצוות, והב"י].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אין חופפים כלים במלח"

עו"ש: אבל נותן מלח ומים להדיח בהם כלים, דהוי כנותן שלג בכוס דשרי. כ"כ מ"א, א"ר ועוד.

או"ז שכ"ד: דיני הכנת מאכל לבהמה לשבת, ובו ט"ו

סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיפים ט, י: להאביס בהמות בכוח	829.....	סעיף א: אין כוברים התבן.....
833.....		סעיף ב: לא ימדוד שעורים לבהמתו
סעיפים י"א: להאכיל מיני עופות,	830.....	
חזיר, או כלב.....	830.....	סעיף ג: לגבל מורסן לבהמה
834.....		סעיפים ד, ה: הכנת עמיר, זירין
סעיפים י"ב: להאכיל תולעת משי.	835.....	וכיפין למאכל בהמה
סעיפים י"ג: להעמיד בהמתו ע"ג	831.....	סעיף ו: לחתוך דלועין לפני בהמה
עשבים או ע"ג מוקצה.....	836.....	סעיף ז: לחתוך נבילה לפני הכלבים
סעיפים יד: להעביר אוכל מבהמה	832.....	
לבהמה אחרת.....	836.....	סעיף זז: לחתוך שחת וחרובין לפני
סעיפים טו: לגרוף האבוס שלפי השור		הבהמה.....
836.....		833.....

סעיף א: אין כוברים התבן

סעיף א: אין כוברים (משום מרקד – ירושלמי) התבן בכברה שיפול המוץ לארץ ולא יניחנו במקום גבוה כדי שירד המוץ. אבל נוטל בכברה ונותן לתוך האבוס אף על פי שהמוץ נופל מאליו, מותר כיון שאינו מכוין [שבת קמ.].

סעיף ב: לא ימדוד שעורים לבהמתו

סעיף ב: א. לא ימדוד אדם שעורים לתת לפני בהמתו [ביצה כט.], **ב.** אלא משער באומד דעתו [פירוש הרי"ף לקודר].

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**
 "לא ימדוד"

א"ר: היינו בכלי המדה מפני שנראה כאלו הוא מודד למכור, אבל ליקח בכלי

סעיף ג: לגבל מורסן לבהמה

סעיף ג: א. אין גובלין מורסן לבהמה או לתרנגולים, אבל נותנים בו מים [שבת קנה. וכו' יוסי, כ"פ הרי"ף]. **ב.** ומעביר בו תרוד או מקל שתי וערב, כיון שאינו ממרס בידו ולא מסבב התרוד או המקל (ממרס או מסבב בהתרוד נראה כלש – רמב"ם), מותר. ומנערו מכלי אל כלי כדי שיתערב [שבת קנו.].

ג. ומותר לערב המורסן כדרכו בכלי אחד, ומחלק אותו בכלים הרבה ונותן לפני כל בהמה ובהמה. ומערב בכלי אחד אפי' כור ואפי' כורים [שם וכעולא, כ"פ הרי"ף, וכפירוש הרמב"ם].

ד. יש אוסרים ליתן מים על גבי מורסן בשבת, ולא אמרו שמוליך בו שתי וערב אלא כשהיו המים נתונים עליו מבעוד יום [סמ"ג].
ה. (וע"ל סי' שכ"א סי"ו גזי שום וחרלל כיכל נוהגין).

עיין בשלחן שמואל הלכות שבת המורחב הסוגיות בהרחבה.

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**
 א. "אין גובלין"

"מורסן"

משנ"ב (ה): אף דאינו בר גיבול מ"מ גזרו רבנן, שמא יבוא לגבל קמח דחייב משום לש (רמב"ם), (כיון שיש הרבה

או"ח – שכ"ד

מ"א (א): כתב הרמב"ן במלחמות לסברא קמייתא דאם מגבל מעט מעט, שרי בלא שינוי, כמו (שכא-יד).
וערוך השלחן – הרמב"ן מיירי דווקא בקלי ושתית לאדם, אבל לבהמה לא מתיר אלא בשינוי, שתי וערב. כ"ד משנ"ב.

"יש אוסרים"

משנ"ב (ב): הוא דעת בעל התרומות שפסקו כרבי, דנתינת מים לחוד חייב משום גבול בקמח ובמורסן ובאפר ובכל דבר, וע"כ צריך שיתן עליו המים מבעוד יום. ואפ"ה אסור לגבל למחר להדיא אם לא בהולכת שתי וערב.

"עי"ל סימן שכ"א"

משנ"ב (יא): ר"ל דשם נתבאר דנוהגין להחמיר כסברת בעל התרומה. וכתב הח"א דבשעת הדחק יש להתיר ע"י שהגוי יתן המים בשבת ויגבל ע"י שינוי.

משנ"ב (ז): ואם מותר ליתן מים לתוך הקמח (רגיל) באופן זה?
הט"ז כ' – דזה תליא בשיטת הפוסקים, דלהרמב"ם – אסור ולשאר פוסקים – מותר. וכל זה לדעה קמייתא זו אבל לדעת הי"א – דס"ל דאפי' לתוך המורסן אסור ליתן מים משום דנתינת המים זהו גיבולו כ"ש לתוך הקמח שהוא בכלל גיבול.

"אבל נותנים בו מים"

משנ"ב (ז): ואם מותר ליתן מים לתוך הקמח (רגיל) באופן זה?
הט"ז כ' – דזה תליא בשיטת הפוסקים, דלהרמב"ם – אסור ולשאר פוסקים – מותר. וכל זה לדעה קמייתא זו אבל לדעת הי"א – דס"ל דאפי' לתוך המורסן אסור ליתן מים משום דנתינת המים זהו גיבולו כ"ש לתוך הקמח שהוא בכלל גיבול.

"אפילו כור"

ג.

סעיפים ד, ה: הכנת עמיר, זירין וכיפין למאכל בהמה

סעיף ד: א. קשין של שבלים שקושרים בשנים או בג' מקומות (עמיר וזירין), מותר להתירן כדי שתאכל מהן הבהמה. (הגה: וי"א דלא שרי להטיר רק בקשר שאינו של קיימא) [הגהות אלפסי].

אבל אסור לשפשף בהם בידים כדרך שעושים באוכלי בהמה כדי שיהיו נוחים לאכלם, דשוויי אוכל בדבר שאינו אוכל, מותר לעשותו אוכל (משום צער הבהמה – רש"י), אבל מיטרח באוכלא בדבר שהוא ראוי לאכילה, לא טרחינן ביה להכשירו ולתקנו יותר.

סעיף ה: ב. עצים שקצצן מן האילן (כיפין), ויש מאכילים אותם לבהמה בעודם לחים, מתירין ומפספסין (לשון שפשוף) בהם להאכילם, שאינם ראויים

בלא שפשוף (דהוי בכלל שווי אוכלא דמותר – משנ"ב). [הכל שבת קנה. וכשיטת ר' יהודה].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "ויש אומרים"

לדינא אין להקל, לפי שגם דעת רש"י והרמ"ך שיש קושר ומתיר אף באוכלי בהמה, ובח"א כ' – דגם הרמב"ם מודה דבקש ותבן יש קושר ומתיר.

סיכום: קשר של קיימא במאכל בהמה
 ■ לרש"י – אסור, כ"כ הרמ"ך והאחרונים.
 ■ מהריק"ש בדעת הרמב"ם – מותר, כ"כ הגר"א.

משנ"ב (יב): כ' התו"ש ובית מאיר – דכו"ע ס"ל הכי ומפני שלא מצא דין זה מפורש רק במקום אחד כתב י"א.
 כ' בח' רקע"א בשם מהריק"ש: שדעת הרמב"ם חולק ע"ז (מיקל). משנ"ב – ומ"מ

סעיף ו: לחתוך דלועין לפני בהמה

סעיף ו: מחתכין דלועין לפני בהמה, והוא שנתלשו מאתמול [שבת קנו:].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מחתכין דלועין"

רכים הוי בכלל מטרח באוכלים ואסור. כ"כ משנ"ב. וכ' פמ"ג – ואף הקשים לא יחתכם דק דק משום טוחן. ועוד רק להאכילם לאלתר אבל לאחר זמן אסור (כ"כ גם המ"א). כ"כ משנ"ב.

מ"א (ג): ודווקא כשהם קשים שאינם ראויים לאכול בלא חיתוך, אבל כשהם

סעיף ז: לחתוך נבילה לפני הכלבים

סעיף ז: א. מחתכין נבילה לפני הכלבים אפי' נתנבלה היום, בין שהיתה מסוכנת בין שהיתה בריאה.

ב. והני מילי בנבילה הקשה שאי אפשר להם לאכלה בלא חתיכה, אבל אם היתה ראויה להם בלא חתיכה – לא, דמיטרח במה שהוא ראוי לא טרחינן [הכל שבת קנה: קנו:].

ג. (וע"ל סי' שכ"א חס מותר לחתכו דק דק לפני עופות).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "בין שהיתה בריאה"

ובא"ר: מסתפק בבריאה דלא היתה דעתו כלל מבע"י שתמות ויאכיל ממנה לכלבים דיהיה אסור בטלטול משום

או"ח – שכ"ד

מיהו דעת הט"ז והגר"א – להקל, כיון שאינם יכולים לאכול רק דק דק.

וכ' פמ"ג – ודווקא כשחותך להאכיל לאחר זמן אבל כל מה שדעתו להאכיל לאלתר שרי. כ"כ משנ"ב

ביה"ל: דלכאורה משמע מלשון הרמ"א דקאי אנבלה דאיירי בה לעיל, אבל המעיין בתה"ד, יראה דרק אבשר חי כשר (אסור) דמפני חשיבותו אינו עומד לחיות ולכלבים כ"א לעופות ולהם אינו ראוי כ"א כשמחתכן דק דק (והוי טוחן). אבל בשר נבלה שרובו עומד לאכילת כלבים ולהם אין צריך דק דק ואזלינן בתר רובא דלא שייך טחינה (ומותר לחותכו דק דק אף בקשה).

מוקצה. כ"כ ביאור הגר"א והובא במשנ"ב.

"הקשה"

משנ"ב (יח): ואפילו אינה קשה לגמרי שראוי להם לאכילה ע"י הדחק הוי בכלל שווי אוכלא הוא ושרי (ב").

משנ"ב: הקשה – כגון בשר פילים, או בגורי כלבים שאף ברכה קשה להם (גמ').

"דק דק"

מ"א (ה): אף שעופות אין יכולין לאכול כ"א כשחתוך דק דק, מ"מ אסור משום חשש טחינה. כ"כ משנ"ב.

סעיף וז': לחתוך שחת וחרובין לפני הבהמה

סעיף וז': אין חותכין שחת (פי' ירק של תבואה שנקצר טרם נתבשלה התבואה) וחרובין לפני הבהמה, בין דקה בין גסה, משום דבלא חיתוך נמי חזי לאכילה [שבת קנה. כ"כ הרמב"ם].

ב"ח: אפילו חתיכות גדולות דלית בהו משום טחינה אסור, כ"כ התו"ש ומשנ"ב.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"אין חותכין שחת"

סעיפים ט, י: להאבס בהמות בכוח

סעיף ט: א. אין אובסין את הגמל (משום טרחא יתירה – לבוש), דהיינו שמאכילה בידו כל כך עד שמרחיבין בני מעיה כאבוס. ולא דורסין, דהיינו שדורס לו מאכל בגרונו (לפנים מבית הבליעה – משנ"ב) למקום שאינו יכול להחזירו, אבל מלעיטין [שבת קנה:].

ב. אין מאמירים את העגלים, אבל מלעיטין. איזו המראה, למקום שאינה

יכולה להחזיר, הלעטה, למקום שהיא יכולה להחזיר [שבת וכו' יהודה].
ג. הגה: ודין תרנגולים ואווזים כדין עגלים [מהרי"ל].

סעיף י: ד. מותר ליתן מאכל בפיהם של תרנגולים (היינו למקום שיכולים להחזיר – משנ"ב), [שם].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "דהיינו שמאכילה בידו"

ביה"ל: מרש"י – משמע דג"ז מיירי שתוחב בגרונו למקום שאינו יכול להחזיר, אבל מרמב"ם – משמע דכיון שמאכילו הרבה כמאכל ג' ימים אפילו לא תחב בגרונו כלל ג"כ אסור.

ב. "למקום שאינה"

משנ"ב (כו): משמע בגמרא דכל שאינו מרביץ את הבהמה אין יכול לתחוב כ"כ בעומק ומקום שיכול להחזיר הוא.

ג. "תרנגולים ואווזים"

משנ"ב (כז): דהיינו שאסור לתחוב בגרונם המאכל עד שלא יהיו יכולין להחזירו.

מ"א (ש, סק"ב): ואווזות שמפטמים אותם והורגלו בחול לאכול ע"י המראה ואין אוכלין בענין אחר, מותר לומר לגוי

להמרותן משום צער בע"ח, אך לא ימרה אותן כ"א פ"א ביום אף שרגילין לאכול שני פעמים ביום, כ"כ בתשובת רמ"א. משמע שם שאם אין גוי מותר אף ע"י ישראל משום צער בע"ח וטוב לעשות ע"י קטן.

והמשנ"ב (כו): כ': שא"ר – החמיר שלא להמרות ע"י ישראל וכדעת מהרש"ל שאוסר, כ"כ בנתיב חיים. אח"כ מצאתי במאירי ובח' הר"ן שמשמע שם דעתם כדעת האוסרין.

ביה"ל: כ' שיורי ברכה בשם אחד מהגדולים דהלואי לא ילעיטו לעולם שעוברים על כמה איסורים. דידוע שלפעמים הוושט ננקב ע"י זה.

ד. "בפיהם"

משנ"ב (כח): היינו מ"ש הרמ"א בס"ט, וקשה מה מחדש הרמ"א, ואפשר כדי שלא נטעה בכוונת המחבר.

סעיפים י"א: להאכיל דבורים, מיני עופות, חזיר, או כלב

סעיף י"א: אין נותנין מים ולא מזונות לפני דבורים, ולא לפני יוני שובך ויוני עליה, ולא לפני חזיר. אבל נותנין לפני אווזין ותרנגולים ויוני בייתות וכן לפני כלב שמזונותיו עליך [שבת קנב].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אין נותנים... לפני דבורים"

תו"ש: לא רק מים אסור, אלא אפי' מזונות אסור, לפי שאפשר לשוט ולאכול.

משנ"ב (כט): אפילו הם שלו, מ"מ אין מזונותיהן עליו, דשכיחי להו בדברא, וטרחא שלא לצורך היא (שלטי גיבורים).

"ולא לפני חזיר"

משנ"ב (ל): דאין מזונותיו עליו לפי שאסור לגדלו (מ"א), וכדאיתא בח"מ סימן ת"ט.

ואם נפלו לו בפרעון חובו שמותר להשהות עד שימצא למכרן בשויין, מקרי מזונותן עליך ומותר ליתן להם מזונות (ברכ"י).

"ונותנין... לפני כלב"

סעיפים י"ב: להאכיל תולעת משי

סעיף י"ב: מותר להאכיל תולעת המשי [נ"ר"ש בן הרשב"ש – דלא גרע מאוויזים].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"תולעת המשי"

הט"ז (ו): לפי שמזונותיו עליך שאין לו מה שיאכל כי אם מה שנותן לו האדם. כ"כ משנ"ב.

מ"א (לא): ואפילו כלב שאינו מגדלו בביתו מותר, דמצווה קצת ג"כ ליתן לו מזונות כמו שאחז"ל שחם הקדוש ברוך הוא עליו לפי שמזונותיו מועטין ומשהה אכילתו במעיו שלא יתעכל ג' ימים.

כ"כ משנ"ב (לא) – ולפני כלב רע אסור כמו לפני חזיר דאסור משום דאסור לגדל חזירים וכלב רע.²⁷⁹

וכ' מ"א (ז) – יש נוהגין ליתן חטים לפני עופות בשבת שירה, ואינו נכון שהרי אין מזונותן עליך. כ"כ משנ"ב.

והתו"ש – כיון שכבר נהגו לשם מצווה אין להקפיד (שי"א שהעופות אמרו שירה על הים, וי"א מפני שדתן ואבירם הניחו מזונות בשדה להכחיש נבואות של משה, וזימן הקב"ה ציפורים ואכלו אותם – אגודה). כ"פ לוית חן (עו) – להתיר.

כ' בברכ"י: שמותר לגרוף מתחתיהם שיורי העלים היבשים אפילו הם מאוסים שאינם ראויים לשאר בע"ח, אם תולעת המשי אינם אוכלת עד שיגרפו. לוית חן (רעו): מותר לתת אוכל לדגים שבאקוריום, שמזונותיו עליו.

יקשרנו ביום ויתירו בלילה. וכן מותר לעיור בכלב נחייה, ולכן חייב במזונותיו.

²⁷⁹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר לגדול בעיר ספר כלבים, להגן מפני מחבלים וכיו"ב, ואז

סעיפים י"ג: להעמיד בהמתו ע"ג עשבים או ע"ג מוקצה

סעיף יג: מעמיד אדם בהמתו על גבי עשבים מחוברים, ולא חיישינן שמא יתלוש מהם (דאיסורו חמור וזהיר ביה). אבל לא על גבי מוקצה, מפני שאיסורו קל וחיישינן שמא יתן לה ממנו בידיים [טור]. ודווקא להעמידה על גביו ממש, אבל לעמוד בפניה בענין שלא תוכל להטות אלא דרך שם, מותר [שבת קכב.].

ועוקר כתיב למען ינוח ואין זה נוח אלא צער. כ"כ משנ"ב.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"ע"ג עשבים"

תוס' בשם ר"ת: דאיתא במכילתא למען ינוח וכו', יכול לא יניחנו תולש

סעיפים יד: להעביר אוכל מבהמה לבהמה אחרת

סעיף יד: א. נוטלים מאכל מלפני חמור ונותנים לפני שור (שאין החמור מטיל ריר), אבל אין נוטלים מלפני שור ליתן לפני חמור מפני שנמאס ברירי השור ואינו ראוי עוד לחמור (אבל לפני שור אחר מותר – מאירי) [שבת קמ.].
ב. הגה: ויש מחמירין ג"כ בשאור מיני בהמות ליקח מלפני א' וליתן לפני אחרת שאינה מילנה [מרדכי וסמ"ג וסה"ת].

כ' המ"א (ח): דאין למחות ביד הנוהגין היתר דיש להם על מי לסמוך, כ"כ הב"ח משנ"ב ועוד. א"ר – אלא אם כן במינים הידועים שמאכלם נמאס ברירין.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"וליתן לפני אחרת"

משנ"ב (לח): דשמא ימצא ריר באוכל ויקוץ בו ויהיה הטירחא בחינם.

סעיפים טו: לגרוף האבוס שלפי השור

סעיף טו: א. אסור לגרוף האבוס לפני שור של פטם, אפי' אבוס של כלי, גזירה אטו של קרקע דאתי לאשווי גומות. ב. ואסור גם כן לסלק

התבן מלפניו לצדדין [שבת קמ:].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

אבל מותר לגרוף תיבה (כגון שולחן)
בשבת מן הפסולת הנמצא בה דלא שייך
לגזור.

א. "דאתי לאשווי גומות"

משנ"ב (מ): כיון שרגילות לאשווי כדי
שלא יפלו השעורים בהגומות (תוס'). ולכן
גזרינן גריפה אפילו באבוס שבכלי.

או"ז ז"ז שכ"ה: גוי שעשה מלאכה בעד ישראל, ובו ט"ז

סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף י': להנות ממים שמילא הגוי
בשבת 849
סעיף י': דעות המקלות להנות ממים
שהביא הגוי בשבת 850
סעיף יא': להנות מהעשבים שליקט הגוי
או מנר שהדליק הגוי 851
סעיף יב': אם אמר הגוי שעשה כן לצורך
ישראל 853
סעיף יג': ליקט הגוי והאכיל לבהמת
ישראל, האם צריך למחות 853
סעיף יד': עשה הגוי ארון או קבר בשבת
..... 854
סעיף טו': גוי שהביא חלילין בשבת ... 855
סעיף טז': ספק הובאו מחוץ לתחום 857

סעיף א': לזמן גוי בשבת, ליתן לו
מזונות או חפצים בחצר 837
סעיף ב': מותר לתת המשכון לגוי כשהוא
אלם או במקום מצווה 839
סעיף ג': להחליף משכון של הגוי 840
סעיף ד': פת שאפה הגוי לעצמו 841
סעיף ה': גוי שצד או ליקט פירות לעצמו
..... 842
סעיף ו': ליקט וצד הגוי לצורך ישראל
צריך להמתין כדי שיעשו 844
סעיף ז': ספק ליקטן לישראל או ספק
ליקטן היום 845
סעיף ז': דבר שהובא מחוץ לתחום 845
סעיף ט': ספק הובא מחוץ לתחום 848

סעיף א': לזמן גוי בשבת, ליתן לו מזונות או חפצים בחצר

סעיף א': מותר לזמן גוי בשבת (אבל ביו"ט אסור גזירה שמא ירבה בשביל

או"ח – שכ"ה

הגוי, ומותר ליתן מזונות לפניו בחצר לאכלן, ואם נטלן ויצא, אין נזקקין לו [ביצה כא: ושבת יט:].

ב־ודווקא שהגוי בחצר, אבל אם עומד בחוץ ופשט ידו לפניו שידוע הוא שיוציאנו, או ליתן לו שאר חפצים שדרך להוציא – אסור אפילו אם עומד בפנים [תוס'], **ג**־אפילו אם החפצים של הגוי, שהרואה אינו יודע שהחפצים של הגוי [שבת ב. לפי הרא"ש].

ד־הגה: ואפילו זיחד לו מקום מצעוד יוס, יס להחמיר [מרדכי].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א־ביצה (כא:): ✓אמר רבי יהושע בן לוי: מזמנין את הנכרי בשבת, ואין מזמנין את הנכרי ביום טוב, גזרה שמא ירבה בשבילו.

רב אחא בר יעקב אמר – אפילו בשבת נמי לא, משום שיורי כוסות.

שבת (יט:): תנו רבנן – נותנין מזונות לפני הנכרי בחצר, נטלו ויצא – אין נזקקין לו.

כ־פ־הרמב"ם: נותנין מזונות לפניו לאוכלן ואם נטלן ויצא אין נזקקין לו.

כ' ה"ה – לאכלן, אבל להוציא אסור. וכ"ה בירושלמי. ומה שמותר כדי לאכלן הוא מפני שאנו חושבין אותו כמזונותיו עלינו כיון שאנו מצווין לפרנסו מפני דרכי שלום. כ"כ התוס'.

כ' הר"ן: אבל הראב"ד מחמיר בדבר לאסור כל היכא דמצי לאישתמוטי, ומה שמותר לזמן גוי בשבת לא שנותנים בידו אלא מראים לו והוא לוקח ואוכל.

ב־כ' התוס': ודווקא שהגוי בחצר אבל

אם עומד בחוץ ופשט ידו לפניו אסור מפני שנראה כנותן לו ע"מ להוציא. כ"כ הרא"ש והר"ן. ודווקא לתת לו מזונות, אבל שאר חפצים שדרכן להוציאן אסור אפילו אם עומד בפנים.

ג־שבת (ב:): פשט העני ידו לפניו ונתן או לקח מבעה"ב העני חייב ובעה"ב פטור, ומותר.

וקשה: דאפילו אם העני גוי איסורא דרבנן מיהא איכא כיון דנראה כנותן לו על מנת להוציא, למה לבעה"ב מותר? תירצו התוס' – מיירי כגון שהחפץ של גוי שאפילו מוציא ומכניס כל היום כולו אין כאן איסור.

✓והרא"ש כ' – באשכנז ראיתי מורים לאיסור אף בחפץ של גוי, וכן מסתבר מפני מראית העין שלא יודעים שאלו חפציו.

ד־כ' המרדכי: שריב"א פסק שדווקא מזונות שיתכן לאכלם בחצר, אבל דברים אחרים העשויים להוליכם ממקום למקום אסור.

ודיקדק רבינו יואל – שאסור לישראל

אורח – שכ"ה

להחזיר משכונות של גוי בשבת אפילו ייחד לו מקום מבעוד יום.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "לפניו בחצר"

משנ"ב (ג): כ' הב"ח – דווקא ליתן לפניו והוא יקחם בעצמו שרי, אבל ליתן לידו אסור דשמא יוציא לרה"ר ונמצא למפרע דהישראל עשה העקירה מרה"י דאסור.

ודעת הא"ר – שמותר ליתן לו אף בידו כשהוא בחצר כיון שאין נותן לו ע"מ להוציאו, ואם הוציאו חשוב עושה בעצמו. כ"כ מ"א בשם השלטי גבורים והתוס'.

"לאכלן"

מ"א (ג): ואם אין רשות בידו לאכלן שם או שהוא הרבה שאי אפשר לאכלן שם אסור ליתנם לפניו דהוי כאלו נותנו ע"מ להוציא.

ב. "ופשט ידו לפניו"

משנ"ב (ה): אפילו הגוי לוקח מיד הישראל (שאין עושה הישראל שום עקירה)

אפ"ה אסור, דכיון שידוע שיוציאו יאמרו דבשליחותו מוציא. וכ"ש למסור לידו דאסור משום העקירה (לקמן שמ"ו, וכן משמע מתוספות ורא"ש).

ג. "אפילו אם החפצים של גוי"

משנ"ב (ז): כ"כ הטור (או אפילו וכו') וקאי דאדלעיל שהגוי בחוץ ופושט ידו לפניו, דאפילו אם החפצים של הגוי יש מראית עין שיאמרו דשל ישראל הם שמוסר לידו. אבל כשעומד בחצר מותר לתת לפניו דלא גזרינן כולי האי בחפצים של גוי ואמרין דהרואה אותו שמוציא אח"כ ידע שהחפצים של גוי הם (מ"א).

ד. "אפי' בייחד לו מקום"

פי': שהיה החפץ ממושכן אצל ישראל אף שייחד לו מקום על החפץ שיבוא ויטלנו כל זמן שירצה, אפ"ה אסור להניחו שיטלנו בשבת, טעמו – מ"א (ה) – שכירות לא קניא ועדיין ברשות הישראל. כ"כ משנ"ב. והט"ז (ב) – דיש לחוש למראית עין.

סעיף ב: מותר לתת המשכון לגוי כשהוא אלם או במקום מצווה

סעיף ב: א. היכא דאיכא משום דרכי שלום, או בגוי אלם, מותר לתת

לו (מ"מ אסור ליתן בידו ממש כמ"ש ס"א – מ"א) או לשלוח לו ע"י גוי.

ב. וה"ה לכורך מלווה, כגון להוליך חמץ מזיתו צפסח (בע"פ שחל בשבת), [מרדכי].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כ' הגמ"י בשם האור זרוע: כשיש

אור"ח – שכ"ה

משום דרכי שלום כגון בגוי אלם, מותר לתת לו או לשלוח לו על ידי גוי אחר לדידן דלית לן רשות הרבים.²⁸⁰

ב. ב"י – ואינו מותר רק במקום מצווה, כגון לבער חמץ מהבית או מפני דרכי שלום, כי ההיא דעירון (אותו גוי שחלה) ששלח אחר מאכל יהודי (שהיא לו לרפואה), אבל היכא דליכא מצווה ולא דרכי שלום מודה אור זרוע דאפילו לדידן דאין לנו רה"ר אסור.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

סעיף ג: להחליף משכון של הגוי

סעיף ג: א. מותר להחליף משכון בשבת אם הוא מלבוש, ויוציאו דרך מלבוש כי אין זה משא ומתן, וגם בישראל מותר בענין זה, אם הישראל צריך ללבשו [רי"ו].

ב. בהגה: וטוב שהגוי יקח המשכון עצמו ויניח אחר במקומו, ולא יגע בו הישראל, שלא יהא נראה כנושא ונותן [אגודה].

ג. וע"ל סי' ק"ז, בסופו, מדין גוי המציא בשבת איזה דבר, אם מותר לקבלו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. כ"כ משנ"ב (יג) – מיהו אם הגוי אלם ואינו רוצה לקחת בדרך מלבוש מותר בכל גווני.

ב. "ויניח אחר"

א. "דרך מלבוש"

מ"א (ז): שאם לא כן נראה שהישראל צוה להוציאו כיון שהוא ממושכן בידו.

שיש בזה מחלוקת: שלפי התוס' – אסור מהתורה, אך לפי הרשב"א – אסור רק מדרבנן, וא"כ הוי שבות דשבות במקום מצווה או משום דרכי שלום שמותר.

²⁸⁰ הרב יעקב יוסף זצ"ל: אף לדעת מרן דס"ל שיש רה"ר דאורייתא, יש להקל להעביר מרה"י לרה"י דרך רה"ר (בלי לעצור ברה"ר). כיון

אורח – שכ"ה

מ"א (ח): כתב באגודה – ה"ה אם הגוי מניח המעות ונוטל המשכון נמי שרי ובלבד שלא יחשב הישראל עמו ולא יגע בהם (מ"א ותו"ש). אבל בא"ר – משמע דכשמניח מעות מחזי כמשא ומתן, ואין להקל בזה כ"א כשהגוי אלם.

וכ' משנ"ב (יד) – ומ"מ נראה דאם יוכל להגיע לו מזה הפסד כגון שאין משכון

ב. "ולא יגע"

מ"א (ח): אם בא הגוי ליטול משכונו ואין הישראל מאמין לו, אין ישראל אחר רשאי לערב עבורו דאסור משום ממצוא חפצך. כ"כ משנ"ב.

סעיף ד: פת שאפה הגוי לעצמו

סעיף ד: א. פת שאפה הגוי לעצמו בשבת, יש אוסרים ויש מתירים.

ב. ובשעת הדחק או לצורך מצוה, כגון סעודת ברית מילה או לצורך ברכת המוציא, יש לסמוך על המתירים.

ג. הנה: אצל אסור ליתן לו מעות מערב שבת, וקיתן לו הפת בשבת, דאז אדעתא דישאל קא עביל [רבינו ירוחם].

היא. כ"כ התוס', ה"ה, שה"ל בשם הגאונים, כ"מ מה"ר, רי"ו והרמ"ה. ג. סה"ת – יש פנים להקל כמו במבשל בשבת שיאכל. ויש פנים לאסור מדין מוקצה (ב"י – וס"ל אפילו נטחן מע"ש אסור דלא היה ראוי מאתמול כמו שהוא ראוי אחר אפיה.

ב. סמ"ק: פת שנאפה בשבת בשביל הגוי אוסרים בו ביום. ומיהו גדולים התירו לצורך סעודה וברית מילה, ונראה דהוא הדין לצורך ברכת המוציא ואף אם נטחן בשבת עצמו, אף על גב דכהאי גוונא חשיב ליה לטחינה נולד. ומורי רבי יחיאל – לא היה מודה.

✓ ב"י: ולענין הלכה כיון שאיסור מוקצה

❖ שורשי הלכה (המקורות)

גוי שאפה פת לעצמו:

א. ר"ת – אוסר.

סה"ת: טעמו, שמא נטחן היום ונמצא שהוא מוקצה דבין השמשות לא היה ראוי. ועוד – שמא יאמר לגוי לבשל או לאפות לו (ול"ד להדליק הגוי נר לעצמו שמותר לישראל, דמידי דבאכילה גזרינן טפי). כ"כ הרשב"א (אפי' לצורך מצווה אסור), הגמ"י, ראבי"ה ועוד.

ב. הרא"ש – נראה להתיר דאפי' היה קמח או עיסה בין השמשות לא הוי מוקצה כיון דגמרו בידי אדם, והטחינה והאפייה אינה אוסרת כיון דבשביל גוי

אורח – שכ"ה

מ"מ שו"ת יעב"ץ – מתיר לצורך מצווה אף פת בעל הבית, שלא יתענה בשבת. כ"פ ער"ה, מחב"ר, פר"ח, פר"ת, ולוית חן (עח).

"ויש מתירים"

מ"א (י): דס"ל כיון דגמרו בידי אדם לא ה"ל מוקצה, והאוסרים ס"ל דדווקא גבי מוקצה אמרינן כן דלא מקצה אותו מדעתו כיון שאדם יכול לגומרו, מה שאין כן גבי נולד.

"ובשעת הדחק"

מ"א (יא): כגון שדר בכפר יחידי שאי אפשר להשאל מחבירו (ב"ח). כ"כ משנ"ב.

"לסמוך על המתירין"

משנ"ב (יט): ומ"מ יזהר שלא לקרוא אותו לביתו לפרוע לו דמיו (רי"ו הובא בב"י).²⁸¹

דרבנן יש לסמוך על המתירין בשעת הדחק או לצורך מצוה.

ג.כ' רי"ו: באותן המקומות שרגילין לקנותו בשבת ואומרים לגוי ממש סכום מקח ואומרים תן לי פשוט או שני פשוטים מלחם – ראוי לאסרו להם מכל וכל שלא יאכלו פת הנאפה בשבת כך יראה לי.

כ' רמ"ה: אסור לומר לגוי מערב שבת הילך מעות ותן לי הפת למחר, שכבר נאפה לצורך ישראל.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"לעצמו"

ביה"ל: לעצמו לאו דווקא, שהרי אף בחול אסור משום פת בעל הבית (יו"ד קיב).

אלא מיירי בפת שעושה למכור והיא עיר שרובה גויים דאדעתא דרובה קעביד, ומה שכתב לעצמו היינו שלא אפה בשביל ישראל (ט"ז ועוד אחרונים).

סעיף ה: גוי שצד או ליקט פירות לעצמו

סעיף ה: א. גוי שצד דגים או ליקט פירות לעצמו, אסורים לישראל (אף בטלסול).

ב. ואפי' ספק אם לקטן או צדן היום, אסורים בו ביום, ג. אבל לערב מותרים מיד, אפי' אם ודאי לקטן וצדן היום.

²⁸¹ שמא ירבה בשבילו. מ"מ לא ישב בביתי קפה שלהם משום מושב לצים.

²⁸¹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: גוי שעשה קפה לעצמו מתיר ח"א אם לא מכירו (שאין חשש

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א.כ' סמ"ג, סמ"ק, והתרומה: גוי

שצד דגים או ליקט פירות לעצמו:
יש פנים – להתיר, כמו שאר מלאכות
שעושה לצרכו, כגון ממלא מים לבהמתו
או עושה כבש או מדליק נר לעצמו
שמותר לישראל להשתמש בהם

✓ ויש פנים – לאיסור, משום דבדבר
מאכל החמירו, דחיישינן שמא יאמר לגוי
לבשל לו בשבת, כיון דאמירה לגוי לא
מיתסרא אלא מדברי סופרים. כ"פ שו"ע.
ונחלקו בזה קדמונים:

התוס' כ': שרבינו אליעזר ממיץ אכל מדג
מליח שצלאתו השפחה לעצמה כי היכי
דשרינן לישראל להשתמש לאור נר
שהדליק גוי לעצמו.

ולא נהירא – משום שמכירו ומרגילו
לשבת אחרת. כ"כ רי"ו

ב"י: משמע שאם אינו מכירו מותר. וסמ"ג
וסמ"ק והתרומה – אוסרים אף שאינו
מכירו. כ"ד הגמ"י ור"ת.

ומשמע שכ"ז בבישול, אבל בצידה
ולקיטה לכו"ע אסור, שהרי לא גרע
מפירות שנשרו.

ב.כ' הסמ"ג: אפי' ספק אם לקטן או
צדן היום אסורים בו ביום, לערב מותרין
מיד. והראיה מדתנן ביצה (כד.) ספק מוכן
אסור.

כ"כ סמ"ק, סה"ת, והגמ"י.

כ"כ הר"ן – אף שיש מקום לתלות
שנתלשו או ניצודו מבע"י, מ"מ דרכן של
בני אדם לתלוש ביום.

ג.כ' הטור: אבל לערב מותרין מיד,
אפי' אם ודאי לקטן וצדן היום. ואם לקטן
וצדן בשביל ישראל אסורים לכל בו ביום
ולערב בכדי שיעשו. כ"כ בספרים הנ"ל.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "שצד דגים"

ב"י: ובזה כו"ע מודו דאסור משום דהוא
ודאי מוקצה שנצודו בשבת ולא היו
מזומנים מאתמול. משנ"ב – ולא דווקא
שצדן הגוי דה"ה אם נצודו מאליהן בשבת
בהמצודה שפרסו מע"ש (משנה שם).

טעם האיסור:

ט"ז (ד): אפילו לדעת המתירים בפת
הנאפה בשבת, ה"ד באפיה ובישול שהם
מלאכות חמורות, ולא יבואו לעשות ביד,
מה שאין כן צידת דגים ולקיטת פירות
לא משמע לאינשי שהוא מלאכה כ"כ
ואיכא למגזר שמא יעשה בידיו. וכ"כ
ב"י בשם סה"ת.

ומשנ"ב: הביא עוד ב' טעמים

(א). משום מוקצה דמחוברין היו ביה"ש.
(ב). וגם דגזרינן בזה שמא יעלה ויתלוש
כמו שגזרו על פירות הנושרין (משום
דאדם להוט אחריהן וגם בקל הוא לתולשן).
שה"צ (כו): נפק"מ – אם היה דעת הגוי
עליהן מערב שבת, דאין אסורין משום
מוקצה, אפילו הכי אסור מטעם הגזרה.

ב. "ואפילו ספק"

כה"ח: ול"א ספק דרבנן לקולא, דהוי
דבר שיש לו מתירים (מ"א תצ"ז).

משנ"ב (כ"ד): דווקא בספק הוא דאסור לתלינן דבו ביום נצודו ונתלשו, אבל אם ניכר דנתלשו מע"ש כגון פירות שנכמשו שרי.
מ"א (יג): אם הביא הגוי לישראל פת חמה בשבת ודאי אדעתא דישראל אפה אותו.

ג. "לערב מותרין מיד"

משנ"ב (כה): דדווקא כשעשה המלאכה בשביל ישראל הוא דגזרו לאסור בערב עד כדי שיעשו (ס"ו), אבל כשעשה לעצמו לא שייך למגזר שמא יאמר לו לעשות בשבילו (תו"ש).

סעיף ו: ליקט וצד הגוי לצורך ישראל צריך להמתין כדי שיעשו

סעיף ו: א·אם ליקט וצד בשביל ישראל, ב·או בשביל ישראל וגוי, צריך (כל ישראל) להמתין לערב בכדי שיעשו.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א·ביצה (כד): גוי שהביא דורון לישראל אם יש מאותו המין במחובר אסור לערב בכדי שיעשו. וכ"ה בעירובין (מ).

ולישאל אחר

• מהרמב"ם משמע – דלישראל אחר נמי אסור בכדי שיעשו, כ"כ רי"ו.

• וה"ה וכ' – שי"א שלאחרים מותר לערב מיד. מ"מ משמע כהרמב"ם, כ"מ מהר"ן.

ב·כ' סמ"ג: כן נמי אם צד ולקט בשביל ישראל והגוי צריך להמתין לערב בכדי שיעשו. כ"כ התרומה. והראיה – מרחץ המרחצת בשבת אם רוב גוים למוצאי שבת רוחץ בה מיד ואם רוב ישראל צריך להמתין בכדי שיעשו מחצה על מחצה בכדי שיעשו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אם ליקט וצד"

משנ"ב (כו): וה"ה בכל מלאכות דאורייתא שעשה הגוי בשביל ישראל ואפילו עשה מעצמו, צריך להמתין כדי שיעשו.

"לערב כדי שיעשו"

פרש"י: שלא יהנו ממלאכה הנעשית בשביל ישראל בשבת, וגם דגזרו דכשיהיה מותר מיד במו"ש יאמרו לגוי בשבת להכין שיהיה מזומן על מ"ש מיד (רמב"ם). כ"כ משנ"ב.

"בכדי שיעשו"

משנ"ב (כט): מבואר (בסימן תקט"ו) דהיינו שיעור שילך הגוי במ"ש למקום שלקט, וילקוט שם אחרים ויחזור, ואם אינו ידוע מהיכן הביאו שיעורן בכדי שיביא מחוץ לתחום (מ"א בשם כנה"ג).

סעיף ז: ספק ליקטן לישראל או ספק ליקטן היום

סעיף ז: א. ספק אם ליקטן בשביל ישראל, או שידוע שליקטן בשביל ישראל ואין ידוע אם נלקטו היום אם לאו – אסורים בו ביום, ^בולערב בכדי שיעשו. ויש אומרים דלערב מותר מיד.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

וי"א.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"ספק ליקטן"

משנ"ב (ל): גוי שהביא דורון לישראל לא הוי ספק, דאמרינן דוודאי בשבילו לקטן, וכן אם הביא פת חמה לישראל אמרינן דוודאי בשבילו אפה (מ"א ותו"ש וש"א דלא כב"ח).

ב. "וי"א דלערב מותר מיד"

משנ"ב (לג): כ' הא"ר – שמהאחרונים משמע דיש להתיר, אבל בח"א כ' – דאין להקל רק לצורך מצוה,

א. ביצה (כד.): ספק מוכן: ר"ג – מתיר,

ב. ר' יהושע – אוסר.

כ"פ הטור כר' יהושע – ואם ספק אם לקט בשביל ישראל אם לאו או שידוע שלקט לצורך ישראל ואין ידוע אם נלקטו היום אם לאו אסורין בו ביום.

ב. ולערב

• להרי"ף – צריך להמתין לערב בכדי שיעשו. כ"פ מרן בסתם.

• ור"י כ' – שמותרים מיד (אפי' בוודאי), כ"פ סמ"ג, סה"ת והגמ"י. ומרן בשם

סעיף זז: דבר שהובא מחוץ לתחום

סעיף זז: א. דבר שאין בו חשש צידה ומחובר, אלא שהובא מחוץ לתחום

(ואם הובא בספינה שרי, דאין תחומין למעלה מי"ט – מ"א):

(1) אם הביאו הגוי לעצמו – מותר אפילו בו ביום.

(2) ואם הביאו בשביל ישראל, מותר לטלטל אפילו מי שהובא בשבילו.

(3) אבל לאכול, אסור בו ביום למי שהובא בשבילו, ולערב בכדי שיעשו.

(כאן מקום הגה (* שלמטה, והועבר מטה כדי שיבוא שו"ע על הסדר)

(4) ולאחרים, מותר בו ביום.

(5). וי"א דלמי שהובא בשבילו מותר לערב מיד.

ב. (*) הגה: וי"א לאין הלילה עולה מן החצון, רק כריך להמתין ביום ראשון ככדי שיעשו [סמ"ק ומרדכי].

ג. והא דשרי לישראל לטלטל, אפי' כשהביאו הגוי לעצמו, דווקא בתוך ד' אמות או בתוך העיר, אם היא מוקפת חומה [הר"ן].

ד. והוא שתהא מוקפת לדירה, דהיינו שישבה ולבסוף הוקפה, וסתם עיירות מוקפות לדירה. וסתם מבצרים אינם מוקפים לדירה [הרא"ש], (ועיין לקמן סימן ת"א).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ביצה (כ"ד:): ואם אין מאותו המין במחובר, תוך התחום – מותר, חוץ לתחום – אסור. והבא בשביל ישראל זה – מותר לישראל אחר.

(1). הטור: ואם הביאו הגוי לעצמו פשוט שמותר לבו היום, ב"י – וכ"ש הוא.

(2). פרש"י: טעם האיסור לא משום מוקצה, שהרי מותר לאחר, וגם לא משום שנעשה בו איסור, אלא כיון שאיסור תחומין דרבנן לא החמירו כולי האי, ודיו אם נאסור רק עליו. משמע שאינו מוקצה ומותר לטלטלו.

(3). שבת (כה:): אם הביאו בשביל ישראל אסור בו ביום למי שהובא בשבילו. כ"כ הרא"ש בדעת הרי"ף, ועוד ראשונים.

(4). שם: ולאחרים מותר בו ביום.

(5). לאפוקי הרא"ש – דס"ל כר"י שלערב מותר מיד, וא"צ להמתין כדי שיעשו.

ב. כ' המרדכי (ז) בשם סמ"ג: למאן דמצריך לערב בכדי שיעשו יש לספק אם הלילה מן החשבון, לפי שאין דרך להביאם ממקום רחוק בלילה אלא צריך להמתין למחר ביום בכדי שיעשו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

(1). "מותר"

משנ"ב (לה): היינו אף באכילה, ואף דבמידי דאכילה שעשה הגוי אסור, באיסור תחומין שרי ואף בתחומין די"ב מיל.

(2). "מותר לטלטל"

משנ"ב (לו): לפי שאינם מוקצה כיון שלא ניצודו בשבת, ואף דבאכילה אסורין לאותו ישראל, כיון שלישאל אחר מותרין אין עליהם שם מוקצה דהא ראוי לישראל אחר [הרא"ש].

(3). "אבל לאכול אסור"

א"ח – שכ"ה

מ"א (טז): ואם הביאו בשביל שני בני אדם שני דברים, אסורין להחליף כדי להתיר באכילה דאם יהיו מותרין יבואו לומר לגוי לכתחילה להביא להם. כ"כ משנ"ב.

כנה"ג – ולמכור לאחר שלא הובא בשבילו מותר, ובלבד שלא ירויח למכור ביוקר ממה שלקח. כ"כ משנ"ב.

"למי שהובא בשבילו"

משנ"ב (לח): ה"ה לבני ביתו או לאורחים שהיו מזומנים אצלו בשבת אסור (משנ"ב תקט"ו). וש"ע (שם) כ' – שאם הביא למכור בעיר שרובה ישראל אסור שלהם הביא, ואם רובה גויים מותר.

"בכדי שיעשו"

כנה"ג: הכל לפי העניין, אם באו בשיירה ושהו בדרך יום, צריך להמתין יום, ואם בא בסוס בשעה אחת, ימתין שעה אחת. כ"כ מ"א, תו"ש, ח"א ומשנ"ב.

מ"א (יז) – בכל מקרה א"צ להמתין יום ולילה, שבלי לילה ודאי לא הלכו.

"ולאחרים מותר"

משנ"ב (מא): טעמו, דבתחומין דרבנן לא אסרו לאחרים רק למי שהובאו בשבילו (וכן בשאר איסור דרבנן כדלקמיה בס"י).

ואפילו בתחומין די"ב מיל למ"ד שהוא מהתורה כיון שאינו מפורש בקרא לא החמירו בו (מ"א בשם תה"ד).

"מותר לערב מיד"

משנ"ב (מב): דס"ל דבאיסורי דרבנן א"צ להחמיר בכדי שיעשו אף למי שהובא בשבילו.

ולדינא יש להחמיר כסברא ראשונה (א"ר בשם ב"ח ומהרש"ל וכ"מ מסתימת השו"ע לקמן סימן תקט"ו). וכ"ש בתחומין די"ב מיל די"א דהוא דאורייתא.

"וי"א דאין הלילה עולה"

מ"א (יח): לפי שאין רגילות להביא בלילה ממקום רחוק, וא"כ אכתי נהנה הישראל במה שהביאו ביום, וע"כ צריך להמתין שיעור ההבאה למחר ביום. דהיש"ש פסק כסברא ראשונה להקל. כ"כ משנ"ב.

כ' ט"ז (ו) – ולפ"ז דווקא כשמביא מחוץ לתחום (ממקום רחוק), אבל בצידת דגים ולקיטת פירות שהוא במקום קרוב שפיר יכול להביא בלילה. כ"כ משנ"ב.

"בתוך ד"א"

משנ"ב (מג): דכל דבר שיצא חוץ לתחום אסור לטלטל חוץ לד"א, אף שמותר באכילה במקומם אם לא בעיר שמוקפת מחיצה דנחשב כל העיר כד"א.

"והוא שתהא מוקפת לדירה"

משנ"ב (מה): דאם אינה מוקפת לדירה או שהניח הגוי בשדה אין להחפץ רק ד"א. ואם טלטל אותו אחד אמה או שתיים שוב אין רשאי אחר לטלטלו רק עד תשלום ד"א (מ"א ותו"ש).

סעיף ט: ספק הובא מחוץ לתחום

סעיף ט: א. (אף) אם הוא ספק אם הובא מחוץ לתחום – אסור.

ב. ודווקא בגוי שאינו שרוי עמו בעיר, אבל גוי השרוי עמו בעיר, ופירות המצויים בעיר – אין לחוש מספק (דאמרינן כאן נמצאו כאן היו – הגר"א).

ג. ואפילו אם יש לגוי שני בתים, ואחד מהם בתוך התחום, תולין להקל ומותר לאכול אפילו למי שהובא בשבילו.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כ' הטור: אם הוא ספק אם הובא

מחוץ לתחום אם לאו מותר:

• לר"י – מותר לערב לאלתר אפילו למי שהובא בשבילו.

• **✓** ולר"ף – גם בזה צריך להמתין בכדי שיעשו.

ב.: לר"י מותר מיד אף שבוודאי הובא חוץ לתחום ולא רק מספק. כ"כ הרא"ש והתוס'.

ב. כ' הטור בשם הרשב"א: לשיטת הרי"ף והגאונים דאסרי מספיקא, ה"ד בגוי שאין שרוי עמו בעיר דאיכא למיחש שמא מחוץ לתחום הביאם, אבל גוי השרוי עמו בעיר ופירות המצויין בעיר אין לחוש מספק, כ"כ וה"ה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אם הוא ספק"

משנ"ב (מז): ואף דספק דרבנן לקולא, אסור משום דהוי דבר שיש לו מתירין

דאפשר להמתין עד ערב (רמב"ן במלחמות וה"ה). כ"כ הט"ז.

"אסור"

מ"א (כ): אפי' ספק אם הובא בשביל ישראל אסור, וכ"מ בת"ה.

והרב יעקב יוסף זצ"ל – יש להתיר, דהוי ס"ס (שמא לא הובא מחוץ לתחום, ושמא לא הובאו בשביל ישראל).

כה"ח: משמע שאסור לערב עד שיעשו, כמו בס"ח שסתם. כ"מ מהלבוש ועו"ש, כ"כ הגר"ז בדעת השו"ע.

מיהו המ"א (כ) – לערב מותרת לאלתר. כ"כ ח"א וא"ר.

כ"פ משנ"ב (מח) – שאין להחמיר בזה דהא אפילו בודאי חוץ לתחום יש אומרים דא"צ להמתין בכדי שיעשה, בספק עכ"פ יש לסמוך על המתירין.

ג. "ואפילו... תולין להקל"

משנ"ב (נ): ואף שעדיין יש ספק שמא הביאו מהבית שחוץ לתחום, מ"מ תלינן להקל (שאין להחמיר בספק, רק שאין לו כלל דירה בתחום) דאמרינן כאן נמצאו כאן היו היינו בהבית שבתוך התחום.

סעיף י¹: להנות ממים שמילא הגוי בשבת

סעיף י חלק 1: א. גוי שמילא מים לבהמתו מבור שהוא רשות היחיד, לרשות הרבים – מותר לישראל להשקות מהם בהמתו, והוא שאין הגוי מכירו, דליכא למיחש שמא ירבה בשבילו.

ב. ואם מילא לצורך בהמת ישראל, אסור בכל מיני תשמיש אפילו ישראל אחר.

ג. ואם מילא מבור רשות היחיד לכרמלית (שאסור רק מדרבנן), מותר לאחר שלא מילא בשבילו...

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קכב.): תנו רבנן – נכרי שליקט עשבים – מאכיל אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל – אסור. מילא מים להשקות בהמתו – משקה אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל – אסור. במה דברים אמורים – שאין מכירו, אבל מכירו – אסור. פרש"י: אם בשביל ישראל אסור – מדרבנן.

מילא מים – מבור ברשות הרבים.

ב. כ' הטור: ואם מילא לצורך בהמת ישראל, אסור לכל בכל מיני תשמיש.

כ' הב"י: הטור תרתי קא משמע לן. א. אסור לכל – אף למי שלא מילא עבדו אסור. כ"כ הר"ן (ולא כמי שרצה להתיר לישראל אחר).

ב. בכל מיני תשמיש – שלא רק בשתיה אסור, אלא בכל מיני תשמיש אסור. כמסקנת התוס', והרא"ש.

ג. ביצה (כה.): והבא בשביל ישראל זה – מותר לישראל אחר. כ"כ התוס' – האידנא שאין לנו רשות הרבים דאורייתא מותר לאחר שלא מילא בשבילו. כ"פ רש"י. כ"כ מרדכי, הגמ"י, סמ"ג וסה"ת. ב"י – לדברי האומרים דלית לן רשות הרבים דאורייתא מפני שאין ששים רבוא בוקעים בו. יש חולקים בעיקר הדין ואומרים דאף על גב דליכא ששים רבוא נמי הוי רשות הרבים (כדלקמן שס"ד).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "שמילא מים"

מ"א (כב): חש"ו שמילאו מים – אם לצורך עצמו – מותר לישראל אף שמכירו, לצורך ישראל אסור. כ"כ פמ"ג. לאפוקי הע"ש שכ' – שאם חש"ו מילאו מים מותר ליהנות מהן והטעם דאין עושין כלל לדעת ישראל (ולא חילקו).

אורח – שכ"ה

ואפילו דלה שלא בפני ישראל אסור, אם ידע הגוי שהישראל צריך לאותה המלאכה.

ב. "אפילו ישראל אחר"

ט"ז והלבוש: טעמו – כיון שנעשה בו מלאכה דאורייתא בשביל ישראל אסור לכל ישראל. כ"כ משנ"ב – ואפילו לערב אסור עד בכדי שיעשו.

וביה"ל כ' – אך זה נראה דעדיף מגוי דאפילו במכירו מותר דלא חיישינן בהו שמא ירבה בשבילו.

"שאינ הגוי מכירו"

משנ"ב (נא): דבמכירו גזרו שמא ירבה הגוי לדלות בשבילו (אף שהגוי עשה לעצמו).

סעיף י²: דעות המקלות להנות ממים שהביא הגוי בשבת

סעיף י חלק 2^א: הגה: ויש מקילין ואומרים דאף אם הוצא דרך רשות הרבים לאורך ישראל – מותר לאדם לשקות מהם הואיל ואפשר לילך שם ולשקות [טור בשם ר"ת].

ב. ויש מתירין אף לכתחילה [כל בו]. וכן נהגו היתר לומר אף לכתחילה לגוי להביא סכר, או שאר דברים (שהם צורך שבת קצת – משנ"ב), דרך כרמלית או בלא עירוב.

ג. ואף על פי שיש להחמיר בדבר מ"מ אין למחות ביד המקילין לאורך שבת (או) ובשעת הדחק, דהא יש להקל באמירה לגוי לאורך, כמו שנתבאר סי' ק"ז וכל שכן בכהאי גוונא.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ר"ת היה אומר: הא דאסור כשמילא לצורך לישראל, דווקא לתת לבהמתו, אבל הוא עצמו יכול לשתות מהם, שהרי יכול לירד לבור ולשתות. ור"י – אסור אף לשתות ממנו. כ"פ הר"ן, ה"ה ושכ"ד הרמב"ם, ורא"ש.

ב. ד"מ (ח): כ' הכל בו – שנוהגים להקל על פי רבינו תם.

ועכשיו נהגו להקל לומר לגוי ולתינוק להביא ולהוליך דרך רשות הרבים לפי

שאינ לנו רשות הרבים גמורה.

ג. ונראה לי – דנכון להחמיר. כ"כ המהרי"ל – דאף רבינו תם אינו מתיר אלא בדיעבד אבל לכתחילה אסור. וע"ל (ש"ז) דיש מתירין אפילו ברשות הרבים אמירה לגוי, ולכן במקום צורך מצוה או דוחק גדול יש להקל.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "הואיל ואפשר"

אורח – שכ"ה

הרא"ש, הר"ן, הריטב"א, המגיד משנה, רשב"א, רי"ו, וכ"ד הרמב"ם, המאירי ושה"צ). כה"ח בשם פרי האדמה: המנהג ליקח מים מהגוי שהביא מהנהר בשבת.

ב. "ויש מתירין" (כל בו)

משנ"ב (נז): האחרונים נדחקו מאד בטעם הדבר דהא אף היש מקילין דבסמוך לא מצינו שהקילו רק לענין דיעבד אבל לא לכתחילה. וגם המ"א כ' שלא נמצא זה בכל בו.

ג. "ואף על פי שיש להחמיר"

משנ"ב (ס): אף שיש ס"ס להתיר (אמירה לגוי, בכרמלית), אין להתיר רק רק בצורך גדול או לדבר מצוה גמורה.

"לצורך שבת"

כ' הגר"ז: מ"מ אין להקל אלא בשכר (לצורך קידוש) וכיו"ב מהדברים הצריכים בשבת שאי אפשר להיות בלעדם, אבל דברים שא"צ כ"כ כגון פירות וכיו"ב אין להקל.

מ"א (כד): אבל אם אין ישראל יכול לילך שם כגון דאיכא סכנת דרכים אסור. כ"כ משנ"ב – ה"ה להדיח כלים בהמים או לעשות בם שאר תשמישין שלא היה אפשר לעשות שם בתוך הבור דינו כבהמתו ואסור גם לדעה זו.

מ"א: וכ' המרדכי – ואם הביא הגוי מים מהנהר אף לבהמה שרי, שיכול להוליכם לנהר לשתות (אף שהגוי הביא דרך רה"ר, כיון שלא נהנה ממלאכת שבת – משנ"ב).

וכ' משנ"ב (נה) בשם המ"א: אבל אם בפעם הזה הביא הגוי מים מבור שהוא רה"י לרה"ר, מים אלו אסורים, אף שיש שם נהר, דעכ"פ מים אלו הביא ממקום שאי אפשר לה לשתות בהיתר (והעו"ש מקל בזה).

"הואיל ואפשר לילך עס ולשתות"

משנ"ב (נו): ולענין דינא העיקר כדעה ראשונה שאסור גם לו לשתות מהם, שהרי כן דעת כל הראשונים (ר"י בתוס',

סעיף יא: להנות מהעשבים שליקט הגוי או מנר שהדליק הגוי

סעיף יא: א. ליקט הגוי עשבים לצורך בהמתו, אם אינו מכירו, מאכיל אחריו ישראל, שעומד בפניה בענין שלא תוכל לנטות אלא דרך שם, דאילו להעמידם עליהן, אסור דחיישינן שמא יטול בידו ויאכילנה, והם מוקצים. ב. אבל אם מכירו – אסור. וכן בכל דבר דאיכא למיחש שמא ירבה בשבילו.

ג. אבל בדבר דליכא למיחש שמא ירבה בשבילו, כגון שהדליק נר לעצמו או עשה כבש לירד בו, שבנר אחד ובכבש אחד יספיק לכל, אפי' מכירו – מותר.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קכב.): תנו רבנן – נכרי שליקט עשבים – מאכיל אחריו ישראל, ואם בשביל ישראל – אסור.

גמ': דווקא שעומד בפניה והיא הולכת ואוכלת, אבל להעמידה על העשבים אסור, דחיישנן שמא יטול בידו ויאכלינה, דהוי מקוצה.

ב. שם: בד"א שאין מכירו, אבל מכירו – אסור. והא רבן גמליאל מכירו הוה? אמר אביי: שלא בפניו הוה (ולכן מותר אף שמכירו).

ג. רבא אמר: אפילו תימא בפניו, נר לאחד נר למאה (אבל בעשבים כשמכירו אסור – רש"י).²⁸²

סיכום: כאשר אינו בפניו אבל מכירו (בעשבים), האם רבא מתיר (כאביי) או לא?

✓ **לפי רש"י** – אסור, שרבא חולק על אביי. כ"כ הב"י לפי דעת הרי"ף הרמב"ם והרא"ש, כ"פ משנ"ב לפי הב"י.

• הר"ן – מותר שרבא מוסיף על אביי, כ"כ ה"ה בדעת הרי"ף הרמב"ם והרא"ש.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "לצורך בהמתו"

מ"א (כו): לדעת ר"ת אף כשלקטן לצורך בהמת ישראל מותר כיון שיכולה לאכול במחובר, אם לא שהיה בעבר הנהר שאינה יכולה לאכול משם, או שהיו העשבים מועטין שאין דרך להאכיל במחובר.

משנ"ב (סד) – אבל התוס' לא חלקו בזה והעיקר כמותם.

משנ"ב (סה): מאכיל אחריו ישראל – דמוקצה מותר בהנאה (ח' רעק"א).

ב. "אבל אם מכירו אסור"

משנ"ב (סו): מדסתם המחבר משמע דאף אם שלא בפני ישראל ליקט אסור אם מכירו, כ"ט הט"ז א"ר וכ"מ מהגר"א, (וכדעת הב"י שלא כהר"ן וה"ה).

וכ' הט"ז – ועכ"פ בעינן שידע הגוי בשעת מלאכתו שצריך לזה ישראל

ושלא בפניו אפילו מכירו שרי, ואי מידי דליכא לאפושי ביה בשביל ישראל כנר וכבש אפילו מכירו והוא בפניו שרי.

ב"י: מה"ה והר"ן נראה שהם סוברים דרבא מודה לאביי, דשלא בפניו ודאי שרי דליכא למיחש שמא ירבה בשבילו, אלא שבא לומר דאפילו בפניו נמי שרי אם הוא מידי דליכא לאפושי ביה בשביל ישראל (כגון כבש).

עיינן עוד שם בב"י.

²⁸² והרי"ף, הרא"ש והרמב"ם כתבו דברי רבא

לבד, מה דעתם בשלא מכירו או שלא בפניו?

• ה"ה – וי"ל כשלא בפניו שרי (אין לחוש שמא ירבה), אף שמכירו כאביי (שרבא לא חולק על אביי אלא מוסיף).

• ובהלכות משמע – שרבא לא מודה לאביי, אלא תולה הכל במכירו. וחילק בין דבר שיש בו כדי להרבות (כגון עשבים אסור) לבין דבר שאין בו (כגון כבש).

• והר"ן כ' – כשאינו מכירו אפילו בפניו שרי

המכירו דאז שייך למגזר שיכוין להרבות בשבילו, כ"כ א"ר.

ויש פוסקין (הט"ו לפי הב"י) – המחמירין שסוברין דאפילו אם כבר עשה הגוי ולא ידע אז שהישראל צריך אסור אם מכירו (דאף דאין בזה חשש שירבה בשבילו בשבת זו גזרינן שירבה לשבת אחרת).

ג. "נר לעצמו... מותר"

מ"א (כח): אף להסוברין לאסור משום שבת אחרת, לא חיישינן בזה שיעשה בשביל ישראל עצמו לשבת אחרת. שדווקא בדבר שיעשה לעצמו חיישינן שמא ירבה בשביל ישראל אבל לא שיעשה בשביל ישראל לבדו.

סעיף יב: אם אמר הגוי שעשה כן לצורך ישראל

סעיף יב: אף על פי שאינו מכירו, אם אומר בפירוש שלצורך ישראל הוא עושה (אפילו אם השתמש מתחלה בעצמו – משנ"ב), או אפילו אם אינו אומר כן, אם מעשיו מוכיחים שלצורך ישראל עושה, כגון שהדליק נר בבית שישראל בו והלך לו הגוי – אסור [הגהות מרדכי בשם ר"א ממיץ].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"שלצורך ישראל"

כה"ח: כ' מהרי"ל ואלי – דווקא באיסור דאורייתא, אבל באיסור דרבנן שעשה לצורך ישראל מותר, כ"כ ברכ"י.

"כגון שהדליק הנר"

הג' תשב"ץ: מיהו אם הדליק בבית ישראל, אינו יכול לאסור הבית לישראל. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – ואין הישראל חייב לצאת מהבית. מ"מ מה שלא יכל לקרוא בלא הנר אסור לקרוא. וכן אם הדליק אור בחדר מדרגות יכול לעלות, שהרי אף בלי האור יכל לעלות.

סעיף יג: ליקט הגוי והאכיל לבהמת ישראל, האם צריך למחות

סעיף יג: אם ליקט הגוי והאכיל לבהמת ישראל, אין צריך למחות בידו, לפי שעה, אבל אם רגיל בכך, צריך למחות (דהוא רק הערמה בעלמא ואסור – משנ"ב) [הרא"ש וה"ה בשם הרמב"ם].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"א"צ למחות"

משנ"ב (עא): אם מלקט ומאכיל בהמתו, כיון שאינו עושה זה בצווי ישראל אלא מעצמו, ואמרינן דלאו להנאת ישראל

מכיון אלא אדעתא דנפשיה עושה כדי להרויח (כ"מ מהרא"ש).
מ"א (כס): א"צ למחות – כמ"ש סי' של"ד סכ"ה, ואף דנר הדולק ברוב ישראל אסור אף שלא ציווהו, שאני התם שגופו נהנה מן האיסור, אבל בהמתו שרי (מרדכי וסה"ת).

סעיף יד: עשה הגוי ארון או קבר בשבת

סעיף יד: א. עשה הגוי בשבת ארון או קבר לעצמו – מותר לישראל ליקבר בו, ואם עשאו בשביל ישראל – לא יקבר בו עולמית.

ב. ודווקא שהקבר בפרהסיא, והארון על גביו, שהכל יודעים שנעשה לפלוני ישראל (וגנאי לישראל שיקבר בקבר שנתחלל בו שבת – ט"ז), אבל אם הוא בצנעה – מותר ליקבר בו לערב, בכדי שיעשו.

ג. ואפילו כשהוא בפרהסיא, אינו אסור אלא לאותו ישראל שנעשה בשבילו, אבל לישראל אחר, מותר. והוא שימתין בכדי שיעשו.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קנא.): תנן – עשו להם (הגויים) ארון וחפרו לו קבר (בשביל נכרי או למכור) יקבר בו ישראל, ואם בשביל ישראל – לא יקבר בו עולמית.

גמ': אמאי, הכי נמי ימתין בכדי שיעשו? אמר עולא בעומד באסרטיא וארון במוטל על קברו.

אמאי ימתין בכדי שיעשו

• רש"י פי' – ארישא קאי "יקבר בו ישראל" דמשמע מיד, ואמאי, ימתין בכדי שיעשו. ופרקינן בעומד הקבר באסרטיא – שאין דרך ישראל ליקבר שם דודאי לא נעשה בשביל ישראל (לכן א"צ להמתין).

• והר"ן בשם הגאונים פירשו – דאסיפא

דקתני "לא יקבר בו עולמית", אמאי ליסגי בכדי שיעשו, ומפרקינן דבעומד באסרטיא עסקינן שהוא מקום פרהסיא וגנאי הוא לישראל שיקבר בו שנתחלל בו שבת (ולכן אסור עולמית). כ"ד הרמב"ם. ✓ אלא שביאר – היינו מפורסם לכל שעושים בשביל ישראל פלוני, אבל בצניעא מותר לערב בכדי שיעשו.

ג. עוד כ' הרמב"ם: דכשהוא בפרהסיא

אינו אסור אלא לאותו ישראל שנעשה בשבילו, אבל לישראל אחר מותר והוא שימתין בכדי שיעשו.

והראב"ד כ' – א"צ להמתין בכדי שיעשו ולפי הטעם שהוא מפרש בהמתנה זו (שלא יאמר לגוי לעשות לו וימצא הדבר מוכן מיד) אין ישראל אחר צריך להמתין (כיון דאסור

א"ח – שכ"ה

לאותו ישראל שנעשה בשבילו תו ליכא למיגזר).

והב"י – תירץ דברי הרמב"ם, אף בישראל אחר צריך להמתין שלא חילקו, כיון שנעשית בו מלאכה גמורה בשביל ישראל. כ"ד רש"י והרמב"ן.

הרא"ש: כ' המשנה ללא הגמ'.

הטור – טעמו שלא מחלק בהא דלא יקבר בו עולמית בין צנעא לפרהסיא.

והב"י כ' – שהרא"ש מפרש כהגאונים, אלא שסובר בעומד בסרטיא (אינו תירוצו) אלא לומר שסתם קבר עומד בסרטיא, ומשום הכי בכל קבר לא יקבר עולמית, וכיון שסתם קבר הכי הוא לא הוצרך לחלק. כ"כ הר"ן בדעת הרי"ף.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

"לעצמו"

ג.

"והוא שימתין"

מ"א (לב): בכל המלאכות אפי' שאמר לגוי לעשות, אף שעבר איסור לא נאסר עולמית, אלא עד מ"ש בכדי שיעשו, משום שלא יהנה ממלאכת שבת. כ"כ משנ"ב.

לבוש: כשעשה הגוי לעצמו, מותר לישראל בערב מיד. כה"ח – אבל אם עשה לישראל פלוני, מותר לאחר בערב רק אחר שיעשו.

"עולמית"

סעיף טו: גוי שהביא חלילין בשבת

סעיף טו: א. גוי שהביא (מחוץ לתחום) בשבת חלילין (פי' כלי נגון חלילים שקולם מעורר הבכי) לספוד בהם ישראל – לא יספוד בהם לא הוא ולא אחרים עד שימתין לערב בכדי שיבואו ממקום קרוב (מחוץ לתחום – משנ"ב).

ב. ואם ידע בודאי שממקום פלוני הביאם בשבת – ימתין לערב כדי שיבואו מאותו מקום, ואח"כ מותרים בין לו ובין לאחרים [רמב"ם].

ג. וה"מ כשהביאם דרך רשות הרבים, אבל אם לא הביאם אלא דרך כרמלית,

כיון שלא נעשה בהם איסור תורה א"צ להמתין כדי שיבואו אלא מותרים לערב מיד [רמב"ם והטור].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קנא.): משנה – גוי שהביא חלילין בשבת – לא יספוד בהן ישראל, אלא אם כן באו ממקום קרוב.
פרש"י: לא יספוד בהן ישראל – לעולם, וקנסא הוא, משום דמוכחא מילתא דבשבילו הובאו, דאין דרך להביא חלילין אלא בשביל מת. ממקום קרוב – בתוך התחום.

לא יספוד

- רש"י – עולמית.
- ✓ תוס' בשם ר"י – עד מ"ש בכדי שיעשו. כ"כ הרי"ף, הרא"ש, הרמב"ם והרשב"א.
- כ' הרא"ש: אף שבהביא דורן לישראל מחוץ לתחום מותר מיד במ"ש, בחלילין שיש קול שבשביל ישראל הביאו החמירו יותר.

מה הדין לאחרים

- ר"י – מותרים במ"ש מיד.
- ב"י בשם רוב הפוסקים – אסור בכדי שיעשו, שכל שנעשה בו מלאכה דאורייתא אף לאחר אסור כדי שיעשו. כ"ד הטור.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"שהביא בשבת"**

משנ"ב (עה): פי' שהביא מחוץ לתחום, וגם היה דרך רה"ר שנעשה איסור תורה,

דאם לא היה דרך רה"ר היה מותר לאחרים לערב מיד (אחרונים).

"עד שימתין לערב בכדי שיבואו"

ואם הביא דרך סרטיא גדולה

ברמב"ם: והוא שלא יהא הדבר בסרטיא גדולה (כמו בארון וקבר).

ושו"ע השמיט זה. ונחלקו בזה הראשונים: הלבוש – חילק, (ל"ד לארון וקבר) שאין גנאי בחלילים כ"כ כמו בארון וקבר (שבחלילים מותר לערב בכדי שיביאו, אף שהובאו מסרטיא גדולה).

■ הט"ז (יד) – אם הביא דרך סרטיא גדולה שהוא מפורסם אסור לו עולמית כמו גבי ארון וקבר. כ"כ המ"א, מלבושי יו"ט, הגר"א ומשנ"ב.

ב. **"ואם ידע... ממקום פלוני"**

משנ"ב (עז): בין להחמיר וכגון שהוא הרבה יותר מתחום, ובין להקל כגון שהוא בתוך התחום ומחמת שהביא דרך רה"ר, צריך להמתין עד כדי שיביאו מאותו מקום שלא יהנה ממלאכת שבת (תו"ש).

"ימתין לערב כדי"

משנ"ב (עה): אפילו אם דבר זה מצוי גם במקום קרוב, צריך להמתין עד שיבוא מהמקום שבא, כיון שבא עתה מרחוק (ב"י).

ג. **"וה"מ כשהביא דרך רה"ר"**

או"ח – שכ"ה

התחום). כ"כ הב"ח, המ"א, הגר"ז והתו"ש.

"מותרים לערב מיד"

מיהו הט"ז (טו): לו מותרים לערב רק לאחר שיעשו, ורק לאחרים מותר לערב מיד, דאין לחלק בין איסור כרמלית לאיסור חוץ לתחום.

משנ"ב (עט): מיירי בתוך התחום לכך מותר כשהביאן דרך כרמלית אפילו לו לערב מיד. דאם היה מחוץ לתחום אפילו דרך כרמלית היה אסור לו בכדי שיביאו ולאחרים מיד. (ואף שבכרמלית יש ג"כ איסור דרבנן כמו על תחומין, מ"מ הקילו בו משום שאינו נהנה כ"כ בהבאת הגוי מתוך

סעיף טז: ספק הובאו מחוץ לתחום

סעיף טז: ספק אם הובאו מחוץ לתחום או מתוך התחום, חוששין שמא

מחוץ לתחום הובאו (וצ' להמתין לערב בכדי שיבאו מחוץ לתחום – משנ"ב).

לחומה ובבוקר נכנסו, ואסור. כ"כ הרמב"ם – אפילו סתמא נמי אסור עד כדי שיבואו ממקום קרוב. כ' הטור: ואם אמר לו ישראל להביאן – לו אוסרים עולמית, ולאחרים כדי שיעשו.

ב"י – ואיני יודע מניין לו, דל"ד למבשל במזיד שעשה מעשה בידיים, מה שאין כן כאן שהוא אמירה לבד.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)**"ספק אם הובא"**

ט"ז (טז): נראה פשוט דגם כאן שייכי הני תנאים שנזכרו בס"ט (ודווקא בגוי שאינו שרוי עמו בעיר וכו', אם יש לגוי שני בתים וכו'). כ"כ מ"א ומשנ"ב.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קנא): לא יספוד בהם ישראל אלא אם כן באו ממקום קרוב. גמ': מאי ממקום קרוב?

רב אמר – ממקום קרוב ממש (תוך התחום).

✓ ושמאל אמר חיישינן שמא חוץ לחומה לנו. כ"פ הפוסקים.

שמא חוץ לתחום לנו

• רש"י – ואפילו הביאן מחוץ לחומה אנו תולין להתיר, שמא בתוך התחום לנו ערב שבת וסופדין בהם למוצאי שבת מיד. כ"כ הרא"ש.

✓ אבן הר"ף – לחומרא, אף שרואים שהגיעו בבוקר, ל"א שממקום קרוב באו, אלא אמרינן שהלכו כל הלילה ולנו חוץ

סיכום: גוי שעשה בשבת

סעיף ד: אפה הגוי פת לעצמו – מותר בשעת הדחק או לצורך מצווה.

או"ח – שכ"ה

אם אינו מכירו מותר, ואם מכירו אסור.
 כשאין חשש שירבה (נר, כבש) הביא
 לעצמו – מותר, לישראל – אסור.
 סעיף יג: ליקט הגוי עשבים להאכיל
 בהמת ישראל: במקרה – מותר, קבוע –
 אסור.
 סעיף יד: עשה הגוי בשבת ארון או קבר:
 לעצמו – מותר לישראל. לישראל –
 בפרהסיה אסור עולמית, ולאחרים בכדי
 שיעשו, בצינעה – מותר.
 סעיף ט"ו: הביא חלילים מחוץ לתחום דרך
 רה"ר: לישראל – אסור לו ולאחרים בכדי
 שיעשו. ואם הביא דרך כרמלית: מותרים
 לערב מיד.
 סעיף ט"ז: ספק הובאו מחוץ לתחום:
 אסור, כמו הובאו חוץ לתחום.

סעיף ה: צד או ליקט פירות לעצמו –
 אסור עד למ"ש מיד, ואפילו בספק.
 סעיף ו: צד או ליקט פירות לצורך ישראל –
 אסור עד למ"ש בכדי שיעשו.
 סעיף ז: ספק צד או ליקט פירות לצורך
 ישראל – אסור עד למ"ש בכדי שיעשו.
 וי"א שמותר מיד למ"ש.
 סעיף ח: הבא מחוץ לתחום: לעצמו –
 מותר בו ביום, לישראל – מותר בטלטול
 אבל אסור באכילה בכדי שיעשו, לאחרים
 – מותר בו ביום, וי"א – לערב מיד.
 סעיף י: מילא מים לבהמתו מרה"י לרה"ר:
 אם אינו מכירו – מותר לישראל, מכירו
 אסור. אם מילא לצורך ישראל – אסור.
 ואם מכרמלית – לאחרים מותר.
 סעיף יא: ליקט הגוי עשבים: לעצמו –

או"ז שכ"ו: דיני רחיצה בשבת, ובו י"ג סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף ז: לטבול מטומאתו בשבת 865
 סעיף ט: לרחוץ פניו ידיו ורגליו בדבר
 המשיר השער 865
 סעיף י: לרחוץ ידיו במורסן, מלח או
 סבון 866
 סעיף יא: מרחץ שסתמו נקביו מע"ש. 868
 סעיף יב: אסור להיכנס לבית המרחץ
 אפי' להזיע בשבת 868
 סעיף יג: מרחץ הרוחצת בעיר של גויים
 869

סעיף א: איסור רחיצה בשבת 859
 סעיף ב: חמי טבריה המקורים 860
 סעיף ג: להמשיך סילון של צונן דרך
 חמי טבריה 861
 סעיפים ד, ה: להתרחץ ולעמוד כנגד
 המדורה להתחמם 863
 סעיף ו: ליתן על בטנו בקבוק חם 864
 סעיף ז: לטלטל מים שעל גופו כשעולה
 מהנהר 864

סעיף א: איסור רחיצה בשבת

סעיף א: א. אסור לרחוץ (גזירה שמא יבאו להחם בשבת – מ"א) כל גופו (וה"ה רוב גופו דרובו ככולו – מ"א), אפי' כל אבר ואבר לבד (וכ"ש אם רוחץ כל הגוף ביחד – משנ"ב), אפילו במים שהוחמו מערב שבת, בין אם הם בכלי בין אם הם בקרקע. ואפילו לשפוך המים על גופו ולהשתטף – אסור. אבל מותר לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו. הנה: או שאר איברים, כל שאינו רוחץ כל גופו נב"י בשם הרא"ש].

ב. והני מילי בחמי האור, אבל בחמי טבריא (ה"ה שארי מעינות חמין – משנ"ב) – מותר לרחוץ אפילו כל גופו יחד, ואין צריך לומר בצוננין (מ"מ נהגו לא לרחוץ בנהרות – משנ"ב). והא דשרי בחמי טבריא, ג. דווקא בקרקע, אבל בכלי, לא, דאיתי לאיחלופי בחמי האור.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (לט): תניא לא ישתטף אדם כל גופו בין בחמין בין בצונן דברי רבי מאיר. רבי שמעון – מתיר. רבי יהודה אומר – בחמין אסור בצונן מותר (כ"פ הרי"ף הרא"ש רמב"ם).
אמר רב חסדא: מחלוקת בקרקע אבל בכלי דברי הכל אסור.
פרש"י: בכלי – הרואה אומר היום הוחמו בתודלות האור, ויבוא להחם בשבת.
עוד בגמ' (מ.): איתמר – חמין שהוחמו מערב שבת: רב אמר – למחר רוחץ בהם כל גופו אבר אבר, ושמואל אמר לא התירו אלא לרחוץ פניו ידיו ורגליו.
תניא כוותיה דשמואל: חמין שהוחמו מערב שבת למחר רוחץ בהם פניו ידיו ורגליו אבל לא כל גופו אבר אבר.

ופרש"י: משתטף – היינו ששופך על גופו דלאו דרך רחיצה היא, שדרך רחיצה להכניס גופו או אבריו בתוך המים ולרחוץ. כ"כ סמ"ק וסה"ת.
ב"י: לרחוץ איבר איבר (ולא פי"ר) שאינו כל גופו:
מצד א' – שבת (מ): מיחם אדם אלונטית וכו' ובלבד שלא יביא קומקומוס של מים ויניחנו על בני מעים. פרש"י – שמא ישפכו עליו ונמצא רוחץ בשבת בחמין. משמע שאף שאינו רוחץ כל גופו אסור.
מצד ב' – כ' הרא"ש: ומחממת קיתון של מים ליו"ט, להדיח בית הסתרים, משמע פי"ר לאו דווקא.
משמע שכל גופו אסור, אבל שאר אבריו מותר ול"ד פניו ידיו ורגליו.
וכ"ה בביצה (כא): מתירין להחם חמין ביום טוב לרגליו, אבל לא כל גופו.

משמע דפניו ידיו ורגליו לאו דווקא.

א. "במים שהוחמו מע"ש"

ח' רעק"א: ומצטער אף על פי שאינו חולי כל הגוף י"ל דמותר לרחוץ, והובא בביה"ל, וכ"פ הרב יעקב יוסף וצ"ל.

"פניו ידיו ורגליו"

משנ"ב (ה): היינו בחמין שהוחמו מע"ש אבל בחמין שהוחמו בשבת אסור אפילו ידיו לבד.

"או שאר אברים"

משנ"ב (ו): ואשה שלובשת לבנים בשבת ויו"ט מותרת לרחוץ במקומות המטונפים בחמין שהוחמו מע"ש ויו"ט, רק שתזהר לרחוץ בידיים ולא בבגד כדי שלא תבא לידי סחיטה, ויש נשים נוהגות שאין לובשות לבנים בשבת ויו"ט ובמקום שאין מנהג ידוע יש להתיר.

לטבול במקוה בשבת

ח"א: במקום שנוהגין להחם המקוה צריך ליזהר שלא יהיה רק פושרין דאם לא כן אסור לטבול בו. כ"כ משנ"ב. ולוית חן (עט) כ' – אף שאין למחות בטובלים במים פושרים, מ"מ שב וא"ת עדיף. מ"מ טבילת נשים יש להקל, ובפרט אם טבלות בבין השמשות.

ב. שבת (מ): בתחילה היו רוחצים בחמין שהוחמו מערב שבת, התחילו הבלגין להחם בשבת ואומרים מערב שבת הוחמו, אסרו את החמין והתירו את הזיעה, ועדיין היו רוחצין בחמין ואומרים מזיעין אנחנו, ואסרו להם את הזיעה והתירו חמי טבריה, ועדיין היו רוחצין בחמי האור ואומרים בחמי טבריה רחצנו, אסרו להם חמי טבריה והתירו להם את הצונן. ראו שאין הדבר עומד התירו להם חמי טבריה וזיעה במקומה עומדת (כלומר: התירו להתרחץ בחמי טבריה או במים צוננים). סה"ת: בחמי טברה התירו להתרחץ אפי' כל גופו, וכ"ש בצונן, שלר' יהודה מותר אף להתרחץ. אלא שהמרדכי כ' – שמותר רק להשתטף ולא להתרחץ.

ג. כ' הסמ"ג: אין להתיר בחמי טבריה אלא בקרקע ולא בכלי. כ"כ סה"ת. ב"י – דכל שהוא בכלי לא מינכר בין חמי האור לחמי טבריה. אבל הרא"ש – התיר בכל עניין.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

סעיף ב: חמי טבריה המקורים

סעיף ב: י"א – דהא דשרי בחמי טבריא דווקא כשאין המקום מקורה, אבל אם המקום מקורה – אסור משום דאתי לידי זיעה ואסור. ב"י י"א – דמותר להזיע בחמי טבריא.

שבת (קמז): משנה – הרוחץ במי מערה ובמי טבריא ונסתפג אפילו בעשר

אר"ח – שכ"ו

אלונטיאות – לא יביאם בידו.

גמ': מי מערה דומיא דמי טבריה מה מי טבריה חמין אף מי מערה חמין הרוחץ דיעבד אין לכתחילה לא.

א. וכ' הרי"ף: והא דגרסינן – ראו שאין הדבר עומד והתירו להם חמי טבריה, דמשמע מינה מותר לרחוץ בחמי טבריה לכתחילה? לא קשיא הא ד"לכתחילה לא" איתמר במי מערה משום דמערה היא מטללא (מקורה) הילכך נפיש הבלא, ואתי לידי זיעה, ומשום הכי לא שרי לכתחילה. כ"כ הרמב"ם, וה"ה בדעת הגאונים – דזיעה אפילו בחמי טבריה אסורה.

ב. אבל הר"ן – חולק, לא אסור זיעה בחמי האור אלא משום סרך רחיצה, ובחמי טבריה הרחיצה מותרת ולמה תאסר זיעה. כ"ד הר' יונה, רמב"ן, תוס' והרא"ש. כ"כ ה"ה בשם הרשב"א – חמי טבריה מותר אף במקורה.

ופסק הר"ן: כיון דבשל סופרים הוא וקליש איסוריה דגזירות טובא הוו, ראוי להקל, וכיון דהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן וכל שכן שגם הגאונים

נלוו עמם.

כ' בהגהות מרדכי: טוב להמנע מלרחוץ בחמי טבריה מדאמרינן בגמרא שלא התירום אלא מפני שראו שאין הדבר עומד ע"כ.

ב"י – ואין טעם בדבר זה דכיון שעיקר הדבר אינו אלא גזירה בעלמא מאחר שהתירו, מאיזה טעם שיהיה כבר הותר ולא שייך להחמיר בו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אבל אם המקום מקורה"

משנ"ב (י): כיון שהוא מקורה נפיש הבלא ואתי לידי זיעה ע"י הרחיצה וזיעה אסור (כדלקמן בסי"ב).

ב. "וי"א דמותר"

כה"ח: לפי הכלל שדעת מרן כי"א בתרא, כאן דעת מרן להתיר זיעה במי טבריה. אבל מעיל צדקה כ' – כל שכוונתו להזיע אסור אף במי טבריה, ובזיעה דאתי ממילא שרי אפי' מקורה, אבל מי טבריה שתחת האדמה תוך המערות יש להחמיר כדעה ראשונה. כ"כ מחב"ר, שע"ת ואחרונים.

סעיף ג': להמשיך סילון של צונן דרך חמי טבריה

סעיף ג': אמת המים שהיא חמה, אסור להמשיך לתוכה אפילו מערב שבת

סילון (פירוש צינור מרוב וסילון דבר אחד הם) של צונן ופי הסילון יוצא חוץ לאמה ומימיו נשפכים לעוקא (פירוש גומא) שבקרקע. ואם המשיכו, אסורים אפילו המים שנכנסו לה מערב שבת ברחיצה ובשתיה, כאילו הוחמו בשבת. ואם

הביא סילון של מים מערב יום טוב, ביום טוב כחמין שהוחמו ביום טוב ואסורין ברחיצה (כל גופו, אבל ידיו מותר כמ"ש תקי"א-ב) ומותרין בשתיה.

יום, כ"כ הרמב"ן הר"ן והריטב"א.

כ"פ הטור – ולכן אסור להמשיך לתוכה אפי' מבע"י, דדמי להטמנה האסורה אף מבע"י. ב"י – ולכן גם המים שנכנסו לסילון מבע"י אסורים (לאפוקי מרש"י).

❖ ענפי הלכה (האחרונים) "אסור להמשיך"

מ"א (ד): דהוי כמטמין בדבר המוסיף הבל (שאסור אף מבע"י), ודווקא אם ממשיך בצונן דרך סילון המוקף מכל צד, אבל אם המשיך מערב שבת צוננים לתוך חמין שיתערבו יחד שרי (ולרש"י גם זה מיקרי הטמנה). כ"כ משנ"ב.

"אפילו המים שנכנסו לה מע"ש"

משנ"ב (יד): מיירי שסתם פי הסילון שהונח מבע"י ונתמלא בצוננים ונשאר מונח מוטמן עד יום השבת שאז פותחין פי מוצאו שישפכו מימיו לעוקא שבקרקע, הוחמו מבע"י רק שהיו מוטמנים בשבת אפ"ה אסורים ככל הטמנה במוסיף הבל שאסור אף בדיעבד (הבית מאיר).

שה"צ (ז) – דאם לא היה סתום מוצאו ומובאו אינו אסור כ"א מה שבאין דרך הסילון בשבת.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (לח:): מעשה שעשו אנשי טבריה והביאו סילון של צונן לתוך אמה של חמין, אמרו להם חכמים אם בשבת – כחמין שהוחמו בשבת ואסורין ברחיצה ובשתיה, ואם ביום טוב – כחמין שהוחמו ביום טוב אסורין ברחיצה ומותרים בשתיה.

שיטות הראשונים

• **רש"י –** והביאו סילון צונן מבעוד יום, כדי לחממן דהמים נמשכים ובאים כל השבת. לתוך אמה – של חמי טבריה. אם בשבת – אותם שבאו בשבת כחמין שהוחמו בשבת (לפי רש"י כוונתם לרחוץ במי הצינור אחר שיתחמו מחמי טבריה). משמע שהמים שבאו מע"ש מותרים.

• **אך התוס' –** היו רוחצין בחמי טבריה עצמם, והביאו הצינור ובו מים צוננים לתוכם, כדי לצנן את חמי טבריה. וחששו שמא יבואו לערבב בשבת את מי הסילון הצוננים בחמי טבריה החמים, והם תולדות חמה, ואסור לחמם בתולדות חמה.

• **ר"י פירש –** שהיו מעבירים את הסילון בתוך חמי טבריה, ואחר כך היו נשפכים מימיו לגומא, והיו רוחצים במי הסילון ולא בחמי טבריה שריחן רע. ולפי שהצינור של הסילון מוקף בחמי טבריה, הוא דומה להטמנה, ואסור להטמין מבעוד

סעיפים ד, ה: להתרחץ ולעמוד כנגד המדורה להתחמם

סעיף ד: א. לא ישתטף אדם בצונן כל גופו ויתחמם כנגד המדורה, מפני שמפשיר מים שעליו ונמצא כרוחץ כל גופו בחמין. אבל מותר להשתטף בצונן אחר שנתחמם אצל האש (שאין המים מתחממין כ"כ – משנ"ב), [שבת מ:; כ"פ הרמב"ם].

סעיף ה: ב. י"א שצריך ליזהר שלא לחמם ידיו אצל האש אחר נטילה, אם לא ינגבם תחלה יפה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (מ:): תנו רבנן מתחמם אדם כנגד המדורה ויוצא ומשתטף בצונן ובלבד שלא ישתטף בצונן ויתחמם כנגד המדורה מפני שמפשיר מים שעליו. כ"פ הרמב"ם – אבל אינו משתטף כל גופו בצונן ומתחמם כנגד המדורה מפני שמפשיר מים שעליו ונמצא כרוחץ כל גופו בחמין.

ב. הרא"ש: לא ישתטף אדם בצונן ויתחמם מיד – לכן צריך ליזהר שלא לחמם ידיו אצל האש אחר הנטילה אם לא שינגבם תחלה יפה.

כ' ה"ה – דעת הרמב"ם (לעיל) – אין ההפשרה אסורה בעצמה אלא מפני רחיצת הגוף. כ"כ הרמב"ן.

ב"י – ולפי זה אף על פי שיחמם ידיו בעוד המים עליהם אין בכך כלום, אבל לרא"ש אף דלהפשיר מים לצורך שתיה מותר, שאני הכא שדומה כרוחץ במים חמין ויבא להחם חמין לרחוץ גופו, א"נ שלא נאסר אלא במתחמם כנגד האור

במקום שהיד סולדת, וכן העמידוה בירושלמי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "נמצא כרוחץ כל גופו"

כה"ח: סעיף ד' – לשון הרמב"ם, שמקפיד על הפשרת מים שעל כל גופו, אבל על ידיו אין לחוש. וס"ה – הוא דעת הרא"ש שאף להפשיר מים שעל ידיו יש להזהר.

וביאר משנ"ב (יז) ע"פ הב"י: שלפי הרמב"ם אין לאסור מפני חימום המים, דהפשר אינו בכלל בישול. רק מפני חשש רחיצה. ולכן כיון שאין זה רחיצה גמורה עשאוהו רק כחמין שהוחמו מע"ש דאין אסור אלא כל גופו. והרא"ש שבס"ה ס"ל דדינו שווה כרוחץ בחמין שהוחמו בשבת דאסור אפילו לרחוץ בהן פניו ידיו ורגליו.

ב. "אצל האש"

מ"א (ו): מיירי במקום שהיס"ב (כ"כ הב"י), אבל במקום שאין היס"ב שרי. ול"נ

לומר דסבירא ליה למ"א, שהשו"ע חזר בו וסבירא ליה דהרא"ש אוסר אפילו במקום שאין היד סולדת בו ומטעם רחיצה, וכמ"ש המ"א כאן.
כ"כ ביה"ל – לפי המ"א, אפילו להחזיק ידיו במקום שלא יוכלו המים להתחמם כ"כ עד שיהיה היד סולדת בהן ג"כ אסור לדעה זו, דאילו במקום שהיד סולדת בהן אף לדעה ראשונה אסור.

(כמ"ש לעיל) דס"ל להרא"ש דאסור משום רחיצה, דחמין שהוחמו בשבת אפי' לרחוץ בהם ידיו אסור.
וביאר מחצית השקל דברי המ"א: 'אצל האש', במקום שהיד סולדת בו. והם דברי ב"י שנתן טעם לדברי הרא"ש ומשום איסור בישול. ולפי זה גם הרמב"ם מודה לאסור (ואין מחלוקת).
וקשה שבס"ה כ' שו"ע 'ויש אומרים', משמע שיש מחלוקת. על כרחך צריך

סעיף ו: ליתן על בטנו בקבוק חם

סעיף ו: א. אסור ליתן ע"ג בטנו כלי שיש בו מים חמין, ואפילו בחול, מפני הסכנה שפעמים שהם רותחים. **ב.** (אבל מותר להחם צגד וליתנו על צטנו) [הכל שבת מב:].

לוקחים בחורף לחימום. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

ב. "להחם צגד"

עו"ש: משום שבגד לא מחזי כרפואה. אגרות משה (או"ח ג, נ) – ולפ"ז מותר להתחמם בשמיכה חשמלית. שגם בריאים משתמשים בזה. כ"כ הגרש"ז אויערבאך.

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**

א. "ואפילו בחול"

קורבן נתנאל: אם החמין בכלי סגור (מה שנקרא כיום בקבוק חם, שהוא סגור היטב) לרש"י – מותר, ולתוס' שהטעם משום רפואה – אסור. כ"כ משנ"ב – ולצורך גדול יש להקל.
הגרש"ז אויערבאך (שלחן שלמה ז') – אף שלוקח לכאב בטן שרי, שהרי גם הבראים

סעיף ז: לטלטל מים שעל גופו כשעולה מהנהר

סעיף ז: הרוחץ בנהר, צריך שינגב גופו יפה כשעולה מהנהר, מפני שלא ישארו המים עליו ויטלטלם ד' אמות בכרמלית, לפי שהעולה מן הרחיצה יש רבוי מים על גופו. אבל ההולך ברשות הרבים ומטר סוחף על ראשו ועל לבושו, לא הקפידו בו [שבת קמא. וכפירוש הרא"ש].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"הרוחץ בנהר"

מהרי"ל: נהגו שלא לרחוץ כלל בנהר או במקוה דמצוי לבוא לידי סחיטת שער, ועוד כמה טעמים. כ"כ משנ"ב.
א"ר – מיהו ידיו ורגליו מותר לרחוץ בנהר כשמנגב קודם שילך ד"א. כ"כ משנ"ב.

"כשעולה מהנהר"

משנ"ב (כב): ר"ל תיכף כשעולה סמוך לנהר ינגב עצמו ולא ילך כלל בהמים שעליו, דלמא ישכח וילך בהם ד"א.
ה"ה בנהר גופא כשעולה ממקום עמוק וחצי גופו הוא חוץ למים צריך ליזהר

שלא ילך כך ד"א, שהנהר הוא כרמלית ונמצא שנושא ד"א בכרמלית.
ולפ"ז כשיורד לטבול יזהר שלא להתרחק משפת הנהר ד"א, שבחזרתו ישא המים עליו ד"א. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

"לא הקפידו בו"

הט"ז (ב): ב"י נתן טעם לפי שהם מועטים לא גזרו עליהם. כ"כ משנ"ב.
וקשה שענינו רואות שיש יותר ריבוי מים מן המטר על לבושי אדם ממה שיש על גופו כשעולה מן הרחצה.
אלא טעמו, כיון שאי אפשר להמנע ממנו שהאדם הולך ברה"ר ופתאום בא מטר עליו, ודומה בענין להשתין בשלג שאי אפשר להיזהר.

סעיף זז: לטבול מטומאתו בשבת

סעיף זז: אדם מותר לטבול מטומאתו בשבת [ביצה יז].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מותר לטבול"

מהרי"ל: יפה נוהגות הנשים שאין טובלות טבילה שלא בזמנה בשבת, כיון דסוף סוף המנהג בזמננו לאסור בשבת לרחוץ כל הגוף אפילו בצונן (תרומת הדשן), כ"כ משנ"ב.
מיהו שו"ע (יו"ד קצט) – פסק להתיר לטבול בליל שבת. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

כ' עו"ש: ונראה דמותר לטבול לקריו, כיון דנתבטלה התקנה ומותר בתורה ובתפלה אפילו קודם טבילה לא מחזי כמתקן. כ"כ א"ר, תו"ש, שולחן עצי שטים ומשנ"ב. כ"כ מ"א (ח).
כ"כ בית יהודה – שמנהג ירושלים שת"ח טובלים בשבת. כ"כ מזבח אדמה בשם האריז"ל.
כ' הכלבו – מיהו אסור לטבול בחמין אף שהחמו מע"ש. כ"כ ברכ"י ועוד.

סעיף ט: לרחוץ פניו ורגליו בדבר המשיר השער

סעיף ט: מותר לרחוץ פניו (אף שיש לו זקן ושער הרא"ש – משנ"ב) ידיו ורגליו בדברים שאינם משירים שער מעורבים עם דברים המשירים, ובלבד שלא יהיה הרוב מדבר המשיר (דאז הוי פסיק רישא ואסור משום גוזז – משנ"ב).

ששמו אהל. רובא אהל – שהאהל עשוי ללבן ולצחצח ומשיר השער.

להלכה:

הטור פסק: כרב נחמיה דאמר התם כל היכא דליכא רובא אהל לא שפיר דמי. כנ"ד הרי"ף, הרא"ש וה"ה, שהנוסחא האמיתית בדברי הרמב"ם היא אם היה הרוב מדבר המשיר ודאי אסור לחוף ואם לאו מותר.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"בדברים שאינם משירים שער"

משנ"ב (כו): ר"ל שאינם ודאי משירים (שאינו פ"ר) כיון דהוא אינו מתכוין לזה אלא לצחצח עצמו בלבד מותר, דקי"ל כר"ש דדבר שאין מתכוין מותר. ביה"ל – ובמינים שאינם יודע את טבעם ואולי הם משירים בודאי יש לאסור מלרחוץ בהם.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

במה מותר לחוף פניו

שבת (ג): אמר רב יהודה – עפר לבינתא שרי. אמר רב יוסף – כוספא דיסמין שרי. אמר רבא – עפר פלפלי שרי. אמר רב ששת – ברדא שרי. מאי ברדא? – אמר רב יוסף: תילתא אהל, ותילתא אסא, ותילתא סיגלי.

✓ אמר רב נחמיה בר יוסף: כל היכא דליכא רובא אהל – שפיר דמי (ואינו חושש שישיר שער לפי שאינו מתכוין, אבל כי איכא רובא אהל אסור לפי שודאי משיר השער ומודה רבי שמעון בפסיק רישיה). פרש"י: עפר לבינתא – כתישת לבינה. שרי – לחוף פניו, ואפילו מי שיש לו זקן. כוספא דיסמין – פסולת שומשמין. עפר פלפלי – שחיקת פלפלין. ברדא שרי – לרחוץ פניו. אהל – שורש עשב

סעיף י: לרחוץ ידיו במורסן, מלח או סבון

סעיף י: ^א מותר לרחוץ ידיו במורסן. הגה: לגיבול כללחר יד, שרי [הכל מרדכי].

^ב ואסור לרחוץ ידיו במלח [אגודה, כ"כ בשו"ע ס' ש"כ-יב], ^ג וכ"ס צבורית שקורין זיי"ף (סבון) כל"א [בנימין זאב], או בשאר חלב שנימוח על ידיו והוי נוכל [טור, סמ"ג, והגה"מ].

משנ"ב (כח): וה"ה פניו אף שיש לו זקן, דמורסן הוא דבר שאין משיר שער,

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "לרחוץ ידיו במורסן"

א"ח – שכ"ו

להשיג בורית שנעשים שלא מחלב בודאי נכון להחמיר.
 כה"ח – מיהו בסבון שנעשה מחלב מותר, כיון שמערבים בו סיד וטעמו פגום, כ"פ פר"ח ואחרים. כ"פ לוית חן (פא) והרב יעקב יוסף זצ"ל – ולכן א"צ הכשר לסבון.

ג. "והוי נולד"

משנ"ב (לו): דדמי לריסוק שלג וברד שנתבאר לעיל (בסימן ש"כ) שאסור מטעם זה.

כ' המ"א (יא): בשם ש"ג: שיש מתירין בזה דס"ל דמה שאסרו חז"ל לרסק שלג וברד הוא משום גזירת סחיטת פירות העומדין למשקין שאף השלג וברד למימיהם הם עומדים, אבל בורית ושאר חלב שאינם עומדים למשקין מותר לכתחילה. כ"כ משנ"ב.

כ' בתפארת ישראל: בורית שלנו שהיא רכה לכו"ע אסור משום ממחק (וכ"ה במעשה רוקח דהוי אב מלאכה). ויש להזהיר העם ע"ז.

מ"מ לוית חן (פב) פסק – יש להתיר שהרי מ"א לעיל התיר לרחוץ בסבון, וכ"כ עוד פוסקים. כ"פ יחזה דעת (ב, נו) – לספרדים יש להקל לרחוץ ידיו בסבון, ואין בו משום נולד (שטעם ריסוק השלג מפני סחיטת פירות), אבל לאשכנזים ראוי להחמיר כהרמ"א. אלא אם כן במקום צורך, כגון רופא.

פסקי תשובות (תרעב): בסבון הנוזלי (שמפו): י"א – שמותר, כ"פ קובץ תשובות להגרי"ש אלישיב. ואגרות משה – אוסר.

ובלבד שיזהר שלא יערב מתחילה המורסן במים משום לישא, אלא יקחם בידי הרטובות, אף דגם בזה מתגבל קצת מורסן במים שעל ידיו אין לחוש דגיבול כלאחר יד הוא.

ואף שע"י שינוי גם יש להחמיר (לקמן שכ"ד), מ"מ כאן שאינו נותן המים ממש על המורסן אלא שלוקחו בידיים הרטובות מותר לכו"ע (מ"א שכ"מ מהמרדכי).

ב. "לרחוץ ידיו במלח"

משנ"ב (כט): דע"י רחיצתו נימוח המלח ונולד דבר חדש ודמי למלאכה, אבל לרחוץ ידיו במי מלח שרי.

ט"ז (ג): קשה – הרי במשפסף במורסן ודאי הוה פסיק רישיה כשנותן מים על מורסן יבש, דהוי מגבל שהוא דאורייתא, ואפ"ה מותר, דגיבול כלאחר יד הוא. ובמלח ובורית אסור משום דהו"ל נולד שהוא רק מדרבנן, ולא מהני מה שהוא כלאחר יד?

וי"ל דבמלח ובורית דניחא ליה שיהיו נימוחים ונבלעים בידו לעשות פעולתם ע"כ אסור כשעושה בידיים, מה שאין כן בגיבול דמורסן לא ניחא ליה בגיבול.

ג. "בשאר חלב"

ביה"ל: דעת ביאור הגר"א כדעת הרבה מגדולי הפוסקים דאף בחול אסור בחלב דסיכה כשתיה (ואכילת חלב אסורה) ועכ"פ מדרבנן אסור ודלא כר"ת וסייעתו שהתירו בזה לגמרי. מיהו מנהג העולם לרחוץ בבורית שלנו הנעשים מחלב ורק איזה מדקדקים זהירין בזה. ואם מצוי

סעיף יא: מרחץ שסתמו נקביו מע"ש

סעיף יא: א. מרחץ שסתמו נקביו מע"ש, למוצאי שבת רוחץ בו מיד (שהרי לא נתחמם בשבת – משנ"ב), **ב.** אבל אם לא סתמו נקביו אף על פי שמאליו הוחם בשבת (ע"י שנתנו בו עצים בע"ש מבעוד יום – הר"ן), צריך להמתין לערב בכדי שיעשו לפי שאסור לעשות כן, גזירה שמא יחתה בגחלים.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"שסתמו נקביו"

משנ"ב (לא): פי' אותן נקבים שהמרחץ מתחמם על ידיהן שהאור ניסקת מבחוץ מתחתיו.

כ' מ"א (יב) – ואותן בתי חורף שמחממין אותן מתחתיהן ועל הנקבים יש קערות ברזל או סתימת אבן נוהגין בו היתר לפותחן בשבת (כ"כ משנ"ב וביאר בשה"צ סקי"ט – שיש שני חדרים זה על זה ויש נקבים בתקרה התחתונה, וכשמסקן התנור למטה ויתחמם החדר התחתון יכנס החום דרך הנקבים לחדר העליון).

שה"צ – טעמו, שאינו דומה למרחץ, ששם הוחמו המים עצמם מרחץ מן האש הניסוק מתחתיו, מה שאין כן כאן שרק חום בעלמא נכנס מן החדר ההוא, ודמי למי שפותח חדר החום לחדר צונן.²⁸³

א. שבת (מ:): ת"ר – מרחץ אף שפקקו

נקביו מערב שבת, אסור להתרחץ בו בשבת דגזרו על הרחיצה, אבל למוצאי שבת רוחץ בו מיד (ואינו צריך להמתין בכדי שיעשו שהרי לא נתחמם בשבת).

פרש"י: שפקקו נקביו – שלא יצא חמימותו. רוחץ בו מיד – ואין צריך להמתין בכדי שיעשה, לשון אחר: שפקקו נקביו – אותן נקבים שמרחץ מתחמם על ידיהם שהאור ניסקת מבחוץ מתחתיו (שלא יתחמם בשבת), ועיקר. רוחץ בו מיד – שהרי לא נתחמם בשבת, אבל בשבת – לא, שהרי גזרו על הרחיצה.

ב. כ' הר"ן: אבל לא סתמו נקביו אף על פי שמאליו הוחם בשבת, צריך להמתין לערב בכדי שיעשו, לפי שאסור לעשות כן גזירה שמא יחתה בגחלים.

סעיף יב: אסור להיכנס לבית המרחץ אפי' להזיע בשבת

לחמם הדירה. כיון שבחדר ההסקה נכנסים לדוד מים קרים ומתבשלים.

²⁸³. פסקי תשובות (תרע"ד): אסור לפתוח ברזי הרדיאטור בשבת כדי שיזרמו בה מים חמים

סעיף יב: א. אסור ליכנס למרחץ, אפילו להזיע.

ב. (וי"א דאפילו לעבור במרחץ במקום שיכול להזיע, אסור) [רש"י וטור].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (מ.): בתחילה היו רוחצין בחמין שהוחמו מערב שבת, התחילו הבלנים להחם בשבת ואומרים: מערב שבת הוחמו, אסרו את החמין והתירו את הזיעה. ועדיין היו רוחצין בחמין, ואומרים מזיעין אנחנו – אסרו להן את הזיעה, והתירו חמי טבריה. ועדיין היו רוחצין בחמי האור, ואומרים בחמי טבריה רחצנו – אסרו להן חמי טבריה והתירו להן את הצונן.

ראו שאין הדבר עומד להן – התירו להן חמי טבריה, וזיעה במקומה עומדת.

ב. שם: אמבטיות של כרכים מטייל בהם ואינו חושש. אמר רבא דווקא כרכים אבל דכפרים לא, מאי טעמא? כיון דזוטרינן נפיש הבליהו.

ופירש רש"י אמבטיות – בתי מרחץ גדולים (שאין חשש שזיעה). מטייל בהן – מהלך בתוכן לפי דרכו ולא להזיע. ואינו חושש שמא יאמרו מזיע הוא. כ"כ הרא"ש חילוק בין כרכים לכפרים. כ"ד הטור והרמ"א.

אבל הרי"ף – השמיט כל דין זה. וכ' הר"ן – טעמו, לפי שאין השיעור שבין

כרכים לכפרים ברור, הילכך אין צד היתר בדבר. ואפשר שזה היה דעת הרמב"ם שכ' – שלא יכנס אדם למרחץ בשבת אפילו להזיע. ולא חילק בין של כרכים לשל כפרים, אלא שנראה מדבריו שאינו אסור ליכנס למרחץ אם נכנס שלא להזיע (שלא כדמשמע מדברי רש"י).

כ"כ משנ"ב (לה) – לרמב"ם והשו"ע אם אינו מתכוין להזיע מותר אפילו אם המרחץ קטן דנפיש הבליה שבודאי יזיע.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אסור להיכנס"

עו"ש: משמע שאם נכנס לבית המרחץ לאיזה צורך ואין מתכוון להזיע מותר, אף שודאי יזיע. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

ב. "במקום שיכול להזיע"

טור: היינו שהמרחץ קטן דנפיש הבליה ומזיע אסור אף על פי שאינו מכין לכך. משנ"ב (לו) – ולדעה זו הטובלים בשבת צריכין ליזהר שלא לשהות הרבה כדי שלא יבואו לידי זיעה, ובלילה שהמרחץ חם מאד אי אפשר ליזהר בזה.

סעיף יג: מרחץ הרוחצת בעיר של גויים

סעיף יג: עיר שישראל וגוי דרים בה ויש בה מרחץ רוחצת בשבת, אם רוב גויים, מותר לרחוץ בה במו"ש מיד, ואם רוב ישראל, או אפילו מחצה על מחצה, אסור למוצאי שבת עד כדי שיוחם (דכיון דהם מחצה על מחצה בשביל שניהם נעשה – משנ"ב). [שבת קכב. וקנא. כת"ק]

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אם רוב גויים"

משנ"ב (לח): לא תלוי ברוב דיורי העיר אלא ברוב הרוחצים במרחץ זה בעת הזו של מוצאי שבת דמסתמא אדעתן מחמם את המרחץ.

"רוחצת בשבת"

משנ"ב (לז): שרוחצים בה הגויים בשבת, וקמ"ל שאף שבשבת רוחצין בו גויים כיון שבמ"ש רוחצין בו רוב ישראל כי חממוהו בסוף יום השבת אדעתא דישראל מחממי.

או"ז שכ"ז: דיני סיכה בשבת, ובו ד' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: החושש במותניו לא יסוך בשמן וחומץ 870
 סעיפים ב, ג: לסוך, למשמש ולגרד בשבת 871
 סעיף ד: לא יסוך שמן ברגליו וילבש מנעליו דדמי למעבד 873

סעיף א: החושש במותניו לא יסוך בשמן וחומץ

סעיף א: א. החושש במתניו, לא יסוך שמן וחומץ, אבל סך הוא שמן לבדו (שכן דרך הבריאים, ואפיל ע"ג מכה וכדלקמן בסימן שכ"ח/כ"ב – משנ"ב), אבל לא בשמן ורד (שדמיו יקרים ואין אדם סך אותו אלא לרפואה – משנ"ב) משום דמוכחא מלתא דלרפואה קא עביד.

ב. ואם הוא מקום שמצוי בו שמן ורד ודרך בני אדם לסוכו אפי' בלא רפואה,

מותר.

ג. הגה: ובמקום שאין נוהגין לסוך בשמן כי חס לרפואה, בכל שמן אסור [בית יוסף].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. **שבת** (קיא.): החושש במתניו לא יסוך יין וחומץ, אבל סך הוא את השמן, ולא שמן וורד. בני מלכים סכין שמן ורד על מכותיהן, שכן דרכן לסוך בחול. רבי שמעון אומר: כל ישראל בני מלכים הם. פרש"י: לא יסוך בהן יין וחומץ – דאין אדם סך אותו אלא לרפואה. אבל לא שמן וורד – לפי שדמיו יקרין, ואינו מצוי, ומוכחא מילתא דלרפואה עבד. שכן דרכן לסוך בחול – בלא מכה.

ב. גמ' (קיא.): אמר רב – הלכה כרבי שמעון, ולא מטעמיה. דאילו לר"ש מתיר אף שאינו שכיח. ורב סבר שאם שכיח מותר, ואם לאו אסור.

להלכה:

- הר"ף – פסק כרב, שמותר רק במקום שמצוי הרבה. כ"פ הרמב"ם, הרא"ש והב"י.
- הר"ן בשם בה"ג ור"ח – הלכה כר"ש.

כ' הגמ': אין סכין בשומן וחלב לפי שנמחה והוא ליה נולד בעין.

ג. ב"י: ג"ל שבזמן הזה שאין אנו רגילים לסוך בשום שמן כשאנו בריאים, אסור לסוך שום שמן על גבי המכה בשבת. דודאי מוכחא מילתא דלרפואה עבד.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"שמן וחומץ"**

משנ"ב (א): הטעם דאין דרך לסוך בשתיהן יחד אלא לרפואה, וכל מילי דהוא לרפואה אסרו רבנן גזירה משום שחיקת סממנים (משום טוחן). א"ר – בגירסתנו במשנה איתא יין וחומץ והיינו אפילו באחד מהן, כן גרסת הר"ח הר"ף והרמב"ם.

ג. **"בכל שמן אסור"**

משנ"ב (ד): ומשו"ה אסור לסוך במדינותינו הראש שיש בו חטטין בשמן (הט"ז).²⁸⁴

סעיפים ב, ג: לסוך, למשמש ולגרד בשבת

ומותר לאישה לסוך ידיה בקרם רך כמו שמן. וכן מותר לאישה להניח אבקת 'טלק', משום שאינו מרפא.

²⁸⁴ הרב יעקב יוסף זצ"ל: בימנו אסור לסוך בשמן אף לתענוג, כיון שאף בחול לא נוהגים כן, ונראה כרפואה.

סעיף ב: א. סכין וממשמשינ להנאתו ע"י שינוי, דהיינו שסך וממשמש ביחד, ולא ימשמש בכח אלא ברפיון ידים.

סעיף ג: ב. אין מגרדין בכלי העשוי לכך, ג. אלא אם כן היו ידיו או רגליו מטונפות בטיט וצואה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קמז.): תנן סכין וממשמשינ. אבל לא מתעמלין.²⁸⁵

פרש"י: סכין – שמן. וממשמשינ – ביד על כל הגוף להנאה. אבל לא מתעמלין – לשפשף בכח.

גמ' (שם): תנו רבנן סכין וממשמשינ בבני מעיים בשבת, ובלבד שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, היכי עביד? רבי חמא בר חנינא אמר – סך ואחר כך ממשמש. רבי יוחנן אמר – סך וממשמש בבת אחת ופסקו הפוסקים כרבי יוחנן.

כ"פ הטור – סכין וממשמשינ בכל הגוף להנאתו ועל ידי שינוי כגון שסך וממשמש ביחד אבל לא יסוך ואחר כך ימשמש וכן לא ימשמש ואח"כ יסוך.

ב. שם (קמז.): תנן – סכין... ולא מתגררין.

פרש"י: מתגררין – במגרה, דהוי עובדא דחול.

ג. גמ': ת"ר – אין גוררין במגרת בשבת.

רשב"ג אומר – אם היו רגליו מלוכלכות בטיט ובצואה – גורר כדרכו ואינו חושש. רב שמואל בר יהודה עבדא ליה אימיה מגררתא דכספא.

מ"א (א) – מזה נהגו הבתולות להיות להם כלי משער חזיר המיוחד לשבת.

ומשנ"ב (י) – ולעיל (בסוף סימן ש"ג) כתבתי דגם בזה אינו מותר כ"א לתקן בו מעט את השערות להשכיבם, אבל לסרוק בו אסור אף בזה שאי אפשר שלא יתלוש שער (פמ"ג).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "בכח"

משנ"ב (ז): לקמן (שכ"ח-מ"ב) כ' בביה"ל שמותר כל שאינו מכוין להביא עצמו עי"ז לידי זיעה.

ב. "בכלי"

משנ"ב (ט): אבל יכול לגרד בידיו על הבשר אך שיזהר שלא יעשה חבורה.

ג. "מטונפות"

לשום חיזוק השרירים, וריפוי בעיסוק מותר לחולה אף שאין בו סכנה.

²⁸⁵. הרב יעקב יוסף זצ"ל: אסור להתעמל בשבת, וכן אסור לעשות תרגילים בכלי קפיצי

לבוש: דתו לא מחזי ע"י הגירוד
כעובדא דחול. כ"כ משנ"ב.

סעיף ד: לא יסוך שמן ברגליו וילבש מנעליו דדמי למעבד

סעיף ד: לא יסוך רגלו בשמן והוא בתוך המנעל או הסנדל (החלקים)

[מיימוני פרק כ"ג], מפני שהעור מתרכך ודמי לעיבוד.

אבל סך רגלו ומניחו במנעל (כיון דבעת הסיכה לא נגע השמן בהעור – משנ"ב). וסך כל גופו ומתעגל ע"ג העור. והוא שלא יהא בשמן הנישוף בגופו שיעור כדי לעבדו, אפילו יש בו כדי לצחצחו מותר והוא שלא יכוין אפילו לצחצחו [שבת קמא:, כ"פ הרמב"ם].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

הקדמה מהרמב"ם: עיבוד העור הוא אחד מאבות מלאכות, מולח את העור או שמעבדו בשאר דברים שדרך לעבדו, וכן הדורס העור ברגלו עד שיתקשה או שמרככו בידו ומושכו ומשווה אותו כדרך שהרצענין עושין חייב דהוא תולדת מעבד, וכן אם מרכך העור בשמן הוא מענין עיבוד הוא וחייב. ולכן צריך ליזהר מטעם זה שלא למשוח מנעל חדש בשמן (ובח"א כתב דחיובא נמי יש בזה).

"החלקים"

משנ"ב (יג): דבישנים תו אין בו משום חשש עיבוד.

ויש אוסרין גם במנעל ישן (כלכלת שבת לדעת הראב"ד). וכ' ח"א – ובפרט בזמן הזה דנפשי עמי הארץ ויבואו להקל גם

בחדשים בודאי יש להחמיר. וכ"ש אם כוונתו במשיחת השמן כדי שיהיה המנעל שחור נראה דיש לאסור לכו"ע משום צביעה.

"אפילו לצחצחו"

פרש"י: דאי מכוין בגלגולו על גבי העור או בסך רגלו ומניחו במנעל כדי לצחצח העור ע"י השמן אסור גזירה אטו היכא שמתכוין לעבדו. כ"כ משנ"ב (טז) – וכ"ש היכא שמושח המנעל בשמן אפילו אם השמן מועט ומכוין רק כדי לצחצחו דאסור.

תפארת ישראל – ולצחצח המנעלים ע"י מירוח השחור (משחת נעלים) – אסור, אפי' אם עשה ע"י גוי אסור עד לערב בכדי שיעשו. כ"כ משנ"ב.²⁸⁶

הרב יעקב יוסף זצ"ל – משום צובע ומעבד.

²⁸⁶ מה האיסור?

משנ"ב בשח"צ (יז) כ' – דמשמע משום ממרח.

או"ז שכ"ז: דין זולת בשבת, ובו מ"ט סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף א: מי שיש לו מיחושים בעלמא	875
סעיף ב: מי שיש לו חולי של סכנה	876
סעיף ג: מכה של חלל מחללים עליו	877
שבת, עקירת שן	877
סעיף ד: מכה של חלל אינה צריכה אומד	879
סעיף ה: מכה שאינה של חלל נשאלין	880
סעיף ו: מכה שע"ג הרגל, בלע עלוקה,	880
נשכו כלב	880
סעיף ז: מכה מחמת ברזל, שחין בפ	881
הטבעת, קדחת	882
סעיף זז: מי שאחזו דם	883
סעיף ט: החושש בעיניו	884
סעיף י: רופא שאומר על חולה שהוא	885
מסוכן	885
סעיף יא: מתחילים טיפול מיד, אף	886
שיארך הטיפול גם לשבת הבאה	886
סעיף יב: מחללים שבת ע"י גדולים,	888
לעשות בשינוי או גוי כשאין איחור	888
סעיף יג: כשמתקן דבר אחר כשמציל	889
המסוכן	890
סעיף יד: מה עדיף לשחוט בשר כשר או	890
להאכילו נבילה מוכנה	890
סעיף טו: אמדוהו לגרוגרת ורצו 10	890
אנשים והביא כ"א גרוגרת	890
סעיף טז: אמדוהו לב' גרוגרות ומצא ג'	890
בעוקץ אחד או ב' בשני עוקצים	890
סעיף יז: חולה שנפל למשכב ואין בו	891
סכנה, סכנת אבר	891
סעיף יז: לחלל לחולה ע"י ישראל	892
באיסור רבנן	892
סעיף יז: לעשות לקטן תבשיל, לסייע	894
לגוי	894
סעיף יז: לעשות מדורה למי שהקיז דם	895
והצטנן	895
סעיף יט: בישולי גויים לחולה שאב"ס	895
סעיף כ: לתת יין או רוק תפל לעין	896
סעיף כא: לתת קילורין ע"ג העין בשבת	896
סעיף כב: לסוך גלדי מכה בשמן, לתת	897
עליה שמן וחמין	897
סעיף כג: לתת ספוג או בגדים ע"ג מכה	898
סעיף כד: לתת עלה ע"ג מכה	899
סעיף כה: להחזיר רטיה על המכה	900
סעיף כו: לגלות קצת הרטיה לקנח פי	901
המכה	901
סעיף כז: לתת רטיה על מכה שנתרפאה	901
להגן עליה	901
סעיף כז: המפיס שחין כדי להרחיב פי	901
המכה	903
סעיף כט: מי שנגפה ידו או רגלו	903
סעיף ל: נשמטה פרק ידו ממקומה	903
סעיף לא: לתלוש צפורן שפירשה	903
סעיף לב: לגרגר חומץ או שמן	904
סעיף לג: גונח מותר לינק חלב מהבהמה	905
סעיף לד: לקלח חלב מדדיה לכלי	907

או"ח – שכ"ח

סעיף מג: לכפות כוס חם על הטבור,	סעיף לה: לקלח חלב כדי שיאחו התינוק
לעלות אזנים ואונקלי 912	הדד ויינק 907
סעיף מד: לרחוץ בסוגים שונים של	סעיף לו: אין לועסין מצטיכי 908
מימות 913	סעיף לז: לאכול מאכל בריאים 908
סעיף מה: ללחוש על נחשים שלא יזיקו	סעיף לז: מאכלים מתוקים וביצה חיה
..... 914	להנעים קולו 910
סעיף מו: לתת כלי על העין להקר 914	סעיף לט: לגרום להקיא האוכל שבמעיו
סעיף מז: עצם שיצא ממקומו או נשבר	 910
..... 915	סעיף מ: לתת כוס חם על מעיו (כוסות
סעיף מוז: להניח בגד על מכה שיש בה	רוח) 910
דם 915	סעיף מא: לסוך כפות רגליו בשמן ומלח
סעיף מט: לשום פתילה בפיו הטבעת . 916	למי שנשתכר 910
	סעיף מב: להתעמל, לדחוק כריסו של
	תינוק כי להוציא רעי 911

הקדמה

ע"י גוי לכל צרכיו.	ישנם ד' דרגות בחולה:
ד). כשיש מיחושים בעלמא והוא מתחזק	א). בחולה שיש בו סכנה – מחללין עליו
והולך כבריא היא, דכל כהאי גוונא אין	את השבת.
מתירין אפילו שבות דדבריהם ואפילו על	ב). ובחולה שיש בו סכנת אבר – עושים
ידי גוי.	מלאכות דרבנן אפי' ע"י ישראל.
	ג). חולה שאין בו סכנה כלל – מותר

סעיף א: מי שיש לו מיחושים בעלמא

סעיף א: מי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא, אסור לעשות לו שום רפואה, ואפי' ע"י גוי, גזירה משום שחיקת סמנים.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מיחוש בעלמא והוא מתחזק"

משנ"ב (א): ואם כואב לו הרבה, וחלה כל גופו עי"ז או שנפל למשכב, אף שאין בו סכנה – מותר לעשות בשבילו רפואה שאין בה מלאכה (כמו שכ"ז-א). וע"י גוי

❖ שורשי הלכה (המקורות)

טור: כל רפואה אסורה בשבת, גזירה משום שחיקת סמנים.
ב"י: פשוט הוא דמיירי במיחוש בעלמא.
 וכן דברי ה"ה הר"ן והרשב"א.

א"ח – שכ"ח

מותר לעשות אפילו מלאכה גמורה משנ"ב (ג): אפילו דברים שהוא רק משום שבות ג"כ אסור ע"י גוי כיון שהוא

רק מיחוש בעלמא (רמב"ן, הרשב"א, הריטב"א והר"ן).

"ואפילו ע"י גוי"

סעיף ב: מי שיש לו חולי של סכנה

סעיף ב: מי שיש לו חולי של סכנה – מצווה לחלל עליו את השבת. והזריז, הרי זה משובח, והשואל, הרי זה שופך דמים.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

יומא (פד:): תנו רבנן – מפקחין פקוח נפש בשבת והזריז הרי זה משובח, ואין צריך ליטול רשות מבית דין. כ"פ הרמב"ם.

כ' הטור בשם הירושלמי: ואסור לאחר הדבר כדי לשאול אם הוא מותר, דגרסינן בירושלמי הנשאל הרי זה מגונה והשואל הרי זה שופך דמים והרי הכתוב אומר וחי בהם ולא שימות בהם. פי' בתרומת הדשן: הטעם מפני שהיה לו להודיע דין זה לבני עירו קודם שיצטרכו לו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מצווה לחלל עליו השבת"

יומא (פ"ג): ואפי' בספק פירוק נפש דוחה שבת. כ"פ הרמב"ם והשו"ע (תריח-).

הרמ"א (יו"ד קנה-ג): וכל חולה (שיש בו סכנה) שמאכילין לו איסור, צריכים שתהא הרפואה ידועה או על פי מומחה. כ"כ משנ"ב.

שו"ת שבט הלוי: תרפות טבעוניות, אם ידע ע"פ מומחים שמועילה מותר. בחולה שיב"ס מותר אף באיסורי דאורייתא, ובחולה שאב"ס מותר רק

ר' יעקב יוסף שלזינגר: בימינו שכל הכנת הכדורים נעשים במפעלים, אין חשש של שחית סממנים בבית. לכן יש להקל לקחת כדורים כשיש עוד סניף להקל, או שיש ספק אם הוא חולה כל גופו ונפל למשכב. כ"פ פסקי תשובות, וחזון עובדיה ג.

הרב יעקב יוסף זצ"ל – ולכן מותר אם עושה הכדור בקצת נייר (דהוי שינוי), כ"כ שמירת שבת כהלכתה.

אבל כשנפל למשכב מותר לקחת כדורים, כגון שיש לו כאב ראש למעלה מהרגיל.

²⁸⁷ הרב יעקב יוסף זצ"ל: לכן מי שכואב לו השיניים אסור לגרגר עם ארק על השן להרגיע הכאב, אלא אם כן בולע אחר כך הארק. הגר"ע יוסף זצ"ל (חזון עובדיה ג): גוי חולה שיש בו סכנה שהגיע לרופא יהודי בשבת, מותר לטפל בו. א). כיון שהרופא אנוס, הוי מלאכה שא"צ לגופה. ב). אם לא יטפל יש חשש כשיגיע חולה יהודי לרופא גוי, גם לא יטפל בו ויסתכן. לקחת כדורים בימנו:

באיסורי דרבנן.

"והשואל"

משנ"ב (ו): פי' אותו האיש שהוא מתחסד וירא לחלל שבת אלא אם כן שואל את הרב, הרי הוא שופך דמים, שבעוד שהוא הולך לשאול יחלש החולה יותר ויוכל להסתכן.

וכ' מ"א (א): והנשאל ה"ז מגונה שהיה לו לדרוש ברבים שמותר (גמ').

ובירושלמי איתא – הנשאל הרי זה מגונה פי' משום שהתלמיד חכם במקומו היה לו לדרוש בפרקא לכל כדי שידעו כל העם ולא יצטרכו לשאלו. כ"כ מ"א.

ואם החולה בעצמו מתיירא שימתינו עד אחר השבת כופין אותו ומדברים על לבו שהוא חסידות של שטות (רדב"ז). כ"פ

יחזה דעת (ד,ל).²⁸⁸

סעיף ג: מכה של חלל מחללים עליו שבת, עקירת שן

סעיף ג: א. כל מכה של חלל דהיינו מהשיניים ולפנים, ושיניים עצמם בכלל, מחללין עליה את השבת.

ב. ודווקא (קאי אמכה שבחלל הגוף – משנ"ב) שנתקלקל א' מהאברים הפנימים מחמת מכה או בועה וכיוצא בזה, אבל מיחושים אין נקראים מכה.

ג. הגה: מיהו מי שחושש בשיניו ומלטער עליו להוליאו, אומר לגוי להוליאו נב"י בשם אורחות חיים ואיסור והיתר הארוך].

בפה וגומר בבני מעים.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. יומא (פד): מכה של חלל מחללין עליה את השבת. מהיכן מכה של חלל? מן השפה ולפנים. ככי (חניכים) ושיני מאי? ולא איפשיטא. ופסק הרא"ש – דספק נפשות להקל.

יומא (פג.): החושש בפיו מטילין לתוכו סם בשבת מפני שהוא ספק נפשות, ואוקימנא לה (פד). בצפדינא שמתחיל

כ' הר"ן בשם ה"ר יונה והרשב"א: מכה של חלל שמחללין עליה את השבת, דווקא שנתקלקל אחד מן האיברים הפנימיים מחמת מכה או בועה וכיוצא בזה, אבל מיחושין אין נקראין מכה ואין מחללין עליהם את השבת. כ"כ ה"ה.

כ' או"ח: החושש בשינו ומצטער עליה

לאמו, אם עברו עליו מ' יום.

²⁸⁸ הרב יעקב יוסף זצ"ל: אף על עובר שבמע

אמו מחללים את השבת, אפי' כשאין סכנה

או"ח – שכ"ח

ג). מכה לא של חלל – בסתם אין מחללים, אלא אם כן אומר הרופא או החולה שאז מחללים.

כ' ה"ה: אף בחניכיים הוי מכה של חלל.

ב. "ודווקא שנתקלקל"

ביה"ל: כשיש לו כאב חזק באברים הפנימיים ומסופק אם נתקלקל אחד מהם, מחללים מספק.

ג. "ומלטער עליו"

מ"א (ג): דווקא שחלה כל גופו, דהוצאת שן מלאכה דאורייתא דהא חובל לרפואה. וכ' משנ"ב (י) – ואסור להוציאו ע"י ישראל דהוצאת השן אינה רפואה ידועה (א"ר). ואדרבה לפעמים יש חשש סכנתא. ומה שמתיר השו"ע מקודם לחלל עליהן השבת היינו לרפאות המחלה ע"י סמים שלא יהיה צריך להוציאן.

וביה"ל – ול"נ שאינו דאורייתא, שהרי אינו מכוין רק להוציא השן והדם ממילא קאתי, ואף דהוי פ"ר לא ניח"ל לה ואין איסורו אלא מדרבנן.

כ"פ לוית חן (פג) – עקירת שן אינה דאורייתא, ומותר ע"י גוי אף שלא חלה כל גופו, אלא שמצטער.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: דוגמאות

לסכנה

■ ילד שהלך לאיבוד או נסגר בבית לבדו אפשר להזעיק משטרה, שיש בזה סכנה לילד.

להוציאה, אומר לגוי להוציאה, וטעמו משום דכל דבר שאין בו סכנה אומר לגוי ועושהו. כ"כ ד"מ בשם או"ה.

וכ' הב"ח – אף שהישראל מסייע, קי"ל מסייע אין בו ממש.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מהשינים ולפנים"

מ"א (ב): אפילו אינו צפידנא כל שיש בה מכה מחללין, כ"כ הב"י בשם הרא"ש והר"ן שחניכים הוי ספקא ואזלינן לקולא לחלל עליו שבת. כ"ד משנ"ב – שהחניכים בודאי הם בכלל מכה שבתוך חלל הגוף.²⁸⁹

"ושיניים עצמם"

משנ"ב (ח): אלא דכאיב ליה טובא (גמ') וחלה כל גופו עי"ז אף שלא נפל למשכב (לאפוקי חששא בעלמא בשיניו איננו בכלל זה).

וכ"ש מחלת צפידנא (שסימנה כשנותן כלום לתוך פיו יוצאין מבין השיניים דם) דמחללין עליה השבת.

פמ"ג: מחלק בג' אופנים:

א). צפידנא ידוע שהוא מסוכן, אפילו החולה והרופא אומרים א"צ לחילול מחללים.

ב). מכה של חלל – בסתם מחללים, אלא אם כן הרופא או החולה אומר שא"צ.

מחללים.

²⁸⁹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מי שיש לו מוגלה בחניכיים מחללים עליו, מ"מ בלא מוגלה אין

- שבר פתוח, או שבר בעמוד השדרה או בגולגולת או שבר מהארכובה ולמעלה הוי סכנה.
- נשכו נחש או עקרב.
- כאבים בחזה שנמשכים לזרוע שמאל או קוצר נשימה אף במנוחה (סימני התקף לב).
- ילד ששתה חומרי נקיון או נפט.
- אדם שיצא מדעתו.

סעיף ד: מכה של חלל אינה צריכה אומד

סעיף ד: מכה של חלל אינה צריכה אומד (לדעת אם מסוכן הוא – משנ"ב), שאפילו אין שם בקיאים וחולה אינו אומר כלום – עושים לו כל שרגילים לעשות לו בחול (ממאכלים ורפואות – משנ"ב). אבל כשיודעים ומכירים באותו חולי שממתין ואין צריך חילול (וכ"ש כשהרופא או החולה אומרים שא"צ שאין מחללין – משנ"ב), אסור לחלל עליו אף על פי שהיא מכה של חלל.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ע"ז (כח.): אמר רב – כל מכה שצריכה אומד – מחללין עליה את השבת. כ"פ הטור – מכת של חלל מחללין עליה את השבת בסתם אפילו אין שם בקי והחולה אינו אומר כלום, אבל כשיודעין באותו חולי שאין צריך לחלל את השבת אין מחללין. כל שכן בחולה או רופא אומר שאין צריך דאין מחללין.²⁹⁰

במכה שאינה של חלל נשאלין בבקי או בחולה ואין מחללים עליו עד שיאמר אחד מהם צריך הוא לחילול או שיעשה אצל אחד מהם ספק נפשות. כ"כ הר"ן וה"ה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"כל שרגילים"

ה"ה: אף שאין בו סכנה במניעת הדבר ההוא, כיון שהחולי יש בו סכנה ויש בהדבר צורך קצת ורגילין לעשות לו בחול עושין גם בשבת. כ"ד שו"ע שכתב "כל שרגילים לעות לו בחול". כ"כ מ"א בדעת מרן.

אבל לפי רש"י – כל שאין בדבר הצלת נפשו אסור אלא ע"י גוי, רק בדבר שאם לא יעשו לו יסתכן. כ"כ ביה"ל דעת רוה"פ (עיין שם). כ"פ משנ"ב – מהנכון להחמיר באיסור של תורה.

וסיים ביה"ל – אפילו לפי דעת האוסרים דווקא שברור שלא יכבד חליו ע"י מניעת דבר זה, אבל בדבר שיש חשש שע"י מניעת דבר זה יחלש ויכבד חליו מחללין עליו השבת.

מחללים.

²⁹⁰ הרב יעקב יוסף וצ"ל – ולכן הסובל כאבים בכליה מחמת האבנים שבה אין בו סכנה ואין

מ"מ ביחודה דעת (ד,ל): פסק להקל כה"ה, כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – לכן אפשר שכל דבר שיכול להקל עליו ממכאוביו ומיסוריו אין להחמיר.

להדליק לחולה מסוכן מזגן לחימום או קירור.

סעיף ה: מכה שאינה של חלל נשאלין

סעיף ה: מכה שאינה של חלל, נשאלין בבקי ובחולה, ואין מחללין עליו שבת, עד שיאמר אחד מהם שהוא צריך לחילול, או שיעשה אצל אחד מהם סכנת נפשות (צ"ל ספק סכנת נפשות – שאף בספק מחללים) [רמב"ן]. (וע"ל סימן תרי"ח).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"וע"ל סימן תרי"ח"

מ"א (ה) – לאפוקי מרבינו ירוחם דס"ל שכל דבר שאין בו סכנה עתה, אף על פי שיוכל לבוא לידי סכנה אין מחללין. אלא שבות דרבנן אבל לא איסור דאורייתא. (כ"כ הע"ש – דברי רי"ו). כ"כ פמ"ג, הגר"ז והאחרונים שלא כרי"ו. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

שו"ע (או"ח תרי"ח-א): חולה שצריך לאכול ביוה"כ, אם יש שם רופא בקי אפילו הוא עובד כוכבים שאומר: אם לא יאכילו אותו אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן, מאכילין אותו על פיו, ואין צריך לומר שמא ימות.

סעיף ו: מכה שע"ג היד או גב הרגל, בלע עלוקה, נשכו כלב

סעיף ו: א. מכה שעל גב היד וגב הרגל, ב. וכן מי שבלע עלוקה, ג. וכן מי שנשכו כלב שוטה או אחד מזוחלי עפר הממיתים, אפילו ספק אם ממית אם לאו – הרי הם כמכה של חלל (שמחללים עליו השבת).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

יש ריבוי ורידים וגידין בולטים ומיעוט בשר, ומכה חזקה יכולה לגרום לסכנה כאשר מלווה בנפחות וכאבים חזקים. וכן חתך עמוק או עצם זר שנכנס לגב היד, מתנפחת ועלול לגרום לזיהום].

א. שבת (קט.): אמר רב אדא בר מתנה אמר רב – גב היד וגב הרגל הרי הם כמכה של חלל ומחללין עליהם את השבת.

ב. ע"ז (יב:): אמר רבי חנינא: הבולע נימא של מים (עלוקה) – מותר להחם לו

[כ' מנחת שי ע"פ האו"ז – טעמו, שבמקום זה

א"ח – ש"ח

הרב יעקב יוסף זצ"ל – ודווקא ע"ג היד והרגל, ולא ע"ג האצבעות (קצות החושן). הגר"ז: אפי' עלתה שם מאליה שלא מחמת מכת ברזל מחללים.

ב. "מי שבלע עלוקה"

שמירת שבת כהלכתה: וכן מי ששתה סוגי דברים רעילים. וכן מי שבלע מחט או חתיכת זכוכית חדה.²⁹¹

ג. "מי שנשכו כלב שוטה"

י'ומא (פג:): תנו רבנן – חמשה דברים נאמרו בכלב שוטה: א. פיו פתוח, ב. ורירו נוטף, ג. ואזניו סרוחות, ד. וזנבו מונח על ירכותיו ה. ומהלך בצידי דרכים. וי"א אף נובח ואין קולו נשמע.

חמין בשבת. כ"פ הרמב"ם והשו"ע.

[לפי שהעלוקה מוצצת הדם ומתנפחת ונמצאת בטנו צבה – תוס' בשם הערוך].

ב"י: דמחממין לו חמין היינו מפני שזו רפואה המיוחדת לו, אבל אין הכי נמי שאם הוא צריך לרפואות אחרות שעושין לו.

ג. ע"ז (פג:): דנכית (שנשכו) כלב שוטה מית (ימות). ומי שנשכו נחש מחללין עליו את השבת.

טור: נשכו נחש – אפי' ספק ממית מחללים עליו, משום ספק פיקוח נפש.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מכה שע"ג היד"

טור: וכן מכה שע"ג הרגל.

סעיף ז: מכה מחמת ברזל, שחין בפי הטבעת, קדחת

סעיף ז: א. מחללין שבת על כל מכה שנעשית מחמת ברזל (אפילו אינה

בחלל הגוף או על גב היד והרגל – משנ"ב), ב. ועל שחין הבא בפי הטבעת, ג. ועל סימטא והוא הנקרא פלונקר"ו בלע"ז.

ד. ועל מי שיש בו קדחת חם ביותר או עם סימור (הנקרא טיפוס).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

פרוונקא דמלאכא דמותא (שליחו של מלאך המות הוא. ומסוכן הוא). האי סימטא (התנפחות של מורסה) פרוונקא דאשתא היא.

ב. עינבתא

א. ע"ז (כח:): אמר שמואל – האי פדעתא

(מכת חרב) סכנתא ומחללים עליו.

האי עינבתא (אבעבועות הדומות לענב),

נפשו של אדם קניינו.

²⁹¹ חזון עובדיה (קצא): מי שניסה להתאבד

מחללים שבת להצילו, אף שהוא מוחה, שאין

או"ח – שכ"ח

• רש"י – אבעבוע דומה לענב.

• הרי"ף – מורשא.

• ✓ הר"ן – שחין הבא בפי הטבעת.

סימטא

רש"י – נפח העומד באדם.

✓ הר"ן – פלורונק"א בלע"ז.

ד. פסחים (כה:): האי אישתא צמירתא

נמי כשעת הסכנה דמיא. ופרש"י:

צמירתא – חם, היינו קדחת חמה ביותר.

כ"כ רי"ו – אשתא צמירתא, קדחת עם קרירות, מלשון תסמר שערות ראשי.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מחמת ברזל"

הרב יעקב יוסף זצ"ל: תבואות שור

מסתפק האם רק בהכאה בכח או אף

חיתוך בנחת (כן מסתפק ביה"ל). ולכן חתך

אפשר לחתות ביוד וכיו"ב, אבל חתך

עמוק כדאי להגיע לבית חולים. נשמת

אברהם – ואם הברזל היה מלוכלך יש

חשש למחלת טטנוס ומחללים עליו.

ב.

"שחין בפי הטבעת"

הרב יעקב יוסף זצ"ל: אין זה פצע

הרגיל או טחורים, אלא הוא פצע שלא

מתרפא.

טחורים – אין בו סכנה, ומותר לקחת

כדורים למנוע עצירות, ואם מדמם מותר

לו לישיב במים חמים שהוחמו מע"ש או

מדוד שמש להקל הכאבים.

ג.

"פלונקרו"

פסקי תשובות (תרצט): הנקרא פלונקל

(חטט, מורסא) שהוא זיהום הנעשה תחת

האור המלווה במוגלא ונפיחות, בד"כ

אפשר להמתין למ"ש, ואם נמשך ממנו

קו אדום או נעשה נפיחות ודלקת

בבלוטות הלימפה ליד מפרקת מחללים

עליו (שש"כ).

ד.

"חם ביותר"

הרב יעקב יוסף זצ"ל: מיירי שחם

וקר בבת אחת, אבל זה אחר זה אינו

מסוכן.

על איזה חום מחללים שבת

אגרות משה – קרוב ל 38.3

ויש מתירים – כבר ב 38 באיסורי דרבנן.

נשמת אברהם: עצם החום אינו מסוכן אלא

אם כן הוא גבוה מאוד, ורק אם החולה

לא מרגיש טוב מחמת החום יש לחשוש.

הרב יעקב יוסף זצ"ל – בזקן או ילד

שלא ברור סיבת החום כבר ב 38 יש

לחשוש. בכל מקרה חום של 40 הוי

סכנה.

סעיף זז: מי שאחזו דם

סעיף זז: מי שאחזו דם, מקיזין אותו [או"ח], אפילו הולך על רגליו ואפי'

ביום הראשון (שאחזו דם), [הרב שם טוב].

או"ח – שכ"ח

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מקיוזין אותו"

משנ"ב (כא): אפילו ע"י ישראל דסכנתא הוא.

פסקי תשובות (תשא) – גם היום מצויה מחלה זו של ריבו דם (מוגלובין מעל 17 נקודות) העלול לסכן פעילות הלב. פסקי תשובות: מי שיש לו לחץ דם גבוה מאוד עם הרגשה כללית רעה מחללין עליו (חוט השני).

סעיף ט: החושש בעיניו

סעיף ט: החושש בעיניו או בעינו ויש בו ציר, או שהיו שותתות ממנו דמעות מחמת הכאב, או שהיה שותת דם, או שהיה בו רירא ותחילת אוכלא (פי' תחילת חולי), מחללין עליו את השבת.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ע"ז (כח:): דההיא אמתא, דקדחא לה עינא (לקתה בחום בעין) צווחא וליכא דאשגח בה, ופקעא (יצאה) עינא. למחר, יצא מר שמואל ודרש לפני התלמידים: עין שמרדה (שרוצה לצאת) – מותר לכוחלה בשבת.

מדוע מותר? משום דשורייני דעינא (מאור העינים), באובנתא דליבא (בעורקי הלב, תלוי). ומחללין (דהוי סכנה לכל הגוף – משנ"ב)

כגון מאי (על איזה חולי העין מחללין את השבת)?

אמר רב יהודה:

(א). כגון שיורד מן העין רירא ריר.

(ב). דיצא – תחושת כאב חד, כעין דקירה, בעיניו.

(ג). דמא – עיניו שותתות דם.

(ד). דימעתא – עיניו דומעות יותר מהרגיל.

(ה). וקידחא – קודחות עיניו חום.

(ו). ותחילת אוכלא – חש בתחילת מחלה בעיניו. לאפוקי סוף אוכלא, (שהמחלה כבר בסופה).

✓ כ"פ הרמב"ם (כ"ה לשון השו"ע): החושש בעיניו או בעינו ויש בו ציר... מחללין עליו את השבת.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"או שהיה בו רירא"

הגר"ז: שמגליד תמיד, או שהכאב נועץ בה כמו מחט, או שהוא שורף – מחללים. הרב יעקב יוסף זצ"ל: וכן מחללים שבת על דלקת חריפה בעין או כאבים שעלולים להיות עקב לחץ בתוך העין. וכן מחללים שבת על ירידה חזקה בראייה.

סעיף י: רופא שאומר על חולה שהוא מסוכן

- סעיף י: א.** כל חולי שהרופאים אומרים שהוא סכנה, אף על פי שהוא על הבשר מבחוץ – מחללין עליו את השבת (דספק נפשות להקל – משנ"ב).
- ב.** ואם רופא אחד אומר: צריך, ורופא אחד אומר: אינו צריך – מחללין.
- ג.** ויש מי שאומר שאין צריך מומחה, דכל בני אדם חשובים מומחין קצת, וספק נפשות להקל.
- ד.** הגה: וי"א דווקא ישראליים, אבל סתם גוים שאינן רופאין לא מחזקינן אותם כצקיאיים [איסור והיתר הארוך, כ"פ א"ר ומשנ"ב].
- ה.** מי שרוצים לאנסו סיעבור עזירה גדולה, אין מחללין עליו הסבת כדי להצילו (עיי' לעיל סי' ט"ו) [ב"י בשם הרשב"א].

"אין מחללים על פיהם"

רש"י: אבל מצטרפים לדעת אחרת, כגון: שנים אומרים צריך, ושלשה אומרים אין צריך, ואשה או כותי אומרים צריך – מצטרפין למהוי פלגא ופלגא וספק נפשות להקל. והקשו על רש"י: על פי נשים אמאי לא? (א). הר"ן – הרי הדבר מוכרע שאם אמרה אשה צריך וכל האחרים אומרים אין אנו יודעין, שאף זה בכלל ספק נפשות להקל הוא.

(ב). ומ"ש רש"י – דבאומדנא דספק נפשות הולכין אחר רוב דיעות. בסימן תרי"ח יש חולקים – שנים שאמרו צריך לאכול, אפי' מאה אומרים א"צ נותנים לן (ששנים כמאה).

✓ כ"פ הטור בשם ר"י: א"צ מומחה שכל

❖ שורשי הלכה (המקורות)

- א. יומא (פג):** חולה מאכילין אותו (ביוה"כ) על פי בקיאין.
- כ"כ הטור – כל חולי שהרופאים אומרים שהוא מסוכן אף על פי שהוא על הבשר מבחוץ מחללין עליה את השבת על פיהם.
- ב. רמב"ם (שבת ב, א):** רופא א' אומר לחלל עליו את השבת ורופא אחר אומר אינו צריך – מחללין עליו את השבת שספק נפשות דוחה את השבת.
- ג. יומא (פד):** ואין עושין דברים הללו לא על ידי נכרים ולא על ידי כותיים, אלא על ידי גדולי ישראל. ואין אומרים יעשו דברים הללו לא על פי נשים ולא על פי כותיים, אבל מצטרפין לדעת אחרת.

א"ח – ש"ח

מופלא בחכמה שומעין לדבריו בין להקל בין להחמיר דכיון דבמנינם שוים הם אזלינן בתר רוב חכמה.

ג. "שא"צ מומחה"

מ"א (ז): ומ"מ דווקא כשיאמר שמכיר באותו חולי (כמ"ש סימן תרי"ח), וגם אינו נאמן להכחיש המומחה אפילו להקל. כ"כ א"ר ומשנ"ב.

ביה"ל: שא"צ מומחה – כ"כ הטור בשם ר"י. מ"מ מהרמב"ם לא משמע כן (שכ': חולה שיש בו סכנה עושין וכו' ע"פ רופא אומן). והמחבר הקל בגלל סכנת נפשות. ולכן אם אפשר יעשה ע"י גוי. כ"כ משנ"ב.

ד. "דווקא יסראללים"

משנ"ב (כט): דכיון שהוא מצווה על שבת ואומר לחללו, ודאי סומך על המחאתו. אבל סתם גויים אינם נאמנים. 292.

ה. "אין מחללין"

משנ"ב (לא): דאין אומרים לו לאדם חטא בשביל שיזכה חברך. אך אם הכפיה היתה באחד מג' עבירות ע"ג וג"ע וש"ד, והוא משער שהנאנס ימסור עצמו למיתה בשביל זה אפשר דצריך לחלל כדי שלא יבוא לזה.

בני אדם (יהודים) חשובים מומחים קצת, וספק נפשות להקל.

ד"מ בשם איסור והיתר הארוך – הא דסתם בני אדם בקיאים במקצת היינו בסתם ישראל אבל לא בסתם גוים.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "שהרופאים אומרים שהוא סכנה"

משנ"ב (כה): אפילו רופא גוי נאמן, שהוא אומן (איסור והיתר).

וכ' הרדב"ז – אם החולה אומר צריך אני לתרופה פלונית, והרופא אומר א"צ שומעין לחולה, אם לא שרופא אומר שאותה תרופה תזיקהו אזי שומעין לרופא. כ"כ משנ"ב.

כ' ביה"ל – אבל אם המחלה ידועה והחולה אומר שתרופה זו מועלת למחלה זו והרופא אומר שאינו מועיל בזה אין סברא לשמוע לחולה לחלל שבת בחינם (אלא אם כן יש חשש שתתטרף דעתו אם לא ישמעו לו).

ב. "רופא אחד אומר צריך"

מ"א (ו): אם לא רצה החולה לקבל התרופה כופין אותו.

ביה"ל: והסכימו כמה אחרונים (המ"א בשם הב"ח וא"ר ע"ש) דהיינו דווקא אם שני הרופאים שווים אבל אם אחד מהם

סעיף יא: מתחילים טיפול מיד, אף שיאריך הטיפול גם לשבת

לרופא ירא שמים, ואם אי אפשר, ישאל שני רופאים זה שלא בפני זה, ואם גם זה אי אפשר יש להתיר מחשש לפיקוח נפש.

292. הרב יעקב יוסף זצ"ל: רופא גוי השונא יהודים, או רופא יהודי רשע: לכתחילה ילך

הבאה

סעיף יא: חולה שיש בו סכנה, שאמדהו ביום שבת שצריך לעשות לו רפואה ידועה שיש בה מלאכת חילול שבת שמונה ימים, אין אומרים: נמתין עד הלילה ונמצא שלא לחלל עליו אלא שבת אחת, אלא יעשו מיד אף על פי שמחללין עליו שתי שבתות [יומא פד:]. ולכבות הנר בשביל שיישן ע"ל סימן רע"ח.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אין אומרים נמתין"

הרב יעקב יוסף זצ"ל ע"פ ס' החיים: חולה שיב"ס. אם לא ינתחו אותו יחיה חיי שעה, ואם ינתחו יש לו 50% סיכוי שימות או יתרפא – מותר לנתחו, שמותר לסכן חיי שעה להחיותו חיי עולם.

משנ"ב (לב): ולא קשה ממ"ש בס"ס ד', דהתם הלא מיירי שיודע ומכיר שע"י המתנתו עד הערב לא יגיע שום ריעותא להחולה מה שאין כן הכא.

סעיף יב: מחללים שבת ע"י גדולים, לעשות בשינוי או גוי

כשאינ איחור

סעיף יב: א. כשמחללין שבת על חולה שיש בו סכנה, משתדלין שלא לעשות ע"י גוי וקטנים ונשים ב. אלא ע"י ישראלים גדולים ובני דעת.

ג. הגה: וי"א דאם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור ע"י שינוי, עושה ע"י שינוי.

ד. ואם אפשר לעשות ע"י גוי בלא איחור כלל, עושין ע"י גוי (או קטן) [א"ז], וכן נוהגים, אצל במקום דיך לחוש שיתעלל הגוי, אין לעשות ע"י גוי [תוספות והר"ן].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

כן גרסת רש"י – ע"פ נשים, שאם נשים או גויים אומרים צריך לחלל, אין מחללים על פיהם. לדעת אחרת – כגון: שנים אומרים צריך, ושלשה אומרים צריך, ואשה או כותי אומרים צריך – מצטרפין למהוי פלגא ופלגא וספק נפשות להקל.

א. יומא (פד:): ואין עושין דברים הללו לא על ידי גוים ולא על ידי קטנים אלא על ידי גדולי ישראל, ואין אומרים לעשות דברים הללו ע"פ נשים ולא על ע"פ כותים מפני שמצטרפין לדעת אחרת.

אור"ח – שכ"ח

ומתוך כך יבואו להתעצל במלאכה ואתי לידי סכנה.

ב. אלא על ידי גדולי ישראל

ב"י: לאו גדולים בחכמה קאמר, אלא גדולים לאפוקי קטנים, ישראל לאפוקי גוים. כ"כ התשב"ץ ועוד אחרונים. והוסיף הרמב"ם – וחכמיהם, כלומר שהם בני דעת לאפוקי נשים ועבדים שדעתן קלה.

והט"ז כ' – שכוונתו לחכמי ישראל, שמצווה לעשות על ידם. כ"כ הגר"ז.

ג. כ' ה"ה: שבת (קכח:) מביאין לחיה שמן על ידי שינוי. מכאן למד הרמב"ן – דכל צרכי חולה אף על פי שיש בו סכנה כשאפשר יעשו בשינוי, והוא שלא יתאחרו צרכיו של חולה כלל בשינוי זה, ואין נראה כן מלשון הרמב"ם, דביולדת דווקא החמירו ולא בשאר חולים.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"שלא לעשות ע"י גויים"

מסכם משנ"ב (לג) טעמו: בגויים וקטנים – פעמים שלא ימצאם ויאחרו ויבואו לסכן החולה (הרא"ש).

ואצל נשים איכא טעם אחר שמא יאמרו שלא ניתן שבת לדחות אף בפיקוח נפש ולכך מוסרין אותה להם, ויתעצלו בדבר ומתוך כך יבוא לידי סכנה, או שמא יקלו הנשים בדבר ויבואו לחלל שבת במקום אחר (רמב"ם).

"אלא ע"י ישראל גדולים"

✓ אבל הרי"ף גורס – ולא על ידי נשים. ופי' הר"ן: טעמו – שמא יתעצלו. כ' ר"י: ואם אין אחרים ודאי שרי.

הטעם שלא עושים ע"י נשים וקטנים וכו'

• התוס' – אפילו כשאפשר בגוי מצווה בישראל שמא יתעצל הגוי, ויבא לידי סכנה.

• והרא"ש – ולא לקטנים אף שישנם שם, דחיישינן זימנין דליתנהו ואתי לאהדורי בתרייהו. ונשים וכותיים הוי טעמא משום שמא יתעצלו והיינו דקתני מפני שמצטרפים לדעת אחרת.

• והרמב"ם כ' – שאם יחללו לחולה שבת תהא שבת קלה בעיניהם (ויחללו אף בבריא).

ב"י: טעם זה שייך בנשים וכותים ולא בגוים וקטנים.

• והר"ן – לא ע"י גוים וקטנים שמא יאמרו הרואים בקושי התירו פיקוח נפש, ואין מתירין אותו ע"י גדולים, ויבואו לידי פיקוח נפש. ולא ע"י נשים או כותיים, שמא יבואו להרהר ולומר הם אינם רוצים לחלל את השבת ומכשילין אותנו.

אבל מצטרפים אל דעה אחרת

• הר"ן פי' – שמצטרפים עם הגדולים, דכיון שהישראל עוסק בהם אף הם מזדרזים.

• והרא"ש פי' – שמצטרפים לדעה אחרת שלא ניתן שבת לידחות אפילו מפני פיקוח נפש, ומפני כך נמנעים מלעשות מלאכה זו ומוסרין אותה לגוי או לאשה.

אורח – שכ"ח

ואף אם ע"י השינוי מתאחר מעט רק דאין החולי בהול נמי עושים בשינוי (שהוא דרבנן).

ד. "וכן נוהגים"

והט"ז (ה): לאו מנהג ותיקין הוא, דאף שיכול לעשות ע"י גוי מ"מ הישראל יזדרז בדבר יותר. ולכן אם יש אפילו ספק הצלה ויש סכנה בבירור כל הזריז ה"ז משובח, והובא במשנ"ב.

משנ"ב (לד): כשיש שם במעמד זה חכמים, מצוה לכתחילה לעשות חלול זה על ידיהם (רמב"ם, ריא"ז ותשב"ץ). אבל אם אין שם רק נשים (או גויים וקטנים) בודאי אין להם להמתין והם זריזות ונשכרות (תשב"ץ וריא"ז).

ג. "ובלל איחור ע"י שינוי"

משנ"ב (לה): דכל כמה דנוכל לעשות בהיתר לא שבקי התירא ונעשה באיסור,

סעיף יג: כשמתקן דבר אחר כשמציל המסוכן

סעיף יג: כל הזריז לחלל שבת בדבר שיש בו סכנה – הרי זה משובח, אפילו אם מתקן עמו דבר אחר כגון שפירש מצודה להעלות תינוק שנפל לנהר וצד עמו דגים, וכן כל כיוצא בזה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

יומא (פד:): ת"ר – מפקחין פקוח נפש בשבת והזריז הרי זה משובח, ואין צריך ליטול רשות מבית דין. הא כיצד? (א). ראה תינוק שנפל לים – פורש מצודה ומעלהו, אף שדג דגים. (ב). ראה תינוק שנפל לבור – עוקר חוליא ומעלהו. אף על גב דמתקן דרגא. (ג). ראה שננעלה דלת בפני תינוק – שוברה ומוציאו (שמא יבעת התינוק וימות), ואף על גב דקא מיכוין למיתבר בשיפי

(נסרים שצריך להם).²⁹³

ד). מכבין ומפסיקין מפני הדליקה בשבת, אף שמכוון לגחלים לצלות עליהם. מ"א (ח): ננעל הדלת – ולא אמרינן שאפשר לקרקש להתינוק באגוזים מבחוץ עד שיביאו המפתח.²⁹⁴

כ' שה"צ (יג): אם מתכוון לתקן דבר אחר עמו:

- משמע – שמותר, שגוסרים בגמ' "אף דמכוון". כ"פ בה"ג, והרוקח.
- אבל הרי"ף – אוסר, שלא גורס כן.

²⁹⁴ הרב יעקב יוסף זצ"ל: שכחו לכבות הנורה במקרה, ופתחו המקרה לצורך חולה שיב"ס, מותר באותה הזדמנות להוציא לעצמו האוכל. כ"פ פסקי תשובות.

²⁹³ שש"כ: תינוק שנאבד ונמצא משוטט והוא נבעט, מותר לחלל לכל מה שצריך. וכן הדין בגדולים שנאבדו ויש חשש לחייהם.

כ"כ הרמב"ם, הרא"ש, רי"ו, מאירי משנ"ב: לכן לא יכוון לזה. ופמ"ג בשם לח"מ.

סעיף יד: מה עדיף לשחוט בשר כשר או להאכילו נבילה מוכנה

סעיף יד: היה חולה שיש בו סכנה וצריך בשר, שוחטים לו ואין אומרים: נאכילנו נבילה. אבל אם היה החולה צריך לאכילה לאלתר, והנבילה מוכנת מיד והשחיטה מתאחרת לו, מאכילין אותו הנבילה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

כ' הרא"ש בשם הר"מ: היה החולה צריך לבשר שוחטין לו ולא יתנו לו בשר נבילה.

טעמו:

• הרא"ש כ' – כי השבת הוא אצלו כחול לכל מה שצריך, ע"כ ישחטו לו ולא יאכילוהו בשר נבילה. כ"ד הראב"ד.

• והר"ן – איסור נבלה אינו קל מאיסור שבת, כיון שעל כל כזית עובר בלאו, ובשבת יש פ"א איסור סקילה, לכן הרבה לאווים חמור מאיסור שבת.

• והרא"ש בשם רמ"מ – שמא יהיה החולה קץ באכילת איסור ויפרוש ויסתכן.

• אבל הרשב"א כ': נדמה לי ששבת דחוייה ולא הותרה, לכן מאכילים אותו נבילה ולא שוחטים לו, כ"מ מהרמב"ם ששבת דחוייה, שהרי פסק שטומאה דחוייה בציבור. כ"כ הר"ן – ששבת דחוייה ולא הותרה.

שבת דחוייה או הותרה בפני

פיקוח נפש (פסקי תשובות)

• מחלוקת הראשונים:

רשב"א – שבת דחוייה. כ"כ הר"ן.

רא"ש – שבת הותרה בפיקוח נפש.

• דעת הרמב"ם והשו"ע:

כסף משנה – שבת דחוייה, כ"כ פמ"ג, ערוך השלחן.

שו"ת הרמ"א – שבת הותרה (שהרי כ' הרמב"ם: חולה הרי הוא כחול לכל דבר), כ"כ צ"צ, חס"ל ועוד.

• להלכה:

גר"ז: להלכה קי"ל שדעת מרן ששבת דחוייה, כ"כ קש"ע, כה"ח ועוד הרבה אחרונים.

פסקי תשובות: ולכן כל שאפשר למעט האיסור (כגון בשינוי וכיו"ב) ימעט.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"שוחטים לו"

משנ"ב (לט): הרבה טעמים נאמרו ע"ז: י"א (הרא"ש בשם הרמ"מ) – משום דשבת הותרה אצל פיקוח נפש, ולכן שוחטין לו כדרך ששוחטין ביום טוב ואפילו איסור דרבנן אין מאכילין אותו במקום שאפשר לו לשחוט מטעם זה

או"ח – שכ"ח

מ"א (ט): וכ' הגמ"ר – אם צריכים לחמם לו יין, ימלא ישראל ויחם העכו"ם, דמוטב שיתנסך היין משיתחלל שבת. וכתב בד"מ שכיון שאיסורו מדבריהם מותר וגם איסורו קל מאד ואין החולה קץ בו. כ"כ הט"ז ומשנ"ב.²⁹⁵

אבל י"א (הרשב"א והר"ן) – דשבת רק דחוויה היא, אלא הטעם הוא דשמא יהיה קץ באכילת נבילה ולא יאכל ויסתכן הב"י בשם הר"ן – בנבילה עובר על כל כזית ממנה, וחמיר מאיסור לאו דשבת. ולפ"ז בודאי מוטב לתת לו איסור דרבנן משנחלל שבת באיסור סקילה.

סעיף טו: אמדוהו לגרוגרת ורצו 10 אנשים והביא כ"א גרוגרת

סעיף טו: אמדוהו (פי' התבוננו במחלתו ושיערו) **הרופאים שצריך גרוגרת אחת, ורצו עשרה והביאו לו כל אחד גרוגרת – כולם פטורים ויש להם שכר טוב מאת ה' אפילו הבריא בראשונה** (שכולם למצווה התכוונו – רש"י), [מנחות סד. כ"פ הרמב"ם והר"ן].

ביה"ל: מיירי בחולי בהול דאם לא כן מסתברא שאסור להרבות בגברי.

סעיף טז: אמדוהו לב' גרוגרות ומצא ג' בעוקץ אחד או ב' בשני עוקצים

סעיף טז: א אמדוהו לשתי גרוגרות, ולא מצאו אלא שתי גרוגרות בשני עוקצין וג' בעוקץ אחד – כורתים העוקץ שיש בו ג' (שממעט הקצירה). ואם היו [מנחות סד.]. **ב** ב' בעוקץ אחד וג' בעוקץ אחד, לא יכרתו אלא העוקץ שיש בו שנים [הר"ן בשם הרא"ש הרשב"א]. **ג** הגה: ואם הדבר זה, אין מדקדקין בכך, שלא יבא לידי ליחוי ועיכוב [הגהות מרדכי].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "לא יכרתו אלא"

יאכל אוכל טרף יקוץ במאכלו ויקיא ויסתכן. מ"מ כשהאוכל כשר רק אינו מהודר אין לחלל עליו השבת.

²⁹⁵ הרב יעקב יוסף זצ"ל: חולה שיב"ס שנמצא בבית חולים בחו"ל שאין אוכל כשר, מותר להסיע לו אוכל כשר אף דרך רה"ר, שאם

הרב יעקב יוסף זצ"ל: כיון שבותרים את האיסור הקל, ירתית המים דווקא במיחם חשמלי או כיריים חשמליים מאשר בגז.
וכן עדיף להדליק נורה שהיא פחות חזקה, או נורת 'לד' מאשר נורת ליבון.

משנ"ב (מד): דריבוי בשיעורא שלא לצורך אסור. ח"א – ה"ה לענין שאר מלאכות כגון בישול, ואפילו אם הוא בקדרה אחת אסור לבשל יותר ממה שצריך, ואם הדבר בהול אין מדקדקין בכך.

סעיף יז¹: חולה שנפל למשכב ואין בו סכנה, סכנת אבר

סעיף יז חלק 1¹: **חולה שנפל מחמת חליו למשכב ואין בו סכנה**, (הגה: או שיש לו מיחוס שמלטער וחלה ממנו כל גופו שאז אף על פי שהולך כנפל למשכב למי) [המגיד] – **אומרים לגוי לעשות לו רפואה**. **אבל אין** (ישראל) **מחללין עליו את השבת באיסור דאורייתא, אפילו יש בו סכנת אבר...**

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א.שם (קכט.): אמר רב המנונא – חולה שאין בו סכנה – אומר לנכרי ועושה. כ"פ הטור – כל צורכי חולה בדבר שאין בו סכנה הוא לא יעשה, אבל אומר לגוי ועושה כיון שאין בו סכנת הגוף.

ב. סכנת אבר

ע"ז: עין שמרדה מותר לכוחלה בשבת, סבור מינה הני מילי דשחיקי סמנין מאתמול אבל מישחק ואתויי לא. אמר ליה ההוא מרבנן לדידי מיפרשא לי מיניה דרב יהודה דאפילו מישחק ואתויי מרשות הרבים שרי, דשורייני דעינא בליבא תלו (והוי בו סכנה).

כ' הרא"ש – משמע שאם איב"ס אסור, אף שיש בו סכנת אבר אסור באיסור דאורייתא ע"י ישראל. כ"פ הר"ן.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אומרים לגוי לעשות"

מ"א (יא) בשם הרד"ך: ודווקא כשצריך להרפואה בשבת עצמו, פמ"ג – אבל כשא"צ לה בשבת ימתין עד מו"ש, אבל כשיש סכנה אסור להמתין.

משנ"ב (מז): לעשות לו רפואה – אפילו במלאכה דאורייתא, וה"ה שאר צרכיו כגון לאפות ולבשל וכיוצא באלו אם צריך לכך (רמב"ם).

ב. "אפילו יש בו סכנת אבר"

משנ"ב (מח): דלא הותר לישראל לעבור על איסור דאורייתא אלא בפיקוח נפש.

משנ"ב (מט): סכנת אבר – ובלבד שלא היו אברים שיש בה סכנת הגוף (לעיל ס"ו ס"ט). ה"ה בשאר האברים אם הרופא אומר

אורח – שכ"ח

התפשטות הזיהום. אלא הכוונה לשברים קלים או נקע ושאר מכות יבשות שאין הנשמה תלויה בהם (ציץ אליעזר ח טו. שבת הלוי ו כה ועוד).
כ"פ נשמת אברהם (דף תנד) – בזמנינו כמעט בכל סכנת אבר כרוכה בסכנת כל הגוף, ע"י הרעלה וכיו"ב.

שאם לא ירפאו האבר יוכל לבוא לפקיוח נפש.

פסקי תשובות (תשכ): אין הכוונה לסכנת נמק או שיתוק של חלקי הגוף או שטפי דם פנימיים וקריעה בגידים או בעורקים וקטיעת אבר, בכל אלו יש בהם חשש פיקוח נפש עקב חשש סיבוכ או

סעיף יז²: לחלל לחולה ע"י ישראל באיסור רבנן

סעיף יז חלק 2²: א. ולחלל עליו ישראל באיסור דרבנן בידיים:

- (1). יש – מתירים אפילו אין בו סכנת אבר.
 - (2). וי"א – שאם יש בו סכנת אבר עושין ואם אין בו סכנת אבר אין עושין.
 - (3). וי"א – שאם אין בו סכנת אבר עושין בשינוי (דהוי דרבנן וא"צ לחפש אחר גוי), ואם יש בו סכנת אבר עושין בלא שינוי.
 - (4). וי"א – אפי' יש בו סכנת אבר אין עושין לו דבר שהוא נסמך למלאכה דאורייתא, ודברים שאין בהם סמך מלאכה עושין אפילו אין בו סכנת אבר.
- ודברי הסברא השלישית נראין...

סיכום דעת שו"ע: חולה כל גופו שאב"ס מותר איסורי דרבנן ע"י ישראל בשינוי, ואם יש בו סכנת אבר מותר אף בלי שינוי.

ישראל באיסור דרבנן בחולה שאב"ס, או כשיש סכנת אבר.

(2). והר"ן – פסק לחומרא, רק בסכנת אבר מותר איסור דרבנן ע"י ישראל, אבל שאר חולה שאין בו סכנה מותר רק ע"י גוי.

(3). והרמב"ן – חולה שאב"ס יעשה בשינוי, כשיש בו סכנת אבר יעשה אף בלא שינוי.

(ד). אבל הרמב"ם כ' – צרכי חולה שאין בו סכנה עושין לו כל צרכיו על ידי גוי

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. לחלל באיסור דרבנן ע"י ישראל

נסתפק שם הרא"ש: האם בחולה שאין בו לא סכנה ולא סכנת אבר אם התירו לו רפואה על ידי ישראל דהוי שבות כשם שהתירו לו אמירה לגוי. או דילמא לא התירו לו אלא אמירה לגוי שהיא שבות דלית בה מעשה, אבל לעשות לו הישראל רפואה בידיו לא התירו דכיון שהישראל עושה מעשה בידיים?

(1). הרשב"א – פסק לקולא, מותר ע"י

א"ח – ש"ח

הרא"ש לקולא. כ"כ הטור בדעת הרמב"ם, כ"ד הרשב"א – להקל. ✓ והשו"ע פסק: ודברי הסברא השלישית נראין, כדברי הרמב"ן.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

(1) "יש מתירים"

משנ"ב (נ): היינו כל השבותים ואפילו בלא שינוי ומטעם דס"ל דבמקום חולי לא גזרו (אפילו דבר שהוא נסמך למלאכה דאורייתא. דלדעה רביעית אסור).²⁹⁶

"אפילו אין סכנת אבר"

משנ"ב (נא): דאם יש בו סכנת אבר לכל הדעות (לבד מדעה אחרונה) מותר לישראל לחלל עליו בכל השבותים לרפואתו ואפילו אינו חולה כלל בכל הגוף (מ"א).

"אין סכנת אבר"

משנ"ב (נב): מיירי שהוא חולה שנפל למשכב או שמצטער הרבה וחלה מזה כל גופו. אבל אם בכל גופו אינו חולה רק שהוא חולה באחד מאבריו וגם באותו האבר אין סכנה לכו"ע לא שרי לחלל כ"א ע"י גוי (מ"א).

(2) "אין בו סכנת אבר"

משנ"ב (נג): אף שהוא חולה הכולל כל הגוף ס"ל דאסור לעשות ע"י ישראל ולדעה זו השניה, אפילו בשינוי אסור. ואם אי אפשר לעשות ע"י גוי מודו לדעה

(מבשל לו ולאפות וכו' וכן כוחל עיניו). ובצרכים שאין בהם מלאכה עושין אותן אפילו על ידי ישראל.

הבנה בדברי הרמב"ם:

ב"י: וקשה א"כ למה לא התיר לכוחל העין רק ע"י גוי?

ה"ה כ' – שבות המותר בחולה שאב"ס רק בחולה הכולל כל גופו, אבל באבר אחד כיון שאין בו סכנה לא הותר לישראל אפילו שבות גמור. ולכן לא הותר לכוחל העין. אבל מלאכה גמורה בישראל אין להתיר אפי' סכנת אבר.

והב"י – חולק על ה"ה. לרמב"ם אין חילוק בין סכנת אבר או לא, אלא בכל שבות שיש בו עיקר מלאכה שהוא נסמך אליה (כגון לכוחל העין) אסור, אבל שבות שאין בו עיקר מלאכה מותר אף ע"י ישראל (ולכן התיר להחזיר את השבר וכו', שדברים אלו לא נאסרו מפני שהם דומים למלאכה וגם ליכא למיגזר בהו משום שחיקת סממנין שאין דברים הללו נעשים בסממנין).

ולפ"ז מדברי הרמב"ם נפשט ספקו של הרא"ש לחומרא, ועוד אף מה שלהרא"ש והר"ן בסכנת אבר הותר שבות הנעשה על ידי ישראל, להרמב"ם כל שהוא דבר הדומה למלאכה או מידי דאיכא למיגזר ביה משום שחיקת סממנין אסור, ולא הותר ע"י ישראל אלא דבר שאינו דומה למלאכה ואינו נעשה על ידי סממנין.

וד"מ (ח): ואין דבריו מוכרחים לדחות פירוש המגיד משנה שפסק ספקו של

שיעשה לו מלאכה דרבנן, דשבות דשבות מותר במקום צער. אף בדאורייתא יש להתיר אם הגוי עושה בשינוי.

²⁹⁶ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מי שאינו חולה שיב"ס אלא שסובל כאבים עזים, מותר לומר לגוי

והקשה הב"ח על הב"י, שהרי הרא"ש והר"ן הוכיחו מההוא דעין שמרדה שמותר לכוחלה אף על פי שהוא נסמך למלאכה, ע"ש.

"הסברא השלישית נראין"

משנ"ב (נז): כ"פ הט"ז, מ"א, הגר"א, וכ"ד רוב הפוסקים.

השלישית דמותר ע"י ישראל בשינוי (הגר"א).

"נסמך למלאכה" (4).

מ"א (יג): כגון כוחל שהוא ככותב או לעשות רפואה בסם דאיכא למיחש לשחיקת סמנים (ב"י). כ"כ משנ"ב.

סעיף יז: לעשות לקטן תבשיל, לסייע לגוי

סעיף יז חלק 3: א"הגה: מותר לומר לגוי לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול, דסתם כרכי קטן כחולה שאין בו סכנה דמי [ר' ירוחם ורמב"ן ורשב"א].

ב. וכל שאסור לעשות ע"י ישראל, אפי' ע"י החולה בעצמו אסור. אבל כשעושה לו הגוי מותר לחולה (וה"ה אחר – משנ"ב) לסייעו קצת, דמסייע אין בו ממס. [ב"י].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "תבשיל לקטן"

פסקי תשובות (תש"כ): שאין לו מה יאכל – מיירי ברעבון של שעה מועטת (שאם אין לו לאכול זמן ממושך מחללים אפי' ע"י יהודי). ואם הוא תינוק עד גיל שנתיים שאין לו תבשיל הראוי לו, מחללים ע"י גוי, וא"צ לתת לו תבשיל אחר שמא יגרום לקלקול מעיים (שלחן של שלמה).²⁹⁸

ב. "לסייעו קצת"

מ"א (טז): ודווקא שאף ללא סיוע יוכל לעשות, אלא שמסייע מעט (כגון גוי

משנ"ב (נח): אם אין התינוק רוצה לאכול כ"א ע"י אמו מותר לאם להאכילו אפילו חלבו הגוי שבשלו, אף על גב דמטלטלת מוקצה (או"ה והמ"א). וכ' פמ"ג – דבעי שינוי.²⁹⁷

כ' ח"א – וצריך ליזהר שלא ליתן המאכל בעצמו לקדרה שבישלו הגוי, דאחד נותן מים ואחד שופת את הקדרה הראשון פטור אבל אסור.

²⁹⁸ הרב יעקב יוסף זצ"ל: תינוק דינו כחולה שאין בו סכנה, ולכן אם התקלקלה הדייסה של הקטן ואין להשיג מהשכנים, מותר לבשל לו דייסא שיש בזה סכנה אם לא יאכל.

²⁹⁷ לוית חן (פו) – אסור לתת לחולה גדול שאב"ס מאכל מוקצה. וכ' הרב יעקב יוסף זצ"ל – מ"מ לקטן (עד בר מצווה) מותר לתת מוקצה, מס"ס (שמא מותר לתת לקטן איסור דרבנן, ושמא מותר לתת לקטן מוקצה).

א"ח – ש"ח

במשנ"ב (יא) – הביא הרבה אחרונים חולקים על זה (ש"ך, נקודות הכסף, החמד משה, א"ר, ח"א וכן מסיק הריטב"א בשם הרמ"ה), ודעתם כהש"ע.

שכוחל את העין וישראל סוגר ופותח את העין שיכנס בו הכחול) אבל אם אינו יכול לעשות בלתי ישראל אסור. כ"כ משנ"ב. ט"ז (יג): הסיוע יהיה דווקא בשעה שהגוי עוסק בה לא שיקדים לפניו כלל.

סעיף יז: לעשות מדורה למי שהקז דם והצטנן

סעיף יז: הקז דם ונצטנן (או איבד הרבה דם), עושים לו מדורה אפילו בתקופת תמוז [שבת קכט.].

מדורה להתחמם, דסתם חולה מסוכן הוא אצל צינה (הגר"א, ב"ח וא"ר). הרב יעקב יוסף זצ"ל: ה"ה חולה שאב"ס שחם לו מאוד, מותר להדליק לו מזגן בשינוי. יולדת תוך ל' מותר לעשות לה מדורה, ולשאר דברים אין מחללים.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)
"ונצטנן"

משנ"ב (סב): משום דסכנה הוא בסתמא ואפילו ע"י ישראל שרי. וה"ה לשאר חולי שיש בו סכנה אם קר לו עושין

סעיף יט: בישולי גויים לחולה שאב"ס

סעיף יט: חולה שאין בו סכנה מותר בבישולי גויים.

לבשל לא נאסר משום חתנות (שאין קריבה).
• והפמ"ג – הוסיף, כיון שאין איסורו מחמת עצמו.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"מותר בבישולי עכו"ם"

ט"ז (יד): ואם נשאר למ"ש אסור לבריא ואפי' לחולה עצמו אם הבריא. ומשנ"ב (סג) – אף שלא הבריא אסור, כיון שאפשר לבשל לו אז ע"י

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

כ' רי"ו בשם הרמב"ם: חולה שאב"ס מותר בישולי גויים.
טעמו:

הרשב"א – איסור בישולי גויים שהוא איסור קל, משום שמא יבוא לאכול עמו.
• והר"ן כ' – כיון שכל צרכי חולה נעשים ע"י הגוי, לא חילקו ואף בישולי הגויים התירו.
• והרא"ה – כיון שאיסורי גויים אסור משום חתנות, וכיון שבשבת אסור לנו

ישראל. 299.

ולוית חן (נג) – מתיר את הכלים למ"ש
בלא הכשר. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל
וכדאי שימתין כ"ד שעות.

משנ"ב (סג): הכלים של בישולי א"י
צריכים הכשר.

סעיף כ: לתת יין או רוק תפל לעין

סעיף כ: אין נותנין יין לתוך העין. וליתנו על גביו, אם פותח וסוגר
העין – אסור (דאז מוכחא מלתא דלרפואה עושה – ט"ז). ואם אינו פותח וסוגר,
מותר. ורוק תפל, אפילו על גביו אסור דמוכחא מלתא דלרפואה עביד [שבת
קח. ופרש"י שם].

משנ"ב (סז): רוק תפל היינו כל שלא
טעם כלום משניעור שהוא חזק ומוכחא
מילתא דלרפואה מכיון דאי לרחיצה מאוס
הוא. וכ' האחרונים – ואם רוחץ פיו
במים ואח"כ מעבירו על עיניו שרי אף
שמעורב בו קצת רוק. ואם לא יכול
לפתוח עיניו יכול ללחלח ברוק תפל
דאין זה רפואה (מ"א).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אינו פותח וסוגר מותר"

מ"א (יח): דאמרינן לרחיצה בעלמא הוא
דעביד (רש"י), והאידנא שאין דרך לרחוץ
ביין אסור. כ"כ משנ"ב.

"ורוק תפל"

סעיף כא: לתת קילורין ע"ג העין בשבת

סעיף כא: א. שורה אדם קילורין (דווקא בקילור צלול שאז נראה כרוחץ) בערב
שבת ונותן ע"ג העין, שאינו נראה אלא כרוחץ. והוא דלא עמיץ ופתח.
ב. ולא חיישינן משום שחיקת סמנים, דכיון שלא התירו לו לשרותן אלא
מע"ש איכא היכרא.

א. שבת (קח:): אמר מר עוקבא אמר
שמואל: שורה אדם קילורין (תחבושת

❖ שורשי הלכה (המקורות)

בישולי גויים, כיון שבכל רגע מוזרם זרם חדש
מחברת החשמל).

299. הרב יעקב יוסף זצ"ל: ואם בישל הגוי
בחשמל מותר מה שנשאר במ"ש (שבחשמל אין

א"ח – ש"ח

אסור (משום גזירת שחיקת סממנין או גזירה שמא ימרח), אבל קילור צלול אף בשבת מותר להניחו.

• אבל התוס' תירצו – התם שעושה לרפואה ולכן אסור, וכאן מיירי באדם בריא ואינו מניח אלא לתענוג.

• סמ"ג – ע"ג העין מותר, תוך העין אסור.

ב"י: וק"ל כדברי הרא"ש והר"ן.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "ולא חיישינן"

עו"ש: לא הצריכו היכר ביין בין ע"ג העין או תוכו, ששם דרך העולם לרחוץ ביין, אבל קילורין שעושים רפואה הצריכו היכר. כ"כ משנ"ב.

לעינים – רש"י) מערב שבת ונותן על גב עיניו בשבת ואינו חושש. בר ליואי הוי קאי קמיה דמר עוקבא, חזייה דהוה מייץ ופתח, אמר ליה: כולי האי ודאי לא שרא מר שמואל.

ב. רש"י: ואינו חושש – דלדידה כיון דאצרכוה לשרותה מערב שבת איכא הכירא וליכא למיגזר. ומאן דחזי סבר דרחיצה בעלמא היא כסבור שהוא יין.³⁰⁰

וקשה: משבת (יח.) – תניא מניחין קילור על גבי העין מע"ש ומתרפא והולך כל השבת, משמע שבשבת אסור?

• תירצו הרא"ש והר"ן – התם מיירי בקילור שהוא עב דומיא דאספלנית הילכך דווקא מערב שבת אבל בשבת

סעיף כב: לסוך גלדי מכה בשמן, לתת עליה שמן וחמין

סעיף כב: א. מעבירין גלדי המכה וסכין אותה בשמן, אבל לא בַּחֲלָב (ה"ה אם השמן היה קרוש דדמי לחלב – משנ"ב) מפני שהוא נימוח. ואפילו בגמר מכה דליכא אלא צערא, שרי.

ב. אבל אין נותנין עליה שמן וחמין מעורבים יחד (דמוכח שהוא לרפואה – רש"י), ג. ולא ע"ג מוך ליתנו עליה (שמא יסחט – מ"א), אבל נותן הוא חוץ למכה, ושותת ויורד לתוכה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (נג:): סכין ומפרכין לאדם אבל

(שאסור) יש עצה: לערב התרופה מע"ש באוכל או משקה באופן שלא ניכר, ויקח בשבת. מ"מ הרב יעקב יוסף זצ"ל – אוסר לעשות כן, שרק בקילורין התירו ולא בשאר תרופות.

³⁰⁰ פסקי תשובות (תשכד): נמצאנו למדים שבאופן שלא נראה לאחרים כתרופה, וגם לעצמו עושה שינוי שרי, לכן: מי שצריך לקחת תרופה, ואינו חולה כל גופו

לא לבהמה.

גמ': מאי לאו דאיכא מכה, ומשום צער? – לא, דגמר מכה ומשום תענוג. ופרש"י: מפרכין – גלדי מכה. ופסק הטור – ואפי' בגמר מכה דליכא אלא צערא שרי.

וכ' הטור: סכין – בשמן ולא בחלב, משום שהוא נימוח (ב"י – האיסור כמו בריסוק השלג, משום נולד או גזרה שמא יסחט פירות). כ"כ מרדכי, סמ"ג והגמ"י.

ב. שבת (קלד:): אמר רב אין מונעין חמין ושמן מעל גבי מכה בשבת, ✓ ושמואל אמר נותן חוץ למכה ושותת ויורד למכה, ותניא כוותיה דשמואל.

כ' התוס': מחלוקת רב ושמואל דווקא במעורבין יחד, אבל כל אחד לבדו מותר, כדתנן (קיא.) – אבל סך הוא את השמן והיינו אפילו על גבי מכה, כ"כ רי"ו.

ג. שם ברייתא: אין נותנין שמן וחמין על גבי מוך ליתן על גבי מכה בשבת.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "גילדי מכה"

פירוש: מכה שהתיבשה, וכל מכה מכאיב לו ויורד דם, מותר לרככו ע"י סיכה בשמן.³⁰¹

"וסכין אותה"

גר"ז: דבזמנא היה דרך הבריאים בסיכה בשמן ולא מוכחא מילתא דלרפואה עביד. כ"כ משנ"ב (ע) – ובמדינותינו מסתברא דבגמר מכה שרי בשמן.

"דליכא אלא צערא, שרי"

ט"ז (טז): צ"ל "דליכא צערא" (בלי "אלא") פי' אלא לתענוג, כן הגיה הב"ח. כ"כ המ"א. כ"כ משנ"ב (כב) – דליכא צערא אלא תענוג בעלמא.

ב. "מעורבים יחד"

משנ"ב (עד): וחמין לבד משמע ממ"א דשרי כמו שמן לבד.

ג. "ע"ג מוך"

מ"א (כ"ד): אפי' חמין לחוד אסור משום סחיטה (גמ'), אבל שמן לחוד לא גוזרים (כמ"ש סי' שי"ט). כ"כ משנ"ב (עו) – ואף אם המוך היה נתון מקודם על המכה, אסור ליתן עליה חמין ושמן או חמין לחוד שמא יסחט.

סעיף כג: לתת ספוג או בגדים ע"ג מכה

וכן במילה יתן תחילה מי החמצן על האבר ואח"כ ינקוהו בצמר גפן, וכן כשנותן יין לפי התינוק, יטפטף היין לפיו ולא יתן בצמר גפן ויתן לפיו.

³⁰¹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר לשטוף הפצע במי חמצן, ולנקותם אח"כ בצמר גפן. אבל לא יתן תחילה מי החמצן על הצמר גפן מחשש לסחיטה.

סעיף כג: א. נותנין ספוג וחתוכות בגדים יבשים וחדשים, שאינן לרפואה אלא כדי שלא יסרטו הבגדים את המכה, אבל לא ישנים, שהם מרפאים. **ב.** וה"מ ישנים, שלא נתנו מעולם על המכה, אבל אם היו כבר על המכה אפילו ישנים שרי, דשוב אינם מרפאים.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קלד:): ת"ר – נותנין על גבי המכה מוך יבש וספוג יבש, אבל לא גמי יבש ולא כתיתין יבשים. קשיא כתיתין אכתיתין (כלומר דברישא שרי מוך יבש דהיינו כתיתין וסיפא אסר כתיתין)? לא קשיא הא בחדתי (חדשים) הא בעתיקי (ישנים).³⁰²

חדתי/עתיקי

- רש"י פי' – חדתי שלא היו על גבי מכתו מעולם מרפאים ואסור, עתיקי לא מרפאים.
- אבל הרי"ף (נג:): פי' – להיפך דעתיקי מרפאים חדתי לא מרפאים.

ב. וכתב הרא"ש: ואפשר שגם רש"י מודה שישנים מרפאים יותר, אלא שמצריך שהישנים אל יתנו ע"ג המכה פעם אחרת.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "וספוג וחתוכות בגדים יבשים וחדשים"

ט"ז (יז): וחדשים – לא קאי אספוג, דהתם אפילו בישנים שרי שאינם מרפאים (ודלא כדעת הטור), וכ"כ בא"ר. אבל המחבר – העתיק לשון הטור דספוג מרפא, ואולי כוונת המחבר שם רק אספוג לח וצ"ע. כ"כ משנ"ב.

סעיף כד: לתת עלה ע"ג מכה

סעיף כד: נותנים עלה על גב מכה בשבת, שאינו אלא כמשמרה, חוץ מעלי גפנים שהם לרפואה (ה"ה שאר עלים הידועים שהם מרפאים – מ"א), [סמ"ג בשם ירושלמי]. (ואין נותנין גמי על המכה שהיא מרפא) [טור].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"גמי על המכה"

א"ר: אין חילוק בגמי בין לח ליבש, וכן משמע בביאור הגר"א. כ"כ משנ"ב (פ) –

³⁰² תחבושת ללא משחה, להגן עליה מפני מכות.

³⁰² הרב יעקב יוסף וצ"ל: מותר לתת על המכה

ואפילו הכינו לכך מבע"י ואינו מוקצה ואפ"ה אסור.

סעיף כה: להחזיר רטיה על המכה

סעיף כה: א. רטייה שנפלה מעל גבי המכה על גבי קרקע – לא יחזירנה (דהוי כמניח לכתחילה שאסור, גזירה שמא ימרח להשוות אותה – מ"א). **נפלה על גבי כלי, יחזירנה. וע"י גוי מותר להניחה אפי' בתחלה** [רמב"ם].

ב. הגה: ומותר לומר לגוי לעשות רטייה על מכה או חצורה [או"ח הארוך].

ג. ואסור ליתן עליה אפר מקלה דמרפא, כי אס ע"י גוי. [מרדכי].

קרקע	מחלוקת: ת"ק – מתיר ר"י – אסור	אסור

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. עירובין (קב:): ת"ר – רטיה שפירשה מעל גבי מכה מחזירין אותה בשבת. רבי יהודה אומר – הוחלקה למטה דוחקה למעלה למעלה דוחקה למטה. אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יהודה. **פרש"י:** הטעם שאסור להחזיר שמא ימרח. **תוס' –** אבל לשחיקת סממנים ליכא למיחש, כיון שהונחה מע"ש. **כ"כ ר"ו.**

שם: אמר רב חסדא לא שנו (פי' מחלוקתם) אלא שפירשה על גבי כלי (שלת"ק מחזירים ולר"י אין מחזירים. והלכה כר"י) אבל פירשה על גבי קרקע דברי הכל אסור. אמר מר בר רב אשי – אבא נפלה אבי סדיא וקא מהדר לה, ואמר לא סבירא לי.

והלכה כרב אשי (שנפלה על הכר מחזירה).

סיכום הגמרא:

ר"ח: מחלוקת בכלי	אבא: מחלוקת בקרקע	
כלי	מותר	מחלוקת: ת"ק – מתיר. ר"י – אסור

פירוש: אבא לא ס"ל

● **ראב"ד –** אפי' פירשה ע"ג קרקע מחזירים. (דלא סבירא ליה אבא דבפירשה בכלי פליגי אלא בפירשה על גבי קרקע ואפילו הכי קיימא לן כתנא קמא דאמר מחזירין – הר"ן). **כ"כ הרא"ש בדעת הר"ף.**

● **והרא"ש –** פירשה ע"ג קרקע אסור להחזיר (לא שמיע לי הא דרב יהודה אבל שמיע לי הא דרב חסדא דבקרע דברי הכל אסור והלכתא כתנא קמא דשרי על גבי כלי. אי נמי לא שמיע לי הא דרב חסדא דאמר דבקרע דברי הכל אסור אלא סבירא ליה דבקרע פליגי אבל בכלי דברי הכל מותר. **כ"פ רש"י.**)

סיכום: פירשה ע"ג קרקע

ראב"ד – מותר להחזיר, **כ"כ הרא"ש בדעת הר"ף.**

✓ **הרא"ש –** אסור, **כ"כ הב"י בדעת הר"ף, רש"י הר"ן והרמב"ם.**

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "ע"ג כלי יחזירנה"

משנ"ב (פב): דכהחלקה הרטיה ממקומה דמי, דבודאי מותר להחזירה. וכ' הט"ז – וכשמחזירה לא יאגדנה בשבת בקשר של קיימא (אלא בעניבה – פמ"ג).

ואם הסירה במתכוון:

מ"א (כז) בשם שיבולי הלק"ט – וכ"ז כשנפלה הרטיה מעצמה אבל אם הסירה במתכוין אסור להחזירה.

והרז"ה – ויש חולקים ומתירים בזה. כ"כ רע"ב והרשב"א.

ואפשר דכשהסירה ע"מ לתקן יש לסמוך עליהו להקל.

"ועל ידי גוי"

מ"א (כח): דווקא במקצת חולי (כמ"ש סי"ז-א). כ"כ משנ"ב.

ב. "לומר לגוי לעשות רטיה"

מ"א (כט): דווקא כשחלה כל גופו או שיש סכנת אבר, דהא מירוח רטיה מלאכה דאורייתא. כ"כ משנ"ב.

ג. "אסור ליתן עליה אפר"

מ"א (ל): וצ"ע דלפמ"ש סי"ז דמותר דשבות הוא? וצ"ל דמיירי שלא חלה כל גופו.

ופמ"ג תירץ – אף שחלה כל גופו מותר בלא שינוי אסור. כ"כ משנ"ב.

סעיף כו: לגלות קצת הרטיה לקנח פי המכה

סעיף כו: מגלה קצת רטייה ומקנח פי המכה, וחוזר ומגלה קצתה השניה

ומקנחה (דכיון שמגלה קצת מותר להחזירה – גר"ז), ורטייה עצמה לא יקנח מפני שהוא ממרח [עירובין קב:].

סעיף כז: לתת רטיה על מכה שנתרפאה להגן עליה

סעיף כז: מכה שנתרפאה, נותנין עליה רטייה, שאינה אלא כמשמרה

(שלא ישרטו הבגדים את המכה). [סמ"ג בשם הירושלמי].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"כמשמרה"

מ"א (לא): ואינו בהול כ"כ שיבא לידי שחיקת סממנים ולמירוח. כ"כ משנ"ב.

סעיף כז: המפיס שחין כדי להרחיב פי המכה

סעיף כ"ז: המפּיס שחין (היינו שמבקע אותה) בשבת כדי להרחיב פי המכה, כדרך שהרופאים עושים שהם מתכוונים ברפואה להרחיב פי המכה – הרי זה חייב משום מכה בפטיש שזו היא מלאכת הרופא. ואם הפיסה כדי להוציא ממנה הליחה שבה, הרי זה מותר.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (ק"ז): תנן – המפּיס מורסא בשבת אם לעשות לה פה חייב, ואם להוציא ממנה ליחה פטור ומותר (משום צערא – ט"ז).

פרש"י: המפּיס – מבקע מורסא. אם לעשות לה פה – אם לקולפה ולעשות לה פה כדרך שרופאין של עכשיו עושין (לאזור המכה שתתפא) דמתקן לה פתח. חייב – משום בונה פתח. ואם להוציא ליחה – של עכשיו ואינו חושש אם תחזור ותסתום מיד. פטור – ומותר דאין כאן תיקון.

✓ והרמב"ם כ': המפּיס שחין בשבת כדי להרחיב פי המכה כדרך שהרופאים עושים שהן מתכוונים ברפואה להרחיב פי המכה הרי זה חייב משום מכה בפטיש שזו היא מלאכת הרופא, ואם הפיסה להוציא ממנה הליחה שבה הרי זה מותר.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"להוציא ממנה הליחה"

מ"א (לב): ואינו חושש אם תחזור ותסתם מיד (רש"י), ולכן (כיון לפעמים יהיה נוח ליה שישאר פתוח) טוב לעשות ע"י גוי (אגודה).

וכ' הרמב"ם: מותר ליטול הקוץ במחט. מ"א – ובלבד שיוזהר שלא יוציא דם דעביד חבורה. כ"כ משנ"ב (פח) – ואף שבשחין התירו איסור דרבנן משום צערא, הכא כיון דאפשר להוציא הקוץ בלי הוצאת דם אין לעבור איסורא בכדי. פסקי תשובות (עמ' שלב) – במקום צער שעלול להתפתח לדלקת וזיהום יש להתיר אף שיצא דם (מחצית השקל וביה"ל).

"ממנה הליחה"

מ"א (לג) בשם סה"ת: אפילו אם יש דם עם הליחה מותר, דאותו הדם שכנוס שם אין בו משום חבורה, כ"כ סמ"ג, א"ר וח"א. פמ"ג – ורק יזהר שלא ידחוק המכה להוציא דם חדש. כ"כ משנ"ב. פסקי תשובות (תשלג) – לפ"ז בדיקת דם שצריך לדם הוי איסור דאורייתא, ואין להתיר אלא בחולי של סכנה. ובחולה סוכרת שמזריק זריקת אינסולין לדעת רמת הסוכר בדם מותר כיון שיש בו סכנה.

מ"א (לג): ה"ז מותר – ואף על גב דממילא נעשה פתח, מותר, דהוי מלאכה שא"צ לגופה דהוי דרבנן ובמקום צער לא גזרו. ואפילו למ"ד דמשאצ"ל חייב, כשעושה רק להוציא הליחה אינה גמר מלאכה ואי אפשר לבוא לידי חיוב מכה בפטיש. כ"כ משנ"ב.

או"ח – שכ"ח

ואסור לשפשף שחין, לפי שמוציא דם הוא כנוס מה שאין כן בדם בלוע בבשר. מהבשר, ואינו דומה לליחה שמותר דהתם כ"כ משנ"ב.

סעיף כט: מי שנגפה ידו או רגלו

סעיף כט: מי שנגפה ידו או רגלו, צומתה ביין כדי להעמיד הדם, אבל לא בחומץ מפני שהוא חזק ויש בו משום רפואה. ואם הוא מעונג, אף היין לו כמו החומץ ואסור [שבת קט.].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מעונג"

משנ"ב (צג): שעור בשרו רך וכל דבר שהוא חזק קצת קשה לבשרו וצומת ומרפא (הר"ן).

"מי שנגפה ידו או רגלו"

ט"ז (כב): פר"י כגון שלא באה מחמת ברזל דאלו בא מחמת ברזל אפי' שלא ע"ג היד או רגל מחללין עליה שבת. כ"כ משנ"ב.

סעיף ל: נשמטה פרק ידו ממקומה

סעיף ל: מי שנשמט פרק ידו או רגלו ממקומו (שיצא העצם מהפרק שלו – רש"י, היינו נקע – הרב יעקב יוסף זצ"ל), לא ישפשפה הרבה בצונן, שזהו רפואתו, אלא רוחץ כדרכו ואם נתרפא נתרפא [שבת קמז.]. (עיין עוד לקמן סמ"ז).

סעיף לא: לתלוש צפורן שפירשה

סעיף לא: א. צפורן שפירשה, וציצין שהן כמין רצועות דקות שפרשו מעור האצבע סביב הצפורן: ב. אם פרשו רובן כלפי מעלה ומצערות אותו, להסירן ביד מותר, בכלי פטור אבל אסור. לא פרשו רובן, ביד פטור אבל אסור, בכלי חייב חטאת (משום גוזז – משנ"ב).

ג. ופירש"י: כלפי מעלה, כלפי ראשי אצבעותיו, ור"ת פי': דהיינו כלפי הגוף. וצריך לחוש לשני הפרושים (ולכן אפי' פרשו רובן אסור ליטלן אפי' ביד – משנ"ב).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ופסק הטור: יש לחוש לשני הפירושים.³⁰³

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אם פרשו רובן"

משנ"ב (צה): רוב בציפורן היינו רוב ציפורן, ובציצין לא ברור מהו רוב מאין מתחיל. ואפשר דהיינו כל שדרך בני אדם לקלוף שם אם נקלף הרוב ממנו כתלוש דמי.³⁰⁴

"להסירן ביד מותר"

משנ"ב (צו): טעמו, כיון שפירשו רובן קרובין לינתק וכתלושין דמיא הלכך במקום צערא לא גזרו רבנן (כשמסירן ביד), פמ"ג – וצריך לזהר שלא יוציא דם.

"לא פרשו רובן"

משנ"ב (צו): ה"ה דאפילו לא פרשו כלל פטור ביד דאין דרך לתלוש ביד (גמ' כחכמים), ונקטיה לאשמועינן דאפילו בזה אסור.

א. שבת (צד): תניא – רבי שמעון בן אלעזר אומר: ציפורן שפירשה רובה וציצין שפירשו רובן – ביד מותר, בכלי פטור אבל אסור. לא פירשו רובן ביד פטור אבל אסור בכלי חייב חטאת. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן – והוא שפירשו כלפי מעלה ומצערות אותו. ופירש רש"י ציצין. כמין רצועות דקות הפורשות מעור האצבע סביב הציפורן.

ב. כלפי מעלה ומצערות אותו

רש"י – כלפי מעלה. מצד הציפורן התחילו לפרוש דקא מצערו ליה טפי. והרמב"ם – אם פירשו כלפי מעלה וגם מצערות אותו מותר, אבל אם לא פירשו רובן אפילו מצערות אותו, או אם אין מצערות אותו אף שהם כלפי מעלה אסור. כ"פ הט"ז.

ג. כלפי מעלה

• רש"י – כלפי ראשי אצבעותיו.

• ור"ת פי' – כלפי גופו.

סעיף לב: לגרגר חומץ או שמן

סעיף לב: ^{א.} החושש בשיניו – לא יגמץ בהם חומץ ויפלוט, אבל מגמץ ובולע או מטבל בו כדרכו.

וא"כ עוקרים ההלכה לגמרי.³⁰⁴ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מי שיש לו קילוף העור (לאחר שיזוף בשמש) או קילוף העור בשפתיו, אסור להורידן בשבת, אפי' בשיניו.

³⁰³ הרב יעקב יוסף זצ"ל: למה לא מקלים בספק רבנן?
(א). כיון שהוא ספק במציאות ולא בהלכה.
(ב). שאם נקל, צריך להקל משני הכיוונים,

ב. החושש בגרונו – לא יערענו בשמן אבל בולע הוא שמן ואם נתרפא נתרפא.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קיא.): החושש בשיניו לא יגמע בהם את החומץ, אבל מטבל כדרכו ואם נתרפא נתרפא.
גמ': והתניא לא יגמע ופולט אבל מגמע ובולע? אמר אבבי כי תנן נמי מתניתין מגמע ופולט תנן.

ב. ברכות (לו.): החושש בגרונו – לא יערענו בשמן תחלה בשבת, אבל נותן שמן הרבה לתוך אניגרון ובולע.

לערער בשמן לבד

• תוס' בשם ר"י – אפי' לבלוע שמן לבד אסור, אלא עם אניגרון.

• **✓**רמב"ם – לבלוע בלא לערער מותר, ובלבד שלא יפלוט.

• רש"י – לבלוע מותר אפי' מערער (ורק לא יפלוט).

כ' הב"י: לפי הרמב"ם אפי' ע"י אניגרון אסור להשהותו. כ"כ המ"א, א"ר ותו"ש. מיהו לתוס' – ע"י אניגרון מותר אף להשהות.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "החושש בשיניו"

ט"ז (כ"ד): פשוט דלא מיירי כאן אלא במיחוש בעלמא, אבל אם יש לו צער

גדול מחמת הכאב ובשביל זה נחלש בשאר הגוף שרי לעשות כל הרפואות. כ"כ משנ"ב.

"לא יגמע"

משנ"ב (קא): דמוכח מלתא שהוא לרפואה (לבוש), ואפילו לשהות ואח"כ יבלע אסור.

ח"א: ה"ה יין שרף (כגון ארק) ג"כ דינו כמו חומץ, אך במקום צער גדול אפשר לסמוך ביי"ש דמותר לשהותו בפיו ולבלוע אח"כ.

"לא יערענו"

מ"א (לז): פי' שישא השמן בפיו דמוכחא מלתא דלרפואה עביד, ואפי' ע"י אניגרון אסור (ב"י בשם הרמב"ם). משנ"ב (קג) – וכ"ש אם יפלטנו. ויש מתירין כשבולעו לבסוף (א"ר).

"בשמן"

מ"א (לז): ואפילו אם נותן השמן לתוך אניגרון (מי סלקא) אסור. כ"כ א"ר ומשנ"ב.

"בולע השמן"

מ"א (לח): וב"ח אוסר בזה. ונ"ל דהכל לפי המקום והזמן, דאם אין דרך בריאים לבלוע אסור. כ"כ א"ר, תו"ש, הגר"ז ומשנ"ב.

סעיף לג: גונח מותר לינק חלב מהבהמה

סעיף לג: א. גונח, מותר לינק חלב מהבהמה, דבמקום צערא לא גזרו רבנן. ב. וי"א שאם אין לו אלא צער של רעב, אסור לינק מהבהמה בשבת.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כתובות (ס.): תניא – רבי מרינוס אומר גונח יונק חלב בשבת. כ"כ הרי"ף. וקשה מיבמות (קיד.): אבא שאול אומר נוהגין היינו שיונקים מבהמה טהורה ביו"ט. ה"ד? אי דאיכא סכנה בשבת נמי שרי, ואי ליכא סכנה אף ביו"ט אסור. ל"צ: דאיכא צערא, וקסבר: מפרק כלאחר יד הוא. שבת דאיסור סקילה – גזרו רבנן, יום טוב דאיסור לאו – לא גזרו ביה רבנן.

משמע שאסור לינק מהבהמה?

• תירץ הרי"ף – ביבמות אליבא דאבא שאול היא ולית הלכתא כוותיה, אלא כרבי מרינוס שפסק רב יוסף כמותו. כ"כ התוס' בשם ר"י והרא"ש.

• ב. ור"ת כ' – שביבמות מיירי בצער רעב דלא התירו אלא ביו"ט, ור' מרינוס מיירי בצער של חולי שאב"ס ולכן התיר אף בשבת. כ"כ הרא"ש בשם י"מ, סמ"ק והטור.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "גונח מותר לינק"

משנ"ב (קו): גונח – מכאב לבו שרפואתו לינק חלב רותח מהבהמה. כ' פסקי תשובות (של"ז): גונח הוא מה שקורין בימנו 'תעוקת חזה', כאשר נבדק

ע"י רופא ואושר שסובל ממחלה הגורמת לכאבים חזקים בחזה בעת מאמץ ואין בו משום סכנה, רשאי לקחת את התרופות לפי הצורך.

אבל כאבים חזקים בלתי מוסברים בחזה, ובפרט כשמקרין ליד שמאל ומלווה קוצר נשימה או חולשה קיצונית או בחילה מחללים עליו (שמא התקף לב הוא).

וכן פעימות לב לא סדירות הנמשכים ללא הרף, אם עדיין לא נבדק יש חשש סכנה, אבל נבדק ע"י רופא ומקבל תרופות אין חשש.

"דבמקום צערא"

משנ"ב (קז): אף שעיקר חליבת הבהמה הוא מדאורייתא (מפרק דהוא תולדה דדש), מ"מ ע"י יניקה דהוי כלאחר יד לא הוי רק איסור מדרבנן והתירו בזה. ואף דבכל חולי שאין בו סכנה אומר לגוי ועושה, הכא שאני דרפואה שלו הוא לינק בעצמו (ר"ן).

"צער של רעב"

כ' הב"ח: דעת הרי"ף דבשבת כל גונח במקום צערא לא גזרו ביה רבנן. דמשמע דאפילו גונח מחמת צער רעב שרי. כ"ד ר"י בתוס'. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – דיש להקל בשעת הדחק (משום ס"ס: שמא – אף במקום רעב מותר, ושמא חליבה דרבנן, וספק דרבנן לקולא).

בשבת אפילו משום צער רעב, ואפשר
לדדידהו אפילו ביום טוב אסור בזה.

ב. "צער של רעב אסור לינק"

מ"א (ב): אבל בי"ט מותר, ועדיף לחלוב
לתוך מאכל, או ע"י גוי. כ"כ משנ"ב.

אבל העיקר כר"ת – להחמיר דלא התירו
רבנן אלא בצערא דחולי כגון גונח מכאב
לב אף על פי שאין בו סכנה אבל
במצטער מחמת רעבון כיון שאינו חולה
אסור. כ"כ א"ר.
כ"כ משנ"ב (קח) – האי לשון י"א אין
מדוקדק דמשמע דלסברא ראשונה מותר

סעיף לד: לקלח חלב מדדיה לתוך כלי

סעיף לד: לא תקל (תקלח להקל מעליה) **אשה חלב מדדיה** (משום מפרק –
משנ"ב) **לתוך הכוס או לתוך הקדירה ותניק את בנה** [שבלי הלקט מתוספתא דשבת].

הולך לאיבוד. וכן מותר לגויה לחלוב
לכוס שישתה התינוק, או שיחלבו שתי
נשים. וכן אם חולבת לבנק החלב מותר
שזה מיועד לתינוקות שיב"ס.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

הרב יעקב יוסף זצ"ל: אישה שיש
לה גודש והדבר מצער אותה, תחלוב
לאיבוד או לתוך כלי שיש בו סבון דהוי

סעיף לה: לקלח חלב כדי שיאחז התינוק הדד ויינק

סעיף לה: מותר לאשה לקלח מהחלב (לתוך פי התינוק) **כדי שיאחזו**
התינוק הדד ויינק [רבי בנימין].

ב. הגה: אבל אסור להתיז מחלצה על מי שנסף בו רוח רעה דלית בו סכנה [שם והב"י
בשם שבולי לקט].

ולצורך תינוק התירו (שצרכי תינוק כחולה
שאב"ס).

■ תו"ש – אף שלתוך פיו הוי דאורייתא,
אלא שבאדם אין דרך חליבה ביד.
■ שה"צ – כיון שהוא כדי שיאחזו התינוק
הוי בכלל סכנה.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

א. **"מותר לקלח חלב"**

הקשה שה"ל: למה התירו, הרי החלב
לא הולך לאיבוד?

■ עו"ש – כשאינה חולבת לתוך כלי
ממש, אין בו משום מפרק ממש,

■ לוית חן (פז) – לפי החכם צבי חצי שיעור אסור מדרבנן, ולצורך קטן התירו. ועוד דלפי הרשב"א מפרק לאלתר מותר. הרב יעקב יוסף זצ"ל: ובהמה שיש לה צער מהחלב מותר לחלוב שילך לאיבוד.

ב. "לית בו סכנה"

מ"א (ב): ואם יש צער גדול מותר דהוי מלאכה שאצ"ל. כ"כ משנ"ב.

סעיף לו: אין לועסין מצטיכי

סעיף לו: אין לועסין מצטיכי (הוא מין שרף היוצא מן האילן שיש בו ריח טוב – משנ"ב), ולא שפין בו השינים לרפואה. ואם משום ריח הפה, מותר (לא מקרי רפואה – משנ"ב), [טור בשם התוספתא].

סעיף לו: לאכול מאכל בריאים

סעיף לו: כל אוכלים ומשקים שהם מאכל בריאים מותר לאכלן ולשתותן, אף על פי שהם קשים לקצת בריאים ומוכחא מלתא דלרפואה עביד, אפילו הכי שרי. וכל שאינו מאכל ומשקה בריאים, אסור לאכלו ולשתותו לרפואה.

ב. ודווקא מי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מתחזק והולך כבריא, אבל אם אין לו שום מיחוש, מותר. ג. הנה: וכן אם נפל למסכב, סרי (פי' לאכול ולשתות דברים שאין מדרך הבריאים לאכול – משנ"ב), [ב"י].

לצמאו.

פרש"י: איזביון – שאינו מאכל בריאים, ומוכחא מלתא דלרפואה אכיל ליה. יועזר – שהרבה אוכלין אותו כשהן בריאין. לצמאו – אם אינו חולה.

✓ כ"פ שו"ע – כלשון הטור, כל אוכלים ומשקים שהם מאכל בריאים מותר לאכלן ולשתותן... וכל שאינו מאכל ומשקה

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קט:): משנה – אין אוכלין איזביון בשבת, לפי שאינו מאכל בריאים. אבל אוכל הוא את יועזר, ושותה אבוברואה. כל האוכלין אוכל אדם לרפואה וכל המשקין שותה, חוץ ממי דקלים (שמשלשל) וכוס עיקרין, מפני שהן לירוקה. אבל שותה הוא מי דקלים

אורח – שכ"ח

בריא, אסור...

ב.י: משמע דכל שאינו חולה כלל מותר לו לאכול ולשתות אוכלין ומשקין שאינם מאכל בריאים דכיון שאינו חולה ליכא למיגזר מידי.

ג.י: וה"מ שחושש ומתחזק והולך כבריא, אבל אם היה חולה שאין בו סכנה הרי אמרו שצרכיו נעשים על ידי גוי, ומשמע דאוכל הוא אוכלין המרפאים אותו ולא חיישינן שמא ישחוק סממנין כיון שלא התירו לעשות מעשה הרפואה על ידי ישראל ואפילו על ידי החולה עצמו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "לקצת בריאים"

מ"א (מב): צ"ל 'דברים', כלומר אף שהדבר מזיק קצת לשאר אברים שבגוף (כגון הטחול שיפה לשיניים וקשה לבני מעיים), וא"כ מוכחא מילתא שעושה כן לרפואה, אפ"ה שרי דמ"מ אוכל הוא. כ"כ משנ"ב.

"בריא"

שערי תשובה (ל): כ' בשו"ת מים רבים, לשאוף טאבק"ו בנחיריו אף על פי שעושה כן לכאב ראש, כיון שנתפשט שאיפת הטאבק"ו משום תענוג או משום ריחא טוב יש להתיר. וגם מתיר שם

למלול צרורות ורגבים של טאבק"ו שמחמת הלחות (שאין טוחן אחר טוחן).

"וכל שאינו מאכל בריאים"

משנ"ב (ק"ח): ומפני זה אסור לשתות משקה המשלשלין כגון לענה וכיוצא בו (רמב"ם, מדין מי דקלים). אם לא שמצטער וחלה כל גופו עי"ז, או שנפל למשכב אפילו הוא חולי שאין בו סכנה שרי (ח"א).³⁰⁵

ב. "אבל אם אין לו מיחוש"

משנ"ב (ק"ט): והיכא דיש לו שום מיחוש אפילו הוא אוכל ושותה לרעבון ולצמאון אסור (א"ר וכ"מ בטור). שיאמרו שלרפואה עושה זה.

והמ"א (מג) – מהטור (שכ' ושותה אותו לרעבו לצמאון מותר), משמע שאם עושה לרפואה אסור אף ע"פ שהוא בריא. ולוית חן (פ"ט) – לדעת מרן, אף שאינו רעב וצמא, כיון שאינו חולה מותר.

ג. "אם נפל למשכב"

משנ"ב (קכא): מהרמ"א משמע שא"צ אפילו שיהיה גוי מושיט לו, אלא מותר לו ליקח בעצמו. ואף דלעיל (י"ז) קי"ל שבות שיש בו מעשה אסור ע"י ישראל? שאני התם דמיירי במלאכות דרבנן, אבל הכא דאין בזה משום סרך מלאכה דהא לבריא מותר, מותר (ע"פ הרדב"ז).

בריא. וכן מי שמשתעל מותר למצוץ סוכריה, שהוא מאכל בריאים.

³⁰⁵ הרב יעקב יוסף זצ"ל: ולכן מי שיש לו צרבת יכול לשתות מי סודה, כיון שהוא משקה

סעיף לזז: מאכלים מתוקים וביצה חיה להנעים קולו

סעיף לזז: מותר לאכול שרפים מתוקים ולגמוע ביצה חיה כדי להנעים הקול [כיון שאין לו מכה בגרונו – ב"י], [מרדכי].

סעיף לט: לגרום להקיא האוכל שבמעיו

סעיף לט: א. אין עושין אפיקטוזין (פי' הערוך אפיק טפי זון כלומר להוציא עודף המזון) דהיינו גרמת קיא אפי' בחול, משום הפסד אוכלים [שבת קמז. אין עושין אפיקטוזין].

ב. ואם מצטער מרוב מאכל, בחול מותר אפילו בסם, ובשבת, אסור בסם (דדמי לרפואה וגזירה משום שחיקת סממנים – רש"י) ומותר ביד [הרי"ף והרא"ש].

סעיף מז: לתת כוס חם על מעיו (כוסות רוח)

סעיף מז: החושש במעיו, מותר ליתן עליהם כוס שעירו ממנו חמין, אף על פי שעדיין יש בו הבל. [שבת סו: סחופי כסא].

משנ"ב (קכה): וה"ה שמותר ליתן בגדים חמים למי שחש בבטנו ובמעיו, ח"א – או חרסים או לבנים חמים.

סעיף מא: לסוך כפות רגליו בשמן ומלח למי שנשתכר

סעיף מא: מי שנשתכר, שרפואתו לסוך כפות ידיו ורגליו בשמן (ומלח) (מעורבין יחד – משנ"ב), מותר לסוכם בשבת [שבת סו:].

שכרותו ממנו אין זה הרפואה. מ"מ אין להתיר לשים בחוטם אפר מעשב כתוש להפיק השכרות, לפי שהוא רפואה לשאר

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מי שנשתכר"

ט"ז (כז): טעמו – דמה שמפקח

דברים. 306.

מ"א (מה): טעמו שאין עושין בסממנים
מאלו דברים.

"מותר לסוכם"

סעיף מב: להתעמל, לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא רעי

סעיף מב: א. אין מתעמלין, היינו שדורס על הגוף, בכח כדי שייגע ויזיע, ב. ואסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא הרעי.

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

להשקותו סמנין המשלשלים.
ה"ה – שאפשר שזהו פירוש לאסובי ינוקא
וכר"נ.

א. שבת (קמז:): סכין וממשמשיין, אבל לא
מתעמלין.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

לא מתעמלין

א. **"אין מתעמלין"**

• פרש"י – לשפשף גופו בכח ובשמן.

שלטי גיבורים: מתי מותר?
לרש"י והטור – מותר אם משפשף בנחת
ולא בכח. ולרמב"ם – מותר, אם אינו
מכוין לבוא לידי זיעה.

• רמב"ם – שדורסין על גופו בכח
כדי שיגע ויזיע, שאסור לחולה ליגע
עצמו בשבת כדי שיזיע מפני שהוא
רפואה.

ומסופקני בשפשוף שעושים ליגיעי כח
כדי להשיב כחן אליהם ולבטל מהם
עיפותן, אם מקרי רפואה או תענוג.
ולפירש"י וטור פשיטא דאסור דהא אפי'
לתענוג אסור. כ"כ מ"א.

ב. שבת (קכג:): אסובי ינוקא:

משנ"ב (קכט:): בכח – ר"ל שפושטין
ומקפלין זרועותיהן לפניהן ולאחריהן
ומתחממין ומזיעין (פי' שעושים תרגילי
התעמלות), (פר"ח). 307.

רב נחמן – אוסר, דתנן אין עושין
פיקטיוזין בשבת. ורב ששת – מתיר, התם
לאו אורחיה, הכא אורחיה.

פרש"י: אסובי ינוקא – להחליק סדר
אבריו, כשהוא נולד אבריו מתפרקין,
וצריך ליישבן. אסור – דדמי למתקן.

✓ ופסק הרמב"ם: ואסור לדחוק כריסו של
תינוק כדי להוציא הרעי שלו שמא יבא

ע"י ישראל.

307. הרב יעקב יוסף זצ"ל: בחורים המתענגים
בקפיצתם ומרוצתם שרי, ולכן מותר לטייל
בשבת אף שמתכוון להתחמם.

306. לזית חן (צ): מי שיש לו נזלת קשה,
סוּתמת צינורות הנשימה, יש להקל להריח
משחת וויקס שפותחת את האף. לטפטף טיפות
אף, אם כמעט חולה כל גופו יש להתיר אף

"כדי שייגע ויזיע"

משנ"ב (קל): טעמו, כיון שהוא בכלל רפואה, וקשה: למה אסור, הרי אין כאן שייכות שחיקת סממנים והיה לנו להתיר כמו בסעיף מ"ג? י"ל דכיון אפשר לגרום להזעה ע"י סממנים אסור, שמא יעשה

רפואה האחרת ע"י סממנים (ט"ז). והשפשוף שעושין ליגיעי כח כדי להשיב כחן ולבטל מהם עייפותן, לפי המ"א (מג) אפילו בריא גמור אם עושה שום רפואה כדי לחזק מזגו אסור, גם בזה אין להקל, לאפוקי ש"ג שהסתפק בזה.

סעיף ב' מ'ג: לכפות כוס חם על הטבור, לעלות אזנים ואונקלי

סעיף ב' מ'ג: ^א מותר לכפות כוס חם על הטבור ולהעלותו, ^ב ולהעלות אזנים בין ביד בין בכלי, ^ג ולהעלות אונקלי, דהיינו תנוך שכנגד הלב שנכפף לצד פנים, שכל אחד מאלו אין עושים בסממנים כדי שנחוש לשחיקה ויש לו צער מהם (הא לא"ה אסור משום עובדא דחול – מ"א).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. לכפות כוס חם על הטיבור – היינו לעיל סעיף מ'.

ב. ע"ז (כ"ט): אמר רבי חנינא: מעלין אזנים בשבת. תני רב שמואל בר יהודה: ביד אבל לא בסם. איכא דאמרי: בסם אבל לא ביד. מ"ט? מזריף זריף. פרש"י: מעלין אזנים – גידי האזנים פעמים שיורדין למטה ומתפרקין הלחיים וצריך להעלותן ויש סכנה בדבר. אבל לא בסם – הואיל ואפשר ביד. מיזורף זריף – עושה חבורה ויש חילול שבת יותר, אבל קשירת סם אין שם חילול

דאורייתא.

✓ והרמב"ם כ' – מותר להעלות אזנים בין ביד בין בכלי, ולהעלות אונקלי, שכל אלו וכיוצא בהם אין עושין אותן בסממנים כדי לחוש לשחיקה ויש לו צער מהם. ³⁰⁸

מה דעת הרמב"ם?

כ' ה"ה: נראה שפוסק כלישנא קמא דבסם אסור. כ"כ הר"ן.

וקשה: מניין לרמב"ם להתיר בכלי, ועוד היאך כתב שכל אלו וכיוצא בהן אין עושין אותם בסממנים דמשמע שאין דרך

חגורות לישר הגב, תחבושות אלסטיות נעלים אורטופדיות וכיו"ב שאין דרך רפואתן ע"י סממנים, מותרים בשבת.

ילקוט יוסף: מותר לפתוח ולסגור במהירת כפות ידיו (אף במכשיר המיוחד לכך) כדי לחזק שרירי כף היד. וכ"פ ציץ אליעזר. ³⁰⁸ פסקי תשובות (תשמ"ט): פלטה לשיניים,

א"ח – ש"ח

אבא: איסתומכא דליבא (דמעכב את הנשימה – רש"י).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

שבת (סו:): ואמר אבין בר הונא אמר רב חמא בר גוריא: מותר לחנק בשבת. כ"פ הרמב"ם.

פרש"י: ליחנק – מי שנפרקה חוליא של מפרקת צוארו ונופלת בגרונו, תולין אותו בראשו, שיהא צוארו נפשט ודומה לחניקה. כ"פ ה"ה ורי"ו.

לעשותן בסממנין, ובגמרא 'אבל לא בסם' משמע שדרך העולם להעלותם בסם? לפיכך נ"ל – שהרמב"ם גורס 'בכלי' במקום 'בסם', והכי גרסינן תני רב שמואל בר יהודה בין ביד בין בכלי איכא דאמרי ביד אבל לא בכלי מאי טעמא מיזרף זריף. ופסק כלישנא קמא, וס"ל שאין דרך להעלותם בסם ומשום הכי ליכא למיגזר ביה משום שחיקת סממנין. ג.ע"ז (קט:). א"ר יהושע בן לוי – מעלין אונקלי בשבת. מאי אונקלי? אמר רבי

סעיף בוד: לרחוץ בסוגים שונים של מימות

סעיף בוד: רוחצין במי גרר, ובמי חמתן, ובמי טבריא, ובמים היפים שבים הגדול אף על פי שהם מלוחים, שכן דרך לרחוץ בהם וליכא הוכחה דלרפואה קא עביד. אבל לא במים הרעים שבים הגדול, ובמי משרה (ששורין שם פשתן) שהם מאוסין ואין דרך לרחוץ בהם אלא לרפואה.

ב.ודווקא ששוהה בהם, אבל אם אינו שוהה בהם, מותר, שאינו נראה אלא כמיקר.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

אלא לרפואה ומוכחא מילתא. **שם:** רמינהו – רוחצין במי טבריא, ובמים הגדול. אבל לא במי משרה, ובימה של סדום. קשיא: ים הגדול על הים הגדול לא קשיא כאן ביפין שמותר, כאן ברעין שאסור. קשה: מי משרה אמי משרה? ל"ק כאן במשתהי שאסור, כאן שלא משתהי שמותר.

פרשי: אשתהי – אסור שמוכח שלרפואה מכוון. ברעים – אין רוחצים, שמוכח

א.שבת (קט:): ת"ר – רוחצין במי גרר, ובמי חמתן, במי עסיא, ובמי טבריא. אבל לא בים הגדול, ולא במי משרה, ולא בימה של סדום.

ופרש"י: רוחצין במי גרר – ואף על פי שהן מלוחין קצת דרך לרחוץ בהם בחול ולא מוכחא מילתא דלרפואה היא. אבל לא במי משרה – ששורין בו פשתן ואין דרך רחיצה בהם אלא לרפואה, וכן בימה של סדום דמליח טובא ואין רוחצין בהן

שלרפואה מתכוון.

ב. מים רעים בים הגדול אסור

- ✓רש"י – דווקא שמשתהה, אבל לא משתהה מותר (דלא גרע ממי משרה). כ"כ הר"ן, הרמב"ם, וה"ה בדעת הרמב"ן. אבל הרשב"א – אסור בכל גוונא.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "רוחצין"

משנ"ב (קלז): אף שכוונתו לרפואה כיון שרוחצין בו בריאים מותר. אך בזמן שאין דרך לרחוץ בחמי טבריה אלא לרפואה אסור (מ"א).³⁰⁹

רמב"ם: אין רוחצין במים שמשלשלים (היינו מים שמצננים את הגוף ובא לידי שלשול

סעיף מזה: ללחוש על נחשים שלא יזיקו

סעיף מזה: לוחשים על נחשים ועקרבים בשביל שלא יזיקו, ואין בכך

משום צידה [סנהדרין קא. ופרש"י].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"ואין בכך משום צידה"

משנ"ב (קמג): אף דע"י הלחש אינו יכול לזוז ממקומו עד שנוכל לתפסו, מ"מ

מותר דאין זה צידה טבעית כ' א"ר – ואף שבסימן (שט"ז–ז) התיר אף לצודן, ה"מ כשרצים אחריו, וכאן מיירי שרק חושש שיזיקוהו.

סעיף מו: לתת כלי על העין להקר

סעיף מו: נותנין כלי על גבי העין להקר והוא שיהא כלי הניטל בשבת

שלא יטלטל המים שעליו, ועוד שמא יסחט השער.

³⁰⁹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: בימנו נהגו שלא לרחוץ בחמי טבריה, ולא משום רפואה, אלא

[שבת קא. ופרש"י].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"להקר"

מ"א (ג): וה"ה שמקיפין בטבעת או בכלי את העין כדי שלא יתפשט הנפח (רש"י ומרדכי). כ"כ משנ"ב.

כ' הח"א – ה"ה דמותר לדחוק בסכין חבורה כדי שלא תתפשט. כ"כ משנ"ב. הרב יעקב יוסף זצ"ל – אבל במטבע אסור.

סעיף מז: עצם שיצא ממקומו או נשבר**סעיף מז: עצם שיצא ממקומו, מחזירין אותו** [שבת קמח: לפי גרסת שמואל

שם, כ"פ הרי"ף והרא"ש].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מחזירין אותו"

מ"א (נא): חולק, גמרא לא התירה אלא להחזיר השבר דהיינו עצם הנשבר (וכמ"ש הרי"ף והרא"ש ורי"ו), אבל עצם שיצא ממקומו אסור דהא אפי' לשפשפו אסור (כדלעיל ס"ל). כ"כ משנ"ב – מ"מ ע"י גוי אין להחמיר. ובספר שלחן עצי שטים – חולק על המ"א,

כל שיצא ממקומו לגמרי שקורין נקע חשיב סכנת אבר כמו נשבר, אם לא יחזירנו מיד, ושרי להחזיר אף ע"י ישראל. האי דלעיל סעיף למ"ד איירי בשלא נשמט לגמרי ממקומו. אם הרופא אומר שנפרק בחזקה ויוכל לבוא לידי סכנת אבר שמותר למשוך ולהחזירו למקומו כדרך שעושה בחול. כ"כ משנ"ב.³¹⁰

סעיף מוז: להניח בגד על מכה שיש בה דם**סעיף מוז: אסור להניח בגד על מכה שיוצא ממנו דם, מפני שהדם**

יצבע אותו ואסור להוציא דם מהמכה, לכך יש לרחוץ המכה במים או ביינ תחלה להעביר דם שבמכה. ב"וי"א שכורך קורי עכביש על המכה ומכסה

שבר פתוח או שבר בעצם הגולגולת או עמוד השדרה הוי סכנה ומחללים אף באיסור דאורייתא.

³¹⁰ הרב יעקב יוסף זצ"ל: עצם שיצא ממקומו מחזירים אותו, ורק בנקע שיצא מעט אסור, אבל נפרק לגמרי אם לא יחזירו יש סכנת אבר.

בהם כל הדם וכל החבורה, ואח"כ כורך עליו סמרטוט.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. כ' בשבלי הלקט בשם ספר יראים:

אסור להניח בגד על מכה שיוצא ממנה דם מפני שהדם יצבע אותו, הילכך יש לרחוץ המכה במים תחלה כדי שלא יהא דם שעל פי המכה צובע את הבגד.

ב. כ' הכל בו: כיצד יעשה כורך עליו קורי עכביש ומכסה בה כל הדם וכל החבורה ואחר כך כורך עליו הסמרטוט. והרוקח כ' – ואני חוכך בהנחת קורי עכביש משום דמרפי.

כ' הגמ"י: לא יתן ע"ג מכה דבר, דהוי מושך דם וליחה והוי מפרק.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "יצבע אותו"

מ"א (נב): ואף על גב דמקלקל פטור מכל מקום אסור (רקנ"ט). ונ"ל דבבגד אדום פשיטא דאסור. כ"כ משנ"ב – ובמקום הדחק הסכימו האחרונים דיש להקל שהוא דרך לכלוך (א"ר וח"א).

והרדב"ז – חולק על עיקר הדין, אין דין צביעה לפי שהוא דרך לכלוך, ולא ראינו מי שנזהר בזה.

כ"פ א"ר בשם האגור – להתיר מדין פ"ר דלא ניחא ליה בדרבנן שהוא דרך לכלוך.

צובע בבגד אדום

■ מ"א (לעיל) – פשוט שאסור. כ"פ עוד אחרונים.

■ אולם יוסף אומץ – באדום קל יותר, וכן אני נזהר כשיוצא דם מחוטמי לקנח רק בבגד אדום. כ"פ א"ר – להקל בבגד אדום, ואף בלבן יש להקל כשאי אפשר בעניין אחר.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: להלכה יש להקל לקנח באדום. כ"פ לוית חן (צב) – ומי שיש לו טחורים מדמם יש להקל אף בנייר לבן.

"ואסור להוציא דם"

משנ"ב (קמז): הוא ענין בפני עצמו, שאסור לדחוק בידיו על המכה כדי להוציא דם או שמהדק הדבר על המכה כדי שיצא דם שהוא חובל והוי אב מלאכה (מ"א).

ומ"א בשם הגמ"י בשם – ה"ה שלא יניח על המכה דבר שמושך ליחה ודם (כגון מין משחה) דהוי מלאכה דאורייתא.

מ"א – המדבק שרץ העלוקה שתמצוץ דם י"ל דיש חיוב בזה וע"כ אסור בכ"ז לכו"ע לעשות ע"י ישראל לחולה שאין בו סכנה אלא ע"י גוי.

המוצץ דם בפיו מן החבורה חייב ולכן אסור למצוץ דם שבין השיניים (אחרונים).

סעיף מט: לשום פתילה בפי הטבעת

סעיף מט: אסור לשום פתילה בפי הטבעת כדרך שנוהגים לעשות למי

או"ח – שכ"ח

שהוא עצור (שקרב לודאי שישיר השער – משנ"ב), אלא אם כן ישים אותה בשינוי שיאחזנה בשתי אצבעותיו ויניחנה בנחת [לעיל שו"ע ש"י-ב"ז].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"לשום פתילה"

מלאכה דאורייתא, ואם אפשר יעשה ע"י גוי.

והרב יעקב יוסף זצ"ל – בימינו שהפתילות רכות ואינן משירות שער, מותר, ולכן מותר לעשות חוקן בשבת המכיל תרופה או מי מלח או סבון למי שסובל מעצירויות. כ"פ בחזון עובדיה.

מ"א (נה): וכ"ש דאסור לעשות חוקן אפילו הוכנה מאתמול ואפי' ע"י שינוי, אם לא בחולה, ויזהר שלא יבא לידי

או"ז שכ"ט: על מי מוזלזלין שבת, ובו ט' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף ה: אף שמצא עליונים מתים ימשיך לחפש 922
סעיף ו: גויים שצרו על עיירות ישראל 922
סעיף ז: בזמן הזה אף על עסקי ממון מחללין 923
סעיף זז: להציל ספינה המטורפת בים, ויחיד הנרדף 923
סעיף ט: כל היוצאים להציל חוזרים.. 924

סעיף א: כל פיקוח נפש דוחה שבת. לכבות דליקה בשבת 917
סעיף ב: כל דפריש מרובא פריש או כמחצה על מחצה 918
סעיף ג: נפלה עליו מפולת מפקחין עליו אף כשיש הרבה ספקות 920
סעיף ד: מפקחין אף על חיי שעה, בודקים עד חוטמו 920

סעיף א: כל פיקוח נפש דוחה שבת. לכבות דליקה בשבת

סעיף א: א. כל פקוח נפש דוחה שבת, והזריז הרי זה משובח.

ב. אפילו נפלה דליקה בחצר אחרת וירא שתעבור לחצר זו ויבא לידי סכנה, מכבין כדי שלא תעבור.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. יומא (פד:): ת"ר – מפקחין פקוח נפש בשבת והזריז הרי זה משובח, ואין צריך ליטול רשות מבית דין.

ב. שם: מכבין ומפסיקין מפני הדליקה ואוקימנא דאפילו לחצר אחרת. פרש"י: דליקה בחצר זו ונפשות בחצר אחרת והם חולים או קטנים כלומר ואין שהות להבריחם קודם שיגיע להם האש.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "ויבא לידי סכנה"

רש"י: כגון שיש שם חולי או קטנים שאי אפשר להבריחם.

וכ' המ"א (א) – ונ"ל דאפי' אפשר להצילם דרך רה"ר מוטב לכבות, דהוי מלאכה שאין צריך לגופה, אבל דרך רה"ר הוי דאורייתא (להרבה פוסקים).³¹¹

כ"כ משנ"ב – והח"א כ' דלדעתו מוטב לעבור דרך רה"ר משיכבה.

"מכבין"

משנ"ב (ב): וה"ה דשרי להפסיק בכלים של מתכות או בכלי חרס מלאים מים אפילו צריך להביא הכלים דרך רה"ר דאיכא הרבה איסורים (גמ' שם).³¹²

סעיף ב: כל דפריש מרובא פריש או כמחצה על מחצה

סעיף ב: אין הולכים בפקוח נפש אחר הרוב. אפילו היו ט' עכו"ם וישראל א' בחצר, ופירש א' מהם לחצר אחרת ונפלה עליו שם מפולת, מפקחין, כיון שנשאר קביעות הראשון במקומו חשבינן ליה כמחצה על מחצה (וספק נפשות להקל – משנ"ב).

אבל אם נעקרו כולם (שאו בטלה קביעות הראשון) ובשעת עקירתן פירש אחד מהם לחצר אחרת ונפל עליו, אין מפקחין עליו, שכיון שנעקר קביעות הראשון ממקומו, אמרינן: כל דפריש מרובא פריש.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (פד:): אמר רב יוסף אמר רב

יהודה אמר שמואל – לא הלכו בפיקוח נפש אחר הרוב. היכי דמי?

³¹¹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: סיבה נוספת שעדיף לכבות מאשר לפנות האנשים, משום התפשטות הדליקה שיש בו חשש סכנה מפני החשמל והגז. ואם לא יכול לכבות יטלפן למכבי האש.

³¹² הרב יעקב יוסף זצ"ל: סיבה נוספת שעדיף לכבות מאשר לפנות האנשים, משום התפשטות הדליקה שיש בו חשש סכנה מפני החשמל והגז. ואם לא יכול לכבות יטלפן למכבי האש.

או"ח – שכ"ט

"אפילו היו ט"

משנ"ב (ג): פי' לא מבעיא אם באותה חצר שהיו בה ט' גויים ואחד ישראל נפל מפולת דבודאי מפקחין דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי ואין כאן רוב גויים, אלא אפילו פירש אחד מהם והלך לחצר אחרת ושם נפל עליו מפולת מפקחים.

וכ' הב"ח – ה"ה פירושו כולם ולא נשאר קביעות הראשון אלא אחד, ונפל במקום השני מפולת – מפקחים, כיון שנשאר במקום הראשון הקביעות.

"ופירש אחד"

מ"א (ב): אבל בשאר איסורים אמרינן כל דפריש מרובה קפריש (אפילו היכא דהקביעות נשאר במקומו, כמ"ש סי' תל"ט), בפיקוח נפש הקילו. כ"כ משנ"ב.

"כמחצה"

משנ"ב (ו): ועיין באה"ע (ד-לד) – תינוק שנמצא בעיר שרובה גויים אין מחללין עליו את השבת, כיון דבכל יום ויום פורשים כולם ממקום קביעותם אזלינן אחר הרוב. ורמ"א – חולק, דס"ל דמפקחין עליו את הגל דבני העיר חשיבי כקביעי, והוי מחצה על מחצה. כ"פ הגר"א כהרמ"א, וכ' פמ"ג – שאם נמצא בדרך ורוב העוברים גויים לכו"ע אזלינן בתר רובא, ולא מפקחין.

"אבל אם נעקרו כולם"

מ"א (ג) בשם או"ח: נעקרו כולם – פי' שנעקרו להתפזר כל אחד לדרכו ובטלה קביעותם, אבל אם יצאו תכופים יחד זה אחר זה כיון דעדיין הם בחבורה אחת

אלימא דאיכא תשעה ישראל וחד גוי בינייהו הא רובא ישראל נינהו, ואי איכא ט' גוים וחד ישראל הא נמי פשיטא, דהוה ליה קבוע וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי.

לא צריכא דפריש חד מינייהו ואזיל לחצר אחרת ונפלה מהו דתימא כל דפריש מרובא פריש ולא מפקחין, קמ"ל שמפקחין.

איני והאמר רב אסי אמר רבי יוחנן: ט' גוים ואחד ישראל באותה חצר מפקחין, בחצר אחרת אין מפקחין? לא קשיא הא דפריש כולהו הא דפריש מקצתייהו.

נחלקו הראשונים בביאור הסוגיה:

• **הרא"ש פירש** – אם פירושו כולם מאותה חצר שהיו שם, ובשעת עקירתם נכנס אחד מהם לחצר אחרת ונפלה עליו מפולת אין מפקחין עליו דכיון שעקרו כולם אין כאן ישראל קבוע וכל דפריש מרובא פריש. פריש מקצתייהו – שפירש אחד מהם לחצר אחרת ונפלה עליו מפולת מפקחין, דכיון דנשארו האחרים קבועים במקומם כמחצה על מחצה דמי וספק נפשות להקל. כן פירש הר"ן דברי הרי"ף, והרב המגיד דברי הרמב"ם, ופירושו מכוון ועולה כפי נוסחת ספרי הרמב"ם שבידינו שהוא כדברי הרי"ף והרא"ש והר"ן. כ"פ הטור.

• **ולרש"י** – גירסא אחרת ופירוש אחר בשמועה זו, ומאחר שהרי"ף והרא"ש והרמב"ם קיימי בחד שיטה הא ודאי כוותיהו נקטינן.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

נקרא קבוע ודינו כדמעיקרא. כ"כ משנ"ב.

סעיף ג: נפלה עליו מפולת מפקחין עליו אף כשיש הרבה ספקות

סעיף ג: מי שנפלה עליו מפולת: ספק חי ספק מת, ספק הוא שם ספק אינו שם, אפילו אם תמצי לומר שהוא שם ספק גוי ספק ישראל – מפקחין עליו אף על פי שיש בו כמה ספיקות [משנה ביומא פג.].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"ספק הוא שם"

משנ"ב (ט): מיירי שהיה שם בעת המפולת ואינו ידוע אם הספיק לצאת מתוך ההפכה, וה"ה אפילו לא ראינו אותו מתחלה להדיא רק בבית זה מצוין בני אדם בעת הזאת נמי מחללין ומפקחין את הגל.

סנהדרין (עב): הבא במחתרת בענין שמותר להורגו, אם נפל עליו גל אין מפקחין עליו דגברא קטילא הוא. וכ"כ הרמב"ם, מ"א, א"ר, משנ"ב ועוד. פסקי תשובות – בזמנינו שאין לנו היתר להרוג הבא במחתרת, מפקחין עליו.

ישראל בעל עבירות

משנ"ב (ט): אם לתיאבון כל זמן שאין כופר בתורה נראה דמחללין עליו שבת

כדי להצילו, אבל אם הוא להכעיס אסור להצילו אף בחול וכ"ש דאסור לחלל עליו שבת בפיקוח הגל. כדאיתא (ביו"ד סימן קנ"ח ס"א וב').³¹³

ופסקי תשובות כ': יש בזה מחלוקת בין הפוסקים:

פמ"ג – מומר לחלל שבת בפרהסיא אפילו אינו להכעיס, אין מחללין עליו את השבת, אלא אם כן הוא תינוק שנשבה. כ"כ או"ח בשם קול יהודה. וי"א – שאף בתינוק שנשבה אין מחללין, כ"כ ב"מ.

סיכם פסקי תשובות: מכל מקום להלכה נקטינן שמחללים שבת להצילם, כסתימת משנ"ב (אף אלו פרשו מהוריהם החרדים), ואפילו הגיעו לידי סכנה עקב כי חיללו את השבת, כגון בתאונת דרכים.

סעיף ד: מפקחין אף על חיי שעה, בודקים עד חוטמו

שם (ב): העושה עבירות להכעיס, אפילו אכל נבילות או לבש שעטנו להכעיס... אם היה בידו כח להרגן בסייף, בפרהסיא, הורגו...

³¹³ יו"ד (קנח-א): רועי בהמה דקה מישראל בארץ ישראל... אין מסבבין להם המיתה ואסור להצילם אם נטו למות...

סעיף ד: א. אפי' מצאוהו מרוצץ, שאינו יכול לחיות אלא לפי שעה – מפקחין, ב. ובודקים עד חוטמו, אם לא הרגישו בחוטמו חיות, אז ודאי מת, לא שנא פגעו בראשו תחלה לא שנא פגעו ברגליו תחלה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. יומא (פה.): מצאוהו חי מפקחין. פשיטא! לא צריכא, דאפילו לחיי שעה. וכ' הטור – אפי' מצאוהו מצורץ מפקחין.

ב. שם: תנו רבנן – עד היכן הוא בודק? עד טיבורו, וי"א – עד חוטמו. אמר רב פפא מחלוקת ממטה למעלה כלומר שמצאו דרך מרגלותיו ובודק והולך לצד מעלה אבל ממעלה למטה כיון דבדיק ליה חוטמו שוב אינו צריך (דכתיב כל אשר נשמת רוח חיים באפיו).

ופסק הרמב"ם – כמ"ד עד חוטמו, ונראה שטעמו משום דספק נפשות להקל. ודלא כרבינו ירוחם שפסק כתנא קמא – שבודקים רק עד לבו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אלא לפי שעה"

ביה"ל: ואף על גב דלא שייך הכא הטעם חלל שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, משום דלאו דווקא שבת ה"ה שאר מצות, כמ"ש המאירי – אף שנתברר שאי אפשר לו לחיות אפילו שעה אחת, שבאותה שעה ישוב בלבו ויתודה.

אבל האמת – לא תלוי כלל במצות שיקיים, אלא דחינן כל המצות בשביל חיים של ישראל (אף שברור שלא יקיים שום מצווה). ולפ"ז דאפילו קטן מרוצץ נמי מחללין אף דלא ישמור שבתות גם לא יתודה. ה"ה לחש"ו.

ב. "ובודקים עד חוטמו"

ב"י: דעיקר חיותו בחוטמו הוא דכתיב כל אשר נשמת רוח חיים באפיו. כ"כ משנ"ב.³¹⁴

"ל"ש פגעו ברגליו"

וצ"ל. כ"כ פסקי תשובות – ובזמנינו מהחובה להפעיל כל אמצעי ההחייאה הנדרשים כדי להציל חיים, ואפילו לאחר שאיבד נשימה ודופק, כיון שהנסיון מוכיח שיש אפשרות להחזיר חיותו של החולה גם לאחר זמן ממושך שהיה החולה בלי נשימה ודופק (נשמת אברהם).

³¹⁴ נשמת אברהם (דף תקב) בשם הגרש"ז אויערבאך: דין זה הוא לפי הידע הרפואי שהיה מצוי בימי חז"ל (שברגע שפסקה הנשימה אף שיש עדיין פעימות לב אי אפשר להצילו), אבל בזמנינו שניתן לטפל בהנשמה מלאכותי, עיסוי הלב, מכות חשמל החייאה וכיו"ב, ודאי מחללין עליו, אפי' אינו נושם. כ"כ אגרות משה, הגר"ע יוסף וצ"ל. כ"פ הרב יעקב יוסף

משנ"ב (יא): דלא נימא דכיון שאין אנו מרגישין חיות בלבנו בודאי מת ולא יפקח הגל יותר קמ"ל דגם בזה צריך לבדוק עד חוטמו.

סעיף ה: אף שמצא עליונים מתים ימשיך לחפש

סעיף ה: מצא עליונים מתים, לא יאמר: כבר מתו תחתונים, אלא מפקח עליהם שמא עדיין הם חיים [יומא פה.].

סעיף ו: גויים שצרו על עירות ישראל

סעיף ו: א. עכו"ם שצרו על עירות ישראל: אם באו על עסקי ממון – אין מחללין עליהם את השבת (דבשביל הפסד ממון לא הותר איסור שבת – משנ"ב). באו על עסקי נפשות, ואפי' סתם – יוצאים עליהם בכלי זיין ומחללין עליהם את השבת.

ב. ובעיר הסמוכה לספר, אפילו לא באו אלא על עסקי תבן וקש – מחללין עליהם את השבת (טעמו דחיישינן שאם ילכדוה משם תהא הארץ נוחה ליכבש לפנייהם – רש"י).

ג. הגה: ואפילו לא באו עדיין אלא רוכים לבא [א"ז].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

– יוצאין עליהן בכלי זיין, ומחללין עליהן את השבת.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אפילו לא באו עדיין"

משנ"ב (טו): פ' כשהקול יוצא שרוצים לבוא אף שלא באו עדיין – מותר ללבוש כלי זיין לשמור ולעשות קול בעיר כדי שלא יבואו דאין מדקדקין בפק"נ

א. עירובין (מה.): אמר רב יהודה אמר רב: נכרים שצרו על עירות ישראל – אין יוצאין עליהם בכלי זיין, ואין מחללין עליהן את השבת. בד"א – כשבאו על עסקי ממון. אבל באו על עסקי נפשות – יוצאין עליהן בכלי זיין, ומחללין עליהן את השבת (רמב"ם – אפי' באו סתם מחללין, דסתם נפשות מחללין).

ב. ובעיר הסמוכה לספר, אפילו לא באו על עסקי נפשות אלא על עסקי תבן וקש

315. (או"ז).

סעיף ז: בזמן הזה אף על עסקי ממון מחללין

סעיף ז: א"י מי שאומר שבזמן הזה אפי' באו על עסקי ממון מחללין, שאם לא יניחנו ישראל לשלול ולבוז ממנו יהרגנו, והוי עסקי נפשות [תה"ד].
ב. (ומ"מ הכל לפי הענין) [פסקי מהרא"י].

ויהרג ולכן מחללין. מ"מ באדם יחיד יניח ליקח ממנו ולא יחלל שבת. כ"כ משנ"ב.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)
"שאם לא יניחנו"

מ"א (ה): כיון דאין אדם מעמיד עצמו על ממנו חיישינן שמא יעמוד אחד נגדם

סעיף זז: להציל ספינה המטורפת בים, ויחיד הנרדף

סעיף זז: הרואה ספינה שיש בה ישראל המטורפת בים, וכן נהר שוטף וכן יחיד הנרדף מפני אנס – מצוה על כל אדם לחלל עליהם שבת כדי להצילם.
(וע"ל סוף סימן ק"ו מי שרואים לאנסו חס מחללין עליו שבת).

וגם מתריעין לזעוק ולהתחנן לפני השם יתברך שירחם עליהם ויצילם. ורבי יוסי אומר – אין מתריעין לזעקה ומכל מקום לדברי הכל מתריעין לעזרה.
כ"כ הרמב"ם – וכן יחיד הנרדף מפני גוים מצוה להצילו.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

תעניות (יט.): על אלו מתריעין בשבת, על עיר שהקיפוה גוים או נהר, ועל ספינה המטורפת בים. רבי יוסי אומר לעזרה אבל לא לצעקה. כ"פ הרמב"ם.
ב"י: דת"ק סבר – מתריעין כדי שישמעו הסביבות ויתקבצו לעזור להם ולהצילם

למלחמת מנע.
אדם שרואה גנב במחתרת, אפי' בבניינים אחרים, מותר לטלפן למשרה, שמא יעמדו כנגד ויהרוג אותם.

³¹⁵ הרב יעקב יוסף זצ"ל: חייל שקיבל צו 8 בשבת לגיוס חירום, מותר לנסוע, אף שעדיין לא התחילה מלחמה. כיון שמותר לצאת

"מפני אנס"

יד אליהו: ה"ה מיד ישראל אנס כשהוא משער שיבוא לידי סכנה דהא ניתן להצילו בנפשו, כ"כ משנ"ב (ח) – כן כשאדם נרדף מפני נחש או דוב ג"כ מצווה להצילו ואפילו בעשיית כמה מלאכות בשבת (רמב"ם).³¹⁶

"כדי להצילם"**סעיף ט: כל היוצאים להציל חוזרים**

סעיף ט: כל היוצאים להציל חוזרים בכלי זיינם למקומם [עירובין מד: ובגמ' מה. כר' יהודה].

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**
"חוזרים"

רמב"ם: כדי שלא להכשילם לעתיד לבוא שלא ירצו להציל עוד. כ"כ משנ"ב.³¹⁷

הרב יעקב יוסף זצ"ל – ולכן חייל שחזר מהקרב מותר לו להחזיר אתו הנשק.

וכן מיילדת או רופא שיצאו להציל, מותר להם לחזור עם הציוד הרפואי אף שהוא מוקצה.
 מי שהסיע חולה מסוכן לבית החולים מותר לכבות הרכב, שכיבוי המנוע אסור מדרבנן.

או"ח ש"ל: דיני יולדת בשבת, ובו י"א סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

³¹⁷ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר לרופא ואחות לחזור ברכב שהנהג גוי, תוך העיר או תוך 960 מ' חוץ לעיר, אבל לא עם נהג יהודי.

³¹⁶ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר לפדות שבוי משום שיש בו סכנה להשאירו בשבי עד אחר השבת.

סעיף ז: צרכי וולד שנולד בשבת, נולד
לחודש השמיני 932
סעיף זז: נולד לח' אסור לסלטלו 934
סעיף ט: ליישר אברי הוולד 935
סעיף י: לכרוך התינוק שלא יתעקמו
איבריו 936
סעיף יא: לסלק ערלת הגרון מהתינוק 936

סעיף א: מחללין על יולדת כל מה
שצריכה, ואם אפשר ישנו 925
סעיף ב: אין מילדים כותית בשבת 926
סעיף ג: מתי נקראת יולדת 927
סעיף ד: ג' ז' ול' ימים אחר הלידה 928
סעיף ה: מתה היולדת קורעים את בטנה
להציל העובר 930
סעיף ו: לעשות מדורה ליולדת תוך ל'
..... 931

סעיף א: מחללין על יולדת כל מה שצריכה, ואם אפשר ישנו

סעיף א: *יולדת היא כחולה שיש בו סכנה ומחללין עליה השבת לכל
מה שצריכה. קוראין לה חכמה ממקום למקום (ואפילו מחוץ לתחום – רש"י),
ומילדין אותה, ומדליקין לה נר אפי' היא סומא.

ב.ומ"מ בכל מה שיכולין לשנות משנין, כגון אם צריכים להביא לה כלי
מביאו לה חברתה תלוי בשערה (לעשות שינוי), וכן כל כיוצא בזה.

בשערה – מביאה לה בכלי.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב.כ"פ הרמב"ם: שמוטב להביא השמן
בכלי תלוי בשערה, שהוא שינוי בהוצאה,
ולא תמרח שמן על שערה ותביאו (מחשש
סכנה).

א.שבת (קכח:): ומילדין את האשה
בשבת, וקורין לה חכמה ממקום למקום,
ומחללין עליה את השבת, וקושרין את
הטיבור. רבי יוסי אומר: אף חותכין.
גמ': ת"ר – חבירתה מדלקת לה את הנר
אף שהיא סומא, ואם היתה צריכה לשמן
– חבירתה מביאה לה שמן ביד (ולא בכף,
דכל שאפשר לשנות משנים – רש"י), ואם אי
אפשר ביד – מביאה בשערה (שתולה כלי
שמן בשערה, דהוי שינוי), ואם אי אפשר

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "ומחללין עליה השבת"

מ"א (א): ולכן כשתגיע לחדש תשיעי
תזמין הכל מע"ש שלא יחללו שבת (ס"ח
סי' תתנ"ה). כ"כ משנ"ב.³¹⁸

פסקי תשובות – אם רוצה היולדת שיקראו
ל'תומכת לידה' שסומכת עליה, רשאים לקרוא

³¹⁸. הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר ללוות את
היולדת, שהדבר מרגיע אותה.

מ"א (ב): מהו דתימא כיון דלא חזיא אסור, קמ"ל יתובי מיתבא דעתה סברה אי איכא מידי חזיה חבירתה ועבדת לי (גמ').

ב. "שיכולים לשנות משנין"

מ"א (ג): ואפי' למ"ד בסי' שכ"ח סי"ב דלא בעי שינוי, הכא שאני מפני שכאב היולדת דברי טבעי הם ואין א' מאלף מתה מחמת לידה (מ"מ). כ"כ משנ"ב (ה) – וכ"ז בדליכא עיכוב לחולה ע"י השינוי, שאם לא כן מצווה לעשות בלא שינוי למהר הדבר (ח' הר"ן בשם ר' יהונתן והה"מ).

ואם צריכה לשמן לא תשים שמן בשערה ותבא אצלה ותסחט אותה אלא תביא בכלי תלוי בשערה, דמוטב לעשות הוצאה ע"י שינוי מבלי איסור אחר מלהוסיף איסור סחיטה (ב"י מהרמב"ם).

ת' מטה אשר: מפלת לאחר מ' דינה כיולדת לעניין חילול שבת. כ"כ א"א.

פסקי תשובות: ולכן רצוי להירשם ללידה ולהכין את התיק הרפואי שבו רשומים סוג הדם ושאר התוצאות הרפואיות, וכל כיוצא בזה, הכל יהיה מוכן מראש, כדי שאם יארע הלידה בשבת ימנע הרבה חילול שבת.

"מדליקין לה הנר"

לבוש: אם הוא בלילה ואף על פי שחברותיה יודעות לעשות לה כל הדברים הנצרכים לה בלי אור, דקים להו לחכמים דלא מיתבא דעתא דיולדת כששרויה בחשך. כ' תוס' ישנים – משו"ה אפילו אינה אומרת כלום וגם החכמה אינה אומרת כלום נמי מדליקין. כ"כ משנ"ב.

ביה"ל: והכא א"צ מומחה כמו שצריך בחולה ביוה"כ, דהכא יותר יכולה היולדת להסתכן ע"י פחד שתתפחד שמא אין עושין יפה מה שהיא צריכה ממה שיסתכן החולה ברעב (תוס'). כ"כ הט"ז ומשנ"ב.

"אפי' היא סומא"

סעיף ב: אין מילדים כותית בשבת

סעיף ב: כותית אין מילדין אותה בשבת, אפי' בדבר שאין בו חילול שבת.

בשכר אבל לא בחינם? אמר רב יוסף בשכר שרי משום איבה (היינו ביום חול).
הדין בשבת:
סבר רב יוסף למימר אולודי גויה בשבתא

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ע"ז (כו.): ת"ר – בת ישראל לא תיילד את הנכרית מפני שמילדת בן לעבודה זרה. ורמינהו יהודית מיילדת ארמאית

החולים, יחתמו בקשקוש. אם פסקו ציריה אסור לחזור חזרה הביתה, אלא אם כן ע"י נהג גוי.

לה להיות עמה בלידתה.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: אם צריכים חתום בבית

בשכר שרי משום איבה.

✓ אמר ליה אביי יכלה למימר לה דדידן דמנטרי שבתא מחללינן עליהו דידכו דלא מנטרי שבתא לא מחללינן. כ"פ הטור – לא תיילד לגויה בחינם, אבל בשכר מותר. אבל בשבת אף בשכר אסור. כ"פ שו"ע (יו"ד קנד-ב).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"עכו"ם אין מילדין בשבת"

מ"א (ד): אפי' ישמעאלי שאין עובד ע"ז, מיהו לקראים מותר כיון ששומרים שבת. משנ"ב (ח) – בחול מילדין בשכר משום איבה כמבואר ביו"ד סימן קנ"ד אבל בשבת אפי' בשכר אסור, משום דיכולה להשתמט ולומר דאין מחללין שבת כ"א למי ששומר שבת.

הדין בימנו

• משנ"ב (ח) – דע דהרופאים בזמנינו אינם נזהרים בזה כלל, ועושים הכל

לילדת גויה כרגיל. ואין להם על מה שיסמוכו, דאפילו אם נימא דמותר לחלל שבת באיסור דרבנן משום איבה, איסור דאורייתא בודאי אסור.

• ופסקי תשובות (שכט, ג) כ' – אמנם כבר הסכימו גדולי הדורות (שו"ת חתם סופר, שו"ת דברי חיים, שו"ת יד שלום, שו"ת מנחת יצחק, שו"ת ציץ אליעזר, שו"ת יבי"א ועוד) שלמעשה יש לרופאים וחברי הצלה ליתן טיפול רפואי גם לנכרי שנקלע למצב של סכנה (ה"ה יולדת). כי אם נימנע עלול הדבר להדליק תבערת אש של שנאה ואיבה ולהביא לידי סכנה גדולה ליהודים באשר הם שם, וגם לרבות שהרופאים הנכרים לא ירצו לתת שירות וטיפול לחולים יהודיים.

"אף שאין בו חילול"

מ"א (ו): כגון שיושבת על המשבר דכבר נעקר הולד לצאת, א"נ כיון דכלו לו חדשיו כבר נפסקו גדוליו (תוס').

סעיף ג: מתי נקראת יולדת

סעיף ג: נקראת יולדת, לחלל עליה שבת, משתשב על המשבר או משעה שהדם שותת ויורד או משעה שחברותיה נושאות אותה בזרועותיה שאין בה כח להלוך – כיון שנראה א' מאלו מחללין עליה את השבת.

נושאות לה באגפיה. כלומר בזרועותיה שאינה יכולה להלך. להלכה:

• הרי"ף – זמנו של ר"ה שהדם שותת הוא קודם שתשב על המשבר, ואין להקל אלא אם כן עד שהדם שותת וגם תשב

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קכט.): מאימתי פתיחת הקבר? אביי אמר משתשב על המשבר. ורב הונא בריה דרב יהושע אמר משעה שהדם שותת ויורד. ואמרי לה משעה שחברותיה

על המשבר.

● אבל הרא"ש והר"ן – ספק סכנות להקל, ומשעה שהדם שותת מחללים. כ"פ הרמב"ם.

● ✓ והרמב"ן – יש נשים שלא יושבת על המשבר, שהוולד ממהר לצאת, אלא משעה שיושבת על המשבר, או הדם שותת או חברותיה נושאות אותה – מחללים. כ"פ הב"י והרב יעקב יוסף זצ"ל.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"נקראת יולדת לחלל"

ט"ז (ב): היינו דברים שאפשר לעשותם מיד בלא עיכוב, ע"כ אין מחללין שבת בזה כ"א אחר שיהיה א' מאלו. אבל לענין קריאת חכמה לא שייכי שיעורים הללו דהם קרובים ללידה יותר משיעור ביאת החכמה, אלא משעה שמרגשת קצת אפילו בספק מותר בקריאתה. כ"כ א"ר, תו"ש ומשנ"ב.

הרב יעקב יוסף זצ"ל – ולכן כשמרגישה צירים סדירים (אף שעדיין לא נקראת יולדת) מותר להסיעה לבית החולים, וכן מותר להפעיל מוניטור עוד לפני סימנים אלו.

ביאר פסקי תשובות ג' סימנים :

תשב על המשבר – פירוש שאחווה צירים וחבלים, והיינו צירים תכופים מאד המלווים גם בצירי דחף חזקים. הדם שותת ויורד – הכוונה לריבוי דם ולא לטיפות בודדות, וכן ירידת מים חזקה המלווה בצירים הרי זה תחילת לידה, ובדרך כלל מעורב במים גם דם. חברותיה נושאות אותה – הכוונה שמתקשה לעמוד על רגליה מבלי תמיכה, עקב פתיחת הרחם מכוח הצירים וצירי הדחף.

וכל הסימנים אלו הינם כדי להגדירה שנמצאת במהלך לידה, אבל לענין לחלל השבת כדי לנסוע לבית החולים, הזמן מוקדם יותר: וכל שיש לה צירים סדירים לערך כל רבע שעה, או שמרגשת לחץ חזק כלפי מטה, וכל שכן כשיש דימום אפילו קל, המלווה בריר, או ירידת מים חזקה, צריכים לנסוע לבית החולים. אישה שאינה מרגשת תנועות משך ארבע וחמש שעות צריכים לנסוע לקבל טיפול רפואי.

סעיף ד: ג' ז' ול' ימים אחר הלידה

סעיף ד: כל שלשה ימים הראשונים (מגמר לידה – משנ"ב) אפילו אמרה

אינה צריכה מחללין עליה את השבת. משלשה ועד ז', אמרה: אינה צריכה, אין מחללין. מכאן ואילך אפילו אמרה: צריכה אני, אין מחללין עליה אלא הרי היא עד שלשים יום כחולה שאין בו סכנה (שאומר לגוי ועושה).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קכח:): אמר רב יהודה אמר שמואל: חיה: V – מחללין, X – לא מחללין

נסתם הקבר		כ"ז שהקבר פתוח		
לא אמרה	אמרה צריכה	לא אמרה	אמרה צריכה	
X	X	V	V	רב אשי
X	V	V	V	מר זוטרא ✓

והילכתא כמר זוטרא, דספק נפשות להקל.

וסיים משנ"ב – נמצא לפ"ז דבין לענין מלאכת שבת ובין לענין יוה"כ עד ג' מעל"ע חשבינן לה למסוכנת ומותר אפילו לא אמרה צריכה אני. כ"פ הגר"ע יוסף זצ"ל.

"אפילו אמרה א"צ"

משנ"ב (יב): והם דברים שחברותיה אומרות שדבר זה עושים לחיה, וכל חיה צריכה לכך ואין כאן רופא או מילדת חכמה לראות אם החיה הזאת צריכה לכך.

כ' הב"י בשם ת' רשב"א: אפי' אמרה שא"צ – שדינה כמסוכנת מפני שאיברה מתפרקים ומרוסקת היא אלא שאינה מרגשת לשעתה אם תאכל צונן או דברים שאין המסוכנת אוכלת אותם יביאווה לידי סכנה. והובא בט"ז.

כ"כ משנ"ב (יג) – ומ"מ היכי דאיכא חכמה או רופא ואומרים ג"כ שא"צ שומעין להם, וכ' המ"א שעכשיו נוהגות היולדות שאוכלות חמין של אתמול בשבת. ומ"מ נראה דהכל לפי החולה.

"מג' ועד ז'... אין מחללין"

עד מתי פתיחת הקבר?

אמרי נהרדעי: תוך שלשה – בין אמרה צריכה אני ובין אמרה לא צריכה אני, מחללין עליה את השבת. שבעה – אמרה צריכה אני, מחללין עליה את השבת, אמרה לא צריכה אני, אין מחללין עליה את השבת. שלשים – אפילו אמרה צריכה אני, אין מחללין עליה את השבת.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"שלשה ימים"

מ"א (ז): ולא חשבינן מעת לעת כמ"ש סימן תרי"ז לגבי יוה"כ. משנ"ב – ע"כ אם הולידה ביום ד' קודם בין השמשות שוב אסור לחלל עליה שבת (שכבר עבור ג' ימים) אם לא אמרה צריכה אני.

משנ"ב: מ"מ יש הרבה חולקים, דס"ל שאף ביולדת בעינן ג' ימים מעת לעת. כ"כ הגר"א – שמלשון הרא"ש משמע שסובר כן בפשיטות דכוונת הגמרא הוא מעל"ע. וכן משמע מהריטב"א, כ"כ הא"ר שכתב דמדברי האו"ה ג"כ משמע דבעינן ג' ימים מעל"ע. ובספר נזר ישראל בשם תשובת בית אפרים.

■ עוד כ' הפוסקים – דאם החיה אומרת צריכה אפילו מאה רופאים אומרים א"צ שומעין לה, דלב יודע מרת נפשו.

"מכאן ואילך"

הגר"ז – דינה כחולה שאין בו סכנה שנעשים ע"י גוי. כ"כ ח"א.
ואשל אברהם כ' – אם הרופא אומר שנתחדש אצלה החולי מחללים.
כ"כ הרב יעקב יוסף זצ"ל – ולכן אם יש סיבוכים בלידה או אח"כ גם אחרי שבוע מחללים. פסקי תשובות – וכן אישה שעברה ניתוח קסרי צריך לברר אצל הרופא מצבה של אישה.

משנ"ב (יד): לפי שאינה בחזקת מסוכנת לאותן הדברים שרגילות חברותיה לעשות לה. לפיכך סומכין עליה כשאומרת א"צ. עוד פרטים:

■ וכ' הפוסקים – דווקא כשאמרה בפירוש אבל בסתמא מחללין דמ"מ איכא חשש סכנה.

■ כ' המ"א – ואם רופא או חכמה אומרים שצריכה דמחללין אפילו שהחיה אומרת אינה צריכה. אבל אם שאר חברותיה אומרות שצריכה אין שומעין להם להכחיש את החיה.

סעיף ה: מתה היולדת קורעים את בטנה להציל העובר

סעיף ה: א' היושבת על המשבר ומתה, מביאין סכין בשבת אפי' דרך רשות הרבים, וקורעים בטנה ומוציאין הולד שמא ימצא חי [ערכין ז].

ב' הגה: ומה שאין נוהגין עכשיו כן אפילו בחול, מקום לאין בקיאות במיתת האם בקרוכ כל כך שאפשר לולד לחיות [איסור והיתר].

דלא כמשנ"ב – שהביא דעת התוס' דיש חילוק בין נהרגה למתה או בין נעקר הולד, דמסתימת הפוסקים משמע דאין חילוק.
ב.

"דאין בקיאות"

מ"א (יא): דשמא נתעלפה ואם יחתכוהו תמות וצריכים להמתין ואדהכי והכי מיית

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"היושבת על המשבר"

מ"א (י): דנעקר הולד לצאת ושיש לו חיות בפ"ע אבל אם לא נעקר הולד איהו מיית ברישא.

ובת' הרמ"א (מ) – משמע דלעולם קורעין אותה. אבל מהר"א שטיין פסק – כמו שכתבנו. מיהו מדסתם הרמב"ם והמחבר משמע – דס"ל כמ"ש רש"י דלעולם קורעין דלפעמים יכול לחיות.

הולד. כ"כ משנ"ב.³¹⁹

סעיף ו: לעשות מדורה ליולדת תוך ל'

סעיף ו: א. עושין מדורה (ה"ה בזמנינו להחם בתנור – משנ"ב) ליולדת כל שלשים יום, ואפילו בתקופת תמוז.

ב. (ואם מותרים אחרים להתחמם כנגד המדורה ע"ל סי' רע"ו).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קכט.): אמר רב יהודה אמר שמואל – עושין מדורה לחיה בשבת בימות הגשמים. סבור מינה לחיה אין לחולה לא בימות הגשמים אין בימות החמה לא. איתמר אמר רבי חייא בר אבין אמר שמואל הקיז דם ונצטנן עושין לו מדורה אפילו בתקופת תמוז.

להלכה:

• הרי"ף והרא"ש – ואסיקנא דלא שנא חיה לא שנא חולה לא שנא בימות החמה לא שנא בימות הגשמים עושין מדורה. כ"ד רש"י.

• אבל הרמב"ם כ' – עושין מדורה לחיה ואפילו בימות החמה מפני שהצנה קשה לחיה הרבה במקומות הקרים אבל אין עושין מדורה לחולה להתחמם בה. הקיז דם ונצטנן עושין לו מדורה אפילו בתקופת תמוז. כ"כ הסמ"ג.

ביאור דברי הרמב"ם לפי הגמ':

• ה"ה – הראייה של הגמ' דהקיז דם ונצטנן באה להראות שאף בימי החמה עושין מדורה, אבל רק ליולדת ולא לשאר חולים.

• והר"ן כ' – הגמ' הבינה שרק לחיה מותר ולא לשום חולה, ומביאה הגמ' שיש חולה, מקיז דם, שעושין לו מדורה, אבל שאר לחולים עדיין אסור.

באיזה חולה מיירי הרמב"ם

• ה"ה כ' – בתחילה הייתי סבור שאף בחולה שיב"ס אסור הרמב"ם, כיון אפשר ע"י בגדים, מ"מ כיון שהראב"ד הבין דמיירי בחולה שאב"ס, לכן בחולה שיב"ס מותר.

דלפי הראב"ד – יולדת כל ל' יום עושין לה מדורה, דכל ל' יום לעניין מדורה הוי יב"ס.

• והב"י כ' – מ"מ לפרש"י שאין לחלל

עדיין ניתן להציל העובר (פסקי תשובות – אף הרמ"א יודה לזה בזמנינו שניתן להציל). גם יולדת שמתה תוך ט' חודשים, פותחים בטנה להציל העובר, ואף בחודש השמיני, שכיום ניתן להצילו. כ"פ לזית חן (צו).

³¹⁹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: ולכן חייב הרופא לקבוע בוודאות שהאם מתה לפני שחותכים בטנה, שאינה נושמת והלב חדל מלפעול. אם הניתוח נעשה תוך 20 דקות לפטירת האם

או"ח – שכ"ט

שאינ סכנה אם צריך למדורה. וכשיש סכנה אם אומר שצריך מותר אפילו ע"י ישראל כשאין גוי. כ"כ משנ"ב (כ"א).³²⁰

"לילודת כל ל' יום"

ביה"ל: זהו לדעת הרמב"ם, ולפי הראב"ד שיש סכנה לילודת כל ל' לעניין מדורה.

אבל ע"פ האמת קשה לפרש כן דברי הגמרא.

ובירושלמי משמע שרק כשמחללים עליה השבת עושים מדורה, ולא לאחר ז'.

וכן רב אחאי מתיר מדורה רק תוך ז'. כ"כ רי"ו. ולכן אין מי שסובר כהראב"ד שכל ל' עושים לה מדורה, שמסוכנת לזה.

מ"א (יב): עושים מדורה – אם יש לה צער צינה, דס"ל דיש סכנה לחיה כל ל' בצינה. ולפיכך אם אי אפשר ע"י גוי עושין ע"י ישראל.

שבת אפי' לחולה שיב"ס אלא בדבר שבמניעתו יסתכן, אפשר שאף הרמב"ם ס"ל כן, ואף בחולה שיב"ס אסור.

ב.שו"ע (רעו-א): גוי העושה מדורה לצרכו או לצורך חולה מותר. ויש אוסרים, משום דגזרינן שמא ירבה בשבילו.

והרב יעקב יוסף זצ"ל – ה"מ מדורת עצים, אבל בתנור מותר לאחרים להנות מהחום, שאין חשש שמא ירבה בשבילו (שתנור לאחד תנור למאה).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. סיכום: מדורה לשאר חולים

לפי רש"י – עושים. כ"כ הרי"ף, הרא"ש והטור.

אבל לרמב"ם – אין עושים אלא למזיק דם.

ב"ח וא"ר: להלכה – ע"י גוי מותר אף

סעיף ז: צרכי וולד שנולד בשבת, נולד לחודש השמיני

סעיף ז: א. הוולד שנולד עושין לו כל צרכיו: ומרחיצין אותו, ומולחין אותו, וטומנין השליא כדי שיחם הולד (והיה זה מדרך סגולה אצלם – משנ"ב), וחותכים את הטבור.

ג. והני מילי בנוולד לט' או לז', אבל נולד לח' או ספק בן ז' או בן ח' – אין מחללין עליו אלא אם כן גמרו שערו וצפרניו.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קכט:): אמר רב נחמן אמר רבה

³²⁰ הרבה דם עושים לו מדורה (כמו במקיז דם).

³²⁰ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מי שנפצע ואיבד

או"ח – שכ"ט

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "כל צרכיו"

מ"א (יג): דבכולהו יש לו צער אם אין עושין וכיון דלית בהו מלאכה דאורייתא שרו רבנן (תוס'). כ"כ תו"ש והגר"ז. ביה"ל – משמע שבמלאכות דאורייתא אסור. ובשאלות דרב אחאי – משמע דמניעת חתוך הטבור יכול להיות סכנה לולד, כ"מ מהגמרא (שם), כ"כ הר"ן, מאירי.

וברמב"ם – בכל אלו הדברים הוי בכלל בסכנה אם ימנע מהולד. לפ"ז דבר פשוט הוא דאפילו במלאכה דאורייתא מחללינן היכי דאי אפשר בענין אחר.

"ומולחין אותו"

רש"י – כדי שיתקשה הבשר (ומשמע מזה דהמליחה תהיה במלח). והרמב"ם (פי' המשניות) – נותנין עליו אבק ההדס והדומה לו וכ"מ בערוך.

"וחותכין"

משנ"ב (כז): אחר שקושרין אותו. לפי המ"א – חתיכת הטבור בעלמא אינו כ"א שבות.

ובספר קובץ להרמב"ם כתב בשם ספר שושנים לדוד – דיש בזה איסורא דאורייתא ורק הכא מותר. שם: וטומנין השליא – ולא בקרקע דמשום זה לכו"ע לא מחללינן שבת.

"טומנין השליא"

גשר החיים: בימנו לא נהגו לקבור השליא. כ"כ שו"ת אג"מ.

בר אבהו אמר רב – כל האמור בפרשת התוכחה (יחזקאל טז ד) עושין לחיה בשבת:

ומולדותיך ביום הולדת – מכאן שמילדים את הולד בשבת, לא כרת שרך – מכאן שחותכין הטבור בשבת, ובמים לא רחצת למשעי – מכאן שרוחצין הולד בשבת, והמלח לא המלחת – מכאן שמולחין הוולד בשבת, והחתל לא חתלת – מכאן שמלפפין הולד בשבת.

ב. שם (קכח:): משנה – וקושרין את הטבור רבי יוסי אומר אף חותכין. ובגמ' (קכט:): אמר רב נחמן אמר רבה בר אבהו אמר רב – מודים חכמים לרבי יוסי בטבור של שני תינוקות (תאומים) שחותכין משום דמנתחי אהדדי (פרש"י – זה אילך וזה אילך ונמצאו מסוכנים). להלכה:

- טור בשם הרא"ש – כת"ק שקושרים אבל לא חותכין (רק בתאומים).
- ב"י: ולא ראיתי להרא"ש שכתב כן.
- ✓ הרי"ף והרמב"ם פסקו – כר' יוסי, שאף בתינוק אחת חותכין הטיבור. כ"כ הב"י שהוא המנהג.

ג. שבת (קלה:): ת"ר – בן שבעה מחללין עליו את השבת, ובן שמנה אין מחללין עליו את השבת. ספק בן שבעה ספק בן שמונה – אין מחללין עליו את השבת. כ' התוס' והרא"ש: ה"מ שלא גמרו שערתיו וצפורניו, אבל גמרו, אפי' בן ח' (כגון שבעל ופירש) מחללין עליו, דבן ז' הוא אלא דהשתהה לצאת.

הקשה העו"ש: או ספק – בספר המצוות איתא דאפי' ספק שלא היה לו חזקת חיים מעולם כגון יושב על המשבר מחללין עליו השבת וא"כ למה פסק כאן? ותירץ המ"א (טו) – ואין זו קושיא דלעיל מיירי שכלו לו חדשיו.

ולפי הרמב"ן – הא דמחללין ביושבת על המשבר (ומתה האם) טעמא אחרינא הוא דהוה כילוד, דתו לאו ירך אמו הוא כיון שמתה אלא חי הוא ודלת נעולה בפניו. משמע דלהרמב"ן עכ"פ צריך שידעו שכלו לו חדשיו.

חילול שבת למנוע הפלה

(פסקי תשובות)

כ' ביה"ל (ד"ה או ספק): דלתירוץ א' שהם דברי הבה"ג מבואר שגם בולד קודם מ' יום, דמיא בעלמא הוא, אעפי"כ מחללים. כ"כ הרבה פוסקים (הר"ן, הרא"ש, הרמב"ן הריטב"א ועוד) ודבריו מובאים בעוד הרבה ראשונים, וכן ההוראה הלכה למעשה שמחללין שבת להציל חיי 'עובר' אפילו ההריון פחות מארבעים יום, ואפילו אין סכנה לאם כלל.

אמנם – שדי חמד בשם הרב נחמד למראה כ' "לא יפה עושות נשים שזורקות השליא לבית הכסא, דטוב הוא לקבורה בארץ להורות העירבון שגם האדם ישוב לעפר שממנו לוקח", כ"כ עוד אחרונים.

ג. אבל נולד לשמונה"

משנ"ב (כח): דודאי לא חיי.

אמנם המנחת יצחק כ' – כיום מחללים עליו, שלאחר המצאת האינקובטור הרי שגם נולד 'עובר' חי בחודש החמישי להריונה מחללים בכל המצטרך להצלתו. כ"כ שו"ת שבט הלוי. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – שכיום מצילים יותר מ 50% מהם אף שנולד לחודש חמישי 500 גרם, והוא חסר שערות וצפורניים.

פסקי תשובות: תינוק הנולד בזמנו (בחודש התשיעי) עם פגמים ומומים, גם כאשר אין לו סיכויי חיים יותר מזמן קצר מאוד, מכל מקום חייבים מעיקר הדין לחלל עליו את השבת גם על חיי שעה שלו גם באיסורי תורה. כ"כ הרב יעקב יוסף זצ"ל – תינוק שנולד בדמות בהמה מחללים עליו, ואסור לשלוח בו יד.

סעיף ז': נולד לח' אסור לטלטלו

סעיף ז': *נולד לח', או ספק בן ז' או בן ח', שלא גמרו שעריו וצפרניו, אסור לטלטלו, אבל אמו שוחה עליו ומניקתו מפני צער החלב שמצערה (בימנו הינם בגדר בר קיימא, כדלעיל, ולכן רשאים להניקו כדרך כל תינוק).

ב. וכן היא בעצמה יכולה להוציא בידה החלב המצער אותה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קלה.): תניא – בן שמנה הרי הוא כאבן ואסור לטלטלו, אבל אמו שוחה עליו ומניקתו מפני הסכנה (לאם).
שם: ספק בן שבעה ספק בן שמנה אין מחללין עליו את השבת.
פרש"י: מפני הסכנה – מפני שחלב הרבה בדדיה ומביאה לידי חולי.
כ' התוס' והרא"ש: ה"מ שלא גמרו שערותיו וציפורניו.

ב. כ' התוס' והרא"ש: דלאו דווקא סכנה, אלא בשביל צערא בעלמא מותר. ולא עוד אלא אפילו לחלוב היא בעצמה ולהוציא החלב שרי מידי דהוה אמפיס מורסא דשרינן מלאכה שאינה צריכה משום צערא. כ"כ רי"ו.
כ' המרדכי בשם רב ניסים גאון שלמד

מהתוספתא – אסור לאשה לחלוב מדדיה ביד בשבת להקל דלא שרי אלא ביניקת התינוק בלבד.
מיהו י"מ (או"ז) – שדווקא לכלי אסור דהוי מפרק והוי תולדה דדש אבל לקרקע מותר.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

או ספק

מ"א (טז): ובאגודה כ' – דווקא כשבעל ופרש (שידוע בודאי שלא כלו לו חודשיו) אבל מספיקא מטלטלין כל תינוק וכ"מ בגמ' והפוסקים וכ"כ הב"י ומשנ"ב.

להוציא בידה

משנ"ב (לב): על הארץ דאין זה כדרך מפרק כיון שהולך לאיבוד, ועוד דהוי מלאכה שאצ"ל דפטור ומשום צערא ל"ג כמו מפסי מורסא (או"ז).

סעיף ט: ליישר אברי הוולד

סעיף ט: מיישרים (בידים) אברי הולד שנתפרקו מחמת צער הלידה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (רכג.): אסובי ינוקא בשבת: ר"נ אסר, רב ששת שרי.

אסובי ינוקא

✓ פרש"י – ליישר איבריו שנתפרקו מחמת צער הלידה. כ"פ כאן סעיף ט'.
ור"ח פי' – כשנופלת ערלת הגרון של תינוק, משימה החיה אצבעה לתוך פיו ומסלקת הערלה למקומה ומותר אף על

פי שפעמים שמקיא התינוק. כ"פ בסעיף י"א.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

מיישרין

מ"א (יח): דווקא ביום הלידה אבל אח"כ אסור (טור מגמ' שם).
משנ"ב (לד) – אבל באמת מהרבה פוסקים (רש"י תוס' בשם ר"ת) משמע דאין חילוק

ממקומה לכו"ע אסור ליישב בידו חוליות של שדרה אחת על חברתה, דמחזי כבונה. אם לא ביום הלידה דאז יש לצדד להקל אף בזה.

בזה ואפילו לאחר חודש או ב' חדשים מותר. כ"כ באור הגר"א – שכ"ד השו"ע להקל. וסיים משנ"ב – על כן אין להחמיר בזה, ומ"מ אם נתפרקה חוליא של שדרה

סעיף י': לכוון התינוק שלא יתעקמו איבריו

סעיף י': מותר לכרכו בבגדיו שלא יתעקמו איבריו [שבת קמז: וכפרש"י].

(ול"ד ביום הלידה), והטעם בגמרא משום דאורחיה תמיד בהכי ולא הוי כמתקן. מ"א – ומשמע דאם היה תינוק שאין כורכין אותו בחול ונתעקמו איבריו אסור לכרכו בשבת.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"שלא יתעקמו איבריו"

משנ"ב (לה): ברא"ש משמע דאפילו לכרכו כדי לישר איבריו ג"כ שרי לעולם

סעיף י"א: לסלק ערלת הגרון מהתינוק

סעיף י"א: אם נפלה ערלת גרון הולד, מותר לשום אצבע לתוך פיו ולסלק הערלה למקומה אף על פי שפעמים שמקיא [פי' ר"ח לאסובי ינוקא, לעיל].

משנ"ב (לו): מותר – ולא גזרינן בזה משום רפואה דאורחיה דתינוק ליפול ערלת לשונו ולא מחזי כרפואה.

###או"ז של"א: דין מילה בשבת, ובו י' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף ד: מילה שלא בזמנה בשבת 940
סעיף ה: את מי לא מלים בשבת 940
סעיף ו: מכשירי מילה בשבת 941
סעיף ז: לא היה לו כמון שחוק מע"ש 942

סעיף א: צרכי מילה בשבת 937
סעיף ב: לחזור על ציצין שלא מעכבים 938
סעיף ג: בן ח' שנגמרו שעריו וצפורניו 939

סעיף י: אדם שלא מל לעולם לא ימול
בשבת 945

סעיף זז: אין לו חלוק, כורך על אצבעו
ומביאו 943
סעיף ט: להרחיץ תינוק לפני ואחרי
המילה 944

סעיף א: צרכי מילה בשבת

סעיף א: עושים כל צרכי מילה בשבת, מוהלין ופורעין (העור הדק שתחת הערלה) **ומוצצין** (שאם לא ימצוץ הדם הוי סכנה לתינוק – משנ"ב) **ונותנין עליו כמון** (דכתיב וביום השמיני ימול ביום ואפילו בשבת – גמ').

מתיר למצוץ בספוג דבדוקה דיותר טוב ממציצה בפה ואפילו בשבת יש להתיר בספוג, שמציצה בפה אפשר שיסתכן. נשמת אברהם בשם הגרש"ז אויערבאך: במקום שיש חשש סכנה שהתינוק נגוע באידס וכיו"ב יש להתיר למצוץ ע"י שפופרת, כ"כ שבט הלוי, ברית אברהם הכהן בשם הגר"מ פיינשטיין והגר"ש אלישיב. כ"כ הרב יעקב יוסף זצ"ל. ועיין עוד בספרי "שלחן שמואל – מילה וגרות" עמוד 80.

כאשר המילה תגרום חילול שבת
האם אפשר לדחותה ליום חול

(הרב יעקב יוסף זצ"ל)?

ציץ אליעזר: אין לדחות המילה, שאין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבריך, ורק לעצמו התירו לרדות הפת שלא יתחייב סקילה (כדאיתא במסכת שבת).

ולפ"ז אם אבי הבן עצמו יחלל שבת מותר לדחות הברית ליום א', אך אם ממילא הוא מחלל שבת ע"י נסיעה וכיו"ב אין

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קלג.): משנה – עושין כל צרכי מילה בשבת. מוהלין ופורעין ומוצצין, ונותנין עליה איספלנית וכמון. פרש"י: מוהלין – חותך את הערלה. ופורעין – את העור המכסה ראש הגיד. ומוצצין – את הדם, ואף על גב דהיא עשיית חבורה, שאין הדם ניתק מחיבורו אלא על ידי המציצה. איספלנית – תחבושת.

כ' התוס': ולא גזרינן שלא ימולו בשבת שמא יעביר התינוק או האיזמל ד"א ברה"ר כמו בשופר, מפני ש – א). כיון שחמורה הברית שנכרתו עליה י"ג בריתות. ב). ועוד שכל המל הוא בקי ולא יעביר ברה"ר.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"פורעין ומוצצין"

ביה"ל: כ' בת' בנין ציון – שהמציצה דווקא בפה ולא ע"י דבר אחר שהמציאו הרופאים החדשים. ובת' יד אליעזר –

שהצהבת עברה בשבת, ולכן מלו אותו בשבת (אף שעובר על איסור שקר). מספרי "שולחן שמואל" – מילה וגרות עמ' 142. עיין עוד שם עמ' 74 האם מותר להשתמש במחט הפרדה. עוד עיין שם עמ' 77 לעניין המנגנים, איזה מותר ואיזה אסור.

להתיר לדחות. ואם רק האורחים יחללו שבת אין לדחותה. ואות הברית (ט"ו) – כדי למנוע חילול שבת של האורחים יש הצעה: יאמר לאורחים לפני שבת שיש לתינוק צהבת ולא יודעים מתי אפשר למולו. וימול בשבת, ואחר השבת יאמר לאורחים

סעיף ב: לחזור על ציצין שלא מעכבים

סעיף ב: א. כל זמן שלא סילק ידו מן המילה – חוזר אפילו על ציצין שאינם מעכבין. סילק ידו – אינו חוזר אלא על ציצין המעכבין.

ב. ואלו הם המעכבין, בשר החופה אפי' רוב גובה של עטרה במקום א'. (עיין "שולחן שמואל – מילה וגרות", רס"ד-ה)

החוט הסובב שהוא העיקר. וישנם שני אופני עיכוב, רוב הקיפה או רוב גובהה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

שו"ע (יו"ד רסד-ה): יש ציצים המעכבים המילה ויש שאינם מעכבים אותה. כיצד, אם נשאר מהעור עור החופה את רוב גובהה של עטרה, אפילו במקום אחד, זהו המעכב את המילה וכאילו לא נימול. ואם לא נשאר ממנו אלא מעט, ואינו חופה רוב גובהה של עטרה, אינו מעכב המילה.

"חוזר... אינם מעכבים"

משנ"ב (ד): דאף דגמר לחתוך הערלה ובדיעבד יצא, מ"מ כל זמן שלא סילק ידו מן המילה מקרי כלכתחילה, ויכול לחזור אף לציצין שאינם מעכבין.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קלג:): ת"ר – המל, כל זמן שהוא עוסק במילה – חוזר אף על הציצין (שיורין) שאינם המעכבין את המילה. פירש, על ציצין המעכבין את המילה – חוזר, על ציצין שאין מעכבין את המילה – אינו חוזר.

ב. שם (קלז:): אלו ציצין המעכבין, בשר החופה את רוב העטרה (גמ' רוב העטרה – רוב גובהה).

ופרש"י: העטרה – אינו ראש הגיד אלא שפה גבוהה המקפת את הגיד סביב וממנה משפע ויורד. ופרש"י לא תימא רוב העטרה דקתני מתניתין רוב היקפה, אלא אפילו רוב גובהה במקום אחד.

ב"י בשם חכם ספרדי: עטרה לעניין מילה הוא הבשר אשר בראש הגיד כולה עם

משנ"ב (ה): היינו רצועות של בשר שנשארו בין מהערלה (רש"י רמב"ם) ובין מעור שפורע (מאירי). עיין שו"ע יוד רסו-ב.

כ' בח' הר"ן – יש להסתפק אם סילק ידו מן החתוך והתחיל במציצה, האם מקרי עדיין לא סילק ידו מן המילה, או לא? **"אפילו על ציצין"**

סעיף ג: בן ח' שנגמרו שערו וצפורניו

סעיף ג: א בן ח', אם נגמרו שערו וצפורניו – מלין אותו בשבת. ואם לא גמרו, אפי' אם הוא ספק בן ז' ספק בן ח' אין מלין אותו בשבת. ואין צריך לומר בן ח' ודאי.

ב ואם הוא בן שבע ודאי, אפי' לא גמרו שערו וצפורניו מלין אותו (ועיין צ"ד סי' רס"ו – י"א).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א שבת (קלה.): ת"ר – בן שבעה מחללין עליו את השבת, בן שמנה אין מחללין עליו את השבת, ספק בן שבעה ספק בן שמנה אין מחללין עליו את השבת.

(שם): תניא רשב"ג אומר – כל ששהה שלשים יום באדם (פי' שחי אחר שנולד ל' יום) אינו נפל. משמע שאם לא שהה ספיקא הוי, איך מוהלים ביום השמיני שמא יהא נפל? אמר רב אדא בר אבהו מלין אותו ממה נפשך: אי חי הוא שפיר קא מהיל, ואי לאו מחתך בשר בעלמא הוא.

ב": לפי שיטת הרי"ף והרא"ש – כל שגמרו שערותיו וצפורניו אף בן ח' מלים אתו בשבת (ולא כמ"ש הטור בדעת הרא"ש והר"ן בדעת הרי"ף, עיין בב"י). ואם לא גמרו:

בספק בן שבעה ספק בן שמנה או שמנה

ודאי – אין מוהלין אותו (לדעת הרי"ף והרא"ש).

ב בן שבעה ודאי מוהלים אף שלא גמרו שערותיו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א "אם גמרו"

מ"א (א): אף דבן ח' בעלמא לאו בר קיימא הוא, בזה שגמרו אמרינן האי בר שבעה הוא ואשתהויי אשתהי הולד בבטן אמו. כ"כ משנ"ב.

ב "בן ז' ודאי"

משנ"ב (י): היינו שבעל אותה ופירש עד שהוכר עוברא, אבל לא סמכינן לומר דמסתמא נתעברה אחר ליל טבילה או משעה שפסקה לראות דם דאין זה הוכחה ברורה.

"ועיין צ"ד"

והנה דעת הב"ח והט"ז – לפסוק כהשו"ע. אבל בא"ר הביא בשם ספר לח"מ שהמנהג למול ספיקות, וגם במאירי כתב שכן דעת כל הגאונים וכ"כ הרדב"ז. ונהרא נהרא ופשטיה.

מ"ב (יא): דשם מבואר דעת רמ"א דספק בן ח' או בן ז' אפילו לא נגמר שערו וצפרניו מלין בשבת ממ"נ (דאי בר מילה הוא שפיר מהיל ואי לא מחתך בבשר בעלמא הוא).

סעיף ד: מילה שלא בזמנה בשבת

סעיף ד: מילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת [שבת קל:].

מהני, ואין צריך להטיף ממנו דם ברית בחול.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"שלא בזמנה אינה דוחה שבת"

פת"ש (יו"ד רסו סק"א) בשם תשו' רבינו

עקיבא איגר: ואם עבר ומל בשבת –

סעיף ה: את מי לא מלים בשבת

סעיף ה: אנדרוגינוס (שיש לו זכרות ונקבות כנקבה – רמב"ם), ונולד בין השמשות, ונולד כשהוא מהול, ויוצא דופן, וכותית שילדה ואח"כ נתגיירה, ומי שיש לו שתי ערלות – אין מילתן דוחה שבת.

הכל ביו"ד רסו: אנדרוגינוס – שם סעיף י. נולד בין השמשות – שם ס"ח. נולד כשהוא מהול – שם סעיף י. יוצא דופן – שם סעיף י. כותית שילדה – שם סעיף יג. מי שיש לו שתי ערלות – שם סעיף י.

נתגיירה.

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

שם (קלה): איתמר: יוצא דופן ומי שיש לו שתי ערלות, רב הונא ורב חייא בר רב. חד אמר: מחללין עליו את השבת, וחד אמר: אין מחללין.

✓ וכ' הרא"ש הר"ן – כיון שנסתפקו הפוסקים בפסק הלכה, מטילין אותו לחומרא, ונימול לח' ואין מחללין עליו השבת. כ"פ הרמב"ם ושו"ע (יו"ד רסו י).

שם (קלד:): ת"ר – ערלתו ודאי דוחה את השבת ולא אנדרוגינוס ולא נולד כשהוא מהול ולא נולד בין השמשות. כ"פ הרמב"ם.

שם (קלה:): אמר רבי אסי כל שאין אמו טמאה לידה אינו נמול לשמנה. ופרש"י: כגון יוצא דופן ונכרית שילדה ולמחר

פרש"י: שתי ערלות – שתי עורות זה על זה, ואמרי לה שני גידין.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"ונולד ביה"ש"

משנ"ב (יד): בין ביה"ש דע"ש ובין ביה"ש דמו"ש בשניהם אין מילתן דוחה שבת ונדחה ליום א'.

זמן ביה"ש:

י"א – שהוא קרוב לרבע שעה (שעה זמנית) קודם ליציאת ג' כוכבים בינונים. הוא ספק לילה עד צאת הכוכבים, שאם נולד אז נדחה ליום א'.

ויש מחמירים – דמעת שנתכסה החמה מעינינו עד יציאת ג' כוכבים בינונים. הוא הכל בכלל ביה"ש, וכ"כ הברכ"י דנתפשט כן המנהג בכל ערי א"י, וכ"כ בספר זכור לאברהם ובספר סדר הזמנים. פסק הרדב"ז – אף בספק נולד קודם ביה"ש או בזמן ביה"ש דנדחה ליום א'.

"ונולד כשהוא מהול"

משנ"ב (טו): פי' שאפילו בלא קישוי נראה מהול, אבל כשאין נראה מהול רק כשיתקשה מילתו דוחה שבת.

פסקי תשובות: בימינו לא שמענו כלל שיהיה נולד מהול לגמרי, ופעמים יש נולד מהול במקצת, דהיינו שרק ראש העטרה מגולה, אך החוט הסובב מכוסה ברוב הקיפו – דינו כערל גמור לכל דבר ומילתו דוחה שבת (שו"ת אבני נזר יו"ד סי' של"ד, אות חיים ושלום סי' רס"ג סק"ד).

"אין מילתן דוחה שבת"

משנ"ב (יח): וטעם כל אלה הוא משום ספק. אנדרוגינוס – שאינו זכר ודאי. נולד בין השמשות – שמא הוא שלא בזמנה. ונולד כשהוא מהול – אפשר דליכא כאן ערלה והוא מהול ממש. מי שיש לו שתי ערלות – דהיינו שני גידים הוא נמי משום דאין אנו יודעין איזה ערלה עיקרית. ולסברא ב' דמיירי בשתי עורות זה ע"ג זה נמי טעמא דאין אנו יודעין כוונת התורה בזה. חוץ מיוצא דופן וגויה שילדה – משום דאין טמאים בטומאת לידה.

סעיף ו: מכשירי מילה בשבת

סעיף ו: א. מכשירי מילה שאפשר לעשותם מערב שבת אינם דוחים את

השבת [שבת קל.].

ב. לפיכך אם לא הביא איזמל למילה מערב שבת לא יביאנו בשבת, אפי' במקום שאין בו אלא איסור דרבנן, שהעמידו חכמים דבריהם במקום כרת [שם גמ'].]

ג. ולומר לעכו"ם לעשותם, אם הוא דבר שאם עשהו ישראל אין בו איסור אלא מדרבנן, אומר לאינו יהודי ועושהו (דהוי שבות דשבות במקום מצווה). ואם הוא דבר שאסור לישראל לעשותו מן התורה, לא יאמר לאינו יהודי לעשותו, [רמב"ם]. (ועיין לעיל סי' ש"ז).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

לטלטל הסכין אחר המילה

הרמ"א (יוד רסו-ב): מותר לטלטל האיזמל לאחר המילה להצניעו בחצר המעורב (מרדכי לאפוקי מהרי"ל).

ונחלקו הפוסקים להלכה:

• והט"ז (א) – פסק כמהרי"ל שאסור לטלטל הסכין אחר המילה, והביא ראיות לאסור.

• אבל נקודות הכסף – השיג עליו והתיר כהרמ"א. ודווקא בחצר מעורבת.

כ"כ שלחן גבוה (ט) – שכן המנהג לטלטל הסכין לתינוק לפני המילה, ואחר המילה לטלטל הסכין לבית המוהל. כ"כ רב פעלים (ג, יח), גדולות אלישע, ולוית חן (לח).

הרב יעקב יוסף זצ"ל: העצה שישאיר התיק פתוח, ומיד לאחר המילה יניח הסכין בתיק. ואם יש עוד דברי היתר בתיק לא נעשה בסיס לדבר האסור ומותר לטלטל התיק. ואם כבר הניחו מידו, יאמר לקטן שיניח הסכין בתיק, שכל מקום שיש מתירים לגדול מותר לומר לקטן.

ג. "אומר לגוי ועושהו"

משנ"ב (כ): דהוי שבות דשבות במקום מצוה דשרי (כדלעיל בסימן ש"ז-ה). ומ"מ אסור להביא התינוק לבהכ"נ דרך חצר שאינה מעורבת אפילו ע"י גוי דהא יכולין למולו בביתו. וכשצריך להוציא התינוק מביתו לאיזמל שבחצר שאינה מעורבת, מותר ע"י גוי כיון דליכא רה"ר (מ"א שם).

"איסור התורה, לא יאמר לגוי"

משנ"ב (כא): דהוי רק שבות אחד. ולוית חן (ק) – מ"מ לעניין מילה יש להקל אף בשבות אחד לפי ש –
 א. בעה"ט – מתיר בשבות אחד.
 ב. כיון שיש פוסקים דס"ל שאין לנו רה"ר בזה"ז.
 ג. המוציא מרה"י לרה"י דרך רה"ר פטור.
 כ"פ הרמ"א (שז-ה) – דינא מקילין אפילו במלאכה דאורייתא לומר לגוי במקום מצוה, כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

סעיף ז: לא היה לו כמון שחוק מע"ש

סעיף ז: לא היה לו כמון שחוק מע"ש (קודם המילה) – לא ישחקנו אלא לועס בשיניו. אם לא עירב מאתמול יין ושמן ליתן עליה, לא יערבם היום אלא יתן כל א' לבדו.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

אפשר לו ללועסו בשיניו תדחה המילה (ה"ה אפילו להביא כמון דרך מבוי שאין משותף נמי אסור).
וכן לא יאמר אמול אותו ולכשיצטרך אחר כך לסממנין אשחוק משום סכנה, כיון דעכשיו יודע שאי אפשר לו בלא סממנין אחר המילה מוטב תדחה המילה ולא יביא עצמו לידי חלול שבת (פוסקים לאפוקי הרמב"ן). מ"מ אם נודע לו לאחר המילה שאין לו כמון בודאי מותר להביא אף דרך רה"ר ולשחוק.

"לא יערבם וכו' אלא כ"א לבדו"

משנ"ב (כו): פי' דאסור לערבם בקערה אלא נותנים זה בפ"ע על מקום המכה וזה בפ"ע על מקום המכה, ועוד י"ל נותן שניהם בקערה זה אחר זה ולא יערבם בידים, ואם יתערבו יתערבו (כ"מ מהמאירי).

א. שבת (קלג.): אם לא שחק מערב שבת לועס בשיניו ונותן, אם לא טרף יין ושמן מערב שבת נותן זה לעצמו וזה לעצמו. גמ' (קלד.): דייק מבריייתא שמותר לטרוף יין ושמן? ומשני התם לא בעי ליכא הכא בעי ליכא. הכא נמי נעביד ולא לילך? היינו דקתני נותן זה לעצמו וזה לעצמו. פרש"י: ליכא – לטרפו ולערבו יפה יפה. לא יערבנו – כל כך. היינו דקתני נותן זה לעצמו – שמערב ואינו לוכך.

כ"פ הר"ן – שוחקין לה כמון וטורפין לה יין ושמן אפילו ולערב יפה יפה, אבל בשבת לטרוף בלבד הוא שמותר, ונותן זה לעצמו וזה לעצמו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"לא ישחקנו"

משנ"ב (כ"ד): דמכשירי מילה אינם דוחים את השבת (רמב"ם), וע"כ אם אי

סעיף זז: אין לו חלוק, כורך על אצבעו ומביאו

סעיף זז: אין עושין לה חלוק אלא כורך עליה סמרטוט. ואם אין לו, כורך על אצבעו דרך מלבוש, לשנות מדרך הוצאה בחול, ומביא דרך חצר אחרת אפי' לא נשתתפו יחד (אבל דרך רה"ר אסור – מ"א, ודרך כרמלית יש להתיר – א"ר). [שבת קלג.]. עיין יוד רסו-ג.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אין עושין לה חלוק"

פרש"י: חלוק – כעין כיס דחוק היו עושין ומכסין את ראש הגיד עד העטרה וקושר שם כדי שלא יחזור העור לכסות את הגיד.

ביה"ל: מרש"י (שכ' – שקושר שם כדי שלא יחזור העור לכסות את הגיד) אינו בכלל סכנה בחסרון החלוק רק שיצטרך עי"ז

למולו פעם שנית. אבל מרשב"א ושאר ראשונים משמע דהוא בכלל סכנה. ונפק"מ אם מותר לאחר המילה להביאו דרך רה"ר כשאין לו עצה אחרת.

"כורך על אצבעו"

משנ"ב (כט): אפי' נודע זה קודם המילה אין דוחין המילה מפני זה (כ"מ ביו"ד רס"ו).

סעיף ט: להרחיץ תינוק לפני ואחרי המילה

סעיף ט: א. בזמן חכמי הגמ' אם לא היו רוחצים את הולד לפני המילה ולאחר המילה וביום שלישי למילה במים חמין היה מסוכן. לפיכך נזקקו לכתוב משפטו כשחל להיות בשבת.

ב. והאידנא לא נהגו ברחיצה כלל (דנשתנו הטבעים – משנ"ב), ודינו לרחוץ בשבת, אם רצו, כדין רחיצת כל אדם.

ג. הגה: ובמדינות אלו נוהגים לרחצו לפני המילה בחמין שהוחמו מאתמול, ולאחר המילה במו"א"י שבת. וכן אם היה יום ג' למילתו בשבת, ורואים שיש לו"ך לרחצו, מכינים חמין מצעוד יום ורוחלים אותו בשבת.

ד. וכל זה מן הסתם, אבל אם רואים שיש לחוש לסכנה אם לא ירחצו אותו אחר המילה, בודאי מותר לרחצו ולחלל עליו שבת מידי דהוי אשאר חולה שיש בו סכנה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שם (קלד): משנה – מרחיצין את הקטן בין לפני המילה בין לאחר המילה, **✓** רבי אלעזר בן עזריה אומר מרחיצין את הקטן ביום השלישי למילה שחל להיות בשבת. המגיד: האם מותר לרחוץ ביום השני

למילתו:

- מהרמב"ם – משמע שביום שני אין מחממין. וכן דעת קצת מפרשים. כ"כ הר"ן בדעת הרי"ף.
- אבל דעת קצתם – דכל שכן יום שני ויום שלישי לרבותא נקטיה. כ"ד הרשב"א והרמב"ן

אורח – שכ"ט

יש צורך גדול בדבר, לפיכך על רחיצה שקודם המילה הניחו על דינא דגמרא, ולאחר המילה אין קפידא אם ימתינו עד מו"ש.

"מכנינים חמין"

משנ"ב (לד): משמע דאם לא הכינו אסור להחם ע"י גוי דאין מחזיקין אותו בסתמא לחולה רק למצטער קצת. אך אם הרופא אומר שצריך בודאי אין להחמיר בזה. תינוק שהיה חולה ונתרפא

(פסקי תשובות)

■ **התשב"ץ** – אוסר למולו ביום ה' דשמא יצטרכו לחלל שבת עליו ביום ג' למילתו.
■ **אבל הש"ך** (יו"ד סימן רס"ו) והמ"א – מתירים, כ"ד א"ר, וכן נתפשט המנהג בקרב מרבית קהילות האשכנזים. ובקרב קהילות הספרדים המנהג מקדמת דנא על פי ברכ"י ושאר גדולי הפוסקים הספרדים להחמיר ולחשוש לתשב"ץ ולא לערוך ברית מילה נדחה ביום ה' וביום ו'. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

ב. התוס' כ': טעמו דהוי סכנה אם לא ירחצו. כ"כ הרא"ש.

ב"י: מיהו הני מילי לדידהו אבל לדידן דבר ידוע דאינו מסוכן בכך (שגם בחול לא מרחיצים) הילכך דינו כדין רחיצת גדול.

ג. וד"מ (ב) כ' – ואיני מבין דבריו דמה בין זמנינו לזמנם בדבר סכנה, אבל נראה דיש להחם החמין על ידי גוי, כמו גבי חולה.

מאמ"ר: מחלוקת מרן והרמ"א לפי מרן – כיון דאפילו בחול לא נוהגים לרחצו ממילא ידוע דלא הוי מסוכן. ולפי הרמ"א כ' – אלא שמנהג אשכנז לרחצו, ולא בא לחלוק על מרן, ולכן בשו"ע השמיט מ"ש בד"מ "ואינו מבין". וברור כשיש סכנה לכו"ע מרחיצים.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

ג. "ובמדינות אלו"

משנ"ב (לב): כלומר דבמקומותינו אף כי אין הוולד מסוכן כ"כ כמו בימיהם,

סעיף י: אדם שלא מל לעולם לא ימול בשבת

סעיף י: א. אדם שלא מל מעולם – לא ימול בשבת (ה"ה אם לא פרע מעולם אסור לפרוע בשבת ג"כ מטעם זה), אבל אם מל כבר פעם אחת מותר למול בשבת **ב. אפילו אם הוא אבי הבן** (כ"פ שו"ע יו"ד רס"ז). [מרדכי בשם רבנו משולם].

ג. הגה: ועיין עוד דיני מילה בטור יורה דעה סי' רס"ו.

"לא ימול"

א.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

משנ"ב (לו): מוהל שבא ואמר שכבר מל פ"א בחול נאמן וא"צ להביא ראיה. הרמ"א (ביו"ד סוף סימן רס"ו) – טוב להחמיר לכתחילה שלא ימולו שני מוהלין מילה אחת בשבת, שזה ימול וזה יפרע אלא המל הוא עצמו יפרע. אבל הרבה אחרונים כ' – שיש להקל בזה וכן המנהג בכל מדינת פולין. ובחכ"א כ' עכ"פ לא יכבד שלשה בני אדם (מוהל,

משנ"ב (לו): מוהל שבא ואמר שכבר מל פ"א בחול נאמן וא"צ להביא ראיה. הרמ"א (ביו"ד סוף סימן רס"ו) – טוב להחמיר לכתחילה שלא ימולו שני מוהלין מילה אחת בשבת, שזה ימול וזה יפרע אלא המל הוא עצמו יפרע. אבל הרבה אחרונים כ' – שיש להקל בזה וכן המנהג בכל מדינת פולין. ובחכ"א כ' עכ"פ לא יכבד שלשה בני אדם (מוהל,

"בשבת"

משנ"ב (לו): ולענין יום טוב שני של גליות בודאי יש להקל. וביו"ט ראשון יש מחלוקת. אך אם יודע בעצמו שיכול למול ואין מוהל אחר בודאי אין להחמיר.

או"ז של"ב: שלא לילד הבהמה בשבת, ובו ד' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: לילד בהמה בשבת..... 946.
 סעיף ב: לפרנס לבהמה גלדי המכה..... 947.
 סעיף ג: אכלה כרשינן הרבה ומצטערות מותר להריצה..... 947.
 סעיף ד: אחזה בהמתו דם..... 947.

סעיף א: לילד בהמה בשבת

סעיף א: אין מילדין את הבהמה בשבת (שבת קכח: וכהטור).

ונותן לו דד לתוך פיו) אסור בשבת, וכן כל צרכי לידה. כ"כ המ"א. ביה"ל: אין מילדין – ואם היא מבכרת ויש לחוש שמא תמות הבהמה מסתפק הפמ"ג. וע"י גוי בודאי יש להקל.

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**
"אין מילדין"

רמב"ם: פירוש למשוך הולד מן הרחם דאיכא טרחא יתירא.
 משנ"ב (א) – הסכימו האחרונים דאף לסעדה (היינו שאוחז הולד שלא יפול לארץ

סעיף ב: לפרכס לבהמה גלדי המכה

סעיף ב: אין מפרכסין (מעבירין – טור) לבהמה גלדי מכה ולא סכין אותה (המכה) בשמן. וה"מ בגמר מכה, דליכא אלא משום תענוג, אבל בתחילת מכה, דאיכא צערא, שרי [שבת נג:].

סעיף ג: אכלה כרשינן הרבה ומצטערת מותר להריצה

סעיף ג: אם אכלה כרשינן הרבה ומצטערת, יכול להריצה בחצר כדי שתייגע ותתרפא [שם כר' אושעיא].

סממנים ברפואת בהמתו לא גזרו (אין אדם בהול כ"כ). פמ"ג – ה"ה אם היא קרובה למיתה מחמת זה הקלו. כ"כ משנ"ב.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"יכול להריצה"

הרי"ף והרא"ש: אף שהוא רפואה, שברפואה לאדם גזרו משום שחיקת

סעיף ד: אחזה בהמתו דם

סעיף ד: א. אם אחזה דם, יכול להעמידה במים כדי שתצטנן [שם, כ"פ הרי"ף]. ב. ואם הוא ספק שאם לא יקיצו לה דם תמות, מותר לומר לגוי להקיצה [כ"מ מבמרדכי].

"תמות"

ח"א: אפילו אם היא רק חולה בעלמא ג"כ מותר ע"י גוי כדי לרפאותה משום צער בע"ח. אבל להקיצו לסוס כדי שיאכל יותר בודאי אסור. כ"כ משנ"ב.³²¹

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "ואם הוא ספק"

משנ"ב (ח): דמתוך שאדם בהול על ממונו אי לא שרית ליה אתי למעבד בעצמו איסורא דאורייתא.

וזריקות.

³²¹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: אין גזרת שחיקת סממנים בבמה, לכן מותר לתת לה תרופות

אור"ח ש"ט ג: שלא לפנות אוצר בשבת, ובו ג' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: להסתפק או לפנות אוצר של תבואה, שבות לצורך אורחים.....948
 סעיף ב: כשמפנה הקופות עדיף למעט בהילוך.....949
 סעיף ג: לא יפנה אחד כל ד' ה' הקופות.....950

סעיף א: להסתפק או לפנות אוצר של תבואה, שבות לצורך

אורחים

סעיף א: *אוצר של תבואה או של כדי יין, אף על פי שמותר להסתפק ממנו אסור להתחיל בו לפנותו אלא לדבר מצוה, כגון שפינהו להכנסת אורחים או לקבוע בו בית המדרש [שבת קכו: כ"פ הרמב"ם].

ב. וכיצד מפנהו, אם היה האוצר גדול מפנה ממנו חמשה קופות (ולא יותר משום טרחא – משנ"ב) (שככל קופה שלש סאים – פחות מ 130 ק"ג – הרב יעקב יוסף זצ"ל) [הגהות מרדכי ור"ן], לא היה בו אלא חמשה קופות, מפנה מהם ארבעה קופות אבל כולו לא יפנה שמא יבא להשוות גומות, גמ' שם כרב חסדא, כ"פ הרמב"ם].

ג. הגה: וכל שבות שהתירו (היינו שבות דשבות, כדלעיל ש"ז ס"ה – משנ"ב) מקום לורך מלוא מותר ג"כ ללורך אורחים [תה"ד].

ד. ולא מקרי אורחים, אלא שנתארחו אללו בביתו, או שזימן אורחים שנתארחו אללו אחרים [תרומת הדשן], **ה.** אבל כשזימן חבירו לסעוד אללו לא מקרי אורחים ואינו סעודת מלוא רק סעודת רשות [ב"י].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "שמותר להסתפק ממנו"

משנ"ב (א): להסתפק – למאכלו ולמאכל בהמתו שאינו מוקצה דקי"ל כר"ש דלית ליה מוקצה.

מ"מ אם אינו רוצה להסתפק ממנו אלא להתחיל בו לפנותו אסור לעשות כן לדבר הרשות (ב"י), והטעם משום טרחא (ב"י) או משום עובדין דחול (ב"ח).

"להתחיל בו"

מ"א (ב): ואם התחיל לפנות מע"ש משמע דשרי לפנותו בשבת אפי' לדבר הרשות. כ"כ משנ"ב (ב) – היינו פחות מד' וה' קופות (לאפוקי בט"ז שהוכיח דלא מהני אפילו בהתחיל מערב שבת כיון שהוא לרשות).

"לפנותו"

מ"א (ג): אבל מותר לעשות שביל ברגליו לכאן ולכאן דרך הליכתו ויציאתו דזה לא הוי בכלל פינוי (מגיד משנה), כ"כ משנ"ב.

לדבר מצוה – ואפילו בענין שיש בו טורח יותר, כגון להגביהם ולשלשלם בחלונות שבכותל או להורידם בסולמות

או לטלטלם מגג לגג (יש"ש), כ"כ משנ"ב.

"שמא יבוא"

משנ"ב (ו): היינו שמא יראה גומות בקרקעות האוצר ויבוא להשוותם. וכ' א"ר – ואפילו אין שם אלא ג' או ד' קופות אסור.

ביה"ל: כ' בשלטי גיבורים – במקום מרוצף לא חיישינן לזה. ולענ"ד דזה תלוי בפלוגתא לקמן (בסימן של"ז ס"ב ובהג"ה, באיסור כיבוד הבית).

"לזורך אורחים"

מ"א (ה): רק לעניין שבעה"ב המזמנם עושה מצווה, אבל הסעודה הוי דבר הרשות. כ"כ משנ"ב.

"אצל כסזימן"

ט"ז (ב): ומ"מ אם מזמין חברו שיבוא לכבוד האורח או גם הוא נחשב כאורח לענין דשרי לפנות בשבילו. ואם הסעודה בעצמה היא סעודת מצווה ודאי פשיטא דשרי לפנות לפי חשבון כולם. כ"כ משנ"ב.

סעיף ב: כשמפנה הקופות עדיף למעט בהילוך

סעיף ב: כשמפנה אלו ארבעה או חמשה קופות לא יחלקם בקופות קטנות להוליכם בהרבה פעמים כדי להקל המשאוי, מפני שמרבה בהילוך ואוושא מלתא טפי [שבת קכז].

סעיף ג: לא יפנה אחד כל ד' ה' הקופות

סעיף ג: א. אלו ד' או ה' קופות שמפנה דהיינו לאורח א', ואם באו לו הרבה מפנה כשיעור הזה לכל אורח ואורח [שם].

ב. ובלבד שלא יפנה א' לכולם דאיכא טרחא יתירה, אלא כל א' יפנה לעצמו או אחר יפנה בעדו [הרי"ף והרמב"ם].

ג. הגה: חזיות קל יין שהוצאו על עגלה חסור להורידן נקצת חס לא לכבוד אורחים או לכורך מלכה דהוי כמפנה האולר [ד"מ בשם או"ז].

כבוד השבת הוא בכלל דבר מצווה (אחרונים).

"לכבוד אורחים"

מ"א (ז): ואפ"ה אם הוא יותר מט"ו סאין אסור (כמו לענין אוצר). ט"ו סאין הוא אם החבית אמה על אמה ברום אמה וג' אצבעות.
כ"כ משנ"ב (יא) – ואם הוא מקום פסידא אם מותר בזה אמירה לגוי עיין בסי' ש"ז ס"ה (דשרי בשבות דשבות). ואם הגוי מעצמו פורקן בשבת א"צ למחות בידו (פמ"ג).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"שהובאו"

ג.

משנ"ב (י): אפילו בע"ש (דאל"כ בלא"ה אסורין משום שמא בא מחוץ לתחום), וגם דעתו מבע"י בפירוש לשתות מהם – אפ"ה אסור להורידן משום עובדא דחול או טרחא יתירא, כ' המ"א (ו) – אלא ימשוך שם לשתות ממנו כשהוא עומד על העגלה. ואם אי אפשר בענין אחר והוא צריך לשתות ממנו – שרי לפורקן דמפני

או"ז של"ד: דיני דליקה בשבת, ובו כ"ז סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף ג: הציל פת נקיה ולא יציל פת
הדראה 954

סעיף א: להציל ג' סעודות מהדליקה... 951
סעיף ב: לטלטל מוקצה במקום הפסד... 952

סעיף יז: לומר לגוי להציל ספרים דרך	סעיף ד: להציל משבת ליוה"כ או הפוך
רה"ר 962	955.....
סעיף יט: להציל ספרים מפני הפסד מים	סעיף ה: להציל לחולה לזקן ולרעבתן
962.....	955.....
סעיף כ: להציל גליונות הספרים	סעיף ו: להציל הרבה בכלי אחד
962.....	956.....
סעיף כא: כתבי קודש של אפיקורסים	סעיף ז: להציל כלי סעודה
963.....	956.....
סעיף כב: גרם כיבוי כגון לפרוס עור	סעיף ח: להציל מלבושים
של גדי, או כ"ח עם מים	סעיף ט: אומר לאחרים: בואו והצילו
963.....	לכם
סעיף כג: טלית שאחזו בה האור, לכפות	סעיף י: לאיזה חצר מצילים
קערה על הנר	סעיף יא: להציל לבית אחר שעירב עמו
965.....	957.....
סעיף כד: ליתן מים על הבגד כדי	סעיף יב: מצילין כל כתבי הקודש
שיכבה האש כשיגיע לשם	מהדליקה
966.....	958.....
סעיף כה: גוי וקטן שבאו לכבות	סעיף יג: להציל מגילת אסתר מהדליקה
966.....	959.....
סעיף כו: לומר לגוי כל המכבה אינו	סעיף יד: להציל הקמיעין מהדליקה
מפסיד	959.....
967.....	סעיף טו: להציל תיק עם ס"ת אף שיש
סעיף כז: לכבות דליקה כשאנו בין	בתוכן מעות
הגויים, כפרה על חילול שבת	960.....
968.....	סעיף טז: להנח תפילין בארנקי מלא
סעיף כז: לכבות גחלת המונחת במקום	מעות להציל מהדליקה
הרבים	960.....
970.....	סעיף יז: להציל מעות ע"י ככר ותינוק,
	להיכן מצילים ספרים
	961.....

סעיף א: להציל ג' סעודות מהדליקה

סעיף א: ^אנפלה דליקה בשבת, אם הוא בלילה קודם סעודה, יכול להציל כדי מזון שלש סעודות (ב"י – אפי' יש לו מה שיאכל), הראוי לאדם, לאדם, והראוי לבהמה, לבהמה, ובשחרית, מזון שתי סעודות, ובמנחה, מזון סעודה אחת [שבת קיז: משנה].

^בודווקא בני הבית שהדליקה בו לא יצילו יותר, משום דאיכא למיחש שמתוך שטרודים בהצלה ישכחו השבת ויכבו, אבל בתים הקרובים ויראים שתגיע להם הדליקה, יכולים להציל כל מה שירצו [תוס' בשם ר"ת, כ"פ הרמב"ם].

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

הקדמה

הרב יעקב יוסף זצ"ל: בימנו שיש חשמל או גז שיש בדבר סכנה (שעלולה הדליקה להתפשט דרך ארובות החשמל ולקרוע קוי מתח חשמליים ולפוצץ צינורות גז ובלוני גז, וגזים עשויים לינתו – פסקי תשובות), מותר לכבות הדליקה (ועדיף לכבות מיד לפני שתתפשט ואז יהיה חילול שבת גדול – פסקי תשובות), או לטלפן למכבי אש בשבת. אף שפינה כל בני הבית מותר לכבות הדליקה, שמא תתפשט ותסכן השכנים.

"יכול להציל"

א.

משנ"ב (א): לקמן בסי"א – יכול להציל מבית לחצר שלו כל מה שירצה.

"והראוי לבהמה לבהמה"

ביה"ל: משום דאסור לאכול קודם שיתן מאכל לבהמתו ולכך מציל גם לבהמה מזון ג' סעודות (תו"ש).

"ובשחרית מזון ב' סעודות"

כ' הב"ח: אם הוא לאחר חצות (שעבר זמן סעודת שניה) אפילו אם עדיין לא אכל אין מציל כ"א מזון סעודה אחת. כ"כ משנ"ב. אבל פמ"ג כ' – אף אחר חצות עדיין חייב בסעודה שניה, ומציל ב' סעודות. כ"כ פמ"ג.

ב. "שהדליקה... מתוך שטרודים"

משנ"ב (ג): כיון שהוא בהול ואי שרית ליה אתי לכבויה.

וקשה: כאן אסרינן להציל כדי שלא יכבה, וגבי מת מתירין להצילו כדי שלא יכבה (שי"א)?

תירצו התוס' – במת אדם בהול עליו טפי ולכך הוצרכו להתיר כדי שלא יכבה במזיד, אבל כאן דאין אדם בהול כ"כ ואפילו אם לא נתיר לו לא יבוא לכבות במזיד, ואם נתיר לו חיישינן שמא מתוך טרדתו ישכח ויכבה את הדליקה.

תו"ש: פשוט דשרי להציל לחם משנה לכל סעודה, ומשקים יכול להציל לצורך כל היום דכל היום ראוי לשתייה. כ"כ ביה"ל.

"הקרובים"

משנ"ב (ד): שאינם בהולים כל כך. כ' בספר נזר ישראל – לפי מ"ש לקמן (סעיף כ"ו בהג"ה) דבזה"ז שאנו שרויין בין הגויים ויש חשש סכנת נפשות (שהגויים בוזים, כשאדם מעמיד עצמו על ממונו יבוא להרוג אותו) דמותר לכבות, ממילא מותרין אפילו באותו בית שהדליקה שם להציל אוכלין כמה שירצו (שאין לגזור שמתוך שיהיה בהול יבוא לכבות דהרי בזה"ז מותר לכבות).

ואינו מוכרח – דאפשר שמתוך בהילתו יבוא לידי שאר מלאכות להוצאה ברה"ר וכדומה.

סעיף ב: לטלטל מוקצה במקום הפסד

סעיף ב: איש מתירים לטלטל מעות ודברים המוקצים כדי להצילם

מפני הדליקה או מאנסים הבאים לגולם, דבמקום פסידא אין לחוש לאיסור מוקצה. ויש אוסרים.

ב. ואפילו לומר לגוי לטלטל סחורה הנפסדת מחמת גשמים יש מי שאוסר (וע"ל סימן ט"ז סעיף י"ט).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. לטלטל מעות להצילם בשבת

להציל מפני אנסים:

- בעה"ת – מותר לטלטל המעות להציל מפני אנסים שבאו בשבת. כ"כ ה"ה בשם התוס' וסמ"ג.
- אבל הרמב"ן – אסור לטלטל מעות כדי להצילם. כ"כ הרשב"א הר"ן והטור.
- להציל מפני הדליקה: בעה"ת – מתיר. והטור – אוסר.

ב. כ' הרשב"א בת': אפילו לומר לגוי לא התירו אלא במי שהחשיך לו והיה עמו נכרי נותן כיסו לנכרי כדי שלא יבוא לידי איסורא דאורייתא. הא בעלמא לא דכל שאינו עושה אינו אומר לגוי ועושה.

✓ משמע מדבריו דסחורה שירדו עליהם גשמים והיא נפסדת בתוך המים אסור לטלטלה או לומר לגוי לטלטלה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "יש מתירים"

מ"א (א): היינו דווקא בבית אחר שאינם בהולים ולא בבית הדליקה וכנ"ל בס"א (ב"ה). כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (ו): יש מתירים – ולמדו כן ממה שהתירו למי שהחשיך בדרך להוליך כיסו פחות מד"א כדי שלא יעשה איסור חמור להוליך ד"א ברה"ר, ה"ה כאן התירו איסור טלטול מוקצה כדי שלא יבוא לכבות הדליקה. וגם גבי אנסים התירו כדי שלא יבוא להוציא אותם לרה"ר.

וטעם האוסרים – דס"ל שדווקא במי שהחשיך בדרך הוא שהתירו לו כדי שלא יעשה איסורא רבה, אבל באנסים ליכא למיחש למידי להוצאה, שלא יוציאנה בפני האנסים שמתירא להראות להם, וגם גבי דליקה ליכא למיחש לשמא יכבה כיון שהדליקה עדיין בבית אחרים ואינו בהול עליהם.

הב"ח – הכריע כהמתירין, משום דאיכא למיחש כיון דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו אי לא נתיר לו יחשוב בעצמו בין כך ובין כך אני עושה איסור, ואתי להטמינם בקרקע ע"י חפירה ויעשה איסור דאורייתא.

כ' מהרי"ל בשם מהר"ש, והביאו בא"ר דבשעת הזעם שמתיראין שהאנסים יבואו ויחטפו את אשר לו – מותר לישראל לטלטל מעותיו ואפילו מחוץ לעירוב (כ"כ האחרונים, הרמ"א שא-לג, ט"ז, במ"א ופמ"ג שם) – דאין מותר כ"א כשנושאן שלא

הרמב"ם דאיסור שבות מותר ע"י גוי במקום שהוא צריך לדבר צורך הרבה. וכ' המ"א שם – שדווקא במקום שיש הפסד גדול יש להתיר.³²²

משנ"ב (ט): וע"ל סימן ק"ז סי"ט – היינו דשם סתם המחבר בדעה הראשונה דמותר לומר כל המציל אינו מפסיד אף על פי שממילא מבין הגוי.

כדרך הוצאה דהיינו בין בגדו לבשרו וכה"ג.

"דבמקום פסידא"

מ"א (ג): דווקא מפני הדליקה או הליסטים שבהול הרבה, אבל ירדו גשמים על סחורה המוקצה ודאי אסור לטלטל ע"י ישראל. כ"כ התו"ש ומשנ"ב.

ב. "יש מי שאוסר"

משנ"ב (ח): הוא דעת הרשב"א (ש"ז-ה), והמחבר סתם בדעה הראשונה כדעת

סעיף ג': הציל פת נקיה ולא יציל פת הדראה

סעיף ג': [שם קיז: ת"ר –] **הציל פת נקיה לא יציל פת הדראה** (פי' פת שניטל הדרה דהיינו פת סובין), **אבל איפכא שרי.**

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"הציל פת"

מ"א (ד): ואפילו הציל הוא פת הרבה רשאים בני ביתו ג"כ להציל כ"א מזון ג' סעודות, אף שיכולים לאכול משלו. לכלל חד התירו להציל ג' סעודות (וכ"כ הב"י – דאפילו יש לו מה יאכל רשאי להציל). וכ' התו"ש – וכן אפי' מתענה בשבת רשאי להציל. כ"כ משנ"ב.

מ"א (ה): וה"ה בשר ודגים או שאר ב' מינים שיכול לומר במין השני אני חפץ, (כמו הדראה ואחר כך נקיה דשרי). (ש"ג).

"לא יציל פת הדראה"

משנ"ב (יא): דאין כאן שייכות ערמה לומר פת הדראה ניחא לי. וכ"ה בט"ז.

"אבל איפכא שרי"

משנ"ב (יב): מפני שיכול לומר מחמת בהילותי שכחתי ולקחתי פת הדראה אבל באמת אני רוצה לאכול פת נקיה, והתו"ש

אבל מותר לומר לגוי לטלטלם (דהוי שבות דשבות).

מצא ארנק של כסף (שאין בו סימן) אסור לטלטלו אף לצורך מצווה, מ"מ מותר לדוחפו ברגלו לפינה עד מ"ש.

³²² הרב יעקב יוסף זצ"ל: דעת מרן כ"א בתרא, ולכן אסור לטלטל כסף העומד להישרף, או מפני שודדים. וכן מלט שיורד עליו הגשם אסור לטלטלו (מ"מ מותר לכסותו בניילון).

כ' – דאפילו לכתחילה יכול להציל פת הדראה ואח"כ נקיה.

סעיף ד: להציל משבת ליוה"כ או הפוך

סעיף ד: א. מצילין מיוה"כ לשבת אבל לא משבת ליוה"כ ויו"ט ולא לשבת הבאה [שם קיז:]. ב. אבל מיוה"כ למוצאי יוה"כ מצילין מזון סעודה אחת [הר"ן].

"מיוה"כ למיוה"כ מזון סעודה אחת"

מ"א (ז): טעמו –

ירושלמי – מפני הסכנה שיתענו, עוד שלא יודמן להם מה לאכול ומ"מ בשבת לא רצו להתיר מה"ט למוצאי יוה"כ דחמירא.

והר"ן כ' – מפני עוגמת נפש. והובא במשנ"ב.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מיוה"כ לשבת"

משנ"ב (יג): דהא ביום השבת לא יוכל להכין, מה שאין כן משבת ליו"ט דהא יוכל להכין ביום טוב גופא, וכן משבת ליוה"כ אסור.

והרב יעקב יוסף זצ"ל – אם יש ילדים שאוכלים ביוה"כ אפשר להציל משבת ליוה"כ.

סעיף ה: להציל לחולה לזקן ולרעבתן

סעיף ה: מצילין לחולה, לזקן ולרעבתן, כבינוני (דלא חלקו חכמים בשיעור ג"ס בין להקל בין להחמיר – משנ"ב). [ה"ה בשם הירושלמי].

סעיף ו: להציל הרבה בכלי אחד

סעיף ו: א. הא דאין מצילין אלא מזון ג' סעודות היינו דווקא בשני כלים, אבל בכלי א' מצילין אפי' יש בו מאה סעודות [שם קכ. כר"ה].

ב. ואפי' פירש טליתו וקיפל והביא לתוכו, וחזר וקיפל והביא לתוכו, מותר כיון שמוציא הכל בפעם אחת [שם].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב.

"פירש טליתו"

להנניח הרבה כלים מלאים תוך הטלית ולהוציאם בבת א' אסור כיון שהם כלים מחולקים (ה"ה לפי הרמב"ן הרמב"ם ורש"י, לאפוקי הרי"ף, עיין בב"י). כ"כ משנ"ב.

מ"א (ח): אפי' אם היה המזון בכלים ומערה אותן לתוך הטלית שרי, אבל

סעיף ז: להציל כלי סעודה

סעיף ז: מותר להציל כלי תשמישו הצריכים לו לאותו היום (פי' לצורך

סעודה – מ"א), כגון כוסות וקיתוניות (וה"ה כפות וסכינים וכדומה – פמ"ג) [שם ופרש"י].

סעיף זז: להציל מלבושים

סעיף זז: א' ולובש כל מה שיכול ללבוש, ומוציא, ופושט וחוזר ולובש,

ומוציא ופושט [שם וכסה"ת]. ב' ויש מי שאומר שאינו לובש ומוציא אלא פעם אחת בלבד [רמב"ם].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

"וחוזר ולובש"

אבל הכא כיון שלא התירו אלא דרך לבישה רמי אנפשיה ומדכר, כ"כ הט"ז (ה) בשם הרשב"א. כ' א"ר ופמ"ג – ואה"נ דלהוציא מלבושים בידו אין מותר כ"א מה שצריך לו לאותו יום כאוכלין ומשקין. כ"כ משנ"ב.

לבוש: והא דלא שרינן באוכלין ומשקין לחזור ולהוציא כמו במלבושים, משום דהתם חיישינן שמא ישכח שבת ויכבה,

סעיף ט: אומר לאחרים: בואו והצילו לכם

סעיף ט: א' ואומר לאחרים: בואו והצילו לכם כל אחד מזון שלש סעודות

(אבל יותר אסור – מ"א), ויכולים ללבוש כל מה שיוכלו ללבוש [שם כהרמב"ם].

ב' אם רוצים, זוכים בו מן ההפקר כיון שאמר הצילו לכם. ואם אינם רוצים לזכות אלא רוצים להחזירו לקבל שכר על הצלתם (כיון שיודעים דשלא מרצונו הפקירו – מ"א), הרשות בידם ולא הוי שכר שבת [שם כהר"ן].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"בואו והצילו לכם"**

משנ"ב (כ): אבל אין יכול לבקשם שיצילו בשבילו, דלא הותר לו כ"א ג' סעודותיו. וכ' הח"א – דאפשר דמעצמם יכולים להציל בשבילו אפילו יותר מג' סעודות. ורק שמצילים לעצמם לא הותר רק ג' סעודות.

❖ "ויכולים ללבוש"

משנ"ב (כא): ובמלבושים יכול לומר בואו והצילו עמי, דהיינו בשבילי, דבמזונות משום דלא חזי ליה כ"א ג"ס לכך הוכרח לומר הצילו לכם, מה שאין כן בלבושין דקחזי ליה. ומ"ש ואם רוצים וכו' – אמזון קאי.

סעיף י: לאיזה חצר מצילים

סעיף י: א. כל הצלה שאמרנו אינה אלא לחצר אחרת המעורבת, אבל לא

לשאינה מעורבת [שם כת"ק, כ"פ הרמב"ם]. ב. הנה: ויש מקילין אף לשאינה מעורבת [שם כבן בתירא, כ"פ סמ"ג והגהות מרדכי].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"לחצר המעורבת"**

הצלת מלבושים (כה"ח):

ב"ח – משמע שאף מלבושים רק לחצר המעורבת. כ"כ הר"ן.

א. אמנם ב"י לדעת הטור – רק באוכלים לחצר המעורבת, אבל מלבושים שרי אף לרה"ר, שהרי דרך מלבוש הוא. כ"כ נה"ש, משנ"ב בשם ד"מ גר"ז ח"א, והרב יעקב יוסף זצ"ל. משנ"ב (כה): אף במלבושים אם לוקח בידו מותר רק לחצר המעורבת.

סעיף יא: להציל לבית אחר שעירב עמו

סעיף יא: א. יש אומרים דכל הצלה שאמרנו היא לחצר ומבוי הסמוכים

לרשות הרבים וגם אינם מקורים, דדמי לרשות הרבים, ומשום הכי אין מתירין להציל אלא מזון שלש סעודות וכלים הצריכים. אבל לבית אחר שעירב עמו, יכול להוציא כל מה שירצה. ואף לחצר לא אמרו אלא לחצר חבירו, אבל לחצר שלו שאינה צריכה עירוב, יכול להוציא כל מה שירצה [בעה"ת].

ב. ויש אומרים – שאין חילוק [הר"ן].

סעיף יב: מצילין כל כתבי הקודש מהדליקה

סעיף יב: א. כל כתבי הקודש מצילין האידנא מפני הדליקה וקורין בהם,

אפי' כתובים בכל לשון ב. ואפי' כתובים בסם ובסיקרא (פי' מיני צבעונים) ובכל דבר [שם כהתוס'].
ג. וכן מטבע ברכות שטבעו חכמים, מצילין אותם מן הדליקה ומכל מקום התורפה (פירוש מקום מגולה והפקר).

ד. וכן תרגום שכתבו עברי, כגון יגר שהדותא וכדנא תימרון להון, ועברי שכתבו תרגום או בלשון אחר שאותו העם בקיאים בו הכל [שבת קטו].

ה. וכן (חלקי) ספר תורה שיש בו ללקט פ"ה אותיות מתוך תיבות שלמות או שיש בו אזכרה, מצילין אותה [שם כ"ה].

גניזה בחול שלא יהיו מונחים במקום הפקר.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"כל כתבי הקודש"

משנ"ב (ל): היינו תנ"ך וגמרא וכל הספרים, מ"מ תורה שבכתב קודמת לתורה שבע"פ. ואפילו תורה שבע"פ מושאלים אצלו שאם לא יציל יצטרך לשלם לבעליהם, תורה שבכתב קודם (מ"א וא"ר בשם ס"ח). והצלת המת קודם לספרים (שם).

ד. "כגון יגר שהדותא"

משנ"ב (לד): ור"ל שהשלים באלו התיבות החשבון של פ"ה אותיות וכדלקמיה, דעל אלו התיבות בלבד א"צ להצילם מן הדליקה אפילו לא העתיקם לעברי [גמ'].

"שאותו העם בקיאים בו"

מ"א (יז): אבל אם העם אינם מבינים אותו הלשון אסור לכתבו ולהצילו, דלא הותר משום עת לעשות לה' וכנ"ל. כ"כ משנ"ב.

ג. "וכן מטבע ברכות"

הרא"ש: שכ"ז הותר לכתוב בזמנינו ולברך ולהתפלל במשום עת לעשות לה' וע"כ ממילא צריך להצילם מן הדליקה. כ"כ משנ"ב – וגם טעונים

"תיבות שלמות"

משנ"ב (לז): ר"ל שנמחק כל הספר ונשאר רק תיבה אחת שלמה כאן ותיבה כאן עד שבין כולם יש פ"ה אותיות, אבל נמצאו חלקי תיבות מפורזות לא מהני אף שיש פ"ה אותיות. וכ"ז הוא רק לענין הצלה מדליקה אבל לענין גניזה פשיטא דבעינן.

בבה"ל: דעת הר"ן בשם הראב"ד דלא הותר לכתוב שאר לשון ולקרות בו כתבי הקודש כ"א כשאינו בקי בלשון הקודש.

"פ"ה אותיות"

משנ"ב (לז): שעל ידי שיעור זה יש עדיין עליה קצת קדושת ס"ת משום שכן נמצא בפרשת ויהי בנסוע.

סעיף יג: להציל מגילת אסתר מהדליקה

סעיף יג: יש מי שאומר דמגלת אסתר, הואיל ואין בה אזכרות (מפני שניתנה לכתוב בדתי פרס ומדי לפיכך לא כתבו בה אזכרות), אם אינה כתובה כמשפטה אשורית על העור ובדיו, אין בה קדושה להצילה מפני הדליקה [מרדכי].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)**"אשורית על העור ובדיו"**

מבין לשון הקודש וגם אין סיפק בידו לקנות קלף. אבל כשכתובים בלה"ק בסם ובסיקרא אין קורין בהם (כיון שיכול בקלות להשיג דיו), לכן בשאר ספרים אף על פי שנכתבו שלא כדין ולא ניתנו לקרות בהן מצילין אותן מפני אזכרות שבהן, אבל במגילה אסורה להצילה אם כתובה בסם ובסיקרא כיון דאסור לקרות בהן.

מ"א (יח): אבל בזמן הזה קורין בהן אפילו כתובים בסם ובסיקרא וכל לשון, ואף על גב דאין ראויה לקרות בה בציבור מ"מ מותרים ללמוד ממנה, שאין כל אדם יכול לכתוב אשורית וגם אינו

סעיף יד: להציל הקמיעין מהדליקה

סעיף יד: א. הקמיעין שיש בהם פסוקים, אין מצילים אותם מפני הדליקה, ב. ויש אומרים שמצילים [שם, רשב"א והטור].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)**"הקמיעין"**

ט"ז: טעם דעה הראשונה דבקמיעין אין שייך בהם טעם דעת לעשות לה', שאין בזה תורה ללמוד או להתפלל.

וי"א – ס"ל כיון דאיתיהיב רשות למכתב ברכות יש נמי רשות למכתב קמיעין. כ"כ משנ"ב.

"אין מצילין"

משנ"ב (מא): מיירי בחולה שאין בו סכנה, שאם יב"ס מציל הקמיע שלו ויוציאה עליו דרך מלבוש (פמ"ג).

ב. "וי"א שמצילין"

מ"א (יט): הב"ח ורש"ל פסקו כסברא ראשונה שאין מצילים. וכ' פמ"ג – מ"מ כשיש בהן אזכרות מצילין. כ"כ משנ"ב.

סעיף טו: להציל תיק עם ס"ת אף שיש בתוכן מעות

סעיף טו: מצילים תיק הספר עם הספר, ותיק התפילין עם התפילין, אף על פי שיש בתוכן מעות [שם משנה קטז:], והוא הדין לשאר כתבי הקודש [בעה"ת וסמ"ק].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אף על פי שיש"

להציל המעות אגב הספר ואפילו לחצר שאינה מעורבת. וכ' גר"ז – ולא הצריכוהו לנערם ממנה דילמא אדהכי והכי נפלה הדליקה על הספר גופא (גמ'). כ"כ משנ"ב.

תו"ש: ואפילו לדעה ראשונה דבס"ב דמתיר להציל מעות לחוד מפני הדליקה ה"ד לחצר המעורבת, כאן קמ"ל דמותר

סעיף טז: להניח תפילין בארנקי מלא מעות להציל מהדליקה

סעיף טז: א"א הניח תפילין בארנקי (פי' כיס) מלא מעות, יכול להצילו מפני הדליקה או מפני הגנבים והגזלנים למקום שיכול להציל התפילין [בעה"ת]. ב"יש מי שאומר דהיינו דווקא כשהניחם שם מערב שבת [מרדכי בשם הר"ם].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"תפילין בארנקי... ויש"

הדליקה להצילו. אבל אם הניח לפני הדליקה, ופרצה הדליקה מותר להצילה עם המעות. כ"כ מ"א, א"ר, תו"ש הגר"ז. כ"כ משנ"ב (מה) – מיהו בביאור הגר"א הכריע דהעיקר כהמחבר דלדעה ראשונה

א"ט"ז: אין כאן מחלוקת, לכו"ע אסור להניח התפילין אצל המעות בשעת

אורח – שכ"ט

גם לכתחילה מותר להניח תפילין אצל מעות בשעת הדליקה.

משנ"ב (מו): שיוכל להציל לחצר שאינה מעורבת. אבל להציל לרה"י מבואר (לקמיה בסי"ו) דיש מתירין אפי' ע"י ככר ותינוק כשמניח עליו בשעת הדליקה (מ"א).

ב. **"כשהניחם שם מע"ש"**

סעיף יז: להציל מעות ע"י ככר ותינוק, להיכן מצילים ספרים

סעיף יז: **א** ייש מתירים להציל דסקיא מלאה מעות, על ידי ככר או תינוק, מן הדליקה או מן הגנבים והגזלנים, **ב** ודווקא לרה"י, אבל לא לחצר שאינה מעורבת.

ג. (אבל) (מאילין הספרים אפילו לחצר שאינה מעורבת) **ולמבוי** (פי' מקום שנכנסים מהם לחצרות) **שלא נשתתפו בו, ובלבד שיהיו בו שלשה מחיצות ולחי.**

מיהו ד"מ כ' שבת שובת הרשב"א (תתמו) – משמע להתיר.

ב כ' הטור: ודווקא לרה"י אבל לא לחצר שאינה מעורבת.

ג שבת (קטז:): להיכן מצילים ספרים? למבוי שאינו מפולש, בן בתירא אומר אף למפולש.

הרמב"ם פסק – הלכה כת"ק למבוי שאינו מפולש. כ"כ סמ"ג וסה"ת. ודלא כהגהות מרדכי – שהתיר אף למבוי המפולש כבן בתירא.

שם (קיו:): היכי דמי מבוי מפולש, היכי דמי שאינו מפולש?

אסיקנא בגמרא דשלש מחיצות ולחי אחד זהו שאינו מפולש.

כ"פ הרמב"ם: מותר להציל כל כתבי הקדש שיש בחצר לחצר אחרת שבאותו

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א כ' סמ"ג: בירושלמי שרי על ידי ככר או תינוק להציל דסקיא מלאה מעות מפני הדליקה. כ"כ מרדכי וסה"ת. וה"ה דשרי מפני יראת אנס, ודווקא לרה"י אבל לא לחצר שאינה מעורבת.

אף על גב דבגמ' דידן לא התירו ככר או תינוק אלא למת בלבד, שמא בדליקה מודי דשרי. ואין להקל.

כ"כ להתיר הכל בו ורבנו פרץ – משום דהוי בסיס לדבר האסור ולדבר המותר. אבל בעה"ת משמע – דס"ל שהבבלי חולק וקי"ל כהבבלי. כ"כ הטור שאין להקל.

והרשב"א בת' (ח"א סי' תרל) – לא אמרו אלא מצילין תיק הספר עם הספר ותיק התפילין עם התפילין אף על פי שיש בתוכן מעות מפני שהתיק תשמיש הספר והתפילין כדי שלא יתעכב בהצלתן.

או"ח – שכ"ט

ידם, ואפילו המעות חשוב מהחפץ שמניח אצלו ולא אמרינן בזה דיהיה בטל לגבי המעות, כ"מ במרדכי ובהגהות. ואף דלא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד בדליקה הקילו, ועס"ב דיש מתירין בלא ככר. כ"כ משנ"ב.

ג. "שלש מחיצות ולחי"

משנ"ב (מח): אבל בלא לחי הו"ל ככרמלית ולא הותר אפילו בשביל ספרים.

המבוי ואף על פי שלא עירבו, ובלבד שיהיה למבוי שלש מחיצות ולחי אחד. כ"ד הר"ן.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "יש מתירים"

כה"ח: כ' בשם "יש מתירים" כיון שהטור חולק ואוסר, שלא התירו ככר או תינוק רק למת. וכ' הב"ח – ומי שמיקל יש לו על מי לסמוך. כ"ד שו"ע להקל, כ"פ הגר"ז.

מ"א (כא) והט"ז (יד): יש מתירים – אפי' ליתן לכתחילה בשבת להציל על

סעיף יז: לומר לגוי להציל ספרים דרך רה"ר

סעיף יז: כתבו משם גאון, שמותר לומר לגוי (שבות דאמירה לגוי מפני בזיון כתבי הקודש – ב"י ומ"א) להציל ספרים מן הדליקה אפי' דרך רשות הרבים (אף גמרות ושאר ספרים הוי בכלל זה – פמ"ג), [שה"ל בשם גאון].

סעיף יט: להציל ספרים מפני הפסד מים

סעיף יט: כל מה שמותר להציל מפני הדליקה מותר להציל ממים ומשאר דברים המאבדים [ריו].

סעיף כ: להציל גליונות הספרים

סעיף כ: הגליונים שלמעלה ושלמטה, ושבין פרשה לפרשה, ושבין דף לדף, ושבתחילת הספר ושבסוף הספר אין מצילין אותם [בעיא שם, ופסקו הרי"ף הרמב"ם והרא"ש לחומרא].

"הגליונים"

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

שלא לקצץ גליון ספר אפילו כדי לכתוב עליו. כ"כ משנ"ב.

"אין מצילין אותם"

הרב יעקב יוסף זצ"ל: וכן אסור להציל כריכות ספרים שנתלשו.³²³

מ"א (כ"ד): גליונים שנחתכו מן הספר או שנמחק הספר ולא נשתייר בו פ"ה אותיות דשוב אזל ליה קדושתיה של הקלף שתחתיו וגם של הגליונים שסביביו אין מצילים. וכתב מהר"ם בת' – תקנו

סעיף כא: כתבי קודש של אפיקורסים ומומרים

סעיף כא: האפיקורסים, דהיינו האדוקים בעבודת כוכבים, וכן מומרים

לעבודת כוכבים שכתבו להם כתבי הקודש (אפי' כתב אשורית על הקלף ובדיו – משנ"ב) – אין מצילים אותם, ואף בחול שורפן עם האזכרות שבהן [שם קטז.].

אין להחזיק אותם ברשותו אלא יתיכם מיד. כ"כ משנ"ב.

ט"ז – ולכן אסור גם להניח מעות בארון הקודש.

ובת' חות יאיר – מתיר להתיר המטבעות של שם בן ד' שנעשים במדינות שווייץ, מטעם כי נטבעו להוציאם והו"ל כאלו נכתבו בפירוש לשם חול. כ"מ מפמ"ג, כ"כ משנ"ב.

❖ **ענפי הלכה (האחרונים)**

"עם האזכרות"

ט"ז (טז): כ' מו"ח הב"ח – טעמו, כיון שהם אדוקים בודאי כתבו אותן לשם ע"ג. ומכאן יש להזהיר על אותן מטבעות של זהב וכסף שטבעו אותן האדוקין לשם ע"ג שאסורים לתלותם על הס"ת, ואף

ג'רם כיבוי בשבת

סעיף כב: גרם כיבוי כגון לפרוס עור של גדי, או כ"ח עם מים

לע"ז. וכן כתבי הקודש שהודפסו אך עדיין לא למדו מהם אין מצילין אותם (שאין בהם קדושה)

³²³ הרב יעקב יוסף זצ"ל: תנ"ך שהודפס ע"י מיסיונרים, יסלק ממנו ברית החדשה, ויכול ללמוד מתוכו, כיון שהדפוס אין בו כוונה

סעיף כב: א. תיבה שאחז בה האור, יכול לפרוס עור של גדי מצדה האחר שלא תשרף (שלא תתפשט האש), ועושים מחיצה בכל הכלים (בין חדשים ובין ישנים) להפסיק בין הדליקה, אפילו כלי חרס חדשים מלאים מים שודאי יתבקעו כשתגיע להם הדליקה, ב. דגרם כיבוי מותר. הגה: במקום פסידא [מרדכי].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קכ.): רבי שמעון בן גנס אומר פורסין עור של גדי על גבי שידה תיבה ומגדל שאחז בהם האור מפני שהוא מחרך.

ופרש"י: עור של גדי – רך ולח. מפני שהוא מחרך – מן האור ואינו נשרף ומתוך כך הוא מגין על התיבה.

עוד שם: ועושים מחיצה בכל הכלים בין מלאים בין ריקנים בשביל שלא תעבור הדליקה.

רבי יוסי – אוסר בכלי חרס חדשים מלאים מים מפני שאינם יכולין לקבל את האור והן מתבקעין ומכבין את הדליקה.

ב. יוסי: משמע בגמרא (שם.): דהלכה כרבי שמעון בן גנס, ולא כרבי יוסי דסבר גרם כיבוי אסור.

[סיכום: האם גרם כיבוי מותר בשבת?]

✓ ר' שמעון בן גנס – מתיר.

ר' יוסי – אוסר גרם כיבוי.]

כ' ד"מ (ה) בשם המרדכי: גרם כיבוי לא שרי אלא במקום היזקא אבל בלא היזקא אפילו ביום טוב אסור.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"עור של גדי"

משנ"ב (נג): עור לח שיחסום האש (אף שהוא מוקצה שרי במקום פסידא, כמ"ש לעיל ס"ב).

"שודאי יתבקעו"

ביה"ל: חדשים – שאין להם כח לקבל האור מפני שחדשים הם ומתבקעים וגורמים לכיבוי. ומשמע בגמרא דאפילו אם מכוין לזה שרי כיון דהוא אינו אלא גרמא.³²⁴

פסקי תשובות: וכן יכול למלאות שקיות של ניילון במשקין או במים, וישתדל לקשור בעניבה, ויניח סביבות הדליקה, והאש יפוצץ השקיות, והמים יכבו הדליקה.

³²⁴ הרב יעקב יוסף זצ"ל: גרמא בשינוי מותר.

ולכן כששעון החשמל כיבה החשמל, מותר

לכבות המתק במרפק שלא ידלק מחר. וכן מותר להדליק המתק שידלק למחר (דהוי גרמא בשינוי שמותר)

סעיף כג: טלית שאחזו בה האור, לכפות קערה על הנר

סעיף כג: א. טלית שאחזו בה האור, פושטה (שלא תהיה מקופלת שלא יאחזו עי"ז האור בכולה – ט"ז) **ומתכסה בה ב. ואינו חושש אם תכבה. ג. ויש מי שאומר שצריך שלא יתכוין לכך.**

ד. הגה: מותר לכפות קערה על הנר שלא תאחזו בקורה [טור], וע"ל סי' רע"ז-ה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שם: טלית שאחזו בה האור מצד אחד פושטה ומתכסה בה ואם כבתה כבתה. כ' הטור – כיון שאינו מכוין לכך.

ג. ב"י: מהטור משמע – שדווקא כשאינו מתכוין לכבות, אבל אם הוא מתכוין לכבות על ידי כך ודאי אסור, ושאני משקים שמותר ליתן מצד אחד (סכ"ד) אף שמתכוון לכבות שהוא גרם כיבוי, מה שאין כן כאן דהוי מעשה בגוף הדליקה שע"י גיענוע היא נכבית, ולכן כשמתכוון אסור.

ב. אבל משאר הפוסקים – משמע אף שמתכוון לכבות שרי, דהוי גרם כיבוי, ומה שמתכסה בה שלא יראה כמתכוון. כ"מ מהירולמי והתוס'. וטעמו דשרי – דלא פ"ר הוא שיכבה, ועוד דהוי כיבוי כלאחר יד, הלכך לא גזרו במקום הפסד. **ד. "וע"ל סי' רע"ז-ה"**

שם: מותר לכפות קערה ע"ג הנר בשבת

כדי שלא יאחזו האור בקורה.³²⁵

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ג. "שלא יתכוין לכך" (טור)

ט"ז: ר"ל שלא יתכוין בפעולתו לכבות מה שהודלק כבר, אלא שלא תדלק יותר, ואם אירע שע"ז נכבה האור לגמרי אינו חושש כיון שהוא לא נתכוין לזה. א"נ שמנענע האש עצמה ועי"כ נכבית דזה ודאי אסור שעושה מעשה כיבוי.

כ"כ משנ"ב (נה) – ולדינא משמע מדברי האחרונים דתפסינן דגם בנתכוין לזה מותר אלא שיזהר שלא ירוץ ויקפוץ וינענע כדי שיכבה, דכל זה הלא עושה מעשה כיבוי ממש ולא גרם כיבוי הוא [ב"ח, מ"א והא"ר. ושלם כט"ז דמשמע מינה דלכל הפוסקים אסור בזה כהטור, ולהב"ח והמגן אברהם משמע דגם להטור שרי באופן זה].

וכן ס"ת שאחזו בה האור פושטה וקורא בה ואם כבתה כבתה (גמ'). ומותר לקרוא לגוי ויכבה אותה.

המ"א.

³²⁵ הרב יעקב יוסף וצ"ל: דווקא בקערה, אבל

בקטנה אסור, שהרי חונק האש ומכבה. כ"כ

סעיף כד: ליתן מים על הבגד כדי שיכבה האש כשיגיע לשם

סעיף כד: א.יש אומרים שאין יכול ליתן עליו משקין כדי שיכבה כשיגיע להם. ב.ויש אומרים שמותר לעשות כן בשאר משקים, חוץ מן המים, משום כיבוס. ג.ויש מתירים אפילו במים. ודברי סברא שנית נראים.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"שאין יכול"

ט"ז (יה): ביאור ג' השיטות
 י"א – דגרם כיבוי אסור. וי"א – דגרם כיבוי מותר רק שבמקום שאין בו כיבוס, רק בשאר משקים. יש מתירין – אפי' במים, דלא שייך כיבוס אלא במקום שיש טינוף או דם.

מ"א (כו): שאין יכול – דדווקא להפסיק בכלים שרי שאין המים. כ"כ משנ"ב

"משום כיבוס"

משנ"ב (נט): דקיי"ל שריית הבגד זהו כיבוס, והיש מתירים ס"ל דלא שייך זה אלא במקום שיש טינוף או דם אבל לא בטלית נקי.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קכ.): אמר ר"י אמר רב – טלית שאחז בה האור מצד אחד, פושטה ומתכסה בה, ואם כבתה – כבתה. דס"ל כר"ש בן נסס שגרם כיבוי מותר. להלכה:

א.הרי"ף – מדהשמיט דין זה, ס"ל שאסור לגמרי. כ"ד ראב"ד, והרמב"ן.
 ב"י: ס"ל הרי"ף שאין הלכה כר' יהודה, דמדמה נתינת מים לכ"ח חדשים עם מים, ולא דמי. כ"ד הרא"ש.

ב.✓ודעת התוס' – במים אסור דהוי כיבוס, אבל בשאר משקים מותר.

ג.והרמב"ם – מתיר אפי' במים. כ"כ והרב המגיד בשם הרשב"א והר"ן בשם הרמב"ן.

סעיף כה: גוי וקטן שבאו לכבות

סעיף כה: גויים שבא לכבות אין צריך למחות בידו (אבל אסור לזרוז – משנ"ב), אבל קטן שבא לכבות (אפילו קטן שלא הגיע לחינוך – משנ"ב) צריך למחות בידו [שבת קכא. כהרי"ף והרא"ש].

"גוי שבא לכבות"

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

משנ"ב (סב): אפילו הוא עבדו המושכר לו לזמן ג"כ אמרינן אדעתיה דנפשיה קעביד (ב"י והמ"א).

"אבל קטן"

ט"ז (יט): טעמו דקטן עושה ע"ד אביו (גמ'). מהלשון משמע דווקא שידענו בודאי שעושה כן בשביל אביו, מ"מ החמירו חכמים אפילו בסתם לפי שאין בקיאים בזה.

"צריך למחות"

מ"א (כט): דקטן אין לו שיקול הדעת ועושה לדעת אביו שיודע שכיבוי זה נוח לו, ולהכי אפי' למ"ד מלאכה שא"צ לגופא הוי דרבנן (כגון כיבוי) צריך למחות בידו, דאפילו באיסור דרבנן צריך להפרישו (ר"ן), כ"כ משנ"ב.

"למחות בידו"

משנ"ב (סו): לפי הב"י אפי' אם בא לכבות דליקה שבבית אחרים, צריכים האחרונים למחות בו.

סעיף כו¹: לומר לגוי כל המכבה אינו מפסיד

סעיף כו חלק 1: יכול לומר בפני אינו יהודי: כל המכבה אינו מפסיד. אף אם אינו מזומן כאן, יכול לקרותו שיבא, אף על פי שודאי יכבה כשיבא. וכן כל כיוצא בזה בהיזק הבא פתאום, כגון אם נתרועעה חבית של יין, יכול לקרוא לגוי (דה"ה דמותר לומר לו כשיבוא כל המתקן אינו מפסיד – ב"י) אף על פי שודאי יתקננה **כשיבא** [שבת קכא.].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"יכול לומר"

משנ"ב (סז): כיון שאינו אומר לו כבה. ביו"ד (רכא-ח לעניין מודר הנאה) לומר בלשון נוכח אם תכבה לא תפסיד אסור, דהוי כאומר לו כבה. והש"ג – מצדד להקל בזה לענין דליקה.

"לומר בפני גוי"

מ"א (ל): אפי' הוא שכירו המושכר לו לזמן מותר לומר לו. אבל לומר לגוי

לכבות (אף דהוי שבות דשבות) לכו"ע אסור, דכיון שאדם בהול על ממונו חיישינן שיבוא לכבות בעצמו. מ"מ בכתבי הקודש מותר לומר לגוי לכבות מפני בזיון כתבי הקדש. כ"כ משנ"ב.

"כל המכבה אינו מפסיד"

משנ"ב (סט): בדליקה מתוך שאדם בהול על ממונו אי לא שרית ליה אפילו בלשון זה אתי לכבויי בעצמו. אבל לענין שאר מלאכות שבת אסור לומר כל העושה מלאכה זו אינו מפסיד.³²⁶

לגוי לעשות מלאכה, בדליקה או בכל הפסד

³²⁶ הרב יעקב יוסף זצ"ל: אף שאסור לרמוז

"בהיזק הבא פתאום"

משנ"ב (ע) – אך האחרונים לא העתיקו את דבריו, ומשמע דלא פשיטא להו דבר זה.

כ' הב"י: פתאום – ל"ד, אף שנודע לו לפני שבת ונשתהא עד שבת ג"כ מותר לומר בלשון זה.

סעיף כו²: לכבות דליקה כשאנו בין הגויים, כפרה על חילול

שבת

סעיף כו חלק 2: ^אהגה: וכל הדינים הנזכרים דיני הדליקה ה"מ בימיהם, אבל בזמן הזה שאנו שרויין בין עובדי כוכבים והוא חשך סכנת נפשות – כתבו הראשונים והאחרונים ז"ל שמותר לכבות דליקה בשבת משום דיש בה סכנת נפשות (שהגויים באים לשלול בזמן הדליקה, ואם יעמוד בפניהם הורגים) והזריז הרי זה משוכח.

^בומ"מ הכל לפי הענין, דאם היו בטוחים ודאי שלא יהיה להם סכנה בדבר – אסור לכבות, אבל בחשך סכנת ספק מותר לכבות (ומצווה להודיע זאת ברבים – פמ"ג) אפילו הדליקה בציתו של גוי, וכן נוהגין [תרומת הדשן סימן, והגהות אשרי בשם א"ז].

^גודווקא לכבות הדליקה דהוי מלחכה שאינה צריכה לגופה, ויש סכנה אם לא יכבה, אבל אסור לחלל שבת כדי להציל ממון.

^דואם עבר וחילל צריך להתענות ארבעים יום שני וחמישי (אפילו בתחומין דרבנן – מ"א), ולא יסתה יין ולא יאכל בשר (בלילה שאחר התענית – משנ"ב), ויתן צמקום (קורבן) חטאת י"ח פשיטים ללדקה. ואם ירצה לפדות התענית, יתן בעד כל יום שנים עשר פשיטים ללדקה [פסקי מהרא"י].

^הועיין בטור י"ד מהלכות נדה סימן קפ"ה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שיסמוכו, אלא שאומרים שחוששים: (א). שבעבור הדליקה ישרפו בה תינוקות שלא יוכלו לברוח. (ב). ועוד שיש חשש ספק נפשות מאימת

^אמרדכי: ועכשיו נהגו ברוב הארצות לכבות דליקה בשבת, ואין להם על מה

(בעת ירידת גשמים) אינו מפסיד.

התירו.

ולכן מותר לרמוז לגוי שכל המכנים שקי המלט

אורח – שכ"ט

המלכות שהגוים אם יראו שמניחין הדליקה להיות דולקת והולכת. ולפיכך מכבין אליבא דרבי שמעון דקיימא לן כוותיה (שמלאכה שא"צ לגופה דרבנן). ואין היתר ברור בדבר זה אלא שזה כאותו שאמרו חכמים (ביצה ל.) הנח להם לישראל מוטב שיהו שוגגין ואל יהו מזידין.

כ"כ הג"א בשם אור זרוע – שמותר לכבות את הדליקה בזמן הזה, מפני שאנו דרים בין הגוים ושוללים והורגים ולא גרע מעיר הסמוכה לספר.

ב. כ"כ תה"ד בשם באור זרוע – דאפילו בספק סכנה גדולי ישראל מכבין את הדליקה ואף על פי שאפשר לכבות על ידי גויים.

ושמעתי מגמגמין להחמיר מסברת לבם, ולומר דווקא כשנפלה הדליקה בביתו של ישראל איכא סכנה כי משפט הגוים להשליך אותו שיצא דליקה מתוך ביתו לתוך האש, ואם כן על ידי כך יש סכנה לשאר ישראל אבל אם יצא תחילה בביתו של גוי ליכא למיחש, אמנם נראה דלשון הגהות אשר"י לא משמע לחלק הכי מדתלי הטעם מפני שהם שוללים והורגים.

ג. ד"מ (ח): כ' תה"ד – דווקא לכבות הדליקה שרי דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, אבל אסור לחלל בשאר מלאכות כדי להציל ממונו.

ד. והעושה צריך כפרה להתענות ארבעים יום שני חמישי שני אבל לא רצופים

ושלא לאכול בשר ולשתות יין. כ"כ מהר"ם – וגם יתן צדקה במקום קורבן חטאת ח"י פשיטים, ואם ירצה לפדות תעניתו יתן עבור כל יום שנים עשר פשיטים.

ה. הרמ"א (יו"ד קפה-ג): פירשה גידה תחתיו ופירש ממנה בקשוי ובשוגג, שלא ידע שאסור לפרוש ממנה, יתענה מ' יום, ואינן צריכין להיות רצופים, רק כל שבוע שני ימים, כגון שני וחמישי, ובליל התענית אסור ביין ובשר. ואם לא יוכל להתענות, יפדה כל יום בממון שיתן לצדקה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "מקום ליט' זה סכנת נפשות"

ב"י: שכשהדליקה מתגברת אז הגויים חוטפים ושוללים, וכשאדם מעמיד עצמו על ממונו יבואו להרוג אותו. כ"כ משנ"ב.

ב. "בחשק סכנת ספק"

משנ"ב (עג): ומזה יצא ההיתר לכבות הדליקה בכל מקום, כיון דאפשר אם לא יכבנה אל יחסר מהיות שם בעיר זקן או חולה שאין יכול לברוח ותבוא הדליקה עליו (א"ר בשם שכנה"ג).

ג. "מלאכה שא"צ לגופה"

מ"א (לא): פי' ואיכא למ"ד אינו חייב עליה. כ"כ משנ"ב (עו) – ובאמת לענין כיבוי בכדי נקט, דאפילו אי הוי כיבוי

או"ח – שכ"ט

נפש למלאות תאותו צריך כפרה יותר ויותר כי הוא חייב סקילה או עכ"פ כרת (ח"א).

"י"ח פשיטים"

מ"א (לד): הוא כחשבון כ"ז מעות (והוא לערך חמשה זהובים), מפני שזה היה פחות שבכבשים או שבעזים באותו העת. כ"כ משנ"ב (פ) – ויזהר שלא יאמר שנותן זה עבור חטאת רק שיאמר שבמקום חטאת נותן זה לצדקה (ח"א). וכתבו הספרים שמהנכון שיאמר פרשת חטאת ויבין אופן הקרבתה, שהעוסק בתורת חטאת כאלו הקריב חטאת.

מלאכה הצריכה לגופה ג"כ מותר כיון דכתב שיש סכנה אם לא יכבה.
ד. "ואם עזר וחילל לריך"

מ"א (לב): היינו בדברים אחרים, אבל בכבוי א"צ תשובה שלא ימנעו מלכבות. כ"כ פת"ש (כג).

"ארצעים יוס"

מ"א (לג): ויכול לדחות לימי החורף. וכ' א"ר – בין שעבר על איסור דאורייתא או על איסור דרבנן. משנ"ב – ומיירי כשעבר בשוגג. ואפילו במזיד שהיה אנוס, אבל העובר בשאט

סעיף כז: לכבות גחלת המונחת במקום הרבים

סעיף כז: גחלת המונחת במקום שרבים ניזוקים בה יכול לכבותה, בין אם היא של מתכת בין אם היא של עץ [הטור], והרמב"ם אוסר בשל עץ (דס"ל דמלאכה שא"צ לגופה אסור מהתורה). [שבת מב.].

"בין של עץ"

מ"א (לה): דכיבוי הוי מלאכה שאצ"ל (כיון שלא צריך לפחמים, והוי דרבנן) ובמקום הזיקא לא גזרו. משנ"ב – וכן להלכה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)**"יכול לכבותה"**

משנ"ב (פב): מיירי שאין לו עצה איך לטלטלה ממקום למקום אחר.

או"ז של"ה: דין חבית שנשברה, ובו ה' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף א: הצלת חבית שנשברה..... 971.

- סעיף ב: איך מציל היין מחבית שנשברה..... 972
 סעיף ג: נזדמו לו אורחים מותר לקלוט ולצרף..... 972
 סעיף ד: תירוש שזב מגיגית של ענבים שלא נדרכו..... 972
 סעיף ה: מלאכת מעמר..... 974

סעיף א: הצלת חבית שנשברה

סעיף א: א. חבית שנשברה, מצילין ממנה מזון שלש סעודות, אפי' בכלים הרבה, דאלו בכלי אחד אפי' מחזיק מאה סעודות מציל. ואומר לאחרים: בואו והצילו לכם (ג' סעודות). [שבת קמג.]

ב. ובלבד שלא יספוג, דהיינו שלא ישים הספוג במקום היין לחזור ולהטיפו, גזירה שמא יסחוט. ואפילו אם יש לו בית אחיזה, דליכא חשש סחיטה, אסור, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, ולא יטפח בשמן להכניס ידו ולקנחה בשפת הכלי [גמ' שם].

ג. הגה: וי"א דווקא חבית שנשברה, שזהו ואם יכיל חייסיןן שיתקנו, אבל אם נסדק ועבד טיף טיף, שאינו צהול כל כך, מותר להכיל בכלים לקלוט ולצרף [הגהות מרדכי ותוס' והגמ"י].

ד. וי"א דכל זה לא מייירי אלא להכיל מחצר לחצר, אבל לבית אחר שיעירב עמו מזילין בכל ענין, כמו שנתבאר לעיל גבי דליקה [פסקי מהרא"י].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ותה"ד ס"ל – דכשנשפך כבר לגמרי לא שייך שהוא בהול להציל. ואפשר שיש להקל בזמנינו שאין מצוי רה"ר.

א. **"חבית שנשברה"** (משנ"ב א)

ד. **"להציל מחצר לחצר"**

משנ"ב (ו): היינו אפי' לחצר אחר שעירב עמו, כיון שאינו מקורה דמיא קצת לרה"ר, ואם נתיר בכלים הרבה מתוך שהוא בהול לחצר אחר כלים הרבה יביאם ג"כ דרך רה"ר או שיבוא לתקן החבית שנשברה.

ב"י: ואין חילוק בין שנשברה ולא נשפך עדיין לגמרי על הארץ ובין שנשפך כבר על הארץ. שבכל זה חששו חכמים שאם נבוא להתיר להציל בכלים הרבה מתוך שהוא בהול לחצר אחר כלים הרבה יביאם ג"כ דרך רה"ר או שיבוא לתקן החבית שנשברה.

סעיף ב: איך מציל היין מחבית שנשברה

סעיף ב: א אם נשברה חבית בראש גגו, מביא כלי (וכיון שהוא כלי אחד אפי' מחזיק מאה סעודות מציל – משנ"ב) ומניח תחתיה, ובלבד שלא יביא כלי אחר ויקלוט לקבל מן הקילוח באויר לאחר שירד מן הגג, ולא יביא כלי אחר ויצרף אותו לראש הגג [שבת קיז:].

ב ואם מציל בכלי אחד, מציל אפי' קולט או מצרף (פי' ביותר מג"ס – משנ"ב) [גמ'].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

אפי' בכלים הרבה, ואפי' לקלוט ולצרף. וביותר מג"ס אסור להציל בכלי אחר אף בלי קליטה וצירוף, כ"כ התו"ש.

א. "ובלבד שלא יביא"

אמנם פמ"ג – מצדד להחמיר בקליטה וצירוף אפי' עד ג' סעודות.

משנ"ב (ט): דמתוך שהוא מחזר אחר עוד כלים יביאם ג"כ דרך רה"ר. וכ"ז ביותר מג' סעודות אבל בג"ס יכול להציל

סעיף ג: נזדמו לו אורחים מותר לקלוט ולצרף

סעיף ג: א נזדמנו לו אורחים מביא כלי א' וקולט, כלי א' ויצרף. ולא יקלוט ויצרף ואח"כ יזמין האורחים, ולא יערים לזמן אורחים שאין צריכים לאכול [שם].

ב הגה: ומיהו אם עבר ועשה, שקלט ואח"כ זימן אורחים, מותר [רמב"ם והמגיד].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

משנ"ב (יב): משמע דאם לא זימן אורחים כלל אף דיעבד אסור והיינו רק עד מו"ש מיד. ואם היה בשוגג מותר ליהנות מזה אף בשבת אפי' לו וכ"ש לאחרים.

ב. "ומיהו אם עבר"

מ"א (ב): נראה שלרמב"ם דמותר להערים לכתחילה לזמן אורחים שאין צריך לאכול. כ"כ הש"ג בשמו, והמ"מ.

סעיף ד: תירוש שזב מגיגית של ענבים שלא נדרכו

סעיף ד': אם יזוב תירוש מגיגית של ענבים שעדיין לא נדרכו, שנמצא

אותו הדלף אינו ראוי, שהרי המשקין שבו אסורים (משום משקים שזבו) ואינו רשאי לשום כלי תחתיו מפני שמבטלו מהיכנו.

כיצד יעשה, יניח שם מטתו או שלחנו, ואז יהיה אותו הדלף לפניו גרף של רעי ויכול להניח שם כלי לקבל הדלף כדי שלא יעשה שם טיט, וכשיתמלא הכלי לא יזרקנו בכלי אחר, שלא יבטלנו מהיכנו, אלא מריקו בתוך הגיגית שזבו המשקין ממנו, שהיא מבוטלת מהיכנה ע"י משקין שבה משום משקין שזבו [כל בו].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

✓ כל בו: אם יזוב תירוש מגיגית של ענבים שעדיין לא נדרכו, שנמצא אותו הדלף אינו ראוי... כיצד יעשה, יניח שם כלי לקבל הדלף כדי שלא יעשה שם טיט... מריקו בתוך הגיגית שזבו המשקין ממנו.

ויש שהורו – להניח לכתחילה כלי עם מים ואז הדלף קמק קמא בטל ולא מבטל כלי מהיכנו. ויש לפקפק – שהדלף הוא דבר שיש לו מתירים שלא בטל. מיהו ד"מ כ' – לפי מה שקי"ל מין שאינו במינו בטל אף בדשיל"מ, העצה נכונה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אם יזוב תירוש מגיגית"

מ"א (ג): ומיירי שהגיגית לא נסדק לגמרי אלא עבד טיף טיף שעדיין אינו בהול. ולכך אי לא משום בטול כלי מהיכנו היה מותר. שאם נשברה לגמרי אפי' אם היה מותר לבטל כלי מהיכנו ג"כ היה אסור להשים כלי תחתיו דבהול הוא.

"שעדיין לא נדרכו"

משנ"ב (יד): שאם נדרכו הוי כמשקה הדולף (שמותר בשתיה), ולא מבטל כלי מהיכנו.

"מפני שמבטלו מהיכנו"

משנ"ב (טו): ובד"מ הסכים לעשות עוד עצה אחרת דהיינו שיתן הכלי עם מים תחת הדלף כדי שיתבטל היין במים ראשון ראשון. כ"כ מ"א – ואפי' נתרבה האיסור לבסוף שהן יותר מהמים לית לן בה (דיש לסמוך על המקילין ביו"ד סימן קל"ד).

"ויוכל להניח שם כלי"

מ"א (ד): אף דבסוף סי' של"ח כתב דאסור לכתחילה ליתן כלי תחת דלף דאין עושין גרף של רעי לכתחילה, הכא שרי משום פסידא. כ"כ משנ"ב ואם יש לו כלי אחר, יותר טוב שיביאנו ויניחנו ע"ג הכלי שעמד כבר ונתמלא ולקבל בו את הדלף שדולף משיטלטל המוקצה בידים, דטלטול מוקצה בידים

חמיר מבטול כלי מהיכנו. מ"מ פמ"ג וא"ר, מפקפקים בזה. והובא בביה"ל.

סעיף ה: מלאכת מעמר

סעיף ה: א. נתפזרו לו פירות בחצר, אחד הנה ואחד הנה – מלקט מעט מעט ואוכל ולא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה.

ב. ואם נפלו במקום אחד, נותן אפילו לתוך הסל, אלא אם כן נפלו לתוך צרורות ועפרורית שבחצר שאז מלקט אחד אחד ואוכל, ולא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה (ה"ה לתוך חיקו וכסותו ג"כ אסור, לפי הגר"א). (וע"ל סי' קי"ט).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

מעמר: קיבוץ פירות וירקות ממקום גידולם.

שבת (קמג:): תנו רבנן נתפזרו לו פירות בחצר מלקט על יד על יד ואוכל, אבל לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול.

תוס' והרא"ש: נראה דלא גרסינן ואוכל, דה"ה דמותר ליתנם לתוך חיקו וכסותו, ולא אסור אלא לתוך סל וקופה דזה מחזי כעובדא דחול, (אמנם ביה"ל כ' שמביאור הגר"א משמע דלפי הרבה ראשונים אין להקל בזה, אף לפי ר"י כשנתפזר אין להקל, ול"ד נתערב בצרורות ³²⁷).

ב. כ' הר"ן: וא"ת ומאי עובדין דחול איכא, הרי בהדיא בגמ' (קמב) כלכלה והאבן בתוכה צריך להשליך הפירות עם

האבן, ולוקח חזרה הפירות. הרי שמותר לאסוף הפירות?

● תירץ ה"ר יונה – דמיירי שנתפזרו בחצירו אחת הנה ואחת הנה, אבל במקום אחד מלקט ונותן לתוך הסל.

● והרמב"ן פירש – דהכא מיירי שנפלו בחצירו בתוך צרורות ועפרורית שבחצר.

✓ **כ' ה"ה:** והרשב"א פסק שני התירוצים. כ"פ שו"ע.

ולרמב"ם – שיטה אחרת שכ': המדבק פירות עד שיעשו גוף אחד חייב משום מעמר, לפיכך מי שנתפזרו לו פירות בחצירו מלקט על יד על יד ואוכל, אבל לא יתן לא לתוך הסל ולא לתוך הקופה כדרך שהוא עושה בחול שאם יעשה כדרך שהוא עושה בחול שמא יכבשם בידו לתוך הקופה ויבוא לידי עימור. **כ' ה"ה** – חשש רחוק וטעמו צ"ע.

תיבת ואוכל. ובנתערב בצרורות פשוט שאין להקל ללקטם לתוך חיקו וכסותו. וכ"כ בפמ"ג – דיש בזה איסור משום בורר.

³²⁷ המשך ביה"ל: ואפשר שהב"י ג"כ חזר מדבריו (שאוסר בלי לאכול) מדהעתיק בשו"ע

ובסמ"ג כ' – יזהר שלא לאסוף פירות ולקבצם יחד דהוי כמעמר. מיהו (בביצה לג:) מוכיח שאין עימור אלא כשלוקחן ממקום גידולן ומקבצן יחד כעין קמה קצורה שמגבב השיבלים. כ"פ שו"ע (שמ-ט) – שאינו אסור אלא במקום גידולן.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אחד הנה"

משנ"ב (יז): דזה הוי כעובדא דחול כשמקבצן ונותנן לתוך הסל, מה שאין כן כשנפלו במקום אחד (תירוך רבנו יונה). אך כשמלקטן מתוך צרורות ועפרוריות מחזי תמיד כעובדא דחול כשנותנן בסל ואסור (תירוך הרמב"ן). והיינו אפי' אם בדעתו לאכול לאלתר (שאין בעיה של בורר), דאל"ה תיפוק ליה דאסור משום

בורר.

איסור מעמר

פסקי תשובות: ישנם שני טעמים לאיסור: (א). משם 'סירחא יתירה וזילותא דשבתא' (גמ').

(ב). משום שנראה כמעמר ושמא יבוא לידי עימור האסור מן התורה (רמב"ם). נפק"מ בדברים שאינן גידולי קרקע או בבית שאין בהם מלאכת מעמר מן התורה. לפי גדולי הפוסקים יש לחשוש לחומרא לשני הטעמים.

הרב יעקב יוסף זצ"ל: מהתורה איסור מעמר רק ממקום גידול, קרקע בלבד, אבל מדרבנן אסור בכל גוונא. ולכן מותר לזרוק על חתן סוכריות עטופות בשבת, ומותר לילדים לאוספם, מ"מ לגדול אסור.

או"ז של"ו: אם מותר לילך על גבי העשבים, וכן באילן,

ובו י"ג סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף ה: לתלוש עשבים שעלו על אוזן הכלי 982
סעיף ו: לתת עשבים בעפר כדי שיהיו לחים 983
סעיף ז: לתלוש מעציץ 984
סעיף זז: לעלות עציץ מהקרקע ע"ג יתדות או הפוך 985

סעיף א: אין עולים באילן, מה דין מי שעלה באילן 976
סעיף ב: להשתמש בשורשי האילן 979
סעיף ג: לילך ע"ג עשבים, לאכול בגינות 980
סעיף ד: להיזהר לא להשליך זרעים במקום ירידת גשמים 982

סעיף ט: למעך צינור שנסתם ע"י קשים ועשבים..... 986	סעיף יב: לתלוש פירות יבשים ואילן יבש..... 988
סעיף י: להריח בהדס ואתרוג המחוברים 987	סעיף יג: להשתמש בצידי אילן או צידי צידי האילן..... 989
סעיף יא: לשרות חיטים במים, להעמיד ענפי אילן במים..... 987	

סעיף א: אין עולים באילן, מה דין מי שעלה באילן

סעיף א: א. אין עולים באילן, בין לח בין יבש, ואין נתלים בו (ה"ה דאין נשענין ונסמכין בו – משנ"ב מהגמ') ואין משתמשים במחובר לקרקע כלל (ודווקא בגבוהה מן הארץ ג"ט וכדלקמן – משנ"ב), גזרה שמא יעלה ויתלוש.

ב. עלה באילן בשבת, בשוגג מותר לירד, במזיד אסור לירד (עד מו"ש דקנסין ליה).

ג. ואם עלה מבעוד יום – בכל גווני מותר לירד משחשכה. וי"א – דהני מילי כשהיה דעתו לירד מבעוד יום, אבל אם לא היה דעתו לירד מבעוד יום לא ירד משחשכה, כיון שהיה דעתו לישוב שם באיסור.

ד. הגה: ודווקא אדם שעלה ע"ס, אבל אם הגיה ע"ס חפץ מבעוד יום אסור ליטלו מע"ס בקצת [המגיד].

ה. וכל זה באילן וכיוצא בו, אבל קנים הרכים כירק, מותר להשתמש בהם אעפ"י שמחוברים בקרקע, דאין אסור להשתמש בירק [הגהות אשרי בשם א"ז וב"י].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (ק.): ת"ר – שורשי אילן שגבוהין מן הארץ שלשה טפחים וכו' הרי זה לא ישוב עליהם לפי שאין עולין באילן (שמא יתלוש עלים או פירות מן המחובר במתכוון – רש"י).

(שם): תני חדא אחד אילן לח ואחד אילן יבש אסור, ותניא אידך במה דברים

אמורים בלח אבל ביבש מותר? לא קשיא כאן בימות החמה כאן בימות הגשמים (פרש"י: בימות החמה יבש מותר שניכר לכל שהוא יבש, בימות הגשמים שאין ניכר בין לח ליבש ואיכא משום מראית העין).
שם: ומיירי שאין לו פירות, ולא ענפים, אלא גדודא (יחור שנשרו ענפיו כולם).

דעת הרי"ף

א"ח – שכ"ט

עלה בשוגג אפילו עלה משחשכה נמי ירד. ולא מיתסר אלא בעלה משחשכה ובמזיד.

כ"כ הרי"ף והרא"ש, ולא הביאו תירוצ' השני (הא והא בשוגג ובקנסו שוגג אטו מזיד קא מיפלגי). משמע דסבירא להו דאין סברא לקנוס שוגג אטו מזיד.

ג. עלה מבעוד יום אפילו במזיד ירד

כ' ה"ה – אפ' היה דעתו לישב שם בשבת, ירד. כ"כ ה"ה בדעת הרמב"ם – שאם עלה מבעוד יום בהיתר מותר לירד בכל אופן.

אבל להטור – דווקא כשהיה בדעתו לירד מבעוד יום, דהוי בהתר, אבל רצה להשאר שם בשבת באיסור, לא ירד.

כ"פ משנ"ב – שכ"ד הרמב"ם, המגיד, הריטב"א רי"ו, כ"פ פסק הגר"ז, ודלא כא"ר.

ד. כ' ה"ה: מה שמותר לירד דווקא באדם

שעלה לאילן, שעושה איסור בעמידתו שם. אבל הניח חפץ באילן אפילו מבעוד יום אסור להורידו בשבת.

ה. כ' הג"א בשם אור זרוע: קנים הרכים

דהוו כירק מותר להשתמש בהן אף על פי שהן מחוברים לקרקע, דבירק לא הזכירו חכמים שבות. והראיה לזה – שם (לד:) אמר להו רב נחמן – פוקו כבושו כבשי באגמא ולמחר ניזיל ונתיב עליהו (כמין כסאות לישב עליהן).

סיים ב"י – והפוסקים שלא הזכירו זה, אפשר שסמכו על מ"ש אסור להשתמש

כ' הרא"ש: הרי"ף השמיטו, דס"ל שהכל מותר, כמ"ש בגמ' דקי"ל כר"ש שדבר שא"מ מותר הכל.

ואינו נ"ל – שרק בעשבים שרי ר"ש ולא באילן. כ"כ התוס'.

אבל הב"י – דעת הרי"ף לאסור, בעשבים שא"מ מותר, אבל באילן לא שייך א"מ, היכלך אך ביבש אסור אטו לח.

✓ כ"פ הרמב"ם: אין עולים באילן, בין לח בין יבש... שמא יעלה ויתלוש.

ה"ה: אף דבגמ' התירו יבש בימות החמה בגדודא (בלי ענפים), הרמב"ם אסרו. וטעמו שבגמ' (עירובין ק:) – רב איקלע לאפטסיא (שם מקום) ואסר בגדודא, שרב בקעה מצא וגדר בה גדר. ועל אותו גדר אנו סומכים לאסור בכל אילן. ואפשר שכ"ד הרי"ף.

ב"י – וכיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעת אחת הכי נקטינן.

לסיכום: לעלות באילן בשבת.

X – אסור, V – מותר

לח	יבש		
	בגשמים	בקייץ	
X	V	V	רא"ש והטור
V	V	V	רא"ש בשם הרי"ף
X	X	X	ב"י בשם הרי"ף, והרמב"ם

ב. עירובין (ק.): תני חדא אם עלה מותר

לירד, ותני חדא אסור לירד? לא קשיא כאן מבעוד יום כאן משחשכה. ואיבעית אימא הא והא משחשכה ולא קשיא הא בשוגג הא במזיד.

נמצא: עלה מבעוד יום אפילו במזיד ירד.

באילן ולא אסור להשתמש במחובר.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אין עולין באילן"

ט"ז (א): אף על גב דגבי עשבים מותר לילך עליהם (כמ"ש ס"ג), התם הטעם משום דעיקר החשש שיתלשו בדריסתו ובזה קי"ל כר"ש דס"ל דבר שאינו מתכוין מותר, מה שאין כן באילן הוה הטעם משום שמא יתלוש (בכוונה) בזה מודה ר"ש דאסור. כ"כ ב"י.

"בין יבש"

משנ"ב (א): ואפילו אם כבר נתייבש לגמרי שאין בו שום לחלוחית כלל, וגם נשרו עליו וענפיו ופירותיו דלא שייך בו אחר כך שום חשש תלישה אפ"ה אסור בכל גווני משום סייג וגדר (לפי הרמב"ם, כ"כ הב"י ומ"א).

ויש מקילין בזה בימות החמה שמנכר לכל שהוא יבש (א"ר בשם כמה ראשונים דס"ל כהרא"ש והטור).

"ואין משתמshין"

משנ"ב (ג): כגון להניח עליו חפץ או להוריד ממנו או לקשור בו בהמה וכיוצא בזה (אחרונים).

ב. "בשוגג מותר לירד"

ריטב"א: אף על גב דבירידה זו משתמש באילן, ירד, שגם בישיבתו משתמש הוא. כ"כ משנ"ב.

ג. "בכל גוונא מותר"

לבוש: בין עלה על דעת לירד קודם חשכה וחשכה לו קודם שהספיק לירד, בין עלה ע"ד לישוב שם בשבת, מותר לירד (ולא קנסוהו, כיון דבשעת עלייתו עלה בהיתר). כ"כ משנ"ב.

ד. "ודווקא אדם שעלה שם"

ט"ז (ג): פי' דווקא באדם התירו מפני שעושה איסור בעמידתו שם, אבל אם הניח חפץ אסור להורידו בשום צד. כ"כ משנ"ב.

"אסור ליטלו"

משנ"ב (יב): אף שאין איסור בהיות כלים מונחים על האילן, מ"מ אסור ליטלו, דבקל יבוא עי"ז להשען עליו (ריטב"א). ולכן אסור להניח בע"ש, שמא יורידם בשבת.

"הרכים כירק"

הב"ח וט"ז: דברי רמ"א תמוהים, שהרי השו"ע פסק ע"פ הרמב"ם שאין משתמshין במחובר כלל' (כולל קנים רכים).

משנ"ב (יד): הרבה פוסקים סוברים שהקנים העשויין להתקשות, אפילו ברכותן הרי הם כאילן ואסור, ולא הותר אלא הקנים הגדלים באגם שאינן מתקשין לעולם ואפילו הם גדולים יותר מג' טפחים (כ"מ מפר"ח והערוך ערך, כ"כ הרשב"א והריטב"א, וכן נכון, מאחר שהב"ח והט"ז אוסרים בכל ענין).

אבל א"ר – השיג ע"ז והביא מכמה ראשונים דפסקו כהרמ"א. ודווקא אם הקנה הוא רך כירק אבל אם הוא קשה אף על פי שאינו קשה כאילן אסור, משום

דנוח לשברו בעת שמשמש עליו. וכן בח"א מסכים כן לדינא וכמו שהעתיק התו"ש מסכים להקל כמ"ש הא"ר, וכן הרמ"א. והובא במשנ"ב.

סעיף ב: להשתמש בשורשי האילן

סעיף ב: א. שרשי אילן הגבוהים מן הארץ ג' טפחים, אסור להשתמש בהם. פחות מכאן, מותר להשתמש בהם דכקרקע חשיבי.
ב. ואם באים מלמעלה ויורדים למטה במקום שגבוהים שלשה, אסורים, ובמקום שאין גבוהים שלשה, מותרים.
ג. היו גבוהים שלשה וחלל תחתיהם, אף על פי שמצד אחד אין חלל תחתיהם והרי הן שוים לארץ – אסור לישוב אפי' על צד השווה לארץ.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. עירובין (צ"ט): שורשי אילן הגבוהים מן הארץ ג' טפחים אסור להשתמש בהן, פחות מכן מותר להשתמש בהן דכקרקע חשיבי.

ב. שם (ק): איתמר שרשי אילן הבאים מלמעלה משלשה לתוך שלשה: רבה אמר – מותר להשתמש בהם, דכל פחות משלשה דארעא ארעא היא. רב ששת אמר – אסור להשתמש בהם, דכיון דמכח איסור קא אתו אסורים. פרש"י: למעלה מג' לתוך ג' – לאחר שהגביהו ג' חזרו ונכפפו.

✓ ופסק הטור: במקום שגבוהין ג' אסורין ובמקום שאין גבוהים ג' מותרין.

ג. שבת (ק): ת"ר – שרשי אילן שגבוהים מן הארץ ג"ט או שיש תחתיהם חלל ג"ט אף על פי שצדו אחד שווה לארץ הרי זה לא ישב עליהם.
ב"י: – פירוש שיש חלל תחתיהם ונמצאו גבוהים מן הארץ ג"ט, אף שמצד אחד אין חלל תחתיהם והרי הם שוים לארץ

אסור לישוב אפילו על צד השווה לארץ.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

"שרשי אילן"

משנ"ב (טז): שיוצאים מן הקרקע ונראים כמו באילנות הזקנים (רבנו יונתן). אסור להשתמש – ואף על גב דהכא לא שייך כולי האי שמא יתלוש אפ"ה גזרו בו חכמים (רבנו יונתן).

"פחות...מותר להשתמש בהם"

משנ"ב (יח): וה"ה ענף של אילן אם הוא סמוך לקרקע פחות מג"ט מותר להשתמש (גמ').³²⁸

"דכרקע חשיבי"

משנ"ב (יט): שרי לישוב עליהן וכ"ש בירק שאין גבוה ג"ט.

באילן קטן (פחות מג"ט) שיש בו פירות: אפשר – דמותר כל שהוא פחות מג"ט. ויש לומר – להיפך דכל שיש פירות בכל גווי יש לגזור שלא להשתמש עליו שמא

יתלוש. וכן בירק הראוי לאכילה אפשר ג"כ דאסור ואפילו בפחות מג"ט מטעם זה (פמ"ג).

ב. "במקום שאין גבוהים ג' מותרים"

משנ"ב (כא): ואף שראש זה הנכפף הוא גדל ובא ממקום האסור דהיינו מגבוה ג"ט, כשנכפף למטה הותר במקום הנמוך דכרקע חשיבי.

ולפ"ז כ"ש שמותר להשתמש בעיקרו של אילן (כגון שורשי האילן שבולטים מהקרקע) בפחות מג"ט לארץ, אף על פי שהאילן גבוה מאד (אחרונים).

ד. "שמצד א' אין חלל תחתיהם"

מ"א (ד): אבל אם מב' צדדין שוין לארץ ומב' צדדין גבוה ג' שרי.

הגר"ז – ומותר ולהתשמש אפי' בצדדין הגבוהים עד כנגד מקום שמותר להשתמש בצדדים השווים.

והתו"ש – מותר לישוב רק באותן ב' צדדים השווים לארץ, כ"כ משנ"ב.

סעיף ג': לילך ע"ג עשבים, לאכול בגינות

סעיף ג': א. מותר לילך על גבי עשבים, בין לחים בין יבשים, כיון שאינו מתכוין לתלוש.

ב. אבל האוכלים בגנות, אסורים ליטול ידיהם על העשבים שמשקים אותם, אף על פי שאינם מכוונים, פסיק רישיה הוא. אבל מותר להטיל בהם מי רגלים או שאר משקין שאינם מצמיחין.

ע"י זה.

³²⁸ הרב יעקב יוסף זצ"ל: אף בגזע האילן, מותר להשתמש תוך ג"ט. בתנאי שהאילן לא מתנדנד

ג.הגה: ולכן טוב להחמיר שלא לאכול בגנות, אם יסתמך סם עם מים, דזקוקי יס ליזהר שלא יפלו סם מים [ב"י בשם סה"ת].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א.שבת: (ק:): תני חדא: מותר לילך על גבי עשבים בשבת, ותניא אידך: אסור. לא קשיא... (הגמ' מתרצת כמה תירוצים). מסקנא דגמרא והאידנא דקיימא לן כר"ש דאמר דבר שאין מתכוין מותר כולו שרי (בין לחים או יבשים, ובין בימי חמה או ימות הגשמים, ובין יחף או נעול, בין עשב ארוך או לא, בין אם נדבק בנעליו או לא).

ב.כ' סמ"ג: אבל האוכלים בגנות אסור להם ליטול ידיהם על העשבים שמשקין אותו, אף על פי שאינן מכוונין פסיק רישיה הוא. אבל מותרים להטיל בהם מי רגלים או שאר משקין שאינם מצמיחי (לפי שעזים הם ושורפים את הזרעים ומונעים אותם מלהצמיח). כ"כ הסמ"ק, התרומה, מרדכי, הגמ"י בשם הגאונים.

ג.סה"ת: וטוב לשמור עצמו בשבת מלאכול במקום עשבים מחוברים מפני שבקושי יכול ליזהר שלא יפלו מים עליהם בשעת שתייה או בשעת נטילת ידים.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "בין לחים"

משנ"ב (כד): בגמ' משמע שאפילו אם העשבים הם ארוכות והוא הולך יחף שהעשבים רגילים להיות נדבקים בקשרי אצבעותיו – אפ"ה מותר, דלאו פסיק רישיה שיתלש. ולכן אפילו נתלש אין איסור עליו, שהרי לא התכוון. ומ"מ אם נתלשו ברגליו בין אצבעותיו יזהר שלא יסלקם בידיו דאסורים בטלטול משום מוקצה.

"כיון שאינו מכוין"

ביה"ל: כשהעשבים גדולים יזהר שלא ירוץ עליהן דהוי פסיק רישא שיתלש, ואפשר דאפילו לילך עליהן במהרה ג"כ צריך ליזהר. כ"כ משנ"ב.³²⁹

"שמשקין אותם"

מ"א (ה): והמשקה מים לזרעים חייב משום חורש ומשום זורע (גמ' מו"ק). כ"כ משנ"ב.

"פסיק רישא הוא"

מ"א (ו): ואם אוכל בגינה שאינה שלו ולא של אדם האוהבו יש מתירין דס"ל כיון דפ"ר דלא ניחא ליה הוא שרי אף לכתחילה. וא"ר כ' – שהרבה פוסקים אוסרין גם בפ"ר דלא ניחא ליה לכתחילה

בשינוי. ג). אינו מתכוון. וא"כ הוי פ"ר בתרי דרבנן שלא ניח"ל שמותר. מותר לישוב ע"ג דשא בשבת, שלא גזרו ע"ז.

³²⁹ מ"מ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר אף לרוץ אף בעשבים ארוכי, מכמה טעמים: א). הוי מלאכה שא"צ לגופה. ב). הוי תולש

"סאך מסקים"

מ"א (ז): לכתחילה ראוי ליהזר אף בשאר משקים. ובא"ר – כתב דביין שהוא חזק אין להיזהר כלל. כ' פמ"ג – דמי דבש ושכר יש בהן מים ובודאי מצמיחין. כ"כ משנ"ב.

ג. "ולכן טוב להחמיר"

ט"ז (ז): בגינה שיש בה יותר משבעים אמה הוי כרמלית, בלא"ה אסור בטלטול. כ"כ משנ"ב.

(היראים לעיל סימן שכ-כ, במשנ"ב). כ"פ משנ"ב והרב יעקב יוסף זצ"ל.

"מותר להטיל בהם מי רגלים"

ביה"ל: דע שבס' תפארת ישראל כתב דבחכמת אקאנמי"א אמרו שמי רגליים הם טובים מאד לזבל הקרקע, אם כן מזבל תולדת חורש הוא. וסיים ביה"ל – ולא נהגו העולם ליהזר בזה כלל.

ופסקי תשובות – הביא כמה מגדולי האחרונים שכ' שיש לחשוש לזה, ובצירוף שיטת היראים שאוסר להטיל מי רגליים על קרקע זרועה או העומדת לחרישה יש להחמיר.

סעיף ד: להיזהר לא להשליך זרעים במקום ירידת גשמים

סעיף ד: יש ליהזר מלהשליך זרעים במקום ירידת גשמים, שסופן להצמיח, ואם ישליך לתרנגולים, לא ישליך אלא כשיעור שיאכלו בו ביום או ליומים (אבל לג"י לא, שיצמחו הזרעים ויתחייב למפרע – משנ"ב), [הגמ"ר], ואם הוא במקום דריסת רגלי אדם, מותר, שאין סופו לצמוח [ד"מ בשם הכל בו].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)**"במקום ירידת גשמים"**

תו"ש: מיירי שנתן הכל בפ"א, טירחה אחת, שאם לא כן אסור ליומים דהוי כמכין לחול, כ"כ משנ"ב.

משנ"ב (לא): ר"ל שהמקום ההוא לח מפני הגשמים שרגיל לירד שם, וה"ה שאר מקומות לחין כה"ג.

סעיף ה: לתלוש עשבים שעלו על אוזן הכלי

סעיף ה: עשבים שעלו על אוזן הכלי, מלחות הכלי, חשובים כמחוברים לקרקע והתולשן, חייב [שבת קז:].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"חייב"

משנ"ב (לח): חייב משום עוקר דבר מגידולו שהוא תולדת קוצר.
מ"א (ח) – ול"ד לעציץ שאינו נקוב להתולש ממנו פטור משום דאינו מחובר בקרקע עולם, דשאני התם דאין דרך

זריעה שם מה שאין כן הכא דעיקר גידולן כן.
 גמ' – וה"ה התולש כישות מהיזמי והיגי (פי' קוצים) אף על פי שגם הכישות אינה מחוברת לקרקע אפ"ה חייב משום עוקר דבר מגידולו. כ"כ משנ"ב.
 פסקי תשובות – ובכלל זה כמהין ופטירות הגדלים במקומות לחים.

סעיף ו: לתת עשבים בעפר כדי שיהיו לחים

סעיף ו: ^אעשבים שתחבן בעפר מבעוד יום כדי שיהיו לחים, מותר לאחוז בעלים ולהוציאן. ^בוהוא שלא השרישו, וגם צריך שאינו רוצה בהשרשתן. אבל אם נתכוין לזריעה, אסור.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (נ:): אמר רב הונא – האי סליקוסתא דצה ושלפה והדר דצה שרי, ואי לא אסור.
פרש"י: סליקוסתא – עשב שהוא נאה למראה ולהריח בו וממלאין כד עפר לח ותוחבין אותו לתוכו וכשהוא רוצה נוטלו ומריח בו ומחזירו.

שם: ואיתותב רב הונא, מדתנן (כלאים פ"א מ"ט) הטומן לפת וצנונות תחת הגפן אם היו מקצת עליו מגולין אינו חושש משום כלאים וכו' וניטלין בשבת. ופרש"י: וניטלין בשבת – שאוחזה במקצת עליה המגולין ולא חייש אם העפר זו מאליו והוא הדין לסליקוסתא.

ב.כ' התוס' והר"ן: מיירי שלא השרישו, דאי השרישו הרי עוקר דבר

מגידולו. ודווקא נקט הטומן שאינו רוצה בהשרשתן אבל במתכוין לזריעה לא.
ב"י: נראה מדברי התוס' דאף שניתוספו מחמת לחות הקרקע שרי כיון שלא נתכוין לזריעה וגם לא השרישו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"לאחוז בעלים"

משנ"ב (לז): אם רוצה להריח בהם א"צ לנעוץ ולשלוף וכו' כדי להרחיב מקום, דאפילו יזיו העפר לית לן בה שהרי אינו מטלטל העפר בידיו אלא ע"י העשבים ואינו אלא טלטול מן הצד דשרי (מהגמ'). ומותר גם להחזירן אח"כ למקומן אם לא נסתם הנקב משהוציאן (מאירי).

"והוא שלא השרישו"

משנ"ב (לט): כגון קודם ג' ימים דאז בודאי לא השרישו, דאם השרישו פשיטא שאסור להוציאם.

"אבל אם נתכוון לזריעה אסור"

משנ"ב (מ): דכיון שהם תחובין וטמונים בקרקע כשאר זרעים וגם מתכוין לזורעם גזרו בהו רבנן דלא ליתי לאחלופי לתלוש לאחר השרשה (תוס', הרמב"ן, הרשב"א, הר"ן, רוקח והמאירי).

סעיף ז: לתלוש מעציץ

סעיף ז: אסור לתלוש אפילו מעציץ שאינו נקוב.

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

שבת (צה): תנן – התולש מעציץ נקוב חייב, משאינו נקוב פטור (אבל אסור).
פרש"י: התולש מעציץ נקוב חייב – דהוי כמחובר דיונק מן הקרקע על ידי הנקב שמריח לחלוחית הקרקע ואפילו הנקב בדופנו.
והרשב"א כ' – דווקא כשהנקב כנגד מה שטמון מהגזע בעפר העציץ, אבל למעלה ממה שטמון לא, דאם כן אפילו שאינו נקוב כנקוב דמי.³³⁰

עציץ של עץ או של חרס

- **רש"י** – של עץ צריך נקב להחשב כמחובר, אבל של חרס לא בעי נקב אם מונח ע"ג קרקע. כ"כ הרא"ש בשם הירושלמי והטור.
- **תוס'** – הפוך, של חרס בעי נקיבה אבל של עץ לא בעי נקיבה, שמחלחל יותר מחרס.
- **ר"ת** – חרס מהני נקיבה ושל שעץ לא

³³⁰ **ב"י**: מהגמ' (צה): משמע שאם ניקב בכדי שורש קטן חשיב עציץ נקוב ליחשב מחובר

לקרקע.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"אסור לתלוש"

כה"ח: מסתימת מרן משמע שאין חילוק בין עציץ של עץ או של חרס, בכל גוונא נקוב אסור מהתורה, אינו נקב אסור מד"ס.

וה"מ לעניין זרעים, אבל באילנות אפי' אינו נקוב כנקוב דמי. כ"פ שו"ע (יו"ד רצד-כו) ע"פ סברת הירושלמי הרמב"ם.

מ"א(ט): אסור לתלוש – אפי' מונח בעליה אסור לתלוש. כ"כ התו"ש. פמ"ג – ה"ה שאסור להשקותו.

"אסור לתלוש אפי' אינו נקוב"

ט"ז (ז): כאן משמע דחייב ליכא אלא בנקב, ול"ק ממ"ש בס"ה בעשבים באוזן הכלי דחייב (אף שאינו נקוב), דכבר תירצה הגמ' דבעציץ שאינו נקוב לאו היינו

ממנו שרש קטן (רמב"ם) שהוא פחות מכזית, ואפילו אם היה הנקב בדופן העציץ (רש"י) כיון שהוא כנגד מה שטמון מן הגזע בעפר (ולאפוקי אם היה הנקב בדופנו למעלה מהגזע, ב"י בשם רשב"א), וכ"ש אם הוא בשוליו נגד השרש.³³¹

רביתיה דאין דרך זריעה שם, אבל בעשבים באוזן הכלי הוא עיקר גידולן.

"שאינו נקוב"

משנ"ב (מב): אבל מעציץ נקוב חיובא נמי יש בזה לפי שיונק מן הקרקע ע"י הנקב שמריח לחלוחית הקרקע. ואפילו אם היה הנקב קטן כ"כ שהוא בכדי שיצא

סעיף זז: לעלות עציץ מהקרקע ע"ג יתדות או הפוך

סעיף זז: א. עציץ (פי' חצי כד שזורעים שם עשבים – ערוך), **אפילו אינו נקוב, יש ליוהר מליטלו מעל גבי קרקע ולהניחו על גבי יתדות, או איפכא (משום זורע – משנ"ב), בין שהוא של עץ בין של חרס.**

ב. הגה: יחור קל חילון שנפסח מערב שבת מן החילון, ובו פירות, מותר לתלוש הפירות ממנו בשבת [רבינו ירוחם].

שבגמ' (הגביהה מעל הארץ והניחה על גבי יתדות חייב משום תולש (לאפוקי רש"י דס"ל דהוי מד"ס), היתה על גבי יתדות והניחה על הארץ חייב משום זורע. כ' ה"ה: זהו פרפיסא הנזכר בגמרא, ב"י – ונ"ל דלהרמב"ם דין עציץ נקוב שווה לדין גבשושית דמאי שנא.

[סיכום: להגביה עציץ מע"ג קרקע, רמב"ם – הוי דאורייתא. רש"י – הוי דרבנן, כ"ד התוס'.]

כ' הג"א: טעמו של רש"י (שאוסר רק מד"ס) מפני שאף על פי שמונח על גבי יתדות יונק מן הקרקע קצת הילכך מדאורייתא

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (פא.): פרפיסא (עציץ נקוב) היה מונח על גבי קרקע והניחו על גבי יתדות מיחייב משום תולש, היה מונח על גבי יתדות והניחו על גבי קרקע חייב משום נוטע.

פרש"י: חייב משום תולש – דאינו נהנה עוד שוב מריח הקרקע. ולי נראה האי חייב לאו דווקא אלא אסור משום דדמי לתולש.

אבל הרמב"ם כ' – גבשושית של עפר שעלו בה עשבים (ה"ה – היינו פרפיסא

חדשים: כיון ש – א). הוי רק גרמא. ב). אינו מתכוון, ג). הפתילות ממילא רוויות במים מע"ש.

³³¹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: עציץ המונח מע"ג אסלה, ופתילות מושכות מים מהמיכל, מותר להוציא מים מהמיכל אף שמיד נכנסים שם מים

לגמרי, וכ"ש אם העציץ הוא נקוב דצריך ליוזר בזה.

ע"ג יתדות

משנ"ב (מד): אף שאינו מפסיק שום דבר בין העציץ להקרקע (ועדיין יונק קצת, אסור) וכ"ש אם מעמידו ע"ג עצים או ע"ג בגדים (דמספיק יניקתו כלל) דיש בזה איסורא דאורייתא בעציץ נקוב (ב"י). וע"כ יש ליוזר מאד בכלי עם עשבי בושם שרגיל להיות בבית שלא ליטלו מן הקרקע ולהניחו ע"ג השלחן או להיפך.³³²

אין חייב משום תולש ומשום נוטע. ואם כן אם הפסיקו לגמרי בעצים או בבגד דפסיק יניקתו לגמרי שייך בו תלישה ונטיעה מדאורייתא.

ב"ד"מ (ב): כ' רי"ו – יחור של אילן שנפשח מערב שבת מן האילן ובו פירות מותר לתלוש הפירות ממנו בשבת.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אפילו אינו נקוב"

משנ"ב (מג): דגם בזה יש חשש תלישה מדרבנן מפני שמפסיק יניקתו מעט ולא

סעיף ט: למעך צינור שנסתם ע"י קשים ועשבים

סעיף ט: צנור המקלח מים מן הגג (מרזב) שעלו בו קשים ועשבים (תלושין – פמ"ג) שסותמים ומעכבים קילוחו ומימיו יוצאים ומתפשטים בגג ודולפים לבית, ממעכן ברגלו בצנעה (לשחרר הסתימה), דכיון דמתקן על ידי שינוי הוא, שאינו עושה אלא ברגליו, במקום פסידא לא גזרו רבנן.

ומעכבים את קילוחו ומימיו יוצאים ומתפשטים לגג ודולפין לבית. כלאחר יד – על ידי שינוי ברגלו. כ' התוס': מה שאסור אפי' בחדרי חדרים, דווקא באיסור דאורייתא. אבל הכא אף שיראו אנשים, יראו מלאכה כלאחר יד דהויא דרבנן ולא גזרו רבנן לאסור בחדרי חדרים. כיו"ב הר"ן – שאפשר שאף בלא צינעא שרי. וא"ר – מפקק בהיתר זה. כ"כ בבית"ל

❖ שורשי הלכה (המקורות)

כתובות (ס): תניא נחום איש גליא אומר צינור שעלו בו קשקשים ממעכם ברגלו בשבת בצנעא ואינו חושש. מאי טעמא? מתקן כלאחר יד הוא ובמקום פסידא לא גזרו רבנן. אמר רב יוסף הלכה כנחום איש גליא. פרש"י: צינור – המקלח מים מן הגג. קשקשים. קשים ועשבים שסותמים

בשבת להוציא הצלחת.

³³² הרב יעקב יוסף זצ"ל: עציץ נקוב שיש מתחתיו צלחת דינו כאינו נקוב, ולכן אסור

להחמיר.

משנ"ב (מז): פי' דורסן ומשפילן ברגליו.
 וכ' המאירי – אבל להסירם הנה והנה
 אסור אפילו ברגלו.³³³

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)
"ממעכן"

סעיף י: להריח בהדס ואתרוג המחוברים

סעיף י: הדס מחובר, מותר להריח בו. אבל אתרוג ותפוח וכל דבר
 הראוי לאכילה – אסור להריח בו במחובר שמא יקוץ אותו לאכלו.

"הדס מותר להריח בו"

מ"א (י): כיון דיכול להריח במחובר לא
 אתי למקצייה. וביש"ש מחמיר כדעת
 הר"ן לאסור. וכ' בא"ר – דהעיקר כפסק
 השו"ע.

לתפוס ההדס ביד להריח

■ **ט"ז** – אסור לתפוס ההדס ביד.
 ■ **מהרי"ע** – מותר לתפוס ביד. כ"כ שו"ת
 בית יהודה. משנ"ב בשם א"ר ותו"ש. כ"פ
 יביע אומר (ה, כו-ב).

תלישה מהפרי בפיו

■ **רש"י** – אסור מהתורה. כ"כ התו"ש,
 מחב"ר.
 ■ **מ"א** (יא) – אסור מדרבנן, שאין דרך
 תלישה בכך. כ"כ הגר"ז, והבן א"ח.

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

סוכה (לז): אמר רבה: הדס במחובר –
 מותר להריח בו, אתרוג במחובר – אסור
 להריח בו. מאי טעמא? הדס דלהריח קאי,
 אי שרית ליה – לא אתי למגזייה, אתרוג
 דלאכילה קאי, אי שרית ליה – אתי
 למגזייה.

פרש"י: הדס – כשבא להריח לא יתלוש,
 שהרי גם במחובר יכול להריח, ולא
 חיישינן שישכח ויתלוש. אתרוג –
 כשיריח ישכח ויתלוש לאוכלו.
 כן גרסת הרי"ף, רמב"ם והרא"ש, והכי
 נקטינן.

אבל הגאונים גורסים הפוך, הדס אסור.
 כ"כ הר"ן.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

סעיף יא: לשרות חיטים במים, להעמיד ענפי אילן במים

כלאחר יד במקום הפסד. וכ"כ הרב אלישיב
 זצ"ל. אולם מותר לשפוך מים רותחים להתיך
 השומן שסותם הכיור.

³³³ יביע אומר (ה, לג): אסור לפתוח סתימה
 בכיור ע"י משאבת גומי (פומפה), דהו"ל מתקן
 מנא (כיון שעושה בידיים, דלא התירו רק

סעיף יא: **השורה חטים ושעורים וכיוצא בהם במים – ה"ז תולדת**

זורע וחייב בכל שהוא [רמב"ם].

ב. הגה: ומותר להעמיד ענפי אילנות במים בצצת, ובלבד שלא יהיו בהם פרחים וקטנים שהם נפתחים מלחלוחית המים [מהרי"ל]. ועיין לקמן סימן תרנ"ז.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

א.

"השורה חטים"

אמנם יחזה דעת (ב-נג) כ' – שמותר ליתן ענפי הדסים אף לכתחילה למים, ומותר לתת מים לאגרטל ולתת לתוכו ההדסים, וכ"ש שמותר להוסיף מים (מהרשב"א, שלא ראה המ"א, וכמ"ש הרמ"א). כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

ב. "פרחים וקטנים שהם נפתחים"

והמהריק"ש: מתיר אף שהפרחים נפתחים שאין כאן דבר חדש. כ"כ שם חדש. מ"מ לוית חן (קה) כ' – שראוי להחמיר כהרמ"א אלא אם כן נפתחו כבר הפרחים. כ"כ ברכ"י.

ח"א: כדי שיתרככו ויצמיחו כדרך ששורין איזה תבואות קודם הזריעה. כ"כ משנ"ב.

והמ"א (יב) – דבפשתן חייב, דתיכף כשנותנו במים משום לש, אבל בחטים ושעורים אינו חייב אלא בשורה זמן ארוך כמו חצי יום. אבל שורה כדי לאוכלה שרי, וכן מעשים בכל יום שנותנים חטים למים ומאכילן לבהמות. כ"כ משנ"ב.

"ענפי אילנות"

מ"א (יג): שהוכנו מאתמול לתשמיש. ועסי' תרנ"ד דאסור להוסיף מים בשבת.

סעיף יב: לתלוש פירות יבשים ואילן יבש

סעיף יב: תאנים שיבשו באיביהן (בחיבורן בענף – משנ"ב), וכן אילן שיבשו

פירותיו בו, התולש מהם בשבת – חייב, אף על פי שהם כעקורים לענין **טומאה** (דלא מקבלי טומאה במחובר וזה חשוב כתלוש – משנ"ב), [חולין קכז: והרמב"ם].

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"תאנים... וכן אילן"

דאפילו האילן עצמו יבש אפ"ה חשיב כמחובר.

"התולש מהם בשבת חייב"

ביה"ל: ישנה מחלוקת בעניין זה:

משנ"ב (נו): מעיקרא אשמעינן דהאילן לח ורק הפירות נתיבשו, ואח"כ אשמעינן

וכ' ביה"ל – ופעמים שאף בעשבים חייב, כגון שמתניפה הקרקע וחייב משום חורש. **משנ"ב** (נז): המ"א מהרא"ש – בצלים שדרכן להשתרש בעליה שיש בו עפר ונשתרשו שם, וגם רוצה בהשרשתן – התולש חייב אף על גב שכל הבצל מגולה ואין דרך גידולן בכך. אבל אם נפלה עליהן מפולת ונתכסו האמהות של הבצלים והעלין מגולין כדרך גידולן ונשתרשו שם אפילו אינו רוצה בהשרשתן חייב.

הרמב"ם (לפי מ"א) – דאפילו יבשו הפירות הן ועוקציהן וה"ה יבש האילן אפילו לגמרי דהיינו שאין גזעו מחליף, אפ"ה חייב כיון דעכ"פ האילן מחובר. וה"ה הפירות נמי מחוברים באילן.

ורש"י ותוס' – ס"ל דלא מחייב רק ביבשו הפירות, ועוקציהן עדיין לחים (כ"ד והרשב"א ותו"ש בדעת הרמב"ם). או יבש האילן ועדיין גזעו מחליף, אבל אם יבשו לגמרי פטור על הפירות ועל האילן דכתלושין דמיא.

כ' המ"א (יד): נ"ל דבעשבים יבשים כ"ע מודים דכתלושין דמי, דלא כע"ש.

סעיף יג: להשתמש בצידי אילן או צידי צידי האילן

סעיף יג: א· אסור להשתמש בצדדי האילן, אבל בצדי צדדין מותר. לפיכך אסור לסמוך הסולם לצדי האילן (פי' לדופנו – משנ"ב) דכי סליק ביה משתמש בצדדין, אבל אם יש יתד תקועה בצדי האילן מותר לסמוך סולם עליו, דהוה לה יתד צדדין, וסולם צדי צדדין.

ב· ואם נעץ בו יתד ותולה בו כלכלה, היתד נקרא צדדין והכלכלה כצדי צדדין.

ג· הגה: ומותר ליגע באילן, וכלכד שלא ינידנו [ב"י בשם אורחות חיים].

ד· צור עמוק, אפי' מאה אמות, מותר לירד ולעלות ומטפס ויורד ומטפס ועולה ולא חיישינן שמא יעקור קרקע זכירתו ועלייתו [טור].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

דרגא דמדלא (סולם שעולין בו לסוכת נוצרים), לא לינחיה איניש אדיקלא, דהוה להו צדדין, אלא לינחיה אגוואזי (יתד שבצידי האילן) לבר מדיקלא, וכי סליק – לא לינח כרעיה אגוואזי, אלא ליתנח

א· שבת (קנה.): והלכתא: צדדין – אסורין, צדי צדדין – מותרין. אמר רב אשי: השתא דאמרת צדדין אסורין, האי

אקנין. כ"כ הר"ן.

ב. מה נקרא צדי צדדים שמותר

• ה"ה פי' – שנועץ יתד באילן ותולה בה את הכלכלה, ליקח מתוך הכלכלה הפירות מקרי צדי צדדים שמותר (אבל את הכלכלה עצמה אסור ליטול).

• אבל או"ח – הכלכלה עצמה הוי צדי צדדים, ומותר ליטלה.

ד. עירובין (ק.): בור שיח ומערה וגדר,

מטפס ועולה מטפס ויורד, ואפילו הן מאה אמה.

כ' הטור – ולא חיישינן שמא יעקור מן הקרקע במתכוין.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "בצדדי האילן"

משנ"ב (נט): פי' דבר התחוב או קשור באילן מקרי צדדי האילן, אבל דופני האילן עצמו לא מקרי צדדין אלא גוף האילן, וצדי צדדין הוא דבר הנשען בדבר התחוב באילן (כמ"ש סולם שנשען על יתד התקוע באילן).³³⁴

"לסמוך הסולם"

משנ"ב (ס): היינו לסמוך מע"ש, אבל בשבת אף על היתד אסור לסמוך, שנמצא שמשמש ביתד שהוא צדי אילן.

"מותר לסמוך"

משנ"ב (סב): ויזהר שלא יניח רגלו על היתד אלא על שלבי הסולם כדי שלא יהא משתמש בצדדין (גמ').

ב. "והכלכלה כצדי צדדין"

מ"א (טו): דהכלכלה הוי צדי צדדים, ומותר להניח בה פירות וליטול ממנה. אבל הכלכלה עצמה אסור ליטלה או לתלות ביתד וכנ"ל גבי סולם (דלא כאו"ח לעיל).

ואם הכלכלה תלויה באילן עצמו אסור ליטול חפץ ממנה וכן ליתן לתוכה דקמשמש בצדדין (גמ'). כ"כ משנ"ב.

ואם פי הכלכלה צר דכשנוטל חפץ מן הכלכלה מניד האילן בכל ענין אסור. ולהשען באילן באדם בריא (שאינו סומך עליו אלא מעט ולא מקרי משתמש במחובר – מחצית השקל) מותר באדם תשוש אסור (יש"ש). כ"כ משנ"ב.

אבל הגר"ז – בריא הכוונה שהאילן בריא שלא זו.

יחבר מוט לאילן ויחבר הנדנדה למוט. אילן שחתכו ונשאר בגזע יותר מג"ט, אסור לעשות ממנו שלחן להשתמש עליו.

³³⁴ הרב יעקב יוסף זצ"ל: אסור להשתמש בנדנדה המחוברת ישירו לאילן, אלא אם כן

או"ז של"ז: דין כבוד הבית ודבר שאינו מתכוין, ובו ד'

סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א: פ"ר שאינו מתכוון, לגרור כסא וספסל. לרבץ הבית 991
 סעיף ב: לכבד הבית בשבת 992
 סעיף ג: לסוך הקרקע בשבת 995
 סעיף ד: לצדד חבית על הארץ 995

סעיף א: פ"ר שאינו מתכוון, לגרור כסא וספסל. לרבץ הבית

סעיף א: א. דבר שאין מתכוין, מותר, והוא שלא יהא פסיק רישיה (שבודאי

תעשה מלאכה האחרת).

ב. הלכך גורר אדם מטה, כסא וספסל, בין גדולים בין קטנים, ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ (כיון שאינו פ"ר שיעשה חריץ).

ג. ומותר לרבץ הבית (להזות מים על קרקע הבית כדי שלא יעלה האבק), כיון שאינו מתכוין להשוות גומות אלא שלא יעלה האבק.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (רב.): דבר שאינו מתכוון:

ר' יהודה – אוסר. ר"ש – מתיר, וקי"ל כר"ש.

שם: אביי ורבא דאמרי תררוהו – מודה ר"ש בפ"ר שאסור אף שאינו מתכוון.

ב. שבת (כב.): אמר שמואל – הלכה

כר"ש בגרירה. דתניא: ר"ש אומר: גורר אדם מטה כסא וספסל, ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ.

✓ ומסקינן: גורר אדם מטה כסא וספסל

בין גדולים בין קטנים. כ"ד הרי"ף, הרא"ש, והרמב"ם ועוד ראשונים.

ודלא כרא"מ שפסק דבקטנים אסור (משום דאפשר לטלטלם שלא בגרירה).

כ' הרוקח: אבל גדולים מאוד אסור

דהוי פסיק רישיה ואסרינן אפילו בעליתא דשישא. כ"כ מ"א (א) – ואף

שכשחופר הוי מלאכה דרבנן אפ"ה אסור.

עוד שם (מו:): – כל היכא דכי קא מכוין

איכא איסורא דרבנן כי לא מכוין שרי

רבי שמעון לכתחילה, וגרירת כסא אפילו

במתכוין לעשות חריץ ליכא איסורא

דאורייתא, שאין איסור חורש רק במרא.

א"ח – ש"ט

■ כוונת החורש לרפויי ארעא דאז טוב לזריעה וגם כוונתו להשוות הגומות וליפותו כדי שיהיה המקום שווה.

ולכן החופר בשדה או שעשה חריץ או שהיה שם תל קטן והשפילו חייב משום חורש. ואם היה זה בבית חייב משום בונה שמתקן הבנין.

■ וכן כל מה שעושה ליפות הקרקע הוא תולדת חורש וחייב בכל שהוא (רמב"ם).

א. "דבר שאינו מתכוון"

עו"ש: הא דקיימא לן דבר שאין מתכוון מותר הוא אפילו במקום דבמתכוון איכא איסור דאורייתא (כן פסקו הפוסקים וכמסקנת הגמרא שם).³³⁶

ב. "לעשות חריץ"

משנ"ב (ג): ואיכא בזה משום חשש חופר דהוא תולדה דחורש, אפ"ה לאו פסיק רישא הוא אפילו בקרקע שאינה מרוצפת דאפשר שפיר שלא תחרוץ בקרקע. שה"צ (א) – אבל חופר גמור לית בזה, דאינו חופר כדרכו במרא וחצינא אלא כלאחר יד.

וכ' משנ"ב (ז) – (גדולים מאוד) ואפילו מרוצף בקרקע של שיש, אסור לגרור דגזרינן מרוצף אטו אינו מרוצף.³³⁵

ג. שבת (צה.): אמימר שרי זילחא במחוזא אמר טעמא מאי אמרו רבנן דילמא אתי לאשוויי גומות הכא ליכא גומות. פרש"י: זילחא – לרבץ הבית ורצפת אבנים היתה בכל העיר.

שם: רבה תוספאה אשכחיה לרב אשי דקא מצטער מהבלא (שהיה אבק עולה ומרבה הבל), אמר ליה לא סבר לה מר להא דתניא הרוצה לרבץ את ביתו בשבת מביא עריבה מלאה מים ורוחץ פניו בזוית זו וידיו בזוית זו ורגליו בזוית זו ונמצא הבית מתרבץ מאליו. ואסיקנא דהאידנא דסבירא לן כרבי שמעון שרי אפילו לכתחילה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

הקדמה – מלאכת חורש (משנ"ב)

■ חורש הוא אחד מל"ט אבות מלאכות.

סעיף ב: לכבד הבית בשבת

ניח"ל בתרי דרבנן, ועוד שעגלה כובשת העפר ולא עושה חריץ. לאפוקי שש"כ שאוסר. כ"פ ביחיה דעת (ב, נב) להתיר.

³³⁶ יחיה דעת (ה, כט-קמג): ספק פ"ר מותר כשאינו מתכוון.

³³⁵ לוית חן (קו): לפי הרוקח לגרור דבר כבד מאוד אסור, דהוי פ"ר. מ"מ מרן השו"ע השמיט דעת הרוקח, משמע דלא ס"ל כן. ולכן מותר לצאת עם עגלת תינוק אף שכבדה מאוד אף שלפעמים נעשה חריץ (דהוי פ"ר דלא

סעיף ב: אסור לכבד הבית, אלא אם כן הקרקע מרוצף (בין באבנים ובין בקרשים – משנ"ב). ב"יש מתירין אפי' אינו מרוצף. ג'הגה: וי"ס מחמירין אפי' במרולף [טור בשם ר"י, ומרדכי ור' ירוחם וסמ"ג וסה"ת], וכן נוהגין ואין לשנות. ד'מיהו, ע"י גוי מותר [רבינו ירוחם], ה'וכן ע"י בגד או מטלית או כנף אווז הקלים ואינו משווה גומות (מותר, אפילו אינו מרוצף – משנ"ב), [אגור]. י'אסור לכבד הבגדים ע"י מכבדות העשויים מקסמים, שלא יסתכרו קסמיהם [הגהות אלפסי].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

סיכום השיטות: לכבד הבית

- א'✓רמב"ם – מותר לכבד רק במקום מרוצף. כ"כ סה"ת וה"ה לפי רש"י.
- ב'בה"ג – מותר לכבד הבית בכל מקום. כ"כ הרי"ף, ה"ה בשם הרמב"ן והרשב"א.
- ג'✓ר"י – אסור לכבד הבית בשום מקום.

✓ב"י: להלכה כהרמב"ם, כיון שבאינו מרוצף שאסר הרמב"ם, כ"פ הרא"ש. ובמרוצף שהתיר הרמב"ם – כ"פ הרי"ף (נמצא שבכל אופן יש שני עמודי ההוראה).

✓וד"מ – כבר פשט המנהג לאסור אף במרוצף, כר"י. ואין לשנות.

ד'כ' רי"ו בשם הרמ"ה: דגויה המכבדת את הבית אין למחות בידה.

ה'כ' האגור: אבי אסר הכיבוד, אמנם התיר לכבד בבגד או במטלית.

ב"י – ולא ידענא מאי שנא שהרי הוא מזיז עפר ממקומו וגם משווה גומות כשמכבד בבגד כמו כשמכבד במכבדת.

✓ד"מ (א) – והמנהג כדברי האגור, ואף בכנפים של אווזים נהגו לכבד. ונראה לי טעמא דמאחר דדברים קלים הן אינן נוטלין רק האבק שלמעלה וליכא למיחש בהו לאשוויי גומות.

י'✓ובגהות אלפסי כ' – ויש אוסרין לכבד מטעם ששובר את קסמי המכבדות בפסיק רישא, ומטעם זה יהיה מותר לכבד במכבדות של תמרה שאינו נשבר, גם מטעם זה יש ליזהר לכבד הבגדים באותן מכבדות של קסמים שנשברים הקסמים בפ"ר.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אסור לכבד"

מ"א (ב): דמזיז עפר ומשווה גומות, ויש מתירין דה"ל דבר שאינו מתכוין (ב"י). כ"כ משנ"ב.

ביה"ל: וגם מתכוון להשוות הגומות

■ מתוס' והרמב"ם – משמע שחייב.

■ דעת הרמב"ן – שהוא רק בנין כלאחר יד, כ"ז שלא נעשה בידים ממש.

מ"א (ד): וביש"ש אוסר אפי' ע"י גוי אלא שנהגו להקל. כ"כ משנ"ב (י) – להקל אפילו בשאינו מרוצף דהא הוא אינו מתכוין רק לכבד הבית, ואף דהוא פ"ר.³³⁷

ה. "כנף אווז הקלים"

משנ"ב (יא): כיון שהוא קל אינו נוטל בהם רק האבק שלמעלה ולא אתי לאשווי גומות, כ"כ בד"מ. משמע שאם מכבד היטב את כל העפרוריות הנמצאות בארץ שאסור.

והמ"א (ד): הרש"ל אסר ע"י כנף (דע"י זה יכול ג"כ לבוא לאשווי גומות כמו ע"י שאר מכבדת).

וביה"ל כ': שגם א"ר מצדד דיש להחמיר בכנף אווז כוותיה. ובבאור הגר"א משמע עוד שמפקפק על כל ההיתר זה אפילו ע"י בגד. ומ"מ מסתברא דבמרוצף יש להקל בכל זה דבלא"ה הרבה פוסקים מקילין במרוצף.

ו. "לכבד הבגדים"

משנ"ב (יג): אפילו באופן שמצד הכיבוד בעצמם אין בהם איסור (שאינו מקפיד לנער בגד מן האבק שעליו – ש"ב/א) אסור שלא ישתברו קסמיהם. ולפ"ז ה"ה שאסור

כה"ח: בני ספרד נוהגים לכתחילה להתיר כיבוד וטאטוא בכל מקום המרוצף, בלא הבט על שאר חלקי העיר אם מרוצפים הם אם לאו, וכהכרעת השו"ע ע"פ הרי"ף והרמב"ם.

כ' ב': דאפי' יש בבית קליפי אגוזים דמוקצים הם מותר לכבדם, דה"ל לדידיה כגרף של רעי. כ"כ מ"א (ד).

ב. "ויש מתירין"

ט"ז (ח): דס"ל דאפי' באינו מרוצף לא הוי פסיק רישיה לאשווי גומות (וגם למזיו עפר ממקומו לא חייש, דשכשאדם מכבד את הבית אינו מכבד אלא עפר תיחות ובוזה ליכא משום חופר גומא – משנ"ב), ויש מחמירין ס"ל דבאינו מרוצף ה"ל פסיק רישיה וגזרינן מרוצף אטו שאינו מרוצף (סה"ת). כ"כ משנ"ב.

ג. "ויש מחמירין אפילו במרוצף"

אם כל העיר מרוצפת

ביה"ל: במסקנה – אם כל בתי העיר או רובם מרוצפים בקרשים (שאין לחשוש לרווח שבין הקרשים כמו באבנים) ובפרט אם נתכבד הבית ג"כ מע"ש ורוצה עתה לכבד הבית, בענפי תמרה הרכים אין להחמיר.

ד. "ע"י גוי מותר"

האשכנזים אף שמותר להם, הם מחמירים. הרב יעקב יוסף זצ"ל: ולכן מותר לומר לגוי לפתוח המקרר כששכח לנטרל הנורה (דכשאינו מתכוון הוי שבות דשבות במקום מצווה).

³³⁷לוית חן (קח): פ"ר שא"מ ע"י גוי בתו"ש – מתיר לומר לגוי לכבד הבית אפי' אינו מרוצף (דהוי פ"ר, כ"פ הרמ"א). אבל הרש"ל (הובא במ"א) – אוסר. להלכה: לספרדים יש להקל לומר לגוי, מ"מ

דהוי כמו סותר כלי ואף שמקלקל פטור מ"מ אסור לכתחילה (אחרונים).

מ"א (ה) – ואפי' הם נשברים ליכא אסור דאורייתא, מ"מ אסור בפסיק רישיה. ולפ"ז אסור לכבד אפי' במרוצף אלא אם כן בשל תמרה שהם רכים.

לכבד בהם את השלחן אף על פי שכיבוד השלחן מותר מצד עצמו.

"שלא ישתברו קיסמיהם"

משנ"ב (יד): ולפ"ז ה"ה שאסור לכבד הבית במכבדות העשויות מענפי אילן יבשים שאינם נכפפים דבודאי נשברים,

סעיף ג: לסוך הקרקע בשבת

סעיף ג: אין סכין את הקרקע (דרכם היה לסוך שמן על הקרקע ולהתגלגל עליהם – משנ"ב), ולא מדיחים אותו, אפילו הוא מרוצף.

ויבא להשוותם גומות במתכין. כ"פ הרמב"ם – אין סכין הקרקע ואין מדיחין אותו אפי' אם הוא מרוצף גזירה אטו שאינו מרוצף דאתו לאשוויי גומות.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)
"ולא מדיחים"

הרב יעקב יוסף זצ"ל: בבית חולים מותר לגוי לשטוף הריצפה, כיון שהוא צורך גדול. אם נשפכו מים בבית, מותר לנגבם בגומי, שאין זה דרך הדחה, ואם נשפך מיץ מותר לשפוך עליו מעט מים ולנגבם בגומי.

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

שבת (מ:): מעשה בתלמידו של רבי מאיר שנכנס אחריו לבית המרחץ וביקש להדיח לו קרקע, א"ל – אין מדיחין, לסוך לו קרקע א"ל – אין סכין. פרש"י: טעמו, דילמא אתי לאשוויי גומות. ב"י – אף על פי שהכיבוד מותר במרוצף, אלו הדברים אסורין, דגזרו בהם לפי שאין בהם צורך כמו בכיבוד. והוסיף משנ"ב (טז) בשם רי"ו – כל אלה משום דחיישינן להשוות גומות ואפי' למאן דשרי כיבוד בשבת, דשאני הכא דכיון שהוא רוצה ליפות את הקרקע לסוך אותה או להדיחה חיישינן שמא וישכח

סעיף ד: לצדד חבית על הארץ

סעיף ד: אסור לצדד חבית על הארץ, דכיון שהיא כבידה יבוא להשוות גומות ודאי והוי פסיק רישיה [שם קמא.].

"לצדד החבית על הארץ"

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"והוי פ"ר"

משנ"ב (כ): לצדד ע"ג קרקע מרוצפת
 ■ התו"ש כ' – דמותר אפילו לדעת השו"ע
 דס"ל דהוי פ"ר לא גזרו בזה במרוצפת.
 ■ והפמ"ג – מצדד להחמיר.

רש"י פי': היינו שהוא מצדדה עד שתעמוד בקרקע יפה ע"י הצידוד. כ"כ משנ"ב.
 אבל המ"א (ז) פי' – שלא יכריע (יטה) חבית וישפוך ממנה אלא מגביה אותה מן הארץ ושופך, דאם לא כן עושה חור בארץ (ה"ג).

או"ז של"ז: דברים האסורים בשבת משום השמעת קול,

ובו ח' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

997.....	סעיף א: השמעת קול בשבת
999.....	סעיף ב: לומר לגוי לנגן בחופות או לתקן כלי שיר
1000.....	סעיף ג: לכוון זוג המקשקש
1000.....	סעיף ד: לספוק כף אל כף להבריה עופות
1001.....	סעיף ה: לשחק באגוזים בשבת
1002.....	סעיף ו: לשאוב מים בגלגל
1003.....	סעיף ז: לטלטל או לכסות פירות או לבנים מפני המטר
1004.....	סעיף זז: לתת כלי תחת הדלף

הקדמה – השמעת קול בשבת (פסקי תשובות)

וזמר – אסור להשמיע בהם שום קול כלשהו, והוי מוקצים בשבת ויו"ט ואסורים בטלטול.

ואם יתכן השימוש בו גם ללא שישמע ממנו צלילים, אזי אם עיקרו מיועד לשימושים אחרים, אינו מוקצה ומותר להשתמש בו, ואם עיקרו מיועד לצלילים

איסור השמעת קול בשבת 'שבות' הוא מדברי סופרים, גזירה שמא יתקן כלי שיר.

ונחלק לשלושה אופנים:

(א). כלי המיועד להשמעת קול שירה, או כלי המשמיע צליל ערב כדרך שיר (כגון תופים וצלצלים), אפילו אינו ממש שיר

א"ח – שכ"ט

כגון כף סכין ומזלג, ובכלל זה ידיו רגליו, רוקע ודופק בהם כדי ללוות ולהנעים שירה וזמרה, אסור, אלא אם כן יעשה בשינוי וכלאחר יד, ואם רוקע בהם להשתיק או להעיר אנשים לפתוח דלת וכדו' – אין בו איסור כלל.

(זולת לשיטת הגר"א שמחמיר בזה כשיטת ר"ח. ומאידך יש מתירים להשמיע קול גם כשמתכוון להנעים שירה וזמרה, כל שהוא לצורך מצווה, וכל שכן לצורך להרגיע חולה או תינוק).

הנשמעים ממנו, מוקצה הוא.
(ב). כלי המיוחד להשמיע קול הכאה גרידא. בשביל שימת לב, או כדי להשתיק, או להעיר נרדמים, נחלקו בזה השו"ע והרמ"א הכא: לדברי השו"ע – מותר להשתמש בו בשבת, ולדברי הרמ"א (א-ד) – אסור להשתמש בו ומוקצה הוא, אלא אם כן לצורך חולי או תינוק או שעת הדחק.
(ג). כלי שאינו מיוחד כלל להשמעת קול,

סעיף א: השמעת קול בשבת

סעיף א: ^אהשמעת קול בכלי שיר, אסור, ^באבל להקיש על הדלת וכיוצא בזה, כשאינו דרך שיר, מותר.

^גהגה: וכן אם לא עבד מעשה, שרי. ולכן אלו שקורין לחצריהם ומלפפלים צפיהם כמו לפור, מותר לעשותו בשבת [הגהות אלפסי].

^דואסור להכות בשבת על הדלת בטבעת הקצועה בדלת, אף על פי שאינו מכויין לשיר, מ"מ הואיל והכלי מיוחד לכך, אסור. ולכן אסור לשמש להכות על הדלת לקרוא לבית הכנסת ע"י הכלי המיוחד לכך, אלא מכה בידו על הדלת [אגור וב"י בשם פסקי תוספות].

אלמא כל השמעת קול אסורה.

להלכה:

• ^ברי"ף – הלכה כרבה, שלא אסרו רק השמעת קול של שיר. ולא קי"ל כהירושלמי. כ"פ הרמב"ם הגמ"י וכנ"ד הרא"ש. כפ ר"ת.

• אבל ר"ח – פסק כעולא, כל השמעת קול אסורה. כ"כ ר"י.

^גד"מ (ד): כ' בהגהות אלפסי – אינו

❖ שורשי הלכה (המקורות)

^אעירובין (קד): עולא איקלע לבי רב מנשה, בא אותו אדם והקיש בדלת. אמר מי זה שמחלל שבת. א"ל רבא – לא אסרו אלא קול של שיר. ופרש"י: מחלל שבת – דס"ל כל השמעת קול אסורה. ירושלמי: ר' אלעא בר יעקב התעכב בבית המדרש בליל שבת, וכשחזר לביתו בני ביתו ישנו, ולא רצה להקיש על הדלת להעיר אותם וישן כל הלילה בחוץ.

שהקל משום דלצורך מצוה, שישמעו העם ויקומו.

ואף שבט"ז (כאן ויו"ד רנ"ד) אוסר (ולמד מהרמ"א כאן שאוסר להקיש בדלת בכלי המיוחד), כבר נהגו להקל וכמ"ש, ועוד דאותו שפותח הפרוכת לא מכווין לקלא כלל.

ב. "אבל להקיש על הדלת"

משנ"ב (ב): ואף שכוונתו להשמיע קול כדי שיפתחו לו – מותר, ואפילו אם מקיש בכלי כיון שאינו דרך שיר (דלא אסר הרמ"א אלא בכלי המיוחד לכך).

ג. "אלו שקורין לחצריהם"

משנ"ב (ג): היינו אפילו אם מנעים הקול כעין שיר שרי דלא גזרו בזה היכי דעביד בפה (מ"א).

ד. "אסור להכות על הדלת"

משנ"ב (ה): בא"ר ופמ"ג – למד מכאן שאסור למשוך בחוט העינבל בשבת כדי שישמעו אנשי הבית והחצר ויפתחו לו, שזה הכלי מיוחד להשמיע קול.

משנ"ב (ו): בדלת שיש עינבל וכשפותח הדלת נשמעים קולות. לפי הט"ז – אסור, ולפי המ"א – מותר. דהרי כשפותח הדלת בשבת אין מכוין להשמיע קול.

אסור אלא בזמר שעל ידי מעשה, אבל אותן שכשרוצים לקרות חבריהם מצפצפים בפיהם ואף על פי שאותו צפצוף גם כן לפעמים הם מנעימים בשיר מכל מקום כשמכוין לקרות חבריו לא ינעים ושפיר דמי וגם לא עביד מעשה.

ד. כתב האגור בשם שו"ת מהרי"ל החדשות: דאסור לדפוק על הדלת בכלי המיוחד שם להשמיע קול.³³⁸

ב"י – וי"ל דס"ל כרבא, אלא שבכלי המיוחד חיישינן שיתכוון לשיר. וכ"נ מהתוס' שכ': קול שאינו של שיר מותר, אך טבעת הדלת אסור להקיש בו. ד"מ (ב): לכן נוהגים בקצת מקומות להעיר לבית הכנסת ביד, אבל לא בכלי המיוחד לכך.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "בכלי שיר"

כ' המ"א (א): לאו דווקא בכלי שיר אלא אף ביד כגון להכות כף אל כף היכא שהוא דרך שמחה ושיר אסור שמא יתקן כלי שיר (של"ט ס"ג). אלא אם כן עושה כלאחר יד. כ"כ משנ"ב. ופעמונים שבפרוכת – אין בהם איסור שאין כוונתו שישמעו בנעימה, ועוד כיון דלחולה שרי (מי ארג שבגמ') כ"ש לדבר מצוה, ועוד דהאידנא יש להקל בכלי שיר (כמ"ש סי' של"ט ס"ג בהג"ה). וכ"מ שהש"ך

דרך שיר וגם אינו מתכוון לשיר. וכן דעת מרן השולחן ערוך. כ"פ חזון עובדיה. והרמ"א אוסר.

³³⁸ אמנם ילקוט יוסף: מותר להקיש בשבת על הדלת וכיוצא בזה. וכן מותר להכות בשבת על הדלת בטבעת הקבועה בה, מאחר שכל זה אינו

וילקוט יוסף כ' – אין בזה איסור משום השמעת קול בשבת. ומכל מקום המחמיר תבוא עליו ברכה. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל – להתיר, כיון שלא עשה מעשה בידים.³³⁹

ומהגר"א משמע – לאסור כיון דהעינבל מיוחד להשמיע קול. כ"ד הא"ר ובפרוכת שמתירים שאני דהוי דבר מצווה. ולכן מהנכון שיסיר מע"ש העינבל מע"ג הפתח או שיפקקנו, אך אם שכח ולא הסירו מע"ש שרי.

סעיף ב: לומר לגוי לנגן בחופות או לתקן כלי שיר

סעיף ב: א. יש מתירים לומר לעכו"ם לנגן בכלי שיר בחופות [ראבי"ה, לאפוקי הטור בשם תוס' שלא מתירים].

ב. הגה: ואפי' לומר לעכו"ם לתקן הכלי שיר, שרי משום כבוד חתן וכלה, אבל בלא"ה (בשאר שמחה של מצוה – א"ר) אסור [מרדכי]. ומיהו בזמן הזה נהגו להקל (גם בשאר שמחה של מצוה, ובלבוש מחמיר בשאר שמחה), מטעם שיתבאר בסי' שאחר זה לענין טפוח ורקוד.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "לומר לגוי לנגן"

משנ"ב (ח): דהוי שבות (השמעת קול בכלי שיר אינו אלא איסור דרבנן גזירה שמא יתקן כלי שיר) ואמירה לגוי גם דרבנן (והוי שבות דשבות ובמקום מצוה היא דאין שמחת חתן וכלה אלא בכלי שיר) דשרי. וכנה"ג כ' – ויש מקומות שנהגו להחמיר בזה, אם לא שהכינום לזה מע"ש, ולא יאמר לו בשבת כלום או שבא מעצמו לנגן.

להלכה: ישנה מחלוקת בהלכה זו:

■ **הב"ח בשם רש"ל** – פסק כהשו"ע, שהמנהג להקל לומר לגוי לנגן בחופות בשבת. כ"כ שכנה"ג (מנהג קושטא), והע"ש.

■ **אמנם הרדב"ז** – באלו ארצות נהגו לאסור, ואם בא הגוי מעצמו שרי, ומותר לומר גוי מע"ש, מ"מ אם יש לחוש להערמה אסור. כ"כ כנה"ג ומ"א. וילקוט יוסף פסק: יש להחמיר שלא לומר לגוי לנגן בכלי שיר בשמחה של מצוה בשבת, חוץ משמחת חתן וכלה.

מעורר, שאינו דרך נגינה אלא הוא מרעיש ומעורר, כיון שאינו עשוי לנגן אלא להרעיש. וכן מותר לטלטל צעצוע שתולים לתינוק שמשמיע קול, כיון שאינו עשוי לנגן אלא לפתח שמיעת התינוק.

³³⁹ יחזון עובדיה ה' (דף רנה): העינבל מע"ג הפתח, לפי מרן מותר לכתחילה, שרק לדעת הרמ"א דבר המיועד לכך אסור. ואם משמיע רק קולות בעלמא לא של נגינה פשוטו שמותר. הרב יעקב יוסף זצ"ל: לכן מותר לכוון שעון

ב.

"לתקן הכלי"

מ"א (ד): צ"ע דבמרדכי שם לא התיר אלא מלאכה דרבנן ולא דאורייתא. ואפשר – שטעמו של הרמ"א דשמחת חתן וכלה עדיף יותר משאר סתם דבר מצוה וע"כ מותר האמירה אפילו בתיקון הכלי שיר דהוא מלאכה דאורייתא. כ"כ משנ"ב.

ובבאור הגר"א כ' – שדעה זו ס"ל כדעת המתירין לעיל (ברע"ו ס"ב, שיטת העיטור) בכל מלאכה דאורייתא ע"י גוי לצורך מצוה (שבות אחד במקום מצווה). וא"כ

לדין דלא ס"ל כהעיסור, אוסרין גם בזה.

"לענין טיפוח וריקוד"

מ"א (ה): פי' כיון דמדינא י"א דהוי לן למישרי לנגן בזמנינו בכלי שיר (דאין אנו בקיאים בעשייתן וליכא למיגזר שמא יתקן) ולכן עכ"פ שרי האמירה לגוי לנגן. כ"כ משנ"ב.

ועיין במ"א שהסכים דעכ"פ אסור לומר לגוי לתקן הכלי שיר ואפילו משום כבוד חתן וכלה.

סעיף ג: לכוון זוג המקשקש

סעיף ג: זוג המקשקש לשעות (פי' שעון שעשוי להשמיע קול להודיע השעות), עשוי ע"י משקלות, מותר לערכו ולהכינו מבעוד יום כדי שילך ויקשקש כל השבת (כ"כ רמ"א רנ"ב-ה). [האגור בשם אביו].

ומסתבר להיתר דידוע לכל שהעמידו מאתמול כמ"ש ב"י. כ"כ משנ"ב.³⁴⁰

❖ ענפי הלכה (האחרונים)**"מותר לערכו"**

ט"ז (ב): מהרי"ו אוסר ומדמהו לריחיים,

סעיף ד: לספוק כף אל כף להבריה עופות

מאחר.
(ד). שעון אוטמטי שמתמלא ע"י תנועת היד מותר לעונדו בשבת.
יביע אומר (א, כ-ט): אסור להשתמש בטלפון בשבת. כ"כ הרב יעקב יוסף זצ"ל – וכן אסור לדבר מול רשם קול או מעשיר קשר.

³⁴⁰ יחזה דעת (ב, מח): טיפול בשעון בשבת (עיין עוד שיג-ו).
(א). יש להחמיר לא למלאות שעון שעמד, כיון שרבו האוסרים (משנ"ב ועוד).
(ב). שעון שעדיין פועל מותר למלאותו שלא יפסיק.
(ג). מותר לכוון השעון כשהוא מקדים או

סעיף ד: המשמר פירותיו וזרעיו מפני חיה ועוף, לא יספוק כף אל כף,

ולא יטפח כפיו על ירכו, ולא ירקד (ברגל להשמיע קול להבעית העופות – משנ"ב) להבריחם, גזירה שמא יטול צרור ויזרוק להם (לרה"ר), [עירובין קד.].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"ויזרוק להם"

לחוש שמא יטול צרור מאחר שיש לו היכר שאין מספק להדיא. כ"כ פמ"ג ומשנ"ב. והרב יעקב יוסף זצ"ל פסק – להתיר כשיש עירוב. גמ' (שם): אבל משום השמעת קול ליכא, שאינו דרך שיר.

מ"א (ו): ולפוסקים שבזמן הזה ליכא רה"ר אפשר דשרי בכל זה, דהוי דגזירה לגזירה. וכ' התו"ש – וכ"ש לספק כף אל כף כלאחר יד בודאי שרי לכו"ע ואין

סעיף ה: לשחק באגוזים בשבת

סעיף ה: א. אין שוחקים באגוזים (שמגלגלין אותן ומכין זו את זו – משנ"ב), ולא

בתפוחים וכיוצא בהן, משום אשווי גומות (שיכין דרך לגלגל האגוז).

ב. הגה: ודווקא על גבי קרקע, אבל על גבי שלחן שרי לליכא למגזר סם משום גומות [רי"ו].

ג. ומותר לשחוק בעלמות שקורין טשי"ך, אף על פי שמשמיעים קול, הו"ל ואינן מכוונין לשיר [הג"א].

ד. וכל זה בשוחק דרך לחוק בעלמא [ב"י], אבל בשוחק כדי להרויח, אסור, אפי' שוחק בתם ובחסר, דהוי כמקח וממכר [אגור ורמב"ם].

ה. ומ"מ אין למחות בנשים וקטנים, דמוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין [תוס' וסמ"ג והגהות מיימוני].

ו. ולשחוק בכדור, ע"ל סי' ס"ח סעיף מ"ה.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

(להכין הקרקע לגלגל האגוז), ולא משום שמשמיע קול, שהרי אמר רב יהודה: אסור לגשים לשחק בתפוחים, ובתפוחים ליכא השמעת קול.

א. עירובין (קב.): נשים המשחקות באגוזים אסור, דילמא אתי לאשווי גומות

ה. כ' התוס' – מיהו אין למחות בנשים ותינוקות (המשחקים באגוזים) דמוטב שיהו שוגגין ואל יהו מזידין. כ"כ הסמ"ג, והגמ"י בשם ס"ה.

ב. כ' רי"ו: לדברי הפוסקים כעולא (שהשמעת קול אסורה) אסור לשחוק באגוזים אפילו על גבי מחצלת, ולדברי הפוסקים כרבא מותר על גבי מחצלת דליכא אשוויי גומות.

✓ כ"פ הרי"ף כרבא – שע"ג מחצלת מותר, כ"פ הרמב"ם. לאפוקי ר"ח שאוסר (שפסק כעולא).

ג. ד"מ (ה): כ' בהג' אלפסי – שאסור לשחוק באותן עצמות שקורין טשי"ך על גבי טבלא לפי שמשמיעין קול. וולפי מה שנתבאר לעיל דאין אסור רק בהשמעת קול של שיר פשיטא דשחוק זה שרי וכן המנהג.

ד. כ' האגור בשם ה"ר אליעזר – שאסור לשחוק בשבת בתם וחסר.

ב"י טעמו – אפשר שטעמו משום דגזרינן שמא יבוא לשחוק על גבי קרקע וסובר כדברי האומרים דאסור לכבד קרקע המרוצף אטו שאינו מרוצף. ואפשר – שטעמו משום דכל שחוק שעשוי להרויח את של חבירו אסור בשבת משום דמיחזי כמקח וממכר, כמ"ש הרמב"ם (ולפ"ז המשחק באגוזים לעיל, מיירי שמשחק שלא להרויח).

ו. לשחק בכדור בשבת

לעיל (ש"ח סעיף מ"ה): אסור לשחוק בשבת ויו"ט בכדור. הגה: ויש מתירין, ונהגו להקל (תוס').

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "ע"ג סלחן סרי"

א"ר בשם רי"ו: ה"ה ע"ג מחצלת, ולא גזרינן בכל זה אטו ע"ג קרקע, דגזירה לגזירה. כ' מחצית השקל – אבל ע"ג קרקע אפילו היא מרוצפת דלא שייך אשוויי גומות ג"כ אסור, דקרקע בקרקע מיחלף וגזרינן אטו קרקע שאינו מרוצף (שאין לדמות גזירות חכמים להדדי – מ"א).

ג. "לשחוק בעלמות"

מ"א (ח): ונהגין לעשותן של כסף שיהיו מיוחדין לשבת, דאם לא כן מחזי כעובדא דחול. ומהר"א ששון – חולק, כיון שאין תועלת בידיעת חכמת השחוק ההוא וה"ה כל מיני שחוק, אסור, ואף בחול יזהר משום מושב לצים. במקום שנהגו להקל אין למחות בידם. כ"כ משנ"ב – בברכ"י הביא עוד בשם כמה גדולים שהחמירו בזה.

ד. "בתם וחסר"

פירוש: כעין מה שאנו קוראים "עץ או פלי", שזורקים מטבע ומתערבים אם יצא צד זה של מטבע (עץ) או צד השני (פלי).

סעיף ו: לשאוב מים בגלגל

סעיף ו: א. אסור לשאוב מים בגלגל, גזירה שמא ימלא לגנתו וחורבתו

(מתוך שממלאים בלא טורח – משנ"ב) או למשרה של פשתן [שם אין ממלאים מבור הגולה במדינה].

ב. לפיכך אם לא היה שם לא גינה, ולא חורבה, ולא בריכה לשרות בה פשתן, מותר [שם, אמימר שרא וכו'].

ג. ויש אומרים שלא אסרו אלא בגלגל גדול שמוציא מים הרבה ביחד בלא טורח, והם גלגלים הקבועים בהם דליים הרבה סביב, אבל גלגלים שלנו שאין ממלאים בהם אלא מעט – מותר, דליכא למיחש למידי.

של גלגל בחצר (שאינן שם גינה) מותר למלאות ממנו בגלגל. כ"פ שו"ע.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ג. הרא"ש: קשה, איך היום ממלאים לשריית פשתן ולא חוששים? ואר"ת – האיסור דווקא בגלגל הגדול שמוציא הרבה מים יחד, אבל שלנו שדולים ממנו מעט אין לחוש. כ"פ שו"ע בשם וי"א.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ג. "ויש אומרים"

כ' א"ר – שכן עיקר. כ"כ הגר"ז סד"ר לקולא.

וכה"ח – קי"ל כמרן להחמיר (כל שיש שם גינה).

הגר"ז: לפי שיטה זו אף שיש שם גינה או חורבה מותר בגלגל קטן.

ב. והרמב"ם: לא חילק בין גדול לקטן, אלא בין יש שם גינה או לא. שכ': אסור לשאוב מן הבור בגלגל גזרה שמא ימלא לגינתו ולחורבתו, ומפני זה אם היה הבור

סעיף ז: לטלטל או לכסות פירות או לבנים מפני המטר

סעיף ז: א. מי שיש לו פירות בראש הגג ורואה מטר שבא, אסור לשלשלם

בשבת דרך ארובה שבגג, אבל מותר לכסותן.

ב. ואפי' לבנים, שהם מוקצים, מותר לכסותן מפני הדלף.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ביום טוב אבל לא בשבת. ומכסין פירות בכלים מפני הדלף ונותנין כלי תחת הדלף בשבת.

א. ביצה (לה:): משילין פירות דרך ארובה

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אסור לשלשלם"

מ"א (י): דטורח שלא לצורך שבת הוא. וכ' פמ"ג – הא פירות לצורך היום שרי שלא יטנפו בגשמים. כ"כ משנ"ב.

"מותר לכסותן"

מ"א (יא): ויש"ש פסק כרש"י דאסור לכסותן. אבל הא"ר ויש"א – הוכיחו מהגמ' דמותר כמרן. כ"כ משנ"ב.

ב. "לבנים... מותר לכסותן"

מ"א (של"ד סק"ג): אבל אסור לטלטלן ממקומן אף שאין לו במה לכסות. כ"כ משנ"ב.

ב. גמ' (לו.): אמר עולא דאפילו לבינים שהם מוקצים מותר לכסותן מפני הדלף. ורבי יצחק – פליג, דווקא פירות הראויים לטלטל מכסין, אבל דברים המוקצים אסור לכסות דאין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל. הרי"ף והרא"ש – לא קי"ל כר' יצחק.

לכסות מפני הדף

הרא"ש: מחלוקת רש"י ור"י

- לרש"י – לכסות פירות או לבנים מותר רק ביו"ט, אבל בשבת אסור.
- ✓ אבל לר"י – אף בשבת מותר לכסות פירות ולבנים פני הדלף, ורק 'משילים' אסור. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

סעיף זז: לתת כלי תחת הדלף

סעיף זז: א. מותר ליתן כלי תחת הדלף בשבת, ואם נתמלא שופכו ומחזירו למקומו.

ב. והוא שיהא הדלף ראוי לרחיצה, אבל אם אינו ראוי – אסור, משום שאין עושין גרף של רעי לכתחילה. ואם נתן כלי תחת דלף שאינו ראוי לרחיצה, מותר לטלטלו במים המאוסים שבו (היינו אף קודם שנתמלא – א"ר).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

ב. שם: מתיב לר' יצחק (שאין כלי ניטל אלא לדבר הניטל) – והתנן נותנים כלי תחת הדלף בשבת (והדלף הוי מוקצה שאינו ניטל)? הכא בדלף הראוי עסקינן. ✓ כ"פ הרמב"ם: מותר לתת כלי תחת הדלף רק כשהדלף ראוי לרחיצה. אבל לא ראוי אסור ליתן, שאין עושים גרף של רעי לכתחילה.

א. שבת (לה:): תנן – נותנים כלי תחת הדלף בשבת. שם (לו:): תנא – ואם נתמלא הכלי, שופך ושונה ואינו נמנע. כ' הטור – אף לרש"י דאסור לכסות פירות בכלים מפני הדלף (משום דהוי טירחא שלא לצורך שבת) מודה דיכול ליתן כלי תחת הדלף.

או"ח – שכ"ט

מוקצה או נולד, ויכול לשתותו או לרחוץ ממנו (זכור לאברהם), וה"ה אם הוא ראוי רק לשתיית בהמה (מ"א ש"ח סעיף ל"ה).

"אסור משום שאין"

משנ"ב (לא): פי' אין עושין דבר שימאס על סמך שיהיה מותר אח"כ להוציאו כגוף של רעי. ואם אפילו רוצה שישאר כך ולא יזיזנו ממקומו ג"כ אסור.

"מותר לטלטלו"

מ"א (יג): ודווקא כשהוא נתון במקום שהוא שם דמאים עליו.

אבל הטור – לא נהירא, דלא קי"ל כר"י, וא"כ אף בדלף שאינו ראוי מותר. והב"י – סברת הרמב"ם שאוסר, בגלל שאין עושים גרף של רעי לכתחילה, ולא משום מבטל כלי מהיכנו. כ' הר"ן: אם אינו ראוי אין נותנין, ואם נתן מותר לטלטלו במים המאוסין שבו.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)**"ראוי לרחיצה"**

ב.

משנ"ב (ל): דאין על המטר היורד שם

או"ז של"ט: כמה דינים פרטיים הנוהגין בשבת, ובו ז'

סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

1005	סעיף א: לרכב ע"ג בהמה
1006	סעיף ב: לשוט ע"פ המים
1007	סעיף ג: להכות כף אל כף ולרקד בשבת
1008	סעיף ד1: לדון, לקדש, לחלוצ, וליבם בשבת
1011	סעיף ד2: להקדיש, להעריך, להחרים, לפדות הבן ולגרש בשבת
1012	סעיף ה: לבוא על אלמנה ביאה ראשונה בשבת
1013	סעיף ו: להשיט דבר ע"פ המים
1013	סעיף ז: להכנס לספינה בשבת

סעיף א: לרכב ע"ג בהמה

סעיף א: אין רוכבין על גבי בהמה [ביצה לו: שמא יקטוף זמורה].

(וע"ל סי' ק"ה סי"ח מדין הליכת קרון – אין רוכבין ע"ג בהמה ולא נתלים עליה, ואפי' בצדה אסור להשתמש. אבל צדי צדדין מותר).

סעיף ב: לשוט ע"פ המים

סעיף ב: א. אין שטין על פני המים, ב. אפילו בבריכה שבחצר (הוא מקום כנוס מים לכביסה או לשרות פשתן – משנ"ב), מפני שכשהמים נעקרים ויוצאים חוץ לבריכה דמי לנהר.

ג. ואם יש לה שפה סביב – מותר, דכיון דאפילו נעקרו המים השפה מחזרת אותם למקומם הוי ליה ככלי וליכא למגזר ביה שמא יעשה חבית של שייטין.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. ביצה (לו): אין שטין ע"פ המים, גזרה שמא יעשה חבית של שייטין.
פרש"י: אין שטין – בידיו ורגליו שגם רגליו עקר מן קרקע המים. חבית של שייטין – כלי של גומא, שאורגין אותו ועושין כמין חבית ארוכה, ולמדין בו לשוט.
והתוס' פי' – של חרס הוא ומתוך שאין לו נקב שט ע"ם המים.

ב. שבת (מ:): אמר רבי זירא אנא חזיתיה לרבי אבהו דשט באמבטי ולא ידענא אי עקר אי לא עקר.
פשיטא דלא עקר, דתניא לא ישוט אדם בבריכה מלאה מים ואפילו עומדת בחצר? לא קשיא הא דאית לה גידודי הא דלית לה גידודי.

ג. עקר / לא עקר (ב"י)

• **הרי"ף מפרש – עקר, שנעקרו המים**

לצאת, אבל כשיש לו גידודין שרי, שהם מחזירים המים.

ופי' הר"ן: שהמים נעקרים חוץ לבריכה ואסור דדמי לנהר, והוי בכלל גזרה שאין שטין ע"ם המים. ולכן כשיש גידודים אפי' יעקרו המים, הגידודים מחזירים המים. וכן פי' הרמב"ם.

• **אבל רש"י פי' – עקר רגליו מהארץ לשוט, וכל שיש לו גידודי הוי ככלי ולא אסרו לשוט בכלי, שאין גזרה שיעשה חבית של שייטין.**

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

ב. "שבחצר"

משנ"ב (ד): דאילו בריכה עומדת ברה"ר בלא"ה אסור שמא יתז מים ברגליו חוץ לארבע אמות.

"דמי לנהר"

משנ"ב (ה): כשהמים יוצאין מן הבריכה לחצר מכחו, הוי בכלל גזירה שאין שטין

על פני המים שמא יעשה חבית של שייטין.

סעיף ג: להכות כף אל כף ולרקד בשבת

סעיף ג: א אין מטפחין להכות כף אל כף, ולא מספקין להכות כף על ירך, ולא מרקדין, גזירה שמא יתקן כלי שיר.

ב ואפי' להכות באצבע על הקרקע, או על הלוח, או אחת כנגד אחת כדרך המשוררים, או לקשקש באגוזו לתינוק, או לשחק בו בזוג כדי שישתוק, כל זה וכיוצא בו – אסור, גזירה שמא יתקן כלי שיר. **ג** ולספק כלאחר יד – מותר.

ד הגה: והא דמספקין ומרקדין האידנא ולא מחינן זהו משום דמוטב שיהיו שוגגין וכו'.

ה וי"א דבזמן הזה הכל שרי, דאין אנו בקיאים בעשיית כלי שיר וליכא למגזר שמא יתקן כלי שיר דמלתא דלא שכיח הוא, ואפשר שעל זה נהגו להקל בכל [תוס'].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א ביצה (ל:): תנן – לא מטפחין, ולא מספקין, ולא מרקדין, גמ' – שמא יתקן כלי שיר.

פרש"י: אין מטפחין – ביד. ואין מספקין – על ירך. ואין מרקדין – ברגל. יתקן כלי שיר – דקא עביד מנא.

ב כ' הרמב"ם: אפילו להכות באצבע על הקרקע או על הלוח או אחת כנגד אחת כדרך המשוררים וכיוצא בו אסור גזירה שמא יתקן כלי שיר.

ג ירושלמי: רבי יונה אמר אחורי ידיהון שרי, שהיו זקנים שמטפחים אחר היד. כ"פ הרמב"ם וסמ"ג.

ד ביצה (ל:): אמר ליה רבא בר רב חנן לאבבי – תנן: אין מטפחין ואין מספקין ואין מרקדין, והאידנא דחזינן דעבדין הכי ולא אמרי להו ולא מידי? אמר ליה הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהו מזידין.

ה תוס': ומיהו לדידן שרי, שדווקא בימיהם שהיו בקיאים לעשות כלי שיר שייך למיגזר, אבל לדידן אין אנו בקיאים לעשות כלי שיר ולא שייך למיגזר.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א "אין מטפחין"

משנ"ב (ז): בין באבלו ובחמתו לעורר הצער ובין מחמת שמחה – וכולם משום

גזירה שמא יתקן כלי שיר לעורר האבל או השמחה.

"ולא מרקדין"

מהרי"ק: ולכבוד התורה מותר לרקד בשמחת תורה. כ"כ ב"י. כ"כ משנ"ב (ח) – אבל בשאר שמחה של מצוה כגון בנשואין אסור. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

"או אחת כנגד"

משנ"ב (ט): כגון אלו שמכין באמה על האגודל בנעימה ועושין בזה תנועות עריבות (ב"י). מ"א (ב) – ואם עושה זה בחזקה כדי להקיץ לחבירו משנתו, כמו בכהן גדול שמכין לפני כ"ג באצבע צרדה שרי.

מיהו כ' התו"ש – שמרש"י משמע גם בזה יש להחמיר, כ"מ מפמ"ג.

ג. "ולספק כלאחר יד מותר"

ביה"ל: דין זה מקורו הוא מירושלמי, ומשמע דבקשקוש הזוג וכיוצא בזה שהוא יותר דרך שיר לא מהני אף דיעשה כלאחר יד, ויש להחמיר שהרי אף בסיפוק משמע שם שר"מ מחמיר. כ"פ משנ"ב.

ה. "דמלתא דלא שכיח הוא"

ט"ז: והא דאמרינן שאף שנתבטל טעם הגזירה לא נתבטלה הגזירה, הכא שאני כיון דלא שכיח, כ"כ ב"י.

"להקל בכל"

א"ר והתו"ש: האי להקל בכל, קאי על טיפוח וסיפוק וריקוד ולא על שאר דברים הנזכרים בסעיף זה. ובשם יש"ש – ואפילו בטיפוח וריקוד אין כדאי להניח המנהג שלא במקום מצוה אלא משום הנח להם וכו'. כ"כ משנ"ב.

סעיף ד¹: לדון, לקדש, לחלוץ, וליבם בשבת

סעיף ד חלק 1: אינ דנין.

ב. הגה: ולכן אסור לתפוס ולהכניס לבית הסוהר מי שנתחייב איזה עונש כדי שלא יצרח, וכל שכן שאסור להלקותו דהוי בכלל דין (וגם יכול לבוא לידי חבורה בשבת – משנ"ב), ואם יצרח, אין עלינו כלום [ב"י בשם שבולי הלקט].

ג. ולא מקדשין (גזירה שמא יכתוב – משנ"ב).

ד. הגה: ויש מתירין לקדש היכא דאין לו אשה וזנים [ר"ת]. ואפשר דה"ה הכניסה לחופה קרי (בשבת) [סמ"ג], ואף על גב דלא קי"ל הכי, מ"מ סומכין על זה צעקת הדחק, גם כי גדול כבוד הצריות. כמו שרגילין שלפעמים שלא היו יכולים להשוות עם הגדוניא

ביום ו' עד הלילה, דעושין החופה והקידושין כליל שבת, הואיל וכבר הכינו לסעודה ולנשואין והוי ציוס לכלה ולחתן אם לא יכנסו אז.

ומ"מ לכתחילה יש ליזהר שלא יבא לידי כך. (ועיין בטור אבן העזר סימן ס"ד).

ה. ולא חולצין, ולא מיבמין, ואין כונסין...

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א.ג.ה. ביצה (לו:): משנה – ולא דנין

ולא מקדשין ולא חולצין ולא מיבמין.

גמ': טעמא משום דגזרינן שמא יכתוב. והא מצווה קעביד (ואמאי קרי ליה רשות)? לא דנין – בדאיכא דעדיף מיניה (יש בית דין בעיר גדול הימנו, ואין מוטלת עליו חובה לדון). ולא מקדשין – בדאית ליה אשה ובנים. ולא חולצין ולא מיבמין – בדאיכא גדול דמצוה בגדול לייבם.

ד.ב"י: משמע דהיכא דליכא דעדיף מיניה שרי לדון והיכא דלית ליה אשה ובנים שרי לקדש והיכא דליכא גדול שרי לחלוץ ולייבם. כ"כ הר"ן בשם ר"ת. מ"מ ר"ת בת' שאין מקדשין אשה בשבת אלא מתוך דוחק גדול.

✓ אבל הרי"ף הרמב"ם והרא"ש – סתמו לאיסור שבכל גוונא אסור.

ב.ד"מ (א**): כתב בית יוסף בשם שבולי הלקט – שאלה לרב שרירא גאון: מי שעבר עבירה בשבת או בחול ולא נזכר עד שבת ומתיראין שמא יברח למוצאי שבת, האם מותר להכניסו לבית הסוהר ולהלקותו בשבת? והשיב אין מלקין ואין מכניסים לבית הסוהר ביום טוב וכל שכן בשבת. אם יברח אין עלינו כלום.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "אין דנים"

ירושלמי: "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת", מכאן לבתי דינים שלא ידונו בשבת. בספר החינוך – רצה הקב"ה לכבד יום זה, שאף החוטאים ינחוו בו.

גמ': אין דנין אפילו דיני ממונות שמא יבוא לידי כתיבה. כ' המ"א (ג) בשם ש"ג – אף סדור הטענות לבד לפני הדיינים אסור שמא יכתבו הדיינים דברי טענותיהם. אבל לקבול ולהציע דברים כגון על טענות בתולים – מותר. כ"כ משנ"ב.

שערי תשובה (ג): דוגמאות נוספות

■ מור וקציעה: אסור לבע"ד לסדר טענותיו לעצמו כדי שיהיו שנונים בפיו בעמדו לדין משום ודבר דבר, אבל הדיין ששמע הטענות מותר לעיין דינם בספרי הפוסקים, וכן הבע"ד אם בר הכי.

■ מו"ק: אם יש לישראל דין עם הגוי בערכות שלהם מותר לעשות ע"י מליץ גוי שטוען בעדו, אם אי אפשר לדחות ליום חול. כ"כ מחב"ר.

כ' מ"א (ה) – ולכתחילה יש לזוהר ביותר שלא לאחר החופה כי כמה עבירות באין מזה.

"עד הלילה... הואיל והכינו סעודה"

משנ"ב (יט) בשם ח"א: אין להקל אלא בג' תנאים:

(א). שלא קיים פו"ר עדיין. (ב). שיש הפסד רב, (ג). וגם ביוש לחתן וכלה אם לא יכנסו.

ובבין השמשות בודאי אין להחמיר בדיעבד דלא גזרו על שבות בין השמשות לצורך מצוה, אך לכתחילה יש לזוהר מאד שלא לאחר כ"כ כי כמה עבירות באין עי"ז (מ"א).

ה. **"ולא חולצין ולא מיבמין"**

משנ"ב (כ): שמא יכתוב שטר חליצה לחלוצה (רש"י). כ' המ"א – ואפילו לקבוע מקום לחליצה אסור שלא יהא נראה כאלו דנין בשבת.

"ולא מיבמין"

משנ"ב (כא): דבמה שמיבם אותה נקנית לו להיות אשתו לכל דבר כנשואה ממש והוי כקונה קנין בשבת. רש"י – ועוד שמא יכתוב כתובה.

"ואין כונסין"

ב"י: היינו אפילו קידש אותה מבע"י אסור להכניסה בשבת לחופה, דבחופה קונה אותה לכמה דברים. כ"כ משנ"ב

■ **שוב"י**: מותר לקבל עדות לצורך עגונה בשבת כשהעד מסוכן וקרוב למות. כ"כ ברכ"י, ומשנ"ב.

■ **שם**: אחד שרצה לברוח ולעגן את אשתו מותר לחבשו ביום השבת. כ"כ משנ"ב.³⁴¹

תה"ד: מותר לחכם לשער אם יש ששים להתיר התערובת. כ"כ ברכ"י.

ג. **"אין מקדשים בשבת"**

משנ"ב (טו): אפילו היו הקידושין מבעוד יום אסור, להכניסה לחופה בשבת (כדלקמן במחבר), והיינו מטעם דע"י החופה קונה אותה לכל הדברים, והוי כמקח וממכר דאסור בשבת.

ד. **"היכא דאין לו אשה וזנים"**

משנ"ב (טז): ואף שיש לו בנים אך אין לו אשה ג"כ מותר, דמצוה קעביד (כדאיתא ביבמות ס"ב מקרא בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנה ירך), כמ"ש ר"ת.

"ואפסר דה"ה הכניסה לחופה"

מב (יז): אף דמעיקר הדין קי"ל כשיטת רש"י ושאר ראשונים דקדושין ואף החופה אסור בשבת ויו"ט, יש להתיר, ואף דע"י החופה קונה אותה לכמה דברים, אפ"ה כיון דלית ליה אשה ובנים ויש בזה מצות פו"ר סבירא ליה דיש להקל להכניסה לחופה בשבת.

הניצים המסכנים את שלומם או שלום הציבור, או אדם שנתקף בחמת זעם או טירוף, מותר לעצרו לבית הסוהר.

³⁴¹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: עברייין שהוא מסוכן לבריות (כגון גנב הפורץ לדירה, או אנשים

סעיף ד²: להקדיש, להעריך, להחרים, לפדות הבן ולגרש בשבת

סעיף ד חלק 2: **א. ולא מקדישים, ולא מעריכין** (שיאמר ערכי עלי, דהוי כמו"מ – משנ"ב), **ולא מחרימין** (בהמה או שום דבר לגבוה, דהוי כמו"מ), **ולא מפרישין תרומות ומעשרות** (ה"ה פרשת חלה – משנ"ב).

ב. אין פודין הבן, ואין מגרשין (אפילו בגט שנכתב קודם שבת שמא יבוא לכתובה – משנ"ב) **אלא אם כן הוא גט שכיב מרע** (דתקיף ליה עלמא).

ג. וכולם, אם נעשו שוגגין, או מזידין, או מוטעין – מה שעשו עשוי (חוץ מהפרשת תו"מ).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שם: לא מקדישין, ולא מעריכין, ולא מחרימין, ולא מגביהין תרומה ומעשר. גמ' גזרה משום משא ומתן. כ' ה"ה בשם ספר העיתים: שאסורים ציבור להחרים שום דבר בשבת אלא אם כן הוא לצורך השבת דדומה להיתר נדרים.

ב. ריב"ש: אין פודים הבן בשבת. כ"כ מהר"ל ישראל.

הר"ן: אין מגרשים – שהרי צריך לכתוב, והכתיבה צ"ל ביומו. כ"כ התוס'. וכ"ה גיטין (עז:): שכיב מרע דתקיף ליה עלמא טובא – שרי לגרש אתו, כדי שלא תטרף דעתו שירא שמא תזקק אשתו ליבום. כ"כ התוס'.

ג. ירושלמי: וכולן אם נעשו שוגגין או

מזידין או מוטעין מה שעשה עשוי. כ"כ הרי"ף והרא"ש. הרי"ף: עבר וקנה קרקעות בשבת הקנאתו הקנאה, כ"כ הרא"ש והרמב"ם.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "ולא מקדישין"

משנ"ב (כג): לא מקדישין שום דבר לגבוה שיאמר הרי זו הקדש, פרש"י – דכיון שבאמירתו שהחפץ להקדש מוציאו מרשותו לרשות גבוה ודמי למקח וממכר. מה שאין כן לפסוק צדקה לעניים מותר.³⁴²

"ולא מפרישין תו"מ"

משנ"ב (כה): שהוא דומה כמקדיש אותן פירות שהפריש (רמב"ם), ועוד שהוא כמתקן דבר שאינו מתוקן.

³⁴² יזכה לבית הכנסת ע"י אחר מע"ש.

³⁴² הרב יעקב יוסף זצ"ל: ולכן מי נדר קפה או סוכר לבית הכנסת, לא יביאם בשבת, אלא

אורח – שכ"ט

שעדיין לא חלה המצוה עליו. ובשבת נמי לא יוכל לברך כיון שאז אינו עושה כלום.
לכן ימתין עד אחר השבת (שהוא ל"ב).
כ"כ משנ"ב.

"לתקיף ליה עלמא"

משנ"ב (כט): מיירי באופן דלית ביה פסול משום מוקדם, כגון שכתב הגט מע"ש לא נכתב בו היום אלא כתוב בו 'שבוע זה' סתם, דכשר בכה"ג (אה"ע סימן קכ"ז).

תוס' – ואם עבר והפריש במזיד לא יאכל בין לו בין לאחרים עד מו"ש מטעם קנס, כ"כ מ"א. וכ' הגר"א – ואם היה בשוגג מותר אפילו לו מיד.
ב.

"ואין פודין"

משנ"ב (כז): אפילו בכלי ששווה ה' סלעים (במקום מעות) לא פודים, שדומה למקח וממכר.
וכ' המ"א (ח) בשם תרומת הדשן – ואין עצה שיתן המעות לכהן בע"ש, ושבת (שהוא יום ל"א) שהוא זמן פדיה יחול הפדיון, לפי שלא יוכל לברך בע"ש, כיון

סעיף ה: לבוא על אלמנה ביאה ראשונה בשבת

סעיף ה: הכונס את האלמנה לא יבא עליה ביאה ראשונה לא בשבת ולא ביו"ט (וע"ל סי' ר"פ).

להתייחד עמה עד שתטבול.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"הכונס את האלמנה"

משנ"ב (לב): הטעם דבאלמנה וכן בגרושה (לבוש) כיון שהיא בעולה עיקר הקנין לירושתה ולמעשה ידיה היא הביאה ולא החופה, ונמצא כקונה קנין בשבת.
לפי שו"ע (אה"ע סד/ה) – אף באלמנה לא בעינן ביאה ממש וסגי אם היתה יחוד הראוי לביאה, ומותר אחר כך לבוא עליה בשבת. אבל יחוד שלא ראוי לביאה (כגון שהיתה נידה וכיו"ב), אסור לבוא עליה בשבת.

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

כ' הר"ן: כ' בירושלמי – אלו שכונסים אלמה צריכים לכנוס מע"ש.
ומרדכי בשם הר"מ פסק – שצריך לבוא עליה מבעוד יום, לכך נוהגין לייחדן אחר ברכת חתנים, כי אלמנה אין לה חופה ונמצא דאינה נקנית לו למציאתה ולמעשה ידיה אלא בביאה, על כן אסור לעשות ביאה ראשונה בשבת.
ב"י – אבל בתולה אפי' לא בא עליה מע"ש כיון שכנסה לחופה נקנית לו. כ"כ בכל בו, ומשמע שאף ביחוד לבד סגי.
וכתב עוד: ואם רוצה להמתין שלא יתייחד עמה עד מוצאי שבת, יכול לכונסה בערב שבת בלא יחוד, ואם היא טמאה אין לו

כ' מהרי"ל: יש סכנה (סגולית) לבוא על אלמנה ביאה ראשונה בשבת. כ"כ הב"ח, כנה"ג, מ"א והתו"ש. ולוית חן (קטו) – אין לחשוש לסכנה, שהרבה פוסקים התירו, דל"א חמירא סכנתא בסכנה סגולית.

הרבה אחרונים כ' – דאפילו בבתולה יש ליוזר לכתחילה שיתחדו אחר החופה בע"ש, די"א דחופה שלנו (שמעמידין אותן תחת הכלונסאות לא מקרי חופה), ואך דבבתולה סגי אפילו שלא ראוי לביאה.

סעיף ו: להשיט דבר ע"פ המים

סעיף ו: אסור לאדם להשיט במים דבר להוליכו מאצלו או להביאו אצלו [מרדכי], ולכן קסמים שעל פני המים אסור להפצילן לכאן ולכאן כדי לנקות המים שיהיו יפים [הג"א].

מ"א (יב) – דווקא בנהר אבל בכלי שרי כמ"ש ס"ב (ב"ח), כ"כ משנ"ב – וכן בבריכה עם שפה שרי. מחצית השקל – דאפילו באדם ליכא איסור שיטה בכלי.

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"אסור לאדם להשיט"

משנ"ב (לג): שזהו ג"כ בכלל הגזרה שלא לשוט בשבת.

סעיף ז: להכנס לספינה בשבת

סעיף ז: א. ספינה, אם היא יושבת בקרקע הים ואינה שטה כלל, מותר ליכנס בה. ב. ואם היא קשורה כמנהג הספינות העומדות בנמל, אף על פי שהיא שטה על פני המים (פי' זזה), מותר ליכנס בה.

כשט, ואם הוא מערים שנראה כנכנס בה לישן או לטייל ויודע שהעכו"ם מוליך הספינה אסור לאינש דעלמא וצורבא מרבנן שרי. והרמב"ם לא הזכיר דין זה, וכ' ה"ה – שהטעם לפי שאין צורבא מרבנן מצוי בזמן הזה. כ"פ המ"א.

א. האגור בשם ה"ר אביגדור: שאין

❖ **שורשי הלכה** (המקורות)

שבת (קלט:): אותו ת"ח דאזיל ונאים במברא, ועבר להך גיסא וסייר פירי, ואמר: אנא למינס קמיכוונא. טעמו כיון הערמה דרבנן שרי, דצורבא מרבנן לא אתי למיעבד לכתחילה.

כ"פ הטור – אסור ליכנס בספינה אם יודע שהעכו"ם מוליך הספינה שנראה

אורח – שכ"ט

לישן בתוכה ויודע שיוליכנה מעבר השני בשבת ואפילו לתוך התחום. וכ' המ"א – ואם נכנס בה מע"ש וקנה שם שביתה שרי, דתו הוי כביתו ואינו נראה אחר כך כשט, ואפילו אם יוליכנה חוץ לתחום שרי (כמ"ש הרמ"א רמ"ח-ג). ומ"מ אסור לצאת מהספינה אלא רק מהלך את כולה. ר"י הלוי: מעשה באחד שהיה לו חוב גדול אצל הגוי ונודע שהוא חולה – אסור לו להשכיר ספינה קטנה ללכת אצלו לתבוע חובו לפני שימות, דלא ברי הזיקא דשמא לא ימות או יצוה לפרוע (משמע שאם ברי הזיקא שרי). והמ"א כ' – אפילו ברי הזיקא אסור דהא אפילו לדבר מצוה אסור. אבל ח"א מתיר בברי הזיקא בתוך התחום.

ב. ואם היא קשורה

מ"א (יד): וצריך שיהא קרש קשור בראשו הא' בספינה ובשני ביבשה. כ"כ משנ"ב.

ליכנס בדוגיא קטנה אם היא שטה על פני המים וזוה ממקומה, אך אם היא עומדת כארעא סמיכתא היא ומותר. כ"כ שה"ל.

ב. כ' הב"י – ואם היא קשורה כמנהג ספינות העומדות בנמל, אף על פי שהיא שטה על פני המים (כלומר זוה) מותר ליכנס בה. וכן נראה מדברי הכל בו. וכן המנהג. וכ"נ משה"ל.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"ואינה שטה כלל"**

משנ"ב (לה): אבל אם שטה אסור ליכנס בספינה (פוסקים בשם ר"י). וכן במעבורת (שקורין פרא"ם) מפני דנראה כשט בעצמו.

"מותר ליכנס בה"

משנ"ב (לו): ואסור לכל אדם (אף לת"ח, כיון שאין בימנו דין ת"ח) להערים ליכנס

או"ז ש"ב: כמה דינין מדברים האסורים בשבת כעין

תולדות מאבות, ובו י"ד סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

סעיף א: ליטול שער או צפרוניו ... 1015	סעיף ג: לשבר עוגה שכתוב עליה כמין
סעיף א: ליטול שער או צפרוניו ... 1015	אותיות 1019
סעיף א: ליטול שער או צפרוניו ... 1015	סעיף ד: לכתוב באצבעו במשקים על
סעיף א: ליטול שער או צפרוניו ... 1015	השלחן 1020
סעיף א: ליטול שער או צפרוניו ... 1015	סעיף ה: לרשום בצפורן על הספר .. 1021
סעיף א: ליטול שער או צפרוניו ... 1015	

סעיף י: לקבץ דבילה לעשות ממנה
 עיגול 1025
 סעיף יא: כשנותן שומשמין ואגוזים
 לדבש לא יחבצם 1025
 סעיף יב: לשרות זרע פשתן במים... 1025
 סעיף יג: אין שוברים החרס להתשמש בו
 1026
 סעיף יד: להדביק ניירות או לפרקן 1026

סעיף ו: למתוח חוט של תפירה שנפתח
 1022
 סעיף ז: בגדים שמהדקים סביב
 זרועותיהם ע"י חוט 1023
 סעיף ח: להחזיר מוכין לכסת 1024
 סעיף ט: לקבץ מלח ממשרפות המלח
 1024

סעיף א¹: ליטול שערו או צפרוניו

סעיף א חלק 1: אסור ליטול שערו או צפרוניו, בין ביד בין בכלי (ה"ה בשניו), בין לעצמו בין לאחרים...

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (צד:): הנוטל צפרניו זו בזו או בשיניו, וכן שערו וכן שפמו וכן זקנו. רבי אליעזר – מחייב חטאת. וחכמים – אוסרים משום שבות.

להלכה:

✓ **רמב"ם** – הלכה כחכמים שפטור אבל אסור. כ"פ הטור. והר"ן בשם ר"ח פסק – שחייב חטאת.

ובגמ': אמר רבי אלעזר מחלוקת ביד, אבל בכלי חייב, מחלוקת לעצמו אבל לחבירו דברי הכל פטור.

✓ **ופסק הטור**: הנוטל שערו או צפרניו ביד בין לעצמו בין לאחרים פטור אבל אסור ובכלי חייב חטאת.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

הקדמה – מלאכת גוזז/תולש

(משנ"ב סק"ה)

א). הגוזז צמר או שער בין מהבהמה או חיה חייב, וכמה שיעורו לחיוב, כדי לטוות ממנו חוט שארכו: לרמב"ם – ד"ט, לרש"י – ב"ט.

ב). החיוב של גזיזה הוא בין כשגוזז מן החי בין כשגוזז מן המת (היינו עור כשנפשט מן הבהמה).

ג). התולש: מן החי – פטור דאין דרך לתלוש משום דכאיב לה, אלא לגזוז (מא). מן המת – ביד מן המתה דרך לתלוש כמו לגזוז וחייב (הרא"ש).

ט"ז: וע"כ צריך להיזהר מלתלוש שער ממעיל העור שלובש.³⁴³

מתכוון.

³⁴³ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר לסרוק במסרק פאה נוכרית, שאינו פ"ר שיתלשו ואינו

עורות תחשים ולא היו צריכים רק לעורם ולא לשערן. כ"כ התו"ש בדעת מרן, בינת אדם, ביה"ל בשם (ר"ח, הר"ן, רמב"ן ועוד). כ"פ לוית חן (קי"ז). אישה ששכחה ליטל צפורניה מע"ש

■ הט"ז – לא תאמר לגויה ליטול צפורניה, שהרי מסייעת, ועוד דאפשר בניקור.
■ ש"ך – תאמר לגויה, דמסייע אין בו ממש, ועוד דהוי מלאכה שא"צ לגופה.
כ"כ מ"א – דהו שבות דשבות במקום מצווה, ואם אי אפשר מותר אף בכלי.
כ"כ משנ"ב (ג) – ואם אין גויה יש לסמוך בשעת הדחק על הניקור שתנקר תחת הצפורן ובלבד שתעיין היטב שלא יהיה בו שום טינוף.³⁴⁵

ד). התולש מהעוף – חייב, כיון שדרכו כמו בגזיזה אף מחיים, דתלישתן זו היא גזיזתן.

ג) הטוה צמר מן החי פטור בין מן הטויה בין מן הגזיזה שאין דרך טויה וגזיזה בכך.³⁴⁴

א. "בין בכלי"

משנ"ב (ב): לעניין איסור בין ביד בין בכלי אסור, מ"מ ביד פטור אבל אסור (שאין דרך גזיזה בכך), ובכלי חייב (דהו"ל תולדה דגוזז). כ"כ הב"ח והמ"א.

"חייב"

■ תוס' – ה"מ אליבא דר"י שמלאכה שא"צ לגופא חייב, אבל לר"ש שפטור, אף בכלי פטור. כ"כ עו"ש בדעת מרן.
■ אולם הריב"ש – אף שזה מלאכה שא"צ לגופא חייב, כיון שבמשכן היו גוזזים

סעיף א²: לחתוך שערות

סעיף א חלק 2: ^א וחייב על שתי שערות. ומלקט לבנות מתוך שחורות, אפי' באחת, חייב, ודבר זה אפי' בחול אסור משום לא ילבש גבר שמלת אשה [שם – הנוטל מלא פי הזוג חייב]. ^ב הגה: ועיין לעיל סוף סימן ט"ג דין סריקה וחפיפה.

³⁴⁵ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר להוריד פלסטר מהמכה שביד אף שתולש שערות. כיון ש – (א). דהו"ל דרבנן שתולש בשינוי. (ב). אין דרך מריטה בחי, לפי שהוא מכאיב, (ג). הוי מלאכה שא"צ לגופה שא"צ השערות. וא"כ הוי תרי דרבנן דלא ניח"ל דשרי.

³⁴⁴ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר לתלוש נוצות קטנות שלא נמרטו מהעוף אחר בישולו, שהנוצות רכים והם כתלושים, ועוד שאחר הבישול אין עליו שם עור אלא בשר שאין בו איסור תולש, ובלבד שיאכל העור לאלתר שלא יהא בורר.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "וחייב על ב' שערות"

מ"א (ב): ואחד יש בו איסורא דאורייתא כמו כל חצי שיעור.

כ"כ משנ"ב (ג) – ולענין נטילת צפרנים כתב הא"ר דאפילו על צפורן אחד חייב.

"לבנות... אפילו באחת"

משנ"ב (ד): והטעם משום דאפילו באחת מקפיד שלא יהיה נראה כזקן לכך חשיבא מלאכה, ובתוספתא איתא דה"ה במלקט שחורות מתוך לבנות.

משנ"ב (ה): לא ילבש – שדרך הנשים להקפיד ע"ז להתנאות.

סעיף ב: לחתוך יבלת מגופו

סעיף ב: אסור לחתוך יבלת מגופו, בין ביד בין בכלי (וה"ה בשניו –

משנ"ב), בין לו בין לאחר [רמב"ם].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"לחתוך"

משנ"ב (ו): ואפילו היא יבשה דעומדת להתפרך לבסוף מעצמה אפ"ה אסור, מ"מ

אין חייב אלא אם כן נוטלה כשהיא לחה ובכלי דאז הוא בכלל גוזז (ה"ה).
ה"ה דאסור לתלוש שאר ציצין של עור שפירשו קצת מעל גבי ידו או ממקומות אחרים (כדלעיל שכ"ח-לא).

דיני כותב ומוזק

הקדמה (משנ"ב סק"ב)

(ג). כתב ע"ג כתב (שהעביר קולמוס על אותיות הכתובים) – פטור, דהא לא אהני מעשיו. וה"מ באותו צבע, אבל העביר דיו ע"ג סיקרא חייב שטים: כותב ומוחק. ואם העביר סיקרא ע"ג דיו פטור דמקלקל הוא.

(ד). אות אחת פטור אפילו היתה גדולה כשטים, מ"מ אסור. אף אם כתב אות אחת סמוך לאחרת, אלא אם כן השלים בזה את הספר.

הכותב אות אחת ר"ת שמשמע ממנו שתי

(א). אין כותב חייב עד שיכתוב בדבר הרושם ומתקיים, כגון דיו שחור וכי"ב. וכן אינו חייב עד שיכתוב על דבר המתקיים (קלף). שאם לא כן, כגון שכתב במפי פירות או כתב ע"ג ירקות, פטור אבל אסור.

(ב). הכותב על בשרו בדיו חייב מפני שהוא עור, (אף על פי שחמימות בשרו מעברת הכתב לאחר זמן). אבל המשרט על בשרו צורת כתב פטור שאין דרך כתיבה בכך.

אותיות פטור (כגון כתב פ' והכל קוראים פירוש).

המגיה אות אחת ועשה אותה שתיים כגון שחלק גג החי"ת ונעשה שני זייני"ן, או שרצה לכתוב מ' ויצא כו – פטור, שלא התכוון רק לאות אחת.

ה). שתי אותיות חייב אף שאינה מילה (כגון אג) חייב. כ' בלשון אחר חייב.

ו). שתי אותיות שאמרנו לחיוב הוא אפילו אם כתבן בשני דפי פנקס והן נהגין זה עם זה, ואפילו אם כתבן בשני כותלי זוית מבפנים – חייב, הואיל שהיו זו כנגד זו ויכול לקרותן כאחת.

ז). הכותב בשמאל או ברגלו בפיו ובמרפקו – פטור אבל אסור מפני שאין דרך כתיבה בכך.

איטר יד שכתב בימינו שהיא לו כשמאל כל אדם פטור, ואם כתב בשמאלו חייב. והשולט בשתי ידיו בין בימינו בין בשמאלו חייב.

קטן אוחז בקולמוס וגדול אוחז בידו חייב שהוא העיקר במלאכה. אחז גדול

בקולמוס וקטן אוחז בידו וכותב פטור. הכותב ע"מ לקלקל העור – חייב שאין חיובו על מקום הכתב אלא על הכתב, אבל המוחק ע"מ לקלקל פטור. ח). הרושם והמצייר צורות – ה"ז תולדת כותב וחייב משום כותב.

אסור לחבר אותיות של כסף לפרוכת וכיוצא בו דהוא כעין כותב, וכן אסור להסיר ממנו דהוא כעין מוחק.

דיני מחיקה ושרטוט

א). המוחק כתב ע"מ לכתוב במקום המחק שתי אותיות – חייב.

ב). המוחק אות אחת גדולה ויש במקומה כדי לכתוב שתיים חייב.

ג). המוחק ע"מ לתקן אפי' שלא ע"מ לכתוב כגון שהיו אותיות יתירות בתורה ומחקן ג"כ חייב (פמ"ג).

ד). המשרטט נייר וקלף וכיוצא בו כדי לכתוב שתי אותיות תחת אותו שרטוט חייב (רמב"ם), וכן המשרטט בעור ע"מ לחתוך ישר חייב.

סעיף ג': למחוק דיו שעל הקלף

סעיף ג' חלק 1: המוחק דיו שעל הקלף או שעוה שעל הפנקס, אם יש

במקומו כדי לכתוב ב' אותיות – חייב (ופחות מב' אותיות פטור אבל אסור)...

תוספתא (פ"ב ה"ז): נפל דיו על ספר ומחקה שעוה על הפנקס ומחקו, אם יש במקומו כדי לכתוב שתי אותיות חייב. וכ' הרא"ש טעמו, דהאות שנכתב בטעות כמאן דליתיה דמי ועיקר החיוב בשביל מחשבת הכתיבה, הילכך אפילו טשטוש

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (עה:): ת"ר – כתב אות אחת גדולה ויש במקומה לכתוב שתיים פטור, מחק אות אחת גדולה ויש במקומה לכתוב שתיים חייב.

דיו נמלי. כ"כ הרמב"ם התוספתא.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"המוחק דיו"

ט"ז (א): כ' הב"ח – ולכן צריך להיזהר כשנוטף שעוה על הספר שאין לסלק ואפי' לא נטף אלא על אות א', ואם על שתיים חייב חטאת. כ"כ הע"ש, א"ר ומשנ"ב.³⁴⁶

"שעל הקלף"

משנ"ב (י): בזמננו היו רגילין לכתוב על הקלף, וה"ה כל כיוצא בזה כגון על עצים יש כתיבה ומחיקה. ואם נמצא באמצע הקריאה שעוה על האות, אף דאסור לסלק השעוה מ"מ אין להוציא אחרת עבור זה ויקרא אותו

התיבה בע"פ (פמ"ג וח"א). ובדה"ח כ' – דאם נמצא כן בין גברא לגברא יש להוציא ס"ת אחר אם אין האותיות נכרין.³⁴⁷

"שעוה שעל הפנקס"

משנ"ב (יא): שדרכן היה לטוח דפי פנקסיהן בשעוה כדי לרשום עליו, ואם נפל איזה טשטוש שעוה על הדף ומחק השעוה העליונה כדי שיוכל לרשום על השעוה כדרכו חייב משום מוחק.

"חייב"

פמ"ג: דווקא שכוונתו בעת המחיקה שיהא ראוי לכתוב (אף בחול) ב' אותיות, וכן בסותר ע"מ לבנות וקורע ע"מ לתפור. כ"כ משנ"ב.

סעיף ג: לשבר עוגה שכתוב עליה כמין אותיות

סעיף ג חלק 2: הגה: אסור לשבר עוגה שכתב עליה כמין אותיות, אף על פי שאינו מכוין רק לאכילה, דהוי מוחק [מרדכי].

ובתינוק אין לחוש דקטן אוכל נבלות אין בית דין מצווין להפרישו.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אסור לשבר עוגה"

מ"א (ה): ומותר ליתנו לתינוק (מרדכי), כ"כ משנ"ב.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

כ' המרדכי: עוגות כותבים עליהם אותיות ותיבות, ואוכלים אותם התינוקות ביום טוב. אין בו משום מוחק ליכא איסורא דאורייתא אלא במוחק על מנת לכתוב, ומיהו איסורא דרבנן איכא,

³⁴⁷ והרב יעקב יוסף זצ"ל כ' – אם השעוה שקופה שאפשר לקרוא האותיות ימשיך לקרוא, ואם לאו, אם הוא בפרשת השבוע שהוא חובת היום יוציא ס"ת אחר.

³⁴⁶ יביע אומר (ה-כח): מותר להלך במנעלים שיש בסוליתם אותיות שבדרך הילכו נחרטים בקרקע, דהוי תרי דרבנן (אינו מתקיים, וכלאחר יד) ולא ניח"ל ואינו מכוון, דמותר.

והט"ז (ב) – חולק, הרי הוא דרך אכילה כמו בטוחן, כ"ש בזה שהוא מקלקל כיון שאין מוחק ע"מ לכתוב וכל המקלקלים פטורים.

"כמין אותיות"

מ"א (ו): כ' בתשו' רמ"א – כתב בעובי הספר אותיות, מותר לפתחו ולנעלו, דכיון דעשוי לנעול ולפתוח ליכא משום מוחק.

והלבוש כ' – שהוא קרוב לחיוב חטאת (דס"ל דחמיר טפי משבירת העוגות דאין שם אלא מוחק וכאן יש מוחק ע"מ לכתוב שהרי דעתו לחזור ולסגורו – ט"ז). וכנ"ל להחמיר דראיות רמ"א אינן מוכרחות.

אבל הט"ז כ' – שאין בזה שום איסור. וכ"כ ור"ש הלוי – שנוהגים להקל. כ"כ כנה"ג – ואף הלבוש אם היה רואה ת' הרמ"א היה מתיר. וכ"כ עוד הרבה אחרונים, כ"פ יחזה דעת (ד, כט-קנה).

משנ"ב (יז): ובספר דגול מרבבה שמצדד להקל בעיקר הדין הזה והביאו בשע"ת ויש לסמוך עליו כשאינו שובר במקום האותיות בידו רק בפיו דרך אכילה (דהוי פ"ר בדרבנן שא"מ דלא ניח"ל, ועוד שאינו דרך אכילה הוי תרי דרבנן).

כ"פ לויית חן (ק"ט) – להתיר, ואפי' אינו מגוף העוגה, ואפי' לחתוך ביד מותר (דהוי פ"ר בדרבנן, שאינו מוחק ע"מ לכתוב, דלא ניח"ל (לא איכפת ליה). כ"פ ילקוט יוסף (סימן ש"מ).³⁴⁸

ר"ש הלוי: דווקא כשכותבין על העוגות אותיות מדבר אחר אבל כשהכתיבה היא מהעוגה עצמה בדפוס או בידים – שרי דאין שם כתיבה עליה, וממילא לא שייך בזה מחיקה. וכן אם כתב האותיות בדבש המעורב במים או שאר מי פירות ג"כ אין להחמיר (אגודה, א"ר, ח"א, ותפארת ישראל, לאפוקי מ"א שנשאר בצ"ע). כ"כ משנ"ב.

סעיף ד: לכתוב באצבעו במשקים על השלחן

סעיף ד: א"י ליזהר שלא לכתוב באצבעו במשקין על השלחן או (על) באפר. ב. חזל מותר לרקוס צלחית כמין אותיות [הכל תרומת הדשן].

משנ"ב (יח): אף שאין חיוב חטאת, דבעינן שיכתוב דווקא בדיו וכיו"ב

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "יש להיזהר"

לקורען אף במקום האותיות, ואין זה נחשב כמוחק במה שקורע במקום האותיות, שאין דרך מחיקה בכך, וגם אינו מתכוון למחיקה.

³⁴⁸ ילקוט יוסף (סימן ש"מ): הקורע שקיות ניילון שיש בתוכם דברי מאכל, מותר לו

א"ח – שכ"ט

שרישומו ניכר, מ"מ אסור אף באינו מתקיים (שם קד:).

"במשקין"

פרישה: שטבל אצבעו באיזה משקה וכתב בו על השלחן, וה"ה על נייר וקלף וכיוצא בזה. כ"כ משנ"ב.

וכ' כנה"ג וא"ר – דאפילו אם כתב בהמשקין על דבר שאינו מתקיים כגון על עלה ירקות וכיו"ב אפ"ה מדרבנן אסור. כ"כ משנ"ב.

"או באפר"

משנ"ב (כ): היינו ששרט באצבעו כמין אותיות באפר נגוב (רש"י), וה"ה בחול. הוסיף פמ"ג – וכן אסור לרשום באדים שעל החלון בימי.

"לרשום באויר"

ב.

סעיף ה: לרשום בצפורן על הספר

סעיף ה: מותר לרשום בצפורן על הספר, כמו שרושמים לסימן, שאין זה דבר המתקיים.

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קג:): אמר רבי יוסי – אינו חייב אלא משום רושם, שכן רושמים על קרשי המשכן לידע איזו היא בן זוגו. לפיכך, שרט שריטה אחת על שני נסרין, או שתי שריטות על נסר אחד – חייב.

✓ **כ' הטור** – מותר לרשום בצפורן על הספר כמו שרושמים לסימן לפי שאין זה דבר המתקיים. כ"פ השו"ע. ביה"ל – דלא ס"ל הטור כר' יוסי, כ"ד הרי"ף, רמב"ם והרא"ש, כ"פ ילקוט יוסף. וד"מ (א) כ' – שבאור זרוע כתב דאסור

החולה, האותיות נעלמות, כיון שאינו כתב המתקיים, ועוד שלא כתב בידיים, ועוד שא"צ לכתיבה אלא לדעת אם יש חום.

³⁴⁹ יחזה דעת (ד-כט): מותר להשתמש במד חום העשוי כרצועת סרט, ואם יש לחולה חום, נראות אותיות, וכשמסירים אותו מעל מצח

שריטות בעלמא אינו בכלל כותב כלל ואסור רק מדרבנן, ולכך בדבר שאין מתקיים מותר לגמרי. ביה"ל – וברור שכ"ד הרי"ף הרא"ש והרמב"ם שלא כר' יוסי.

"שאין זה דבר המתקיים"

משנ"ב (כה): ודווקא בקלף הקשה דבזמנא היו כותבין על הקלף יש להתיר (והב"ח כ' – דאף בקלף הקשה דאינו מתקיים פטור אבל אסור), אבל על הנייר אסור, דמתקיים הוא.

ודווקא בצפורן אבל אם רושם באיזה כלי שעושה רשימה עמוקה יותר אף על קלף ועץ אסור דמנכר היטב ומתקיים.

לרשום, כ"כ בעל המראה מקום בשם פסקי תוס', ביה"ל – שחושש לר' יוסי. (עיין בענפי הלכה מחלוקת אחרונים בזה).

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"מותר לרשום בצפורן"

לבוש: אבל כמין אותיות ודאי אסור כמ"ש ס"ד. כ"כ הט"ז, מ"א (ט) ומשנ"ב. וד"מ (א) בשם אור"ז – חולק, אף בלא אותיות אסור. כ"כ בעל המראה מקום בשם פסקי תוספות, סמ"ק, ב"ח והט"ז (שכן רושמי על קרשי המשכן לידע איזו בן זוגו ואם היה רושם שתי רשימות בדבר המתקיים חייב חטאת לר' יוסי שמחייב ברישומים), ברכ"י (להחמיר) ועוד.

וא"ר – הטור והשו"ע ס"ל שאין הלכה כר' יוסי (שחייב ברישום), וא"כ רושם

הקדמה – הלכות תופר (משנ"ב סקכ"ז)

כלל. ד. וע"כ אותן האנשים שתוחבין הקרייז עם הבגד במחט בשתי תכיפות לאו שפיר עבדי (קרבן נתנאל), ואם עשה ג' תפירות חייב אף בלי קשר שהרי מתקיימת התפירה (רמב"ם).

א. התופר שתי תפירות – חייב, והוא שקשר ראשי החוט מכאן ומכאן כדי שלא תשמוט.

ב. ואפי' לא היה של קיימא, ואם היה של קיימא חייב גם משום קושר.

ג. וכ"ז לענין חיובא, אבל לענין איסורא יש אומרים דאסור ואפי' לא עשה קשר

סעיף ו: למתוח חוט של תפירה שנפתח

סעיף ו: חוט של תפירה שנפתח, אסור למתחו, משום תופר.

חטאת. ופרש"י: המותח חוט של תפירה – בגד

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (עה): המותח חוט של תפירה חייב

או"ח – שכ"ט

נמשכין ורוצה למתוח ראש החוט כדי להדק ולחבר.

מ"א (יא): מחט שנתעקמה אפי' מעט אסור לפושטה (ס' הזכרונות). התופר ב' תפירות וקשר, או ג' אף על פי שלא קשר חייב. וכשקשר חייב נמי משום קושר. והקורע ע"מ לתפור חייב.

גינת ורדים: לתחוב מחט לחבר שני קצוות הבגד: ג' תחיבות אוסר, ב' תחיבות מותר. כ"כ שע"ת והגהות הטור. ולוית חן (קכא) – התיר אף בג' תחיבות ואפי' בסיכת בטחון (שאין דרך תפירה בכך), ובלבד לא יהא עם חוט. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.³⁵⁰

התפור ועומד, והניח החוט ארוך ונתפרדו שתי תחיכות הבגד זו מזו במקצת, וחוט התפירות נמשכים ומותח את ראש החוט להדק ולחבר זו היא תפירתו וחייב. מהגהות מרדכי משמע – דווקא אם קשרו בסופו דאם לא כן אינו עומד. והרמב"ם כ' – המותח חוט של תפירה בשבת חייב מפני שהוא מצרכי התפירה. ב"י – משמע שמותח החוט שרוצה לתפור בו כדי שלא יהיה כוון, ולפי שדבר זה מצרכי התפירה הוא חייב חטאת.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"למתוח"

משנ"ב (כו): פי' שנתפרדו שתי תחיכות הבגד זו מזו במקצת, וחוט התפירות

סעיף ז: בגדים שמהדקים סביב זרועותיהם ע"י חוט

סעיף ז: אותם שמהדקים הבגדים סביב זרועותיהם על ידי החוט שמותחין אותו ומתהדק, אסור למתחו אלא אם כן יהיו הנקבים רחבים קצת ומתוקנים בתפירה בעיגול [הר"פ, מרדכי, הגמ"י בשם סמ"ק].

מ"א (יב) – ואם נמלך לפעמים להניחה כך לעולם, אסור להדקן בשבת.

"רחבים קצת ומתוקנים"

ב"י: דאז אינו דומה כלל לתופר דהוי כמכניס קרסים בלולאות כיון דמתוקן לזה בתמידות למתחו ולהדקו כששובשו וכן

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אותן שמהדקין"

משנ"ב (כח): דרכן היה ליתן חוט בתוך הבית יד שעל זרועו דכשרוצה להדקו היה מותח החוט ומתהדק היטב.

אולם פסקי תשובות – אוסר במהדק (שש"כ – כיון שנעשה להיות קבוע), ואין מתיר אלא בסיכות משרדיות (משדך).

³⁵⁰ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר לחבר כמה דפים ע"י מהדק (שאין דרך תפירה אלא בחוט), וכן מותר להפרידם, ובלבד שלא יקרע הדפים.

לרפותו כשרוצה לפשטו. כ"כ פמ"ג החוט תחוב במחט שתלוי שם בתמידות ומשנ"ב.

"ומתוקנים בתפירה"
מ"א (יג): מתוקנים סביב הנקב ואז אפי' משנ"ב.³⁵¹

סעיף זז: להחזיר מוכין לכסת

סעיף זז: מוכין שנפלו מן הכסת, מותר להחזירם (לאותו הכסת דכיון דכבר היו שם אין בזה משום תיקון מנא אך שיזוהר שלא יתפור – משנ"ב) **אבל אסור ליתנם בתחילה בכסת** [שבת מח. רש"י – דעביד ליה מנא, והרמב"ם – גזרה שמא יתפור].

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)
"מוכין"
משנ"ב (לא): כל דבר רך קרוי מוכין כגון צמר גפן וגרירת בגדים בלויים וכה"ג וה"ה נוצות.³⁵²

סעיף ט: לקבץ מלח ממשרפות המלח

סעיף ט: אסור לקבץ מלח ממשרפות המלח, שדומה למעמר (ואסור מדרבנן), **וכן אסור לקבץ כל דבר ממקום גידולו** [שבת עג: ב"י – כאב"י שאסור מדרבנן].

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)
"ממשרפות המלח"
משנ"ב (לד): שיש מקומות שממשיך לתוכן מים מן הים והחמה שורפתן והן נעשין מלח.
"שדומה למעמר"

מ"א (טו): אבל עימור ליכא שאין עימור אלא בגדולי קרקע, וה"ה דישה שאינו אלא בגידולי קרקע.
"כל דבר ממקום גידולו"
משנ"ב (לז): היינו פירות וירקות ועצים ועשבים וכל דבר הגדל מן הקרקע, ובוה חיובא נמי איכא כשמקבצן במקום גידולן דזהו מלאכת מעמר גופא.

מספיק.
³⁵² הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר לנפח בלון, מזרון או כר, אם היה כבר מנופח פעם, שהרי נעשה כלי כבר בניפות ראשון.

³⁵¹ הרב יעקב יוסף זצ"ל: שרוך שבכובע של מעיל גשם, מותר למותחו להדק הכובע לראשו, ול"ד לתפירה, ואף אם יצא כולו מותר להחזירו ע"י סיכת הראש אם החור רחב

ואם הוא לא במקום גידולו, כגון שנתפזרו פירות בבית אפילו איסורא נמי ליכא כשמקבצן יחד (וע"ל סימן של"ה ס"ה). ואפי' בפירות שנשרו מבעוד יום אסור לאספן בשבת, אפילו מעט כי יש בזה חיוב חטאת. כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

סעיף י': לקבץ דבילה לעשות ממנה עיגול

סעיף י': המקבץ דבילה ועשה ממנה עיגול, או שנקב תאנים והכנים החבל בהם עד שנתקבצו גוף אחד, הרי זה תולדת מעמר וחייב, וכן כל כיוצא בזה [רמב"ם].

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

"המקבץ דבילה"

▪ אמנם מעשה רוקח כ' – דאפי' בבית או בשדה. כ"כ הגר"ז, ח"א ומשנ"ב.

"או שנקב"

מ"א (יז): ולא מקרי בונה אלא כשמכוין ליפותו ולהשוותו. כ"כ התו"ש.

▪ כסף משנה בשם הרמ"ך – ודווקא שקבצם ממקום שנפלו מן האילן, אבל אם קבצם בבית לא, כדאמרינן בביצה דמעמיד ערימה לא. כ"כ המ"א, א"ר ותו"ש.

סעיף יא': כשנותן שומשמין ואגוזים לדבש לא יחבצם

סעיף יא': אף על פי שנותנים שומשמין ואגוזים לדבש, לא יחבצם בידו [רמב"ם].

משנ"ב (לט): לא יחבצם בידו – ר"ל שמהדק בידו האגוזים ועי"ז מפריד הדבש מבחוץ דהוי בורר.

סעיף יב': לשרות זרע פשתן במים

סעיף יב': הנותן זרע פשתן או שומשמין וכיוצא בהם במים – חייב משום לש מפני שמתערבים ונתלים זה בזה [זבחים צד: כ"פ הרמב"ם והטור].

❖ **ענפי הלכה** (האחרונים)

מלאכת לש: עירבוב חומר מוצק בנוזל והפיכתם לתערובת אחת. לדוגמא, לישת בצק, לישת מים עם מלט.

עיסה, מה שאין כן בשורה חיטין ושעורים
שאינן נתלין אהדדי.

"זרע פשתן"

פרישה (ב): דווקא זרע קטן כי הני חייב
משום לש משום דנתלין אהדדי כמו

סעיף יג: אין שוברים החרס להתשמש בו

**סעיף יג: אין שוברים החרס ואין קורעין הנייר (לצורך שימוש), מפני
שהוא כמתקן כלי.**

פמ"ג: כדי להניח עליהם דבר מה. כ"כ
משנ"ב.

"מפני שהוא כמתקן כלי"

משנ"ב (מא): ומיירי בשאין מקפיד על
המדה דאם לא כן, יש בו גם משום
מחתך.

בספר תפארת ישראל – ואם קורע נייר
לקרעים כדי לקנח א"ע בהן או לשאר
איזה תשמיש חייב משום קורע שהוא
קורע ע"מ לתקן.³⁵³

❖ שורשי הלכה (המקורות)

רמב"ם: אין שוברים החרס ואין קורעין
הנייר, מפני שהוא כמתקן כלי.

ביאר ה"ה: ואין שוברים החרס – משנה
(ביצה לב). ופירש"י ז"ל כשצולין דגים
על האסכלא חותכין קנים או שוברים
חרסים או חותכין נייר ושורין במים
וסודרין הדגים על הנייר וכו'.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"אין שוברים החרס"

סעיף יד: להדביק ניירות או לפרקן

**סעיף יד: המדבק ניירות או עורות בקולן של סופרים וכיוצא בו, הרי
זה תולדת תופר וחייב. וכן המפרק ניירות דבוקים או עורות דבוקים ולא
נתכוין לקלקל בלבד, הרי זה תולדת קורע וחייב [רמב"ם].**

מקירי חותך אלא מפרק (שכן התיר שש"כ בשם
הגרש"ז אויערבאך זצ"ל).
מותר לקרוע שקית להגיע לאוכל, כיון שהוא
מקלקל. ומותר להפריד גביעי לבן המחוברים
זה לזה כדי לאוכלם.

³⁵³ הרב יעקב יוסף זצ"ל: ולכן צריך להכין
לשבת נייר טואלט חתוך מע"ש. ואם לא הכין
יחתוך בשינוי (ברגלו).
אסור לחתוך צמר גפן בשבת (כיון שיש
אוסרים), ובשעת הדחק יש להתיר כיון דלא

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"ה"ז תולדת תופר"

ביה"ל: כי תופר ענינו הוא דלוקח שני דברים אחדים ומחבר אותם לאחד, וכן הוא ע"י דיבוק. וה"ה כשמדבק עץ לעץ ע"י דבק כנהוג ג"כ שם תופר עליו.

"ולא נתכוון לקלקל בלבד"

משנ"ב (מג): אלא בשביל איזה תועלת, אף שלא נתכוין לדבקם אחר כך, דלא בעינן בקורע דווקא ע"מ לתפור אלא בשביל איזה תיקון, אבל מכוין לקלקל בלבד פטור ואסור.

תו"ש: וכ"ש בקורע בבגד במקום התפירה לאיזה תועלת (אף שלא נתכוון לתפור חזרה) דחייב. כ"כ משנ"ב.

"חייב"

מ"א (יח): ודווקא בזה שדיבוק זה נעשה

לקיום אבל היכא שנדבקו הדפין להדדי ע"י שעה (או ליכלוך) או בשעת הקשירה מותר לפתחן, כיון דלא נעשה לקיום כ"ש דנעשה ממילא בלא מתכוין. כ"כ משנ"ב – ואם נדבקו במקום האותיות אסור לפרקן.³⁵⁴

פמ"ג – ולקרוע מחדש דפין של הספרים שלא נחתכו (בכריכיה) יש בהן חיובא ואפי' ע"י גוי אסור. כ"כ משנ"ב. וכ' ביה"ל – משמע שחייב משום קורע ע"מ לתקן הוא, ולדעתי הוא נכלל מכה בפטיש.

משנ"ב (מה): מי שנסתבכו בגדיו בקוצים, מפרישן בצנעה ובנחת שלא יקרע ואם נקרע נקרע. ופוצעין אגוזים במטלית [היינו שמכה על המטלית כדי לשברם] ואינו חושש שמא יקרע הבגד (רמב"ם).

או"ז שמ"א: היתר נדרים בשבת, ובו ג' סעיפים**הנושאים שבסימן זה:**

הדבקה וסרטי הדבקה למיניהן אסורים. אבל דברים הנאחזים זה בזה שלא על ידי דבק, אין בזה איסור כלל, וכגון: סקוטש, ניילון נצמד, מגנט וכיו"ב כיון שאין בהם דבק כלל, הרי הם ככפתורים וקרסים למיניהן שאין בהם איסור, ואפילו עשויים להשאירם לזמן בלתי מוגבל.

³⁵⁴ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מותר להשתמש בחיתולים חד פעמיים (הישנים), כיון שההדבקה לא נעשית לקיום. פסקי תשובות: כל סוגי הדיבוק הקיימים בזמנינו, ובכלל זה הדבקות שני דברים זה לזה בדבק סלוטייפ ושאר סוגי ניירות דבק, פסי

- סעיף א: להתיר נדר בפני חכם, או בעל שמפר לאשתו 1028
 סעיף ב: נשבע לעשות מלאכה עד יום פלוני וחל בשבת 1029
 סעיף ג: התר נדרים לחרמי קהל בשבת 1030

סעיף א: להתיר נדר בפני חכם, או בעל שמפר לאשתו

סעיף א: המתירים נדרים בשבת אם הם לצורך השבת, כגון שנדר שלא לאכול או שלא לשתות, אף על פי שהיה לו פנאי להתירם קודם השבת.

ב. אבל הבעל יכול להפר נדרי אשתו אפי' שאינם לצורך השבת, מפני שאם לא יפר לה היום לא יוכל עוד להפירם (שהבעל יכול להפר רק ביום שומעו עד הלילה, ולא מעל"ת).

הילכך מפירין נדרים אפילו שלא לצורך השבת. כ"פ שו"ע.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"אם הם לצורך השבת"**

הר"ן והלבוש: אבל שלא לצורך שבת אפילו לא היה לו פנאי להתיר קודם אין מתירין, שהרי יכול להתיר אחר שבת ולמה לן לאטרוחי בשבת בכדי (וביורה דעה רכ"ח-ג כתב הטעם, משום ממצוא חפצך). כ"כ משנ"ב.

וכ"ח"א – וה"ה אם הוא לצורך מצווה ג"כ מתירין אף על פי שאינו לצורך שבת. כ"כ משנ"ב.

"שלא לאכול"

משנ"ב (ב): לאו דווקא אם נדר לגמרי מאכילה ושתייה, דה"ה אם נדר מאכילת בשר ושתיית יין ג"כ מתירין דדבר זה הוא מצווה בשבת, וה"ה אם נדר שלא

❖ שורשי הלכה (המקורות)

א. שבת (קנז.): מפירין נדרים בשבת ונשאלין נדרים שהם לצורך השבת. ופרש"י: מפירין – בעל לאשתו. ונשאלין – לחכם. שהן לצורך השבת – כגון שנדר שלא יאכל היום.

גמ': מתירים נדרים בשבת אף שהיה לו פנאי מע"ש נשאלים בשבת.

ב. שם: מפרין נדרים בשבת, האם דווקא לצורך השבת?

תנאי היא דתניא: הפרת נדרים כל היום רבי יוסי ב"ר יהודה ורבי אלעזר ברבי שמעון אמרו מעת לעת.

פרש"י: כל היום – עד שתחשך ותו לא, ואפילו שמע סמוך לחשכה, הילכך אפילו שלא לצורך, שאם לא יפר עכשיו לא יפר עוד.

✓ ופסקו הרי"ף והרא"ש – ההלכה כת"ק

או"ח – שכ"ט

איתא ביו"ד (רל"ד-כ"ד): כשמפר בשבת לא יאמר לה 'מופר ליכי' כמו בחול אלא מפר ומבטל הנדר בלבו ואומר לה 'טלי ואכלי טלי ושתי'.

וכ' האחרונים – ופשוט דאם הבעל אינו יודע עדיין מנדרי אשתו והוא שלא לצורך שבת יותר טוב שלא להודיע לו בשבת עד אחר השבת כדי שלא יצטרך להפר בשבת ביום השמיעה. וכ' התו"ש – ה"ה אם נדרה לזמן והזמן כלה בשבת אין רשאי להפר היכא שהדבר אינו לצורך שבת, כיון דלמחר שריא מימלא.

לבוש מלבוש הצריך היום ג"כ שרי (מ"א). ומשמע דה"ה אם נדר שלא לישן בשבת ג"כ מתירין לו דוהו ג"כ מתענוגי שבת הוא אם רגיל בכך (כ"מ מיו"ד).

שע"ת (א): הפריש חלה ונפלה לתוך התבשיל ונמצא בשבת – מועיל התרה (שהפרשת חלה הוי כמו נדר), ויש להתיר אפילו שלא במינו ואפילו איכא ששים דהוי כדשיל"מ ומתירין נדרים לצורך שבת.

ב. "נדרי אשתו"

משנ"ב (ג): וה"ה אב לבתו נערה.

סעיף ב: נשבע לעשות מלאכה עד יום פלוני וחל בשבת

סעיף ב: מי שנשבע לעשות מלאכה פלונית (האסורה בשבת) עד זמן פלוני, ולא נזדמן לו לעשותה עד יום האחרון של אותו זמן ואותו יום בא בשבת, ויש לו פתחים להתיר נדרו, נשאלין אפילו בשבת [ת' הרשב"א].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"ולא נזדמן"

לבוש: שאם לא יתירו לו הרי יעבור על שבועתו. כ"כ העו"ש.

ביהל: לכתחילה יש לעשות אותה מלאכה מע"ש כדי שלא יצטרך להתיר לו בשבת (מחה"ש), ומ"מ בדיעבד מתירין לו בכל גווני ואף שלא היה לו לעשות כן.

"ויש לו פתחים להתיר נדרו"

הקדמה (מיו"ד רכח-ט): אפשר להתיר נדר בשני אופנים.

(א). ע"י חרטה – שאומר שמתחרט שנדר מעיקרא, ואינו רוצה הנדר (ויזהר הנודר שלא יאמר שמתחרט מעיקרו, אלא אם כן הוא ברור לו שהיה רוצה שלא נדר מעולם).

(ב). ע"י פתח – שאומרים לו: אילו היית יודע דבר זה לא היית נודר, ונמצא הנדר נעקר מעיקרו (כגון שנדר, ורבים ומפצירין בו שישאל עליו. אומרים לו: אילו ידעת שיפצירו בך כ"כ ולא תוכל להשיב פניהם היית נודר?, והוא אומר: לא).

הרמ"א: ויש מחמירים לעשות פתח מתוך חרטה: שלאחר שאומר שמתחרט מעיקרא, אומרים לו: אילו ידעת שתתחרט, כלום נדרת, והוא אומר: לא. ואז מתירין לו.

"ויש לו פתחים"

אך באמת הלא יכול לעשות מחרטה גופא פתח, דשואלין לו אילו היה יודע שיתחרט לבסוף על נדרו או שבועתו האם היה מקבל על עצמו הנדר, וכשמשיב לאו מתירין לו (לפי הרמ"א ביו"ד רכ"ח-ז).

פמ"ג: וה"ה דאפילו אם אין לו פתח אלא חרטה מעיקרו לחוד ג"כ מתירין לו כדי שלא יעבור על נדרו. משנ"ב (ו) –

סעיף ג: התר נדרים לחרמי קהל בשבת

סעיף ג: נהגו להתיר חרמי הקהל בשבת אף על פי שאינם לצורך השבת

(וע"ל ס"ס ט"ו – יב: הגה: ומותר להתיר חרמי ציבור בשבת, אף על פי שאינם לצורך שבת, הואיל והוא יום כנופיא לרבים הוי כעסקי רבים דשרי לדבר במ. אבל אין מחרימין בשבת כי אם מדבר שהוא לצורך שבת.).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שמעו, כ"כ האגור.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

התרת נדרים בליל יוה"כ

■ **הב"ח** – צריך להקדימו מבעוד יום, לפי שאין מתירים נדרים בשבת ויו"ט. כ"כ ברמ"א (תרי"ט-א).

■ **אך הריב"ש** – יש להקל, לפי שנדרים שהם צורך היום מתירים. כ"כ רו"ח. וכן נהגו הספרדים ³⁵⁵.

כ' הרשב"א בת': נהגו העולם להתיר חרמי הקהל בשבת אף על פי שאינם לצורך השבת, וטעמם, לפי שאין כנופיא אלא בשבת ואם לא יתירוהו בשבת לא יתאספו ביום אחר ונמצא שאין לו היתר לעולם. וכעין הפרת נדרים לאשתו שמפירין אותם בשבת אף על פי שאינם לצורך השבת (שאם יעבור השבת שוב לא יוכל הבעל להפר) שאינם מפר אלא ביום

או"זו שב"ב: בין השמשות מותר לעשות דברים שאסרו

זו"ל משום גזירה, ובו סעיף אחד

להתיר לו בשבת, משום שאז קל להשיג מניין אנשים.

³⁵⁵ הרב יעקב יוסף זצ"ל: מי שחלם שנידוהו מהשמים שצריך מניין אנשים שיתירו לו, מותר

סעיף א: לא גזרו על שבותים בבה"ש

סעיף א: ^אכל הדברים שהם אסורים מדברי סופרים לא גזרו עליהם בין השמשות, (וע"ל סי' רס"א וס"ס ט"ז).

^בוהוא שיהא שם דבר מצווה או דוחק. כיצד: מותר לו בין השמשות לעלות באילן, או לשוט על פני המים להביא לולב או שופר, וכן מוריד מהאילן או מוציא מהכרמלית עירוב שעשה.

^גוכן אם היה טרוד ונחפז לדבר שהוא משום שבות, מותר בין השמשות. ומטעם זה מותר לומר בין השמשות לגוי להדליק לו נר לשבת (ר"ל שידליק תיכף ביה"ש לצורך שבת אבל אם מבקשו שידליק אחר כך בשבת גופא זה אסור – משנ"ב).

בבה"ש להדליק לו נר (לפי שהוא לצורך השבת והוא נטרד).

❖ שורשי הלכה (המקורות)

^אעירובין (לב.): משנה – נתן העירוב באילן, למעלה מעשרה טפחים – אין עירובו עירוב, למטה מעשרה טפחים – עירובו עירוב. נתנו בבור, אפילו עמוק מאה אמה – עירובו עירוב.

גמ' (לב.): מתניתין כרבי דאמר כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות.

^בב"י: משמע דדווקא לדבר מצווה הוא דלא גזרו עליו, שהרי אין מערבין עירובי תחומין רק לצורך מצווה, אבל לא לצורך מצווה אף בה"ש אסור. כ"כ הרמב"ם והמגיד בשם המפרשים.

^גרמב"ם: וכן אם היה טרוד ונחפז לדבר שהוא משום שבות התירו בה"ש. טור – כ' הר"י: וע"כ מותר לומר לגוי

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"כל הדברים"

משנ"ב (א): ל"ד 'כל הדברים' שיש דברים שאיסורן מדברי סופרים וגזרו עליהן ביה"ש אף לצורך מצווה, כגון: (א) ושו"ע (ת"ט-ג): נתן העירוב בראש הקנה הצומח מן הארץ, אינו עירוב, מפני שמאחר שהם רכים ונוחים לקטום ויתחייב חטאת, גזרו בהם.

(ב). להעביר פחות פחות מד"א (מ"א שם בשם הרה"מ), הטעם משום דהם קרובים לבוא לידי מלאכה גמורה דאורייתא גזרו בהם.

(ג). הרבה פוסקים סוברים דאין מערבין עירובי תחומין ביה"ש אף שהוא לצורך מצווה.

ובתו"ש כ' – שמותר, ונשמט מהמ"א דברי התוס' שמתירים, וכ"נ מרש"י. כ"כ עוד אחרונים, כ"פ הרב יעקב יוסף זצ"ל.

"לא גזרו"

ביה"ל: לא כל ביה"ש התירו אלא מעט הסמוך ללילה אסור משום תוספת.

"וכן מוריד מהאילן... העירוב"

משנ"ב (ג): אף שא"צ לערוב עתה בשבת מותר להורידו, שאם יהיה אסור להורידו משום לא יחול עירובו, והרי מערבים רק לצורך מצווה.

ב.

"וכן אם היה טרוד"

באור הגר"א (רס"א): מה שמתיר הרמב"ם מפני שהוא טרוד ונחפז היינו כשהוא שעת הדחק גדול, כגון שרוצה לערב מפני שהוא טרוד ונחפז לברוח מפני כותי. כ"כ משנ"ב.

ד). מלאכה שאינו צריך לגופה חמורה משאר איסור דרבנן ואסור בכל גווני ביה"ש (פמ"ג).

והוסיף משנ"ב: כל הסעיף הזה מיירי דלא שקבל עליו שבת, אבל אם קבל אפילו הוא מבע"י ואפילו אם רק הציבור קבלו עליו שאז חל עליו שבת אסור לו לעשות כל שבות בעצמו אפילו לדבר מצוה.³⁵⁶

"בין השמשות" (משנ"ב ב)

מ"א הסתפק בבין השמשות של מוצאי שבת, דאפשר דהשו"ע מיירי רק בע"ש ושאינו אפוקי יומא מעיולי יומא דמספיקא לא פקעה קדושה. ובח"א – כ' להחמיר. אמנם בית מאיר (הובא בביה"ל) – הכריע דמדינא אין חילוק ואף במו"ש ביה"ש מותר שבות לצורך מצווה (כ"כ בברכ"י בשם רשב"א), ומ"מ למעשה כתב דיש להחמיר במו"ש משום דאין אנו בקיאים בזמן ביה"ש.

או"ז שבמ"ג: דיני קטן בשבת, ובו סעיף אחד

סעיף א¹: להפריש קטן מהעבירות

סעיף א חלק 1: קטן אוכל נבלות אין ב"ד מצווין להפרישו, אבל אביו

מנחה, כין שקיבל שבת ביחיד. הרב יעקב יוסף זצ"ל: מי שלא הניח תפילין ביום שישי, יכול להניח אחר השקיעה.

³⁵⁶ כ"כ לוית חן (קכד) – ודווקא כשקיבל עליו שבת בציבור, אבל קיבל שבת ביחיד מותר. הרב יעקב יוסף זצ"ל – וכן מותר להתפלל אז

מצווה (אבל אמו אינה מצווה – משנ"ב) **לגעור בו להפרישו** (מאיסור לאורייתא)...

❖ שורשי הלכה (המקורות)

שבת (קכא.): קטן אוכל נבילות (אף באיסור דאורייתא) אין ב"ד מצווים להפרישו.

כ"כ הטור – והראיה (יבמות קיד.) שנאבדו מפתחות בהמ"ד ברה"ר, וא"ר יוחנן שיטיילו עם תינקות שם, כשימצאו התינקות המפתחות יכניסו לבהמ"ד, כיון שאין ב"ד מצווים להפרישן.

משמע שאף באיסור דאורייתא אין ב"ד מצווים עליו, כ"פ ובעה"ת. ותמה על הרמב"ם שכ' שאין ב"ד מצווים להפריש הקטן באיסורי דרבנן (משמע שאיסורי דאורייתא מצווים)?

ב"י – אף לדברי הרמב"ם אין ב"ד מצווים להפריש הקטן אף באיסורי דאורייתא. מה דמשמע מהרמב"ם שאיסורי דאורייתא ב"ד מצווים, קאי אסיפא כשהאב אין ממחה בבנו באיסורי דאורייתא, ממחים ב"ד באב שלא יניחנו לכן לעשות (כ"כ מהר"ר יוסף פאסי לפרש דברי הרמב"ם).

[כלומר אין ב"ד מצווים להפריש הקטן אפי' מאיסורי דאורייתא, אבל אביו מצווה עליו].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. **"אוכל נבילות... אין ב"ד"**

משנ"ב (א): ה"ה כל שאר אסורים, וכן חילול שבת אם עושה לדעת עצמו אין ב"ד מצווים להפרישו. אבל אם עושה בשביל גדול צריך למחות בידו (כדלעיל של"ד/כה).

"אבל אביו מצווה לגעור"

משנ"ב (ב): דאפילו לחנך בניו ובנותיו במצוות, הוטל עליו כדכתיב חנוך לנער על פי וכ"ש שמצווה להפרישם מאיסורים ויש מאחרונים שסוברין דמצות חינוך מוטל גם על האם.

דין האמא בחינוך

■ **מ"א** – מתה"ד משמע שאינה מצווה. כ"כ ברכ"י והחמב"ר.

■ **ואורח מישור** – חייבית. כ"מ מהגמ', וכן משמע מתה"ד. כ"כ התו"ש.

"מאיסור לאורייתא"

משנ"ב (ג): כ' הט"ז והמ"א – באמת אפילו מאיסורא דרבנן חייב להפריש כמו דצריך לחנכו במצות דרבנן. אלא דנפק"מ דבאיסור דרבנן אם לא הפרישו האב אין ב"ד מוחין בידו, אבל באיסור דאורייתא ב"ד מוחין ביד האב להפרישו. והגר"א – פירש דלהכי נקט מאיסור דאורייתא, דמאיסור דרבנן פעמים שאין צריך להפרישו ואף ליתן לו לכתחילה מותר דהיינו בשצריך לכך וכגון רחיצה וסיכה ביוה"כ.

עוד במשנ"ב (שם): ואם שמע לבנו ובתו הקטנים שהם מדברים לשה"ר, מצווה לגעור בהם ולהפרישם מזה, וכן ממחלוקת ושקר.

ושעור החינוך במ"ע הוא בכל תינוק לפי חריפותו וידיעתו, אבל החינוך במצוות ל"ת בין של תורה בין של דבריהם הוא בכל תינוק שהוא בר הבנה שמבין כשאומרים לו שזה אסור. אבל תינוק

אורח – שכ"ט

ליכנס לכתחילה באהל המת, דאף שנראה לנו שודאי תלד שם, ולא חיישנן שמא יהיה זכר ויטמא שם, דהוי ס"ס להתיר: שמא יהיה נקבה ושמא יהיה נפל. כ"כ משנ"ב. כ"פ לוית חן (קכו).

שאינו בר הבנה כלל אין אביו מצווה למנעו. מ"א – מ"מ אסור להאכילם דבר איסור, אפילו בתינוק שאינו בר הבנה. נתיב חיים והאחרונים בשם הרדב"ז: אשת כהן מעוברת שקרבו ימיה ללדת מותרת

סעיף א²: להאכיל לקטן דבר איסור בידים, או להרגילו לחלל

שבת

סעיף א חלק 2: ^א ולהאכילו בידים, אסור אפילו דברים שאסורים מדברי סופרים. וכן אסור להרגילו בחילול שבת ומועד ואפי' בדברים שהם משום שבות.

^ב הגה: וי"א – דכל זה בקטן ללא הגיע לחינוך, אבל הגיע לחינוך כריכים להפרישו [תוס']. וי"א – ללא שייך חינוך לבית דין, אלא לאב כלכל (זו דעת המחבר – משנ"ב), [ב"י].

^ג וקטן שהכה את אביו או עבר שאר עבירות בקטנותו, אף על פי שא"ל תשובה כשיגדל, מ"מ טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה, אף על פי שעבר קודם שנעשה דבר עונשין [פסקי מהרא"י].

❖ שורשי הלכה (המקורות)

^א כ' הר"ן: כל שהוא לצרכו של תינוק אף על פי שהגיע לחינוך מאכילין אותו איסור דרבנן אפילו בידים, כ"כ הרשב"א – מיהו זהו להלכה ולא למעשה.

✓ אבל הרמב"ם – אסור להאכילו בידים אפילו דברים שאיסורן מדברי סופרים וכן אסור להרגילו בחילול שבת ומועד ואפילו בדברים שהן משום שבות.

^ב שבת (קכא): קטן אוכל נבלות אין בית דין מצווין להפרישו.

• תוס' – מיירי בקטן שלא הגיע לחינוך דבהגיע לחינוך כיון שחייב לחנכו כל שכן דצריך להפרישו שלא יעשה עבירה. כ"כ הרשב"א. ב"י: משמע דלא שני להו בין בית דין לאביו.

• אבל לפי הרמב"ם – יש חילוק בין אביו לב"ד, מ"ש אין ב"ד מצויים להפרישו מיירי אפי' הגיע לחינוך, אבל אביו מצווה להפרישו מדין חינוך.

[סיכום: האם ב"ד צריך להפרישו כשהגיע לחינוך?

לפי התוס' – כשהגיע הקטן לגיל חינוך אף ב"ד מצויים להפרישו.

אורח – שכ"ט

והרמב"ם – רק אביו מצווה ולא ב"ד [.

ג.ד"מ (יו"ד א): כ' מהרא"י – קטן שקילל אביו בינקותו בהיותו בן י"א שנה, ורוצה לקבל תשובה – אפילו הגיע לחינוך לאו בר עונש ואזהרה, מ"מ דייקא תלמודא בכמה דוכתי דסימן רע הוא לקטן שנעשו מכשולות תחת ידו, לכך נראה טוב שיקבל עליו איזו כפרה.

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א. "ולהאכילו בידים"

משנ"ב (ד): אסור – לכל אדם ואפילו התינוק שאינו בר הבנה כלל, ולמדו כן מדכתיב בשרצים "לא תאכלום" וקרא יתירא הוא וקבלו חז"ל דר"ל לא תאכילום לקטנים.³⁵⁷

מ"א (ג): אסור ליתן לתינוק חגב חי טמא לשחוק בו, שמא ימות ויאכלנו, וכ"ש דבר טמא דחזי לאוכלו בעיניה. וכ"כ בהג"א שם והטעם דהוי כמאן דמאכילו בידים. כ"כ התו"ש ומשנ"ב. אבל ח' הרש"ל כ' – והאידנא שאין אוכלים חגבים אין לחשוש כלל שיאכלנו הקטן, כיון שאין מורגלים בו.

"אפילו דברים האסורים מד"ס"

משנ"ב (ה): ואסור לומר לגוי שיתן דבר אסור לתינוק, וכ"ש לומר לתינוק בעצמו שיאכל דאסור.

ואם התינוק צריך לכך כגון שהוא קצת חולה מותר לומר לגוי להאכיל אותם אפילו בדבר שהוא אסור מן התורה, וכן נוהגים בפסח כשהקטן חייב לשתות חמץ מצווים לגוי לישא התינוק אל ביתו ולהשקותו חמץ. ואם התינוק חולה ואי אפשר לשאת אותו חוץ לבית, יבקש מהגוי שיביא החמץ לביתו להשקותו, דהו"ל חמצו של גוי בבית ישראל. כ"כ כיו"ב המ"א.

ב. "כריכים להפרישו"

משנ"ב (ז): דעה זו ס"ל כיון דהגיע לחינוך מוטל על כל אדם להפרישו מאיסורא כמו על אביו (והא דקי"ל דאין מצווין להפרישו, בשלא הגיע לחינוך). ופסק ח"א – דלענין איסורא דאורייתא יש להחמיר כדעה זו, ולכן אם הגוי רוצה להאכיל לקטן ישראל שהגיע לחינוך דבר שאסור מדאורייתא מוטל גם על אחרים למחות בידו, אבל בדבר שאיסורו מדרבנן אין מוטל רק על האב.

ח' רעק"א: אסור לתת לקטן סידורים שיקח לבית הכנסת (במקום שאין עירוב) ואף שהרשב"א מתיר באיסור דרבנן, ה"מ לצורכו, אבל לצורכנו אסור, וכמ"ש הר"ן, כ"כ מהרם שיק.³⁵⁸

ג. "טוב לו"

³⁵⁸ הרב יעקב יוסף זצ"ל: ובמקום יש עירוב מותר, אף שהוא מחמיר לא טלטל, שכל מקום שמתירים אף לגדול מותר לקטן. וכן קטן שאכל בשר מותר לו לאכול חלב אף תוך שש

³⁵⁷ הרב יעקב יוסף זצ"ל: האבא שמצווה לקטן לחלל שבת באיסור דאורייתא, עובר האב באיסור דאורייתא "לא תעשה מלאכה אתה ובינך".

משנ"ב (ט): כ' האחרונים – שקטן שגנב או שהזיק, ראוי לב"ד להכותו שלא ירגיל בה, וכן בכל הדברים שבין אדם לחבירו. אבל אין צריך לשלם אם אין הגניבה בעין.

וכ' הט"ז – וכ"ז מדינא אבל לפני משורת הדין בין שחבל בו בגופו או שהזיק לו בממונו צריך לשלם לו, כ"כ ח"א וכ"מ מהגר"א.

או"ז שד"מ: דין ההולך במדבר בשבת, ובו ב' סעיפים

הנושאים שבסימן זה:

- סעיף א' 1: הולך במדבר ושכח מתי שבת מונה ו' ומקדש ז'. 1036
 סעיף א' 2: לעשות מלאכה, ללכת 1037
 סעיף ב' 3: היודע מניין יום שיצא 1038

סעיף א' 1: הולך במדבר ושכח מתי שבת מונה ו' ומקדש ז'.

סעיף א' חלק 1: ההולך במדבר ואינו יודע מתי הוא שבת, מונה שבעה ימים מיום שנתן אל לבו שכחתו ומקדש השביעי בקידוש והבדלה [שבת סט]...

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

"ההולך במדבר"

ירושלמי: וה"ה אם נשבה בין הגויים ונשכח יום שבת ממנו. כ"כ משנ"ב (א) – אך לפעמים בזה יכול לברר מחשבונותם באיזה יום חל שבת שלנו.

"מונה שבעה"

מור וקציעה: ובקטב הצפוני שהיום נמשך חודשים, יש למנות ז' ימים, של כ"ד שעות. כ"כ מחב"ר ושע"ת.³⁵⁹

"מיום שנתן"

יום ולילה לפי טיסת החללית סביב כדור הארץ, בלא שום זמן וסדר כלל, גם בזה יש לו למנות כ"ד שעות שוות מאותו רגע ואותו מקום בכדור הארץ שמשם יצא לחלל (שו"ת

שעות.

³⁵⁹ פסקי תשובות: והטס לחלל העולם חוץ לאטמוספירה של כדור הארץ, שמתחלף אצלו

שלא תשתכח תורת שבת ממנו (רש"י, ולכן גם מברך שזו תקנת חכמים). ואם אין לו יין יקדש בתפלה (שמתפלל של שבת). גם יבדיל בתפלה שאומר אתה חוננתנו ויוצא בזה ע"פ הדחק מצוות הבדלה.

משנ"ב (ב): ר"ל מיום שנפל בלבו הספק מתי הוא שבת. וכ' ב"ח – ואותו היום גופא הוא יום א' למנין ששת ימי החול.

"בקידוש והבדלה"

משנ"ב (ג): דהיינו שעושה קידוש על הפת והיין כדיון, ותקנו חכמים זה לזכרון

סעיף א²: לעשות מלאכה, ללכת בכל יום

סעיף א חלק 2: ^אואם יש לו ממה להתפרנס, אסור לו לעשות מלאכה כלל (ואף על גב דרוב ימים הם חול, אסור דזה מקרי קבוע – מ"א) עד שיכלה מה שיש לו, ואז יעשה מלאכה בכל יום, אפילו ביום שמקדש בו, כדי פרנסתו מצומצמת [שם].

^בומותר לילך בו בכל יום, אפי' ביום שמקדש בו (שאם ישאר במדבר, לעולם יחלל שבתות וימות בארץ גזירה – מ"א). [הר"ן].

❖ ענפי הלכה (האחרונים)

א.

"ואם יש לו"

ט"ז (א): הטעם מפני פיקוח נפש, שאם לא יעשה מלאכה ימות. ולכן אם יש לו לחם לאכול אסור לבשל לו תבשיל. והא דמותר לילך משום דתחומין דרבנן ואין כאן אלא ספק בכל יום.

ביה"ל: נחלקו האחרונים

■ התו"ש כ' – דאם יכול להתענות יום אחד בלי סכנה אסור לו לעשות מלאכה באותו יום דאין כאן פקו"נ.

■ ובספר בגדי ישע – חולק, אין צריך לסגף עצמו בתענית כדי שיוכל למהר לצאת מן המדבר.

"כדי פרנסתו מצומצמת"

ט"ז: אפילו יש לו לחם בעלמא שוב אסור לעשות מלאכה אצל בני השיירא להשתכר בשביל תבשיל דהלא אין כאן פקוח נפש. כ"כ משנ"ב.

"ממה להתפרנס"

משנ"ב (ה): שיש לו כסף (לקנות אוכל) או שיוכל למכור איזה חפץ או שיוכל להשיג בהקפה מבני השיירא עד שיגיע למקום ישוב או במתנה מאצלם.

"ואז יעשה מלאכה"

בצל החכמה ח"ד סי' ק"ד).

לעשות מלאכה עד שיכלה מה שיש לו.
כ"כ משנ"ב.

"אפילו ביום שמקדש בו"

משנ"ב (ט): כדי למהר לצאת מן המדבר
אבל שארי איסורים, אפי' אינו רק שבות
דרבנן, אסור לעשות ביום השביעי שלו
(מ"א). ובא"ר – מקל בשבות אפילו ביום
הז' שלו, כיון דהוא רק ספיקא דרבנן.

משנ"ב (ז): מיירי בכל יום שאינו רשאי
להשתכר ממלאכה יותר ואפילו ביום
הששי (כדי להכין לשבת) אסור, שמא היום
הוא יום שבת ולמחר יהיה יום חול. אבל
כדי פרנסה מותר שנוגע לפקו"נ.
כ' התו"ש – בדיעבד שהרויח ביום אחד
יותר מכדי פרנסתו אסור לו למחר

סעיף ב: היודע מניין יום שיצא

סעיף ב: היה יודע מנין יום שיצא בו, כגון שידוע שהיום יום רביעי
או יום חמישי ליציאתו אבל אינו יודע באיזה יום יצא – מותר לעשות
מלאכה כל מה שירצה ביום שמיני ליציאתו שביום כזה יצא מביתו, דבודאי
לא יצא בשבת. וכן ביום ט"ו, וביום כ"ב, וכן לעולם [שם].

תס ולא נלפס, שהרי הלכות שבת הם כהרריס התלויין בעצרה שהן
מקרא מוצט והלכות מרובות (חגיגה א, ח). ה' יזכנו לחזור ולשנות עוד ועוד
בהלכות אלו.

